BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

L 26

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI:

Dr. EDO LOVRIĆ
KR. SVEUČ. PROFESOR

Dr. IVO POLITEO
ODVJETNIK

GODIŠTE LXII.

ZAGREB 1936.

PRINTED IN YUGOSLAVIA

TISKARA »MERKANTILE« JUTRIŠA I SEDMAK, ZAGREB

Digitized by Google

MAIN LIBRARY

SADRŽAJ

I.

RASPRAVE I ČLANCI

Dr. Tomašić Dinko: Plemenska kultura i njeni današnji ostaci 1, 49
Dr. Mudrovčić Josip: Osnov za ulaganje u činovnički penzioni fond 9
Timoškin Vladimir: Kolizija zakona 14
Dr. Schwarz Vladimir: Kako treba da se tumači i primjenjuje odredba § 89. k. z.? 16
Dr. Brajša Stojan: Da li je za višak tražbine nakon poravnanja van stečaja potrebita tužba? 19
Dr. Muha Miroslav: Značenje § 6. gr. p. p. s obzirom na propis § 17. I. i § 48. st. 1. gr. p. p. — Sudac pojedinac ili vijeće 25
Dr. Rucner Josip: Pravni život Hrvatskoga Zagorja 58
Dr. Sokolić Milan: Potreba zakona o moratoriju i valorizaciji 63
Kalnikov Ivan: Kada se može donijeti osudjujuća presuda radi prestupa pijanstva 65
Večeк P. Eugenij: Pravo na naknadu troškova liječnika, koji su državni i samoupravni činiovnici, prema § 316. odj. IV. k. z. 67
Golubović Mato: Nekoliko pitanja, tičućih se novčanih zavoda pod zaštitom 69
Gjurković Makso: Može li šumski akordant biti poslodavac u smislu § 18. zakona o osiguranju radnika 76
Dr. Steinmetz Ivan: Pogrješna sudska praksa 81
Dr. Lenac Rikard: Pristate slijepaca i sljepački sklopljene . 97
Sticanje nekretnina 481
Dr. Krmpotić Josip: O 14-dnevnom roku iz čl. 32. zakona o redovnim sudovima 110
Wagner Eugen: Nadležnost sudskih i upravnih vlasti u sporovima glede zemljišta zemljišnih zajednica 115
Dr. Smodlaka J. Sloven: Ugovor pogrješno nazivan o subvenciji i prinos, koji po tom osnovu država daje brodarskim društvima 119
Dr. M. B.: Zar k moratoriju i valorizacija? 127
Lečnik Miloš: Izvodjenje dokaza pred gradjanskim prizivnim sudom 129
Dr. Digović Petar: Problem suverenosti i medjunarodno pravo 145
Dr. Krbek Ivo: Zakonitost uprave 161, 241

Digitized by Google

Dr. Pavlović Toma: O nekim namjeravanim naredjenima u projektu novoga mjeničnoga zakona 184
Vučković Nikola: Činjenično stanje i krivično djelo s naročitim osvrtom na § 166. k. z. 192
Dr. Mirković Ž. Djordje: Pravna priroda ugovora, na osnovu koga država daje svoj »prinos« brodarskim društvima . . . 195
Dr. Eisner Bertold: Uredjenje imovinskopravnih odnošaja bračnih drugova u jedinstvenom gradjanskom zakoniku . . 206
Dr. Maurović Ivan: Predosnova gradjanskoga zakonika (Predavanje dra Čede Markovića) 267
»Odgovor« gosp. prof. dra Markovića Čede »na obranu predosnove gradj. zakonika« 499
Dr. Škarica Nikša: O nadležnosti kod izlučnih tužaba . . . 280
Spahalić Sulejman: Izricanje presude po § 389. k. p. . . 286
Dr. Smolčić Vinko: Zastara prava u vezi sa visećom parnicom po § 1497. o. g. z. 290
Dr. Pajk Zvonimir: Lažna prijava vlasti i kleveta 295
Dr. Ruždić M.: Ovršni naslovi u postupku za prinudno poravnanje van stečaja 302
Dr. Vuković Mihajlo: Tko može tražiti amortizaciju mjenice 312
Dr. Milobar Franjo: Država i narod, egzekutiva i parlamenat 337
Dr. Lederer Željko: O neutralnosti 358
Dr. Franolić Vladimir: Budžetsko pravo našega parlamenta s osobitim obzirom na pravo odbijanja budžeta u cijelosti. Pravne posljedice takovoga odbijanja 381
Buć Ante: O nekim preinakama i nedosljednostima u propisima našega gradj. parb. postupnika i o maličnom postupku . . 402
Gorničić Josip: Razmatranja o otkupnom pravu željeznica i s tim saveznim odnošajima 405
Dr. Milić Ivo: Za utvrdjenje i uzakonjenje značenja »prave predaje« 426
Dr. Pavlović Djoka: Činjenica i pravo 431
Dr. Kun Ivo: O nadležnosti vlasti za rješavanje poslovnih sporova i o prekovremenom radu 435
Dr. Devčić Mile: Koji pravni lijek i u kojem pravcu pripada oštećeniku u postupku pred sreskim sudom, kad se radi o krivičnom djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti 446
Dr. Sl. K.: Propuštanje i povraćaj u prijašnje stanje 452
Dr. Gaeb Vilhelm: Akademija za njemačko pravo (sa njemačkoga preveo i bilješkama dopunio dr. Werk Hugo) . . 455
Vušović Ivan: Jedno gledište kasacionoga suda u pogledu rehabilitacije. Vremenski neodredjene kazne u pogledu primjene sudske rehabilitacije smatraju se kao izdržane, čim su se počele izdržavati po izvršnosti sudske presude 462
Dr. Tinti-Halper Aleksander: Pokušaj pojmovne definicije staleške države 492
Dr. Katurić Jovan: O povratu i realnom sticaju 508
Dr. Jarhi M.: Primjena § 78. zakona o činovnicima 519
Dr. Špehar Milan: O suvlasništvu broda 529

Digitized by Google

Dr. Dolenc Metod: Pitanje analogije u krivičnom pravu pred stalnim sudom za medjunarodno pravo u Haagu 540

Dr. Stević H. Ljubomir: Progon delikata po prijedlogu oštećenikovu 545

Dr. Crnčić Rudolf: Nadležnost sudova u sporovima izmedju poslodavaca i namještenika s obzirom na uredbu o izbranim odborima 548

Dr. Matošić Stjepan: Da li se propis § 74. k. z. imade primjenjivati i kod izbora kazne zatvora i novčane kazne 551

Petaj Petar: I nezakonito dijete ima pravo na naknadu štete od ubice svoga nezakonitoga oca (§ 1327. o. g. z.), ali mora dokazati, da je uslijed smrti svojega nezakonitoga oca doista pretrpilo štetu (§ 1925. o. g. z.) — K tumačenju § 1327. o. g. z. 553

Dr. Werk Hugo: Svečana godišnja skupština Akademije za njemačko pravo u Münchenu 561

Dr. Lovrić Edo: † Dr. Dragutin Tončić (Njegov život i rad) 571

II.

OCJENE I PRIKAZI

Dr. Tasić Djordje: Uvod u pravne znanosti (Enciklopedija prava. Predavanja) Breograd 1933.; — priopćio dr. Frank Stanko 32

Lazarević Vaso: Za spas napuštene djece, Beograd 1935.; — priopćio dr. Šilović Josip 85

Dr. Korošec: Položaj žene po pravu asirske pravne knjige, Ljubljana 1935.; — priopćio dr. Eisner Bertold . . . 87

Dr. Begović Mehmed: Šerijatsko bračno pravo, Beograd 1936.; — priopćio dr. Eisner Bertold 136

»Pravni život«, časopis za zakonodavstvo, judikaturu i literaturu; — priopćio dr. Eisner Bertold 138

Dr. Burgdörfer Friedrich: Aufbau und Bewegung der Bevölkerung, Leipzig 1935.; — priopćio dr. Signjar Rudolf 217

Dr. Trumbić Ante: Iz mojih političkih uspomena, Zagreb 1936.; — priopćio dr. Andrassy Juraj 463

Nekoliko američkih prikaza prava (Some american interpretations of Law). (Predavanje A. L. Goodharta, profesora oxfordskoga sveučilišta, objavljeno u zbirci: Moderne teorije prava (Modern Theories of Law), London, Oxford 1933.); — priopćio dr. Katičić Natko 563

Dr. Pivnički Jovan: Nekoliko napomena povodom predosnove gradjanskoga zakonika za kraljevinu Jugoslaviju; — priopćio dr. S. J. 566

Digitized by Google

III.

PRAVOSUDJE

a) Gradjansko

1. Rješidbe stola sedmorice (kasacionoga suda) A.

Makar da je niži sud sam pogriješio i mjesto presudom u smislu § 513. gr. p. p. riješio spor zaključkom i taj zaključak dostavio strankama, ipak se rok za pravni lijek ne računa od dana dostavljenoga nego od dana proglašenoga zaključka (16. kolovoza 1935. br. 576/1935) 41

Ustanova § 918. o. g. z. zadnja alineja ne odnosi se na negotium claudicans iz § 865. o. g. z., ako darovatelj umre prije, nego pogodba za stranu malodobnoga daroprimca odobrenjem po sudu ili ratihabicijom postane perfektna (22. studenoga 1934. br. 3012/1933) 42

Protiv dozvoljene ovrhe može se ustati ne samo tužbom ili molbom po §§ 444. ili 445. staroga gradj. par. postupnika nego i tužbom na utvrdjenje po §-u 323. novoga gradj. par. postupnika (13. lipnja 1935. br. Rev. 582/1-1935.) 88

Nije valjan ugovor, kojim muž dozvoljava ženi razlučno boravište, te se obvezuje na plaćanje alimentacije (22. studenoga 1935. br. Rev. 1178/2-1935.) 89

Izbrani sud može se valjano ugovoriti samo pismeno (28. studenoga 1935. br. Rev. 732/1-1935.) 90

Za državni erar obvezatne su samo pogodbe, koje odgovaraju propisima zakona o državnom računovodstvu (28. studenoga 1935. br. Rev. 265/2-1935.) 93

Prilog tumačenju §-a 133. st. 2. izvršnoga postupnika (28. studenoga 1935. br. Rv. 1104/1-1935.) 93

Za pogodbe iz §-a 1220. o. g. z. (o dužnosti dati miraz) nije potreban javno-bilježnički akt (25. listopada 1935. br. Rv. 1350/1935.) 139

Tražbina s naslova troška u parnici, koja ne ide na novčano potraživanje, a prvostepena presuda je izrečena poslije 20. travnja 1932., je izuzeta ispod zemljoradničke zaštite (30. prosinca 1935. br. Rek. 1797/1-1935.) 139

Osamdnevni rok iz § 176. obrt. zakona je procesni rok, a ne materijalnoga prava, i zato za nj vrijede propisi §§ 193. i 327. gr. p. p. — Tužba, predana i poslije toga roka, ima se smatrati pravovremenom, ako je predana unutar roka iz upute upravne vlasti, makar ta uputa pogješna bila (22. veljače 1936. br. Rev. 160/1-1936.) 140

Tumačenje §-a 905. o. g. z. o mjestu, gdje se ima izvršiti razriješena kupoprodajna pogodba glede pokretnih stvari (20. veljače 1936. br. Rev. 1659/1935.) 229

Nedopustivost gradjanskoga postupka za tužbu s naslova naknade štete nastale zastupanjem po odvjetniku u krivičnom postupku, koji je obustavljen zbog objektivne zastare (13. prosinca 1935. br. Rev. 976/1935.) 229

Digitized by Google

Regresno potraživanje jednoga privatnoga lica proti drugomu privatnomu licu nema se smatrati javnom dažbinom, ma da i jest osnov potraživanja podmirenje javne dažbine prvoga lica za drugo. — Po čl. 1. st. 1. uredbe od 30. rujna 1935. smatraju se zemljoradnicima lica, koja dokažu, da su i sada zemljoradnici (30. veljače 1936. br. Rev. 1933/1-1935.) 230

Nema mjesta valorizaciji odvjetničkoga troškovnika iz predratne parnice, a niti imade mjesta prigovoru preuranjenosti tužbe, ako odvjetnik nije odaslao stranci specificirani račun (7. svibnja 1936. br. Rev. 321/1936.) 323

Stečnik nekretnina na temelju rentovne pogodbe prodajom pojedinih dijelova nekretnina je stvorio razlog za razrješenje pogodbe (22. studenoga 1935. br. Rev. 1308/1-1935.) 324

Uknjižba prava zaloga na služnost doživotnoga suuživanja (17. ožujka 1936. br. 1358/2-1935.) 327

Okružni sud nije stvarno nadležan u parnicama radi sniženja već pravomoćno dosudjene alimentacije bračnomu drugu (24. listopada 1935. br. Rek. 1187/1-1935.) 469

Glede traženja privremene alimentacije žene nadležan je okružni sud; postupak se ima zametnuti prašnjom, te stvar raspraviti i riješiti po propisima vanparničnoga postupnika (datum i broj rješidbe nije naveden) 470

Za pitanje, da li je kod vrijednosti od 5.000 D. prizivna presuda jednako glaseća, odlučna je samo glavnica. — I prizivni sud je ovlašten nedopuštenu reviziju odbiti. Prilog tumačenju st. 3. § 596. gr. p. p. (29. listopada 1936. br. Rev. 1191) 523

Nema razlike izmedju zakonite i nezakonite djece, kada se radi o pljenidbi plaće radi alimentacije (5. lipnja 1936. br. Rek. 1111/1-1936.) 567

Kod zapisničkoga zemlj.-knjiž. pismena (prijedloga) je odlučan za prvenstvo trenutak, kada je takav već dovršeni zapisnik predan prijavnoj pisarni, a ne, kada se takovo pismeno počelo uzimati u zapisnik (5. studenoga 1936. br. Rek. 1853) 568

Općinski bilježnik ne može osudom ostvariti svoju ugovorenu tražbinu za sastav kupoprodajnih ugovora, koje je on sastavio u vidu zanata, ma da se prethodno i nije protiv njega postupalo po § 120. zakona o odvjetnicima (12. lipnja 1936. br. Rv. 679/1-1936.) 570

2. Rješidbe stola sedmorice (kasacionoga suda) B.

Jamac ili sudužnik, ako nije sam zemljoradnik, ima pravo na zaštitu po uredbi jedino pod uslovom, da je glavni dužnik odnosno onaj, koji je faktično učinio dug, zemljoradnik (datum i broj rješidbe nije naveden) 231

I u slučaju bolesti, koja traje dulje od tjedan dana, ima radnik pravo na plaću za prvi tjedan bolovanja. — Nije razlog otpusta, ako radnik ne će da vrši posao, za koji se nije obvezao — §§ 219. i 238. t. 2. zak. o rad. (4. rujna 1934. br. Rv. 574/1934.) 325

Digitized by Google

3. Rješidba apelacionoga suda (banskoga stola) u Zagrebu.
Obveza judicatum solvi se ravna po času izrečenja osude, a ne po danu uručenja tužbe, kada tražbina pada pod udar zakcna odnosno uredbe o zaštiti zemljoradnika, ako je osuda izrečena poslije 20. travnja 1932. (30. listopada 1935. br. Pl. 5155/35/1) 40
4. Zaključak okružnoga suda u Zagrebu.
Sporove radi smetanja posjeda groba rješava sud, a ne upravna vlast (10. siječnja 1936. Pl. 2874/1935.) 91
5. Plenarna rješidba kasacionoga suda u Beogradu.
Ženidbeni sudovi hrvatske starokatoličke crkve nemaju pravo sudovanja u bračnim sporovima (22. rujna 1934. br. Rv. 1128/34.) 466
6. Rješidba beogradskoga kasacionoga suda, odjeljenje B u Novom Sadu.
Ugradnja mlinskih strojeva u mlin i priuzdržaj prava vlasništva (6. lipnja 1935. br. Rv. 380/17/1935.) 568

b) Kazneno

1. Plenarna rješidba stola sedmorice A.
Troškovi zastupanja u krivičnom postupku, pošto spadaju medju troškove krivičnoga postupka, mogu se tražiti jedino po propisima krivičnoga postupnika. Zato je dakle nadležan isključivo krivični, a ne gradjanski sud (13. veljače 1936. br. Rv. 976/1-1935.) 141
2. Rješidba apelacionoga suda u Zagrebu.
Privatni učesnik kao subsidijarni tužilac nije dužan platiti trošak obrane pravomoćno oslobodjenog optuženika, ako je državni tužilac tek na zadnjem pretresu preuzeo progon u svoje ruke (29. siječnja 1936. Kža 23/1936.) 142
3. Rješenja okružnoga suda u Zagrebu.
Lagljim tjelesnim ozljedama u smislu § 28. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama imaju se smatrati one ozljede, koje nisu trebale zacjelivati, kao masnice, podljevi krvi i t. d. (30. prosinca 1935. br. K. z. 108/1935.) 94
§ 28. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama ne čini razlike, s kakvim je sredstvom lakša tjelesna povreda zadana (18. veljače 1935. br. Kpr. 157/1935.) 232
Pred sreskim sudom ima mjesta obustavi postupka samo iz razloga, u §-u 379. k. p. iscrpljivo navedenih (1. listopada 1936. br. Kz. 92/1936/1) 525
Nije osnovana žalba privatnoga tužioca protiv rješenja o obustavi postupka po § 379. k. p. u vezi sa §-om 236. k. p., ako nije pristupio nitko za privatnoga tužioca i ako je njegov zastupnik primio na znanje odlaganje pretresa za odredjeni dan a bez intimata (1. listopada 1936. br. Kz. 94/1936/1) 525

c) Trgovačko-mjenbeno

1. Rješidba stola sedmorice A.
Kao mjesto sklapanja pogodbe medju otsutnima smatra se po trgovačkom zakonu ono mjesto, gdje je prihvat ponude otpremljen ili na otpremu predan (30. kolovoza 1935. br. Rv. 477/1-1935.) 473

Digitized by Google

2. Osuda (zaključak) okružnoga suda kao trgovačkoga, odio III., u Zagrebu.
Povreda § 1. zakona o suzbijanju nelojalne utakmice (20. prosinca 1935. III. Po. br. 575/1935/11) 471
Za potraživanja nastala iz trgovačkih poslova nije nadležan mjesni sud, nego sreski kao mališni sud (5. svibnja 1936. Pl. br. 1148/1936.-1) 473

d) Pomorsko

Rješidba stola sedmorice A.
I. O klauzuli »prazno za puno« (vuoto per pieno). U dvojbi imade se vozarina za manje ukrcanu robu platiti onako, kako najmitelju broda najbolje konvenira. — II. Prema utanačenju »tutto palanco« dužan je otpremitelj broda sam snositi trošak utovara i istovara u lukama. U takvom slučaju kod ugovora sa klauzulom »prazno za puno« valja od dužne vozarine odbiti trošak tog utovara i istovara, ukoliko ga otpremitelj broda nije imao, jer je manje robe ukrcano, dok se druge uštede nemaju uzeti u obzir. — III. Stojnice ne teku u nedjelju i blagdane (31. siječnja 1935. br. Rv. 1407/1-1934.) 328

e) Upravno

1. Rješenja državnoga savjeta.
Zakon o osiguranju radnika pretpostavlja najamni radni odnos izmedju poslodavca i radnika, da nastane dužnost osiguranja i plaćanja prinosa za osiguranje. — Prilog tumačenju §-a 6. z. o r. (14. rujna 1935. br. 21.119) 43
Nakon ukinuća presude upravnoga suda po državnom savjetu imade upravni sud održati ponovno javno ročište, ma da je ukinuta presuda donesena po javnom ročištu (15. lipnja 1935. br. 17.814/1935.) 44

IV.

Društvene vijesti . . . 45, 95, 233 (blagajničko izvješće), 240 (poziv na redovitu glavnu skupštinu), 330 (izvješće o godišnjoj skupštini), 474, 526

V.

Literatura 45, 95, 143, 235, 334, 474, 526, 574

VI.

Svaštice 48, 96, 237, 479, 527, 576

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 1. ZAGREB, SIJEČANJ 1936. GOD. LXII.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOG DRUŠTVA

UREDILI: D[illegible]

Jovanović Stojan
sudac Okruž. suda
Beograd
Mačvanska ul. 4

SADRŽAJ:

Plemenska kultura i njeni današnji ostaci; — dr. Tomašić Dinko, sveučilišni docent u Zagrebu . 1
Osnov za ulaganje u činovnički penzioni fond; — dr. Mudrovčić Josip, vijećnik stola sedmorice u m. 9
Kolizija zakona; — Timoškin Vladimir, sekretar vrhovnoga suda u Sarajevu 14
Kako treba da se tumači i primjenjuje odredba § 89. k. z.? — dr. Schwarz Vladimir, sudac u Zagrebu 16
Da li je za višak tražbine nakon poravnanja van stečaja potrebita tužba? — dr. Brajša Stojan, odvjetnik u Splitu 19
Značenje § 6. grpp. s obzirom na propise §§ 47. I. i 48 st. 1. grpp. — **Sudac pojedinac ili vijeće;** — dr. Muha Miroslav, apelacioni sudac u Zagrebu 25
Ocjene i prikazi:
Dr. Djordje Tasić: Uvod u pravne znanosti (Enciklopedija prava. Predavanja), — priopćio dr. Frank Stanko, sveučilišni profesor u Zagrebu 32
Pravosudje:
a) Gradjansko 40
b) Upravno 43
Društvene vijesti 45
Literatura 45
Svaštice 48

Digitized by Google

Članovima!

Upotrebite čekove priložene nedavno poslanim opomenama, pa namirite zaostalu i tekuću članarinu!

Broj računa Pravničkoga društva kod pošt. štedionice jest **35.515**

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LXII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1936.
SIJEČANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 1.

Plemenska kultura i njeni današnji ostaci*)

Napisao dr. Tomašić Dinko, sveuč. docent u Zagrebu.

I.

Nema sumnje, da se mnoge pojave u savremenom idejnom, ekonomskom i političkom životu naroda mogu dovesti u izravnu ili neizravnu vezu sa kulturnim razvitkom iz njegove ranije ili najranije prošlosti. Otuda studij autohtone kulture Hrvata i ostalih južnih Slovena ima ne samo teoretsku nego i praktičnu važnost; proučavanje kulturnog razvitka raznih skupina i narodnih zajednica na Balkanskom poluotoku može naime da doprinese tumačenju njihovih današnjih težnja, medjusobnih odnosa i sukoba.

Kad govorimo o autohtonoj kulturi, time mislimo na načine ponašanja, mišljenja i vjerovanja, na umnu i moralnu disciplinu i uopće na sva iskustva, koja je neka etnička zajednica usvojila i umnožila sve dotle i u toliko, u koliko su ta iskustva u posjedu čitave zajednice. Ako se kultura diferencira, to jest, ako izvjesna iskustva, izvjesne duhovne vrijednosti i materijalna dobra pripadaju samo nekim slojevima unutar jedne etničke zajednice, a ta su iskustva usvojena putem doticaja sa stranim kulturama, onda je očito, da se tu ne radi o autohtonoj kulturi. Ipak, u koliko ta kultura »gornjih« slojeva postaje svojina i ostalih dijelova etničke ili narodne skupine, u toliko ona postaje i autohtona; autohtona kultura naime ne mora biti izvorna; dovoljno je, da je usvojena sa strane čitave zajednice. U stvari svaka ljudska zajednica stalno umnaža svoja iskustva bilo putem vlastitoga prilagodjavanja sredini ili prilagodjavanja sredine svojim umnoženim potrebama, bilo putem doticaja sa okolnim kulturama, tako da je ovaj proces kulturnog mijenjanja ili kulturnog razvitka u neprekidnom
ku. Sa toga gledišta treba i proučavati problem autohtone kulture, u koliko je iz metodoloških razloga potrebno, da se utvrdi »idealni p« neke kulture, to je moguće učiniti samo za odredjeno kratko vrensko razdoblje, u kojem su okolnosti sredine ostale relativno neprijenjene.

Prema tome sa metodološkoga gledišta proučavanje razvitka dredjene kulture bit će u stvari uporedjivanje sukcesivnih »idealnih

*) Iz tehničkih razloga gradia i literatura za ovu radnju bit će navedene pri kraju.

Digitized by Google

tipova« i pronalaženje činioca, koji su doveli do kulturnih promjena. Taj »idealni tip« u stvari znači skup vodećih kulturnih osobina u odredjnim prilikama sredine; — drugim riječima to je odredjena kulturna razina. Ako sada promatramo uporedno mijenjanje prilika sredine i mijenjanje kulturnih osobina, opazit ćemo, da postoji medju njima izvjesna povezanost i da »idealni tip« kulture u novim okolnostima nije više onaj isti tip, koji nam je poznat iz ranije kulturne razine. Metodološka je pogrješka svih rasnih teorija, što forsiraju postojanje »idealnih tipova« kulture i tamo, gdje postoje samo neki kulturni zaostaci iz ranijih kulturnih razina. Ovi su kulturni zaostaci potpuno razumljivi u toliko, u koliko se niti prilike sredine od jednog kulturnog razdoblja u drugo nikad potpuno ne mijenjaju, jer se gotovo uvijek radi samo o prelazima, a ne o potpunom brisanju svih ranijih okolnosti.

Ako sada na osnovu postavljenih gledišta promatramo razvitak autohtone kulture Hrvata i ostalih južnih Slovena od vremena njihovog dolaska na Balkanski poluotok, opazit ćemo, da u stvari ne postoji jedna nego više autohtonih kultura, iz kojih su se izgradile poznije kulturne osobine ovih skupina i naroda. Od tih početnih autohtonih kultura dvije su od naročitog interesa, jer one — izgleda — sačinjavaju glavnu podlogu, na kojoj se je razvijala današnja kultura Hrvata i kultura Srba. Ove su dvije kulture u uskoj vezi sa dolaskom Slovena na Balkan i na Sredozemno more, i kao što se je ta imigracija Slovena razvijala na dva različita načina i u različitim vremenskim razdobljima, tako i kulturne osobine tih dviju skupina pretstavljaju dva različita kulturna tipa: jedan, koji se je zasnivao na stočarstvu i ratarstvu, i kome je odgovarala zadružna društvena organizacija, čiji su se nosioci selili u velikim masama, mirno i postepeno zauzimali plodna polja i riječne doline, — i drugi, koji se je zasnovao prvenstveno na pljački i stočarenju i kome je odgovarala plemenska društvena organizacija; nosioci su se ovog drugog tipa selili u manjim ratničkim skupinama, naglo su upadali i zauzimali strateške položaje u blizini ratara i nad morskim tjesnacima podesnim za gusarenje. Ako ove dvije kulture definiramo u vezi sa njihovom društvenom organizacijom, onda ćemo prvu nazvati z a d r u ž n a, a drugu p l e m e n s k a. Zadružnu ćemo kulturu posebno raspraviti u jednoj od slijedećih rasprava, dok je svrha ovog članka, da dade opći pregled razvitka samo plemenske kulture u vezi sa njenim današnjim kulturnim ostacima.

Osim zadružne i plemenske kulture, za koje smo naglasili, da su osnovne, to jest od naročite važnosti za tumačenje kulturnog razvitka Hrvata i kulturnog razvitka Srba, postojala je od dolaska Slovena na Balkan u njihovoj neposrednoj blizini i kultura ostataka nekih ranijih etničkih skupina, koja je bila više nomadskog tipa, ali u koliko su nosioci ovoga kulturnog tipa slavenizirani i u koliko su postajali članovi bilo gornjih bilo donjih slojeva slavenskih etničkih skupina, oni su time vršili na njih i izvjestan kulturni uticaj, koji treba također uzeti u obzir kod proučavanja kulturnog razvitka slovenskih skupina na Balkanu.

Digitized by Google

Nije isključeno, što više, vrlo je vjerojatno, da su se nosioci i zadružnog i plemenskog kulturnog tipa razvili iz jednoga zajedničkog pratipa, čija je materijalna podloga bila stočarenje i ekstenzivno vrtlarstvo (motičko obradjivanje oko koliba), pa se je jedan dio te zajedničke skupine pod pritiskom seoba sa istoka otkinuo od matice, postao pokretljiviji, pomiješao se sa ratničkim upadačima sa istoka i tim putem razvio ratničke osobine i plemensku društvenu organizaciju; drugi dio etničke matice priljubio se je čvršće uz zemlju, sporije se je kretao i u koliko je prodirao prema zapadu, to je kretanje bilo masovno i tako da su prednjaci uvijek ostajali u etničkom dodiru sa pozadinom. U prelazu iz stočarenja na intenzivnije ratarstvo, to jest u prelazu iz motike na plug, ovaj je dio razvio svoju zadružnu društvenu organizaciju, a pošto se je kretao sporo prema zapadu i u većim masama održavajući uvijek vezu sa pozadinom, ovaj je kulturni tip bio očuvan od većih primjesa sa stranim etničkim elementima, tako da je bio u stanju, da u nekim krajevima kroz vijekove održi svoje »izvorne« kulturne osobine.

II.

Prije nego što predjemo na podrobnije ispitivanje plemenske kulture, njenog razvitka i njenih današnjih ostataka, dobro će biti, ako upozorimo čitaoca, da opisivanje plemenske kulture kao i svake druge kulture treba da shvati funkcionalno, a ne formalno. To znači, da svaka kulturna osobina vrši izvjesnu funkciju u zajednici i ona je samo dotle kulturna osobina, dok vrši svoju funkciju, pa makar se ona i dalje formalno održavala u obliku usmene tradicije ili pisanog zakona. Svaku kulturnu osobinu treba prema tome shvatiti ne formalno i kruto, nego elastično i dinamički, isto tako kao što i svaka kulturna osobina može da vrši više ili manje važnu, proširenu ili suženu funkciju u zajednici, već prema prilikama i okolnostima sredine. U vezi sa prije navedenim metodološkim načelima, kad budemo opisivali i tumačili pojedine kulturne razine, koje su sačinjavale izvornu plemensku kulturu i koje su se iz te kulture razvile u doticaju sa drugim kulturama i uslijed promijenjenih okolnosti sredine, prvenstveno ćemo voditi računa o onim kulturnim osobinama .koje ne samo tumače i opisuju postojeću kulturnu ravnotežu, nego koje istovremeno doprinose tumačenju nastupajućih kulturnih promjena, to jest pomažu nam objasniti kulturnu ravnotežu slijedeće kulturne razine.

Već smo naveli da je materijalna podloga plemenske kulture stočarenje i pljačka. U vezi s tim nosioci plemenske kulture zauzimlju strateške položaje u blizini drugih stočara, u blizini poljodjelaca ili u blizini prometnih i trgovačkih putova. Time je ujedno rečeno, da su se nomadski stočari mogli da razviju u stočare ratnike već i uslijed same te okolnosti, što su za vrijeme svojih nomadskih migracija naišli na takve strateške položaje u blizini obradjenih polja ili karavanskih putova, gdje im se je ukazala prilika, da na lak način uvećaju svoj imetak. Ali su isto tako stočari nomadi mogli da nauče pljačkački zanat u doticaju sa drugim ratničkim plemenima. Bilo u jednom ili

Digitized by Google

u drugom slučaju, nomadski stočari posjeduju izvjesne preduvjete, koji ih osposobljavaju za ratnike, a to su: fizička snaga i obilnost energije izgradjene uslijed obilnosti hrane i obilnosti dokonog vremena, te uslijed periodičnog izlaganja fizičkim naporima, iza kojih slijedi dugi odmor; osim toga nomadski stočari su pokretljivi, nisu vezani niti uz zemlju, niti uz odredjeni kraj, pa se tako uslijed te pokretljivosti i obilnosti fizičke snage lako pretvaraju u pljačkaše i ratnike.

Od naročite je važnosti u vezi sa ovim prelazom iz stočarsko-nomadske u pljačkačko-ratničku kulturu, zauzimanje strateških položaja, a to znači privezanost uz izvjesni kraj i teritorij u cilju održanja položaja, podesnih za hajdučiju i za gusarenje. Time nomadi prestaju biti nomadi i povremena neorganizirana kradja pretvara se u sistematsku i organiziranu pljačku, koja postaje glavno zanimanje odraslih muškaraca i glavno vrelo prihoda čitave zajednice. Time je u vezi i podjela rada prema spolu i starosti. Tako će sada žene, djeca i starci morati obavljati sav posao oko stoke, u kući i u polju, dok će odrasli muškarci svu svoju aktivnost utrošiti što u četovanju što u dokolici; čim je muško dijete fizički u stanju da upravlja oružjem, uči se ratničkoj vještini u društvu sa nekim prokušanim ratnikom, a time se i privikava, da prezire svaki drugi rad osim ratničkog.

Ovakova je podjela rada doprinijela zaoštravanju izvjesnih protivurječnosti unutar ove kulturne zajednice. Prije svega postojeća podjela rada bila je na štetu intenzivnosti i uspješnosti stočarenja i poljoprivrede, a s druge strane se je zajednica brojčano naglo umnažala, jer je uslijed potrebe četnika-ratnika ovakova zajednica morala biti odlučno protiv ograničenja radjanja u bilo kojoj formi. Osim toga i ako je ovakova zajednica težila, da se konačno utvrdi na odredjenom strateškm položaju, nagli porast broja članova zajednice, potreba novih pašnjaka ili pritisak snažnije ratničke skupine stalno su uticali na pokretljivost skupine, na skupno pomicanje ili pojedinačno migriranje, što je svakako nepovoljno uticalo na njenu težnju za stabilnošću.

Živeći u stalnoj nesigurnosti i osjećajući potrebu stalne spremnosti za obranu i navalu, što se je moglo postići samo u većim i povezanijim skupinama, pojačao se je osjećaj krvnog srodstva, a time i osjećaj lojalnosti i solidarnost medju bližim srodnicima, odnosno medju onim srodnicima medju kojima se je održala uspomena na zajedničko podrijetlo. Ta se je svijest o krvnoj vezanosti pojačala još i identičnošću života i zanimanja, zajedničkim uživanjem pašnjaka, i nastanjenošću u zbijenim skupinama koliba. To je osnova rodovske organizacije, koja će se održati kao osnovna društvena jedinica i onda, kad se više rodova putem medjusobnog orodjavanja, osvajanja i etničkog izjednačivanja ujedini u pleme. Naime i onda, kada se više rodova ujedini u pleme, osjećaj solidarnosti i lojalnosti je pridržan i dalje u prvom redu rodu, a tek posredno plemenu. Otuda rivaliteti i gloženja pojedinih rodova unutar plemena, što znatno otežava ekspanzivne tendencije ovakove plemenske organizacije. Ali niti rod nije sasvim homogena jedinica, jer i tu prilike naglog obogaćivanja putem pljačke pogoduju isticanje pojedinih k u ć a, to jest skupina najbližih srod-

Digitized by Google

nika, koji gospoduju rodom i iz kojih se formiraju glavari rodova. Ovim putem istaknuti glavari snažnijih rodova dolaze do uvaženja i odlučnog uticaja u plemenu. Od interesa je za ovu raspravu, da položaj glavara u rodu i plemenu, pošto je fundiran na ekonomskim razlikama, postaje nasljedan.

Ovim putem smo došli do problema društvenog razlikovanja unutar ove rodovsko-plemenske skupine. Pojedine glavarske kuće gospoduju rodom, a snažni rodovi gospoduju plemenom; pojedini rodovi i čitavo pleme tim putem postaju orudje u rukama istaknutih glavarskih porodica, služe im u njihovim pljačkačko-ratničkim podvizima i podržavaju njihove nasilničke i autokratske težnje, za koje snose i solidarnu odgovornost putem institucije krvne osvete. Ali osim ovog sistema društvene hierarhije unutar plemenske organizacije, postoje i drugi. U koliko je rod ili pleme zaposjelo zemljišta, na koja su ranije uselili ratari, čija su i društvena organizacija i kulturne osebine bile drukčije od kulture stočara-ratnika, došljaci su s prezirom gledali na starosjedioce, smatrali ih za »niži« društveni sloj i tako su se prema njima i odnosili; osvajači su naime bili »plemići«, to jest pripadali su plemenu i identificirali su sebe sa snagom toga plemena, dok starosjedioci nisu pripadali plemenskoj organizaciji i nisu uživali tako snažnu zaštitu; nisu prema tome bili »plemići«.

Osim opisanih društvenih razlika postojala je u plemenskoj kulturi još i oštra razlika medju spolovima, koja je nastala uslijed diobe rada, po kojoj se je pljačka smatrala jedino muškarca dostojno zanimanje, dok su se zanatstvom, vrtlarenjem i zemljoradnjom kao prezrenim zanimanjima bavile u glavnom žene i starosjedioci. U vezi sa ovim okolnostima je i problem sklapanja brakova. Čim su društvene razlike bile ovako snažno naglašene u plemenskoj zajednici, jači su se rodovi orodjavali putem ženidaba samo sa jačim i uplivnijim rodovima (otuda su ovakove svadbe bile prilika za smotru brojčane snage rodova i često su imale ratnički značaj), a to je sve pojačavalo društveno razlikovanje unutar plemenske zajednice.

Ovo se je društveno razlikovanje unutar rodova razlikovalo s jedne strane u uticaju i vlasti, a s druge strane u nošnji i u oružju, u akumulaciji stoke i drugih pokretnih objekata, u gradnji kamenih kuća u obliku »kula«, a manje u akumulaciji nekretnina, jer se na ovom stepenu njihovog kulturnog razvitka još nije dovoljno cijenila važnost obradjene zemlje, a rod je posjedovao velike sklopove pašnjaka i šuma za kolektivnu upotrebu (plemenščina; plemenska zajednica), dok je privatno vlasništvo na nekretninama bilo tek u začetku i zasnivalo se na kući i zemljištu oko kuće, koje se je jedino obradjivalo (okućnica).

Ovo se hierarhijsko društveno uredjenje i autokratska vlast prenijela iz rodovske organizacije u porodičnu organizaciju, gdje je vlast očeva postala apsolutna i gdje je nastao hierarhijski odnos medju braćom i medju sestrama na osnovu spolnih razlika i na osnovu godina starosti; svaki je muškarac bio uvijek društveno viši od svake druge ženske u kući, a opet je i medju muškima i medju

Digitized by Google

ženskima bio onaj, odnosno ona, društveno viša koja ili koji je bio po godinama stariji Ova se je hierarhija očitovala u redu, kojim su se ženili i udavali u kući ili iz kuće, u nasljednom pravu, u odlučujućoj riječi, u odnosu braće prema sestrama i obratno, u odnosu muža prema ženi i žene prema mužu i u medjusobnim odnosima roditelja i djece.

Od naročitoga su interesa izgradnja ličnosti i gospodujuće psihičke osobine u plemenskoj kulturi zato, što postoji mogućnost, da se ove psihičke osobine donekle održe putem porodičnog odgoja i porodične sredine i onda, kada bude srušena plemenska društvena organizacija.

Rekli smo, da se je u rodovsko-plemenskoj društvenoj organizaciji rod razvio u četu pljačkaša-ratnika; u njoj je pojam ubojitog oružja postao sinonim za čovjeka i vodeća društvena vrijednost bila je »junaštvo«, to jest isticanje u otimanju i ubijanju. Rekli smo takodjer, da je rod ostao osnovna jedinica plemena i njegove su veze sa ostalim rodovima u plemenu mogle biti toliko slabe, da je dolazilo često do krvavih sukoba i medjusobnih istrebljivanja medju rodovima istoga plemena. To znači, da je društvena kontrola, koja je vrlo odlučna za moralnu disciplinu pojedinca, obuhvaćala samo teritorijalne i društvene granice roda; izvan tih uskih granica pojedinac je bio društveno i moralno nevezan, te je mogao da dade potpuni odušak svim svojim ličnim nagonima i težnjama; štogod je on izvan granica svoga roda učinio u pravcu »junaštva«, bez obzira na upotrebljena sredstva, sve mu se je to sa starne roda upisivalo u zaslugu i njegova je »slava« rasla.

Bilo je nekoliko okolnosti, koje su doprinijele, da članovi roda iskoriste ovu ličnu slobodu izvan rodovskih društvenih ili teritorijalnih granica. Prije svega je bilo tu hierarhijsko uredjenje roda, kojim su dominirale kuće, koje su se istakle nasilništvom i bogaćenjem putem pljačke i otimačine; ugledni članovi ovih kuća kao rodovski glavari bili su izuzeti čak i iz one društvene kontrole i moralne discipline, koja je važila unutar roda; medju tim prilike za bogaćenje putem otimačine i isticanje u »junaštvu« postojale su za sve članove roda, koji su tim putem mogli da poboljšaju svoj društveni položaj unutar rodovske društvene hierarhije. Uslijed toga je postojao rivalitet u »junaštvu« medju svim članovima roda i unutar te usko povezane skupine rodovnjaka postojao je vječni problem prioriteta u »junaštvu«; postojalo je vječno pitanje, »tko je bolji« i »tko je gori«, što je davalo snažan poticaj razvijanju ličnih ambicija. Ovu je okolnost uvećavala je još i sposobnost imaginacija (razvijena uslijed lične nesigurnosti i izolacije), koja je slikovitim izrazima znala, da dade uveličanu sliku uspjeha i odlika pojedinih »junaka« u formi pjesme. Ova junačka pjesma vjerovatno nije bila izvorna kreacija slovenskih rodova, jer ona pretpostavlja razvijeniju civilizaciju i snažniju društvenu organizaciju, nego što je bila slovenska rodovsko-plemenska društvena organizacija; stereotipni oblici ovog pjesništva su vjerovatno ostaci ranijih ratničkih kultura na Balkanskom poluotoku usvojeni, asimilirani i donekle modificirani od slovenskih ratničkih rodova i ple-

Digitized by Google

mena, već prema licima i mjestu zbivanja. Ali ako ta pjesma nije bila izvorna, ona je bila toliko preinačena, da je vršila snažan odgojni i kontrolni uticaj i znatno je doprinijela izgradnji ličnosti, koje su se formirale u rodovsko-plemenskoj organizaciji i koje su u junačkoj pjesmi nailazile na uzorke za vlastito ponašanje.

Sve su ove opisane okolnosti poticale snaženje neprijateljskih osjećaja, simboliziranih u načelu »osvete«, krvne osvete, koja je uz načelo ličnog »ponosa« i »časti« i uz težnju za »slavom« uticala na izgradnju impulzivnih i agresivnih ličnosti, nasrtljivih i silovitih tipova, zulumčara, čija je prejaka osjetljivost na ličnu čast mogla da dovede do osjećajne prenapetosti, a isto tako i do odgovarajuće psihičke malaksalosti; otuda među njima izvjesna osjećajna neuravnoteženost, koja se je dala lako iskoristiti u podzemnim akcijama urotničkog tipa. Neobično česta ubojstva kraljeva i nagle promjene dinastija u južno-slovenskim srednjevjekovnim državama mogu se lako psihološki objašnjavati na ovaj način.

U interesu ličnog isticanja svaki put i svako sredstvo je dozvoljeno: prevara, podvala, nadmudrivanje, naročito se cijene, ako dovode do željenog cilja, a dozvoljena je i okrutnost prema protivnicima i »izdaja« prema vlastitom rodu, kada su lični osjećaji povrijedjeni. Pošto je sila prvotna društvena vrijednost u plemenkoj kulturi, a vlast je nali je sile, postoji slijepa poslušnost glavarima; njima se često pripisuju nadnaravne sposobnosti i ukazuje im se spolno gostoprimstvo, ali ovaj odnos prema nosiocima vlasti postoji samo dotle, dok im vlast nije pokolebana.

Neprijateljski impulsi i težnje stalno traže mogućnost oduška, pa kad na oko bezrazložno ispoljavanje lične agresivnosti i neprijateljstva nije društveno dozvoljeno, onda se traže razni načini i izgovori, koji opravdavaju agresivni postupak i zaodijevaju ga u društveno priznatu ili — što više — u društveno hvaljenu formu; tu je onda riječ o borbi za »pravdu«, za »svetu osvetu«, »za krst časni i slobodu zlatnu«; simboli naime, koji su postali popularni prodiranjem zapadno-evropske civilizacije preko svećenstva i ostalih pripadnika gornjih slojeva.

Stalna borba za opstanak društveni i fizički, strah, nesigurnost i životna opasnost uslijed pritiska okolnih plemena i uslijed neprekidnog lanca krvnih osveta, uticala je, u cilju snaženja otporne snage pojedinaca na izgradnju samopouzdanja i smjelosti, a isto tako i na precjenjivanje vlastitih sposobnosti, a potcjenjivanje sposobnosti protivnika. Jedino oni protivnici, koji su znali, da stvarno dokažu svoju fizičku nadmoć, ili koji su pokazali neslomljivu otpornu snagu, dobivaju nepodijeljeno priznanje.

Treba naglasiti ovdje, da osim spomenutih činioca, koji su više manje izravno uplivali na izgradnju ovih agresivnih i impulsivnih ličnosti, postojali su i drugi činioci, koji su mogli da neizravnim putem utiču u istom pravcu. Uzmimo na primjer slučaj kanalizacije ero-

Digitized by Google

stičkih nagona. U zajednicama, gdje postoji drukčija podjela rada i drukčiji odnosi medju spolovima, gdje postoji uži doticaj izmedju spolova i gdje žena nije prezrena, makar i ne bila u istom društvenom položaju, na kojem su muškarci, erotični nagoni nalaze svoj odušak u čestom društvenom i intimnom doticaju medju oprečnim spolovima, a to se onda odrazuje u idealiziranju suprotnog spola i očituje u obliku lirike, erotičkih igara, pjesme i glazbe. U plemenskoj kulturi, medjutim, žena je prezrena i shvaćena samo kao sredstvo radjanja muške djece, budućih ratnika i svaki se drugi intimni doticaj medju spolovima, koji ne bi imao spomenutu svrhu, smatra kao slabost i na štetu ratničkih vrlina. Otuda pomanjkanje lirike, erotskih igara i erotske pjesme u plemenskoj zajednici. Uslijed toga agresivni nagoni nisu podijeljeni, nego su skrenuti samo u jednom pravcu, u pravcu neprijateljskih osjećaja prema »neprijatelju«. Ipak, u koliko i erotički nagoni traže svoj izlaz na drugi način, oni su često upućeni ne na oprečni spol, nego na pripadanike istoga spola, otuda institucija pobratimstva i posestrimstva, koja je izgleda neka vrst homoseksualnosti, ali je sa gledišta plemenske zajednice društveno korisna, jer se »pobratimi« nadmeću u »junaštvu« i pomažu pljačkačko-ratničkim podvizima. Osim ove »društveno korisne« institucije, koja je nastala skretanjem erotskih poriva, ovi porivi mogu da nadju oduška i u obliku sodomije, koja je takodjer česta pojava u plemenskoj kulturi.

Ako sada svedemo sve u jedno glavne odlike plemenske kulture, opažamo, da je ova kultura bila sklona formiranju agresivnih ličnosti, osvajačkih osobina i ratničke tehnike, ali pošto je osnova društvene organizacije, a s njom lojalnost zajednici i solidarnost medju članovima zajednice, ostala u rodu, a nije prešla na pleme, kao sveuključujuću cjelinu, to su rivaliteti medju pojedinim rodovima i rodovskim glavarima spriječavali ekspanzivne tendencije plemena i pojedinih istaknutih plemenskih glavara. Radi toga kada su se ovakove ratničke skupine nametnule starosjediocima zadružnog kulturnog tipa, pa kad su uz pomoć kršćanskoga svećenstva i okolnih političkih sila nastale državne formacije, one su uslijed ovih unutrašnjih rivaliteta i sukoba morale biti kratkoga vijeka, o čemu svjedoči povijest slovenskih srednjevjekovnih država na Balkanu.

Ali ako ovaj kulturni tip nije bio u stanju, da stvori snažnije i stalnije državne tvorbe, on je dao podesan materijal za stvaranje feudalnoga plemstva, koje je omogućilo prodiranje stranih političkih i kulturnih uticaja. Pojedini su se naime plemenski glavari pretvorili u feudalnu gospodu i postali su nosioci s jedne strane tursko-orijentalne, a s druge strane zapadno-evropske kulture i političkoga gospodstva. Svećenstvo je došlo do snažnog uticaja i održalo je taj uticaj u zoni plemenske kulture sve do danas. Izgleda, da je izvorno, a donekle i danas taj uticaj povezan sa vrlo razvijenom praznovjerom, koja je, kao što je poznato, naročito snažna kod ratnika, kao i uopće kod svih zanimanja, koja su izložena velikim nesigurnostima i stalnoj životnoj opasnosti.

Digitized by Google

Kao što smo već napomenuli, nosioci su ovoga plemenskog kulturnog tipa vrlo pokretljivi, jer su izloženi brzom porastu i pritisku stanovništva iz nutra, kao i pritisku drugih ratničkih skupina sa strane. Uslijed toga se nosioci ovog kulturnog tipa i postepeno pomiču u raznim pravcima, proširujući svoju početnu jezgru, i sele u skokovima na bliže ili dalje udaljenosti. Ovim putem, kao i putem uspješnog razbijanja rodovsko-plemenske organizacije, dolazi ovaj kulturni tip pod jači ili slabiji uticaj stranih kultura i novih političkih prilika. Od naročitog je soc'ološkog interesa promatrati, koliko je ova plemenska kultura uticala na druge kulture, s kojima je došla u dodir, i koliko su opet druge kulture sa svoje strane uspjele da potpuno asimiliraju ili samo da modificiraju plemenske kulturne osobine. U vezi s tim raspravljat ćemo problem pretvaranja plemenske kulture u kulturu hajdučko-uskočkog tipa, zatim problem doticaja plemenske kulture sa zadružnom i kapitalističkom kulturom, kao i problem prelaza ovih raznih kulturnih osobina medju gornje slojeve putem formiranja trgovaca, vojnika i intelektualaca.

(Nastavit će se)

Osnov za ulaganje u činovnički penzioni fond

Napisao dr. Mudrovčić Josip, vijećnik Stola sedmorice u p.

Pod tim naslovom dolazi u br. 1. »Penzionera« od 10. siječnja t..g. članak, u kojem se tvrdi i razlaže, da penzioner, koji je u času penzioniranja imao položajni dodatak, nu penzija mu nije odmjerena i na osnovu toga dodatka, jer nije imao bar 20 godina efektivne službe, mora ipak i od toga dodatka plaćati propisani ulog (5%) u činovnički penzioni fond.

U razlaganju kaže se:

a) da je činovničkim zakonom od 31. ožujka 1931. povučena jasna granica izmedju lične i porodične penzije, i da stoga specijalne odredbe u pogledu odredjivanja količine lične penzije ne mogu nikako utjecati na efekat porodične penzije, napose da otud, što se smanji osnov za ličnu penziju — jer nema zahtijevanih bar 20 godina efektivne službe, te položajni dodatak ne ulazi u osnov za ličnu penziju — ne treba zaključivati, da se time smanjuje i osnov za ulaganje u činovnički penzioni fond, kojije po § 139. činov. zakona ujedno i osnov za odredjenje porodične penzije;

b) da bi se protivnim tumačenjem napravila vještačka podjela činovnika u dvije kategorije t. j. one, koji imaju, i one, koji nemaju bar 20 godina efektivne službe što da bi svakako bilo u opreci sa § 136. činov. zakona;

Digitized by Google

c) osim toga da bi protivnim tumačenjem bio povrijedjen i materijalni interes porodice ulagačeve, jer bi se smanjenjem osnova za ulaganje smanjio i osnov za odredjenje količine porodične penzije, a to da nije nikako u skladu sa tendencijama zakonodavca, koji je htio favorizirati interese porodice ulagačeve.

Time su, mislim, u potrebnoj vezi prikazani razlozi, što ih je naveo pisac u potkrepu svoje teze, koja, da odmah kažem, nije u skladu sa zakonom.

Na stanovištu pisca stoji i ministarstvo financija u raspisu na financijske direkcije od 12. svibnja 1933. br. 57111/II, što ističe i pisac na kraju svoga članka. Stvar dakle zaslužuje, da se uzme u potanji pretres.

a) Iz toga, što valja razlikovati ličnu penziju od porodične, ne slijedi, da specijalne odredbe, koje se tiču odredjivanja količine lične penzije, ne mogu utjecati na odredjenje porodičn penzije. Takav zaključak bio bi, šta više, u očitoj opreci napose sa §§ 139., 136., 120. činovnič. zakona.

Po § 139. »porodična penzija odredjuje se procentualno od prinadležnosti, na koje je ulagač p r e m a o d r e d b i § 136. ulagao u času smrti u činovnički penzioni fond«. A § 136., koji odredjuje osnov za ulaganje u penzioni fond, kaže u st. 3. za penzionere, o kojima se ovdje radi: »Kod penzionera osnov su njihove posljednje aktivne prinadležnosti, p o k o j i m a i m j e o d r e d j e n a p e n z i j a«. Dakle one prinadležnosti, koje n i s u bile osnov odredjenju lične penzije, nisu ni osnov ulaganju u penzioni fond, dotično nisu ni osnov za odredjenje porodične penzije. Napokon § 120. kaže: Osnov za odredjenje količine lične penzije činovnika je plaća i položajni dodatak, koji su činovniku pripadali u času penzioniranja. P o l o ž a j n i d o d a t a k služi kao osnov tek kad činovnik navrši dvadeset godina službe, koja se po § 113. računa u rok za sticanje prava na penziju«.

Po tom se jasno vidi ne samo to, da činovnik ne dobiva penzije od položajnog dodatka, ako nema bar 20 godina efektivne službe (§ 120.), nego i to, da ne će u tom slučaju od toga dodatka, što ga ima kao aktivni činovnik, ni plaćati uloga u penzioni fond (§ 136. st. 3), dakle da će prema tomu smanjen biti i osnov za porodičnu penziju (§ 139.). Dakle specijalna odredba (§ 120.) za količinu lične penzije utječe i na porodičnu penziju.

b) Kad bi se ovdje radilo o podjeli »činovnika« t. j. aktivnih službenika u dvije kategorije, to bi u istinu bilo protivno § 136. st. 2. gdje se kaže: »Kod č i n o v n i k a osnov za ulaganje su plaća i položajni dodatak« t. j. oni plaćaju ulog u penzioni fond i od položajnog dodatka, jer oni i to oni jedini imaju taj dodatak, i to sve dok su u aktivnoj službi, ne p a z e ć i n a t o, k a k o d u g o s l u ž e. O njima se ovdje ne radi, već o p e n z i o n e r i m a, koji su tu prinadležnost položajnoga dodatka dobivali, dok su aktivno služili kao činovnici. A za njih glasi ne st. 2. već st. 3. § 136., kako je gore pod a) naznačeno.

Digitized by Google

Nema nikakova razloga za to, da bi jedini činovnici penzioneri sa manje od 20 godina efektivne službe plaćali u penzioni fond ulog i od prinadležnosti, od koje ništa ne dobivaju u penziji, dočim svi ostali državni službenici, bili to činovnici penzioneri sa bar 20 godina efektivne službe, bili ministri ili banovi, zvaničnici ili služitelji, svi ti, kada odu u penziju, plaćaju propisane procente u penzioni fond jedino na osnovu onih prinadležnosti, koje su bile i osnov za odmjerenje lične penzije (§§ 136., 120., 121., 122.).

Ne ukazuje se dakle osnovano tvrdjenje, da je to vještačka podjela u dvije kategorije, kada se u pitanju položajnoga dodatka kao osnova za ulaganje u penzioni fond razlikuje medju onim penzioniranim činovnicima, koji imaju, i onima, koji nemaju bar 20 godina efektivne službe. To naime razlikovanje propisuje zakon. I baš onda, kada ne bi razlikovali tako, došli bi do nepravednoga, krivoga razlikovanja ili podjele penzionera u dvije kategorije, — naime one, koji ne trebaju plaćati procente u penzioni fond od prinadležnosti, kojih n e primaju, i one, koji moraju i to plaćati t. j. jedini penzionirani činovnici sa manje od 20 godina efektivne službe. Stoji dakle i za njih ono isto, što važi za ostale državne službnike, da je naime osnov za ulaganje u penzioni fond onaj isti, što je i osnov za odredjenje lične penzije. Po tom, dakako, može se dogoditi, da će porodica biti katšto i oštećena, jer ulog iznosi 5% (§ 137.), a procenat porodične penzije najmanje 25% (§ 139.), pa bi u slučaju položajnoga dodatka — recimo — 1000 došao ulog od 50, dočim bi porodična penzija iznosila 250, što bi porodica izgubila eliminiranjem toga dodatka iz osnova za ulou penzioni fond. Po tom bi dakle za porodicu bilo bolje, da se plaća ulog i od položajnog dodatka, ne pazeći na to, je li to u smislu §§ 136., 139. ili nije. Ali naprotiv toga valja uvažiti ponajprije to, da bi se to samo ondje osjetilo, gdje bi se ulog plaćao kratko, a porodična penzija uživala dugo vrijeme, a ne i u obratnom slučaju. A onda bi moglo doći u razmatranje i pitanje, je li to pravovaljan osnov za porodičnu penziju, ako se u taj osnov računa i položajni dodatak, premda se ulog od toga dodatka n i j e plaćao p r e m a o d r e d b i § 136.«, kako to propisuje § 139., nego se dakle plaćao protuzakonito i to možda po kakovom ličnom favoriziranju, radi čega se interesent nije ni žalio protiv protupropisnog naplaćivanja uloga i od položajnoga dodatka. Nu rasprava o takovom eventualnom sukobu interesa medju penzionim fondom i porodicom nije ovdje obzirom na jasne propise zakona potrebna.

c) Ovdje se radi o d u ž n o s t i državnih službenika da ulažu u penzioni fond, pa se ne može misliti, da bi porodica državnoga službenika bila tim pogodovana, da se proširuje ta dužnost glave porodične, dotično da bi porodica bila oštećena, ako bi ulog — u našem slučaju ulog od položajnog dodatka — ostao u rukama ulagačevim, zapravo u njezinim rukama.

Inštitucijom penzije i lične i porodične, normirana je d u ž n o s t d r ž a v e da obezbijedi položaj državnoga službenika, te ovaj ne bi

Digitized by Google

trebao već u aktivnom položaju da stiče, što je potrebno i za kasniju opskrbu svoju dotično svoje porodice. Nu inštitucijom penzionoga fonda dužnost je ta smanjena t. j. u pogledu porodične penzije na same državne službenike prenesena, zapravo njihova beriva smanjena.

Da tu nema favoriziranja, može se razabrati i iz ovog specijalnoga razmatranja:

a) Katolički svećenik u drž. službi mora takodjer ulagati u penzioni fond, premda ne može imati porodice, ovlaštene na porodičnu penziju (§§ 135., 147.);

b) i svaki drugi državni službenik, bio muško ili žensko, mora ulagati, premda nije u bračnoj vezi (§ 135.);

c) porodična penzija pripada po § 147. samo u ulagačevoj ženi i njegovoj djeci, dakle ne pripada mužu ni djeci žene, koja ulaže kao državni službenik;

d) ženi rastavljenoj od muža po propisima rimokatoličke crkve ne pripada pravo na porodičnu penziju (§ 147.), dakle ni u slučaju, kada je rastavi kriv jedino muž;

e) po § 156. niko ne može dobivati dvije penzije; ako ima pravo na dvije, primati će veću; — dakle premda oba bračna druga ulažu kao državni službenici u penzioni fond, to im je uzaludno, kada žena ima pravo na višu ličnu penziju;

f) udovica gubi pravo na porodičnu penziju u slučajevima § 152.; tako i djeca u slučajevima § 153.;

g) porodična penzija dospijeva po naravi stvari tek nakon smrti ulagača, t. j. muža dotično oca; porodica treba dakle da ga preživi (§ 155.).

Prema tomu zakon je naredio ulaganje u penzioni fond i u onim slučajevima, gdje nema porodice, i u onima, gdje porodica nema prava na porodičnu penziju, te je ulaganje u penzioni fond na njezinu štetu. A toga zakon ne bi naredio, da mu je tendencija favorizirati ulagačevu porodicu. Ali i u onim slučajevima, gdje ima porodice i gdje ona ima pravo na porodičnu penziju, to je pravo tek eventualno i u mnogom ograničeno, kako se vidi iz gornjeg nabrajanja, dočim se naplaćivanjem uloga u penzioni fond t. j. smanjivanjem postojećih beriva glave porodice bezuslovno prikraćuje porodica već sada.

Stoga se o zakonu ne može misliti, da je institucijom penzionoga fonda (§ 133. i sl.), napose naredjenjem uloga u penzioni fond htio favorizirati porodicu državnoga službenika. Naprotiv, zakon je time prije svega htio rasteretiti državni erar, bilo to porodici pravo, ne bilo (vidi § 145.). Ali zakon je tomu postavio granice, napose u § 120., 136., na koje bi valjalo paziti.

U konkretnom jednom slučaju penzioniran je srednjoškolski profesor god. 1932. sa manje od 20 godina efektivne službe. Dakle položajni dodatak nije služio za osnov lične penzije, te mu prve skoro dvije godine nije ni ustezan od beriva ulog od toga dodatka, nego tek u god. 1934. počelo se i s tim ustezanjem i to i svih zaostataka od god. 1932. Molbu njegovu, da se od toga odustane, odbila je savska financijska direkcija rješenjem od 2. lipnja 1934. br. 5276—I—1934., isto

Digitized by Google

tako i ministarstvo financija njegovu žalbu protiv toga rješenjem od 3. VIII. 1934. br. 31636/I, na što je ustao tužbom na državni savjet, koji je to ministarsko rješenje ukinuo osudom od 5. studenoga 1934. br. 29143, gdje se kaže: »Državni savjet našao je:

Po stavu 3. § 136. zakona o činovnicima kod penzionera su osnov za ulaganje u činovnički penzioni fond njihove posljednje aktivne prinadležnosti, po kojima im je odredjena penzija. A po § 120. istog zakona, osnov za odredjivanje količine lične penzije činovnika je plaća i položajni dodatak, koji su činovniku pripadali u času penzioniranja. Položajni dodatak služi kao osnov tek kad činovnik navrši 20 godina službe, koja se po § 113. računa u rok za sticanje prava na penziju.

Tužiocu.... penzija je regulirana rješenjem ministra prosvjete od .... i kao osnov za odredjivanje iste uzeta je samo tužiočeva plaća, a ne i položajni dodatak, pošto na dan penzioniranja nije imao dvadeset godina službe, koja se po § 113. računa u rok za sticanje prava na penziju. A kad je tužiocu kao osnov za odredjivanje količine lične penzije uzeta samo plaća, onda mu se shodno stavu 3. § 136. zakona o činovnicima kao osnov za ulaganje u činovnički penzioni fond ima uzeti samo plaća a ne i položajni dodatak, pošto je od posljednjih tužiočevih aktivnih prinadležnosti samo plaća poslužila kao osnov za odredjivnje količine lične penzije. Stoga, a na osnovu čl. 17. i 34. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima i zakona o taksama, državni savjet presudjuje: Ništi se riješenje ministra financija (opće odjeljenje) br. 31636/I od 3. augusta 1934. godine«.

U spomenutom raspisu ministarstva financija, odjelenja drž. računovodstva od 12. svibnja 1933. br. 57111/II kaže se doslovno, »da je novim zakonom o činovnicima povučena jasna granica izmedju lične i porodične penzije državnih službenika, i da zato specijalne odredbe, koje se tiču odredjivanja količine lične penzije, ne mogu nikako uticati na efekat porodične penzije. Što u danom slučaju položajni dodatak prije navršenih 20 godina efektivne službe ne ulazi u osnov za odredjivanje količine lične penzije, iz toga ne treba zaključiti da se za toliko ima da smanji osnov za ulaganje u činovnički penzioni fond, jer bi se u protivnom slučaju napravila vještačka podjela činovnika u ovom pogledu t. j. u pogledu ulaganja u penzioni fond na dvije kategorije: na činovnike sa 20 i preko 20 godina efektivne službe i na činovnike ispod 20 godina efektivne službe, što bi svakako bilo protivno odredbama § 136. zakona o činovnicima. Pored toga ne treba smesti s uma, da bi takvim tumačenjem bio povrijedjen i materijalni interes porodice ulagačeve, pošto bi se smanjenjem osnova ulaganja smanjio i osnov za odredjivanje količine porodične penzije, što svakako nije u skladu sa tendencijama zakonodavca, koji je htio da favorizira interese porodice ulagača«.

Nakon što je i glavna kontrola od 29. travnja 1933. br. 31135 »našla: da protiv ovog objašnjenja nema šta da primijeti«, ministarstvo financija ga je pod 12. svibnja 1933. br. 57111/II »dostavilo« financijskim direkcijama »radi znanja i dalnjeg upravljanja po njemu«. Nisam mogao pronaći, da je gdje objavljen.

Digitized by Google

U smislu toga raspisa postupa financijska direkcija u Zagrebu i nakon gore spomenute osude državnog savjeta. To kao da se »Penzionerovim« člankom nastoji opravdati i to jedino razlozima raspisa.

A kod nas ima, kako se čuje, mnogo mladih penzionera.

Kolizija zakona

Napisao Timoškin Vladimir, sekretar vrhovnoga suda u Sarajevu

Pri uporedjivanju kaznenih propisa izvjesnih specijalnih zakona sa propisima općega krivičnoga zakonika dolazi se do utvrdjenja, da medju njima nema toga sklada, koji je bezuslovno potreban. Ostavljajući po strani razloge, zbog kojih do toga dolazi, prikazat ću samo neka opažanja u tom pravcu.

U § 365. k. z. je predvidjena krivična odgovornost za onoga, koji povrijedi ili uništi tudju stvar ili je neupotrebljivom učini u namjeri, da drugoga ošteti. Za kažnjivost ovoga djela je potreban specijalni umišljaj, koji se sastoji u namjeri, da se drugi ošteti.

Ako uzmemo, da je učinilac povrijedio, uništio ili neupotrebljivom učinio tudju stvar iz zlobe, to se ujedno mora primiti, da je takav učinilac postupao sa umišljajem, koji se traži za kažnjivost djela iz § 365. k. z. Učiniti nešto iz zlobe, po općem shvaćanju, znači postupati tako, da se onaj, proti kojemu se zloba ispoljava, uslijed radnje učinioca osjeti pogodjenim u nepovoljnom smilsu. Ako je učinilac za postignuće svoga cilja izabrao taj način, da štogod učini prema tudjoj stvari, to je jasno, da vlasnik stvari u takvom slučaju, prema želji učinioca, treba da se osjeti pogodjenim uslijed one promjene, koja nastaje na stvari zbog radnje učinioca. Da bi se pak vlasnik stvari uslijed takve radnje osjetio pogodjenim u nepovoljnom smislu bezuslovno je potrebno, da na njegovoj stvari nastupi takva promjena, kojom se smanjuje ili uništava njezina vrijednost. Drugim riječima je za postignuće cilja učinioca potrebno, da se vlasniku stvari prouzrokuje izvjesna šteta, a to se medjutim može postići samo tako, da se stvar povrijedi, uništi ili neupotrebljivom učini.

Dosljedno tome za onoga učinioca, koji iz zlobe povrijedi, uništi ili neupotrebljivom učini tudju stvar, mora se primiti, da je isti postupao u namjeri, da ošteti vlasnika stvari, t. j. da su u njegovoj radnji sadržana obilježja djela iz § 365. k. z.

Ovakva djela ne zadaju nam nikakvih poteškoća sve dotle, dok objektom radnje učinioca ne bude dubeće drvo u šumi bilo državnoj bilo privatnoj. Zakon o šumama od 21. prosinca 1929. u § 156. odredjuje:

»Ko guli koru sa dubećih stabala ili inače ošteti dubeće drvo zasijecanjem, presijecanjem, pilenjem, zarezivanjem, trganjem, izbija-

Digitized by Google

njem iverja, bušenjem, okresivanjem, prevršivanjem ili kojim drugim načinom, ukoliko time nije učinio djelo kažnjivo po krivičnom zakoniku, kaznit će se zatvorom do 8 dana ili novčanom kaznom do 1.000 D, a za svako oštećeno drvo će platiti naknadu štete.

Koji tu štetu čini na dubećem drvetu iz objesti ili zlobe, kaznit će se zatvorom do 15 dana ili novčano do 2.000 D.

Ako se takve štete čine na sjemenjacima, kaznit će se zatvorom do 30 dana ili novčano do 5.000 D.

(Odjeljak IV — o naknadi štete).«

Kako vidimo dakle navedeni propis, kao i propis § 365. k. z., predvidja djelo oštećivanja tudjih stvari i to specijalno dubećih drveta u ma čijoj šumi. S obzirom na postojanje propisa § 365. k. z. zakonodavac je u tekst odjeljka I § 156. zakona o šumama ubacio riječi »ukoliko time nije učinio djelo kažnjivo po krivičnom zakoniku«, pa je tako ispod udara § 156. zakona o šumama izuzeo sve one slučajeve oštećivanja tudjih dubećih drveta, kada su u njima sadržana obilježja krivnčoga djela iz § 365. k. z. U djelu pak oštećivanja tudjeg dubećeg drveta sadržana su obilježja djela iz § 365. k. z. onda, kad je djelo počinjeno u namjeri, da se drugi ošteti. Na taj način je zakonodavac pomenutom odredbom povukao jasnu granicu izmedju djela iz § 365. k. z. i djela iz § 156. zakona o šumama.

Da je zakonodavac na tome i ostao, u praksi nikada ne bi moglo doći do poteškoća oko primjene tih propisa. Medjutim je zakonodavac u odjeljku II § 156. zakona o šumama djelo iz odjeljka I. toga §-a kvalificirao te propisao tamo strožu kaznu, a kao uslov za kvalifikaciju je predvidio izvršenje djela iz objesti ili zlobe.

Ako se sada osvrnemo na ono, što sam naprijed naveo o djelu oštećivanja tudjih stvari iz zlobe, t. j. da su u takvom oštećivanju stvari nesumnjivo sadržana obilježja djela iz § 365. k. z., onda dolazimo do zaključka, da se oštećivanje tudjeg dubećeg drveta iz zlobe, prema pozitivnim zakonima, može biti kvalificirano ili kao djelo iz § 365. k. z. ili pak kao ono djelo iz § 156. zakona o šumama.

Ovakva situacija je svakako pravno nemoguća, jer je djelo iz § 365. k. z. krivično djelo, koje ima da kazni sud, a ono iz § 156. zakona o šumama administrativni prestup, koji ima da kazni upravna vlast.

Kada bi se u ovakvoj situaciji primilo, da odjeljak II § 156. zakona o šumama kao propis specijalnoga zakona ima prednost pred propisom § 365. k. z., pa da se na osnovu toga oštećivanje tudjeg dubećeg drveta iz zlobe ima tretirati kao djelo iz § 156. zakona o šumama, a ne kao ono iz § 365. k. z., opet bi takvo shvaćanje moralo biti napušteno s obzirom na jasnu odredbu odjeljka I § 156. zakona o šumama, »ukoliko time nije učinio djelo kažnjivo po krivičnom zakoniku«. Propis odjeljka II § 156. zakona o šumama nije samostalne prirode, jer je u njem sadržana samo kvalifikacija djela iz odjeljka I § 156. toga zakona, a temeljni propis za pojam djela iz § 156. zakona o šumama je odjeljak prvi toga §-a. Tamo je medjutim izrijekom istak-

Digitized by Google

nuto, da djelo iz tog §-a stoji, samo »ukoliko time nije učinio djelo kažnjivo po krivičnom zakoniku«. Na osnovu toga i dolazim do zaključka, da se ograničenje »ukoliko time nije učinio djelo kažnjivo po krivičnom zakoniku« odnosi kako na propis odjeljka I § 156. zakona o šumama tako isto i na propis odjeljka II istoga §-a.

Prema tome se odjeljak II § 156. zakona o šumama i ne može shvatiti kao takav specijalni propis, koji bi propisu § 365. k. z. oduzimao njegovu snagu u pogledu onih oštećivanja tudjeg dubećeg drveta, koja su počinjena iz zlobe. — Podjemo li odavde dalje, doći ćemo još i do većih poteškoća.

Iz svega onoga, što sam malo prije naveo o značaju i pridodi propisa odjeljka II § 156. zakona o šumama, slijedi još naime, da je pravi smisao ovoga propisa taj, da se po njemu ima kazniti zatvorom do 15 dana ili novčano do 2.000 D onaj, koji iz zlobe učini štetu na tudjem dubećem drvetu, ukoliko time nije učinio djelo kažnjivo po krivičnom zakoniku. Na taj način je u propisu odjeljka II § 156. zakona o šumama propisana kazna za djelo, koje po svojim obilježjima potpuno odgovara djelu iz § 365. k. z., a u isto vrijeme je primjena toga propisa (odjeljka II § 156. zakona o šumama) isključena, ako postoje baš ona ista obilježja djela, koja sam taj propis i donosi.

Ovakvo stanje stvari sam gore nazvao poteškoćom, ali, kako vidimo, to nije poteškoća, nego u stvari jedna pravna nemogućnost, koju bi svakako trebalo ukloniti.

Kako treba da se tumači i primjenjuje odredba §-a 89 k. z.?

Napisao dr. Schwarz Vladimir, sudac u Zagrebu.

Kod sreskoga suda u Z. podnio je A. privatnu tužbu protiv B-a radi djela klevete iz § 301. k. z., počinjene u jednom pismu. Tokom pretresa poricao je B. čin, t. j. da je pisao inkriminirano pismo, pa je naveo, da bi počinilac mogao biti neki C. — Sud je preslušao C-a kao svjedoka, koji je čin priznao i istaknuo, da B. niti je znao niti privolio, da on, C., piše odnosno pismo i da na B-u nema nikakove krivice.

Stoga je A. proširio svoju tužbu na C-a, a istodobno odustao od privatne tužbe protiv B-a, jer se je ustanovilo tokom pretresa, da B. nije počinilac, dakle učesnik krivičnog djela. To je A. učinio stoga, da si uštedi platiti troškove B-u, koji bi morao biti oslobodjen, te da ga B. nakon svoga oslobodjenja ne tuži zbog prestupa iz §§ 139. i 301. k. z., kad bi A. ostao i dalje kod tužbe protiv B-a, nakon što je dokazana nekrivnja potonjega.

Sreski sud je medjutim zbog A-ove odustaje od privatne tužbe protiv B-a po § 89 k. z. i § 309 k. p. obustavio postupak i protiv C-a.

Digitized by Google

Privatni tužilac A. uložio je protiv toga rješenja sreskoga suda žalbu navodeći, da je prvostepeni sud povrijedio materijalni zakon, jer je u konkretnom slučaju pogrješno primjenio odredbu §. 89 k. z.

Držim, da sud nije ispravno primjenio odredbu §. 89 od. II. k. z.

Odnosna zakonska odredba glasi: »Odustankom od prijedloga ili od privatne tužbe prema jednomu od učesnika obustavlja se postupak i prema ostalima.«

To znači, da zakon pretpostavlja, da u konkretnom predmetu mora biti više učesnika, dakle više od jednoga. Zakon ovdje ne upotrebljava izraze »okrivljenik« niti »optuženik«, koje predvidja §. 6. zakona o sud. kriv. post., nego spominje izraz »učesnik«. Vidi se, da je zakonodavac mislio tim izrazom nešto drugo, nego što znači »okrivljenik«. Što, to se ne vidi iz navedenoga zakonskoga teksta, no zato moramo objasniti izraz »učesnik« krivičnoga djela iz ostalih odredaba krivičnoga zakonika. Pod učesnikom treba razumijevati počinioca krivičnoga djela kao i njegove potstrekače i pomagače.

Kada smo tako nedvoumno utvrdili, da zakon u §. 89 od. II. k. z. ne spominje »okrivljenike« ni »optuženike« nego »učesnike«, dakle izraz, koji ne predvidja §. 6. zakona o sud. kriv. post. za kriv. postupak, ispitat ćemo odmah, što je »ratio legis« te odredbe (§. 89. odj. II. k. z.), pa ćemo dobiti još jedan prilog u dokaz, da smo ispravno tumačili izraz »učesnik«. Odredbu § 89. od. II. k. z., moramo da tumačimo u vezi s odredbom §. 88. k. z., jer je odredba §. 89. od. II. k. z. nastavak propisa §. 88 k. z.

Odredba §. 88 k. z. glasi: »Postupak se otpočinje protiv svih učesnika i onda, kad su prijedlog i tužba podnijeti protiv jednoga od njih«. Ako sad pročitamo odredbu §. 89. od. II. k. z., vidjet ćemo, da zakon pretpostavlja u oba §§. više »učesnika«, zatim da privatni tužilac odnosno oštećenik može goniti ili sve učesnike (kriv. djela) ili niti jednoga. To isto vrijedi i za odustaju od prijedloga ili privatne tužbe. Znači, da zakonodavac nije htio prepustiti na volju privatnom tužiocu odnosno oštećeniku, protiv koga će podnijeti tužbu odnosno prijedlog za progon, nego mu je dao mogućnost: ili goniti odnosno tužiti sve učesnike ili ni jednoga. Ta »ratio legis« ostaje i u §. 89 od. II. k. z. kod odustanka od prijedloga odnosno privatne tužbe. To je zakonodavac učinio, da spriječi samovolju privatnoga tužioca odnosno oštećenoga, da bi za isti čin jedan »učesnik« odgovarao po zakonu, a drugi da ostane pošteđen. Sada je i jasno, zašto zakon spominje u navedenim odredbama izraz »učesnik« a ne »okrivljenik« niti »optuženik«. Zakonodavac je pod »učesnikom« mislio lice, koje je makar u kome vidu učestvovalo u krivičnom djelu. Zato je i odredbama §§. 88. i 89. od. II. k. z. stavio sve »učesnike« u isti položaj; ili će ih priv. tužilac odnosno oštećenik sve goniti ili sve pošteđiti.

Kad smo to utvrdili, treba napomenuti, da je zakonodavac i u navedenim zakonskim odredbama htio održati na snazi ono opće pravno načelo: »Svi su pred zakonom jednaki«, pa nije stavio na volju privatnomu tužiocu odnosno oštećeniku, koga će odabrati za progon, a kome će pokazati svoju naklonost.

Digitized by Google

I ako §. 6. zakona o sud. kriv. post. ne govori o tome, iz spomenutoga razlaganja možemo reći, da izraz »učesnik« ne odgovara ni jednomu izrazu, koji se spominje u navedenom §. 6. »Učesnik« je svakako stranka, protiv koje teče krivični postupak. No izraz »učesnik« je uži pojam od izraza »okrivljenik« i »optuženik«, jer je to baš onaj »okrivljenik« odnosno »optuženik«, koji je učestvovao u krivičnom djelu. I stoga zakonodavac u § 88. i 89. od. II. k. z. ne upotrebljava izraze »okrivljenik« ni »optuženik«, nego baš spominje izraz »učesnik«, te sve učesnike stavlja u isti položaj kod podizanja tužbe odnosno prijedloga, kao i odustanka od tužbe, odnosno prijedloga.

Razmatrajući odredbe §§. 88. i 89. od. II. k. z., utvrdili smo, da tužilac odnosno oštećenik može goniti samo s v e »u č e s n i k e« (razumije se, kriv. djela, a ne možda privatne učesnike), a ne samo neke, a tako isto može odustati od tužbe odnosno prijedloga samo protiv s v i h u č e s n i k a, a ne samo protiv nekih. Zakon pretpostavlja, da bude baš v i š e u č e s n i k a, a ne možda okrivljenika ili optuženika, dakle je ograničio inicijativu priv. tužioca odnosno oštećenika s a m o g l e d e »u č e s n i k a«. Zato u predmetima, gdje nema v i š e u č e s n i k a krivičnoga djela, nego samo jedan, ne može odredba §. 88. i 89. od. II. k. z. uopće doći do primjene. Samo u slučajevima, gdje je više učesnika krivičnoga djela, važi odredba §. 88 i 89 od. II. k. z.

Prema tome zakonodavac nije ograničio inicijativu privatnoga tužioca odnosno oštećenika glede podizanja tužbe odnosno prijedloga, kao i odustanka od istih protiv onih okrivljenika i optuženika, k o j i n i s u u č e s n i c i krivičnoga djela, odnosno za koje se t o k o m p r e t r e s a u s t a n o v i, d a n i s u u č e s n i c i. Držimo, da to zakonodavac niti je želio, niti mogao, jer bi privanoga užioca odnosno oštećenoga stavio u težak položaj. Zato i nije upotrijebljen u navedenim odredbama izraz »optuženik« ni »okrivljenik« nego »učesnik«.

Zakonodavac ne može uskratiti privatnomu tužiocu odnosno oštećeniku, da tokom pretresa odustane od progona protiv jednoga od v i š e okrivljenih, ako se nedvoumno utvrdi, da isti n e m a v e z e s a k r i v i č n i m d j e l o m. D a l j i m p r o g o n o m toga okrivljenika »n e - u č e s n i k a« privatni tužilac odnosno oštećenik s pravom bi imao snašati troškove dotičnoga, kad ga sud oslobodi. Još dalje ovaj, nakon što ga sud oslobodi, mogao bi privatnoga tužioca odnosno oštećenika tužiti zbog klevete, a eventualno i radi §. 139 k. z. To zakonodavac sigurno nije htio, pa je zato upotrijebio izraz »učesnik«, a — držim — opravdano, ne bez razloga nije upotrijebio izraze iz § 6. zakona o sud. kriv. postupku.

Stoga je naš zaključak: Ako je u nekom slučaju više okrivljenih ili optuženih, privatni tužilac odnosno oštećenik može goniti i odustati od tužbe odnosno prijedloga protiv svih, s a m o n e p r o t i v u č e s n i k a. Ako odustane samo protiv jednog od u č e s n i k a (u p r a v o u č e s n i k a), dolazi do primjene §. 89. od. II. k. z. Ako u nekom slučaju ima uopće samo jedan učesnik (makar i više okrivljenih), onda §. 89. od. II. k. z. ne dolazi uopće u obzir. Takovu je odluku donio i apelacioni sud u Splitu pod 6.travnja 1931. br. Kppa 201/31. (Mjesečnik« od god. 1933. str. 139.) — držimo — ispravno.

Digitized by Google

Ovaj smo slučaj iznijeli, da doprinesemo tome, da se uvede jednoobrazna praksa, a da prestanu slučajevi, gdje se desilo, da je jedan referent istoga suda u analognoj stvari riješio u smislu ovoga članka, dok je drugi odmah do njegove sobe stao na protivno stanovište. Stoga je potrebno, da viši sudovi donesu o tome odgovarajuće rješenje.

Da li je za višak tražbine nakon poravnanja van stečaja potrebita tužba?

Napisao dr. Brajša Stojan, odvjetnik u Splitu

Da odgovorimo na to pitanje, valja da najprije razložimo, o čemu se radi. Dužnik je sklopio poravnanje van stečaja. No iza poravnanja nije udovoljio svojim obvezama. Vjerovnik je u smislu § 62., zadnji stav, zak. o poravnanju van stečaja pismeno pozvao dužnika na platež i dao mu naknadni rok za ispunjenje od osam dana. Dužnik se pozivu nije odazvao. Prema tome nastupaju posljedice, navedene u prvom stavu § 62. l. c. Dužnik gubi popust i ostale pogodnosti poravnanja, no samo prema svome vjerovniku, koji je postupao u smislu zadnjeg stava § 62. l. c. osim, da je poravnanjem ugovoreno, da će te posljedice nastupiti prema svim vjerovnicima. Stoga za toga vjerovnika oživljuje cijela tražbina. Sada se pita, da li mora vjerovnik utužiti višak tražbine, t. j. onaj dio tražbine, koji prelazi kvotu poravnanja.

To pitanje rješavaju sudovi i pozitivno i negativno, t. j. jedni sudovi stoje na stanovištu, da vjerovnik mora utužiti višak, a drugi, da tužba nije potrebita, jer da poravnanje daje ovršni naslov ne samo za kvotu poravnanja, nego i za višak.

Judikatura Stola sedmorice, odio B u Zagrebu, je glede našega pitanja nestalna. U rješidbi od 19. travnja 1933. (Sa 2/31/114 okr. suda u Splitu) u ovršnoj stvari tvrtke F. P. & S. u M. proti M. & J. N. (naslj. J. N.) u S. Stol sedmorice je zauzeo stanovište, da poravnanje daje ovršni naslov samo za kvotu poravnanja. Evo razloga, koje stol sedmorice navadja za svoje mišljenje:

»Po § 60. zakona o prinudnom poravnanju van stečaja postaje ovršnim naslovom bilješka u spisku prijavljenih tražbina za utjeranje protiv dužnika one tražbine, koja je u tom zakonskom propisu predvidjena, netom je poravnanje odobreno pravnosnažnom sudskom odlukom. Na osnovu dakle te bilješke može vjerovnik pitati izvršenje (ovrhu). Zakon doduše ne kaže, za koji iznos tražbine i u kojem roku izvršenje može biti dozvoljeno, ali nema sumnje, da to može da bude samo u granicama poravnanja, dakle za onu čest duga, koju prema poravnanju mora da dužnik plati i poslije izminuća roka, koji je u poravnanju odredjen za isplatu, jer bi inače bilo uzaludno oslobodjenje dužnikovo, da namiri manjak (§ 59. l. c.), odnosno ne bi vrijedila

Digitized by Google

odredba § 7. Ovr. r.), po kojoj se ovrha smije dozvoliti samo za dospjele tražbine.

Poravnanje postaje ništavim, kao da ga nije bilo, u slučajevima predvidjenima u § 62. l. c. Doduše tim poništenjem vjerovnici ne gube prava, koja su poravnanjem stekli prema dužniku, veli druga rečenica prvog stava toga §-a. Ali ta prava ne mogu biti veća, nego li bi bila, kada poravnanje ne bi bilo poništeno. Tražbina dakle oživljuje u cjelini, ali izvršivost njezina, stečena pod pretpostavkama § 60. l. c. ne može da predje granice, o kojima gornje obrazloženje.

To se ima zaključiti i po odredbi § 63. l. c. gdje je izrijekom naredjeno, da je za traženje manjka potrebita tužba, premda je i tu naglašeno, da stavljanjem poravnanja van snage vjerovnik ne gubi prava, koja je poravnanjem stekao prema dužniku.

Nije s toga udovoljeno revizijskom utoku«.

No baš godinu dana kasnije, i to 19. travnja 1934. izdao je isti Stol sedmorice, odio B., ad Ut 120/34/1 sasvim protivno rješenje, naime da poravnanje daje ovršni naslov ne samo za kvotu poravnanja, nego i za višak. Evo razloga toga rješenja:

»Rekursni sud je dozvolio ovrhu, traženu na temelju mjeničnog isplatnog naloga i oglušne presude, jer je smatrao, da je u smislu 2. odj. § 62. Zpr. prestala važnost prinudnog poravnanja i tako oživili mjenični isplatni nalog i oglušna presuda, kao ovršni naslov, koji su postojali prije postupka o prinudnom poravnanju, i jer da inače odluka u postupku poravnanja (misli se na bilješku u spisku prijavljenih tražbina) u smislu § 60. Zpr. tvori ovršni naslov samo za kvotu poravnanja a ne i za višak tražbine, koji se u konkretnom slučaju traži.

Sa pravom revizijski rekurs pobija to mišljenje kao pogrješno. Teoretski bi se moglo i prinudno poravnanje uzeti kao novacija u smislu propisa općeg gradjanskog zakonika, ako iz samog poravnanja ne bi proizlazilo što protivno. Ali bez obzira na to, nema u zakonu uporišta za mišljenje, da, kada se obistine pretpostavke § 62. Zpr., prestaje važiti prinudno poravnanje, bar ne da prestaje u cijelosti važiti. Imade pak uporišta za protivno mišljenje. Po § 62. Zpr. gube važnost kao popust tako i ostale pogodnosti dane dužniku prema svim vjerovnicima ili samo prema onom vjerovniku, prema kojem je dužnik zadocnio sa ispunjenjem obaveza iz poravnanja, ali vjerovnici ne gube prava, koja su poravnanjem stekli prema dužniku ili prema trećima To znači, da u slučajevima § 62. Zpr. dužnik više nema pravo, da zahtijeva ni poput ni ostale pogodnosti, koje su mu bile dane poravnanjem, ali vjerovnici mogu uvijek i od dužnika i od trećih lica tražiti ono, što su se poravnanjem prema vjerovnicima obavezali. Kada bi se uzelo, da je u slučajevima iz § 62. Zpr. prestala važnost čitavog poravnanja, onda se vjerovnici ne bi mogli služiti pravima iz poravnanja ni proti dužniku ni proti trećima, a koja su im prava istim zakonom sačuvana. U smislu pak § 60. Zpr. po pravosnažnosti poravnanja bilješka u spisku prijavljenih a ne osporenih tražbina tvori izvršni na-

Digitized by Google

slov za vjerovnikovu tražbinu uopće, dakle ne samo za kvotu poravnanja nego i za višak, u koliko se dakako višak može da traži, gdje zakon to dopušta, kao u slučajevima § 62. Zpr. Slijedi iz navedenoga, da vjerovnici u pogledu tražbine poravnanjem stiču ovršni naslov za kvotu poravnanja, a u bilješcu u spisku prijavljenih tražbina ovršni naslov za višak do neosporene visine.

U navedenom opsegu predjašnji ovršni naslov uništava se, jer pravno nije shvatljivo ni praktično potrebno dalje njegovo postojanje uz ovršne naslove novo stvorene u poravnanju.

U konkretnom slučaju, po pobijanim navodima tjerajućega vjerovnika tražbine, za utjeranje kojih traži ovrhu, bile su prijavljene u postupku poravnanja te u cjelini priznate i unesene u spisak tražbina. On dakle za utjeranje viška, na koji ima pravo po § 62. Zpr., ima izvršni naslov u navedenoj bilješci u spisku prijavljenih tražbina, pa ne može da posegne za predjašnjim uništenim izvršnim naslovima. — S toga ovrha tražena na temelju mjeničnog isplatnog naloga i oglušne presude nije se mogla dozvoliti.

Nije inače bio osnovan razlog, s kojega je prvostepeni sud odbio, da dozvoli ovrhu, jer tjerajućemu vjerovniku nije potrebno niti smije da postigne novi ovršni naslov za višak tražbine, kada ga već ima u spomenutoj bilješci. — S ovih razloga doneseno je gornje rješenje.«

Kako rješava to pitanje pravna literatura? Dr .Politeo u svojem »Stečajnom zakonu za Kraljevinu Jugoslaviju i zakonu o prinudnom poravnanju van stečaja te zakonu o uvodjenju u život obiju zakona, Zagreb 1929.« pri tumačenju § 60. i 62. zakona o poravnanju van stečaja uopće mimoilazi to pitanje.

Da vidimo, kako rješavaju to pitanje Zuglia i Verona u svojem »Stečajnom zakonu i t. d.« Zagreb, 1930. Tu valja uzeti u obzir, da je Zuglia napisao tumačenje zakona u sitnim slovima ispod teksta zakona, a Verona je obradio i sredio sudske rješidbe još manjim slovima ispod teksta tumačenja (V. o. c. Predgovor str. III.). Zuglia stoji na stanovištu, da se izvršna snaga poravnanja proteže na čitav iznos tražbine, a ne samo na kvotu poravnanja. Tumačeći § 62. zak. o por. veli, da u slučaju ništavosti poravnanja »ostaje i izvršna snaga poravnanja po § 60 i to za čiav iznos tražbina, a ne samo za kvotu utvrdjenu u poravnanju. (Vidi primjedbu 2. ad § 62 zak. o por. str. 501.). To njegovo mišljenje dolazi do izražaja i kod tumačenja § 60 l. c. U primjedbi 1. ad § 62 (str. 497) veli, da, ako poravnanje ne bude pravnosnažno odobreno, vjerovnik ne će moći na osnovu bilješke u spisku prijavljenih tražbina voditi izvršenje proti dužniku »ni za cijeli iznos tražbine, ni za kvotu, što ju je dužnik u poravnanju nudio«. (strana 497). Iz toga slijedi, da će vjerovnik, ako bude poravnanje pravosnažno odobreno, moći voditi izvršenje na osnovu bilješke u spisku prijavljenih tražbina i za višak, naravno uz pretpostavke § 62 l. c. A na strani 498 (Primjedba 4) veli, da

Digitized by Google

austrijski zakon izričito ograničuje izvršivost na ugovorenu kvotu i rok poravnanja, dok da naš zakon ne sadržaje tih ograničenja.

No Verona se samo čini, da naš zakon daje ovršni naslov i za višak. Kod § 62 l. c. na str. 504 navodi ad 3) rješidbu vrhovnog bečkog suda: »U slučaju oživljavanja tražbine može se tužiti samo na isplatu viška; za kvotu poravnanja daje poravnanje ovršni naslov. (V. B. 2. VIII. 1926. Ob 651—26, S. Z. VIII. 232. Kod nas daje, čini se, i za višak).« Sudeći po toj opasci, n j e m u s e s a m o č i n i, da kod nas poravnanje daje ovršni naslov i za višak. Kod § 60 l. c. na str. 500 navodi ad 5) rješidbu istog vrhovnog bečkog suda: »Po § 53a (§ 60) por. je izvršan samo onaj dio tražbine, koji bi dužnik dugovao, da je točno ispunio uslove poravnanja (kvota poravnanja); višak nije ni onda, kad oživi cijela tražbina radi neispunjenja (V. B. IV. 1928., 1 Ob. 273—28, S. Z. X 118). Dvojbeno!« Prema tomu Verona smatra, da je »d v o j b e n o«, da po aust. zakonu poravnanje ne daje u slučaju neispunjenja izvršni naslov i za višak.

D r. F r a n j o G o r š i ć u svojem »Komentaru stečajnog zakona« i t. d. Beograd, 1934, tumačeći § 62 zak. o poravnanju veli na str. 453.: »Za kvotu postoji izvršni naslov već poravnanjem, a za naplatu viška povjerilac će podnijeti tužbu (O. v. s. od 2. kolovoza 1926 god., Ob I 651/26, B. vrh. s. VIII. 232).« Dr. Goršić drži dakle, da višak treba utužiti, te se za to pozivlje na rješidbu vrnovnoga suda bečkoga, koju i Verona navodi na str. 504. spomenutog komentara Zuglia—Verona.

D r. B e r t o l d E i s n e r u svojem prikazu »Das Insolvenzrecht Jugoslaviens« (Vidi Sechzig Jahre Creditoren-Verein von 1870 — Festschrift gewidmet dem Internationalen Kongress für Gläubigerschutz Wien 1930. Wien im Mai 1930) str. 39. veli: In betreff der Vollstreckbarkeit des genehmigten Ausgleiches gilt nach dem jugoslavischen Ausgleichsgesetz das gleiche wie nach der österreichischen Ausgleichsordnung (§ 60).«

Tu dr. Eisner ističe samo to, da glede ovršivosti poravnanja naš zakon o poravnanju propisuje isto, što i austrijski zakon o poravnanju. Ako uzmemo u obzir, da aust. zakon daje ovršni naslov samo za kvotu, kako ćemo kasnije razložiti, onda dr. Eisner stoji na stanovištu, da i naš zakon daje ovršni naslov samo za kvotu.

Budući da je našemu zakonodavcu služio za uzor austr. zakon, valja da s osvrnemo i na taj zakon. R u d o l f P o l l a k u tumaču ad 53a) austr. zak. o por., koji odgovara § 60. našega zakona o poravnanju, veli: »Für Forderungsteile, die der Ausgleichsgläubiger kraft der Wiederauflebensklausel fordern darf (§ 53 Anm. 9; § 156 K O. Anm 8a), ist die Vollstreckbarkeit (sowohl gegen den Schuldner als auch gegen den Garanten) nach § 53a Ausgl. O. laut dessen Worten »bei fristgerechter Erfüllung« schlechthin ausgeschlossen«; dieses Verbot ist zwingenden Rechts, da die Schaffung neuer Arten von Exekutionstiteln nicht der privaten Initiative überlassen ist (s. § E. O.: »Exekutionstitel . . . sind . . .«). (Konkurs, Ausgleichs-. Anfechtungsordnung und deren Einführungsverordnung. Mit Erläuterungen von Robert

Digitized by Google

Bartsch und Rudolf Pollak, Zweite Auflage. 1927. str. 989.). Prema Pollaku dakle poravnanje ne daje ovršni naslov za višak. Obzirom na austrijski zakon je to razumljivo. Valja naime da uočimo razliku u tekstu izmedju § 53a aus. zak. o por. i § 60. našeg zak. o por. § 53a aus. zak. o por., koji govori o izvršivosti prijavljenih tražbina (kao i naš § 60), veli: »Soweit eine in das Anmeldungsverzeichnis eingetragene Forderung weder vom Schuldner noch vom Ausgleichsverwalter bestritten, noch ihr das Stimmrecht aus einem ihren Bestand, ihre Höhe oder die Höhe ihres Ausfalles berührenden Grunde aberkannt wurde, kann nach rechtskräftiger Bestätigung des Ausgleichs auf Grund der Eintragung in das Anmeldungsverzeichnis gegen den Schuldner zur Hereinbringung des nach dem Ausgleiche bei fristgerechter Erfüllung geschuldeten Betrages gleich wie auf Grund eines Urteiles Exekution geführt werden.« Naš § 60 prva rečenica glasi: »Čim je poravnanje pravnosnažnom sudskom odlukom odobreno, može se vjerovniku za njegovu tražbinu unijetu u spisak prijavljenih tražbina, ako nije osporena od dužnika ili upravitelja poravnanja ili joj nije oduzeto pravo na glas iz uzroka, koji se tiče njezine ispravnosti, visine ili njezinog manjka (§ 44.), dozvoliti izvršenje protiv dužnika, i to na osnovu bilješke u spisku prijavljenih tražbina.« Ako prispodobimo austrjiski tekst s našim, opazit ćemo bitnu razliku. Po aust. zakonu dozvoljena je eksekucija na osnovu bilješke u spisku prijavljenih tražbina samo »zur Hereinbringung des nach dem Ausgleiche bei fristgerechter Erfüllung geschuldeten Betrages«, dakle samo za utjeranje onoga iznosa, koji je dužnik dužan platiti po poravnanju i u roku, odredjenom u poravnanju. Prema tomu ta bilješka ne može biti ovršnim naslovom za višak preko kvote poravnanja, jer taj višak ne duguje dužnik po poravnanju i u roku, odredjenom u poravnanju. Po poravnanju duguje dužnik samo kvotu, koju je dužan isplatiti u roku, odredjenom u poravnanju, dok u slučaju zadocnenja po § 62. dužnik mora platiti i višak — uz pretpostavke toga §-a — baš zato, jer nije ispunio poravnanje, t. j. nije platio kvotu u odredjenom roku. U našem zakonu (§ 60.) stoji da se vjerovniku može dozvoliti ovrha »za njegovu tražbinu unijetu u spisak prijavljenih tražbina.« Kako se jasno vidi, naš je zakonodavac bitno drukčije propisao ovršivost prijavljenih tražbina. Naš zakon daje naime ovršni naslov za cijelu tražbinu, unesenu u spisak prijavljenih tražbina. Naravno taj ovršni naslov postoji za kvotu, ako nema pretpostavaka § 62. zak. o por., a ako postoje te pretpostavke, postoji ne samo za kvotu, nego i za višak t. j. za cijelu tražbinu. Držimo, da je naš zakonodavac baš zato bitno izmijenio austr. tekst, koji mu je služio kao uzor, da dade ovršni naslov i za višak. Kad naš zakonodavac ne bi bio imao tu svrhu pred očima, ne znamo, zašto bi bio izmjenio aust. tekst, u kome je jasno i izričito izraženo, da poravnanje daje ovršni naslov samo za kvotu. Naš je zakon u tom pogledu racijonalniji, nego aust. zakon. Doista, ako prijavljena tražbina u svojoj cjelini nije osporena ni od dužnika ni od upravitelja poravnanja, a nije joj oduzeto ni pravo na glas iz uzroka, koji se tiče

Digitized by Google

njezine ispravnosti, visine ili njezinog nepokrivenog manjka (§ 44 zak. o por.), te ako je poravnanje postalo pravosnažno, ne možemo razumjeti, zašto bi bilo nužno, da vjerovnik utuži višak. Takva tužba imala bi utvrditi ono, što je već utvrdjeno u pravosnažnom postupku za poravnanje; imala bi utvrditi nešto, što je već utvrdjeno, a to ne bi imalo nikakva smisla.

Prema našemu zakonu o poravnanju dakle poravnanje daje ovršni naslov ne samo za kvotu nego i za višak. To smo jasno gore dokazali. Obzirom na to ispravno je mišljenje Zuglie u tumaču ad § 60 i 62 zak. o por., da naš zakon o poravnanju daje ovršni naslov i za višak. Nije opravdano, da se Veroni samo č i n i, da naš zakon daje ovršni naslov i za višak, a ne može biti d v o j b e n o, da aust. zakon daje ovršni naslov samo za kvotu. Nema pravo Goršić, kad upućuje vjerovnika, da utuži višak. Goršić to svoje mišljenje oslanja na rješidbu vrhovnoga suda u Beču od 2/8/26 Ob I 651/26 (B. vrh. s. VIII. 232), no ta se rješidba oslanja na austrijski zakon o poravnanju, prema kojemu poravnanje daje doista ovršni naslov samo za kvotu. Ali naš se zakon o poravnanju upravo u tome razlikuje od austr. zakona, pa navadjanje te rješidbe kod § 60 našega zakona o por. nije ispravno, kao što nije ispravno ni Goršićevo mišljenje, koje se na toj rješidbi osniva.

Isto tako ne odgovara, što veli Eisner, da glede ovršivosti odobrenog poravnanja vrijedi po našem zakonu i s t o, što i po aust. zakonu o poravnanju. To ne stoji! Aust. zakon o por. daje ovršni naslov samo za kvotu, a naš zakon daje i za višak, a to je bitna razlika. Stol sedmorice u spomenutoj rješidbi od 19/4/33. zaključuje, da se višak mora utužiti, iz činjenice, da § 63 o. o por. propisuje tužbu za traženje manjka. Istina, da § 63 z. o por. izričito traži tužbu za naknadu manjka, no to vrijedi samo za slučajeve, navedene u § 63 1. c., a nipošto ne može vrijediti za slučajeve iz § 62 1. c. odnosno za § 60 1. c., jer se taj izričiti zahtjev glede tužbe u § 63. 1. c. ne može protegnu i na § 62 odnosno na § 60. Zato protegnuće nema nikakova razloga, jer § 60. daje u slučaju § 62. zak. o por. ovršni naslov za »tražbinu unijetu u spisu prijavljenih tražbina«, t. j. i za kvotu i za višak. Tužba je u slučaju § 63 zak. o por. van stečaja doista potrebita, jer valja dokazati, da postoje pretpostavke § 63 1. c., t. j. da je poravnanje bilo zaključeno uslijed kojeg prevarnog djela ili uslijed toga, što su pojedini vjerovnici bili na nedopušteni način pogodovani. U slučaju § 60. 1. c. pak tužba za višak nije potrebita, jer zakon smatra taj višak utvrdjenim, kada ni dužnik ni upravitelj poravnanja nisu tražbinu osporili, te joj nije oduzeto pravo na glas iz uzroka, koji se tiče njezine ispravnosti, visine ili njezinog nepokrivenog manjka (§ 44), a poravnanje je pravosnažno odobreno. Rješidba Stola sedmorice od 19. travnja 1934. Ut 120/34/1 stoji na ispravnom stanovištu, da poravnanje daje ovršni naslov i za višak, a ne samo za kvotu. Samo u motivaciji te rješidbe nije jasno i iscrpljivo, osobito obzirom na bitnu razliku izmedju austrijskog i našeg teksta, obrazloženje, zašto naš zakon daje ovršni naslov i za višak.

Digitized by Google

Da zaključimo! Kako smo vidjeli na osnovu teksta § 60. našega zakona o poravnanju van stečaja i iz komparacija toga teksta sa tekstom § 53a) aust. zakona o por. van steč. po našem zakonu o por. van steč. poravnanje daje ovršni naslov i za višak, a ne samo za kvotu. To stanovište privatio je i Stol sedmorice, odio B, u svojoj rješidbi od 19 travnja 1934. Stoga bi trebalo, da to stanovište postane konačno, stalno, te da se o pitanje smatra u tom smislu rješenim, pa da prestane u tom pogledu ona pravna nesigurnost, koja je do sada vladala u tom pitanju.

Značenje § 6. grpp. s obzirom na propise §§ 47. I. i 48. st. 1. grpp. Sudac pojedinac ili vijeće

Napisao Dr. Muha Miroslav, apelacioni sudac u Zagrebu

Pravne sporove, propisuje § 6. st. 1. Grpp., o imovinsko-pravnim zahtjevima, koji spadaju pred okružne i trgovačke sudove, će pretresati i odlučivati ... jedan sudac nadležnog suda kao sudac pojedinac, za to odredjen od starješine suda, ako sporna stvar u novcu ili novčanoj vrijednosti ne prelazi 30.000 D., ili ako se, do početka usmene sporne rasprave, vrijednost sporne stvari ograniči na taj iznos ili ispod toga iznosa.

Propis pak § 47. I Grpp. glasi: »Pred trgovačke sudove odnosno pred trgovačka vijeća okružnih sudova spadaju, ako vrijednost spornoga predmeta prelazi 12.000D.« ...; a § 48. st. 1 Grpp. odredjuje: »Pred rudnička vijeća okružnih sudova, koji vrše rudničku sudsku vlast, dolaze sporovi, koji se tiču rudokopnje, ukoliko po § 44. br. 1., 3., 4., 5. i 6. ne spadaju u krug rada sreskih sudova.«

Zbog takove stilizacije navedenih naredjenja nastalo je mišljenje, da svi trgovački sporovi, navedeni u § 47. I Grpp., ukoliko o njima ne odlučuju zasebni trgovački sudovi, kao i svi sporovi o rudničkim stvarima, navedenim u § 48. st. 1. Grpp., ukoliko dolazi u obzir vrijednost spornog predmeta (§ 44. br. 1.), spadaju uvijek i isključivo pred vijeće, t. j. da se na takve sporove ne može primijeniti odredba § 6. Grpp. o sucu pojedincu.

Za to mišljenje su se navodili ovi razlozi: Okružni sudovi ne posjeduju onu rutinu i specijalizaciju u trgovačkim stvarima, kao što je to slučaj kod zasebnih trgovačkih sudova, koji se bave samo i isključivo trgovačkim stvarima. Trgovački sudovi jesu i imaju biti redovni sudovi, ali ipak takovi sudovi, koji su predvidjeni za specjalnu vrstu sporova t. j. za čisto trgovačke stvari. Uslijed toga se kod njih mora bezuslovno pretpostavljati i specijalizacija u tim stvarima, a po tome i veća sposobnost i sprema sudaca za rješavanje tih stvari, nego li kod okružnih sudova, koji rješavaju trgovačke stvari, ali ne kao glavni predmet rada. Zato zakonodavac i razlikuje u § 47. Grpp. trgovačke sudove kao takve (kao zasebne sudove) od okružnih sudova, koji pored ostalih svojih poslova vrše i trgovačku sudsku vlast, i kaže s jedne strane, da takve stvari dolaze »pred trgovačke sudove« a ne »pred vijeća

Digitized by Google

trgovačkih sudova«, a s druge strane, da takvi sporovi dolaze »pred trgovačka vijeća« okružnih sudova, a ne pred okružne sudove. — To vrijedi analogno i za rudničke sporove po § 48. Grpp. — Zakonodavac je stoga svijesno upotrijebio riječ »vijeće«, čime je htio da isključi nadležnost suca pojedinca za takve sporove, jer vijeće daje veće jamstvo za pravilno rješavanje tih sporova nego li sudac pojedinac, kod kojega se ne može pretpostavljati, ni od njega tražiti, da bude potpuno upućen.

Istina je, da jezično tumačenje zakona ne dovodi uvijek do pravilnog i logičnog zaključka. Za pravilan i logičan zaključak, za ispravno tumačenje nekog zakonskog propisa, vrlo često je apsolutno potrebno, da se ode dalje: da se ispita sam postanak odnosnog zakonskog propisa i namjera zakonodavca (ratio legis), kako je do takvog propisa došlo i što je zakonodavac njime htio, kako je htio, da se on razumije.

Postupa li se i tako u našem slučaju, dolazi se do istoga posljetka, do kojega se dolazi i jezičnim tumačenjem.

Odredba § 6. Grpp. radjena je prema § 7. a austrijske jurisdikcione norme. Odredbe pak §§ 47. i 48. radjene su prema §§ 51. i 53. navedenoga austr. zakona.

No kako okružni sudovi, pored odlučivanja u trgovačkim i rudničkim stvarima, vrše i sudsku vlast u drugim gradjansko-pravnim i krivičnim stvarima, oni, veli se, ne mogu da se sasvim posvete trgovačkim stvarima i trgovačkomu pravu, da se specijalizuju za navedene vrste sporova; kod njih se ne može, dakle, pretpostavljati ona stručna sposobnost i rutina u rješavanju spomenutih sporova i poznavanje onih mnogobrojnih, često vrlo zamršenih odnosa, koji se pojavljuju u tim sporovima, kao što se to može pouzdano očekivati i pretpostavljati kod sudaca zasebnih trgovačkih sudova, koji se isključivo bave trgovačkim sporovima. Zakonodavac je s toga za te sporove kod okružnih sudova namjerno otstupio od pravila, koje je u §-u 6. Grpp. postavio za ostale imovinsko-pravne sporove kod okružnih sudova, kao i za trgovačke sporove kod trgovačkih sudova, ako ne prelaze vrijednost od 30.000 D. To hotimično otstupanje došlo je jasno do izražaja u zakonu time, što je izrično rečeno, da ti sporovi dolaze »pred trgovačka vijeća okružnih sudova« (§ 47. Grpp.) odnosno »pred rudnička vijeća okružnih sudova« (§ 48. Grpp.).

Za § 48 to se dade zaključiti i odatle, što ta odredba doslovce odgovara § 53 austr. zakona, po kome ni u Austriji »sporove o rudničkim stvarima« ne može nikada da rješava sudac pojedinac, nego uvijek vijeće. Kada je to pak tako po § 53 austr. zakona, koji je doslovce preuzet u naš zakon, nema osnova, da se protivno gledište zauzme za naš § 48 Grpp.

Što se napose tiče § 47. Grpp., naš se je zakonodavac — kako se vidi — prilikom redakcije ovog §-a držao dikcije i načela usvojenog u §-u 48. Iz toga proizlazi, da je naš zakonodavac htio da dade tome propisu i isti smisao, kao što je onaj §-a 48 naime da je htio da isključi primjenu §-a 6 i na trgovačke sporove, za koje su, uslijed nepostojanja zasebnih trgovačkih sudova, nadležni okružni sudovi.

Do istog posljetka — izvodi se dalje — mora se doći, i ako se ima u vidu slijedeće: Odredba §-a 6 o sucu pojedincu je izuzetak od općega propisa §-a 5 Grpp. po kome sudsku vlast kod okružnih i trgovačkih sudova vrši vijeće, »ukoliko posebnim naredjenjima nije što drugo propisano«. — Da se isključi primjena ovog općega naredjenja §-a 5, mora dakle postojati po-

Digitized by Google

sebno, i to izrično, naredjenje, koje propisuje takov izuzetak, koji tu primjenu isključuje. Takvo naredjenje je § 6 Grpp, ali samo za »trgovačke sudove«, a ne i za »trgovačka« i »rudnička vijeća« (§ 5 st. 2.).

Naredjenje §-a 6. Grpp. je izuzetan propis. Svi se pak izuzetni propisi moraju u slučaju sumnje što uže tumačiti (exceptiones sunt strictissime interpretandae). Prema tome ni u našem se slučaju ne može izuzetan propis §-a 6. Grpp. primijeniti i na »sporove u trgovačkim« i »rudničkim stvarima«, koji po §§ 47. i 48. Grpp. spadaju pred »trgovačka vijeća« odnosno »pred rudnička vijeća« okružnih sudova, jer uslijed upotrebe riječi »vijeće« u tim §§-ima ne samo da ne nastaje sumnja o mogućnosti primjene §-a 6. na te sporove, nego što više upotreba te riječi apsolutno isključuje tu primjenu, jer kada je riječ o »vijeću« ne može biti istovremeno riječ i o »sucu pojedincu«.

Ti su razlozi izneseni u raspravi dr. Ive Matijevića pod natpisom: »Nadležnost suca pojedinca u gradjanskim pravnim stvarima«, objavljenoj u »Pravosudju« dvobroj 7. i 8. iz 1933. god.*)

Pravnička logika zbilja je nedokučiva. Kada se tumači propis, koji dodiva svoje odredjeno, ispravno značenje tek u vezi s drugim propisima, onda se o tim drugim propisima ne vodi računa, ili se ti izvrću tako, da ispravno značenje dotičnoga propisa ne može izaći nikako. Obrnuto, ako je koji propis jasan i potpun sam u sebi, onda se on dovodi u vezu s propisima, koji s njime nemaju nikakve veze, i tako mu se pridaje značenje, koje je u očitom protuslovlju s jasnim njegovim slovom, čemu ne smeta ni to, što tako tumačeni propis dolazi u opreku s drugim zakonskim odredabama. — Zoran primjer za prvoistaknuti način tumačenja jest upravo gore izloženo tumačenje §§-a 47. i 48. Grpp.

Značajno je u iznesenoj argumentaciji to, što se ne vidi očito protuslovlje izmedju §§ 47. odnosno 48. i § 6. Grpp. Ako s jedne strane § 6. odredjuje, da će pravne sporove o imovinsko-pravnim zahtjevima, koji spadaju pred okružne i trgovačke sudove, pretresati i odlučivati sudac pojedinac, ako sporna stvar u novcu ili novčanoj vrijednosti ne prelazi 30.000 D., a s druge strane § 47. propisuje, da pred trgovačka vijeća okružnih sudova spadaju, ako vrijednost spornog predmeta prelazi 12.000 D...., i § 48., da pred rudnička vijeća okružnih sudova, koji vrše rudničku sudsku vlast, dolaze sporovi, koji se tiču rudokopnje, ukoliko... ne spadaju u krug rada sreskih sudova, onda je to očito protuslovlje. Ali se to protuslovlje ne vidi ili ne će da vidi. Kad bi se naime to protuslovlje uočilo, ne bi se moglo doći do gore spomenutoga mišljenja.

Protuslovlje se izbjegava tako, da se »okružnim sudovima« suprotstavljaju kao nešto različito »trgovačka vijeća okružnih sudova« odnosno »rudnička vijeća okružnih sudova«. Medjutim zakon stvarno ne razlikuje izmedju »trgovačkih vijeća okružnih sudova« i »okružnih sudova«, već samo s jedne strane izmedju »trgovačkog vijeća« ili »rudničkog vijeća« i s druge strane »gradjanskog vijeća« istog okružnog suda (vidi § 57.). Okružni sud ostaje okružni sud, bilo da vrši opću sudsku vlast, bilo da vrši trgovačku ili rudničku sudsku vlast (§§ 1. i 14. Zus., § 1. Grpp.). To, što ima mjesta prigovoru

*) Vidi dalje rasprave o ovom pitanju u brojevima 9. i 10., 21. i 22., 23. i 24. »Pravosudja« iz 1933. god.

Digitized by Google

nadležnosti proti jednomu ili drugomu sastavu njegovomu, ne mijenja ništa na stvari. Istina je samo to, da zakon, kad misli na gradjansko vijeće okružnoga suda, obično to ne ističe, nego veli, »okružni sud«, kao i onda, kad misli na cjelokupnu njegovu sudsku vlast, t. j. opću, trgovačku i rudničku.

Protuslovlje se pak naročito obilazi tako, što se tvrdi, da je odredba § 6. izuzetan propis, da se izuzetni propisi moraju tumačiti što uže, pa da se zato izuzetan propis § 6. Grpp. ne može primijeniti i na sporove u trgovačkim i rudničkim stvarima, koji po § 47. i 48. Grpp. spadaju pred »trgovačka vijeća« odnosno pred »rudnička vijeća« okružnih sudova.

Ni ta argumentacija nije osnovana. Pravilo je sadržano u § 5. Grpp.: Kod okružnih i trgovačkih sudova vrši sudsku vlast u gradjanskim pravnim stvarima, ukoliko posebnim naredjenjima nije što drugo propisano, vijeće, a izuzetak je sadržan u § 6. Grpp. Pravne sporove o imovinsko-pravnim zahtjevima, koji spadaju pred okružne i trgovačke sudove, pretresat će i ... sudac pojedinac, ako sporna stvar ne prelazi 30.000 D. Nitko ne će sumnjati, da »okružni sudovi« u § 5. znače okružne sudove sa cjelokupnom sudskom vlasti, pak zato nema sumnje, da »okružni sudovi« u § 6. znače isto kako po jezičnom tako i po logičnom tumačenju; po ovom zato, jer § 6. utvrdjuje izuzetak od propisa § 5.. i s toga § 6. ne može razumijevati pod okružnim sudovima drugo nego li ono, što pod time razumijeva § 5.

I sad se dešava to, da je u §§ 47. i 48. riječ o vijećima okružnih sudova, premda se radi o pravnim sporovima o imovinsko-pravnim zahtjevima, u kojima vrijednost sporne stvari može da i ne prelazi 30.000 D.!

To je očito protuslovlje, kojemu se nije moguće ukloniti pomoću načela, da se izuzetni propisi imaju što uže tumačiti. Tumačiti izuzetan propis što uže znači to, da se sadržaj toga propisa ne može proširiti u odnosu prema pravilu, ali nipošto ne znači, da mu se išta može oduzimati od njegove sadržine. Medjutim baš se to čini spomenutom argumentacijom, jer se pod okružnim sudovima razumijevaju okružni sudovi samo onda, kada vrše opću sudsku vlast, pa je zbog toga ta argumentacija pogrješna.

Istina je, da riječ »vijeće« apsolutno isključuje primjenu §-a 6., jer kada je riječ o »vijeću«, ne može biti istovremeno riječ i o »sucu pojedincu«, ali isto tako je istina i to, da riječ »sudac pojedinac« apsolutno isključuje primjenu §§ 47. i 48. o »vijećima« (do 30.000 D.), jer kada je riječ o »sucu« pojedincu«, ne može biti istovremeno riječ i o »vijeću«.

Nesumnjivo se tu pojavljuje antinomija, koja se ne da prikriti ili obići nikako, nego ju valja ukloniti onako, kako je to kod antinomije uopće moguće.

No prije toga treba se osvrnuti na argumentaciju o »ratio legis«, t. j. o stručnoj sposobnosti i rutini sudaca zasebnih trgovačkih sudova, koji se isključivo bave trgovačkim sporovima.

Kada je riječ o ispitivanju zakonodavčeve namjere, misli se bilo na t. zv. materialia, dakle na sve predradnje dotičnoga zakona, bilo na notorni povod zakona (occasio legis), bilo na načela sama, na kojima je sazdan dotični zakon i koja izlaze iz pozitivnih njegovih odredaba.

Digitized by Google

Odakle navodno zakonodavčevo pretpostavljanje, da suci na okružnim sudovima nemaju u trgovačkim stvarimaone sposobnosti i spreme kao što suci trgovačkih sudova? Ne samo što tome navodnom zakonodavčevom pretpostavljanju nema nigdje traga, ima, obrnuto, uporište u zakonu za to, da zakonodavac ne polazi sa te pretpostavke. A to uporište je u tome, što kod sreskih sudova vrše sudsku vlast suci pojedinci i u trgovačkim stvarima, — što više u stanovitim sporovima i bez obzira na vrijednost spornoga predmeta (§ 44. br. 5—7 u vezi sa § 47. II. br. 2. Grpp.), pa zašto je ne bi mogli vršiti na okružnim sudovima? — Uostalom kakva bi mogla biti razlika u spremi i rutini n. pr. izmedju sudaca trgovačkoga suda u Beogradu i onih sudaca zagrebačkog okružnog suda, koji vrše sudsku vlast u trgovačkim odjeljenjima bilo kao članovi trgovačkih vijeća, bilo kao suci pojedinci, kada se isključivo bave trgovačkim sporovima, onako isto kao što njihove kolege u beogradskom trgovačkom sudu?

I tako pada argumentacija, koja se smatra najjačom u potkrepu mišljenja, da je zakonodavac zbog manje stručne sposobnosti i rutine sudaca okružnih sudova u trgovačkim i rudničkim stvarima za te sporove pred tim sudovima namjerno otstupio od pravila, koje postavlja § 6. Grpp.

Kod stvarne, a ne samo prividne, antinomije protuslovlje može se izgladiti samo tako, da se jedan od dva oprečna propisa naprosto ukloni. Dokazano je, da si propisi § 6. o sucu pojedincu za rješavanje imovinsko-pravnih sporova kod vrijednosti spornog predmeta preko 12.000 do 30.000 D., te § 47. I. i 48. st. 1. Grpp. o vijećima okružnih sudova za rješavanje istih sporova — apsolutno i jasno protivurječe. — A kada je tome tako, jedan mora da se makne drugome, — prvo zato, jer se inače oni ne mogu primjenjivati: drugo zato, jer je jasno, da je jedan nastao protiv zakonodavčeve namjere. Ne može namjera zakonodavčeva biti ta, da važi izvjesni propis, a istodobno da važi drugi propis, koji mu protuslovi. — A maknuti se pak mora onaj propis, koji ne spada u sistem i zato je pogrješan.

Već je gore rečno, da § 5. ustanovljuje pravilo o vijeću kod okružnih sudova a § 6. izuzetak od tog pravila. Ako sada §§ 47. i 48. Grpp. odjednom i opet govore o vijećima, onda je očito pogrješka u tim propisima. I evo zašto. Propis § 6. Grpp. ne predvidja nikakav izuzetak, a niti §§ 47. i 48. ukazuju na § 6. (»izuzetno od § 6.«), a bilo bi sigurno jedno ili drugo, da nisu ti propisi pogrješni; takva je naime zakonodavna tehnika; drugo, nema razloga, da ne bi za okružne sudove u vršenju trgovačke sudske vlasti vrijedilo ono, što vrijedi za trgovačke sudove; treće jer ima i drugih propisa u zakonu, iz kojih nesumjnivo izlazi, da § 6. predvidja suca pojedinca i kod okružnih sudova u vršenju ma koje sudske vlasti, dakle i trgovačke i rudničke. Ti su propisi §§ 49. st. 2., 51. i 55. Grpp.

»To isto vrijedi pri rješavanju pitanja, da li sporna stvar spada pred suca pojedinca ili pred vijeće zbornoga suda prvog stepena« (§ 49. st. 2.).

»Ako tužilac izjavi . . . , to će ta svota biti mjerodavna za ocjenu nadležnosti odnosno za sastav suda (§ 6. st. 1.)« (§ 51. st. 2.). »U svima drugim slučajevima, u kojima je vrijednost spornog predmeta odlučna za ocjenu nadležnosti i za sastav suda . . .« (§ 51. st. 2.).

Digitized by Google

»Ako zborni sud nadje, da je za sudjenje stvari nadležan sreski sud ili sudac pojedinac zbornog suda prvog stepena . . .« (§ 55.).

U svim tim propisima je dakle sudac pojedinac suprotstavljan vijeću zbornoga suda prvoga stepena bez razlike, da li je to trgovački ili okružni sud, kao i bez razlike, da li se radi o gradjanskom ili pak trgovačkom odnosno rudničkom vijeću okružnog suda.

Pomoću pak ispitivanja geneze našega Grpp-a lako je i utvrditi, kako je došlo do griješke. U argumentaciji protivnoga stanovišta spominje se doduše geneza, ali se ona ne iznosi, kako treba.

Propisi §§ 5., 47. i 48. našega Grpp-a glase, što se tiče ovoga pitanja, jednako, kako su glasili §§ 7., 51. i 53. austr. jurisdikcione norme i kako oni glase i danas nakon noveliranja. Neka razlika postoji samo izmedju § 47. našeg Grpp-a i § 51. austr. jurisdikcione norme, ali ta razlika nije stvarna. Taj je naime propis počinjao i počinje ovako: »Pred samostalne trgovačke ili trgovačke i pomorske sudove spadaju . . .«. A treći je stav glasio i glasi: »Gdje ne postoji samostalan trgovački ili trgovački i pomorski sud, vrše sudsku vlast u svim prije navedenim pravnim sporovima trgovačka vijeća okružnih i zemaljskih sudova«.

Carskom naredbom od 1. lipnja 1914. (br. 118. l. d. z.) je odredjeno u članu IV. pod brojem 2, da se iza § 7. ima uvrstiti kao § 7. a) propis, koji poslije ponovnog noveliranja, u pogledu našega pitanja, točno odgovara §-u 6. našega Grpp-a. Jedina, nestvarna, razlika je u tome, što § 6. našega Grpp-a govori o okružnim i trgovačkim sudovima, dok § 7. a) austr. jurisd. norme govori o zbornim sudovima prvoga stepena, što je isto.

Propis §-a 7. a) izmijenio je kao kasniji zakon §§ 51. i 53. austr. jurisdikcione norme, što se tiče odlučivanja u vijećima. S toga nije bilo potrebe, da se ti posljednji propisi saobraze §-u 7. a), i zato glase onako, kako su glasili prije donošenja §-a 7. a).

Sastavljači našega Grpp-a nisu primijetili, da § 6. nije kasniji zakon već istovremeni propis jednoga zakona, pak su kod redakcije naprosto prihvatili austr. jurisdik. normu, mjesto da §§ 47. i 48. dovedu u sklad sa §-om 6. Eto, tako je to sa »zakonodavčevim namjernim otstupanjem od pravila, koje je § 6. Grpp. postavio za imovinsko-pravne sporove kod okružnih sudova«; eto, tako je to sa »tim hotimičnim otstupanjem«. Ispitivanjem geneze lako je dakle utvrditi nesumnjivo, da o kakvom namjernom i hotimičnom otstupanju nema ni govora, već da je po srijedi prosta omaška.

I sada, kada je iznesena geneza, može se ocijeniti vrijednost argumentacije: »Zato zakonodavac . . . i kaže s jedne strane, da takove stvari dolaze pred trgovačke sudove a ne pred vijeća trgovačkih sudova, a s druge strane, da takvi sporovi dolaze pred trgovačka vijeća okružnih sudova a ne pred okružne sudove«.

Prema §-u 5. Grpp-a, koji u pogledu našega pitanja točno odgovara propisu § 7. austr. jurisd. norme, kako je glasio prije uvrštenja §-a 7. a) i kako glasi i nakon uvrštenja toga propisa, kod okružnih i trgovačkih sudova vrši u gradjanskim pravnim stvarima sudsku vlast u pravilu vijeće, koje se sastoji od triju sudaca.

Digitized by Google

Ako se pak radi o spornim pravnim stvarima, u vijećima trgovačkih sudova i u vijećima okružnih sudova, koji odlučuju u trgovačkim ili pomorskim stvarima (trgovačka vijeća), ili u rudničkim stvarima (rudnička vijeća), na mjesto jednoga suca dolazi jedan počasni sudac iz kruga trgovaca ili ljudi vještih brodarstvu ili rudarstvu.

Prema tomu propisu dakle trgovački sudovi pretresaju i odlučuju sporne pravne stvari redovno (izuzetak § 59. Grpp. ne dolazi za naše pitanje u obzir) u trgovačkim vijećima, dok okružni sudovi pretresaju i odlučuju u gradjanskim, trgovačkim i rudničkim vijećima, pa zato i samo zato je § 51. austr. jurisd. norme govorio prije noveliranja, a isto tako govori i nakon toga s jedne strane o trgovačkim odnosno trgovačkim i pomorskim sudovima, a s druge strane o trgovačkim vijećima okružnih i zemaljskih sudova; pa zato i samo zato § 47. našeg Grpp-a kaže »pred trgovačke sudove odnosno pred trgovačka vijeća okružnih sudova spadaju . . .«. U §§ 51. i 53. austr. jurisd. norme i § 47. i 48. našega Grpp-a samo se ističu ona posebna vijeća, o kojima je riječ u §-u 7. austr. jurisd. norme odnosno u §-u 5. našega Grpp-a. A ti su propisi izmijenjeni propisom §-a 7. a) austr. jurisd. norme, odnosno propisom §-a 6. našega Grpp-a.

U Austriji i tako isto u bivšem austrijskom pravnom području naše države nitko ne sumnja, da su §§ 51. i 53. austr. zakona odnosno §§ 47. i 48. našega Grpp-a, što se tiče odlučivanja po sucu pojedincu u svim sporovima, dakle i trgovačkim i rudničkim kod okružnih sudova, ukoliko je zato mjerodavna vrijednost spornoga predmeta do 30.000 D., izmijenjeni §-om 7. a) austr. zakona, odnosno §-om 6. našega Grpp-a. Judikatura je, koliko je meni poznato, stala općenito na ispravno stanovište i tek se u literaturi, sporadički, pojavljuje protivno mišljenje.

U vezi s tim pitanjem valja ispraviti pogrješno mišljenje, koje se pojavilo u literaturi, mišljenje naime, da ima mjesta primjeni §-a 6. i u slučajevima predvidjenim u §§ 46. st. 2., 47. II. i 48. st. 2. Grpp. Kada se u §-u 6. Grpp-a govori o spornoj stvari, koja u novcu ili novčanoj vrijednosti ne prelazi 30.000 D., to se prema sistemu našega zakona (§§ 44., 46., 47., 48.) razumijeva samo po sebi, da vrijednost sporne stvari izmedju 12.000 i 30.000 D. može dolaziti u obzir samo tamo, gdje je vrijednost uopće odlučna za nadležnost odnosno za brojčani sastav zbornoga suda prvoga stepena, a nipošto tamo, gdje su zborni sudovi prvoga stepena nadležni za izvjesne pravne sporove bez obzira na vrijednost spornoga predmeta. — Uostalom je to u zakonu izričito i rečeno: »U svima drugim slučajevima, u kojima je v r i j e d n o s t s p o r n o g p r e d m e t a o d l u č n a za ocjenu nadležnosti ili z a s a s t a v s u d a . . .« (§ 51. st. 2.). — »Kada nadležnost i l i s a s t a v (§ 6. st. 1.) s u d a, kojemu je tužba podnesena, z a v i s i o d v r i j e d n o s t i s p o r n o g p r e d m e t a, onda . . .« (§ 321. st. 2.).

Gdje dakle zakon za izvjesne sporne stvari odredjuje isključivu nadležnost zbornih sudova prvoga stepena bez obzira na vrijednost spornoga predmeta, tamo ti sudovi, prema općemu propisu §-a 5. Grpp., pretresaju i odlučuju uvijek u vijeću bez razlike, da li vrijednost spornoga predmeta prelazi 30.000 D. ili ne.

Digitized by Google

Ocjene i prikazi

Uvod u pravne nauke (Enciklopedija prava). Predavanja dra. Djordje Tasića, profesora Univerziteta. Str. 327. Beograd, 1933. Cijena 70 dinara.

Koji je put, koji vodi do spoznavanja onih misli i činjenica, iz kojih je satkan svijet prava? Nema dvojbe, da je uvod u pravnu nauku podjednó ključ pravne nauke, — ključ, kojim se otvaraju vrata pravnoga saznavanja, koji omogućuje vidjenje prava, razlikovanje prava od neprava. Svakomu uvodjenju u koju nauku postavljene su granice, prema dolje i prema gore. Ono treba da obasiže samo smisao pravne nauke, glavne pojmove; ne smije da se gubi u pojedinostima pojedinih grana pravne nauke. Na drugoj strani ono ne smije da bude zaključni pogled na pravnu nauku; ono ne smije i ne može da bude posljednja riječ o pravu. Naučiti drugoga, da ispravno misli o pravu, da se pri tom ne gubi u sitnicama; jakom rukom držati ga na pravom putu, to je moguće. Ali bi bilo uzaludno nastojanje uvoditi koga u pravo putem, koji vodi nad pravo, koji vodi dalje od pravne nauke, iako se sa tog puta otvara širi horizont. Uvod u pravnu nauku po tom ne smije prirodno da bude uvod u pravnu filozofiju. A ipak pravna filozofija mami i tako je lako zapasti u njezin čarobni krug. Čini se, da je najprirodnije, da se kod shvaćanja pravne nauke polazi sa ukupnosti društvenih kao duhovnih nauka. Tim putem bi najlakše mogli doći do potrebne sinteze. Ali filozofija pretpostavlja do nekog stepena ustaljene i pročišćene pojmove; osim toga ona je vezana uz bar do nekog stepena izgradjenu pravnu ličnost. Davati filozofiju mjesto osnovnih pravnih pojmova, elemenata pravnog mišljenja značilo bi zapravo onemogućavanje svakog pravnog shvaćanja. No pri tom treba imati na umu, da naučno mišljenje još nije filozofsko mišljenje. Ne radi se još ni izdaleka o pravnom filozofiranju, ako tko obradjuje pravo na način, koji ne može neposredno da služi praktičnim ciljevima, izvršivanju kakvog pravnog zvanja. Uvodjenje u pravnu nauku ne može i ne smije da bude neposredno spremanje za spretno i okretno primjenjivanje zakona. Nauka nije ni okretnost ni vještina. Nauka ima da sa odredjenog gledišta obradjuje neku oblast saznanja posebnim metodom. Ona je sinteza pojmova u nekoj oblasti. Uvodjenje u pravnu nauku ima nasuprot da predusretne degradovanje prava na vještinu, koja je tim savršenija, čim lakše i sigurnije omogućuje postizavanje praktičnog cilja. Ono treba da bude jamstvo za to, da će pravo ostati uvijek pravo; ono ima da prikaže srž svakog pravnog mišljenja.

Mislim da je gosp Tasić pošao pravim putem. On očito misli, da se može uvoditi u neku nauku samo naučnim radom. Zato je i njegov »Uvod« prikazivanje osnovnih načela prava kao nauke. Ako je pravni studij naučni studij, onda je to bez sumnje jedini način uvodjenja. Uvod u pravnu nauku treba da bude osnov za izučavanje ove naučne grane, da daje studentu sve pojmove, koji su mu potrebni za shvaćanje prava. Po sadašnjoj nastavnoj osnovi predaje se ovaj predmet na početku studija. To je i posve prirodno, pa treba da ovako i ostane. Upoznavanje osnovnih načela treba da prethodi svakomu izučavanju prava u pojedinostima, pojedinih područja prava. Prigovoru, da se na ovaj način suviše zahtijeva od početnika, nema mjesta. I studij ma koje skupine predmeta na

Digitized by Google

filozofskom fakultetu započinje specijalnim filozofskim kolegijem. Kako bi studenat mogao da pravno misli, kada su mu elementi, osnovni pojmovi ovog mišljenja nepoznati? Neorijentiran u ovom pogledu, će se izgubiti ili će u pojedinostima postati površan, neozbiljan, pravni »zanatlija«, ili će požudno posizati, a bez dovoljne stručne spreme, za kojim god naučnim ili nazovinaučnim radom, da nadoknadi ovaj nedostatak. Ovakovom uvodjenju u pravnu nauku treba ne samo sačuvati mjesto na početku studija, nego je i potrebno, da se njegov opseg proširuje. Ovaj kolegij imao bi da bude odlučan, i po njegovom uzoru trebao bi i čitav pravni studij da bude uvodjenje u pravno mišljenje, koje dašto treba da bude metodijsko, sistematsko, naučno. Treba izučavati duh i smisao prava, treba odgojiti dušu pravnika; naučnim odgojem će mu se omogućiti ispravno i slobodno pravno mišljenje. Jedino solidan naučni osnov može da bude jamtsvo protiv tiranije riječi na jednoj strani, a na drugoj za ispravno shvaćanje zakona kao izvora prava i njihovog duha.

Što se tiče načina obradjivanja predmeta, to knjiga gosp. Tasića ima jednu veliku i na prvi pogled uočljivu prednost. Ako važi načelo grčkoga filozofa, da je čovjek mjerilo svih stvari, onda ovo načelo važi pogotovo za naučnog radnika u pogledu njegovog rada. On može da daje samo ono, što sam neosporno posjeduje. Davanje tudjih misli nije naučan rad. To ne znači, da je naučni rad uvijek stvaranje u prvotnom smislu. I naučni rad je samo nastavljanje, karika u nizu bez početka i konca. Potrebno je vladanje idejama, koje su odlučne u nekoj oblasti, izučavanje književnosti. Ali svaki rad, radilo se o prikazivanju tudjih ili vlastitih misli, će biti naučan samo onda i samo utoliko, ukoliko je radnik u nj uložio cijelu svoju, napose svoju naučnu, ličnost. Tudji rad treba asimilovati, treba da prodje kroz medij ličnosti, da bude proživljen, a u vlastitom radu treba ostati dosljedan sebi. Samo tako se može naučati, može se uspostaviti neposredni dodir psihološko-socijalni, koji je uslov za uspješan nastavni rad. Svaka nauka treba da je iskrena. To pak može da bude samo onda, ako naučenjak ne daje više nego li što ima; ali daje sve, što ima; a ima, štogod da daje. Neposrednost i iskrenost su nedvojbeno odlike rada profesora Tasića. Sve, što daje, proživio je, njegov način shvaćanja je vizuelan, zoran. Sam označuje svoj rad kao predavanja. I da te oznake nema, dojam bi bio isti: radi se o živoj riječi, mogli bi da kažemo o ispovijesti, koja je posljedica nutarnje potrebe; o mislima, koje sebi same krče put na javu. Ali neposrednost pri tom ne treba zamijeniti sa intuitivnošću. Na svakom koraku podržava vezu sa naučnom književnošću. Metod, kojim se služi je dašto aksiološki, normativan. Pri tom se čuva, da bude dostrinaran, on ne naturava nikada svoje mišljenje. Odatle i njegova sklonost za otvorenje rješenja. Često daje samo gradivo, pretpostavke, a prepušta čitaocu, da stvori konačni sud. Dašto da ovaj sud redovno ne može da bude dvojben. Ali time je osigurao živahnost prikazivanja i ostao u vezi sa životnom stvarnošću. Pisac dobro zna, da posljednja riječ u pogledu predmeta, koji obradjuje, nije još izrečena, da ju nije — razumije se — ni on izrekao, ali zato nastoji, da, koliko je to već moguće, omogućuje ispravno rješenje. U ovom smislu je njegov metod realističan, jer je bliz stvarnosti, ali u ovu stvarnost spadaju i stvaralačke ideje »Pojmovi, kojima se služimo samo su relativne količine, uslovljene idejama i interesima ljudi, kojih se tiču, prelomljeni kroz prizmu shvaćanja i zainteresovanosti, koje variraju prema grupi, sredini, individui« (str. 7.).

Digitized by Google

Radnja je podijeljena u četiri dijela. Prvi dio radi o pojmu prava, drugi o pravu kao moralnom činiocu, treći o pravnim izvorima i tumačenju zakona, a četvrti o pravnoj nauci i tehnici. Pravo kao društvena pojava može se razumjeti samo u vezi sa društvenim i kulturnim normama. Norma je praktična vrijednost zasnovana na mišljenju. Normu (zakon) treba razlikovati od prirodnog zakona. Moralni ili pravni zakon zasniva odnose time, što uračunava jednomu ili drugomu licu nešto i traži od njih, da učine ili ne učine nešto. U prirodnom zakonu je izraženo naše saznanje, u pravnom naš praktičan stav. Od pojma zakona nerazdvojiv je pojam sankcije t. j. sredstva koje osigurava provodjenje zakona. Ove sankcije ne moraju da budu samo heteronomne. Uslov za pojam autonomne sankcije sadržan je u ljudskoj prirodi, ona je sredstvo za samousavršavanje čovjeka. Norme kao ideali (zapravo kao ostvarljivi ciljevi) sile čovjeka, da im se približuje, da se disciplinuje i tako usavršava. Zakoni pretpostavljaju odgovornost pred sobom i prema društvu. Odgovornost pretpostavlja čovjeka, koji može da vlada sam sobom, koji se može društveno disciplinovati, koji može da shvati značaj svojih radnja. čovjeka razumnog i socijalnog. Osnov odgovornosti je praktična ideja, ideja pravičnosti. Ideja pravičnosti uslovljena je moralnom sviješću, koja sebe osjeća i smatra slobodnom. Cijela normativna zgrada se stropoštava bez ideje odgovornosti. U protivnom slučaju smatrali bi sebe neodgovornim za svoja akta. »Moderna filozofija otkrila je dinamičnost svijesti, stanje napora ili napona, stanje borbe, stanje uzdizanja k višem i boljem, stanje disciplinovanja i popravljanja putem moralne svijesti. Mi smo slobodni i nismo. Radi se o tom, kako smo slobodni, kada i u kojem pogledu. Ali mi možemo biti, ukoliko hoćemo, ukoliko budemo jači, ukoliko budemo razumniji. Disciplina u društvu se ne da zamisliti ni razumjeti bez slobode čovjeka t. j. bez njegove mogućnosti, da se socijalno vaspita i da radi po idejama (a ne po trenutnim čudima) i da stvara sam sebe takodjer, iako pod uticajem drugih. Ma koliko relativna i uslovljena, ona je ipak izvjesna sloboda za nas.« Od norme treba razlikovati tzv. stručna pravila, n. pr. pravila za racijonalizovanje preduzeća ili uprave. Pisac ova pravila naziva normama znanja, jer se u prvom redu ne obraćaju na volju. Za razlikovanje vrsta društvenih pravila, pojedinih normativnih oblasti, može da posluži pojam sankcije, njezin opseg i njezina intenzivnost. Ali kako granice izmedju ovih oblasti nisu stalne, jedna prelazi u drugu i jedna drugu pomaže; što više, sankcija višega stepena pretpostavlja sankciju nižeg: to i ovo razlikovanje ima samo relativno značenje. Tako n. pr. pokoravanje pojedinca pravilima zajednice ima i moralno značenje. Ovo prelijevanje granica normativnih oblasti unosi u pojam sankcije dinamičan momenat. Ova povezanost normativnih oblasti je odlučna za pojam prava. Ono je i koordinacijoni i subordinacijoni plan. Ove dvije strane pojma prava povezane su idejom spoljašnjeg autoriteta. Pravo postoji po tom i u zajednici jednakih individua (koji mogu opet da budu ili pojedinci ili kolektivnosti), jer su i ovdje (induvidualne) norme shvaćane, kao da postoje van individua, kao individualni ciljevi, koji treba da bezuslovno važe. Uslijed ovih dvaju strana pojma prava omogućeno je dinamičko shvaćanje prava, svrstavanje prava u cjelinu pomoću integracijonog procesa, stvaranje pravne cjelokupnosti, pravnoga reda. Glede važenja prava, — pitanja, koje pisac naziva fundamentalnim, priklanja se on stajalištu, da je obaveznost prava uslovljena (moralnom) idejom prava. Po tom bi zakon važio, samo

Digitized by Google

koliko je u skladu sa ovom idejom. (Dašto da bi bilo onda potrebno razlikovanje izmedju zakona i prava. S time u vezi javilo bi se pitanje, kakove je vrste norme zakon, kada ne mora da bude pravo.) Pojam prava kao imperativa i ne pretstavlja problem za pisca. Kako je pravo i koordinacijoni pojam, kako granice izmedju autonomnih i heteronomnih normativnih oblasti nisu stalne, kako su nadalje ljudi povezani idejom solidarnosti, to pojam imperativa gubi mnogo na važnosti i oštrini. Mogli bi da kažemo, da je svaki imperativ samo relativan, jer se nekim dijelom poklapa sa uvjerenjem svakoga pojedinca. Adresati imperativa su svi ljudi, koji izgradjuju pravni red, dakle i pojedinci i državni organi. Problemu važenja prava pristupa pisac sa gledišta faktičko-socijalnoga. Kako je sud o važenju pravila vanredno složen, to »mi ne možemo u preciziranju, kada jedan pravni poredak važi, stići dalje od toga, nego da kažemo, da se izvršivanje kreće izmedju nekog minimuma i nekog maksimuma.« Pri rješavanju ovog pitanja treba se oslanjati više na praktične ideje reda i pravičnosti, dakle na specifična normativna kriterija, nego li samo na golu volju i silu. Sa ovog gledišta treba riješiti pitanje važenja zakona, koji se ne vrši, kao i ono o važenju zakona u slučaju prekidanja državnog kontinuiteta. Što se tiče sankcija nerazdruživih od pojma prava, to pisac dosljedan svomu shvaćanju prava kao općeg integracijonog pojma zahtijeva, da one budu načelno ograničene, odmjerene, točno obilježene i specificirane. To je nužna posljedica načela, da samo norme smiju sprečavati saradjivanje pojedinca kod izgradjivanja pravnoga reda. Ali pojedinac ne saradjuje samo kod stvaranja novih pravnih pravila, nego i kod izgradjivanja onih, koja postoje. O tome treba voditi računa kod primjenjivanja pravila. Svako pravilo obuhvaća nebrojeno konkretnih slučajeva, koji se u nekom pogledu medjusobno razlikuju. Kod rješavanja svih ovih slučajeva treba da se ostvaruje osnovna ideja pravila, iako donekle na drugi način. Pravo kao distributivni pojam treba da vodi računa o posebnim prilikama svakoga slučaja i time posredno o pozitivnom suradjivanju pojedinca. Tako će nam uspjeti, da pomoću osnovne ideje pravila u neku ruku izjednačimo nejednako, shvaćajući jednakost kao socijalno-političku ideju. »Uvodjenjem načela jednakosti gradjana pred zakonom u pozitivno pravo samo se proširio značaj općih pravila, jer jednakost je, moglo bi se reći, dosljednost u pogledu lica«. Uslijed toga »je i konkretan akt norma, jer i on vrši uticaj na smisao propisa«. U procesu konkretizovanja prava će biti iz istih razloga uvijek potrebna sloboda odnosno diskrecijona vlast.

Pojam d r ž a v e prirodno je u tijesnoj vezi sa pojmom prava. Kako je pisac pojam prava shvatio dinamički-relativno, tako on postupa i kod države. Sa socijološkoga gledišta država je specijalna vrsta ustanove, koja raspolaže vlašću tj. administrativnim štabom i sredstvima materijalne (fizičke) prinude. Kako je pisac za utvrdjivanje pojma države upotrijebio pojam ustanove (institucije) kao praepositio maior, to izmedju države i drugih institucija i nema bitnih razlika. Sa pravnog gledišta postoje po tom samo postepene razlike izmedju općine i medjunarodne zajednice. O suverenosti države mogli bi da govorimo samo onda »kada njena ograničenja ne prelaze normalnu granicu, i kad ona nije otudjila koje pravo u pogledu stvari, koje se tiču nje u prvom redu.« Pravo se vezuje za državu kao političku organizaciju, koja raspolaže fizičkom silom i ima samostalnosti u jednoj mjeri. Ali ne treba misliti, da je izvor vlasti samo fizička sila. »Državna vlast to nije

Digitized by Google

neka fizička vlast već vlast skroz i skroz socijalna (s elementima moralnim, religijoznim, ekonomskim itd.). Njena vlast se ogleda u prvom redu u donošenju pravila i vodjenju politike, pri čem je uslovljena socijalno.« Kako je danas nemoguće zamisliti društveni život bez države, to u tom momentu i leži njeno opravdanje. Državne sankcije nisu jedini ni dovoljni razlog, što mi ispunjujemo propise zakona, ili što se uzdržavamo, da činimo što zabranjuju. Ali sankcije su potrebne zbog manjega ili većega postotka ljudi, koji se ne će pokoriti pravu, i onog postotka prestupa, koje bi učinili i pošteni i dobri ljudi. Država je u prvom redu ustanova društvene pacifikacije, stvarajući u najmanju ruku primirje medju skupinama ljudi i individuima. Ali država je takodjer i ustanova pozitivne djelatnosti društvene, ekonomske ili kulturne. Kao sve društvene pojave, tako je i država samo relativno nužna. Danas društvo sigurno ne možemo zamisliti bez države. Sutradan, kako je bila srušena, ona bi bila podignuta na novim osnovama. Ali nije isključeno, da u toku evolucije čovječanstva bude zamijenjena drugim i drugačijim ustanovama, federacijom ustanova. Anarhizam nema smisao za historijski razvoj, kada vjeruje, da se države može preko noći ukloniti za uvijek; anarhizam je i utopija, kad vjeruje da je država nepotrebna. Od državnih funkcija osobito je važna sudska. Pravo, u koliko se u njemu ostvaruje moralni elemenat, i prevladjuje razum, izgradjuje sve više sud. To dokazuje razvoj pravne države. Njezina karakteristika se sastoji u tom, da sud dobiva sve veću ulogu. Ali ne treba pojam prava vezivati za sud. Na koncu pravo se ne sastoji u rješavanju sporova, ono je jošte više saradnja i pozitivan rad. Neutralnost sudova se postizava samo relativno. Sud valja zamisliti samo u okviru državne organizacije kao jedan od državnih organa sa specifičnim značajem, ali nikako ne sa načelno drugačijim nego ostali organi. On je samo za jedan stepen »pravniji« nego politički značaj drugih organa, koji je takodjer pravni.

Kao pravna organizacija razlikuje se država od drugih ustanova, što u njoj momenat hierarhije dobiva naročiti oblik i značaj. U državi ima prava zapovijedanja i vlasti (autoriteta) u pravom smislu riječi. Ovo dolazi otuda, što je ona posljedak odnosa i ravnoteže političkih načela, tako da je tu, ma koliko podjela posla važna bila, bitan uvijek politički momenat, odnosno tko će donositi ustave i zakone, tko će imati pravo, da bude narodni pretstavnik, kakva prava imadu gradjani prema državi, tko može biti činovnik ili sudac i t. d. Tu dolazi i odredjivanje ranga organa, počinjajući s onim, koji donosi ustav.

U drugom dijelu govori autor o pravu kao moralnom činiocu u širem smislu.

Ako se tvrdi, da u pravu ima moralnih elemenata, time nije kazano, da ima pravnih pravila, koji poput moralnih važe apsolutno bez obzira na vrijeme i prostor. Postoji neki kvantum moralnih propisa, koji prelazi minimum propisa neophodno potrebnih za egzistenciju društva ili životnu sigurnost pojedinaca. U oblast prava spada samo onaj dio moralnih propisa, koji država može i treba da izvrši. Veza izmedju prava i morala uspostavlja se i održava se pomoću socijalne ideje, a ne može se uspostaviti, ako se pravo shvati kao odnos sila i izjednači sa silom, koja bi se starala isključivo o svojim interesima. Socijalna ideja znači, da se pod izvjesnim uslovom, uslovom saradnje i stalnog dodira, stvara u ljudima istovjetnost pogleda i

Digitized by Google

izvjesna recipročnost u medjusobnom priznavanju i poštovanju, izvjesna solidarnost. Socijalna ideja obuhvaća istovremeno individualno i kolektivno, i kroz nju se čovjek osjeća istovremeno svoj i društvenim. Izmedju prava i morala postoji nerazdvojna veza. I prinudna sredstva prava mogu se sa stajališta morala opravdati. Kako društvena disciplina odgovara socijalnoj ideji, to i moral, koji mora uzeti čovjeka onakvog, kakav jest, treba da o njoj vodi računa. Svako drugo gledište je nerealno i utopističko. Sasvim je pogrješno i uz to površno gledište, ako se misli, da je samo blagost metod u odnosima ljudi. Blagost i popuštanje može značiti našu slabost. Pomoću ovih misli možemo doći do ispravnog shvaćanja o kazni, o teoriji, da cilj opravdava sredstva, kao i t. zv. vis resistendi. Kao praktičnu razliku izmedju morala i prava ističe pisac okolnost, da se sa moralnog gledišta pretpostavlja dobrovoljno izvršivanje socijalnih dužnosti, bez spoljne prinude. Za tijesnu vezu izmedju prava i morala svjedoči i odnos izmedju pojma mira i pojma pravičnosti. Svaka pacifikacija znači prodiranje moralne ideje u odnose i samim tim neminovno prodiranje pravde kao poštovanja života i interesa drugih ljudi. Razumije se, da nam pisac nastoji, da daje i pojmove pravednosti, pravičnosti i pravnog osjećanja. Pojam pravičnosti upućuje na vezu pravednosti sa pozitivnim pravom, koja se sastoji u tome, da pravda dopunjuje i ublažuje pozitivno pravo, dolazeći s njim i u sukob. Jedno od najuspjelijih poglavlja te knjige je ono o prirodnom pravu. Spomenuti ću samo jedno mjesto, gdje je prikazana jedna od historijskih funkcija ovog pojma: »Prirodno prav o se pojavljuje kao pravo potlačenih ili onih, koji dolaze, kao pravo »revolucionarno«, urodjeno« nasuprot pravu »istorijskom« ili »božanskom« koje potvrdjuje postojeće stanje.« Samom ovom rečenicom istaknuta je dinamičnost ovog pojma i utvrdjena njegova distanca prema pojmu prava. Uslijed tijesne povezanosti prava sa moralom shvatljivo je, da pisac ustanovu odgovornosti shvaća kao jedan od elementarnih uslova društvenog života. Kao osnovno načelo važi ovdje, »da je u moralu i pravu, kada se radi o odgovornosti, čovjek prvi uzrok, jer nas se tiče sada samo čovjek.« Time je rečeno sve, što je potrebno.

Treći dio radi o pravnim izvorima i tumačenju zakona, — o problemima, koji danas možda najviše zanimaju pravnu teoriju. Shvatljivo je, da je ovim pitanjima profesor Tasić i u ovoj radnji posvetio osobitu pažnju, nakon što ih je obradio u nekoliko rasprava štampanih u »Arhivu«, »Braniću« i »Annuaire de l'Institut International de Philosophie du Droit et de Sociologie Juridique 1934.« Kako je njegovo stajalište u ovom pogledu već poznato ograničit ću se na neke misli o tom predmetu u ovoj radnji, koje mi se čine osobito uspjelima. Formalni pravni izvori imadu svoju osobitu vrijednost. U stvarnosti postoji naime nepremostiv prelaz od općih načela konkretnima. Konkretizovanjem općih načela dobivaju ova u nekom pogledu različitu sadržinu kao varijacije jedne iste glavne misli. Iz ovoga se vidi, da formalni izvori ne pretstavljaju samo sredstva za izvodjenje onoga što se već nalazi u općoj ljudskoj svijesti. Oni su momenti jedne integracije uslovljene historijski i socijalno. Zato su za ostvaranje prava potrebni posebni organi, koji podjedno aktivno sudjeluju kod stvaranja prava. Kako pisac zastupa ideju socijalnoga prava, koje zahtijeva bez sumnje što tjesniju povezanost izmedju prava i ljudske sredine, u kojoj ono važi, to je važnost, koju daje običajnomu pravu, shvatljiva.

Digitized by Google

Što se tiče tumačenja zakona, to je ono nedvojbeno aktivna djelatnost. Aktivnost ove djelatnosti ima svoj uzrok u relativnosti pravnih pojmova. Ovi pojmovi obuhvaćaju interese i vrijednosti, koje nisu strogo odredjene. U tumačenje ulazi voljni momenat, treba voditi računa i o konkretnoj društvenoj situaciji, često treba postupati po načelu svrsishodnosti. Postoje u glavnom dva metoda tumačenja zakona. Na jednoj strani kruti pozitivizam, pronalažanje volje zakonodavca (subjektivizam) putem dedukcije i konstrukcije, a na drugoj strani objektivizam i interesna jurisprudencija. Poznavajući ranije radove profesora Tasića ne iznenadjuje nas, da se i ovdje odlučio za drugi metod. Objektivne teorije tumačenja obično su evolucionističke; one shvaćaju kao ispravno ono tumačenje, koje odgovara potrebama u momentu, kad se zakon primjenjuje; i one dašto u nekom smislu vode računa i o zakonodavčevoj volji, ali ne puštaju pri tom iz vida pojam prava kao socijalne vrijednosti. Glede analogije pisac zastupa umjereno i prihvatljivo stajalište. Tumačenje analogijom je dopušteno, ako je slučaj, na koji će se primjeniti neki zakonski propis, iako nije tekstom obuhvaćen, istovjetan sa ostalim slučajevima, koji spadaju pod dotičnu normu po svojoj unutrašnjoj vrijednosti, što će reći s obzirom na razloge i ciljeve zakona. Ispravnost ovoga rješenja može da ocjenjuje samo onaj, koji je pomnjivo pratio borbu, koja se glede ovoga načina tumačenja sada vodi u Njemačkoj.

Četvrti dio radi o pravnoj nauci i tehnici. Konačno je ovdje sadržan pregled pojedinih pravnih nauka. Pravna nauka je normativna nauka, koja ne konstatuje samo ono, što se misli i hoće, nego koja ima izvjesnu stvaralačku ulogu i izvodi strogu sistematiku pojava. Pojave i stvari u oblasti prava imaju poseban značaj, koji se odredjuje interesima i ciljevima, koji su u pitanju u medjusobnim odnosima ljudi. Pravo se na prvom mjestu služi pojmovima, koji su vanpravnoga podrijetla. Ove pojmove obradjuje pravo pomoću svojih posebnih načela. Kako su pravni pojmovi pojmovi vrijednosti, to čisto logičke operacije dedukcije i konstrukcije imadu samo ograničenu važnost. Pisac dovoljno opširno govori o osnovnim pojmovima prava, pravnom subjektu, subjektivnom pravu, dužnostima te pravnim aktima. Njegovo razlikovanje privatnog i javnog prava iznosi novih momenata. Pravna tehnika razlikuje se od pravne politike po tome, što je zadaća tehnike, da nadje najbolje načine izražavanja naših ideja u pravnoj formi dok politika traži najbolja materijalna rješenja. Pravna tehnika uslovljena je ne samo duhovnim nego i čulnim momentim (mogućnošću izražavanja misli). Zahtjevi, o kojima treba voditi računa na području pravne tehnike, bili bi u glavnom ovi: što jasnije i dosljednije izraziti misao, priljubiti pravilo konkretnim slučajevima na najbolji mogući način, stvoriti izvjesnu sigurnost u primjenjivanju i izvesti primjenjivanje najekonomskije.

Ovo bi bile, po našem shvaćanju, glavne misli knjige profesora Tasića. Prikazali smo ove osnovne misli ne samo u cilju, da čitaocima približimo ovu radnju, nego i da nam posluže kao osnov tvrdjenju, da je pisac uspješno izvršio zadaću, koja je sadržana u pojmu uvoda u pravnu nauku. Ova zadaća nije lagana. Poteškoćama, koje su nužno vezane samim predmetom, pristupaju u ovom slučaju još i druge. Kao pripadnik narodu, koji u ovoj oblasti nauke još ne raspolaže opsežnom književnošću, bio je piščev rad uslovljen proučavanjem stranih naučnih djela. Moramo priznati, da je pisac udovoljio ovom uslovu i da je stranu književnost ne samo čitao, nego da se je i udubio u njezin duh i smisao. U pozadini njegovog djela stoje svi važni duhovni

Digitized by Google

pokreti, škole i mišljenja, koji nastoje, da proniknu u pojavu prava kroz posljednja tri pokoljenja. On jednako vodi računa o novo-kantovskoj i normativnoj pravnoj nauci u Njemačkoj, o aksiološkoj jugo-zapadnoj školi; o autorima, koji rade novo-hegelovskim metodom; o onima, kod kojih prevladava socijološki način shvaćanja, kao u njemačkoj t. zv. interesnoj pravnoj nauci. Upliv ove posljednje u vezi sa francuskim institucijonalizmom često se primjećuje. Od francuskih autora, osim zastupnika teorije institucije (najvažniji Hauriou i Renard), pretpostavlja djelo poznavanja moderne škole prirodnoga prava (Bonnecase), napose ideje Duguit-ove i Genyovu nauku o tumačenju zakona. Po potrebi obraća pisac svoju pažnju i engleskoj i ruskoj književnosti. Ali ove teškoće, koje susreće svaki pripadnik manjih naroda, kada naučno radi, imadu i dobrih strana. One sprečavaju pisca da bude jednostran i povećavaju njegov smisao za kritičnost. Mogućnost, da pade pod upliv jednoga autora ili jedne škole ili jednog naučnog mentaliteta, i da postane dogmatičar u nepovoljnom smislu riječi, je time smanjena. Poznavajući tolika i tako različita shvaćanja, on će se ili zadovoljiti time, da ih prosto nekim redom navodi, ili će biti prisiljen, da sam zauzme stav i stvori vlastito mišljenje. Ali ovo mišljenje u ovom slučaju ne će biti možda samo »genenijalno i intuitivno« nabačeno nego naučno osnovano. Ono se razvilo nekako dijalektičkim putem, kritičkim izmjenjivanjem misli. Ovo vlastito mišljenje ne može da bude neki vertikalni prosjek kroz tudja mišljenja, jer se ona dašto mnogo razilaze. Potrebno je neko središte, koje će privlačiti od tudjih misli samo one, koje se mogu složiti u novu cjelinu bez protivurječja. Ovo središte može da bude samo vlastita naučna misao pisca. Ovaj momenat je važan i radi toga, što strana naučna shvaćanja, ma kako dotjerana bila, uslijed svoje tijesne povezanosti sa nekom kulturno-socijalnom situacijom i ne djeluju svagdje jednako. Pogotovu društvene nauke pokazuju zato mnogo primjera. Presadjivanje tudjih ideja uvijek je neplodan posao. I naučenjak je dijete svog naroda i vremena. Zato je jedno od najsimpatičnijih obilježja ove radnje nastojanje, da se dodje do zaključaka, koji su povezani sa konkretnom okolinom, kojoj su namijenjeni. Pisac uporno traži ispravno rješenje i uzdaje se pri tom samo u svoje sile. I moramo priznati, da su mnoga rješenja, do kojih dolazi, prihvatljivija nego li ona, koja nam se često nude sa tako autoritativnih strana. Nesavladljivo teženje za znanjem i istinom mogli bi da tumačimo slavenskom, upravo južnoslavenskom notom naučnog značaja autora. Isticanje prava kao društvene discipline, moralno značenje prava, dinamično shvaćanje ove pojave, socijalna ideja kao veza izmedju morala i prava, svi ovi momenti tako odlučni za ovo djelo, mnogo su nam bliži, ako ih ocijenimo sa ovoga stajališta. Teškoće, kojima se mora da bori radnik u našoj naučnoj sredini, izjednačene su u nekom pogledu i prednostima. Naučni rad još nije oterećen tradicijama, put je širok i otvoren, a potreba i želja za naučnom istinom velika i iskrena. U mnogom pogledu pisac je sebi olakšao posao svojim brojnim već prije objavljenim solidnim naučnim raspravama.

Medjutim kada se radi o »Uvodu« u pravo, nije odlučna samo naučna vrijednost radnje nego i okolnost, da li je njom piscu uspjelo, da poluči postavljeni odgojni cilj. Koji cilj treba da po mišljenju pisca ima uvodjenje u pravnu nauku? Navest ću neka mjesta, gdje on neizravno o tome govori. »Problem se danas ne sastoji u tome, da se pravnik ograniči samo na tekstove zakonske, nego da se historijsko obrazovanje zamijeni jednim širim i filo-

Digitized by Google

zofskim u kojem će i historijsko dobiti svoje odgovarajuće mjesto...« Rad na fakultetima treba da bude udešen, da se studenti osposobe za samostalno mišljenje i rad. I nije važno, da se mnogo zna, nego da se solidno i dublje zna. Potreban je i izvjestan dodir sa praksom. Tu će mladi pravnici vidjeti jasno, koliki je domašaj pravila i kako sudija ima aktivnu ulogu... Stran po svojem osnovnom stavu u nauci svakom dogmatizmu, razvijao sam probleme i manje davao apodiktične zaključke. Ubijedjen sam, da je to način, da se natjera student, da misli sam o problemu, ali to je za mnoge od njih teže...« Mislim, da je time ispravno i jasno odredjen cilj ne samo uvodjenju u pravo profesora Tasića, nego i svakog rada ove vrste.

A kritički prigovori? Nema sumnje, da bi ih mogli naći. Zašto pisac n. pr. govori o uvodu u »pravne nauke«, iako nam se čini, da postoji samo jedna pravna nauka. Možda je trebalo posvetiti više pažnje pitanju metoda prava, u čemu se n. pr. metod pravne nauke razlikuje od metoda drugih nauka, kakav odnos postoj i izmedju načina stvaranja pojmova n. pr. socijologije i onoga prava? Odgovorom na ovo pianje pala bi i odluka o umjesnosi piščevih egzkurzija, u istini malobrojnih, u oblast geneze prava. Konačno kakav odnos postoji izmedju prava i politike i nije li ovaj odnos za pojam prava jednako važan kao onaj prava prema moralu i etici? Nema dvojbe, da bi se svi ovi prigovori, a vjerojatno još i drugi slični, mogli obrazložiti, pa bi se onda pokazala njihova opravdanost. Ali autoru ne bi bilo teško, da umjesnost ovh prigovora pobija jednim jedinim argumentom. Uvod u pravnu nauku naime nije istovjetan sa uvodjenjem u pravnu filozofiju, a svi ovi prigovori napose su filozofske prirode. Da je autor i ove probleme uzeo u svoje razmatranje, opseg knjige, i onako znatan, narasao bi preko svake mjere. Sa stajališta imanentne kritike ovi prigovori otpadaju. Pita se jedino, da li je piscu uspjelo, da naučnim metodom ostvari cilj, koji je sebi postavio? Odgovor na ovo pitanje je skroz pozitivan.

Nastavna vrijednost djela povećana je i kratkim, preciznim, jasnim pregledima glavnih misli, koji se nalaze iza svih važnih poglavlja. U ovom pravcu treba ocijeniti i pregled strane i domaće književnosti (knjiga i rasprava) izradjen je sa mnogo truda. O domaćoj — osobito o hrvatskoj i slovenačkoj — stručnoj književnosti vodio je profesor Tasić više računa nego li ikoji pisao prije njega.

Dr. Stanko Frank

Pravosudje

a) Gradjansko

Obveza judicatum solvi se ravna po času izrečenja osude, a ne po danu uručenja tužbe, kada tražbina pada pod udar zakona odnosno uredbe o zaštiti zemljoradnika, ako je osuda izrečena poslije 20. travnja 1932.

Rješenje apelacionoga suda u Zagrebu od 30. listopada 1935. br. Pl. 5155/35/1 (Odluka sreskoga suda II. u Zagrebu od 18. lipnja 1935. br. I. 1236/34.)

Apelacioni sud u Zagrebu rješavajući izvješće sreskog suda II u Zagrebu od 2. srpnja 1935. br. I. 1236/34/12 u pravnoj stvari ovrhovoditeljice P. iz Zagreba, protiv ovršenika Š. iz Završja radi D 3.294 spp povodom utoka ovrhovoditeljice

Digitized by Google

P. protiv odluke sreskog suda II. u Zagrebu, kojom je obustavio dalji ovršni postupak, jer se ovršenici imadu smatrati zemljoradnicima, odlučio je:

Napadnuta prvostepena odluka se preinačuje, te se ovršenici odbijaju sa svojom molbom de pr. 1. lipnja 1935. I. 1236/34/9 za obustavu dražbe na osnovu zakona o zaštiti zemljoradnika, pa im se nalaže, da ovrhovoditeljici naknade trošak, koji se na 125 D obredjuje, u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, a podjedno se prvomu sudu nalaže, da za nastavno saslušanje stranaka na molbu ovršenika de pr. 28. svibnja 1935. br. I. 123/34/8 novo ročište odredi i dalje po zakonu postupa.

Razlozi: Tražbina ovrhovoditeljice nastala je tekar osudom, izrečenom 22. studenoga 1933. br. 3835/gr. P. 186/31 kao dosudjeni trošak u parnici ovrhovoditeljice protiv ovršenicima radi priznanja prava vlasnosti nekretnina spp. te se ne može smatrati dugom nastalim prije 20. travnja 1932., radi čega ova tražbina ovrhovoditeljice ne spada pod udar zakona odnosno uredbe o zaštiti zemljoradnika.

Slijedom toga valjalo je ovršenike odbiti njihovim zahtjevom, stavljenim u molbi de pr. 1. lipnja 1935. I. 1236/34/9. za obustavu dražbe zapljenjenih nekretnina na osnovu zakona o zaštiti zemljoradnika i preinačiti napadnutu odluku prvostepnoga suda. Pošto prvostepeni sud nije donio nikakovog rješenja na molbu ovršenika de pr. 28. svibnja 1935. I. 1236/34/8 za izlučenje zapljenjenih pokretnina ispod izvršenja, a u zapisniku od 13. lipnja 1935. br. I. 1236/34/10 je utvrdjeno, da se ročište odgadja, valjalo je prvostepenomu sudu naložiti, da za nastavno preslušanje stranaka na tu molbu novo ročište odredi i dalje po zakonu postupa. Trošak pravnoga lijeka dosudjen je ovrhovoditeljici po § 584 starega grpp.

Priopćio dr. Ivica Šerkić, odvjetnik u Zagrebu.

Makar da je niži sud sam pogriješio i mjesto presudom u smislu § 513. grpp. riješio spor zaključkom i taj zaključak dostavio strankama, ipak se rok za pravni lijek ne računa od dana dostavljenog nego od dana proglašenoga zaključka.

Rješidba stola sedmorice od 16. kolovoza 1935. br. 576/1935.

(Zaključak sreskoga suda I. u Zagrebu od 13. rujna 1934. br. P. 5575/34/5. rješenje okruž. kao rekurznog suda u Zagrebu od 12. prosinca 1934. br. Pl. 2189/34.)

Sreski sud I. u Zagrebu u parnici H. E. i D. iz Z. proti J. N. iz S. i A. J., trgovca iz Z., radi priznanja prava vlasništva zaplijenjenih pokretnina i izlučenja istih ispod ovrhe spp. izrekao je na usmenoj raspravi ovaj zaključak:

Tužitelj imade naknaditi prvotuženomu trošak parnice, obredjen sa D 267 u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja.

Okružni sud u Zagrebu kao rekurzni sud je izrekao: Rekurs se odbacuje.

Razlozi: Na raspravi obdržanoj 13. rujna 1934. u prisutnosti zastupnika obiju stranaka izrekao je I. stepeni sud presudu po priznanju i platež troška naložio tužiteljima, te presudu i strankama objavio. — Tužitelji pobijaju izreku o trošku. Navedena presuda imala je prema strankama na temelju § 513 grpp. učinak od časa proglašenja, pak je od istoga dana počeo teći i rok za podnošenje pravnoga lijeka.

Neosnovano je prvostepeni sud izreku o trošku dostavio u formi zaključka, prema tome se i tužiteljev rekurs ne može smatrati inako, no rekurzom proti presudi zbog izreke o trošku. Uslijed toga se rok za podnos rekurza ne može računati po propisima § 615 grpp., nego po propisu § 558 st. 3. grpp. Pošto su tužitelji podnijeli rekurz 2. listopada, dok je presuda proglašena 13. rujna, dakle daleko iza 15 dnevnoga roka i prekasno, imao ga je već prvostepeni sud po § 617 grpp. po službenoj dužnosti odbaciti, a jer je to previdio, postupao je ovaj rekurzni sud po § 620 grpp. i rekurz kao prekasno podnešen odbacio. Trošak rekurza ima sama stranka snositi, jer s njim nije uspjela.

Stol sedmorice je izrekao: Rekurz se ne uvažuje.

Razlozi: Presuda prvostepenoga suda je sasvim ispravno po priznanju tuženoga J. N. protiv njega donešena. Kod takovih presuda teče po § 513 i 505. grpp. paricioni rok od časa objave presude, ako su obje stranke, kao u konkretnom

Digitized by Google

slučaju, bile prisutne kod proglašenja presude. — Izreka o parničnom trošku je sastavni dio presude, pa rok i proti tomu dijelu presude, u koliko je izreka o trošku proglašena prigodom proglašenja presude, teče od dana objave, po čemu nije bilo mjesta izricanju ni dostavi posebnoga zaključka o dosudjenju parničnih troškova. Ispravno je stoga stanovište drugostepenoga suda, da se u konkretnom slučaju rekurz tužitelja ima smatrati rekurzom proti presudi zbog izreke o trošku, u kojem slučaju teče rok po § 513 grpp. od dana objave presude.

Priopćio dr. Škarica Niko, odvjetnik u Zagrebu.

Ustanova §-a 918. ogz. zadnja al. ne odnosi se na negotium claudicans iz §-a 865. ogz., ako darovatelj umre prije, nego pogodba za stranu mldb. daroprimca odobrenjem po sudu ili ratihabicijom postane perfektna.

Osuda stola sedmorice od 22. studenoga 1934. br. 3012/33.

(Osuda sreskoga suda u J. od 15. prosinca 1931. br. 14560/gr., osuda banskoga stola od 9. ožujka 1932. br. 6379/32.)

Pravni slučaj: mati T. M. darovala je darovnom pogodbom od 5. listopada 1921. za slučaj smrti svoje nekretnine sinovima T. J. i T. K. Oni su obojica bili malodobni (14 i 18 godina stari) i kao takovi bez tutora darovnu pogodbu prihvatili. Darovnom pogodbom preuzeli su terete isplata svojih sestara sa 9.600 kruna i da bratu T. M., ako se vrati iz Amerike, ustupe jednaki dio. Darodavka umrla je 7. listopada 1921. a darovna pogodba nije niti prije, niti poslije njezine smrti nadštitnički odobrena. Brat daroprimca T. M. kao očitovani nasljednik darodavke T. M. u ime njene ostavine podigao je protiv obdarenika T. J. i T. K. tužbu na priznanje, da je darovna pogodba od 5. listopada 1922. ništetna i bez pravne moći.

Sreski sud u J. je udovoljio tužbi i to s razloga, jer da pogodbena ponuda darodavke nije zakonito prihvaćena. Tuženi obdarenici, budući da su bili malodobni, a darovanje nije čisto, već sa istim preuzimaju i terete, nisu mogli sami prihvatiti pogodbe, nego je to morao tutor, kojega uopće nisu niti imali, a morao je pogodbu odobriti i sud, što nije niti zatraženo. — Naknadno odobrenje darovne pogodbe po samim obdarenicima, kada su postali punoljetni, da nema pravnoga učinka, jer je ponuda smrću darodavke, budući da prije toga nije zakonito prihvaćena, u smislu §-a 918 ogz. i slij. utrnula i prema tome, da nije sklopljena nikakova pogodba.*

Banski stol je preinačio osudu prvoga suda i tužiteljicu sa tužbom odbio uz preboj parbenih troškova.

Razlozi: U ovoj parnici je nedvojbeno dokazano, da je tužiteljica odnosno darovnu pogodbu, koja je predmet ove parnice, učinila pri podpunoj svijesti i na način, koji je zakonom propisan.

Prvostepena osuda mimo toga nazrijeva, da ta pogodba nema pravne kreposti, jer da ista po tuženima nije na zakonom propisani način prihvaćena. Istina, da su tuženi T. J. i K. u času sklopljenja te pogodbe bili malodobni i da za njih nije obavljen postupak, koji je za valjanost pogodaba, koje se sklapaju sa malodobnicima, potreban. No iz spisa slijedi i druga činjenica, da su naime tuženi postavši punodobni de fakto tu pogodbu odobrili, i tako istu naknadno u pogledu svoje osobe učinili tvrdom. Ustanova §-a 918 ogz. prema svojem tekstu i citiranju u njoj navedenih zakonskih odredaba, odnosi se samo na slučajeve iz § 862 ogz., jer se isti u zagradi kod toga §-a i napominju, a ne odnosi se na slučajeve § 865 ogz., koji se ni ne citiraju u samom tekstu § 918. ogz. Prema tomu ne odnosi se dio te ustanove §-a 918 t. j. »obećanje još ne prihvaćeno, ako umre i jedna samo stranka u vrijeme promišljanja, ne prelazi na nasljednike« na slučaj § 865. ogz. Pošto darodavka nije uopće postupala po zadnjoj stavci § 865 ogz., t. j. nije od obdarenika

---

* Prvi sud imao je pred očima osudu stola sedmorice od 31 kolovoza 1928. br. 4326; Vragović, Zbirka rješitaba br. 1008, »Mjesečnik« br. 7/8 god. 1929., str. 367., gdje je sličan slučaj ovako riješen, te § 918 ogz. primijenjen na § 865 ogz.

Digitized by Google

zahtijevala, da u danom im roku dadu odnosno izhode valjano očitovanje glede prihvata njima učinjenog darovanja, to se uzima, da je ta darovna pogodba, jer ona više od nje odustati ne može, pošto su je tuženi postavši punodobni sami prihvatili, u cijelosti valjana. Valjalo je dakle uvaženjem priziva prvostepenu osudu preinačiti i tužitelja sa tužbom odbiti.

Stol sedmorice potvrdio je u cijelosti osudu banskoga stola odnosno apelacionoga suda.

Razlozi: Pobijana osuda apelacionoga suda je opravdana svojim razlozima, koji su u skladu sa sadržajem spisa i propisima zakona. U ovom slučaju se radi o pogodbi darovanja za slučaj smrti (§ 596 ogz.), koja ima sve potrepštine toga zakonskoga propisa, jer je sastavljena isprava o darovanju i predana daroprimcima tuženima, darodavka pridržala je posjed i uživanje darovane stvari do svoje smrti (toč. 3. darovnice), dakle darovanje se ima ispuniti po smrti darodavke, gruntovni prenos dozvoljava se po smrti darodavke, darodavka se u toč. 4. darovnice odriče prava darovanje opozvati. Darovnicu je potkrižala darodavka, a vlastoručno su ju potpisali tuženici, koji su bili doduše malodobni, nu pogodba je u istinu sklopljena, jer su tuženici u toč. 1. prihvatili to darovanje, pa se radi o »negotium claudicans« po §-u 865 ogz. a ne o slučaju iz § 918 ogz. na koncu, koji se odnosi samo na obećanje iz § 862 ogz. — dakle takovo, koje uopće nikako nije prihvaćeno, dok se u § 865 ogz. govori o prihvaćenom obećanju od maloljetnih lica, za koje vrijedi isključivo propis § 865 ogz. Darodavka nije mogla više odustati od ponude, jer je obećanje po mldb. tuženima bilo prihvaćeno, pa njezina ponuda veže njezine nasljednike, koji su mogli postupati po § 865 ogz., t. j. tražiti primjeren rok za očitovanje, da li se sklopljena pogodba odobrava za stranu malodobnih ili ne; dok nije dano privoljenje zastupnika malodobnih ili zajedno i od suda, ne može druga strana odustati od obećanja. Sada pok. T. M. nije za to zatražila primjeren rok, te je u medjuvremenu i umrla, a takov rok nije zatražila ni njena zaostavština.

Budući da su pak malodobnici, kada su postali punodobni, zadržali posjed darovanih nekretnina, time su prećutno prihvatili darovni ugovor, pa je time taj darovni ugovor ukrijepljen. On ne bi valjan samo onda bio, da su tuženici poslije svoje punodobnosti njemu usprotivili, a to nitko i ne tvrdi. Osuda apelacionoga suda je prema tome i u skladu sa propisima zakona, a kako previdne tegobe nisu takove naravi, da bi dale povoda drukčijoj osudi, a i pitanje troškova ie tom osudom, dok se je radilo o pitanju čisto pravne naravi, pravilno riješeno, valjalo je previde obiju stranaka otputiti i potvrditi osudu apelacionoga suda.

Priopćio: dr. Rendulić Juraj, odvjetnik u Jastrebarskom.

b) Upravno

Zakon o osiguranju radnika pretpostavlja najamni radni odnos izmedju poslodavca i radnika, da nastane dužnost osiguranja i plaćanje prinosa za osiguranje. Prilog tumačenju §-a 6. z. o r.

Presuda državnoga savjeta od 14. rujna 1935. br. 21119.

(Rješenje ministarstva socijalne politike i narodnoga zdravlja od 28. siječnja 1935. St. br. 55941.)

Na molbu žitelja sela K. na području gradiške imovne općine za podignuće nasipa kraj jedne niezine šume, koji je bio potreban i za zaštitu zemljišta navedenih žitelja, dozvolio je gospodarstveni odbor navedene imovne općine novčanu potporu za izgradnju toga nasipa, odredivši, da se radnje obave pod vodstvom njezinih organa i da se radi pravedne diobe potpore ova dijeli žiteljima, koji će raditi prema trajanju rada u obliku nadnica.

O. U. za osig. radnika u Sl. B. saznavši za te radnje, propisao je šumskoj upravi imovne općine u N. prinose za rečene radnike. Direkcija imovne općine žalila se proti tome S. U., no on je žalbu odbio. Na dalju žalbu direkcije preinačilo je ministarstvo socijalne politike i narodnoga zdravlja odluku S. U. glede vozara, dok je u ostalom dijelu odluku S. U. potvrdilo, nakon čega je O. U. modificirao platežne naloge, te pozvao navedenu šumsku upravu na platež svote od 21.493 D 30 p.

Digitized by Google

Protiv rješenja ministarstva podnijela je gradiška imovna općina tužbu na državni savjet, a O. U. zamolila za obustavu izvršenja temeljem čl. 36. z. o. D. S. i U. S. Na tu tužbu donio je državni savjet slijedeću presudu:

Državni savjet po tužbi G. I. O. protiv rješenja ministarstva socijalne politike i narodnoga zdravlja zbog plaćanja prinosa za radnike, koji su radili na kopanju kanala i izradi nasipa, na osnovu čl. 17. i 34. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima, a s obzirom i na zakon o taksama, presudjuje:

Poništuje se osporeno rješenje ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja St. br. 55.941 od 28. siječnja 1935.

Razlozi: Pošto je proučena tužba, osporeno rješenje i ostali akti, koji se na ovaj predmet odnose, kao i odgovor ministrov na tužbu, poslan pismom od 13. srpnja 1935. St. br. 35.867, državni savjet je našao: Zakon o osiguranju radnika pretpostavlja, da postoji najamni radni odnos izmedju poslodavca i radnika pa da ima osiguranja i plaćanja prinosa. — Ovdje se radi o jednoj potpori, koju je I. O. odredila oko kopanja kanala i podizanja nasipa od strane njenih članova, a u cilju melioracije zemljišta svojih članova. Ovdje izmedju I. O. i njenih članova ne može biti najamnoga odnosa, pa nije ni imalo mjesta osiguranju. Svi se radovi oko kopanja kanala i podizanja nasipa od strane samih članova I. O. smatraju i kao poljoprivredni radovi u cilju melioracije zemljišta, pa radnici u tome poslu i nisu dužni osigurati se shodno § 6. zakona o osiguranju radnika. — Prema tome protivno je zakonu postupano, kada se od tužioca traže prinosi, pa se stoga morala donijeti presuda kao u dispozitivu.

Priopćio dr. Uroić Mihovil, odvjetnik u Novoj Gradiški.

Nakon ukinuća presude upravnog suda po državnom savjetu imade upravni sud redovito održati ponovno javno ročište, ma da je ukinuta presuda donesena po javnom ročištu. Prilog tumačenju čl. 25. z. o. d. s. i u. s.

Rješenje državnoga savjeta od 15. lipnja 1935. br. 17814/935.
(Presuda upravnoga suda u Zagrebu od 27. rujna 1934. br. 4935/34.)

U sporu radi razlaza zadruge K. iz S., u kojem je zadružni povjerenik u Sl. B. te banska uprava u Z. razlaz dozvolila, donio je upravni sud u Z. na tužbu interesirane stranke K. T. dne 6. prosinca 1932. presudu, kojom je tužbu uvažio, prihvativši jedno njeno alternativno stanovište, te je rješenje o dozvoli razreza poništio.

Povodom žalbe drugog interesenta K. S. st. protiv te presude ukinuo je državni savjet tu presudu rješenjem od 1. kolovoza 1933. br. 22988/33., jer da pretpostava, koju je upravni sud usvojio, ne postoji. Tim povodom donio je na osnovu spomenutoga pretresa od 6. prosinca 1933. — dakle bez novoga ročišta — presudu, kojom je tužbu tužiteljice K. T. odbacio prema primjedbama navedenog rješenja državnog savjeta, a na ostale alternativne navode tužbe, koji su obzirom na prihvaćenu prepostavku ukinute presude imali biti bespredmetni, nije se osvrtao.

Proti toj drugoj presudi upravnoga suda uložila je K. T. žalbu na državni savjet, istaknuvši u prvom redu ništetnost postupka u tom, što nije radi donešenja nove presude bilo opet odredjeno javno ročište, i što nisu uvaženi drugi alternativni prigovori tužbe formalne i materijalne prirode. Na tu žalbu donio je državni savjet slijedeće rješnje:

Ništi se presuda upravnog suda od 27. rujna 1934. br. 4935/34.

Razlozi: Pošto je proučio žalbu, osporenu presudu i ostale akte, koji se na ovaj predmet odnose, državni savjet je našao, da ožalbena presuda ne odgovara zakonu s razloga, što je upravni sud ovu presudu donio protivno propisu čl. 25. zakona o d. s. i u. s. prije, nego što je održao javno ročište o ovome sporu. Time je upravni sud stranke lišio zakonske mogućnosti, da u smislu primjetaba izloženih u rješenju državnog savjeta od 31. kolovoza 1933. br. 22988/33., kojim je poništena ranija presuda upravnoga suda br. 11607/32., iznesu svoje prigovore, po ocjeni kojih prigovora je upravni sud a shodno primjedbama pomenutom rješenju državnog savjeta imao doniieti novu presudu.

S ovih se razloga ožalbena presuda na osnovu čl. 41. zakona o d. s. i u. s. mora poništiti. Priopćio dr. Uroić Mihovil, odvjetnik u Novoj Gradiški.

Digitized by Google

Društvene vijesti

KAO ČLAN UTEMELJITELJ pristupio je »Pravničkome društvu« njegov predsjednik i urednik »Mjesečnika« sveuč. prof. dr. Edo Lovrić plativši utemeljiteljni prinos od D 500. Osim toga darovao je dr. E. Lovrić društvu, obzirom na njegove teške financijalne prilike, svotu od D 1500. — Pravničko društvo pozdravlja novoga utemeljitelja, ujedno zahvaljujući mu na daru, pa se nada, da će njegov primjer naći nasljedovatelja.

GLAVNA GODIŠNJA SKUPŠTINA NAŠEGA »PRAVNIČKOGA DRUŠTVA« će se održati u ožujku t. g. Dan će biti pravovremeno objavljen. Dotada će se moći ustanoviti i točno imovinsko stanje društva, jer se nadamo da će medjutim bar većina članova zaostalih s članarinom udovoljiti svojoj dužnosti. Na žalost, opomenama, koje su razaslane koncem prošle i početkom ove godine, odazvao se razmjerno tek malen dio članova. Ako bi samo na tome odazivu ostalo, onda bi »Pravničko društvo«, izdavajući »Mjesečnik«, imalo opet manjak, te bi se moralo odlučiti na to da smanji opseg »Mjesečnika«, pa da obustavi i njegovo izdavanje nakon toga, što se potroše i zadnje pričuve od ušteda iz boljih godina. Pozivljemo, dakle, ponovno gg. članove, da urede svoje zaostatke i namire tekuću članarinu. Tko ne može odmah, da sve plati, neka otplaćuje u obrocima. Nekoliko članova odgovorilo je na pozive tako, da je otkazalo »Mjesečnik«, jer da više ne mogu namirivati članarinu. Istina je, da su vremena teška i da se napose kod državnih činovnika jedva spaja kraj s krajem, ali mislimo, da je ipak potreba, gotovo i dužnost pravnika, da drži i čita svoj pravnički list, za koji bi i činovnik još uviiek mogao smoći malenu društvenu članarinu kao neku pretplatu od D 60 godišnje ili D 5 mjesečno.

UREDNIŠTVO moli gg. pisce, da budu strpljivi glede uvrštenja svojih sastavaka. Sve ide po mogućnosti svojim redom. Kad bi naše »Pravničko društvo« stajalo financijalno bolje, izlazio bi »Mjesečnik« u većem opsegu baš radi toga, da se uzmogne što više gradiva objelodanjivati. Ali na žalost to nije moguće, što više pitanje je, da li će moći ostati i dosadašnji opseg. Obzirom na to molimo gg. pisce, da nastoje u svojim sastavcima biti što kraći. Istina je, da za čitanje odlučuje kakvoća sastavka, ali je neosporno i to, da se kraće stvari čitaju više i radije nego duge. Praktičari se tuže, da u »Mjesečniku« ima odviše teoretskih članaka, dok teoretičari prigovaraju, da se zapostavlja teorija. Teško je svima zadovoljiti. Sigurno je, da praktični pravnici pretežu i da bi valjalo uvažiti njihove zahtjeve, pa zato neka šalju uredništvu članke iz prakse i rješenja konkretnih slučajeva. Ali kuda bi došli, kada bi zanemarili teoriju. Ta koji je list pozvaniji, da ju goji i promiče nego baš »Mjesečnik« kao glasilo »Pravničkoga društva«, kojemu je svrha promicanje i razvoj prava u teoriji i u praksi (§ 1. pravila). Pisce, kojima su sastavci jedanput već uvršteni u prošloj godini, molimo neka se strpe s dalinjim sastavcima, jer moraju ipak doći prije na red oni, kojih sastavci još nisu bili ili su već davno bili uvršteni. Medjutim nadje se višeput i kakav drugi opravdani razlog za uvrštenje odnosno neuvrštenje kojega članka, katkada je to naprosto tehnički razlog.

Literatura

DR. ŠUMAN JANKO: KOMENTAR ZAKONA O ZAŠTITI AUTORSKOG PRAVA I MEDJUNARODNIH PROPISA. Beograd, 1935., str. 580 velike osmine (latinicom). Dru Šumanu — Slovencu, bivšemu austrijskome činovniku — povjereno je skoro od postanka naše države područje industrijske i intelektualne svojine i on stalno, predano i znalački radi na tome području izvevši tu ono, što bi tko drugi na njegovu mjestu jedva mogao učiniti. Njegov netom izašli »Komentar zakona o zaštiti autorskog prava« je temeljito i opsežno obradjeno djelo, tako da će svatko u njemu naći sve što bude tražio iz autorskega prava. Mogla bi se ovdje ondje navesti zamjerka, da je djelo, što se jezika tiče, pisano pod utjecajem slovenštine.

Digitized by Google

KOSTIĆ M. LAZA: ADMINISTRATIVNO PRAVO KRALJEVINE JUGOSLAVIJE. Beograd, 1936., str. 400 velike osmine (ćirilicom). — Profesor pravnog fakulteta u Subotici Laza M. Kostić izdao je god. 1933. knjigu o »Ustrojstvu uprave« kao prvi dio ili prvu knjigu administrativnoga prava. Sada je izdao drugu knjigu, i to o djelatnosti uprave. Zajedno s trećom knjigom, koju pisac tek sprema, imale bi obje knjige obuhvatiti čitavo naše administrativno pravo. I ova druga knjiga izradjena je na istim osnovima kao i prva, pretežno pravno-analitičkom metodom. Knjiga je auktelna u toliko, što su uzeti u njoj u obzir zakoni proglašeni godine 1935. Dosadašnjim djelima Krišković, Krbeka, Goršića i drugih pridružuje se i ovo najnovije temeljito djelo Kostićevo, da obogati našu literaturu administrativnoga prava. Ako se uvaži, da su podlogom knjige služila piščeva predavanja na fakultetu, da će se dakle s njom služiti naši studenti prava, onda ona može samo povoljno djelovati na te mlade pravnike kad udju u upravnu praksu, koja je dosad često griješila misleći, da administracija nije baš uvijek p r a v o.

DR. BAJIČ STOJAN: OSNOVNI PROBLEMI DELOVNEGA PRAVA. Nastupno predavanje docenta dra Bajiča, našega specijalista za radno pravo, na sveučilištu u Ljubljani.

DR. METOD DOLENC: STRAFRECHTLICHE SANKTIONEN DER FREIHEITSENTZIEHUNG IN JUGOSLAWIEN. Ova rasprava je izašla u svesku berlinske »Zeitschrift für osteuropäisches Recht« za mjesec studeni 1935., odakle je i posebno otisnuta. — Rasprava istoga pisca »Slovenski pregovori in reki pa naše pravo« takodjer je posebno otisnuta.

TREGUBOV SERGIJE I ANDONOVIĆ ALEKSANDAR: Kriminalna tehnika. Naučno-tehničko istraživanje krivičnih djela, Beograd 1935. Dio I i II.

NOUBEL JEAN - FELIX: L' Enseignement considéré comme service public. Préface de M. Achille Mestre. Paris 1934.

JÈZE GASTON: Cours de droit public (licence) professé à la Faculté de Paris pendant le 1er Semestre 1934—35. Paris 1935.

MÉNARD ALPHONSE: Essai d' un Traitement Biologique de la Notion de Droit. Paris 1934.

MILOVANOVITCH MILORADE: Le droit privé de l' assurance. L' assurance contre l' incendie. Droit Yougoslave. Autrichien, Suisse, Allemand, Suédois et Français. Paris 1935.

BAYALOVITH LIUBOMIR: Le Droit International du Change. La Loi Uniforme de Genève et le Droit Uniforme Anglo-Américain. Paris 1935. (Bibliothèque de l' Institut de Droit Comparé de Lyon. Série centrale. Tome 35).

ALSOGARAY JULIO: La prostution en Argentine. Traduit par Charles—Louis Constant. Paris 1935.

HAESAERT J. P.: La Forme et le Fond du Juridique. Bruxelles 1934.

POLITIS NICOLAS: La Neutralité et la Paix. Paris 1935.

PEYTEL ADRIEN: Le secret médical. Préface par M. Duvoir. Paris 1935.

BRUNSCHWIK LISA: La responsabilité envers les tiers dans la navigation aérienne. Dommages à la surface. Paris 1934.

BARTHÉLEMY JOSEPH: Valeur de la liberté et adaptation de la République. Paris 1935.

DESCARTES RENÉ: Lettres sr la morale. Correspondance avec la Princesse Élisabeth, Chanut et la Reine Christine. Texte revu et presenté par Jacques Chevalier. Paris 1935.

CARNEVALE EMANUELO: Le nuove mete del diritto criminale. Roma 1935.

LEVI ALESSANDRO: Istituzioni di teoria generale del diritto. Lineamenti di una critica della conoscenza dogmatica del diritto. Padova 1934, 1935. Vol. I, II.

TEICHMANN HANS GEORG: Meineidige und Meineidsituationen. Leipzig 1935.

DÜRR WALTHER: Neubau des Schuldrechts. Ein Beitrag zur Reform des Deutschen Rechts. München 1934.

RACZ GEOG: Der Untergang der individualistischen Betrachtungweise im Strafrecht. Budapest 1934.

Digitized by Google

ENGLÄNDER OSKAR: Allgemeine Steuerlehre und Steuerüberwälzung. Brünn 1935.

SANDER FRITZ: Verfassungsurkunde und Verfassungszustand der tschechoslowakischen Republik. Brünn 1935.

KUHR THEODOR: Die Trennung der Gewalten und das germanische Recht. Band I. Richterliche Rechtsschöpfung und Monopolproblem. Berlin 1934.

PLATHNER GÜNTHER: Der Kampf um die richterliche Unabhängigkeit bis zum Jahre 1848 unter besonderer Berücksichtigung Preussens. Eine dogmengeschichtliche Untersuchung. Breslau 1935.

DAHM GEORG: Gemeinschaft und Strafrecht. Hamburg 1935.

GOGARTEN FRIEDRICH: Politische Ethik. Versuch einer Grundlegung. Jena.

HUECK ALFRED: Der Treuegedanke im Recht der offenen Hadelsgesellschaft. Jena 1935.

WEBER HELLMUTH: Die Verbrechen gegen den Staat bei Anselm von Feuerbach. Jena 1935.

ZIEGLER VOLFRAM: Fahrlässigkeit und Gefährdung. Ein Beitrag zur Neugestaltung der Schuldform der Fahrlässigkeit. Breslau-Neukirch 1935.

BLOHM HERBERT: Feuerbach und das Reichsstrafgesetzbuch von 1871. Breslau-Neukirch 1935.

HACKEL ADOLF: Error in obiecto und aberratio ictus im italienischen Strafrecht. Breslau-Neukirch 1935.

HEDEMANN JUSTUS WILHELM: Privatrechtsgeschichte der Neuzeit. Ein Versuch. Jena 1935.

KRUSE VINDING: Das Eigentumsrecht. Aus dem dänischen übersetzt von Kund Larsen. Berlin u. Leipzig 1935. Band I, II,

SCHMIDT-LERMANN HANS: Die Lehre von der Notwehr in der Wisserschaft des gemeinen Strafrechts. Breslau-Neukirch 1935.

GRUNDZÜGE eines Deutschen Strafvollstreckungsrechts. Denkschrift des Ausschusses für Strafvollstreckungsrecht der Strafrechtsabteilung der Akademie für Deutsches Recht. (Schoetensack—Christians—Eichler). Berlin 1934.

WELZEL HANS: Naturalismus und Wertphilosophie im Strafrecht. Untersuchungen über die ideologischen Grundlagen der Strafrechtswissenschaft. Mannheim 1935.

KÖHLER LUDWIG: Grundlehren des Deutschen Verwaltungsrecht. Stuttgar—Berlin 1935.

GÜLER VON RAVENSBURG BERNHARD: Der Landesverrat und seine Entwicklung seit 1871. Dissertation. Tübingen 1935.

BORNHAK CONRAD: Genealogie der Verfassungen. Breslau 1935. (Abhandlungen aus dem Staats- und Verwaltungsrecht mit Einschluss des Völkerrechts. 50. Heft).

MAURACH REINHART: Kritik der Notstandslehre. Berlin 1935.

FINANZWISSENSCHAFT und tschechoslowakisches Finanzrecht. Brünn. Prag. Leipzig. Wien. 1935. I. Teil von Oskar Engländer: II. Teil von Rudolf Schranil.

LEIBIG CARL: Kriminaltechnik. München 1935.

HOFMANN DIETER JULIUS: Gutachten und Gutachtenverfahren des Ständigen Internationalen Gerichtshofes. Berlin 1935.

HERTZ WILHELM G.: Das Problem des völkerrechtlichen Angriffs. Leiden 1935.

SCHÜRER GÜNTHER: Die Untreue nach dem Gesetz vom 26 Mai 1933. Dresden 1935.

PISKO OSKAR: Handelsgesetze als Quelle des bürgerlichen Rechtes. Ein Beitrag zur Lehre von der Analogie. Wien 1935.

NIKISCH ARTHUR: Streitgegenstand im Zivilprozess. Tübingen 1935.

EISSER GEORG: Rasse und Familie. Die Durchführung des Rassengedankens. im bürgerlichen Recht. Tübingen 1935.

KNOTH JOHANNES PAUL: Der Strafzweck im Militärstrafrecht. Dresden 1935.

Digitized by Google

GLUNGLER WILHELM: Die Lehre vom neuen Staat. Grundgedanken einer Wirklehre des Staates. Darmstadt. 1934.

— Technik und Politik im neuen Staat. Nach einem im Reichspatentamt gehaltenen Vortrag. Berlin 1935.

Svaštice

ERRATUM CORRIGE! Čitajući »Tumač zakona o izvršenju i obezbedjenju izvršnog postupnika od dr. Franja Goršića 1930. naišao sam na str. 21. na slijedeći pasus: »Platežni nalozi, izdati u postupku o opominjanju, gube pravnu snagu, ako vjerovnik u roku od 6 mjeseci po dostavi platežnog naloga nije poveo ovrhu protiv dužnika.« Tu se je piscu potkrala pogrješka. Da ne bi praktični pravnici iz Slovenije i Dalmacije upali u istu pogrješku, valja da je ispravimo. Pasus, koji smo gore citirali iz tumača dr. Goršića, osniva se na § 16. aust. zak. o opominjanju od 27. travnja 1873. (1. d. z. br. 67). Taj § 16 l. c. glasi ovako: »Propusti li vjerovnik, prije proteka od 6 mjeseci iza dostave platežnog naloga dužniku, zatražiti ovrhu proti istomu, onda platežni nalog gubi snagu glede toga dužnika, ostajući na snazi prekinuće zastare, nastalo po § 13 st. 1.« No po čl. V. carske naredbe od 1. lipnja 1914. (1. d. z. br. 118 — novela o rasterećenju sudova) taj paragraf je ukinut. Prema tomu platežni nalozi, izdati u postupku o opominjanju, ne gube pravnu snagu, ako vjerovnik u roku od 6 mjeseci po dostavi platežnog naloga dužniku nije proveo ovrhu protiv dužnika. U svojem »Komentaru gradjanskog parničnog postupka«, Beograd, 1933. dr. Goršić je ispravno istaknuo, tumačeći čl. 14 uv. zakona grpp., da je navedeni § 16 aust. zakona o opominjanju ukinut.

Dr. Branša Stojan

PROFESORI LJUBLJANSKOG SVEUČILIŠTA. Gregor Krek. Milan Škerlj. Rado Kušej i Metod Dolenc, navršiše godine 1935. šezdeset godina života. Tim povodom je »Slovenski Pravnik« posvetio njima sav dvobroj za studeni—prosinac. Birani članci toga dvobroja potječu isključivo od onih pravnika, koji su svršili ljubljanski pravni fakultet, dakle koji su pretežno bili učenici jubilaraca. Čestitkama i željama bratskoga društva »Pravnik« u Ljubljani pridružuje se i naše »Pravničko društvo«, čijim članovima takodjer su dobro poznata djela spomenute četvorice profesora.

NA PRAVNOME FAKULTETU u Zagrebu raspisan je natječaj za mjesto sveučilišnog docenta za upražnjenu katedru narodne pravne povijesti. Kandidati imaju do kraja lipnja t. g. predati u rektoratu sveučilišta svoje molbe obložene naučnim radovima, opisom života, doktorskom diplomom i ispravama po § 3. i 4. zakona o činovnicima.

ISPRAVI! U prošlome dvobroju, u raspravi dra Augusta Bogdanovića »Postupak protiv mladjih maloljetnika«, potkrale se neke štamparske pogrješke, koje molimo da se isprave, kako slijedi:

str. 503, drugi redak, umjesto »profesijonalnoga« ide »procesualnoga«; — str. 505 slovo b) iza riječi »Da li se« ima se umetnuti riječ »radi«; — str. 506 ozgor šesti redak iza riječi »zato, što« ima se umetnuti »bi se drugačijim tumačenjem postavilo u«, a riječ »će«, koja stoji pred riječju »lošiji« ima se brisati; — str. 508. četvrti redak ozgor, iza riječi »uključivo;« ima se umetnuti »ili će«, a šesti redak odozdo umjesto riječi »drž.« ima stati »priv.«; — str. 510, deveti redak ozgor, umjesto« riječi »obrazloženja« ide »obrazloženog«, a sedmi redak odozdo umjesto riječi »nje« ima stati »iste«; prvi redak odozdo umjesto »vdjene« ima biti »vodjene«; — str. 512, šestnaesti redak odozdo, umjesto riječi »potrebe« ima stati »dece«, a prvi redak odozdo, umjesto »329/32« ima biti »329/31 g).«

† DR. SILVIO PALLUA. — Dobili smo ovu osmrtnicu: »Dr. Silvio Pallua, odvjetnik, preminuo je u Gospodu 2. siječnja 1936. u 89. godini svojega života. — Rijeka 3. siječnja 1936.« — Pokojnik je slovio na Rijeci i u Hrvatskom Primorju kao vrstan odvjetnik. Mnogo je godina bio naš član, te se vrlo zanimao za napredak »Mjesečnika«. — Bila mu trajna uspomena i počivao u miru!

Digitized by Google

Traže se kompletna godišta „Mjesečnika"

1879, 1885 i 1919 (ili samo brojevi 9 - 12 iz godine 1919).

Ponude uz navod cijene tajništvu Pravničkog društva, Zagreb, Svačićev trg 4.

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK) ZAGREB

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 2. ZAGREB, VELJAČA 1936. GOD. LXII.

Jovanović Stojan
sudac Okruž. suda Beograd
Mačvanska ul. 4

SADRŽAJ:

Plemenska kultura i njeni današnji ostaci; dr. Tomašić Dinko: sveuč. docent u Zagrebu . . . 49
Pravni život hrvatskoga Zagorja; dr. Rucner Josip, sudac sreskoga suda u Zlataru 58
Potreba zakona o moratoriju i valorizaciji; dr. Sokolić Milan, odvjetnik u Ogulinu 63
Kada se može donijeti osudjujuća presuda radi presuda radi prestupa pijanstva iz § 166. k. z.? Kalinkov Ivan, sudac okružnoga suda u Zagrebu . 65
Pravo na naknadu troškova liječnika, koji su državni i samoupravni činovnici prema § 316., odj. IV. k. z.; Večeк P. Eugenij, starješina sreskoga suda u Našicama 67
Nekoliko pitanja, tičućih se novčanih zavoda pod zaštitom; Golubović Mato, apelacioni sudac u m., Zagreb 69
Može li šumski akordant biti poslodavac u smislu § 18. zakona o osiguranju radnika; Gjurković Makso, Banja Luka 76
Pogrješna sudska praksa; dr. Steinmetz Ivan . . 81
Ocjene i prikazi:
Vaso Lazarević: Za spas napuštene djece, Beograd 1935.; priopćio dr. Šilović Josip, ban savske banovine u m. 85
Dr. Korošec: Položaj žene po pravu asirske pravne knjige; priopćio dr. B. Eisner . . . 87
Pravosudje:
a) Gradjansko 88
b) Kazneno 94
Društvene vijesti 95
Literatura 95
Svaštice 96

Digitized by Google

Članovima!

Upotrebite čekove priložene nedavno poslanim opomenama, pa namirite zaostalu i tekuću članarinu!

Broj računa Pravničkoga društva kod pošt. štedionice jest **35.515**

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LXII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1936.
VELJAČA Dr. Ivo Politeo, ovdjetnik BROJ 2.

Plemenska kultura i njeni današnji ostaci

Napisao dr. Tomašić Dinko, sveuč. docent u Zagrebu.

(Svršetak)

III.

Radi nedostataka povijesnih podataka teško je utvrditi, kuda je sve dopirala plemenska organizacija. Zna se, da je u početku srednjega vijeka ovakova društvena struktura postojala u planinama uzduž jadranske obale, zatim u južnoj Bosni, u Hercegovini i u slivu Vardara i Crnoga Drina. Iz ovih su se krajeva nosioci plemenskog kulturnog tipa selili u okolne predjele Balkanskog poluotoka, noseći sobom u prvom redu svoje psihičke osobine. Značajna je naime pojava u rodovsko-plemenskoj organizaciji, da se ona razbija, čim se udalji iz svoje ratničke sredine, tako da iseljenici iz rodovsko-plemenske zone ne održavaju svoju društvenu organizaciju onda, kada dodju u područja neke druge kulture. To znači, da u ovom slučaju nestaje kontrole i discipline podržavane sa strane roda, dakle jedinog činioca, koji je donekle obuzdavao agresivne i hostilne impulse pojedinih članova roda ili, u koliko ih nije mogao suzbiti, davao im je neki društveni smisao. Kada je dakle nestalo rodovske discipline, bilo uslijed seljenja ili uslijed unutrašnjih procesa, koji su doveli do njenog raspada, onda je pojedinac mogao da bude asimiliran od nove kulture, u čiju se je sredinu uselio ili koja se je razvila na bivšem teritoriju plemenske kulture: u ovom slučaju su nove društvene vrijednosti i nova društvena organizacija preuzele bivšu ulogu roda u formiranju ličnosti i u uticaju na psihičke reakcije i izvanjsko ponašanje pojedinaca. Medjutim izgleda, da su se nosioci ovoga stočarsko-ratničkog tipa plemenske kulture teško prilagodjavali novoj kulturnoj sredini, a naročito ako je ova bila ratarsko-zadružnog tipa. Stočari i pljačkaši, naviknuti na obilje dokonog vremena i na relativno lako umnažanje imetka, teško su se privikavali na zemljoradnju, skopčanu uz ustrajan i naporan rad i oskudan život bez promjena i senzacija, kojim je obilovao njihov raniji stočarsko-ratnički način života. Nova je sredina prema tome od njih tražila znatne napore u pravcu prilagodjivanja novoj kulturi ili u pravcu modificiranja svojeg ranijeg načina života, ranijih sklonosti i navika.

Digitized by Google

U slučaju ovakovog oštrog sukoba izmedju dviju kultura, pojedinci, koji nisu u stanju, da se prilagode novim prilikama, riješit će sukob u jednom od ova dva pravca: ili unutrašnji psihički poremećaj, koji će se očitovati u raznim oblicima duševnih oboljenja, ili otvoreni revolt protiv nove sredine, koji će se očitovati u »protudruštvenim« djelatnostima u obliku sukoba sa postojećim zakonima i u obliku sukoba sa postojećim moralom. Koji će od ovih različitih pravaca i oblika prevladati, zavisit će s jedne strane od izgradnje samih ličnosti pojedinaca, a s druge strane od prilika sredine. Vrlo je vjerovatno, da će agresivne i impulzivne ličnosti iskaliti svoje nezadovoljstvo i svoj protest protiv novih prilika u obliku otvorenog sukoba sa pozitivnim zakonima ili sa postojećim društvenim moralom, a ako su osim toga i prilike sredine takove, da pružaju pojedincima, koji dodju u otvoreni sukob sa sredinom, mogućnost izbjeći sankcije i represije skupine, koja njihove djelatnosti smatra protudruštvenim, onda ovakovi otvoreni sukobi sa novom društvenom sredinom mogu da zauzmu oblik masovnih pojava. To je baš slučaj sa odmetanjem u hajduke, sa prebjezima i uskocima, — pojave, koje su u nekim krajevima Balkana u raznim povijesnim periodama zauzimale velike razmjere.

Ako ispitujemo, u kojim su krajevima hajdučko-uskočke pojave bile najjače razvijene opazit ćemo, da je to bilo u krajevima, gdje su ovi činioci bili od naročitoga značenja: prvo, to su bili krajevi, koji su do nedavno ili pripadali zoni plemenske kulture ili u koje se doselio u masama elemenat iz plemenske kulturne zone; drugo, to su bili ili granični krajevi ili krajevi sa neprohodnim predjelima i predjelima, nad kojima je bila teška kontrola upravne vlasti (šume, krš, močvarne i stepske ravnice), odnosno i jedno i drugo. Mogućnost izbjeći sankcijama vlasti bilo »uskakanjem« na teritorij druge vlasti, bilo »odmetanjem« u gore ili skrivanjem u nepreglednim ravnicama, bili su dakle činioci, koji su uticali, da se sukob agresivno-impulzivnih ličnosti sa novom kulturnom sredinom odrazi u hajdučko-uskočkoj formi. Na taj način su južna Ugarska, Srijem, Sj. Srbija, Slavonija, Hrvatska krajina, Lika, dalmatinska Zagora, zapadna Bosna i Hercegovina za dugo vremena bili teritorij podesan za formiranje hajduka i uskoka, pa je ova hajdučko-uskočka zona ostavila kulturnih i psihičkih tragova, koji se u izvjesnoj mjeri osjećaju još i danas. Potrebno je dakle raspraviti vodeće osobine ove hajdučko-uskočke kulture, da bismo ih mogli dovesti u vezu sa ranijim i kasnijim kulturnim razvitkom Hrvata i Srba.

Kad govorimo o hajdučko-uskočkoj kulturi, mislimo ne samo na hajdučke i uskočke družine, nego isto tako i na sredinu, u kojoj se ove formiraju. Treba naime imati u vidu, da je za hajdučke operacije potrebna izvjesna saradnja stanovništva, potrebni su hajdučki jataci, potrebno je sigurno zaledje i sigurno sklonište, jer bi bez toga i hajduci i uskoci bili lako istrijebljeni. Jataci potpomažu hajduke u glavnom iz dva razloga: iz koristi i iz straha. Hajducima se koriste naročito krčmari, pa onda i drugi trgovci, koji kupuju i preprodaju hajdučki plijen i grabež, zatim svi oni, kod kojih hajduci zimuju i ostavljaju novac i druge vrijednosti u pohranu. S druge strane, hajdučki način

Digitized by Google

osvete, koji se sastoji u paljenju čitavih sela, u ubijanju djece, u gioznom mučenju odraslih u slučaju izdaje, dovodi dotle, da se bilo iz koristi, bilo iz straha svi stanovnici izvjesnih područja posredno ili neposredno bave bilo hajdučijom bilo jatakovanjem. U tim krajevima hajduci dolaze do društvenog ugleda, njihova se »slava« širi i nalazi odjeka u hajdučko-uskočkoj pjesmi, odijelo i oružje hajduka postaju simboli moći, vlasti i sile, postaju simboli ugleda i »junaštva« i tim putem se širi hajdučki kult, to jest hajdučka djela i hajdučki značajevi, odnosno pojedine hajdučke ličnosti, idealiziraju se na način, kojim njihova djela postaju društveno prihvatljiva i smatraju se društveno korisna. Na taj način ta hajdučka romantika postaje potstrek mladjim pokoljenjima i pojedine istaknute hajdučke ličnosti uzor ponašanja, što opet sa svoje strane doprinosi sve većemu odmetanju u hajduke, tako da se dešavalo, da je u pojedinim predjelima ove zone sve, što je bilo iole sposobno i odvažno, odlazilo u hajduke.

Hajdučko-uskočka kultura je ne samo održala, nego je još i pojačala neke psihičke osobine, kojima se je isticala plemenska kultura: agresivnost, impulzivnost, neprijateljski osjećaji, autokratske težnje, egocentrički osjećaji, pa onda naročita smisao i vrijednost prevare u borbi i u društvenim odnosima. Dok su sve ove i druge osobine u plemenskoj kulturi imale izvjesnu društvenu svrhu i bile donekle ograničavane rodovskom i eventualno plemenskom disciplinom, u hajdučko-uskočkoj kulturi su se ove osobine mogle nesmetano da razvijaju, neograničene ikakvom disciplinom, osim discipline same hajdučke čete, koja je privremena i kratkotrajna organizacija i nije prema tome mogla da vrši trajnu kontrolu nad svojim članovima; osim toga jedina društvena svrha hajdučke čete je uspješan plijen i grabež, koji se redovito obavlja noću i iz zasjede. Tu se povreda discipline kažnjava smrću, ali je inače »hajdučka priroda« potpuno nevezana. Za vrijeme djelovanja hajdučkih četa, koje su obično male brojem (20—30 članova), strogo se održava unutrašnja hierarhija članova prema godinama četovanja i autokratska vlast harambaše. Za vrijeme četovanja fizički su napori teški, ali se zimovanje (od Mitrova do Djurdjeva) provadja u potpunom neradu i dokolici. Stalni osjećaj nesigurnosti i strah od izdaje ili zasjede povezani su uz neobično razvijenu praznovjeru i sa svoje strane pojačavaju impulzivnost, agresivnost, neuravnoteženost i druge psihičke osobine, kojima se odlikuju hajdučke ličnosti.

Već je naglašeno, da su za hajdučiju naročito podesne granične oblasti, to jest krajevi, gdje se sukobljavaju interesne svere dviju ili više pravnih vlasti, a naročito ako u ovim krajevima uprava nije dobro organizirana i ako su naseljeni elementom, u koji još nije dovoljno prodrla privrženost prema državi i njenim organima. Ako je u ovim krajevima naseljen još k tome elemenat plemenske kulture ili nomadske, koji je takodjer sklon pljački i otimačini, onda će odmetanje u hajduke i uskakanje preko granice postati svakodnevna pojava. Ove će pojave s druge strane ne samo biti tolerirane od okolnih pravnih vlasti, ako se ove nalaze u otvorenom ili latentnom sukobu, nego će što više biti i potstrekavane u cilju, da bi se time potkopao autoritet vlasti preko granice, što će olakšati eventualne vojničke operacije

Digitized by Google

Hajduci će biti primamljivani raznim obećanjima, nagradama i titulama u cilju, da se organiziraju za sistematsko upadanje preko granice i sistematsku pljačku. Obično će im uz mršave nagrade biti ukazana mogućnost sticanja imetka putem plijena ili će biti darivani zemljištem uz obavezu besplatne vojne odnosno hajdučke dužnosti. Često će se osim toga od hajdučkih četa praviti najamna vojska ili pješadija u cilju prebacivanja prema potrebi i na druge granice.

Medjutim osim ovih čisto vojničko-političkih svrha, hajduci su se dali iskoristiti kao nosioci ideologija i kao osnivači država. U toku borbe kršćanstva protiv muhamedanstva i orijentalne civilizacije, koja je trajala nekoliko vijekova, sve je više medju narodima kršćanske civilizacije sazrijevala misao, da se borba protiv Istoka postavi na ideološku podlogu, to jest, da se interesi ugroženih evropskih država prikažu u vidu borbe Kršćanstva protiv Islama, u vidu borbe »krsta« protiv »nekrsta«. »Krst« je trebao da simbolizira »pravdu« i »slobodu«, a »nekrst« je prema tome morao biti simbol »nepravde« i »ropstva« i »divljaštva«. U tom je smislu vodjena propaganda u evropskim državama u vidu »borbe za oslobodjenje kršćana od Islama« i u vezi s tim su i hajdučke čete dobile barjake, na kojima se je blistao križ, a hajdučki su harambaše dobili moralnu i materijalnu potporu, da svojim četama dižu ustanke za »oslobodjenje«.

Ovo su sve bili razni načini, kojima su se Austrija, Venecija i Rusija služile pomoću hajduka i uskoka u medjusobnoj borbi i u zajedničkoj borbi protiv Otomanskog carstva, a od naročitog je sociološkog interesa ne samo problem iskorišćivanja simbola i organiziranja hajdučkih družina u političke i vojničke svrhe, nego i problem hajdučkoga kulta, koji je baš radi ovog iskorišćavanja hajdučkih četa u ideološke i političke svrhe vršio snažni uticaj na formiranje psihičkih i kulturnih osobina ne samo širokih narodnih masa nego i gornjih slojeva.

IV.

Kad je razbijena rodovsko-plemenska društvena organizacija, plemenska kultura može da dodje u doticaj sa zadružnom kulturom, koja je, kao što smo u početku naglasili, bila pretstavljena medju starosjediocima Slovenima i u zoni same plemenske kulture i u ostalim krajevima Balkanskog poluotoka, kamo su se useljenici iz plemenske kulturne zone naseljavali. Zadružna je društvena organizacija, u koliko je prihvaćena od ovih doseljenika, mogla da preuzme funkcije roda u pogledu društvene kontrole i discipline nad pojedincima, utičući na obuzdavanje njihovih agresivnih i ekspanzivnih težnja i na privikavanje u obradjivanju zemlje. Zadružna je kultura i u drugim pravcima mogla da utiče na modificiranje plemenskih kulturnih osobina, ali je mogao biti i obratan slučaj. Koji je uticaj prevladavao ili koliki je bio stepen uticaja jedne, a koliki druge kulture moglo je zavisiti od raznih okolnosti, pa mislimo, da će biti metodološki ispravnije, ako ovo pitanje raspravimo u vezi sa općom analizom zadružne kulture i njenog razvitka u posebnoj raspravi, na koju smo uputili čitaoca već u početku ove radnje. Tu će se naročita pažnja posvetiti obiteljskim odnosima u zadružnoj i u zadružno-plemenskoj kulturi.

Digitized by Google

Kao što smo vidjeli ranije, prelaz iz plemenske kulture u kulturu zadružnog tipa značio je izvjesne napore i samodisciplinu, kojima nosioci plemenskih kulturnih osobina u izvjesnim prilikama nisu bili dorasli, pa se je taj sukob dviju kultura očitovao u raznim oblicima revolta protiv postojeće društvene sredine i protiv postojećih političkih i društvenih sistema. U tome je i razlog, da u zoni plemesko-hajdučke kulture feudalni sistem nije nikada mogao da bude dovoljno učvršćen. Medjutim feudalni sistem je imao izvjesnu društvenu ulogu u toku političkog i privrednog razvitka i zapadno-evropske i orijentalne civilizacije, a njegovo je ekonomsko značenje naročito u privezivanju stočara uz zemlju, u odgajanju zemljoradnika, u pojačavanju proizvodnje putem intenzivnije obrade zemlje, u dizanju standarda života, u širenju materijalne i duhovne kulture gornjih slojeva medju donje slojeve; na taj je način feudalni sistem sa svoje strane znatno doprinio ekonomskom snaženju sela, prodiranju industrijskih dobara i uspjehu kapitalističkoga sistema, koji je konačno likvidirao i sam feudalni režim. Razumije se, da feudalni sistem nije tu svoju ulogu svagdje jednako izvršio, tako je u tom pogledu mnogo manja važnost turskog feudalizma, koji je bio više vojničkog nego privrednoga značaja, a i zapadni feudalizam je tu svoju ulogu izvršio u većoj ili manjoj mjeri već prema okolnostima i prilikama, u kojima se je razvijao i prema kulturnim osobinama stočara i ratara, kojima se je nametnuo.

Tamo, gdje feudalni sistem nije bio učvršćen ili gdje nije nikako postojao, manjkala je prema tome izvjesna predsprema za uspješno prodiranje kapitalističkog sistema i načina proizvodnje. Ali nije to bio jedini nedostatak plemensko-hajdučke kulturne zone. Postojale su tu izvjesne psihičke osobine i kulturni ostaci iz ranijeg kulturnog razvitka, koji su i onda, kada je u ove krajeve uvedena lična sigurnost i stabilan pravni poredak, otežavali njihovo privadjanje zapadno-evropskoj kulturi i industrijskoj civilizaciji.

Pomanjkanje učvršćenih autoriteta i sistematskog znanja o iskorišćavanju fizičke sredine nepovoljno je uticalo na moralnu i umnu disciplinu stanovnika ovih krajeva. K ovome treba dodati društveno naslijedjenu[1]) težnju za lakom zaradom i pomanjkanje smisla za akumulaciju potrošnih dobara. Ako k ovome dodamo geografsku izolaciju većine ovih krajeva uslijed neprohodnosti i njihov osjećaj izvjesne kulturne »superiornosti« prema okolnim kulturama, što se može tumačiti njihovim slobodnim životom, onda će nam biti jasno, da su se u takovim okolnostima potrebe vrlo sporo umnažale, da je potrošnja dobara bila vrlo ograničena i da je prema tome standard života morao stajati relativno vrlo nisko. U ovakovim prilikama ne može da bude govora o ličnoj ili o skupnoj inicijativi niti o uvadjanju savršenijih tehničkih sredstava proizvodje, tako da u ovakovim krajevima nije bilo moguće potpuno iskorišćavanje niti same fizičke sredine (ruralizam), a kamo li da se samu sredinu prilagodi umnoženim potrebama čovjeka (industrijalizam).

[1]) Gdjegod se u ovoj raspravi govori o »nasljedjivanju« misli se pod tim društveno, a ne biološko nasljedjivanje. Prvo nastaje predajom i odgojem.

Digitized by Google

K ovome treba još dodati, da je ostatak kolektivnoga vlasništva, koje je u ovim krajevima zauzimalo velike komplekse šuma i pašnjaka, sa svoje strane otežavao definitivan prelazak na intenzivniju poljoprivredu, a s druge strane postojanje ovih kompleksa kolektivnog vlasništva djelomično je omogućilo njihovo nepovlasno prisvajanje i akumulaciju nekretnina u rukama pojedinaca, što je uz već postojeće ekonomske razlike naslijedjene iz ranijeg kulturnog razvitka, pojačalo društveno razlikovanje unutar ovih skupina. Dodajmo još k tome, da se u ovoj kulturnoj zoni stanovništvo razmjerno jače množi uslijed neznanja i uslijed shvaćanja naslijedjenih iz plemenske, a donekle i zadružne kulture, pa će nam biti jasno, da je opća pauperizacija ovih krajeva neizbježna posljedica njihovog kulturnog razvitka.

Uslijed svojih psihičkih i kulturnih osobina stanovnici su ove kulturne zone još od ranije pokazivali veliku pokretljivost, koja se pokazivala u sklonosti za seobama, za definitivnim, privremenim ili periodičnim seljenjem. Razumljivo je, da je nagla pauperizacija još pojačala sa svoje strane ovu sklonost. U feudalno su doba ovi iseljenici naseljavani na feudalnim dobrima ili su po državnim glavarima naseljavani na pustim zemljištima, opustošenim za vrijeme dužih ratova, ili su od njih formirane t. zv. vojničke granice. Sa razvitkom kapitalističke privrede, naglim porastom industrija i velikim radovima na prometnim putovima, iseljenici iz ovih krajeva našli su zarade kao industrijski radnici, ali su i kao sezonski radnici zalazili u okolna područja, gdje je poljoprivreda intenzivnije obradjivana. Mnogi nalaze zarade u okolnim gradovima u obliku posluge, neki u obliku kućarenja, a mnogi opet u obliku prosjačenja. Prema ovakovim društvenim okolnostima razumljivo je, da se modificiraju i sama društvena shvaćanja, tako da se prosjačenje ne smatra za sramotu, nego za dopušteno vrelo prihoda. »Zaraditi na štapu« gotovo je isto tako časno, kao i zaraditi na nadnici, a često je mnogo i rentabilnije. Otuda mnogo profesionalnih prosjaka, »pogorelaca« i »gradozebaca« iz ovih krajeva.

Jedina vrst kapitalističke privrede, koja uspješnije prodire u ove krajeve, to je trgovina. Od vajkada je trgovina bila vrlo usko povezana uz pljačku i grabež. Tako su se nekadanji gusari pretvarali postepeno u trgovce ili su bili i jedno i drugo; gusarske su flote postajale trgovačke mornarice i gusarski su pljačkaši osnivali trgovačka središta, iz kojih su nastajali gradovi i gradske države. Tako su se i hajduci bavili trgovinom otetih predmeta ili su se u neprohodnim i nesigurnim predjelima bavili prevoženjem trgovačke robe (kiridžijanje), kojoj su istovremeno osiguravali i nesmetan prolaz u krajevima, koji su bili pod njihovom kontrolom. Osim toga je stanovništvo, koje se bavi stočarenjem kao glavnom privredom, upućeno bilo na izmjenu bilo na prodaju svojih proizvoda u cilju, da podmiri izvjesne potrebe, jer stočarska privreda za razliku od ratarstva ne pokazuje tendenciju za autarhijom. Ako se k tome doda pokretljivost, lukavstvo i sklonost k prevari, psihičke osobine ovih krajeva uvjetovane kulturnim razvitkom, bit će nam jasan tip trgovca, koji se formira u ovim krajevima i koji prelazi u okolne gradove kao krčmar ili kao prodavaoc stočarskih

Digitized by Google

proizvoda, da kasnije predje na prodaju mješovite robe ili da se konačno specijalizira kao ugledan restorater ili kao trgovac na veliko.

U izmijenjenim prilikama može da se izmijeni i poslovni moral, ali u samoj zoni plemenske kulture, kao i u hajdučko-uskočkoj zoni, taj moral nije doživio znatnih izmjena. Prema Ardaliću od sto oporuka, u Bukovici jedva da ih pet nije krivotvoreno. Za kradljivca se kaže, da se je »pomogao«, a krive su zakletve na sudu redovita pojava. Postoje mnogi pokušaji krivotvorenja novca, pisama i isprava, a mito se smatra kao društveno korisna ustanova. Isto je tako kriva mjera u redovitoj upotrebi u ovoj kulturnoj zoni, kao i težnja za prevarom u računima i nevraćanjem dugova. Tamnica se ne smatra za sramotu, nego što više često pomaže popularnosti utamničenog. U ovoj zoni postoji i liberalnije shvaćanje seksualnog morala, a otmica je vrlo česta forma sklapanja braka.

Inače su mnoge druge kulturne i psihičke osobine ostale gotovo nepromijenjene, ako ih uporedimo sa prethodnim kulturnim razinama. Tako je društveni položaj žene ostao i nadalje vrlo nizak. Otac je zadržao autokratsku vlast u porodici, kao i običaj, da tjelesno kažnjava i ženu i djecu, što izazivlje česte porodične sukobe i pojačava sa svoje strane tendenciju iseljavanja, a utiče i na formiranje agresivnih ličnosti. Sila je i dalje ostala vodeća društvena vrijednost, pa uslijed toga težnja za vojničkim zanimanjima, što djelomično tumači razmjerno veliki broj odlikovanih vojnika, i razmjerno veći broj časnika, potčasnika, žandarma i financijskih stražara podrijetlom iz ovih krajeva.

Humani osjećaji u ovoj kulturnoj zoni nisu jače razvijeni, što se vidi iz postupka prema starcima, bolesnicima, bogaljima i duševno bolesnima, ali se s druge strane uslijed siromaštva i nezadovoljstva, agresivnosti, impulsivnosti i pokretljivosti. nosioci ovoga kulturnog tipa mogu lako pridobiti za revolucionarne ideologije i iskoristiti u cilju društvenih prevrata. Medjutim i u revolucionarnim pokretima kao i u vojničkim operacijama izgleda, da je njihova prodorna snaga uspješna u glavnom, samo u koliko je pozadina sigurna i čvrsta, jer se inače uslijed svoje mobilnosti i neizdržljivosti ovaj psihički tip lako demoralizira; on je uslijed toga jak u ofenzivi, ali je slabiji u defenzivi

V.

Ako sada držimo u vidu, da je u našem društvenom razvitku često postojala i da još postoji mogućnost neposrednog prelaza iz seoske sredine u vodeće privrednike, intelektualce, političare i državnike uslijed slabe razvijenosti srednjeg i višeg staleža i uslijed demokratizacije prosvjete, onda nam je jasno, kako se mnoge kulturne i psihičke osobine iz zone plemenske kulture mogu prenijeti gotovo bez modifikacija u gradove, gdje ih kratko razdoblje studija u srednjim i višim školama nije u stanju da zbriše. To je tim više omogućeno tamo, gdje su i »gradovi« u stvari proširena sela, i tamo, gdje su gradovi »osvojeni« od sela radi jake infiltracije seljačkog elementa, koji je bio u stanju, da mnoge svoje kulturne osobine nametne i samomu izvornom gradskom stanovništvu. Medjutim gradovi u glavnom predstavljaju za-

Digitized by Google

padno-evropsku kulturu i civilizaciju, a seoski elemenat iz plemenske kulturne zone unosi u njih svoja shvaćanja, svoje navike i psihičke osobine, koje u mnogim pravcima odstupaju od mjerila postavljenih od Zapada. Taj će kontrast biti, razumije se, tim slabiji, čim je jači starosjedilački gradski elemenat, kroz čiju će retortu prolaziti došljaci sa sela i biti na taj način prisiljeni, da u većoj ili manjoj mjeri modificiraju svoje kulturne osobine i reorganiziraju svoje ličnosti.

Nije dakle bez važnosti pitanje, kakova je društvena struktura gornjih slojeva neke zajednice; iz tih se gornjih slojeva naime formiraju vladajuće skupine, a ako znamo, da pravna vlast nije neko apstraktno biće, nego naprotiv konkretan skup ljudi koji upravlja zajednicom ili u čijem se interesu upravlja zajednicom, onda je vrlo važno, da znamo iz kakovih je ekonomskih, idejnih i psihičkih elemenata sastavljena ta skupina, jer će ona svoja shvaćanja, svoje interese i svoje metode poistovjetovati sa interesima čitave zajednice i težit će, da ih putem svoje vlasti i svojih organa nametne i ostalim članovima zajednice.

Razumije se, da kod proučavanja društvene strukture neke vladajuće skupine treba imati u vidu konkretni i strogo definirani slučaj, a mi imamo pred sobom nekoliko takovih slučajeva, jer je elemenat iz plemenske kulture, koju raspravljamo, prelazio u razna kulturna i politička područja i u raznim historijskim razdobljima, a to je nemoguće sve odjednom obuhvatiti i generalizirati. Mi ćemo se prema tome i dalje držati naše metode i prikazati »idealni tip« gradjanina, formiranoga iz elemenata plemenske kulture, koja je u toku svoga razvitka prešla već navedene kulturne razine. U kolikoj će mjeri taj »idealni tip« biti modificiran, zavisi od raznih okolnosti, koje se moraju ispitati posebno za svaki konkretni slučaj.

Vidjeli smo ranije, da kada plemenska kultura dodje u užu vezu sa kapitalističkim sistemom, okolnosti, koje se formiraju u plemenskoj kulturnoj sredini uslijed uticaja kapitalističkog društvenog uredjenja, naročito pogoduju iseljavanju u obliku trgovačkih i vojničkih zanimanja u okolna ili udaljenija gradska središta; ili će pojedina naselja radi svoga geografskoga položaja ili radi neke druge prednosti postati sajmišta, iz kojih će se razviti trgovišta ili ona pojava polusela i polugradova, koju smo već prije spomenuli, a koja će biti naročito podesna za formiranje trgovačkih zanimanja iz okolnog seljačkog elementa. Već drugo pokoljenje ovog ovako formiranog sloja trgovaca i vojnika bit će znatnim dijelom naobraženo u srednjim i visokim školama i pokazivat će naročite sklonosti k slobodnim zvanjima i političkim djelatnostima. Ovakav razvitak drugoga pokoljenja je uslovljen trgovačkim kapitalizmom, koji za razliku od industrijskog izobraženim mladim ljudima omogućava u glavnom ili slobodne profesije ili činovnička zanimanja, a društvena sredina, koja je pod uticajem plemenskih, kulturnih i psihičkih osobina, sklona je onomu prvomu izlazu, u koliko ne postoji prezasićenost slobodnih zanimanja.

Ovim putem smo došli do tri osnovna elementa, iz kojih će se sastojati gornji slojevi neke zajednice, koja je na prelazu iz plemenske kulture u kapitalističko društveno uredjenje i zapadno-evropsku civili-

Digitized by Google

zaciju, a to su: vojnici, trgovci i profesionalci-političari. Ako se iz ovako sastavljenih gornjih slojeva formira pravna vlast, to jest ako dodje do osnivanja države, onda je jasno, da će se i vladajuća skupina u takovoj državi sastojali iz istih elemenata s time, da u vezi sa raznim okolnostima, jedan ili drugi elemenat može da prevagne nad ostalima. Treba ipak imati u vidu, da će ovakova država pokazivati jake ekspanzivne težnje i da će se u tom slučaju pravna vlast oslanjati prvenstveno na vojnike i trgovce, dok će zadaća intelektualaca-političara biti, da formuliraju ideologije i teorije, kojima će najbolje opravdati ekspanzivne težnje ovakove zajednice; otuda je teško naići na objektivnu nauku u ovakovoj sredini, dok je s druge strane vrlo vjerojatno, da će militarizam i nacionalni imperializam postati vodeće vrijednosti javnoga života.

Na ovaj način plemenske kulturne osobine nisu bile u osnovi izmijenjene, nego su samo poprimile nove oblike, nove načine ispoljavanja. Prema tome možemo očekivati, da će se i mnoge psihičke osobine plemenske kulture održati bilo u izvornom, bilo u nekom novom obliku, ali će na ovom stepenu razvitka plemenske kulture ove kulturne i psihičke osobine biti u glavnom pridržane od gornjih slojeva, ako su se okolnosti sredine za donje slojeve u medjuvremenu znatno izmijenile uslijed djelovanja kapitalističkoga privrednoga sistema, koji je u medjuvremenu mogao potpuno izmijeniti društvenu strukturu sela, a time i njegove kulturne i psihičke osobine.

Kulturne i psihičke osobine plemenske kulture, koje će se na način, koji smo opisali, zadržati medju gornjim slojevima, očitovat će se na primjer u autokratskim težnjama istaknutih ličnosti, tako da će primjena demokratskih načela u praksi biti gotovo nemoguća ili će biti znatno ograničena. Isto tako će se u ovoj sredini zapaziti i snažno razvijen nepotizam kao ostatak osjećaja rodovske solidarnosti. Isto tako ćemo zapaziti i pojavu urotništva, to jest revolucionarna raspoloženja ograničena na male skupine i bez veza sa širim masama. Uz to će doći i težnja za vlašću pod svaku cijenu i održanje na vlasti svim mogućim sredstvima, jer je vlast i u ovoj sredini ostala vodeća društvena vrijednost. Ako k ovome dodamo pomanjkanje autokritike, vlastito precjenjivanje, a potcjenjivanje i netolerancija protivnika, slabo razvijen osjećaj odgovornosti i pomanjkanje smisla za sitan, disciplinirani rad, pomanjkanje mislioca, pomanjkanje humanih osjećaja, gramžljivost za materijalnim dobrima, silu kao glavno sredstvo vladanja, a prevaru kao društveno dozvoljen način ponašanja, dakle sve izvorne plemenske i hajdučko-uskočke psihičke i kulturne osobine, onda ćemo dobiti sliku uprave i društvenih odnosa ovakove zajednice koja će znatno otstupati od standarda postavljenih sa strane zapadnoevropske civilizacije.

GRADJA I LITERATURA

V. Bogišić, Gradja u odgovorima. Zbornik pravnih običaja. Zagreb, 1874.

B. Jagić, Statut poljički, Monumenta hist. jurid., Zagreb, 1890.

C. Horvat, Monumenta historiam uscochorum illustrantia, I i II, Zagreb, 1910—1913.

V. Karadžić, Skupljeni istoriski i etnografski spisi.

Digitized by Google

Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjesni riječnik, Zagreb.
Rubić i Nuić, Duvno, Zbornik za narodni život i običaje, sv. IV.
V. Ardalić, Bukovica, ib. sv. IV., V., VII., X., XI.
F. Ivanišević, Poljica, ib. sv. VIII., IX., X.
A. Jovičević, Crna Gora, ib. sv. VIII., IX., XV.
Lj. Kuba, Narodna glazbena umjetnost u Dalmaciji, ib. sv. III.
M. Miljanov, Primjeri čojstva i junaštva, Beograd, 1901.
M. Miljanov, Pleme Kuči, Beograd, 1904.
Bešević, Pleme Vasojevići, Beograd, 1935.
Vj. Klaić, Hrvatska plemena, Rad, 130.
Junačke pjesme, izd. Matice Hrvatske.
V. Karadžić, Srpske narodne pjesme, Biograd, 1900—1902.
V. Medaković, Život i običaji Crnogoraca, Novi Sad, 1860.
J. Tomić, Posledn je dve godine života i rada harambaše Baja Nikolića Piljanina, Beograd, 1901.
J. Tomić, Iz istorije senjskih uskoka, Novi Sad, 1907.
J. Tomić, Grad Klis, Beograd, 1908.
F. Šišić, Franjo barun Trenk, Zagreb, 1900.
J. Cvijić, Balkansko poluostrvo, Beograd, 1931.
G. Novak, Naše more, Zagreb, 1932.
P. Skok, Dolazak Slovena na Mediteran, Split, 1934.
M. Barada, Seoba Hrvata i Srba, Nastavni Vjesnik, XLII., 5—10.
A. Petravić, Postanak narodnih pjesama, Obzor, veljača, 1936.
B. Desnica, Nekoliko priloga istorijskom proučavanju narodne pjesme, Magazin Sjeverne Dalmacije, 1934.
J. Predavec, Selo i seljaci, Zagreb, 1934.
R. Bićanić, Život u pasivnim krajevima, Jutarnji list, niz članaka od studenog do prosinca 1935.
D. Popović, O hajducima, Beograd, 1930—1931.
D. Jovanović, Socijalna struktura Srbije, Srpski književni glasnik, Beograd, 1932. br. 5—6.
D. Tomašić, Formiranje vladajućih skupina, Mjesečnik 8—9, 1935.
N. Banašević, Ciklus Kraljevića Marka, Skoplje, 1935.

Pravni život Hrvatskog Zagorja

Napisao dr. Rucner Josip, sudac sreskoga suda u Zlataru

Poznata je zasada: Omne ius hominum causa constitutum. Za kone stvaraju ljudi i za ljude. Točnije bi se moglo reći: zakone stvara život, koji pred nama prolazi u najraznovrsnijim svojim pojavama, a zakon kao proizvod toga života ne može i ne smije biti drugo nego zrcalo, u kojem se odrazuje pravni život naroda, njegovo shvaćanje ćudoredja, pravde i pravednosti.

Postoje osnovna načela prava (honeste vivere, alterum non laedere, suum ciuque tribuere), ali unutar tih načela život stvara, mijenja i ukida norme, koje su nekada bile pozitivno pravo jednoga naroda. Napretkom kulture i civilizacije razvija se usporedo i osjećaj naroda za ono, što je lijepo i plemenito, razvija se dakle i pravna svijest naroda. To najbolje dokazuju primjeri iz rimskoga prava. Mnogi instituti toga klasičnoga prava dobivali su tijekom vremena sasvim drugi pravni oblik prilagodjen duhu vremena, a danas su mnogi

Digitized by Google

pravni instituti toga prava dobili potpuno novi pravni oblik, a mnogi su od njih danas već potpuno zaboravljeni, jer ne odgovaraju duhu vremena (n. pr. lex Iulia et Papia Poppea, lex Cincia de donis et muneribus i t. d.).

Ima nasuprot tome pravnih instituta rimskoga prava, koje ni vrijeme nije izmijenilo, a niti će ih u dogledno vrijeme izmijeniti. Sjetimo se samo posjedovnih interdikata staroga rimskoga prava (uti possidetis, unde vi, utrubi), koji i danas igraju važnu ulogu u pitanju zaštite posjeda kao faktičkoga stanja, a ima ih toliko drugih iz druge pravne materije, o kojima bi se to isto moglo reći.

Pravni život naroda u njegovom razvitku stvara nove odnose, u današnje burno vrijeme gdjekada naročito zamršene. Ti odnosi traže savremenog zakonodavca i savremene norme, koje će biti u stanju, da vrše ulogu regulativa izmedju pojedinaca i interesa pojedinaca prema zajednici.

Nužnost novih normi prilagodjenih životu očituje se naročito u pravnim običajima naroda. Pravni običaji nisu zakon, kako to kaže § 10 o. g. z., oni ni ne mogu biti zakon u tehničkom smislu. Ali je neosporno, da su pravni običaji nepisano pravo, rezultanta najfinijih osjećaja jednoga naroda, mjerilo stepena kulture toga naroda. Kao takovi, pravni običaji jesu i ostati će nepresušivi izvor za stvaranje i izgradnju pozitivnog zakonodavstva.

Hrvatsko Zagorje, koje zovemo klasičnim našim krajem, jer je ono bilo pozornica velikoga dijela naše prošlosti, veoma je zanimljivo obzirom na pravne običaje, koji u njemu vladaju. To naše Hrvatsko Zagorje na žalost je siromašno, ne možda zbog neplodnosti zemlje, koliko zbog prenapučenosti, jer na malenom prostoru živi više ljudi, nego što bi taj prostor mogao uzdržavati, ali je s druge strane ono bogato po svojem pravnom životu.

Činjenica, da je taj kraj prenapučen, dovodi naime nužno do toga da dolazi svaki čas do sukoba interesa pojedinaca, koji se svi bore za bijedni minimum, a zbog toga i do zamršenih pravnih odnosa, koji obično svršavaju parnicom. I odatle se za našega Zagorca, inače dobrog i vrijednog gospodara, kaže, da je »pravdaš«.

Istina je doduše, da bi se ta riječ mogla općenito primijeniti na našeg seljaka u Zagorju, ali onaj, koji znade, u kakovim životnim prilakama taj čovjek živi, ne će tu riječ smatrati nečim odurnim.

Kod Zagorca često upravo zadivljuje okretnost u snalaženju u parnici, on kadgod i nesvijesno, a još češće potpuno svijesno zna, gdje je čisto pravni momenat parnice, pa spretno izbjegava za sebe opasne situacije u parnici, što se naročito može vidjeti u posjedovnim parnicama, kakovih je u Hrvatskom Zagorju mnogo i u kojima se Zagorac obično pravda bez pomoći odvjetnika.

Rijetkost je, da se seljak u Hrvatskom Zagorju zadovolji odlukom prvostepenoga suda. On apelira — može se mirne duše reći — u 80% slučajeva, a često se dogadja, da on i nakon presuda svih sudskih instancija apelira »dalje«, pa čak i na bansku upravu i t. d. Sve pouke u tome smislu ne pomažu. Povrata u prijašnje stanje zbog nak-

Digitized by Google

nadno pronadjenih dokazala redovna je pojava u svakoj parnici, koja se je vodila po starom parbenom postupniku, a nakon prve neuspjele povrate slijedi često i druga. Sve te pojave ne može i ne smije čovjek osuditi, poznavajući teške materijalne prilike, pod kojima živi naš seljak u Hrvatskom Zagorju.

Narod Hrvatskoga Zagorja svojim načinom života stvara svoje posebno pravo, koje često stoji u potpunoj opreci sa pozitivnim pravom, koje sadržaje gradjanski zakon, čije su norme u gdjekojoj pravnoj materiji već odavno zaostale za duhom vremena, te ih valja prilagoditi potrebama sadašnjice a naročito potrebama seljačkoga naroda. Narod dakle našega Zagorja stvara sam svoje »običajno pravo«, a praktičnom pravniku, sucu, ne preostaje često ništa drugo, nego da i mimo propisa § 10. o. g. z. dade sankciju tome pravu, jer bi u protivnom slučaju teoretski najbolje obrazloženi judikat mogao biti »summa iniuria« obzirom na pravno uvjerenje naroda, koje nije obrazloženo nikakovim teoretskim razlozima nego posebnim načinom života i koje se predajom prenosi iz potomstva u potomstvo.

Uzmimo na primjer ovaj slučaj: Opći gradjanski zakonik u § 293. daje definiciju stvari pokretne i nepokretne, a u § 297. o. g. z. jasno kaže, da medju stvari nepokretne spadaju i one, koje se grade na zemljištu i podu u namjeri, da na njemu uvijek ostanu kao: kuće i druge zgrade.

U Hrvatskom Zagorju, gdje vlastovnica zemljišno knjižnih uložaka zbog gustoće žiteljstva i mnoštva pravnih poslova i prenosa pret stavlja nepregledan niz vlasnika i njihovih slijednika, ima vrlo mnogo suvlasništava na nekretninama, obično sa nejednakim dijelovima, a često sa dijelovima, u kojima je nazivnik vrlo velik.

Zagorac, koliko god je inače dobar i marljiv gospodar, nerado sa svojom braćom ili bližim rodjacima ostaje u zajednici, nego traži razvrgnuće zajednice i zadovoljava se često sa svojim dijelom od jednoga jutra slabe zemlje, a kadkad i sa dijelom od nekoliko stotina četvornih hvati zemljišta, samo da ima »svoje«, ne vodeći računa o načelima racionalnog gospodarstva, da je naime bolje u zajednici imati veći komad zemljišta te ga zajedničkim silama obradjivati, nego li zemljište komadati, kada često nema na njemu ni što komadati. Postupaka za razvrgnuće zajednice ima stoga mnogo, a oni često sa socijalnog gledišta pružaju sliku medjusobne netrpeljivosti i bratske ne sloge, a sa pravnoga gledišta izbijaju u njima zanimljivi pravni momenti.

U tima postupcima obično je jedina komplikacija dioba zajedničkog dvorišta i kuće. Dijele se na primjer tri brata, te dvorište kao posebni zemljišni komad diobom pripadne jednomu bratu. Na dvorištu je zidana kuća, kuća njihovih djedova, sa uzidanim temeljem, dakle s obzirom na definiciju gradj. zakona nekretnina u punom smislu riječi. Svaki od tri brata hoće svoj dio u kući u najboljem uvjerenju, da je ona pokretnina. Ali kako je to moguće izvesti, kada kuća kao sastavni dio dvorišta pravno pripada bratu, kojemu je u vlasnost pripalo dvorište? Sada dolazi do negacije pozitivnog zakona i njegove definicije stvari nepokretne. Jedan brat postaje vlasnik dvorišta, dakle

Digitized by Google

zemljišta, na kojemu je kuća, a u kući ostaju sva tri brata razdijelivši je kao pokretninu na dijelove i svi su zadovoljni unatoč toga, što je, teoretski uzevši, povrijedjen pozitivni zakon.

Drugojačije to ne bi moglo ni biti obzirom na pravno uvjerenje zagorskog seljaka. I nema suda, koji bi mogao, držeći se strogo slova zakona, smatrati zajedničku kuću nekretninom i prema tome postupati te je za slučaj nemogućnosti fizičke diobe izvrći dražbi u svrhu razdiobe kupovnine medju suvlasnike. Takova bi odluka bila smatrana najočitijim nepravom.

Posebno pravno shvaćanje u Hrvatskom Zagorju vlada i u odnosima izmedju roditelja i djece. Otac sinovima, bilo da se žene izvan roditeljske kuće, bilo da ostaju sa ocem u kući, daje još za svoga života dio u nekretninama i pokretninama, koji bi im kao njegovim zakonskim nasljednicima imao pripasti poslije njegove smrti, pa se često dogadja, da punoljetni sin, koji živi u očinskoj kući i na očevom gruntu, dolazi na sud i još za očeva života traži »svoju odelicu« u punom uvjerenju, da mu je otac još za svoga života mora dati.

Kolika razlika postoji u shvaćanju te stvari izmedju našega seljaka u Slavoniji i u Zagorju. Teško će se u Slavoniji naći slučaj, da odrasli i punoljetni sin stavi ovakav zahtjev na oca, jer je u tome kraju uvriježeno protivno mišljenje, da je naime otac apsolutni gospodar cijelog svoga imetka, dok je živ, a tek poslije njegove smrti da dolazi do diobe njegovoga imetka. Za vrijeme očevoga života takovo se pitanje ni ne postavlja.

Postoje veliki razlozi pravnomu shvaćanju zagorskoga seljaka u tom pogledu, a naročito važnu ulogu u njima vrši socijalni momenat. Zagorac je seljak, odgojen za plug i motiku, a ne za škole i zanat. pomoću čega bi eventualno mogao doći do kruha. On je pomagao svome ocu seljaku sticati u gospodarstvu, cijeli je njegov život u mladosti usredotočen u radu oko očevoga gospodarstva. Prema tome je moralna dužnost oca, da omogući sinu, da si za slučaj ženidbe osnuje samostalno kućanstvo, na taj način, da mu od svoga imetka daje dio, koji bi mu imao pripasti poslije očeve smrti.

Postoji u našem gradjanskom zakonu u mnogom našem kraju možda još neprimjenjeni § 1231, čija zadnja alineja onako gotovo uzgradice govori, da je otac dužan punoljetnomu sinu dati opremu prema svojoj imovini, dakle da je otac dužan dati ne samo sa gledišta moralnog, nego i zakonskog; na to upućuje i § 788 o. g. z. Ali se iz tih propisa dade zaključiti, da sin ne može od oca tražiti ništa od pokretnina ili nekretnina, nego u novcu u onoj svoti, koja je primjerena imovinskim prilikama oca.

Nedvojbeno je, da su ti propisi za prilike i odnose, u kojima živi naš narod, koji je u velikoj većini seljak, manjkavi i nedostatni, te i novi gradjanski zakonik tu pravnu materiju morao opširnije razraditi.

Gradjanski je zakonik već prema svojoj definiciji (§ 1) skup zakona, koji uredjuju privatna prava i dužnosti stanovnika države medju sobom, pa jer su ti stanovnici države u velikoj većini seljaci, logično je, da taj gradjanski zakonik mora voditi računa o tome, da u prvom

Digitized by Google

redu odgovara potrebama seljaštva, jer bi u protivnom slučaju bio drugačiji zakon, a drukčiji život, iz kojega je taj zakon nikao.
odgovara potrebama seljaštva, jer bi u protivnom slučaju bio drugačiji zakon, a drukčiji život, iz kojega je taj zakon nikao.

Činjenica, da punoljetni sin od oca traži dio još za njegova života, dovodi zbog pomanjkanja pravnih propisa o tome do čestih obiteljskih razmirica, pa je zanimljivo utvrditi, da su najmanje 70% seljačkih parnica u Zagorju parnice medju najbližom rodbinom: ocem i sinom, bratom i sestrom, što nikako obzirom na važnost obitelji u državnom životu nije u interesu društva i države. Radi toga treba donošenjem propisa u pravnim odnosima roditelja i djece dovesti u sklad oprečne interese pojedinaca.

U nasljednom pravu postoji u Hrvatskom Zagorju običaj, da otac postavlja nasljednicima gotovo uvijek mušku djecu, a medju njima onoga, koji je ostao s njim do smrti u kući. Ostaloj muškoj djeci ne ostavlja ništa s razloga, da im je »odjelicu« dao još za života, ili im ostavlja zapise u zemljištu odnosno novcu, a potonje obično ženskoj djeci. Zbog toga ima vrlo mnogo naljednih tužaba. Može se bez pretjerivanja reći, da u svim slučajevima, gdje postoji oporuka ostavitelja, dolazi do protuslovnih nasljednih očitovanja i do tužbe, a u koliko ova ne uspije, do tužbe za isplatu odnosno nadopunjenje nužnoga dijela.

U području založnoga prava vrlo je razgranjena antihretička pogodba, koja je često plod lihvarenja. Lihva je bolest, od koje trpi Hrvatsko Zagorje zbog svoga siromaštva, te ima na žalost ljudi, kojima je lihva zanimanje, koji uništavaju još više i onako bijednoga zagorskog seljaka. U najnovije vrijeme učestale su tužbe na pobijanje antihretičkih pogodaba obzirom na § 1372 o. g. z. Seljaci su naime izrabili priliku, da dodju do zemlje, koju su dali vjerovniku na uživanje namjesto kamata, a s druge strane vjerovnik obzirom na »Uredbu o zaštiti zemljoradnika« mora čekati na vsoju tražbinu 12 godina. U mnogim je slučajevima time dovoljno kažnjen gdjekoji vjerovnik-lihvar.

Valja spomenuti još jednu nezdravu pojavu u Hrvatskom Zagorju, a to je nadripisarstvo, taj otrov, koji je dosta seljačkih posjeda uništio i dosta porodica bacio na prosjački štap. Sudovi vrve od nadripisarskih podnesaka, ugovori starijeg datuma svi u gotovo djelo nadripisara. Posljedica je toga kadkada vrlo zamršeno stanje u zemljišnim knjigama, a slijedom toga teške parnice, koje su mnogi imetak uništile.

Čini se, da § 120. zakona o odvjetnicima još uvijek nije dosta radikalna mjera za suzbijanje nadripisarstva, te bi u interesu očuvanja seljačkoga dobra valjalo svakako pooštriti ustanovu § 38 odj. II. zakona o zemljišnim knjigama.

U kratkim crtama sam nastojao prikazati pravni život Hrvatskog Zagorja, te pri tome ukazati na dobre i zle pojave toga života, a na mjerodvnima je, da kod donošenja novih materijalnih zakona uvaže potrebe, računajući sa pravnim uvjerenjem naroda, jer zakon postoji radi naroda a ne narod radi zakona.

Digitized by Google

Potreba zakona o moratoriju i valorizaciji

Napisao dr. Sokolić Milan, odvjetnik u Ogulinu.

Kako se naš svijet danomice mnogo muči sa financijskim poteškoćama u svim granama života, najbolje je poznato odvjetnicima, u čije pisarne danomice pristupaju sa tim poteškoćama opterećeni klijenti, želeći, da im se iznadje način, kako bi se njima uklonili. Imenito izbija nesklad izmedju uredba o zaštiti zamljoradnika i faktičnih prilika tako, da dolazi kadšto do apsurda, te su te uredbe na upropaštenje zemljoradnika, jer su faktično upropastile vjeresiju, koju je prije uživao.

Zastupao sam jednog čestitog starijeg hrvatskoga seljaka imenom Ivana K. iz G., koji je poslije preloma donio iz Amerike mnogo gotovine i svojim sumještanima pozajmljivao za njihove potrebe. On je sve tako razdao u zajmove i od toga mislio dobro živjeti, ubirući kamate. Ali, čim je došla uredba o zaštiti zemljoradnika, seljaci dužnici mu dobrovoljno ne dadoše više ni prebijene pare. Utjeravati se pak nije moglo i taj je seljak dočekao kraj svega svoga marnoga života i obilno zaradjenoga novca smrt u oskudici i bijedi. Vjerovnik je umro, a dužnici su se radovali njegovoj smrti, jer nije ostavio nasljednika. Još sam jedan primjer takvog hrvatskog seljaka vjerovnika imao u Ogulinu. Nije se moglo naći načina utjeranja i tako je i on za svoju nekadanju dobrotu zaplakao sam nad sobom.

Svi drugi staleži napadaju uredbe o zaštiti zemljoradnika, jer da se 80% pučanstva oslobadja od dužnosti plateža dugovine, a da se na ostalih 20% pučanstva sve svaljuje. Jedan Hrvat, seoski trgovac, je na osnovu toga pred sudskom komisijom, koja je došla, da mu dražbuje kuću za tražbinu jedne vjerovnice tvrtke, očajno vikao: »Ja ne mogu ništa da utjeram, a moram sve da platim. Kako to vi shvaćate trgovca?« Svi pako viču na dvanaest-godišnje čekanje seljaka, jer kroz to vrijeme ili nestane vjerovnika ili dužnika, pa kad je tako sa seljakom, čemu ne bi bilo i sa drugim staležima, čemu ne bi bio jedan opći zakon o moratoriju? Ostali bi toliki očaji i živčana rastrojstva sa kobnim posljedicama i svijet bi se smirio. To je osjetljivo osobito kod naših industrijalaca.

Izvadjao sam za milijunsku tražbinu kod jednoga hrvatskoga indutrijalca u ime jedne rodoljubne hrvatke banke, koja je hvale vrijedno svojevremeno htjela pomoći mu za unapredjenje posla zajmom, uvršnu sekvestraciju na veleposjedu od 107 rali, od sedam zgrada, od električnoga dvospratnoga mlina na tri točka i od pilane na električni pogon sa dva gatera. Pred petnaest godina naš je industrijalac cijenio to sve na dvadeset milijuna dinara, jer da su ga sami strojevi i naprave u električnom mlinu i pilani stojali veliku svotu. Danas ne bi sve to skupa na dražbi dalo milijun dinara. Od očajnog koraka, da se otvori stečaj, nema se ništa, jer se hipotečni vjerovnik razlučno podmiruje. I prinudna poravnanja doživjela su fiasko. — Iz ovoga

Digitized by Google

se vidi, da industrija vapi po tom za zakonom ne samo o moratoriju nego i o valorizaciji.

U običnim prilikama tuže se dužnici na nesnosnost kamata. Tako su veleposjednici M. i T. M. digli u štedionici samo iznos od 56.000 dinara, koji je sada narastao na hipotekarni iznos od 380.000 dinara, jer je štedionica računala vrlo velike kamate, kako su dotični veleposjednici to pred sudom dokazivali. Pozivanje na zakon o lihvi nije koristilo. Tako su se ti veleposjednici našli pred potpunom materijalnom propasti. Jedan je svratištar digao god. 1924. od štedionice zajam od 60.000 dinara i sada se traži dražba svega njegovoga posjeda za ukupnih 130.000 dinara. U vrijeme podignuća zajma dobivao je taj svratištar za svoj posjed milijun i dvijesto hiljada dinara, pak je 60.000 dinara tada bila za njega — može se reći — malenkost, a danas mu ta malenkost ruši egzistenciju, jer dvoji, da bi sve skupa dalo na dražbi u ovoj teškoj novčanoj krizi svotu potraživanja vjerovnikovog i dužnik bi dražbom preko noći postao beskućnikom.

Takovih slučajeva ima sijaset. Iz ovih svih slučajeva izvire nekrivnja zaduženika, jer je vjeresija bila u valjanom razmjeru sa tadanjom vrijednosti imetka, ali je i novac bio daleko manje nutarnje vrijednosti odnosno kupovne snage. — Već i hrvatska ovršna novela iz god. 1883. u stanovitom pogledu zaštićuje dužnika, a opć. gradj. zakonik zabranjuje razvrgnuće zajednice u nevrijeme. Zakonodavac je dakle kod nas time upozoravao na slučajeve slične onim današnjim, pak već to upućuje na nuždu moratorija i valorizacije.

Kada je vrijednost imetka pala, a vrijednost novca se digla, onda je jasno, da se do pravednoga izravnanja tih razlika ne može doći drugačije nego stvorenjem zakona o valorizaciji. U doba inflacije god. 1924. kupovala se je kokoš za 40 dinara, za koju se danas plaća 10 dinara; vol za 2.000 dinara, koga se danas kupi za 500 dinara; kuća za 2,000.000 dinara, koja se danas kupi za 500.000 dinara. Pita se dakle, je li uopće pravo, da vjerovnik dobiva o n d a š n j u visinu d a n a š n j e g a novca, jer je očevidno, da se je n u t a r n j a v r i j e d n o s t u velike izmijenila. I banke su primale uloške u manje vrijednom novu, a notorno je, da se bankovne uložnice prodavaju pod jednu četvrtinu vrijednosti kao trgovačke roba.

Za održanje snošljivoga stanja postoji dakle nužda izdanja zakona o valorizaciji, jer se sa svih strana ističe: Ukinite zaštite, prekrižite tri četvrtine tražbina, a za onu jednu četvrtinu odredite jedan moratorij snosljivog obročnog otplaćivanja i počnimo sav naš privredni život iznova, jer će to sve veoma blagotvorno utjecati na narod i na državu. I evo ja taj prijedlog na osnovu gornjih odvjetničkih iskustava iznosim u »Mjesečniku« uvaženoga našega »Pravničkoga društva«.

I banke bi kao dužnici ulagača imale vratiti jednu četvrtinu starih uloga, ali bi jednako mogle tražiti od svojih dužnika samo jednu četvrtinu tražbine. Ima se uzeti vrijeme od 28. listopada 1918. do 20.

Digitized by Google

travnja 1932., na čije tražbine bi se protezao zakon o valorizaciji. Dužnici se najviše tuže na prekomjerne kamate iz tadanjih vremena, koji su kadšto glasili čak na 33% pak na 30%, 24%, 20%, 18%, 15% i konačno na 13%. Svakako nije opravdano, da se dozvoli utjerivanje tako ogromnih kamata odnosno pripajanje istih glavnici tadanjega novca, koji je imao prema prikazanim primjerima iz privrednog života govorio za tri četvrtine manju kupovnu snagu nego li današnji novac. Prema tome moralo bi se zakonom o valorizaciji rasčistiti to kamatno pitanje do temelja, pak ne bi uopće moglo doći do tako očajnih slučajeva, kakovi su gore prikazani, a koji slučajevi otkrivaju očevidno jednu veliku pogrješku u posmatranju uredjenja čitavoga života, kojim se veže svakoga našega čovjeka, koji postavlja opravdani prigovor, da nije u skladu niti sa zdravim razumom, a niti sa pravičnosti, da se takova što uopće može dogadjati, — da se naime tjera dužnika da plati vjerovniku ono, što nije od njega uopće ni primio, jer on je istina primio dinarsku vrijednost, ali sa daleko manjom kupovnom snagom, dakle on je primio faktično drugi novac, jer je ovaj današnji, ako se i zove jednako, daleko jače kupovne snage. Svaki pravnik bi morao to uvažiti, što naglasuju danas svi dužnici, a pogotovo, da se ne mogu prekomjerni kamati iz inflacionoga doba pribrojiti glavnici i utjeravati danas. Tako izgleda, da su mnogi na muki tih suvišnih financijskih poteškoća, kod kojih bi se moralo uvaživši sve ove logične i pravične prigovore. Nema dvojbe, da je svakomu našemu pravniku na srcu blagostanje njegovoga naroda, kojemu bi mnogo doprinesao zakon o moratoriju i valorizaciji.

Kada se može donijeti osudjujuća presuda radi prestupa pijanstva iz § 166. k. z.?

Priopćio Kalinkov Ivan, sudac okružnog suda u Zagrebu

Kod primjene § 166. k. z., koji predvidja krivičnu odgovornost lica za opijanje do neuračunljivoga stanja, ustanovila se kod prvo i drugomolbenih sudova na području apelacionog suda u Zagrebu praksa, koja se, po mojem mišljenju, ne može nazvati ispravnom.

Prema ustanovljenoj praksi u slučaju, ako se tokom glavnog pretresa ustanovi totalno pijanstvo (umišljeno ili iz nehata) lica, koje je optuženo za delikt, progonjiv po službenoj dužnosti, sudovi, ne čekajući na prijedlog tužitelja u pravcu izmijenjene optužnice, proglasuju optuženog krivim radi prestupa pijanstva iz § 166. k. z., u koliko je utvrdjen delikt, za koji je lice optuženo.

Da je ta praksa pogrješna, postaje očiglednim, kada se uzme u pretres tekst § 273/II. k. p., koji posve jasno ističe, da je predmet presude optuženik i njegovo djelo i da sud ne može lice oglasiti krivim za djelo, koje nije bilo predmet ni ranije ni na glavnom pretresu izmijenjene ili proširene optužbe.

Digitized by Google

Prema tome, i ako je sud posve lsobodan kod pravne kvalifikacije djela te nije vezan u tom pravcu za tužiočev prijedlog, ipak je vezan za prijedlog tužioca, kada se radi o samom djelu optuženoga, naime o činjeničnom stanju, za koje je optužen.

Nema li tužiočevog prijedloga i pravnosnažne optužbe za djelo, koje se utvudi na teret optuženoga tokom glavnoga pretresa, nema ni mjesta kondamnatornoj presudi u tom pravcu.

Obzirom na posve jasan tekst navedenoga zakonskog propisa iz § 273. k. p. posve je suvišno dalje obrazlaganje sadržaja toga teksta, ali taj sadržaj teksta § 273. k. p. uvijek treba imati na umu, kada se radi o prestupu pijanstva iz § 166. k. z.

Kod prestupa pijanstva iz § 166. k. z. za krivičnu odgovornost lica odlučno je to krivično djelo, koje je isto počinilo prema optužbi, a za koje se goni po službenoj dužnosti. To krivično djelo sačinjava osnov predmeta optužbe i samo za to djelo prema neizmijenjenoj optužbi može biti optuženo lice proglašeno krivm ili oslobodjeno od optužbe, u koliko se optužba ne odbija po § 276. k. p. Tako na primjer, lice optuženo za kradju jabuka iz vrta oštećene osobe, samo u pravcu toga djela — postupanje sa jabukama (sporedno je, što će sud poprimiti za pravnu ocjenu toga djela, kradju ili drugu kvalifikaciju), može biti proglašeno po sudu odgovorno za utuženo djelo. Medjutim, ako se utvrdi tokom glavnog pretresa, da je optuženo lice izvelo djelo u neuračunljivom stanju uslijed opijanja, umišljeno ili iz nehata upotrebom jakih pića ili napitaka, sud je time stao pred novim djelom optuženoga, koje nije bilo predmetom prve optužbe, a koje je posve samostalno krivično djelo, premda se tiče duševnoga stanja već optuženoga subjekta.

Da je to posve drugo djelo, nego je predmet prve opužbe, vidljivo je iz toga, što je zakonodavac iznio u krivičnom zakoniku prestup pijanstva kao delikt sui generis u posebnom dijelu zakonika i predvidio za to djelo točno opredijeljenu kaznu i uvjet, da dotično lice učini krivično djelo, za koje se goni po službenoj dužnosti.

I na prvi pogled (kada se ne obazira na to-, da se kod pijanstva radi o istome već optuženom subjektu) postaje očigledno, da su to d v a p o s v e r a z l i č i t a d j e l a: optuženo krivično djelo, kao jedan sukob sa pozitivnim zakonom, i naknadno utvrdjeno pijanstvo do neuračunljivosti optužene osobe kao drugi sukob sa pozitivnim zakonom — prestupom iz § 166. k. z.

Prema gore izloženomu je jasno, da, kada se utvrdi pijanstvo optuženoga lica prema propisu iz § 166. k. z., tužilac se imade izjasniti, da li je voljan preinačiti optužbu, te optuženo lice tužiti radi delikta — prestupa pijanstva iz § 166. k. z. ili pak ostati kod dosadanje optužnice. Ako se tužitelj ne posluži tim svojim pravom, te u tom pravcu ne uslijedi pravnosnažni prijedlog tužitelja za izmjenu optužnice, sudovi nemaju zakonskog oslona, da oglase optuženoga krivim radi prestupa pijanstva iz § 166. k. z. nego imadu primjenom § 22. od. I. optuženoga od optužbe osloboditi na osnovu § 280. od. I. k. p.

Digitized by Google

Pravo na naknadu troškova liječnika, koji su državni i samoupravni činovnici prema § 316. od. IV. k. p.

Priopćio Večeк P. Eugenij, starješina suda u Našicama

Glavna kontrola rješenjem od 21. rujna 1934. br. 96.643 je obavijestila ministarstvo pravde u Beogradu, da je donijela odluku pod brojem 24854/34., prema kojoj se liječnicima, koji su državni i samoupravni službenici, nema isplaćivati posebna nagrada za vještačenje, kada se to vještačenje obavlja kod suda u mjestu njihovoga službovanja.

Prije donošenja gornjeg rješenja glavne kontrole su svi sudovi isplaćivali liječničko-vještačke pristojbe prema naredbi bivše pokrajinske vlade od 15. srpnja 1921. br. 14.744 odnosno prema zakonu o nagradama za ljekarske poslove od 25. studenoga 1921. (Služ. Novine od 27. prosinca 1921. br. 290). Tim zakonom je odredjena tarifa za točno tamo odredjene poslove, a ostavljena je i dalje na snazi točka III.—VIII. naredbe od 15. srpnja 1921. br. 14.744, dok je derogirana točka I., II., IX. i X. iste naredbe.

Nakon stupanja na snagu krivičnoga postupka od 16. rujna 1929. važili su i dalje na području apelacionoga suda u Zagrebu prvenstveno propisi zakona od 25. studenoga 1921. nodopunjeni sa toč III.—VII. naredbe bivše pokrajinske vlade od 15. srpnja 1921. br. 14.744. U koliko bi se pak radilo o poslovima, koji se ne bi mogli svrstati pod propise gornjeg zakona i naredbe, važi ustanova § 316. k. p.

Medjutim izgleda, da se rješenje glavne kontrole br. 24.854/34. ne podudara sa smislom teksta § 316. k. p. odj. IV. i II. Tim rješenjem je glavna kontrola odredila, da se navedene ustanove § 316. k. p. imadu tumačiti tako, da liječnicima, koji su državni i samoupravni činovnici, kada na poziv dolaze sudu kao vještaci, ili vrše preglede u sudu, koji je u mjestu njihovog službovanja, ne pripada nagrada prema zakonu o nagradama za ljekarske poslove od 25. studenoga 1921. odnosno naredbe bivše pokrajinske vlade u Zagrebu od 15. srpnja 1921. br. 14.744.

§ 316. II. odj. k .p. glasi: »Lica, koja su kod suda u mjestu, gdje žive, postavljena i zakleta kao stalni vještaci ili tumači sa stalnim honorarom, nemaju, kad se pozovu pred taj sud prava na naknadu troškova i dangube«. IV. odjeljak istog paragrafa glasi: »Vještaci, koji nisu sa stalnim honorarom postavljeni kod suda, dobit će još i naročitu nagradu, koju odmjerava sudac, predsjednik ili sud (§ 323.), uvažujući sve okolnosti, a naročito uloženi trud i upotrijebljeno vrijeme, ako ta nagrada nije utvrdjena naročitom uredbom«.

Iz § 316. k. p. odj. IV. proizlazilo bi, da vještaci, koji nisu postavljeni kod suda sa stalnim honorarom, imadu pravo još i na naročitu nagradu, koju im odmjerava sudac za vještačenje, uzevši u obzir sve okolnosti, naročito uloženi trud i upotrijebljeno vrijeme, ako ta naknada nije utvrdjena naročitom uredbom. Izgleda, da je navedeno

Digitized by Google

rješenje glavne kontrole krivo protumačilo zakonski izraz s t a l n i h v j e š t a k a s a s t a l n i m h o n o r a r o m. Ono je poistovjetovalo stalni honorar sa pravom državnog i samoupravnog službenika na plaću, koju isti imade dobiti na osnovu propisa činovničkoga zakona od god. 1931.

Medjutim propis § 316. k. p. poznaje stalne vještake sa stalnim honorarom, koji su postavljeni kod suda u mjestu. Prema tomu bi stalni honorar stalnoga vještaka postavljenoga kod suda imao sasvim drugo značenje nego značenje, koje je tomu izrazu dala glavna kontrola. Stalni honorar znači: stalna mjesečna ili godišnja nagrada vještaku, u ovom slučaju liječniku, koju on dobiva za svoj rad kod neke sudske ustanove pored drugih poslova svoga zvanja, za koje može biti posebno naplaćen. Honorar takovog vještaka-liječnika ostaje isti bez obzira na opseg poslova kod te sudske ustanove.

Da je zakonodavac htio odrediti u § 316. k. p., da državni i samoupravni činovnici, kada budu pozvani na sud kao stalni sudbeni vještaci, nemaju prava na naknadu troškova i dangube, u koliko se radi o vještačenju i poslu u mjestu njihovog službovanja, rekao bi to izričito u zakonu. Medjutim zakonodavac je točno postavio pojam samoga vještaka sa stalnim honorarom kod sudske ustanove. Nije postavio nikakove granice, prema kojoj bi samoupravni i državni službenici, u koliko ne bi bili ujedno i stalni vještaci sa stalnim honorarom, bili isključeni od prava na naknadu troškova i dangube.

Prema tomu bi se imala primijeniti na liječnike kao samoupravne i državne službenike, kada dolaze na poziv suda u svrhu vještačenja ili vršenja drugih poslova u mjestu suda, ustanova § 316. odj. IV. k. p., pa bi im se imale isplaćivati nagrade, propisane zakonom o nagradama za ljekarske poslove od 25. studenoga 1921. odnosno naredbe bivše pokrajinske vlade od 15. srpnja 1921. br. 14.744. Samo onim samoupravnim i državnim službenicima liječnicima ne bi pripadala takova nagrada, koji su postavljeni kod suda kao stalni vještaci uz stalni honorar.

Pod stalnim honorarom ima se ovdje razumijevati posebna nagrada u godišnjem ili mjesečnom paušalnom iznosu, koju odnosni liječnik dobiva mimo svoje redovne plaće, koju prima kao državni ili samoupravni službenik. Tako je ovo pitanje riješio i kasacioni sud u Beogradu povodom zahtjeva vrhovnog državnoga tužioštva za zaštitu zakona protiv rješenja istražnoga suca okružnoga suda u K... presudom od 12. prosinca 1934. Krs. 1020/34. (Pravosudje iz god. 1935 iz god. 1935. br. 2. str. 134.)

Iz praktičnih razloga navadjam i sadržaj te rješidbe: Zdravstveni savjetnik jednoga sreza i stalni sudski vještak je tražio odmjerenje nagrade za pregled, izvršen nad povrijedjenim; no traženje je njegovo bilo odbijeno od istražnoga i od okružnoga suda kao posljednje instancije s motivacijom, da spomenutom liječniku kao državnomu službeniku ne pripada nagrada za vještačenje kod suda u mjestu njegovoga službovanja u smislu § 316. II. odj. Na to je spomenuti sudski vještak-liječnik uspio svoje pravo potražiti u smislu § 357. k. p. preko vrhovnog državnoga tužioca zahtjevom za zaštitu zakona. Povodom

Digitized by Google

toga zahtjeva izrekao je kasacioni sud u Beogradu rješenje, da je rješenjem istražnoga suca okružnoga suda u K... od 15. kolovoza 1934. kao i rješenjem okružnoga suda u K... od 5. rujna 1934. br. Kzp 1037. povrijedjen zakon u propisu § 316. odj. IV. k. p. i to s razloga, što po toj zakonskoj ustanovi imade pravo na naročitu vrstu nagrade svaki vještak bez obzira na to, da li je on državni službenik ili ne, i da ograničenja, koja su navedena u spomenutoj rješidbi glavne kontrole nemaju nikakovog osnova u pozitivnom zakonu, odnosno ustanovi § 316. odj. IV. k. p.

Nekoliko pitanja, tičućih se novčanih zavoda pod zaštitom

Napisao Golubović Mato, apelacioni sudac u m., Zagreb.

I. — Rokovi u »Uredbi o smanjenju troškova režije novčanih zavoda pod zaštitom« od 23. studenoga 1934.—II. br. 41034—K. Rokovi ove uredbe odaleću ju se od općih pravnih zasada. Stoga treba najprije raspraviti bit i svrhu uredbe, a u vezi s tim okolnostima i prilike, u kojima je ona izdana.

U ljetu god. 1931. nastaju u novčarstvu smetnje. Ulagače zahvaća panika. Najjači zavodi najviše su izvrženi navali ulagača. Ti zavodi financiraju pretežni dio naše privrede. Zavodi čine sve moguće napore, da smire svoje ulagače. Ne koristi ništa. Vjeresijsko gospodarstvo počinje da zapinje. Struktura naše privrede počinje da puca u svim uglovima.

Zajedno s time dolazi druga nevolja. Uslijed pada cijena poljoprivrednih proizvoda, zemljoradnički stalež dolazi u očajni položaj. Extrema necessitas extremis nititur rationibus. Izlazi zakon o zaštiti zemljoradnika (19. travnja 1932.), koji duboko zahvaća ugovorena prava. No taj zakon pogadja novčane zavode, koji su zemljoradnicima dali milijarde vjeresije, odnosno onemogućuje likviditet tih zavoda, pa ih dovadja u još teži položaj prema njihovim vjerovnicima (ulagačima). Stoga se uvrštava u zakon o zaštiti zemljoradnika i odredba o novčanim zavodima (§ 5), po kojoj ministarski savjet po traženju samoga zavoda na prijedlog ministra trgovine i industrije može donijeti uredbu sa zakonksom snagom za taj zavod, kojom će se predvidjeti rokovi isplate uloga i drugih potraživanja.

Takovu uredbu dobila je najprije Prva hrvatska štedionica (21. IV. 1932.). Po toj uredbi ne mogu se stara potraživanja protiv zavoda utužiti niti se mogu radi naplate takovih potraživanja voditi ovrhe. Dakle i tu je očigledan zahvat u ugovorena prava.

Te se uredbe nižu jedna za drugom. Raznolike su, već prema prilikama pojedinog zavoda, a izdano ih je bilo oko 60. S obzirom baš na raznolikost prilika kod pojedinih zavoda izlazi 26. X. 1932 »Uredba o reguliranju isplate uloga kod pojedinih novčanih zavoda«

Digitized by Google

Tom se je uredbom poslužilo preko 80 novčanih zavoda. Medjutim se ukazala potreba stanovitoga unificiranja tih in concreto raznolikih uredaba za pojedine zavode, pa tako izlazi »Uredba o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika« od 22. XI. 1933. (Sl. Nov. od 4. XII. 1933. br. 278.—LXXXII.).

U istom vremenu ukazala se ova neispravnost. Kod nekoliko novčanih zavoda, nekoč najjačih u zemlji, uživalo je činovništvo tih zavoda naročita beneficija, imajući znatno povoljnije ugovore u službi, nego što je inače normalno u našem privrednom svijetu. U prvom su redu radi tih nekoliko banaka — nekoć velebanaka — izdane iznimne mjere za njihovu zaštitu, jer bi njihova propast potresla do temelja našom cjelokupnom privredom. Sad tih nekoliko banaka imade najviše. 1.500 namještenika. Prema statistikama središnjeg ureda za osiguranje radnika za mjesec siječanj 1934. bilo je u skupini »novčani i osiguravajući zavodi i samostalne kancelarije« osigurano 15.721 namještenika; u skupini pako »trgovina« 51.683 namještenika. Ako uzmemo, da u skupini »trgovine« ima polovica nižega pomoćnog osoblja (podvornici, pakeri i slično), ostaje trgovačkih namještenika 25.000, t. j. ukupno u obadvije skupine najmanje 40.000, da ne govorimo o privatnim namještenicima iz drugih skupina (industrije i sl.). Dakle osoblje kod spomenutih banaka sačinjava najviše 3.5% privatnih namještenika u zemlji. Taj mali postotak je imao naročite pogodnosti, dok je kod svih ostalih privatnih namještenika važio trg. zakon i kasniji zakon o radnjama. Kada su interesi cjelokupnosti tražili, da se posegne za iznimnim mjerama u zaštitu novčanih zavoda, pa kad su te iznimne mjere zahvatile u ugovorena prava stotine hiljada vjerovnika tih zavoda, morala je ta koliko pogodovana, toliko neznatna manjina staleža privatnih namještenika da žrtvuje od svojih ugovorenih prava. A tim prije, što uredba ni ne traži, da njihove odnošaje svede na normu, koja inače važi u našoj zemlji (t. j. zakon o radnjama), jer po samoj uredbi imade ta manjina još uvijek veća prava, nego cjelokupni stalež privatnih namještenika.

Tako je došlo do »Uredbe o smanjenju troškova režije novčanih zavoda pod zaštitom« od 22. XI 1933. (Sl. Nov. od 4 XII. br. 278 LXXXII), koja je obnarodovana istodobno sa »Uredbom o zaštiti novčanih zavoda«.

U praksi se je ukazala potrebnom revizija »Uredbe o zaštiti novčanih zavoda«, pa je 23. XI. 1934. (Sl. Nov. od 24 XI. 1934. br. 272—LXXI) izašla nova »Uredba o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika (II. br. 41032 K), a istoga dana obnarodovana je i nova »Uredba o smanjenju troškova režija novčanih zavoda pod zaštitom« (II. br. 41034/K).

Prikazavši tako postanak ove potonje uredbe, jasno je, da njezine neke odredbe imadu retroaktivno djelovanje, te da važe od dana, kada je zavod zapao u poteškoće. U vezi s postankom te uredbe valja pri njenom razglabanju uzeti u obzir i raniju »Uredbu o smanjenju troškova režija«, te obje »Uredbe o zaštiti novčanih zavoda«.

Digitized by Google

II. — »Uredba o smanjenju troškova režije novčanih zavoda pod zaštitom« II. br. 41034—K od 23. XI. 1934. (Sl. Nov. od 24. XI. 1934 br. 272—LXXI.) sadržaje glede pojedinih svojih ustanova odredbe, otkada te ustanove važe, odnosno do kada se imadu izvršiti.

Božićnica i remuneracija.

Čl. 2 stav 2 odredjuje: »Za vrijeme trajanja odlaganja plaćanja ili sanacije novčani zavod, koji se koristi uredbom o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika, nije dužan isplaćivati namještenicima i upravljajućim činovnicima zasebne nagrade i materijalne koristi, kao što su remuneracija, trinaesta plaća, božićnica i bilančevina«. Ova je odredba potpuno jasna. Zavod, kome je odobreno odlaganje plaćanja ili sanacija po »Uredbi o zaštiti novčanih zavoda« nije dužan, da za vrijeme, za koje mu je odobreno odlaganje plaćanja, plaća namještenicima »materijalne koristi« ovdje navedene. Kako se odlaganje plaćanja može odobriti »najdalje za šest godina« (član 17. uredbe o zaštiti), ne može biti pogodnost čl. 2 stav 2 uredbe o smanjenju troškova režije da dulje traje.

Za sanacije nema odredbe — što je razumljivo — kako dugo ima trajati, jer se po odobrenom planu provadja odmah. Stoga se izreka »za vrijeme sanacije« može shvatiti samo tako, da će zavodi, koji se kane poslužit isanacijom, redovito zatražiti i odlaganje plaćanja (čl. 35 uredbe o zaštiti). Da nije ništa drugo ovdje rečeno, ta bi pogodnost išla zavode od dana, kojim im je odobreno odlaganje plaćanja ili sanacija. Medjutim uredba ide dalje, i to retrogradno, pa imajući u vidu dan, kojim su zavodi dokumentirali, da su došli u poteškoće, a u punoj dosljednosti stanovišta i intencije, koje smo razložili u uvodu, odredjuje:

»Neisplaćene takove nagrade i koristi, nastale od dana stupanja zavoda pod zaštitu (čl. 67 uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika) smatraju se propalima, te se ne mogu naplatiti sudskim putem«.

Rješidbe ovu uredbu tumače kako slijedi:

Rev. 1978—1—1934. od 13. XII. 1934. — »Po čl. 2. br. 2. uredbe od 23. XI. 1934. br. 41034/K o smanjenju troškova režije novčanih zavoda pod zaštitom, može tužena ukinuti remuneraciju i 13. plaću, no to ukinuće važi od dana stupanja tužene pod zaštitu po propisima uredbe o zaštiti novčanih zavoda od 22. studenoga 1933., koja je dobila obaveznu snagu 4. prosinca 1933. (čl. 61. uredbe) i tek nakon toga i nakon, što je tužena došla faktično u zaštitu, važi ukinuće remuneracije i 13. plaće (čl. 2. br. 2 uredbe od 23. XI. 1934. br. 41034/K i čl. 67. uredbe od 23. XI. 1934. br. 41032/K). Tužiteljica traži remuneraciju za god. 1932. i od 1. siječnja do 30. rujna 1933., dakle za vrijeme prije, nego je tužena došla pod zaštitu, pa ta remuneracija nije joj propala i ne može je sudskim putem potraživati (čl. 2. br. 2 uredbe od 23. XI. 1934. br. 41034/K)«.

Rev. 2388/1—34. od 16. I. 1935. — »Ta uredba dobila je obaveznu snagu 4 prosinca 1933., pa tužena nije prije toga vremena ni mogla po toj uredbi doći pod zaštitu. Tužena prije toga vremena nije mogla tražiti odlaganje plaćanja, sanaciju ili vanstečajnu likvidaciju, niti je mogla imati ostale pogodnosti vezane s tom uredbom. Pogodnosti, predvidjene iz čl. 2., 3., 4. i 5. uredbe od 23. XI. 1934. br. 41034 u korist novčanoga zavoda, nije novčani zavod mogao imati prije, nego je došao pod zaštitu po uredbi od 22. XI. 1933., koja je dobila

Digitized by Google

obaveznu snagu 4. XII. 1933., jer pogodnosti iz uredbe od 23. XI. 1934. pripadaju samo onim novčanim zavodima, koji su se koristili uredbom o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika od 23. XI. 1934. (čl. 1., čl. 2. stav 2. i čl. 3. uredbe od 23. studenoga 1934.) odnosno i onima, koji su podnijeli molbe, navedene u članu 67. uredbe od 23. XI. 1934. te došli pod zaštitu po uredbi o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika od 22. XI. 1933., koja je dobila obaveznu snagu 4. prosinca 1933. Po tom pogodnosti člana 2., 3., 4. i 5. uredbe od 23. XI. 1934. mogu najranije pripasti zavodu nakon 4. XII. 1933.«

Prema tenaru tih presuda zavodi nisu bili pod nikakovom zaštitom prije 4. XII. 1933., t. j. prije nego, što je stara uredba dobila obaveznu snagu. To tumačenje polazi zacijelo sa stanovišta, da nije moglo biti zaštite, dok nije bilo uredbe o »zaštiti«.

Kraj jasnoga teksta uredaba mogu se takove rješidbe protumačiti samo:

1. nekim instinktivnim otporom proti retroaktivnom djelovanju zakona,

2. ne obaziranjem na materiju.

Ad 1. Zašto je izdana uredba o smanjenju troškova režije novčanih zavoda i zašto djeluje retroaktivno, te zašto i kako daleko ide retrogradno, razložili smo. Prva rješidba stoji na stanovištu, da je zavod faktično došao pod zaštitu tek 4. XII. 1933., jer je toga dana stupila na snagu uredba o zaštiti. Druga rješidba kaže, da prije 4. XII 1933. tužena nije mogla tražiti odlaganje plaćanja, sanaciju ili vanstečajnu likvidaciju, pa pogodnosti predvidjene iz čl. 2, 3, 4 i 5 uredbe od 23. XI. 1934. br. 41034 nije novčani zavod mogao imati prije, nego je došao pod zaštitu po uredbi od 22. XI. 1933., koja je dobila obaveznu snagu 4. XII. 1933.,

Što znači doći pod zaštitu uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika od 22. XI. 1933. (Sl. Nov. od 4. XII. 1933. br. 278—LXXXII)? Znači, a tako to i rješidbe tumače, dobiti po toj uredbi ili odlaganje plaćanja ili sanaciju ili vanstečajnu likvidaciju. Medjutim od molaba novčanih zavoda, predanih po toj uredbi, nije nijedna riješena, jer se ukazala potreba, da se ta uredba revidira. Za to ima § 67 uredbe o zaštiti II. br. 41032/K od 23. XI. 1934. (Sl. Nov. 272—LXXI) odredbu, da se molbep odnešene po uredbi o zaštiti od 22. XI. 1933. smatraju, kao da su podnešene po ovoj uredbi. Sad zakonodavac, znajući, da nikomu nije podijelio zaštitu po uredbi o zaštiti od 22. XI. 1933., ipak u uredbi o smanjenju troškova režija od 23. XI. 1934. (čl. 2 stav 2. druga rečenica) govori o nekoj ranijoj zaštiti. Navedene rješidbe smatraju, da je to zaštita uredbe od 22. XI. 1933. Dokazali smo, da zaštita po toj uredbi nikome nije podijeljena, pa zakonodavac nije mogao ovdje misliti na zaštitu po toj uredbi. Radi se dakle o nekoj drugoj zaštiti. Pita se, o kojoj? Odgovor daje sama uredba.

Čl. 67 uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika II. br. 41032/K od 23. XI. 1934. (na taj se član poziva čl. 2 stav 2 uredbe o smanjenju troškova režije od istoga dana) veli doslovce:

Digitized by Google

»U koliko su se pak ovi zavodi koristili z a š t i t o m po § 5. zakona o zaštiti zemljoradnika ili uredbom o reguliranju isplate uloga u vremenu podnošenja molbe, ti će zavodi produžiti, da uživaju tu z a š t i t u sve, dok se ne donese odluka po molbama, koje su podnijeli«.

Dakle, molbe podnešene po staroj uredbi, smatraju se, da su podnešene p o n o v o j, a zavodi p r o d u ž u j u z a š t i t u, kojom su se ranije koristili, sve dok se njihove molbe ne riješe. Zar se kraj takovoga stanja stvari može još uopće dvojiti, da se pod zaštitom, o kojoj govori čl. 2 st. 2 uredbe o smanjenju troškova režije od 23. XI. 1934. može razumjeti samo zaštita ,o kojoj govori § 67 uredbe o zaštiti od 23. XI 1934., t. j. zaštita po § 5. zakona o zaštiti zemljoradnika odnosno zaštita po uredbi o reguliranju isplate uloga?

Razložili smo u kakovoj vezi stoje obje uredbe o zaštiti i obje uredbe o smanjenju troškova režija. Stoga za gramatikalno tumačenje riječi »zaštita« mogu poslužiti i ranije uredbe. Uredba o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika od 22. XI. 1933. upotrebljava riječ »z a š t i t a« na slijedećim mjestima.

Čl. 1. (3). Ako novčani zavod, koji se je koristio z a š t i t o m po uredbi donijetoj na osnovi § 5 zakona o zaštiti zemljoradnika ili po uredbi o reguliranju isplate uloga, ne stavi prijedlog za jednu od mjera navedenih u stavu 1. u roku odredjenom u tome stavu, onda z a š t i t a za taj zavod po isteku toga roka prestaje.

Čl. 2. (4). Kad novčani zavod, koji se nije koristio z a š t i t o m po § 5. zakona o zaštiti zemljoradnika od 19. IV. 1932. ili po uredbi o reguliranju isplate uloga od 26. XII. 1932. . . . . nova potraživanja novčanih zavoda, koji se koriste z a š t i t o m po § 5. zakona o zaštiti zemljoradnika od 19. IV. 1932. ili po uredbi o reguliranju isplate uloga od 26. XII. 1932.

Stara uredba o smanjenju troškova režije novčanih zavoda pod zaštitom od 22. XI. 1933. upotrebljava riječ »z a š t i t a« na ovim mjestima:

Čl. 3. (4). Zavodi, kojima je odobrena z a š t i t a na osnovu § 5. zakona o zaštiti zemljoradnika od 19. travnja 1932. ili po uredbi o regulisanju isplate uloga od 26. prosinca 1932. godine, mogu po stupanju na snagu ove Uredbe, a već prije no što im bude odobrena koja od mjera predvidjenih uredbom o zaštiti novčanih zavoda i njihovih verovnika spiovesti smanjenje mirovine po st. 1. i 2.

Čl. 4. (3). Zavodi, kojima je odobrena z a š t i t a na osnovu § 5. zakona o zaštiti zemljoradnika od 19. travnja 1932 godine ili po uredbi o reguliranju isplate uloga od 26. prosinca 1932. godine mogu po stupanju na snaguove uredbe, a već prije, no što im bude odobrena koja od mjera predvidjenih u Uredbi o zaštiti novčanih zavoda i njihovih verovnika, primeniti naredjenja iz prveg i drugog stava.

Po logičnom tumačenju pak, zar pojedinačne uredbe za novčane zavode po § 5 zakona o zaštiti zemljoradnika od 19. IV. 1932. i ili po »Uredbi o reguliranju isplate uloga« od 26. XII. 1932. nisu tim zavodima pružale nikakvu zaštitu. Ako nije zaštitna odredba, da se stara potraživanja protiv zavoda ne mogu utužiti niti protiv njih voditi ovrhe, niti zatražiti otvaranje stečaja, što je onda zaštita?

Po samom tekstu uredbe, po razlozima njezina izdavanja, po njezinim intencijama, po gramatikalnom tumačenju, po logičnoj interpretaciji slijedi, da čl. 2 st. 2 uredbe o smanjenju troškova režije novčanih zavoda pod zaštitom II. br. 41034—K od 23. XI. 1934. (Sl

Digitized by Google

Nov. od 24. XI. 1934. br. 272—LXXI) one novčane zavode, koji su se koristili zaštitom po § 5. zakona o zaštiti zemljoradnika ili po uredbi o reguliranju isplate uloga, rešava obaveze, da isplaćuju t. zv. božićnicu i remuneraciju od dana, kojim »stupiše pod zaštitu« po § 5 zakona o zaštiti zemljoradnika ili po uredbi o reguliranju isplata uloga, a za vrijeme, dok im traje odlaganje plaćanja ili sanacije.

U »Glasniku saveza bankarskih, osiguravajućih, trgovačkih i industrijskih činovnika Jugoslavije« br. 12 od 15. XII. 1934. kaže dr. Ivo Politeo komentirajući ovu ustanovu uredbe:

»Taj propis ima retroaktivnu moć, t. j. propadaju svi neisplaćeni dodaci (remuneracije i t. d.) počevši od dana, kad je koji zavod stupio pod zaštitu (n. pr. kod Prve hrvatske štedionice počevši od 23. IV. 1932., kod Ljubljanske kreditne banke počevši od 26. V. 1932 i t. d.).«

III. — Otkazi pragmatika:

Član 3 st. 1 uredbe o smanjenju troškova režije novčanih zavoda pod zaštitom od 23. XI. 1934.—II. br. 41034—K (Sl. Nov. od 24. XI. 1934. br. 272—LXXI) ima ovu odredbu: »Već učinjeni otkazi takovih ugovora i pragmatike važe kod zavoda, koji se koriste zaštitom po uredbi o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika, od dana, za koji je otkaz izrečen«.

Dakle, kod zavoda, koji se koriste uredbom o zaštiti spomenuta uredba konvalidira neke »već učinjene otkaze« i to »od dana, za koji je otkaz izrečen«. Kolikogod je ovaj tekst jasan, ipak ćemo ga — s obzirom na raznolika pravna tumačenja, o kojima kasnije — podrobnije analizirati. Ovdje se radi:

1. o zavodima, koji se koriste zaštitom po uredbi; — 2. o već učinjenim otkazima ugovora i pragmatika.

Ad 1. Što znači koristiti se uredbom o zaštiti? Ako se radi o zavodu, kome je već odobrena jedna od mjera, predvidjenih uredbom, t. j. odlaganje plaćanja, sanacija, vanstečajna likvidacija, jasno je, da se tom uredbom koristi. No za pojam »koristiti se uredbom« nije bitno, da je odnosnom zavodu već riješena molba, koju je predao po uredbi. Dovoljno je, da je zavod predao molbu. § 67. uredbe o zaštiti od 23. XI. 1934. izjednačuje molbe predane po staroj uredbi o zaštiti od 22. XI. 1933. sa molbama po novoj uredbi. Čim zavod takovu molbu preda, i to javi svojemu nadležnomu sudu, »od dana učinjene prijave, pa sve dok se ne donese odluka o spomenutoj molbi, ne mogu se protiv takvog zavoda preduzimati nikakove mjere za izvršenje ni za obezbjedjenje, niti se može nad imovinom njegovom da otvori stečaj«. (Čl. 2. stav 4. uredbe o zaštiti od 23. XI. 1934.) Ovu istu odredbu sadržaje i stara uredba o zaštiti od 22. XI. 1933. (čl. 2. st. 4). Dakle čim je zavod predao molbu po staroj uredbi i to javio svojemu nadležnome sudu, došao je pod ovu zaštitu stare uredbe, a automatski na temelju te iste molbe dolazi zavod pod ovu zaštitu nove uredbe o zaštiti od 22. XI. 1933.

Prema tome, čim je obnarodovana uredba o smanjenju troškova režije novčanih zavoda pod zaštitom od 23. XI. 1934. II. br. 41034/K

Digitized by Google

(Sl. Nov. od 24. XI. 1934. br. 272—LXXI), postaju k r e p o š ć u t e u r e d b e pravovaljani otkazi pojedinačnih ugovora, kolektivnih ugovora, pragmatika kod zavoda, koji su bili predali molbe po staroj uredbi o zaštiti, i to od d a n a, z a k o j i j e o t k a z i z r e č e n.

Da za ovo konvalidiranje već učinjenih takovih otkaza nije potrebno, da odnosnomu zavodu bude riješena njegova molba, slijedi iz samoga čl. 3. uredbe od 23. XI. 1934. o smanjenju troškova režije, koji odredjuje, da se sporazum glede novih ugovora ili pragmatika ima postići u roku od 3 mjeseca iza stupanja na snagu ove uredbe, inače donosi odluku ministar trgovine i industrije. Tu je postavljen rok skroz neovisno o tom, da li je odnosnomu zavodu molba riješena ili nije.

Ad 2. O kakovim se tu otkazima radi? Zakoni se donašaju na temelju nekih konkretnih činjenica i stvarne potrebe, da se te činjenice pravno urede. Zakonodavcu je bilo vrlo dobro poznato, da je samo pet banaka otkazalo pragmatiku (Prva hrvatska štedionica, Srpska banka, Jugoslavenska udružena banka, Jugoslavenska banka i Poljodjelska banka); da su svoje pragmatike otkazale za 1. I. 1933., da su ti zavodi otkazali progmatike svojim činovnicima, a ne kojoj stručnoj organizaciji, da postoje prijepori u značenju tih pragmatika, t. j. da li imadu značaj kolektivnog ugovora, a u vezi s time, da li su učinjeni otkazi pravovaljanj. Sve je to bilo poznato zakonodavcu, koji odredjuje, da ti otkazi važe, i to retroaktivno od dana, za koji je otkaz učinjen. — Očigledno je, da baš za te otkaze, koji su izrečeni za 1. I. 1933., a nikakve druge, jer drugih nije ni bilo, uredba odredjuje da važe od 1. I. 1933.

Kraj takovog stanja stvari potpuno je bez važnosti, da li su ti otkazi — uz pretpostavku, da se tu u istinu radi o kolektivnim ugovorima — bili u doba izvršivanja otkaza izvršeni pravovaljano, t. j. da li su trebali biti upućeni Savezu bankovnih činovnika, a ne namještenicima odnosnoga zavoda. Dato sed non concesso, da su ti otkazi trebali biti upućeni Savezu bankovnih činovnika, pa da bi onda bili pravovaljani, zar bi za takove pravovaljane otkaze trebala neka iznimna uredba? Ratio legis ide ovdje baš za tim, da i to pitanje rasčisti i sve sporove presječe.

Zašto uredba i tu djeluje retroaktivno i sve otkaze osnažuje od dana, za kada su izrečeni, razložili smo u uvodu, gdje smo ustanovili da je svrha uredbe olakšati zavodima terete, koji nadmašuju normu u našem privrednom svijetu (t. j. zakon o radnjama), i to od onda, otkada su dokumentirali, da su došli u poteškoće. Svi naime ovdje navedeni zavodi služili su se ili uredbama po § 5. zakona o zaštiti zemljoradnika ili uredbom o reguliranju isplate uloga i to još prije, nego što su otkazali svoje pragmatike.

Naosnovana su stoga neka pravna razlaganja i tumačenja, da se pogodnost čl. 3. uredbe o smanjenju troškova režije ne odnosi na otkaze pragmatike, koji nisu bili upućeni Savezu bankovnih činovnika, dok je rješidba od 16. I. 1935. br. 2388/1 1934., koja kaže, da pogodnost čl. 3. uredbe može pripasti zavodu najranije od 4. XII. 1933., u protivštini sa samim tekstom uredbe, koji učinjeni otkaz pragmatike osnažuje sa danom, za koji je izrečen.

Digitized by Google

Može li šumski akordant biti poslodavac u smislu §-a 18. zakona o osiguranju radnika?

Napisao Gjurković Makso, Banja Luka.

Jedno šumsko industrijsko preduzeće u Bosni je tražilo od nadležnog okružnog ureda za osiguranje radnika, da šumski akordanti pod izvjesnim uslovima, o kojima će kasnije biti govora, budu priznati kao poslodavci u smislu §-a 18. zakona o osiguranju radnika. Okružni ured za osiguranje radnika je odgovorio, da se dotični šumski akordanti ne mogu smatrati kao poslodavci iz ovih razloga:

Prema izričitim odredbama §-a 18. zakona o osiguranju radnika kao poslodavac se smatra vlasnik posla, a to je u konkretnom slučaju poduzeće, koje potrebno drvo kupuje od državnog erara u dodijeljenom eksploatacijonom području. Time, što poduzeće neke poslove u svome ugovornom području pa eventualno i u drugim granama svoga poslovanja predaje na djelomičnu ili potpunu izradbu drugim licima (n. pr. u konkretnom slučaju izvoz i utovar materijala od mjesta sječe do šumske željezničke pruge), te u tu svrhu sa dotičnim akordantima sklapa ugovore, ne može na te akordante prenijeti i obaveze, koje po propisima zakona o osiguranju radnika obavezuju poduzeće kao vlasnika posla — dakle poslodavca. Dosljedno tome akordanti poduzeća ne mogu prema §-u 9. rečenoga zakona prijavljivati svoj posao, pošto njihov posao nije nikakav samostalan posao nego sastavni dio šumskoga posla poduzeća, koji je kao cjelina uvršten u prosječni postotak opasnosti.

Ured za osiguranje radnika ne ulazi u ugovorne odnose poduzeća i njegovih akordanata, u koliko su ti ugovori u skladu sa propisima zakona o osiguranju radnika. Prema tome poduzeće dotične akordante može obavezati, da u njegovo ime vrše prijavu i odjavu radnika na način, kako to ured za osiguranje radnika traži, da su prema poduzeću materijalno odgovorni za eventualne propuste i štete, ali ured za osiguranje radnika ostaje kod svoga načelnog stanovišta, da kao poslodavca po zakonu o osiguranju radnika smatra neposredno poduzeće a ne njih.

Poduzeće je odgovorilo okružnomu uredu za osiguranje radnika, da se ne slaže sa stanovištem gore izloženim, po kome dotični akordanti ne mogu biti samostalni poslodavci u smislu § 18. zakona o osiguranju radnika. Ima naravno akordanata, koji se ne mogu smatrati poslodavcima. To je možda većina akordanata. Ali u konkretnom slučaju stoji stvar drugačije. U konkretnom slučaju odnosni akordanti nisu primili akord, da iz tog radnog odnosa nabave sredstva za ishranu svoju i svoje porodice nego u spekulativne svrhe sa tečevnom namjerom. Bilo bi potpuno neopravdano i neosnovano, da poduzeće za takove akordante, koji prilično zaradjuju i koji samostalno primaju u posao i otpuštaju radnike, bude obavezno pred uredom za osiguranje radnika.

Digitized by Google

Okružni ured je za osiguranje radnika u svome odgovoru ostao i dalje na svome stanovištu, da se u smislu propisa § 18. zakona o osiguranju radnika kao poslodavac smatra poduzeće a ne akordanti, jer je poduzeće vlasnik posla. Sve i kad bi ured za osiguranje radnika poprimio stanovište poduzeća, da se akordanti smatraju samostalnim poslodavcima, ipak bi prema odredbama §-a 40. istoga zakona poduzeće kao glavni poduzetnik jamčilo solidarno sa akordantima (potpoduzetnicima), kojima je predalo izvršenje pojedinih dijelova svoga posla, i od poduzeća kao jamca naplatio bi se prinos, ako se ne bi mogao naplatiti od akordanta. Konačno primjećuje okružni ured za osiguranje radnika, da poduzeću, u koliko se ne slaže sa stanovištem ureda za osiguranje radnika pristoji pravo žalbe jedino protiv platežnih naloga, koje će poduzeću ured kao dosada ispostavljati temeljem § 35. zakona o zaštiti zemljoradnika.

Nesačekajući platežne naloge uputilo je poduzeće protiv rješenja okružnoga ureda za osiguranje radnika žalbu središnjem uredu u Zagrebu sa molbom za načelno rješenje ovoga predmeta. Obrazloženje žalbe je bilo u glavnome ovo:

§ 18. zakona glasi: »U pogledu dužnosti, koje ovaj zakon propisuje, smatra se poslodavcem onaj, koji uzima tjelesnu ili umnu snagu pod najam; u privrednom radu poduzetnik odnosno vlasnik posla ili lice, za čiji se račun posao obavlja, kod gradjevinskih poslova poduzetnik odnosno ovlašteni poduzimač (obrtnik), a ako takvog nema naručitelj gradnje, kod brodarskih poduzeća brodovlasnik«.

Treba imati pred očima, da ima dvije vrste šumskih akordanata. Jedna je vrsta akordanata, koji su akord primili, da iz toga nabave sredstva za ishranu svoju i svoje porodice. Takav akordant sigurno nije poduzetnik. To je akordant, koga dr. Vilim Helebrant u svojem tumaču k zakonu o osiguranju radnika — da li pravom ili ne, ne ćemo ovdje ispitivati — naziva naještenikom dotičnoga poduzeća. Ali ima akordanata, koji niti sami rade, niti dijele svoje zarade sa svojim drugovima, nego pouzimaju akord u spekulativne svrhe sa tečevnom namjerom. Ti akordanti primaju sasma samostalno radnike u posao, otpuštaju ih bez ikakva nadzora davaoca akorda, isplaćuju ih, plaćaju porez od prihoda svoga samostalnog posla, imaju svoje protokolirane firme, te bi bilo zaista potpuno neopravdano, da se takovi akordanti ne smatraju poduzetnicima ili vlasnicima posla t. j. poslodavcima u smislu §-a 18. zakona o osiguranju radnika.

U žalbi se poduzeće pozvalo i na jedan članak, koji je Gjuro Grčević 1925. godine objavio u »Radničkoj zaštiti«, službenom glasniku središnjega ureda za osiguranje radnika. U tom članku medju ostalim stoji ovo: »Kako nas ovdje poslodavac kod brodarskih poduzeća ne interesira, mi ćemo ispitati, tko je poslodavac kod gradjevinskih poslova i u privrednom radu. Naš zakon kaže, da je poslodavac u privrednom radu poduzetnik odnosno vlasnik posla ili lice, za čiji se račun posao obavlja, a kod gradjevinskih poslova poduzetnik od-

Digitized by Google

nosno ovlašteni poduzimač (obrtnik), a ako takovog nema, naručitelj gradnje.« Ovdje je nabačeno puno riječi i želimo li, da dodjemo do jezgre pojma, moramo da se poslužimo jezičnim i logičkim tumačenjem. U prvom redu riječ »odnosno« hrdjavo je načinjena prema njemačkom »bezüglich«. Filozofi se već davno trude, da je izbace iz našega književnog govora. Predlažu mjesto nje riječ »ili«. Medjutim značenje riječi »odnosno« ne podudara se uvijek sa značenjem riječi »ili«, nego često puta — kao što je i ovdje slučaj — riječ »odnosno« općeniti jedan pojam pobliže odredjuje sa drugim specijalnim pojmom, spajajući ih oba u nerazdvojenu cjelinu. U našem slučaju kod ustanovljenja poslodavca u privrednom radu pojam »poduzetnik« sa pojmom »vlasnik posla« nije pobliže odredjen, jer je poduzetnik i vlasnik posla; dakle se ovdje riječi »odnosno vlasnik posla« mogu sasvim izostaviti. Kod ustanovljenja poslodavca kod gradjevnih poslova naprotiv općeniti pojam »poduzetnik« pobliže je odredjen sa specijalnim pojmom »ovlašteni poduzimač-obrtnik« jer se od poduzetnika traži naročita kvalifikacija. Nije naime svaki poduzetnik ovlašteni poduzimač, ovlašteni obrtnik je samo onaj, koji ima obrtnicu. Da je naš zakonodavac htio da izbjegne ovdje germanizam »odnosno« on bi rekao »ovlašteni poduzetnik«.

Pogrješno je i mišljenje okružnog ureda za osiguranje radnika — kako je poduzeće dalje u svojoj žalbi navelo —, po kojem bi poduzeće prema odredbama §-a 40. zakona o osiguranju radnika bilo glavni poduzetnik i kao takav solidarno jamčilo sa akordantima, o kojima je ovdje riječ. Poduzeće ne dolazi ovdje u obzir kao glavni poduzetnik nego samo kao davalac akorda; glavni je poduzetnik sam dotični akordant a potpoduzetnik je onaj, kome je on predao izvršenje pojedinoga djela preuzetoga posla (akorda).

Izgleda, da je žalba središnjem uredu za osiguranje radnika dala povoda prilično dugom razmišljanju, jer je poduzeće tek nakon godinu dana primilo rješenje ovoga sadržaja:

»U vezi sa tamošnjim dopisom od 30. svibnja 1935. u predmetu pitanja, tko je poslodavac, da li poduzeće ili M. M. i drug saopštava se, da ovaj ured smatra, da su pojedini poduzimači posla poslodavci u smislu §-a 18. zakona o osiguranju radnika.

Iz dostavljenih ugovora proizlazi, da su akordanti preuzeli posao po unaprijed odredjenoj jediničnoj cijeni po m^3, da posvema samostalno i svojevoljno upošljuju radnike; o njihovoj volji ovisan je broj radnika, trajanje rada, preuzimaju svu odgovornost za isplatu zarada, dok su spram poduzeća (firme) vezani samo uslovima glede kvaliteta drveta i minimuma dnevne dobave.

Prema tome je neoporno, da rade na svoj vlastiti riziko i da nisu ni obzirom na vrijeme rada kao ni obzirom na način rada i broj radnika, koje će uposliti, ovisni od raspoložbe poslodavca. Dosljedno ovim činjenicama mora se zaključiti, da ta lica nisu sa poduzećem (firmom) u akordnom odnosu nego zakupnom, da su zakupci posla, koji radeći

Digitized by Google

svojim radnicima te vlastitim radom i rizikom računaju na eventualnu veću ili manju dobit odnosno gubitak. Takav je zakupac poduzimač. Takav poduzimač je poslodavac prema §-u 18. zakona o osiguranju radnika, jer je po tom zakonskom propisu u privrednom radu poslodavac u prvom redu poduzetnik, a supsidijarno (»odnosno«) vlasnik posla ili lice, za čiji se račun posao obavlja.

Takav poduzimač nadalje, pošto je zakupnik posla, a ne vlasnik posla, je u odnosu spram poduzeća (firme) kao vlasnika posla potpoduzetnik i poduzeće (firma) je po §-u 40. zakona o osiguranju radnika solidarno obvezana za prinose takvog poduzimača-zakupnika.

Pri svakom slučaju imaju se, u svrhu ustanovljenja, da li je izvjesno takovo lice poslodavac-zakupnik ili akordant, imati u vidu u glavnom ovi momenti:

1) Opći socijalni položaj dotičnoga lica. Tu je od važnosti okolnost, da li je to lice prije i poslije odnosnoga posla nastupalo kao samostalni poduzimač ili je ono obični nesamostalni radnik, koji viši poslove podredjene naravi.

2) Ekonomske prilike dotičnoga lica, koje mora biti u stanju, da može i izvršiti obaveze nametnute mu zakonom o osiguranju radnika. Treba naime imati u vidu, da su socijalnomu zakonodavstvu za postignuće ciljeva potrebni kao nosioci dužnosti, koje su zakonom nametnute poslodavcima, takova lica, koja su sigurna, samostalna i ekonomski bar toliko jaka, da je vjerojatno, da će svojim poslodavačkim dužnostima i moći udovoljavati. Inače bi provedenje samoga zakona bilo uzaludno i gotovo nemoguće.

3) Neodvisnost i samostalnost zakupca od poslodavca u pogledu primanja, otpuštanja i isplate radnika.

4) Opseg njegove odgovornosti za izvršenje pola, koji mu je povjeren.

5) Visina njegove zarade — naročito, da li je ona tolika, da se dio iste može označiti kao poduzetnikova dobit, ili ona u bitnosti odgovara prosječnoj plaći običnoga radnika.

6) Ima li obrtnicu te plaća li porez ili porez tecivarine i poslovnoga prometa.

Tako je glasilo rješenje središnjeg ureda za osiguranje radnika, kojim je glavno pitanje, da li šumski akordanti pod izvjesnim uslovima mogu biti poslodavci u smislu §-a 18. zakona o osiguranju radnika, riješeno po tezi dotičnog poduzeća drvne industrije. No poduzeće ipak nije se moglo zadovoljiti sa solidarnom obavezom po odredbama iz § 40. rečenoga zakona. Uputilo je žalbu ministarstvu sovijalne politike i narodnog zdravlja, pozivajući se na svoje obrazloženje u ranijim žalbama, po kojem nema zakonske osnove za tezu središnjega ureda, da je poduzeće kao glavni poduzetnik jamac po al. 2. § 40. zak. o osigu-

Digitized by Google

ranju radnika, a šumski akordanti, inače deklarirani poslodavci po § 18. istoga zakona, da su potpoduzetnici prema poduzeću.

Na svoju žalbu primilo je poduzeće od ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja ovaj odgovor: »Ministarstvo u cijelosti usvaja mišljenje središnjega ureda u aktu od 18. ožujka 1935. br. 8075, koje je ured saopćio društvu povodom predstavke od 7. veljače 1934. Kako i samo društvo stoji na stanovištu, da se odnosna lica imaju smatrati samostalnim poduzimačima a ne akordantima, to je sporno samo pitanje, da li se pomenuti poduzimači mogu smatrati s obzirom na sve postojeće okolnosti potpoduzetnicima u smislu drugog stava § 40. zakona o osiguranju radnika.

Iz firme društva se vidi obujam poslova, kojim se društvo bavi Cijeli proizvodni postupak se sastoji iz sječenja drva, plavljenja, tranširanja, izvoza, utovara, piljenja i t d., koje poslove društvo obavlja ili u vlastitoj režiji ili ih izdaje samostalnim poduzimačima. U koliko društvo izda izvršenje pojedinih poslova samostalnim poduzimačima, ovi su spram društva kao vlasnika cjelokupnog posla potpoduzetnici.

Iz priloženih ugovora proizlazi, da su M. M. i dr. poduzeli plavljenje, tranširanje, izvoz i utovar jelovih ruljaka u pojedinim odjelcima šume. S obzirom na navedene razloge pomenuti poduzimači imaju se smatrati potpoduzetnicima u smislu drugoga stava § 40. zakona o osiguranju radnika.

Preporučuje se osim toga uredu, da društvu skrene pažnju, da ono, ako želi da o ovom pitanju dobije rješenje ministarstva, protiv koga može da podnese tužbu državnom savjetu, mora podnijeti žalbu protiv platežnih naloga, jer jedino po žalbama protiv platežnih naloga odnosno odluka središnjeg ureda za osiguranje radnika može ministarstvo da donese rješenje, protiv kojega je moguća tužba državnom savjetu«.

Moje je lično mišljenje, koje naravno nije mjerodavno (mjerodavno će biti svojevremeno rješenje državnog savjeta), da stanovište središnjeg ureda i ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja koje se jedino temelji na — kako je dokazano — izlišnoj riječi »odnosno«, nije u skladu sa zakonskim propisima, ali je razumljivo, jer ide za što većom sigurnošću u pogledu uplate prinosa. Svakako se može bilježiti kao napredak, što šumski akordanti pod izvjesnim uslovima kao poduzimači ulaze u kategoriju poslodavaca u smislu § 18 zakona o osiguranju radnika. Moglo bi se prigovarati nekim momentima, koje središnji ured postavlja kao kriterij u pogledu pitanja, da li je izvjesno lice poslodavac — zakupnik ili običan akordant, no svrha ovomu članku nije polemika, nego želja, da se zainteresovani informiraju o pitanju, o kojem se ovdje govori.

Digitized by Google

Pogrješna sudska praksa

Priopćio dr. Steinmetz Ivan, sudac u m.

1. Zvanična utaja.

Presuda odjeljenja B. beogradskoga kasacionoga suda u Novom Sadu br. Kre 22/149/1932. od 1. siječnja 1933. izriče: »Za krivično djelo iz § 319. od. 1. k. z. zahtijeva se, da utaju učini državni službenik pri vršenju javne službe, dakle da se utaja odnosi na stvari, koje je učinilac primio prilikom svoga zvaničnoga rada, t. j. onoga rada, za koji je on stvarno i mjesno nadležan. U koliko se pak ne bi odnosila utaja na tako primljene stvari, padala bi samo pod udar § 318. k. z.«

U obrazloženju te izreke piše presuda: »Iz mjerodavnih utvrdjenja u napadnutoj presudi izlazi, da optuženi nije bio ovlašten za primanje utuženih svota, već da je to bio općinski blagajnik, dakle da nije bio zato nadležan optuženi.«

Kako je za gonjenje zbog prestupa iz § 318. k. z. potreban prijedlog, a ovoga u ovom slučaju nema, (naravski, jer se je od početka kažnjivo djelo smatralo, ispravno, kao zločin iz § 319. k. z.!), to je optužba odbijena.

Okolnost dakle, što je optuženi, osim toga, što je utaju počinio kao općinski, dakle državni službenik (§ 14. t. 3. k. z.) »pri vršenju javne službe« (§ 319. k. z.), zaveo još stranku u bludnju, ponašavši se tako, kao da može primiti upitni novac — dovela je do oslobodjenja optuženoga, umjesto da se smatrala kao otežavajuće pri odmjerenju kazne.

Tekst zakona: »Ako je utaju učinio državni službenik pri vršenju javne službe, — kaznit će se« i t. d. tako je jasan, da tu ne treba ni tumača. Nu, ako baš sudac ne će da se uzda samo u svoje tumačenje zakona, eno tumača dra Dolenca i Čubinskoga, a iz njemačke pravne literature Olshausena i Schwarze-a, gdje je stvar čisto i bistro protumačena.

Sud je, na nesreću, uzeo uvid baš u »Sudski Trebnik« Laze Uroševića, koji se ne zadovoljava sa zakonskim tekstom, nego dodaje još svoju nadopunu. Zakon naime kaže samo: »Ako je utaju učinio državni službenik pri vršenju javne službe«, — a »Sudski Trebnik« dodaje: »a pri tom stvarno i mjesno nadležan. U protivnom slučaju stajat će obična utaja (§ 318. k. z.).«

Ovakova nadopuna zakonskoga teksta nije dozvoljena. Optuženi je u gornjem slučaju bezuvjetno »utaju učinio — pri vršenju javne službe«, kako to § 319. k. z. zahtijeva, te je prvostepeni sud sasma ispravno zauzeo to stanovište. — »Sudski Trebnik« Laze Uroševića ne može da se riješi prijašnje prakse u kraljevini Srbiji, te faktično navodi kod § 319. k. z. ovakovu rješidbu: »Ne može postojati djelo utaje iz § 113. niti posluge iz § 112. k. z. (za kraljevinu Srbiju) prema poreskim pomoćnicima u smotrenju primljene poreze (jer oni nisu vlasni, da primaju porezu, niti su računopolagači. Branič, 1905. god. III. 232.).«

Ovo je bilo ispravno po tekstu § 113. k. z. za kraljevinu Srbiju, koji glasi: »Činovnik, koji utaji (§ 229. k. z.) stvari, novce ili hartije od vrijednosti, koje je po službenoj dužnosti primio na čuvanje,

Digitized by Google

da se kazni robijom« i t. d. — Tu se može kazati, da gornji poreski pomoćnici nisu primili novac »po službenoj dužnosti«, jer im to nije bila službena dužnost. Ali današnji zakon drukčije glasi, baš da ovaki slučajevi budu obuhvaćeni.

2. Opet zvanična utaja.

(Državni službenici po § 14. t. 3. k. z.)

Kasacioni sud u Beogradu presudom od 22. veljače 1934. Kre 68. izriče, da je starješina skauta državni službenik u smislu t. 3. § 14. k. z., a to obrazlaže ovako:

»Iz naprijed navedenih inkriminiranih izraza izlazilo bi, da je tužilac utajio skautski novac kao starješina skauta, dakle kao funkcioner skautskoga saveza. Ovaj savez osnovan je saobrazno zakonu o javnim zborovima i udruženjima u cilju moralnog i fizičkog vaspitanja narodne omladine i odgajivanja dobrih gradjana, te prema tome spada u red javnih udruženja, koja postoje po odobrenju nadležne državne vlasti, podleže njenom stalnom nadzoru, a ustanovljena su u općem i javnom interesu. Prema tome i lica, koja su u službi toga saveza, imaju se smatrati kao lica, koja po zakonskom ovlašćenju vrše izvjesnu trajnu službu u javnom interesu, pa dakle vrše i javnu službu, i kao takva imaju se smatrati u pogledu svoje krivične odgovornosti kao državni službenici u smislu § 14. toč. 3. k. z., a utaje, koje bi u tom svojstvu izvršili, imale bi se kvalifikovati po § 319. k. z., koje se djelo goni po službenoj dužnosti, a ne po § 318. k. z., kako je to okružni sud pogrješno našao.«

T. 3. § 14. k. z. glasi: »Kao »državni službenik« smatra se pored lica, koje je u državnoj službi po zakonu o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskoga reda, i lice, koje je u službi kod državne ili samoupravne vlasti ili vrši po zakonskom ovlašćenju kakvu trajnu ili privremenu javnu službu a ne dolazi pod zakon o činovnicima.«

Ovaj zadnji kriterij primjenjuje gornja presuda na starješinu skauta, ali sa nekom izmjenom: » —lica, koja po zakonskom ovlašćenju vrše izvjesnu trajnu službu u javnom interesu pa dakle vrše i javnu službu.« Nu nije svejedno: »služba u javnom interesu« i »javna služba«. Dimnjačar vrši službu u javnom interesu, ali ne vrši javne službe.

Onda, u koliko vrši skautski starješina svoju službu po zakonskom ovlašćenju? Zato, jer je skautski savez osnovan saobrazno zakonu o javnim zborovima i udruženjima? To ne može biti, jer bi onda bio i pretsjednik ili odbornik pjevačkog i svakog drugog udruženja, koji spada pod gornji zakon, državni službenik, jer su sva ta udruženja osnovana saobrazno zakonu o javnim zborovima i udruženjima. Da skautski savez podleži stalnomu nadzoru državne vlasti, nije takodjer mjerodavno, jer isto tako spadaju pod taj nadzor i gornji dimnjačar i gornja udruženja.

Ovako proširiti pojam »državni službenik« nije dakle umjesno.

3. Nužna odbrana.

(Presuda kasacionoga suda u Beogradu od 23. lipnja 1933. Kre 346.).

Okružni sud u Čačku presudom od 14. ožujka 1933. Kzp. 1333/32. oglasio je krivim optuženoga V. D., što je 14. studenoga 1932. u 7 sati u jutro,

Digitized by Google

kada je u svom zabranu u Cvetkama uhvatio V. T., da mu je otsjekao jedan cerić u prečniku 12 cm u namjeri protivpravnoga prisvanjanja; — uhvatio ga je dakle u kradji drva, ovoga umišljajno ušnikom sjekire udario po glavi nekoliko puta i toliko povrijedio, da je T. jedva došavši do svoje kuće poslije nekoliko časova umro, te je tim postupkom učinio djelo iz § 167. od. 1. k. z. u prekoračenju nužne obrane, kažnjivo po istom zakonskom propisu i § 24. III. stav, prva rečenica k. z. i za ovo djelo izrekao mu kaznu od jedne godine zatvora.

U obrazloženju kaže sud, da je optuženi svojim postupkom prekoračio granice nužne obrane, »jer sud nalazi, da za ovu obranu nije prestajao samo jedini način, kako je to on postupao, već je on mogao i na drugi način obraniti svoju imovinu.«

Kasacioni je sud našao, da je revizija državnoga tužioca umjesna, pošto »optuženi ovo djelo nije učinio u prekoračenju nužne obrane, jer se za postojanje nužne obrane po § 24. od. II. kriv. zak. traži, da se od sebe ili koga drugoga odbije istovremeni protivupravni napad, a koji bitni elementi nisu ničim utvrdjeni da postoje, već se iz presude vidi, da je optuženi D. u m i š l j a j n o u d a r i o p o k o j. T i h o m i r a, kada ga je uhvatio, da mu je već isjekao jedan cerić u zabranu, te se ne može uzeti, da je optuženi bio u nužnoj obrani, pa ni u prekoračenju iste,pošto mu je pravo na zaštitu imovine prestalo, pa kad nema bitnih elemenata za postojanje nužne obrane, to ne može ni biti riječi o prekoračenju iste.«

Na temelju toga je kasacioni sud odmjerio 4 godine robije.

Mnijenje kasacionoga suda, da ovdje optuženi nije počinio djelo u prekoračenju nužne obrane, nije ispravno. Ako je ubijeni isjekao jedan cerić i optuženi ga zatekao kraj njega sa sjekirom, ima pravo poprimiti, da hoće da isječe i drugi i treći. Dakle ne stoji, da »mu je pravo na zaštitu imovine prestalo«. Tim manje, jer kradljivac još nije bio u mirnom posjedu ni onoga jednog cerića, što ga je već bio isjekao. Protivupravni napad je svakako još trajao.

Tu se opet osjeća upliv prakse po starom zakonu, koji pak u pogledu nužne obrane sasma drukčije glasi, nego novi krivični zakon.

§ 54. kazn. zakonika bivše kraljevine Srbije kaže, da ne će biti kriv niti će se kazniti, koji što učini u pravednoj nužnoj obrani, a isto tako ni onaj, koji je granice nužne obrane prekoračio samo iz prepasti, straha ili plašnje. »Ovakovo prekoračenje granica može se po kačestvu opstojateljstva i kao kazniivo djelo iz nehata učinjeno kazniti iz § 158. i 180.«

Po tom zakonu moglo je biti govora o prekoračenju granica nužne obrane samo u slučaju prekoračenja iz nehata. Ovo prekoračenje iz prepasti, straha ili plašnje bilo je eventualno i kažnjivo, — opet kao djelo iz nehata učinjeno. — Ako su dakle bile granice ne iz prepasti i t. d., nego hotimično prekoračene, to se nije svrstavalo, a niti se je moglo po zakonu svrstati pod propis o prekoračnju pravedne nužne obrane, nego se je smatralo samostalnim krivičnim djelom.

Nu novi krivični zakonik drukčije glasi. »Ako učinilac prekorači granice obrane, sud mu može ublažiti kaznu po slobodnoj ocjeni (§ 72.), a ne će ga kazniti, ako je on ovo prekoračenje učinio uslijed jake razdraženosti, prepasti ili straha.«

Digitized by Google

Razlika je dvojaka. Nije kažnjivo prekoračenje uopće, ako je uslijedilo uslijed jake razdraženosti, prepasti ili straha. Drugo se prekoračenje, učinjeno umišljajno ili iz nehata, može blaže kazniti.

Ovo se je potonje imalo primijeniti, jer se, prema gore rečenomu, tu zaista radi o prekoračenju granica nužne obrane pod § 24. III. k. z., kao što je poprimila prva instancija.[1]) Samo kod odmjerenja kazne nije se mogao taj sud da otrgne od stare prakse i odmjerio je mjesto vječite robije ili robije najmanje deset godina jednu godinu zatvora. § 158. k. z. za bivšu kraljevinu Srbiju naime kaže: »Ko čovjeka iz nehata (nesmotrenosti, nepažnje) ubije, da se kazni zatvorom od dva mjeseca do dvije godine.« To je vrijedilo za kazneni zakon bivše kraljevine Srbije, po kojem je kažnjivo prekoračenje moglo biti samo iz prepasti, straha ili plašnje, a kažnjavalo se kao kažnjivo djelo iz nehata.

Kasacioni sud potpunim pravom smatra ovu kaznu preniskom i sasma ispravno odmjerava 4 godine robije, ali je upao u istu pogrješku, kao prvomolbeni sud, misleći, da tu strožu kaznu može odmjeriti samo, ako poprimi, da ovdje nema prekoračenja nužne obrane. To proizlazi iz ovih riječi u obrazloženju presude kasacionog suda: »... optuženi D. ovo djelo nije učinio u prekoračenju nužne obrane, jer se za postojanje nužne obrane po § 24. od. II. kriv. zak. traži, da se od sebe ili koga drugoga odbije istovremeni protivupravni napad, a koji bitni elementi nisu ničim utvrdjeni da postoje; već se iz presude vidi, da je optuženi D. u m i š l j a j n o u d a r i o p o k. T i h o m i r a.«[2])

Jest, umišljajno ga udario, odbijajući protivupravni napad na svoju imovinu i zato mu je mogao ali nije morao sud po slobodnoj ocjeni (§ 72.) ublažiti kaznu. On se je smio služiti tom obranom samo u toliko, u koliko je bila p o t r e b n a, da se odbije protivupravni napad. Sigurno nije bilo potrebno, da čovjeka usmrti, dok nema u presudama ni govora o tome, da je kradljivac navalio na optuženoga. Stoga će sud po slobodnoj ocjeni odmjeriti robiju, a ne zatvor, i to radi prekoračenja nužne obrane.

4. P o k u š a j i z § 250. k. z.

§ 250. k. z. glasi: »Ko u tudj stan ili zatvorene prostore protiv volje ovlašćenog lica prodre ili se na zahtjev ovlašćenog lica odatle ne udalji, kaznit će se zatvorom do godinu dana ili novčano do 10.000 dinara.

Ako učinilac pri ovome upotrijebi silu ili prijeti silom, kaznit će se zatvorom. Z a p o k u š a j ć e s e k a z n i t i.

Gonjenje se preduzima po prijedlogu.

U naročito lakim slučajevima može sud i od svake kazne osloboditi.«

Kasacioni sud u Beogradu presudom od 22. lipnja 1933. Kre 500/4. je izrekao: »Pokušaj krivičnoga djela iz § 250. k. z. je kažnjiv samo u slučaju, kada krivična radnja potpada pod odjeljak II. istoga zakonskog propisa, a ne i pod odjeljak I. istoga zakona.«

Zamašaj ovoga rješenja je tim veći, što je ono izrečeno uslijed zahtjeva vrhovnoga državnog tužioca za zaštitu zakona, koji je podnešen protiv pravo-

[1]) Drugo bi bilo, da je kasacioni sud naveo, da je optuženi kradljivcu oduzeo sjekiru. Onda zaista ne bi bilo više napadaja.

[2]) Dr. D o l e n c str. 63. »Djelo nužne obrane je u m i š l j e n o i z v r š e n o djelo, koje bi inače zaslužilo kaznu« i t. d.

Digitized by Google

moćne presude sreskoga suda u L. od 23. travnja 1932. Kps. 175/31. Ono oslobadja optuženika, koji je po sreskom sudu osudjen zbog prestupa iz § 250. u vezi sa § 31. k. z., jer da se tu radi o prestupu iz odjeljka I., a pokušaj se kažnjava samo u slučaju II. odjeljka, kada je naime upotrijebljena sila ili prijetnja silom. Ovo da jasno proizlazi iz stilizacije § 250. k. z., gdje je rečenica: »Za pokušaj će se kazniti« — sadržana samo u II. odjeljku i čini sastavni dio teksta njegovog, tako da se nikako njen domašaj ne može protegnuti i na odjeljak I. § 250. k. z.

Onaj, koji pročita odjeljak II., mora da sumnja u ispravnost gornjega rješenja. Bilo bi sasvim neobično razumijevati gornji izraz samo na drugi odjeljak, dok ne kaže: »Za pokušaj će se kazniti samo u ovom slučaju«, jer riječi u II. odjeljku »pri ovome« tako vežu II. odjeljak sa prvim, da se logično odredba o pokušaju odnosi i na I. odjeljak, t. j. uopće na jedinstveni prestup iz § 250. k. z.

Na tome ne mijenja okolnost, da je gornja rečenica uvrštena u II. odjeljak, premda bi bilo, istina, bolje, ako bi ta rečenica stajala kao poseban III. odjeljak, kao što je u drugim slučajevima, kad je pokušaj prestupa proglašen kažnjivim (§§ 209., 224., 243., 271., 314., 320., 322., 329., 334., 347., 357., 358.). Nu ni ovako nije palo na um ni jednom tumačitelju, da tumači ovaj paragraf onako, kako ga tumači kasacioni sud.

Dolenc piše (str. 327.): »U svakom slučaju se djelo kažnjava i u pokušaju. Inače je zakonodavac odredio stavku o kazni kod pokušaja na koncu druge alineje, ali po smislu nije moguće, da postoji kakva razlika izmedju djela prvih dviju alineja.« »Tekst u Službenim novinama bio je možda po tiskarskoj pogrješci odredjen bez posebne alineje.«

Izdanje krivičnog zakona od Gojka Niketića, kao i tumač Šilović-Franka navode rečenicu o pokušaju kao treći stav. — Isto ovo čini Čubinski, koji uslijed toga ništa ne piše o tom pitanju.

Dolenc kao da je predvidio, da će tu nastati nesuglasice.

»Sudski Trebnik« Laze Uroševića takodjer ne govori o tom pitanju. Ali zato nešto drugo kaže: »Za postojanje djela potrebno je kako prodiranje u nečiji stan tako i zadržavanje (ostajanje) u istom protiv volje ovlašćenog lica.« Ovo ne stoji, jer zakon izričito kaže: »prodre ili se na zahtjev ovlašćenog lica odatle ne udalji«. Pri ovakom tumačenju pokušaj ne bi bio uopće moguć, jer se ne može pokušati: prodrijeti i na poziv ne udaljiti se.

Ocjene i prikazi

Vasa Lazarević: Za spas napuštene djece. — Beograd 1935., str. 82

Književnik i saradnik »Novosti« gosp. Fuis došao je na originalnu misao, da se obuče u podrapano odijelo i da 11 dana provede sa ljudima sa dna života, sa bijednicima bez kruha i ruha, bez zarade i bez krova nad glavom, jer samo na taj način može da potpuno upozna njihov bijedni, očajni život. Iz njegovih članaka u »Novostima« jasno vidimo ne samo očajan život ovih nesretnika, nego i očajan život napuštene djećice, koja i gola i bosa, i gladna i žedna, a i bez krova nad glavom, skiću se po mračnim, prljavim, vlažnim podrumima i stajama. I za taj stan i za parče hljeba, da ne umru od gladi

Digitized by Google

i da se ne smrznu po snijegu i ledu, po oluji i kiši na ulici, moraju da prosjače, a ako ne mogu ni prosjačenjem da dobiju bar najnužnije pare, sili ih nevolja i glad, da posižu za tudjim, — da kradu. Ovo je najbolji dokaz, kako je upravo od prijeke nužde, da država i banovine, a i naše općine, najpače Beograd i Zagreb poduzmu odmah nužne mjere, da ovu djecu spase od ulice, koja ih upropašćuje. Ne učine li to čim prije, od ove će djece postati neminovno provalnici i razbojnici, koji će nanositi ogromnu štetu čestitim državljanima, ugrožavati sigurnost gradova i sela, a kad dodju u kaznene zavode, velike troškove državi.

Jedan od najboljih naših stručnjaka u pitanju zaštite napuštene djece gosp. Vasa Lazarević, koji se u svojem organu »Policiji« već preko dvadeset godina bavi ovim pitanjem, iznosi nam u ovoj svojoj uzornoj knjizi jasno pred oči prijeku potrebu, da se pitanje spasa napuštene djece uzme odmah u ruke, jer nam svako odgadjanje spasavanja ove djece donosi nenaknadivu štetu. U toj je knjizi jasno prikazano, što sve čine druge kulturne države za spas napuštene djece, dok se ona kod nas prepuštaju ulici.

Potpuno se pridružujem piščevim zahtjevima na našu državu, banovine i općine, da se: 1. dopune zakoni i uvedu mjere za njihove stroge primjene u pogledu zaštite i spasa sve nezaštićene i napuštene djece; — 2. preuredi već postojeća policija i dopuni dodatkom nove sekcije — socijalne policije, koja će sigurno skrenuti u ovomu pravcu, za što strane policije daju dovoljno pouka i iskustva; — 3. uvedu i korisno upotrijebe najpotrebniji budžeti za ove svrhe; — 4. zakonom urede dužnosti onih roditelja, koji nisu sposobni, da ih sami osjete i na visini održe, a da se oduzmu djeca iz sredine, koja se utvrdi kao škodljiva bilo moralno bili fizički; takovih zakona o granicama roditeljskog prava nad djecom ima u svim drugim zemljama; — 5. nastoji forsiranje specijalnih domova, za kojima se stvarno u zemlji osjeća oskudica i zbog kojih se cijela socijalna akcija ne može da dovoljno razvija i pokaže željene uspjehe; — 6. prihvati općina vodjenja katastra o svim ličnim podacima i drugim elementima te o svim uslovima, u kojima se nalaze djeca, o kojoj se doskora nije nitko brinuo, i u čijim bi teritorijima socijalnoga milijea potanko vodjenje evidencije bilo veoma korisno; — 7. spreme za ove potrebe izvidjači, nadzornici, kontrolori i inspektori profesionalnoga osoblja i iz službenih kao i iz dobrovoljnih sredina socijalnih radenika; — 8. da država, banovine i općine pomognu i omoguće otvaranje »Prihvatilišta« i »Savjetovališta« na svojim terenima i u svojim zgradama; da za prvi početak ustupe već jedan dio onoga, što već imaju na svojem raspoloženju; da svima načinima omoguće ubrzanje prvih i najprečih akcija, sa kojima će se pristupiti ovome radu; da budu potpora i pokrovitelji privatnih incijativa svih dobrotvornih udruženja i društava, koja se zalažu u ovome poslu.

U istoj se mjeri treba starati još i za podizanje onih, kojima se nije stiglo pomoći za vremena i koji su zalutali stranputicom. Za njih su domovi za popravke, za naknadno učenje, za naknadno razvijanje osjećaja dužnosti i socijalnih obaveza budućih gradjana.

Ovu knjigu najtoplije preporučam svakome, kome je stalo do valjanoga odgoja i budućnosti nade naše, omladine naše.

Šilović

Digitized by Google

Dr. Korošec. Položaj žene po pravu asirske pravne knjige.

(Napose otisnuto iz »Slovenskog Pravnika«, Ljubljana 1935., str. 24). — Pravna orientalistika dobiva u zadnje vrijeme sve veću važnost kao posebna grana orientalistike. Pravni spomenici sačinjavaju znatan dio tekstova klinovitog pisma, koji su se do sada našli.

Raztumačenje i obradjivanje ovih tekstova, kojem su se radu u prvo vrijeme posvetili samo filozofi (orientaliste), a tek kasnije i pravnici, omogućavaju sve bolje poznavanje pravnog života Sumeraca, Asiraca, Babilonaca, Hetita i ostalih naroda, koji su još prije Krista živili u srednjoj i prednjoj Aziji i tu postigli visoki stepen kulture.

Sa pravnom orientalistikom bavi se i gosp. V. Korošec, proefsor rimskog prava na sveučilištu u Ljubljani, djak glasovitoga pravnog orientaliste Kosehakera, profesora na sveučilištu u Leipzigu. Gosp. Korošec, koji je već do sada dao lijep broj radova na ovome polju, daje nam sada zanimljivu studiju o pravnom položaju po pravu asirske pravne knjige. Ova je pravna knjiga po mišljenju mjerodavnih učenjaka nastala izmedju god. 1450.—1250. prije Krista. Ona je dakle mnogo mladja nego glasoviti Hammurabiov zakonik, za koji se smtara, da je izdan god. 1914. pr. Krista (Babilonski Kralj Hammurabi vladao je od 1955.-1913. pr. Kr.).

U ovoj studiji daje g. Korošec najprije kao uvod instruktivni prikaz današnjeg stanja pravne orientalistike, zatim značaja i sadržaja pravnih spomenika klinovitog pisma, sve to popraćeno odličnom bibliografijom, koja će svakomu dobro doći, koji se zanima za ovu epohu pravne historije (str. 11-12).

U drugom glavnom dijelu prikazuje pisac u pojedinostima odredbe asirske pravne knjige o sklapanju braka, o pravnom položaju žene u braku i o prestanku (razrješenju) braka, usporedjujući pri tome sve te odredbe sa odnosnim odredbama Hammurabiovog i Hetitskog zakonika. Položaj žene je kod svih orientalskih naroda nepovoljan, ali se iz ove usporedbe vidi, da je po asirskom pravu bio najnepovoljniji.

Iz toga prikaza može se vidjeti, da je mnogo toga, što nalazimo u mozaičkom bračnom pravu, preuzeto iz asirskoga prava. Tako ima t. zv. leviratski brak mozaičkoga prava, t. j. da je brat dužan, da se ženi sa udovicom svoga pokojnoga brata (v. o tome Duschak, Das mosaisch talmudsiche Eherecht, Wien 1868., str. 112 i sl. i Bergmann, Internationales Ehe- und Kindschaftrecht I., Berlin 1926. st. 141), svoje podrijetlo u asirskom pravu. Isto tako odgovara asirskomu pravu shvaćanje mozaičkoga prava, da svečane zaruke znače već početak braka, da obvezuju na vjernost i mogu se razvrgnuti samo na način kao i brak.[1])

I vjerski običaj kod Muslimana, da žena mora nositi koprenu, dolazi od Asiraca. Po njihovom pravu slobodna žena i udova morale su, kada su se javno pojavile, pokriti svoje lice. To nije bila dužnost nego i pravo zakonske slobodne žene. Bludnicama i ropkinjama bilo je to pod kaznom zabranjeno.

---

[1]) Pobliže o uplivu asirskog, babilonskog i hetitskog prava na mozaičko pravo vidi E. Ring, Israels Rechtsleben im Lichte der neuentdeckten assyrischen und hethitischen Gesetzesurkunden (Stockholm-Leipzig 1926) i Povis Smith, The Origin and History of Hebrew Law (1931) [c't. po Korošču].

Digitized by Google

Takvim radovima će nas gosp. Korošec jako zadužiti, jer je većini naših pravnika opširna literatura o ovom predmetu na francuskom, engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku nepristupačna.

B. Eisner

Pravosudje

a) Gradjansko

Protiv dozvoljene ovrhe može se ustati ne samo tužbom ili molbom po §§ 444. ili 445. staroga Grpp., nego i tužbom na utvrdjenje po §-u 323. novoga Grpp.

Rješidba stola sedmorice od 13. lipnja 1935. br. Rev. 582/1—1935.

(Osuda sreskoga suda u Zagrebu od 3. listopada 1934. br. P. 7746/33/9 — osuda okružnoga suda u Zagrebu od 15. prosinca 1934. br. Pl. 2586/34/2)

U prinudnom poravnanju van stečaja N 55/32., koje se je vodilo pred okružnim sudom u Z., preuzeli su jamci E. A. iz Z. i D. A. iz V. jamčevnom ispravom od 26. kolovoza 1932. jamstvo za kvotu od 40% kao jamci i placi pod uvjetom, da se poravnanje prihvati s kvotom od 40%. Poravnanje je medjutim prihvaćeno tek s povećanom kvotom od 50%, te je postalo i pravomoćno.

Po neplatežu dospjeloga obroka zatražio je vjerovnik C. D. iz L. ovrhu protiv jamaca, koja mu je i dozvoljena. Protiv te odluke ustali su jamci utokom. Apelacioni sud je utok odbio s obrazloženjem: »uvaživ, da ovršenici priznaju, da su u prinudnom poravnanju van stečaja R. E. preuzeli jamstvo za isplatu 40% kvote; — uvaživ, da, koliko ovršenici drže, da je uslijed povišenja kvote po dužnici prestalo njihovo jamstvo, imadu to ustvrditi redovitom tužbom, koju su prema navodu u pravnom lijeku medjutim podnijeli; — uvaživ, da su ovršenici pismenom izjavom izričito pristali, da se za kvotu, za koju su jamčili, može protiv njih voditi ovrha na osnovu izvatka iz spiska prijavljenih tražbina«.

Kasacioni sud je potvrdio rješenje apelacionoga suda.

Pored utoka su jamci istovremeno podnijeli sreskomu sudu I. u Z. tužbu na ustanovljenje beskrepnosti jamčevne isprave, pa je prvomolbeni sud u cijeosti udovoljio tužbi, obvezu jamaca proglasio nepostojećom, a isto tako je proglasio nepostojećim i pravo vodjenja ovrhe protiv jamaca zbog neispunjenja poravnanja prezaduženice E. R. u poravnanju N 55/32.

Okružni sud u Zagrebu je povodom priziva tuženoga vjerovnika potvrdio prvostepenu presudu, pa u obrazloženju medju inim navodi i slijedeće:

»Priziv nije osnovan. Sama činjenica, da je tuženi jamčevnu ispravu od 23. kolovoza 1932. i u njoj dano tužiteljsko obvezno očitovanje upotrijebio, a da izvede ovršne čine protiv tužitelja, opravdava postojanje pravnog interesa, da se utvrdi ono, što se traži u tužbenom zahtjevu. Time je i sama dopustivost tužbe po § 323. grpp. dovoljno opravdana«.

Kasacioni sud u Zagrebu je odbio reviziju i potvrdio prvo- i drugostepenu presudu, a svoje rješenje obrazložio je medju inim ovako:

»Tuženica pobija pravno mišljenje nižestepenih sudova, tvrdeći, da je tužba na utvrdjenje predvidjena u § 323. grpp. supsidijarno pravno sredstvo, koje je dopušteno samo onda, ako se redovnim pravnim sredstvima ne može još ostvariti neko pravo, a u konkretnom slučaju da tužioci mogu ovršnu dozvolu pobijati pravnim lijekovima, u zakonu predvidjenima, što da su i učinili. Ovo pravno mišljenje tužbenice nije ispravno. Tužbom po § 323. grpp. može se tražiti, da se utvrdi, da li postoji ili ne postoji neki pravni odnošaj ili pravo, da se prizna istinitost neke isprave ili utvrdi njihova neistinitost, ako tužilac ima pravni odredjeni interes, da se što prije sudskom odlukom utvrdi taj pravni odnošaj ili pravo ili istinitost isprave. Po ovom zakonskom propisu mora tužilac učiniti vjerojatnom opstojnost pravnog interesa, da se izreče u tužbi označeni sudski judikat. Tužioci imadu pravni interes, jer će sa judikatom izrečenim u svoj parnici obeskrijepiti ovrhu, koju je

Digitized by Google

tuženica protiv njih u spisu R 2039/1933, a na temelju jamčevne isprave od 26 kolovza 1932. provela. Izvršni sud nije zvan, da prosudjuje, da li pravni odnošaj iamstva, sadržan u toj jamčevnoj ispravi, u istinu postoji ili ne postoji; on prosudjuje samo to, da li postoje uvjeti § 60. zakona o prinudnom poravnanju van stečaja, da se dozvoli ovrha, a tužba tužioca u ovoj parnici ide za tim, da se utvrdi, da li njihova garantna obveza iz jamčevne isprave od 26. kolovoza 1932. postoji ili ne postoji.

Čim se utvrdi presudom, da garantna obveza tužilaca iz te jamčevne isprave ne postoji, onda dosljedno tome tuženica nema prava, da na temelju te isprave vodi ovrhu protiv tužioca. Nije osnovano tuženično pravno shvaćanje, da su tužioci mogli ustati protiv ovrhe, koju je ona zatražila, jedino tužbom ili molbom po §§ 444. ili 445. grpp., jer ova pravna sredstva se mogu upotrijebiti, ako ovrhovoditelj vodi ovrhu na temelju isprava naznačenih u § 438. hrv. grpp., a tuženica ne vodi protiv tužioca ovrhe na temelju takovih isprava, nego po § 60. zak. o prin. por. van stečaja na temelju jamčevne isprave tužioca od 26. kolovoza 1932.«

Ovim riešenjem kasacionog suda, kojim je potvrdjena prvostepena presuda, ujedno je stavljena van snage i odluka istoga kasacionog suda, ali u izvršnom predmetu R 2038/33., koju smo uvodno citirali, a koje nosi kasniji datum, t. j. 10. listopada 1935. Svakako je zanimljivo, da kasacioni sud u izvršnoj stvari pravomoćno dozvoljava ovrhu, dok isti sud u tužbenoj stvari na osnovu materijalno pravnih momenata proglasuje jamčevnu obvezu nepostojećom, čime ujedno neizravno onemogućuje i ovrhu, koju je na osnovu formalno pravnih momenata dozvolio.

Priopćio dr. Büchler, odvjetnički pripravnik u Zagrebu.

Nije valjan ugovor, kojim muž dozvoljava ženi razlučno boravište, te se obvezuje na plaćanje alimentacije

(Presuda stola sedmorice od 22. XI. 1935. Rev. 1178/2—35.)

Tuženi P. I. kao muž ugovorio je s tužiteljicom P. J. kao ženom, da će faktično razvrgnuti bračnu zajednicu, da će razlučno živjeti, a tuženi će tužiteljici za uzdržavanje dati pokućtvo i isplatiti D 500.000.—. Utanačenje je sklopljeno 21. studenoga 1930., tuženi je isplatio tužiteljici D 500.000 i dao joj pogodjeno pokućtvo, a tužiteljica se je od njega odselila i razlučno živi.

Dana 9. studenoga 1934. predala je tužiteljica okružnomu sudu u Zagrebu tužbu proti tuženomu, u kojoj je stavila ovaj tužbovni zahtjev:

»Tuženi dužan je tužiteljicu kao svoju zakonitu nerastavljenu ženu natrag primiti u zajedničko bračno kućanstvo i u efektivnu bračnu zajednicu, te je dužan davati joj u bračnoj zajednici pristojno uzdržavanje po svojoj imovini, sve to u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja prema §-u 456. st. grpp.«

Tuženi se je u odgovoru na tužbu pozvao na utanačenje od 21. studenoga 1930., prema kojemu je s tužiteljicom sporazumno razvrgao faktičnu bračnu zajednicu, koja faktično (ne pravno!) ne postoji, isplatio za doživotno uzdržavanje D 500.000, te kako se ta pogodba ne protivi zakonu, ona je dozvoljena i ugovor valjan, pa tužiteljica nema prava mimo ugovora tražiti faktičnu uspostavu bračne zajednice, koja pravno još uvijek postoji, a pogotovo, nije u pravu tražiti alimentaciju, koju je pred 4 godine dobila. Pozvao se je na obrazloženje presude stola sedmorice od 30. kolovoza 1934. Rev. 1547/1—34. i one od 4. listopada 1934. Rev. 1024/1—34., te je razloge tih osuda citirao u prizivu i reviziji, ali je presudni sud, apelacioni sud i stol sedmorice kao revizijski sud udovoljio tužbovnomu zahtjevu.

Razlozi rješidbe stola sedmorice: »Tuženik pobija presudu prizivnoga suda iz razloga br. 4 §-a 597. grpp., jer da se osniva na pogrješnoj pravnoj ocjeni stvari. U obrazloženju ističe, da je obzirom na vansudni ugovor od 21. studenoga 1930., sklopljen izmedju njega i tužiteljice, tužbovni zahtjev neosnovan, budući su tim ugovorom, koji da je pravno valjan i obvezatan za obje stranke, tužiteljica i tuženi ugovorili, da će razlučno živjeti i sporazumjeli se i o visini alimentacije.

Nižestepeni sudovi da krivo tumače propis §-a 93. o. g. z., pa uslijed toga pogrješno ocjenjuju stvar, kada uzimaju, da mimo ugovora od 21. studenoga 1930 tužiteljica može tražiti povratak u bračnu zajednicu i u njoj pristojno uzdržavanje Predlaže, da se pobijana presuda preinači i tužiteljica odbije s tužbovnim zahtjevom,

Digitized by Google

odnosno da se ukine i spis vrati parničnomu sudu na nadopunu o primjerenosti primljene alimentacije.

Revizija nije osnovana, jer nižestepeni sudovi posve ispravno smatraju, da utanačenje od 21. studenoga 1930., kojim stranke uglavljuju sporazumno razvrgnuće svoje bračne zajednice, n i j e p r a v n o v a l j a n o i t o s obzirom na propise §§ 93. i 111. o. g. z. te § 42. ces. pat. od 8. listopada 1856., po kojima je bračna zajednica nerazrješiva* tako, da je tužiteljica u svako vrijeme ovlaštena mimo tog utanačenja staviti zahtjev na uspostavu bračne zajednice, kao što bi bio i tuženik ovlašten na takav zahtjev. P r e m a t o m u j e l o g i č n o, d a u b r a č n o j z a j e d n i c i m u ž i m a d a v a t i ž e n i p r i s t o j n o u z d r ž a v a n j e.

Stoga se pobijana presuda ne osniva na pogrješnoj pravnoj ocjeni stvari.*

Priopćio dr. F r ö h l i c h M i r o s l a v, odvjetnik u Zagrebu.

Izbrani sud može se valjano ugovoriti samo pismeno

Rješidba stola sedmorice od 28. studenoga 1935. Rev. 732/1—1935.

(Osuda okružnoga suda u Zagrebu od 20. travnja 1934. br. Po. 98/33/14, osuda apelacionoga suda u Zagrebu od 22. prosinca 1934. Pl. 6467/34/5)

S t o l s e d m o r i c e kao revizijski sud u nejavnoj sjednici u gradjanskoj pravnoj stvari tužiteljice A. C. za autorska prava S. B. iz Z. protiv tuženika U. J. m. a. iz Z. radi ništavosti presude obraničkoga suda spp. povodom revizije tuženika protiv presude apelacionega suda kao prizivnoga suda u Zagrebu, kojom je na priziv tužiteljice A. C. za autorska prava S. B. preinačena presuda okružnoga suda u Zagrebu, te udovoljeno tužbovnomu zahtjevu; presudio je: Revizija se ne uvažuje. — Tuženo U. J. m. a. u Z. dužno je tužiteljici A. C. za autorska prava S. B. naknaditi trošak revizijskog postupka sa 105 D za 15 dana pod prijetnjom izvršenja.

Obrazloženje: Tužena pobija revizijom presudu prizivnoga suda radi ništavosti iz br. 9 § 571. grpp., te iz razloga br. 3. i 4. § 597. grpp., jer da je u protivurječnosti sa parničnim spisima, te da se osniva na pogrješnoj pravnoj ocjeni stvari. No tužena ne navodi, u čem bi postojala ništavost iz br. 9., dok je pobijana presuda sastavljena tako, da ju je moguće sa sigurnošću ispitati; izreka presude ne protivuriječi sama sebi, a za odluku su izneseni razlozi, pa prema tomu ne postoji ništavost iz br. 9. § 571. grpp. Ne postoje ni revizijski razlozi iz br. 3. i 4

---

* Vidi tome protivne rješidbe stola sedmorice u dvobroju 11—12 »Mjesečnika« god. 1934., str. 550 i 554.

Prema sadržaju ove rješidbe radi se u njoj o rastavi katoličkih supruga od stola i postelje. Propisima sadržanim u II. poglavlju o. g. z. o valjanosti i raspustu (= razrješenju) ženidbe, te o rastavi od stola i postelje je bila izuzeta krepost za katolike prigodom uvodjenja o. g. z. u Hrvatskoj i Slavoniji, a ostavljena vrijednost njihova kanonskoga ženidbenoga prava (čl. III. ces. pat. od 29. XI. 1852.), a nisu ti prepisi o. g. z. u Hrvatskoj i Slavoniji ni kasnije uvedeni u krepost. Prema tomu pozivanje na §§ 93. i 111. o. g. z. o samovlasnom ukinuću i nerazrješivosti saveza ženidbenoga (= ženidbe) nema mjesta u pogledu katolika. Tomu odgovarajuće odredbe za katolike valja tražiti drugdje. Ces. patent od 8. X. 1856. ima 16 članaka, pa se ne može pozivati na njegov § 42., kojega nema. Tim patentom je izdan i uveden u krepost, u koliko ženidbene stvari katolika spadaju u područje zakonotvorstva gradjanskoga, »novi«: »zakon za ženidbe katolika«, često nazivan u praksi takodjer »gradjanski ženidbeni zakon za katolike«. Ovaj novi zakon ima u § 41. (ne 42.) odredbu, suglasnu onoj u § 93. o. g. z., pa medju ostalim još naročito u § 3. kaže, da se katolik ima držati crkvenih ženidbenih propisa, koji se mogu vidjeti iz naputka, »k o j i j e z a d u h o v n e s u d o v e o d r e d j e n i z a k o n u o v o m u (t. j. zakonu za ženidbe katolika) p r i k l o p l j e n«, a koji u 20.—23. sadržaje odredbe o nerazrješivosti ženidbe, dok su odgovarajuće tome odredbe općega kanon. prava sada sadržane u can. 1118—1127. Cod. iur. can. X. od god. 1917. Glavna odredba o nerazrješivosti ženidbe u § 21. spomenutoga naputka za duhovne sudove glasi: Ženidbu, medju kršćani sklopljenu, može čim izvršena bude, jedina smrt razriješiti«, a tomu odgovarajuća odredba u can. 1118 Cod. iur. can.: »Mutrimonium validum et consummatum nulla humana potestate nullaque causa, praeterquam morte, dissolvi potest« (Opas. ured.)

Digitized by Google

§ 597. grpp. U nazočnom slučaju je odlučno, da li je među parničnim strankama valjano ugovoren izbrani sud, kojega se presuda pobija radi ništavosti.

Prizivni sud ispravno uzima, da po zakonskom propisu, za valjanost ugovora o izbranom sudu mora da bude ugovor pismen. Nedvoibeno je, da je ugovorom od 31. siječnja 1930., sklopljenim između tužene i A. C. za autorska prava d. d. u Zagrebu, ugovorena za slučaj spora između njih nadležnost obraničkoga suda Komore za trgovinu, obrt i industriju u Zagrebu.

Utvrdjeno je po nižestepenim sudovima, da tužiteljica taj ugovor nije potpisala, pa prem tomu klauzula o izbranom sudu u tom ugovoru ne može vrijediti za tužiteljicu. Iz svih doprinesenih po parničnim strankama pismenih izjava o prenosu ugovora od 31. siječnja 1930. ne vidi se, da je tužiteljica potvrdila prema tuženici, da preuzima i klauzulu o izbranom sudu iz toga ugovora. Ni inače nije dokazano, da je tužiteljica takovu ispravu potpisala, a niti je dokazano, svjedocima K. P. i V. M., čiji su iskazi u protuslovlju sa iskazima ostalih svjedoka, a naročio sa doprinesenim pismenim ispravama.

Pošto je prema utvrdjenomu suglasnomu činjeničnom stanju po nižestepenim sudovima prizivni sud ispravno ocijenio pravnu stvar, odnosno ispravno primijenio materijalno pravo, to se revizija nije mogla uvažiti. — Trošak revizijskog postupka je dosudjen tužiteljici po § 143., 152. i 154. grpp.*

Priopćio dr. Ruven Antun, odvjetnik u Zagrebu.

Sporove radi smetanja posjeda groba rješava sud, a ne upravna vlast

Zaključak okružnoga suda u Zagrebu kao rekursnoga od 10. siječnja 1936., Pl 2874/35.

(Zaključak sreskoga suda I. u Zagrebu od 25. listopada 1935., br. P. 6943/35/21)

Sreski sud I. u Zagrebu je odbacio tužbu A. P. iz Z. protiv K. M. i drugova radi smetanja posjeda groba spp. radi nedopustivosti redovnog pravnoga puta.

Obrazloženje: Tužiteljica nazočnom tužbom tuži tužene radi smetanja posjeda groba u Zagrebu na Mirogoju, Izraelitsko odjeljenje, polje I red 1, grob br. 9. Ona tvrdi, da je došla u vlasništvo toga groba po propisu §-a 39 statuta za opće skupno groblje grada Zagreba, te da je posjed vršila na taj način, što je grob omedjašila bijelim kamenjem, posadila bršljan, grob čistila, suvišno granje otkidala i čistila travu i uopće držala ga u redu sa namjerom, da joj bude za ukop. No prvo tužena ju je smetala u posjedu groba, jer je u njega zakopala svojega supruga; drugo tužena za to, jer je prvo tuženoj dala taj grob u raspoložbu, premda je znala, da je prodan tužiteljici; treće tužena, jer je dala privolu za ukop u taj grob premda je znala, da je grob tužiteljičin; četvrto i peto tuženi, jer su kao predsjednik i tajnik treće tužene učiniti isto i pod istim okolnostima što i treće tu-

* Izbrani sud, čija je presuda gornjom presudom stola sedmorice poništena, zastupao je jednako stanovište: da se, naime, izbrani sud može valjano ugovoriti samo pismeno. Osim toga je izbrani sud smatrao dovoljnim, da se dokaže, da je takav pismeni ugovor uopće postojao, a da nije potrebno, da se on i producira, ako to nije moguće. N. pr. pismeni ugovor se izgubio, ali stranka dokaže, da je on doista opstojao, da su dakle stranke uistinu pismeno ugovorile nadležnost izbranoga suda. U konkretnom slučaju stranka tužiteljica, koja se pozivala na taj pismeni ugovor, da utemelji s njime nadležnost obraničkoga suda, nije bila u stanju, da taj ugovor producira, ali je ponudila dokaze, da je on postojao. Izbrani sud je te dokaze proveo, pa kad se na temelju njih osvjedočio, da je doista postojao pismeni ugovor s klauzulom o nadležnosti izbranoga suda, on se proglasio nadležnim i riješio meritorno tužbu. Čini se, da ni stol sedmorice ne osporava ispravnost toga stanovišta, ali smatra ispravnim dokaze, na temelju kojih je apelacioni sud došao do osvjedočenja, da onaj pismeni ugovor nije uopće postojao. Razlika, dakle, nije načelno pravna, nego samo u činjenicama, u ocjeni o uspjehu dokaza. Izbrani sud je na temelju dokaza došao do osvjedočenja, da je pismeni guovor postojao, dok redoviti sud nisu ti dokazi osvjedočili tako, da je on došao do protivnoga posljetka, da naime pismeni ugovor nije postojao. (Opas. ured.)

Digitized by Google

žena, šesto tužena jer je snosila troškove pogreba muža prvo tužene i sedmo tuženi, jer je izabrao baš taj grob, premda je znao, da je tužiteljičin, kako je to gore opisano. — Konačno predlaže, da se sudi po zahtjevu tužbe.

Sud je tužbu odbacio radi nedopustivosti redovnoga pravnoga puta iz ovih razloga:

Groblja kao površine, na kojima se vrši ukop mrtvaca, jesu j a v n e površine, te kao takove još spadaju pod propise §§ 36—46 zakona o zdravstvu od 25. ožujka 1906., te prema tome u pogledu reda na istima uopće i posebno spadaju pod naročiti nadzor upravnih vlasti.

Istina po §-u 39. statuta za opće skupno groblje grada Zagreba na Mirogoju, kakovi statuti su dozvoljeni i predvidjeni u § 45. zakona o zdravstvu, omogućeno je, da se naslovom kupnje dodje do groba i — kako statut dapače kaže — do vlasništva groba bez prava na uknjižbu. Ali ta mogućnost sticanja groba još uvijek nije isključila javnopravnost površine groblja kao i reda na njemu, odnosno nije isključila nadzoru upravnih vlasti nad grobljima u javno pravnom interesu, kao što su zdravstveni interesi, te odlučivanje upravnih vlasti o tom, gdje se može koji mrtvac pokopati, da li se može da prenese sa jednoga mjesta na drugo i t. d.

Konačno kada bi se uzelo, da je sud nadležan za rješavanje takovih sporova (vidi Goršić str. 206) i da je dopušten redovni pravni put za rješenje pitanja smetanja groba samo za to, jer se može grob steći privatno-pravnim poslom t. j. kupnjom, nastaje i pitanje izvršenja takovoga konačnog zaključka u slučaju udovoljenja tužbovnomu traženju.

Sud može odrediti samo u krivičnom postupku iskapanje mrtvaca u svrhu dokaza. Naprotiv iskapanje mrtvaca, konačno prenašanje istoga u drugi grob ne može sud uopće odrediti, a gradjanski sud nikako. To može dozvoliti i odrediti uz potrebite mjere opreza samo upravna vlast, kako to i odredjuje § 38 zakona o zdravstvu.

Prema tome dakle sud dolazi u nemogućnost, da izvrši svoju odluku t. j konačni zaključak, jer zavisi od upravne vlasti, da li će to ona iz javno pravnih obzira dozvoliti ili ne, pošto to upravna vlast može i uskratiti, ako nalazi, da iz javnih obzira imade za to razloga, a u kojem slučaju je a priori sudska odluka sasvim onemogućena, što ne može i ne smije biti. Iz ovih razloga odlučio je ovaj sud kao u dispozitivu ovoga zaključka.

O k r u ž n i k a o r e k u r s n i s u d u Z a g r e b u povodom rekurza tužiteljice donio je ovaj zaključak:

Rekurs se uvažuje, pobijani se zaključak prvostepenoga suda ukida, a stvar vraća prvostepenomu sudu, da i mimo neosnovanih razloga pobijanoga zaključka tužbu tužiteljice raspravi i konačno zaključak donese.

Obrazloženje: Pobijanim se zaključkom tužba tužiteljice radi nedopustivosti redovnoga pravnoga puta odbacuje. U obrazloženju svoga zaključka poziva se prvostepeni sud na činjenicu, da su groblja javna dobra. Medjutim ta okolnost nije još nikakvim razlogom, da se ustanovi nedopustivost redovnoga pravnoga puta.

Tužiteljica tuži radi smetanja posjeda u tužbi navedenoga groba činom u tužbi istaknutim. Po § 311 o. g. z. predmetom posjeda mogu biti sve stvari, koje su predmetom prometa pravnoga. Prema tomu uz gornju pretpostavku i stvari javne, u koliko se takav posjed ne kosi sa odredjenom svrhom, kojoj takova javna stvar služi.

Da je grob predmetom pravnoga prometa, proizlazi iz odnosnih statutarnih odredaba, a posjed se jednoga groba ne kosi sa svrhom, kojoj je groblje kao javno dobro namijenjeno. Prema tome grob je u smislu § 311. o. g. z. stvar, koja je sposobna, da bude predmetom posjeda. Kako se radi o smetanju toga posjeda, to je za raspravu takove tužbe pozvan redovni sud, pa prema tome ne može biti govora o nedopustivosti redovnoga pravnoga puta.

Valjalo je stoga rekurs tužiteljev uvažiti, a pobijani zaključak ukinuti, te stvar vratiti prvostepenomu sudu, da tužbu i mimo neosnovanih razloga pobijanoga zaključka raspravi i konačni zaključak donese.*)

Priopćio H a n T o m i s l a v, sudac sreskoga suda I. u Zagrebu.

* Upućujemo o tome pitanju na rješidbe br. 52. 183 i 426 u Vragovićevoj zbirci rješitaba kao i na rasprave dra L. Viraga i dra L. Mazzure u »Mjesečniku« iz god. 1925. br. 1, 4—5. (Op. ured.)

Digitized by Google

Za državni erar obvezatne su samo pogodbe, koje odgovaraju propisima zakona o državnom računovodstvu

Rješidba stola sedmorice od 28. studenoga 1935, Rev. 265/2—35.

(Osuda okružnoga suda u Varaždinu od 9. lipnja 1934, br. 1507/gr. P. 220/1926, rješidba apelacionoga suda u Zagrebu od 21. studenoga 1934. Pl. 7811/34)

U parnici t. t. Š. d. d. za promet kožom u V. protiv drž. lječilišta u N .M. radi 2.760 D donio je

okružni sud u Varavždinu presudu prema zahtjevu tužbe uz uvjet, da tužiteljica po svojem poslovodji položi slijedeću glavnu prisegu: »Nije istina, da je upravnik drž. lječilišta u N. M. pri odnosnoj naručbi poslovodju tužiteljice usmeno upozorio, da za erar kupuje robu samo za 660 D, a da ostatak tereti njega lično, jer to kupuje za namještenike lječilišta, a ne za lječilište.«

Iz razloga prvostepene presude: Tuženo lječilište nije nikakova dokazala doprinjelo u dokaz okolnosti, da upravnik toga lječilišta ne bi bio ovlašten za utuženi iznos upitnu robu naručivati za tuženo lječilište i erar obvezati, a u koliko je isti prekoračio svoju vlast naručivanja upitne robe pristoji višoj vlasti pravo protiv njega disciplinski postupati i odštetu zatražiti, dočim glede okolnosti, da je upravnik tuženoga lječilišta pri odnosnoj naručbi tužiteljicu usmeno upozorio, da za erar kupuje robu samo za 660 D, a ostatak da tereti njega lično, valjalo je dosuditi tužiteljici glavnu niječnu prisegu.

Apelacioni sud u Zagrebu donio je u tom predmetu rješenje, u kojem se veli: Priziv tuženoga je morao doći do uvaženja. Tuženo drž. lječilište je medju ostalima prigovorilo, da upravitelj G. M. nije bio ovlašten sklapati sa tužiteljicom kupoprodaju, koje bi bile za drž. erar obvezatne. Taj prigovor se osnovan. Za državni erar su obzirom na propise §-a 867. i 290. o. g. z. obvezatne samo onakove pogodbe, koje odgovaraju propisima zakona o državnom računovodstvu (član 82 i 86). Tužiteljica nje dokazala, da je upravitelj G. nabavljajući od nje robu, postupao prema propisima člana 86. toč. 3) zakona o drž. računovodstvu i da je kupoprodaja odobrena po propisu člana 6. pravilnika za izvršenje odredaba zakona o drž. računovodstvu. Nije stoga za tuženo državno lječilište već ni obzirom na propis §-a 1032 o. g. z. nastala obveza, da plati kupovninu za robu, koju je upravitelj G. prema dopisu, na koji se tužiteljica poziva, za sebe, a ne za lječilište nabavio Valjalo je stoga i ne upuštajući se u rješavanje prizivne tegobe glede nenadležnosti suda iz ovih razloga uvaženjem priziva tuženoga napadnutu prvostepenu osudu preinačiti i tužiteljicu s tužbenim zahtjevom odbiti.

Stol sedmorice je potvrdio u cijelosti rješidbu apelacionoga suda uz preboj parničnog troška iz ovih razloga: Za državni erar odnosno za državne zavode obvezatne su samo one pogodbe, koje su pored inih propisa u skladu i sa propisima zakona o drž. računovodstvu, pa pošto tužitelj nije ničim dokazao, da je naručba robe po bivšem upravitelju G. M. odgovarala gornjim propisima i da je on imao ovlaštenje, da sa tužiteljicom sklapa pogodbu, to za tuženoga nije nastala obveza, iz koje tužitelj izvodi svoje pravo. Navod tužiteljice, da ona nije znala za propise zakona o drž. računovodstvu, ne može se uvažiti obzirom na odredbu §-a 2. o. g. z.

Priopćio dr. Vargović Zvonimir, sudac okruž. suda u Varaždinu.

Prilog tumačenju §-a 133. st. 2. izvršnoga postupnika

Rješidba stola sedmorice od 28. studenoga 1935. Rek. br. 1104/1—935.

(Odluka sreskoga suda u N. Gr. od 9. ožujka 1935. posl. br. I 5290/33—18., rješenje apelacionoga suda u Zagrebu od 1. svibnja 1935. Pl. br. 3003/35.)

U izvršnoj stvari ovrhovoditelja D. S. iz S. proti ovršeniku ost. R. Z. u N. Gr. radi 2.000 D. spp. odobrio je

sreski sud u N. Gr. dražbeni čin glede ovršne prodaje ovršeničkih nekretnina.

Apelacioni sud u Zagrebu povodom ništovne žalbe i utoka hipotek. vjerovnice Č. S. banke je ukinuo prvostepenu odluku, a po službenoj dužnosti i sâm dražbeni čin, te ovršno-dražbeni postupak do uključivo odluke od

Digitized by Google

5. prosinca 1934. br. I-290/33-11., te prvomu sudu naložio, da najprije izda odluku o dozvoli prinudne dražbe i zatim dalje po zakonu postupa.

Drugostepeno obrazloženje glasi: »Utočne se tegobe, odnoseće se na utvrdjenu vrijednost dražbi izvrgnutih nekretnina, ne mogu uvažiti, jer je odnosna odluka, kojom je ta vrijednost utvrdjena, već postala pravomoćnom, ma da i nije utjecatelju kao hipotekarnom vjerovniku dostavljena, pošto to izvršni postupnik ne propisuje, a ne može se uvažiti niti tegoba, da su dražbi izvrgnute nekretnine prodane za iznos, koji samo malo nadmašuje najnižu prihvatljivu ponudu, jer zakon propisuje samo granicu, ispod koje se n e s m i j e prodavati.

Ali se mora uvažiti ništovna žalba, jer je u postupku doista počinjena niština predvidjena u § 339. grpp. Prvi je sud naime raspisao dražbeno ročište, a da uopće nije prije toga izdao odluku, kojom se dozvoljuje prinudna dražba, kako to imperativno nalaže §. 133. st. 2. I. p. Time je počinjena niština, koja čini, da je i ništetan postupak, koji je slijedio na odluku o raspisu dražbenoga ročišta. Valjalo je dakle po službenoj dužnosti cijeli postupak, u koliko ga ništetnost zahvaća, ukinuti.

S t o l s e d m o r i c e je povodom previdnog utoka ovrhovoditelja D. S. poništio odnosno preinačio rješidbu apelacionoga suda i uspostavio odluku prvostepenoga suda iz slijedećih razloga:

Apelacioni sud, ustanovivši ispravno, da ne postoje utočne tegobe hipotekarne vjerovnice Č. S. banke, ipak po službenoj dužnosti kao ništav ukida cijeli postupak, u koliko ga zahvaća ništavost, zbog toga, što je prvostepeni sud raspisao dražbeno ročište, a da uopće prije toga nije izdao odluku, kojom se dozvoljuje prinudna dražba, kako to imperativno nalaže §. 133. stav. 2. I. p. Ovo je stanovište osnovano na krivom tumačenju toga zakonskoga propisa, koji samo nalaže, da se dražbeno ročište ne smije održati prije, nego li dozvola prinudne dražbe i utvrdjenje dražbenih uslova postane pravosnažnim. Prema tome iz tog propisa ne proizlazi, da bi se morala posebnom odlukom dozvoliti prinudna dražba, a opet posebnom odlukom za dozvoljenu dražbu raspisati dražbeno ročište, nego se to može sve provesti i jednom odlukom, samo prije, nego li dozvola prinudne dražbe i utvrdjenje dražbenih uvjeta postanu pravosnažnima, ne može, a i ne smije se to zakazano ročište održati.

Taj slučaj ovdje nije predležao, jer je davno prije dražbenoga ročišta dozvola prinudne dražbe i utvrdjenje dražbenih uvjeta postalo pravosnažno.

Valjalo je stoga uvaženjem previdnog utoka ovrhovoditelja D. S. poništiti odnosno preinačiti pobijenu rješidbu apelacionoga suda.

Priopćio dr. Uroić Mihovil, odvjetnik u Novoj Gradiški

b) Kazneno

Lagljim tjelesnim ozljedama u smislu §-a 28. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama imaju se smatrati one ozljede, koje nisu trebale zacjeljivati kao masnice, podljevi krvi i t. d.

Rješenje okružnoga suda u Zagrebu od 30. prosinca 1935. br. k. z. 108/35.

Okružni sud u Zagrebu na redovitoj nejavnoj prizivnoj sjednici u krivič. predmetu protiv R. G. zbog prestupka iz § 181 kz., a povodom žalbe privat. učesnika R. G. protiv rješenja sreskog suda u Sv. Ivan Zelina od 14. studenoga 1935. Kps. 617/35, kojim je obustavljen krivični postupak u ovom predmetu, jer su okrivljeni i priv. učesnica članovi jedne te iste zadruge i jer da se radi o lahkoj tjelesnoj ozljedi u smislu § 28. zak. o zadrugama, a po saslušanju državnog tužioca rješio je:

Žalba privat. učesnika se na osnovu § 331. od 3. kp. uvažava i prvostepenom sudu nalaže, da stvar uzme u pretres.

R a z l o z i:

Priv. učes. R. G. žali se protiv pobijanoga rješenja, kojim je zbog prestupa iz § 181. kz. obustavljen krivični postupak protiv R. G., jer su priv. učesnica i okrivljeni članovi jedne te iste oblasno nepodijeljene zadruge, jer da povreda tijela, koje se kvalificiraju kao prekršaj § 411. hrv. krivič. zakona ne padaju pod § 28. zakona od 9. siječnja 1889. o zadrugama, a povreda, koju je okrivljeni R.G.

Digitized by Google

zadao priv. učesnici R. G., da ima sva obilježja prestupa iz § 411. hrv. kaznenoga zakona.

Pod lagljim ozljedama u smislu § 28. zak. o zadrugama imaju se smatrat one ozljede, koje nisu trebale zacjelivati kao obične masnice, podljevi krvi itd. Prema liječ. svjedočbi privat. učesnica R. G. zadobila je kontrudiranu ranu 1 cm dugu, 2 mm široku, koja će trebati za zacjeljenje 14 dana, prema tome se radi o povredi iz § 411. hrv. kriv. zakona odnosno iz § 181. od. I. kz.

Iz navedenih razloga valjalo je, uvaženjem žalbe, pobijano rješenje poništiti i odrediti kao gore.

Priopćio J. R o j c, starješina suda, Sv. Ivan Zelina.

Društvene vijesti

DR. HENIGSBERG LAVOSLAV umro je dne 7. veljače u Zagrebu u 59-toj godini života. Ime dra. Henigsberga je usko vezano s našim »Pravničkm društvom«. Još prije svjetskoga rata održao je nekoliko stručnih predavanja i počeo saradjivati u »Mjesečniku«. Nakon rata nastavio je tu saradnju, iako u manjem opsegu, ali je izdao zato nekoliko ovećih pravnih djela. Tako na pr. tumač zakonu o štampi (u Zagrebu i Beogradu), i zakonu o sudskom krivičnom postupku. Kada je pred dvje godine postao honorarnim sveučilišnim nastavnikom, napisao je za svoje djake sistem kriv'čnoga postupnika. Bio je više godina u sudskoj službi pa onda u onoj državnoga odvjetništva, a pred pet godina je imenovan sucem kod Stola sedmorice. Radi bolesti je bio istom pred godinu dana umirovljen. Osim svoga bogatoga pravnog znanja i iskustva uložio je u službu veliku savjesnost i revnost. Od god. 1919. nalazio se u odboru »Pravničkoga društva«, a godine 1933. je izabran i njegovim potpredsjednikom. Dne 9 .o. m. je bio sprovod, na kojem je sudjelovao veliki broj pokojnikovih drugova, prijatelja i štovatelja. »Pravničko društvo« položilo je vijenac na odar svoga potpredsjednika, dok se u ime društva i Stola sedmorice oprostio od pokojnika njegov kolega sa istoga suda gosp. dr. Dinko Ružić. On je u svojem govoru istakao sva lijepa svojstva pokojnika kao čovjeka, suca i pravnika. Udovici i djeci izrazuje »Pravničko društvo« i ovim putem svoje sučešće, a pokojnom drugu i potpredsjedniku dru. Lavoslavu Henigsbergu bila laka zemlja!

Literatura

DR. METOD DOLENC: Pravna zgodovina za slovensko ozemlje. Akademska založba, Ljubljana. Str. 550. — Upravo u času, kada su slovenski pravnici slavili šezdesetgodišnjicu sveuč. profesora M. Dolenca, Gr. Kreka, R. Kuščja i M. Škerlja, poklonio je jubilarac M. Dolenc svojemu slovenskome narodu ovo djelo iz njegove pravne povijesti. Ali to nije samo prigodno djelo, pisano ad hoc, jer se prof. Dolenc već godinu dana bavi sa slovenskom pravnom poviješću, uporedjujući slovenske pravne institute sa stranim i tražeći eventualni strani uticaj na njih. U knjizi prikazana povijest seže do najnovijeg vremena, tako da se medju najznamenitijim pretstavnicima slovenske pravne znanosti spominju i mnogi još živući kao na pr. gr. Pitamic Leonid, dr. Vošnjak B. i drugi.

ŠEĆEROV SLAVKO: Problemi svjetske i naše privrede. Izdanje Gece Kona, Beograd; str. 200 (latinicom). U ovoj knjizi sakupio je i dopunio njezin autor svoje razne govore, predavanja i rasprave. Knjiga obradjuje ove predmete: rat, poratnu privredu, monetarna i financijska pitanja, — probleme, koje je našla naša i svjetska privreda na svojoj prekretnici. U novije doba se sve više knjiga srpskih autora u Beogradu tiska latinicom. Nastavi li se tako, ojačat će i medjusobno upoznavanje, koje je sigurno potrebno i korisno, a riješit će se sami od sebe i problemi, koji su tek po predrasudama a sasvim suvišno postali akutni.

DR. PIRKMAJER O.: Naš problem upravne decentralizacije. Napose otisnuto iz br. 2. »Misel in Delo«. Ljubljana, 1936. Pisac izlaže zanimljiva opažanja o potrebi decentralizacije uprave, napose u financijalnom pogledu. Sa stanovišta fi-

Digitized by Google

nancijalne decentralizacije on promatra i hrvatsko pitanje pa, ako i nije sklon onakvome rješenju, kakvo se danas traži od izabranih pretstavnika Hrvata, ipak priznaje opravdanost nekim uzrocima takvoga traženja. Rasprava je pisana stručno i objektivno.

PRAVNA MISAO, Beograd, br. 1. II. godišta donosi članke o evoluciji u društvenim naukama, o opravdanju porezivanja, o korporativizmu i o socijalnim uzrocima kriminaliteta itd. Časopis ima i rubriku uporednoga prava, u kojoj za ovaj broj donosi djelomični prevod ustava republike Španje i talijanskog kriv. zakonika iz god. 1933. Časopis donosi u svakome broju nešto od pravnog rječnika; U ovom broju došao je do riječi »banovine«. Primjećujemo da je u Osijeku dr. Feliks Kon počeo izdavati pravni i trgovački leksikon, i to u svescima. Kroz dva mjeseca izašla su tri sveska, a treći svršava s riječju »dobava«. Vjerojatno će rječnik dra. Kona mnogo prije biti gotov nego li ovaj »Pravne misli«. Šteta, da se takvi inače potrebni radovi ne koordiniraju.

FREISLER ROLAND: Zur Neugestaltung des Strafverfahrens und Strafvollzuges. Berlin 1935.

TEICHER SUSANNE: Überprüfung der polizeirechtlichen Skalentheorie Walter Jellineks unter besonderer Berücksichtigung der Rechtsprechung des Sächsischen und Preussischen Oberverwaltungsgerichtes. Dresden 1935.

SCHWINGE ERICH: Grundlagen des Revisionsrechts, rechtsdogmatisch — rechtsvergleichend — rechtspolitisch. Bonn a. Rh. 1935. (Rechtsvergleichende Untersuchungen zur gesamten Strafrechtswissenschaft. Herausgegeben von Erich Schwinge. 4. Heft).

WEBER HEINRICH: Gustav Hugo. Vom Naturrecht zur historischen Schule. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft. Göttingen, 1935. Vorarbeiten zur Geschichte der Göttinger Universität und Bibliothek herausgegeben vom Universitätsbund Göttingen. 16. Heft).

SCHWARZ MANFRED: Die Kindestötung .Berlin 1935.

DIE STRAFRECHTSNOVELLEN v. 28. Juni 1935. Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuchs. Gesetz zur Äederung von Vorschriften des Strafverfahrens und des Gerichtsverfassungsgesetzes (R. G. Bl. I S. 844) und die Amtlichen Begründungen zu diesen Gesetzen. Berlin.

JUNG ERICH: Deutsche Rechtsphilosophie. München 1935.

Svaštice

PRAVO ŽENE NA STANBENI NAMJEŠTAJ. — Radnik I. C. u Beču hotio se rastaviti od svoje žene. Ali muž nije našao načina, da provede svoju želju. Žena je voljela ostati kod njega, pa je u redu vršila svoje dužnosti; obavljala je bez prigovora sve svoje poslove, bila mužu vjerna, govorila je o njemu samo dobro. Ukratko muž nije mogao naći razloga za rastavu, a žena se ipak nije dala ogorčati.

Napokon je muž došao na jednu misao za postignuće svojega cilja. Jednoga dana je žena posjetila svoju majku. Tu je zgodu upotrijebio muž, te dao žurno isprazniti stan. Kada se je žena vratila kući, našla je stan potpuno prazan. Nije joj preostalo drugo nego vratiti se k majci, te podnijeti po odvjetniku tužbu protiv muža radi smetanja posjeda.

Kot. sud je odbio tužbu s obrazloženjem, da je muž vlasnik pokućstva. Sa svojim vlasništvom može pak svatko raditi, što hoće. Stoga je muž imao pravo pokućstvo prenijeti u drugi stan. Doduše pripada ženi pravo porabe, ali ne pravo vlasništva na pokućstvu muža.

Protiv ove osude je zastupnik tužiteljice podnesao priziv na viši sud, koji je tim povodom prvosudbenu osudu ukinuo i uputio stvar na ponovno rješenje prvomu sudu sa ovim obrazloženjem: Žena stoji svakako u suposjedu svih stvari, spadajućih stanu, osim predmeta, koji su odredjeni za osobnu porabu muža. Da li je muž kupio pokućstvo ili ne, sveje:no je. Ako supruzi nisu učinili nikakav izrični sporazum glede pokućstva, to ima žena suvlasništvo na predmetima, koji su za vrijeme braka nabavljeni, i po supruzima zajednički upotrebljavani.

Digitized by Google

Traže se kompletna godišta „Mjesečnika"

1879, 1885 i 1919 (ili samo brojevi 9 - 12 iz godine 1919).

Ponude uz navod cijene tajništvu Pravničkog društva, Zagreb, Svačićev trg 4.

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Digitized by Google

Poštarina plaćena ...om

BR. 3. ...IAK 1936. GOD. LXII

Jovanović Stojan
načelnik Ministarstva
Pravde
Beograd

M...

GLAS...

UREDILI: Dr. EDO LOVR...
Dr. IVO POLITEO, ODVJE...

SADRŽAJ:

Pristate slijepaca i sljepački sklopljene; — dr. Lenac Rikard (Sušak) 97
O 14-dnevnom roku iz čl. 32. zakona o redovnim sucima; dr. Krmpotić Josip, odvjetnik u Brodu n/S 110
Nadležnost sudskih i upravnih vlasti u sporovima glede zemljišta i zemljišnih zajednica; — Wagner Eugen, starješina sreskoga suda u Krnjaku . 115
Ugovor pogrješno nazivan o subvenciji i prinos, koji po tom osnovu država daje brodarskim društvima; dr. Smodlaka J. Sloven, odvjetnik u Splitu 119
Zar k moratoriju i valorizacija? dr. M. B., odvjetnik u Zagrebu 127
Izvodjenje dokaza pred gradjanskim prizivnim sudom; Lečnik Miloš, sudac okruž. suda u Zagrebu 129
Ocjene i prikazi:
Dr. Mehmed Begović: Šerijatsko bračno pravo, Beograd 1936., — priopćio dr. Eisner Berhtold, sveuč. profesor u Zagrebu . . 136
Pravni život, časopis za zakonodavstvo, judikaturu i literaturu; — priopćio dr. Eisner Berhtold, sveuč. profesor u Zagrebu . . 138
Pravosudje:
a) Gradjansko 139
b) Kazneno 141
Literatura 143

Digitized by Google

Članovima!

Upotrebite čekove priložene nedavno poslanim opomenama, pa namirite zaostalu i tekuću članarinu!

Broj računa Pravničkoga društva kod pošt. štedionice jest **35.515**

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LXII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1936.
OŽUJAK Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 3.

Pristate slijepaca i sljepački sklopljene

Napisao dr. Lenac Rikard (Sušak).

U posljednjem dvobroju »Mjesečnika« prošle godine priopćena je pod naslovom: »Nije potreban javnobilježnički akt za valjanost odredjenih pravnih poslova, ako se radi o trgovačkim poslovima« rješidba stola sedmorice, odj. B., od 12. prosinca 1934. Rv. 357/34.

Naslovna rečenica sadržaje nesumnjivo ispravnu pravnu zasadu, o kojoj s obzirom na odredbu § 311. našega ili čl. 317. njemačkoga u Austriji recipovanoga trg. zakona ne može biti ni spora, jer ta odredba sasvim jasno izriče, da valjanost ugovora o trgovačkim poslovima nije uslovljena ni pismenim sastavkom, ni inom kojom formalnošću, u koliko to nije izuzetno naznačeno u samom trgovačkom zakonu. Nije li dakle potrebna nikakova formalnost za valjanost trgovačkih poslova, nije naravski potreban ni svečani javnobilježnički akt.

Sadržaj obrazloženja vrhovne rješidbe same, donešene pod gornjim naslovom, ne odgovara medjutim tomu naslovu: to obrazloženje izjavlja specifičnu zasadu, da klauzula o obraničkom sudu, točnije pristatna ili kompromisorna klauzula, sadržana u pogodbi o trgovačkom poslu, sklopljenom sa slijepcem, ne treba da bude sastavljena u formi bilježničkoga spisa, kako to propisuje § 6. sl. c) austr bilježn. reda od 25. srpnja 1871. br. 76 l. d. z. (u referatu je dva puta krivo naveden š. l. mjesto § 6.) ili § 52. br. 5 našega zakona o javnim bilježnicima od 11. rujna 1930. S toga specifičnoga razloga rješidba odbija tužbu na poništenje obraničke presude držeći, da je obranički sud, koji ju je izrekao, bio nadležan, ma da pristata nije bila sastavljena po javnom bilježniku.

Činjenično stanje priopćeno o tom pravnom slučaju odviše je oskudno, a da bi se mogao sasvim odlučno osuditi dispozitivni dio vrhovne rješidbe. Iz priopćenoga činjeničnoga stanja primarnoga spora ne razabiramo naime, o kakvom se trgovačkom poslu radilo, tko li je bio u parnici pred obranicima tužilac, tko li tuženik, kako ne znamo takodjer razloga, zašto li se rješidba od 12. prosinca 1934. poziv|je na austrijski bilježnički red, dok je naš novi bilježnički red u smislu svoga § 253. stupio na snagu za čitavo područje države, gdje ima javnih

Digitized by Google

bilježnika, već danom obnarodovanja, t. j. 26. rujna 1930. — Lasno je dakle moguće, da je vrhovni sud pri izricanju presude vodila koja druga misao, ne izrečena u obrazloženju, koje je donio »Mjesečnik«. Ali, neosnovanost, pravna neopravdanost onoga obrazloženja i zasade, koja se u njem postavlja, čini nam se posve očiglednom.

Dvije su kapitalne pogrješke ,u koje u svojem obrazloženju upada vrhovna rješidba, o kojoj je govor:

1. što istovjetuje pravni posao i ispravu o pravnom poslu, i
2. što pristatu, koja je u formi kompromisorne klauzule dometnuta trgovačkomu zaključku, drži takodjer trgovačkim poslom.

I. Pravni su poslovi očitovanja volje učinjena s nakanom, da proizvedu izvjesni pravni učinak, — čovječja djela, koja neposredno idu za tim, da nastane, da se promijeni ili da ugasne neki pravni odnos. Ta čovječja djela, ta očitovanja volje mogu biti učinjena izrijekom ili muče (prećutno), a izrijekom mogu biti učinjena u usmenoj ili pismenoj manje ili više svečanoj formi.

Pismeni sastavak, kojim se objavljuje dogadjaj neki, zove se ispravom. Ako je pismenomu sastavku sadržajem neki pravni posao, dobivamo pravnu ispravu. Pravna je isprava dakle samo forma, u kojoj se može očitovati volja, koja smjera na sklopljenje pravnoga posla, a pravni posao sadržaj je samo pravne isprave, ali pravni posao i pravna isprava nisu istovjetni pojmovi. Pojedini pravni posao može biti valjan i pravno valjano sklopljen bez ikakove formalnosti, a isprava neka može biti kao isprava savršena, a ipak ne imati pravnoga učinka bilo s kojega razloga, koji čini u njoj sadržani pravni posao ništavim. Filozofski govoreći, pravni posao spada u praksu, isprava u estetiku; pravni je posao čin, djelo, — isprava samo jedan od načina osjetnoga spoznanja toga djela, samo spoljašnji izričaj, u koji se pravni posao eventualno zaodjeva.

§ 311. našega trg. zakona, koji u cijelosti odgovara članku 317. njemačkkoga trg. zakona, odredjuje, da za valjanost t r g o v a č k i h p o s l o v a nije potrebito ni p i s m e n a s a s t a v k a ni ine koje formalnosti osim slučajeva u samom zakonu naznačenih, pa već iz riječi samih te zakonske odredbe jasno proizlazi, da i zakon sam, kako je prirodno, luči trgovački posao od pismena sastavka, isprave, a ne istovjetuje je dno s drugim. Trgovački poslovi u trgovačkom zakonu nabrojeni i označeni — glavni i pomoćni, subjektivni i objektivni — ne treba da budu oblikovani u pismeni sastavak, i uopće ne trebaju nikakove ine formalnosti izuzevši slučajeve u samom zakonu navedene, a to su slučajevi §§ 305., 306., 434., 439., pa prema općoj pravnoj zasadi, izuzevši slučaj, da stranke same naročito ugovore kao uslov za pravnu valjanost posla izvjesnu pismenu formu.

Jedno je dakle i prema riječima zakona trgovački posao, a drugo isprava: nije s toga u protimbi s naredjenjem § 311. našega a 317 njem. trg. zakona odredba § 672. našega a 577. austr. gr. p. p., koja za svaku pristatnu pogodbu, sklopljenu o bilo kakovom pravnom sporu propisuje pismenu formu.

Digitized by Google

Rješidba, o kojoj je govor, čini se uostalom, da i ne dvoumi o tom, da je pristatna pogodba morala biti sklopljena pismeno. Ta inače ne bi uopće bilo došlo ni do obraničkoga sudovanja, ni do parnice o poništenju obraničke presude. Ali, i dopuštajući muče, kako je morala dopustiti, potrebu pismene isprave za postojanje pristate, poriče, da se na tu ispravu — koju naprosto prešućuje, ističući samo pravni posao — imadu primijeniti propisi pozitivnoga zakona jednoga, austr. bilježničkoga reda od 25. srpnja 1871., koji u svojem § 6 sl. e) isto onako kao i naš zakon o javnim bilježnicima u § 52. t. 5. zahtijeva javnobilježnički spis bez izuzetka »za sve isprave o pravnim poslovima medju živima, koje lično preduzimaju slijepci, ili koje lično preduzimaju gluhi, koji ne znaju čitati, ili nijemi, koji ne znaju pisati«. Reklo bi se, da unatoč odredbe čl. 317. a. trg. z. pismena forma može biti i za trgovački posao potrebna, ali ne ine formalnosti, kao da se u tekstu zakona pravi razlika kakova izmedju jednoga i drugoga!

Tvrdi rješidba, da »propisi zakona od 25. srpnja 1871. moraju ustupiti pred naredjenjem čl. 317. trg. z., kada se radi o trgovačkim poslovima, jer taj zakon ne kaže, da ima važnost i za trgovačke poslove, niti se to inače razabira iz njegova sadržaja.« U obranu zasade, na koju se odlučila i koju hoće da postavi kao opće pravno pravilo, rješidba dakle istovjetuje ispravu i pravni posao, a pri tom se pozivlje na zakonsku odredbu, koja ne govori o formi ni formalnostima isprava, nego o valjanosti trgovačkih poslova.

Nema nikakove sumnje, da trgovački poslovi osim onih u samom trgovačkom zakonu naznačenih redovito ne trebaju pismene forme ni ine formalnosti, ali ako se o kojemgod pravnom poslu, dakle i o trgovačkom poslu, sastavlja pismena isprava, da kao isprava bude pravno valjana, mora da bude snabdjevena svim potrepštinama, koje su zakonom propisane. Kada isprava nije zakonom propisana, niti po strankama stavljena izrično kao uslov za valjanost posla, nego se bez zakonske prinude ispostavlja ex superabundanti možda u svrhu lasnijega dokazivanja o sklopljenom trgovačkom poslu, nedostaci će njezini biti na štetu toj svrsi, ali će trgovački posao moći ipak biti valjan upravo u povodu zakonske odredbe, da za nj nije potrebit pismeni sastavak. Ali, kada zakon izričito propisuje pismenu formu, i kada bez te forme ne bi uopće moglo doći do pravnoga posla, razumije se samo po sebi, da nedostatak forme čini pravni posao ništavim.

Uostalom ni drugi dio netom navedene stavke obrazloženja rješidbe, o kojoj je govor, nije nikako opravdan. Zakon od 25. srpnja 1871. sadržaje bilježnički red, a javno bilježništvo nije organizovano samo za gradjanskopravne poslove u užem smislu, i njegov § 6. ne govori samo o gradjanskopravnim ispravama, nego se javni bilježnici prizivlju u nebrojeno slučajeva, gdje se radi o čisto trgovačkim poslovima, a već ispisana njegova odredba, koja propisuje javnobilježničku formu za isprave slijepaca, propisuje ju izrijekom za sve isprave o pravnim poslovima medju živima. Ili zar su trgovački poslovi nešto drugo nego pravni poslovi?

Digitized by Google

II. A je li pristatna pogodba u opće trgovački posao, makar bila sklopljena izmedju trgovaca, i makar se njome povjeravalo obranicima sudjenje o trgovačko-pravnom sporu?

Uprava pravosudja ponajglavnija je zadaća suverene vlasti moderna pravna država mora na prvom mjestu da se brine za osjeguranje pravnoga reda. Prevencija prekršaja toga reda povjerena je policiji, uspostava prekršena pravnoga reda sudskim organima. U samom pojmu prava bitni je momenat prinuda, i to prinuda organizovana po državnoj vlasti. (Vidi predavanje dra. F. J. Spevca: »O pravu i pravednosti« u »Mjesečniku« god. 1896. br. 7, i u bilješkama po njemu navedene definicije, od kojih izabiram dvije: »Recht ist... der Inbegriff derjenigen Satzungen, zu deren Schutze der Richter als Staatsdiener berufen ist« i »Rechtssatz ist derjenige Staatsbefehl, zu dessen Durchführung oder Anerkennung die Träger der Staatsgewalt verpflichtet sind«.)

U pravilu svatko, kada se osjeća povrijedjenim u svojim pravima, utječe se sudstvu: samo povrede prava, koja uživaju osobitu zaštitu kaznenoga zakona, dolaze eventualno i bez utjecaja povrijedjenoga pred državne organe. Povrede privatnih prava dolaze dakle pred sud na inicijativu povrijedjenoga, a jer se ovaj može i odreći takovih prava, a o nekima može i nagoditi se s povrediteljem, zakoni već od davnine dopuštaju, da se pravni odnosi, ako se radi o pravima, s kojima gradjani slobodno raspolažu, i o kojima se smiju i nagadjati, mogu podnijeti na prosudjivanje i sucima, koje nije država imenovala, nego su ih same stranke izabrale. Pravo slobodna raspolaganja s izvjesnim privatnim pravima uzimlje se dakle kao idejna osnova obraničkog sudovanja. Ipak nije isto odreći se svojevoljno borbe za svoje pravo i boriti se za njegovo očuvanje: tko se bori za pravo, ne odriče ga se, nego traži, da mu se prizna, makar se i zadovoljio, da to priznanje postigne ne od redovitoga državnoga suda, nego od izbranih sudaca, obranika. Obranici dakle presudjujući spor neki i izričući presudu vrše čin suverene vlasti: zamjenjuju državni sud; njihove presude imadu medju strankama snagu pravnosnažnih presuda državnih sudova (§ 690. gr. p. p.).

Koja li je prema tomu pravna narav pristate (compromissum)? Pristata je naravno ugovor, ali ugovor osobite vrsti, koji se medju strankama, nosiocima privatnih prava, sklapa u svrhu, da se spor neki, koji je medju njima već nastao, ili izvjesni sporovi, koji bi medju njima mogli nastati, izuzmu iz jurisdikcije državne, i predadu na rješenje izabranim sucima. Pristata je procesualni ugovor, pa prema tomu, kako tko shvaća i označuje pravni procesualni odnos, može se uvrstiti medju akte javnoga ili privatnoga prava. Kao svaki procesualni odnos sadržaje i javno-pravne i privatno-pravne elemente: ius dicere atribut je suverene vlasti, — ovlaštenje, da se sklopi pristata, i forma, u kojoj se ima sklopiti, dani su zakonskom odredbom, koja je javnopravne prirode: — sam spor, o kojem se ima suditi, naravi je privatnopravne. Ali je nesumnjivo svakako, da pristatna pogodba nije ni gradjansko-pravni ni trgovački posao, nego čin sui generis, — procesualna po-

Digitized by Google

godba, koje se valjanost ima uvijek prosudjivati prema procesualnom, a ne prema trgovačkom privatnom pravu. »Der Compromissvertrag ist ein processualer Vertrag, dessen Giltigkeit stets nach Processrecht und nicht nach dem Handelsprivatrecht zu beurteilen ist«, kaže dr. R. v. Canstein u svojem udžbeniku trgovačkoga prava, a prema njemu i dr. H. Staub u svojem poznatom tumaču, i to upravo pri tumačenju čl. 317., na koji bi se rješidba od 12. prosinca 1934. htjela da osloni.

Teza, da krompromisna klauzula potpisana po slijepcu može biti sama po sebi pravno valjana, ako i nije kako to propisuje bilježnički red, o njoj sastavljen bilježnički spis, ne odolijeva pravnoj kritici.

Ta teza pokazuje izvjesnu tendenciju, koja se u posljednje doba pojavila i drugdje, ali naročito kod nas, tendenciju pogodovanja obraničkomu sudovanju, napose sudovanju već organizovanih trgovačkih stručnih obraničkih sudova. Reklo bi se, da se, valjda u svrhu rasterećenja redovitih državnih sudova, naumice želi proširiti djelatnost obraničkih sudova burzovnih, trgovačkih komora, pa i privatnih trgovačkih udruženja, — da se tim obraničkim sudovima hoće da prizna značaj neke vrsti pomoćnih državnih uredaba, vrijednih koliko i sami redoviti sudovi, pače u izvjesnim slučajevima još i vrijednijih. Vidi na pr. članak g. Špira Peručića: »K postojanju čl. 5. uvodnoga zakona za naš zakonik o sudskom postupku u gradjanskim parnicama« u dvobroju 6—7 »Mjesečnika« god. 1933., osobito otsjek XIV., gdje se stalnim obraničkim sudovima diže hvalospjev i odlučno traži, da im se ostavi »njihov blagotvorni dosadašnji djelokrug«, i da im se omogući »slobodan i postepen razvoj«. Da se pako dokaže besprikornost presuda tih stalnih obraničkih sudova, navadja se, kako se razmjerno malo njihovih presuda pobija pred redovitim sudovima, i kako neznatan broj tužaba na poništenje takovih obraničkih presuda biva uvažen

Broj neuvaženih tužaba te vrsti bio je zacijelo pretežan, ali neka bude slobodno posumnjati, da li je kakvoća svih rješenja, kojima se takve tužbe odbijale, odgovarala zakonskim odredbama, a nije tek bila znak postojanja već istaknute tendencije, da se pogoduje obraničkomu sudovanju i time rasterete redoviti sudovi. Poništujući obraničku presudu, sud, budući mu redovito ne biva postavljen takav petit, ne može da meritorno riješi spor, nego implicite upućuje stranke na redovito sudovanje, — daje dakle prigode novomu postupku pred redovitim sudom. Taj se pako može pričinjati nepotrebnim zaposlivanjem i onako preopterećenih sudbenih organa, prikazuju li se presude donešene po obranicima kako tako obrazloženima i vjeruje li se u njihovu temeljitost. I zato se po svoj prilici priznaje pravna valjanost i onakovim pristatama, koje je očigledno nemaju. Ovakovih rješidaba bilo je zacijelo više, nije zaista osamljena pojava ona, koja u protivurječju s bilježničkim redom priznaje i pristatnu pogodbu slijepca ne sastavljenu u bilježničkom spisu. Neka mi je primjerice slobodno navesti drugi jedan slučaj, gdje se doduše nije radilo o fizički slijepom potpisniku kompromisorne klauzule, nego o čovjeku slijepom kod zdravih očiju, koji je zaveden potpisao, a da nije znao što potpisuje.

Digitized by Google

Dalmatinski ribar iz Omiša naručuje kod trgovačke tvrtke sušačke konopa za svoje mreže, i potpisuje tiskanu narudžbenicu, koja mu tvrtkin putnik daje na potpis, pošto je čas prije na njoj napisao vrst i količinu naručene robe i cijenu, za koju su se pogodili, i pošto mu je to, što je napisao, pročitao, a ne upozorio ga ni riječju na kompromisnu klauzulu, koja je u tiskanom obrascu same narudžbenice sadržana. Kupac ima zatim prigovora protiv jedne česti priposlane mu robe, pa je s toga i ne plati, nego stavi na raspoloženje prodavaocu, koji ne će da čuje za njegove prigovore, nego ga utuži pred obraničkim sudom zagrebačke komore za t. o. i. u Sušaku. Ovaj ne uvaži ni prejudicijalni prigovor nenadležnosti, ni meritorne prigovore. Tužba podignuta po kupcu-ribaru pred sreskim sudom u Sušaku na poništenje obraničke presude odbijena je osudom od 6. travnja 1933. br. 3241 gr., u kojoj se medju razlozima čita: »Tužitelj izričito priznaje, da je potpisao narudžbenicu za kupljenu robu dana 7. 2. u Omišu. Iz priložene spisima narudžbenice uskladjene pod 2—II vidljivo je, da je utanačenje o nadležnosti tiskano u tekstu narudžbenice više naznačenja robe i lako uočljivo, a iz potpisa samog tužitelja na istoj narudžbenici, da je on pismen, a ne kako sam u tužbi tvrdi skoro nepismen, jer je njegov potpis napisan čitkim i lijepim slovima sa punim imenom i prezimenom. Potpisujući narudžbenicu dužnost je bila njegova, da pročita ono, što je naručio. — Što on to eventualno nije učinio, nije krivnja na tuženoj, i ne može se smatrati, da se tužitelj nije podvrgao nadležnosti obraničkoga suda samo zbog toga, što mu eventualno putnik tužene nije od riječi do riječi pročitao narudžbenicu. — U trgovačkom svijetu poznato je, da sve firme na svojim narudžbenicama ugovaraju nadležnost pojedinih sudova, i dužnost je svakoga, tko takove narudžbenice potpisuje pa i sve drugo, da sam pazi na ono, što potpiše. Na temelju izloženoga valjalo je tužitelja sa tužbom odbiti« i t. d.

Povodom priziva apelacijoni je sud u Zagrebu osudom od 31. svibnja 1933. br. Pl. 2260/33—1 potvrdio osudu sreskoga suda s ovakovim obrazloženjem: »Tužitelj temelji priziv kao i tužbu na tvrdnji, da obraničkí sud t. o. i. komore nije bio nadležan, jer posao nije trgovački i jer pristatna pogodba nije bila ugovorena pismeno već natiskana u narudžbenici, te traži, da se osuda prvog suda preinači ili ukine i odredi preslušanje po tužitelju ponudjenih svjedoka. Ovi su prizivni razlozi neosnovani. Po § 376. grpp. mogu se obraničkim sudovima po vjeriti svi gradjanskopravni sporovi, što je pravilnikom obraničkog suda t. o. i. komore u Zagrebu ograničeno na trgovačke i obrtničke sporove, ali se ne traži, da dotični posao bude s obje strane trgovački, a posao sklopljen narudžbenicom 2—II. sa strane tužene t. t. . . . . nedvojbeno je trgovački posao po § 260. t. z. Pristatna pogodba tiskana u samoj narudžbenici sklopljena je pismeno, čim je tužitelj narudžbenicu vlastoručno potpisao, što on priznaje, da je učinio, jer se po § 683. ogz. ima smatrati, da je pristao na ono, što potpisuje, ili bi se morao izrično proti tomu dijelu sadržaja ograditi. Zato su neodlučni i suvišni po tužitelju ponudjeni svjedoci, koji bi imali posvjedočiti, da putnik tužene tvrtke nije tužitelju narudžbenice čitao niti mu predočio, da se podvrgava nadležnosti obraničkoga suda, da tuži-

Digitized by Google

telj sadržaja narudžbenice nije čitao, koju negativnu činjenicu svjedoci i ne mogu posvjedočiti. Valjalo je stoga, jer je osuda prvog suda po stanju spisa opravdana i na zakonu osnovana, priziv tužitelja otpustiti i napadnutu osudu potvrditi«.

Iz izvanrednoga previda, koji je podnešen protiv obiju suglasnih osuda vadimo ove stavke: »I jedna i druga osuda stoje na stanovištu, da se samim činom potpisivanja papira nekakva, kojega potpisniku nije poznat sadržaj, a nije sastavljen čitav u smislu dogovora stranaka, može sklopiti pogodba, — da materijalni akt potpisa može nadomjestiti sporazum volja o b a j u kontrahenata, — da je bludnja o onom, što se potpisuje, irelevantna činjenica, koje se dokaz u parnici ne može ni pripustiti. Da je takovo stanovište osnovano na posve pogrješnoj i očevidno krivoj primjeni zakona, ne treba ni razlagati: kad bi potpis isprave bio dovoljan za osnivanje ugovornoga odnosa izmedju stranaka, kada bi potpis bio j e d i n i elemenat za sklapanje pogodaba, gotovo bi čitavo XVII. poglavlje II. dijela opć. gradjanskoga zakona bilo suvišno, a čitava nauka o materijalnim potrepštinama ugovora i o njihovoj nevaljanosti zbog prevare, bludnje, straha i t. d. tek nepotrebni balast«. A zatim o pripustivosti dokaza svjedocima: »Dokaz je dopušten i propisan o svakom činu, bio učin izražen jesno ili niječno (§§ 104. i 105. grp. p. p.), a i moguć već s obzirom na to, što zakon to dopušta i propisuje. Logično valja razlikovati čisto negativno kazivanje svjedoka, od iskaza, kojim se poriče izvjesna činjenica. Svjedok može znati ili neznati, — ali može takodjer znati, da se nešto nije izvjesnom prilikom zbilo. U svojem tumaču gradj. parbenoga postupka dr. Ferd. S c h u s t e r navadja nekoliko slučajeva dokazivanja, da se činjenice neke nisu obistinile, a zatim zaključuje: »Vidimo dakle, da iz takova nepostojanja mogu svakako nastati prava. I upravo za to dokaz takove poreke i nije nemoguć; jer se pače i neposredno dade ustanoviti, da se na izvjesnom mjestu u izvjesno vrijeme promjena neka nije desila, nešto se nije dogodilo, na pr. svjedocima, koji bijahu prisutni, a m o r a l i bi bili čuti ili vidjeti takvu promjenu, da je uslijedila«, pa zatim u opasci navadja W a g n e r a i H a i m e r l a, koji iscrpljivo obrazlažiše mogućnost dokazivanja niječnih činjenica, i rješidbu bečkoga vrhovnoga sudišta od 12. XII. 1854. br. 8711, u kojoj je izrijekom izjavljena zasada, da dokaz svjedocima nije za to nedopustiv, što bi imali iskazati o negativnoj činjenici. Svjedoci po meni navedeni bili su prisutni tečajem čitavih pregovora, koje sam vodio s protivničkim putnikom, od časa, kad mi je učinio svoje ponude, pa do časa, kad je ispisao narudžbenicu i dao mi je na potpis, pa s toga nema sumnje, da bi mogli potvrditi, da o pristati kakovoj nije bilo ni riječi medju nama izmijenjeno, da mi je narudžbenica dana na potpis samo u svrhu potvrde, da sam naručio robu, i da sam je ja potpisao ne čitajući naštampana teksta, na koji nisam nikako upozoren. Dokaz takav morao se pripostiti.« (A budi uzgredice spomenuto, da je predložen za svjedoka i sam putnik prodavateljice, njezin alter-ego u smislu § 45. trg. z.). O prećutnom prihvatu pristate: »§ 863. o. g. z. ustanovljuje doista formu, u **kojoj se očituje v o l j a** ugovornika, pa osim očitovanja izrijekom učinjena, priznaje i očitovanje muče »takovimi djelanji, koja po rasu-

Digitized by Google

djenju svih okolnosti ne daju nikakova razumna uzroka dvojiti o njih«. Jesam li ja ni izrijekom, ni muče mogao očitovati volju, da se u slučaju spora podvrgava obraničkom sudu, kada za taj sud nisam ni znao, kada prigodom narudžbe nije ni riječju spomenut obranički sud kakav, kada mi je narudžbenica pružena na potpis tek u tu svrhu, da potvrdim rukom pisanu narudžbu različitih ribarskih potrepština?« — Napokon kao osvrt na obrazloženje osuda, prema kojima je »u trgovačkom svijetu poznato, da sve firme u svojim narudžbenicama ugovaraju nadležnost pojedinih sudova«, i »d u ž n o s t svakoga, koji takove narudžbenice potpisuje... da sam pazi na ono, što potpiše« istaknuto je, kako se time stvara praesumptio neka iuris et de iure, koju pozitivno pravo ne poznaje, i uzgredice, kako kupac u spornom slučaju nije spadao u »trgovački svijet«.

S pozivom na § 335. staroga gr. p. p. izvanredni je previd glatko odbijen poznatom stereotipnom sakramentalnom formulom, bez potanjega obrazloženja. Favor iudicis u prilog stalnoga obraničkoga sudovanja čini se očiglednim i ovdje, gdje se slijepo potpisala u dobroj vjeri narudžbenica, u kojoj se krila kompromisorna klauzula, kao i u slučaju, gdje je takovu klauzulu potpisao čovjek bez vidnoga osjetila.

Je li taj favor opravdan i čime? Je li to zdrava pojava uopće, a napose kod nas, u našim društvenim prilikama, pri našoj socijalnoj strukturi, u formama, u kojima se kod nas ispoljuje?

Institucija obraničkoga sudovanja nije imala samo kod nas odlučnih zagovornika; bilo je u velikom svijetu i takovih, koji su obraničko sudovanje označili kao simptom napretka i civilizacije tako, da bi s vremenom imalo potkopati redovitu jurisdikciju; ali od vcće česti zagovornici ga brane poradi nepovjerenja u sudišta despotskih vlada, željom stranaka, da »summum jus« ne odluči pri rješavanju spora, nego da se na nj primijene mjesto strogih naredaba zakonskih blaža načela naravne pravičnosti, i osobito u svrhu, da se ukloni dugotrajnost parnica i zamršenost postupka.

Rekao bi ipak, da skepsa prema sudovanju obranika prevladava u pravničkim krugovima, i to upravo kod najodličnijih reprezentanata pravničke nauke. Tako R. Th. T r o p l o n g, na glasu tumačitelj franceskoga gradjanskoga zakonika, u otsjeku »Contrat de société II. 520. završuje svoja razmatranja s tom rečenicom: »Quant à moi qui j'ai été arbitre quelquefois, je déclare, par expérience, que, dans un procès de quelque gravité, je ne conseillerais à personne de se faire juger par des arbitres«. (Što se mene tiče, a bio sam po koji put obranikom, izjavljam prema svojemu iskustvu, da u parnici išta važnijoj ne bi nikomu savjetovao, da se podvrgne sudu obranika.) — Lodovico M o r t a r a, prvi pretsjednik rimske kasacije, sada u mirovini, ponajodličniji procesualista talijanski, veli: »Dokleged budu ljudi živjeli u politički organizovanim zajednicama... ne će prestati da bude jednim od najviših zadataka suverenosti zajamčenje redovite i sjegurne uprave gradjanskoga pravosudja. Ne može se dakle predvidjeti, da će nestati potrebe, da budu uzdržana državna sudišta otvorena svakomu s potpunim

Digitized by Google

jamstvom nepristranosti«, dok nasuprot lična njegova zapažanja učinjena za ne kratka tečaja godina, a i suglasna posvjedočenja ponajkompetentnijih praktičara dokazuju, da institucija obranika ne čini pravdi ni mnogo ni dobrih usluga. A B o u r b e a u (navadjam prema članku »Arbitramento« u »Enciclopedia giuridica italiana«) u zbijenoj sintezi povijesti institucije obranika piše: »Na prvi pogled ništa nije tako zamamno kao pravda obranika, koja savjesti suca izabrana po strankama ostavlja slobodu djelovanja, da dade potpuna maha naravnoj pravičnosti, koju pozitivni zakon ne obuhvaća u svojim granicama Obraničko sudovanje spada u spekulativnu filozofiju, — praksa ga je često lišila sjaja, kojim ga bjehu okružila sanjarenja varave filantropije. — U društvu, gdje tek počinje mučni rad civilizacije, obraničko je sudovanje nesavršeni pokušaj sudačkih ustanova i jamstva. Prvi čin, koji iskazuje pravo, što no se razvija pod mirnom formom, jest individualna snaga, koja ukida svoju vlast za to, da prizna moralnu silu još neoboružane pravednosti. U ovoj prvoj je periodi obraničko sudovanje napredak. Društvo, u kojem javna vlast tek kuša, da se ustanovi, prelazi pokadšto dubokim tminama, usred kojih se gubi. Umjesto jamstva, koje je obećavalo gradjaninu, nameće mu despociju; ličnost ostaje bez zaštite protiv neobuzdanih moći; pravosudje, orudje društvene vlasti, tlači slabe, a ponizuje se pred jakima. Dospjevši u nedostojne ruke daje kobne presude. Parbenik traži tada sredstvo, da izbjegne dodiru s njime, te obraničko sudovanje biva dobrotvorno, — lijek je protiva zloupotreba. — Ali, u društvu, koje je iskustvo napokon osvijetlilo svojim poznim svijetlom, u kom su vlasti našle svoje ravnovjesje, gdje se lukavštini suprotstavljaju zaštitne forme pod budnim okriljem prosvijetljenih sudaca, vrijednost obranika postaje spornom. Neka se poštuju kao počast slobodi gradjanina, ali uzdizati odviše visoko njihove prednosti značilo bi pretpostavljati sjenu pravde svijetlu, kojim sja na sudačkoj stolici«.

Pravni pisci u ostalom prosudjujući instituciju obranika imadu redovito pred očima d o b r o v o l j n o podvrgavanje sudovanju u istinu po samim strankama promišljeno i svijesno izabranih privatnih lica, dok p r i s i l n o obraničko sudovanje još odlučnije pobijaju i pisci inače u načelu skloni arbitraži. Opravdano i ovi pisci ističu, da je to apsurd, jer spaja dva elementa, koja su u očiglednoj protimbi; — pristata kao ugovor slobodno sklopljen medju strankama ne može biti nametnuta, — prisilnom arbitražom iznakazuje se ta institucija, jer ne djeluje više volja stranaka nego nužda; postaje obvezom ono, što bi imalo biti čisto samo ovlast gradjanina. — A bilo je već i trgovačkih udruženja, koja se izjaviše protiv prisilnoga obraničkoga sudovanja i izmedju samih trgovaca. Kadno se franceski državni savjet u oči kodifikacije trgovačkoga prava obratio bio na razne trgovačke krugove upitom o shodnosti prisilne arbitraže, koja je kod njih postojala, trgovci Bordeaux-a odgovoriše odrješito: »L'arbitrage forcé est une ancienne erreur contre laquelle l'expérience nous a prémunis et qu'il faut détruire« (prisilno je obraničko sudovanje stara zabluda, proti kojoj nas je iskustvo oboružalo i koju treba uništiti). Unatoč tome franceski Code de commerce od 1. siječnja 1808. pridrža u čl. 51. i 52. prisilno obra-

Digitized by Google

ničko sudovanje, ali samo u parnicama, koje mogu nastati izmedju trgovačkih drugova, pa i to zakon od 17. lipnja 1856. sasvim ukinu.

A zar nije, de facto ako ne de jure, upravo p r i s i l n o obraničko sudovanje ono i onakvo, kakvo je kod nas u praksi, kojemu sudbene rješidbe davaju svoju sankciju? I to ne prisilno obraničko sudovanje medju članovima trgovačkih društava, kakovo je u Francesko postojalo, pa ni uopće medju trgovcima, nego za sve makar i jednostrane trgovačke poslove, pa prema tomu mnogo puta izmedju trgovca i netrgovca, često sasvim priprosta i neupućena čovjeka? Ako slijepac, koji potpisao se kako mu drago, ne vidi što potpisuje, može bez jamstva, koje daje bilježnički spis sklopiti pristatu, — ako se čovjeku, koji može doduše znati kaligrafski našarati svoje ime i prezime, a ipak biti jedva pismen (kaligrafski potpisi bez individualne osebine značajni su upravo za takve polupismene ljude), ako se takovu čovjeku, netrgovcu, stavlja u dužnost, da kontroliše potpisanu narudžbenicu, a ne dopušta mu se dokaz, da je potpisao ne znajući, što li za pravo potpisuje, i da s toga ne može biti govora o prećutnom očitovanju volje takovim činom, koji po rasudjenju svih prilika ne daje razumna razloga dvoumiti o njem, — zar se time ne stvara prisilna arbitraža? Netrgovac, mali seoski posjednik, koji gradi sebi kućicu i za nju naručuje cement, crijepove ili drugo koje gradivo; zemljoradnik, koji naručuje plug ili motike, umjetno gnojivo ili galicu; ribar, koji naručuje konope za mreže ili drugi koji ribarski alat, i t. d., mogu se naprosto nesvijesno uhvatiti u mrežu nazovi-»obraničkoga« kakova suda, jer je veliki trgovac, prodavalac, već u narudžbenici »ugovorio« (valjda sam sa sobom) nadležnost takova suda, a unaprijed može biti sjeguran, da će redoviti sud, ako ustreba, bez daljega odobriti postupak njegov ili njegova agenta. A i inače, i bez zavedenja u bludnju, može doći do prisilnoga, upetujem, n a z o v i-obraničkoga sudovanja. »S v e firme u svojim narudžbenicama u g o v a r a j u nadležnost pojedinih sudova«, kaže u svim stepenima potvrdjena presuda, — s toga kupcu, bio on seoski gazda, zemljoradnik, ribar ili napokon seoski trgovčić, kramar, ne preostaje drugo, nego prignuti šiju pod jaram i potpisom svojim prihvatiti uslov kupoprodaje, kojega mu je domašaj u najmanju ruku maglovit.

A jesu li stalni stručni obranički sudovi u istinu obranički ili i z b r a n i sudovi. Mogu li netrgovci ili u § 5. trg. z. spomenuta lica, pa sitničari (okružnica banskoga stola od 9. siječnja 1884. br. 24451) utjecati na sastav obraničkoga vijeća njihova tako, da u nj dospije ma i jedan samo sudac njihova povjerenja? Mogu li napose u tom smislu utjecati, kada ne prebivaju u mjestu, gdje se sastaje obranički sud, nego možda podaleko? Jer, pravilnici ne postavljaju ni mjesnih granica sudovanju trgovačkih obraničkih sudova, i proglašuju ih nadležnima za rješavanje trgovačkih ili obrtničkih sporova, makar i jednostranih, čak i onda, ako je jedna stranka inozemac (§ 2. prav. obr. s. komore za t. o. i. u Zagrebu, § 2. prav. obr. s »Trgovačkoga kasina« u Sušaku).

Stranka, koja se podvrgla i ne znajući, besvijesno, ili tek od nužde, silom prilika, takovomu sudovanju, nije slobodna ni u izboru suca, — vezana je na spisak, u kom su imenovana sama odlična gospoda, iza-

Digitized by Google

brana u obranički zbor po kakovoj skupštini, do koje ona nije imala pristupa (§ 6. pr. o. suda komore t. o. i. Zagreb, § 5. p. o. s. »Trg. kas.« Sušak), — odlična, ali njoj posve strana i nepoznata gospoda. A ako takova stranka prebiva kao tuženik izvan opsega one institucije, koje se obraničkomu sudu onako svijesno i slobodno, kako smo vidjeli, podvrgla, ne će uopće moći izvršiti izbora ni iz zbora, na koji je vezana, jer joj spisak nije poznat, a u kratkom roku, koji joj je odredjen u tu svrhu i u svrhu prigovora protiv obranika predloženih po tužiocu, ne može ni da ga dobavi. Prema pravilniku obraničkoga suda t. o. i. komore zagrebačke rok je taj od sama tri dana (§ 22.). U tom roku jedva da na pr. iz mjesta u Dalmaciji, Bosni ili Hercegovini, koje nema izravne željezničke ili parobrodarske veze, može da prispije u Zagreb ili Sušak list, kojim se tuženik propitkuje za imenik »obranika« i za odnose izmedju tužioca i obranika, koje je on predložio, a bez toga kako da izvrši izbor ili podigne prigovor? A reklo bi se, da se pretsjedništva strogo drže roka: poznat mi je slučaj, kada je povjerljivo izvan roka preporučen obranik, i povjerljivo se obećalo imenovati ga, ali na raspravu je u istinu osvanulo mjesto preporučenoga sasvim drugo lice.

Tvrdi se (vidi već spomenuti članak gosp. Š. Peručića), da poslovni, trgovački svijet ima potrebe, »da se za očuvanje svojih interesa smije po svojem nahodjenju služiti pored općih garancija privatnog i javnog prava i s t r u č n o m zaštitom«, a tu stručnu zaštitu nalazi u sudovanju izbranih sudova, jer »propisi gradjanskoga zakonika a .... i postupnika ne odgovaraju sasvim i uvijek potrebama, pa po tome ni shvaćanju trgovačkih krugova«. Trgovačkomu svijetu treba dakle posebne, stručne zaštite, koje drugi, netrgovci, nemaju; za trgovački svijet treba dakle stvarati privilegij neki, a taj bi prema već razloženom stojao u tom, da u trgovačkim poslovima, dvostranim i jednostranim, sudi sud sastavljen od samih trgovaca, da takav sud sudi i trgovcu i netrgovcu. To bi bio »b l a g o t v o r n i dosadašnji djelokrug« i z b r a n i h sudova, jer redoviti postupak ne odgovara shvaćanju trgovačkih krugova, a shvaćanje se njihovo ravna prema njihovom interesu i njihovim potrebama. Kada dodje dakle do sukoba izmedju potreba, interesa i shvaćanja trgovca i potreba, interesa i shvaćanja netrgovca, već je unaprijed odlučeno, tko li mora da pobijedi.

Koliko to odgovara pravičnosti, imao sam dosta prilike, da iskusim zastupajući više puta dalmatinske trgovčiće i seljake pred obraničkim sudom trgovačke komore i burze riječke u doba, kada je Rijeka bila gotovo isključivi trgovački dobavljač Dalmacije. U zaključcima, koje su riječki neki trgovci sklapali s dalmatinskim sitničarima, više manje seljačke ruke, bila je ugovorena, za pravo nametnuta, ne samo jurisdikcija spomenutoga obraničkoga suda, nego i primjena uzanca budimpeštanske burze za robu i efekte, s kojima je riječki trgovac i lijegao na počinak, a o kojima naravski dalmatinski kupac nije imao ni pojma. Prodavalac bio je dakle siguran za svoj posao: kada je cijena robe padala, nitko točniji od njega pri prodaji robe; ali, ako je slučajno rasla, mogao je mirno čekati p r e p o r u č e n o pismo kupčevo, kojim je jedino prema uzancama burzovnim mogao biti stavljen in

Digitized by Google

mora (§ 54.), a znao je pak eventualno i udesiti, da ne bude utužen u roku od 30 dana prema § 57. istih uzanca (citiram one od 1. kolovoza 1897.). A bilo je i drugih trucova, dostojnih da budu predmetom psihološke studije kakova noveliste. — U povodu nepodopština, koje su se više puta ispoljavale u presudama toga »suda«, našao sam se jednom ponukanim, da se na samoj raspravi obratim obranicima usklikom: »molim, da gospoda ne zaborave, da je ovo sada sud, a ne društvo za osiguranje protiv pogibli hausse i baisse«, i moje je upozorenje mirno progutano!

U civilnoj presudi nema da dodje do izražaja ikakovo specijalno shvaćanje jednoga staleža ili društvenoga sloja, nego pravno shvaćanje društva onakovo, kakovo je u doba, kada je sporni odnos nastao, — onakovo, kakovo je kodifikovano u zakonima, eventualno u pravnim običajima zakonom priznatima. Negda je moglo odlučivati pravno shvaćanje feudalne gospode; ta su vremena sada prošla u nepovrat, pa zar da feudalno bude zamijenjeno trgovačkim shvaćanjem, kada nastane spor izmedju trgovca i netrgovca, možda priprosta seljaka? Zar u pretežno seljačkoj državi, kakova je naša, ne bi se kao ustuk mogla pojaviti i kod sudovanja tendencija, da se posebnom kakovom stručnom zaštitom očuvaju potrebe, interesi i shvaćanja seljačkih krugova?

Ne, pravno shvaćanje mora da bude jedinstveno! Prosvijetljeni, pravnički spremni, za rješavanje svakovrsnih pravnih sporova postavljeni i za to dolično po državi, današnjoj društvenoj zajednici, opskrbljeni, sasvim nezavisni suci najbolja su garancija p r a v o s u d j a; dostojni da uživaju puno povjerenje i ugled kod svakoga bez razlike bio više ili manje uman i obrazovan, bio bogat ili siromah, pripadao kojemu mu drago staležu, bio kojega mu drago zvanja i zanimanja. Tu garanciju povećaje molbeni postupak, mogućnost kontrole presude nižega suca po zboru viših sudaca, — kontrola, koja je kod obraničkoga sudovanja u najboljem slučaju tek vanredno ograničena.

Nezavisnost sudaca postulat je svakoga pravoga i zdravoga pravosudja; za nju se je i nedavno živo zauzeo na svom kongresu jednoglasno čitav naš pravnički stalež. A nezavisnost mora da je svestrana: da bude u istinu valjan sudac, mora čovjek da je nezavisan i odozgor i odozdo, a ponajpače da je nezavisan od svoje vlastite okoline. Može li to biti obranik imenovan po kakovom trgovačkom zboru, kada ima da rješava spor izmedju svoga kolege trgovca i protivnika mu netrgovca? Može li to biti navlastito u našim sitnim prilikama, u našim trgovačkim središtima, koja zaista ne mogu se cijeniti, da su svjetska emporija? Može li to biti, ma i uzdigo se pojedinac pri rješavanju iznad one: »Hodie mihi, cras tibi«? Nije li i prema iskreno i bezazleno očitovanomu mišljenju zagovornika takova stručnoga obraničkoga sudovanja vezan obzirima prema interesu, potrebi i shvaćanju svoga trgovačkoga svijeta, koji ne zadovoljavaju propisi pozitivnoga prava izjavljeni u državnim zakonima?

Da p slovi sklopljeni na burzi budu makar i prinudno podvrgnuti sudovanju burzovnih obraničkih sudova, razumljivo je; čini se, da je

Digitized by Google

to potrebno za to, da postanu utuživima terminski poslovi sklopljeni tek u svrhu burzovne spekulacije, koja kao oklada ili igra ne bi imala uživati sankcije državnih sudova (§§ 1271 i 1272 o. g. z.). A moglo bi se dopustiti i obraničko sudovanje trgovačkih komora i drugih trgovačkih korporacija za rješavanje parnica protokolovanih trgovaca, članova tih korporacija, koji i sami, barem formalno, učestvuju kod izbora obraničkoga zbora. Volenti non fit iniuria, a zadovoljeno je u neku ruku i zahtjevu, da izbrani suci budu u istinu izbrani.

Ali, cijenim, da je gruba povreda pravnoga reda, kada se sudovanje stalnih trgovačkih izbranih sudova proširuje i na jednostrane trgovačke poslove, koji za tužene stranke nisu trgovački poslovi. Potvrdom pravilnika, koji to dopuštaju, može se reći, da su povrijedjene i same odredbe pozitivnoga prava. Pristate na takovo sudovanje već po analogiji s odredbom § 47. I. 1. gr. p. p. ne bi smjele biti dopuštene, a nikako ne zaslužuju, da im pogoduju redoviti sudovi.

A valjda i ne bi im pogodovali i proglašivali pravno valjanima pristate slijepaca ne sastavljene u bilježničkom spisu, i pristate sklopljene sljepački, ni kraj postojanja današnjih pravilnika, ako bi — proglasivši ih pravno nevaljanima i poništivši za to u smislu § 691. t. 1. gr. p. p. presudu izbranoga suda — sudovi mogli u nastavku istoga postupka preći na ispitivanje samoga merituma; — ako bi tužba na poništenje imala, kao sekundarni parbeni zahtjev, zahtjev na priznanje ili nepriznanje opravdanosti samoga prava, koje je medju strankama sporno. A takav drugotni tužbeni zahtjev, kojega bi uvaženje ili neuvaženje zavisilo od poništenja ili neponištenja obraničke presude, mislim, da ne bi bio nedopustiv, ni de lege lata, po današnjem našem gradjanskom postupniku; — ne bi se protivio njegovu § 691., a bio bi u skladu s odredbom § 322. Danas je u širokoj mjeri dopuštena kumulacija parbenih zahtjeva. Jedna tužba može ih obuhvatiti više protiv istoga tuženika, i kad se ne osnivaju na istom činjeničnom i pravnom temelju samo, ako je parnični sud za svaki pojedini zahtjev stvarno i mjesno nadležan, i ako je za sve zahtjeve propisana ista vrst pustupka. Svi bi se ti uslovi stjecali u tužbi, kojom bi se u prvom redu zahtijevalo, da se poništi izvjesna obranička presuda, a u drugom redu, za slučaj, da taj zahtjev bude uvažen, da se udovolji ili ne udovolji zahtjevu tužbe povedene pred obraničkim sudom. U jednoj se tužbi može, kako ispravno nauča dr. Georg Neumann u tumaču k čl. 227. austr. gr. p. p., koji je u suštini istovjetan s § 322. našega gr. p. p., može sjediniti i traženje na činidbu i traženje na utvrdjenje, jer »zahtjevi« spomenuti u zakonu ne znače samo pravo na činidbu, nego i pravo na utvrdjenje. (»Es können... auch in einer Klage das Begehren auf Leistung und auf Feststellung vereinigt werden, denn »Ansprüche« bedeutet hier nicht nur das Recht auf Leistung, sondern auch auf Feststellung«). Traženje poništenja obraničke presude bio bi zahtjev na utvrdjenje, — traženje, da se tuženik osudi na izvjesnu činidbu, ili da se tužitelj odbije svojom meritornom tužbom, bio bi zahtjev na činidbu ili nečinidbu.

Digitized by Google

O 14-dnevnom roku iz čl. 32. zakona o redovnim sucima

Napisao dr. Krmpotić Josip, odvjetnik u Brodu n/S.

Svaka zakonska odredba mora da se izvrši. U provivnom slučaju bila bi ona besmislena, a sam zakon bi gubio svoj autoritet.

Ovomu pravilu ne protivurjeri načelo krivičnog zakona: nullum crimen, nulla poena sine lege. (§ 1. k. z.), jer ovaj zakon ne sadržaje niti jedne kazneno-pravne odredbe bez prijetnje kaznom za slučaj njezine povrede. Pored toga isti zakon zajedno sa sankcijom pretpostavlja i propis. U ovom propisu zakon je jasno izrazio svoju volju, da se jedino on imade smatrati mjerodavnim za prosudjenje pitanja o postojanju i kažnjivosti krivičnog djela. Time je propisana zaštita gradjanina protiv eventualne sudačke samovolje.

Ali kada se radi o propisu, koji se ne odnosi na samo krivično djelo, tada je i u ovom zakonu u pogledu sankcije za povredu odnosnoga propisa dozvoljena analogija. (§ 85 k. z.).

Za krivični postupak važi uvodno istaknuto pravilo u punoj svojoj snazi, te načelo §-a 1 k. z. niti dolazi, a niti uopće može doći u obzir. Krivični postupak pretpostavlja skup procesnih radnja. Ove radnje su točno odredjene kako u pogledu njihovog sadržaja, mjesta i načina izvršenja, tako i u pogledu vremena, u kojem se imadu izvesti. Pošto ove radnje izvadjaju sud te tužioc i okrivljeni, to krivični postupak, makar javno pravo, utvrdjuje trostrane pravne odnose izmedju suda i stranaka. Stoga svaki propis u krivičnom postupku imade imperativni značaj i za njegovu povredu predvidjena je i sankcija. Ako ova nije kod odnosnoga propisa izrijekom navedena, tada se ova praznina mora i može popuniti analogijom, u koliko ovakovo tumačenje nije zakonom naročito isključeno (§§ 28, 29 i 30. z. o s. k.•p.) Imperativnst procesualnih naredjenja daje gradjaninu jamstvo protiv zloporaba i samovolje protivnih procesnih subjekata.

Kada zakon za izvršenje iznesenih radnja odredjuje rokove, tada se u tim rokovima odnosne radnje moraju izvršiti. U protivnom slučaju nemarnog procesnog subjekta stižu štetne procesualno-pravne posljedice. Krivični postupnik nije odredio kazne za slučaj povrede svojih propisa sa strane procesnih subjekata. Jedino za sudove kao i lica, koja u krivičnom postupku sudjeluju po službenoj dužnosti, povredu formalno-pravnih normi utvrdjuje kao povredu njihovih službenih dužnosti, koja se imade kazniti po njihovim disciplinskim propisima (čl. 10 zak. o drž. tuž.). Ali i ovo u pravilu važi samo za sudove (§ 337 kp i § 79. k. z. na koncu), dok za državne tužioce samo iznimno (§§ 95. od IV i 109 od. III. i IV. z. o skp.).

Pod gornjim rezervama možemo kazati, da zakon za povredu svojih propisa predvidja dvojake sankcije: 1) štetne procesualne posljedice i 2) kaznu zbog zanemarenja službene dužnosti. Moramo na-

Digitized by Google

pomenuti, da obzirom na čl. 31 zakona o sucima ovo naše razlaganje zakona o krivičnom postupku važi i za disciplinski postupak po zakonu o sucima.

Ad 1) Ovdje mimoilazimo one radnje i rokove, koje mora vršiti i poštivati sud. Okrivljeni kao pasivna strana u krivičnom postupku takodjer nas ne zanima. Stalo nam je samo do toga, da razmotrimo ponašanje aktivnog procesnog subjekta u krivičnom postupku i to naročito njegova prava i obaveze te procesualno-pravne posljedice, koje nastaju u slučaju neizvršivanja zakonskih naredjenja sa njegove strane. Tako nas naročito zanima slučaj propisan u čl. 32 zak. o sucima, koji ministru pravde daje 14-dnevni rok, da spise o izvršenim izvidjajima protiv suca uputi višemu odnosno vrhovnomu državnom tužiocu na dalji rad, te kakve procesualne posljedice nastupaju, ako ministar pravde u ovom roku ne izvede gornju radnju.

Ovaj 14-dnevni rok je nesumnjivo zakonski rok, jer mu je zakon točno odredio trajanje, pa se on ne može produžiti, kao što je to slučaj kod sudačkih rokova. Zakonski rokovi su po pravilu prekluzivni i ne mogu se produživati (§ 88 zoskp.). Promaši li stranka u krivičnom postupku prekluzivni rok, tada u pravilu gubi pravo, da ponovi tu radnju. Ovo je načelno stanovište svih naših krivičnih i disciplinskih zakona, pa sa ovoga gledišta moramo predmnijevati, da svaki propust prekluzivnog roka povlači sa sobom gubitak prava na radnju, koju je u tom roku stranka morala izvesti.

Dosljedno tome ne smijemo dopustiti ekstenzivno tumačenje onih mjesta o zakonu, koja sa propustom prekluzivnih rokova ne vezuju gubitak prava na izvršenje odnosnih radnja. Ova mjesta moramo promatrati kao iznimne slučajeve, te ih prema tome vrlo strogo tumačiti i primjenjivati.

Krivični postupak čini na primjer iznimku za državne tužioce kod izvjesnih radnja. U pogledu propusta rokova za podnašanje pravnih lijekova i za njih važi gore istaknuto načelo. Za podnašanje državnih tužioca tečajem istražnog postupka kao i na glavnom pretresu ne važi gore istaknuto pravilo, te oni propustom prekluzivnih rokova ne gube prava aktivnog procesnog subjekta. Zanemarivanje njihovih procesualnih dužnosti ukazuje se kao povreda službene dužnosti, za koju odgovaraju po svojim disciplinskim propisima.

Za privatnoga tužioca i za privatnog učesnika kao tužioca vrijedi opće pravilo. (§§. 51, 109 od. II. i III., 95 od. IV. z. o s. k. p. i §§ 85, 86 k. z. i dr.).

Pošto se gore istaknuti zakonski obzir spram državnih tužilaca imade uzeti kao posebni izuzetni slučaj, to moramo zaključiti, da za sve ostale stranke i ovlaštenike na pokretanje krivičnog progona važi opće pravilo, prema kojemu je propuštanje zakonskih rokova skopčano sa prekluzivnim dejstvom t. j. da se odnosna radnja ne može više preduzeti.

U disciplinskom postupku protiv sudaca pojavljuje se ministar pravde kao jedini pokretač disciplinskog progona (čl. 32 zak. o sud.).

Digitized by Google

Ovo je specijalni propis zakona o sucima, koji se u tom pogledu razlikuje od propisa krivičnog zakona i krivičnog postupka, koji propisuju ovlaštenja na pokretanje krivičnog postupka (§§ 85, 86 k. z. i dr., §§ 1, 95, 375 zoskp.).

Zakon o sucima (čl. 29 i 31) je propisao prava i dužnosti državnih tužilaca kao tužilaca u disciplinskim stvarima. Ministar pravde nema prava ni dužnosti tužilaca u disciplinskim stvarima nego samo pravo pokretanja disciplinskog postupka. Pošto su time u zakonu o sucima, kao specijalnom zakonu, propisana prava i dužnosti državnih tužilaca s jedne strane te ministra pravde kao pokretača s druge strane, to su prava i dužnosti ministra pravde kao pokretača disciplinskoga postupka potpuno ustanovljena u čl. 32 zak. o suc., pa se ne mogu u smislu čl. 31 ekstenzivno tumačiti i nadopunjavati propisima z. o s. k. p. o državnim tužiocima kao usbsidijarnoga zakona.

Stoga se odredbe §. 95 od. IV. i § 109 od. III. i IV. z. o skp. ne mogu primijeniti na ministra pravde kao procesnog subjekta u disciplinskom postupku, nego samo na državne tužioce. Dosljedno tome moramo logički zaključiti nato, da za ministra pravde u disciplinskom postupku važi istaknuto pravilo, prema kojemu je propuštanje prekluzivnog roka vezano sa gubitkom prava na vršenje odnosnih radnja. To znači, da je ministar pravde obavezan, da u 14-dnevnom roku uputi višem državnom odnosno vrhovnom tužiocu spis o izvršenim izvidjajima protiv suca. Propusti li ministar da u ovom roku uputi spomenuti spis državnom tužiocu, tada gubi pravo, da po izmaku toga roka podnese ovaj spis, a dosljedno tome gubi pravo na gonjenje odnosno da nastavi disciplinski postupak, koji se sada imade obustaviti. (čl. 31 zak. o sud., § 337 toč. I sl. v, g, zoskp).

Iz ovih razloga je očito, da na stvari ništa ne mijenja, što čl. 32 nije izrijekom odredio, da se po isteku 14-dnevnog roka gubi pravo na dalji disciplinski postupak. Zakonska odredba mora se izvršiti. Ako na istom mjestu nije izričito spomenuta sankcija, tada se ona može i mora izvesti iz duha cijeloga zakona.

Uostalom imademo sličnih primjera i u krivičnom zakonu, koji u § 85 odredjuje, da oštećenik mora u roku od 3 mjeseca podnijeti prijedlog na gonjenje. I ovdje zakon ne spominja nikakve sankcije, premda slijedeći §. 86, koji ustanovljuje rok za podignuće tužbe, izričito kaže, da će se postupak započeti samo na privatnu tužbu, podignutu unutar roka od 3 mjeseca po saznanju krivičnoga djela.

Prema tome bi se moglo tumačiti, da oštećenik u smislu § 85. k. z. može podnijeti prijedlog i po izmaku tromjesečnog roka, jer zakon nije predvidio sankciju, kao što je to učinio u §-u 86. Medjutim uopće nema spora o tom, da je rok od 3 mjeseca prekluzivan, te da propustom toga roka oštećeni gubi pravo na gonjenje.

Stilizacija odredbe o roku u čl. 32 je istovjetna sa onom u §. 85 k. z. Zakonski izrazi »mora se podnijeti«, »imade se podnijeti«, »podnijet će se« jesu i po svojem gramatičkom te logičnom smislu i značenju posve istovjetni.

Digitized by Google

Do istog posljetka dolazimo i tumačenjem duha zakona:

Suci su nezavisni. U izricanju pravde oni ne stoje ni pod kakvom vlašću, nego sude po zakonu. Sudac se ne može baviti takvim zanimanjem, koje bi bilo u opreci sa njegovim dostojanstvom i moglo dovesti u sumnju njegovu nepristranost. (čl. 14 i 15). Dosljedno tome ne smije sudac uopće doći u slično stanje sa istim učinkom, a naročito ne smije da se nalazi u takvom stanju više, no što je potrebno.

Nemarni sudac treba da iskusi zakonom zaprijećenu kaznu. Pošto nema presude bez prethodnoga disciplinskog postupka, to se ne može izbjeći stavljanju suca pod istragu.

Svaki gradjanin, koji stoji pod istragom ili optužbom, gubi na svojem ugledu i dostojanstvu. Za aktivnog suca vrijedi to u daleko jačoj mjeri, te se može kazati, da se sudac tada nalazi u takvom stanju, kao što je ono, koje predvidja čl. 15. No, kako rekosmo, ovo stanje je u danom momentu neizbježivo.

Ali se je zakon postarao, da ovakvo stanje ne traje dulje, nego što je potrebno, te da sudac u svojim pravima i u svojem ugledu ne pretrpi više, nego što to svrha postupka zahtijeva, pa nastoji, da ga, kolikogod je moguće, skrati u njegovom trajanju.

I krivični zakon je u tom pogledu priznao opravdanost interesa svakog gradjanina, da vječno ne bude pod istragom, te je i za već započeti krivični postupak propisao zastaru. (§ 79 odj. III. k. z.).

Obzirom na visoku i časnu dužnost suca zakonodavac je snažnije zaštitio suca. Osim zastare (čl. 45.) je propisao u čl. 32 prekluzivni 14-dnevni rok, u kojem je obavezao ministra pravde, da spis o dovršenim izvidjajima uputi višemu odnosno vrhovnomu državnomu tužiocu na dalji rad. Ova zakonska odredba je ne samo najbolja nego i jedina zaštita suca stavljegog pod disciplinsku istragu, kako protiv zloupotreba tako i samovolja državnih organa odnosno pokretača discplinskog progona.

Propisi o zastari zaštićuju suca, dok postupak još nije pokrenut. Zakon o sucima nije donio odredbu o zastarijevanju prava na gonjenje analogno ustanovi § 79 od. III., prema kojemu pravo na gonjenje bezuvjetno zastaruje, ako prodje dvaputa onoliko vremena, koliko se po zakonu traži.

Prema tome na osnovu samog čl. 45 trajanje disciplinskog postupka protiv suca vremenski nije ograničeno. Dovoljno je, da se pri izmaku trogodišnjeg roka od zadnje radnje izvrši bilo kakva radnja u izvidjanju disciplinske krivice.

Kraj ovakvog stanja stvari sudac bi bio izvržen na milost i nemilost pokretaču disciplinskoga postupka. Ako je kriv, imade biti kažnjen i to na način i kaznom, kako je to zakon odredio. Ali ne smije biti šikaniran i vječno stajati pod istragom, koja umanjuje čast i dostojanstvo njegovog položaja, a koja obzirom na aktivne procesne subjekte u disciplinskom postupku može dovesti u sumnju i nepristranost suca. Nije dužan nalaziti se u ovom teškom neprijatnom i ponižavajućem stanju dulje, nego što to traži svrha postupka. Stoga je zakon

Digitized by Google

i naredio ministru pravde, da u 14-dnevnom roku mora izvršiti gore spomenutu radnju. U protivnom slučaju gubi pravo na gonjenje.

U nedostatku ovoga propisa, ministar pravde bi mogao zadržavati spis i preko godine dana, što se nikako ne može dovesti u sklad ni sa jednogodišnjom subjektivnom zastarom iz čl. 45. Po zadnjoj alineji čl. 45 mogao bi zadržavati spis na neograničeno vrijeme.

Zakon u čl. 15 pretpostavlja zanimanje, koje može biti u opreci sa dostojanstvom sudačkog položaja i sprečavati ga u savjesnom i točnom vršenju dužnosti, pa čak i dovesti u sumnju njegovu nepristranost. U čl. 32 je zakon pretpostavio jednaku mogućnost šetnog uticaja na dostojanstvo sudačkog položaja, savjesno i točno vršenje sudačkih dužnosti, a tako isto i na sudačku nepristranost.

Vječni disciplinski postupak protiv suca, koji je povrijedio neku svoju službenu dužnost, a pogotovo protiv suca, koji je stvarno nevin, djeluje i psihološki štetno, te suca tako može sprečavati u savjesnom i točnom vršenju dužnosti. Pored toga vječna i stalno napeta puška sa strane pokretača disciplinskog postupka može dovesti u pitanje sudačku nepristranost, jer pod prijetnjom postupka uz želju, a i veliki interes, da se postupak jednom dovrši, sudac može doći u ovisnost, a time u neku ruku i pod stvarnu vlast pravosudno-upravne vlasti, što zakon u čl. 14 izrijekom hoće da onemogući.

Ad 2) Smatramo, da su gore izloženi razlozi dovoljni, da nas uvjere, da je spomenuti 14-dnevni rok prekluzivan, te da ministar pravde po izmaku toga roka ne može više podnašati spise državnom tužiocu na dalji rad, odnosno da ne može više nastaviti disciplinski postupak protiv suca.

Ipak da razmotrimo i drugu moguću zakonsku sankciju za slučaj propusta ovoga roka t. j. kaznu zbog povrede službene dužnosti.

Naveli smo već, da sam krivični postupak ne sadržaje nikakvu kaznu za slučaj povrede procesualne norme. Za službena lica ova se kazna izvodi iz njihovih disciplinskih propisa za povredu službene dužnosti.

Znamo, da državni tužilac vrijedja svoje službene dužnosti, ako u toku postupka ne preduzme, što je potrebno, ili to ne učini unutar zakonitog roka. Sudovi imaju pravo, da prijave članove državnog tužioštva za povredu službenih dužnosti njihovim starješinama odnosno ministru pravde (čl. 18 zak. o drž. tuž.).

Sada nam se postavlja pitanje, da li bi ministar pravde povrijedio svoju službenu dužnost zanemarivanjem 14-dnevnog roka, te da li je za taj slučaj predvidjena kakva kazna?!

Ministar pravde je primarni i jedini pokretač disciplinskog postupka protiv suca. Ovaj postupak ministar pravde doduše pokreće po službenoj dužnosti, ili po dobivenim tužbama, ali ovo pokretanje disciplinskog postupka spada u opseg ministrove diskrecione ovlasti. On se ovdje rukovodi općim interesom i jedini je on nadležan, da odluči, da li je pokretanje disciplinskog postupka u općem interesu. Prema tome ovisi o nahodjenju samoga ministra, da li će pokrenuti disciplinski postupak protiv suca, odnosno da li će već pokrenuti postupak

Digitized by Google

obustaviti. Ministar pravde je dakle po svojoj službi ovlašten, da u 14-dnevnom roku uputi navedeni akt državnomu tužiocu na dalji rad, dok su nasuprot državni tužioci po svojoj službi dužni, da u zakonskim rokovima izvrše stanovite radnje.

Spomenuta ministrova ovlast je ograničena vremenski u čl. 32, koji je propisao 14-dnevni rok samo kao procesualnu dužnost ministra pravde, a ne kao dužnost, koja izvire iz njegove službe. Stoga ministar pravde propustom 14-dnevnog roka ne može ni povrijediti svoju službenu dužnost. Propustom upitne radnje u navedenom roku ministar pravde vrši svoju ovlast, da obustavi već započeti disciplinski postupak, kako to zakon i predmnijeva.

Ponavljamo: Zakoni se donašaju, da se izvrše. Ministar pravde je prvi zvan, da poštuje zakon, te da se u svojem radu strogo rukovodi prema zakonskim propisima. Postupa li protivno izričitoj odredbi čl. 32, gubi pravo, da ponovi odnosnu radnju.

Nadležnost sudskih i upravnih vlasti u sporovima glede zemljišta zemljišnih zajednica

Napisao Wagner Eugen, starješina sreskog suda u Krnjaku

U dva je navrata u posljednje vrijeme jedan okružni sud na području apelacionog suda u Zagrebu u parnicama smetanja posjeda iz medju članova iste zemljišne zajednice glede zemljišta zemljišnih zajednica zauzeo stanovište, da je nedopustiv redovni pravni put u takovim slučajevima, jer da postoji nadležnost upravnih vlasti. — U oba slučaja isključuje taj sud kao drugostepena vlast nadležost sudskih vlasti oslonom na ustanove §§ 50—54. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, napose na ustanovu § 52 istoga zakona, »u kojem se izričito ustanovljuje, da sve prijepore ovlaštenika glede načina izvršivanja ovlašteničkoga prava ima da rješava nadležna upravna vlast«, te § 53 cit. zakona, koji »izričito ustanovljuje nadležnost upravnih vlasti petitorne naravi, pa se iz toga imade izvesti logični zaključak, da su i za posesorni postupak isključivo nadležne upravne vlasti«.

I ako suprotno stanovištee, koje ću iznijeti u ovoj raspravi nije novo, jer ću u glavnom iznijeti one argumente, koji su u praksi već poznati, ipak smatram, da rasprava o tom nije suvišna, kad dva istovjetna slučaja jednog okružnog suda očito pokazuju, da se radi o načelnom stanovištu toga suda, koje je od tim većeg značaja, što u parnicama smetanja posjeda nema daljega pravnog lijeka.

I starija naša judikatura stajala je uglavnom na stanovištu, da navedeni prijepori izmedju ovlaštenika zemljišne zajednice, te izmedju ovlaštenika i same zemljišne zajednice spadaju pred političke vlasti. To stanovište opravdava se već navedenim ustanovama § 50—54 zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, a primjenjivano je jednako na sporove u pitanju posjeda i vlasničtva. Takovo gledište zauzele su i pojedine plenarne rješidbe stola sedmorice.

Digitized by Google

Dovoljno je medjutim ocijeniti samo slovo zakona, da se dodje do jasne slike o nadležnosti upravnih vlasti u pogledu rečenih sporova, a potom i o nadležnosti sudskih vlasti. U § 53 rečenoga zakona se navodi:: »Ako nastane prijepor stoga, što se uskraćuje kome posvema ili djelomice ovlašteništvo, koji je ovlaštenik, ili što se kome podjeljuje ovlašteništvo, kojemu ovo ne pripada, ili barem ne u razmjerju onom, u kojem mu se podjeljuje, tad odlučuju o tom za nadzor nadležne upravne vlasti redovitim molbenim putem«, a u § 52 ovo: »Sve prijepore ovlaštenika glede uživanja ovlašteničkoga prava, u koliko je samo ovo neprijeporno, toli glede postojanja koli glede opsega, rješavaju za nadzor nadležne upravne vlasti.« Upravne vlasti su prema tome doista nadležne za izvršivanje nadzora nad zemljišnim zajednicama i za rješavanje prijepora izmedju ovlaštenika, odnosno izmedju ovlaštenika i same zemljišne zajednice, ali nipošto ne isključivo, nego samo u okviru dviju gore citiranih zakonskih ustanova. Drugim riječima: ta je nadležnost upravnih vlasti ograničena na slučajeve, kada se radi o nadzoru nad zemljišnim zajednicama, a u sporovima samo glede načina i opsega uživanja zemljišta zemljišnih zjednica, a ne kada se radi o sporu glede samoga posjeda zemljišta, a još manje, kad se radi o pitanju vlastništva.

U §§ 52 i 53 spomenutoga zakona naznačen je djelokrug upravnih vlasti u sporovima, koji nastaju na zemljištu zemljišnih zajednica. Upravne vlasti prema tome imadu se starati o tom, da se ovlaštenici pravilno koriste svim onim pravima, koja im daje zakon o zemljišnim zajednicama; rješavaju sukobe, koji nastaju izmedju ovlaštenika o načinu uživanja toga prava — dakle suzbijaju prekoračenja jednih na štetu drugih, te su dužne, da pružaju zaštitu onima, kojima se to pravo uskraćuje. Prava, koja ovlaštenici imadu glede zemljišta zemljišne zajednice, sastoje se u pravu paše, drvarenja i ostalim eventualnim pravima, koja su ustanovljena pravilnikom (statutom) same zemljišne zajednice. Upravne vlasti rješavaju sporove u pogledu izvršivanja samo tih prava, koja su ustanovljena pravilnikom i koja za ovlaštenike znače svrhu postajanja zemljišne zajednice.

Izvan toga djelokruga prestaje nadležnost upravnih vlasti, a dosljedno tome — argumento a contrario iz §§ 52 i 53 zakona — nastaje nadležnost sudskih vlasti. — Ako dakle nastanu sporovi ne u načinu i u opsegu uživanja medju ovlaštenicima, nego spor glede samog posjeda zemljišta, tu prestaje nadležnost upravnih vlasti, jer se radi o pitanju posjedovnog prava. Ovamo spadaju sporovi nastali u tom, što si ovlaštenici prisvajaju na zemljištu zemljišne zajednice ne samo ona prava, koja im daje pravilnik, nego i sva druga prava posjedovna ili vlasnička. Tu se radi o posvemašnjim (pravim) uzurpacijama zemljišta, koja su pojedini ovlaštenici ogradili ili drugim jasnim manifestacijama dovoljno izrazili svoju volju za isključivim uživanjem toga zemljišta na način posjednika ili vlasnika, naročito dugogodišnjim oranjem zemljišta, uzgajanjem šume uz istodobno odbijanje ostalih ovlaštenika od uzurpiranog zemljišta, pretvaranjem zemljišta u kamenolom ili slično uz isključivu eksploataciju jednog ovlaštenika, pretvaranjem zemljišta u bašće, vinograde, voćnjake ili drugim sličnim

Digitized by Google

promjenama kulture zemljišta. Takove uzurpacije — u koliko nisu u samom začetku suzbijene — osnivaju bez sumnje za ovlaštenike pravo posjeda, a dosljedno tome i pravo na posjedovnu zaštitu, jer je očito, da ovlaštenici navedeno zemljište ne uživaju više na način ovlaštenika zemljišne zajednice, nego na način pravog posjednika ili vlasnika zemljišta.

Dok se dakle sporovi kreću o onim pravima, koja su utemeljena pravilnikom za ovlaštenike, ostaju nadležne upravne vlasti, ali kada nastanu sporovi o samom posjedu zemljišta, bilo izmedju ovlaštenika, bilo izmedju ovlaštenika s jedne strane i zemljišne zajednice s druge strane, osnovana je nadležnost sudskih vlasti. Za rješenje sporova o posjedu stvari i prava u načelu su nadležni sudovi, a samo iznimno (n. pr. u posjedovnim sporovima medju zadrugarima) druge vlasti. — Kako u navedenim slučajevima nema dovoljno uporišta u ustanovama zakona o uredjenju zemljišnih zajednica za iznimno sudovanje drugih vlasti, ostaje nadležnost redovnoga pravnog puta.

Istina je, da je granica izmedju nadležnosti sudskih i upravnih vlasti u pogledu sporova na zemljištu zemljišnih zajednica prema iznešenomu stanovištu dosta nesigurna. Medjutim sama ta okolnost ne smije ni suca ni upravnoga činovnika dovesti dotle, da tu granicu uopće poruši. I u drugim zakonima ima dosta nesigurnih granica u nadležnosti izmedju tih dviju pravnih vlasti (zakon o zadrugama, zakon o šumama), pa to ipak nije bila zapreka, da se ustanovi, kako na jednoj tako i na drugoj strani, sigurna praksa, koja je tu granicu opredjelila. Ako se pravilno tumače navedene zakonske odredbe, koje govore o nadležnosti upravnih vlasti, ne će biti teško postaviti u rečenim sporovima tu granicu na pravo mjesto. Istina je doduše i to, da je u sporovima na zajedničkom zemljištu zemljišnih zajednica utvrdjivanje nadležnosti oteščano time, što se ne može sa sigurnošću odmah utvrditi, kakovo si pravo ovlaštenik prisvaja, t. j. da li izvršuje samo svoje pravo ovlaštenika ili si prisvaja na zemljištu kakvo jače pravo. Medjutim će se u većini slučajeva već po njegovim radnjama, očitovanjima volje, moći nesumnjivo utvrditi namjera toga ovlaštenika, a u koliko to ipak nije moguće ili se tek pred upravnom vlašću utvrdi, da se radi o sporu glede posjeda ili vlasništva, lako će se uputiti stranke na redoviti pravni put ili obratno.

Najveće pogrješke i štete za stranke ne nastaju medjutim u ovakvim nesigurnim slučajevima, nego baš u slučajevima, koji su posve jasni. To su oni slučajevi, u kojima je nesumnjivo, da ovlaštenici uživaju dio zajedničkoga zemljišta već dugi niz godina ili na način posve različan od redovnog uživanja zajedničkog zemljišta. U takvim slučajevima posve je promašena djelatnost upravnih vlasti, kad faktično stanje upućuje na to, da se radi o stečenom posjedovnom pravu, a prema tome i o pravu na posjedovnu zaštitu. Takovi su sporovi posve gradjansko-pravne prirode. Najčešći i redovni sporovi nastaju u tome, da se medju ovlaštenicima iste zemljišne zajednice pojave smetanja u posjedu na zajedničkom zemljištu. Povede se parnica smetanja posjeda pred sudom, te se skupim uvidjajem sa mjerničkim vještacima ustanovi, da se radi o zajedničkom zemljištu. Tužba se zbog nenadležnosti

Digitized by Google

suda (nedopustivosti redovnog pravnog puta) odbija i povrijedjena stranka, koja je možda 30 i 40 godina uživala prijepor, gubi parnicu a nema nikakove zakonske zaštite, jer joj ni upravne vlasti ne mogu priznati više prava na prijeporu, nego samo ovlašteničko pravo. Njeno isključivo uživanje — pa i kroz vrijeme dosjelosti — ostaje bez učinka, ma da je po ogz. često stekla i pravo vlastništva. Najveće nepravde i štete nastaju za povrijedjenu stranku još i time, što mnogi podnašajući tužbu radi smetanja posjeda ni ne znaju, da je prijepor vlastništvo zemljišne zajednice, jer su ga uživali još njegovi prednici ili se nalazi tik uz njegovo zemljište.

Osim same zakonske argumentacije stanovište iznešeno u ovoj raspravi bliže je životu i odgovara više shvaćanju narodnomu. Premda narodno shvaćanje nema po zakonu nikakove obvezatne moći, ipak upravo u ovakvim slučajevima, u kojima uslijed mogućnosti raznoga tumačenja zakonskih propisa praksa koleba, treba da sudska praksa koraca uporedo sa životom i onim shvaćanjem, koje je narodu bliže i jasnije. U kraju, u kojem službujem, imade slučajeva, da se pojedini ovlaštenici nalaze u posjedu zemljišta zemljišnih zajednica preko 30 i 50 godina, pa su dosjelošću stekli i samo vlasništvo. Na tom su zemljištu uzgojili šume, podigli bašće i kuće, pa je posve suprotno narodnomu shvaćanju, da u takvim slučajevima nemaju posjedovne zaštite. U svim sporovima, koji nastaju glede tako uzurpiranih zemljišta, stranke se uvijek obraćaju samo sudu, i ako im je poznato, da je vlastništvo zemljišne zajednice. To je očitim dokazom, da narod shvaća samo sud nadležnim za rješavanje posjedovnih sporova.

Nema sumnje, da je i sama upravna vlast dužna, da na zajedničkom zemljištu štiti postojeće posjedovno stanje. Taj djelokrug ide samo u granicama ovlašteničkih prava. Ne ćemo poreći doduše sposobnost upravnih vlasti, da rješavaju sva sporna pitanja medju ovlaštenicima i u pogledu zajedničkog zemljišta, — naročito, ako se radi o nadležnosti sreskih načelstava, koja imadu zato kvalifikovano činovništvo; ali je očito, da je pitanje zaštite posjeda i prava vlastništva vrlo osjetljivo pitanje, koje se može pravilno i u duhu narodnog osjećaja o pitanju njegove svojine rješavati samo primjenom onih zakonskih propisa, koji su u skladu sa načelima posjedovnoga prava. Drugim riječima, to je moguće samo po načelima sudske judikature, jer su sudovi u prvom redu pozvani, da pružaju zaštitu posjeda, pa nema niti opravdanih razloga, da se taj djelokrug prenese i na druge vlasti.

Nema dakle ni zakonskih ni praktičnih razloga, da se nadležnost upravnih vlasti u pogledu sporova na zajedničkom zemljištu proširi na štetu sudskih vlasti širokim tumačenjem zakonskih propisa naročito §§ 5—54 spomenutoga zakona. U sudskoj judikaturi postoji mnogo rješitaba viših sudova, pa napose i plenarnih rješitaba stola sedmorice, koje opravdavaju nadležnost sudskih vlasti, kako je to gore iznešeno. Upućujem na rješidbe br. 258 Čimić I; rješidbe br. 740 i 741 Vragović II: te rješidbe br. 1114 i 1136 Vragović III. Poznata mi je iz najnovije sudske prakse i rješidba okružnoga suda u Petrinji od 19. listopada 1935. br. Pl. 537—35, koja stoji na istom gledištu.

Digitized by Google

Poznate su nadalje i mnoge rješidbe, koje stoje na stanovištu, da je ovlašteniku moguće steći dosjelošću pravo vlasništva na zajedničko zemljište (rješidbe br. 739, 740, 741 i 1114 Vragović III). Te rješidbe takodjer govore za opravdanost iznešenog stanovišta, jer ako se pred sudom može voditi spor izmedju ovlaštenika i same zemljišne zajednice o pitanju vlasništva, nema sumnje, da se istim razlozima može utemeljiti nadležnost suda u pitanjima posjedovnog prava. Uostalom, ako se i stane na suprotno stanovište, da ovlaštenici ne mogu dosjesti zajedničkog zemljišta, ne bi se time isključila ili umanjila nadležnost sudskih vlasti u rečenim sporovima, jer bi se to stanovište moglo opravdavati samo oslonom na ustanovu § 1462 o. g. z. onim istim razlozima, kojima se opravdava gledište, da u slučajevima suposjeda i su vlansičtva nema dosjelosti. O ovom je pitanju nadležnosti sudkih i upravnih vlasti u navedenim sporovima bilo već govora u našoj pravnoj literaturi kao uostalom i o drugim spornim pitanjima zakona o uredjenju zemljišnih zajednica. Neki su naši poznati i ugledni pravnici zastupali i mišljenje suprotno iznešenomu u ovoj raspravi, a postoje i mnoge rješidbe okružnih sudova i stola sedmorice protivne gore navedenima. Uopće ovo pitanje, kao i neka druga pitanja iz zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, sporna su su našoj pravnoj literaturi.*)

Dvije rješidbe jednoga okružnog suda, koje su mi dale povoda za ovu raspravu, u očitom su protuslovlju sa naprijed navedenim rješidbama, kao i navedenom rješidbom okružnog suda u Petrinji. To protuslovlje pokazuje, da se još ni danas — četrdeset godina nakon donašanja zakona o uredjenju zemljišnih zajednica — nije ustalila jednoobrazna praksa, koja bi radi važnosti predmeta i obilja slučajeva bila vrlo potrebna. Svrha je ovog članka, da — u koliko je moguće — učini jedan korak bliže tome cilju.

Ugovor pogrješno nazivan o »subvenciji« i prinos, koji po tom osnovu država daje brodarskim društvima

Napisao dr. Smodlaka J. Sloven, odvjetnik u Splitu.

U broju beogradskog »Braniča« za mjesec prosinac 1935. otisnut je pod gornjim naslovom članak gosp. dr. Djordja Ž. Mirkovića, koji je članak privukao moju pažnju, jer je predmet, o kojem radi, meni dobro poznat iz višegodišnjeg bližega dodira s našim parobrodarstvom i iz sudske prakse.

---

*) Navodim neke rasprave, koje se dotiču istog pitanja, djelomično sa suprotnim gledištem: Dr. I. Krbek Zem. zajednica, Zagreb 1922; Dr. E. Čimić Da li može ovlaštenik zemljišne zajednice steći dosjelošću pravo vlastnosti na nekretnosti svoje zem. zajednice (»Mjesečnik« 1913. br. 1—3); Dr. D. Marinić Zem. zajednice i dosjelost i nadležnost (»Mjesečnik« 1913. br. 12); Dr. I. Krmpotić Nadležnost redovnih sudova za rješavanje sporova o vlastništvu i posjedu nekretnina zemljišnih zajednica (»Mjesečnik« 1932. br. 6).

Digitized by Google

Pročitavši članak, dobio sam utisak, da pisac nije potpuno upućen u prilike našega pomorskog saobraćaja, a ni u posebne pravne odnose, koji postoje već preko pola vijeka izmedju naših obalnih parobrodarskih društava i državnih vlasti (najprije austrijskih i ugarskih, pa jugoslavenskih), na osnovu kojih je stvoren danas važeći ugovor, što ga je pisac uzeo u pretres, nazivajući ga ugovorom o subvenciji. Dalje sam sa začudjenjem primijetio, da gosp. dr. Mirković primjenjuje jednostavno na odnose izmedju naših parobrodarkih društava i kraljevine Jugoslavije francusko pravo, t. j. jedno inostrano pravo, koje, dok imamo naše posebne zakone, kao što ih imamo, ne može da ima praktične primjene u našoj državi. No i bez obzira na to, ne bi ni u samoj Francuksoj, po mojem mišljenju, njegova teorija o aktima vlasti (actes d'autorité) iz francuskog administrativnog prava mogla da se primijeni na ugovore o vršenju pomorskoga saobraćaja. Ove opaske dale su mi povod, da izložim svoje mišljenje o ovom predmetu.

Kada je govor o prinosu, koji država dalje parobrodarskim društvima, potrebno je prije svega razlikovati obalnu plovidbu, koja odgovara jednoj neophodno nužnoj potrebi primorskoga stanovišta, od subvencionirane prekomorske t. zv. daleke plovidbe, koja odgovara drugim interesima države. Francuska nema, jer i ne potrebuje, ovakvu parobrodsku putničku službu uzduž svoje morske obale i izmedju otoka, kao što ima naša država. Kada se u Francuskoj govori o subvencioniranju brodarskih društava i o odnosnim ugovorima, pod tim se redovito razumijeva prekomorska subvencionirana plovidba. Naprotiv se kod nas pod nazivom »subvencioniranih« parobrodarskih društava misli u prvom redu na društva obalne plovidbe, koja vrše saobraćajnu službu uzduž našega primorja. Ova je bitna razlika izbjegla gosp. dru. Mirkoviću, koji je na primjer ocjenjujući ugovor države s »Jadranskom Plovidbom«, jednim našim društvom obalne plovidbe, pomiješao pojmove francuske subvencionirane daleke prekomorske plovidbe s onima našeg obalnog parobrodarstva, iako su to dvije posve različite stvari.

Ulazeći u predmet, najprije treba da naglasim, da kod nas n e p o s t o j i ni formalno ni stvarno, n i k a k a v u g o v o r o »s u b v e n c i j i« obalne plovidbe. Izmedju države i nekih parobrodarskih društava postoje »U g o v o r i o o r g a n i z a c i j i i v r š e n j u r e d o v n o g p o m o r s k o g s a o b r a ć a j a i p r e v o z a p o š t e m o r e m«, kako su ti ugovori izričito nazvani od strane ugovarajućih stranaka. Baš takav jedan ugovor uzeo je da ocijeni gosp. dr. Mírković. Ovi su ugovori bili zaključeni izmedju države i parobrodarskih društava obalne plovidbe 15 ožujka 1929 za trajanje od 10 godina, te su poznati pod skupnim imenom »Dugoročni ugovor«. Kako se razabira već iz naslova tih ugovora, t. zv. »subvencija«, koju prima obalno parobrodarstvo od države, nije ništa drugo nego n a g r a d a z a v r š e n j e d o t i č n e u g o v o r n e s l u ž b e. Taj joj značaj nije bio nikada dosad osporen. Izraz »subvencija«, koji se u ovom slučaju pogrješno upotrebljava u običnom govoru, ne odgovara pravnoj naravi ove nagrade, a nije bio nikada ni u službenoj upotrebi. Još u prvim ugovorima, zaključivanim od austrijske državne uprave, stalno se upotrebljavaju za naknadu za vršenje službe društava obalne plovidbe izrazi »Entgelt« i »Entlohnung«, koji znače »naknada« ili »nagrada«,

Digitized by Google

— isti izrazi, koje upotrebljava gradjanski zakonik, gdje govori o ugovorima najma (službe za plaću).

U samom »Dugoročnom ugovoru« nigdje ne dolazi riječ »subvencija«, nego se naknada, koju društva primaju, nazivlje (čl. 27) »državni prinos za propisno i točno obavljanje cjelokupne službe, povjerene društvu, i svih obaveza preuzetih ugovorom«. S ovim se službenim nazivom nepobitno utvrdjuje, da se ovdje radi o »službama« ili uslugama nagradjenim od države, koje ona »povjerava« društvu, i o »obavezi« društva, da ih vrši za nju uz ugovoreni godišnji iznos u novcu, koji pretstavlja nagradu za obavljanu službu. U ugovoru izmedju države i parobrodarskih društava obalne plovidbe nije bitna obaveza društva, da će prenositi poštu i državne službenike besplano ili uz sniženu cijenu, kako to pogrješno smatra gosp. pisac. Po tom je ugovoru bitna obaveza obalnoga parobrodarstva (čl. 1), da će odnosno društvo uz ugovorenu nagradu u novcu podržavati redoviti saobraćaj na moru izmedju pojedinih mjesta primorja i otoka, koji bi inače morala da podržaje država svojim vlastitim brodovljem, kao što slično država podržaje saobraćaj na kopnu državnim željeznicama. Obalna plovidba omogućuje najbržim i najsigurnijim načinom saobraćaj po moru, bez kojega ne bi bio obezbijedjen pravovremeni prevoz vojske, policije i raznih državnih nadzornih organa iz jednoga primorskog mjesta u drugo, a pogotovu na otoke. Bez ovakvih redovitih i sigurnih parobrodarskih veza ne bi bio uopće moguć stalni dodir upravnih sudskih i drugih državnih vlasti s narodom, niti bi vlasti mogle da održavaju potrebne veze s pretpostavljenim organima državne uprave, niti medju sobom. Osim toga ove su veze neophodno potrebne za ishranu primorskoga i otočkoga sanovništva, kao i za prodaju proivzoda primorskoga kraja i otoka. Jednom riječju, da nema parobrodarske obalne plovidbe, bio bi ukočen sav javni i privredni život na našem primorju. Država je dužna, da ovome doskoči, a pošto joj ne prija, da u svojoj režiji podržaje taj pomorski saobraćaj, ona uzimlje za to u najam privatna društva.

Pored ove glavne i bitne obaveze (podržavanja saobraćaja na moru) društva obalne plovidbe se obvezuju istim ugovorom, da će bez posebne nagrade prenositi državnu poštu, da će prevoziti državne službenike uz snižene cijene i da će vršiti druge razne obaveze i podvrgavati se raznim ograničenjima predvidjenim u ugovoru. Takav ugovor države sa »subvencioniranim« parobrodarskim društvima obalne plovidbe nema ništa zajedničkoga sa vozarskim pomorskim ugovorom. Dosad nije nikome palo na pamet, da izjednačuje te dvije različite vrsti ugovora, te se je gosp. dr. Mirković uzalud trudio, da pobija njihovu istovjetnost. Ovakvi se ugovori sasma pravilno svrstavaju medju privatno-pravne ugovore o službi za plaću (najmu), jer se njima utvrdjuju predmet i uslovi usluga, koje društvo treba da vrši za državu, kao takodjer iznos i platežni uslovi nagrade za te usluge. Nijedna od obaveza, koje društvo prima prema državi, ne kosi se sa pojmom privatnoga prava.

Ali ne samo sadržaj nego i stilizacija ovih ugovora jasno pokazuje, da se ovdje radi o čisto privatno-pravnim odnosima. Već se u

Digitized by Google

uvodu ugovora izmedju države i društava obalne plovidbe od 15. ožujka 1929. jasno ističe, s pozivom na financijski zakon za god. 1929/30., da se zaključuje »Ugovor« izmedju Ministarstva saobraćaja u Beogradu »s jedne strane« i pojedinog parobrodarskoga društva »s druge strane«. U čl. 1. ugovora se kaže, da se društvo »o b v e z u j e«, da će održavati odnosni pomorski saobraćaj. U čl. 25. pako d r ž a v a jednako kao i d r u š t v o nazivlju sebe »u g o v o r n i m s t r a n a m a«. U istom članu je predvidjeno trajanje ugovora za 10 godina, š t o j e o b a v e z n o z a o b j e u g o v o r n e s t r a n k e.

Uostalom ovaj ugovor od 15. ožujka 1929. zaključen izmedju Ministarstva saobraćaja i pojedinih parobrodarskih društava obalne plovidbe (prvi pismeni ugovor te vrsti u Jugoslaviji) u stvari nije drugo nego kopija sličnih ugovora, koji su krajem XIX. i početkom XX. vijeka bili zaključivani izmedju ovih naših društava, odnosno njihovih prethodnika, na jednoj strani i austrijske ili ugarske vlade na drugoj strani. U toku od preko pola stoljeća, otkad važe ovi ugovori, nije nikada nikome palo na pamet, da u teoriji ili u praksi ospori privatnopravni značaj njihov i njihovu dvostrano obaveznu snagu.

U ovim ugovorima činjene su više puta izmjene, ali vazda s pristankom obiju ugovornih stranaka. I u našoj državi bile su dogovorno izvršene neke izmjene »Dugoročnog ugovora«. Tako je 1. travnja 1932. bio zaključen sporazum izmedju Jadranske plovidbe, našega najjačega društva obalne plovidbe, i države zastupane od Ministarstva saobraćaja, po kojem je bila smanjena godišnja ugovorna plovidba društva od 990.021 morskih milja na 855.925 morskih milja i istovremeno snižen državni prinos od D 30,824.352 na D 29,000.000.

Ali nikad, pa ni u vrijeme rata, nije bio učinjen pokušaj od strane državnih vlasti, da se ovi ugovori jednostrano ukinu ili da se izmijene njihovi uslovi bez pristanka drugog ugovaratelja, niti je ijedan pravnik izrazio mišljenje, da je država po zakonu vlasna, da tako postupa.

Što se tiče novčane nagrade, koju parobrodarska društva obalne plovidbe primaju godišnje na osnovu »Dugoročnog ugovora« od države (t. zv. »subvencija«), ta nagrada, razumije se, nije vozarina. Svaki put, kada država prevozi za svoj račun stvari ili ljude (n. pr. vojsku), dolazi se do zaključka posebnog ugovora o vozarini, pa je država na osnovu tog ugovora dužna, da plati vozarinu — i ona ju stvarno i plaća u iznosu, koji se sporazumno utanači. Ovi ugovori vozarine su nezavisni od »subvencije«, koju društvo prima, a isto tako je i »subvencija« nezavisna od vozarine, jer bi država i onda, kada ne bi preko godine prevezla ni jedan tovar robe niti jedno službeno ili vojničko lice, svejedno bila dužna, da plaća društvu ugovorenu »subvenciju«. S time, što je »Dugoročnim ugovorom« odobren državi popust na cijenama vožnje dolazi država u isti položaj s onim privatnim mušterijama društva, kojima društvo posebnim ugovorima (»refakcije« i sličnima) odobrava smanjenje cijena podvoza. Ti pojedinci kao i država dobivaju popust na vozarini, premda oni ne plaćaju društvu godišnju »subvenciju«.

Na način ovdje izložen bio je uviiek dosada stalno shvaćen odnos izmedju države i obalnih parobrodarskih društava i od strane

Digitized by Google

naše državne uprave. U službenim spisima Ministarstva saobraćaja i drugih državnih nadleštava uvijek se dosljedno ističe, kako »država nema sopstvenih parobroda za osiguranje redovnog pomorskog saobraćaja na primorju i ostrvima«, kako je ona stoga »povjerila vršenje te službe privatnim parobrodarskim poduzećima«, te kako je (od riječi do riječi o vako u službenim aktima Ministarstva saobraćaja) »za to država stupila u ugovorni odnošaj, po kome su preduzeća uzela na sebe podržavanje stanovitog broja pruga i vršenje specijalnih obaveza..., a država s druge strane dužna je, da preduzećima plaća izvjesnu naknadu«.

Ovakva rješenja o »subvenciji« obalnim društvima s ovakvim obrazloženjima bila su potvrdjivana od godine 1924. dalje od Ministarskog savjeta, i iznosi, potrebni za »subvenciju« bili su uvrštavani u državni budžet na ime »državnog prinosa radi naknade troškova za službu redovnog pomorskog saobraćaja«.

Prema svemu naprijed izloženome valja da je svakome jasno, da je ugovor o vršenju pomorskog saobraćaja privatno-pravni ugovor. Nije stoga točna tvrdnja gosp. Mirkovića, da se ugovor, koji on nazivlje »o subvenciji«, ne može smatrati jednim od oblika pravatno-pravnih ugovora, nego da je to za državu »akt vlasti« zbog toga, što država »ima za cilj«, da potpomogne zadovoljenje izvjesnih javno-pravnih interesa«.

Po propisima našeg upravnog prava država je nosilac javno-pravnih interesa, ali to ne daje ugovoru, koji ona sklapa sa gradjanskim licem, javno-pravni značaj, iako su u pitanju javni interesi. Na osnovu propisa gradjanskoga zakonika pobuda ili krajnji cilj pristanka jedne ili druge ugovorne strane nema nikakva uticaja na važnost ugovora, osim ako su izrično postavljeni kao uslov (§ 901. o. g. z.), a toga u našem slučaju nema. Stoga cilj države (javno-pravni interesi) pri sklapanju ovih ugovora o vršenju pomorskog saobraćaja ne može da promijeni privatno-pravnu narav ugovora.

Ni po francuskom pravu, na koje se pozivlje gosp. dr. Mirković, ovakvi ugovori ne bi spadali u red javno-pravnih ugovora. Francusko administrativno pravo poznaje dva načina djelovanja upravnih vlasti Upravni organi mogu da djeluju ili u svojstvu pretstavnika države kao vlasti, ili kao pretstavnici države kao pravnog lica. U prvom slučaju upravni organi vrše »akt vlasti« (acte d'autorité), a u drugom slučaju vrše akt uprave imovine (acte de gestion)[1]). Upravni organi vrše »akt vlasti« samo onda, kada izdaju naredbe i zabrane u svojstvu države kao vlasti. Kada pak stiču prava i primaju obaveze za državu kao pravno lice, tada vrše akt imovinske uprave. Akte ove posljednje vrste mogu da vrše ne samo u interesu privatnoga državnog erara nego i u interesu svih gradjana, u cilju osiguranja javnih službaba (services publics), dakle u cilju zadovoljenja javno-pravnih interesa. Takav je baš slučaj, kada država ugovorom s parobrodarskim društvima stiče prava i prima obaveze u cilju održanja pomorskog saobraćaja potrebnoga sta

1) H. Berthélemy, Droit administratif. Ed. Rousseau & Cie Paris 1926. str. 25, 26, 48.

Digitized by Google

novništvu. Ovakav ugovor je prema tome i za francusko pravo kao i kod nas akt uprave imovine (acte de gestion) i kao takav privatno-pravne prirode.

Iz toga, što se kod nas otpravljanje pošte smatra javnom službom, ne može se izvoditi zaključak, da je i prenos pošte javna služba, pa da je i ugovor, koji se bavi tim prenosom, javnopravne prirode. Kod takvog zaključivanja gubi se s vida, da je jedno otpravljanje, a drugo prenos pošte. Nitko, mislim, ne će ustvrditi, da ugovor s jednim vlasnikom kola za prenos pošte iz jednog mjesta u drugo nije ugovor privatne prirode. Ako je otpravljanje pošte javna služba, prenos pošte to nikako nije.

Ne stoji ničim obrazložena tvrdnja gosp. dr. Mirkovića, da se u pomorsko-pravnoj nauci i u našoj sudskoj praksi ugovor o vršenju pomorskoga saobraćaja, ili o subvenciji, kako ga on nazivlje, smatra pogodbom o vršenju javne službe. I nauka i sudska praksa stoje na protivnom stanovištu, te nikako nisu osnovani zaključci, koje on izvodi iz svoje proizvoljne pretpostavke.

Pošto se ovdje radi o pogodbama privatno-pravne prirode, u kojima su obje ugovorne stranke jednake, ni jedna ni druga stranka nema pravo da jednostrano odustane od ugovora prije isteka ugovorenoga roka, ukoliko to nije u ugovoru predvidjeno. »Dugoročni ugovor« sadržaje samo dva taksativno navedena razloga raskida ugovora prije ugovorenoga roka. To su prestanak ili stečaj društva (čl. 26.) i prelaz većine akcija u ruke inostranaca (čl. 41.). Osim ta dva slučaja ni društvo ni država nisu nikako vlasni da jednostrano raskinu ugovor. Ako bi jedna stranka pokušala, da to samovlasno učini, druga bi ju mogla prisiliti, da poštuje i izvršuje ugovor, i to, razumije se, putem redovnog gradjanskoga suda.

I u Francuskoj je za privatno-pravne sporove izmedju države i pojedinaca načelno nadležan redovni gradjanski sud. Ali dok u toj zemlji jedan dio takvih sporova spada pod upravne sudove, sude kod nas o svim privatno-pravnim sporovima izmedju države i pojedinaca samo redovni gradjanski sudovi. Kako se vidi iz propisa o nadležnosti naših upravnih sudova, oni nisu po zakonu ovlašteni, da sude ni o kojem privatno-pravnom sporu. Jedan slučaj, koji možda ima pred očima gosp. Mirković, kada zastupa mišljenje, da bi o ugovorima o subvenciji mogla biti nadležna neka »administrativna jurisdikcija«, predvidjen je u § 134. zak. o opć. upravnom postupku. To je propis, koji predvidja nadležnost upravnog suda za sporove o naknadi štete koja bi nastala poništenjem pravosnažne odluke od strane najviše upravne vlasti u slučaju teške opasnosti za javne interese. Taj izuzetak ne može se primijeniti na slučaj raskida ugovora, kojima se bavimo, jer se odnosi samo na odluke (»akta vlasti«) javno-pravne prirode (ne na ugovore), i jer je osim toga taj izuzetak ograničen na taksativno navedene slučajeve teške opasnosti za javne interese, dok su kod toga isključni fiskalni interesi.[2])

»Subvencija« obalne plovidbe nije, kako misli gosp. dr. Mirković neko »podsticanje brodarstva«, niti se ona daje u cilju omogućenja

[2]) Dr. Ivo Krbek. Komentar zakona o općem postupku. k §-u 134.

Digitized by Google

eksploatiranja nerentabilnih linija, niti je to pomoć za uspješnu borbu sa stranim konkurentima. »Subvencionirajući« obalnu plovidbu država nema u vidu pomoć brodarstva, nego, kako smo vidjeli, nuždu, da osigura saobraćaj na svojoj obali. Pošto je pak notorno, jer je više puta dokazano u praksi, da državu mnogo više stoji održavanje toga saobraćaja vlastitim brodovima, država sa sistemom »subvencioniranja« obalne plovidbe ne poklanja nikakve pomoći parobrodarskim društvima, nego naprotiv štedi na državnim izdacima.

Obalna parobrodarska društva, kada ne bi država to od njih tražila, i kada ih ne bi nagradjivala za tu službu, ne bi nikako podržavala nerentabilne linije (kao što su to u velikoj većini lokalne linije na našem Jadranu). Za ova društva ne postoji nužda, da drže te linije, koje su nužne stanovništvu i državi. Interesu društava najbolje odgovara, da te linije uopće ne podržavaju, jer su one i sa »subvencijom« pasivne

U obalnoj plovidbi ne postoji niti strana konkurencija, kako misli gosp. dr. Mirković, ne praveći ni u ovom pogledu razliku izmedju obalne saobraćajne službe i prekomorske plovidbe. Pošto je kabotaža izmedju domaćih luka medjunarodnim ugovorima rezervirana domaćoj zastavi, strana konkurencija je isključena u obalnoj plovidbi. Zato subvencija obalne plovidbe nema ni značaj državne pomoći protiv strane konkurencije, niti ikakve veze sa tom konkurencijom.

Kao što država ne može da jednostrano raskine »Dugoročni ugovor«, ne može ona ni da samovlasno smanji iznos »subvencije«. U »Dugoročnom ugovoru« (čl. 45.) predvidjen je jedan jedini slučaj sniženja državnog prinosa, i to samo pri smanjenju ugovorne službe zbog neodoljive sile (vis maior), a i to uvijek u razmjeru sa još održanom službom. Jednostrano smanjenje ugovorene nagrade je isključeno prema propisu čl. 27. ugovora. Po ovom članku dopuštena je revizija u pogledu iznosa subvencije samo na dva načina: ili putem sporázuma ili rješenjem obraničkog suda. Prema tome »subvencija« ne može biti snižena jednostranom odlukom državne vlasti, kako gosp. dru. Mirokviću izgleda moguće.

U tome što »Dugoročni ugovor« predvidja mogućnost revizije u pogledu iznosa subvencije gosp. dr. Mirković nalazi i potvrdu svojoj tezi, da je taj ugovor »pogodba o potpomaganju povlašćenih društava« u cilju održavanja pomorske službe. Klauzula o reviziji državnog prinosa nema cilj, koji se njemu prividja. Revizija je »subvencije« predvidjena samo i isključivo za slučaj izmjene u općim ekonomskim i valutarnim prilikama.

To se jasno razabira iz dikcije 4. stava či. 27. »Dugoročnog ugovora«, gdje je rečeno, da će se moći pristupiti reviziji o iznosu državnog prinosa, »ako bi se za trajanja ugovora opće ekonomske i valutarne prilike izmijenile toliko, da bi jedna od ugovornih strana od daljeg izvršenja imala neopravdano veću korist odnosno štetu...« Nikakav drugi razlog revizije nije dopušten po ugovoru. Raison d'être ovakve revizije treba tražiti u posebnim prilikama, koje su postojale u vremenu zaključivanja ugovora (ožujak 1929.) sa brodarskim društvima obalne plovidbe, kada još nije bila stabilizovana naša valuta. Fluktuacija dinara bila je takva, da se nije moglo predvidjeti, gdje i

Digitized by Google

kada će se zaustaviti. U toj neizvjesnosti nalagali su opreznost i interes obiju ugovornih strana, da se za slučaj osjetljivoga skoka ili pada dinara predvidi revizija ugovora. Nikako pak ta klauzula o reviziji nije predvidjena, da se omogući »prilagodjavanje iznosa subvencije rezultatima, koje daje eksploatiranje brodova povlašćenog društva«. Protivno tvrdjenje je bez ikakvog osnova.

Gosp. dr. Mirković, koji se u svojem članku naročito osvrće na »Jadransku plovidbu«, te izriče sumnju, da ovo društvo možda ne vrši ili nije izvršilo sve svoje ugovorne obaveze prema državi. Ako ništa drugo, ovo bi valjda trebalo da bude razlog, kojim bi se dalo zakonski opravdati jednostrano raskinuće ugovora od strane države. Ovdje samo uzgred primjećujemo, da se — kako je »Dugoročni ugovor« zaključen u Beogradu, a društvo »Jadranska plovidba« ima svoje sjedište u Sušaku — na ovaj ugovorni odnos ne može primijeniti propis noveliranog § 918. austr. gradj. zakonika (exciptio non adimpleti contractus), jer taj noviji propis ne važi ni na području apelacionoga suda u Beogradu ni na području apelacionog suda u Zagrebu, pod koji spada Sušak.

Uostalom je gosp. dr. Mirković slabo obaviješten, kada vjeruje, da društvo, od njega spomenuto, nije ispunilo sve svoje obaveze prema državi, a posebno obavezu iz čl. 4. ugovora, u koju naročito upire prstom. Njemu očevidno nije poznato, da je naprijed spomenutim sporazumom od 1. travnja 1932., sklopljenim izmedju Ministarstva saobraćaja i »Jadranske plovidbe« bio izmedju ostalog također preinačen čl. 4. njemu poznatoga »Dugoročnog ugovora«. S tim naknadnim sporazumom, pošto je Ministarstvo utvrdilo, da je društvo prije ugovorenoga vremena sagradilo i obnovilo više brodske tonaže, nego je po ugovoru bilo dužno, obaveza društva za gradnju novih brodova bila je ograničena na ukupno 1000 bruto reg. tona. Za izgradnju tih brodova »Jadranska plovidba« ima po ugovoru još više od dvije godine vremena, te se ne može tvrditi, da ona nije ispunila i ovu obavezu.

Kada bi se naša društva obalne plovidbe stavila na stanovište gosp. dra. Mirkovića u pogledu pravnih posljedica neizvršenja ugovornih obaveza, tada bi ona s mnogo većim pravom nego država bila već davno mogla da jednostrano raskinu »Dugoročni ugovor«. Možda njemu nije poznato, što je poznato svima, koji se interesuju za naše morsko parobrodarstvo, da Ministarstvo saobraćaja ne vrši prema obalnim društvima obavezu predvidjenu u članu 27. »Dugoročnog ugovora«, po kojoj je državna uprava dužna, da isplaćuje tim društvima početkom svakoga mjeseca ugovoreni državni prinos za protekli mjesec, u jednakim mjesečnim obrocima. Ni subvencionirana društva daleke plovidbe ne primaju državni prinos u rokovima predvidjenim ugovorom, nego i njima kao i obalnim društvima država duguje velike iznose na ime zaostale subvencije.

Dok gosp. dr. Mirković u svojem članku pod III. br. 3 tvrdi, da je država ovlaštena, da smanji »subvenciju« na osnovu jednostrane odluke nadležnog organa, pod III. br. 2 točno veli, da je ugovor izmedju države i društva sinalagmatičan, što znači, da je dvostrano obavezan i privatno-pravne prirode. Na osnovu kakvog propisa upravni

Digitized by Google

orgn može da sam izmijeni jedan sinalagmatični ugovor, koji veže i državu, to ne može nikome da bude jasno. Ovo glavno protivurječje u članku gosp. dr. Mirkovića pokazuje, kako se neodoljivo nameće zaključak, da je ugovor o vršenju pomorskog saobraćaja dvostrani ugovor privatno-pravne prirode, koji može da se mijenja samo pristankom obiju stranaka ili na osnovu odluke redovnog gradjanskog suda.

Ovo važi toliko za ugovor države s društvima obalne plovidbe, koji je gosp. dr. Mirković uzeo u pretres u svome članku, koliko za ugovore države s drugim subvencioniranim parobrodarskim društvima, jer su i ovi ugovori, jednako kao i oni obalne plovidbe, privatno-pravni dvostruko obavezni ugovori.

Upogledu revizije ugovora dodajemo pri kraju još jednu napomenu. Po čl. 27. pravo, da traže reviziju visine prinosa, imaju obje ugovorne strane, — dakle ne samo država, nego i društva. Usporede li se cijene brodskog i gorivog materijala, plaće i ostali troškovi iz godine 1929. sa današnjima, teško da bi država imala interesa, da traži reviziju ugovora u današnjim privrednim prilikama. Prije bi to bilo u interesu društava. Ali dok društva miruju, jamačno nije u interesu države potezati ovo pitanje, a još manje misliti na jednostrano raksidanje »Dugoročnog ugovora«.

Zar k moratoriju još i valorizacija?

Priopćio dr. M. B., odvjetnik u Zagrebu.

U drugom broju »Mjesečnika« ove godine otisnut je članak odvjetnika u Ogulinu gosp. dr. Sokolić Milana pod naslovom: »Potreba zakona o moratoriju i valorizaciji«.

Uredništvo »Mjesečnika« običaje, ako u svojem poznatom liberalitetu naziranja i shvaćanja donosi članke, s kojim se ne slaže, da svoje suprotno gledište istakne barem sa kratkom bilješkom, e da čitatelj znade, da se uredništvo u konkretnom slučaju ne slaže sa piscem.

Kod uvodno spomenutog članka, u pomanjkanju svake opaske sa strane uredništva, čitalac doista ne znade, da li je uredništvo prihvatilo prijedlog p iščev, »da se svi dugovi iz vremena od 28. listopada 1918. do uključivo 20. travnja 1932.« svedu jednim potezom pera na jednu četvrtinu nominalne vrijednosti.*

U koliko se u članku iznose dva konkretna slučaja nesklada vrednota tokom vremena, nema tome što da se primijeti, jer se za sta-

*) Iz uvrštenja članaka u ovaj naš list ne valja zaključivati, da se uredništvo uopće i u svim pojedinostima slaže sa navodima pisaca ako protivno i ne istakne u opasci. Za ispravnost svojih članaka i pojedinih navoda u njima odgovaraju pisci. U uredništvu se ne mogu članci podvrgavati posebnomu i svestranomu proučavanju. Kačšto se uvrsti članak, da se potakne rasprava o predmetu, o kojem radi, te u njemu izneseni navodi, isprave, odnosno eventualni prijedlog preinači. U najnovije doba uvrštena su dva takova članka, od kojih je jedan od dra Milana Sokoilća, na koji se je gosp. pisac ukratko osvrnuo, a da nije prema svojemu mišljenju naročito preinačio Sokolićev prijedlog, odnosno iznio svoj posebni prijedlog. (Opas. ured.).

Digitized by Google

novite teze uvijek nalaze pojedini primjeri, ali se ti pojedinačni slučajevi ne smiju generalizirati, pošto u nacionalnoj ekonomiji vrijedi prije svega — statistika.

Pitanje pak, na koje pisac prelazi, nakon što je iznio svoje praktične slučajeve, zamašno je i složeno, o tome su kazali svoj sud mnoge doista zvane glave, a da se ipak nisu mogle složiti niti glede temeljnih načela, kako bi se pitanje najpravednije i najbolje — za općenitost — riješilo.

Presjeći sve to jednim potezom pera, bilo bi odveć jednostavno sredstvo, e da bi moglo biti uspješno. No mislim, da nitko, tko dublje zadje u srž stvari, ne može prijedlog o otpisu najvećeg dijela tražbina smatrati rješenjem problema.

Neopravdanost ovakovog rješenja proizlazi već iz činjenice, što pisac predvidja ispravak nominalne novčane tražbine podjednako za sve tražbine iz vremena unutar 28. listopada 1918. do 20. travnja 1932., ne držeći na umu, da se je i kupovna snaga novca i unutarnja vrijednost najrazličitije robe, nekretnina itd. unutar spomenutoga vremenskoga razdoblja od trinaest i pô godina znatno mijenjala. Pri tome se ne smije zaboraviti, da su vjerovnici sa područja »krunskih novčanica« prigodom pretvorbe krunske valute u zajedničku — dinarsku — usljed dekretirane relacije s jedne strane, te povodom uskrate izmjene mnogih novčanica — hiljadarka radi sumnje ispravnih markica s druge strane, već dovoljno nastradali.

Prema piščevom prijedlogu primjerice tražbina, nastala 30. ožujka 1932. treba da se svede na jednu četvrtinu, plativu u duljem vremenskom razdoblju, obročno, dok bi jednaka tražbina, nastala 30. travnja 1932., dakle mjesec dana kasnije, ostala neskraćena u svojoj nominalnoj vrijednosti, plativa odmah.

Ne smatram se zvanim, da glede potaknutog pitanja iznosim svoje mišljenje. Ali upućujem, da je zakonodavac, donoseći svojedobno prvi zakon o zaštiti zemljoradnika, temeljnu odredbu o dozvoli moratorija formulirao bio kako slijedi: »Dok se ne donese zakon o konverziji zemljoradničkih dugova . . .«

Ne može se kazati, da je svojedobna zamisao zakonodavca odnosno naredbodavca bila loša. Na žalost je naredbodavac kod kasnijega zakonskog uredjenja ovoga pitanja zaboravio na polaznu točku, t. j. na to, da je od početka konačno rješenje ovoga problema nazrijevao u konverziji tih dugova, koja do danas nije ni provedena niti započeta, što više ova je prvobitna zamisao — čini se — napuštena.

Da li je potrebniji zaštite zemljoposjednik, sa 70 hektara zemljišta i nešto duga, ili »mali kapitalista«, teško je generalizirati. Ipak nam statistika ovdje vrijedi više od mnogoga mudrovanja.

Prema anketi »Udruženja vojvodjanskih banaka« (Vidi »Obzor« od 5. ožujka 1936. br. 54, 4. str., 4. stupac: »Seljački dugovi u Vojvodini«) »više od polovice seljačkih dugova otpada na dugove od preko 20.000 D, dok ima više od polovice ulagača sa uloženom svotom od D 5000«.

Kako banke redovito daju vjeresiju samo do 50% vrijednosti zemljišta, znači, da ona navedena skupina zemljoradnika (sa teretom od

Digitized by Google

preko 20.000 D po osobi) imade nekretnog posjeda preko 40.000 D svaki prosječno.

Da li treba štititi samo zemljoradnika, koji imade nekretnina u vrijednosti od preko 40.000 D, ili je vrijedan zaštita »kapitalista«, koji posjeduje 5000 D (moguće cio njegov imetak i uštedjevina!).

Već postojeći stečajni zakon i drugi — kako je poznato — daju malom štediši naročito pogodovan položaj.

Osvijetlivši dakle pitanje i s druge strane prepuštam čitaocu, da sam povuče dalje zaključke o pravičnosti i svrsishodnosti predložene valorizacije.

Izvodjenje dokaza pred gradjanskim prizivnim sudom

Napisao Lečnik Miloš, sudac okruž. suda u Zagrebu.

I. — Stanje po starom gradjanskom parničnom postupniku. — Prema propisu § 330. staroga grpp. iz god. 1852., koji je važio na području bivše Hrvatske i Slavonije, sud drugog stepena nije bio ovlašten, da sam provadja ma koje dokaze. Ako je on povodom priziva držao, da je shodno provesti dokaze očevidom i vještacima, koje prvi sud nije proveo; ili ako je smatrao, da je potrebno saslušati svjedoke, ponudjene po jednoj ili drugoj stranci tečajem parnice, koje prvi sud nije saslušao; ili ako je prizivni sud držao, da je niži sud odbio ponudjeni dokaz ispravama neopravdano, onda je mogao taj viši sud odrediti očevid i saslušanje vještaka i svjedoka. Isto tako postupao je prizivni sud i onda, ako je pronašao, da je već preduzeti očevid nedostatan i nepotpun; ili da se već saslušani vještaci ili svjedoci nisu dovoljno jasno očitovali o svim okolnostima, pa je odredio popunjenje očevida ili ponovni očevid, te ponovno saslušanje već saslušanih vještaka i svjedoka. U svakom takovom slučaju morao je viši sud presudu prvoga suda ukinuti, te odrediti, da prvi sud odnosna dokazala ima provesti, a zatim da prema stanju stvari izreče novu presudu.

Ako je dakle prvi sud propustio, da u parnici, koja je već u prvom stepenu trajala obično više godina, presluša samo jednoga od eventualno vrlo brojnih po strankama ponudjenih svjedoka; ili ako samo jednoga svjedoka ili vještaka nije preslušao samo o jednoj od eventualno brojnih navoda stranaka; ili ako nije proveo dokaz kakovim spisom ili drugom ispravom, jer je smatrao okolnosti, o kojima bi se imao prema prijedlogu stranaka provesti dokaz, za ishod parnice neodlučnima; ili jer možda uslijed opširnosti spisa i parničnoga gradiva ove okolnosti previdio, onda je viši sud poništio cijelu presudu i time srušio zgradu, koja je bila podignuta sa mnogo truda i napora. Tako je mogao i viši sud postupati ne samo jedanput, nego ponovno i neograničeno, pošto se je moglo desiti, da je povodom svakog novoga priziva u istoj parnici mogao pronaći nove manjkavosti u postupku prvoga suda, koje kod prvašnjih priziva nije primijetio. Tako su se mogle presude ukidati bez ograničenja, a prvi sud, kod kojega su se suci medjutim radi višegodišnjega trajanja parnice možda već više puta mijenjali, morao je često sve

Digitized by Google

parnično gradivo iznova obradjivati i često iznova provadjati sve dokaze, a ne samo one, kojih izvodjenje je naredio viši sud.

U praksi nisu bili rijetki slučajevi, da je prvostepeni sud nakon ukidanja presude i nakon što je prema naredbi višega suda proveo dokaz n. pr. kakovim spisom ili ponovnim saslušanjem jednoga svjedoka, donio doslovno istu presudu kao ranije, pa je kod toga možda spomenuo, da novo dokazivanje nije promijenilo već prije ustanovljeno stanje.

Da su bile parnice po starom grpp. vanredno dugtrajne, posljedica je, istina, u prvom redu općenitog načela pismenosti i posrednosti postupka, ali je imao pri tom svoj priličan dio i propis § 330. staroga grpp. I ovaj propis i praksa, kako se je ona trajno ustalila na tom temelju, prouzrokovali su sve teške i nepovoljne posljedice, koje su bile spojene sa dugim trajanjem postupka: parnice vanredno skupocjene, tako da su troškovi često prelazili utuženu glavnicu, nepovjerenje naroda u instituciju državnih sudova, osnivanje raznih sudova, sastavljenih od nezavisnih izabranih sudaca, kojih presude su u glavnom nepobojne pravnim lijekovima, i koji sudovi su radi brzine postupka preuzimali sve u većoj mjeri agende državnih sudova. K svemu tomu pridružilo se je konačno i smalaksavanje povjerenja samih sudaca i ostalih sudskih organa u svoj vlastiti rad, pa i u samu ustanovu državnih sudova. Valja osobito istaknuti, da su stranke davale prednost izabranim sudovima, kojih se presude, kako je rečeno, redovito ne mogu pobijati, iz čega proizlazi, da stranke polažu veću važnost na brzinu postupka, pa makar ona bila štetna kod ustanovljenja istine. Potreba hitne i temeljite reforme gradjanskog procesnoga prava bila je prema tome očita.

II. — S t a n j e d e l e g e f e r e n d a. — Ako je htio novi zakon temeljito preinačiti gore opisano stanje, morao se novi postupak osnovati na potpuno drugim načelima u cilju požurivanja procesa. Glavno sredstvo za ovu svrhu našli su moderni procesni zakoni u usmenosti i neposrednosti postupka i u tjeranju procesa po službenoj dužnosti. Pismeni podnesci, istina, dopuštaju se, i što više oni se zahtijevaju, ali se propisuje, da imadu biti kratki i stvarni, opširnost u njima se kažnjava; suvišni podnesci imaju se strankama vratiti; sve, što su stranke pred sudom pismeno navele, imadu iznositi tako, da ima biti vox viva stranaka odnosno njihovih zastupnika — ona osvježujuća sila, koja imade parnicu dovesti brzo do svršetka, t. j. do presude.

Što se napose tiče izvodjenja dokaza pred prizivnim sudom trebalo bi, ako se hoće dalje spomenute nedostatke potpuno otstraniti, prizivni sud ne samo ovlastiti, da sam izvede po prvom sudu propuštene ili nepotpuno provedne dokaze, nego bi bilo potrebno, da zakon propiše, da prizivni sud m o r a takove dokaze sam izvesti. Novo stanje imalo bi prema tomu biti baš protivno staromu stanju. — druga skrajnost istoga pitanja: Necesse po starom stanju odnosilo se je na ukidanje presude i to radi nemogućnosti provadjanja dokaza po prizivnom sudu, a de lege ferenda ima se odnositi na provadjanje dokaza po višem sudu. Ovakav bi se propis imao naravno odnositi jedino na slučajeve gdje se radi samo o manjim prazninama u postupku prvoga suda, naročito kada nastane potreba, da se izvodjenje dokaza opetuje ili nadopuni ispravama ili kraćem preslušanjem kojega svjedoka ili vještaka. Zakon naravno ne bi mogao točno odrediti, kada bi imala za prizivni sud

Digitized by Google

nastati dužnost neposrednog izvodjenja dokaza, ali bi ipak postignuo svoj cilj, jer bi ipak ograničio nepotrebna ukidanja presuda.

III. — S t a n j e p o n o v o m grpp. — Najprije treba napomenuti, da su iz ovoga prikaza otstranjeni oni novi dokazi, koje mogu stranke iznijeti u prizivnom postupku prema § 576. st. 2. rečenica 2. u toliko, u koliko njima hoće dokazati ili opovrgnuti opravdanost istaknutih prizivnih razloga. Ovakovi novi dokazi se ne odnose na gradivo, koje je predležalo prvomu sudu kod donošenja presude, pošto mogu stranke prema § 576. st. 2. reč. 1. grpp. u prizivnom postupku svoje zahtjeve i prigovore osnovati samo na onim činjenicama odnosno dokazima, koje su prema sadržini parničnoga spisa i presude već iznijele pred prvim sudom (zabrana novosti u prizivnom postupku), već se ovi novi dokazi (§ 576. st. 2. reč. 2.) tiču samo okolnosti procesualne naravi, naročito takovih, koje ima sud uvažavati po službenoj dužnosti. Ovamo spada n. pr. slučaj, da je sudac oglasio prvo ročište prerano, pa tuženi pobija presudu, donešenu zbog njegovog izostanka (§ 565. t. 4. grpp.).

Nema sumnje, da mora prizivni sud u takovim slučajevima provadjati dokaze — neposredno sam ili posredno preko prvoga suda — prije, nego donese svoju odluku, pa ne postoji potreba, da se ovo razjašnjava.

Kako ima postupati prizivni sud, ako se pojavi potreba, da se dokazi izvedeni pred prvostepenim sudom ponove, dopune, ili da se izvedu dokazi, koji su bili pred prvostepenim sudom samo ponudjeni a neizvedeni, odredjuje novi parnični postupnik u §§ 575., 582., 583., 590. st. 3. i konačno još u § 557. Novi grpp. n i j e zauzeo stanovište, da prizivni sud m o r a bez ukinuća pobijane presude provadjati dokaze, koji se mogu provesti bez štete za iscrpljivost u raspravljanju stvari po prizivnom sudu samom, nego je udario srednjim putem, pošto je ovlastio prizivni sud, da po svojem slobodnom nahodjenju ustanovi, ima li se prvostepena presuda ukinuti i stvar vratiti nižemu sudu ili se imaju dokazi provadjati pred prizivnim sudom. Ovo fakultativno ovlaštenje izrazio je zakon u §-u 582. st. 1. sa riječima, da prizivno vijeće m o ž e ponoviti ili dopuniti po prvom sudu već izvedene dokaze i naknadno izvoditi dokaze, koje su stranke bezuspješno ponudile u prvostepenom postupku.

Isto tako je zakon odredio u § 590. stav zadnji, da m o ž e prizivni sud u slučajevima, kada postoje uvjeti za ukidanje presude i za vraćanje stvari parničnomu sudu prvoga stepena, sam o samoj stvari presudom odlučiti, pošto po potrebi dopuni prvostepenu raspravu, umjesto da stvar vrati, a to onda, ako obje stranke suglasno predlažu ili ako prizivni sud po svojem nahodjenju smatra, da je to celishodno radi toga, da se uspori odlučivanje o prizivu ili da se znatno prištede troškovi. Prema tome ustanovljuje zakon u tom propisu dva momenta, koji imadu biti za prizivni sud mjerodavna kod odlučivanja o tom predmetu: 1. p o ž u r i v a n j e p a r n i c e, 2. p r i š t e d n j a n a t r o š k o v i m a. Prizivnomu sudu dakle ipak nisu dane slobodne ruke, da se suvereno odluči za jednu ili drugu alternativu, nego mora prema navedenoj zakonskoj ustanovi temeljito i brižljivo razmisliti, kada se odluči za jedno ili drugo.

Ne uvažavati propise §§ 557., 582., 583., 590. i 557. značilo bi oduzimati novomu postupku sredstva, koja je moderni zakonodavac smatrao inte-

Digitized by Google

gralnim njegovim dijelovima, bez kojih ne bi bio novi postupnik nepotpun u smislu moderne nauke o gradjanskom postupku, jer se ne bi razlikovao od staroga grpp., koji je sa svojim propisom u §-u 330. nužno tražio temeljitu reformu. Neispravnim tumačenjem navedenih novih propisa bi se s vremenom uvela odnosno pridržala stara praksa dugotrajnih i skupocjenih parnica, koju pojavu je htio novi postupnik u prvom redu otstraniti. A da taj »usus tyrannus« ipak nije nepobjedljiv, o tom imamo već davno dovoljnih dokaza u zemljama bivše Austrije.

I ako nema pravnoga lijeka protiv zaključaka, kojima se prema §-u 590. mogu ukidati prvostepene presude, ipak će prizivni sud iz gore navedenih razloga izvoditi dokaze i iza toga donijeti svoju meritornu presudu u slijedećim primjerima:

1. Prvi sud nije smatrao potrebnim, da provede dokaz kojim spisom n. pr. ostavinskoga ili krivičnoga suda ili kojom drugom ispravom n. pr. izvornim javnobilježničkim aktom ili uvjerenjem od koje vlasti, n. pr. župnog ureda o punodobnosti stranke, ili uvjerenjem banske uprave o državljanstvu stranke. U svim takovim primjerima značilo bi ukidanje presude i ponovno raspravljanje pred prvim sudom nerazmjerno veliki gubitak vremena i troškova, pošto može sam viši sud takove isprave pribaviti neposredno i na temelju svojega dokaznog zaključka, a i bez njega, ako se tim ispravama nema dokazivati koja sporna činjenica, nego su one predložene ili spomenute samo radi razjašnjenja, provesti taj dokaz čitanjem isprava.

2. Prvi sud sakupio je dokazno gradivo time, što je saslušao skoro sve ponudjene svjedoke a prešao preko nekojih isto tako predloženih svjedoka, jer se je uvjerio, da su za rješenje spora mjerodavne činjenice već dovoljno razjašnjene, ili se prvi sud nije obazirao na ponudjene vještake, viši sud ali drži, da je potrebno saslušanje ostalih svjedoka ili vještaka. U prvom primjeru treba saslušati samo jednoga ili dva svjedoka; u drugom primjeru ima biti vještačenje jednostavne vrsti n. pr. grafolozima. U jednom i u drugom primjeru traži ekonomija postupka, da takove dokaze provede sam prizivni sud, dakle na usmenu spornu prizivnu raspravu da pozove svjedoke odnosno vještake, kojih će iskazi biti kraći i jednostavniji tako, da ne će postojati opasnost, da se rasprava radi toga dokazivanja više puta odgadja. Prizivni će sud na osnovu tako dopunjenih dokaza moći odmah donijeti meritornu presudu.

3. Dokazivanje po prizivnom sudu će biti od koristi za stvar i onda, kada se ne radi o još ne saslušanim svjedocima ili vještacima, nego kada je prvostepeni sud prema uvjerenju prizivnog suda proveo dokaz takovim dokazalima nepotpuno, t. j. da svjedoke ili vještake o izvjesnoj okolnosti nije saslušao iscrpljivo ili ih nije saslušao o svim okolnostima, na koje su bili predloženi. Ponovno raspravljanje i dokazivanje pred prvostepenim sudom bi značilo nepotreban gubitak troškova i vremena. Ukidanje presude u takovim slučajevima bi bilo takodjer u očitoj opreci sa propisima § 590. stav zadnji.

4. Isto važi onda, ako prvostepeni sud nije iscrpljivo saslušao stranke radi dokazivanja, a i u slučaju, ako isti sud uopće nije dopustio dokaz saslušanjem stranaka. U prvom slučaju će biti saslušanje stranaka pred prizivnim sudom sasvim kratko, a u drugom slučaju će se moći saslušanje obaviti samo

Digitized by Google

na jednoj raspravi. Napomenuti valja, da je dokaz saslušanjem stranaka samo subsidijarnoga značaja ultima ratio u dokazivanju (§ 467. grpp.), koje saslušanje se izvadja samo, ako su drugi dokazi nedovoljni, ili ako nema drugih dokaza. Velika je dakle vjerojatnost, dapače je već sigurno, da nakon izvodjenja toga dokaza sud ne će trebati da provadja još druge dokaze, nego da će se rasprava obavom toga dokazivanja dovršiti. Kod toga ne smije se pustiti iz vida, da ponovno izvodjenje istih dokaza, pa bili to svjedoci, vještaci, očevid ili stranke, umara prvostepeni sud, koji uslijed toga gubi interes na što bržem i točnom rješenju spora, a na drugoj strani da takovo ponovno dokazivanje često ne dovede do posljetka, koji je očekivao prizivni sud. Potonji ne odlučuje na temelju neposrednoga utiska od strane parničnih stranaka, svjedoka i drugih dokazala, dakle je na slabijem položaju nego prvi sud, pa treba da je već radi toga vanredno oprezan, kada se radi o preispitivanju činjenica, utvrdjenih po nižem sudu.

Provodjenje manje opširnih dokaza po prizivnom sudu je korisno i za praksu nižih sudova. Ovi će tako imati priliku, da vide, na koji način obavljaju dokazivanje stariji i iskusniji suci i kako se iskazi ispsravno utvrdjuju na zapisnik. Konačno ne će biti bez koristi ni prizivnim sucima, koji eventualno već dugo nisu u izravnom doticaju sa strankama, jer će se tako lakše predočiti poteškoće, koje mora prvi sud svladati kod sakupljanja dokaznoga gradiva.

Prizivni sud, istina, ima po zakonu (§§ 556. i 576.) u prvom redu zadaću meritorne kritike pobijanja presude, prizivu je odredjen značaj preispitivanja. Ali ovo načelo nije u protuslovlju sa propisima §§ 575., 582., 583., 590. i 597, pošto će biti dokazi, po prizivnom sudu izvedeni, obično manjeg opsega i manje važnosti, a glavno procesno gradivo će ostati i nakon izvodjenja dokaza pred prizivnim sudom netaknuto. I nakon takovoga dokazivanja će ostati glavna zadaća prizivnog suda dakle još uvijek u kritiziranju i preispitivanju niže stepene odluke.

IV. — Postupak kod izvodjenja dokaza. — Takodjer za ovo izvodjenje dokaza važi općeniti propis § 557., da se imaju primjenjivati propisi o postupku pred zbornim sudovima prvoga stepena — dakle § 372. do 479., u koliko naredjenja o prizivnom postupku što drugo ne propisuju. Glavne razlike izmedju postupka pred prizivnim i prvostepenim zbornim sudom u pogledu dokazivanja nalaze se u tome:

a) što u prizivnom postupku nije dopušten pripremni postupak, a to proizlazi iz toga, što se prema § 574. u slučaju, da nema predpostavaka za donošenje odluke prizivnoga vijeća ima odrediti ročište za usmenu prizivnu raspravu, a tečajem iste prema sadržaju §§ 576. i sl. nema mogućnosti za odredjivanje pripremnoga dokazivanja;

b) što prizivni sud može dokazni postupak provesti sam po propisima za prvostepeni sud, ili može odrediti, da se dokizivanje izvede po odredjenom ili zamoljenom sucu (§ 582., stav 2.) tako, da se propis § 372., prema kojemu se imaju svi dokazi provesti pred sudećim sudom, u koliko posredno dokazivanje nije dopušteno propisima §§ 247. stav zadnji, 396., 424., 448., i 464., nema primjenjivati na prizivni postupak.

Prema §§ 575. i 557. ima pretsjednik prizivnoga vijeća ista prava, kakova ima predsjednik vijeća kod okružnoga suda, odnosno sudac pojedinac.

Digitized by Google

Kada on izda naredbu za poziv stranaka, ima se brinuti zato, da prizivnomu vijeću na raspravi predloži sve dokazno gradivo, da radi kojega dokazivanja ne bi trebalo ročište odgadjati. Odgadjanje treba izbjegavati naročito radi toga, jer bi stranke, koje su raspravi pristupile, trpile veliku štetu, ako se prizivni sud ne nalazi na sjedištu prvostepenoga suda. Da bi pretsjednik mogao vršiti dužnosti, koje mu nalaže § 575., mora spise prvoga stepena potanko proučiti. On mora znati, koja po prvostepenom sudu odvijena dokazivanja treba obaviti, koje po prvostepenom sudu već izvedene dokaze treba ponoviti a koje dopuniti.

Naročito može pretsjednik na osnovu propisa § 247. narediti izvidjaje i prije, nego što otpočne usmena rasprava, ako postoji bojazan, da se inače ne bi mogle utvrditi okolnosti važne za odluku, ili da se koje dokazno sredstvo kasnije ne bi moglo više upotrijebiti, ili bi se moglo upotrijebiti pod znatno težim uslovima. U tu svrhu može pretsjednik prizivnoga vijeća narediti, da se izvrši prije rasprave uvidjaj na licu mjesta u prisuću parbenih stranaka, da se preslušaju vještaci; dalje oni svjedoci, koje kasnije ne bi bilo više moguće saslušati, n. pr. radi teške bolesti. — Isto tako može pretsjednik na temelju svoje diskrecionalne vlasti (§ 247.) narediti, da se za raspravu pribave dokazi, koje stranke niti nisu predložile, ili da se takovi dokazi predlože prije rasprave, ako u potonjem slučaju predleže uslovi iz § 247. st. 3.

Sva ova dokazivanja može pretsjednik prizivnog vijeća obaviti sam ili može narediti, da se provedu po odredjenom ili zamoljenom sucu. Ove pripremne naredbe pretsjednika, ne smiju prekoračiti propise §§ 247. i 575., te one nisu obvezne za vijeće. Vijeće ima na osnovu usmene rasprave donijeti zaključak, da li se novi dokazi pripuštaju ili se imaju dokazivanja prvostepenoga suda ponoviti ili samo dopuniti.

§§ 582. i 583. sadržavaju potanke propise o izvodjenju dokaza pred prizivnim sudom, po kojima može to dokazivanje obuhvaćati sve dokaze, koje može provadjati prvostepeni sud. Razlika u dokaznom postupku postoji prema tim propisima samo u tome, da prizivno vijeće slobodno odlučuje, hoće li dokaze provesti samo ili će narediti, da se izvedu pred zamoljenim ili odredjenim sucem, pošto nije vezano na propis § 372. reč. 1., prema kojemu se imaju po pravilu svi dokazi provesti po prvostepenom parničnom sudu. Samo u dva slučaja je slobodni izbor prizivnoga suda isključen:

a) u pogledu dokaza saslušanjem stranaka — i b) kod ponavljanja i dopunjenja već u prvom stepenu izvedenih dokaza. — U pogledu saslušanja stranaka vrijedi i za prizivni sud ustanova § 471. st. 2. i 3., prema kojoj se saslušanje stranaka ne može izvršiti po odredjenom sucu, a po zamoljenom samo onda, ako stranke zbog neotklonivih zapreka ne mogu lično doći ili bi to prouzrokovalo nerazmjerne troškove.

§ 583. sadržaje samo propise o saslušanju stranaka. Prizivni sud može narediti takovo dokazivanje i ako ovaj dokaz u prvom stepenu nije bio predložen niti izveden, pošto ga sud po § 467. st. 2 može narediti po službenoj dužnosti, pa je bio ovaj dokaz radi toga, premda neponudjen, ipak na raspoloženju prvomu sudu, tako da ga se ne može smatrati novim dokazom.

Ovo dokazivanje je i na drugom stepenu subsidijarnoga značaja; stranka mora biti saslušana najprije bez zakletve; iskaz pod zakletvom o istoj

Digitized by Google

činjenici može se naložiti samo jednoj stranci. Slijedom toga ne može biti stranka, koju je parnični sud saslušao bez zakletve, saslušana bez prizivnog suda i bez zakletve, ako je bila druga stranka po prvom sudu saslušana pod zakletvom; ali je dopušteno ponovno saslušanje stranke, koja je bila prije saslušana pod zakletvom, a to saslušanje mora biti pod zakletvom, kod čega se stranka samo opominje na već položenu zakletvu. Saslušanje stranke, koja je na prvoj instanciji uskratila iskaz pod zakletvom, ili samo ispitivanje može uslijediti, samo ako je stranka imala dovoljne razloge za uskraćivanje i ako opravdani razlog za uskraćivanje više ne postoji. Ovaj propis ima svoj razlog u tome, što se ne može pustiti stranci na volju, da si ona saslušanje prištedi za višu instanciju i sucu prvoga stepena onemogući, da donese presudu na temelju potpunoga gradiva. — Ako je dakle uskraćivanje bilo bezrazložno, prizivni sud ne može preispitivati, da li je prvi sud ispravno ustanovio činjenice, koje bi se imale dokazivati saslušanjem stranke, jer je sud sa pravom postupao u smislu § 477., ocjenjujući uskraćivanje stranke. — Ako je bilo uskraćivanje opravdano i ako razlozi traju još dalje, onda je odreka, iznesena pred prizivnim sudom, zakasnila, jer bi ona mogla uslijediti već pred prvim sudom.

Prizivni sud može (§ 590. st. 3.) bez upućenja stvari prvomu sudu sam provesti ili provesti dati do onda ne izvedena ili nepotpuno izvedena dokazivanja; ali se može odlučiti i zato, da sam dopuni prvostepenu raspravu. — Ako dakle smatra, da na prvom stepenu izneseni navodi stranaka nisu potpuni, može prizivni sud narediti usmenu prizivnu spornu raspravu u svrhu, da se uklone svi nedostaci, pa će pretsjednik prizivnoga vijeća ispitivanjem ili na drugi način raditi na tome, da se iznesu za odluku važne činjenice ili da se popune nedovoljni navodi o okolnostima, koje služe za obrazloženje ili pobijanje zahtjeva. Isto tako ima se pretsjednik brinuti zato, da se označe ili dopune dokazna sredstva za te navode (§ 246.). Za takovu prizivnu raspravu mjerodavni su samo propisi za postupak kod zbornoga suda prvoga stepena.

Takovu prizivnu rapravu, na kojoj se mogu provadjati i dokazi, može sud narediti, kada to smatra potrebnim (§ 590.). Razlozi celishodnosti će postojati bez sumnje, ako se dopunski postupak može provesti na jednoj samoj raspravi, ili ako ne bi njegovo provodjenje na drugoj prizivnoj raspravi prouzrokovalo više troškova ili bi bilo spojeno sa manjim troškovima nego provodjenje kod prvostepenoga suda. Nakon takove prizivne rasprave donesena presuda prizivnoga suda ne će glasiti onamo, da se prvostpena presuda ukida, nego da se sa preinačenjem prvostepene presude presudjuje n. pr. da je tužćni dužan platiti utuženi iznos. Ako donese prizivni sud istu presudu, kao što ju je donio prvi sud, onda presuda prizivnog suda ne će ni spomenuti prvostepenu presudu. Ali to vrijedi samo za slučaj, ako je bila odredjena sporna rasprava u svrhu nadopunjenja činjeničnih navoda, a ne vrijedi onda, kada su se kod prizivnoga suda provadjali samo dokazi.

Ako se upućenju stvari prvostepenomu sudu ne može izbjeći, mora zaključak o ukidanju sadržavati i pravno prosudjivanje spornoga slučaja. Potrebno je naime, da se dade prvomu sudu naputak, kako ima dalje postupati, da se prijašnje pogrješke ne ponove i da se nudja jamstvo za to, da će biti u naznačenom smjeru poveden postupak i na njegovom temelju donesena presuda po prizivnom sudu odobrena.

Digitized by Google

Nije dakle dovoljno, da prizivni sud u svojem zaključku naznači, koje činjenice se moraju razjasniti i u kojem pravcu su novi dokazi potrebni, nego mora navesti, kako on pravnu stvar prosudjuje. U zaključku izraženo pravno shvaćanje veže ne samo prvostepeni (§ 593.), nego i prizivni sud, jer bi inače bilo to vezanje bez smisla.

»Na žalost nekoji prizivni sudovi« — tako veli Neuman u svome tumaču str. 1399. — »bez iznimke i čak protivno molbama stranaka vole stvar upućivati prvostepenomu sudu. Riječ m o ž e u zadnjem stavu § 496. (sada § 590.) ne smije se tumačiti tako, kao da bi bilo prepušteno samovolji prizivnoga suda, da nadopunjenje sam izvede, ili da stvar povrati prvoj instanciji. Riječ m o ž e znači samo, da imade prizivni sud savjesno i brižljivo prosudjivati, da li postoje uslovi zato, da nadopunjenje sam preduzme. Ako uslova nema, onda prizivni sud mora sam nadopunjenje izvršiti.«

Novi gradj. parnič. postupnik je prema svemu tomu, ako ga se tumači, kako mora biti tumačen prema logičnomu tumačenju, stvarno ipak ispunio zahtjev, koji se je morao očekivati od savremenoga zakona. Samo ako on bude primjenjivan prema jedino mogućemu tumačenju, postići će se onaj cilj, koji je zakonodavac imao pred očima.

Ocjene i prikazi

Dr. Mehmed Begović, Šerijatsko bračno pravo (Beograd 1936.)

Već sam ranijom zgodom ukazao na potrebu, da se naši pravnici upoznaju sa šerijatskim pravom (v. moj prikaz djela H. Abdulaha Bušatlije, Šerijatski sudski postupnik, u »Mjesečniku« 1928., str. 443).

Sama činjenica, da je u našoj državi 1,600.000 muslimana u svojim ženidbenim, obiteljskim i nasljednim stvarima vezano za šerijatsko pravo, nameće našim pravnicima dužnost, da se s ovim pravom upoznaju. Pri tome dolazi još u obzir, da pred šerijatskim sudovima, koji su isključivo nadležni u ovim stvarima kao i u stvarima vakufa (islamskih vjerskih zaklada), mogu stranke zastupati odvjetnici koje god vjere jednako kao i pred redovnim sudovima.

Ali i pred redovne sudove dolaze po koji put pitanja, čije ispravno rješavanje zahtijeva poznavanje šerijatskoga prava (kao n. pr. pitanja valjanosti pravnog posla, koji je sklopio muž musliman glede ženine imovine bez naročitog ovlašćenja od strane žene). Osim toga je sucima potrebno poznavanje toga prava, da uzmogu u izvjesnim slučajevima prosuditi, da li je nadležan redovni ili šerijatski sud (kao n. pr. kada se radi o zahtjevima nezakonitog djeteta prema navodnomu nezakonitom ocu muslimanu).

Literatura o šerijatskom pravu na našem jeziku je još oskudna. Ukoliko imamo radova o tome, nisu svi potpuno pouzdani, jer medju njima ima i takvih, za koje je gradja crpljena ne iz izvornih arapkih vrela, nego tek iz druge ruke, i to većinom iz već zastarjelih djela. Obzirom na to smo pozdravili radove gosp. H. Abdulaha Bušatlije, sada člana vrhovnoga suda u Sarajevu, a naročito njegovo »Porodično i nasljedno pravo muslimana« (Sarajevo

Digitized by Google

1926.) i gore navedeno djelo »Šerijatski sudski postupnik« (Sarajevo 1927.), jer su ovim djelima prvi put obradjene sve za praksu potrebne partije šerijatskoga prava na osnovi izvornih arapskih vrela i upotrebom novije arapske literature.

Medjutim ova djela nisu zamišljena kao znanstvena djela u strogom smislu, nego samo kao priručnici za praktičnu upotrebu, kako to gosp. Bušatlija sam ističe u odnosnim predgovorima. — Gosp. dr. Mehmed Begović, docent za šerijatsko pravo na sveučilištu u Beogradu, stavio je pako sebi zadaću, da šerijatsko pravo na našem jeziku znanstveno obradjuje. Pošto je on u časopisima objavio nekoliko manjih radova, predaje sada javnosti u naslovu navedeno djelo o šerijatskom bračnom pravu.

U ovome djelu daje pisac najprije vrlo instruktivni uvod o šerijatskom pravu uopće, u kojem nas upoznaje sa značajem šerijatskoga prava, njegovim izvorima kao i sa sektama i školama u islamu. Ovaj dio će sa. koriščú čitati svaki, koji hoće da razumije duh šerijatskoga prava.

Sama materija bračnog prava razdijeljena je u četiri glave. U p r v o j glavi daje se prikaz o stanju bračnoga prava u Arabiji prije islama i o reformama, koje je donio islam. Iz ovoga zanimljivoga prikaza može se razabrati, da bračno pravo islama znači veliki napredak prema pravnomu stanju, kako ga je islam zatekao, a naročito da je položaj žene u mnogome poboljšan. U d r u g o j glavi raspravljaju se pitanja, koja se tiču sklapanja braka (zaruke, materijalne i formalne pretpostavke za valjan brak), u t r e ć o j glavi posljedice braka (učinak na lične i imovinske odnošaje bračnih drugova, bračni ugovori), a u četvrtoj glavi pitanja o prestanku braka.

Naročitu odliku ovoga djela vidim u tome, što se u njemu usporedjuje bračno pravo, kako se primjenjuje kod nas, sa bračnim pravom u drugim zemljama, gdje ima muslimana, a naročito u Egiptu i u Alžiru. Iz ove se usporedbe vidi, da se i u zemljama, u kojima još važi šerijatsko pravo, šerijatsko bračno pravo u zadnje vrijeme dosta razvilo, bilo zakonskim reformama bilo sudskom praksom. Naročito se pokazuje tendencija, da se ustanove šerijatskoga prava, koje nisu u skladu sa modernim shvaćanjima, kao što su sklapanje brakova malodobnika ispod četrnaeste godine, poligamija i jednostrano puštanje žene po mužu (talak, Verstossung) ili ukinu ili barem u svojoj primjeni što više ograniče. I praksa naših šerijatskih sudova povadja se, iako ne u punoj mjeri, za ovim tendencijama.

Drugu odliku ovog djela vidim u tome, što se osniva na bogatom gradivu. Vidi se, da se je pisac za svoj rad koristio ne samo arapskim vrelima i arapskom literaturom, nego i bogatom literaturom na francuskom i njemačkom jeziku. Nije uvažena literatura na engleskom jeziku, koja je, kako je to meni poznato, dosta bogata, vjerojatno zato, što pisac ne vlada ovim jezikom. Ali to u drugu ruku govori u prilog pisca, jer to dokazuje, da navodi samo ona djela. koja je zaista čitao. Nasuprot mora mu se prigovoriti, što je prešao preko odnosne literature na našem jeziku.

Državno zakonodavstvo, ukoliko zasjeca u ovu materiju, je dovoljno uvaženo. Isto tako je uvažena praksa šerijatskih sudova. — Ako se još doda, da pisac svako pitanje temeljito raspravlja, može se s pravom reći, da je literatura o šerijatskom pravu na našem jeziku sa ovim zaista vrlo uspjelim djelom obogatio.

B. Eisner

Digitized by Google

»Pravni život«, časopis za zakonodavstvo, judikaturu i literaturu. — (Izlazi u Beogradu, izdavači i urednici: Stojan Jovanović, načelnik ministarstva pravde; dr. Ivo Matijević, zamjenik vrh. drž. pravobranioca; dr. Ferdo Čulinović, pretsjednik okr. suda, i dr. Mihajlo Vinković, savjetnik vrh. drž. pravobranioštva).

Agilni izdavači »Pravosudja« pokrenuli su novi časopis pod gornjim naslovom. Po objavljenom programu taj će časopis donositi: 1. zakone, uredbe i pravilnike u punom tekstu: 2. uputstva, raspise i naredjenja pojedinih ministarstava u punom tekstu ili iscrpljivom izvatku već prema njihovoj važnosti; 3. rješidbe viših sudova (naših i stranih) državnog savjeta i glavne kontrole u kratkom ali ipak iscrpljivom sadržaju sa naznačenjem, gdje su objavljene ili su još neobjavljene; 4. pregled pravne literature, t. j. rasprava i članaka objavljenih u našim i stranim časopisima kao i novih knjiga sa kratkim prikazom njihovog sadržaja; 5. kratke bilješke o svima aktuelnim pravnim pitanjima, koja mogu zanimati naše pravnike.

Takav je časopis obzirom na naše prilike zaista potreban. Nažalost imamo još danas šest najviših sudova, što znači šest raznih sudskih praksa. Pošto je pravi život svakog od današnjih pravnih područja sa pravnim životom ostalih područja usko povezan, postoji za svakoga pravnika potreba, da se obavijesti o sudskoj praksi u svim područjima. U tom pogledu smo u glavnom upućeni na gradivo, koje nam donose pojedini pravni časopisi, jer za neka područja nema nikakvih zbiraka sudskih rješitaba (tako za bosansko-hercegovačko i crnogorsko), za neka opet izlaze takve zbirke u prevelikim razmacima.

Medjutim broj tih časopisa je dosta velik. Većini naših pravnika je samo mali dio časopisa pristupačan, a sve da su svi pristupačni, teško će se naći taj, koji raspolaže sa toliko vremena, da bi mogao redovito pročitati sve te pravne časopise. Tako je našim pravnicima već time mnogo pomognuto, ako im se u jednom časopisu donose u iscrpljivom sadržaju sve sudske rješidbe, objavljene u svim drugim časopisima, i ako se kratkim prikazima obavještavaju o raspravama i člancima objavljenim u pojedinim časopisima.

Ako se k tome dade gore navedeno ostalo gradivo, koje će ovaj časopis donositi, može se reći, da će se njime našim pravnicima omogućiti, da se na najlakši način obavijeste o svemu, što može biti od važnosti za pravni život.

Izdavači »Pravnog Života« će nas zadužiti, ako nastoje, da donose u što većem broju rješidbe viših sudova u Bosni-Hercegovini i Crnoj Gori, jer smo o judikaturi u tim pravnim područjima najslabije obaviješteni. Bogati sadržaj prvih triju brojeva, koji su do sada izašli, opravdava nadu, da će izdavači »Pravnog Života«, ispuniti ono, što obećavaju u svome programu.

Predplata od D. 120 godišnje mora se obzirom na ogromno gradivo, koje taj časopis donosi, smatrati umjerenom. S toga se ovaj časopis može punim pravom preporučiti.

B. Eisner

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko

Za pogodbe iz §-a 1220. o. g. z. (o dužnosti dati miraz) nije potreban javno-bilježnički akt.

Rješidba stola sedmorice od 25. listopada 1935., Rev. 1350/35.

(Osuda sreskoga suda u Velikoj Gorici od 16. travnja 1935. P. 276/35., osuda okružnoga suda u Zagrebu od 11. lipnja 1935. br. Pl. 1137/35/2)

Sreski sud u V. G. u parnici tužioca J. D. iz P. Č. protiv tuženice Š. B. rodj. J. iz P. Č. radi nevaljanosti darovnoga ugovora spp. odbio je tužbeni zahtjev.

Okružni sud u Z. je povodom priziva tužitelja preinačio prvostepenu presudu, te udovoljio zahtjevu tužbe.

Stol sedmorice povodom revizije tužene preinačio je drugostepenu presudu i uspostavio onu prvoga suda uz slijedeće obrazloženje:

Tužena traži reviziju iz revizijskoga razloga §-a 597. br. 4 grpp. i predlaže, da se presuda prizivnoga suda preinači i tužitelj s tužbom odbije uz naknadu troška parbenoga i troška revizije. Tužitelj podnaša revizijski odgovor i predlaže, da se revizija tužene ne uvaži.

Po tuženoj iznešeni revizijski razlog je osnovan. Pogodba od 9. veljače 1931. ima se smatrati pogodbom iz §-a 1220. o. g. z., po kojoj roditelji daju tuženoj, svojoj kćeri, upitne nekretnine kao miraz sa dozvolom uknjižbe prava vlasništva na njeno ime, uz podjednu predaju posjeda ovih nekretnina. Na tu su činidbu ovi već po zakonu (§§ 1200., 1221. o. g. z.) obvezani, pak se ta pogodba ne može smatrati darovanjem u smislu § 938. o. g. z. Ne dolazi dakle do primjene propis §-a 52. br. 4 zak. o jav. bilježnicima, a ne dolazi do primjene ni § 52. br. 3 cit. zak., jer se ne radi o potvrdi o prijemu miraza.

Kod sklapanja pak te pogodbe nije bilo od potrebe sudjelovanje zakonskog zastupnika tužene te odobrenje nadtutorske vlasti s razloga, jer je tužena u doba sklapanja te pogodbe već navršila djetinjsku dobu, a pogodba je očito na njezinu korist učinjena (§ 865. o. g. z.).

Kad dakle presuda prizivnog suda traži za valjanost pobijane pogodbe javnobilježnički akt, osniva se na pogrešnoj pravnoj ocjeni stvari, pak je stoga revizijski razlog iz §-a 597. br. 4 grpp. osnovan. — Valjalo je stoga revizijski prijedlog tužene uvažiti.

Priopćio dr. Pejić Boško, odvjetnik u Vel. Gorici.

Tražbina s naslova parbenog troška u parnici, koja ne ide na novčano potraživanje, a prvostepena presuda je izrečena poslije 20. travnja 1932., je izuzeta ispod zemljoradničke zaštite

Rješidba stola sedmorice od 30. prosinca 1935. Rek. 1797/1/35.

(Odluka sreskoga suda u Vel. Gorici od 25. svibnja 1935. br. I—135/5/2, rješenje apelacionoga suda u Zagrebu od 11. rujna 1935. br. Pl. 4732/35/1)

Sreski sud u V. G. u ovršnom predmetu K. I. iz N. B. proti M. B. iz N. B. radi D 1352 i D 1388 spp. odredio je izvedenje ovršne javne dražbe zaplijenjenih pokretnina.

Apelacioni sud u Z. je utok ovršenice otputio i potvrdio prvostepenu odluku uz ovo obrazloženje:

Ovršenica napada utokom i ništavnom žalbom odluku prvostepenog suda iz slijedećih razloga:

1) da je ona zemljoradnica i kao takova po uredbi o zaštiti zemljoradnika zaštićena, pošto ovrhovoditelj vodi ovrhu za parbeni trošak iz parnice za razvrgnuće zajednice nekretnina, koja je parnica zametnuta tužbom de praes. 5. studenoga 1931., a dovršena osudom stola sedmorice od 6. prosinca 1934.;

2) da je tražbina ovrhoveditelja nakon dozvoljene pljenidbe diono utrnula, jer je ovrhovoditelj dne 29. ožujka 1935. zaplijenio njezinu protutražbinu s naslova

Digitized by Google

parbenih troškova u iznosu od 1017 D 75 p., pa je stoga bio ovrhovoditelj dužan prigodom pljenidbe sniziti svoje potraživanje za taj inos;

3) da zaplijenjene pokretnine nisu njezino vlasništvo nego J. F. iz K., pa je o dražbi valjalo i ovoga obavijestiti;

4) da je zaplijenjena jedna krava, koja je izuzeta ispod ovrhe po § 209 ip.

Ništovna žalba nije osnovana, jer niština, označenih u § 339 t. 1, 2 i 3 grpp. nema, pa je istu valjalo zabaciti.

Utok ovršnice nije osnovan.

Ad 1) Tražbina ovrhovoditelja potječe s naslova parbenoga troška iz parnice na razvrgnuće zajednice nekretnina, dakle iz parnice, koja ne ide na novčano potraživanje, pa pošto je prvostepena presuda u toj parnici izrečena poslije 20. travnja 1932., to potraživanje ovrhovoditeljevo ne potječe iz vremena prije 20. travnja 1932. i prema tome je isto izuzeto ispod zemljoradničke zaštite (... ostalo ispušteno).

Kako iz razloženoga slijedi, ukazuje se prvostepena odluka na zakonu osnovanom, pa je valjalo utok ovršnice otputiti i potvrditi odluku prvostepenoga suda.

Stol sedmorice je ništovnu žalbu ovršenice M. B. odbacio, jer u postupku nižestepenih sudova nema ništavosti, označenih u § 339 grpp. i njezin izvanredni previdni utok otputio, jer nema uslova § 318 grpp.

Priopćio dr. Pejić Boško odvjetnik, Vel. Gorica.

Osamdnevni rok iz §-a 176. obrt. zak. je procesni rok, a ne materijalnoga prava i zato za nj vrijede propisi §§-a 193. i 327. grpp. — Tužba predana i poslije toga roka, ima se smatrati pravovremenom, ako je predana unutar roka iz upute upravne vlasti, makar ta uputa pogrješna bila.

Rješidba stola sedmorice od 14. veljače 1936. Rev. 160/1—1936.

Radnik P. K. tužio je sreskome sudu u P. tt. S. u Z. radi D 4.642.50 s naslova plaće za prekovremene sate, pobijajući time ujedno za sebe nepovoljnu odluku sreskoga načelstva u P.

Sreski sud je udovoljio tužbenome zahtjevu.

Okružni sud u Sl. P. je povodom priziva tužene tvrtke preinačio napadnutu prvostepenu presudu i tužbu odbacio. Glavni razlog prizivnoga suda je bio taj, da je tužba predana na poštu zadnjega dana osamdnevnog roka, pa da je to prekasno predano, jer tužba unutar toga roka još nije bila kod suda; § 193. grpp. ne može da se primijenjuje na rok iz §-a 176. obrt. zak., jer da je tok roka materijalnoga prava.

Stol sedmorice je povodom revizije tužioca protiv drugostepene osude ovu osudu ukinuo i stvar vratio prizivnome sudu, da o njoj ponovno odluči.

Razlozi: Revizijski su razlozi osnovani. Prema § 327. Grpp., kad nije što drugo propisano, dovoljno je predati tužbu sudu, da se očuva rok ili da se prekine tok roka, a prema § 193. Grpp., onaj dan, u koji je predat pošti podnesak upravljen sudu, uzima se kao dan predaje samome sudu. Propisi § 327. i § 193. Grpp. se odnose svakako samo na procesne, a ne i na rokove materijalno-pravne naravi, jer je učinak obdržavanja odnosno neobdržavanja potonjih rokova odredjen propisima, koji uredjuju materijalno-pravne odnose medju osobama. Da je pako i rok, predvidjen u § 176. obrt. zak., procesni rok, slijedi i iz § 692. Grpp., koji predvidja isključivu tužbu, kako je predvidjena u § 176. obrt. zakona. Taj pako rok, predvidjen u § 692. Grpp., nikako se ne može svrstati pod rokove materijalno-pravne naravi, nego se imade smatrati rokom procesnim.

Za tužbe iz § 176. obrt. zak. nije ništa drugo predvidjeno, nego što propisuje § 327. Grpp., a nema nikakvog opravdanog razloga, da se tužba nema smatrati podneskom u smislu § 175. Grpp., za koji podnesak ne bi imao vrijediti propis § 193. Grpp. kako to prizivni sud nepravno razlaže. Kada, dakle, prizivni sud uzima, da je tužba tužioca, koja je predana osmi dan po primiću pobijane odluke sreskog načelstva u P. na poštu, a sudu stigla deveti dan, prekasno podnesena, pogrješno primjenjuje propise gradjanskog parničnog postupnika, pak u tom leži nedostatak

Digitized by Google

u postupku prizivnog suda, koji je spriječio, da se pravna stvar iscrpljivo pretrese i temeljito ocijeni (§ 597. br. 2. Grpp.)

No i bez obzira na to, valja uvažiti da je sresko načelstvo u P. pobijanim svojim rješenjem uputilo tužioca, doduše pogrješno, na put gradjanske parnice uz rok od 15 dana, a da prema propisu § 110. st. 2. Zup., ako odluka sadržava pogrješnu uputu, može stranka, bez gubitka svoga prava, postupati bilo po uputi, bilo po postojećem propisu. Ovim propisom općeg upravnog postupka nije dirano u propise obrtnog zakona od god. 1884., koji u pitanju pogrješne upute ne sadržava nikakove odredbe. Gornjim se, naime, propisom općeg upravnog postupka ne dokida niti preinačuje nijedna pozitivna norma obrtnog zakona, nego se tek naredjuje, što imade vrijediti u slučaju, kad javne upravne vlasti stranku krivo upute u pogledu podnašanja pravnih lijekova odnosno tužaba, a što obrtni zakon uopće ne predvidja. Da se pako propis § 110. Zup. ima primjenjivati i u postupku normiranom u obrtnom zakonu, u koliko on ništa u stanovitom slučaju ne odredjuje, slijedi iz § 2. st. 2. Zup.

Kada, dakle, presuda prizivnoga suda usuprot ovih zakonskih propisa upravnoga postupka uzima, da tužba tužioca, koja je podnesena prema uputi javne upravne vlasti, nije pravovremeno podnesena, osniva se i na pogrješnoj pravnoj ocjeni stvari (§ 597. br. 4. Grpp.)

Priopćio dr. I. P.

b) Kazneno

Troškovi zastupanja u kriv. postupku, pošto spadaju medju troškove krivičnoga postupka, mogu se tražiti jedino po propisima kriv. postupnika. Zato je dakle nadležan isključivo krivični, a ne gradjanski sud.

Plenarna rješidba stola sedmorice od 13. veljače 1936. br. Rev. 976/1-1935.

(Osuda sreskoga suda u Krapini od 15. prosinca 1934. P 566/1934-7, osuda okružnoga suda u Varaždinu od 16. ožujka 1935. Pl 180/35-3).

Sreski sud u Krapini u parnici B. M. iz Z. proti B. J. iz Z. radi Din 1328 spp. udovoljio je u cijelosti tužbi.

Iz razloga: Kako je medju strankama neprijeporno, da je tužena ovosudnom presudom od 29. prosinca 1933. Kps 886/31 bila presudjena radi prestupa uvrede časti na štetu tužiteljice, a ova povodom uslijedile oslobodjujuće presude krivičnoga svojom presudom od 30. lipnja 1934. Kzp 354/34 tuženu uslijed zastare temeljem §§-a 78 i 79 kz. krivnje oslobodio, a tužiteljici da je u tom krivičnom predmetu bio nastao trošak zastupanja od ukupno Din 1328, to se zahtjev tužiteljice za naknadu nastale joj štete od Din 1328, koji zahtjev ona temelji na ustanovi §-a 1295. ogz., opravdanim ukazuje, pošto je sud uslijed oslobodjujuće presude ponovno preslušao po tužiteljici ponudjene svjedoke i utvrdio, da je tužena doista počinila uvredu časti na štetu tužiteljice, a ova povodom uslijedile oslobodjujuće presude krivičnoga suda, kojom pitanje krivnje tužene nije moglo biti konačno riješeno, ima protivpravnim činom tužene prouzročenu štetu od Din 1328, koja se sva sastoji u trošku zastupanja, na koje tužiteljica po zakonskim propisima kriv. postupka svakako imade pravo.

Okružni sud u Varaždinu je povodom priziva tužene preinačio presudu prvoga suda i tužiteljicu sa tužbom odbio uz dužnost naknade parničnoga troška tuženoj.

Iz razloga: Pravni naslov nazočne parnice je naknada štete, koja je nastala tužiteljici uslijed toga, što je bila u krivičnom postupku zastupana po odvjetniku, a taj je postupak uslijed zastare svršio odrješujućom presudom za tuženu, prema čemu je redovni gradjanski sud nadležan za rješavanje ovakove otštetne parnice, pa prigovor nenadležnosti suda, koji je tužena iznijela tek na prizivnoj usmenoj raspravi, nije uvaživ.

Prema usvojenomu načelu troškovi kriv. postupka ne sačinjavaju dio otštete (Rj. vrh. bečkog sudišta od 19. prosinca 1905. i 8. svibnja 1903.), na koju imade tužilac pravo u smislu §-a 1330 o. g. z.

Digitized by Google

Kolikogod gradjanski sudac nije vezan na odrješujuću presudu krivičnoga suda u pogledu krivnje (rj. s. s. od 23. siječnja 1928. M. 2653/19) i kolikogod bi se mogao otštetni zahtjev tužiteljice ostvariti gradjanskom parnicom, koja može riješiti i pitanje krivnje tužene stranke — obzirom na odrješujuću presudu zbog zastare — u čemu prizivni razlozi nisu ispravni — to se otštetnom parnicom može utužiti u slučaju uvrede časti samo faktična oštšeta ili lišeni dobitak, a ne i troškovi, koje je tužiteljica imala za svog odvjetnika.

Osnov tužbe po §-u 1295. o. g. z. je neispravan. Tužiteljica nije dokazala, a niti može dokazati, da je tuženica kriva njenoj šteti. Tužena je imala pravo, da se u krivičnom postupku brani i da u svoju obranu upotrijebi sva sredstva, koja joj po zakonu stoje na raspolaganju. Troškovi zastupanja nisu proizašli neposredno iz krivičnoga djela, nego su nastali iz prijave tužiteljice, pa opravdano ističe priziv, da su troškovi zastupanja samo akcesorij krivične presude (§ 309. zoskp u vezi sa §-om 311 II. 2. zoskp.). — Uslijed takovog stanja stvari valjalo je pobijanu presudu preinačiti i presuditi kao gore.

Stol sedmorice je povodom revizije tužiteljice po službenoj dužnosti ukinuo kao ništave obje pobijane nižestepene presude, a i cijeli postupak, koji im je prethodio, i tužbu odbacio dosudiv tuženoj parnični trošak u sva tri stepena.

Razlozi: Pravilno je pobijanim nižestepenim presudama utvrdjeno, da je tužena presudom prvostepenoga suda bila presudjena radi prestupa uvrede časti na štetu tužiteljice na kaznu zatvora u trajanju od 15 dana i naknadu troška zastupanja od Din 1263. Protiv te presude je tužena uložila priziv, a tužiteljica svoje protivurazloge, čime je po tvrdnji tužiteljice nastao dalji trošak od Din 65 što je tužena i priznala. Isto su tako oba nižestepena suda pravilno utvrdili, da je tužena presudom okružnog suda uslijed medjutim nastupivše objektivne zastarjelosti temeljem §§-a 78. i 79. kz. oslobodjena krivnje.

Tužiteljica sada traži gradjanskom tužbom temljem §-a 1295 ogz. naknadu efektivne štete od Din 1328, koja joj je nastala zastupanjem po odvjetniku u gornjem krivičnom postupku, jer joj je tuženica svojom uvredom — dakle svojom krivicom — tu štetu prouzročila. Nesporno je, da se ovdje radi o troškovima, koji spadaju medju troškove krivičnoga postupka, a takovi se troškovi mogu tražiti jedino po propisima kp., dakle je zato nadležan isključivo krivični sud (§§ 309 i 311 kp.)

Tužiteljica bi pred gradjanskim sudom mogla tražiti samo naknadu štete, koja joj je prouzrokovana krivičnim djelom, a u tu štetu ne može se uvrstiti naknada troška kriv. postupka, jer su ovi, a i mogu biti, samo akcesorij rješenja o obustavi kriv. postupka odnosno kriv. presude (§309. u vezi sa § 311 kp.), pa odluku o njima može donašati samo krivični sud.

Iz tih razloga je valjalo po službenoj dužnosti ukinuti obje nižestepene presude, a i postupak ,koji im je prethodio, te tužbu odbaciti (§§ 40, 335 st. III. 598, 571, 572 od. I i 607 grpp), i ne upustiv se iz navedenih razloga u rješavanje revizije. Naknada troška revizijskog odgovora temelji se na § 143. u vezi sa § 152. i 154. grpp.

Priopćio dr. Piškorić Marko, sudac u Krapini

Privatni učesnik kao supsidijarni tužilac nije dužan platiti trošak obrane pravomoćno oslobodjenog optuženika, ako je državni tužilac tek na zadnjem pretresu preuzeo progon u svoje ruke.

Rješenje apelacionoga suda u Zagrebu od 29. siječnja 1936. Kža. 23/1936.

Radi zločina kradje provodio se postupak po prijedlogu privatne učesnice kao supsidijarne tužiteljice, te je u tom predmetu bilo više glavnih pretresa, a tek na zadnjem pretresu preuzeo je državni tužilac gonjenje u svoje ruke. Optuženi je pravomoćno oslobodjen od optužbe. Branitelj optuženoga je na to podnio molbu, da se privatnoj učesnici naloži trošak obrane i to bar za one pretrese, gdje je postupak provadjan na optužnicu privatne učesnice (t. j. sve do zadnjega pretresa).

Okružni sud je odbio branitelja sa zahtjevom molbe, a apelacioni sud je žalbu branitelja odbacio kao neosnovanu iz ovih razloga:

Po § 311. br. 2. k. p. je privatni učesnik kao supsidijarni tužilac dužan nakna-

Digitized by Google

diti troškove u istom navedene, ako je postupak pokrenut ili produžen samo po njegovom zahtjevu, dakle ako je uslijedila odluka predvidejna u § 311. od. 1. k. p. dok je on bio ovlašteni tužilac. Čim je pako državni tužilac kao u konkretnom slučaju u javnom interesu preuzeo ponovno gonjenje u svoje ruke te privatna učesnica uslijed toga prestala biti tužiocem i time strankom, a postupak je nastavljen i okončan bez obzira na njeno zahtijevanje u tom smjeru, prestala je za nju i dužnost naknade svih troškova k. p. uopće, pa isti snosi država, kako je to i u osudi, koja je u tom predmetu donešena već pravosnažno izrečeno. Valjalo je stoga žalbu po § 331. od. 3. k. p. kao neosnovanu odbaciti.

Priopćio dr. Vargović Zvonimir, sudac okružnoga suda u Varaždinu

Literatura

DR. VASILJEVIĆ TIHOMIR: Uslovna osuda. Istorijat ustanove i sistematsko izlaganje materije s obzirom na jugoslavensko i inostrano zakonodavstvo. Mostar 1935. — Knjiga, koja opsiže 280 stranica velike 8°, je piščeva doktorska disertacija, branjena na beogradskom sveučilištu. Sadržaj joj je: Kratki pregled kriviČnopravnih škola i njihovih pogleda na osnovne pojmove kriviČnoga prava (str. 1—27); individualizacija kazne i uslovna osuda (str. 28—37); u čemu sastoji uslovna osuda, njezina pravna priroda i mjesto u krivično-pravnom sistemu, njezino ime i povijest (str. 38—52); sistemi uslovne osude i njeno uvodjenje u pozitivno zakonodavstvo (anglo-američki i francusko-belgijski sistem); zakonodavstvo o uslovnoj osudi u Jugoslaviji i njenim pokrajinama (str. 53—73); relativna vrijednost francusko-belgijskog i anglo-amerikanskog sistema (str. 74—82); kritičko ispitivanje primjetaba k uslovnoj osudi (str. 83—124); domen primjene uslovne osude (ograničenje u pogledu krivaca, kriviČnih djela, kazne — str. 125—187); procesno-pravna pitanja kod izricanja uslovne osude (str. 187—202); period probe i dejstvo uslovne osude za vrijeme perioda probe (str. 203—235); njezino dejstvo nakon perioda probe (str. 235—264); pregled zakonodavstva francusko-belgijskog sistema (str. 265—268); vaneuropsko zakonodavstvo (str. 268—269); projekti (str. 269—273); literatura domaća i strana (str. 274—280). Kako se iz toga vidi, sadržaj je knjige opsežan i pregledan, a na stručnjacima je, da ju podvrgnu potanjoj kritici i ocjeni. Inače je vanjska oprema knjige prijatna, a jezik joj je lijep i čist, jer ne vrvi tudjicama, kako to kod nas često biva i u slučajevima, gdje imamo svoje — dobre i lijepe — riječi.

DR. ANDRASSY JURAJ: Ustav i medjunarodni položaj Abesinije. Rasprava u »Mjesečniku« pod naslovom »Ustav Abesinije« i rasprava u »Ekonomisti« pod naslovom »Medjunarodni položaj Abesinije« otisnute su napose i zajedno u posebnoj brošuri izdane pod navedenim skupnim imenom. Abesinija (Etiopija) je jedina afrička zemlja, koja je sačuvala svoju nezavisnost. Car Haile Selasija dao joj je god. 1931. ustav, kojemu je cilj podvrgnuće vazalnih vladara carskoj vlasti i ostvarenje narodnoga jedinstva od raznih abesinskih plemena odnosno naroda pod hegemonijem Amharaca. Ustav pozna senat, imenovan po caru, i komoru, biranu od mjesnih poglavara i dostojanstvenika. Abesinija je sklapala ugovore s drugim državama, ali je ona bila radi njezina prirodnoga bogatstva i predmet dogovora europskih država. Naročito su Engleska, Francuska i Italija ugovorom od 1906., nepriznatim od Abesinije, nastojale osigurati svoje interese na njezinu području. Nasuprot ulaz Abesinije u Ligu naroda od god. 1923. i njezin arbitražni ugovor s Italijom od god. 1928. značili su učvršćenje nezavisnosti Abesinije. Ali po svoj prilici ugovor izmedju Francuske i Italije od mjeseca siječnja 1935. je bio povodom oružanom napadaju Italije na Abesiniju. Tako je nastao talijansko-abesinski rat, koji radi nejednake ratne spreme može biti sudbonosan za Abesiniju i njezin medjunarodni položaj. Brošura pruža lijepi prikaz abesinskih naročito državo- i medjunarodno-pravnih odnošaja, te može dobro da posluži svakomu, koji hoće da se uputi u prilike abesinske države.

Digitized by Google

DR. KOROŠEC VIKTOR I DR. KREK GREGOR: Zgodovina in sistem rimskega zasebnega prava. Prvi svezak, prvi snopić: Dr. Korošec Viktor, Splošni nauki, viri, osebno in stvarno pravo. Založila družba sv. Mohorja v Celju 1936. Izdano kao IX. knjiga znanstvene knjižnice. Str. I—XII i 1—266. Iz predgovora k ovomu snopiču se vidi, da su dr. Korošec V. i dr. Krek Gr. odlučili, da zajedno napišu učbenik rimskoga prava na slovenskom jeziku za sveučilišne slušatelje tako, da dr. Krek obradi u drugom svesku obvezno pravo, a dr. Korošec u prvom svesku od dva snopića sve ostalo. Što sadržaje prvi snopić navedeno je gore. Pošto je svrha učbenika — kaže se u uvodu —, da poda početniku jasnu sliku osnovnih pojmova i načela, nije se pisac upuštao u sporna i podrobna pitanja niti u navadjanje literature. Pri nekim zanimljivim pravnim uredbama obazreo se u kratko — ne iscrpljivo — na njihovo uredjenje u modernim pravima. Nadamo se, da ćemo doskora donijeti stručnu ocjenu ove knjige.

ADVOKATSKE NAGRADE PO NOVOJ ADVOKATSKOJ TARIFI, BEOGRAD 1936. — U zbirci zakona i naredba »Pravnog života« izašla je latinicom malena knjižica pod gornjim naslovom. Novim pravilnikom o visini nagrada za odvjetničke poslove i priloženom mu tarifom izjednačene su odvjetničke nagrade u cijeloj našoj državi, pa pošto je — kaže se u uvodu knjižice — za izračunavanje tih nagrada usvojen takov sistem, koji otežava to izračunavanje i zahtijeva za to prilično vremena, otisnute su u ovoj knjižici tablice (njih 20), u kojima su izračunane odvjeničke nagrade za sve slučajeve, predvidjene u pravilniku i tarifi. Iz toga se vidi, da će ta knjižica, koja se može nositi i u malenom džepu, vrlo dobro služiti praktičnim pravnicima, naročito odvjetnicima.

DR. JEREMIĆ STOJAN: Tablice advokatskih troškova prema pravilniku i tarifi od 14. II. 1936. Novi Sad (ćirilicom), str. 31 velike 8⁰, cijena D 10. Brošura sadržaje: I. Opće odredbe (str. 3—4), II. Utvrdjivanje vrijednosti za primjenu pojedinih tarafnih stavova, (str. 4—7), III. Poslovi i troškovi: tbr. 1—3 (str. —8—14), t. br. 1—3 (str. 15—19), t. br. 4—8 (str. 20—22), tablica t. br. 8 (str. 23), t. br. 9—11 (str. 24—26). Paušalni stav za sporedne radove, povišenje paušalnoga stava, povećanje pristojbi, kada ima više stranaka, izdaci u gotovom novcu, zajednički rad više odvjetnika, punomoćnik za primanje dostava, posebni pismeni podnesci i prijedlozi, smanjenje nagrada (str. 27—29); Potsetnik, koje troškove može advokat računati (str. 31). Iscrpljivo navedeni sadržaj brošure može praktične pravnike uvjeriti, da i ova brošura nesumnjivo može da olakša izračunavanje odvjetničkih troškova.

DR. KUŠEJ GORAZD: Ministarska odgovornost i njena pozitivnopravna ureditev pri nas. Ljubljana 1935. — Napose otisnuto iz »Slovenskega Pravnika« od god. 1935; str. 14.

ING. MADJAREVIĆ SREĆKO: Svjetska kriza — kako je nastala i kako se razvija s osobitim obzirom na teoriju relativiteta. — Tisak »Tipografija« d. d. Zagreb 1936. str. 151 obične 8⁰. Naklada vlastita (Zagreb, Palmotićeva 68).

MAKLECOV ALEKSANDER: Jugoslovanska judikatura o očuvalnih odredbah Ljubljana 1936. str. 33. (Napose otisnuto iz Zbornika znanstvenih rasprav pravne fakultete, XII).

SALDANA QUINTILIANO: Die pragmatische Gerechtigkeit. Mit einem Geleitwort von Wilhelm Sauer. Berlin—Grunewald 1935.

MÜLLER HORST: Der Grundsatz des wohlerworbenen Rechts im internationalen Privatrecht. Geschichte und Kritik. Hamburg 1935.

SIEVERTS RUDOLF: Beiträge zur Lehre von den subjektiven Unrechtselementen im Strafrecht. Hamburg 1934.

WALKER GUSTAV: Internationales Privatrecht 5. Auflage. Wien 1934.

ZIMMERL LEOPOLD: Sachverständige Laienrichter? Tübingen 1934.

Digitized by Google

Traže se kompletna godišta „Mjesečnika"

1879, 1885 i 1919 (ili samo brojevi 9-12 iz godine 1919).

Ponude uz navod cijene tajništvu Pravničkog društva, Zagreb, Svačićev trg 4.

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 4. i 5 ...AGREB, TRAVANJ-SVIBANJ 1936. GOD. LXII.

Jovanović Stojan
načelnik Ministarstva Pravde
Beograd
Kalemegdanska 4

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOG DRUŠTVA

UREDILI: Dr. ...

SADRŽAJ:

Problem suverenosti i međunarodno pravo; — dr. Digović Petar (Frankfurt a. M.) 145
Zakon tost uprave; — dr. Krbek Ivo, sveuč. profesor u Zagrebu 161
O nekim namjeravanim naredjenjima u projektu novoga mjeničnoga zakona; — dr. Pavlović Toma, pretsjednik odjeljenja apelac. suda u Novom Sadu 184
Činjeničko stanje i krivično djelo s naročitim osvrtom na § 166. k. z.; — Vučković Nikola, zamjenik držav. tužioca u Zagrebu 192
Pravna priroda ugovora, na osnovu koga država daje svoj prinos brodarskim društvima; — dr. Mirković Ž. Djordje, docent beogradskog sveučilišta 195
Uredjenje imovinskopravnih odnošaja bračnih drugova u jedinstvenom gradjanskom zakoniku; — dr. Eisner Bertold, sveuč. profesor u Zagrebu 206
Ocjene i prikazi:
Dr. Friedrich Burgdörfer: »Aufbau und Bewegung der Bevölkerung«, Leipzig 1935. Mit Abbildungen im Text; — priopćio dr. Signar Rudolf, šef statis. ureda u m. itd., u Zagrebu 217
Pravosudje:
a) Gradjansko 229
b) Kazneno 232
Društvene vijesti 233
Literatura 235
Svaštice 237
Poziv na redovitu glavnu skupštinu 240

Digitized by Google

POZIV

Na temelju §§ 12.—14. društvenih pravila sazivljem

REDOVITU GLAVNU SKUPŠTINU

PRAVNIČKOGA DRUŠTVA U ZAGREBU

za četvrtak, dne 28. o. mj. (svibnja 1936.) u 6 sati pp. u dvoranu br. III., I. kat, Sveučilišta u Zagrebu, s ovim

dnevnim redom:

1. tajničko izvješće o radu Upravnog odbora;
2. blagajničko izvješće o novčanom poslovanju Odbora i s time u vezi izvješće pregledatelja računa;
3. izbor pretsjednika i 18 članova Upravnoga odbora te dvojice pregledatelja računa i njihovih zamjenika;
4. eventualni prijedlozi članova, koji mogu doći na dnevni red samo onda, ako budu Upravnom odboru podneseni pismeno bar osam dana prije glavne skupštine.

U Zagrebu, dne 8. svibnja 1936.

Pretsjednik
Pravničkog društva u Zagrebu
Dr. Lovrić Edo, v. r.

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LXII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1936.
TRAVANJ - SVIBANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 4. i 5.

Problem suverenosti i medjunarodno pravo

Napisao dr. Digović Petar, Frankfurt a. M.

I. Uvod. — Danas čitavim javnim pravom gospoduju dva problema osobite važnosti. Važnost pridana ovim pitanjima nije samo pravno teoretska. Što više, praktična njihova strana je daleko važnija od teoretske, jer su u pitanju problemi prvenstvene političke važnosti.

Danas je centralni problem medjunarodnoga javnoga prava dovesti u sklad suverenost države sa pravima medjunarodne zajednice, dok je najvažniji problem unutrašnjega javnoga prava svake pojedine države dovesti u sklad suverenost države sa pravima gradjana[1]) — sa njihovom slobodom.

To su dakle ne samo pravno teoretski nego i prvorazredni politički problemi današnjice, od čijeg uspjelog ili neuspjelog rješenja izravno ovisi i sam tok razvoja čovječanstva uopće. Gotovo čitava akcija svjetske diplomacije poslije rata ukazuje nam se kao jedan niz nastojanja, da se nadje jedno uspješno rješenje toga tako važnog a istodobno zamršenoga teškoga problema, kako bi se svijet očuvao novih potresa i nevolja. A unutrašnje javno pravo pojedinih država pruža u tom pogledu jednu vrlo šarenu sliku, koja se u mnogo slučajeva ukazuje kao neko ne samo nesigurno nego još k tomu i neupsjelo tapkanje oko rješenja samoga pitanja. Kao i u medjunarodnoj zajednici tako i u pojedinim državama, neki posebni politički interesi — a to su obično loše shvaćeni interesi — imaju prevagu i prednost pred stvarnim interesima i potrebama razvoja bilo to pojedine države bilo medjunarodne zajednice i tako stalno onemogućuju odnosno odugovlače potrebno rješenje tih tako važnih i hitnih problema. Pokušat ćemo u najglavnijim crtama prikazati razvoj teorije o državnoj suverenosti kao bitne značajke države kao takove, kao pravnog lica, ostavljajući potpuno po strani pitanje njezina titulara t. j. organa, koji u pojedinoj državi vrši suverenost. To je pitanje unutrašnje političke konstrukcije ovoga pojma, koje

[1]) Le Fur: La Société des Nations et la souveraineté des États. Dictionnaire diplomatique str. 835.

Digitized by Google

u općem problemu suverenosti prestavlja jedno potpuno zasebno poglavlje, koje rješava ustavno pravo svake pojedine države.

II. Pregled povjesnoga razvoja. — Prema sačuvanim definicijama Grci[2]) su bitnu značajku države nalazili u autarhiji. No potpuna autarhija bila je samo ideal, za kojim su težile grčke državice, koje već obzirom na stepen svoje civilizacije nisu mogle da žive potpuno odijeljeno jedna od druge. Rimski »imperium« kao i »maiestas populi romani« približuju se već mnogo više kasnije nastalom pojmu suverenosti[3]).

Organizacijona struktura srednjevjekovne države je bila feudalistička. Ustrojstvo čitavoga tadašnjeg društva prikazuje se obično slikovito kao piramida, na čijem su čelu stajali car i papa. Tijekom vremena gubila je ova piramida sve više i više ne samo na svojoj snazi nego i na svojem jedinstvu — najviše radi toga, što su se interesi cara i pape samo teoretski popunjavali, dočim je izmedju njih postojala stvarno borba, jer je svaki od njih svojatao za sebe apsolutnu suverenost.[4])

Državna odnosno kraljevska vlast u unutrašnjosti države je bila više nominalna, dok je vlast pojedinih plemića i vazala bila gotovo neograničena. »Svaki baron je suveren u svojoj grofoviji« kaže Beaumanoir politički pisac trinaestog stoljeća.[5]) U toj borbi o prevlast izmedju kralja i feudalne vlastele kralj ostaje pobjednikom. Vlast do tada gotovo svemoćnih feudalaca uvelike je ograničena, a u državi se učvršćuje jedna jedina vrhovna vlast — vlast kraljeva.

Francuski su kraljevi, da dodju do potpune nezavisnosti, morali stupiti u borbu protiv vlastitoga plemstva, protiv pape i protiv carstva. Borba izmedju pape i francuskog kralja dolazi gotovo do vrhunca za Bonifacija VIII (1294.—1303.). koji u svojoj značajnoj buli upravljenoj protiv francuskog kralja 1303. kaže: Nec insurgat hic superbia galicana que dicit quod non recognoscit superriorem mentiuntur quia de iure sunt et esse debent sub Rege Romano et Imperatore.[6]) No i protivne ideje pomalo prodiru, pa Pierre Dubois, za čijeg je doba spomenuta borba došla gotovo do vrhunca, kaže za onoga, koji bi tvrdio, da postoji odnosno da mora postojati samo jedan gospodar svi-

---

[2]) Ali Aristotel definira državu: Etat c' est union d'un peuple en une société que s'est élevée jusqu'a la conscience d'elle même et qui possede avec cella la capacité de vouloir et d'agir (Aristotel: Politique I.2; 9; VIII. 8.) Premda ovdje nije upotrijebljen i sam izraz suverenost, to ipak Le Fur drži, da spomenuta definicija sadržava njegove elemente. (L'Etat fédéral et la conféderation d'Etats str. 355).

[3]) Etimološko podrijetlo same riječi ima se tražiti u latinskom: superanus, supremus, dakle superlativi od komparativa superior. Supremitas pretpostavlja potestas, te bi tako ovaj superlativ označivao vlast, koja je u poredjenju sa svim ostalim najviša. (Tako Sukienicki Intoduction. La souveraineté des Etats en droit international moderne, drugačije Piller: La souveraineté cantonale str. 55 i ifr. br. 145).

[4]) Hill: L'Etat moderne et organisation internationale str. 24.

[5]) Rehm: Geschichte der Staatsrechtwissenschaft str. 193 i slij.

[6]) Strupp: Droit de la Paix Rec. des cours 1934 T. I. str. 492.

Digitized by Google

jeta, da takav: non est homo sane mentis.[7]) Pod utjecajem tadanjih dogadjaja i prilika stvara se u Francuskoj čitava doktrina, koja naglašuje nezavisnost države od pape, a konkordat od god. 1516. smatraju mnogi sankcijom postignute nezavisnosti.[8])

Univerzalističke pretenzije »Svetog rimskog carstva njemačke narodnosti« stajale su pod izravnim utjecajem rimskoga prava, po kojem je država suverena samo onda, ako je ujedno i univerzalna. Glavni protivnici ovih univerzalističkih težnja bili su francuski kraljevi.

U toj velikoj borbi, koja je okončana tek Westfalskim ugovorima, samo je potvrdjen uspjeh pojedinih država, koje se konačno oslobadjaju svojih dotadašnjih tutora. To je bio konačan udarac univerzalnomu carstvu, na mjesto kojega dolaze pojedine suverene države. Kao posljedica unutrašnje suverenosti države bila je njena načelna nezavisnost prema vani, prema drugim državama. A koegsistencija više suverenih država je morala dovesti do načela pravne jednakosti svih država, što sačinjava jedno od temeljnih načela medjunarodnog prava. Uvadjanje stalne diplomacije, koje se je desilo u to doba, može se protumačiti jedino potrebom jačanja veza medju narodima.[9])

Prvenstvo unutrašnjega prava nad medjunarodnim je bilo dugo vremena općenito priznato. Trebalo je mnogo vremena i velikih napora, da pobjedi protivno stanovište, po kojem norme medjunarodnoga prava imaju prvenstvo pred svim propisima unutrašnjega prava svake pojedine države. Same konture ovoga — dabome samo teoretskog — pokreta naziru se već u srednjem vijeku[10]), da se nešto jače ispolje sa španjolskim teolozima i s Grotius-om. Crkveni pisci su bili prvi, koji su se teoretski bavili pojmom suverenosti, koja se po njima sastoji u tom, da »civitas perfecta« ima u svjetovnim stvarima vrhovnu vlast, no da je ta vlast države ograničena prirodnim pravom (Vittoria) i medjunarodnim pravom (Suarez).[11])

No malo zatim se već opaža lagano ali stalno izobličenja[12]) ovih umjerenih shvaćanja, koja će ići u tom pravcu, da državnu moć riješi svih spona. U unutrašnjem pravu će to dovesti do despotizma, a u medjunarodnom pravu će to značiti njegovu negaciju i dovesti do anarhije.

---

7) Savremenik Bonifacija VIII. u: De recuperatione terrae sanctae 54 s.

8) Esmein: Historie du droit XI. ed. str. 713 i slij. Sukienicki: op. cit. str. 35. V. i dekretal Inocenta III.: Per Venerabilem, u kojem se kaže, da kralj francuski ima u svjetovnim stvarima vrhovnu vlast.

9) M. Bourquin: Règles générales de la droit de la Paix Rec des cours 1931 t. I. str. 12.

10) Le Fur: La théorie du droit naturel Rec. des cours 1927 t. III. str. 412.

11) J. Barthélemy: Le problème de la souveraineté des Etats et la cooperation europeenne u Revue de droit inetrnatinal 1930.

12) Po prilici u to doba pada i početak neželjenog obrata teorije crkvenih pisaca o pravednom ratu, koji je započeo sv. Augustin, čije je shvaćanje o tom prešlo i u sam Gracijanov dekret (Causa XXIII. qu. II. c. I.) — a kasnije produbio sv. Toma Aquinski, da je nastavi Suarez i dr. O tom Wanderpol: La doctrine scolastique du droit de guerre str. 151, H. Wehberg: La guerre hors la loi str. 154. (Rec. des cours).

Digitized by Google

Pravi tvorac pravne teorije o suverenosti je francuski pravnik 16. stoljeća J. Bodin;[13]) o njegovom shvaćanju suverenosti postoji danas gotovo čitava literatura. Čitav njegov teoretski rad stoji pod neposrednim utjecajem francuskih političkih prilika, u kojima je i sam aktivno učestvovao. Njegov glavno djelo: Six livres de la Republique (1576.) je pored svega teoretskog značaja imalo i dublji čisto politički smisao i cilj. Taj cilj bio je dvostruk: unutra učvrstiti položaj državnoga poglavara, a s polja osloboditi Francusku svake zavisnosti bilo to od pape ili cara.

Neki su ga — premda nepravo — smatrali teoretičarom apsolutne suverenosti t. j. pristalicom apsolutne i ničim neograničene državne vlasti. No Bodin u svojem djelu govori o: loy de Dieu i loy de natura, te o medjunarodnom pravu kao o ograničenjima suverenosti; spomenuta ograničenja čine, da je Bodinova suverenost relativna t. j. ograničena. Možda je sve to najbolje razložio njegov današnji veliki štovalac A. Gardot, ustvrdivši, da je Bodinovo shvaćanje suverenosti bilo istodobno apsolutno i ograničeno. Apsolutno, što je francuski kralj apsolutno nezavisan bilo od pape bilo od cara; ograničeno u tom smislu, što iznad njega stoje lex divina i načela morala.

Bodin definira državu kao: »Recta plurium familiarum et rerum inter ipsa communium cum summa perpetuaque potestate gubernatio«. Sadržaj ove definicije je ono, što se je kasnije običavalo nazivati unutrašnjom suverenošću, koja je — kako ćemo vidjeti — jedina suverenost. Bitna osebina suverenosti mu je, da je to vrhovna vlast: »summa in cives ac subditos legibusque soluta potestas«, ili: »diximus iura maiestatis eum habere, qui post Deum immortalem subditus est nemini«, ali »certe nihil melius nihil principe dignius, quam eas leges quas ipse tulerit factis et via comprobare, sed aliud est ultro ac sponte quid facere, aliud ad exequendum obligatione teneri«.

Ova »solutio legibus« ima još u Bodina stanovite granice u božanskom prirodnom i medjunarodnom pravu; no dalji razvoj ići će medjutim u tom pravcu, da se ona liši svih ovih ograničenja.

U svojoj definiciji države pridaje Bodin summam potestatem državi kao takovoj, kao pravnomu licu, i ne brka tu pojam države sa vladaocem, što se je tada, a i kasnije vrlo često dešavalo. Već tada, zahvaljujući Bodinovom djelu, imamo dva pojma suverenosti. »U polovini šesnaestog stoljeća ima riječ suverenost precizno i jasno značenje, ona označuje značaj svake vlasti, koja nije vazalna vlast, a naročito značaj kraljevske vlasti, koja nije vazal nikoje druge«.[14]) Tu dakle suverenost označuje samo svojstvo vlasti, koje se sastoji u tome, da ona ne zavisi ni od koje druge više vlasti.

Drugi pojam suverenosti istovjetuje suverenost sa državnom od-

---

13) Rodio se je u Angersu (Maine et Loire) 1530 a umro je 1596 od kuge. 13a) Njegov opsežan prikaz o Bodinu sa mnogim potankostima iz života nalazi se u Rec. des cours od 1934 t. IV. 3.) De republica I. 8.

14) L. Duguit: L'Etat str. 340.

Digitized by Google

nosno kraljevskom vlasti, a Bodin je bio prvi, koji je upotrijebio pojam suverenosti u tom značenju, nabrajajući pri tom i njegove značajke.[15])

Kasnije se javlja treća koncepcija suverenosti, koja ju istovjetuje sa nosiocem vrhovne vlasti u državi, dakle u to doba sa kraljem, a to je bilo tim lakše što se je po tadašnjem shvaćanju država smatrala za privatno vlasništvo kraljevo, a njegov imperium je bio u očima ondašnjega vremena gotovo privatno pravni dominium. No ova treća koncepcija znači stvarnio brkanje suverenosti kao vrhovne državne vlasti sa licima, koja vrše u ime države tu vrhovnu vlast, odnosno kojima prema ustavnomu pravu svake pojedine države pripada vršenje te vlasti. Ovo shvaćanje je samo pomagalo širenju apsolutizma.

Poslije Bodina ideja suverenosti — čije su granice i tada bile rastezljive i nestalne — izobličava se sve više, a Grotius (* 1583., † 1645.) je tu samo pretposljednja etapa na putu konačne i potpune deformacije ovoga pojma, koja će uslijediti tek sa Vatelom. Iz tadanjeg shvaćanja, da suveren nije podvrgnut nikakvoj drugoj vlasti, povlači Grotius zaključak, da je rat jedino sredstvo, da se riješe sukobi izmedju pojedinih kraljeva.[16])

III. Shvaćanje suverenosti kao apsolutne i ničim neograničene vlasti. — Apsolutističko shvaćanje, prema kojemu za suverenost odnosno za vrhovnu državnu vlast ne postoje nikakve granice ni prava ni morala, dolazi tek sa Vatelom (Ius gentium 1758) i ono je samo odraz hipertrofije individualizma 18. i 19. stoljeća. Pošto su za kršćanstvo prava osobe svetija od onih države, to u navedenom shvaćanju vidi Le Fur jednu uspomenu poganskih vremena poslije prekida od nekoliko vijekova.[17]) Pobornici ovih apsolutističkih shvaćanja Funck-Brentano i A. Sorel tvrde, da trajan mir nije u skladu sa načelom suverenosti[18]) a u eventualnim sporovima sama država je uvijek i u svakom slučaju sudac o svojoj vlastitoj odgovornosti, jer da načelo recipročne odgovornosti takodjer nije u skladu sa idejom suverenosti.[19])

Hegelova filozofija imala je odlučnog utjecaja na teoriju suverenosti, te je mnogo pridonijela zastranjivanju njenog apsolutizma, kao i samomu širenju takvoga shvaćanja. Država se je tu uzimala kao neko božanstvo, ona može zaključivati makar kakve ugovore sa drugim državama, ali ona uvijek jest i ostaje iznad svih ugovora i iz njih proisteklih obaveza.[20]) Teško bi bilo pružiti jedan jasniji primjer negiranja medjunarodnoga prava.

---

15) Bodin: op. cit. L. ch. X. str. 223, 224. Za ovu koncepciju rekao je Duguit, da je to značilo: učiniti jednu smušenost i izazvati beskrajne nejasnoće i prijepore u budućnosti. (op. cit. str. 340.)

16) J. Barthélemy: op. cit. str. 425, 426.

17) Le Fur: Le développement historique du droit international Rec. des cours 1932 t. III. str. 505 i slij.

18) Funck-Brentano i A. Sorel: Précis du droit des gens str. 242, 448. A već je Cezar rekao, da vrijeme rata nije vrijeme zakona.

19) J. W. Garner: op. cit. str. 701.

20) J. Kunz: La primauté du droit des gens Rev. gén. d. dr. int. leg. comp. 1925 str. 577.

Digitized by Google

IV. Nemogućnost apsolutističke koncepcije suverenosti. — Hegelijanska apsolutistička koncepcija, po kojoj je suverenost nužno apsolutna i neograničena, ne samo da je priječila razvoj medjunarodnoga prava, nego je stvarno značila njegovu negaciju. Ona je inkompatibilna sa postojanjem pravne medjunarodne zajednice i nužno dovodi do medjunarodnih sukoba.[21])

Kad se sve to ima u vidu, nije čudo, što mnogi pravnici i danas traže, da se pojam suverenosti izbaci iz medjunarodnoga prava. Tako Morellet zahtijeva »uklanjanje tog pojma«, koji nije nikad jasno definiran, a u suprotnosti je sa napretkom medjunarodnoga društva, to je načelo ne samo pogrješno i beskorisno nego još i nepravedno i opasno, ono je glavna zapreka ustaljenju medjunarodnoga mira, a u suprotnosti je sa razvojem modernoga društva.«[22]) Isto tako predlaže Garner, da se napusti koliko sama koncepcija suverenosti toliko i sam izraz, te da se nadomjeste sa načelima medjunarodne odgovornosti i uzajamne saradnje.[23])

Svakako svi ovi prigovori nisu bez razloga, no ipak će biti bolje govoriti o potrebi čišćenja ovoga pojma od svih njegovih nastranosti, radi kojih se i podižu sad navedeni prigovori i zahtjevi. — Kao što svaka ljudska vlast mora imati stanovite granice, tako ih mora imati i vrhovna državna vlast zapovijedanja — donašanja odluka u posljednjem stepenu. Ove se granice nameću same po sebi već obzirom na svrhu, koju država prosljedjuje, t. j. na opće dobro, a prema kojoj se ostale svrhe svih drugih fizičkih i pravnih lica nalaze u stanovitoj zavisnosti.

Svako društvo, svaka šira organizacija pretpostavlja nužno jednu vrhovnu vlast t. j. pravo donašanja konačnih definitivnih odluka. No ovo pravo, ova vlast nije neograničena, ona je samo veća od svih ostalih. Kao što visina najvećega brda[24]) ili brzina najbržega prometnog sredstva nadmašuje sve ostale, a da zato ne će nikome pasti na pamet, da takvu visinu odnosno brzinu proglasi za apsolutnu i neograničenu, isto tako je i vrhovna državna vlast — suverenost — samo nad svim ostalim vlastima, ali nije apsolutna ni neograničena. Što više pojam suverenosti nije inkompatibilan sa raznim ograničenjima, a zato naročito početkom 20. stoljeća nova načela relativnosti državne suverenosti prodiru sve više i više ne samo u teoriju nego i u medjunarodni život.[25])

Kao što nema apsolutne slobode za individua, tako nema ni apsolutne suverenosti za državu. Kao sloboda individuu i suverenost je državi samo sredstvo za postignuće cilja, ono je pravo samo u toliko, u

---

21) J. W. Garner: op. cit. str. 698, 699.

22) Le principe de la souveraineté de l'Etat et le droit international public u Revue gén. de dr. int. public 1926 str. 117 i slij.

23) Mišljenje o potrebi napuštanja toga pojma zastupa i Strupp u: Elément du droit international public str. 24.

24) Le Fur: La souveraineté de l'Etat et ses limites nécessaires str. 5

25) A. N. Mandelstam: La protection des minorités Recueil des cours str 475.

Digitized by Google

koliko je nužno, da se dodje do ostvarenja svrhe, kojoj su upravljena sva nastojanja države t. j. općem dobru, jer nema prava izvan dopuštene svrhe.[26])

V. Suverenost kao bitna značajka države. — Svi pokušaji da se suverenost nadomjesti nekim drugim kriterijem,[27] koji bi omogućio razlikovanje države od ostalih pravnih lica, nisu dali željene posljetke. To bi u jednu ruku govorilo za ipravnost ovoga pojma, makar je točno, da ni on nije tako idealan; no doklegod tu nema drugoga preciznijega, mora ga se zadržati. S druge strane stanovitoj neprijatnosti, koja postoji kod mnogih prema ovomu pojmu, krive su mnoge njegove zloporabe, koje su često dovodile do upravo teških situacija.

Golema literatura, koja o tome postoji, sa toliko najraznovrsnijih definicija, samo je još više — makar to može izgledati čudnovato — zamrsila taj pjam, koji je svatko tumačio na svoj način. Odatle i zahtjev mnogih za uklanjanjem toga pjoma. Tek u novije doba baca pravna znanost više svijetla na taj pojam i uklanjajući mnoge nejasnoće utvrdjuje njegov pravi smisao i značenje. »Alle souveränität ist Staatssouveränität« rekao je s pravom Jellinek. Svaka suverenost je samo i jedino državna suverenost, a svaka zajednica, koja je suverena, je država.

Pošto je suverenost pravo zapovijedanja, jasno je, da to pravo postoji za državu samo unutar njenog područja, a ne i prema vani, prema drugim državama, jer bi to bilo protivno medjunarodnomu pravu, u kojem je usvojeno načelo pravne jednakosti svih država. Jedina suverenost je dakle unutarnja suverenost, dočim vanjska suverenost ne postoji; ona je samo odraz unutarnje suverenosti, koja se očituje u načelnoj nezavisnosti države prema vani, prema drugim državama.

Unutarnja suverenost sastoji se u tome, »da država ne bude obvezana ili ograničena nego samo svojom vlastitom voljom u granicama više moći prava i saglasno svojoj svrsi.« Za ovu svoju definiciju kaže Le Fur,[28] da osigurava prava individua protiv despotizma države, prava drugih država kao i ona same medjunarodne zajednice.

Ali ta vrhovna vlast, to pravo posljednje riječi — suverenost — potpada pod mnoga ograničenja; što više u nastojanju, da se spriječe i eventualne neispravnosti pojedinih vlasti, već čl. 16. Deklaracije prava čovjeka i gradjanina od god. 1789. kaže ovo: »Društvo, u kojem zaštita (la garantie) prava nije osigurana niti podjela vlasti odredjena,

---

26) Le Fur: La théorie du droit naturel Recueil des cors 1927, t. III. str. 412.

27) Da jedan makar koji bude prihvaćen kao kriterij traži Le Fur, da taj pojam mora da postoji u čitavom objektu, kojega je taj pojam odredjen, da ga razlikuje od svih ostalih, koji s njim imadu izvjesne sličnosti i odnose; i on (t. j. taj pojam) ne smije postojati nego samo u tom objektu isključivši sve ostale, (op. cit. str. 395).

28) Le Fur: La théorie du droit naturelle Recucil des cours 1927 t. III str. 417.

Digitized by Google

nema ustava.« A danas nema ni jednog modernog ustava, koji ne bi dijelio državnu vlast izmedju više organa.[29])

VI. Pokušaji, da se suverenost kao bitna značajka države nadomjesti drugim pojmom. — Mnogi teoretičari su pokušali više puta, da suverenost kao bitnu značajku države nadomjeste nekim drugim kriterijima, pomoću kojih bi bilo moguće razlikovati državu od ostalih pravnih lica, koja nemaju to svojstvo. Ovdje ćemo nabrojiti samo neke od tih pokušaja.

Rosin-ova teorija svrhe. Rosin[30]) je mislio, da će po njemu uvedeni pojam svrhe moći nadomjestiti kriterij suverenosti. Općina i ostala upravna i samoupravna tijela nižega reda imaju više mjesni značaj, pa dosljedno tome prosljedjuju samo mjesne ciljeve. Njihova je svrha samo zadovoljenje tih mjesnih općih potreba stanovnika, dok država ima da zadovolji opće narodne interese i potrebe[31]) t. j. svoju glavnu i jedinu svrhu. Vrijednost ovog kriterija svrhe zavisi od toga, da li ćemo moći ispravno razlikovati pojam mjesnih od pojma općih svrha. Rosin misli, da je to moguće, pa tu razliku mjesnih i općih svrha gleda u tome, da li ljudi stanuju u jednom istom mjestu, odnosno da li se zemljišta nalaze jedno blizu drugoga ili to nije slučaj. Nemogućnost ovakovog razlikovanja je bjelodana, a nju još više naglasuju ostali Rosinovi pogledi na pojedina pitanja sa područja državnoga prava. Kako ćemo po Rosinovom kriteriju razlikovati mjesne od općih svrha u jednoj teritorijalno malenoj državi? Rosin n. pr. smatra federativnu državu, kao i njene dijelove pravim državama. U ovom slučaju će postojati pored mjesnih još dvije skupine općenarodnih odnosno općedržavnih svrha, — i to, opća svrha federacije kao takove, i opća svrha svakog od pojedinih njezinih dijelova koje — kako smo vidjeli — Rosin smatra pravim državama No čim postoje dvije skupine općih svrha odnosno interesa, moramo pretpostaviti slučaj, da oni dodju medjusobno u sukob, što onda? Kojima od njih — kad su obje opće — da damo prednost? Slabost i nemogućnost[32]) ove teorije je očita, pa se zato ne ćemo dalje zadržavati na Rosinovim tezama.

Brie-ova teorija svrhe i nadležnosti. — Brie[33]) je otklonio umovanje Rosina, ali je pridržao njegov pojam svrhe u nadi, da će mu uspjeti ono, što je Rosin uzaludno pokušavao t. j. da od pojma svrhe učini kriterij, po kojem će se država razlikovati od svih ostalih pravnih lica. Umjesto prije navedenih mjesnih i općih svrha, Brie uvadja razliku izmedju svrhe u načelu univerzalne i druge, koja nema toga svojstva univerzalnosti, a još k tome on uvadja pojam nadležnosti. Svrha države je općenita univerzalna, kao što je univerzalna i njena vlast t. j. nadležnost, kojom ona raspolaže za postignuće svoje svrhe .Ispravnost ovakvog gledanja se ne može osporavati, samo posljedak, do kojega se dolazi, je stvarno isti kao i onaj teorije suve-

29) L. Fur: cit. Rec. 1932 T III. str. 505 i slij.
30) Souveränität, Staat, Gemeinde, Selbstverwaltung.
31) Rosin op. cit. str. 368
32) E. Borel: La souveraineté et l'Etat fédératif str. 90.
33) Theorie der Staattenverbindungen str. 1—16.

Digitized by Google

renosti, koju je Brie htio da odbaci.[34]) Država, koja posjeduje nadležnost i svrhu u načelu neograničenu, je opet samo suverena država. Razvijajući dalje svoje poglede na pojedina pitanja, pada Brie sve više u protuslovlje sa svojom vlastitom tezom. Pošto je rekao, da značaj države ima samo ona zajednica, čija je svrha i nadležnost univerzalna, on pored suverenih sada priznaje opstanak i nesuverenih država. On kao i Rosin priznaje saveznoj državi i njenim dijelovima značaj države. No ovo se protivi njegovoj vlastitoj tezi, jer član savezne države ne posjeduje niti univerzalnost svrhe niti univerzalnost nadležnosti — a to je po Brieu bitna značajka države — i njegova nadležnost može i protiv njegove volje biti sužena sa strane središnje savezne vlasti.

Laband-ova teorija vlastitih i delegiranih prava. — Pošto je najprije kritizirao običaj, što se prilikom svakog studija državopravnih problema uzimlje redovno za osnovicu raspravljanja samo unitarna država, te odbacio suverenost kao kriterij za razlikovanje države od ostalih tijela, uveo je Laband[35]) nov pojam vlastitih i delegiranih prava, koji bi po njegovom mišljenju trebao da nadomjesti pojam suverenosti i da nam posluži kao točan kriterij u razlikovanju države od ostalih pravnih lica. — Po Labandu bi država sva svoja prava sve svoje atribucije vršila iure proprio, a sva ostala tijela iure delegato. Iz njegovog djela razabiramo, kakav smisao[36]) pridaje pojmovima vlastito dotično delegirano pravo. Govoreći o pojedinim dijelovima njemačkoga carstva, kojima on priznaje značaj države[37]) po tom bi i federacija kao i svaki njen član vršio svoje pravo iure proprio — tvrdi Laband, da se njihova prava temelje, ne na volji središnje federalne vlasti, nego na činjenici, da su ovi dijelovi njemačkoga carstva bili suvereni još prije osnutka njemačke feredacije. Prema tome bi vlastito pravo bilo izvorno pravo osobe, koja ga vrši, dok bi delegirana prava bila sva ostala derivativnim načinom stečena prava.

No ako sada promatramo stvar sa Labandova stanovišta, tada moramo doći do zaključka, da bi vlastita prava po Labandovu shvaćanju imali ne samo članovi federacije nego i ostala tijela, koja su postojala prije države kao općenite itd. S druge strane što onda, ako se jedna unitarna država pretvori u federativnu — Rusija, Meksiko — jer tu pojedini dijelovi nisu postojali kao suvereni prije obrazovanja federacije. Za Labandova vlastita prava pojedinih dijelova savezne države trebao bi u ovom slučaju jedan drugi temelj, ali koji?

Jellinek-ova teorija vlastitih nekontroliranih prava. — Pošto je prihvatio Labandov pojam vlastitih prava, daje im Jellinek sasvim novo značenje[38]) i tako čitavoj teoriji udara jasan biljeg svoga ličnoga shvaćanja. Dvije glavne ideje[39]) provlače se kroz

---

34) Le Fur: L'Etat fédéral etc. str. 373.
35) Das Staatsrecht des deutschen Reiches str. 62 i slj. 106 i slj.
36) Le Fur: op. cit. str. 379. Laband: op. cit. str. 107 i slij.
37) Laband: op. cit. str. 107.
38) Die Lehre von den Staatenverbindungen str. 31 i slij.
39) Le Fur: op. cit. str. 382.

Digitized by Google

čitavu Jellinekovu teoriju i to: suverena država može biti obvezana samo i isključivo svojom vlastitom voljom,[40]) a svaki drugi pravni subjekt — individuum ili drugo pravno lice — obvezan je isključivo stranom t. j. državnom voljom.[41]) Nakon toga on istovjetuje mogućnost biti obvezan vlastitom voljom sa vlastitim pravom donašati pravna pravila. Kriterij, po kojem će se država bitno razlikovati od svih ostalih tijela, nalazi Jellinek u tome, da li ona može stvarati pravo i iz svoje vlastite moći, — t. j. bez ikakovoga nadzora. Vlastita prava jednaka su po Jellinekovom shvaćanju nekontroliranim pravima. — Jellinek je ovdje dao jednu samovoljnu[42]) definiciju vlastitih prava. Vlastita prava nisu prema Le Furovoj definiciji niti izvorna niti nekontrolirana, nego su to prava, koja pripadaju svakomu pravnomu subjektu, koji ih izvršuje u svoje vlastito ime nasuprot onim pravima, koja pripadaju nekomu drugomu pravnomu subjektu, te se u njegovo ime i vrše, a izvršioc je u tom slučaju obični mandatar. A ova vlastita prava ne pripadaju samo državi nego i svakomu pravnomu subjektu.

No Jellinek pored suverenih priznaje pravni opstanak i nesuverenih država. On dijelovima njemačke federacije priznaje značaj države, jer da posjeduju vlastita prava, a to su po njegovj definiciji nekontrolirana prava t. j. onaj, koji ih vrši nije nikome zato odgovoran. No Jellinek ovdje stvarno usvaja napuštenu teoriju o diobi suverenosti, protiv koje je i sam bio.[43]) Ali članovi federacije ne posjeduju vlastita prava u onom smislu, kako ih shvaća Jellinek i radi čega im pridaje značaj države. Suverenost federacije uključuje stanoviti nadzor nad njezinim sastavnim dijelovima, kako to pokazuje i pozitivno pravo.

Pojedinim članovima federacije može biti federalnim ustavom dano pravo, da sklapaju ugovore bilo medjusobno bilo sa stranim državama. No redovno se traži, da sa sadržajem ugovora bude prije njegova konačnog zaključka upoznata federacija, koja ne će priznati valjanost ugovoru, koji bi se protivio samomu ustavu federacije. (Ustav U. S. A. gl. I. sect. 10. čl. 3.;[44]) Ustav Švajcarske čl. 7. 9.). Ovo pravo federacije nije ništa drugo nego pravo stanovitoga nadzora nad njenim članovima. Iz ovoga vidimo, da članovi federacije nemaju vlastitih odnosno nekontroliranih prava u onom smislu, koja im pridaje Jellinek.

Jellinek navadja odnos Hrvatske prema Ugarskoj nakon ugovora od god. 1868, zatim Bugarske i Turske nakon berlinskog ugovora, te nekih dijelova britanskoga carstva kao slučajeve, gdje nema ni jedna ni druga strana »Kompetenz Kompetenz« t. j. pravo samostalnog odre-

---

40) Jellinek: op. cit. str. 34.

41) Volja pojedinca bila bi dakle bez svake pravne važnosti

42) Le Fur: op. cit. str. 392.

43) Znanstvenu formulaciju je dao ovoj teoriji De Tocqueville u: De la democratie en Amerique, a bila je naročito raširena u Americi početkom 19 stoljeća; dalje ju je usavršio G. Waitz: Grundzüge der Politik i dr.

44) Pored ovih izravnih postoje još i neizravna ograničenja, tako ustav U. S A. amendement I.—IX, XIII.—XV., ustav Švajcarske čl. 55, 4, 60, 113.

Digitized by Google

djivanja vlastite nadležnosti. On je dalje, osnivajući svoje zaključke na svojem kriteriju vlastitih odnosno nekontroliranih prava, priznao članovima njemačkoga carstva značaj posebnih država zato, jer da posjeduju vlastita dotično nekontrolirana prava, a već smo vidjeli, da suverenost federalne vlasti pretpostavlja stanoviti nadzor nad svojim posebnim dijelovima, pa da ovi prema tome nemaju tih nekontroliranih prava. Po ugovoru od god. 1868 Hrvatska je imala prava sasvim analogno onima, što su ih imali članovi njemačkoga carstva, a poznato je iz 10. broja »Mjesečnika« od god. 1935. Jellinekovo shvaćanje o državopravnom položaju Hrvatske prema spomenutomu ugovoru. Odnos Hrvatske prema Ugarskoj iznaša sam Jellinek kao jedan od najmarkantnijih slučajeva, gdje po njegovom mišljenju ni jedna ni druga strana nemo potpuni Kompetenz Kompetenz. Dakle po mišljenju samoga Jellineka ni Ugarska ni Hrvatska nisu imale pravo potpuno samostalnog odredjivanja svojih vlastitih nadležnosti.

Ali spomenuta Kompetenz Kompetenz t. j. pravo slobodnog odredjivanja vlastite nadležnosti je ne samo najvažnija posljedica odnosno izražaj državne suverenosti, nego je to zapravo srž i jezgra samoga pojma suverenosti.

Ako sada sam Jellinek na temelju odredaba ugovora od god. 1868, i to onakovih, kakve je on u svojemu djelu onako maćuhinski izobličio, mijenjajući i sam tekst pojedinih propisa,[45]) kaže, da nijednoj od dviju zemalja ne pripada potpuni Kompetenz Kompetenz, onda pitamo, kako je on mogao nakon svega toga na temelju makar kakovih svojih kriterija tvrditi, da je to unitarna država? Jer najprije reći za dvije zemlje, koje su sve svoje medjusobne odnose uredile putem jednog medjusobnog ugovora, da nijednoj od njih ne pripada Kompetenz Kompetenz, drugim riječima da nijedna od njih nije potpuno suverena, pa nakon toga tvrditi, da je jedna od njih samo pokrajina druge, znači počiniti tešku griješku ne samo prema metodi i pravnoj logici, nego i prema činjenicama, prema istini, koju je malo prije, premda strahovito osakaćenu, i sam morao priznati. Stvar, koja je u pitanju, nije nikakav problem samo teoretske konstrukcije, a pojedini kriteriji, ma kakvi oni bili, makar su i često lišeni svake znanstvene vrijednosti, proizvoljni i sa providnom tendencom, ne mogu po miloj volji davati mijenjati i oduzimati pojedinim državopravnim tvorbama njihovu pravnu narav, njihov značaj, njihovu bitnost, uzimajući ih čas kao kolektive, koji, u koliko nisu potpuno suverene države, stoje ovima sasvim blizu, a čas opet kao obične pokrajine. Velika je griješka htjeti silom prilagoditi stvarnost jedne pravno političke tvorbe raznim često proizvoljnim konstrukcijama, koje ne samo ne pogadjaju sam značaj pojma, čiju bi pravnu prirodu trebali pravno objasniti, nego su — što više — sa ovom upravo u suprotnosti. Sve te tendence pretstavljaju samo mišljenja pojedinaca, ponekad i želje, koje ne mogu ništa promijeniti na stvarnosti, — ni onda, kada iza njih stoje imena celebriteta pravne znanosti.

---

[45]) Vidi »Mjesečnik« br. 10. str. 442. 443.

Digitized by Google

VII. Novija shvaćanja i današnje koncepcije suverenosti. — Pošto je napuštena teorija o apsolutnoj neograničenoj državnoj suverenosti u svim njenim varijantama, mnogi pravnici su pali u protivnu krajnost i proglasili medjunarodnu zajednicu jedinu suverenom. Suvišno je isticati, da ova shvaćanja, ma dola zila ona i sa najširokogrudnijim namjerama,[46]) ne vode dovoljno računa o stvarnosti. Za jednog od glavnih pretstavnika ovakvog shvaćanja H. Kelsena, medjunarodna zajednica je jedina suverena, dok su prava pojedinih država ovima delegirana sa strane medjunarodne zajednice.[47])

Nekako po sredini izmedju ovoga medjunarodnoga i nacionalističkoga[48]) shvaćanja stoji objektivistička koncepcija (Le Fur). Ono vidi u pravu racionalna pravna pravila po svojem temelju objektivna, koja se ne nameću ne samo individuima, nego i državama i medjunarodnoj zajednici. Kao i svako drugo fizičko i pravno lice tako je i država podvrgnuta pravu, ima svoja prava i svoje dužnosti, a njena suverenost samo joj dopušta, da prema svojoj svrsi za sva fizička i pravna lica, koja se nalaze na njenom teritoriju, kao i za sebe samu ustanovljuje i sankcionira pravo.[49])

Kako je već naglašeno suverenost u nijednom društvu nije apsolutna, — ona je pravo zapovijedanja u posljednjoj instanci, ali ne arbitrano nego imajući u vidu svrhu države. (Le Fur).

No medju teoretičarima ima još dosta onih (Duguit, Scelle itd.), koji drže, da je suverenost kao pojam inkompatibilna sa bilo kakovim ograničenjima, jer da je to pojam apsolutnog reda, i ograničiti ga znači uništiti ga. Najvažniji prestavnik ovih struja jest poznati teoretičar Duguit, kojega ide glavna zasluga za obaranje starijega shvaćanja suverenosti, kao apsolutne ničim neograničene državne vlasti. Dosljedan svojim pogledima na pravo i državu Duguit uopće odbacuje suverenost države, jer uopće poriče državi i samu pravnu osobnost, — država kao iuristička osoba za njega ne postoji. Pa iz ovog zaključka slijedio je nužno drugi, da ne postoji državna suverenost, jer osoba, koja uopće ne postoji, ne može biti ni suverena.

Raspravljajući pitanje mogućnosti eventualnih ograničenja državne suverenosti — a to je za njega pojam apsolutnog reda, pa ga zato i odbacuje — Duguit kaže: Svi napori, da se nadje rješenje tog problema (t. j. mogućnost, da se ograniči suverenost države), ostali su bezuspješni, jer su se našli pred alternativom: ili je država suverena i onda se ona uvijek može ograničiti, ali samo vlastitom

---

46) Verdross drži medjunarodnu zajednicu a Schüking čitavo čovječanstvo suverenim.

47) Dakle upravo obratno od t. zv. nacionalističkoga odnosno etatističkoga shvaćanja, kamo ide i danas napuštena teorija samoograničenja, po kojoj bi čitavo medjunarodno pravo bilo samo skup odricanja stanovitih ovlasti sa strane države. Prikaz ovih shvaćanja u Le Fur: Le développement ... Rec. des cours 1932 t. III.

48) Vidi bilj. 2.

49) Le Fur: L'Etat ... str. 438 i slij.

Digitized by Google

voljom, i ne može biti podvrgnuta jednomu imperativnomu pravilu, koje bi ju ograničavalo, ili je pak država podvrgnuta jednomu imperativnomu pravilu, koje ju ograničuje — i onda nije suverena.[50])

Isto tako po mišljenju Duguita načelo odgovornosti države — općenito prihvaćeno tek u najnovije doba — nije u skladu sa načelom njene suverenosti, a jer je danas općenito prihvaćeno načelo odgovornosti države, to je dokaz, da je suverenost morala iščeznuti.[51]) A sam razvoj da kreće dvojakim smjerom: u isto vrijeme, što se pojam suverenosti umanjuje, proširuje se pojam odgovornosti države.[52]) Ali protivnici Duguita su ovdje svakako u pravu, kad mu predbacuju nelogičnost ovakvih izvoda; jer uistinu ne samo što odgovornost nije nesaglasna sa suverenošću, nego je ona upravo jedna od njenih prvih posljedica. Kao što je kod izičkih lica njihova lična odgovornost samo posljedica njihove slobode, tako je i odgovornost države samo posljedica njene slobode — njene suverenosti.[53])

Scelle, koji je takodjer shvaćao suverenost kao apsolutan pojam, koji je inkompatibilan sa bilo kakovim ograničenjima, »jer ograničiti ga znači uništiti ga«, kaže: Suverenost je pojam apsolutnoga reda, koji uključuje moć za individua, da čini sve ono, što hoće, i da po tom nametne svoju volju svim ostalim individuima«.[54]) No Scelle je u najnovije vrijeme temeljito revidirao to svoje shvaćanje. U svojem izvještaju »Načelo suverenosti i europska unija«, koji je 17. V. p. g. podnio evropskomu ekonomskomu kongresu[55] pored ostaloga kaže on i ovo: »Ova doktrina o apsolunoj suverenosti podržavana je danas od vrlo maloga broja pravnika. Preostaje dakle, da suverenost, ako ona postoji, ne može biti nego relativna suverenost t. j. ograničena s jedne strane mnoštvom običajnih pravnih pravila, a s druge strane ugovornim pravnim pravilima, koja naročito proističu iz ugovora izmedju država.«

Scelle je dakle napustio prijašnje gledište i prihvatio relativističko shvaćanje državne suverenosti, koje ima sve više pristaša, te se može smatrati gospodujućim. Uostalom za ovakovo shvaćanje ne govore samo teoretski nego još više i praktični razlozi.

Ako sada sadržaj prije navedenih definicija suverenosti promatramo sa područja medjunarodnoga prava, onda možemo reći, da je suverenost države moć slobodno se kretati u granicama, koje su utvrdjene medjunarodnim pravom; suverenost države znači njenu izravnu zavisnost o medjunarodnom pravu.[56]) Jedna država po tom prestaje biti suverenom, kada izgubi svoju

---

[50]) Duguit: Traité de droit constitutionnel 3 ed. t. I. str. 632.
[51]) Duguit: op. cit. 3 ed. t. III. str. 455, 456, 459 i slij.
[52]) Duguit: op. cit. str. 459, 460.
[53]) J. M. Yèpes: Le problèmes fondamentaux du droit de gens Rec. 1934 t. I
[54]) G. Scelle: Précis du droit de gens str. 13.
[55]) La documentation internationale 1935 No. 15 str. 234 i slij.
[56]) Sa ovog načelnog gledišta smo zauzeli stanovište prema Ulbrichovoj tezi o državopravnom položaju Hrvatske prema ugovoru od god. 1868; »Mjesečnik« br. 10 str. 440, 441 i 442

Digitized by Google

izravnu ovisnost o medjunarodnom pravu, kada se jedna druga instanca postavi izmedju nje i medjunarodnoga prava.[57])

Kao što smo već vidjeli, državna suverenost nije inkompatibilna sa raznim ograničenjima, a sada se postavlja pitanje, dokle se može ići sa spomenutim ograničenjima, Barthélemy odgovara, da ne treba ići dotle, da ograničenja suverenosti budu ujedno značila i njeno uništenje, kad država izgubi svoju neposrednu zavisnost o medjunarodnom pravu.

Već su se dugo u pravnoj znanosti počele pojavljivati teškoće u vezi sa primjenom pojedinih pojmova i kriterija na pojedine slučajeve. Život je već u drugoj polovini 19. stoljeća iznio mnoge tvorbe, koje je prema tada ustaljenim kriterijima postojalo sve teže razlikovati od države. U naše doba je to naročito slučaj sa engleskim dominionima, a naročito nakon imperijalnih konerencija 1926. i 1930. godine. Rekli smo, da je suverena država samo ona, koja neposredno ovisi o medjunarodnom pravu. Ali što se razumijeva pod neposrednom ovisnošću od medjunarodnoga prava, jer vidimo, da su dominioni i Indija članovi Lige naroda,[58]) a da im se ipak sa pravno teoretskog gledišta ne pridaje značaj posebnih država.[59]) Samo članstvo u Ligi naroda ne mora još značiti neposrednu ovisnost o medjunarodnom pravu. Neposredna ovisnost države o medjunarodnom pravu znači, da ova u slučaju nekog sukoba sa kojom drugom državom, može ovaj svoj spor uvijek iznijeti pred jedan medjunarodni forum. Dominioni nemaju ovoga prava, a to znači, da ne zavise izravno od medjunarodnoga prava, pak im se sa ovoga gledišta ne može pridati značaj posebnih država.

VIII. Suverenost država i medjunarodna zajednica. — Kada je konačno poslije tolikih preokreta osnovana Liga naroda učinjen je i na formalan način kraj medjunarodnoj anarhiji. Prvi put u povijesti medjunarodna zajednica dobiva oblik jedne pravne i stalne organizacije sa vlastitim i stalnim organima. Države su ulaskom u Ligu naroda primile stanovite obaveze, koje nam se ukazuju kao osjetljiva pravna ograničenja njihove suverenosti. Ne možemo ulaziti u važno pitanje same prirode tih ograničenja kao i njihovih posljedica za državu odnosno za Ligu naroda, ali je činjenica, da je danas suverenost država pravno ograničena i kontrolirana.[60]) Danas je svakome jasno, da Liga naroda nije ispunila nade, koje su se polagale u njen osnutak, niti je postala univerzalnom, niti su njena posredovanja u najvažnijim slučajevima imala potrebnu djelotvornost, kako bi to želili njeni pobornici.

Ali i ovdje je staro apsolutističko shvaćanje državne suverenosti učinilo svoje, jer su se države dobro čuvale, da novu ustanovu ne op-

---

57) J. Barthélemy: op. cit. str. 427. 428 i slij.

58) Kanada je bila i član vijeća.

59) To je naravno samo strogo teoretsko gledište, jer vidimo, da se danomice u životu članovi federacije kao i ostali kolektivi nazivlju državama.

60) L. Le Fur: La souveraineté ... str. 16.

Digitized by Google

skrbe sa stvarnim i djelotvornim sredstvima, bojeći se, da bi njihova suverenost mogla u tom slučaju ostati okrnjena.[61])

Premda je Liga naroda u više navrata pokazala i suviše jasno svoju slabost, to možda ipak nisu u pravu svi oni, koji odmah dižu ruke sa ustanove, za čiji su osnutak vezana tolika nastojanja i tolike nade.

Bit će svakako poučno zagledati u neke brojke, koje će nam bar u glavnom pokazati tendence u razvoju odnosa medju narodima i državama, kao i sam smjer preobražaja same strukture tih odnosa. Kad je Von Omteda, koncem 18. stoljeća ispitivao tadanje ugovore izmedju pojedinih država, mogao je ustanoviti, da se izmedju sedamdeset engleskih ugovora, nalaze samo dva trgovačka, izmedju dvadeset pruskih samo jedan, a izmedju četrdeset njemačkih nijedan trgovački. Pa zato Von Omteda i kaže, da se ugovori medju narodima sastoje obično u ugovorima o miru i u pregovorima, koji se odnose na rat ili mir.«[62])

Livieux[63]) je takodjer, baveći se istim pitanjem, mogao ustanoviti,

---

[61]) Razni političari su se služili vrlo često pojmom suverenosti u razne svrhe, i obavijajući sam izraz gotovo nekom mistikom tumačili ga na svoj način i tendenciozno, kako bi što sigurnije došli do cilja. Dokle sve to može ići, najbolje pokazuju poznati govori američkoga senatora Loodgea, pretsjednika senatskog odbora za vanjske posolve i glavnoga pretstavnika opozicije protiv Wilsonovih nastojanja. Loodge je tvrdio, da će U. S. A. ako ratificiraju pakt L. N. prestati egzistirati kao suverena i postati vazalna država. A. Wilson je, vodeći naročitog računa o shvaćanju svoje zemlje, unio u pakt neke izmjene (tako i al. 8. čl. 15), koje su samo odraz američkoga shvaćanja suverenosti. Američko shvaćanje suverenosti je više apsolutno, a razlozi takvog američkog shvaćanja su više psihološko povijesne naravi. Zato uvijek moramo imati na umu, da je Amerika oružjem u ruci izvojevala svoju slobodu Cilj njihove tadanje borbe bila je apsolutna sloboda, apsolutna nezavisnost, a kako su pomiješali pojam suverenosti sa onim nezavisnosti, to ovdje moramo tražiti korijen toga posebnoga američkog shvaćanja.

Za ovo brkanje pojma suverenosti i nezavisnosti vrlo je značajna Deklaracija prava čilenskog naroda (Declarcion de los derechos del pueblo de Chile) od 1810 god., u čijem prvom članu stoji: »Narodi latinske Amerike ne mogu svaki za sebe braniti svoju suverenost, i da se uzmogu razvijati, oni se moraju ujediniti, ali ne u jednu unutrašnju organizaciju, nego radi svoje vanjske sigurnosti protiv planova Evrope i kako bi se izmedju njih samih izbjegli ratovi«.

Kolika je bila odvrantost Amerikanaca (U. S. A.) prema Ligi naroda pokazali su najbolje pretsjednički izbori, na kojima je povjerenje naroda zadobio Wilsonov protivnik Harding, za kojega je rekao Yepes, da je najveći mediokritet medju pretsjednicima U. S. A., a koji je u svojoj prvoj poslanici, koju je upravio Kongresu rekao izmedju ostaloga: »Republika ne će imati nikakva posla sa Ligom (naroda) niti sa njenim super vlastima«. Liga je dakle bila u očima većine tadašnje Amerike naddržava. Samo ovaj specifično američki način shvaćanja može nam objasniti uporno odbijanje U. S. A., da pristupi Ligi naroda i Stalnom sudu medjunarodne pravde.

No države južne su pristupile Ligi naroda, jer su u njoj vidjele jamstvo vlastite nezavisnosti; tome je pridonio i njihov odnos prema U. S. A., a i drugi uzroci utjecali su na taj njihov pristup. Opširan prikaz svega ovoga nalazi se u Yepes: Les problèmes... Recueil des cours 1934 t. I.

[62]) Literatur des gesamten sowohl natürlichen als positiven Völkerrechts 1785 god. Cit. Louter: Droit positif I. str. 512; Sukienicki: op. cit. str. 231.

[63]) Essai sur l'evolution du droit international et sur l'historie des traités str. 22.

Digitized by Google

da se u prvih dvadeset godina našega vijeka zaključilo više ugovora izmedju pojedinih država nego kroz čitavo sedamnaesto i osamnaesto stoljeće.

Prema statistici prof. Hudsona[64]) je bilo izmedju 1864. i 1900. god. zaključeno 114, a od 1900. do 1928. god. dvijesto osamdeset multilateralnih ugovora, pa od toga čitavoga broja otpada 188 ugovora na prvih osam godina poslije rata.

Broj danas važećih ugovora i svakovrsnih konvencija može se cijeniti po prilici na dvadeset i sedam hiljada,[65]) a najveći broj medju njima odnosi se na pitanja ekonomskoga, socijalnoga, intelektualnoga itd. značaja. Ako sada bacimo ma i letimičan pogled na ove brojke vidimo da medjunarodni odnosi postaju ne samo sve jači, nego da se i sama struktura tih odnosa iz temelja sve više mijenja.

Sadržaj ovih ugovora je vrlo različit i to počevši od onih o arbitraži pak do onih o zaštiti i uščuvanju tuljana u Beringovu moru i zaštite faune u Africi.[66])

Velik napredak saobraćajne tehnike, sa kojim je gotovo nestalo udaljenosti, najviše je uzrokovao ovo jačanje odnosa medju narodima, i narodi su, približivši se jedni drugima, morali »ili se tući ili se sporazumjeti.«[67]) Smjer razvoja kao da potvrdjuje točnost ovih riječi, pa se može očekivati, da će nakon dugotrajnih borba, moći biti uklonjeni njihovi najčešći uzroci i da će doći do boljeg upoznavanja i sporazumijevanja.

Umjesto starijega načela potpune medjusobne nezavisnosti država pojavljuje se tome protivno načelo njihove medjusobne zavisnosti, a kao posljedica toga pokazuje se sve više potreba medjunarodne solidarnosti. Kao što pojedinac može postići svoj cilj samo u državi, a da zato ipak ne samo ne izgubi svoju slobodu svoja prava, nego što više u jednoj pravnoj i civilizovanoj zemlji dobiva još veću zaštitu svoje slobode, tako i država može postići svoj cilj samo u saradnji sa drugim državama, samo u pravno organiziranoj medjunarodnoj zajednici, koja ne samo da joj ne će oduzeti njenu suverenost, nego — što više — ona će jedina moći biti najjače jamstvo njezine suverenosti, njene nezavisnosti od eventualnih nasrtaja drugih država. Naravno danas stvarnost izgleda sasvim drugačije, te smo od svega toga još vjerojatno i suviše daleko, ali je svakako točno, da smjer razvoja kreće tim pravcem. Kada se dosegne taj cilj, kome smjera čitav razvoj, tada će pravo moći imati prednost pred silom, a pravda pred pravom; — to će biti vrijeme riječi Mirabeaua: »Doći će dan, kada će pravo biti suveren svijeta.«

---

64) Garner: op. cit. 633.

65) Prema statistici Sukienickog i Garnera njihov je broj do 1927 iznašao 25000, a pošto se godišnje registrira oko 200 ugovora. to bi danas njihov broj odgovarao po prilici gore navedenomu broju.

66) Potanje nabrajanje. Garner op. cit. str. 633 i slij.

67) D'Estournelles de Constant: Que dévient La S. D. N. conferences et introduction str. 23.

Digitized by Google

Zakonitost uprave

Napisao Krbek Ivo, sveuč. profesor u Zagrebu.

Svaka razradjena teorija raspolaže s osnovnim maksimama, za koje je značajno, da se ne protežu samo na pojedine dijelove njene materije, već obuhvaćaju čitavu ovu materiju, rasvjetljujući i njen posljednji kutić. Za modernu teoriju upravnog prava jedna je od najvažnijih takovih maksima načelo zakonitosti uprave,. koje je opet sa svoje strane samo jedno, iako najvažnije, načelo jedne više ideje, ideje pravne države. Ideja pravne države dovodi u najužu vezu pravo s državom, po njoj nam se sve državne funkcije predočuju kao pravne funkcije. Dok bude bilo svijeta i vijeka, pravo će se uvijek posmatrati s dva gledišta: s formalnog i materijalnog. Tako i ideja pravne države: kako ona odgovara formalnom pravu, naročito donošenju konkretnih pravnih pravila i njihovoj primjeni, i kako odgovara materijalnom pravu, naročito ideji pravde i pravičnosti. Ideja pravne države traži strogi i dosljedni režim pravnih normi.[1]) To je i naročita svrha načela zakonitosti uprave. Ideja pravne države, primijenjena na upravu, nije iscrpljena samim načelom zakonitosti uprave, ali načelo zakonitosti uprave je glavni temelj, na kome počiva čitav kompleks ideja pravne države, i iz kog se osnovnog načela sve ove ideje logički i dosljedno razvijaju. Svrha je ovom članku ne toliko, da obuhvati sintetički čitav problem načela zakonitosti uprave, koliko da iznese izvjesna pitanja, koja stoje u vezi s tim načelom, a koja su danas naročito aktuelna.

1. Kad govorimo o načelu zakonitosti uprave, s osnovnog stajališta pravne države, ne uzimamo samo zakon kao pravni temelj za djelovanje uprave, nego uopće pravnu normu. Zakon je danas (ne gledajući na ustav) samo najvažnije pravno vrelo, i govoreći o zakonitosti uprave upotrebljava se ovaj najvažniji dio pravnih normi kao pars pro toto. Strogo uzevši trebali bi lučiti izmedju načela zakonitosti i pravne normativnosti uprave, kako to čini i njemačka teorija, kad razliku izmedju Legalität (Gesetzmässigkeit) i Rechtmässigkeit. Po prvom načelu mora se svaka upravna djelatnost zasnivati samo na odredjenoj pravnoj normi, t. j. na samom zakonu, a po drugom na pravnoj normi uopće. Sa čistog stajališta pravne države odlučno je, da to bude pravna norma, a ne mora biti baš zakon. Da ova norma bude upravo zakon, t. j. norma donešena uz saradnju narodnog pretstavništva, postulat je ustavne države, koja time jača prava narodnog pretstavništva, osigu-

---

[1]) U pravnoj literaturi se rado kao klasična ističe definicija pravne države po Anschütz-u (Encyklopädie Holtzendorf — Kohler Bd 2 (1904) — str. 593) »ein Staat, welcher ganz im Zeichen des Rechts steht, dessen oberster Wille nicht Rex sondern Lex heiszt ein Gemeinwesen, wo die Beziehungen der Einzelnen nicht nur unter sich, sondern vor allem zur Staatsgewalt durch Rechtssätze bestimmt sind, wo es also beim Regieren und Regiertwerden nach Recht und nicht nach dem tel est notre plaisir der regierenden Personen zugeht... Die Rechtsordnung soll auch der Krone gegenüber zur Unverbrüchlichkeit gebracht werden, das Gesetz als eine Macht erscheinen, welche dem Willen der Beherrschten wie der herrschenden Personen gleichermaszen übergeordnet ist«.

Digitized by Google

ravajući ovome, posredstvom zakona, ravnanje cjelokupnom upravom. Ustavna država, po svojoj političkoj dinamici, ide zatim, da, kad već ne može ukloniti sve pravne norme (pravna vrela) osim zakona, barem da sve te pravne norme predoči kao izvedene iz zakona. S time stoji u vezi, da se primjenjivaču zakona, a naročito sucu, ne priznaje moć pronalaženja prava, nego se on nastoji staviti u ropsku ovisnost spram zakona. Ustavna država zadržaje, u ovom pitanju, posve isti mentalitet kao i apsolutistička država. Ustavna država preuzima od apsolutističke shvaćanje o omnipotenciji i totalnosti izrično donešene pravne norme. samo što sada na mjesto volje monarha dolazi volja narodnog predstavništva, dnosno kompromis izmedju ove dvije volje. Pravo se istovjetuje sa zakonom, dok je uistinu zakon samo jedan od oblika, u kome dolazi pravo do izražaja.

Za pravnu državu je medjutim, uzeto strogo teoretski, odlučan samo izgradjeni sustav pravnih normi, bez obzira da li su to zakoni. Faktički je pokret ustavne i pravne države išao rukom o ruku, i izgradjivanjem ustavne države izgradjivala se jednovremeno i pravna država. Istina je, da ustavna država daje više političkih jamstva za izgradnju pravne države[2]) nego neustavna, i da uopće čitavoj koncepciji moderne demokracije i ustavne države odgovaraju potpuno ideje pravne države.[3]) Za pravo se danas sve više traži, iz političkog i iz pravno-teoretskog gledišta, da odgovara pravnoj svijesti naroda. Kad zakone donosi narodno predstavništvo (koje istinski izražava narodno raspoloženje), može se barem predmnijevati, da će takav zakon biti

---

[2]) Jamstva su od kolosalne važnosti u pravu, pogotovo u javnom pravu. Vrlo ispravno kaže Hauriou u svojem ustavnom pravu: »En matière juridique il faut toujours chercher les garanties et les suretés; il ne suffit pas qu' un droit soit reconnu et déclaré, il faut encore qu' il soit garanti cand il sera contesté et violé«. I nisu ovdje samo važna strogo pravna jamstva, nego i političke, socialne i t. d. garancije. Ustavna država znači u tom pogledu jako političko jamstvo za pravnu državu uopće, a načelo zakonitosti uprave napose. Nekim piscima, tako naročito i mnogim francuskim, važnost je ovoga jamstva tako velika, da istovjetuje pravnu državu s ustavnom i demokratskom državom, i da smatraju samo strogo ustavnu i demokratsku državu pravnom državom.

[3]) H. Kelsen je ovu pojavu opetovano vrlo reliefno iznio. Tako naročito i u knjizi »Staatsform und Weltanschauung« 1933. »Der Rationalismus der Demokratie aber zeigt sich besonders deutlich in dem Streben, die staatliche Ordnung als ein System womöglich geschriebener, in zweckbewuszter Satzung erzeugter, genereller Normen aufzurichten, durch die die individuellen Akte der Rechtsprechung und Verwaltung möglichst weitgehend determiniert und eben dadurch berechenbar werden« (str. 15). Demokratcija pokazuje stalnu tendenciju, da težište državnih funkcija stavi u zakonodavstvo, da postane zakonska država. Načelo legalnosti igra odlučnu ulogu. Pravna sigurnost ima prednost pred pravičnošću, više se naginje pravnom pozitivizmu, nego li prirodnom pravu. Autokracija izbjegava i ograničavanje onoga koji vlada i njegovih pomagača, jer im treba osigurati što veću slobodu. »Da es in der Demokratie auf Rechtssicherheit, also auf Gesetzmässigkeit und Berechenbarkeit der Staatsfunktion ankommt, besteht hier starke Neigung zu Kontrolleinrichtungen, als Garantien für die geforderte Legalität« (ibid. str. 17). Zato važi naročito i publicitet, da se sve objavi. Obrnuto pri autokraciji. »Mangel an Kontrollmasznahmen, durch die die Staatsfunktion nur gehemt werden könnte, keine Publizität, sondern das intensive Bestreben im Interesse der staatlichen Autorität zu verhüllen«.

Digitized by Google

i u skladu s pravnom sviješću naroda, ili da će barem odgovarati shvaćanju i potrebama većine naroda. Ako se tome doda, da je zakon daleko najvažnije pravno vrelo, postaje razumljivo (iako neispravno) istovjetovanje načela, da je uprava vezana zakonom, sa mnogo širim načelom, da je ona vezana pravnom normom. No posve je moguće, da odredjena ustavna država s odredjenim narodnim predstavništvom, koje loše funkcionira, provodi u život mnogo slabije ideje pravne države, naročito načelo zakonitosti uprave, od neke konkretne neustavne države s dobro izradjenim pravnim normama, dobrom organizacijom i ispravnim organima.[4]) Uistinu je političko načelo ustavne države zasjenilo šire načelo pravne države, i pravna država se vrlo često idejno neispravno, istovjetuje s ustavno-zakonskom državom.

Narodno predstavništvo se je u ustavnoj državi, specijalno u konstitucionoj monarhiji, prvenstveno iz političkih razloga, zagrijalo za provadjanje načela pravne države na području uprave. U konstitucionoj monarhiji prigrabila je demokracija zakonodavnu vlast, no upravna vlast organizirana u birokraciji, koju je stvorio i sebi strogo podredio apsolutni monarh, bila je u cijelosti pod monarhom. Načela pravne države su poslužila narodnom predstavništvu kao podesno sredstvo, da dodje do upliva i na cjelokupnu državnu upravu. Ono izdaje zakone, kojima uredjuje djelatnost upravnih organa, i razvija načelo, da uprava može djelovati samo na temelju zakona, a dalje preko sudskog, t. j. od uprave nezavisnog, organa zavodi kontrolu, da li se njeni zakoni pravilno primjenjuju, t. j. kontrolu zakonitosti. Ustavnoj državi pri zavadjanju načela zakonitosti uprave i sudske kontrole nad upravom, nisu toliko lebdjela pred očima sama načela pravne države, ili sama priroda pravne norme, koja sve to traži, nego ovaj strogo politički razlog.[5]) Zato ista ova ustavna država (bila ona republika ili monarhija, konstituciona ili parlamentarna monarhija), vrlo često i rado, ne provodi jednakom dosljednošću načela pravne države i u pogledu same zakonodavne vlasti.

2. Načela pravne države su bila najprije oživotvorena pri sudstvu, zatim su se stala oživotvoravati kod uprave, pa ih je trebalo jednako oživotvoriti i kod zakonodavstva. Naročito je trebalo, u smislu tih načela, zavesti i sudsku kontrolu nad ustavnošću zakona, košto je ta kontrola bila već ranije zavedena nad upravom. No pred tim se je vrlo često stalo, i to baš zbog onih istih političkih razloga, koji su na ovo gonili kod same uprave. Tamo gdje se ta sudska kontrola počela zavoditi i nad samom zakonodavnom vlasti (ispitivanje ustavnosti i zakona) bili su i opet, u prvom redu, odlučni izvjesni politički razlozi (kao naročito želja da se zaštite izvjesni dijelovi naroda ili države, što se jasno vidi u federativnim državama). Klasičan primjer pružaju u tom pravcu Ujedinjene sjeverne američke države, gdje je čak, zbog

---

[4]) Gneist je čak svoje doba za Njemačku tvrdio, da je zavadjanjem ustava po ustavnim vladama razorena dotadašnja pravna država.

[5]) Pravna država ima uopće svoju izgradnju prvenstveno zahvaliti izvjesnim političkim idejama i snagama. Tako je, primjerice, igrala veliki upliv i individualistička ideja, da se zaštite pojedinci od nepravilnog prehvata državne vlasti (naročito ideja slobode i jednakosti).

Digitized by Google

izvjesnih političkih i historijskih momenata, sudska kontrola nad zakonodavnim aktima bila kroz dugo vrijeme razmjerno bolje organizovana od kontrole nad zakonitošću upravnih akata. I za uvadjanje ove sudske kontrole u Americi nad ustavnošću zkaona bila su odlučna dva skroz politička razloga: jedno federativna struktura države (naročito da se zaštite države — članice od prehvata centralnog zakonodavca), a drugo visoko shvaćanje osnovnih prava gradjana (da bi se ta prava slobode zaštitila od prehvata zakonodavne vlasti).

No obično se zakonodavna vlast nije htjela podvrći ovom ograničenju odnosno kontroli. Specifična zaštitna sredstva pravne države, zbog ovog političkog razloga, posmatrana su samo kao zaštita pred upravnom vlašću. Dok je taj politički momenat bio najjači pokretač pri zavadjanju načela pravne države na području uprave, on je obrnuto, često, bio najveća kočnica i smetnja pri zavadjanju istih načela na području zakonodavstva. Kontrola zakonitosti nad upravom jača zakonodavnu vlast, slična kontrola nad zakonom slabi i ograničuje zakonodavnu vlast. Zato se čitavo ovo pitanje ne postavlja jednako kod upravne kao i kod zakonodavne vlasti, i dolazi se lako do nerealnog zaključka, ako se prostim odbačenjem ovog političkog momenta za pravni poredak odredjene države iz same pravne prirode ustava kao norme višeg reda zaključuje, da i za zakonodavnu vlast važe sva načela razvijene pravne države, a naročito da postoji i sudska kontrola nad ustavnošću zakona.

3. Ideje pravne države su pri sudstvu imanentne, sadržane u samom pojmu sudstva. Sudac izriče »pravo«: bilo da je to pravo pozitivno, bilo da se radi samo o pravičnosti. Na taj način od vajkada shvaća čovječanstvo bistvo sudstva. Ako se gdjekad javljaju i protivni glasovi, koji žele sudstvo uvući u vrtlog dnevne politike, onda to još ne niječe gornju tvrdnju, nego samo dokazuje, da su takve tvrdnje skroz naopake i krive. A što se one i danas mnogo javljaju, samo je posljedica današnje moralne i pravne poremećenosti. Naprotiv nema tako uske pojmovne veze izmedju prava i uprave. No i uprava se može načelno, iako uz velike graduelne razlike, podvesti pod pravni poredak kao i sudstvo. To je naročita zadaća pravne države, što se prvenstveno provodi pomoću načela zakonitosti uprave.

Pošto su s jedne strane načela pravne države bila već prije provedena pri sudstvu, što više pošto su ta načela imanentna pojmu sudstva, a s druge strane, pošto su se sprijeda razloženi politički momenti opirali konsekventnoj primjeni ideja pravne države na samu zakonodavnu vlast, postaje razumljivo, da se pravna država tretira specijalno obzirom na samu upravu. Pravnom državom se stala smatrati država, gdje je baš sama uprava svedena pod strogi pravni poredak, i gdje se ova načelno rukovodi pravnim normama kao i sudstvo.

Podvesti upravu pod pravni poredak i razviti ju kao strogo pravnu pojavu ne znači samo zavesti gospodstvo pravne norme (načelo zakonitosti uprave), nego uključuje i izvjesne druge pravne ideje, kao naročito djelovanje uprave posredstvom formalnog upravnog akta, kao

Digitized by Google

korelata sudskoj presudi, i provadjanje sudske kontrole[6]) nad upravnom djelatnošću. Po potonjoj kontroli pripada zadnja riječ sudu, dakle organu, koji se isključivo rukovodi pravnim momentima, čime je jače zajamčeno načelo zakonitosti uprave. Zato samo načelo zakonitosti uprave djeluje uvijek u pravcu uvećavanja i jačanja sudske kontrole (tom načelu, primjerice, više odgovara da se ova sudska nadležnost odredi širokom generalnom klauzulom, nego klauzulom enumeracije). Univerzaliste ili objektiviste provode sve ovo u cilju kako bi državna uprava što bolje funkcionirala, u objektivnom cilju, a individualiste kako bi se pojedinac što bolje zaštitio, u subjektivnom cilju. Ideje pravne države mogu se primjenjivati na upravu i s jednog i s drugog gledišta.

4. P o n a č e l u zakonitosti uprave dolazi uprava u najtjesniju vezu s pravom i pravnom normom. Svako njeno djelovanje mora biti uslovljeno nekom pravnom normom, a specijalno zakonom. Od nekoć autonomnog organa, postaje uprava izvršni organ pravne norme, pa se u tom pogledu izjednačuje sa sudstvom. I sudstvo i uprava znače po režimu pravne države samo vršenje prava. Po načelu zakonitosti uprave dobiva uprava, poput sudstva, značaj izvršne vlasti. I kao izvršne vlasti dolaze, i sudstvo i uprava, u naročiti odnos spram zakonodavne vlasti. Politički izraženo, zakonodavna vlast je u izvjesnom superiornijem položaju, pravno izraženo ona je, u razvoju prava, jedan viši stepen nego što su to sudstvo i uprava. Apsolutni monarh nije, politički, trebao mnogo paziti na ovu podredjenost uprave pod zakon, jer je upravu sam vršio; naprotiv je parlamentu u ustavnoj državi ovo najveća garancija, da će se uprava voditi po njegovim intencijama. Zato dolazi tek u ustavnoj državi do oštre i vidne opreke izmedju zakonodavne i upravne vlasti sa svim posljedicama te opreke, a naročito pojavom da je uprava izvršni organ zakonodavne vlasti.

Onim časom, kad je u pravnoj državi načelno i uprava podvedena pod pravni poredak, nestalo je i načelne materijalne razlike izmedju sudstva i uprave, iako je još uvijek preostala velika graduelna razlika. Ali ovo samo onda, ako se uzme načelo zakonitosti uprave u njegovom strogom i pravom značenju: da je za upravu zakon (pravna norma) baš tako temelj kao i za sudstvo, i da se cjelokupna uprava može vršiti samo na temelju zakona (pravna norma). Ako se naprotiv, svijesno ili nesvijesno, dade zakonu (pravnoj normi) načelno drugo značenje u pogledu uprave, nego što ga zakon ima u pogledu sudstva, t. j

---

6) Ove potonje dvije pojave nisu jedine pojave pravne države, iako su najznačajnije. U tom smislu raspravio sam ove tri pojave u pojmu pravne države u mojem sistemu Upravnog prava (knjiga I, str. 79 i slij.) U samu definiciju pravne države teško je uključiti sve te tri pojave, time se dobiva uži pojam pravne države, koja važi samo za odredjene države. Pogotovo kad se to još istovjetuje s ustavnom državom, ili demokratskim režimom uopće. Zato novija definicija Waltera Jellineka u njegovom sustavu upravnog prava važi samo za odredjeni režim, i ne bi čak više važila ni za samu današnju njegovu Njemačku. »Rechtsstaat wäre — — der Verfassungstaat mit möglichst rechtssatzmässiger und möglichst gebundener Verwaltung, in dem auf Grund möglichst genauer gesetzlicher Ermächtigung mittels förmlicher Verwaltungsakte verwaltet und der Rechtsschutz durch Gerichte ausgeübt wird, die als solche und deren Mitglieder persönlich von den verwaltenden Behörden unabhänging sind« (str. 92).

Digitized by Google

da bi on za upravu bio samo neko ograničenje u načelu slobodne djelatnosti, onda uistinu postoji bitna funkciona razlika izmedju sudstva i uprave. Načelna razlika izmedju sudstva i uprave prestaje za punog režima pravne države tim više, što uprava uopće ovdje preuzima izvjesne pravne oblike sudstva (kao naročito gospodstvo zakona, ideja upravnog akta, kao uopće uredjeni postupak, sudska kontrola), pa u tom smislu ispravno kaže Otto Mayer »der Rechtsstaat bedeutet die tunlichste Justizförmigkeit der Verwaltung«. U pravnoj državi ne dobiva uprava samo razradjeni sustav materijalno-pravnih, nego i formalno-pravnih propisa. Da se provede načelo zakonitosti uprave, nisu samo potrebni potanki materijalni, nego i formalni, procesualni propisi. I gdje zakonodavac ne stiže, da sam donese take propise, razvijaju se oni praksom upravnih vlasti i judikaturom upravnih sudova. Razumljivo je, da i ovi upravno-procesualni propisi mnogo crpu iz razvijenijeg i starijeg sudskog postupka. Velika važnost upravno-procesualnih propisa vidi se najljepše iz važnosti i značenja, koje tim propisima pridaje upravno-sudska kontrola zakonitosti akata upravne vlasti.[7])

Dok još načelo pravne države, naročito načelo zakonitosti uprave, nije dosljedno provedeno kod uprave, postoji nesumnjivo načelna, materijalno-funkciona razlika izmedju sudstva i uprave. Tako naročito u policijsko-apsolutističkoj državi, preteči moderne pravne države, gdje sudstvo znači oživotvoravanje prava, a uprava slobodnu djelatnost, koja ide za javnim interesom i koja je samo donekle ograničena pravnim propisima. No ova načelna razlika izmedju sudstva i uprave nije neka naročita osebina policijsko-apsolutističke države, nego se ona javlja i izvan ove države. Do iste funkcione razlike se dolazi, ako se i samo sudstvo oslobodi gospodstva pozitivno-pravne norme, jer onda znači sudstvo izricanje prava, koje sam sudac neposredno nalazi, a uprava unapredjivanje, odnosno zaštićivanje javnog interesa (što je taj »javni interes« može se vrlo različno tumačiti: to može biti posve lični, klasni, narodni interes itd.). Sudstvo bi u tom slučaju djelovalo po izvjesnim pravnim (iako bi to bila više načela pravičnosti) momentima, a uprava po momentu svrsishodnosti, ili kod strogo ličnog režima (lični apsolutizam, despocija) po ličnom ćefu.

Da li izmedju sudstva i uprave postoji ili ne postoji načelna, funkciona opreka, ne rješava se jednako za sve tipove država. Za modernu je pravnu državu značajno, da je baš upravu podvela pod pravni poredak, i da je time izbrisala načelnu funkcionu razliku izmedju sudstva i uprave. Upravi, koja djeluje po načelu zakonitosti, pravna norma je idejno baš tako temelj kao i sudstvu, ma kako imala ova upravna

---

7) Bonnard naglašava u svojim novijim radovima (naročito »La conception matérielle de la fonction juridictionnelle u Mélanges, Carré de Malberg), pored organske i materijalne razlike izmedju sudstva i uprave, i treću razliku, koja se sastoji u formi ili proceduri kojom se akt donosi. Uistinu je, u pravnoj državi, ova razlika u proceduri, baš kao i materijalna razlika, samo graduelna. Što se većma probijaju ideje pravne države, uprava dobiva potanji i razradjeniji svoj postupak, čime se i sama ova graduelna razlika smanjuje. Pogotovo, kad se uvaži što u svojim raspravama o upravnom postupku stalno dokazujem — da se i sam moderni sudski postupak, sa svoje strane, približuje izvjesnim načelima upravnog postupka

Digitized by Google

norma širok i neodredjen sadržaj. Dok upravni činovnik donosi svoje odluke na podlozi neke pravne norme, njegovo dlučivanje je stvarno sudjenje u materijalnom smislu, pošto se njegovo djelovanje, jednako sučevom, svodi na troje: da utvrdi konkretan učin, da ga svrsta pod apstraktnu pravnu normu i da odavle povuče zaključak. Baš je ovaj silogizam najbitniji za pojam sudjenja u materijalnom smislu, a susrećemo ga danas baš tako kod upravnih akata kao i kod sudskih presuda. Što materijalne i formalne upravnopravne norme nisu obično tako istančane kao sudske, čini samo važnu kvantitativnu, a ne i kvalitativnu razliku izmedju sudstva i uprave.

I ovdje nastaje kriva predočba, što se s jedne strane pretjerano potcrtavaju upravnikove funkcije kao odviše slobodne i pravno nevezane, a s druge strane sučeve funkcije kao potpuno pravno vezane i neslobodne. Dok prva predočba protivuriječi modernom načelu zakonitosti uprave, druga protivuriječi prirodi procesa razvoja prava, koji ide po stepenima. Merkl-Kelsen-ova teorija ispravno ističe, da presuda suca znači spram zakona samo normu nižeg stepena spram norme višeg stepena, i da u ovoj normi nižeg stepena mora pridoći neki novi, samostalni elemenat, jer bi ona bez ovoga bila izlišna. Izvršivati neki zakonski propis znači konkretizirati apstraktnu pravnu odredbu, a svaki stepen pravnog razvoja u tom konkretiziranju dodaje nešto svog i novog. Apstraktno pravno pravilo neće nikad potpuno opredijeliti konkretni akt, koji se donosi na njegovoj podlozi. Tu postoje samo kvantitativne (iako vrlo važne) razlike u većoj ili manjoj odredjenosti, odnosno neodredjenosti takve apstraktne norme. Može se razumjeti, da neko tvrdi, da se uprava načelno drugačije odnosi spram prava nego li sudstvo, i da dosljedno postoji bitna funkciona razlika izmedju sudstva i uprave. To je tvrdjenje doduše, i s pravno-političkog i s pravno-teoretskog gledišta, reakcionarno, ali je barem logično. No nije nikako dosljedno, ako se s jedne strane zauzme radikalno stajalište legalnosti uprave i uprava predstavlja kao izvršilac zakona, a s druge strane podvlači bitna i stroga funkciona razlika izmedju sudstva i uprave. Ili jedno ili drugo, ali oboje ne ide zajedno.

5. Politički elemenat ustavne države je stavio u stroge pravne oblike upravnu djelatnost države, ali je u tom pogledu stavio mnogo slabija ograničenja samoj zakonodavnoj vlasti. On je naročito zasjenio i materijalni pojam zakona, prema kome bi za zakon bila potrebna izvjesna sadržina, i ustalio formalni pojam zakona, prema kome je zakon svaki akt zakonodavnog organa, donešen putem propisanog zakonodavnog postupka u zakonskoj formi. Specijalno je u modernim ustavima posve iščezao materijalni pojam zakona, i ovi ustavi sadržavaju propise samo o zakonu u formalnom smislu. I sam Vajmarski ustav, u zemlji gdje je teorija toliko raspravila i raščlanila materijalni pojam zakona, zna samo za čisto formalni pojam zakona. Zakonodavac je doduše ograničen spram ustava, ali nije ograničen spram izvršne vlasti, i može uvijek urediti zakonom neki slučaj, za čije je uredjenje normalno nadležna izvršna vlast. Zakonodavna vlast u ustavnoj državi, iz političkih razloga, stalno je okrenuta protiv uprave, u stavu zaštite protiv uprave. Tome služe i individualni zakoni, jer u tom slučaju u mjesto

Digitized by Google

da neki konkretni slučaj uredjuje uprava upravnim aktom na osnovu generalnog i apstraktnog zakona, uredjuje ga sam zakonodavac u formi zakona.[8]) I ovi individualni zakoni rijetko zadiru u sudsku nadležnost, nego obično samo u upravnu. Smatra se normalnim, da zakonodavac u formi zakona donosi upravni akt (primjerice izdaje akt važne koncesije, izvlazbe i slično), dok se to smatra nekom vrsti kabinetske justicije, kad bi se zakonodavac na sličan način unosio u sudovanje.[9]) Ustavna država je stvarno preuzela od apsolutne monarhije, što se je dogodilo i na drugim područjima, formalni pojam zakona.[10]) Ma kako se kritikovao materijalni pojam zakona, on znači za zakonodavnu vlast jedno ograničenje. Bez toga je zakonodavna vlast mnogo slobodnija, i može zakonom obuhvatiti najrazličniji sadržaj.

Zakon u materijalnom smislu bilo bi neko pravno pravilo (règle de droit, Rechtssatz). Prema teoriji ,koja se poglavito zastupala i koja se danas zastupa po francuskim piscima, mora takvo pravilo biti apstraktno i bezlično, a po drugoj teoriji, koju su razvili i zastupali njemački pisci Laband i Georg Jallinek, predleži samo onda pravno pravilo, ako se ono tiče pravne sfere pojedinca. Prva teorija ima mnogo opće i šire značenje, dok je druga više skrojena za političke potrebe odredjenog režima. Prva formula isključuje individualne zakone, a druga zakone, koji uredjuju odnose unutar samih državnih organa. Prva formula ima naročito u vidu načelo jednakosti pred zakonom, jer da individualni zakoni vrijedjaju takovu jednakost. Očinstvo ove ideje se rado pripisuje Rousseau-u, koji u vezi s demokratskom idejom, poznaje dvije jednakosti pri donošenju zakona: jednakost učestvovanja pri zakonodavstvu i jednakost u dolaženju pod udar zakona. Zbog ove druge jednakosti treba da bude zakon apstraktan, da sadrži neko opće pravilo. Naravno, da je ta jednakost suviše formalistički-matematička, i da često baš »pravična jednakost« traži individualni zakon kao pravični izuzetak od pravila. Osim toga ta formula ne isključuje ni najveća pogodovanja i stvaranja klasa, jer zakonodavac može i ovo urediti u apstraktnoj i generalnoj formi. (Uistinu se ovdje i nije toliko radilo o općoj, faktičnj jednakosti, već je glavna oštrica bila uperena protiv preimućstva rodjenjem). Anatol France se sarkastički ruga formalnoj jednakosti zakona: »Zakon u svojoj majestetskoj jednakosti brani jednako i bogatašu i siromahu, da spava pod mostom, da prosjači po ulici i da krade kruh«. Do isključivanja individualne norme dolazi i zbog

---

8) To markantno upada u oči, kad se suprostavi strogo formalni pojam zakona formalno — materijalnom pojmu uredbe (naredbe), jer baš po svojem materijalnom elementu razlikuje se uredba od upravnog akta (o tome moje Upravno pravo« I str. 106—108). Ako je praktička potreba razgraničenja izmedju uredbe i upravnog akta dala uredbi odredjenu materijalnu sadržinu, mogla je to i u pogledu zakona učiniti slična potreba razgraničenja. No tome je stajao na putu prvenstveno politički momenat sa svrhom, da što više proširi zakonodavnu vlast.

9) O potonjem zanimljiva rasprava Carl Schmitt: Unabhängigkeit der Richter Gleichheit vor dem Gesetz — — —, Rechtsgutachten zu den Gesetzentwürfen über die Vermögensauseinandersetzung mit den früher regierenden Fürstenhäusern, 1926.

10) Bodin piše već u 16 stolj. (1577) »Loi ne signifie autre chose que le commandement du souverain«.

Digitized by Google

brknja prirodnih normi s praktičkim i pravnim normama.[11]) Prirodni zakon može uistinu biti samo generalni i bezlični, ali ne i pravna norma.

Još se mnog lakše kritikuje njemačka teorija zakona u materijalnom smislu. Starijoj njemačkoj pravnoj teoriji je bio, posve prirodno, stran prednji francuski pojam zakona u materijalnom smislu — naročito u onoj koncepciji jednakosti. I to poglavito zato, što je izvorno u Njemačkoj načelo jednakosti pred zakonom imalo mnogo manje značenje nego u drugim državama, a naročito manje nego u Francuskoj i Belgiji. Dok se ovo načelo jednakosti ondje smatralo smjernicom i za samu zakonodavnu vlast, u Njemačkoj je ono važilo samo za vlast koja izvršuje zakon. Istom novija njemačka pravna teorija, naročito nakon Vajmarskog ustava, počinje intenzivno ovo načelo posmatrati kao smjernicu i ograničenje same zakonodavne vlasti. Tako je razumljivo, da je njemačka teorija, posve neovisna od francuske, razvila posebni pojam zakona u materijalnom smislu. Ova njemačka teorija je, razmjerno, mladog datuma. Prvi put ju je razvio Stockmar 1867 god., a nekoliko godina iza toga potanko razgradio Laband u svojem budžetskom pravu. Neposredni povod teorije bila je rasprava oko pravne prirode budžeta. Razumljivo je, da se do zasebnog i jasnog pojma zakona dolazi tek u ustavnoj državi. Glavna svrha ove njemačke teorije — kad postavlja i razvija pojam zakona u materijalnom smislu, pa ga suprotstavlja zakonu u formalnom smislu — je logično razgraničenje zakonodavstva s jedne, a sudstva i uprave s druge strane. Zakonodavstvu, koje je u ustavnoj državi postalo zasebno tijelo, treba osigurati pravi djelokrug. Čitava ova teorija pretpostavlja, dakle, da je u državnoj organizaciji provedeno načelo podjele vlasti.[12]) Teorija ide zatim, da na znanstvenoj podlozi utvrdi načelo pridržaja zakona,[13]) i da nekako predoči kao da bi njena teza imala opće značenje. Uistinu je ova teorija

---

[11]) Kako je dobro opazio Bonnard: L'origine de l'ordonancement juridique — Melanges M. Hauriou, 1929. p. 37.

[12]) Tek za periode ustavne države, koja zavodi zasebna zakonodavna tijela, mogla se ta teorija uopće pojaviti u Njemačkoj. — Već u današnjoj Njemačkoj, koja u korist upravn vlasti zavodi vanredno jako usredotočenje vlasti, po kojoj je i sama vlada ovlašćena, da izdaje formalne zakone, gubi ovaj zakonski pridržaj svoj pravi politički odnosno ustavni smisao i zadržaje čisto tehnički smisao (t. j. vlada izvjesne norme jednom propisuje u obliku zakona, a drugi put u obliku uredbe), — načelo zakonskog pridržaja prinudjuje ju samo da se posluži zakonskim oblikom.

[13]) Samo na osnovu zakona smije se zasizati u pravnu sferu pojedinca, naročito »slobodu i vlasništvu«. Sam termin »Vorbehalt des Gesetzes« uobičajio se u njemačkoj teoriji nakon Otta Mayer-a. Još jasnije govori Walter Jellinek u svojem upravnom pravu o »Erforderlichkeit des Gesetzes«.

U pojmu zakonskog pridržaja nalaze se stvarno dvije ideje (kako se to obično ističe u njemačkoj literaturi — vidjeti o tome: Ehrlich — Der Vorbehalt des Gesetzes, 1934 str. 3): opća podjela nadležnosti, po kojoj se radi o stvarima, koje se moraju urditi zakonom, a ne upravnim aktom, a drugo političko ili ustavno načelo, po kome su zahvati u slobodu ili vlasništvo pojedinaca dopušteni samo na temelju zakona.

Digitized by Google

politički reakcionarna,[14]) ima pred očima praktično-politički cilj odredjene epohe, i to prvotne konstitucione monarhije.

Ova njemačka teorija zakona u materijalnom smislu temelji se na dualističkoj podjeli zakonodavne vlasti izmedju krune i parlamenta. Samo kraj dualizma vlasti, kako postoji u toj formi države, ta je teorija razumljiva, dok se već neda primijeniti na apsolutnu ili parlamentarnu monarhiju. Iz legislativne nadležnosti ispadaju norme, koje ne utječu neposredno na pravnu sferu pojedinaca. Kruna dobiva s podredjenom eksekutivom naročiti položaj. Uprava nije strogo pravna kategorija. Pravo su po tom shvaćanju samo odnosi izmedju gradjana, odnosno izmedju države i gradjana; ali ono, što ostaje »u okviru« same države medju samim državnim organima, nije uopće »pravo«. Na taj se način uprava, pošto ona nije tobože sastavljena od pravnih normi, oslobadja od ustavnog zakonodavca. Vrlo je poučno, što Laband razvija ovu tezu povodom budžetskog prava: njegov pojam zakona u materijalnom smislu je posljedica pobjede, koju je izvojštio Bismarck u budžetskom sukobu pruske krune.[15]) Svakako ova teorija znači za njemačku pravnu nauku posve novo shvaćanje zakona u materijalnom smislu, jer do onda se je i u njemačkoj pravnoj literaturi, iako na drugoj idejnoj podlozi nego u francuskoj, uzimala općenitost odredbi kao značajka zakona (tako naročito od istaknutijih, starijih pisaca Mohl i Lorenz Stein). Labandu je, medjutim, ova generalnost samo naturalni, a ne i esencielni dio zakonskog pojma. Spram starijeg shvaćanja zakonskog pojm, koji još brani Georg Meyer, ovo novije shvaćanje brzo pobjedjuje u njemačkoj pravnoj nauci, a uskoro ga naročito usvajaju Georg Jellinek, Löning i Rosin.

Ovaj novi zakonski pojam izaziva čitav niz pravno-teoretskih i praktičnih posljedica. Tako se dolazi i do razlikovanja izmedju pravne i administritivne uredbe (naredbe). Potonja ne bi sadržavala pravne norme, pošto ne zadire u pravnu sferu pojedinca, i za njeno bi donošenje bila nadležna sama upravna vlast. Ovo shvaćanje zakona postaje vrlo važno i za formuliranje načela zakonitosti uprave u njemačkoj teoriji i praksi. Time u vezi je stajalo i Labandovo strogo lučenje zakona u dva razna dijela: prvi obuhvaća samo pravno pravilo, a drugi zakonsku zapovijest. Što Laband uz ovo još razlikuje funkciju parlamenta od one monarha, predočuje kao da parlamenat samo formulira pravno pravilo, dok da samu zakonsku zapovijest izdaje sam monarh bez parlamenta, i tako pri zakonodavnom procesu daje mnogo veće značenje monarhu nego parlamentu, pokazuje još jasnije, kako je u pozadini čitave ove konstrukcije strogo politička ideja: očuvanja odnosno učvršćenja monarhove vlasti. Ovaj zakonski pojam djeluje i na neka druga pitanja.[16])

---

[14]) Razumije se, posmatrano s općeg gledišta; s gledišta ondašnje Njemačke još su uvijek ti pisci zastupali političko progresivne ideje.

[15]) Pobliže o tome referat Doz. Heller — Veröffentlichungen der Vereinigung der deut. Staatsrechtslehrer, 1928. str. 105. 111, 127—9.

[16]) Tako se u jednoj novijoj njemačkoj raspravi pokazuje, kako ono nezgodno djeluje na položaj suca i njegovu nezavisnost (T i g g e s: Die Stellung des Richters im modernen Staat, 1935 str. 113—4).

Digitized by Google

6. Bilo je razumljivo, da ustavna država, prvenstveno iz političkih razloga, u pravnoj praksi nije prihvatila ni prvi, a pogotovo da nije ni mogla prihvatiti drugi pojam zakona u materijalnom smislu, i da se tako zadržala na formalnom pojmu zakona. No ovo je samo povećalo svemoć zakonodavne vlasti: svako reguliranje donešeno u zakonskoj formi je zakon. Nije važno, koju će materiju obuhvatiti zakon, štogod on propiše je »pravo«. Materijalnu sadržinu zakona istisnuo je strogo formalistički, sadržajno neutralni pojam zakona. Zakonodavac je ograničen ustavom, i to samo formalnim i krutim ustavom, koji je donešen po specijalnom organu i naročitim postupkom, i koji u pravnom razvoju znači markantno visoki stepen, pa ga se redovni zakonodavac mora pridržavati, a da ga ne bi mogo redovnim zkonodavnim putem mijenjati. Te kvalifikacije već ne dostaju gipkom ustavu, koji se može mijenjati običnim zakonodavnim putem, i koji dosljedno ne znači za zakonodavca neko naročito ograničenje. A i ovi kruti ustavi vezali su zakonodavca prvenstveno samo formalno, propisujući organizatorno-postupovne propise o donošenju zakona. Materijalno sadržajno vezanje javlja se najviše kod osnovnih gradjanskih i političkih prava, što je opet stajalo u vezi s drugom političkom idejom, koja je uz ideju ustavne države faktički najviše pridonijela razvoju pravne države, s idejom liberalizma. Liberalizam shvaća pravna pravila, koja stoje nad samom državom, specijalno koja vežu zakonodavnu vlast, kao individualne pozicije.

Nesumnjivo postoji pozitivno-pravna mogućnost, da ustav propiše u širokom opsegu izvjesna načela, izvjesne pravne institute, u koje ne može dirati obični zakonodavac. A to znači praktički za ustavnu državu, specijalno za parlamentarni režim, da se sve ove odredbe štite od časovite volje slučajne parlamentarne većine. Nije medjutim nikaka slučajnost, koju primjećujemo baš kod novih ustava, da ustavi sa strogo parlamentarnim načelom sadržavaju manje takovih odredaba, a ustavi više autoritativnog režima (tako naročito novi austrijski i poljski) da ih donose u mnogo većem opsegu. Političke tendencije radikalnog parlamentarizma nisu mnogo sklone ovakvomu sadržajnom ograničenju zakona.[17]) Ovim bi tendencijama najviše odgovarao ustav, koji pro-

---

17) Ali sa svim tim kože takav sustav da učini kompromis s protivnom tendencijom i da veže ustavom i sadržajno zakonodavca u odredjenom pogledu. Baš na području politike su taki kompromisi često i vrlo potrebni, oni leže u samoj prirodi političkog djelovanja. I zato treba pozdraviti parlamentarne sustave, koji sadržavaju ograničenja zakonodavca, odnosno takav kompromis izmedju ideje, da je zakonodavac sadržajno slobodan, i ideje, da je ograničen. I opet je značajno, da ustavno pravo poznaje najviše ograničenja takve prirode na području gradjanskih i političkih prava pojedinaca. Vrlo je zanimljiv u tom pogledu razvoj francuskog ustavnog prava. Najprije se je o tim osnovnim pravima govorilo dvostruko: u obliku deklaracije, a zatim u obliku čisto pozitivno-pravnih odredaba. U kasnijim francuskim ustavima ostale su samo pozitivno pravne odredbe, dok današnji Ustav iz god. 1875 šuti posvema o tome. Ipak danas pretežni dio francuske nauke priznaje ovim načelima značaj ustavnog prava. Imamo lijep primjer, kako se i u strogo parlamentarnoj državi elementarnom snagom, i gdje ustav o tome šuti, probijaju izvjesna materijalna i pozitivno-pravna ograničenja zakonodavca.

Predaleko ide kritika Carl Schmitta-, kad on u tom pogledu nalazi teško protivurječje u Vajmarskom ustavu, koji je uostalom ovdje samo nastavio onaj put

Digitized by Google

pisuje samo strogo formalne, postupovne propise o donošenju zakona, iako bi tako sadržajno vezanje zakona i izvjesna stalnost bila potrebna ne samo zbog pravnih razloga, nego i iz političkih i socijalnih.[18]) Nije nikako u interesu zajednice (ma s kog se gledišta stvar posmatrala: pravne sigurnosti, etičkog, političkog, socijalnog, strogo pravnog itd.), da časovita parlamentarna »većina«, često skalupljena na najčudesniji način, bez svakog ograničenja, svaki svoj časoviti prohtjev diže na prijestolje zakona. Dakle baš demokratsko načelo dovodi do zahtjeva, da bude obični zakonodavac i materijalno ograničen ustavom.

No gdje je i zakonodavac tako ustavom vezan, oslabljeno je faktički ovo vezanje u onim pravnim sustavima, gdje sudovi nemaju prava ispitivanja ustavnosti zakona[19]) i gdje dosljedno obični zakonodavac

---

koji je već ukazao Ustav Ujed. država Sjev. Amerike. »Die Weimarer Verfassung ist zwischen der Wertneutralität ihres ersten und der Wertfülle ihres zweiten Hauptteils buchstäblich gespaltet. Die Schwierigkeit wird noch grösser und unlösbar, weil im zweiten Hauptteil neben wirklichen »positiven« und »aktuellen« Wertfestlegungen auch inhaltliche Ziele angegeben sind, die noch nicht positiv und aktuell, aber doch (durch Gesetzgebung, Verwaltung und Rechtspraxis) positivierbar und aktualisierbar sein sollen. So steht, wie auch sonst in dieser Verfassung, zweierle, unentschieden nebeneinander — — — (Legalität und Legitimität, 1932 str. 52). »Dasz der zweite Hauptteil der Weimarer Verfassung mit seinen Sicherungen eine Gegen — Verfassung enthält, folgt in erster Linie aus dem Widerspruch von Werthaftigkeit und Wertneutralität eines Verfassungssystems. Der prinzipielle Widerspruch ist aber zugleich ein unmittelbar konstruktiv — organisatorischer Widerspruch nämlich der eines Juristiktionsstaates zum parlamentarischen Gesetzgebungsstaat. Eine Verfassung die materiell — rechtliche Verfassungsgesetze in gröserem Unfang den einfachen Gesetzen überordnet ändert nicht nur den Grundsatz des jeweiligen Mehrheitswillens und das darauf beruhende Legalitätsprinzip; sie verändert das organsatorische Gefüge eines solchen Gesetzgebungstaates von Grund auf! (ibid. str. 56))

Manje radikalna, ali zato stvarnija i opravdanija je kritika Gerber-a (Freiheit und Bindung der Staatsgewalt 1932 str. 22): »Die Weimarer Grundrechte stellten zwar den Versuch einer inhaltlich bestimmten Legitimationsgrundlage für das gegenwärtige Staatsleben dar, sie konnten aber ihre Funktion auf die Dauer um so weniger erfüllen, je mehr man in ihnen nur einfache Rechtssätze sah. Sie verloren immer mehr ihre Legitimationskraft vor dem alles verschlingenden Formalprinzip der Legalität«. Povrh političke tendencije razvijene ustavne države da redovnog zakonodavca što manje sadržajno ograniči, postoji i daljna tendencija zokonodavca, da se što više oslobodi od tih ograničenja. Praktički ustavotvorac mora pri donašanju takovih propisa mnogo voditi računa o toj drugoj tendenciji.

18) Svakako je s pravnog gledišta vrlo važno da li i u kom opsegu ustav pojedine zemlje sadrži taka sadržajna ograničenja zakonodavca. U novije se vrijeme predlaže, da se baš prema tome momentu grupiraju pojedini ustavi. »Staats und verfassungstheoretisch wird man zu der Schluszfolgerung kommen, dasz neben der bekannten Unterscheidung von Staaten mit einer geschriebenen Verfassung und solchen ohne geschriebene Verfassung eine andere Unterscheidung tritt die nicht weniger »artbestimmend« ist: von Staaten mit einer auf die organisatorische — verfahrensmäszige Regelung und auf allgemeine Freiheitsrechte beschränkten Verfassung, und anderen Staaten, deren Verfassung umfangreiche materiell-rechtliche Festlegungen und Sicherungen enthält (C. Schmitt: Legalität und Legitimität str. 60).

19) Ovlašćenje sudova da kod primjene nekog konkretnog slučaja ignoriraju protuustavi zakon (— drugo je, gdje su oni ovlašteni, da poniše sam protuustavni zakon —), ne slijedi samo iz općih načela pravne države, već uopće iz načela prava. Uskraćivanje tog prava sudovima proisteklo je iz strogo političkih razloga, da bi

Digitized by Google

»suvereno« odlučuje o svojoj nadležnosti. Ustavni propisi, koji ovdje sadržajno ograničuju zakonodavca, nisu doduše ostali bez svake sankcije i garancije, jer ima još ovdje i političkih, moralnih itd. garancija, ali strogo pozitivno-pravno posmatrano oni su lex imperfecta.

7. No kraj sve ove nevezanosti zakona, ne samo dok postoji pravna nauka, nego uopće dok bude čovjek duhovno radio, ostaje vječni problem istinskog i pravičnog prava, problem da zakon obuhvati ovo »pravo« ,a ne da prodje pored njega, a pogotovo da mu ne protivuriječi. Svaki zakon ocjenjujemo s dva gledišta: prvo s formalno-legalnog gledišta, da li zakon odgovara onim propisima, koje je postavio njemu nadredjeni pozitivno-pravni stepen u razvoju prava (ustav), i drugo materijalno-legitimnog gledišta, da li zakon odgovara pravičnosti, etičkoj, socijalnoj itd. ideji. Ovo su dvije različne ocjene, ali nam samo obje zajedno daju punu sliku o značenju i vrijednosti nekog zakona. Bilo bi očajno, kad bi se pravna nauka svakom formalno-legalnom zakonu morala klanjati kao modernom zlatnom teletu, bez mogućnosti ove druge materijalno-legitimne ocjene. Nauka bi na taj način upala u neku vrst marazma, odrekla bi se svake kritike i otvaranja novih vidika i puteva. Treba, uistinu, s tako istaknutim i velikim pozitivistom, košto je to bio Duguit, uskliknuti, da u tom slučaju ne bi studij prava vrijedio ni jedne minute napora.[20]) Zadovoljeni smo onda, kad se obje ove ocjene pokrivaju: kad je formalno-legalni zakon jednovremeno i materijalno legitiman. Na tome ne mijenja ništa pravna država s načelom zakonitosti. I ovo je načelo formalno-legalno, ali ga svako vrijeme upotpunjuje s materijalno-legitimnom sadržinom. Pri tome treba imati i u vidu, da i po pisanim i krutim ustavima nije ustavno pravo ograničeno na ono što je sadržano u pisanom ustavu nego da amo spadaju i izvjesna opća načela, koja su se razvila, ili se razvijaju uz taj ustav.[21]) Isto tako košto — poglavito na području javnog prava — nije zakonski normirano pravo posve istislo običajno pravo, nije ni pisani ustav istisnuo običajno ustavno pravo. I što je

---

se zakonodavnom tijelu dala naročita moć i snaga. Pitanje je naročito zanimljivo u onim ustavima, koji o tome nemaju izričnu propis (bilo da se sudovima priznaje ili da im se ne priznaje ovo ovlašćenje). Spor, koji se oko toga pitanja vodi, a vodi se naročito oko današnjeg francuskog Ustava od god. 1875 i njemačkog Vajmarskog ustava (vidjeti o tome moje »Upravno pravo« I str. 48—50) svodi se u glavnom na jedan metodološki spor: da li ćemo ovdje samo strogo pravno rezonirati, ili ćemo uvažavati i izvjesne političke momente. Po prvome se uzima ustav kao jedinstvena i strogo zatvorena cjelina, gdje iz same te cjeline dobivamo odgovor na ovo pitanje; a po drugome se smatra, da se ovdje radi o praznini ustava, koju treba ispuniti i samostalnijim rezoniranjem. Ako se podje prvim putem mora se priznati sudovima ovo ovlašćenje ako se podje drugim, može im se ovo i zanijekati.

20) »Je ne saurais trop protester contre la tendance — — d'après laquelle toute disposition régulièrement émanée de l'organe législatif d'un pays est une norme de droit devant laquelle le juriste doit s'incliner sans mot dire. S'il en est ainsi, l'étude du doit ne vaut pas une minute d'effort« (Duguit, Traité, 3e edt., t. II, p 175).

21) Hauriou vrlo dobro ističe u svojem »Ustavnom pravu« ovu vrlo važnu okolnost: »Ce serait une erreur de croire que la super-légalité constitutionnelle, ne comprenne que ce qui est écrit dans la constitution, elle comprend bien autre chose e. par exemple tous les principes fondamentaux du régime.«

Digitized by Google

dulji život nekog pisanog ustava, što se on manje i teže mijenja, time je i veća potreba za razvijanje ustavnog običajnog prava. Klasičan primjer pruža u tom pogledu ustavno pravo Ujedinjenih država sjeverne Amerike, gdje je poglavito judikatura, kontrolirajući ustavnost pojedinih zakona, razradila posebna ustavna načela. I sva ovakova pravna načela, iako ih ne sadržaje sam pisani ustav, imaju pozitivno pravni značaj, i idu u krug formalno-legalne ocjene pojedinih zakona.

Novija njemačka literatura, u vezi s novim njemačkim autoritativnim režimom, suprostavlja dosadašnjem formalnom pravu istinsko materijalno pravo, i dosadašnjoj zakonskoj državi (Gesetzesstaat) pravnu državu (Rechtsstaat), ističući da je zakon izgubio vezu s istinskim pravom (misli se na pravičnost i pravdu). »Što više je prodirao individualizam i materijalizam u gradjanstvu — tim je više blijedjelo pravo kao prirodna podloga zakona, i to više postaju pravna i zakonska država opreke.«[22]) »Njemački državni život sve više je upadao u legalnost i gubio osjećaj za legitimnost.«[32]) »Čitava je smetnja nastala što se je izrodio pojam zakona — —. Ispred svega mora zakonodavna država čvrsto na tome stajati, da pravo i zakon, zakon i pravo stoje u stvarnoj i misaonoj vezi, i da dosljedno normiranje, koje provodi zakonodavac po svojem zakonodavnom ovlašćenju, znači nešto drugo i više nego jednu običnu mjeru.«[24]) Zakon treba da dobije pravi sadržaj. »Šupla zakonska država, koja na kraju znači bespravnu državu s bezdržavnim zakonom, nadomještava se nacional-socijalističkom pravnom državom.«[25]) »Identificiranje prava i zakona u tom smislu, da se zakon posmatra naprosto kao pravo, kao pravo u najčišćem obliku i u punom razvoju, bila je osebina liberalnog državnog prava. Običajno pravo se posmatra s nepovjerenjem, jer ne odgovara ovom sustavu.«[26]) Pri tome se naročito ističe veza koju mora imati pozitivno pravo s pravnim osjećajem naroda.[27])

Slično glase i izjave drugih današnjih njemačkih nacionalsocijalističkih pravnika. Ukoliko se time želi pozitivno pravo dovesti u sklad s »istinskim« pravom (pravičnošću i pravdom), znače ove izjave samo jače pocrtavanje onih strujanja koje su stalne u pravnoj nauci, a pogotovo i kod strogo demokratski orijentiranih pisaca. Ukoliko su one napadaj na donašanje zakona parlamentarnim putem, manjkaju do-

---

22) Lange: Vom Geestzesstaat zum Rechtsstaat. 1934 str. 18.

23) Gerber: Freheit und Bindung der Staatsgewalt, 1932 str. 18

24) Carl Schmitt: Legaliät und Legitimität str. 83—84.

25) Lange ibidem str. 40.

26) Fauser: Das Gesetz im Führerstaat (Archiv des öffentl. Recht, 1935. str 131).

27) »Nach völkischer Auffasung ist das Recht als Ausdruck der Rasenseele vor dem Gesetz. Das Gesetz hat das Rechtsempfinden des Volkes und damit zugleich die Sehnsüchte seiner Rassenseele in Form zu bringen — — — So betracht ist unsere heutige Gesetzgebung, so autoritär sie in förmlicher Hinsicht ist, doch materiell demokratischer als jede andere« (Fauser ibid. str. 132). U jednoj ocjeni knjige del Vecchio—Nicolai (jedan od najistaknutijih nacionalsocijalističkih pravnika) tumači opreku nacionalsocijalističkog i fašističkog shvaćanja »Nach nationalsozialistischer Auffassung ist der Staat nur Formgeber des Rechts, nach faschistischer Auffassung zugleich Rechtsquelle«.

Digitized by Google

kazi, po čemu bi, općenito uzeto, autoritativni režim bio podesniji za donošenje »pravih« zakona od parlamentarizma odnosno demokracije, koja valjano funkcionira. Pri demokratskom donošenju zakona ne radi se samo o prednostima javne procedure, nego što pri tome (izravno ili neizravno) učestvuju i sami gradjani, — potonje je od naročite važnosti, što je bitna funkcija pravne norme u tome, da obvezuje gradjane na odredjeno postupanje. Na taj se način gradjani obvezuju vlastitom voljom. Sve se na svijetu može izroditi i izvitoperiti. Autoritativni režim, kako to dokazuje vjekovno iskustvo, još mnogo prije i lakše nego demokratski. Zbog lošeg funkcioniranja nekog konkretnog ustavnog režima ne mogu se povlačiti općeniti zaključci o nepodesnosti takovog režima uopće za donošenje zakona. Uvjereni i radikalni demokrati, kad uporedjuju lošu demokraciju s diktaturom, u pogledu zakonitosti, uporedjuju ovo kao ilegalnost i alegalnost.[28])

8. Ako je čitavo naše rezoniranje kod svakog konkretnog zakona dvostruko, t. j. formalno-legalno ili materijalno-legitimno, onda očigledno postoji takovo rezoniranje i kod samog zakonodavca. Ako mu ustav pozitivno-pravno ne stavlja ograničenja, onda ovo još ne znači. da bi on bio potpuno slobodan, jer mimo prvih, formalno-pravnih ograničenja, postoje i druga: etička, socijalna, politička itd. ograničenja. Ona ne stežu zakonodavca manje od prvih ograničenja, iako je ovo ograničenje druge prirode. U izvjesnoj državi, u odredjeno vrijeme, traže izvjesni postulati (moralni, socijalni, nacionalni, politički itd.) odredjene pravne propise. Zakonodavac je ograničen političkom, socijalnom itd. strukturom svoje sredine. Postoji odredjena objektivna materijalna vrijednost, odredjena materijalna sadržina, koju mora zakonodavac točno pronaći i ispravno stilizirati. On ne stvara tu vrijednost i sadržinu, već je njegova prvenstvena dužnost, da tome dade pravi izraz. Idealno je, kad je zakonodavac za ovo našao pravi izraz, kad njegovo formuliranje odgovara potrebi časa, kao i pravnoj i socijalnoj svijesti naroda.

U novijoj pravnoj literaturi (tako naročito Carl Schmitt u svojoi Verfassungslehre) počelo se opet ukazivati na razliku izmedju »auctoritas« i »potestas«. Moderna državna vlast ne smije spram svojih gradjana djelovati grubom silom i vlašću »sic volo, sic jubeo«, nego svojim autoritetom. Moderna država pretpostavlja sa strane države autoritet, a sa strane gradjana povjerenje. To važi pogotovo i za zakonodavnu vlast, koja se saobrazuje tom načelu, kad daje svojim zakonima pravu sadržinu, koji vežu gradjane više po samoj toj sadržini negoli po gruboj sili. Autoritet zakona počiva prvenstveno u njegovoj pravoj sadržini, a ne u njegovoj prinudi. Zakonodavac mora, dakle, težiti, da

---

28) »— — dans la fausse démocratie, la méthode démocratique est, sinon respectée, du moins non reniée. La constitution quelquefois est violée constamment. mais elle existe tout de même, et les gouvernants qui la méconnaissent, ont ou doivent avoir la conscience d'une transgression, chose qui n'est pas dépourvue de conséquences. Dans la dictature cette limite, si faible qu'elle soit, n' existe pas. La différence entre la fausse démocratie et la dictature c'est la différence entre l'illégalité et l' alégalisme« (Raiciu: Légalité et nécessité. 1933 str. 141).

Digitized by Google

njegova norma odgovara pravnoj svijesti i potrebi naroda, a ne smije se oslanjati na grubu silu. Zakonodavac, koji gubi smisao za pravu sadržinu zakona, gubi na autoritetu i povjerenju, i oslanja se samo na silu. Da pak pojedini zakon uistinu obuhvati pravi predmet i sadržinu, daje, općenito uzeto, više garancija zakonodavstvo organizirano na demokratskoj podlozi negoli autokratsko. Sama zakonodavna procedura osigurava odnosno olakšava u istinsko demokratskim državama (koje se služe slobodnim javnim mišljenjem, slobodnom štampom ntd.) ovo uskladjivanje. U državama, gdje nema ove, kako se vole izražavati fašistički i nacionalsocijalitički pisci, »formalne demokracije«, ali se želi imati »materijalnu demokraciju«, ovo se uskladjivanje, baš u nedostatku takove javne procedure, teže provodi. Ovdje se moraju tražiti druge garancije i sredstva, da zakonski propisi odgovaraju osjećaju i potrebi naroda.

U doba mirnog i staloženog državno-političkog života gleda se više na ova formalna zakonodavčeva ograničenja, koja prividno zasjenjuju materijalna ograničenja. U vrijeme previranja i borbi, rušenja starog i gradjenja novog pravnog poretka, pogotovo u revoluciono vrijeme, gleda se sve više na same materijalne elemente. Što je veća pometenost u državno-političkom životu, to veću važnost i značenje dobivaju ovi materijalni momenti pred formalnima. Kako značenje mogu imati za revoluciju ili državni udar formalna ograničenja, utvrdjena po ranijem režimu, koji se sada želi iz temelja porušiti?! U vrijeme takovih većih nereda posvećuje se najveća pažnja s jedne strane samoj sadržini prava (odnosu spram izvjesnih političkih, socijalnih itd. postulata), a s druge strane faktičkom priznanju po pravnoj zajednici. stvaranju zajedničke pravne svijesti. Ako se sad pojam pravne države uzme strogo pravno-formalistički, onda je razumljivo, da pravo i puno carevanje take pravne države može postojati samo za vrijeme mirnog i staloženog javnog života.

I pošto je zakonodavac stvarno okružen s dvije vrsti ograničenja, odnosno uslovljen s dva razna uslova, bilo bi pogrješno iz pravne nauke prosto izbaciti ova druga ograničenja, koja nisu strogo pozitivno-pravne prirode. To bi bila jednaka pogrješka i jednostranost, koja bi dovela do sličnih loših rezultata, kao kad se svi ti elementi žele ukloniti pri tumačenju zakona, i ovo ograničiit samo na pravno-formalne elemente. Tumačenje mora uzimati u obzir sve ove »metajuridičke« momente baš s razloga, što zakonodavac nije oslobodjen od tih utjecaja, već je pod njima; i ovi »metajuridički« utjecaji ne samo da ograničuju zakonodavca, nego daju i pravi smisao njegovim odredbama. Pravna nauka mora uzimati u obzir čimbenike (ispred svega moralne i socijalne), koji daju život i snagu cijelom pravu. Mora se, medjutim, tražiti strogo metodološko lučenje izmedju momenata formalne legalnosti i materijalne legitimnosti. Prvo je strogo normativno, a drugo socijološko, etičko odnosno filozofsko gledište. Medjusobno se ovo dvoje odnosi kao objekt koji faktički postoji spram svog ideala. Metodološki sinkretizam može ovdje postati opasan. Ne mogu pristati uz gledište, da bi iz pravne nauke trebalo posve ukloniti sve ono, što nije strogo normativno, t. j. pozitivno pravno, a naročito pravnu sociologiju i po-

Digitized by Google

litiku.[29]) Ali ove doktrine ne smiju se ni pomiješati, jer imaju razne objekte i razne metode. Svako dovadjanje u vezu, i svako sintetiziranje ne znači, medjutim, još takvo miješanje.[30])

9. Ne može se ni priznati, da bi Duguit uspio u svojem pokušaju, da izvjesne materijalno-legitimne elemente učini formalno-legalnim, da ih obuče u pozitivno pravno ruho. Iako je ovo jedan od najinteresantnijih pokušaja u pravnoj nauci baš s razloga, što dolazi od radikalnog pozitiviste i realiste, koji odbija sve apriorističke sudove i stalno naučava, da je iskustvo jedini put za ljudsko znanje, te polazi eksperimentalnim putem, odbacujući »metafizičke« koncepcije. Kao strogi objektivista (negirajući i subjektivna prava) postavlja on nad sve pravno pravilo, koje čini osnovni elemenat čitavog pravnog sustava. No nad pozitivnim pravom postoji primat socijalne norme: prvo i odlučno je mjerilo pravna svijest (osjećaj socijalnosti i pravde) članova nekog društva. Ne daje, po Duguit-u, intervencija države nekom pravilu značaj pravne norme, već pravna norma povlači svoju snagu iz socijalne činjenice. Dalje je u njegovoj nauci važno lučenje izmedju osnovnih ili normatiavnih pravnih pravila i tehničkih pravnih pravila. Potonja pravila imaju samo za zadaću, da osiguraju obdržavanje i primjenu prvonavedenih pravnih pravila. Iza svakog tehničkog pravnog pravila, da bi ono bilo obavezno, mora stajati neko normativno pravilo;[31]) tako da i tehničko pravno pravilo pretpostavlja doduše državu, ali ne dobiva od same države svoj imperativni značaj. I ovo rezoniranje, koje može stajati sa čisto socijalnog ili filozofskog gledišta, miješa pozitivno ili pravno-dogmatsko gledište, koje je strogo normativno, sa socijološko-eksplikativnim gledištem, s pravnom socijologijom, koja pojedini pravni sustav tumači s nekog višeg socijalnog gledišta.

10. No kao u mnogim drugim pitanjima, Duguit posjeduje i ovdje

---

29) To je naročito glavna zasada Kelsen-ove, čiste pravne nauke, koja želi biti teorija strogog pravnog pozitivizma. Teži se čistoj pravnoj teoriji, koja je »pročišćena od svake političke ideologije i svih prirodoznanstvenih elemenata«. »Jurisprundencija, koja se je potpuno raspadala u pravno-političkom rezoniranju, ima se uzdići na visinu prave duhovne nauke«, i »kolikogod moguće približiti idealu svih znanosti, objektivnosti i egzaktnosti«. (Iz predgovora K e l s e n: Reine Rechtslehre, 1934).

I ovdje bi se mogla samo ponoviti duhovita opaska strarog M e n z e l-a »— — est ist zweifellos ein groszes Verdienst Kelsen, gezeigt zu haben, was die reine Staasrechtslehre zu leisten vermag, wenn sie mit Konsequenz ausgebaut wird. Es ist nicht wenig, aber doch nicht die ganze Staatslehre«.

30) Tako se, po mojem mišljenju, svakako kreće u tim, metodološko dopustivim, granicama novo odlično djelo prof. T a s i ć a: Uvod u pravne nauke — Enciklopedija. Zato će dobrim plodom uroditi njegovo ispravno nastojanje, da pravo do vede u vezu s moralnim i socijalnim faktorima. Pogotovo je simpatično, da se baš tim putem uvedu mladi ljudi u studij prava.

31) T a s i ć: Enciklopedija str. 82 i slij. daje lučenju izmedju normativnih i tehničkih pravnih pravila jedno drugo značenje, i koje je, kako on naročito potcrtava, strogo relativno. Pošto mu je načelno pravo sinteza dviju zadataka: pravičnosti i reda (str. 131), to i razlikovanje normativnih i tehničkih pravila svodi na razlikovanje izmedju pravila pravičnosti i pravila celishodnosti.

Digitized by Google

vanrednu vidovitost i smisao, da postavi veliki moderni pravni problem, koji će doskora prihvatiti čitava pravna nauka. Problem je u limitaciji i determiniranju zakonodavca. Ne mari, što se pri tome najčešće i ne radi o formalno-legalnom determiniranju odnosno limitaciji, nego o materijalno-legitimnom. Pravna nauka sve više iznosi pitanje limitacije i determiniranja zakonodavca (iako prvenstveno kao socijološki, politički i moralni problem, i pod jakim uplivom danas naročito razvijenih socijalnih i političkih nauka), i ovo ulazi sve više u našu pravnu svijest. Izgleda, da smo svjedoci jednog procesa, gdje se lagano izvjesna izvorno materijalno-legitimna ograničenja pretvaraju u formalno-legalna.

U francuskoj pravnj nauci se u pogledu ovog pitanja luče voluntariste od objektivista. Prvima je pravna norma čisti proizvod ljudske volje, a drugima djelo čimbenika, koji stoje van ljudske volje. Voluntaristi potcrtavaju kod pravnog pravila autonomiju volje, a objektiviste socijalni, moralni itd. poredak. Voluntaristima je sama volja stvaralac pozitivnog prava, a pitanje neke prethodne i više norme im je neznanstvena tlapnja; objektivistima, naprotiv, nije ova volja apsolutna i »suverena«, nego potčinjena nekoj prethodnoj i višoj normi, od koje pozitivno pravo povlači svoju snagu i važnost. Radikalnim objektivistima proizvire pravna obveza iz jedne više norme, koja je nad voljom pojedinca (Duguit-ovim jezikom rečeno: i nad onima, koji vladaju, i nad onima, kojima se vlada), a voluntaristima od volje nadležnog organa. Dok voluntaristično shvaćanje pokazuje tendenciju, da oslobodi zakonodavca svih stega i ograničenja, objektivističko shvaćanje okružuje zakonodavca velikim ograničenjima. Obje se ove teorije razlikuju prema tome bitno i po svojim praktičnim posljedicama. Zakonodavac bi po objektivističkom shvaćanju bio najviše samo pronalazač, a ne i stvaralac prava, — on ne stvara, nego samo formulira pravo. Ideje postoje već unaprijed u svijetu, i zato nema stvaralaca, nego samo pronalazača ideja (Hauriou).

Objektivističko shvaćanje, iako u izvjesnoj blažoj formi, izgleda, dobiva danas prevagu u francuskoj pravnoj teoriji. Ekstremni pravac se ove teorije pri tome već posve približio školi prirodnog prava. Objektivističko shvaćanje dolazi osobito do izraza kod pristaša nove tkzv. institucione teorije, koja je počela s Hauriou-ovim istraživanjem. Francuska teorija institucije postaje tim aktuelnija i zanimljivija, što se i novi pravac u njemačkoj pravnoj literaturi, nadahnut nacionalsocijalističkim pokretom, dosta na nju poziva i otkriva mnoge sličnosti.[32]) U toj je njemačkoj literaturi primjetljiv jak antivolunta-

---

32) Tako naročito Carl Schmitt, jedan od glavnih ideologa ove nove njemačke pravne nauke. On razlikuje (Über die drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens, 1934) tri vrsti pravnoznanstvenog mišljenja, prema tome da li se pravo shvaća kao pravilo, kao odluka ili kao konkretni poredak i formiranje (Gestaltung). Zastupajući posljednju tezu, njemu ne stvara norma ili pravilo poretka, već ova norma ima samo izvjesnu regulirajuću funkciju u okviru odredjenoga poretka. Schmitt upućuje na talijanskog pisca Santi Romano, po kome je pravni poredak jedinstveno biće, koje se djelomično pokreće pravilima, no koje prije svega samo po-

Digitized by Google

rizam. Teorija institucije postavlja na prvo mjesto samu ideju. Institucija je ideja djela ili poduzeća, koje treba realizirati (Hauriou), ili ideja snabdjevena sredstvima (Renard), ili utjelovljena ideja (Délos). Po Cuche-u postoji kao posebna skupina institucija i sam l'institution — règle, — to je poredak, koji ide za kolektivnom svrhom. Vodeća ideja svake institucije — a država je samo institucija medju drugim institucijama — je njena svrha, a te se svrhe svode na posljednju svrhu, koja je za veći dio institucione teorije opće dobro. Po tom svojom osnovnom idealističkom stavu razumljivo je, da su pristaše institucione teorije, u ogromnoj većini, mnogo bliži objektivistima negoli voluntaristima; premda o ovom pitanju, kao i o mnogim drugim pitanjima, fali kod pristaša ove teorije jedinstveno gledanje. Većina ih stvarno miri objektivizam s voluntarizmom, i zastupa umjereni objektivizam[33]).

I uistinu, izgleda, da će i ovdje ovaj srednji put biti najbolji. Objektivizam se može prihvatiti samo u kalmiranom obliku. On i odgovara ideji pravne države, jer ograničuje i samog zakonodavca. Kalmiranje je potrebno u dvostrukom pravcu: da zakonodavac nije uvijek samo determiniran, već i slobodan, i drugo, da se kod ovih ograničenja često ne radi o pozitivno-pravnim, nego o socijalnim, etičkim, političkim itd. ograničenjima. Treba, dakle, lučiti dvoje: da li je u konkretnom slučaju zakonodavac slobodan ili ograničen, i drugo, koje je vrsti

---

kreće pravila kao figure na igralištu. Pravila pretstavljaju, prema tome, prije objekt ili sredstvo pravnog poretka, negoli element njegove strukture. Promjena norme je više posljedica, negoli uzrok promjene poretka. Schmitt nalazi u Njemačkoj veliki krug pravnog mišljenja poretka. U Francuskoj je, po njegovom mišljenju, nauka Hauriou-a o instituciii prvi sistematski pokušaj za konkretno mišljenje poretka. Hauriou mu je realniji od Duguita-, jer se H. istraživanje zasniva na praksi Drž. savjeta. Za ovo institucionо mišljenje sama država nije sustav normi, niti suverena decizija, već institucija institucijâ, u čijem poretku mnogobrojne druge u sebi slobodne institucije nalaze svoju zaštitu i poredak. Sam Schmitt predlaže za ovo treće i sadašnje pravnoznanstveno mišljenje ne izraz institucionо, već »konkretes Ordnungs und Gestaltungsdenken«.

U raspravi Beck: Zur neuesten Entwicklung der französischen Rechtslehre (Deut. Juristenzeitung 1935 str. 279 i slj.) ukazuje se na sličnost osnovnih ideja francuske institucione teorije s modernom (nacionalsocijalističkom) njemačkom pravnom teorijom. Bitno je piscu da se pravo opet dovede u vezu s čudorednim, nacionalnim poretkom.

33) Naročito uzima i sam Hauriou institucioni sustav kao srednji put izmedju apsolutnog objektivizma i apsolutnog voluntarizma. Desqueyrat u svojem lijepom, novom djelu: L'institution, le droit objectif et la technique positive, koje pruža dosada najljepši pregled ove teorije, zauzima jednako srednji stav. Individualna volja, prema njemu, nije jedini realni izvor pozitivnog prava. Ali s druge strane ne može se ni tvrditi, da bi pozitivno pravo bilo strogo socijalno determinirano. Pravo je uistinu mješavina determinizma i slobode, i radi se samo o mjeri te mješavine. Ali to nije više pravni, već socijološki problem. Priznavajući prvenstvo objektivnog prava, D. traži intervenciju volje za posljednje determiniranje pozitivnog prava. U opoziciji stoji, u tom pitanju, u institucionoj nauci Waline, koji je apsolutni voluntarista. Opet njegov voluntarizam nije jednak običnom voluntarizmu, jer znači volju institucije. Antipodi su mu, po svojem radikalnom objektivizmu, Renard i Délos, radikalne pristalice primata prirodnog prava nad pozitivnim. Pravo se, po njima, ne smije identificirati sa zakonima: zakon i čitavo pozitivno pravo su samo izraz prirodnog prava.

Digitized by Google

to ograničenje, formalno-legalne ili materijalno-legitimne prirode. I tako se, u glavnom, opreka izmedju voluntarizma i objektivizma svodi na sprijeda opisana dva razna gledanja: formalno-legalno i materijalno-legitimističko. Ako se stavimo isključivo na prvo gledište dolazimo do voluntarizma, a ako uvažimo i drugo gledište, dolazimo do objektivizma. Što se ove objektivističke tendencije danas nesumnjivo šire u pravnoj nauci, treba, uz ostalo, pripisati i današnjem vremenu velikih političkih, socijalnih itd. poremećenja. Jer, kako smo već sprijeda utvrdili, strogi pravni pozitivizam može se praktički provoditi samo u skroz staloženo i mirno vrijeme.

11. Esencijelno je za pravnu državu režim pravnih normi, opća ideja normativnosti. Primijenjena specijalno na upravu — a baš je ta primjena postala značajna za modernu pravnu državu — ta ideja znači, da se upravni akti izdaju po nekoj unaprijed odredjenoj maksimi, po nekom općem pravilu, a ne po časovitoj odluci. Bitno je za pravnu državu, da pravo ima ovaj normativni značaj. A za ovo je potrebno, da zakon (pravna norma) ne veže samo pojedine gradjane i pojedine vlasti u odnosu spram autora pravnog propisa, nego i samog autora pravnog propisa, tako dugo, dok nije propisanim načinom izmijenio odnosni pravni propis. S punim pravom se ističe, da je baš ova potonja vezanost najznačajnija u režimu legalnosti i pojmu pravne države[34]) — bez toga nema ni legalnosti ni pravne države. Pravo nema normativni značaj, nego — da se poslužimo izrazom sovjetskih pravnika — instrumentalni značaj, kad ne važe apsolutno, naročito kad ne veže samu državnu vlast,[35]) već služi samo kao neke vrsti tehničke instrukcije. Baš fašistički i njemački nacionalsocijalistički pisci rado podvlače, kako su, upravo zbog ove normativnosti, i današnja Italija i današnja Njemačka pravne države, dok da to nije boljševička Rusija.[36]) Strogo idejno i teoretski uzeto, može se reći, da u razvijenoj demokra-

---

34) »— — la loi s'imposant à ses auteurs mêmes aux détententeurs du pouvoir, qu il soitroi, parlement, ou roi et parlement, et le seul trait qui marque l'existence du regime de légalité. Elle s'est surajoutée historiquement aux premières, déterminant l'Etat de droit. Sa présence au fondement de l'Etat, constitue le seul critérium de distinction entre l'Etat arrivé dans son évolution progressive à réaliser un Etat de droit, et les autres formations juridiques primaires« (Raicu: Légalité et nécessité. str. 46).

35) U svojem djelu: La théorie générale de l'Etat soviétique, 1928 Mirkin Gecević karakteriše sovjetsko pravo kao »un ensemble de règles obligatoires pour les gouvernés, non pour les gouvernants; de telle sorte que la notion même du droit objectif comme règle de droit est inapplicable au régime soviétique«. On se pri tome naročito poziva na sovjetskog pravnika prof. Lodiženskoga, prema kome: »La révolution a creé des raports juridiques qui ne sauraient coincider avec les cadres étroits du droit objectif et que le droit soviétique doit toujours conformer à la clausula rebus sic stantibus«.

36) Fašistički orijentirani pravnik prof. Luigi Benedicenti u više programatskom članku, namijenjenom inozemstvu (Verwaltungs-Archiv, god. 1934 str 339), naročito podvlači, da je i fašistička država pravna država.« to jest pravnim normma uredjeno državno biće, dok je sovjetska država — u čemu ona i jeste jasna i mehanička antiteza tradicionalnom državnom tipu — izgradjena kao ajuridička i

Digitized by Google

ciji nesumnjivo leži vrlo jako političko jamstvo za ideje pravne države. no i van čiste demokracije dade se pojmovno zamisliti režim, koji se veže vlastitim pravnim normama.[37])

Ne smeta ideji normativnosti, ako se pravnoj normi daje bilo individualistička, bilo univerzalistička koncepcija. Samo ako se univerzalistička koncepcija pretegne (što se lakše dogadja u autokratskom režimu), može se poništiti i sama ideja normativnosti. Po koncepciji ekstremnog liberalizma (koje je u jakoj oštrini više došlo do izražaja u literaturi negoli u praktičnom državnom životu), prvenstveni su elemenat prava pojedinca, dok pravne norme imaju samo tu svrhu, da osiguraju i zajamčuju ovu pojedinčevu opoziciju; naprotiv po univerzalističkom stajalištu, koje je jednovremeno i objektivističko, sama je norma prvenstveni primarni i izvorni elemenat, dok su ovlašćenja i dužnosti pojedinca drugotne, i slijede iz pravne norme. Po prvoj koncepciji normiranje se uvijek provodi gledom na pojedinčevu poziciju. i kako bi se on što više zaštitio: pravna norma je skup, svežanj pojedinčevih ovlašćenja i izraz njegoev pravne pozicije; — čitava tehnika normiranja izgradjuje se oko normiranaj subjektivnih prava, a potisnuta je ideja zajednice i općeg dobra. Po drugoj, univerzalističkoj koncepciji, normiranje se provodi u općem interesu zajednice, pa ovisi samo od slučajne koincidencije interesa pojedinca s onim zajednice, ako bude time učvršćena i pozicija pojedinca; pravna norma uredjuje prvenstveno odnose zajednice i želi utvrditi valjani, objektivni pravni poredak; — čitava tehnika normiranja potčinjena je ideji zajednice i općeg dobra. Posredno ideja normativnosti, i kraj univerzalizma, ide

---

antijuridička država. Za nju je pravo samo čisto praktično oružje. Za nju nema ni prava, ni pravde«.

K o e l l r e u t h e r, da uzmemo baš jednog radikalnog propagatora novih nacionalsocijalističkih ideja, izražava se jednako protiv boljševičke Rusije (Grundrisz der allgemeinen Statslehre. 1933 str. 108): »In der Ordnungsaufgabe des Rechts sind aber immer traditionelle Werte enthalten. Denn das Recht zielt ja in erste Linie auf die Erhaltung des Vorhandenen und Gegebenen. Revolution und Rechtsstaat sind deshalb Gegensätze und konnen auf die Dauer nicht nebeneinader im Volks- und Staatsleben Bestand haben. Die echte Revolution als einmalige politische Entscheidung greift in die Substanz einer gegebenen Rechtsordnung ein und schafft Raum für neue politische Formen. Ein Staat dagegen, der sich selbst als in »permanenter Revolution« befindlich bezeichnet, kann wesensgemäsz kein Rechtsstaat sein. Deshalb ist der bolschewistische Staat der Gegenpol eines Rechtsstaates, weil er sich seiner Idee nach bewuszt als Übergangzustand empfindet. Und da er alle bisherigen traditionellen Werte, z. B. Ehe und Religion, zu zerstören sucht, kennt er auch keinen Rechtswert und ist deshalb der Typus des Nicht — Rechtsstaats«.

Pojedinačno se i u Njemačkoj javljaju glasovi, koji odbacuju ovu normativnost, tako naročito F o r s t h o f f. »Der hervortretende Unterschied des gegenwärtigen im Vergleich mit dem rechtsstaatlichen Gesetzesbegriff ist der, dasz das heutige Gesetz nicht mehr normative, abstrakte Ordnungen, sondern personale Wirkenszusammenhänge herstellt« (Deut. Juristen Zeitung, 1934 str. 308). No on je u tome dosljedan, pa uopće zabacuje, da bi današnja Njemačka bila, ili uopće trebala da bude, pravna država.

37) Protivno R a i c i u u cit. djelu (str. 19), kome je pravna država moguća samo u demokraciji, jer da se samo ovdje može realizirati, da pravo sve jednako veže, a naročito i samu državu i one koji vladaju.

Digitized by Google

u korist pojedinca. A to naročito zato ,što i pojedinac može, zbog ove normativnosti, da unaprijed predvidi sve odnose. Uopće je ova predvidljivost jedna od najznačajnijih crta u režimu legalnosti[38]), te ona ide baš tako u korist zajednice, kao i u korist pojedinca.

Ovoj različnoj, individualističkoj odnosno univerzalističkoj koncepciji pravne norme, odgovara i različna koncepcija subjektivnih prava. Individualizam dovodi do primata subjektivnog prava, a univerzalizam do onoga objektivnog prava. Desubjektiviziranju pravne norme odgovara objektiviziranje subjektivnih prava. Najbolje se ovaj razvoj primjećuje u javnom pravu kod t. zv. temeljnih prava slobode. Nekoć su ta prava shvaćana strogo subjektivno kao tvrde kule, koje služe isključivo u obranu pojedinčeve pravne sfere; uplivom univerzalističke koncepcije, ova se prava pretvaraju u objektivna pravna načela; subjektivni i individualistički momenat prestaje biti prvenstven, i na njegovo mjesto dolazi objektivno načelo.[39])

Učitelji javnog prava, kad su definirali i konstruirali subjektivno pravo, bili su, po prirodi stvari, većma naklonjeni objektivističkom shvaćanju, nego što su ovo bili civiliste u pogledu subjektivnog privatnog prava. Kod potonjih je i dosta rašireno shvaćanje, da je subjektivno pravo logički i vremenski prethodilo objektivnom pravu. I Windscheidovo tumačenje subjektivnog prava kao moć volje (Willensmacht) je tipično civilističko shvaćanje. Iheringova formula, daje to »pravom zaštićeni interes« znači već znatno objektiviziranje, i zato je ova formula mnogo bliža publicističkom shvaćanju. Učitelji javnog prava, koji su prihvatili Windscheidovu ideju, morali su ju nekako ublaživati. Obično bi ju kombinirali s Iheringovom formulom, bilo da više naglašuju jednu, bilo više drugu ideju.[40]) I zato je skroz razumljivo, da su u novoj pravnoj literaturi upravo dva učitelja javnog prava istupili u pogledu problema subjektivnih prava kao strogi objektiviste: Duguit i Kelsen. Obojica izražavaju, na pravni način, univerzalističku koncepciju.

Izmedju ove objektivističke teorije Duguita i Kelsena ima mnogo sličnosti, premda je put i metoda, kojom se oni služe skroz različan. Duguit istupa strogo realistički, dok Kelsen želi razviti teoriju čistog

---

38) Ovu crtu režima legalnost vrlo dobro naglašava P. Negulesco u svojem djelu o rumunjskom administrativnom pravu. »U državi zasnovanoj na legalnosti socijalni odnosi su tako organizovani, da omogućuju pojedincu unaprijed predvidjeti, kako se on ima vladati, kako će se drugi spram njega vladati, i kako će se sama država spram njega vladati«.

39) »Die Grundrechte altliberaler Prägung waren Glieder einer vom Staate wegführenden Bewegung — — heute können sie nur im Sinne einer zum Staate hinführenden Freiheit verstanden werden — — Die Grundrechte als ein geschlossenes und der nationalen Gestaltung dienendes System bedeuten eine völlige Abkehr von den altliberalen Grundrechten, deren Sinn in einer negativen, lediglich staatsbeschränkenden Funktion bestand. Aus individuellen Freiheiten haben sich die Grundrechte zu Grundformen der öffentlichen Ordnung entwickelt«. (Huber Bedeutungswandel der Grundrechte — Archiv des öffentlichen Rechts, god. 1933. str. 84).

40) U prvom smislu primjerice Georg Jellinek, a u drugom Michoud.

Digitized by Google

prava, daleko od svake politike. Zato je politička ideja univerzalizma mnogo uočljivija kod Duguita, negoli kod Kelsena. Duguitu je iznad svega društvo, a pošto pojedinci nisu ništa drugo nego članovi društva, ne mogu im se podijeliti subjektivna prava. Subjektivno pravo je samo pravna situacija, iz koje ima pojedinac što bolje poslužiti društvu. Ali i pri Kelsenu, unatoč svega njegovog čisto pravnog rezoniranja, vidno se ispoljuje univerzalistička koncepcija. Kelsen je tipičan zastupnik univerzalističke koncepcije, htio ili ne htio, svijesno ili nesvijesno. Strogo pravnom argumentacijom zastupa se ovdje političko, univerzalističko shvaćanje. Kelsen stavlja u prvi red pojam pravne dužnosti. Svako pravno pravilo mora nužno statuirati neku pravnu dužnost, uz ovo ono može statuirati i ovlašćenje. Ovlašćenje je samo moguća, a ne i nužna sadržina objektivnoga prava. U tom se slučaju pravna norma individualizira na ovlašćenje, t. j. na pravo nekog subjekta, da se posluži pravnom normom za oživotvorenje svojih interesa. No ovo pravo nema ništa samostalnog, jer postoji samo u toliko, ukoliko ga normira objektivno pravo. Subjektivno pravo moglo bi biti od objektivnog prava samo onda različno, kad bi bilo od njega neovisno (ideja prirodjenih prava). Subjektivno pravo, dosljedno prema Kelsenu, nije ništa drugo nego objektivno pravo, samo što se po svoji posljedici neprava obraća na neki konkretni subjekt (dužnost), ili stoji ovome na raspoloženju (ovlašćenje). Subjektivno pravo je samo naročiti oblik objektivnog prava — pravna norma, koja je dobila konkretno individualni sadržaj.

Ideja normativnosti može se sačuvati uz obje ove koncepcije, individualističku i univerzalističku. Svakako mora pri tome ostati netaknuto načelo, da pravna norma tako dugo, dok se redovnim putem ne izmijeni, jednako veže državu kao i gradjane, — i one koji vladaju, i one nad kojima se vlada. To je bitno u ideji normativnosti prava. Bilo je vrijedno truda najvećih pravnika, da pravno utvrde[41]) i politički obrazlože ovu glavnu osnovu pravne države, bez koje joj nema života. Kad skrajni univerzalizam, ideja totalne države i slično, i ovo načelo jednom ponište, onda se uistinu ne može više govoriti o pravnoj državi. Vraćamo se punim jedrima u situaciju, kako je postojala u vrijeme prije postanka pravne države, naročito za vrijeme policijsko-apsolutističke države, kad su pravila, koja su se izdavala upravi, imala značaj strogo internih uputstava, koja samo vežu niže upravne organe spram viših, a nemaju značaj objektivne i opće maksime. Čak ovi moderni, skrajni »totalizatori« idu često i preko pravne situacije, kako je postojala u policijsko-apsolutističkoj državi, jer ova svoja »moderna« načela primjenjuju i na samo sudstvo, što nije činila ni sama razvijena policijsko-apsolutistička država (bar ne u ideji).

(Nastavak slijedi)

---

41) Vidjeti o tome moje Upravno pravo I str. 139 i slij.

Digitized by Google

O nekim namjeravanim naredjenjima u projektu novoga mjeničnoga zakona

Napisao dr. Pavlović Toma, pretsjednik odjeljenja apelacionog suda u Novom Sadu.

Medjunarodnom konvencijom (»K«) primila je, kao mnoge druge države, tako i naša država na sebe obavezu, da će donijeti novi mjenični zakon; u smislu te K-e imaju se u naš novi mjenični zakon unijeti sva naredjenja, i to sa medjunarodno ugovorenim tekstom, t. zv. »Unificiranog zakona o mjenici« (»Um«), — jedino što su pojedine države, medju njima i naša država zadržale za sebe pravo, da u pojedinim pitanjima, koja su označena u t. zv. »Rezervama« (»R«) otstupe od naredjenja spomenutog Um-a. Uslijed toga je naše Ministarstvo pravde spomenuti Um. i R. poslalo nekim privrednim organizacijama i višim sudovima na mišljenje o tome, u pogledu kojih naredjenja Um-a bi se naša država trebala da koristi sa svojim pravom iz R-i, — a naknadno je od strane Ministarstva postavljeno još i specijalnih pet odnosno šest novih pitanja.

I. Jedno od tih pitanja, koje je po mojem mišljenju od velike praktične važnosti, je pitanje roka za ispunjenje bianko mjenice.

Da bi bolje razumjeli stanje stvari iznosim, da § 10. Um-a, koji treba da zamijeni drugu alineju §-a 16. našeg sadanjeg mjeničnog zakona (»Mz«a), glasi ovako: »Ako je mjenica, koja je u vrijeme izdanja bila nepotpuna, naknadno ispunjena protivno učinjenomu sporazumu, postupanje protivno učinjenomu sporazumu ne može se prigovoriti imaocu mjenice, osim ako je mjenicu pribavio zlomisleno ili ako je pri pribavljanju mjenice postupao velikom nemarnošću«. Pitanje, koje je postavljeno u tom pogledu od strane Ministarstva je to, da li treba u § 10. projekta našega novog mjeničnog zakona, koji doslovce odgovara §-u 10. Um-a, unijeti dva nova stava ove sadržine i to kao stav 2.: »Imalac gubi svoje pravo ispunjenja bianko mjenice za tri godine od izdanja mjenice«, a kao stav 3.: »Taj gubitak ne može se prigovarati imaocu dobre vjere, kome je isprava prenesena sa svim potrebnim sastojcima«.

Po mojem mišljenju u naš novi mjenični zakon ne bi trebalo unijeti naprijed spomenuta dva nova stava i to zato, što se kose sa K-om zatim što ne sprečavaju zloupotrebe, što su nepravedni, a naročito što bi smetali prometu sa mjenicama, — a pri tom nisu ni dovoljno jasno stilizovani.

A) Namjeravana dva nova stava su u protivnosti sa K-om iz slijedećih razloga: Po §-u 3. »R« mi doduše imamo pravo, da spomenuti § 10. Um-a »ne unesemo« u naš nacionalni mjenični zakon, ali to pravo neunošenja tog §-a 10. Um-a po mojem mišljenju ne znači, da mi imamo i to pravo, da to pitanje (pitanje nepotpunih mjenica) drugačije reguliramo, nego što je regulirano u spomenutom §-u 10. Um-a. Po mojem tumačenju tog §-a 3. R-i, mi imamo pravo, da sasvim — izostavljanjem §-a 10. Um-a stvorimo takovo pravno stanje, da potpisom

Digitized by Google

nepotpune mjenice ni u kojem slučaju, dakle ni u slučaju naknadnog ispunjenja, ne nastaje mjenična obaveza, — ali kad to ne činimo, nego hoćemo da zadržimo § 10. Um-a, onda nemamo pravo, da dodavanjem još 2 stava §-u 10. Um-a pitanje nepotpunih mjenica drugačije reguliramo, nego što je regulirano u spomenutom §-u 10. Um-a, naime da ograničimo pravo imaoca nepotpune mjenice odnosno da njegovo pravo učinimo zavisnim od toga, da nepotpunu mjenicu u roku od 3 godine naknadno sa potrebnim sastojcima ispuni, dakle da radi održanja prava imaoca mjenice uvedemo jednu novu, u Um-u nepoznatu i nepredvidjenu pravnu radnju imaoca mjenice: ispunjenje nepotpune mjenice u roku od 3 godine. To ne bi bilo »neunošenje« §-a 10. Um-a u naš nacionalni zakon, na što u smislu §-a 3. R-i imamo pravo, nego bi to bilo otstupanje od onakog reguliranja, kakovo se nalazi u Um-u, a na to nemamo prava.

Protiv moga gornjeg stanovišta možda će se prigovoriti, da postavljanje roka od 3 godine upravo znači reguliranje neke vrste zastarivanja, a da je pitanje zastarivanja, pošto u Um-u u opće nije regulirano, ostavljeno u cijelosti reguliranju pojedinih nacionalnih zakonodavstava. Mislim, da ovaj prigovor ne bi bio opravdan, jer ovdje nije u pitanju zastara mjeničnoga prava t. j. zastara prava, da se na osnovu mjenice zahtijeva odnosna mjenična činidba (plaćanje), nego je ovdje riječ o jednoj pravnoj radnji (o ispunjenju nepotpune mjenice), koju bi imalac bio dužan da preduzme radi očuvanja svoga prava iz mjenice (naime radi očuvanja svoga prava, da iz nepotpune mjenice, ispunjenjem iste stvori pravovaljanu mjenicu).

B) Ako se naprijed spomenuta 2 stava kao dodatak §-a 10. Um-a usvoje, to će stvoriti u prometu sa mjenicama i time u cijelom našem privrednom životu priličnu zabunu i to iz slijedećih razloga: Na pravnom području apelacionoga suda u Novom Sadu, a vjerojatno i apelacionih sudova u Zagrebu, Ljubljani i Splitu se većina mjenica izdaje (potpisuje ih trasant) nepotpune, od prilike 95%, a možda i više svih mjenica su bianko-mjenice u toliko, što na njima nije ispunjeno baš svih 8 (odnosno 9) sastojaka trasirane mjenice, nego većina mjenica se potpisuje sasvim neispunjene, tek obazriviji ljudi ispunjuju i to obično samo svotu (i to samo brojem u desnom uglu mjenične blankete), i koji put i dospjelost, a vrlo je rijedak slučaj, da se mjenica prije, nego što je potpiše trasant, ispuni baš sa svim sastojcima mjenice, n. pr. i sa mjestom izdanja i datumom izdanja. Sada, kada neko sa nepotpunom mjenicom, na kojoj se inače nalaze n. pr. 3 »dobra« potpisa (potpisa ljudi, sposobnih za vjeresiju), ali na kojoj je ispunjena n. pr. samo svota i dospjelost, dodje nekomu poštenomu (solidnomu) zajmodavcu radi njezina eskontovanja, taj solidni zajmodavac mu na takovu mjenicu ne će htjeti dati novaca, jer, ma da je dobre vjere i ma da daje realnu protuvrijednost za mjenicu, ali pošto bi ta mjenica na njega prenesena bila bez svih potrebnih sastojaka, on će se bojati, da će se protiv njega istaći prigovor iz naprijed spomenutog stava 3, da je naime mjenica defakto izdata (potpisao ju je strasant) prije više od 3 godine. Ni malo nije vjerojatno, da će se ikoji solidan i realan zajmodavac htjeti upuštati u to, da se raspituje, kada je trasant mjenicu de

Digitized by Google

fakto potpisao, da bi se uvjerio, da li nije od ono doba možda više od 3 godine prošlo, niti će taj solidni zajmodavac htjeti svoje mjenično pravo, za koje daje realnu protivrijednost, učiniti zavisnim od iskaza i obavještaja ljudi, koji su navodno bili prisutni, kada je trasant mjenicu potpisao, i za koje on ne može unaprijed znati, da li na sudu ne će drugačije iskazati, nego što su njega obavijestili. Pošto uslijed toga solidan zajmodavac na tu mjenicu ne će htjeti dati novaca, bit će onaj, koji traži na nju novaca, primoran, da ode nekomu manje solidnomu zajmodavcu, vjerojatno kakvomu lihvaru, koji će opasnost iz predloženoga stava 3 već uzeti u kalkulaciju i tu mjenicu putem podmetnutoga trećega lica (Strohmanna) utužiti, a protiv toga podmetnutoga lica mjenični obaveznik ne će moći istaći prigovor, da je na to podmetnuto lice mjenica bez potrebnih sastojaka prenesena, jer će već onaj lihvar ispuniti mjenicu i tako ispunjenu prenijeti na podmetnuto treće lice. — Drugi tražilac zajma na mjenicu, pošto bude odbijen od solidnog zajmodavca, ne će se možda obratiti kakvom lihvaru, nego će možda otići kući i pokušati, da sam ispuni mjenicu, pri čemu će se, pošto nije svaki čovjek doktor prava ni viši bankarski činovnik, vrlo često dogoditi, da pogrješno ispuni mjenicu. Treći će se možda obratiti radi ispunjena mjenice nekomu piskaraču, koji će možda takodjer pogrješno ispuniti mjenicu. Posljedica će toga, ako se namjeravani dodatak §-u 10. Um-a usvoji, biti dakle to, da će se oni, koji ne umiju sami ispuniti mjenicu, a to je većina ljudi, naročito seljaci, majstori, manji trgovci, morati obratiti ili lihvaru ili piskaraču ili će morati reskirati, da rdjavo ispune mjenicu, uslijed čega će izgubiti svoje pravo protiv onih, koji su po mjenici njima odgovorni.

C) Namjeravani dodatak §-u 10. Um-a, po mojem mišljenju, nije dovoljno jasno stilizovan. Po mojem tumačenju toga dodatka, naime iz namjeravanog stava 3 a contrario slijedi, da mjenični obaveznik ne gubi pravo prigovora zakašnjenog ispunjenja samo spram onog imaoca mjenice: 1. na koga ona uopće nije prenesena, dakle spram prvobitnoga pribavljača mjenice, dakle spram remitenta, 2. koji nije »dobre vjere«, dakle spram nepoštenog imaoca, 3. na koga je mjenica prenesena bez svih potrebnih sastojaka, pa ma bio on i pošteni pribavljač mjenice. To bi značilo, da bi se mjenični obaveznik sa prigovorom, da je mjenica poslije roka od 3 godine ispunjena, mogao (s uspjehom) braniti samo: 1. protiv remitenta, 2. protiv nepoštenog imaoca mjenice; 3. protiv onoga poštenog imaoca mjenice, na koga je mjenica prenesena bez svih potrebnih sastojaka. To bi po mojem mišljenju bio smisao namjeravanoga stava 3. I to bi samo po sebi bilo prilično jasno. Nejasno je samo to, što znače one riječi u namjeravanom stavu 2.: »(gubi) svoje pravo ispunjenja«. Da li znače, da gubi: a) pravo ispunjenja mjenice uopće, dakle i »pravo ispunjenja mjenice protivno učinjenomu sporazumu«, ili b) »pravo ispunjenja mjenice u smislu učinjenoga sporazuma i u nedostatku naročitoga, ma i prećutnoga sporazuma«. Na način, naveden naprijed pod a), mislim da se spomenute riječi ne mogu tumačiti, jer imalac ne može »gubiti« pravo ispunjenja mjenice protivno učinjenomu sporazumu jednostavno zato, što to pravo uopće nije ni imao,

Digitized by Google

nema ga ni unutar roka od 3 godine, ne može ga dakle ni izgubiti. Ostaje dakle samo tumačenje pod b), da naime riječi »pravo ispunjenja« znače »pravo ispunjenja mjenice u smislu učinjenog sporazuma i u nedostatku naročitog ma i prećutnog sporazuma«.

Uzevši u obzir sve naprijed navedeno, smisao cijeloga namjeravanog dodatka, dakle i stava 2. i stava 3., bio bi, jasnoće radi malo opširnije iznesen, ovo: »Imalac mjenice ima pravo, da u roku od 3 godine dana, računajući od izdanja, nepotpunu mjenicu u smislu sporazuma ili u nedostatku sporazuma ispuni potrebnim sastojcima. Po proteku te 3 godine to njegovo pravo prestaje, ali se prigovor zakašnjenog ispunjenja može istaći samo spram remitenta, spram nepoštenog imaoca mjenice i spram onoga poštenog imaoca mjenice, na koga je ona presena bez svih potrebnih sastojaka«. To bi bilo po mojem mišljenju pravilno tumačenje namjeravanoga dodatka. Da li se baš to namjerava izreći, ne znam. Ali ako se to hoće izreći, onda bi ta naredjenja bila neopravdana (vidi izneseno niže pod D), osim toga izlišna (vidi niže pod E), a pri tom bi stvarala teškoće u privrednom životu (vidi izneseno naprijed pod B), a ne bi od njih bilo nikakove koristi, jer ne bi onemogućivale zloupotrebe (vidi izneseno niže pod F.).

D) Neopravdana bi ta naredjenja bila zato, što po mojem mišljenju nije opravdano dati mjeničnomu dužniku zaštitu n i s p r a m n e p o š t e n o g i m a o c a mjenice protiv onoga djelanja inače u drugom pogledu nepoštenog imaoca mjenice, koje n i j e nepošteno. Smisao ovih mojih riječi se vidi jasnije iz ovoga primjera: A. potpiše i preda B-i mjenicu i to radi vršenja vanbračnog odnosa; causa davanja mjenice je nesporno turpis causa; B. znajući, da će, ako ona utuži A-a, uslijed prigovora turpis causae njena tužba biti odbijena, sporazumije se sa C-om, da onemoguće A-ove prigovore; uslijed toga sporazuma B tu neispunjenu mjenicu preda C-u, C tu mjenicu u smislu prvobitnog usmenoga sporazuma izmedju A-a i B-e ispuni i utuži A-a u svoje ime. C je zaista nepošteni imalac i protiv njegove tužbe svakako da treba zaštititi A-a, ali opravdano je A-u dati zaštitu samo protiv onoga djelanja C-ovog, koje je nepošteno, naime protiv C-ovog zlonamjernoga u cilju izigravanja A-ovog prava učinjenoga p r i b a v l j a n j a mjenice, ali ne i protiv onog djelanja C-ovog, koje nije nepošteno, naime protiv ispunjenja mjenice u smislu sporazuma izmedju A-a i B-e. Što je naprijed rečeno za nepoštenog pribavljača mjenice, to važi i za remitente, a još u većoj mjeri za onoga poštenog imaoca mjenice, na koga je mjenica prenesena bez svih potrebnih sastojaka. Po mojem mišljenju zaštitu mjeničnomu obavezniku ne treba dati protiv ničijega p o š t e n o g djelanja, nego samo protiv nepoštenoga, zakonski nedozvoljenoga djelanja, a ispunjenje mjenice u smislu sporazuma nije nepošteno, zakonski nedozvoljeno djelanje, ma tko to učinio, dakle ma učinio i onaj, koji je inače u d r u g o m pogledu, u pogledu pribavljanja mjenice, nepošten.

E) Namjeravani dodatak je po mojem mišljenju i n e p o t r e b a n, jer spram poštenog imaoca mjenice mjenične obaveznike ni ne treba štititi, a spram nepoštenog imaoca mjenice su oni dovoljno zaštićeni §-om 16 Mz-a (odnosno §-om 17 Um-a); u slučaju, navedenom naprijed

Digitized by Google

pod D), A je dovoljno zaštićen time, što će u smislu §-a 16. M-a i odnosno §-a 17. Um-a moći istaći prigovor turpis causae, i da je C baš radi onemogućavanja prigovora pribavio mjenicu (fraudulozno pribavljanje mjenice u smislu §-a 16 Um-a odnosno svijesno postupanje na štetu dužnika u smislu §-a 17 Um-a). Uslijed toga A-u nije potrebno, da ima i to pravo, da prigovara, da onda, kada je C mjenicu pribavio, ista nije bila snabdjevena svim potrebnim sastojcima.

F) No ne samo da namjeravani dodatak nije opravdan, ni potreban, nego se od njega nema nikakove koristi, jer ne onemogućuje, čak ni ne otežava zloupotrebe. Time, što sprečava imaoce, da poslije 3 godine ispune mjenicu, ne onemogućuje, da oni to unutar roka od 3 godine učine, a od onog, koji hoće da čini zloupotrebu sa neispunjenom mjenicom, naime hoće da je ispuni protivno učinjenomu sporazumu, svakako ne treba pretpostaviti takovu naivnost odnosno nevještinu, da će čekati, da proteče rok od 3 godine.

G) Ali ako bi se pošto-poto htjelo usvojiti namjeravani dodatak, iz njega odnosno iz namjeravanoga stava 3 trebalo bi izostaviti posljednje četiri riječi: »sa svima potrebnim sastojcima«. Opravdanost ovoga moga stanovišta se vidi iz slijedećega primjera: A. se radi zajma sa neispunjenom mjenicom obrati zajmodavcu B-u; ako ga B. ne odbije, nego mu pošteno izda kao zajmovnu svotu realnu protivuvrijednost mjenice, mogu se dogoditi ova dva slučaja: a) B vidjevši, da je mjenica nepotpuna, a bojeći se baš posljednjih četiriju riječi namjeravanoga stava 3, odnosno bojeći se toga, da se docnije ustanovi, da je od transantovoga potpisa prošlo više od 3 godine, nagovori A-a odnosno zahtijeva od A-a, da on, A prethodno pred njime ispuni mjenicu: uslijed toga zahtjeva B-ovog, ev. baš po pokazivanju B-ovom, A. pred B-om ispuni mjenicu sa svim potrebnim sastojcima i tako i s p u n j e n u mjenicu preda B-u; — b) B. primi neispunjenu mjenicu, pa je istoga dana n. pr ali u otsustvu A-ovom, sam ispuni. Sad ako ostane sadanji tekst namjeravanog stava (bez izostavljanja njegovih posljednjih četiriju riječi), pa ako je od trasantovog potpisivanja do ispunjenja mjenice sa potrebnim sastojcima proteklo više od 3 godine, onda se u slučaju pod a) prigovor zakašnjenog ispunjenja spram B-a ne može (s uspjehom) istaći, jer je na njega mjenica prenesena sa svim potrebnim sastojcima, dok bi se u slučaju pod b) taj prigovor mogao (s uspjehom) istaći. Mislim, da to nije opravdano: ne vidim, zašto treba da je u povoljnijem položaju onaj pribavljač mjenice (B), koji nagovori dotadanjeg imaoca mjenice (A-a), da (A) po njegovom (B-ovom) uputstvu i pokazivanju ispuni mjenicu (slučaj pod a.), od onog pribavljača mjenice, koji vjerujući u istinitost navoda dotadanjeg imaoca mjenice (A-a), sâm pošteno ispuni mjenicu, i to u smislu saopćenoga mu prvobitnoga sporazuma izmedju ranijeg imaoca mjenice (A-a) i trasanta.

H) Ako se iz namjeravanoga stava 3 ne bi htjelo izostaviti njegove posljednje četiri riječi (vidi prijedlog naprijed pod G.), onda bi po mojem mišljenju na kraju toga stava 3 trebalo dodati od prilike ove riječi: »ili koji prilikom prenosa nepotpune mjenice nije znao niti je pored redovne pažnje mogao znati, da je prošlo više od tri godine od dana, kada je trasant stavio na mjenicu svoj potpis«. Ovo bi zato po-

Digitized by Google

trebno bilo umetnuti, jer se sa suštinom mjenice ne slaže, da se protiv poštenog imaoca kao prigovor ističu takove okolnosti, odnosno takove činjenice, koje se iz mjenice ne vide; tu okolnost pak, da je od potpisa trasantovoga prošlo više od tri godine, pribavljač mjenice iz njezina teksta, ako je njezin datum neispunjen, ne može vidjeti.

I) Ako se usvoji namjeravani stav 3, ali bez dodatka predloženoga naprijed pod H), onda bi na kraju toga stava 3 trebalo, po mojem mišljenju, dodati od prilike ove riječi: »U slučaju sumnje predmnjeva je, da od vremena, kada je trasant na mjenicu stavio svoj potpis, pa do prenosa mjenice nije proteklo 3 godine«. A, ako se usvoji prijedlog iznesen naprijed pod H), onda bi namjeravanomu stavu 3 trebalo dodati od prilike još i ovo: »Ako se dokaže, da je prošlo više od tri godine od vremena, kada je trasant na mjenicu stavio svoj potpis, u slučaju sumnje predmnjeva je, da tu okolnost nije znao onaj, na koga je mjenica bez svih potrebnih sastojaka prenesena«. — Istina, to bi bili donekle procesualno-pravni propisi, ali mi imamo slučajeva, da se u mjeničnim zakonima u pitanjima, koja su u vezi sa materijalnim mjeničnim pravom, nalaze propisi procesualno-pravne prirode (n. pr. u drugom stavu §-a 16 Mz-a se sa izrazom: »... ako dokaže ...« odredjuje, da teret dokazivanja pada na tuženoga), pa čak i propisi općega privatnoga prava (n. pr. u drugom stavu §-a 15 Mz-a).

J) Naročito važnim smatram, da ako se usvoji namjeravani dodatak, da se u stav 2 mjesto riječi: »od izdanja mjenice« stavi ovo: »od dana, kada je trasant stavio svoj potpis na mjenicu«. Ovo je zato potrebno, što se u mjeničnim zakonima (n. pr. u §§-ima 32 i 35 Mz-a, u §§-ima 33 i 36 Um-a) pod »izdanjem mjenice« razumijeva onaj dan, koji je u mjenici kao datum označen, a to se svakako ne misli, jer bi inače prigovor proteka roka od 3 godine dana bio uzaludan, pošto bi svaki imalac nepotpune mjenice, ako ni datum u njoj nije ispunjen, kao što je to u ogromoj većini slučajeva, mogao naprijed spomenuti prigovor izbjeći na taj način, da u mjenici kao datum stavi docniji dan, nego kada je trasant mjenicu faktično potpisao (postdatiranje mjenice).

II. — Jedno od daljih po Ministarstvu postavljenih pitanja je: 1. u kojim bi slučajevima i pod kojim bi uslovima za cediranu mjeničnu tražbinu bila moguća tužba po mjeničnom postupku, a naročito mjenični nalog? i 2. ako sada takva tužba, odnosno nalog ne bi bili mogući, da li su potrebni za to propisi i kakvi?«

A) U Gpp-u po mojem mišljenju nema oslonca za to, da u slučaju cesije mjeničnoga potraživanja, sud o sporu po propisima mjeničnoga postupka (po §§-ima 649—654 Gpp-a) odlučuje, a naročito da ima mjesta izdavanju mjeničnoga platnoga naloga. Pošto je po mojem mišljenju opravdano, da se za izvjesne slučajeve dozvoli izdavanje mjeničnoga platnoga naloga, uslijed toga mislim, da bi celishodno bilo to pitanje zakonskim propisima urediti. To uredjenje bi u glavnom trebalo da bude po ovim načelima: a) da se odredi mjenični postupak, ako je isprava o cesiji u izvorniku priložena, b) a da se dozvoli izdavanje mjeničnoga platnog naloga, ako je izjava o cesiji sadržana

Digitized by Google

u javno bilježničkoj ispravi, ili je potpis na njoj javnobilježnički ili sudski ovjerovljen, i ako je ta isprava u izvorniku ili ako je propisni otpravak te javno-bilježničke isprave priložen.

Da bi izbjegao opširno izlaganje pojedinosti, niže iznosim tekst 3 paragrafa, kako zamišljam, da bi to pitanje trebalo biti uredjeno: (ta 3 §-a zbog potrebnog citiranja označujem sa I, II i III).

§ 1. Ako se utužena tražbina osniva na cesiji (ustupanju) mjeničnoga potraživanja i ako je isprava o ustupanju tužbi u izvorniku priložena, sve ako i ne postoje uslovi iz točke a) i d) §-a »II«, imaju se primijeniti propisi o postupku u mjeničnim sporovima (§§-i 649—653), izuzimajući propis §-a 651.

§ II. Ako se utužena tražbina osniva na cesiji (ustupljenju), tužilac može tražiti, da se izda mjenični platni nalog sa sadržinom, označenom u §-u 651 Gpp-a, ako su tužbi priložene isprave potrebne po §-u 651 Gpp-a i ako osim toga postoje i ovi uslovi:

a) ili da je izjava o cesiji navedena na poledjini tužene mjenice i da je potpis na toj izjavi javnobilježnički ili sudski ovjerovljen,

ili da je izjava o cesiji sadržana u javno-bilježničkoj ispravi i da je zvanični otpravak te isprave tužbi priložen,

ili da je potpis na ispravi o cesiji javno-bilježnički ili sudski ovjerovljen i da je isprava o cesiji u izvorniku tužbi priložena,

b) da priložena isprava sadržava bezuslovno ustupanje (cesiju), da je datirana i da je u njoj označen cesionar po imenu i prezimenu,

c) da izjava cesiji potiče od lica, koje se u smislu §-a 16 Um-a (odnosno §-a 15 Mz-a) neposredno pred cesijom imalo smatrati zakonitim imaocem mjenice,

d) da je, osim slučaja, da se cesija nalazi na samoj mjenici, u ispravi o ustupljenju mjenično potraživanje tako opisano, da ne nastaje opravdana sumnja u pogledu identiteta ustupljenoga potraživanja sa utuženim potraživanjem.

Za izdavanje mjeničnoga platnog naloga nije potrebno, da se dokaže i prihvat cedentove izjave od strne cesionara.

§ III. Ako se utužena tražbina osniva na sudskoj odluci o prenosu mjeničnog potraživanja, tužilac može tražiti, da se izda mjenični platni nalog sa sadržinom označenom u §-u 651 Gpp-a, ako su tužbi priložene isprave, potrebne po §-u 651 Gpp-a i ako osim toga postoje i ovi uslovi:

a) da je otpravak sudske odluke o prenosu mjeničnog potraživanja tužbi priložen,

b) da je na istoj navedena klauzula pravo-snažnosti ili da je priložena zasebna sudska svjedočba o pravosnažnosti.

c) i da se iz sudske odluke vidi identičnost prenesenog potraživanja sa utuženim potraživanjem ili da su tužbi priložene javne isprave, iz kojih se ta identičnost ustanoviti može.

P r i m j e d b e:

a) Za slučaj prenosa mjeničnoga potraživanja indosamentom u smislu §-a 19 i druge alineje §-a 10. Mz-a nisu potrebna nikakova nova naredjenja, jer po mojem tumačenju §-a 651 Gp-a i sad pored

Digitized by Google

sadanjega teksta tog §-a ima mjesta izdavanju platnog naloga i u slučajevima naprijed spomenutih indosamenata.

b) U §-u »III« se misli u glavnom na slučajeve prenosa mjeničnih potraživanja sa ostavitelja na nasljednike i sa imaoca mjenice kao ovršenika na dražbenog kupca mjeničnog potraživanja. — Naredjenje predloženo u točci c, §-a »III« bilo bi za to potrebno, što se ni u sudskoj odluci o predaji ostavine, ni u sudskoj odluci o uzimanju dražbenog postupka na znanje mjenična potraživanja, koja se prenose, obično ne opisuju točno, n. pr. u ostavinskoj odluci o predaji obično se opisuju ovako: »mjenična potraživanja u iznosu od 17.000 D«, ili »potraživanja u iznosu od 17.000 D«, pa se tek iz ostavinskog inventara može ustanoviti, da su to n. pr. potraživanja: 1. potraživanje protiv M. N. u iznosu od 10.000 D i 2. mjenično potraživanje protiv R. S-a u iznosu od 7000 D., uslijed čega tužilac, ako hoće, da se izda mjenični platni nalog, treba da priloži i ostavinski inventar u ovjerovljenom prepisu, u kojem su potraživanja ostavljačeva obično točnije opisana, nego u odluci o predaji ostavine. To — razumije se — ne znači, da se mjenični platni nalog može izdati samo onda, ako je identičnost prenesene tražbine sa utuženom tražbinom priloženim javnim ispravama potpuno dokazana, n. pr. ako je u ostavinskom inventaru tekst inventarisane mjenice upisan, jer to skoro nikad ne će biti slučaj, nego je dovoljno, da ne postoji opravdana sumnja protiv identiteta,

c) § »III« se ne odnosi i na onaj slučaj, ako jedan od nasljednika nadje u ostavini neispunjenu mjenicu, pa ma da ima više nasljednika i ma da ostavinski postupak nije dovršen, u njoj sebe označi kao remitenta: ako na osnovu te mjenice taj nasljednik traži izdavanje mjeničnoga platnog naloga sa sadržinom označenom u §-u 651. Gpp-a i ako inače postoje uslovi iz toga §-a 651 Gpp-a, sud će odnosno mora izdati mjenični platni nalog, jer sud iz priložene mjenice ne će vidjeti, da je imalac te mjenice upravo ostavitelj bio i da je tužilac — nasljednik ne-mjeničnim putem (nalaženjem mjenice u ostavinskim stvarima) došao do posjeda mjenice, nego će uslijed ispunjenja mjenice smatrati tužitelja za zakonitost imaoca mjenice u smislu §-a 16 Um-a odnosno §-a 15 Mz-a.

d) Razumije se, da o tome može biti govora, da li i kako bi trebalo izmijeniti ili skratiti stilizaciju naprijed iznesenih §§-a, I, II i III; stilizacijom tih §§-a samo označujem, što mislim, da bi trebala zakonska naredjenja u tom pitanju da sadržavaju.

B) Teškoću pravi pitanje, gdje da se smjeste naredjenja predloženih §§-a I, II i III: da li u mjeničnom zakonu ili u zasebnom zakonu ili noveli Gpp-a.

Po mojem mišljenju ne mogu se smjestiti u mjenični zakon, jer to su opširni procesualno-pravni propisi, za koje u mjeničnom zakonu ne treba da ima mjesta. Istina, kao što sam naprijed već spomenuo, i u mjenične zakone unosi se po gdjekoji propis procesualno-pravne prirode, n. pr. u drugoj alineji §-a 16 Mz-a (riječi: »ako dokaže da . . .«), ali taj je propis već izostao iz Um-a naime iz njegovoga §-a 11, koji odgovara drugoj alineji §-a 16 Mz-a; inače je taj propis §-a 16 Mz-a bio kratak, (odnosno jeste), dok se u predloženim §§-ima I

Digitized by Google

II i III nalazi mnogo i dosta opširnih propisa čisto procesualno-pravne prirode. Ne bi bilo celisodno, ni da se iz sadržine tih triju predloženih §§-a načini zaseban zakon, a nema smisla, jer nisu privredne prirode, ni smjestiti ih u financijski zakon.

Ostaje dakle, da se ta pitanja urede u noveli Gpp-a. Uredjenje tih pitanja nije baš hitno, a novela Gpp-a će se naročito zbog njegovih mnogih nepraktičnosti i onako morati skoro donijeti.

Činjenično stanje i krivično djelo s naročitim osvrtom na § 166. k. z.

Napisao Vučković Nikola, zamjenik drž. tužioca u Zagrebu.

Apelacioni sud u Novom Sadu donio je presudu pod br. Kppa 157/33, kojom se stavio na gledište, da državni tužilac u slučaju, kad se na glavnom pretresu utvrdi, da je optuženik izvršio djelo u potpunom pijanstvu, mora da odustane od optužbe i stavi novi shodan prijedlog u pravcu krivičnoga djela iz § 166. kz. iz razloga, što se tu radi o drugom novom činjeničnom stanju, koje nije tuženo, pa bi inače sud morao optuženog na osnovu § 280. kp. u vezi § 22. kz. da oslobodi od optužbe.

Ovo su gledište u svojim člancima u »Mjesečniku« broj 8 i 9 od 1932 i broj 2 od 1936 u svojili dr. Katurić Jovo, sudac apelacionog suda u Novom Sadu, i Kalinkov Ivan, sudac okružnog suda u Zagrebu.

Kako smatram, da bi ovakovo stanovište zavelo jednu pogrješnu praksu i na području onih sudova, koji do sada takovu praksu nisu poznavali, neka mi bude dozvoljeno, da obrazložim svoje mišljenje.

Prama § 273. kp. predmet presude je optuženik i krivično djelo, za koje se ga optužuje. U koliko se tiče pravne ocjene djela, sud nije vezan za tužiočev prijedlog. To znači, da je predmet presude jedna činjenica sama po sebi pravno irelevantna — gledana sa realističkog pojma krivičnog djela. To je posljedica prouzrokovana ljudskom radnjom. Jedan dogadjaj iz života treba da se postupkom raspravi i presudom riješi u smislu pozitivnih krivično-pravnih propisa. Na pr.: Na nekom sajmu ubijen je čovjek. To je osnovno činjenično stanje i ima da se raspravi.

Kako ovo osnovno činjenično stanje može da se podvede pod razne propise krivičnoga zakona, mora se izvidjeti, pod kojim se okolnostima taj dogadjaj dogodio. To će sud da utvrdi, a državni tužilac, zbog sastava suda, pravca vodjenja pretresa i t. d., mora da se odluči, da u optužnici na ono nosnovno činjenično stanje nadoveže po svojem uvjerenju ostale okolnosti, pod kojima misli, da se je djelo dogodilo, a koje uz onaj kostur činjeničnog stanja tako postavljene predstavljaju izvjesno posebno u zakonu predvidjeno krivično djelo.

Kad državni tužilac na ovakav način u optužnici postavi činjenično stanje i izvjesno lice označi za krivca, sud će najprije da cijeni, da li to činjenično stanje pretstavlja krivično djelo uopće, gledano sa pravnoga gledišta. On će da cijeni, da li je djelo protupravno, u za-

Digitized by Google

konu predvidjeno i t. d. Zatim će gledati, da li je to ono krivično djelo, kakvim ga je državni tužilac označio ili drugo; da li je optuženi učinilac u uzročnoj vezi sa posljedicom; da li je krivično odgovoran i t. d.

Sve ovo zavisi od činjenica, pod kojima sud pronadje, da se krivično djelo dogodilo. One činjenice, od državnoga tužioca naslagane na osnovno činjenično stanje, samo su pretpostavke. Sud može neke da usvoji, neke da odbaci, a i da nove pronadje. Ma koje činjenice sud našao za utvrdjene i ma koji propis na njih primjenio ili našao, da nema djela ili krivca, ono osnovno čanjenično ostaje nepromijenjeno.

Ako na jedno činjenično stanje, tuženo pod dojmom krivičnog djela označenog u § 617 od 2. kz., sud primijeni § 167 od 1., 177., 178. od. 2., 166. i t. d., osnovno činjenično stanje ostaje isto: — čovjek je na sajmu ubio čovjeka i taj je dogadjaj presudom riješen. Ako je ta presuda pravnosnažna, to je »res judicata«.

Lice, koje je na taj način oslobodjeno od optužbe, ne može više da se za taj dogadjaj tuži pod dojmom nikakvoga drugog krivičnog djela, pa ni onog iz § 166 kz. Do ovog ćemo zaključka doći, ako po stavimo i pratimo jedan konkretan primjer.

Kako smo naprijed vidjeli, državni tužilac ne mora u optužnici da pogodi kvalifikaciju djela. Pretpostavimo sada, da je on pred vijećem od 5 sudaca pod dojmom krivičnog djela iz § 167 kz. iznio slijedeće činjenično stanje:

Državno tužioštvo tuži lice A, da se je na dan 5. svibnja 1935. na sajmu u Samoboru pored svih opomena prijatelja potpuno opilo vinom i u takvom stanju opalilo jedan hitac iz vojničke puške na lice B, tako da je metak ovo lice pogodio u grudi i t. d. . . . ., a uslijed čega je nastala smrt povrijedjenoga. Sud će da cijeni ovo činjenično stanje, pa ako nadje, da optuženi nije izvršio djelo u pijansvu, on će ga oglasiti krivim za djelo iz § 167. kz., a ako nadje, da je djelo izvršio u pijanstvu, on će ga oglasiti krivim zbog djela iz § 166. u vezi § 167. kz.

Do istoga ćemo zaključka doći, ako u konkretnom slučaju postupamo i po mišljenju apelacionoga suda u Novom Sadu.

Lice A je tuženo za djelo iz § 167. kz. Medjutim na pretresu izbiju činjenice, iz kojih se zaključuje, da je djelo izvršeno u pijanstvu. Sada državni tužilac odustaje od optužnice i predmet ustupa sreskomu sudu na postupak u smislu § 166. kz. Sreski sud, kome ovaj predmet dodje, mora opet da ocijeni, da li je učinilac bio pijan ili ne, pa ako nadje n. pr. uslijed novo pojavljenih svjedoka, da učinilac nije bio pijan, onda ima pred sobom sve znakove krivičnog djela iz § 167. kz. Pri takvom činjeničnom stanju on ne može optuženog osloboditi od optužbe stoga, što državni tužilac nije pogodio kvalifikaciju, nego mora kao nenadležan predmet vratiti državnom tužiocu.

Sada uzmimo slučaj, da je sud lice A tuženo, kako je naprijed izloženo zbog krivičnoga djela iz § 167. kz., na osnovu § 22. oslobodio od optužbe stoga, što državni tužilac nije odustao od optužbe i stavio prijedlog u smislu § 166. kz. Ako bi državni tužilac to lice htio po-

Digitized by Google

novno da tuži, on bi u tom slučaju iznio ono isto prvobitno činjenično stanje po kojem bi sud mogao optuženoga da glasi krivim zbog djela iz § 167. i onoga iz § 166. u vezi § 167. kz.

Iz ovoga moramo zaključiti, da je stanje pijanstva jedna okolnost, koja je značajna samo za jedno specijalno krivično djelo, a koju može sud da ocijeni isto tako kao i činjenicu, da li je puška opalila po pristanku optuženoga ili nehatno, Kako je prema tomu pijansvo činjenica promjenljiva, koja može da otpane od osnovnog činjeničnog stanja, to ona može da bude zamijenjena drugom, koja ju isključuje, a da se osnovno činjenično stanje ne promijeni. Kako pijan i trijezan čovjek ne može biti podjedno, to se nitko ne može uporedo tužiti i za djelo iz § 167. i ono iz § 166. u vezi § 167. kz., pa da jedno otpane, a drugo ostane.

Kada bi se tu radilo o dvjema različitim osnovnim činjeničnim stanjima, to bi bilo moguće i nikad ne bi ove dvije okolnosti mogle da isključe jedna drugu, jer bi se stanje trijeznosti odnosilo na jednu a ono pijanosti na drugu ljudskom radnjom proizvedenu posljedicu

Iz ovoga se vidi, da se i kod primjene § 167. i 166. u vezi § 167. kz. radi o jednom istom činjeničnom stanju.

Ovim bi bila raspravljena bit ovog krivično-pravnog pitanja, a sada ću da se osvrnem na razloge onih, koji misle protivno, i na uzroke, koji su doveli do takvog njihova mišljenja.

Glavni razlog za njihovo mišljenje leži u činjenici, što je zakonodavac djelo iz § 166. kz. kao zasebno krivično djelo postavio u glavi XV. krivičnoga zakona kao prestup protiv javnog mira i poretka, i što se u tekstu § 166. kz. veli, da će se učinilac kazniti zbog samoga pijanstva.

Istina je, da zakonodavac nije tekst § 166. kz. uvrstio medju opće propise krivičnoga zakonika, ali da je taj propis pored svega toga opći, izvan svake je sumnje. To se vidi iz toga, što taj propis nikada ne može da se primijeni sam za sebe, nego jedino uz još jedan propis krivičnoga zakona, koji se odnosi na jedno krivično djelo, koje se goni po službenoj dužnosti. Pored toga bi tekst § 166. kz. mogao da se postavi kao zadnja alineja svakoga krivičnog djela, koje se goni po službenoj dužnosti, pa da se njegov značaj ni u koliko ne promijeni Kada je to zakonodavcu bilo nespretno da uradi, a nije ga uvrstio ni medju opće propise, morao je negdje da mu nadje mjesta — i uvrstio ga je u glavu XV., smatrajući da tu najbolje pristaje iz razloga, što je pijanstvo okolnost, koja kod svih pravnih dobara najviše zadire u javni mir i poredak.

Ustanovom § 166. kz. zakonodavac jedno lice, koje je u momentu izvršenja djela bilo krivično-pravno potpuno neodgovorno za posljedicu, kazni zbog pijanstva — jedne okolnosti, koja je sama po sebi nekažnjiva. Kako se to protivi najosnovnijem načelu krivičnoga prava, zakonodavac baš iz obzira prema osnovnim načelima krivičnoga prava nije htio da tu zakonsku ustanovu postavi u opću glavu, gdje su ta osnovna načela dosljedno sprovedena. Iz toga se nikako ne može povući zaključak, da je time zakondodavac promijenio pojam o osnovnom činjenicom stanju, koji je u čitavoj povijesti krivičnoga prava

Digitized by Google

ostao nepromijenjen, i da sad za posljedicu prouzrokovanu ljudskom radnjom smatra ne onu faktički prouzrokovanu posljedicu nego jednu okolnost, koja je značajna samo za jedno posebno krivično djelo. Za ovo govori »ratio legis« § 166. kz., po kome zakonodavac nije htio da jedna teška posljedica u životu ostane nekažnjena samo zato, što ju je izvršilo jedno pijano lice, a što se vrlo često dogadja. Ovo se isto može zaključiti i iz toga, što sud kod primjene § 166. kz. mora sa juridičkoga stanovišta da cijeni, da li postoji i zakonsko obilježje onoga krivičnoga djela, uz koje se primjenjuje § 166. kz., i da li je optuženi u uzročnoj vezi sa posljedicom toga djela.

Iz svega ovoga se vidi, da se u slučajevima primjene § 166. radi o jednom te istom osnovnom činjeničnom stanju, koje bi bilo predmet presude i da učinilac nije bio u stanju potpunoga pijanstva.

Pravna priroda ugovora, na osnovu koga država daje svoj »prinos« brodarskim društvima

Priopćio dr. Mirković Ž. Djordje, docent beograd. sveučilišta.

U broju 3. »Mjesečnika« t. g. objavio je gosp. dr. Smodlaka J. Sloven članak pod naslovom »Ugovor pogrješno nazvan o subvenciji i prinos, koji po tom osnovu država daje brodarskim društvima«, povodom moga članka: »Ugovor o subvenciji[1]) i prinos, koji po tom osnovu država daje brodarskim društvima«, objelodanjenog u »Braniču« br. 12 za mjesec prosinac 1935. S obzirom na to, da je mišljenje uvaženoga odvjetnika dobilo mjesta u jednom tako uglednom glasilu, kao što je »Mjesečnik«, odlučio sam, da zamolim, da se u narednom broju pusti slijedeći moj odgovor.*)

1. — Žao mi je, prije svega, što onaj, koji mi pripisuje »neupućenost u prilike našeg pomorskog saobraćaja«, »pomješanost pojmova«, »protivurječje« i t. d., nije smatrao za potrebno, da pred čitaoce »Mjesečnika« vjerno prikaže moje gledište, i što me zbog toga navodi na pomisao, da moj sastav nije pažljivo pročitao ili da mi namjerno i svijesno podmeće ono, što nisam tvrdio.[2])

»U ugovoru izmedju države i parobrodarskih društava obalne plo-

---

[1]) Upotrijebio sam taj izraz zato, što se on vrlo često čuje u običnom govoru. Nisam time namjeravao, niti da potvrdjujem njegovu umjesnost, niti da preko njega izražavam suštinu ugovora u pitanju. Sadržaj te suštine imao je proizaći iz cjelokupnog izlaganja. Otuda ni ovom prilikom ne mislim, da je korisno, da raspravljam o opravdanosti tog izraza.

*) Ovime smatramo raspravljanje gg. dr. Smodlake Slovena i dr. Mirkovića Djordja svršenim. (Op. ured.).

[2]) Doduše, to me ništa ne iznenadjuje, jer znam, da je gosp. Smodlaka pravni zastupnik jednog od brodarskih društava, koje se osjetilo »materijalno pogodjenim« mojim shvaćanjem o pitanju prirode ugovora o državnom prinosu.

Digitized by Google

vidbe, piše on, nije bitna obaveza društva, da će prenositi poštu i državne službenike besplatno ili uz sniženu cijenu, kako to pogrješno smatra gosp. pisac« (str. 121.) Medjutim u članku objavljenom u »Braniču« doslovno izjavljujem: »Iz naprijed navedenoga sadržaja ugovora o subvenciji jasno izlazi, da tim ugovorom država nastoji, da osigura, u općem interesu vršenje pomorskog saobraćaja, kao jednog od oblika javne službe, na linijama koje nisu dovoljno rentabilne, da bi mogle da privuku same od sebe inicijativu privatnih lica; da obezbijedi održavanje i obnavljanje plovnog parka trgovačke mornarice u stanju i na način, koji to nameću potrebe nacionalne trgovine i privrede; da društvima, koja se bave plovidbom na moru nametne obavezu, da svoje odluke i djelanje podešavaju prema tim potrebama (v. supra, 5⁰, 6⁰); da ograniči utakmicu izmedju takvih nacionalnih društava, — utakmicu, koja bi dovela do njihovog slabljenja u korist odgovarajućih inostranih preduzeća; da spriječi, da najveći dio trgovačke mornarice, čiji je značaj za odbranu zemlje vrlo velik, pade u ruke stranih kapitalista; da uposlavanjem na brodovima subvencioniranih društava, isključivo naših podanika dovede, s jedne strane, do smanjivanja besposlice, a s druge strane da osigura zemlji za slučaj rata dovoljan broj izvježbanih pomoraca; da obezbijedi uspješan razvitak onih industrija, koje ne samo da stoje u vezi sa plovidbom na moru (brodogradilišta i dr.), nego još imaju i veliki značaj za narodnu odbranu od spoljnjeg neprijatelja (v. supra 11⁰); i najzad da pod povoljnijim uslovima osigura prevoz pošte i izvjesnih odredjenih lica morem. Ukratko rečeno, ugovor o subvenciji, ili bolje, sama subvencija ima za cilj, da potpomogne zadovoljenje izvjesnih javno-pravnih interesa. Sklapajući ugovor o subvenciji država dela ne kao privatan preduzimalac nego kao nosilac tih javno-pravnih interesa. Otuda se taj ugovor i ne može smatrati jednim od oblika privatno-pravnih ugovora. To je akt vlasti, koji se, ako se baš hoće, može da uvrsti jedino u t. zv. »administrativne ugovore«. Obaveza o prevozu »pošte« i izvjesnih povlašćenih lica, koja se obično kao dokaz suprotnoga navodi, nije u tom pogledu dovoljno ubjedljiva: Po mišljenju mnogih pravnika prije svega otpravljanje pošte je javna služba; osim toga, ta obaveza o prenosu pošte i državnih službenika je samo jedna od obaveza medju čitavim nizom drugih, koje su u »ugovoru o subvenciji« istaknute na prvom mjestu; sa isključivim pozivom na nju, prema tome, ne može se odredjivati pravna priroda tog ugovora. Ovi razlozi su učinili, da se u pomorsko-pravnoj nauci i sudskoj praksi ugovor, koji regulira odnose izmedju države i pomorskih društava i koji se kod nas naziva «ugovor o sub-

Digitized by Google

venciji«, smatra pogodbom o vršenju javne službe (marché de service public«[3]).

2. — Uostalom takav zaključak nije ništa novo.[4]) Mnogo prije mene do njega dolaze poznati stručnjaci za pomorsko pravo, kao što su: G. Ripert, Lyon-Caen, Renault, Danjon, R. Verneaux i dr. Sproveden je, isto tako, i u sudskim i administrativnim odlukama kao i u Bruxelleskoj konvenciji od 1924 (čl. 5.), koju su izradili pretstavnici du Comité maritime international. Taj komitet i jurisprudencija prihvatili su takvo stanovište pod uticajem praktičnih zahtjeva, medju kojima se naročito ističe potreba, da subvencija ili prinos u načelu ne udje u sastav aktive pomorske imovine prilikom njenog »abandoniranja«. O svem ovome bilo je opširnijeg govora u mojem članku. Najobičniji je red zahtijevao prema tome, da onaj, koji me zbog zaključka, o kome je riječ naziva kontradiktornim i neupućenim, prije donošenja takvog suda iznese argumente neposredno protivne mojim razlozima, kao i da ukaže na mišljenja drugih pisaca, koja potkrepljuju njegovo gledište. Ništa od svega toga. Gospodin Smodlaka niti izravno obara te moje razloge, niti navodi ma i jednog stručnjaka, čije bi učenje išlo njemu u prilog.

3. — Što više, neke od tih razloga on i sam usvaja. I po njemu ugovor, koji uredjuje odnose izmedju države i pomorskih društava, ima za cilj, da »podržava redoviti saobraćaj na moru«[5]); da prepusti privatnim licima »službu redovnog pomorskog saobraćaja«. Ali umjesto da poslije toga zaključi, kao što se to samo od sebe nameće, da pogodba u pitanju nema obilježja sporazuma privatnoga prava, gosp. Smodlaka izjavljuje naprotiv, da se i tu radi o ugovoru o najmu, koji u slučaju spora ima biti raspravljen pred redovnim gradjanskim sudovima. I što je najzanimljivije, on naglašava, da je to tako i po francuskom pravu, na koje se ja pozivam (str. 123 i 124).[6]) Sa besprimjernom bezobzirnošću on prelazi preko mišljenja Riperta, Lyon-Caena, Renaulta, Verneauxa, Danjona i dr. poznatih trudbenika na polju pomorskog prava, nastojeći u isti mah, da svoje gledište nasloni na načela francuske administrativne nauke. Evo što medjutim kažu u vezi sa problemom, koji nas zanima, oni, za koje se može reći, da su stvorili tu administrativnu nauku:

---

3) »Branič«, str. 556 i 557. — Dodajem ovom prilikom, da ne odgovara istini ni tvrdnja, da ja na odnose naših parobrodarskih društava sa državom »jednostavno primjenjujem« francusko pravo. Vid. još i infra, primjedbu 17.

4) Razumije se, da — kad to kažem — ne mislim na našu sredinu, u kojoj je literaturu o pomorskom pravu u povoju .Ipak naglašavam, kao što sam to učinio i u »Braniču«, da sam se upustio u pisanje o pitanju, o kome je riječ samo zato, što mi je o njem traženo mišljenje.

5) »Po tom je ugovoru, izjavljuje on, bitna obaveza obalnoga parobrodarstva (čl. 1.), da će odnosno društvo uz ugovorenu nagradu u novcu podržavati redoviti saobraćaj na moru izmedju pojedinih mjesta primorja i otoka, koji bi inače morala da podržaje država svojim vlastitim brodovljem, kao što slično država podržaje saobraćaj na kopnu državnim željeznicama«. A malo dalje, on dodaje, »da nema parobrodarske plovidbe, bio bi ukočen sav javni i privredni život na našem primorju« (str. 121).

6) »Ni po francuskom pravu, na koje se pozivlje gosp. dr. Mirković, ovakvi ugovori ne bi spadali u red javno-pravnih ugovora« (str. 123).

Digitized by Google

»Ugovori o koncesiji pomorskog prenosa (les contrats de concession de transporte maritimes), piše M. Hauriou, zaključeni su izmedju države i plovidbenih kompanija radi obezbjedjenja službe prenosa poštanskih pošiljaka... To su koncesije javne službe. Nadležnost je administrativna... i pripada izravno državnom savjetu.[7])

»Kompetencija sudske jurisdikcije (la compétence des tribunaux judiciaire), izjavljuje H. Berthélemy, je u buduće isključena za sve sporove, koji se pojave povodom funkcioniranja javnih službi«.[8])

»Postoje tehnička pravila, dodaje sa svoje strane G. Jèze, predvidjena zakonicima privatnoga prava (gradjanskim i trgovačkim) za taj i taj ugovor (prodaju, najam, zakup broda, prevoz, itd.). Privatno je pravo načinilo tipove gradjanskih i trgovačkih ugovora, pogodbe o izvjesnim predmetima, zaključene od strane pojedinaca. Ta se pravila neosporno primjenjuju na ugovore te prirode, koje je sklopila upravna vlast, pa ma to bilo radi osiguranja otpravljanja javnih službi. — Ne smiju se medjutim na osnovu analogije ona primjenjivati i na administrativne ugovore, koji na prvi pogled liče na ugovore privatnoga prava, ali koji su u stvari ugovori druge vrste. Na primjer, administrativni ugovor o nabavci potsjeća u prvi mah na ugovor o prodaji; administrativni ugovor o javnim radovima naliči na prvi pogled na ugovor o djelu (à un contrat de louage d'ouvrage)... No, to je tako samo po izgledu. Ima tu inače dvije kategorije različitih ugovora.

»Gruba je dakle grješka (c'est donc une erreur grossière), koju jedan pravnik ne bi smio da učini, htjeti zbog spoljašnje analogije primijeniti pravila privatnoga prava, predvidjena za ugovor o prodaji, na administrativnu pogodbu o nabavci, pravila privatnoga prava donijeta za ugovor o djelu na administrativnu pogodbu o izvršenju javnih radova, itd.

»Ovo je još očiglednije, zaključuje Jèze, za ugovore o koncesiji javne službe. Ne postoji u privatnom

---

7) Précis de Droit administratif et de Droit public, 12e éd. Paris 1933, str. 1040. — Uporedi Hauriou-ova izlaganja »sur les marchés de fournitures«, str. 953 i slijed.

8) Traité élémentaire de Droit administratif, 11e éd. 1926, str. 26. — Kako se na Barthélemy-a poziva i sam g. Smodlaka, to sam slobodan, da navedem još i ove redove uglednoga francuskog profesora: »La marine marchande française, piše on objašnjavajući podrijetlo državnoga prinosa, de 1881 à 1914 n'a pu vivre qu'avec le concours pécuniaire du gouvernement. Tout un systeme de primes à la construction et de primes à l'armement est demeuré en vigueur, sans parvenir à sauver notre marine d'une déchéance infiniment regrettable.

Le régime des primes n'existe plus. Mais un quart environ du tonnage fraçais consiste en paquebots largement subventionnés pour les services réguliers et les transports publics qu'ils assurent.

Ces subventions ont été longtemps forfaitaires, les chances et les risques restant aux compagnies de navigations. — De nouvelles conventions sont aujourd'hui mises en vigueur. L'Etat y prend la plus grande partie des bénéfices, mais il y aussume l'intégralité des risques« (op. cit., str. 792 prim. 1).

Digitized by Google

pravu nijedan ugovor, koji bi ličio na taj ugovor o koncesiji javne službe.[9]) Pa ipak su izvjesni pravnici katkad dolazili u iskušenje, da traže u privatnom pravu podoban ugovor (un contrat analogue), da bi iz toga izvukli pravne odredbe, koje bi bile primjenljive na contrat administratif.[10]) Medjutim za odredjivanje pravnog stanja koncesionara javne službe nemaše što tražiti u privatnom pravu.[11]) Sve je javnopravnog značaja. To je presudio 15. siječnja 1929 i izbrani sud, kome je predsjedao g. Loder (bivši pretsjednik i sadanji član de la Cour permanente de justice internationale) i koji su sačinjavali gg. Lyon-Caen, počasni dekan pravnog fakulteta u Parizu; Franck, guverner belgijske Narodne banke; Politis, počasni profesor pravnog fakulteta u Parizu; Ripert, profesor toga fakulteta, u sporu izmedju etiopijske vlade i jednog društva u Etiopiji (Rialet), koje je tamo imalo koncesiju za eksploataciju monopola alkohola. U toj se presudi kaže: »Rialet tvrdi, da taj ugovor prosto pretstavlja ugovor privatnoga prava, — teza, koju izbrani sud ne može da prihvati, pošto je svaki državni monopol po svojoj prirodi javna služba, a time pak, što država prepušta njegovo privredno iskorišćavanje jednomu privatnomu licu, ta služba ne mijenja svoj značaj. Prema tome odnosni se ugovor ima smatrati kao koncesija javne službe. Što se tiče pitanja, kojim pravom taj akt treba da bude uredjen, treba primiti, da bi pod običnim okolnostima bilo primjenljivo administrativno pravo zemlje, u kojoj je monopol odredjen, da funkcionira; ali u ovom slučaju mora biti primijenjeno evropsko javno pravo . . .«[12])

Na jednom drugom mjestu, baveći se pitanjem ugovora, koji postoji u vrijeme mira izmedju države i različitih pomorskih kompanija, G. Jèze piše:

»Te različite kompanije primaju subvencije od države i obavezne su, da svojim brodovima izvrše izvjestan broj putovanja po redu vožnje, koji donosi ministar. Isprave o teretu (les cahiers des charges) sadržavaju uslove, pod kojima se prevozi imaju obavljati.

»Država je u toku rata, isto tako, često sklapala sa opremiteljima ili brodovlasnicima ugovore, na osnovu kojih su se oni obavezivali, da snabdjevaju izvjesnu pomorsku bazu.

»Dešava se više puta, da u vrijeme mira ministar kolonija ili je-

---

[9]) U potvrdu svoga gledišta, navodi pisac jednu odluku C. d'Etat od 30. ožujka 1916., u kojoj stoji: »Le contrat de concession est un contrat d'ordre essentiellement administratif, qui n'a pas d'analogie dans les droit civil« (Chardenet. Conclusion C. d. Etat. Société du gaz de Bordeaux, Rec. str. 128)

[10]) Tako n. pr., kaže Jèze, po Pichat-u (Rec. str. 194): »le contrat de concession de service public« je »le contrat de louage de service des articles 1710, 1779 i 1786 du Code civil«. Što je svakako pogrješno: v. G. Jèze, Les principes généraux du droit administratiff, 3e éd III, 1926. str. 342 i slijed.

[11]) Opširnije u: G. Jèze, Les principes généraux du droit administratif, 3e éd., 1930, str. 272 i slijed.

[12]) G. Jèze, Cours de Droit public, Paris 1931, str. 185, 20—188.

Digitized by Google

dan guverner kolonije zaključi s nekim licem ili brodarskim društvom ugovor u cilju dostavljanja hrane i municije.

»Dogadja se dalje, da država zakupi brod, da bi sama vršila prevoz morem; na primjer vozarski ugovor na izvjesno vrijeme (location d'un navire en time-charter)...

»U svim tim hipotezama, postoji pogodba o prevozu, administrativan ugovor... a ne vozarski ugovor pomorskog trgovačkog prava.

»Četiri odlike karakterišu tu pogodbu o prevozu (marché de transport). One su: 1) administrativan ugovor; 2) predmet ugovora je prevoz (transport) ili stavljanje jednog broda na raspolaganje državi (la mise d'un navire à la disposition de l'Etat); 3) nagrada u novcu; 4) prevoz ili brod su na rizik (aux risques et périls) preduzimača, armatera...«

Tako objašnjene, sve te pogodbe Jèze stavlja u dvije velike kategorije: »one, kojima je predmet jedan jedini prevoz (ceux qui ont pour, objet un transport unique); te one, kojima su predmet mnogobrojni prevozi, koji imaju biti obavljeni u razmaku vremena predvidjenom u ugovoru (des transports multiples à effectuer dans une periode de temps fixée au contrat).

»Kod prvih (transport unique) dešava se vrlo često, da pogodba bude vozarski ugovor (contrat d'affrètement) trgovačkog pomorskog prava, a ne administrativan ugovor. Ali ništa ne stoji na putu, da ugovor o jednom prevozu bude administrativan ugovor.

»Što se tiče drugih, oni su uvijek administrativni ugovori«.[13])

4. Osim činjenice, da se ugovorom u pitanju povjerava vršenje »redovite« obalne plovidbe, gosp. Smodlaka navodi u korist svoga gledišta još i formalni tekst tog ugovora i naročito »spise ministarstva saobraćaja«. On naglašava, da taj ugovor nosi naslov »Ugovor o organizaciji i vršenju redovnog pomorskog saobraćaja i prevoza pošte morem«; da se subvencija njime dodijeljena naziva »državni prinos za propisno i točno obavljanje cjelokupne službe, povjerene društvu, i svih obaveza preuzetih ugovorom«; da se u aktima administrativnih vlasti ističe, da država »nema sopstvenih parobroda za osiguranje redovnog pomorskog saobraćaja na primorju i ostrvima«; da je stoga »povjerila vršenje te službe privatnim parobrodarskim preduzećima«, ili da je »zato država stupila u ugovorni odnošaj, po kome su poduzeća uzela na sebe podržavanje stanovitog broja pruga i vršenje specijalnih obaveza.., a država s druge strane dužna je, da poduzećima plaća izvjesnu naknadu«.

Ja ne ću da ulazim u to, da li su svi ti navodi, naročito oni iz »spisa ministarstva saobraćaja«, vjerno preneseni.[14]) Pretpostavljam,

---

[13]) Les principes généraux du droit administratif, Paris 1926 (Le fonctionnement des services public), str. 331—336.

[14]) Ma da bi možda bilo mjesta tomu pitanju s obzirom na to, da se bliži podaci o tim spisima ne označuju, i da ih navodi pravni zastupnik jednoga od društava, kojima se moje shvaćanje stvari očigledno ne svidja i koja tim i takvim shva-

Digitized by Google

da jesu, utoliko prije, što oni očigledno idu u prilog moga gledišta. Kada ih objektivan procjenilac uzme u obzir, on je prinudjen, da poput onoga, što sam pisao u »Braniču«, zaključi, da ugovori, koji uredjuju odnose izmedju države i brodarskih društava »mogu sačinjavati jedino pogodbe o vršenju javne službe, ili točnije, pogodbe o potpomaganju povlašćenih društava u cilju obezbjedjenja vršenja odredjene službe i radi zaštite još nekih javno-pravnih, osobito važnih interesa (interes razvitka plovidbe na moru, industrije brodogradnje, pomorske trgovine itd.)« (str. 559). Kada ne bi pretpostavljao, da je gosp. Smodlaka podlegao uticaju izvjesnih shvaćanja pretstavnika njemačke nauke i bio zaveden nedovoljno razvijenom i nepreciziranom našom pravnom terminologijom, ja prosto ne bih mogao da objasnim, kako je mogao da dodje do mišljenja protivnog našemu zaključku, toliko se ovaj sam od sebe nameće. Bez sumnje, po propisima gradjanskog zakonika »pobuda ili krajnji cilj«, kojim se rukovode stranke pri sklapanju jednog ugovora, načelno nema dejstva na odredjivanje načela, shodno kojima se taj ugovor ostvaruje. Samo to važi za ugovore privatnoga prava, bilo da ih zaključuju pojedinci bilo država, a li ne i za ugovore administrativnoga prava. Pojam ovih posljednjih je postao u nauci upravo zbog toga, što se nametala potreba, da se pri sklapanju ugovora u općem interesu nikada, pa ni pri sprovodjenju tog ugovora u život, ne izgubi iz vida taj opći interes. Otuda za administrativne ugovore izuzetno važe slijedeća pravila:

1) Upravna vlast može u svakom trenutku izmijeniti, na više ili na manje, iznos davanja, koje treba da izvrši druga ugovornica; ona može u svakom momentu da prestane (mettre fin) sa izvršenjem ugovora. To čineći, administracija ne pada ni u kakvu ugovornu grješku.

2) Suprotna strana ne može se usprotiviti tim izmjenama, tomu raskidanju, ali ima pravo na potpuno obeštećenje.

3) Kadgod se radi o dugoročnim administrativnim ugovorima, nadležna vlast za njihovo zaključivanje ne može se konvencionalnim klauzulama unaprijed odreći svoga prava, da mijenja ili da raskida te ugovore, pošto ona nije u stanju, da zna, što će zahtijevati funkcioniranje jedne javne službe.[15])

ćanjem mogu biti dovedena u nemogućnost, da od države naplate izvjesna, po meni neopravdana, milionska potraživanja, potraživanja, koja su po načelima administrativnog i pomorskog prava nepostojeća ili zastarjela, ali koja bi se mogla ostvariti, ako se dokaže, da izmedju tih društava i države postoji ugovor o najmu.

[15]) Evo kako ta tri prva pravila obrazlaže G. Jèze: »Nad svim obavezama, koje proishode iz administrativnih ugovora, gospoduju ideje: da je ugovorna stranka uglavnom saradnik u otpravljanju javne službe i da opći interes pravilnog i stalnog funkcioniranja te javne službe preteže nad posebnim interesom ugovorne stranke... Bilo bi apsurdno, da administracija dopusti, da se godinama obavlja neka javna služba, koja je postala nekorisna, ili da održava neku organizaciju, koja ne odgovara potrebama ili da prima davanja izlišna za javnu službu.

Pojavio bi se neopravdani ekonomski gubitak, nepodnošljivo okamenjavanje javnih službi, rasipanje javnog novca... Pravo administracije, da propusti opći interes ispred privatnog interesa ugovorne stranke, je neosporno.

Digitized by Google

4) Pojedinci kao stranke u administrativnim ugovorima obavezni su, da »pod svim okolnostima« pruže obećanu saradnju na otpravljanju javne lsužbe, pa »čak i kad bi u toku izvršenja tih ugovora nastupili nezavisno od stranaka izvjesni izuzetni ekonomski dogadjaji, koji nisu mogli biti predvidjeni. Dejstvo tih i takvih dogadjaja na administrativne ugovore ogleda se samo u tome, što ovlašćuje privatna lica, koja su se uprkos svemu pridržavala svojih konvenzionalnih dužnosti prema državi, da traže od nje, da snosi jedan dio štete, koju su njihova poduzeća pretrpjela (théorie de l'imprévision)[16]).

5) Iz ovih, samo nekoliko nabrojenih specijalnih pravila, koja se primjenjuju na administrativne ugovore, proishodi, da inače i za te ugovore važe norme privatnoga prava u cjelosti ili nešto izmijenjene. Prema tome nema, niti može biti, kakvog »protivurječja« u mome tvr-

---

Samo, taj »privatni interes ugovornice je pravedan (légitime); kad bi prosto bio žrtvovan, ugovorna stranka pretrpjela bi bez naknade eksproprijaciju svoga prava pour cause d'utilité public.

To je protivno pravičnosti, osnovnom načelu modernog javnog prava: jdnakost pojedinaca pred javnim teretima«. Zato Jèze zaključuje, »da — kad administracija po svome nahodjenju pribjegne izmjeni ili raskidu ugovora, — drugoj strani pripada pravo na obeštećenje« (Cours de Droit public, Paris 1931, str. 221 i 222).

»U svakom ugovoru, koji ima značaja za samo funkcioniranje javnih službi, piše sa svoje strane Corneille, država ne istupa kao neko prosto privatno lice. Ona ne nastoji, da vrši akte djelovoćstva nad posebnim interesima. Ugovora za zajednicu, za narod, za potrebe javne službe, za kolektivni i opći interes. I prema tome, kadgod u istini sprovede neku pogodbu o javnoj službi (un marché de service public), čini nešto drugo, a ne ono, što čini jedna obična ugovorna stranka, jedna ugovorna stranka iz gradjanskog ili iz trgovačkog zakonika. Pošto upražnjava nešto drugo od onoga, što upražnjava ta obična ugovorna stranka, ne treba na to nešto drugo primjenjivati ista pravila kao i na ugovore općega prava: to je logika, pa samim tim i pravo. Otuda je ponikla ideja, koja leži u osnovi svakog modernog administrativnog prava, da postoji u ugovoru o javnoj službi situacija različita od onih, koje sačinjavaju predmet obaveza gradjanskog zakonika, — situacija, koja mora dovesti do podvojenosti u načelima« (Conclusions C. d'Etat, 8 février 1918, Société d'éclairage de Poissy, R. D. P. 1918, str. 237).

16) Obrazloženje ovoga četvrtoga pravila leži u neophodnosti, da se javne službe vrše stalno i uredno, kao i u nekim specijalnim razlozima, isključivo svojstvenim administrativnomu pravu (Vidi o njima: G. Jèze op. cit. t. 1931, str. 331—335, i pisce koje on navodi na str. 329 pr. 1). — Napominjem uzgred, da to četvrto pravilo, — koje je dovelo do toga, da se teoriji de l'imprévision« pridaje naročito značenje u administrativnom pravu, — najbolje objašnjava prirodu klauzule o reviziji prinosa predvidjene u ugovorima, koje je naša država zaključila sa brodarskim društvima. Ono jasno pokazuje, da ta klauzula nije unesena za »slučaj izmjene u općim ekonomskim i valutarnim prilikama«, pošto te izmjene ne mogu dejstvovati u javnom pravu u smislu, u kome to drži gosp. Smodlaka; da je mnogo točnije prema tome tvrditi, da je svrha klauzule u pitanju prilagodjivanje iznosa subvencije rezultatima, koje daje eksploatiranje brodova povlašćenog društva. U Francuskoj je uostalom funkcioniranje te klauzule u ovako obilježenom smislu dopunjeno u neku ruku »pravom države, da učestvuje u podjeli društvene dobiti, čim ona predje izvjesnu odredjenu svotu, kao i pravom na dio likvidacijskog viška u slučaju prestanka poduzeća«. O svemu ovome bilo je uostalom riječi u članku objavljenom u »Braniču«.

Digitized by Google

djenju, da je pogodba, koja postoji izmedju naše države i brodarskih društava, upravne prirode i »sinalagmatična (teretna)«. Time, što sam naglasio, da je administrativni ugovor u pitanju sinalagmatičan, utvrdio sam, da postoje dužnosti i za jednu i za drugu pogodbenu stranu, ali nisam tvrdio, da te dužnosti podjednako obvezuju svaku od njih, da nijedna od njih nema prava, da ih samostalno preinači ili da odreče ispunjenje.[17]) Gotovo svi administrativni ugovori su dvostrano-

---

17) Sve se ovo da lako zapaziti ne samo iz cjelokupnog sadržaja mojega članka, nego i iz toga, što sam kraj izraza »sinalagmatičan«, koji sam upotrijebio u njemu, stavio izmedju zagrada riječ »teretan«. Gosp. Smodlaka medjutim prelazi preko toga. Doduše, to nije jedina stvar, koja za njega ne postoji ili je netočno prikazana Osim već navedenih primjera supra, 1, evo još nekoliko.

Po uvaženom odvjetniku § 134. zak. o opć. uprav. postup. je »propis, koji predvidja nadležnost upravnog suda za sporove o naknadi štete, koja bi nastala poništenjem pravosnažne odluke od strane najviše upravne vlasti u slučaju teške opasnosti za javne interese. Taj izuzetak ne može se primijeniti na slučaj raskida ugovora, kojima se bavimo, jer se odnosi samo na odluke (akta vlasti) javno pravne prirode (ne na ugovore), i jer je osim toga taj izuzetak ograničen na taksativno navedene slučajeve teške opasnosti za javne interese, dok su kod toga isključeni fiskalni interesi«. Spomenuti § 134. glasi:

»1) Najviša vlast, nadležna za odlučivanje po dotičnom predmetu (instancija) ovlašćena je, da u cilju zaštite javnog interesa, u potrebnom obujmu, ukine ili izmijeni pravnosnažnu odluku, u koliko je to neophodno potrebno, da bi se otklonila teška opasnost za život i zdravlje ljudi, državnu sigurnost, javni mir i poredak, javnu bezbjednost i moral, ili narodnu privredu.

2) Kod donošenja ove odluke, što više, će se šteditи stečena prava. O naknadi štete ništenjem stečenoga prava sude po slobodnom uvjerenju upravni sudovi u prvom stepenu a državni savjet u drugom. Pravo na naknadu štete zastaruje za godinu dana po prijemu konačne odluke upravne vlasti, odnosno upravnog suda ili državnog savjeta, ako je stranka učinila tužbu«.

»Ne stoji ničim obrazložena tvrdnja gosp. Mirkovića, piše dalje gosp. Smodlaka, da se u pomorsko-pravnoj nauci i u našoj sudskoj praksi ugovor o vršenju pomorskoga saobraćaja ili o subvenciji, kako ga on nazivlje, smatra pogodbom o vršenju javne službe. I nauka i sudska praksa stoje na protivnom stanovištu, te nikako nisu osnovani zaključci, koje on izvodi iz svoje proizvoljne pretpostavke« (»Mjesečnik« br. 3 str. 124). — Medjutim:

1) Svoje gledište sam motivirao čitavim nizom razloga, samo donekle ponovljenih u ovoj replici (vidi str. 556—559 odnosnoga broja »Branića«).

2) Tvrdjenju, da je i inače to gledište prihvaćeno u pravnoj nauci, potkrijepio sam, pozivajući se na: G. Ripert-a, Droit maritime, Paris 1929, t. I, no 213—221 i naročito no 216, u kome djelu izmedju ostalog stoji: »Mnogo prije, nego što se izmislio sistem nagrada (le régime des primes), država je pružala svoju pomoć brodarstvu »par le régime des conventions postales«. Pod tim režimom država uručuje svake godine opremitelju (l'armateur) jednu subvenciju »qui semble représenter par son nom« nagradu za prevoz poštanskih pošiljaka. Ozbiljnije ispitivanje daje toj subvenciji složeniji značaj. »Tout d'abord on ne cherche pas à proportionner la subvention au service rendu: elle est en général plus élevée, et constitue, par suite, une prime indirecte déguisée. Ensuite, le transporteur prend des engagements qui ne sont pas seulement relatifs au transport des engagements qui ne sont pas seulement relatifs au transport des correspondances, et la subvention représente la contre-partie de ces engagements« (no 213). A malo dalje Ripert precizira: »Les conventions conclues par l'Etat pour assurer les services postaux, sont des marchés de service public et doivent par conséquent obéir aux règles générales qui régissent ces marchés, notamment quant à la compétence des juridictions administratives...« (no 216), Lyon-Caen-a i Renault-a Traité de Droit commercial, Paris 5e éd., t. V. 1931, no 27,

Digitized by Google

teretni. Na primjer pogodba o nabavci, pogodba o vršenju javnih radova; administrativni ugovor o prevozu; ugovor o koncesiji javne službe; ugovor o javnom zajmu itd., pa ipak nadležna vlast, ako to zahtijevaju opći interesi, može svaku od tih pogodbi u svakom trenutku, izmijeniti ili zadržati od izvršenja. Drugoj strani u tom slučaju ne ostaje ništa drugo nego pravo na naknadu štete.[18])

6) Ako se baš ne će da pristupi gledištu, po kome je sporazum u izmedju naše države i brodarskih društava jedan od oblika administrativnih ugovora; ako se, drugim riječima, prihvaća mišljenje, da je i

---

u kome piše: »Ma da režim nagrada više ne postoji, francuska država nije medjutim prestala, da ukazuje pomoć brodarstvu. Subvencije su dodijeljene u vidu poštanskih subvencija (sous forme de subventions postales) izvjesnom broju pomorskih kompanija, koje su pristale, da održavaju redovnu službu sa izvjesnim zemljama i da na tim linijama prenose poštanske pošiljke. Ces subventions plus élévées, en général, que le prix du service rendu apportent une aide importante aux compagnies qui les recoivent«, D. Danjon-a i J. Lepargneur-a Traité de Droit maritime 2n éd., t. II 1926. no 701. str. 412: »Les primes et compensations d' armement ainsi que les subventions ne sont pas des bénéfices résultent des expéditions maritimes et une sorte de supplément du fret; comme l'indique leur non même, ce sont des encouragements donnés à l'industrie des armements...«, R. Verneaux-a (La fortune de mer. Etude sur l'organisation de la responsabilité des propriétaires de navires. Rec. de législ. de Toulose, 1906, 1907, t. II, str. 293), Prodromides-a (Des restrictions légales à la responsabilité des proprietaires de navire, Paris 1919, no 227) i dr. (Ove posljednje samo spominjem, a ne citiram zbog skučenosti prostora).

3) Nigdje nisam govorio o stanovištu naše jurisdikcije po pitanju, koje nas zanima. Ona nije imala prilike, da se o tom pitanju izjašnjava. Zato sam u članku »Braniča« istakao samo gledište francuske prakse. A ono je (kao što smo dosad iz različitih navoda vidjeli) u korist mišljenja, kome sam se i sam pridružio.

4) U prilog svog shvaćanja pak gosp. Smodlaka ne navodi nijednu odluku jurisprudencije, nijedno učenje pretstavnika nauke, pa ipak tvrdi, da je moj zaključak »proizvoljna pretpostavka«, da »nauka i sudska praksa stoje na protivnom stanovištu«.

18) Otuda, ponavljam, i nema »protivurječja« izmedju mojega uvjeravanja, da je ugovor u pitanju vrsta administrativnog ugovora« (»pogodba o vršenju javne službe«), i tvrdjenja, da je taj administrativni ugovor obostrano teretan. U ovome može da vidi »protivurječje« samo onaj, koji ne zna ili ne će da zna za pojam upravnih ugovora. Evo medjutim, kako G. Jèze odredjuje taj pojam: »Ugovori, koje zaključuje administracija dijele se na dvije velike skupine — na:

1) ugovore, zaključene u cilju obezbjedjenja otpravljanja izvjesne javne službe (on vue d'assurer le fonctionnement d'un service public), i podvrgnute specijalnim pravilima (régime juridique du droit public); to su »les contrats administratifs proprement dits«:

2) ugovore gradjanskoga prava sklopljene od strane upravne vlasti u cilju obezbjedjenja otpravljanja izvjesne javne službe, ali regulirane pravilima privatnoga prava.

Glavni administrativni ugovori u prvom smislu su: les marchés de fournitures proprement dits; les marchés de travaux publics; les contrats administratifs de transport; les contrats de concession de service public; les contrats de louage de services; les contrats d'emprunt public d'Etat itd.« (op. cit. str. 3).

»Bitni elementi administrativnog ugovora, kao i svakog ugovora jesu: 1) saglasnost volja; 2) dvostrana saglasnost volja (accord bilatéral

Digitized by Google

»ugovor o subvenciji« vrsta ugovora privatnoga prava, onda bi to možda mogao biti ugovor o pomorskom prevozu ili neka vrsta osobitog ugovora pomorskg prava, ali nikako gradjanski ugovor o najmu.

Za prvo rješenje bili bi pravnici, koji u obavezi društava, da prenose poštu i državne službenike, vide glavnu obavezu. Na osnovu nje oni su ovlašteni, da ističu, da poput ugovora o prevozu i pogodba izmedju naše države i brodarskih društava, na prvom mjestu ima za cilj »koristovanje usluga opremitelja«; da i ta pogodba potsjeća na onaj oblik pomorskog vozarskog ugovora (l'affrètement à temps), na osnovu koga jedna od stranaka stavlja drugoj na raspoloženje brod, opremljen i snabdjeven posadom.

Svi oni, koji bi odbacili ovo prvo rješenje, ma da se ne slažu ni sa mišljenjem, po kome je dotična pogodba administrativan ugovor, morali bi prihvatiti gledište o ugovoru pomorskoga prava »sui generis«. U načelu, svi pravni odnosi, koji se tiču bilo plovidbe po moru, bilo broda, bilo najzad lica uzetih u obzir kao subjekte koji su neposredno ili čak i posredno zainteresovani njegovom eksploatacijom, podležu odredbama pomorskoga prava.[19]) U našem slučaju pak država sklapa ugovor sa brodarskim društvima; taj ugovor ima za ciljeve: a) ustanovljavanje redovne plovidbe t. j. vršenje pomorskih putovanja na naročito označenim prugama sa brodovima, koji ispunjavaju specijalne uslove u pogledu brzine i njihove sigurnosti; b) prevoz poštanskih pošiljaka i izvjesnih lica u službi države; c) sastavljanje prevozne tarife u sporazumu sa nadležnim vlastima; d) rad na jačanju našeg brodarstva i stvaranju stručnoga pomorskog osoblja (klauzula o prinovi voznog parka, o zabrani utakmice sa drugim povlašćenim pomorskim poduzećima, o uposlovanju naših podanika itd.); e) još neke, manje značajne, obaveze. Ugovor u pitanju, dakle, očigledno je zaključen sa poduzećima posmatranim kao ona, koja se bave privrednim iskorišćivanjem pomorskih vozila. Predmet najvećega broja obaveza, proizašlih iz tog ugovora, su: plovidba po moru i brod kao instrumenat te plovidbe. Ispunjenje tih obaveza obično se cijeni po načelima pomorskoga prava. Tako se postupa na pr.: kad se provjerava, da li je neko od zainteresovanih društava u izvjesnom razmaku vremena svojim brodovljem obavilo onoliko putovanja, koliko je to potrebno, da se može reći, da na ugovorenoj pruzi vrši redovan saobraćaj; kad se zatim kontrolira, da li održava plovni park u ispravnom stanju; kad se nastoji, da se utvrde dužnosti društva kao armatera pri prenosu pošte i državnih službenika; kad se utvrdjuje njegova odgovornost u slučaju gubitaka robe isposlate preko pošte; itd. Sve to navodi na zaključak, — kada se želi da se ugovor, koji razmatramo, kvalifikuje ne kao administrativno-pravni nego kao privatno pravni ugovor, onda se on mora uvrstiti u red

---

de volentés); 3) u cilju stvaranja odredjene pravne situacije; 4) stvorena pravna situacija je individualna a ne opća« (op. cit., str. 1 i 2).

19) Vidi o polju primjene pomorskoga prava J. Bonnecase, Traité de Droit commercial maritime, Paris 1922, str. 40—99.

Digitized by Google

ugovora pomorskoga prava — tim prije, što se danas uvidja, da postoje mješoviti ili jednostrani pomorsko-pravni poslovi i što prevladjuje mišljenje, da nabrajanje pomorsko-pravnih akata u pozitivnom zakonodavstvu ima egzemplaran, a ne limitativan značaj.[20])

Uredjenje imovinskopravnih odnošaja bračnih drugova u jedinstvenom gradjanskom zakoniku

Nekoliko primjetaba k prijedlogu dra. Adolfa Fischera, objavljenomu u br. 11.-12. »Mjesečnika« g. 1935.

Napisao dr. Eisner Bertold, sveučilišni profesor u Zagrebu.

I. Ministarstvo pravde je prije nekoliko mjeseci dostavilo komisijsku »predosnovu gradj. zakonika za kraljevinu Jugoslaviju« sveučilištima, višim sudovima, odvjet. komorama i drugim pretstavnicima pravničkih i privrednih krugova, da dadu o njoj svoje mišljenje. Poželjno je, da se o toj predosnovi dobije mišljenje i od što većega broja drugih, pravnika i nepravnika, i to bilo u cijeloj bilo o pojedinim pitanjima. Takvom saradnjom širokih krugova bi se mnogo doprinijelo, da dobijemo gradjanski zakonik, koji će doista odgovarati našim prilikama i pravnoj svijesti našega naroda.

Stoga treba svakome radu ove vrsti posvetiti pažnju, bez obzira, da li se sa idejama, koje se u njemu zastupaju, slažemo ili ne slažemo. Takvu pažnju zaslužuje i prijedlog g. dr. A. Fischera, odvj. u Osijeku, o uredjenju imovinskih odnosa bračnih drugova u novom opć. gradj. zakoniku, objavljen u br. 11/12 »Mjesečnika« god. 1935., već zato, što mu je predmet važna i dosta teška partija bračnoga prava. To me je ponukalo, da se s ovim prijedlogom pozabavim i prema njemu zauzmem svoje stanovište. Ali prije, nego što pristupim razmatranju toga prijedloga, moram spomenuti slijedeće:

God. 1934. je izašla »Spomenica Mauroviću«. Medju ostalim nalazi se tu (str. 327—419) i moj prinos pod naslovom »Privatnopravni položaj žene po današnjem pravu Jugoslavije i njegovo uredjenje u jedinstvenom gradjanskom zakoniku za Jugoslaviju«. Gosp. dr. Fischer se je u svome gore spomenutome radu obilno služio gradivom iz ovoga mog rada, a naročito gradivom o stranom zakonodavstvu. To mi nije krivo, jer je jedna od svrha moga rada bila ta, da gradivom, koje sam prikupio, pomažem i druge, koji bi se htjeli baviti istim pitanjem ili kojim drugim pitanjem, za koje bi to gradivo moglo biti od koristi. Čak mi nije krivo ni to, što je g. dr. Fischer ono, što je preuzeo iz mog rada, većim djelom skoro doslovce preuzeo.[1]) Ali mi je krivo,

---

[20]) Vidi J Bonnecase, op. cit. str. 40 i slijed. kao i Précis élémentaire de Droit maritime, Paris 1932, nos 166 i 167.

[1]) Da se to vidi, neka se isporede slijedeća mjesta obrazloženja gosp. dr. Fischera (cit. po stranama naved. broja »Mjesečnika«) sa mojim radom:

str.	518	tekst pri kraju	sa mojim radom	str.	381	rast. 4.
«	« op.	3	«	«	«	« 380 zadnji rast.
«	519 «	5	«	«	«	« 398 predzadnji rast.
«	524 «	14	«	«	«	« 388 zadnja dva retka.
					«	389 prva tri retka.
«	530 «	21	«	«	«	« 382 red 13—15 odozgo.

Digitized by Google

što nije našao za vrijedno, da uopće spomene, da je nešto crpio iz moga rada. Takav postupak ne samo što se protivi dobrim običajima, koji vladaju u pravnoj literaturi, nego se gosp. dr. Fischer time i ogriješio o propise zakona zaštiti autorskog prava.

II. Predosnova se je pri uredjenju imovinskopravnih odnošaja bračnih drugova u glavnom držala propisa austr. opć. gradj. zakonika (ispor. §§ 148. i 149. predosnove sa §§ 91. i 92. ogz., zatim §§ 1178. do 1213. predosnove sa §§ 1217. do 1264. ogz.[2]) [3])

U obrazloženju predosnove, koje još nije obavljeno, bit će sigurno pobliže izloženi razlozi, koji su rukovodili redaktore predosnove, da se za to odluče. Bit će vjerojatno isti razlozi, kojim su se rukovodili redaktori čehoslovačke osnove, da se ovdje takodjer u glavnom drže uredjenja ogz-a, naime, da se u ovoj vrlo osjetljivoj materiji mora po mogućnosti održati pravni kontinuitet i izbjeći takvim novatama, koje bi značile previleki preokret i stoga ne bi odgovarale pravnosti svijesti naroda.[4])

Medjutim g. dr. Fischer zabacuje uredjenje predosnove u cijelosti i predlaže mjesto toga drugo uredjenje, koje je prema današnjemu pravnom stanju na svima područjima naše države upravo revolucionarno. Svoj prijedlog je on izradio u formi zakonskoga nacrta, kojemu je dodao opširno obrazloženje. Tekst prijedloga obuhvaća 22 paragrafa, od kojih §§ 1.—8. sadržavaju uredbe o uzdržavanje, §§ 9.—21. odredbe o bračnom imovinskom pravu (Ehegüterrecht) a § 22. opće odredbe.

Sada da vidimo, kako predloženo uredjenje izgleda.

«	531	«	22	«	«	«	«	384	«	1—8 «
							«	386	«	3—8 «
							«	389	«	11—15 «
«	«	«	23	«	«	«	«	353	«	4—8 odozdo.
«	532	«	24	«	«	«	«	381	«	1—7 «
							«	382	«	1—2 odozgo.
							«	385	«	13—14 odozdo.
							«	351	«	1, 6 i 7 odozdo.
							«	352	«	1 odozdo.
«	537	«	30	«	«	«	«	382	rast.	1.
							«	384	«	1.
							«	384	zadnja	tri retka odozdo.
							«	385	prva	dva retka odozgo.
							«	386	zadnji	redak odozdo.
							«	387	prva	dva retka odozgo.
«	540	«	34	«	«	«	«	385	zadnji	rast. pod slovo c.
							«	388	zadnji	rast. pod slovo dd).

[2]) Držim se ovdje terminologije gosp. dr. Fischera. Vladajuće mišljenje u teoriji i novo zakonodavstvo razumijevaju pod »imovinsko-pravnim odnošajima bračnih drugova« odnošaje bračnih drugova prema imovini jednoga i drugoga od njih t. zv. bračno imovinsko pravo (Ehegütrrecht), dočim pravo na uzdržavanje, odnosno dužnost uzdržavanja ubrajaju medju ličnopravne učinke braka. Medjutim ima pisaca, koji upotrebljuju gornji izraz u širem smislu, obuhvaćajući time i pitanje uzdržavanja, tako na pr. Ehrenzweig (System des österr. allg. Privatrechts svez. II/2, naslov nad §§ 436—441).

[3]) O važnijim otstupanjima predosnove od opć. gradj. zak. bit će u slijedećem govora.

[4]) Vidi obrazloženje prve čehosl. osnove gradj. zak. t. j. po predlogu subkomiteta (izd. u njemačkom prijevodu god. 1924) str. 384, zatim str. 398 i sl. najzad str. 402 i sl.

Digitized by Google

A) U § 1. prijedloga propisuje se, da se za trajanja braka svi prihodi muža i žene iz rada i imovine imadu upotrebljavati za uzdržavanje bračnih drugova i njihovih potomaka, a što se iz tih prihoda ne potroši, da ulazi u zajedničku tekovinu.

O toj zajedničkoj tekovini daje pobliže odredbe § 11. prijedloga. Ona pripada bračnim drugovima na jednake dijelove, kako to proizlazi iz §§ 17. t. 1., 18. i 20.

Tu se dakle postavlja načelo protivno onome, koje danas vrijedi po pravu svih područja naše države, a koje je načelo usvojila i naša predosnova gradj. zak., da je naime muž taj, koji snosi terete braka, a žena da po samom zakonu nije dužna za ove svrhe šta pridonašati (isp. §§ 148. i 178. predosnove sa §§ 91. i 141. ogz.)[5])

Ja sam već u svome spomenutom sastavu »Privatnopravni položaj žene« zauzeo stanovište, da današnje socijalne i privredne prilike opravdavaju, da se propiše dužnost žene razmjerno pridonašati za troškove braka. Pri tom sam upozorio na jednako stanovište većeg broja stranih zakona i većine najnovijih osnova gradj. zakonika (str. 411. i 412. toga sastava).

Ali ono, što g. dr. Fischer predlaže ide mnogo dalje. Težište je njegova prijedloga strogo provedeni sistem koakvizicije, koji ima da vrijedi već za trajanja braka. Svi prihodi iz rada i imovine obaju bračnih drugova idu u zajedničku blagajnu i odmah postaju condominium in solidum bračnih drugova, kako to g. dr. Fischer ističe u svome obrazloženju (»Mjesečnik« 1935. str. 519.).

Sistem koakvizacije postoji kod nas jedino na području Vojvodine po madjarskom pravu, koje na tome području važi, ali ne onakav, kakav predlaže g. dr. Fischer, nego samo na slučaj smrti odnosno prestanka bračne zajednice. Za trajanja bračne zajednice može svaki bračni drug sa svojom imovinom i svojim prihodima slabodno raspolagati. Tek kada dodje do prestanka braka ili rastave, dijeli se ono, što se prikazuje kao prirast imovine jednog i drugog bračnog druga uslijed stečenja, medju bračne drugove, odnosno izmedju živog bračnog druga i nasljednika umrlog bračnog druga.[6])

Što se tiče stranog zakonodavstva postoji sistem koakvizije za trajanja braka onakav, kakav ga predvidja g. dr. Fischer, kao zakonski sistem jedino po sovjetskom zakonodavstvu, koje je i u tom pogledu provelo potpuno izjednačenje položaja žene i muža.[7]) U koliko u drugim zakonodavstvima postoji takav sistem kao zakonski sistem (tako još u Španiji i u nekim južno- i sjevernoamerikanskim državama), je samo muž taj, koji upravlja i raspolaže zajedničkom tekovinom. Osim madjarskog, španjolskog i sovjetskog zakono-

[5]) Propis § 140. stav 2 predosnove da je i žena dužna uzdržavati muža, ako on nema imovine a neposoban je za privredjivanje (jednako § 50 čehosl. osnove), ne znači preinačenje gornjeg načela. Tu se zapravo radi o dužnosti medjusobnog potpomaganja. Na toj osnovi (§ 44 ogz) priznaju takvu dužnost ženinu neki austr. pisci (tako naročito Ehrenzweig, str. 125), i najnovije austr. judikatura (tako naročito odluka austr. vrh. suda od 14 II. 1924, zvanična zbirka VI br. 63 (Spruchrept. 16), iako to ne odgovara shvaćanju redaktora ogza (Ofner, Urentwurf str. 74.;

[6]) Vidi o tome pobliže Bogdanfi-Nikolić, Opšte privatno pravo Vojvodine (1925) 1 str. 200 i sl., i moj »Privatnopravni položaj žene« str. 351 i 352.

[7]) Freund, Das Zivilrecht der Sovjetunion (VI. svez. zbirke Heinsheimer, Die Zivilgesetze der Gegenwart, 1927) str. 27 i sl.: isti Leske-Löwenfeld, Die Rechtsverfolgung im intern. Verkehr. IV. sv. »Eherecht« (2 zd. 1932), str. 341 sl.

Digitized by Google

davstva poznaju zakonodavstva evropejskih država taj sistem samo kao ugovoreni sistem.[8])

Ali sistem zajedničke tekovine, kako ga predvidja g. dr. Fischer, ide čak dalje od onoga, što predvidja sovjetsko zakonodavstvo. Po njegovom prijedlogu ima svaki bračni drug odmah pravo na polovicu tekovine, makar sam ne bi ništa privrijedio niti drugoga bračnoga druga ma u čemu pomagao niti mu što donio u brak. Tako bi po tome prijedlogu i žena, koja mužu nije ništa donijela u brak, koja ga ne pomaže ni u privredi ni u domaćinstvu nego samo troši njegove prihode za svoje luksusne prohtjeve, odmah dobila pravo na polovicu tekovine, koja, može biti, pretstavlja najveći dio imovine, jer je muž ili bez svake glavnice ili samo sa malom glavnim počeo. To će ona dobiti, kako će se dolje vidjeti, i u slučaju, ako je zbog njezine krivnje brak razveden.

Nasuprot sovjetsko zakonodavstvo daje ipak mogućnost, da se pitanje učestvovanja u tekovini pravedno riješi, jer ne odredjuje dijelove supruga u tekovini, nego ih u slučaju spora imade sud odrediti (§ 10. sovj. brač. zak.). Tako je u jednom slučaju ženi priznata samo ⅓ kuće kupljene novcem stečenim za trajanja braka sa obrazloženjem, da je kuća isplaćena pretežno iz prihoda muža (presuda vrh. suda od 12. VII. 1927.), a u drugom slučaju priznala je ženi manji dio tekovine za to, što je svojom rasipnošću prije spriječila nego unaprijedila skupljanje imovine (presuda vrh. suda od 12. X. 1926.)[9])

Redaktori čsl. osnove su smatrali, da se ne može usvojiti sistem koakvizacije madjarskog prava, koji danas važi na jednom dijelu českoslovačke Republike (t. j. na područjima Slovačke i Potkarpatskogrusa), jer bi to značilo preveliki preokret prema pravnomu stanju u historijskim zemljama (t. j. u Českoj, Moravskoj i Šleskoj),[10]) a mi da preuzmemo jedan sistem, koji ne samo da se protivi današnjemu pravnomu stanju na svim područjima naše države i bez sumnje i pravnoj svijesti našega naroda, nego je još pretjeraniji nego sistem zajedničke tekovine sovjetskog prava, koje je do krajnosti provelo izjednačenje položaja žene i muža.

Svi zakoni, koji predvidjaju sistem zajednice dobara, bilo kao zakonski bilo kao ugovoreni sistem, predvidjaju i potrebne odredbe glede uprave za-

---

[8]) Vidi o tome K a d e n u Schlegelbergers »Rechtsvergleichendes Handwörterbuch« III (1931), str. 166 i sl., i moj »Privatnopravni položaj žene« str. 382, 383, 384 i 387.

[9]) F r e u n d u Leske-Löwenfeld str. 342.

[10]) Obrazloženje prve čehosl. osnove str. 402 odnosno obrazloženje osnove po konačnoj redakciji superrev. komisije (izašla god. 1931 na češkom jeziku) str. 50, 51. Mjesto toga predvidja čsl. osnova predmnjevu, da prihodi pripadaju obim bračnim drugovima na jednake dijelove, dopuštajući dokaz, da je sve prihode jedan od bračnih drugova sam stekao, ili da prihodi pripadaju bračnim drugovima po drugom omjeru. (§ 52 čsl. osnove po redakciji superrevizione komisije). Ovu predmnjevu, kojom se zamjenjuje praesumptio Mutiana § 1237 ogz, je naša predosnova preuzela (§ 1193 predosnove). Prigovore, koji se javljaju protiv takve predmnjeve, izložio sam u svome sastavu »Privatnopravni položaj žene« str. 395, 413. Što se pak tiče pitanja, da li bi se preporučilo, da se sistem koakvizacije, koji važi na području Vojvodine, proširi na cijelu državu, istakao sam u istom sastavu (str. 312, 413), da ima razloga, koji za to govore, a naročito to, što žena danas u velikoj mjeri učestvuje u privredjivanju, ali da to pretstavlja za veći dio naše države veliku novost i da bi se s toga tek nakon svestrane ankete o tome moglo zauzeti konačno stanovište.

Digitized by Google

jedničke imovine. Većina zakona daje upravu mužu kao glavi obitelji, tako naročito francusko, njemačko i švicarsko pravo.[11]) Medjutim u prijedlogu g. dr. Fischera nema takvih odredaba.

U obrazloženju veli g. dr. Fischer, da je hotimično ispustio odrediti, tko upravlja tom zajedničkom blagajnom i tko će odrediti, kako se imadu pojedini iznosi upotrebljavati. Po njemu ima to da bude pitanje »razdiobe snaga« u kući. Za to ne daje u tom pogledu ni sudske zaštite. (»Mjesečnik« 1935., str. 519.) Ovdje dakle vrijedi pravo jačega (»Faustrecht«). »Bračni drug«, veli g. dr. Fischer »koji nema snage, da normalizira svoj imovinski položaj u bračnoj zajednici i svoje zapostavljenje osjeća preveć tegobnim, nema druge mogućnosti, nego da traži rastavu ili razrješenje braka« (»Mjesečnik« 1935., str. 520.). To su čudnovati nazori jednog pravnika.

B) U §§ 2.—8. prijedloga uredjuje se pitanje uzdržavanja za slučaj rastave od stola i postelje i razvoda (razrješenja, raspusta) braka. Kod ovih odredaba pada u prvom redu u oči, da se u svim slučajevima vodi računa o vlastitim prihodima bračnog druga, kome se priznaje pravo na uzdržavanje. Bračni drug može od drugog bračnog druga tražiti uzdržavanje samo u toliko, u koliko vlastiti prihodi iz imovine ili zanimanja nisu dovoljni za namirenje priznatog mu uzdržavanja. To je jedna zdrava misao, koju nalazimo i u stranom zakonodavstvu,[12]) dočim se za ogz. zastupa stanovište, da je muž, koji je kriv rastavi ili razvodu braka, dužan davati nevinoj ženi pristojno uzdržavanje bez obzira na njezine vlastite prihode.[13]) Takvo stanovište vodi u mnogim slučajevima do nepravednosti, tako ako muž od svojih skromnih prihoda mora davati pristojno uzdržavanje ženi, koja sama raspolaže velikim prihodima, koji nadmašuju njezine potrebe. To je i antisocijalno.

Ali inače može se odredbama §§ 2.—8. mnogo štošta prigovarati. Ograničit ću se na to, da ovdje nekoliko tih prigovora spomenem.

Za slučaj rastave priznaje se nevinomu bračnomu drugu pravo tražiti od drugog bračnog druga, makar taj takodjer ne bi bio kriv rastavi, da mu nadopuni vlastite prihode na onoliko, koliko bi u bračnoj zajednici na njega otpadalo od zajedničkih prihoda (§ 3.). To znači, da rastavljena žena može tražiti, da joj muž dade ne samo pristojno uzdržavanje nego i polovicu onoga suviška, koji pri postajanju bračne zajednice čini zajedničku tekovinu, a muž opet, da mu rastavljena žena iz svojih prihoda nadoknadi ono, što je imao, dok je uživao njezinu imovinu, odnosno dok je unašala u kućnu zajednicu prihode iz svoga rada. (Vidi i obrazloženje, »Mjesečnik« 1935., str. 524.).

Ako se prizna zajednica tekovine, ima to svoje opravdanje u tome, što se prima, da je ono, što se je steklo za trajanja bračne zajednice, stečeno zaslugom obaju bračnih drugova. Žena može već štedljivim gospodarstvom mnogo doprinositi povećanju imovine, a često doprinaša na taj način, što mužu za svrhe privrede stavlja na raspoloženje svoju vlastitu imovinu. Ra-

[11]) Vidi o tome moj »Privatnopravni položaj žene« str. 381 i sl. (pod IV/5).

[12]) Tako njem. gradj. zak. (§§ 1578, 1579) i bračni zak. skandinavskih država; vidi Leske-Löwenfeld cit. dj. str. 642 (za Švedsku), 674 (za Finsku), 709 (za Norvešku), 740 (za Dansku). To isto zastupa se za švic. gradj. zak., koji nevinomu bračnomu drugu priznaje primjerenu naknadu (čl. 151); vidi Gmur, Komentar zum schweiz. Ziv. Gb. II/2 (2. izd. 1923), str. 239.

[13]) Ehrenzweig II/2, str. 129 i Lenhoff u Klangovom komentaru austr. gradj. zak. III str. 873.

Digitized by Google

stavom sve to otpada. S toga je neopravdano, da se i poslije rastave bračnomu drugu prizna udio u tekovini drugog bračnog druga. — Uostalom taj propis stoji i u protuslovlju sa propisom § 17. t. 3. prijedloga, koji izričito odredjuje, da i u slučaju rastave od stola i postelje prestaje pravo na zajedničku tekovinu.

U spomenutim odredbama o uzdržavanju za slučaj rastave ima još jedna novota, kojoj se mora prigovoriti, a to je izjednačenje faktičnog raskidanja bračne zajednice, sporazumnog i nesporazumnog, sa rastavom izrečenom sudskom odlukom. Propis § 93. ogz., da bračnim drugovima nije dopušteno samovoljno raskinuti bračnu vezu, odgovara shvaćanju o značenju braka, kako je utemeljeno u pravnoj svijesti naroda. Na ovom stanovištu ne stoji samo vjersko pravo, nego i državno zakonodavstvo skoro svih kulturnih naroda. Što više, većina državnih zakona ne dopušta ni sudsku rastavu, odnosno razvod na osnovu samog sporazuma bračnih drugova, nego traži, da mora u svakom slučaju postojati kakav opravdani razlog.

Jedino sovjetsko zakonodavstvo priznaje faktično raskidanje braka po samim supruzima i čak jednostrano od strane jednog od supruga. Ali ideologija Sovjeta, koja dolazi do izražaja i u takovom shvaćanju braka, se toliko razlikuje od naše, da nam njihovo zakonodavstvo, bez sumnje, ne može ovdje služiti kao uzor.

U koliko se pak g. dr. Fischer u prilog uredjenja, koje predlaže, pozivlje na stanovište judikature, izgleda, da je tu judikaturu krivo shvatio. Ne stoji, da se sudskim odlukama, na koje se on pozivlje (»Mjesečnik« 1935., op. 7. na str. 521., 522.), ugovori o faktičnom raskidanju zajednice priznaju valjanim, nego se u tim odlukama priznanje valjanom obveza na plaćanje uzdržavanja preuzeta takvim ugovorom jedino iz tog razloga, što se smatra, da obveza na uzdržavanje, koja po § 91. ogz. proističe za muža iz bračnog odnošaja, postoji za njega sve dotle, dok žena sa njegovim pristankom odvojeno od njega živi. Ali takav ugovor po jednoglasnom stanovištu teorije i judikature ne sprečava muža, da pozove ženu, da s njim nastavi zajednički život i da uskrati dalje uzdržavanje, ako bez opravdanog razloga ne udovolji ovomu pozivu.[14])

Najzad, u koliko g. dr. Fischer ovo izjednačenje faktičnog raskidanja bračne zajednice sa sudskom rastavom opravdava time, da hoće na taj način supruzima prišteditи neugodne bračne parnice, pušta iz vida, da takve mogućnosti supruzima već daje rastava izrečena sudskom odlukom na osnovu sporazuma supruga po § 105. ogz., a s druge strane, da se ovim neugodnim parnicama ne može izbjeći ni onda, kada se prizna faktični prekid bračne zajednice. Ako je naime faktični prekid bračne zajednice uslijedio bez sporazuma, mora se i po odredbi § 5. prijedloga g. dr. Fischera ispitati krivnja, da bi se moglo odlučiti, koji je od bračnih drugova dužan dati uzdržavanje, a to neminovno vodi do iznošenja intimnih domaćih odnošaja u parnici radi priznanja uzdržavanja.

Tako g. dr. Fischer bez potrebe dira u dobar sistem ogz-a. Stoga valja odobriti, što je predosnova spomenuti § 93. ogz. preuzela (§ 151. predosnove)

[14]) Ehrenzweig II/2 str. 127 i Lenhoff u Klangu I str. 595; zatim odluke austr. vrh. suda od 27/XII 1923 i čehosl. vrh. suda od 23/I 1923 navedene na istoj strani op. 166.

Digitized by Google

jednako, kako je to učinila i čehosl. osnova (§ 55. ove osnove po konačnoj redakciji superrevizione komisije).

Po odredbi § 8. prijedloga ne može se bračni drug ni u kojem slučaju odreći najnužnijeg uzdržavanja (minimuma egzistencije). Takvo stanovište zastupaju i neki austr. pisci u glavnom sa jednakim razlozima, kakvim g. dr. Fischer opravdava ovu odredbu prijedloga.[15])

Ali vladajuće mišljenje u teoriji i judikaturi s pravom odbija ovo stanovište.[16]) Ne smije se naime smetnuti s uma, da nisu rijetki slučajevi, u kojima žena pristaje na takav sporazum samo zato, što je ona skrivila rastavu, odnosno razvod braka. Prema takvom stanju stvari žena se faktično ne odriče nikakvog prava, jer bi inače bila izrečena rastava, odnosno bi bio izrečen razvod radi njezine krivnje i time bi onako izgubila pravo na izdržavanje. Ona time samo izbjegava za nju neugodnoj bračnoj parnici. Ima opet slučajeva, u kojima se žena odriče stalnog uzdržavanja samo zato, što je mjesto toga primila jednu glavnicu, koja joj više vrijedi.[17])

I zaista nema u pozitivnom zakonodavstvu takvog ograničenja sporazuma glede uzdržavanja za slučaj rastave ili razvoda braka.

Pri tome g. dr. Fischer previdja, da ovom odredbom dolazi sa samim sobom u protuslovlje. Gore je spomenuto, da on izjednačenje faktičnoga prekidanja bračne zajednice sa rastavom, izrečenom sudskom odlukom, opravdava time, što želi na taj način supruzima prišteditи neugodnosti bračne parnice. Tu opet sili muža, koji hoće sporazumno sebi i svojoj, jedino krivoj, ženi prišteditи neugodnosti bračne parnice, da ide na put parnice, jer se obzirom na spomenutu odredbu ne može na drugi način osloboditi od toga, da sav svoj život bude opterećen dužnošću, davati svojoj bivšoj ženi barem najnužnije uzdržavanje.

C) I uredjenje bračnog imovinskog prava (Ehegüterrecht) hoće g. dr. Fischer staviti na sasvim nove temelje.

Za prvih deset godina braka ima da vrijedi kao zakonski bračni i imovinski sistem separatio bonorum spojena sa zajednicom tekovine, o kojoj sam već gore govorio (§§ 9., 11.). Separatio bonorum po svome biću ne znači samo to, da je svaki bračni drug samostalni vlasnik imovine, koju je donio u brak, nego i to, da njegova imovina ne odgovara za obveze drugoga bračnoga druga.

Ali g. dr. Fischer zastupa ovdje drugo stanovište. Po § 10. njegovog prijedloga imovina jednoga bračnoga druga odgovara nasuprot priznatoj separaciji bonorum neograničeno za obveze drugog bračnog druga. Takvo uredjenje odgovornosti daje dakako mogućnost, da jedan bračni drug lakoumnim zaduženjem potpuno upropasti drugog bračnog druga i cijelu obitelj.

---

15) Tako naročito Hussarek, Die familienrechtliche Alimentation nach österr.Recht u »Grünhuts Ztschr.« XX (1893) str. 674.

16) Ehrenzweig II/2 str. 128 i Lenhoff u Klangovom komentaru I str. 579. — U koliko se g. dr. Fischer u svojem obrazloženju (»Mjesečnik« 1935 str. 525 i op. 13 na istoj strani) u prilog svoga stanovišta pozivlje na sudske odluke, izgleda, da je navedene odluke krivo shvatio. Te odluke nemaju u vidu uzdržavanje za slučaj rastave, nego uzdržavanje za trajanja braka. Da se žena ne može odreći uzdržavanja, koje joj pripada za trajanja bračne zajednice, nije uopće sporno (Lenhoff cit. dj. str. 579 kod op. 66 i str. 596 pod t. 5.)

17) Ehrenzweig cit. mj.

Digitized by Google

Istina, g. dr. Fischer predvidja jednu zaštitu od ove neograničene odgovornosti ustanovom t. zv. pridržane imovine (Vorbehaltsgut), koju je preuzeo iz stranog zakonodavstva, na koje sam u svome spomenutom sastavu eputio (njem., švic. i zakonodavstvo škandinavskih država). Ali ta pridržana imovina, kako ju je g. dr. Fischer u protivnosti sa spomenutim stranim zakonima uredio, pretstavlja zaštitu od problematične vrijednosti.

Gosp. dr. Fischer sam osjeća, da je ono, što predlaže, vrlo opasna novota. Tako veli u svome obrazloženju glede odredaba § 10. prijedloga: »Ne da se osporiti, da uza sve te izuzetke (ovdje misli iznimke navedene u § 10. t. l., koje nemaju skoro nikakve praktičke vrijednosti) predložena ustanova znači veliku pogibelj za bračne drugove. Jedan bračni drug imade mogućnost, da zlonamjernim ili lahkoumnim poslovanjem vanredno ošteti ili čak uništi imovinu drugoga bračnoga druga. No neka svatko bude oprezan kod sklapanja braka... Izmedju interesa vjerovnika i interesa bračnoga druga, koji se sukobljavaju, držim, da treba dati jaču zaštitu interesu vjerovniku« (»Mjesečnik« 1935., str. 530.).

Medjutim ovdje se ne radi o interesu samoga bračnog druga, nego u mnogim slučajevima o sudbini cijele obitelji, kojoj ova imovina služi za osiguranje egzistencije.

Gosp. dr. Fischer daje bračnomu drugu dobar savjet, da se sredstvom rastave ili razvoda braka spasi ove opasnosti. Da bi se tako rušio bezbroj sretnih brakova, to njega ne smeta. Što se tiče toga, veli: »Ne da se osporiti, da imovinska povezanost bračnih drugova, kako je predvidjena projektom, imade i svoju lošu stranu, naime dešavat će se, da će bračni drug morati tražiti rastavu ili razrješenje, ma da su medjusobni lični odnosi supruga vrlo dobri, samo zato, što u bračnoj zajednici trpi materijalnu štetu. Žena će morati ostaviti ljubljenog i nježnog supruga, koji svojim prevelikim riskantnim poslovima ugrožava ili upropašćuje njezinu imovinu« (»Mjesečnik« 1935., str. 530. op. 21.).

Medjutim se može dogoditi, da je u vrijeme, kada žena dozna za lahkoumne ili riskantne poslove svoga muža, njezina sudbina već započaćena, jer su obveze iz tih poslova već dostigle takvu visinu, da će potpuno pojesti njezinu imovinu. Rastava ili razvod vrijedi joj samo za budućnost, a ne za prošlost. Za obveze koje su nastale do rastave ili razvoda, odgovara ona i dalje.

Strano zakonodavstvo, u koliko predvidja upravnu zajednicu ili zajednicu dobara kao zakonski ili kao ugovoreni bračni imovinski sistem, daje bračnomu drugu, čija je imovina uslijed takve zajednice izložena opasnosti, drugi izlaz, a da ne treba pribjeći rastavi ili razvodu braka, naime da traži ukidanje ove zajednice, što imade za posljedicu, da nastane separatio bonorum i prema tome prestanak odgovornosti za dugove drugog bračnog druga sa vlastitom imovinom.[18])

Prema takvomu stanovištu stranoga zakonodavstva veli gosp. dr. Fischer: »Ova ili analogna ustanova nije preuzeta u projekat, jer bi time došla u pitanje jedna gd svrha čitavog sistema imovinskih odnosa zaštita trećih lica.« (»Mjesečnik« 1935. cit. mj.).

Smatrao sam potrebnim, da doslovce navedem gornja mjesta obrazloženja, jer su značajna za ideologiju gosp. dr. Fischera. Uzgredno neka bude

[18]) Moj »Privatnopr. položaj žene« (str. 382) francusko pravo), 385 (njemačko pravo), 387 (švicarsko pravo), 389 (pravo skandinavskih država).

Digitized by Google

spomenuto, da on nije na čistu o tome, što je solidarna odgovornost, niti o tome, što je »stvarno jamčenje« (Sachhaftung) za razliku od »ličnog jamčenja« (persönliche Haftung«), kako se to mora zaključiti iz njegovog obrazloženja na str. 531. (»Mjesečnika« 1935. pod t. 6.).

Gosp. dr. Fischer se ne zadovoljava sa zajednicom tekovine, nego predvidja odredbom § 12., da po proteku deset godina po sklapanju braka nastaje zajednica svih dobara bračnih drugova. Tako će bračni drug, koji nije ništa donio u brak, koji sam ništa ne privredjuje ni pomaže drugoga bračnoga druga u njegovom privrednom djelanju, dobiti ne samo polovicu tekovine, nego čak i i cijele imovine, kada izdrži deset godina u braku, odnosno kad s njim drugi bračni drug barem toliko izdrži.

Što se tiče uredjenja imovinske zajednice, polazi gosp. dr. Fischer sa ispravnoga stanovišta, da na stvarima te zajednice postoji vlasništvo supruga in solidum »zur Gesamthand« (»Mjesečnik« 1935. str. 535., 537.).[19]) Dosljedno tome odredjuje § 14. prijedloga, da supruzi mogu sa stvarima zajednice samo sporazumno raspolagati, a u koliko se takav sporazum ne može postići, da odlučuje sud.[20]) Ali je ovo načelo izigrano odredbom § 15. prijedloga, po kojoj su naplatne raspoložbe glede pokretnih stvari valjane prema ugovoraču bez obzira na to, da li je drugi bračni drug na njih pristao.

Pošto ne će biti rijetki slučajevi, da se cijela imovina supruga sastoji samo u pokretninama (n. pr. kod trgovaca), imamo tu opet jednu odredbu, koja omogućuje, da jedan bračni drug svojim raspoložbama drugoga upropasti, a može biti baš onoga, koji je jedini donio imovinu u brak ili ju je jedini stekao za trajanja braka.[21])

Dosljedno svome načelnomu stanovištu, da se vjerovnici moraju pogodovati bez obzira na interese bračnih drugova i njihovih obitelji, predvidja gosp. dr. Fischer u § 16. svoga prijedloga, da zajednička imovina odgovara ne samo za obveze, koje nastaju upravom zajedničke imovine i za obveze jednog i drugog bračnog druga nastale za trajanja bračne zajednice, nego i za obveze nastale prije, nego što je nastala zajednica, bez svakih kautela.

---

19) Za ogz je to sporno. Vladajuće mišljenje smatra, da su supruzi vlasnici sa alikvotnim dijelovima; Ehrenzweig II/2 str. 133 i Lenhoff u Klangovom komentaru III str. 668 669.

I francuska teorija i judikatura stoje na stanovištu, da se ovdje radi o suvlastništvu (supropriété), ali smatraju, da supruzi za trajanja zajednice ne mogu raspolagati sa svojim neodredjenim dijelovima niti mogu tražiti diobu zajedničkih stvari (Planiol-Ripert, Traite pratique de droit civil français VIII Nr. 155 i sl.). Nasuprot njem. (§ 1438) i švic. (čl. 215) gradj. zak. označuju izričito vlasništvo supruga na stvarima zajednice kao vlasništvo in solidum.

20) Tako čl. 217 švic. gradj. zak. To isto zastupaju za ogz oni, koji smatraju supruge kao vlasnike zajedničkih dobara in solidum (Lenhoff cit. dj. str. 668, 669). Njem. gradj. zak. daje mužu kao upravitelju zajedničke imovine širu vlast.

21) Po njem. gradj. zak. (§ 1448) su raspoložbe, za koje treba odobrenje žene, i prema trećim osobama, ništetne, ako takvo odobrenje nije dano, odnosno nije nadomješteno odobrenjem suda. To isto se zastupa za ogz (Lenhoff cit. mj.). Švic. gradj. zak. predvidja doduše zaštitu trećih, ali samo onih, koji su u dobroj vjeri zaključili kakav pravni posao sa jednim od bračnih drugova. Veli se naime u čl. 217. toga zakona, da treće osobe mogu pretpostaviti, da postoji odobrenje, osim ako su znale ili morale znati, da nema takvog odobrenja, ili se radi o imovinskim predmetima, glede kojih je za svakoga vidljivo, da pripadaju zajedničkoj imovini. Zaštita i nesavjesnih trećih, kako to hoće g. dr. Fischer, nije nigdje predvidjena.

Digitized by Google

Tako će u slučaju, ako je jedan bračni drug donio u brak znatnu imovinu, a drugi samo dugove, koje je zatajio, ti dugovi najprije pojesti zajedničku tekovinu, koja je, može biti, zapravo samo tekovina onoga, koji je donio imovinu u brak, a ako vjerovnici imaju strpljenja čekati, dok ne proteče deset godina od sklapanja braka, i cijelu imovinu.

Istina, zajednička imovina odgovara za dugove jednoga i drugoga bračnog druga nastale prije sklopljenog braka, odnosno prije nego je nastupila zajednica i po njem. i švic. gradj. zakonu kao i po ogz-u.[22]) Ali ovi gradj. zakonici ne nameću supruzima takav bračni imovinski sistem kao zakonski, kako to hoće gosp. dr. Fischer, nego ga poznaju samo kao ugovoreni. Tu se može samim supruzima odnosno njihovim zakonskim zastupnicima ostaviti, da štite svoje interese, odnosno interese staranika.

D) U §§ 17. do 19. prijedloga uredjuje se utjecaj rastave od stola i postelje i razvoda braka na bračnoimovinske odnošaje supruga, osim pitanja uzdržavanja. Tu opet nailazimo na originalno gledište gosp. dr. Fischera.

Naš ogz. uredjuje pravne posljedice rastave i razvoda braka na imovinske odnošaje supruga prema tome, da li i koji je od supruga kriv rastavi ili razvodu. Za slučaj rastave daje nevinomu bračnom drugu pravo, da održi bračne imovinske ugovore ili da ih razvrgne prema tome, što smatra za sebe korisnijim, a ako su oba bračna druga nevina ili oba kriva priznaje se svakome od njih ovo pravo (§ 1264. ogz.). Za slučaj razvoda braka daje se nevinomu bračnomu drugu, ako je drugi kriv razvodu, pravo tražiti sve, što bi mu iz bračnih imovinskih ugovora pripalo, da je tog krivog bračnog druga nadživio, dočim krivi bračni drug gubi pravo iz bračnih imovinskih ugovora (§ 1266. ogz.). Što ima da vrijedi, ako je medju bračnim drugovima postojala zajednica dobara, nije u § 1266. ogz. jasno rečeno. Vladajuće mišljenje stoji na ispravnom stanovištu, da nevini bračni drug ima pravo izbora. On može tražiti diobu prema ugovoru ili da se ugovor o zajednici raskine, t. j. da mu se vrati, što je donio u zajednicu, ako smatra, da je to za njega korisnije.[23])

Takvo pravo izbora priznaje izričito kod opće zajednice dobara i kod zajednice pokretnih dobara njemački gradj. zak. nevinomu bračnomu drugu, ako je drugi bračni drug kriv razvodu (v. §§ 1478. i 1549. ujgz.). — O krivnji supruga vodi računa i zakonodavstvo škandinavskih država, davajući nevinomu bračnomu drugu povlastice kod diobe zajedničke imovine. Po fin-

[22]) Tako po njem. (§§ 1461—1462, 1530—1534), švic. gradj. zak.) čl. 219, 220). Ali po njem. gradj. zak. ne odgovara kod sistema zajednice tekovine zajednička imovina za predbračne dugove ženine; M. Wolff, Ehercht (IV svez. sistema njem. gradj. prava od Enneccerus-Kipp-Wolff, 7. izd. 1931) str. 275. Po jednome i drugome odgovara zajednička imovina za obveze, koje je žena primila za trajanja braka, samo ako ih je primila sa pristankom muža (§§ 1460 i 1532 Ujgz. čl. 220 t. 2 i 239 čl. 2 Sgz.). Za ogz. zastupa se, da samo kod opće zajednice zajednička imovina odgovara za sve dugove obaju supruga, kada god nastale, a ne kod djelomične zajednice dobara. Kod takve zajednice smatra se da svaki bračni drug odgovara sa posebnom imovinom i sa udjelom u zajedničkoj imovini za svoje dugove (Lenhoff u Klangu III str. 670, 671 i 680).

[23]) Ehrenzweig II/2 str. 169 (§ 446 pod 3) i op. 43 na istoj strani; Lenhoff u Klangu III str. 890.

Digitized by Google

skom bračnom zakonu može se izreći, da krivi bračni drug izgubi dio iz zajedničke imovine, koji bi mu inače pripao.[24])

Naša predosnova se je ovdje držala propisa ogz-a, jednako kao i čehosl. osnova (§§ 1210., 1212 naše predosnove i §§ 94. i 95. čsl. osnove po konačnoj redakciji superrev. komisije.)[25])

Drugo rješenje daju gore spomenute odredbe prijedloga gosp. dr. Fischera. Po njima dijeli se u slučaju rastave od stola i postelje ili razvoda braka zajednička tekovina, a ako je brak trajao više od deset godina, cijela imovina obaju bračnih drugova medju bračne drugove bez obzira, da li je od njih koji kriv rastavi ili razvodu braka. To znači za onoga bračnoga druga, koji nije ništa donio u brak i čak nije ni pomagao u privredjivanju, pravi zgoditak. Ali što je važnije, ovo rješenje daje takvomu bračnomu drugu potstrek, da stalnom nevjernošću, a ako to ne pomaže, zlostavljenjem natjera drugoga bračnoga druga, da traži razvod, da bi se na ovaj način dočepao polovine njegove imovine i ujedno njega samoga riješio. Nema sumnje, da se takovo rješenje protivi našim pravnim osjećajima.

E) Zakonodavstva, koja poznaju zakonske bračne imovinske sisteme, daju ujedno nupturientima, odnosno supruzima mogućnost, da ugovorom zakonski sistem zamijene kojim drugim sistemom, bilo to i sistemom razlučnih dobara (separatio bonorum), koji čini svakoga bračnoga druga neograničenim gospodarom imovine, koju je donio u brak ili koju bude stekao u trajanju braka, i tu imovinu oslobadja od svake odgovornosti za dugove drugoga bračnoga druga.[26])

I ovdje zastupa gosp. dr. Fischer drugo stanovište. Po odredbama § 22. njegovog prijedloga mogu doduše bračni drugovi spomenuti zakonski bračni imovinski sistem nadomjestiti kojim drugim, ali prema trećim osobama važi to samo u toliko, u koliko nisu time stavljeni u nepovoljan položaj. — Pustimo na stranu nejasnost ove formulacije. Stvarno znači to svakako, da ostanu gore svi izloženi pogubni učinci zakonskog imovinskog sistema, kako ga predvidja prijedlog gosp. dr. Fischera. Uslijed toga tim ugovorima ne pripada skoro nikakva praktična vrijednost.

III. U prethodnome sam iznio glavne značajke uredjenja imovinskih odnošaja bračnih drugova, kako ih predlaže gosp. dr. Fischer. Kroz cijeli sistem ovog uredjenja provlači se kao crvena nit misao, da se vjerovnicima bračnih drugova uz svaku cijenu dade najveća sigurnost. Pri tome se ova zaštita ne ograničuje na vjerovnike, koji su to postali za trajanja bračne zajednice, nego se proširuje i na one, koji su prije sklopljenoga braka postali vjerovnici jednoga ili drugoga bračnog druga.

Razlozi, koji nače rukovode zakonodavca, da dade prednost ovome ili onome bračnomu imovinskomu sistemu, kao što su, da treba voditi računa o promijenjenom položaju žene u socijalnom i privrednom životu, da treba što jače učvrstiti brak i što bolji osigurati obitelj kao temelje društva i države, nisu za gosp. dr. Fischera mjerodavni. Cijeli je sistem za njega, kako to sam priznaje, samo sredstvo za postignuće glavne svrhe, da dade vjerovnicima što

---

[24]) Leske-Löwenfeld cit. dj. str. 642, 643 (za Švedsku), str. 674 (za Finsku), str. 710 (za Norvešku) i str. 740 (za Dansku).

[25]) Pošto predosnova jednako kao i čehosl. osnova nije preuzela propise Ogz-a, ne daje ni propisa o utjecaju razvoda na zajednicu dobara.

[26]) Moj »Privatnopravni položaj žene« str. 381.

Digitized by Google

veću zaštitu (»Mjesečnik« 1935., str. 528.) ili, bolje rekući, da omogući vjerovnicima bračnoga druga, koji nema imovine ni prihoda, da se dočepaju imovine i prihoda drugoga bračnog druga. Tako taj sistem pretstavlja mišolovku za toga drugoga bračnoga druga.

Što takav sistem otvara širom vrata nesolidnim elementima i što mora voditi do najvećih nepravednosti, do rušenja bezbroja brakova i do upropašćenja bezbroja obitelji, to gosp. dr. Fischera ne smeta. On taj sistem opravdava time, da bračna zajednica onemogućuje izigravanje vjerovnika (»Mjesečnik« 1935. cit. mj.).

To stoji. U zakonodavstvu vidimo nastojanje, da se vjerovnici zaštite od takve opasnosti. Jedni to čine u manjoj, a drugi u većoj mjeri. Ali ne ćemo nigdje naći, da bi se ta zaštita tjerala do takvih krajnosti, kakve nalazimo u prijedlogu dr. Fischera. Pri takvim tendencijama je razumljivo, da gosp. dr. Fischer ne vodi računa ni o pravnom kontinuitetu ni o pravnoj svijesti naroda.

Prema izloženomu je jasno, da prijedlog gosp. dr. Fischera nije prihvatljiv. Ali se ipak ne može reći, da je bez svake vrijednosti. U njemu nalazimo po koju zdravu ideju, o kojoj bi trebalo voditi računa pri izradi konačne osnove jedinstvenoga gradj. zakonika. Što je na takve pravne ideje upozorio, je zasluga, koja se gosp. dr. Fischeru mora svakako priznati.

Ocjene i prikazi

Dr. Friedrich Burgdörfer: »Aufbau und Bewegung der Bevölkerung.« Leipzig 1935. Str. 216. Mit 81 Abbildungen im Text.

U doba, kad su malone svi putevi u budućnost mračni i nesigurni, a ljudi kao na raskrsnici, nužno je, da što bolje upoznamo prilike i pojave, što nas okružuju, pak i sebe, te da se uputimo u budućnost najboljim pravcem. Povijest nas uči, kako je često pravac života odabran bio intuitivno ili čak instinktivno, a možda manje promišljeno, često nikako razborito. No bilo kako mu drago, postojeće stanje treba dobro spoznati i svestrano osvijetljiti, ako želimo doista napredovati.

Najvažniji čimbenik svih životnih prilika je čovjek. On je duševni i fizički pokretač i nosilac svega društvenoga i gospodarskoga stanja. U državnom skupu uredjuje on svoje unutrašnje kao što i medjunarodne odnošaje. U tom skupu ljudi, posmatrani s biologijsko-političkoga gledišta, čine jedan organizam — žiteljstvo države.[1]) Ovaj organizam imade svoj evolucijoni mehanizam, o kojem ovisi budućnost i sreća naroda. Taj razvitak valja analitičkim putem uglaviti i svedj pratiti, služeći se pri tom stečenim iskustvima i tekovinama nauke.

Polazeći s toga gledišta donosi nam najnovija literatura jedan veoma uspjeli studij. To je knjiga profesora dra F r i e d r i c h a B u r g d ö r f e r a, ravnatelja državnoga statističkog ureda u Berlinu »O sastavu i mijeni žiteljstva i pravno žiteljstvo. U ovom članku se govori jedino o prvoj skupini.

[1]) U statistici se razlikuje: faktično (prisutno) žiteljstvo, žiteljstvo stalna boravišta i pravno žiteljstvo. U ovom članku se govori jedino o prvoj skupini.

Digitized by Google

stva« osnovana na rezultatima čiste statistike i statističke nauke.[2]) Pisac naziva svoje djelo: »Ein Führer durch die deutsche Bevölkerungsstatistik und Bevölkerungspolitik«. Time je označio cilj svoga naučnoga rada i sredstva za postignuće svoga cilja.[3])

U uvodu knjizi iznosi se pitanje o opstanku njemačkoga naroda i opće stanje populacione politike.[4]) Utvrdjuje se na temelju statističkih brojeva, prikupljenih i objavljenih po njemačkoj službenoj statistici, silno opadanje u broju novorodjene djece. Na početku ovoga stoljeća (1901.) — veli se ovdje — zabilježen je u Njemačkoj broj novorodjene djece s 2,032.000 a za 1931. godinu tek s 1,032.000: dakle nakon 30 godina okruglo za 1,000.000 manje. Slijedeće godine broj je novorodjene djece spao na 978.000, a 1933. dapače na 957.000! Smanjivanje se popravlja god. 1934., u kojoj se broj novorodjenčadi diže na 1,181.000. — Ovaj porast u broju novorodjene djece medjutim ne znači, da je uspostavljena ravnoteža, što je zahtijeva populaciona politika. Postoji još svedj osjetljivi manjak u porodnom broju, a koji prema stanju 1933. iznosi okruglo jednu trećinu. Znači: U ukupnom broju djece, koja bi se imala roditi, a da se narod svojom snagom održi, manjka jedna trećina. Dosadanji dakle porast porodjaja ne može da nadoknadi pasivnu stranu životne bilance.

Da tu pojavu bolje shvatimo, treba uvažiti još i ovu činjenicu: Za posljednjih trideset godina je žiteljstvo Njemačke poraslo od 56,000.000 na 65,000.000 t. j. za punih 9.000.000, — a što je još važnije, broj se brakova povisio od 10,000.000 na 14,000.000 i to naročito brakova sposobnih za radjanje. To su brakovi udatih žena ispod 45 godina života. Broj se ovih podigao od 6,400.000 na 8,600.000 — dakle za jednu trećinu. Unatoč tih pojava broj se porodjaja smanjio. Iz toga slijedi, da se do god. 1933. pojavio u njemačkoj obitelji t. zv. »sistem dvoje djece«. (Za Berlin je pače dokazan »sistem jednoga djeteta«).

Za ovu svoju tvrdnju o opadanju porodjaja daje Burgdörfer dalji dokaz sračunjavanjem njihovoga relativnog broja na 1000 žitelja i dolazi do zaključka, kako je relativni porodjajni broj u Njemačkoj (14.7‰) spao ispod onoga u Francuskoj (16.3‰). Još se poraznijom očituje ta činjenica, kada se prispodobi s rezultatima na pr. u Poljskoj, gdje ima samo 32,000.000 duša, dakle za polovicu manje, nego li u Njemačkoj. U Poljskoj je rodjeno 1932. god. malone isto toliko djece (940.000) kao što u Njemačkoj (978.000); god. 1933. je razlika još veća (869.000 prema 957.000).

---

[2]) Dr. Friedrich Burgdörfer, Direktor beim statistischen Reichsamt Berlin: »Aufbau und Bewegung der Bevölkerung. Ein Führer durch die deutsche Bevölkerungsstatistik und Bevölkerungspolitik, mit 81 Abbidungen im Text«. Izdano kao 8. svezak »Staatsmedicinische Abhandlungen. Berlin 1935.

[3]) Ovim djelom upotpunjuje F. Burgdörfer svoju radnju: »Volk ohne Jugend«, 3. izdanje. Heidelberg u. Berlin 1935.

[4]) U hrvatskom jeziku teško je naći valjani izraz za njemački pojam »Bevölkerungspolitik. Francuzi upotrebljuju »Politique démografique«, Talijani »Politica demografica«. Pod ovim se izrazima razumijeva briga, što je treba da vodi država u prvom redu o broju i kvalitetu svojih gradjana (žitelja uopće) te o promjenama toga broja i kvaliteta, a s tim u vezi i o svim dobrima za sreću žiteljstva. To je dakle »briga« ili »politika o žiteljstvu«, za koju se veli, da je »populaciona politika«. Medjutim svi ovi izrazi ne obuhvaćaju potpuno pojam što bi ga imali označiti.

Digitized by Google

Pisac ovu pojavu tumači političkim i gospodarskim pritiskom, a naročito onom nesigurnošću, koja se predosjeća za gospodarstva u budućnosti; no dodaje, da se gospodarska pitanja ne bi nipošto mogla smatrati jedinim ili možda najglavnijim uzrokom ove pojave. Traži stoga druge uzroke opadanja u broju porodjaja i tuži se, da oni leže mnogo dublje.

Opadanje porodjaja osjećalo se već onda, kada je Njemačka stajala na visini svoje političke i gospodarske snage; dakle u doba prelaza iz XIX. u XX. vijek. Jasnije se ono zapaža medju bolje situiranim slojevima. Uglavnom jaka je tendencija opadanja u prva tri desetljeća i na početku četvrtoga desetljeća. Pisac se tješi, da ovo opadanje ne će biti trajno, ali njegove posljedice ne će izostati.

Dok opadanje broja porodjaja ide uporedo sa opadanjem smrtnosti, ne treba biti odviše zabrinut. No nažalost tome nije tako. Unatoč napretka moderne medicine i pučke higijene ne opadaju porodjaji i pomiranja pojednako. Zbog toga je višak porodjaja nad pomorom početkom ovoga stoljeća 800.000 do 900.000 (15‰) a god. 1933. samo 226.000 (13‰). Pisac prispodablja prirodni prirast u drugim zemljama (Poljska, Rusija, Japan) i zaključuje ova općenita razmatranja svojom zanimljivom i veoma poučnom dedukcijom:

»Prema surovoj statistici žiteljstva[5]) ukazuje se kao da broj žiteljstva Njemačke raste sporije nego li prije, ali svakako još raste. To je ispravno s obzirom na mehaničko shvaćanje pojma »višak porodjaja«. Uzmu li se pojavi s biološkoga gledišta i njihovoga dinamičkoga razvoja, dolazimo do zaključka, da imamo slabu narodnu bilancu. Današnja čestoća porodjaja ne može više da uzdrži narod, njemačku obitelj; ona ne dostaje, da osigura minimum egzistencije naroda. Danas imademo prosječno na svaki za radjanje sposobni brak[6]) 2.3 poroda, dočim je za uzdržanje obitelji[7]) potreban prosjek od 3.4 poroda. Znači, da u svakoj obitelji manjka treće dijete.«

Konačno pisac na osnovu stastističko-računskih metoda ustanovljuje za Njemačku manjak u broju porodjaja od okruglo 30%. Dolazi dakle i ovim putem do istoga poslijetka t. j. »manjka jedna trećina porodjaja potrebitih za samoodržanje.« — »Ne radi se više o daljem prirastu naroda nego o održanju narodne srži.«

Iza ovih općenitih pogleda prelazi Burgdörfer na razlaganje posebnih problema o žiteljstvu Njemačke, koje objašnjava i opet jedino na temelju statističkih službeno uglavljenih brojeva. On ove probleme dijeli u dva dijela: »Statistika žiteljstva« i »Populaciona politika«. Prvi dio raspada se u tri poglavlja, a prvo je »STANJE I SASTAV ŽITELJSTVA«.

Burgdörfer najprije ističe borbu protiv smrtnosti, naročito protiv pomiranja dojenčadi, dalje protiv pomiranja s tuberkuloze i ostalih bolesti, što haraju u masi. Ovu je borbu navijestila »Statistika«, jer se moglo pristupiti uspješnoj borbi tek kada je brojevno dokazano, da je pomor dojenčadi dosegao 25, 30 a u nekim krajevima čak i 50%, te kad je statistika uputila na uzroke tolikoga pomiranja. Danas je pomiranje dojenčadi po-

---

5) Puštajući s vida svaku matematičku, komparativnu, kombinatornu i inu specijalnu statistiku.

6) Bolje: »za radjanje odredjeni brak«.

7) Dakle i za uzdržanje »naroda« (države).

Digitized by Google

tisnuto na 7—8%, što još nikako ne znači biologijski optimum. — Slično je i sa borbom protiv tuberkuloze i drugih smrtonosnih bolesti.

Iza toga prelazi ugledni statističar na statistiku o b r o j e v n o m s t a n j u ž i t e l j s t v a t. j. na rezultate popisa. Ciljevi nekadašnjega popisivanja (oporezovanje) nastoje se s vremenom sve više zamijeniti s interesima znanosti. Radi toga nisu u Njemačkoj god. 1933. popisane samo osobe (individua) već i obitelji s naročitom svrhom, da se upozna biologijski sastav žiteljstva.

Na osnovu popisa od god. 1933., uzevši u obzir i saarsko područje, Njemačka broji 66,000.000 žitelja, te je brojem duša u Evropi na drugom mjestu,[8]) a na četvrtom izmedju zemalja čitavoga Svijeta, odbivši područja kolonija.[9]) Uzmu li se u račun kolonijalni posjedi, Njemačka je na osmom mjestu.[10])

No pisac pribraja njemačkomu narodu još i one ljude, koji stanuju izvan njemačkoga »Reicha«, a njemačke su krvi, govore njemački i imaju jednaku kulturu s Nijemcima u »Reichu«. Po njegovom računu ima na Svijetu 100,000.000 Nijemaca.[11]) Samo se sobom razumije, da se on u svojim razlaganjima može obazirati samo na žitelje u »Reichu«, jer ne raspolaže potrebitim potankim podacima za Nijemce u drugim zemljama.

Pisac se tuži na u s p o r e n i p r i r a s t ž i t e l j s t v a u granicama Njemačke države. Dok je prosječni prirast žiteljstva prije svjetskoga rata iznosio godišnje oko 1.5% ili 1.4%, iznosi u razdoblju 1925.—1933. samo još 0.5% — dakle tek jednu trećinu nekadašnjega prirasta. Toj pojavi i gubitku na broju duša pridonjeo je s v j e t s k i r a t, ako ne i jedini, pa pisac računa, da je njemačka bilanca o broju žitelja zaključena, samo zbog svjetskoga rata, sa manjkom od 13,000.000.

Mnogo teži gubitak, no ovaj ratni, stoji u neobično jakom ograničivanju porodnoga broja — u s v o j e v o l j n o m s m a n j i v a n j u o b i t e l j i, iz čega dakako slijedi usporavanje prirodnoga prirasta žiteljstva. U razdoblju 1925.—1933. bio je prosječni prirast 0.56% a 1933. samo 0.35%, dok je — kako je rečeno — prije rata iznosio 1.4—1.5%.[12])

Burgdörfer osvjetljuje ove rezultate stvarnim statističkim izvodima uzimajući u obzir bilancu selenja žiteljstva, dalje izmjene u strukturi žiteljstva po zvanju (industrijalizacija, neuposlenost). Posebice tumači s e l e n j e p u č a n s t v a u g r a d o v e — (Verstädterung).

God. 1871. bilo je u Njemačkoj ladanjskoga žiteljstva 64% dakle dvije trećine a tek jedna trećina gradskoga,[13]) a 1933. je taj omjer upravo obratan t. j. 67%, dakle više od dvije trećine ljudi živi po gradovima. Naročito se dižu veliki gradovi. Ta se uostalom pojava opaža i u drugim zemljama. Tako

---

[8]) Po broju žitelja Rusija je veća od Njemačke, a zaostaju za njom Engleska Francuska, Italija i Poljska.

[9]) Nadvisuju Njemačku brojem žitelja: Kina (475 milijuna), Rusija (161 mil.) i Sjedinjene države Amerike (132 mil.).

[10]) Pribrojivši kolonijalni posjed nižu se po broju žitelja: Velika Britanija (480 milijuna), Kina (475 mil.), Rusija (161 mil.), Sjedinjene države Amerike (137 mil.), Francuska (100 mil.), Japan (92 mil.), Nizozemska (69 mil.).

[11]) Od toga 15 milijuna u Srednjoj Europi. Prema tomu bilo bi u Srednjoj Europi 81 mil. Nijemaca.

[12]) U Poljskoj Ukrajini i na Balkanu bio je iza rata prirast 1.5—2%, što se isto nasljeđuje i za Rusiju.

Digitized by Google

na pr. u Engleskoj živi 45% žitelja u velegradovima. Za njom slijedi današnja Austrija sa 32.5% gradskoga žiteljstva (od toga Wien 29%), a za njom Njemačka sa 30.2%.[14]) Pisac je zbog ove pojave veoma zabrinut. Ako se nekad smatralo, da je porast gradova mjerilom kulture, danas kao da tome nije tako. Imadu doduše mnogi uspjesi novovjeke civilizacije svoj razlog u porastu velikih gradova i gradova uopće, ali su kraj toga i mnoge štete, što tu izbijaju za život naroda, — tako na pr.: prehrana gradskoga žiteljstva za vrijeme svjetskoga rata, neuposlenost u doba gospodarske krize i velika borba industrijskoga radnika, koji se odbio od svoje seoske domaje: teška obrana države za slučaj rata, naročito protiv napadaja iz zračnih visina, a zbog ogromnih ljudskih masa u gradovima.[15])

Štetnost gradova je velika i za populacijonu politiku. Utvrdjeno je naime, da je u gradovima smanjivanje broja žiteljstva najjače, makar da oni svojim brojem stanovnika rastu, ali ukoliko prirast daje naraštaj i podmladak seljačkoga življa doseljivanjem. Čim ovo popusti — kako se to općenito pokazalo za posljednja dva do tri desetljeća — nastupa pogibelj, da gradovi — imajući i dalje svoju privlačivu snagu — zadru u inače zdravu sadržinu ladanjskoga življa. Konačno mogao bi cijeli narod uslijed neplodnosti gradskoga žiteljstva propasti.[16]) Njemačka je stoga poduzela mjere, da ovoj zloj pojavi stane na put sprečavajući prekomjerno povećavanje gradova: premještavanjem industrijskih poduzeća, selenjem iz velegradova, uredjenjem stambenih pitanja i još raznim drugim sredstvima.

Nakon osvrta na probleme o gustoći žiteljstva u Njemačkoj preporučuje Burgdörfer raseljivanje (naročito seljaka) u slabije napučene krajeve i prelazi na podjelu žiteljstva po spolu, kod koje upućuje na onu već mnogo puta dokazanu činjenicu, kako se ona normalna proporcija novorodjenčadi od 1.000 djevojčica prema 1.060 dječaka[17]) napadno izmijenila neposredno iza svjetskoga rata. Na 1.000 djevojčica, rodjenih god. 1919.,

---

[13]) U općinama sa više od 2.000 duša.

[14]) Od ukupnoga broja žitelja živi po gradovima: U Sjevero-američkim Saveznim državama 29.6%, u Holandiji 27%, u Danskoj 20%, u Italiji 17%, Francuskoj 16%, u Švicarskoj 15%, a u Rusiji samo 6.5% i konačno u balkanskim zemljama tek 3—6%.

[15]) U Njemačkoj je jedna trećina sveukupnoga žiteljstva strpana u svem samo na 50 točaka.

[16]) U Francuskoj je unatoč stagnacije broja žiteljstva prirast broja žitelja u gradovima neprestano napredovao na štetu ladanjskoga žiteljstva. Tamo je žiteljstvo u vremenu od 1851.—1926. poraslo od 35.7 milijuna na 40.7 mil., dakle samo za 5 mil. U istom razdoblju gradsko se žiteljstvo podiglo od 5 mil. na 20 mil., dok je ladanjsko palo od 26.6 mil. na 20.8 mil., dakle okruglo za 6 mil. Prema tomu je u 75 godina gradsko žiteljstvo Francuske poraslo od 25% na 49% a ladanjsko palo od 75% na 51%.

[17]) U prirodnom razvoju čovječanstva radja se veći broj muške djece. Statističari su ovu pojavu promatrali kroz više od 250 godina (Süssmilch i dr.)) nastojeći je objasniti svakojakim teorijama (kao posljedica hrane roditelja dotično majke, razlika u dobi života roditelja i t. d.). Nisu uspjeli sve do najnovijega doba, ali su svakako već davno uglavili, da se uz normalne prilike svedj radja 55 do 60 pro mille dječaka više, nego li djevojčica. — Ovaj se račun podudara sa rezultatima modernoga biološkog istraživanja o chromosomima. Medjutim — vele neki — nije biologija o teoriji chromosoma izrekla još svoju posljednju riječ (funkcija plasme, teorija gean i t. d.).

Digitized by Google

rodilo se 1.085 dječaka. Jednaki — da se tako izrazimo — »fenomen« pokazao se iza rata ne samo u Njemačkoj, nego i u drugim zemljama.

Teško je ustanoviti, veli Burgdörfer, uzrok ovoj činjenici. Ne može se prihvatiti tumačenje, da priroda na tajnovit način pokušava nadoknaditi gubitke muškaraca palih u ratu. Možda se nalazi objašnjenje u posmatranju kod životinja. Opazilo se naime, da je svake godine ždrijebad, koja potječe iz prvoga perioda oplodnje, većim dijelom muška, a ona potkraj perioda oplodjivanja — ženska. Iz ovoga posmatranja htjelo se zaključiti, da je uslijed seksualnoga suzdržavanja otaca, koje je nastalo zbog rata, ugledao svijetlo svijeta još veći broj dječaka, nego u redovitim (neratnim) vremenima. Za ovo objašnjenje poratnoga viška novorodjenih dječaka sâm Burgdörfer kaže, da ne bi mogao izjaviti, koliko je istine na njemu. Ali ima tvrdnja,[18]) koja nije više samo teorija, a koju i mi potpuno prihvaćamo i za koju možemo dapače iz naše domaće statistike pružiti potpun dokaz. Kr. zem. statistički ured je utvrdio nesumnjivo u Hrvatskoj i Slavoniji za god. 1897., 1898. i 1899. — dakle za godine, koje nisu slijedile iza ratovanja — da porast u broju muške djece uopće stoji u jakoj vezi sa porastom prvorodjenčadi t. j. da su prvorodjena djeca u braku (pa i ona nezakonitih matera izvan braka) u pravilu više muška. Ustanovilo se, da je p r v o dijete rodjeno u braku bilo:

1897.	u 9.390	slučajeva	muško,	u 8.582	žensko;	na 1.000 ž.	dolazi	m.	1.094	‰
1898.	„ 8.958	„	„	„ 8.190	„	„ 1.000 „	„	„	1.094	‰
1899.	„ 9.645	„	„	„ 8.915	„	„ 1.000 „	„	„	1.082	‰
Ukupno	27.939	„	„	25.687	„	„ 1.000 „	„	„	1.089	‰

znači, da je u području Hrvatske i Slavonije u ove tri godine medju prvorodjenčadi bilo 2.306 ili 1.089 pro mille dječaka više rodjeno nego djevojčica.

I tu je glavni ključ tumačenju, da je iza svjetskoga rata broj novorodjenih dječaka porastao preko onoga svog pravilnog omjera — 1000 djevojčica prema 1060 dječaka. Treba pri tome uvažiti još statistički utvrdjenu činjenicu, da je potkraj i iza rata broj sklopljenih brakova porastao na nerazmjernu visinu. Dok je naime u Hrvatskoj i Slavoniji prosječni godišnji broj brakova iznosio oko 20.000, već god. 1918. dosiže 24.000, a god. 1919. uspinje se na 55.000 (više od 150%), kad se onda 1920. počinje spuštati prema razini normale sa 37.000, pa 1921. sa 32.000, 1922. sa 28.000 i t. d.

Iz toga zaključujemo, da jačim p o r a s t o m b r a k o v a r a s t e b r o j p r v o r o d j e n č a d i, a ta su, kako smo eto dokazali, jačim potisićkom, nego što je redoviti, u većini muška. Dakako da se time i u sveukupnom broju porodjaja očituje onaj još jači porast dječaka. Nema tu dakle, kao što se to nekad kod sličnih pojava iza ratova tvrdilo, neke prirodne tendencije, da se tobože nadoknadi gubitak muškaraca u ratovima.

Burgdörferu se činjenica povećanoga prirasta novorodjenih dječaka iza rata i postepenoga spuštanja na redoviti višak čini čudnovatom. S obzirom na podjelu prvorodjenčadi po spolu, dokazanu i našom statistikom, tvrdimo, da tu nema ništa čudnovatoga, nego da je to poslijedak jednoga općeg statističkog zakona, koji ima svoj temelj u čisto biološkoj pojavi. Uostalom Burgdörfer dobro naslućuje, da se tu očituju i slučajevi pobačaja, u koliko

[18]) Dr. Fritz L e n z, profesor medicinskoga fakulteta na sveučilištu u Berlinu

Digitized by Google

postoji jača odluka za pobačaje u brakovima, koji već imaju prvorodjenca, nego li u brakovima, koji imaju kćerku prvorodjenu i koji mogu da još očekuju muški porod.[19])

Medjutim kao što kod živo rodjene tako se očituje i kod mrtvo rodjene djece višak dječaka, dapače kod ove potonje još i daleko veći.[20]) Tijelo je dječaka već u zametku slabije i krhkije od onoga djevojčice. Pogibelj, koja prijeti životu muških nastavlja se dalje kod dojenčadi i dalje sve do u starost.[21])

Burgdörfer u daljim izvodima svraća poglede na opadanje viška u broju žena i veli, kako je taj višak bio najveći osamdesetih godina prošloga stoljeća, kad se iz Njemačke godimice iseljavalo 200.000 do 300.000 ljudi u prekomorske zemlje. God. 1885. otpale su na 1000 muškaraca 1043 ženske, a neposredno pred svjetskim ratom stoji taj omjer kao 1000 : 1026. Odmah iza rata pokazuje se odnos kao 1000 : 1101, a onda se razlika smanjuje sa 1000 : 1059.

Višak žena u prijašnje doba ne stavlja u pitanje onaj sloj pučanstva, koji je sposoban za radjanje, nego je to bilo pitanje o broju starijih žena, udovica i starijih djevojaka. Ovo je — puštajući s vida ratne gubitke — posljedak jačega iseljivanja i veće pogibelji, kojoj su izvrgnuti muškarci u zvanju, te posljedak duljega trajanja života kod žena.

U vremenu iza rata prilike su se u tom pogledu stubokom promijenile. Evo dokaz:

U dobi od	Na 1000 muških otpada žena	
	god. 1910.	god. 1925.
25—30 god.	1002	1151
30—35 „	1001	1260
35—40 „	1003	1180
40—45 „	1022	1108

Ovaj višak za radjanje sposobnih žena, kako je uglavljen iza rata ne samo u Njemačkoj, nego i u drugim državama, koje su bile upletene u rat, od osobitoga je značenja sa gledišta državne brige, a za opstanak naroda. Veliki broj žena bio je zbog pomanjkanja muževa u savremenoj generaciji lišen braka i time u pravilu lišen radjanja djece. Njihova rodna sposobnost je učinjena neplodnom. Analizujući gornje brojeve saznajemo, da su žene zbog pomanjkanja muškaraca (jer su pali u ratu, ili onesposobljeni za brak) više upućene na vlastitu privredu, nego li prije. Mnoge su lišene odredjenoga im zvanja kao domaćice i majke, što je bez sumnje bio njihov prirodni poziv.

---

[19]) Dokazano je za neke krajeve Njemačke, da se godišnje radja više djevojčica nego li dječaka. Mladi bračni drugovi ili ne će da već prvih godina braka imadu djece ili se ona pobacuju. A to su baš u velikom dijelu zameci dječaka, pa ih tako djevojčice premašuju svojim brojem. Ta je medjutim pojava i drugdje (bijela kuga).

[20]) Za Hrvatsku je sračunano prije rata na 1000 mrtvorodjenih djevojčica 1230 do 1300 pa čak 1540 mrtvorodjenih dječaka, a u Njemačkoj 1263 do 1265 pače 1276.

[21]) Statistički je utvrdjeno, da je — uzevši na oko žiteljstvo čitavoga Svijeta — broj ljudi razdijeljen po spolu prilično jednak. Po predratnoj statistici je bilo na svijetu 826 milijuna muških a 821 milijun ženskih. Znači da je muškaraca više za ca 5 milijuna ili 0.3%. Kod 1600 milijuna ova je razlika neznatna, a još bi se valjda i smanjila, kada bismo za sve krajeve Svijeta imali pouzdane podatke.

Digitized by Google

Izbila su mišljenja, da se u interesu množenja naroda dopusti m n o g o ž e n s t v o. Burgdörfer kao protivnik ovakovoga nazora, a s njime se i mi potpuno saglasujemo, ponovo naglašava, da je donekle utješna pojava u povećanom broju sklapanih brakova poslije rata.[22])

U Njemačkoj je bio za vrijeme rata manjak u broju brakova oko 900.000. Ovaj je manjak već za prvih poratnih godina smanjen za 500.000. Svakako je ostao još velik broj neudatih žena upravo zbog pomankanja muževa. No doista bi bilo veoma neshodno i cilj bi bio potpuno promašen, kada bi se dvoženstvo službeno dopustilo ili odobrilo i s nadležne strane vanbračno radjanje. Ako bi ovakovo dopuštenje možda i pogodovalo množenju pučanstva, ono bi bilo daleko štetnije po obiteljski život i odgoj djece. Ne radi se samo o broju budućega naraštaja nego i o njegovoj kakvoći, koja ovisi uvelike baš o odgoju, koji ima najsigurniju i najbolju podlogu u monogamičnom trajnom braku.

U posebnim crtežima vidimo za cijelu Njemačku, a zasebno za seoske općine, za male i velike gradove, koliko žena otpada na 1000 muškaraca u pojedinoj godini života. Razmatrajući pobliže ove veoma poučne crteže, dolazimo do zaključka, da u dobnim skupinama, koje su odlučne za sklapanje braka postoji potpuna ravnoteža, ali se ovakovo normalno stanje ne očituje jednako na selu i u gradu.

Ne upuštajući se u podrobnije razlaganje ovih naročito zanimljivih posljedaka spominjemo tek, da Burgdörfer ispituje još stanje i sastav žiteljstva s obzirom na godine života u vezi s obiteljskim staležem, pa obitelji kao takovoj posvećuje naročitu pažnju.

Moderni problem o žiteljstvu u svojoj je osnovi p r o b l e m o b i t e l j i. Obitelj je nosilac, čuvar i množitelj žive narodne snage, a ne pojedini osamljeni individui. Ona je u biologijskom smislu stanica narodnoga tijela, a u socijalnom stanica države. Ako su ove stanice zdrave i jake, narodno će tijelo biti zdravo, a država jaka. Obamiru li, narodno će tijelo zakržljati, a s njime i država propasti. O svem tom ima država da vodi račun. Zato treba da ima u prvom redu valjanu statistiku o obiteljima. Ako i jest neophodno potrebna, ipak nije dovoljna dosadašnja statistika popisivanja pojedinih lica bez obzira na sastav obitelji.

Posljednjim se popisom u Njemačkoj god. 1933. kušalo — ako i u čednim granicama — sastaviti pregled o žiteljstvu po obiteljima. Za udate su se žene osnovali iskazi o godini sklopljenoga braka i rodjenja u kombinaciji sa brojem djece. Iz pregleda[23]) izradjenoga iz ovih iskaza saznajemo, koliko je žena stanovite godine (n. pr. 1894.) rodjeno i koliko se od ovih odredjene godine (n. pr. 1914.) udalo, te koliko ih je do popisa (1933.) rodilo 0, 1, 2, 3 i t. d. djece. Na taj način dobivamo ukupni pregled o rasporedbi udatih žena po broju njihove zakonite djece. To znači ispitati plodnost brakova. Time podjedno dobivamo uvid o plodnosti žena po njihovoj starosti i po godinama sklopljenih brakova. — U vezi sa statistikom o mijeni u broju

[22]) Ovu smo pojavu za Hrvatsku i Slavoniju dokazali gore ispitujući broj muške novorodjenčadi poslije rata.

[23]) »Die ehelich Geborenen und die eheliche Fruchtbarkeit nach Eheschliessungsjahren der Mütter und nach der Geburtenfolge in 10 deutschen Ländern im Jahre 1933« — Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. Jahrgang 1935. — Berlin 1935.

Digitized by Google

žiteljstva (porodjaji i pomiranje) imademo tada mjerilo za budući brojčani prirast naroda. Taj se pokus izvodi danas jedino u Njemačkoj suprotno staroj metodi, koja je ispitivala, što je »b i l o« i što »j e s t«. Danas valja preći na biologijsko posmatranje u razvoju broja žiteljstva i nastojati, da se vodi neprestana briga o onom, što će »b i t i«.

God. 1933. je popisano u »Reichu« (izuzev Saar) 14,109.000 postojećih brakova. Ovaj se ukupni broj rasporedjuje u postocima prema broju djece ovako: Bez djece — 18.9%, s 1 djetetom — 23.2%, sa 2 djece — 19.8%, sa 3 djece — 12.6%, sa 4 djece — 7.9%, sa 5 djece — 16.9%, sa više djece — 0.7%. — Dakle je malone jedna petina svih brakova bez djece. No treba imati na umu, da je velik broj tih brakova tek sklopljen. Jedna četvrtina brakova ima po 1 dijete. Burgdörfer nije naglasio, ali kod ovih brakova ne smijemo pustiti s vida, da se oni mogu još nadati većemu broju djece. Jedna petina promatranih brakova ima po 2 djece, a tek jedna osmina 3 djece. Pretpostavimo li, da je za održanje brojevnoga stanja naroda potreban veći broj od 3 djece u svakoj za radjanje sposobnoj obitelji, ostaje 75% ili tri četvrtine brakova ispod ovoga minimuma. Samo jedna četvrtina brakova iskazuje dovoljan broj djece za podmirbu ove narodne potrebe t. j. brakova, koji iskazuju 4 dotično 5 ili više djece. Plodnost ove četvrtine brakova nedostaje, da nadoknadi slabu plodnost onih triju četvrtina. Dok je naime za održanje brojevnoga stanja naroda potrebno, da bude u svakoj za radjanje sposobnoj obitelji 3.4% porodjaja, ispoljuje se prema porodjajnim rezultatima posljednjih godina prosječno u jednoj obitelji samo 2.3 porodjaja. Znači: P r o s j e č n o r a d j a s e u s v a k o j o b i t e l j i j e d n o d i j e t e p r e m a l o.

Od naročitoga je interesa rasporedba obitelji s obzirom na b r o j d j e c e, a p o z v a n j u i s o c i j a l n o m p o l o ž a j u r o d i t e l j a. Dok je opći postotak obitelji bez djece 18.9%, obitelji poljodjelaca sudjeluju kod toga postotka tek sa 10.3%. Iz toga se zaključuje: 1. da rodna sposobnost seljačkoga naroda nadvisuje prosjek opće rodnosti; 2. da hotimično neradjanje — čini se — i ne postoji kod seljaka, a to je u opreci prema ostalom pučanstvu, koje iskazuje daleko veću neplodnost.

Najmanji broj djece bilježi se u industriji, trgovini i javnim zvanjima. Obitelji bez djece kod namještenika 28.3%, a kod samostalnih lica obrta, industrije, trgovine i saobraćaja 20.0%. Za ovima slijede činovnici (19.9%), industrijski radnici (19.6%), poljodjelski radnici (12.4%) i konačno poljodjelci, seljaci (10.3%). Sličan je poredak obitelji sa 1, 2 ili 3 djece, dok se obitelji sa većim brojem djece (4, 5 i više) redaju obratnim redom. — Zanimljiva je uporedba obitelji i njihovoga broja djece sa posjedom zemljišta kao što i razmatranja gradskoga žiteljstva i njegovoga sastava u obitelji.

U želji, da s različitih gledišta statistike o žiteljstvu objasni njegovo stanje, dodaje Burgdörfer statistiku slijepih, gluhonijemih i gluhih, te lica sa tjelesnim, dotično duševnim manama, pak prelazi zatim na drugo poglavlje svoga rada: »MIJENA ŽITELJSTVA«.[24]) — Nakon primjedaba o metodi u statistici mijene žiteljstva slijedi povijesni pregled mijene žiteljstva u Njemačkoj, počevši od god. 1841. do 1934. — dakle za pune 93 godine. Iza toga

[24]) Umjesto izraza »mijena žiteljstva« upotrebljuje se i »kretanje stanovništva«. No ovaj izraz ne odgovara pojmu, što ga ima da označi. (Sr. bilj. 1.)

Digitized by Google

pisac veoma dubokoumno raspravlja pitanja o izmjeri plodnosti i to napose: metodu izmjere, zatim plodnosne brojeve, plodnost u braku (na selu i u gradu), plodnosni broj prema redu porodjaja, sustav dvoje djece i podjelu plodnosnih brojeva po dobnim skupinama za radjanje sposobnih žena.[25]) Konačno tumači pomorne tabele i napokon naročito važno pitanje o razvoju žiteljstva po cijelom svijetu, o čemu iznosimo neke misli, prelazeći inače preko svih ostalih podataka i njihova razmatranja.

Opadanje porodjaja donekle je općenita pojava u Svijetu ili barem u Evropi, — dotično pojava, koja se očituje u svim narodima zapadne kulture, kao što i kod prekomorskih bijelih plemena. Najjače opadanje nalazimo zadnjih godina u Švedskoj, Engleskoj, Austriji i Njemačkoj. U ovim zemljama porodni je broj na 1.000 žitelja god. 1933. ispod 15.0‰, dakle ispod onoga u Francuskoj, gdje iznosi 16.3‰. Engleska, Švedska i Austrija imadu još 1934. niži porodni broj od Francuske. Njemačka je 1934. doduše svoj porodni broj napadno povisila (18.0‰), ali još svedj zaostaje daleko iza Italije (23.0‰), Španije (26.2‰), Poljske (26.5‰), Rumunjske (32.4‰), Jugoslavije i drugih istočnih i južnih evropejskih država, koje djelomice bilježe porodni broj sa više od 30‰.[26])

Prispodoba potisućka porodjaja prije rata sa potisućkom poslije rata pokazuje u cijeloj Evropi god. 1913. još prilično jaku čestoću (frekvenciju). Jedina je iznimka Francuska sa 19.0‰, dok se u ostaloj Evropi porodni broj kreće izmedju 25 i 30‰, pa sve do preko 40‰ (Rumunjska 42.1‰). God. 1932. spala je Njemačka posve nisko, te je nadvisuje jačim porodnim brojem Austrija, Švedska, Engleska i Francuska, a pogotovo južne romanske zemlje naročito Pirenejski Poluotok i Slavenski Istok. To vrijedi i za god. 1934., tek što se Njemačka pomakla nešto više.

Kada je Burgdörfer ovako iznio podatke o porodnom broju na osnovu potisućaka t. j. koliko se u jednoj godini radja žive djece na 1000 žitelja (srednjega broja žiteljstva), potkrepljuje ove rezultate još i drugim računom, ispitujući ovu brutto plodnost pomoću netto plodnosti. On naime smatra pomor dojenčadi (djece, koja umiru u prvoj godini života) u neku ruku »prelaznom stavkom«, te njihov broj odbija od broja živo rodjenih. Taj onda broj omjeruje o 1000 žena sposobnih za radjanje a prema njihovoj dobi života. Računa dakle ovako: Na 1000 za radjanje sposobnih žena otpada

---

25) Čestoća (frekvencija) porodjaja je u uskoj vezi sa čestoćom pomiranja dojenčadi. Obično se sračunava porast porodjaja i taj broj omeruje na 1000 žitelja. To nije ispravno, jer se omjeruju mase nejednakih omjernih vrsti (djeca ispod 1 godine života i osobe umrle u različitim godinama dobe, medju kojima je umrla dojenčad samo neznatan dio). Tim se postupkom ne može budući sastav žiteljstva po dobi — dobna piramida — nikako sastaviti. — Pomišljalo se, da se broj pomora stegne samo na pomiranje dojenčadi i sitne djece (Würzburger — porasni broj). To je račun, koji nam pokazuje, koliko je djece iz različitih godišnjih generacija doživilo 2. i t. d. 7. godinu. Na osnovu toga računa možemo znati, na kako dugo i kako je žiteljstvo obezbijedjeno u svojem budućem sastavu, t. j. imademo mjerilo za budući dobnu piramidu. Würzburger predlaže 7. godinu života, do koje se može mjeriti porast u broju novorodjenčadi, dočim Medjunarodni statistički institut uzima 5. godinu kao granicu.

26) Statist. godišnjak kraljevine Jugoslavije za 1933. god. (Beograd 1935.) iskazuje broj živo rodjene djece u državi god. 1933. sa 451.514, a sračunani srednji broj žiteljstva na dan 30. lipnja iste godine sa 14.406.546 duša. Porodni je broj 31.3‰.

Digitized by Google

toliko i toliko djece, koja su navršila prvu godinu života. — Rezultati obih ovih metoda su pojednaki, samo što potonja izrazitije predočuje intenzitet reprodukcije europskih naroda.

Iza rasprave o tako pročišćenoj životnoj bilanci naroda te o dinamici, koja se očituje u razvoju tih naroda, prelazi Burgdörfer na veoma važno pitanje o tom, kako se težište evropskih narodnosti pomiče na Istok. On veli: Oko god. 1810. brojila je Evropa 187,000.000 ljudi. Od toga je po jedna trećina otpadala na Germane (31.6%), Romane (33.7%) i Slavene (34.7%). Nakon 100 godina (1910.) imademo 447,000.000 Evropejaca. U tom je broju relativni udio Germana 34.0%, Romana 24.3%, a Slavena 41.7%. — U god. 1930. broji Evropa 496,000.000 ljudi, od kojih zapada Germane 149,000.000 ili 30.0%, Romane 121,000.000 ili 24.4%, a Slavene 226.000.000 ili 45.6%. Iznošenjem brojevnoga omjera ovih narodnosnih skupina u god. 1930., a uzevši za osnovicu današnje porodjajne (i pomorne) prilike, predvidjeti je, da će Evropa god. 1960. brojiti okruglo 600.000.000 ljudi.[27]) Od toga će pripasti nešto više od polovice t. j. 303.000.000 ili 51% slavenskim skupinama, a ostatak od 160,000.000 ili 27% Germanima, te 133,000.000 ili 22% Romanima. Ovoj slici dodaje njemački profesor i učenjak ove riječi: »Europa steht im Begriff ein vorwiegend slavischer Erdteil zu werden«.

Burgdörfer prelazi na »PITANJE O DINAMICI« u razvoju Nijemaca kao o pogibelji propasti i starenja naroda, te nastavlja o ciljevima i metodama prethodnoga sračunavanja podataka. Za osnovicu uzima se god. 1925. i pomorne tabele 1924.—1926.

Potkraj prvoga i u drugom desetljeću prošloga stoljeća (1816.) broji Njemačka 25,000.000 duša. Po prilici iza jednoga stoljeća, dakle u vrijeme, kada je buknuo svjetski rat, ima Njemačka u bivšem svojem opsegu 68,000.000, a u današnjim granicama 66,000.000.

Služeći se dosada stečenim iskustvima i rezultatima statistike, a uzimajući naročito u obzir posljedice svjetskoga rata, računa se u najboljem slučaju za god. 1960. u Njemačkoj najveća mogućnost u broju žiteljstva sa 70,000.000 duša. Od toga doba pada broj žitelja, te će god. 1975. (dakle za 40 godina) imati 60,000.000, a potkraj XX. stoljeća samo 47,000.000. Sve kad bi i uspjelo, pa da se plodnost iz 1933. ustali, za daljih 50 godina bila bi Njemačka ondje, gdje je bila god. 1816., iza napoleonskih ratova, sa 25.000.000 žitelja.

To ne treba — veli njemački učenjak, jedan od prvih statističara — da bude kakovo proricanje, a nije to niti igra brojeva ili nekakovo maštanje. Iza svega toga stoji kruta zbilja i čisti su to matematičko-statistički zaključci. »Sve to jasno dokazuje« — kaže on — »da naš narod biologijski posmatran pada u provaliju i da — unatoč povišenja broja porodjaja 1934. do danas nije još riješen opasnosti...« Držimo, da su neki Burgdörferovi zaključci dosta smioni, jer su stvoreni na nedostatnim pretpostavkama. Alfons Fischer, A. Elster i dr. naglušuju, da za propadanje njemačkoga naroda, što ga mnogi ističu, ne nalaze dovoljno dokaza u činjenicama. Elster n. pr. izrično piše: »Propadanje (nazadak), koje se kao socijalno-biologijska činjenica u razvoju

[27]) Podaci sračunani u Njemačkom državnom statističkom uredu.

Digitized by Google

cjelokupnoga čovječanstva ima tek dokazati, higijeničari rasiste uzimaju dokazanim i izvode tad zaključke za rasnu higijenu.«[28])

Proučavajući dublje ovaj problem s obzirom na sastav žiteljstva po dobi života, nazrijeva Burgdörfer u svojem narodu starenje, marazam narodnog tijela. Dokaz mu je upravo u tom, što starije dobne skupine ne nadomještava mladji naraštaj. Stoga treba intenzivnoga pomladjivanja. Ako se to ne zbude, taj će marazam prouzročiti preopterećenje naroda napose s obzirom na socijalnu brigu uslijed povećanja broja starih ljudi.

To su glavne misli izložene u prvom dijelu spomenutoga djela t. j. misli o stanju i sastavu, o mijeni žiteljstva te o dinamici u razvoju broja žiteljstva. U drugom dijelu raspravlja se »POZULACIONA POLITIKA«[29]) — politika žiteljstva i donose se u glavnom ovi problemi:

Politika selenja i to: Selenje seljaka (osnivanje novih seljačkih dobara i problem velegradova).

Prve rasno-higijenske mjere u novoj državi. Obradjuje se zakon za sprječavanje naslijedno-bolesnoga naraštaja, unapredjenje sredstava za osnutak obitelji (bračni zajmovi, počasno kumstvo grada Berlina).

Sredjivanje obiteljskih tereta: Porezna reforma, državni zajmovi obiteljima, osnutak državne obiteljske blagajne, naročite uredbe glede ovih blagajna, narodno-politička reforma u plaćama i druge mjere narodno-političke prirode (stambena politika, škola za majke, oporavak za majke i dr.).

Već iz pustoga nabrajanja ovih problema razabiramo, kako su raznolika pitanja, na koja treba da znanost u interesu populacione politike odgovori. Populaciona politika ima da gradi svoje smjernice u prvom redu na statističkoj znanosti. Ne bi se uopće smjelo ništa preduzeti, pa bilo to u najboljoj namjeri za napredak naroda i države, a da se prije statistički ne ispita sve, što je u bližoj ili daljoj vezi s namjeravanim radom.

*

Promatrani studij, koji u statističkoj literaturi znači primjer svestranoga ispitivanja problema o žiteljstvu i populacionoj politici — ako nas možda nekoji njegovi izvodi i ne mogu potpuno zadovoljiti — ne gubi zbog toga niti na snazi, niti u vrijednosti. Naročita je vrijednost sveukupnoga Burgdörferova rada, što on gleda u budućnost svoga naroda isključivo kroz prizmu statističkih brojeva.

Priopćio dr. Signjar R.

---

28) Handwörterbuch der Staatswissenschaften, Jena 1928. III. str. 891. VI. str. 1164.

29) Vidi bilješku br. 4.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko

Tumačenje §-a 905. o. g. z. o mjestu, gdje se ima izvršiti razriješena kupoprodajna pogodba glede pokretnih stvari.

Rješidba stola sedmorice od 20. veljače 1936. Rev. 1659/35.

(Osuda sreskoga suda u Ludbregu od 3. travnja 1934., P. 255/33, osuda okružnoga suda u Varaždinu od 19. srpnja 1935., br. IIa) Pl. 657/35.)

Tužitelj je tužio tuženoga na razriješenje kupoprodajne pogodbe glede jednoga pastuha. Tužitelj je istoga pastuha kupio ovdje i odvezao u Austriju, a kako se je ustanovilo, da je pastuh bio u času prodaje bolestan, tužitelj je utužio tuženoga na razrješenje kupoprodajne pogodbe, te je

sreski sud u L. tužbenomu zahtjevu udovoljio — ali time, da tužitelj imade tuženiku konja dopremiti u mjesto njegova boravišta.

Osuda u glavnoj stvari je postala pravomoćna, a uložen je priziv po tužitelju radi dijela presude, prema kojemu je presudjeno, da se pastuh imade dopremiti ovamo.

Okružni sud u V. je udovoljio prizivu i presudio, da je dužnost tuženoga, da si ishodi predaju pastuha u mjestu boravišta tužiteljeva t. j. u Austriji.

Stol sedmorice je potvrdio presudu okružnoga suda iz ovih razloga:

Posljedica ukinuća ugovora je po §-u 932. o. g. z., da se sve ima povratiti u prijašnje stanje onako ,kako je ono postojalo prije sklapanja pogodbe. Svaki ugovaratelj ima povratiti ono, što je na temelju pogodbe dobio. I tužilac u konkretnom slučaju mora tuženiku povratiti pastuha, koji je bio predmetom ukinute kupoprodajne pogodbe. Glede ove činidbe nije bilo ugovoreno nikakvo mjesto ispunjenja, jer ugovaratelji, sklapajući kupoprodajnu pogodbu, nisu znali, da će doći do njezina razrješenja. U takvom slučaju odredjuje § 905. o. g. z., da se stvari pokretne predavaju u mjestu, gdje je obećanje učinjeno, dakle u mjestu, gdje se tuženik nalazi, koji ima dužnost, da tu stvar u pripremi drži, a ako vjerovnik traži, da mu se ta stvar pošalje na mjesto njegovog prebivališta, nosi on pogibelj i trošak otpreme. U ovom slučaju je dakle tužilac glede predaje pastuha tuženiku dužnik, a tuženik je vjerovnik, a jer pastuh spada medju pokretne stvari, to tužilac kao dužnik ima predati tuženiku rečenog pastuha u mjestu svojeg prebivališta (§ 1420. o. g. z.)

Priopćio dr. Vargović Zvonimir, sudac okruž. suda u Varaždinu

Nedopustivost gradjanskog postupka za tužbu s naslova naknade štete nastale zastupanjem po odvjetniku u krivičnom postupku, koji je obustavljen zbog objektivne zastare.

Rješidba stola sedmorice od 13. prosinca 1936. Rev. 976/35.

(Osuda sreskoga suda u K. od 15. prosinca 1934. P/566/34. osuda okružnoga suda u V. od 16. ožujka 1935., Pl. 180/35.)

Tužena je osudom prvostepenoga suda bila osudjena radi prestupa uvrede časti na štetu tužiteljice na kazan zatvora i na naknadu troškova zastupanja od D 1.263. Protiv te presude tužena je uložila priziv, a tužiteljica svoje protivrazloge, čime je po tvrdnji tužiteljice nastao dalji trošak od D 65, što je tužena i priznala. Okružni sud je uslijed medjutim nastupivše objektivne zastare temeljem §-a 78 i 79. k. z. tuženu oslobodio krivnje.

Tužiteljica je gradjanskom tužbom temeljem § 1295. o. g. z. utužila naknadu efektivne štete od D 1.328, koja joj je nastala zastupanjem po odvjetniku u tom krivičnom postupku, jer joj je tuženica svojom uvredom, dakle svojom krivicom, tu štetu prouzročila.

Digitized by Google

Prvostepeni je sud udovoljio tužbi.

Okružni sud je preinačio prvostepenu presudu iz ovih razloga:

Prema usvojenom načelu troškovi krivičnoga postupka ne sačinjavaju dio otštete, na koju imade tužilac pravo u smislu §-a 1330. o. g. z. Kolikogod gradjanski sudac nije vezan i kolikogod bi se mogao otštetni zahtjev tužioca ostvariti gradjanskom parnicom, koja može riješiti pitanje krivnje tužine stranke — obzirom na odrjcšujuću ousdu zbog zastare, u čem prizivni razlozi nisu ispravni — to se otštetnom parnicom može utužiti u slučaju uvrede časti samo faktična otšteta ili lišeni dobitak, a ne i troškovi, koje je tužiteljica imala za svoga odvjetnika. Tužiteljica nije dokazala, a niti može dokazati, da je tuženica kriva njenoj šteti. Tužena je imala pravo, da se u kaznenom procesu brani i da u svoju obranu upotrijebi sva sredstva, koja su joj po zakonu stajala na raspolaganju.

Troškovi zastupanja nisu proizašli neposredno iz krivičnoga djela, nego su nastali iz prijave tužiteljice, pa opravdano ističe priziv, da su troškovi zastupanja samo akcesorij krivične presude (§ 309. kp. u vezi sa §-om 311. II. 2. kp.)

Stol sedmorice je po službenoj dužnosti ukinuo obje pobijane nižestepene presude, a i cijeli postupak, koji im je prethodio i tužbu odbacio.

Razlozi: Nesporno je, da se ovdje radi o troškovima, koji spadaju medju troškove krivičnoga postupka, a takovi se troškovi mogu tražiti jedino po propisima k. p., dakle je zato nadležan isključivo krivični sud (§ 309. i 311. kp.) Tužiteljica bi pred gradjanskim sudom mogla tražiti samo naknandu štete, koja joj je prouzrokovana krivičnim djelom, a u tu štetu ne može se uvrstiti naknada troška krivičnog postupka, jer su ovi, a i mogu biti, samo akcesorij rješenja o obustavi krivičnoga postupka odnosno krivične osude (§ 300 u vezi §-a 311. kp.), pa odluku o njima može donašati samo krivični sud.

Iz tih razloga valjalo je po službenoj dužnosti ukinuti obje nižestepene presude, a i postupak, koji im je prethodio te tužbu odbaciti (§§-i 40, 355 stav. 3) 598, 571, 572 odj. 1 i 607. grpp.)

Priopćio dr. Vargović Zvonimir, sudac okruž. suda u Varaždinu

Regresno potraživanje jednoga privatnoga lica proti drugomu privatnomu licu nema se smatrati javnom dažbinom, ma da i jest osnov potraživanja podmirenje javne dažbine prvoga lica za drugo. — Po čl. 1. st. 1. uredbe od 30. rujna 1935. smatraju se zemljoradnicima lica, koja dokažu, da su i sada zemljoradnici.

Rješidba stola sedmorice od 20. veljače 1936. br. Rek. 1893/1—1935.

(Odluka sreskoga suda u Sv. Iv. Zelini od 20. kolovoza 1934. br. 1255/34, rješenje apelacionoga suda u Zagrebu od 2 .listopada 1935. Pl. 986/31—4).

U ovršnom predmetu Gj. Lj. iz St., ovrhovoditeljice, protiv Fl. B. iz Br., ovršenici, radi pljenidbe i uručbe tražbine u spisu I. P. 485/33. spp., u kojem je

sreski sud u Sv. I. Z. dozvolio ovršnu pljenidbu i doznaku tražbine ovršenice od D 1282 spp., a

apelacioni sud u Zagrebu povodom ništovne žalbe i utoka ovršenice žalbu odbacio, te prvostepenu odluku potvrdio,

stol sedmorice povodom ništovne žalbe i previdnoga ispravno izvanrednoga previdnog utoka ovršenice Fl. B. poništio je obje suglasne nižestepene odluke, te prvostepenom sudu naložio, da nakon ustanovljenja, da li je ovršenica i po propisima uredbe o zaštiti zemljoradnika od 30. rujna 1935. zemljoradnicom, dalje po zakonu postupa.

Razlozi: Medju strankama je nesporno, da je ovršenica po uredbi za zaštitu zemljoradnika od 3. kolovoza 1934. bila zemljoradnica, te joj je zemljoradničko svojstvo bilo i priznato odlukom prvostepenoga suda od 5. listopada 1934. M. 366/31—9. Doduše po članu 8. navedene uredbe ispod zaštite su izuzete javne dažbine. No pošto se u nazočnom slučaju ne radi o javnoj dažbini, jer se regresno potraživanje jednoga privatnog lica proti drugomu privatnomu licu ne može sma-

Digitized by Google

trati javnom dažbinom, ma da i jest osnov toga potraživanja podmirenje javne dažbine prvoga lica za drugo, to se na konkretni slučaj čl. 8. uredbe ne odnosi.

Pošto se dalje po članu 24. pravilnika toj uredbi od 5. studenoga 1934. br. 76527 ne mogu dozvoliti nikakve izvršne radnje ni na novcu ni na novčanim potraživanjima, osim po uredbi, to seživanjima, osim po uredbi, to se u pitanju stojeća ovrha u cijelosti nije mogla dozvoliti.

Pošto se medjutim po članu 1. stavu 1. najnovije uredbe od 30. rujna 1935. smatraju zemljoradnicima lica, koja su dokazala uvjerenjem (čl. 9. st. 2), da su i sada zemljoradnici (čl. 9. st. 3.), o čemu u spisima dokaza nema, pa se ne može prosuditi, da li ovršenica uživa zemljoradničku zaštitu i sada, to je valjalo obje suglasne nižestepene odluke ukinuti, te prvostepenomu sudu naložiti, da nakon donošenja odluke o tom, da li je ovršenica i sada zemljoradnica, ovrhovoditeljičinu molbu ponovno u pretres uzme i po zakonu riješi, uzevši u obzir i troškove pravnih lijekova.

Priopćio J. Roje, starješina sreskoga sud u Sv. Ivnu Zelini

Jamac ili sudužnik, ako nije sam zemljoradnik, ima pravo na zaštitu po uredbi jedino pod uslovom, da je glavni dužnik odnosno onaj, koji je faktično učinio dug zemljoradnik.

(Datum i broj rješenja sudova nije naveden)

Sreki sud u S. je u vršnoj stvari K. P. proti J. M., J. P., J. S. i M. A. pok. M. radi D 149.000 spp. dozvolio ovrhu proti J. M., J. P. i J. S. sa slijedećim obrazloženjem:

»U pogledu obvezanice M. A. pok. M. je trebalo obustaviti ovrhu i ukinuti sva dosadašnja ovršna djela u smislu § 6 čl. 3. str. 9 uredbe o zaštiti zemljoradnika od 3 kolovoza 1934 i čl. 24 i 45 pravilnika za izvršenje spomenute uredbe od god. 1934 br. 2379/34. Proističe, da je obvezanica M. zemljoradnica i da je to bila u času zaduženja t. j. u godini 1927/28. Za ostale obvezanike je trebalo odbiti prijedlog, da se obustavi ovrha, jer isti nisu dokazali, da su zemljoradnici, a po tražbini iz mjenice, radi koje se vodi ova ovrha, glavni dužnik je ing. P. J., koji je primio novac u zajam i plaćao neko vrijeme kamate, dok su ostali obvezanici samo jamci, kako je to proisteklo na ročištu 1. ožujka 1935. po kazivanju tjerajuće stranke«.

Okružni sud u S. je udovoljio utoku obvezanika, te preinačio zaključak sreskoga suda i obustavio ovršni postupak i u pogledu obvezanika J. M., P. J. i S. J. te osudio vjerovnika na platež D. 331 za trošak utoka u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe iz slijedećih razloga:

»Prema članu 3. toč. 9 uredbe o zaštiti zemljoradnika jamci i solidarni dužnici, i ako nisu oni sami zemljoradnici, odgovaraju obvezama jednako kao i glavni dužnik ili sudužnik, koji je zemljoradnik. Prama stanju spisa I 112/33. proističe, da je obvezanica A. M. zemljoradnica, a da je ona ujedno sa ostalim obvezanicima solidarno dužna upitni iznos tjer. vjerovnika. — Budući pak da su time svi obvezanici u istom dugovnom odnošaju kao i A. M. prama tjer. vjerovniku, blagodat gornjeg propisa ima se primijeniti i na ostale obvezanike utjecatelje, obuhvativši i obvezanika P. J., koji je za stalno omaškom ispušten u pobijanom rješenju prvoga suda. S toga je bilo udovoljeno utoku obvezanika u cjelini.«

Stolsedmorice, odjeljenje B. kao kasacioni sud donio je ovaj zaključak:

»Uvažava se revizijski rekurs, ukida se pobijani drugostepeni zaključak, te se naredjuje drugostepenomu sudu, da odustavši od razloga navedenih u pobijanom zaključku rekurs izvršenika ponovo riješi, pri čemu će imati u vidu trošak revizijskog rekursa tražioca izvršenja.

Razlozi: Revizijski rekurs ima pravo, kada tvrdi, da utočni sud ne tumači ispravno propis čl. 3. stav 9 uredbe o zaštiti zemljoradnika od 3. kolovoza 1934. — Po stavu drugom čl. 1 ranijega zakona o zaštiti zemljoradnika od 19. travnja 1932. jamci i solidarni dužnici, koji nisu bili zemljoradnici u smislu propisa toga zakona, su uživali zaštitu samo onda, ako su bili obavezni za dug zemljoradnika odnosno, ako je glavni dužnik u smislu istih propisa bio zemljoradnik. Od toga stanovišta u naredjenju čl. 3. stav 9 uredbe od 22. studenoga 1933. i onom čl. 3. stav. 9. najnovije

Digitized by Google

uredbe o zaštiti zemljoradnika od 3. kolovoza 1934., kojega je sadržaj istovjetan sa onim ranije uredbe od 22. studenoga 1933., zakonodavac nije otstupio, nego je novo naredjenje samo drukčije stilizirao.

Spomenuti čl. 3. odj. 9. uredbe od 3. kolovoza 1934., koja ovdje dolazi do primjene, veli, da jamac ili solidarni dužnik odgovara obvezama jednako kao i glavni dužnik odnosno sudužnik zemljoradnik. Iz tih riječi se mora izvesti, da i po ovom naredjenju jamac ili sudužnik, ako nije sam zemljoradnik, ima pravo na zaštitu po uredbi jedino pod uslovom, da je glavni dužnik odnosno onaj, koji je faktično učinio dug, zemljoradnik. Riječi »odnosno sudužnik« očigledno se odnose na neposredno pretstojeće riječi »glavni dužnik« i stoga one nemaju druge svrhe, nego da dadu glavnomu dužniku njegov točan pravni naziv zbog toga, što su uz njega za isti dug obvezana i druga lica. S pogledom na poredjaj riječi i na izričito posebno isticanje riječi »glavni dužnik« drukčije tumačenje tog propisa uredbe nije jezično ni logički opravdano. Uostalom iz svih propisa uredbe naročito iz čl. 1., 3., 4., 11. jasno izlazi, da je predmet zaštite jedino i isključivo dug zemljoradnika. Izvršenici po tome, koji zazivlju zaštitu, moraju dokazati, da se u pogledu svakoga pojedinoga od njih obistinjuju i pretpostavke, pod kojima onaj medju njima, koji je faktično dužan ima prvo na zaštitu.

Prvostepeni je sud na osnovu izjave tražioca izvršenja na ročištu od 1. ožujka 1935. smatrao, da je glavni dužnik tražbine, koja se izvršno potražuje, izvršenik inžinir P. J., koji nije zemljoradnik, i zato je obustavio izvršenje samo u pogledu solidarne dužnice M. A., za koju je na osnovu odnosnog uvjerenja općine utvrdio, da ima pravo na zaštitu. Medjutim u utoku, uloženomu protiv zaključka, izvršenici su pobijali izjavu tražioca izvršenja, koju je dao na pomenutom ročištu od 3. kolovoza 1935., jer da ona nije u skladu sa zajmovnom pogodbom. Utočni sud zbog svog pogrešnog tumačenja spomenutog člana uredbe nije uzeo u razmatranje te navode utoka, a pošto je prema naprijed izloženomu pitanje, tko je glavni dužnik, odlučno za rješenje ove pravne stvari, morao se je uvažiti revizijski rekurs i riješiti, kako je gore navedeno. — Izreka o trošku osniva se na §§ 78. ov. r. i 154 Gpp.«

Priopćio dr. Brajša. Stojan, odvjetnik u Splitu.

b) Kazneno

§ 28. zakona o zadrugama ne čini razlike, s kakovim je sredstvom lakša tjelesna povreda zadana.*)

Rješenje okružnoga suda u Zagrebu od 18. veljače 1935. br. Kpr. 157/1935.

Okružni sud u Zagrebu uslijed priziva okrivljenoga Č. L. proti osudi od 21. rujna 1934., kojom je sudjeno, da je okrivljeni kriv, što je dana 6. studenoga 1933. udario ošt. Č. M. sjekirom, te mu zadao povrede i to na palcu desne ruke na članku odsječen mu je dio kože u veličini od pol dinarke, te oko lakta lijeve ruke 3 modrice sa ogrebotinom kože na vrhu u veličini od pol dinarke do jednog dinara, dakle zadao drugomu povrede tijela lake prirode sredstvom podesnim, da teško povrijedi tijelo, te je time počinio prestup protiv života i tijela iz §-a 181 II. k. z. pa se radi toga presudjuje i t. d.; — vidiv, da je prvostepeni sud ustvrdio, da su okrivljeni i oštećeni članovi jedne te iste zadruge; — vidiv, da se radi o lakim povredama na palcu i oko lijeve ruke izvedenim tupim predmetom, zbog kojih će smućenje zdravlja trajati pet dana, a ozljede zacijeliti za 8—10 dana bez ikakvih posljedica, kako je ustanovljeno u sudb. liječničkom nalazu i mnijenju; — vidiv, dakle, da se radi o lakšim tjelesnim povredama, o kojima ima da rješava po §-u 28. zakona o zadrugama općinsko poglavarstvo, koje je doista svojim pravosnažnim rješenjem od 20. prosinca 1933. br. 3842/33. i kaznilo okrivljenika kao i oštećenika na kaznu zatvora u trajanju od 8 dana; — vidiv, da § 28. zakona o zadrugama ne čini razlike, s kakovim je sredstvom lakša tjelesna povreda zadana, pa je stoga irelevantno, da li je ova povreda zadana sjekirom; — vidiv, da je pobijanom presudom okrivljeni oglašen krivim iz § 181. odj. II. k. z. — obnašao je priziv okrivljenoga zbog povreda zakona uvažiti, pobijanu presudu poništiti i suditi:

*) Vidi protivno rješenje okružnoga suda u Zagrebu u broju 2. »Mjesečnika« sttr. 94 (opas. ured.).

Digitized by Google

Odbija se po §-u 276 k. p. optužba proti okrivljenomu Č. L. radi prestupa protiv života i tijela iz § 181 II. k. z., počinjenoga navodno time, što je dne 6. studenoga 1933. u Mokricama udario ošt. Č. M. sjekirom. zadavši mu na palcu lijeve ruke kao i na laktu lijeve ruke gore opisane povrede sredstvom podobnim. da tijelo teško povrijedi. Ošt. Č. M. upućuje se sa svojim privatno-pravnim potraživanjem po §-u 297. k. p. na gradjansku parnicu.

Društvene vijesti

BLAGAJNIČKO IZVJEŠĆE o novčanome poslovanju Pravničkoga društva u godinama 1934. i 1935., koje se ima podnijeti redovnoj godišnjoj glavnoj skupštini društva u god. 1936.

Blagajničko izvješće za g. 1933. bilo je podneseno glavnoj skupštini od 22. ožujka 1934. i priopćeno u dvobroju 3—4. »Mjesečnika« iste godine. Prema tome izvješću godina 1933. svršila je s manjkom od D 32.689.86. Godina *1934.* bila je nešto sretnija, jer je svršila s porastom imovine društva od D 8.477.60. ali je zato godina *1935.* bila vrlo nepovoljna, jer je svršila sa manjkom od D 31.311.28. Sve se to vidi iz ovog izvješća:

U godini 1934.

iznosili su primici blagajne	D	129.856.96
dok su izdaci iznosili	D	126.092.80
tako da je blagajnički saldo dne 31. prosinca 1934. iznosio . .	D	3.764.16
Osim od tog blagajničkog salda sastojala su aktiva Pravničkoga društva još od tražbina na:		
računu pošt. šted. br. 35.515	D	3.016.44
tek. računu Prve hrvatske štedionice	D	131.310.—
računu odrezaka kod Prve hrvatske štedionice	D	5.330.—
na uložnici Gradske štedionice br. 38.079	D	94.89
tako da su ukupna aktiva dne 31. prosinca 1934. iznosila . .	D	143.515.49
Tim aktivama nasuprot stajala su ova pasiva, koja su sastojala od duga tiskari Merkantile za brojeve 8—12. Mjesečnika iz god. 1934., koji do konca godine nisu još bili plaćeni .	D	29.690.10
tako da je čista imovina Prav. društva iznosila dne 31. prosinca 1934.	D	113.825.39

Uporedi li se ta čista imovina s onom od 31. prosinca 1933., koja je iznosila D 105.347.79, nalazimo porast imovine od *D 8.477.60.*

U godini 1934. iznosili su primici ipak toliko, da bi bili mogli potpuno pokriti izdatke iste godine, da nije preostao još iz godine 1933. dug od D 40.333, koji je trebalo isplatiti i koji je doista isplaćen, tako da smo u godini 1934. zaostali tiskari s plaćanjem za novih D 29.690.10, koji dug valjalo je prenijeti na narednu godinu 1935.

U godini 1935.

dosegli su primici svotu od	D	105.359.70
a izdaci	D	104.755.30
tako, da je saldo blagajne dne 31. prosinca 1935. inosio . .	D	604.40

Imovinsko stanje Pravničkoga društva dne 31. prosinca 1935. bilo je:

AKTIVA: gotovina u blagajni	D	604.40
račun Pošt. šted. br. 35.515	D	1.927.12
tek. račun kod I. hrv. šted.	D	126.170.—
uložnica Gradske štedionice	D	178.39
Ukupna aktiva	D	128.879.91

Digitized by Google

PASIVA: dug tiskari »Merkantile« za brojeve 6—12. »Mjesečnika«	D 46.365.80
tako da je čista imovina Pravničkog društva koncem god. 1935. vrijedila	D 82.514.11
Uporedi li se ta imovina s onom od 31. prosinca 1934. od . .	D 113.825.39
nalazimo u godini 1935. pad imovine ili manjak od . . .	D 31.311.28

Primici su u godini 1935. toliko podbacili, da smo bili prisiljeni dirnuti u uštednju kod Prve hrvatske štedionice, tako da je račun odrezaka, koji je koncem god. 1934. iskazivao D 5.330, sasvim nestalo, a redoviti tekući račun spao sa D 131.310 na D 126.170. Kraj svega toga još nismo mogli pokriti sve tekuće izdatke, tako da smo ostali dužni tiskari za 7 brojeva (no zato smo platili tiskari dug iz god. 1934. za četiri broja). Taj dug tiskari je do konca travnja t. g. doduše sasvim plaćen, te gotovo nema ni inače duga, ali valja uvažiti, da kroz prve mjesece u godini najviše ulazi novca u blagajnu, tako da ćemo kasnije primati sve manje, a povrh toga digli smo svaki mjesec počevši od siječnja do travnja t. g. sa računa Prve hrvatske štedionice po D 5.000. Bude li se članarina i dalje tako slabo plaćala kao dosada, mogli bi izdržati s izdavanjem »Mjesečnika« još godinu dvije — ali pod uvjetom, da potrošimo svu prištednju kod Prve hrvatske štedionice. Pitanje je, smijemo li to učiniti? A ipak kada bi 2000 članova i pretplatnika plaćalo redovito godišnju članarinu, koja za većinu njih iznosi godišnje D 60, odnosno mjesečno samo D 5, a tek za manji dio D 120 godišnje, mogli bi s ovim redovitim prihodom sasvim lijepo pokrivati inače čedne izdatke Pravničkoga društva, koji su u bitnosti namijenjeni samo izdavanju »Mjesečnika«. A kada bi svi pravnici po svojoj dužnosti bili ujedno članovi Pravničkoga društva, mogli bi i proširiti opseg »Mjesečnika«, koje se proširenje pokazuje potrebnim i poželjnim, da se uzmože željama pisaca za uvrštenje njihovih prinosa u »Mjesečnik« bolje udovoljavati.

Kako je netom rečeno, izdaci našega Pravničkoga društva idu skoro isključivo za »Mjesečnik«. God. 1934. je potrošeno za štampanje »Mjesečnika« D 72.230.40, a za honorare autorima i uredniku D 31.141, tako da su ti glavni izdaci za »Mjesečnik« u godini 1934. iznašali u svemu D 103.371. 40. U godini 1935. iznašali su oni D 106.250. od česa je otpalo na trošak štampanja 72.922, a na honorare autorima i uredniku D 33.328.

Do god. 1933. dobivalo je Pravničko društvo za izdavanje »Mjesečnika« državnu pripomoć od godišnjih D 8—10.000. Poslije toga je pripomoć obustavljena. Ni ljubljansko društvo »Pravnik« za svoj »Slovenski Pravnik« ne dobiva nikakve pripomoći od države, ali je zato n. pr. u godini 1935. primilo pripomoć od uprave Dravske banovine D 4.000, od grada Ljubljane D 1.000, od grada Maribora D 500 i od Adv. Komore u Ljubljani D 5.000. Bez ovih pripomoći teško da bi slovensko društvo moglo vezati kraj s krajem, makar ima manje troškova od našega društva (jer i njegov »Slovenski Pravnik« izlazi u nešto manjem opsegu, a i tiskare tamo jeftinije rade). Medjutim mi ne idemo za nikakvim pripomoćima, jer mislimo, da kod nas ima dosta pravnika, koji bi lako mogli dati minimalnu članarinu od D 60 godišnje ili 5 D mjesečno za svoje pravničko društvo — tim radije, što dobivaju godišnjak »Mjesečnika« od blizu 600 stranica. Sami članovi suda s tolikom članarinom mogli bi uzdržati »Mjesečnik«, kao što bi ga mogli svi odvjetnici na području apelacionoga suda u Zagrebu s godišnjom članarinom od D 120.— sami uzdržati.

DAR DRUŠTVU. Gosp. Josip Trojer, sudski nadsavjetnik u m., sada u Tuzli, darovao je Pravničkome društvu iznos od D 2.000 (dvije hiljade dinara). Valja uvažiti, da je gosp. Trojer već otprije utemeljitelj Pravničkog društva i da darovanu svotu žrtvuje od skromne svoje mirovine, a da se uzmogne potpuno cijeniti zamašitost plemenitog njegovog gesta. I tako dok jedni pravnici ne vrše ni najelementarnije dužnosti prema društvu i nauci, koja je temelj njihova zvanja, dotle drugi — iako vrlo rijetki — idu daleko, daleko preko tih dužnosti. Gosp. Trojeru i ovim putem naša srdačna hvala!

UMRO JE ŠPIRO PERUČIĆ, predsjednik sudb. stola u Pulju u m. i gen. tajnik zagrebačke burze u m. Pokojni Peručić je služio prije rata i za vrijeme rata

Digitized by Google

kao sudac u Istri, a poslije rata je došao u Zagreb, gdje je odmah stupio u doticaj s našim Pravničkim društvom i za nj' se mnogo zauzimao. Više godina je bio članom upravnoga odbora, pak je i pred dvije godine opet izabran u odbor. Saradjivao je i u »Mjesečniku«. Bio je i vrstan organizator i te se njegove sposobnosti pokazale osobito prilikom osnivanja i uredjenja zagrebačke burze i njezina obraničkog suda. Udovici pokojnoga nam druga izrazujemo i ovim putem iskreno i duboko saučešće. Bila mu trajna uspomena i počivao u miru!

Literatura

KAZNENO PRAVO prema kivičnom zakoniku od 27. I. 1929 i zakonu o izvršenju kazne lišenja slobode od 16. II. 1929. Napisali sveuč. proesori Josip Šilović i Stanko Frank. II-oga posebnoga dijela II-gi svezak napisao Stanko Frank U tome drugome svesku, koji je nedavno izišao, obradio je prof. dr. Frank krivična djela protiv lične slobode i sigurnosti, te ona protiv časti. Sva ova djela spadaju medju tzv. kriminalitet — nažalost — svagdanjeg života, pak su zato od osobito aktuelne važnosti. Zakonodavac je pokazao veliko štovanje lične slobode i sigurnosti, koje katkada u manjoj mjeri pokazuju oni, koji bi ova dva pravna dobra bili dužni čuvati. Zato je potrebno studiju baš ovoga dijela kaznenoga zakona posvetiti osobitu pažnju. Koliko se tiče pisca, on je to učinio pak je do čitatelja, da mu se oduže. — Cijena je knjizi D 60 (168 strana u osmini).

DR. MIRKOVIĆ MIRKO: INDUSTRIJSKA POLITIKA. Naklada Gece Kona; ćirilicom, str. 322. — Ova knjiga je samo nastavak onog obradjivanja ekonomske politike, koje je pisac započeo s knjigom o trgovini i unutrašnjoj trg politici, te onda nastavio s daljim svescima o spoljnoj trgovinskoj politici, saobraćajnoj politici, pa s uvodom u ekonomsku politiku. Moglo bi se reći, da ovaj svezak znači i desad najviši uspon u naučnoj djelatnosti pisca. Nije samo aktuelnost sadržaja, nego i način, na koji ga pisac prikazuje, ono, što drži u napetom pažnju čitatelja. Naročito je pažnje vrijedan predgovor, u kojem se daje kratka, ali vrlo točna analiza našeg današnjeg socijalnog stanja u vezi s ekonomskom, a napose agrarnom i industrijskom politikom. Navodimo samo jedno utvrdjenje iz ove analize: »Teškoće materijalne egzistencije pri naglom prelazu sa sela u grad moraju da izazovu opadanje duhovnih i moralnih kvaliteta. Poremećeni odnosi u privredi imaju za posljedicu duhovnu ili moralnu neuravnoteženost.« Ne mora biti sasvim točan putokaz pisca, da »pri takvom trajnom razvojnom pravcu naše narodne privrede (t. j. pri sve većem osiromašenju seljaka i nerentabilnosti agrarne proizvodnje) postaje industrijalizacija, na osnovu izgradnje državnih preduzeća jedini mogući ekonomski izlaz«, — ali je opravdano njegovo pitanje, »da li u našim prilikama centralna državna vlast može biti tako jaka, da se uspješno uputi tim izlazom?«

DR. FRANK STANKO: O NORMATIVNIM OBILJEŽJIMA BIĆA KRIVIČNOG DJELA. — To je posebni otsak pišćeve rasprave od 67 str. iz beogradskog »Arhiva«. Ona prikazuje razvoj ili preobražaj dosadanjega shvaćanja djelatnosti suca u primjeni kivičnoga zkona. Dok je po dosadanjem shvaćanju djelatnost kivičnoga suca sastojala u strogom supsumovanju životnih činjenica pod precizno formulovano slovo zakona, dotle po novijem shvaćanju sudac sam još prije toga stvara norme potrebne, da se primijeni zakon, on u neku ruku nastavlja djelatnost zakonodavca. Po ovome shvaćanju obilježja kivičnoga djela nisu samo činjenične prirode, nego i normativne, pravne. Ovaj dosta zamršeni problem ili razvoj nastoji nam pisac u ovoj raspravi razjasniti, zauzimajući sam kritički stav prema njemu.

ZBORNIK ZNANSTVENIH RAZPRAV. — Profesorski zbor pravnoga fakulteta ljubljanskoga sveučilišta je izdao dvanaesti zbornik znanstvenih rasprava sa ovim sadržajem: Janko Polec: U spomen Mihajlu Jasinskemu; Aleksandar Bilimovič. Nacrt zadružnoga zakona; Dr. Metod Dolenc: Pravne razmere v Brežicah od l. 1585 do l. 1651.; Boris Furlan: O filozofskim osnovama pojma nevarnosti v kazenskem pravu; Joso Jurkovič: O svobodnem prevdareku; Gorazd Kušej: Kratek oris značilnih potez avstrijske zvezne Ustave 1934.; Stanko Lapajne: Izenačeno mednarodno za-

Digitized by Google

sebno pravo za slovanske države srednje in južne Evrope; Aleks. Maklecov: Jugoslavenska judikatura v očuvalnih odredbah; Evgen Spektorski: Historični problem pri racionalisth 17. stoletja. — Skoro sve ove rasprave izašle su i u posebnim otiscima, svaka s resumeom na franceskome jeziku.

MINIMALNA TARIFA ZA ODVJETNIKE. — Odvjetnička komora u Zagrebu je izdala u posebnoj knjizi Pravilnik o visini nagrada za advokatske poslove od 6. II. 1936. zajedno s tarifom. U knjizi nalaze se još tabele za svih 11 tarifnih brojeva, zatim sumarna uputa za njihovu primjenu i praktični primjeri o tome. Napokon je knjizi dodana pregledna tabela, u kojoj su već izračunate stavke za glavne poslove, uz pribrajanje paušala po čl. 25 i uz odbitak od 12% po čl. 28. Kakogod je tarifa opsežna i zamršena, ova tabela u savezu s knjigom potpuno ju ujednostavljuje i čini primjenu tarife vrlo lakom i brzom. Cijena knjizi s tabelom (koja se može i posebno kao zidna upotrijebiti) jest D 12, s poštarinom D 13.50, a naručuje se kod Odvjet. komore u Zagrebu.

DR. ZISTLER RUDOLF: O NEKIM PITANJIMA IZ KRIVIČNOGA PRAVA. — Pod ovim naslovom izdao je autor u posebnoj knjizi od 288 stranica svoj govor, što ga je kao branitelj izrekao u tzv. našičkome procesu pred okružnim sudom u Osijeku. Glavna pitanja, koja su u toj knjizi (govoru) obradjena, jesu: lažno vodjenje knjiga, je li narodni poslanik državni službenik, odnos §-a 34. kriv. zakona prema deliktima protiv službene dužnosti, aktivno i pasivno podmićivanje

SLOVENSKI ADVOKATI IN JAVNI NOTARJI v književnosti, znanosti in politiki. — Ova knjiga (str. 60) izašla je kao prilog dvobroju 3—4 »Slovenskog Pravnika«. Pisac dr. Fran Škaberne je uspio, da dade vrlo lijep i temeljit kulturno-povjesni prikaz, za koji mu napose moraju biti zahvalni slovenski odvjetnici i javni bilježnici. To je prva knjiga ovakve vrste kod nas.

POMOĆNA KNJIGA za praktičnu upotrebu postupka za sudove u srp. pravosl. crkvi u sporovima o razvodu braka. U ovoj knjizi izdali su u Tuzli protojereji Stevan Stojanović i Jovan Magarašević te jerej Vaso Miška ravno 100 obrazaca za razne podneske i rješenja u postupku o razvodu braka pred srp. prav. crkvenim sudovima. Nema sumnje da će ova knjiga olakšati posao spomenutim sudovima, ali će ga olakšati i nadripisarima, koji po postupku za iste sudove smiju pred njima zastupati stranke, dok odvjetnici ne smiju. Dok će s jedne strane knjiga imati formalno-praktičnu vrijednost, ona je baš radi toga pogibeljna, da šablonizira crkvenu judikaturu i da tako spriječi njezin razvoj u materijalno-pravnom pravcu, jer tamo, gdje sa sudovima ne saradjuju pravno kvalificirana lica, tamo nema ni govora o dobroj stručnoj judikaturi.

NARODNA STARINA. — Ovaj časopis za historiju i etnografiju južnih Slovena izlazi sa zakašnjenjem, ali ipak izlazi kao dokaz zaslužnih napora svojih urednika dra Matasovića, Gjure Szabo i Vladimira Tkalčića. Samo ljubav za narod i njegovu povijest može da protumači tu požrtvovnost. Zadnja izašla sveska jest 32. a nosi datum 31. XII. 1933. Ona kao i sve predjašnje sadržaje mnogo gradiva važnoga za našu pravnu povijest, a i inače je čitav sadržaj vrlo zanimljiv za svakog intelektualca.

EKONOMIST. — Dokaz napretka ove ekonomske revije jest to, što ona izlazi eto drugu godinu i uvijek redovito. Broj od mjeseca travnja t. g. donosi sa područja prava dvije rasprave: jednu Ilije P. Perića o zakonu o radnjama obzirom na položaj stranaca privrednika i drugu dra. Alfreda Leitnera o pojmu i sistematici poreznog prava.

GANEV V.: Sociologičnijat organicizm i teorija na kolektivni edinstva Sofija 1935. (Godišnik na Sofijskija universitet. Juridičeski fakultet, tom XXX, kniga 6, 1934/35).

MER GEORGES: La réforme de l'Etat en action. Réforme de la constitution Réforme de l'administration. Réforme du budget et de la fiscalité. Le grand chantier économique. Paris 1934.

GRINBERG SUZANNE: Le droit des femes et les nouvelles constitutions. Paris 1935.

DEVELLE PHILIPPE: Le régime international des voies ferrées. Préface de R. Dautry et de A. Gardot. Paris 1935. (Travaux des boursiers du Rotary français a l'académie de droit international de la Haxe. II).

Digitized by Google

RACINE AIMÉE: Les enfants traduits en justice. Etude d'après trois cents dossiers du tribunal pour enfants d'arrondissement de Bruxelles. Paris 1935. (Université libre de Bruxelles. Institut de sociologie Solvay).

EHRHARD FERDINAND: La Confiscation Générale en Droit français moderne. Paris 1934.

BARMAN S.: The English Borstal System. A Study in the of Young Offenders. With a Foreword by John Cumming and an Introduction by Aleqander Paterson. London 1934.

FOX L. W.: The Modern English Prison. London 1934.

GESETZ: Verhütung von Missbräuchen auf dem Gebiete der Rechtsberatung vom 13. Dezember 1935 nebst der Ausführungsverordnung vom gleichen Tage. Erläutert von Martin Jonas. Berlin, 1936.

MÜLLER HERBERT: Die deutsche Rechtsprechung auf dem Gebiete des internationalen Privatrechts im Jahre 1934. IPR spr. 1934. Berlin und Leipzig 1935.

DYBWAD GUNNAR: Theorie und Praxis des fascistischen Strafvollzgs. Bonn a. Rh. 1934.

SCHWINGE ERICH: Grundlagen des Revisionsrechts rechts-dogmatisch-rechtsvergleichend-rechtspoliticsh. Bonn a. Rh. 1935.

TZORTZOPULOS CH.: Die Schuldlehre im neugriechischen Strafrecht. Bonn a. Rh. 1935.

HENKEL HEINRICH: Die Unabhängigkeit des Richters in ihrem neuen Sinngehalt. Hamburg 1934. (Der deutsche Staat der Gegenwart. Heft 10).

Svaštice

UREDBE BANSKOGA VIJEĆA. Zakonom od 7. studenoga 1929. o banskoj upravi i od 24. ožujka 1930. o izmjenama zakona o banskoj upravi obrazovano je u svakoj banovini bansko vijeće kao savjetodavni organ bana. Članove toga vijeća postavljao je i smjenjivao ministar nutarnjih posala, što još i danas čini. Tu je podjedno izrečeno, da će pravilnik o organizaciji, radu, poslovnom redu i izdacima za rad banskog vijeća propisati ministar nutarnjih posala. Taj je pravilnik izdan 3. srpnja 1930. U članu 4. nabrojeni su oni poslovi, o kojima će vijeće moći davati banu savjete. U članu 11. rečeno je medju ostalim, da će »ban naročito saslušati vijeće o tome, koje su potrebe u srezovima i gradovima najhitnije prirode, pa će prema svojoj ocjeni i financijskoj moći banovine preduzeti, što je potrebno, da se one zadovolje i sredstva u budžetu osiguraju«. U članu 12. se kaže: »Kad se savjetovanja o banskom budžetu dovrše, članovi banskog vijeća mogu pokretati i druga pitanja, koja se odnose na posleve iznijete u članu 4. ovoga pravilnika« itd.

Ustav od god. 1931. je u članu 88—90 na mjesto banskog vijeća postavio banovinsko vijeće, koje će se birati na 4 godine i koje će imati pravo donositi banovinske uredbe, kojima će moći »uredjivati pojedine grane banovinske uprave i života na osnovu ovlaštenja zakona o uredjenju banovina ili drugim zakonom. Nu kako ustav u tom dijelu još nije proveden, ni zakon o uredjenju banovina donesen, nalaze se banska vijeća još i danas u pogonu.

Iz navedenoga se vidi, da na osnovu spomenutih zakona o banskoj upravi obrazovana banska vijeća nisu imala, pa ni danas nemaju prava izdavanja uredaba. Medjutim se dogadja, da banska vijeća ipak izdavaju uredbe. Bansko vijeće Savske banovine je na primjer na svojem sastanku od 30. siječnja 1934. propisalo uredbu o općinskim službenicima i to »na osnovu § 85. zakona o općinama«. Ta je uredba objavljena u broju 43. »Nar. Nov.« od 21. veljače 1934. i stala na snagu 1. travnja iste godine. Bansko vijeće si je time prisvojilo pravo, koje je u ustav dao banovinskomu vijeću, i krivo je uzelo § 85 opć. zakona za podlogu te uredbe, jer taj paragraf kaže, da će banovinsko (ne bansko) vijeće donijeti uredbu o općinskim službenicima. Prema tome će propis toga paragrafa moći doći do primjene tek nakon toga, što budu banovinski vijeća obrazovana u smislu ustava i zakona o uredjenju banovina, koji se tek izradjuje. Ova je dakle uredba, kojom se uredjuju uslovi namještenja, beriva, mirovine i ostali pravni odnošaji općinskih službenika Savske banovine, nenadležno i bez zakonske podloge izdana. *F. S.*

Digitized by Google

KOMISIJA ZA REFORMU KODEKSA U ITALIJI predala je ministru pravde projekt III knjige gradjanskog zakonika: Knjiga nasljedstva. Komisija je već prikazala Zakonik obveza i ugovora, Zakonik trgovine, Gradjanski parnični postupak i Zakonik pomorski. Tako isto i I knjigu Gradjanskog zakonika, koja se odnosi na osobe i obitelj. Drugi dijelovi, Dobra, Vlasništvo, Posjed, Hipoteke Povlastice, gotovi su. Naskoro će komisija svršiti svoj rad, tako da bi izradila 4 kodeksa.

Projekt ove zadnje knjige uzdržava institut zakonitog nasljedstva, ali odredjuje, da roditelj, koji ima samo jedno dijete, mora mu ostaviti ½ svog imetka. Ako roditelj ima više djece, mora im ostaviti $^2/_3$ svoga imetka. Razmjer se mijenja, ako konkurira suprug ili ako ima nezakonite djece uz zakonitu. Za slučaj pak, da se nasljedstvo sastoji većinom iz jednog zemljišta ili iz jednog gospodarstva poljodjelskog ili industrijskog, koji sačinjava jednu ekonomsku nedjeljivu cjelinu, dosudjuje se jednom jedinom nasljedniku, koji će se smatrati sposobnim za upravljanje tim gospodarstvom pod uvjetom, da on na to pristane. Sunasljednici će primiti svoje dijelove u novcu u roku od tri godine. — Ako iza ostavitelja ostane samo suprug bez ascedenata i descedenata, projekt odredjuje, da istomu pripada ½ imetka u vlasništvo. Ako konkuriraju descedenti, suprugu je dano samo plodouživanje, i to različito prema broju djece. — Tako isto projekt je mnogo pravičniji i za nezakonitu djecu. S njima postupa skoro kao sa zakonitom djecom, jer njima pripada dio u razmjeru njihovog broja, $^1/_3$ ako je samo jedno, ½ ako je dvoje ili više djece. Dio za nezakonito dijete dakle je manji od onoga, odredjenog za zakonitu djecu. Tako se nije došlo do potpunog izjednačenja nezakonite sa zakonitom djecom. — Ako roditelj ostavi zakonite i i nezakonite djece, svako nezakonito dijete ima pravo na $^2/_3$ dijela pripadajućeg svakomu od ostalih. Isto načelo uvažava se u oporučnom nasljedovanju. Nezakonita djeca imaju, dakle, uvijek $^2/_3$ onoga, što dobivaju zakonita. Ali zakonita imaju pravo, da plate u novcu dio pripadajući nezakonitoj. — Projekt je odredio, da se nasljedstvo stiče prihvatom. Prihvatiti se ne može ni uvjetno, ni djelomično, ni na neizvjesno vrijeme. U prvom i trećem slučaju prihvat je ništav, a u drugom slučaju važi isto, kao da je potpun.

Po sada važećem gradjanskom zakoniku nasljednik, koji je prihvatio nasljedstvo uz dobročinstvo popisa, plaća vjerovnike onim redom, kojim su se prijavili, dok se ne iscrpi vrijednost nasljedstva. Kritike ovomu sistemu bile su tako oštre, da su vrsni pravnici zagovarali, da se napusti.

Projekt je uzdržao inventar, ali je prihvat učinjen tako javnim, da ga mogu doznati svi vjerovnici. Ako se iz inventara pokaže, da je nasljedstvo pasivno, otvara se stečajna likvidacija, koju se povjerava samomu nasljedniku pod nadzorom i odgovornošću notara.

Projekt spominje i povlašćene oporuke, a medju njima oporuku, učinjenu na brodu. Evo, ovo je par riječi o novome projektu III knjige, o kojem je opširni članak napisao Mariano d'Amelio u »Corriera della sera« od 23. IV. 1936., prema kojem članku je ovo priopćeno. Priopćio Klarić Josip

O ŽENIDBENOM UGOVORU. — U »Mjesečniku« br. 3/1936. str. 139 pod naslovom »Za pogodbe iz § 1220 ogz (o dužnosti dati miraz nije potreban javnobilježnički akt« otisnuta je rješidba stola sedmorice, odio A, od 25. X. 1935. Rev. 1350/35, u kojoj medju ostalim i ovo stoji: »Pogodba od 9. II. 1931. ima se smatrati pogodbom iz § 1220 ogz, po kojoj roditelji daju tuženoj svojoj kćeri upitne nekretnine kao miraz sa dozvolom uknjižbe prava vlasništva na njeno ime uz podjednu predaju posjeda ovih nekretnina. Na tu su činidbu ovi već po zakonu (§§ 1220, 1221 ogz) obvezani, pak se ta pogodba ne može smatrati darovanjem u smislu § 938 ogz. Ne dolazi dakle do primjene propis § 52. br. 4 zak. o jav. bilj. a ne dolazi do primjene ni § 52. br. 3 cit. zak., jer se ne radi o potvrdi o prijemu miraza.«

Ženidbeni ugovor glede miraza nije darovanje, a ipak pri ovakovom ugovoru ima primjene § 52. br. 3 zakona o javnim bilježnicima. Ako promotrimo propise § 1218 ogz, naći ćemo, da je miraz imovina, koju žena ili za nju treći daje ili obećava mužu. Da stvar bolje rasvijetlimo, držimo pred očima riječ »daje« i riječ »obećava«, jer nisu istog učinka. Ako se radi o davanju, tada postoji perfektan dvostrani ugovor osoba, od kojih jedna daje a druga prima. U dotičnom ugovoru, čim je davalac svoju ispunio, tada i primalac ima, da ispuni svoju potvrdom, da je miraz primio. Radi ove potvrde o prijemu miraza odnosni ženidbeni

Digitized by Google

ugovor mora biti sačinjen u obliku javno-bilježničkog akta obzirom na propise § 52. br. 3 zb. Ovo nije nikakva novost, nego je to prenešeno u novi zakon o javnim bilježnicima iz zakona od 25. VII. 1971. br. 76. Zakon je o ovom predmetu prejasan, pa mu se nema što pridodati. Druga je stvar, ako se miraz samo obećaje. Ovakav ugovor može biti u svakom obliku, ali nije perfektan. Njegova perfektnost nastaje tek ispunjenjem obećanja i potvrdom o prijemu miraza. Ova potvrda može biti posebno očitovanje, ali mora biti u obliku javno-bilježničkog akta obzirom na gornji zakon. U navednoj rješidbi ne treba zaboraviti riječi »po kojoj roditelji daju tuženoj svojoj kćeri upitne nekretnine kao miraz...« Ako su nekretnine u istinu dane kćeri, tada u ovom poslu nemaju primjene propisi §§1220 i 1221 ogz. nego § 938 ogz. Nekretnine dane kćeri obzirom na buduću udaju ne sačinjavaju miraz u smislu § 1218 ogz, nego obično darovanje. Miraz pretpostavlja imovinski odnošaj izmedju žene i muža ili trećih osoba i muža, a ne imovinski odnošaj izmedju roditelja i kćeri. U spomenutoj rješidbi odnosno davanje nije lucrativno nego bez plaće, a nije od upliva, da li je to za svrhe udaje ili nije. Pošto se radi o jasnom darovanju, to za ovaj posao dolaze u primjenu propisi § 52. br. 4 zb., pa odnosni ugovor mora biti u obliku javno-bimježničkog akta. Prema tomu navodi rečene rješidbe nemaju stvarnoga ni pravnoga oslona.

Priopćio Stanoš Ivo, javni bilježnik u Cavtatu

ZASTUPANJE OSOBE NA SUDU KAO MALOLJETNE, A BILA JE PUNOLJETNA. — Desio se je slijedeći slučaj: Jedan brat tužio je drugoga zbog razvrgnuća zajednice u nekretninama. Tuženi je bio u zemljišnoj knjizi (gruntovnici) upisan kao malodoban. Stoga bijaše ročišna odluka dostavljena njegovoj materi tutorici, koja se je u sporu dala zastupati po odvjetniku. Kada je presuda (osuda) ispala na štetu tuženika, nije mati-tutorica htjela da uloži priziv protiv nje. Uslijed toga je presuda prividno zadobila pravnu moć i otpravak bio na molbu tužioca providjen zaporkom ovršivosti.

Tužiocu bijaše u toj presudi dosudjeno vlasništvo na izvjesne nekretnine i to na jedan cijeli uložak, dok je tuženiku bila dosudjean samo otšteta, te je tužilac zatražio zemljoknjižno prenešenje prava vlasništva, čemu bijaše udovoljeno.

Tuženi, koji je bio kroz cijelo vrijeme otsutan u vojsci, doznao je tekar iza svojega povratka kući o presudi i o sadašnjem zemljoknjižnom stanju, te se onda ustanovilo, da je on već davno postao punoljetan, makar zabilježba (ubilježba) malodobnosti u javnoj knjiz nije bila brisana. Pošto je dakle presuda bila dostavljena bivšoj tutorici, koja nije imala više prava, da svoga sina zastupa, dostava je bez ikakove pravne valjanosti, te nije dakle prizivni rok zapravo ni počeo a kamo li izminuo.

Tuženik je sada predao priziv protiv presude, a istodobno i tužbu za ustanovljenje, da se nije smjela staviti zaporka ovršivosti, i za uspostavu prijašnjega zemljoknjižnoga stanja. Ova tužba nije imala uspjeha u prvoj molbi, nego je sreski sud u Sarajevu iz razloga, koji ne spadaju u okvir ovoga članka odbio tužbene zahtjeve, a tužilac tj. prije spomenuti tuženik je uložio protiv te nove presude priziv.

Okružni kao prizivni sud u Sarajevu je odložio u prvom sporu postupak do konačnoga rješenja drugoga spora. Medjutim se je dovršio taj drugi spor prizivnim rješenjem od 1. lipnja 1934. Pl. 4504/33. Okružni sud je ovim rješenjem djelomično udovoljio prizivu obnašavši, da se na prvu presudu nije smjela staviti zaporka ovršivosti, ali je odbio zahtjev na uspostavu prijašnjega stanje s razloga §§ 493. i 494. gr. p. p. za Bosnu i Hercegovinu; dozvolio je obustavu dalje ovrhe a ne poništenje već definitivno provedene ovrhe.

Dotična parnica se je vodila još po gr. p. p. za B. i H., koji samo poznaje ove instancije, pa je s toga revizija nemoguća. Svaki zemljoknjižni upis može se osnivati na jednoj sposobnoj ispravi. Kada se dakle dokaže, da ona isprava, na temelju koje je uslijedio upis, za isti nije bila sposobna, otpada svaki razlog za dotični upis; dotični paragrafi imaju u očima samo obustavu ovrhe uslijed same tužbe, a nikako ne ograničuju sud pri izricanju presude.

Zahtjev za uspostavu prijašnjega zemljišnoga stanja je u ostalom po § 68 zemljoknjižnoga zakona u svakom pravcu dopušten. Isto tako ne stoji, da se u nekakovom pravcu prejucira rješenju prve parnice, jer time, što se uspostavi prijašnje stanje u javnoj knjizi, koje se još nikako nije smjelo promijeniti, nije prizivni sud, koji ima pred sobom isto stanje kao prvi sud, nikako zapriječen, da stvori presudu, kako nadje za pravo.

Priopćio dr. Moskowicz Oto, umirov. sudski nadsavjetnik u Sarajevu

Digitized by Google

POZIV

Na temelju §§ 12.—14. društvenih pravila sazivljem

REDOVITU GLAVNU SKUPŠTINU

PRAVNIČKOGA DRUŠTVA U ZAGREBU

za četvrtak, dne 28. o. mj. (svibnja 1936.) u 6 sati pp. u dvoranu br. III., I. kat, Sveučilišta u Zagrebu, s ovim

dnevnim redom:

1. tajničko izvješće o radu Upravnog odbora;
2. blagajničko izvješće o novčanom poslovanju Odbora i s time u vezi izvješće pregledatelja računa;
3. izbor pretsjednika i 18 članova Upravnoga odbora te dvojice pregledatelja računa i njihovih zamjenika;
4. eventualni prijedlozi članova, koji mogu doći na dnevni red samo onda, ako budu Upravnom odboru podneseni pismeno bar osam dana prije glavne skupštine.

U Zagrebu, dne 8. svibnja 1936.

Pretsjednik
Pravničkog društva u Zagrebu
Dr. Lovrić Edo, v. r.

Digitized by Google

Traže se kompletna godišta „Mjesečnika"

1879, 1885 i 1919 (ili samo brojevi 9 - 12 iz godine 1919).

Ponude uz navod cijene tajništvu Pravničkog društva, Zagreb, Svačićev trg 4.

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 6. i 7. ZAGREB, LIPANJ-SRPANJ 1936. GOD. LXII.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI: Dr. EDO LOVRIĆ, KR. SVEUČILIŠNI PROFESOR
Dr. IVO POLITEO, ODVJETNIK

Jovanović, Stojan
načelnik Ministarstva Pravde
Beograd
Macvanska 4

SADRŽAJ:

Zakonitost uprave; — dr. Krbek Ivo, sveuč. profesor u Zagrebu 241
Predosnova gradjanskoga zakonika (Predavanje dr. Čede Markovića); — dr. Maurović Ivan, sveuč. profesor u Zagrebu 267
O nadležnosti kod izlučnih tužaba; — dr. Škarica Nikša, odvjetnik u Zagrebu 280
Izricanje presude po § 389. k. p.; — Spahalić Sulejman, sudac okruž. suda u Pokuplju . . 286
Zastara prava u vezi sa visećom parnicom po § 1497. o. g. z.; — dr. Smolčić Vinko, odvjetnik u Šibeniku 290
Lažna prijava vlasti i kleveta; — dr. Pajk Zvonimir, sudac okruž. suda u Zagrebu 295
Ovršni naslovi u postupku za prinudno poravnanje van stečaja; — dr. Ruždić M., odvjetnik u Travniku 302
Tko može tražiti amortizaciju mjenice; — dr. Vuković Mihajlo, savjetnik vrhov. drž. pravobranioštva u Beogradu 312
Pravosudje:
a) Gradjansko 323
b) Pomorsko 428
Društvene vijesti (Redovita godišnja skupština Pravničkoga društva) 330
Literatura 334

Digitized by Google

REZOLUCIJA

sa skupštine Pravničkoga društva u Zagrebu od 28. svibnja 1936. (vidi pobliže izvješće u tekstu)

»Glavna skupština Pravničkoga društva u Zagrebu od 28. svibnja 1936. obnavlja zaključak skupštine od 22. ožujka 1934. o potrebi gradnje palače pravde u Zagrebu. Skupština izražuje mišljenje, da bi bilo šteta, kada bi se u državnome proračuna predvidjenih 6 milijuna dinara potrošilo na popravke sudskih zgrada u Zagrebu, nego da bi bilo mnogo racionalnije, kada bi se toj svoti pridružila saradnja gradske općine, savske banovine i još ona pojačana države, pa da se onda sagradi palača pravde, dostojna grada Zagreba i samoga sudovanja kao državne funkcije. Pravničko društvo apelira na gradsku općinu, da mjesto sasvim neprikladnog zemljišta na Varaždinskoj cesti stavi za palaču pravde na raspolaganje zgodnije zemljište. To općina duduje interesima i ugledu grada Zagreba, pa ne bi bilo nikako dobro, da propustom te dužnosti povuče na sebe prigovor, da je ona skrivila, što Zagreb nema još palače pravde.«

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LXII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1936.
LIPANJ - SRPANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 6. i 7.

Zakonitost uprave

Napisao Krbek Ivo, sveuč. profesor u Zagrebu.

(Svršetak)

12. Načelo da je pravna norma opće obvezatna, da ona jednako veže sva lica u državi, nije dovoljno samo idejno postaviti, već su potrebna i odredjena sredstva i garancije, da će se to i praktički uistinu provoditi. Zato su sva ovakova razradjena sredstva i jamstv potpuno u duhu pravne države, bilo da se podje s individualističke, bilo s univerzalističke koncepcije pravne norme. Medju ovim sredstvima igraju veliku ulogu i pravna sredstva odnosno pravni lijekovi pojedinaca, a naročito upravno-sudska tužba. Bilo bi posve pogrješno, da se ova sredstva, a specijalno upravnosudska tužba, uzmu samo kao plod rečene individualističke koncepcije i odbace kraj univerzalističke koncepcije. Uistinu i vrlo radikalna takova univerzalistička odnosno objektivistička koncepcija zadržaje, i to s punim pravom, ova sredstva, a specijalno i upravnosudsku tužbu. Univerzalističko shvaćanje im tek daje drugi smisao: pojedinac koji diže upravnosudsku tužbu vrši funkciju u općem interesu, jer brani opću zakonitost; nije primarno u njegovoj akciji, da zaštiti svoj lični interes, nego ovaj opći interes, koji leži u poštivanju zakonitosti. Pojedinčeva tužba je zajednici sredstvo, kojim ona štiti načelo zakonitosti, koje je ispred svega u najvećem interesu same zajednice.[42])

---

[42]) U pozadini spora, koji se vodi u francuskoj literaturi oko pitanja, da li se kod recours pour excès de pouvoir, gdje se pokreće samo pitanje zakonitosti upravnog akta (koji uglavnom odgovara našoj upravno-sudskoj tužbi po čl. 15 zakona o Drž. savjetu i upravnim sudovima) radi o subjektivnom ili objektivnom administrativnom sporu, o povredi subjektivnog ili objektivnog prava, leži prvenstveno gornja politička ideja individualističke, odnosno univerzalističke ili objektivističke koncepcije. Individualističkoj koncepciji odgovara više, da se ova tužba shvati kao subjektivni administrativni spor, a univerzalističkoj, naročito u njenom radikalnijem obliku, da se shvati kao objektivni administrativni spor. Iako je moguće, da umjereniji univerzaliste i objektiviste zauzmu i stajalište subjektivnog admin. spora, zbog izvjesnih drugih momenata (kako to naročito čini u svojim novim radovima Bonnard).

Gospodujuća francuska nauka smatra recours pour excès de pouvoir, koji je ograničen na pitanje zakonitosti, objektivnim sporom u idejnoj opreci spram recours de pleine juridiction, čiji je neposredni i načelni objekt samo subjektivno pravo,

Digitized by Google

Tako shvaćena objektivistička koncepcija približuje čitavu situaciju onoj, kako postoji pri actio popularis, gdje svaki pojedini građanin, bez obzira da li je u igri njegovo subjektivno pravo ili pravni interes, može pokretati upravnosudsku tužbu. Kad se čitava stvar razmotri idejno i logički, dolazi se do zaključka, da bi univerzalistička ili objektivistička koncepcija morala upravo proširivati krug mogućnosti dizanja tužbi po pojedincu. Kad neki univerzaliste hoće napadno ograničiti krug tih pravnih sredstava, onda to nije posljedica njihove univerzalističke koncepcije, nego drugih političkih ideja, a naročito autokratskih ili autoritativnih. I zato će istinski univerzaliste-demokrati širiti krug tih tužbi, dok će univerzaliste autokratskog ili autoritativnog režima često sužavati taj krug.[43]) To sužavanje nije, medjutim, poj-

---

zahtjev za priznanjem toga prava, i koji je dosljedno subjektivni spor. U toj opreci posmatrano, prikazuje nam se prvi recours kao institut univerzalističke ili objektivističke koncepcije, a drugi recours kao institut individualističke koncepcije. Posve je logično, da radikalni univerzalista i objektivista Duguit, koji uopće poriče subjektivno pravo, pa i samo privatno vlasništvo, shvaća kao zakonsku i objektivnu situaciju, kao socijalnu funkciju, mora i recours pour excès de pouvoir radikalno smatrati objektivnim administrativnim sporom. Uopće je kod Duguit-ovog odbacivanja subjektivnih prava, uz ostalo, odlučna i čisto politička nota: iznad svega zajednica, a pošto pojedinci nisu ništa drugo nego članovi zajednice, ne mogu im se dati ni subjektivna prava, nego samo društvene funkcije. Po radikalnom shvaćanju objektivnosti spora recours pour excès de pouvoir interes, koji je potreban pojedincu za pokretanje ove tužbe, nije uopće causa petendi, već samo uslov za primanje tužbe. Svrha je tužbe, da se ukloni nezakonitost u interesu čitave zajednice, a ne samo u interesu tužioca. Upravni sudac ne posreduje, da bi zadovoljio taj lični interes pokretača tužbe, već opći interes; nije prvotna svrha čitavog postupka zadovoljenje povredjenog ličnog interesa, već uspostava povredjenog objektivnog prava. Kad se jednom stane na ovo stajalište, nije više daleko ni samo priznanje actio popularis, gdje upravno-sudsku tužbu može pokrenuti svaki pojedinac, bez obzira da li je povrijedjen, ili nije povrijedjen njegov lični interes. Čim se smanjilo pravno značenje povredjenog interesa pri pokretanju tužbe, čim se čitavoj tužbi dalo objektivno-pravno značenje, situacija se znatno približila onoj actio popularis. I tako vidimo da dosljedno provedena univerzalistička i objektivistička koncepcija, ne samo što ne steže i ograničava slučajeve kad pojedinci mogu pokretati upravno sudsku tužbu, već obrnuto pokazuje tendenciju da te slučajeve proširuje.

43) To se primjećuje i pri uporedbi francuskih univerzalista i objektivista, demokratski raspoloženih (naročito Duguit-a), s novim njemačkim pravnicima autoritativnog režima. Tako se Koellreutter (Der nationale Rechtsstaat, 1932 str. 27 i slij.) izražava u pravcu sužavanja nadležnosti upravnih sudova; specijalno je protiv toga, da bi se ova nadležnost odredjivala po generalnoj klauzili. Ipak se ovdje — kao i u mnogim drugim pravnim pitanjima nove Njemačke, a što je i razumljivo za svaku veću revoluciju — radi o jednom previranju, pa ima i posve protivnih glasova, tako da će se pravi pravac tek u budućnosti iskristalizirati. Tako primjerice Prof. Tatarin-Tarnheyden (Grundlagen des Verwaltungsrechts im neuen Staat-Archiv des öffentlichen Rechts 1934) ne želi da se smanjuje upravno sudovanje, niti da se pojedincu oduzimlje inicijativa u borbi za pravo (ibid. str. 356) »Pretpostavka za upravno sudsku tužbu bila je dosada povreda subjektivnih prava, i nije dostajala povreda objektivnog prava. Danas možemo govoriti samo o nacionalnim, ličnim pravnim dobrima javnog prava, i mnogo što je do sada bilo subjektivno javno pravo pretvara se u prosto refleksno pravo. I tako dolazimo do subjektivnih javnih prava u širem smislu, ili nepravog subjektivnog javnog prava. I povreda takvog prava daje legitimaciju. Dann wird die in der formaldemokratischen Lehre so verpönte »Popularklage«, d. h. die Klage im nationalen Gesamtinteresse vor dem Verwaltungsgerichte nicht mehr ausgeschlossen sein« (ibid. str. 357). Objektivista

Digitized by Google

movno bitno za autokraciju odnosno autoritativni režim, jer bi bilo baš u interesu samog autokratskog odnosno autoritativnog režima, koji zatvara i priječi mnoge oblike javne kontrole, da dozvoli i širi mogućnost kontrole po samim državnim organima. Politički posmatrano, autokratskom odnosno autoritativnom režimu bi ovakova široka kontrola po samim državnim organima bila potrebnija, negoli strogo demokratskom režimu s razvijenim javnim mišljenjem i jakom javnom kontrolom.

13. Walter Jellinek iznosi u svojem »Upravnom pravu«, da legenda o Fridriku Velikom i mlinaru iz Sanssouci-a spada u carstvo priča, i da su se faktički u nekim drugim slučajevima provodila teška nasilja nad sudovima. Ali je vrlo značajno, da je apsolutistički vladar, kad se unosio na nepravilan način u sudstvo, barem osjećao, da stvar nekako nije u redu. Značajno je, da i sama apsolutistička monarhija — barem u svojem kasnijem razvoju, a naročito za vrijeme t. zv. prosvijećenog apsolutizma — prikriva ta nasilja, da ih se nekako stidi, a širi legendu o svojoj pravičnosti i neuplitanju u sudsko djelovanje. Ekstremni, moderni »totalizatori« izgubili su i sam taj osjećaj, i oni su odmah gotovi, da svako prostituiranje sudske djelatnosti istumače i opravdaju kao »državnu nuždu«, »opće dobro«, »socijalnu pravdu« i slično. Provadjajući radikalno totaliziranje države — u ime socijalizma, radne klase, nacionalizma, »demokracije« i slično — oni se samo po zlu razlikuju od policijsko-apsolutističke države. Dok je ova svoj nepravni režim provodila (barem u ideji) samo kod uprave, koju je prema duhu vremena poistovjetovala s policijom, a sudstvo je (barem u ideji) već podvela pod režim pravne države, moderni i radikalni »totalizatori« izjednačuju u tom pogledu sudstvo i upravu, goneći ideju pravne države i sa samog područja sudstva. A povrh toga današnja uprava ima neuporedivo veći djelokrug od uprave stare policijsko — apsolustističke države, pogotovo kod ovih »totalizatora«, koji ni čistu religiju i unutrašnju savjest čovjeka ne ostavljaju u miru. A vjekovna su iskustva dokazala, da država najteže utječe na ljudsku unutrašnjost, i da pri takvom svijesnom utjecanju može lako izazvati posve suprotan

---

autoritativnog režima izjašnjava se otvoreno za samu actio popularis! Treba li većeg dokaza, da univerzalizam idejno ne sužuje, već upravo proširuje pravna sredstva pojedinca, a naročito upravnosudsku tužbu?!

Srednje stajalište, koje bi se nekako moglo danas smatrati gospodujućim u Njemačkoj, zauzima ministarski savjetnik Fischbach (Die subjektiven öffentlichen Rechte, Deutsche Juristen-Zeitung 1935 str. 844-5). Polazeći sa stanovišta, da se predočba o subjektivnim javnim pravima pojedinaca zasniva na liberalističkom shvaćanju i da ne odgovara više današnjem nacional-socijalističkomu shvaćanju njemu otvaranje upravnosudskog puta pojedincima, ne znači zaštitu pojedinčevog subjekt. javnog prava, nego pravnu zaštitu u interesu narodne zajednice, koja ne podnosi neispravnu primjenu zakona i prava. I u nacionalsocijalističkoj državi je pravna sigurnost osnovica za narodnu zajednicu. Ali po ovom shvaćanju pravne zaštite ne može se, prema F. mišljenju, više govoriti o subjektivnim javnim pravima. Sudsko ispitivanje upravnih akata ne znači podvrgavanje države pod nezavisne sudove, što bi se moglo uzeti samo onda, kad bi ponovno oživjela po nacional-socijalistima konačno odbačena nauka o podjeli vlasti; već država na taj način stvara sama garancije, da pojedini član naroda uistinu i ono dobije, što ga i u okviru narodne zajednice pripada (suum cuique!).

Digitized by Google

učinak.[44]) Bitno je druga i mnogo lakša stvar, kad se provodi apsolutizam kod uprave s ograničenim djelokrugom, nego kad se to čini kod uprave s nedogledno raširenim djelokrugom. I tako moderni, radikalni »totalizatori« upravo totaliziraju i sam apsolutizam odnosno policiju, sama policijsko — apsolutistička država nije im previše, već premalo apsolutistička odnosno policijska; njihov ideal nije neapsolutistička odnosno nepolicijska država, već totalno apsolutistička država, odnosno totalna policijska država.

Zato ovakovo pretjerano državno-totalističko shvaćanje ne vraća pravnu situaciju u vrijeme policijsko-apsolustičke države, pogotovo ne u vrijme prosvijećenog apsolutizma, već u početno shvaćanje totalne apsolutne monarhije, koja je i sudstvo strogo potčinila svojoj vlasti. U toj svojoj početnoj formi apsolutistička država, pošto je uklonila srednjevjekovni staleški poredak, ne pravi razlike izmedju pojedinačnog naloga i zakona, pa se protivi i ideji strogo objektivne zakonitosti, i savezno s time i sudskoj nezavisnosti (jer sudska nezavisnost je samo korelat sudske ovisnosti od zakona). Sa strogo pravnog gledišta posmatrano, radikalni i ekstremni današnji »totalizatori« kreću se, stvarno, u krugu »pravnih« ideja prvotne, primitivne apsolutne monarhije. U kompariciji s prosvijećenim apsolutizmom, ovi skrajni »totalizatori« ne mogu ni navesti neku višu svrhu i cilj. I prosvijećeni apsolutizam je odlučno odbijao, da se široka vlast nad podanicima vrši u interesu onih, koji vladaju ,i tražio svoje unutrašnje opravdanje za izvršavanje ove vlasti nad podanicima u interesu samih ovih podanika. Po ideologiji prosvijećenog apsolutizma i monarh je samo prvi sluga države. Briga za pojedine podanike, barem u ideji, je vrhovna maksima ove vladavine; samo što ona ne priznaje svojim podanicima dovoljno pameti, da se sami za sebe brinu, nego vrši nad njima neke vrsti starateljsku vlast, kako se vrši nad malodobnom djecom. Na ovom mjestu bi se, pri ovoj usporedbi, moglo jedino kazati, da prosvijećeni apsolutizam više naginje individualizmu, a moderni »totalizatori« univerzalizmu: prvi predočuje kao svoj cilj individualno blagostanje što većeg broja pojedinaca, a drugi gledaju prvenstveno na interes čitave zajednice ili nacije, kojoj treba da je pojedinac potpuno podredjen.

14. Dok se pravna država posmatra s glavnog gledišta normativnosti njenog prava, može ona jednako biti krajne liberalna, kao i krajne socijalistička, odnosno totalna država. Ovi se državni tipovi medjusobno ne razlikuju po normativnosti svojih pravnih odredaba, nego po sadržaju tih pravnih normi. Uistinu ova dva načelno oprečna gledišta, individualizam i univerzalizam, u praktičnom životu se mnogo više mire nego u teoriji, i često se radi više o tome da li će neko vrijeme većma naglašavati jedno ili drugo gledište. Zorno se ovo vidi u

---

44) »Država je prije pozvana za rad na materijalnoj kulturi nego na duhovnoj. Sposobna, da organizuje naše spoljašnje radnje, ona je nesposobna, da u nama izaziva unutrašnje promjene, koje bi htjela. I na primjer ona je imala uspjeha, kad je uzimala da upravlja poštom i željeznicom, a nije imala uspjeha, kad je pokušavala, da nametne narodu jednu vjeru, koju on ne će. Naš unutrašnji život leži van njenog domašaja; ona nije u stanju zapovijedati našoj duši. Slob. Jovanović, Država I — izdanje 1936 god. str. 147).

Digitized by Google

današnjoj opreci izmedju javnog i privatnog prava. Opreka je velikim dijelom u tome, što privatno pravo polazi s individualističkog stajališta, a javno s univerzalističkog. Prvo posmatra čovjeka kao pojedinca, a drugo kao člana zajednice. Danas se nesumnjivo sve više naglašuje univerzalističko gledište. U tome je današnja opreka liberalizmu, a ne u apsolutnom negiranju pojedinčeve pravne sfere.

Pravna država je faktički oživotvorena snagom dviju političkih ideja: ustavne i liberalne države. Formalni i sadržajno neutralni pojam pravne države počeo je, zbog ovoga, poprimati materijalnu sadržinu ovih dviju političkih ideja, pa je tako prividno izgledalo kao da su i političke ideje ustavne i liberalne države sastavni dio pojma pravne države. Uistinu je ovo samo jedna vrsta pravne države, i formalni pojam pravne države može obuhvatiti vrlo različni sadržaj prema sadržaju svog pravnog poretka, kako ga je utvrdio pravnim normama. I kad se, sa stajališta ustanovnosti ili liberalizma, kritikuje stanje u nekoj državi i kaže, da ta država nije pravna država, stvarno se ovdje ne misli na pravnu državu uopće, već na ustavnu odnosno liberalnu pravnu državu. Pojmovi ustavnog ili autoritativnog režima, liberalizma ili socijalizma imaju svoje zasebno značenje, i svi se oni mogu dovesti u vezu s pojmom pravne države. Moguća je i autoritativna pravna država (uzeto kao opreka ustavnoj pravnoj državi), a pogotovo je moguća socijalna pravna država (uzeto kao opreka liberalnoj pravnoj državi). Pravna država može biti i liberalna i antiliberalna. S formalnom idejom pravne države pare se ovdje odredjene materijalno-političke ideje. Na taj način možemo, u pojedinostima, dobiti vrlo različne vrste pravne države.[45])

Ako je, sa strogo pojmovnog gledišta, pogrješno istovjetovati pravnu državu s ustavnom, pogotovo je pogrješno, kad se ona istovjetuje s liberalnm državom. Baš razvijena socijalna država treba mnogo razradjeniji pravni poredak, mnogo veći sustav pravnih normi, negoli liberalna država sa svojim »laissez faire laissez aller«, i dosljedno je socijalnoj državi i potrebniji režim pravne države. Ideološki posmatrano, anarhizmu ne vodi ekstremni socijalizam, već naprotiv ekstremni liberalizam. Ideja liberalizma je imala nesumnjivo veliki udio na izgradnji današnje pravne države. Ali liberalizam je imao isto tako veliki udio i na mnogim drugim pravnim idejama i institutima, koji su danas dobili, ili dobivaju drugo značenje. Vidjeli smo to čas prije kod ideje normativnosti prava, još ljepše se to vidi kod preobražavanja subjektivnih prava, specijalno subjektivnih javnih prava, koja danas dobivaju drugačije značenje, nego što im je nekoć davao liberalizam. Upravnom pravu, izgradjenom na ideološkoj podlozi liberalizma, bio

45) Tako primjerice Ruck (Schweizerisches Verwaltungsrecht, Bd. I, 1934) razvija posebni pojam »švicarske pravne države«. »Schweizerischer Rechtsstaat bedeutet einen Bestand von Rechtsgrundsätzen, die für den rechtlichen Aufbau und für die gesamte Tätigkeit des Staates — von grundlegender Bedeutung sind: die »Trennung der Gewalten«, der Vorrang der Verfassung und die Verfassungsmässigkeit der Gesetze, die Rechtsgleichheit, die Freiheit der Person und des Eigentums, der Rechtsschutzanspruch und die Unabhängigkeit des Richters, die Rechtmässigkeit der Verwaltung und der Schutz gegen schädigende und rechtswidrige Verwaltungsakte« (str. 130).

Digitized by Google

je prvotni i osnovni problem zaštita pojedinaca. Tome ima da služe sve glavne pravne ideje i instituti, tako naročito podjela i medjusobna kontrola triju državnih vlasti (naročito Locke i Montesquieu-ova koncepcija o zaštiti gradjana od zloupotrebe državne vlasti), stroga vezanost uprave uz pravne propise, načelo zakonitosti uprave, ograničavanje slobodne ocjene upravne vlasti, sudska kontrola nad upravom, sudska nezavinost, učestvovanje samih gradjana pri vršenju uprave i drugo. Univerzalizam zadržaje sve ove institute, ali ih nadahnjuje posve drugim duhom: univerzalistička svrha potiskuje individualističku. Ne interes pojedinca nego interes zajednice i opće dobro postaje primarna svrha ovih instituta. I kakogod je pogrješno istovjetovati ove pojedine ideje i institute s liberalizmom, pa ih odbaciti zajedno s odbacivanjem liberalizma, tako je i pogrješno ideju pravne države istovjetovati i odbaciti zajedno s liberalizmom.[46]) Treba imati u vidu, da

---

[46]) Fašistički i njemački nacionalsocijalistički pisci slažu se u tome, što jedni i drugi smatraju fašizam odnosno nacionalsocijalizam novim tipom države, koja je došla na mjesto dosadanje pravne države, kao što je ova došla na mjesto policijsko-apsolutističke. Ali toj pravnoj državi — po tom naučenju — nije toliko oduzeta njena formalna, koliko njena materijalna, liberalistička sadržina. Ne pravna država kao takova, već upravo liberalna pravna država je objekt njihovih glavnih napadaja. Samo neki pisci — koji su u apsolutnoj manjini — pošli su u otporu spram liberalizma tako daleko, da zajedno s liberalizmom odbacuju i samu ideju pravne države. Tako naročito Forsthoff, kritikujući Koellreutter-ov pojam »nacionalna pravna država«, zauzima stajalište, da se pojam pravne države nema izdvojiti od liberalizma. Slično i Huber (Archiv des öffentl. Rechts, Bd. XXIV str. 248), po kome je pravna država samo ona, za koju postoji ideja nadnacionalnog i nepolitičkog prava, i pošto je pravna država čisto liberalistički pojam, ne može se primijeniti na današnju Njemačku.

Medjutim, većina pisaca ide samo za tim, da oslobode ideju pravne države od liberalističkih natruha. Po njima ne može više važiti liberalno shvaćanje pravne države, koje je uzimalo kao jezgru pravne države prava pojedinaca i njihovu zaštitu protiv prehvata države; to da je shvaćanje samo potamnjelo pravu sadržinu pravne države, jer izvorna njemačka ideja pravne države nije bila individualistička, već je naglašavala ćudorednu stranu prava, pravičnost pravnog poretka (Scheuner: Die nationale Revolution; Archiv des öffentl. Rechts, XXIV Bd., str. 342). Načela pravne države, a naročito načelo zakonitosti uprave pridržaju se i za nacionalsocijalističku Njemačku (Prof. Helfritz: Rechtstaat und nationalsozialistischer Staat — Deutsche Juristenzeitung god. 1934, sv. 7). U svojem djelu »Der nationale Rechtsstaat«, koje je pisano neposredno prije dolaska Hitlera na vlast, suprotstavlja Koellreutter gradjanskoj pravnoj državi nacionalnu pravnu državu. Pravna država ima u odredjeno vrijeme i neku odredjenu političku sadržinu. »Kennt der bürgerliche Rechtsstaat allein den Begriff der individuellen Rechtssicherheit, ihrer Erhaltung und ihres Schutzes, so stellt der nationale Rechtsstaat das Primat der Sicherheit der nationalen Lebensordnung auf« (ibid. str. 35). I nacionalna pravna država ne dira u »vječnu vrijednost« pravne države, koja »na jednaki način udovoljava zahtjevima pravičnosti kao i nacionalno-političkim potrebama« (Koellreutter: Der nationale Rechtsstaat — Deut. Juristenzeitung 1933 str. 517). A u svojem sustavnom djelu »Grundriss der Allgemeinen Staatslehre« 1933 naglašava Koellreutter (str. 108): »Jeder Rechtsstaat muss in sich den richtigen Ausgleich des Spannungsverhältnisses zwischen Macht und Recht, zwischen Rechtswert und politischen Wert enthalten. Nationeler Rechtsstaat ist der Idee nach ein Staat, in dem das Macht- und Ordnungsmoment dadurch zum Ausgleich gelangt, dass in ihm in gleicher Weise den Forderungen der Gerechtigkeit, wie den Lebensnotwendigkeiten des Volkes Genüge geschieht«. Slično govori i Prof. Tatarin-Tarnheyden (Archiv des öffentl. Rechts 1934) o »völkischer Rechtsstaat«. »Der Rechtsstaat der strengen

Digitized by Google

je liberalizam vrlo kompleksan pojam, i da se izvjesni njegovi postulati mogu primiti, a drugi odbaciti.[47]) Tako se iz pojma pravne države

Rechtsbindung ist eben nie restlos durchzuführen, der Rechtsstaat bleibt stets ein Postulat der praktischen Staatspolitik, nie kann er restlos Wirklichkeit werden. Der Rechtsstaat bleibt troztdem ein höchster sozialer Ordnungswert, der allein gegen Willkür schützen kann, und der insofern die Grundlage aller Kultur ist... Man muss eben zwischen dem hypertrophierten, das Individuum vergötternden liberalistischen Rechtsstaat und dem Rechtstaat an sich, als einen ewigen Kulturwert unterscheiden« (ibid. str. 348). »Das Dritte Reich ist ein Gerechtigkeitsstaat, der nicht zulassen kann, dass sich in der staatlichen Organisation eine völlig ungebundene und daher nur zu leicht zu Willkür ausartende Herrschaft breit macht... Es ist deshalb kein Grund dafür, die Verwaltung an eine gesetzliche Ermächtigung überhaupt nicht mehr zu binden. So betrachtet dient gerade auch der Vorbehalt des Gesetzes (t. j. da se u pravnu sferu pojedinaca može dirati samo na osnovu zakona) der Durchsetzung des Willens der obersten Staatsführung gegenüber Masznahmen unterer Organe des Staatsapparates. Auch der neue Staat wird daher, wenn auch unter ganz neuen Gesichtspunkt, an diesem Grundsatz festhalten müssen«. (Fauser: Das Gesetz im Führerstaat — Archiv des öffentl. Rechts, 1935 str. 145). »Aus dem »bürgerlichen Rechtsstaat« ist der nationalsoz. deutsche Rechtsstaat geworden. Der Grundsatz der Gesetzmässigkeit und der Gebundenheit der Verwaltung, der Erforderlichkeit des Gesetzes und der Pflichtmässigkeit des Ermessens lebt auch auf dem Boden des Nationalsozialismus, aber aus gänzlich anderen Denken heraus« (Köhler: Grundlehren des deut. Verwaltungsrechts, 1935 str. 49). »Das Wesen des bürgerlichen Rechtsstaats liegt begründet in einer Gegensätzlichkeit des Einzelnen zum Staat und der grösztmöglichen formalen Sicherstellung des Einzelnen vor dem Staat. — — — Eine absolut staatsfreie Individualsphäre gibt es nicht mehr. Nicht grösste Rechtssicherheit des Einzelnen, sondern höchste, durch die Erfordernisse der nationalen Lebensordnung bestimmte Gerechtigkeit ist leitend« (ibidem str. 51). No ne samo najistaknutiji današnji njemački nacional. socijal. pravnici tvrde, da je Njemačka pravna država, već to stalno podvlače i odgovorne političke ličnosti. Tako naročito u više navrata Frank.

Treba očekivati, da će u budućnosti nacionalsocijalistički režim sve više pribjegavati formalnim načelima pravne države. Svaka revolucija počinje rušenjem i nepoštivanjem postojećih pravnih normi, ali na mjesto ovih postavlja izgradjeni sustav vlastitih pravnih normi i poduzima sve, da pribavi što veće važenje ovim normama. Načelo normativnosti prava, načelo pravne države, koje je rušila za stari poredak, kome se protivila, ona će i te kako primjenjivati, i to postepeno u sve većem opsegu, za svoje pravne norme i svoj pravni poredak. Protivljenje, koje se kod jednog dijela današnjih njemačkih pisaca javlja protiv ideje pravne države, treba dobrim dijelom pripisati i ovoj početnoj fazi nacionalsocijalističke revolucije. Nijedan poredak, koji želi da dulje postoji, ne može se temeljiti na samoj sili. Sila može biti samo početak jednog razvoja; za svoje dalje postojanje svaki poredak treba i uvijek traži neko zasebno opravdanje, u koju mu svrhu naročito služi pravo. Rousseau-ove duhovite riječi imaju vrlo v e l i k o značenje: »Le plus fort n'est jamais assez fort pour être toujours le maître, s' il ne transforme sa force en droit et l'obéissance en devoir«. Ono, što se javlja u samom državnom i javnom životu, odrazuje se i kod pisaca, pa i onda, kad oni prividno razvijaju čistu teoriju. U nešto žučno pisanoj kritici političkog decizionizma C. Schmitta pokazuje Fiala (Revue intern. de la théorie du droit 1935 — No 2), kako je i sam Schmitt u novo vrijeme napustio lični i diktatorski decizionizam, koji je ranije zastupao i postao branilac konkretnog »Ordnungs- und Gestaltungsdenkens« »Wenn einmal der politische Notstand durch eine entscheidende Tat faktisch beseitigt ist, wird auch der Dezisionismus als politischer Grundbegriff unnötig — So »entscheidend« wie zuvor die anormale Situation der »Ausnahme« war, so entscheidend wird jetzt die »normale« und stabilisierte«. (ibid. str. 122).

47) To vrlo lijepo potcrtava Nawiasky: Staatstypen der Gegenwart, 1934, koje djelo uopće dobro iznosi s jedne strane značajke starijeg liberalizma spram

Digitized by Google

mogu izbaciti izvjesni momenti, do kojih je došlo samo utjecajem liberalističko-individualističkog shvaćanja, a koji se protive univerzalističkom shvaćanju. Ovo staro liberalističko shvaćanje je, primjerice, pojam pravne države vezivalo s izvjesnim užim i ograničenijim krugom državnih posala: pravna država se je po ovoj koncepciji imala ograničiti samo na izvjesne državne zadaće. Uistinu je ideja pravne države neovisna od kruga njenih posala;[48]) država može vrlo proširivati krug svojih posala, a da ostaje pri tome pravna država, dok se pridržaje ideje normativnosti.

Staviti se na univerzalističko gledište, posmatrati pravo prvenstveno sa stajališta cjeline, ne znači poricati pravnu poziciju pojedinaca. Košto se ne može socijalno pojedinac prosto ukloniti, jer dok postoji zajednica, postoji i pojedinac, ne može se ni u jednom pravnom režimu posve ukinuti pravna pozicija pojedinca. Da bi ovo specijalno protivurječilo osnovnoj ideji pravne države t. j. normativnosti prava, vidjeli smo sprijeda, kao što smo vidjeli, da zbog toga dobivaju pojedinci odredjena pravna sredstva. Pojedinac je baš tako neizbrisiva socijalna pojava kao i društvo, i nijedan pravni poredak ne može prosto prijeći preko ove pojave. Razlika je samo u tome, kojemu se od ova dva fenomena daje veće značenje, i koji je od njih ishodna točka pojedinog pravnog poretka. Nemoguće je zamisliti pravni poredak, u kome bi društvo sve apsorbiralo, a da pojedincu ne ostane ništa, odnosno obrnuto.

Reakcija protiv liberalizma, koja je često i vrlo opravdana, i ovdje rado, kao svaka reakcija, pretjeruje. Socijalni napredak ne može biti u tome, da se još jače, nego što je to liberalizam činio podvuče opreka i jaz izmedju države i pojedinca, društva i pojedinca, pa da se pojedinac stavi u neki odnos ropstva spram države odnosno spram društva. Kad se pravilno shvati država i društvo, iščezava taj jaz. Ako s Gurvičem uzmemo tri načina udruživanja: koordinaciju, subordinaciju i integraciju, onda bi posljednji bio najsavršeniji način. Ne obično društvo nego zajednica (communauté, Gemeinschaft) je socijalni ideal, a ta zajednica harmonički veže, spaja i sintetizira interese zajednice i njenih pojedinih članova. Razumije se, svih ili ogromne većine članova, a ne neke privilegirane skupine ili privilegiranih pojedinaca. U tome je faktično mirenje izmedju univerzalizma i individualizma, za čim je uvijek težila i teži napredna pravna i društvena nauka, kao i

---

prosvjećenog apsolutizma, a s druge strane spram liberalizma, moderne demokracije i drugih modernih političkih struja. »Unter dem Wort Liberalismus fasst man einen Komplex von geistigen Stömungen und Forderungen zusammen, die zwar auf einen bestimmten Grundgedanken zurückgehen, sich aber, nach verschidenen Richtungen ausstrahlend, wesentlich differenzieren. Wer das nicht beachtet, unterliegt der Gefahr, alle Konsequenzen, die aus dem Liberalismus jeweils örtlich und zeitlich gezogen worden sind, als eine untrennbare Einheit zu betrachten und daher die Kritik an einem Punkt zugleich als Kritik an anderen gelten zu lassen. Eine solche Verallgemeinerung muss aber über das Ziel schiessen. Denn mit der Ablehnung gewisser Folgerungen kann sich angesichts der Verzweigtheit des liberalen Gedankenbaus die Anerkennung anderer durchaus vereinigen lassen« (cit. djelo str. 28).

48) Vrlo ispravno utvrdjuje ovo prof. Slobodan Jovanović (Država I, izdanje god. 1936 str. 209—10).

Digitized by Google

najbolja državna politika. Demokracija veže ovo i na sam vanjski način, jer omogućuje, da svi članovi zajednice ravnopravno učestvuju pri stvaranju državne volje. To mirenje javlja se i u pojedinim pravnim institutima, a naročito i pri sudovanju upravnih sudova. I stvarno je najbitnija funkcija upravnih sudova, da od slučaja do slučaja izreknu judicium finium regundorum izmedju individualizma i univerzalizma. Oni pri tome polaze s jednog i drugog stajališta, što se najbolje primjećuje baš u onim zemljama, gdje sudska kontrola nad upravom nije povjerena redovnim sudovima nego posebnim upravnim sudovima. Baš ta naročita organizacija ima osigurati uvažavanje oba elementa, a naročito i univerzalističkog, dok bi redovni sudovi više naginjali individualističkom gledanju. Uz ostalo, ovo je od uvijek bio jedan vrlo važan razlog za stvaranje posebnih upravnih sudova. Praksa je, medjutim, dokazala, da se i ovi upravni sudovi nisu jednostrano stavljali na univerzalističko gledište, nego da su tražili pravu sredinu i kompromis izmedju ta dva gledišta.

15. Sudstvo i uprava — gledano općenito, vanvremenski i bez obzira na konkretnu državu — ne stoje, načelno, u jednakom odnosu spram prava. Kako smo već vidjeli, najtješnjiji odnos i veza s pravom je imanentna u samom pojmu sudstva, dok to nije imanentno u pojmu uprave. Uprava može postojati, dugo je vrijeme i postojala, bez take veze. Ova veza uprave s pravom, specijalno s pravnom normom, značajka je upravo pravne države. Moderna pravna država se razvila iz policijsko-psolutističke države.

U tom su razvoju najznačajnije tri etape: prva etapa, gdje postavljeno pravilo nema opće obvezne snage, nego samo značenje uputstva, koje se daje nižim upravnim organima; druga etapa, gdje pravilo dobiva opće obveznu normativnu snagu, ali znači za upravu samo ograničenje načelno slobodnog djelovanja; i konačno treća etapa, gdje je pravna norma temelj svakom upravnom djelovanju, gdje uprava znači vršenje pravne norme. Kad govorimo o tim etapama, odnosno uopće o stadiju policijsko-apsolutističke i pravne države, moramo imati u vidu, da se ovdje radi o apstrakcijama, koje povlačimo iz faktičnog razvoja. Faktički teče taj razvoj lagano i postepeno, tako da u povijesti obično nema strogih vremenskih granica izmedju ovih etapa, odnosno stadija. To je značajno pri svakom razvoju, do koga je došlo evolutivnim, a ne revolucionim putem. U samoj policijsko-apsolutističkoj državi nalazimo izvjesna načela, ili barem klice za načela pravne države, a u pravnoj državi nalazimo još dugo, a nažalost često još i danas, mnoge ostatke policijsko-apsolutističkog shvaćanja. Treba se uopće čuvati iluzije, kao da je danas već čitava država izgradjena po načelu pravne države. Ako je pravna teorija već posve podrobno razradila ova načela, to je praktički pravni život još uvijek u velikom zaostatku.

Ako podjemo s izvornog stajališta, gdje uprava nije uopće vezana u svojim poslovima unaprijed postavljenim propisima, nego donosi odluku od slučaja do slučaja (po svrsishodnosti, ili po čisto ličnom nahodjenju), onda je prva etapa, da se uopće izdaju taki opći i ap-

Digitized by Google

straktni propisi. No ovi propisi nemaju još značaj strogo objektivne pravne norme, koja veže jednako svaki državni organ kao i svako privatno lice; nego su ovi propisi unutarnje prirode, neke vrsti službenih naputaka, koji vežu niži upravni organ spram višega, ali ne vežu onaj organ, koji je izdao ovo pravilo (pogotovo ne vežu njemu nadredjeni organ), koji slobodno odustaje od tog pravila i drugačije rješava pojedini predmet.[49]) Svrha ovih pravila nije opće normiranje, već samo vezanje nižeg upravnog organa — nema još ideje normativnosti. Položaj stranke je ovdje potpuno nestalan, njoj nije uopće otvorena »via justitiae«, nego samo »via gratiae«.

U drugoj etapi probija se ideja normativnosti prava: pravno pravilo veže općenito i samu upravu — ali samo tamo, gdje je izričnо donešeno, i ono je samo izuzetak od pravila da uprava slobodno djeluje. Upravna norma ograničuje samo upravu u njenom djelovanju, koje je po načelu slobodno. Tamo, gdje postoji takva norma, dobiva već pojedinac posebni osigurani pravni položaj, kao i praktična sredstva, kojima ga može zaštiti. Na mjesto »via gratiae« dolazi »via justitiae«.

Treća etapa smatra načelno upravu jednakim izvršivaocem pravnih normi kao i sudstvo: upravi je pravna norma sam temelj i pretpostavka za njeno djelovanje. Po shvaćanju druge etape uprava znači samostalnu vlast, koja samo ne smije vrijedjati pravnu normu, ne smije djelovati »contra legem«; dok po shvaćanju treće etape uprava crpe svu svoju snagu i sva svoja ovlašćenja iz pravnih normi i nije dovoljno, da ona ne djeluje »contra legem«, nego treba upravo da djeluje »secundum legem«. U prvom slučaju izviru upravi načelno sva ovlašćenja iz same prirode državne vlasti, a pravna norma je potrebna samo ondje, gdje se uprava želi u tom slobodnom djelovanju ograničiti; dok u drugom slučaju izviru upravi sva ovlašćenja samo iz pravne norme, i njeno djelovanje znači izvršivati pravnu normu. Ovdje tek ima pravi smisao, kad se o upravi govori kao i izvršnoj vlasti ili egzekutivi. Ako naprotiv uprava ne stoji u takovoj ovisnosti, ako je ona neka samostalna vlast, koja raspolaže sa samosvojnim ovlašćenjima, onda ona ni nije neka egzekutivna ili izvršna vlast. U ovoj trećoj etapi dobiva pojedinac posve čvrstu i sigurnu pravnu poziciju, jer u njegovu pravnu sferu može uprava utjecati samo na osnovu pravne norme. Pozicije uprave i pojedinca su baš obrnute po shvaćanju druge i treće etape: po shvaćanju druge etape uprava ne može samo onda dirati u pojedinčevu sferu, kad joj brani ovo neka pravna norma ,a dosljedno je pojedinac od uprave slobodan samo ondje, gdje mu to osigurava neka pravna norma; po shvaćanju treće etape uprava može dirati u pojedinčevu sferu samo na temelju pravne norme, a gdje nema takve pravne norme pojedinac je od uprave slobodan. Po shva-

[49]) Kako se iz gornjega vidi, Lenjinova i sovjetska koncepcija zakona, koja ne smatra zakon imperativnom normom za sve, već samo kao indikaciju načela, kao korisnu ali neobvezatnu instrukciju vlastima — nije nikakav novi izum. To je je tipično shvaćanje policijsko — apsolutističke države s tom razlikom, da je u sovjetskoj koncepciji zabačena razlika izmedju sudske norme i upravnog propisa, pa ovo »načelo« važi i za samo sudstvo.

Digitized by Google

ćanju druge etape samo neka pravna norma zaštićuje pojedinca od prehvata uprave, a po onom treće etape samo ga neka pravna norma izručuje upravi. U prvom slučaju pravna norma omogućuje slobodno kretanje pojedinca, a samo ograničuje načelno slobodno djelovanje uprave, dok u drugom ona tek omogućuje djelovanje uprave, a samo ograničuje načelno slobodno kretanje pojedinca. Po ovom potonjem načelu gradjanima je dopušteno sve ono, što im pravna norma (zakon) ne brani, dok uprava može samao ono činiti na što ju zakon ovlašćuje.

Na oko izgleda, da ovo shvaćanje treće etape nije ništa drugo nego političko liberalističko načelo, koje uzima za ishodnu točku slobodu pojedinca. Uistinu je ovo načelo posve drugog podrijetla, jer nije nastalo političkom dedukcijom iz načela liberalizma, već pravno-logičnom dedukcijom iz načela, da je pravna norma temelj upravnoj djelatnosti. Prvo načelo je materijalno-političke, a drugo formalno-pravne prirode. U praksi se može i po shvaćanju, da uprava može djelovati samo na osnovu pravnih normi, doći do skroz antiliberalnog pravnog poretka, jer se naprosto izdaju zakoni, koji u velikom opsegu ograničuju slobodu i druga pravna dobra pojedinaca, a razvijaju veliku aktivnost uprave (jer liberalistička ideja znači neaktivnu upravu i slobodno kretanje pojedinaca). A obrnuto može neki pravni poredak, po kome znače zakoni za upravu samo ograničenje u načelu slobodne djelatnosti, biti i strogo liberalan, ako izda zakone, koji u velikom opsegu štite pravna dobra gradjana i stežu akciju upravne vlasti. Naprotiv se ne može reći, da ova dva shvaćanja nemaju savršeno nikakove veze s političkom idejom liberalizma. Košto je ideja liberalizma bila uopće od velikog utjecaja na razvoj pravne države, bila je i ovdje od utjecaja: načelno odgovara liberalizmu apsolutno više načelo, da uprava može dirati u pravnu sferu pojedinca samo na osnovu zakona (pravne norme), negoli obrnuti princip.

Pri razvoju ovih triju etapa, uz sprijeda stavljenu opću napomenu, treba imati još u vidu, da je ovaj razvoj i različno tekao u pogledu raznih upravnih materija. Dok je kod nekih već došlo do shvaćanja treće etape, neke su se materije još zadržale pri prvoj etapi. Političke ideje liberalizma (u dobrom smislu ove riječi) su naročito forsirale shvaćanje treće etape u onim dobrima, gdje je pojedinac najosjetljiviji; one su ovo načelo naglašavale naročito u odnosu spram pravne sfere pojedinca. Uistinu je ovo načelo mnogo šire i ima objektivno značenje bez obzira, da li time uprava utječe ili ne utječe u pravnu sferu pojedinca. Ovo je načelo prvenstveno postavljeno u općem interesu, u interesu valjanog funkcioniranja uprave, a ne zbog zaštite pojedinčeve pravne sfere.

16. Ustavna i pravna država kao sljednica policijsko-apsolutističke države našla se je pred posve novom situacijom, koja je tražila izgradjeni sustav pravnih normi, i to na jednoj novoj ideji, da te norme ovlašćuju upravu na njene akcije. Tih normi nije bilo, niti su su one mogle preko noći donijeti. Tako je, po riječima njemačkog pravnika Thoma-e, načelo zakonitosti uprave bilo za prvo vrijeme ustavnog života samo program, za čije je provadjanje bilo potrebno

Digitized by Google

prelazno stanje. Trebalo je na svim područjima upravne djelatnosti donijeti nove upravne zakone, nadahnute ovim novim načelom zakonitosti uprave. Dok to ne bude učinjeno, mora se i teorija i praksa (naročito upravni sudovi, koji rješavaju o zakonitosti upravnih akata, gdje još i nema tih »zakona«) ispomagati raznim sredstvima.

Jedno je takovo sredstvo bila pojava, da je sama upravna praksa razvijala pravna pravila, koja su dobila snagu običajnog prava. Naročito su ovo činili upravni sudovi, pa sami konstruirali pravna načela, po kojima će kontrolirati »zakonitost« akata upravnih vlasti. Kad je u Austriji pred 60 godina zavedeno Upravno sudište, stavljeno mu je naročito u dužnost da kontrolira, da li se upravna vlast pridržavala bitnih formâ upravnog postupka. U ono vrijeme nije ni bilo takih upravno-procesualnih propisa, već je taka načela baš samo ovo Upravno sudište izradilo svojim judikatima. Ovaj izlaz uporedio je jedan austrijski pravnik s onom anegdotom Minhauzna, gdje ovaj pada u duboki ponor, iz kojega se je jedino mogao na taj način izvući, što se vlastitim rukama zgrabio za kosu svoje glave i tako digao u vis. Ova minhauzovština je vrlo česta pojava pri vršenju upravno-sudske kontrole. Francuski je Državni savjet, primjerice, u toj minhauzovštini daleko natkrilio bečko Upravno sudište. Upravo je nemoguće nabrajati, koje je sve pravne institute taj sud ili originalno stvorio, ili dalje razvio, jer bi se moralo proći čitavo francusko administrativno pravo, i to naročito oni pravni instituti, koji su najzanimljiviji i najoriginalniji u tom pravu (kao primjerice domaine public i administrativni ugovor). Ali taj Savjet je — u nedostatku tako relativno opsežnog zakona, košto ga je dobilo bečko Upravno sudište — i vlastitu svoju organizaciju, postupak i najvažnija pravna sredstva razvio vlastitom praksom (tako primjerice recours pour excès de pouvoir, a specijalno détournement de pouvoir). Ukoliko je došlo do zakonske intervencije, ova je obično samo legalizirala već nastalu praksu.

Drugo je bilo takovo sredstvo, da su naprosto uzeti raniji propisi apsolutističkog režima, pa su iz ovih deducirana potrebna ovlašćenja. Stvarno se je ovdje Savao preobrazio u Pavla. Ti su raniji propisi ili značili interno uputstvo nižim vlastima, ili samo obično ograničenje njihove velike i slobodne djelatnosti, a sad im se ujedamput daje posve drugi smisao, t. j. smisao ovlašćenja za upravnu akciju. Zbog toga, pored drugih nedostataka, ispadaju ova ovlašćenja silno široka i neodredjena, pa gotovo nema praktične razlike izmedju načela zakonitosti uprave, koje se provodi po ovakvim propisima, i ranijeg stajališta, da upravna vlast načelno djeluje slobodno. Naročito se je neugodno ovo osjećalo pri onoj upravnoj djelatnosti, koja je bila mezimče policijsko-apsolutističke države, i prema tome najviše razradjena, t. j. pri policiji. Novi zakoni imaju tek da svedu ova ovlašćenja na pravu mjeru, i da poglavito točno povuku granicu, dokle će upravna vlast biti strogo vezana, a gdje će joj se ostaviti izvjesno slobodnije kretanje. Raniji propisi, donešeni prije zavedenja načela zakonitosti uprave, imaju posve drugo značenje i drugu ishodnu točku. Zato nova pravna država traži novo izgradjeni sustav pravnih normi, čija će ishodna točka biti ovo puno

Digitized by Google

načelo zakonitosti uprave. Na onim područjima gdje se to ne provodi teško je govoriti, da je oživotvoreno načelo zakonitosti uprave, i može se jedino govoriti o prelaznom režimu ka tom načelu.

17. Shvaćanje prve etape je staro shvaćanje policijsko-apsolutističke države. Tu se ne može govoriti ni o normativnosti, ni o zakonitosti uprave. U svojem daljnem razvoju i sama policijsko-apsolutistička država prelazi na drugo shvaćanje. Za razvijenu pravnu državu je značajno treće shvaćanje. Ima ih koji i drugo shvaćanje uzimaju kao shvaćanje pravne države, uistinu bi to najviše bila »pravna država na štakama«. Jednako se i načelo zakonitosti uprave, u pravom i strogom smislu te riječi, može uzeti samo po shvaćanju treće etape. No ima ih, koji to načelo shvaćaju mnogo uže u smislu koncepcije druge etape, pa se tako i govori o načelu zakonitosti uprave u širem smislu za razliku od ovog punog načela zakonitosti uprave, koje bi imalo biti načelo zakonitosti uprave u užem smislu.

Ako sada želimo policijsko-apsolutističku i pravnu državu konstruirati kao posebne tipove, dati apstrakcije po njihovim najznačajnijim crtama: značila bi prva državu, čija se uprava rukovodi pravilima, koja se tiču samo nižih upravnih organa i imaju unutarnje značenje, a pravna država državu, čija uprava znači izvršivanje pravnih normi. Ovo treba uzeti sa svim sprijeda navedenim ograničenjima, naročito da policijsko-apsolutistička država u svojem prvotnom razvoju nije imala ni takovih pravila ili barem vrlo malo, dok u njenom konačnom razvoju, koji već znači prelaz k pravnoj državi, dobivaju ta pravila značaj opće obvezatnosti, a s druge strane su u prvotnom razvoju pravne države važila samo pravila drugoga shvaćanja. Shvaćanje druge etape s pravnim normama, koje samo ograničuju u načelu slobodnu djelatnost uprave, znači prelazno vrijeme izmedju policijsko-apsolutističke i pravne države. Ovo je shvaćanje vanredno važna razvojna etapa, jer se probija ideja normativnosti prava s posljedicom, da pravna norma jednako veže državne organe kao i podanike (gradjane). Tako policijsko-apsolutistička država počinje svoj razvoj sa situacijom, da u pogledu uprave nema uopće pravila ili da ih ima vrlo malo; nastavlja time, da razvija sve veći broj takovih pravila ali bez značaja opće obvezatnosti; svršava pak time, da pojedinim pravilima daje značaj opće obvezatnosti. Ovaj razvoj teče uporedo s drugim razvojem, po kome za vodjenje uprave nisu odlučni lični prohtjevi vladaoca, već svrsishodnost i opće dobro. Što se jače i dosljednije probija potonja ideja, tim se više množe rečena opće obvezatna pravila.

Ako uzmemo situaciju prelaznog vremena, gdje već i prosvijećena apsolutistička država kao i mlada, tek nastala ustavna i pravna država, raspolažu za područje uprave opće obvezatnim pravnim pravilima, onda izmedju ove već razvijene apsolutističke države i ove tek nastale pravne države ne bi bila bitna i kvalitativna razlika. Jedna i druga država raspolažu na području uprave normama, koje imaju jednaku pravnu prirodu; one su doduše opće obvezatne, ali samo ograničuju inače slobodnu upravu. Razlika bi bila samo kvantitavne prirode: što takova pravna država raspolaže mnogo većim brojem ovih

Digitized by Google

normi, negoli takova apsolutistička država. No ovo je samo prelazni stadij izmedju ideologije policijsko-apsolutističke države i ideologije pune pravne države. Ako se kao glavna značajka pri pretvaranju apsolutističke države u pravnu uzme, da se pri tome uprava svodi pod pravni poredak, to izmedju punog i idealnog tipa policisko-apsolutističke i pravne države postoji mnogo veća i dublja opreka. Prava značajka policijsko-apsolutističke države leži u pravilima opisane prve etape, a ona pravne države u pravilima treće etape; i tako leži pravno-ideološka opreka izmedju policijsko-apsolutističke i pravne države u različnom shvaćanju sprijeda opisane prve i treće etape. No u tome je bitna i kvalitativna razlika, a nipošto samo kvantitavna.[50])

18. Puno načelo zakonitosti uprave, po kome može uprava djelovati samo na osnovu zakona (pravne norme), oživotvorena je naročito u strogo ustavnim državama: Engleskoj[51]) i Francuskoj. Iz toga se može odmah razabrati, kako je glavni udio na izgrdanji ovog načela imala baš politička ideja ustavnosti. U Italiji naprotiv stoji veći dio i same teorije na stajalištu, da je zakon samo ograničenje za upravnu vlast. Formalno jasno i nedvoumno je načelo zakonitosti uprave izrično ko-

---

50) Merkl (Allgemeines Vlts-recht str. 68—77) u svojim, inače vrlo duhovitim, izvodima pravi ovu razliku suviše relativnom i kvantitativnom. Izgleda da je kod toga na njega najviše utjecala opća teoretska koncepcija mlado-austrijske normativne pravne škole o državi i pravu, naučanje istovjetnosti prava i države, iako Merkl pokušava konstruirati jedan uži pojam pravne države pored šireg Kelsenovog, po kome je čak i despotija pravna država. Svakako se strogo empiričkim putem, posmatranjem samih činjenica, mora doći do drugog zaključka.

Kod drugih pisaca je ta razlika relativna i samo kvantitativna, što ne posmatraju i ne stavljaju kao opreke čiste tipove policij. apsolut. i pravne države, već u tekstu opisani prelazni stadij izmedju pravne i polic. apsol. države. Ako se ne gleda na strogo ideološku razliku, koja postoji izmedju ova dva tipa države, nego se samo uvažuju pojedini pravni momenti, koji se u zametku javljaju već i u policijskoj državi, onda se uopće dolazi do zaključka, da nema naročite opreke izmedju pravne i policijske države i da je svaka država pravna država (u tom smislu Rohatyn: Rechtsstaat und Polizeistaat — Zeitschrift für öffentl. Recht, Bd. XV.).

Pogrješnost ovih i sličnih metoda leži u prevelikom uopštavanju pojedinih tipova država. Slobodan Jovanović je odlično i jasno u Uvodu u svoju Državu (izdanje god. 1936, knj. I str. 21—25) utvrdio, da je ideja o državi uopće od relativno-historijskog značenja, i da se može doduše za jednu odredjenu epohu konstruirati tipska država, ali da se to ne može činiti za sve historijske epohe bez razlike.

51) Naročito upada ovo u oči kod strogo policijske djelatnosti, jer tu se najteže provode načela pravne države. Policija ostaje najduže »oaza« policijsko-apsolutističke države i pruža nam najbolje sredstvo, po kome možemo ispitati, kako su duboko prodrla načela pravne države u upravi neke konkretne države. Gotovo bi se moglo postaviti pravilo: ako želiš saznati, do koje su se mjere razvile i učvrstile ideje pravne države u nekoj konkretnoj državi, razgledaj točno njenu policiju. Historijski je nekoć u tom pogledu postojala ogromna razlika izmedju Engleske i kontinentalnih evropskih država. Opreka se kasnije mnogo smanjila pravnim uredjenjem policije u potonjim državama. U Engleskoj se odredjuje nadležnost policije po strogom načelu zakonitosti: policija je nadležna samo u toliko, u koliko se upire na zakon. Ona nema naročitih povlastica ni naročite zaštite, a svaki se policista mora za svoja djela braniti pred redovnim sudom. Policija ne izdaje ni uredbe ni kaznene odredbe, već su za prvo nadležne komunalne uprave, a za drugo sudac na osnovu usmene rasprave.

Digitized by Google

dificirano u austrijskom Ustavu od god. 1920. (čiji je glavni kodifikator bio Kelsen), u kome se kaže: »die gesamte staatliche Verwaltung darf nur auf Grund der Gesetze ausgeübt werden«. Zanimljivo je, da je i novi austrijski Ustav autoritativnog režima zadržao ovu odredbu. Inače se ovo načelo ,u drugim državama, provodi u život manje na osnovu kakove izrične ustavne ili zakonske odredbe, koliko novim ustavnim duhom i djelovanjem pravne doktrine i prakse, koje su ovo načelo razvile iz načela pravne države. Naročito je pri tome bilo odlučno gledište, koje je zauzela sudska kontrola nad zakonitošću upravnih akata· U tom pogledu se specijalno francuski Državni savjet strogo rukovodi načelom zakonitosti uprave.

19. Vrlo zanimljiv i poučan je razvoj načela zakonitosti uprave u Njemačkoj. Potrebno je razgledati ovo načelo, jer se primjećuje upliv tih načela, odnosno njemačkih autora, i na neke naše domaće pisce. Medjutim je ovo načelo u Njemačkoj nastalo zbog tamošnjih specijalnih prilika, pa ne valja k nama prenositi ovu doktrinu. Ako se želimo obratiti stranim uzorima u pogledu načela zakonitosti uprave, treba da se obratimo onamo, gdje je ovo načelo mnogo ljepše i dosljednije provedeno.

Načelo zakonitosti uprave se u Njemačkoj dosta kasno probilo, pa je stalno do dana današnjeg ostalo u borbi s oprečnim načelom da zakon upravu samo ograničuje u njenoj slobodnoj djelatnosti, a povrh toga se ovo načelo, i u samoj teoriji, mnogo uže shvaća nego u drugim državama s razradjenim načelom zakonitosti uprave. I nakon uvadjanja ustavnog života u predratnoj Njemačkoj ostaju još dugo i pravna teorija i pravna praksa pri ranijem shvaćanju, da zakoni znače za upravu samo ograničenje. To je u vezi s jakim monarhijskim načelom prvotne konstitucione monarhije: monarh je šef uprave i monarh kao šef uprave pridržaje za sebe sva ovlašćenja, izuzimajući ona, koja je izrično dao narodnom pretstavništvu. Teoretska doktrina pravne države počinje u Njemačkoj s Kantom, no za sve ranije teoretičare pravne države, pa tako i za najistaknutije Gneist i Bähr ,zakoni samo ograničuju slobodnu upravnu djelatnost. Ta ideja još dugo gospoduje i u djelima Georga Meyera, Sarweya i Dochowa. Prvi put je jasno i odlučno iznešeno moderno načelo zakonitosti uprave u njemačkoj literaturi god. 1873., a iznijeli su ga istovremeno, neovisno jedan od drugoga, Laband i Leuthold.[52]) Obojica izvode ovo načelo iz prirode pravne države, a ne iz pozitivno-pravnih normi. U teoriji ova nauka brzo pobjedjuje, pa doskora napuštaju otpor i njena prva dva najveća protivnika: Georg Meyer i Sarwey. Ipak se u teoriji stalno javljaju pojedinačni glasovi koji plediraju za tzv. šire načelo zakonitosti uprave, da zakoni samo ograničuju upravu. Tako je to bilo i za vrijeme režima Vajmarskog ustava,[53]) a pogotovo nakon nacionalsocijalističke revolucije. Što se sadašnje Njemačke tiče, to je politički razumljivo, da skroz novi politički život želi imati što manje smetnja i ograničavanja; no što će se

[52]) Bühler: Die subjektiven öffentlichen Rechte str. 78. koji uopće pruža ovdje iscrpljive podatke o stanju i razvoju toga načela u predratnoj Njemačkoj.

[53]) Tako naročito Peters: Grenzen der kommunallen Selbstverwaltung 1926.

Digitized by Google

nova nacionalsocijalistička država više izgradjivati na vlastitim pravnim normama, bit će i njeni teoretici skloniji punomu načelu zakonitosti uprave.[54])

Druga sila, uz pravnu teoriju, koja u Njemačkoj zavodi u život načelo zakonitosti uprave, bili su upravni sudovi. Prvenstveno prusko Vrhovno upravno sudište,[55]) koje je neovisno od teorije, i čak dvije godine prije Laband-a i Leuthold-a, stalo ispitivati zakonitost upravnog akta ne samo u pravcu, da li nije u protivurječju s kojim zakonom, nego da li se može svesti na koje zakonsko ovlašćenje. Pri tome nije ovo Sudište nikada pokušalo, da zasnuje ovo načelo na nekoj izričnoj ustavnoj ili zakonskoj odredbi, nego ga prosto smatra aksiomom. U tome bi Njemačka dijelila samo sudbinu i drugih država, t. j. da načelo zakonitosti uprave nije zavedeno nekom izričnom pozitivno-pravnom odredbom, nego putem običajnog prava, a naročito putem dedukcije načela ustavne i pravne države.

No uz ovu prednju nestalnost, kolebanja izmedju tzv. šireg i užeg načela zakonitosti, postoji i jedna bitna razlika izmedju njemačkog i potpunog načela zakonitosti uprave, kako ga primjerice razvija francuska teorija i praksa. Puno načelo zakonitosti uprave primjenjuje se na čitavu upravu, svaki upravni akt treba zakonsku podlogu, bez obzira, da li dira ili ne dira u pravnu sferu pojedinaca. Po njemačkom načelu zakonitosti uprave radi se samo o tome, da pojedinci budu zaštićeni od nezakonitog prehvata upravne vlasti. U odredjena pravna dobra pojedinaca može ovdje uprava dirati samo na osnovu zakona. U pitanju, koja su to dobra, postoji i izvjesna razlika izmedju pojedinih pisaca kao i prava pojedinih njemačkih državica.[56]) Neki su pisci

---

54) Prof. Koellreutter (Deut. Juristenzeitung 1934 str. 629) odbacuje općenito tzv. načelo zakonitosti u užem smislu za nacional-socijalističku Njemačku, koje je po njemu samo »liberalističko proširenje« pravog načela zakonitosti uprave. Naprotiv stoji mnogo bliže načelu zakonitosti uprave u užem smislu Prof. Tatarin-Tarnheyden u već citiranom članku.

Polemika se vodi i po pojedinim upravnim materijama. Razumije se, da je pri tome najosjetljivije, ali i najznačajnije pitanje policije. U jednoj novijoj raspravi (»Gesetzmässige Verwaltung und Polizeigewalt« — Deut. Juristenzeitung 1935, str. 222 i slij.) ustaje Knauth odlučno protiv nazora, po kome ne bi više upravni akt trebao zakonske podloge, a što bi značilo, da policija može sve činiti, što joj zakon ne brani. Nova ideja firerstva i njegova velika ovlašćenja nikako ne diraju u osnovna načela pravne države. Pisac nalazi, da je načelo zakonitosti uprave u pogledu policijske djelatnosti u Njemačkoj i pozitivnopravno utvrdjena, pa da će tako i ubuduće ostati, prema onome što je poznato o budućem Reichspolizeiverwaltungsgesetz-u. Protivno od toga Hamel (»Die Polizei im nationalsozial. Staat« — Deut. Juristenzeitung 1935 str. 326 islij.), za koga znači stari odbačeni pozitivizam, kad se traži neki zakon za opravdanje nadležnosti uprave No njegovi se napadaji više odnose na zakon, negoli na pravnu normu uopće.

55) Bühler ibid. str. 81.

56) Tako uzima Bühler (str. 127 i slij.), da za neke prehvate važi ovo u svim njemačkim državicama, naročito u pogledu kažnjavanja i oporezivanja (ali već ne kod t. zv. športela, upravnih pristojbi i nekih drugih financijskih činidaba). Za prehvate na području unutrašnje uprave može se uzeti, da to uglavnom po običajnom pravu važi za Prusku i Sasku, za Bavarsku i Baden važi za policijske prehvate, ali je sporno za ostalo načelno ne važi za unutrašnju upravu Virtemberga. Tu iskrsava još i sijaset drugih sporova. No i ova Bühlerova opća načela nisu bez

Digitized by Google

pokušali (naročito Stier — Somlo), da prošire to načelo općenito na sve upravne akte, ali bez uspjeha. Čitava njemačka teorija, da i ne govorimo o praksi, ostaje postojano pri starom stajalištu.[57])

To je i razumljivo, tako dugo dok se samo osnovno načelo zakonitosti uprave, t. j. ideja da je zakon temelj upravne djelatnosti, potpuno ne prihvatiti, ne može se prijeći i na ovo dalje, dosljedno proširavanje. Već samo ime Laband upućuje na to, da je ovo, na pojedinčevu pravnu sferu ograničeno načelo zakonitosti uprave, uz ostalo i u vezi s njegovim pojmom zakona u materijalnom smislu. Njemačka teorija zakonitosti uprave razvija ovo načelo u obliku zakonskoga pridržaja (Gesetzesvorbehalt), naučavajući da uprava samo za reguliranje odredjene materije — a to je pravna sfera pojedinaca, specijalno sloboda i vlasništvo — mora imati zakon, odnosno ovome izjednačenu pravnu normu, kao neophodni uslov i pretpostavku. Uistinu je svrha razvijenog načela zakonitosti uprave, da se objektivno čitava uprava stavi pod gospodstvo zakona, a ne da se samo zaštite pojedinci od prehvata uprave u njihovu pravnu sferu. Baš za modernu upravu, s njenom opsežnom i velikom akcijom, potrebna je ova puna zakonska podloga (naročito što se tiče i organizacije upravne vlasti). Samo za prvo vrijeme uvadjanja pravne države bilo je razumljivo, da se je načelo zakonitosti uprave ograničavalo samo na pravnu sferu pojedinaca.[58])

Ovo je njemačko shvaćanje zakonitosi uprave, uz ostalo, i individualističko shvaćanje, i nije u skladu s modernim univerzalističkim ili objektivističkim shvaćanjem. Razumljivo je stoga, da radikalni

---

protivljenja, naročito na području policiiske djelatnosti. I za režima, Vajmarskog ustava svojataju, primjerice, policijske vlasti vrlo široka ovlašćenja, koja ne odgovaraju ovomu načelu zakonitosti uprave.

Ne upuštajući se u potankosti, dovoljno je i ovo, da se vidi, koliko je po ovom njemačkom načelu zakonitosti stvarno slabo zaštićena pravna sfera pojedinca, te kako to načelo izazivlje sijaset sporova. Dosljedno, logično i praktično je jedino puno načelo zakonitosti uprave, koje ovo traži za svaki upravni akt, bilo da on nešto oduzima, bilo da daje privatniku, bilo da je uopće bez utjecaja na njegovu pravnu sferu (i ne gledajući okolnost, da je često teško reći, da li neka odredba utječe na pravnu sferu pojedinca, primjerice neka procesualna odredba ili organizacija vlasti!).

57) Najbolje se to primjećuje kod pisaca, koji inače stoje dosta pod francuskim uplivom. Tako naročito Otto Mayer još god. 1924. tvrdi (Verwaltungsrecht I str. 69—70) »Das Gesetz gibt der Justiz die unentbehrliche Grundlage ihrer Tätigkeit — — Die Verwaltungstätigkeit kann nicht so abhänging gehalten werden. Das verfassungsmässige Gesetz ist deshalb nur für gewisse besonders wichtige Gegenstände zur notwendigen Bedingung aller Staatstätigkeit gemacht worden. Für alle übrigen ist die vollziehende Gewalt an sich frei; sie wirkt aus eigener Kraft, nicht auf Grund des Gesetzes. (Posve shvaćanje sprijeda opisane druge epohe!). Wir nennen den Ausschluss ihres selbständigen Vorgehens, der bezüglich jener besonders ausgezeichneten Gegenstände besteht, den Vorbehalt des Gesetzes. — — — wonach den Bürgern persönliche Freiheit, Unverletzlichekeit des Eigentums und sonstiger Rechte gewährleistet werden — — —«.

Razumljivo je, da je pri prevodu ove knjige na francuski jezik zastupnik klasičnog pravca francuske nauke upravnoga prava, Berthélemy vrlo oštro odbio ovu formulu Otte Mayer-a, koja da može važiti samo preko Rajne, a nikako za Francusku.

58) Protiv ovog uskog, njemačkog načela zakonitosti uprave i prof. Slobodan Jovanović (Država I, izd. 1936. str. 339, 342—3).

Digitized by Google

antiliberalci s ovog univerzalističkog gledišta u novijoj njemačkoj literaturi pobijaju ovu tezu. Ali oni ne idu za proširavanjem načela zakonitosti uprave, nego naprotiv za njegovim ukidanjem i na području, gdje je ono već zavedno. I u tome je baš njihova glavna griješka. Uistinu univerzalističko shvaćanje u vezi s idejama pravne države dovodi i mora dovesti do punog načela zakonitosti uprave, t. j. da se uprava veže zbog objektivnog razloga valjanog vodjenja uprave, a ne zbog subjektivnog razloga interesa pojedinca. U cijelosti ovaj je njemački pojam zakonitosti uprave kompromis izmedju naprijed navedene druge i treće razvojne etape; ne usvaja se u cijelosti shvaćanje treće etape, nego samo za stanovite stvari, i to prema individualističkom shvaćanju s gledišta pojedinačnog interesa za dobra, uz koja je ovaj interes naročito vezan.[59])

20. U sprijeda opisanim političkim i pravnim idejama, koje su se javljale u Njemačkoj, leži i korijen njemačko-pravnom razlikovanju izmedju pravne i administrativne uredbe (Rechts-Verwaltungsverordnung). S pravno-teoretskog gledišta bila je ovdje odlučna njemačka teorija zakona u materijalnom smislu, po kome se pravno pravilo mora odnositi na pravnu sferu pojedinaca, kao i opisano njemačko shvaćanje načela zakonitosti uprave, koje ima samo u vidu, da budu pojedinci zaštićeni od nezakonitog prehvata upravne vlasti. Politička je pozadina ove teorije, da se što više ojača upravna vlast monarha i da ga se oslobodi od utjecaja zakonodavne vlasti. Administrativna uredba značila bi pravilo, s kojim smo se upoznali na prvoj etapi razvoja: pravilo strogo interne prirode, koje samo veže niži organ u odnosu spram višega. Prema gospodujućoj njemačkoj teoriji bile bi administrativne uredbe propisi unutar same uprave (najprije službeni propisi za vlasti, a uz ovo i pravilnici javnih zavoda i ustanova za sva lica, koja dolaze pod njinu vlast), a pravne uredbe propisi za općenitost U jednom i drugom slučaju radilo bi se pri administrativnoj uredbi, prema ovoj koncepciji, o odnosu specijalne podvrženosti (službenički odnos ili odnos uživaoca javne službe).

U opreci spram općega podaničkog odnosa uobičajilo se u nje-

---

59) Ovo njemačko shvaćanje je naročita vrsta shvaćanja pravne države, a nije osnovni pojam pravne države. Čak shvaćanje pravne države, koje se s višeg teoretskog gledišta ne može ni primiti. Zato držim, da Carré de Malberg (Contribution I str. 488 i slij.) ne postupa terminološki ispravno, kad u smislu ove specifično njemačke teorije uzima za značajku režima pravne države, da je u interesu gradjana sa specijalnom svrhom, da ih osigurava i štiti protiv samovolje državnih vlasti, pa tome režimu suprotstavlja režim legalnosti, kako važi u Francuskoj, »u kome svaki akt administrativne vlasti pretstavlja zakon, uz koji se veže i čije osigurava izvršenje«. Baš ovo potonje je puni režim pravne države.

Francuska gospodujuća nauka postupa ovdje mnogo ispravnije i daje ideji pravne države šire značenje, ne odvajajući načelo legalnosti od ideje pravne države. ».... parler d'Etat de droit, c'est — à — dire d'Etat lié par le droit, c'est exprimer identiquement la même idée que de parler d'Etat légal« (Bonnard: Précis de droit administratit, 1935, str. 72). To bi bilo po sistemu pravnog pozitivizma. Naprotiv ako se iznad pozitivnoga prava stavi prirodno pravo, značilo bi pravna država takvu državu, koja je vezana i takvim prirodnim pravom, a legalna koja je samo vezana pozitivnim pravom (Bonnard ibidem str. 73).

Digitized by Google

mačkoj pravnoj nauci, od Labanda dalje, isticati ovaj uži krug lica, koji se nalaze u specijalnom odnosu podvrženosti.[60]) Ovaj potonji odnos počivao bi u većoj mjeri na dobrovoljnom pristanku odnosnih lica, dok je za opći podanički odnos značajno, da zahvaća pojedino lice bez obzira na njegov pristanak. Po skrajnijem shvaćanju ove koncepcije pravna situacija lica, koje dolazi u takav specijalni odnos podvrženosti, odredjuje se jednostrano, i pasivni subjekt tog odnosa (službenik, uživalac službe) nema posebnih subjektivnih prava; zakon bi ovdje značio samo ograničenje za izvršnu vlast, koja inače slobodno uredjuje ove odnose službenika odnosno uživaoca službe (kako se vidi, primjena tzv· šireg načela zakonitosti uprave). Dok bi pravna uredba bila samo po svojem obliku administrativni akt, a po svojoj materijalnoj strani zakon, administrativna uredba bi bila u oba pogleda administrativni akt.

Osebina njemačkog pojma administrativne uredbe najbolje se uočuje, kad se ona uporedi s generalnom instrukcijom (cirkular), kako ju nauča francuska teorija. Tu se odmah vidi, kako se ova dva pojma sadržajno ne poklapaju, i kako je pojam administrativne uredbe mnogo širi od pojma generalne instrukcije. Naročito podvode mnogi njemački pisci pod pojam administrativne uredbe i organizacione uredbe,[61]) uredjenje ličnih odnosa službenika, kao i uredjenje uživanja javne službe. Pod administrativnom uredbom kriju se dvije različne pravne ideje: jednom odredbe strogo unutarnje prirode, koje viši upravni organ upućuje nižima, a koje nemaju opće obvezne snage (generalna instrukcija), a drugo istinske pravne norme, koje se prividno ne tiču čitave javnosti, nego samo odredjenog užeg kruga lica (naročito javnih službenika i uživaoca javne službe), koja su lica spram administracije u odnosu »specijalne podvrženosti«. Izmedju ove dvije ideje postoji bitna pravna razlika: prvo pravilo nema uopće normativni značaj, dok se u drugom slučaju radi o istinskom normativnom pravnom pravilu. Zato ih treba strogo pojmovno suprotstaviti: kao generalnu instrukciju i uredbu, i ne dati se time zavesti, što jedna i druga imaju generalno i apstraktno značenje. Uistinu, po svojoj pravnoj prirodi, generalna instrukcija je jednaka individualnoj ili konkretnoj instrukciji. Generalna instrukcija u načelu veže samo niži organ u odnosu spram višega, a ne veže pravno organ, koji je izdao ovu instrukciju i koji može pravno uvijek od nje otstupiti — a pogotovo ne veže viši organ od onoga, koji je izdao tu instrukciju. Naprotiv uredba, pravilno donešena i dok ne bude izmijenjena, veže svaki organ, i ovdje se ne može, kao pri generalnoj instrukciji, na jedan slučaj primjenjivati, a na drugi ne primjenjivati.

U njemačkoj se teoriji stalno miješaju ove dvije ideje, i pojedini autori misle pod administrativnom uredbom sad na jednu, a sad

---

60) O tome pitanju naročito Freudenberger: Beiträge zur Lehre vom besonderen Gewaltverhältnis im öffentl. Recht — Annalen des Deut. Reichs 1931.

61) No ovdje postoji dosta veliki spor u njemačkoj literaturi, pa neki njemački pisci ubrajaju organizacionu uredbu medju pravne, — vidjeti o tome nota br. 22 na strani 119—120 mog Upravnog prava I.

Digitized by Google

na drugu ideju. I kad bi htjeli točno analizirati pojedine njemačke autore, morali bi se stalno pitati, što se zapravo na pojedinom mjestu razumijeva pod administrativnom uredbom: da li generalna instrukcija bez normativnog značaja, ili normativna uredba, koja se izdaje »po odnosu specijalne podvrženosti«. Tako je došlo do terminološki posve neispravnog suprotstavljanja admin. uredbe pravnoj uredbi. Ako se pod admin. uredbom razumijevaju rečena pravna pravila, onda je izraz pravna uredba neispravan, pošto admin. uredba nije manje pravna norma od pravne uredbe; ako se naprotiv pod admin. uredbom razumijevaju gen. instrukcije u strogom smislu te riječi, onda je izraz administrativna uredba apsolutno netočan, jer generalna instrukcija nije uopće uredba.[62]) Francuska pravna teorija je vrlo dobro uradila, što se nije dala zavesti pojmom administrativne uredbe, jer je uvidjela, kako je ova teorija usko prikrojena uz izvjesne njemačke pravne i političke ideje,[63]) i jer je ostala dosljedna pri svojem pojmu generalne instrukcije, analizirajući i produbljujući razliku izmedju generalne instrukcije i uredbe uopće.

Dok je starija njemačka teorija potcrtavala, da administrativna uredba nije pravno pravilo, moderna (i van Kelsenove normativne škole, koja je u ovom pitanju razvila svestranu i duboku kritiku) sve više potcrtava baš ovu normativnost.[64]) No često je pri tome nedostatak, što se ne povlače odavle nužne posljedice, i što se dovoljno ne izdvaja generalna instrukcija, kojoj fali ova normativnost. Pogotovo je pogrješno, kad se pod istu kapu, bez dovoljnog diferenciranja, trpaju francuski institut generalne instrukcije i njemački admin. uredbe,[65]) i obično pri tome pravni režim gen. instrukcije prenosi na čitavu admin. uredbu. Može se i prihvatiti lučenje unutar uredbe, da li ova uredba propisuje neku opću pravnu normu, ili se izdaje na osnovu »odnosa specijalne podvrženosti«, i pronalaziti izvjesne razlike izmedju

---

62) I zato s ovog gledišta ispravnije postupa primjerice Otto Mayer (naročito Verwaltungsrecht 3 izdanje, II str. 183), kad govori ovdje o Verwaltungsvorschrift.

63) Tako naročito Carré de Malberg: Contribution à la théorie générale de l'état, t. I, str. 664 i slij. i str. 321; Bonnard: Précis... 1935, str. 248. Carré se ponovno i odlučno vraća na to pitanje i u svojem posljednjem većem djelu »En d'autres termes, la distinction traditionnelle de deux catégories d'ordonances (t. j. Rechtsverordnung i Verwaltungsverordnung) repose, dans la doctrine allemande, sur un concept selon lequel la notion de droit ne s'étendrait point aux règles concernant les relations ou affaires d'ordre administatif. Admettre une telle opposition entre l'ordre administratif et l'ordre juridique, ce ne serait pas seulement aller contre la logique, ce serait ouvrir la porte à l'idée qu' il y a pour l'autorité administrative une sphère dans laquelle elle jouit, sous la seule réserve de ne pas violer les lois existantes, d'une puissance affranchie des règles de droit« (Théorie de la formation du droit par degrés, 1933 str. 127).

64) Tako primjerice pregnantno ističe Scheuner (Zur Frage der Grenzen der Nachprüfung des Ermessens — Verwaltungarchiv 1928, str. 77): »Die Verwaltungsverordnungen sind Rechtssätze, die nur im engeren Geltungsbereich sich von den Gemeinverordnungen unterscheiden« — Vidjeti i na istom mjestu citiranu literaturu s jednakim mišljenjem.

65) To je i glavna grieška inače zanimljive novije rasprave: Karadge— Iskrow: »Contribution à la théorie des normes édictées en vertu d'un rapport de sujétion (Revue intern. de la théorie du droit 1931/32.).

Digitized by Google

ove dvije vrsti uredbe; ali je apsolutno pogrješno ovu vrst uredbe izdvajati pojmovno iz kruga uredbe, praviti od nje zajedničku kategoriju s gen. instrukcijom, i što je najgore, stalno u nju unositi elemente, koji odgovaraju pravnom režimu gen. instrukcije, ali ne odgovaraju uopće pravnom režimu jedne uredbe. Koje čudo, da se s takvim pojmom admin. uredbe nije mogla u Njemačkoj pravna praksa snaći i da nije mogla provoditi razliku izmedju pravne i admin. uredbe. Klasički je, u tom pogledu, svojedobno opisao situaciju[66]) državni tajnik Preuss: »Dolazim u službu iz nauke i hoću da se pridržajem lučenja izmedju pravne i admin. uredbe, no gospoda iz prakse mi govore, da ovo lučenje nije u praksi uobičajeno. Operira se samo s izvršnim uredbama, a pod tim se razumijevaju i pravne uredbe«.

Treba, dakle, strogo razlučiti pojam gen. instrukcije od uredbe, a iza toga se može posmatrati ova uredba »odnosa specijalne podvrženosti« kao posebna vrst uredbe.[67]) Pri tome bi se brzo primijetilo, da su osebine ove posebne vrsti uredbe mnogo manje, nego što je ovo naučala klasična njemačka teorija· Glavni praktički razlog za razlikovanje pravne i admin. uredbe leži u ideji podjele vlasti: izdavajući pravnu uredbu zasiže upravna vlast u područje zakonodavne vlasti (tzv. zakonski pridržaj), pa joj je za ovo potrebno posebno zakonsko ovlašćenje, dok se naprotiv uprava, prema ovoj koncepciji, pri izdavanju admin. uredbi kreće na svojem području (prema izrazu Thoma-e

---

66) O tome potanko oko str. 411 Alf Ross: Theorie der Rechtsquellen, 1929.

67) Tim putem ide u neku ruku i Carré de Malberg (Théorie de la formation du droit par degrés str. 128 i slij.), kad razlikuje s jedne strane dekrete pretsjednika republike od uredaba pojedinih ministara i nižih upravnih vlasti. Vanjska je razlika, prema pozitivnom francuskom pravu, u načinu publikacije, jer se pretsjednički dekreti publiciraju slično zakonima. Tako ti dekreti prema Carré-u sačinjavaju »les règles de la communauté«, dok uredbe pojedinih ministara i t. d. obuhvataju samo partikularno pravo. Carré, uza sve svoje principijelno protivljenje njemačko-pravnom pojmu Varwaltungsverordnung, razlikuje ova dva načina reglamantiranja. »... il y a lieu de maintenir tout de même, en droit public francais, ... du moins la notion de deux catégories de règlements, dont l'une mérite de recevoir, chez nous, une qualification analogue à celle de Verwaltungsverordnung. L'on vient de voir, en effet, qu' à la différence du Président de la République, qui, s'il ne représente point la communauté, a, du moins, puissance sur celle-ci, en ce que ses décrets, légalement faits, engendrent pour elle de l'ordre juridique national, les ministres au contraires, et à plus forte raison les autorités administratives placées au — dessous d'eux — sont non seulement dépourvus du pouvoir d'énoncer de la volonté générale, mais encore incapables d'édicter des règles pour la communauté. Leurs règlements ne sont, en effet, fondés que sur les lois qui organisent les services dont ils sont les chefs; et, par suite, les pouvoirs d'exécution qu' ils tirent de ces lois ne sont admis à s'exercer, par voie de règlementation générale, que sur des catégories de personnes et pour des sortes d'affaires dépendant spécialement de ces services. La portée des règlements ministériels ne dépasse donc pas le cercle du service: elle reste administrative, sans devenir national, au sens où cette dernière qualification est applicable aux lois et aux décrets« (cit. djelo str. 136). »Il n'est donc pas exact d'opposer les Rechtsverordnungen aux Verwaltungsverordnungen, comme si ces dernières étaient autre chose que des règles de droit. ... Mais parmi les règles de droit, il en est qui ont une portée particulariste: telles sont celles émises par voie de Verwaltungsverordnungen, attendu qu' elles créent du droit que dans une sphère spéciale, celle des groupements administratifs« (cit. djelo str. 137—8).

Digitized by Google

administrativne uredbe su »Hausgut« administracije), pa zato ni ne treba posebnog zakonskog ovlašćenja. To je vjerojatno glavni uzrok, zašto je ovo lučenje izmedju pravne i admin. uredbe, koje se do prevrata 1918. god. u Njemačkoj provodilo samo u nauci, ušlo i u nove njemačke ustave, premda ovo lučenje izrično konstatiraju samo bavarski i virtemberški ustav.[68]) Novija nacionalsocijalistička teorija, zabacujući načelo podjele vlasti i u težnji za što jačim usredotočenjem državne vlasti, odbacuje[69]) i ovaj glavni temelj za lučenje izmedju pravne i admin. uredbe. Time pogotovo u današnjoj njemačkoj teoriji gubi čitav smisao lučenje izmedju pravne i admin. uredbe.

21. Načela pravna države i načelo zakonitosti uprave prodiru i kod nas ne samo kao jedan pravni, nego i kao kulturni i politički val.

Ideje pravne države ne smiju se uopće usko shvatiti kao strogo i isključivo pravni problem, one su i vrlo važan politički i kulturni problem. Tako je ideja pravne države centralna točka u odličnim i mnogobrojnim radovima prof. Slobodana Jovanovića — bilo da se radi o pravnim, bilo o historijskim, bilo o političkim djelima. U naše pozitivno pravo prodiru naročito ideje pravne države putem općih načela, pravnom teorijom i pravnom praksom. Pod pravnom praksom mislimo ovdje naročito na naše upravne sudove. Kod naših pozitivnih zakona daje ovdje najviše uporišta zakon o drž. savjetu i upravnim sudovima i zakon o općem upravnom postupku (ZUP). Prvi naročito zbog svoje odredbe o slobodnoj ocjeni (toč. 3 čl. 19), za čije vršenje traži, da budu »upravne vlasti pozitivnim pravom ovlašćene«;[70]) a ZUP svojom odredbom o obrazloženju upravnih odluka. Gledajući na pojedine upravne materije, relativno, su najslabije oživotvorene ideje pravne države pri policijskoj djelatnosti. Naročito se ovdje osjeća nedostatak modernih, materijalno — i procesualno — pravnih propisa, dok su takove moderne zakonske kodifikacije već provedene u nekim drugim državama.[71]) I sam ZUP, računajući s time, da će uskoro biti donešen novi zakon o istupima s posebnim procesualnim propisima, ne proteže se na upravno-kazneno postupanje. Još je teža bila situacija prema ranijoj praksi Državnog savjeta, dok se je on još proglašavao

---

68) Schoen: Das Verordnungsrecht und die neuen Verfassungen — Archiv des öffentl. Rechts 1924 str. 134).

69) »Demgegenüber verliert im nationalen Rechtsstaate die Unterscheidung von Gesetz und Verordnung und innerhalb der Verordnug von Rechts- und Verwaltungsverordnungen ihren innern Sinn und behält nur noch rechtstechnische Bedeutung, da grundsätzlich die »Führung« in ihm Gesetzgebung und Regierung in ihrerHand vereinigt« (Koellreuter: Grundriss der allgemeinen Staatslehre, str. 98)

70) Ovo je dobra strana ove formule, koju je naš zakon o Drž. savjetu i upravnim sudovima preuzeo iz starog austrijskog zakona. Inače je, svojevremeno, pravna kritika u Austriji mnogo prigovarala ovoj formuli, a naročito što je uvrštena medju razlozima, koji isključuju nadležnost upravnog sudišta (medju prvima ugledni češki pravnik i učitelj upravnog prava Pražak). Tako je nakon prevrata Austrija zamijenila ovu formulu jednom mnogo zgodnijom formulom, dok je Češkoslovačka, recipirajući stari austrijski zakon o upravnom sudištu, prosto izbacila ovu odredbu.

71) Peti medjunarodni kongres za upravne znanosti, držan god. 1933 u Beču, preporuča izrično, da pojedine države uvedu policijsko-kaznene zakone i da osiguraju strankama sudsku zaštitu.

Digitized by Google

nenadležnim u ovim upravno-kaznenim stvarima. A upravo ovdje ima njegovo djelovanje najveće značenje. Upravni sudovi imaju jamčiti, da će upravne vlasti uistinu provoditi zakone, a ne misliti, da su zakoni samo za podanike. Gdje nema takove, lojalno zakonu podvrgnute uprave, nema ni pravne države. Važnost upravnih sudova nije ovdje toliko u njihovom represivnom, koliko u njihovom preventivnom djelovanju: samom svojom egzistencijom i mogućnošću da ništе akta upravnih vlasti, prinudjuju ove vlasi na vršenje zakona — bez tog pritiska upravne bi vlasti mnogo češće i mnogo grublje skretale s puta zakonitosti. Ovo ima naročitu važnost i značenje baš pri policijskoj djelatnosti. Zato baš ova djelatnost mora stajati pod stalnom upravno-sudskom kontrolom, koja i vrlo povoljno djeluje na pravilni razvoj ove djelatnosti, kako to dokazuje upravno-sudska praksa u onim zemljama, gdje se ta kontrola naročito razvila u pogledu policijske djelatnosti (tako primjerice, prusko vrhovno upravno sudište). Dotjerane pravne norme nisu jedini postulat pravne države, jer čemu i najdotjeranije norme, ako se one nikako ili posve loše u praksi primjenjuju. Ali dotjerana pravna norma je polazna točka čitavog režima pravne države. Na ovo se nadovezuje izgradnja lojalnog upravnog aparata, koji ove norme pravilno izvršuje sa svim stvarnim jamstvom, da one ne budu povrijedjene.

22. Prema razloženomu načelu zakonitosti uprave izvodi javna uprava sva svoja ovlašćenja, bila ona najuža ili najšira, iz zakona. To ne znači, da je zakon sve u najmanje sitnice unaprijed predvidio i da uprava samo mehanički izvršuje ovu potanko izraženu zakonsku volju; ali znači, da svako ovlašćenje uprave, ma kako široko bilo, pretpostavlja uvijek zakon, na koji se ono oslanja. Iz samog pojma zakona kao norme, koja je u pravilu generalna i apstraktna, slijedi, da je njenomu primjenjivaču ostavljeno neko područje kretanja, koje nije unaprijed potpuno opredijeljeno. Radi se samo o tome, da li će ovo kretanje biti veće ili manje, šire ili uže. Samo individualni zakon, koji uredjuje individualni ili konkretni slučaj (primjerice podjeljuje neku koncesiju, odredjuje konkretnu eksproprijaciju), i koji danas znači izuzetak od općega zakona kao pravila, ne ostavlja takove slobode (još točnije, ostavlja vrlo malo takve slobode), jer se sam unosi u djelovanje izvršnog organa, i izdaje u formi zakona akt, koji bi normalno trebao izdati izvršni organ. Zato je i posve neispravno dijeliti upravu u dvije grane: gdje ona primjenjuje pravne propise, i gdje se njen rad sastoji u nečem drugom. U istinu svaka radnja državnog organa znači primjenjivanje nekoga pravnog propisa,[72]) razlika je samo u tome, da li pravni propis, na kome državni organ temelji svoju nad-

---

72) U tom smislu vrlo ispravno i Slob. Jovanović (Država I, izdanje 1936. str. 100—101). On tumači pojavu, što neki pisci tvrde, da ima državnih poslova bez veze s pravom, time što oni uzimaju pravo u suviše uskom smislu kao skup propisa, koji uredjuju radnje pojedinaca. »Ali ako se pravo uzme u jednom širem smislu kao skup svih državnih propisa bez razlike, kako onih koji uredjuju radnje pojedinaca, tako i onih, koji uredjuju radnju državnih organa, onda svaki državni akt mora imati pravni značaj.«

Digitized by Google

ležnost, ostavlja organu slobodnije, ili više ograničeno i vezano djelovanje.

Samo tako shvaćeno načelo zakonitosti uprave omogućuje i institut diskrecione ocjene. Ovo načelo samo traži, da na takvo višenje bude uprava pravnom normom naročito ovlašćena. Ova pozitivno-pravna norma uslovljuje samo formalno, a ne i materijalno vršenje diskrecione ocjene; ona samo odredjuje, da se ima vršiti diskrec. ocjena, a ne odredjuje, kako će se ona vršiti. Gdje pozitivno-pravna norma sadržaje i takove materijalne propise, nema više diskrecione ocjene. Ukratko za samu diskrecionu ocjenu predleži samo formalni, a ne i sadržajni odnos spram pozitivno-pravne norme.[73]) I upravo ova pojava, da se ovdje radi samo o relaciji formalne prirode bez sadržajne relacije, ukazuje na pretjeranost onih teoretičara, koji zbog toga, što se diskrec. ocjena donosi na osnovu zakona, pobijaju uopće taj institut, ili ga postavljaju strogo relativistički.[74]) I pored pozitivno-pravne norme, na kojoj se formalno zasniva vršenje diskrec. ocjene, ostaje još stalno velika sadržajna nevezanost. Vršiti diskrecionu ocjenu ne znači djelovati bez zakonske podloge, bez zakonskog ovlašćenja, jer bi to protivuriječilo načelu zakonitosti uprave; nego samo znači, da pri ovom zakonskom ovlašćenju postoji velika sadržajna nevezanost, tako da u tom pogledu nije vršilac diskrec· ocjene zakonski ograničen, već ima donijeti odluku prema vlastitom nazoru, birajući izmedju alternativa, koje mu pozitivno pravo stavlja na raspoloženje. U tom se smislu diskrec. ocjena karakteriše kao vrata u pravnoj zgradi, kroz koja mogu prodrijeti van-pravne motivacije.[75]) Tako nas i problem diskrec. ocjene ponovno upućuje, da u pravu ne posmatramo samo formalne, nego i stvarne i sadržajne momente. Kad iz našeg razmatranja isključimo ovu sadržajnu i materijalnu vezanost, i gledamo samo na ovaj formalni momenat, onda diskrec. ocjena uistinu gubi svoju najznačajniju crtu, i izmedju nje i pravne vezanosti ne bi bilo bitne i kvalitativne razlike. Odatle pojava, što baš kod pisaca, koji suviše uvažuju ovaj formalni momenat na štetu materijalnoga, blijedi oštra i precizna razlika izmedju pravne vezanosti i diskrec. ocjene.

Baš problem diskrec. ocjene zorno nam pokazuje, da načelo zakonitosti uprave može biti i samo formalno pravne prirode, premda stvarno ideji pravne države nije udovoljeno takovim čisto formalnim vezanjem, već ona ide i za stvarnim sadržajnim vezanjem uprave.[76])

---

73) Tako naročito tumači Verdrosz u cit. članku str. 638.

74) Tako primjerice Herrnritt: Grundlehren str. 297.

75) Merkl. cit. djelo str. 152.

76) To su, s punim pravom, potcrtavali ideolozi pravne države. »Wenn einmal die »gesetzliche Vollmacht« so weitgehend wäre, wie nur je das »Ermessen« zur Zeit des aufgeklärten Absolutismus... konnte man noch ernstlich von »Rechtsstaat« sprechen? Der Fehler der zur Zeit noch anerkannten Auffassung liegt in der Überschätzung der Form, in der die dem Verwaltenden gewährte »Vollmacht« auftritt. Ist diese die »gesetzliche«, so beruhigt man sich ohne weiteres und begrüsst frohlockend den Rechtsstaat. Diesen aber müssen wir, soweit es angägig ist, gewissermassen materiell haben und nicht nur formell. Eine zu weit gehende gesetzliche Vollmacht, die in ihrer generellen Formulierung für jede nach subjektiven Befinden vorzunehmende Handlung die unanfechtbare Basis bietet, bedeutet für die rechts-

Digitized by Google

Samo sobom se razumijeva, da uprava za svako svoje djelovanje mora imati posebno zakonsko ovlašćenje; no pravi problem pravne države leži u tome, da se ovo djelovanje i sadržajno unaprijed veže pravnom normom. To stvarno biva i u onim slučajevima, gdje uprava djeluje diskreciono ,jer ona ovdje djeluje uvijek samo djelomično diskreciono (i u toliko je samo formalno vezana pravnom normom), dok je u drugom dijelu ona i sadržajno vezana. Nema upravnog akta, koji bi bio u cijelosti diskrecione prirode. Kad god uprava donesi akt po diskrec. ocjeni, ima u njemu sadržajno vezanih i sadržajno nevezanih dijelova. Ovi prvi ne spadaju uopće u diskrec. ocjenu, već njihov pravni režim odgovara stvarima, gdje uprava uopće nema diskrec. ocjene.

Načelo zakonitosti uprave omogućuje dva ekstrema: jednom upravu sa silno širokim ovlašćenjima, koja znače, kao da uprava ne bi bila uopće unaprijed pravnim normama vezana, a drugi put upravu sa skroz pravnim normama determiniranu u njenim akcijama. Uistinu praktično normiranje oscilira izmedju ove dvije krajnosti. Ako većma odgovara duhu pravne države približivanje drugoj krajnosti, opiru se tome često realne potrebe aktivne uprave. Prva krajnost je ledište pravne države, a druga djelotvorne aktivne uprave. Uz ovako, pravilno shvaćeno načelo zakonitosti uprave, kad se spozna, da zakon vrlo često i u velikom opsegu ne veže sadržajno svoga primjenivača, svode se i na pravu mjeru prigovori onih teoretičara, koji se čude, da bi se uprava mogla pretstaviti samo kao vršilac zakona, kao puki stroj za primjenu zakona. Stvarno je, po načelu zakonitosti, uprava uvijek formalno izvršilac zakona (u najmanju ruku mora svoju nadležnost temeljiti na nekoj pravnoj normi), dok je sadržajno to samo djelomično. S druge strane postaje razumljivo, da načelo pravne države stalno smjera sadržajnoj vezanosti: sadržajna vezanost je pravilo, čisto formalna izuzetak od tog pravila. Puno načelo zakonitosti uprave pretpostavlja sadržajnu vezanost, i u dvojbenim slučajevima odlučuje se prije za pravnu vezanost, negoli za diskrec. ocjenu. U pravnom poretku s razvijenim načelom zakonitosti uprave diskrec. ocjena ima skroz negativno značenje: ona može tek ondje nastupiti, gdje manjka svaka stvarna vezanost, i gotova je da odmah popusti i uzmakne, čim se javi trag ovake vezanosti.

23. Drugo je pitanje, da li norma, koja ovlašćuje, mora biti baš zakon. Po načelu ustavne države morao bi to biti baš zakon, po načelu pravne države uopće pravna norma. Očigledna je pojava, da takova ovlašćenja ne ovise samo od zakona nego i od drugih pravnih normi. Zbog česte neodredjenosti zakonske norme ovisi često, primjerice, mnogo od prakse i običajnog prava, da li će se neko pitanje smatrati vezanim ili diskrecionim. Ma kako to paradoksalno zvučilo, izazvalo je baš načelo zakonitosti uprave donašanje i stvaranje pravnih normi na druge načine. Čitava uprava trebala se ujedared da provodi na

staatliche Ausgestaltung unserer Verwaltung ein grosses Hindernis und ist politisch von grosser, heute doch auf vielen gebieten fühlbarer Gefahr, weil die scheinbare Rechtssicherung gegen weitgehendesErmessen durch die »Rechtsgrundlage« vorgetäuscht aber nicht verwirklicht wird« (Stier—Somlo: Das freie Ermessen — Festgabe für Laband, II Bd., 1908. str. 504).

Digitized by Google

osnovu zakona, a upravni sudovi imali su ispitivati zakonitost akata upravnih vlasti, dok tih zakona nije bilo, odnosno zakonodavni stroj nije mogao dospjeti, da ih tako brzo donese. Što je preostalo, nego da se takve norme razviju putem običajnog prava, praksom upravnih, a naročito upravnosudskih vlasti. Ustavna država je, rado i često, jednako neprijazna spram običajnog prava kao i apsolutistička država. No stvarno apsolutistička država treba mnogo manje ovo običajno pravo, jer može mnogo brže donijeti izrična pravna pravila kad se ovo ukaže potrebnim, nego što ovo može činiti ustavna država sa svojom velikom i teškom zakonskom procedurom. Tako je upravo ustavnoj državi, na području upravnog prava, vrlo potrebno dopunjujuće djelovanje običajnog prava. Načelo zakonitosti uprave, u njegovoj praktičnoj primjeni, treba stalno posmatrati uz ova dva ograničenja: prvo da ono ne znači potanko normiranje, već da se naprotiv može po njemu upravi dati vrlo široko ovlašćenje, i drugo da ono ne pretpostavlja samo zakon u formalnom smislu, već uopće pravnu normu, i da se ovdje javlja dosta zamršeni problem pravnih vrela.

Ako se želi načelo zakonitosti uprave stvarno u život provesti, treba proširiti i produbiti pojam pravnog vrela (uzimajući ovaj u strogo formalnom i pozitivnopravnom smislu kao formalne oblike, u kojima se javlja odredjeno pozitivno pravo, t. j. pravna norma). Taj se problem javlja u dva oblika: kvantitativnom i kvalitativnom. Po prvome treba obuhvatiti sva ova formalna pravna vrela, i ne istovjetovati ih naprosto sa zakonom. Sprijeda smo vidjeli jedno takovo vanredno važno pravno vrelo, koje je od golemog značenja za razvoj modernog upravnog prava: običajno pravo, kako se razvija praksom upravnih vlasti, a naročito upravnih sudova.[77]) U nauci o pravnim vrelima treba se uopće čuvati prevelikog uniformiranja (danas se ovo obično provodi u korist zakona) i prestrogog jedinstva.[78]) Tako je, pri-

[77]) Nepriznavati, da praksa sudova odnosno upravnih vlasti dovodi do formiranja posebnog pravnog pravila, da dosljedno ima normativni značaj, može značiti dvoje: ili ju htjeti vrlo vezati, ili joj dati veliku slobodu. U prvom slučaju se svako takovo djelovanje prikazuje samo kao interpretacija već postojećeg pravnog pravila, a u drugom slučaju kao slobodno djelovanje, koje ne veže za buduće slučajeve, tako da vlast može slične buduće slučajeve i drugačije riješiti. U vezi s onim oštrim dualizmom, koji jedan dio teorije provodi izmedju sudstva i uprave (strogo funkciono lučenje) obično se prva alternativa primjenjuje pri sudstvu, a druga pri upravi. Sudsko djelovanje se u takvim slučajevima svodi na tumačenje već postojećega pravnog pravila, a upravno obično na slobodnu ocjenu. Već se po tome vidi, kako u potonjem slučaju ova ideja znači slabljenje pravne vezanosti i načela zakonitosti uprave. Praktično i puno provodjenje načela zakonitosti uprave kako uopće nužno izaziva druga pravna vrela i ne može se zadovoljiti sa samim zakonom, tako ono i pogoduje formiranje običajnog prava putem upravne odnosno sudske prakse. Razvijeno načelo zakonitosti uprave radije će u dvojbenim slučajevima zaključivati na zakonsku prazninu, negoli na ovlašćenje za vršenje diskrec. ocjene.

[78]) U modernom pravu je u tom pogledu pravi enfant terrible običajno pravo, koje nekako smeta »harmoničnom skladu« pravnih vrela. Odatle i pojava, što je Kelsenova normativna škola, izgleda, nekako u neprilici s običajnim pravom zbog njegove nedovoljne »Systembezogenheit«. Značajno je, primjerice, kako se Merkl (cit. djelo str. 104 i slij.) negativno drži spram običajnog prava, i to specijalno spram prakse upravnih vlasti i sudova.

Digitized by Google

mjerice, razradjeni sustav rimskog prava, kome se teško poriče logičnost, poznavao vrlo različna pravna vrela. Drugi, sadržajni (kvalitativni) problem pravnih vrela je u tome, da se upravnik, koji primjenjuje pravnu normu ,ne drži slijepo i isključivo njenih riječi, već da je često potrebno, da dublje zasegne za njihovim pravim smislom, po potrebi za njihovom logičnom vezom s drugim pravnim normama, kao i s čitavim pravnim poretkom kao takovim, a naročito i s odredbama ustavnog prava (ne istovjetujući ovo samo s pisanim ustavom). Na taj način se lako dolazi do pravne vezanosti, dok bi po samim riječima zakona upravnik mogao djelovati slobodno.

Ovo proširavanje i produbljivanje pojma pravnih vrela, brojno i sadržajno, i dosljedno samog pojma pravne vezanosti, ne znači, da se pravo utvrdjuje protiv zakona već naprotiv, da se zakon izvršuje potpunije, dublje i misaonije. Time se samo uvršćuje i upotpunjuje načelo zakonitosti uprave. Baš upravno pravo — koje ne raspolaže s tako cjelovitim i velikim zakonskim kodifikacijama kao sudsko pravo, i čija pravna vrela uopće, u uporedbi sa sudskima, pokazuju velike tehničke nedostatke — trebalo bi vrlo nužno razradjenu i produbljenu teoriju pravnih vrela. Paradoksalno je, medjutim, da takovu teoriju još uvijek i danas mnogo više razradjuju civiliste (primjerice Gény i njegova škola) negoli učitelji javnoga prava.

»Predosnova gradjanskoga zakonika«

Predavanje dra Čede Markovića, profesora univerziteta u Subotici, održano u »Udruženju pravnikâ« 3. siječnja 1936. Odštampano u »Pravosudju« (iz god. 1936., br. 1.).

Napisao dr. Maurović Ivan, sveuč. profesor u Zagrebu.

Dugo sam se kolebao: bih ili ne bih, t. j. da li da se osvrnem na ovo predavanje ili da mukom preko njega prijedjem. Ipak sam se odlučio za prvu alternativu: zbog osobe gosp. predavača, koga visoko cijenim, a i zbog milieu-a, u kojem je to predavanje držano.

Treba odmah reći, da je predavačeva kritika predosnove jugoslavenskoga gradjanskoga zakonika za njezine sastavljače skrajnje nepovoljna.

Gosp. M. već na početku magistralno izjavljuje, da od 1432 §§-a predosnove nije možda ni jedna trećina »u svem besprikorna«. Predosnova nije, veli gosp. M., na visini savremenih zakona i nacrta. Ona predstavlja noveliranje noveliranoga austrijskoga općega gradanskoga zakonika, a to je »krpež od krpeži«, koji ne zadovljava ni sistemom ni sadržajem ni jezično.

Ali ako je to tako, onda nije pravo razumljivo, da bi se, kako uvodno ipak dopušta gosp. M., dale mane predosnove ukloniti usmenom i pismenom diskusijom i davanjem mišljenja, jer bi to opet značilo krpati »krpež od krpeži«.

Cijeli taj potpuni neuspjeh svodi gosp. predavač na ove »dvije velike pogreške«:

1. Komisija je radila odviše sporo;

Digitized by Google

2. komisija je uzela za temelj svomu radu austrijski gradjanski zakonik sa novelama od god. 1914.—1916. godine i pri tom je mnoge propise toga zakonika, koji je u mnogom zastario, primila takve kakvi su, često pače i u doslovnom prijevodu. Prevodjenje pak gosp. M. naročito »osudjuje«, pozivajući se na pokojnoga kriminalistu dr. M. Vesnića, koji je bio mnijenja, da zakonodavac »ne smije prepisati ni jedno naredjenje«.

Da je opći austrijski gradjanski zakoni u gdječem zastario u pogledu sistema i sadržaja, to je činjenica, koju nije nitko nikada poricao.

Drugo je pitanje — a tim se, po mojem mišljenju, ima poglavito kritika pozabaviti — da li je bilo opravdanih razloga, da se taj austrijski zakonik, usuprot svojih nedostataka, u pretežnom dijelu predosnove naprosto pridrži. Nadalje, da li je komisija, u koliko je ipak mijenjala austrijski zakonik, time taj zakonik u istinu popravila.

Da je svakako trebalo nadovezati na austrijski zakon, o tom nije u komisiji nikada nitko dvojio (ni njeni članovi iz bivše Srbije). Jer se preko pravnoga stanja od okruglo 100 godina, koje dominira malone u cijeloj Jugoslaviji u području privatnoga prava, nije smjelo nikako naprosto prijeći.

Kad se pak pored toga uzme u obzir, da je tadašnja vlada tražila, da novi o. g. z. bude čim prije gotov (prvi nacrt je trebalo dovršiti za 6 mjeseci!), koje čudo, da je komisija odlučila usko prisloniti se uz austrijski gradjanski zakonik, koji se je i kod nas pokazao kao dobar zakon. Istina je, da se je rad komisije i preko očekivanja veoma otegnuo. No tomu je ali — pored drugih okolnosti — kriva i sama vlada, koja je sazivala komisiju u daleko prevelikim vremenskim razmacima.

O svem tom sam već opetovano u javnosti pisao. Treba ovdje još napomenuti ,da sam ja u »Mjesečniku« već u ožujku god. 1923. objelodanio plan, kako si zamišljam da treba revidirati opće privatno pravo; da sam još prije prvoga pravničkoga kongresa publicirao (v. »Mjesečnik« iz 1923., br. 9—12.) svoj elaborat općega obveznoga prava (sa obrazloženjem) a isto tako i osnovu toga dijela predosnove, kako je primljena u komisiji — a da su tek god. 1931., 1932., 1933., dakle nakon punih 8 godina, neki odlični srbijanski pravnici ustali protiv takvoga načina revizije gradjanskoga prava.[1]) Nije dakle kriva samo komisija za one »velike« pogreške, o kojima govori gosp. M. Svakako u našim prilikam stvoriti novi, sasvim moderni i »nacionalni« gradjanski zakonik, kako bi to sada htjela gg. srpski pravnici, i dovršiti ga u najkraće vrijeme, ne bi mogli — po mojem mišljenju — ni francuski kodifikatori »code civil«-a, na čiju ekspeditivnost se mnoga gg. rado pozivlju.[2])

---

[1]) Od strane Hrvata ocijenio je nepovoljno dotadašnji rad komisije g. dr Kiršner doista već god. 1924. (»Mjesečnik«, br. 12.), ali je ta kritika sve do god. 1931. — dakle kroz 6 godina — ostala osamljena.

[2]) Gg. Janković, Konstantinović, Č. Marković, Bartoš — svi redom ističu brzinu kojom je izradjen »code civil«. Svi (osim Č. Markovića) kažu, da je taj zakon izradjen za četiri mjeseca. Tako na pr. Dr. Janković (Branič ex 1931 br. 1 i 2. str. 4) veli: »Ni pitanje vremena ne igra naročitu ulogu u izradi novih zakona. Napoleonov gradjanski zakon bio je proizvod samo četveromjesečne radnje njegovih redaktora.« Prva tvrdnja, da vrijeme ne igra ulogu u izradi novih zakona, nije — rekao bih — u skladu sa onom klasičnom: »nonum prematur in annum«. Potonje pak — općenito rašireno — mišljenje, da je francuska komisija završila svoj posao za četiri mjeseca, treba, mislim, uzeti »cum grano

Digitized by Google

Kao dokaz da smo pogriješili, što smo u glavnom ostali pri austrijskom općem gr. zakoniku, imao bi po mišljenju g. M-a služiti i fakat, da ni u Madjarskoj nije taj zakon »uzet za nacrt, i ako je tamo, uveden dekretom, važio izvjesno vrijeme« ter se »u izvjesnim materijama još i sada održava u vidu sudske prakse«. Nu ovo pozivanje na madjarski kodifikatorni rad nije nikako na mjestu. Kodifikacija madjarskoga privatnoga prava ima svoju posebnu historiju. U uvodu k njemačkom prijevodu II. madjarske osnove iz god. 1913. (str. XVII.) čitamo, da već blizu 400 godina postoji u Madjarskoj nastojanje, da madjarsko običajno pravo dobije drugi oblik. Od kada je dovršen Tripartit, pokušavala se je tamo neprestano revizija madjarskoga »običajnopravnoga kodeksa«. Tako je sredinom XVI. vijeka nastao Kvadripartit; početkom XVIII. stoljeća djelo »Commisionis Systematicae«; u godinama 1790./95. »Proiectum Legum Civilium« i »Opinio« komisije državnoga sabora od 1827. — no svi ti kodifikatorni pokusi ostali su bez uspjeha. Ukinućem aviticiteta mijenja se svrha madjarske kodifikacije. Ne radi se više o reformi postojećega kodeksa, već o izgradnji privatno-pravnoga sistema mjesto staroga oronuloga prava. Madjari su smatrali novo privatno pravo prijekom potrebom i nisu mirovali, u tom pogledu, od kako je uspostavljen kontinuitet ustavnoga života. — U Hrvatskoj nasuprot su pridržani austrijski judicijelni zakoni (medju njima i o. g. z.) zaključkom banske konferencije, u kojoj je učestvovala elita nacije. Ovaj zaključak (instrukciju) je 16. januara 1861. potvrdio kralj. »Rebus sic stantibus«, nije osnovano vući paralelu izmedju nas i Madjara.

Što se pak g. M. buni protiv našega »doslovnoga« prijevoda, treba, mislim, držati u vidu, da smo mi sa predosnovom zapravo samo zadržali jedan zakon, koji je pretežno tako rekući gotovo jedno stoljeće kod nas pozitivno pravo; dakle i nismo i jesmo »samo« prevodili.

Prelazeći na pojedine zamjerke, imao bih napomenuti slijedeće:

1. G. M-u se čini »više no nesavremena, arhaična« ustanova predosnove, prema kojoj se smatra imovina vladaočeva, koju on ne posjeduje kao vrhovni poglavar države, privatnim dobrom (§ 324. predosnove). Ja bih rekao da je to jedna prednost kodeksa, kada se u njem i vladalac, u pogledu privatnoga

---

salis«. Tako mi se bar čini, kad čitam, primjerice u »Handwörterbuch für Rechtswissenschaften V. str. 153 i sl. (Stier-Somlo): Francusko pravo bilo je već u »ancien regime«-u zrelo za kodifikaciju. Nadalje, da je Cambasérès predložio revolucionarnomu zakonodavnomu tijelu niz zakonskih osnova. Isto tako, da code civil nije nipošto bio neka nova tvorevina, jer su se njegovi elementi nalazili već u »ancien regime«-u. Nadalje, da se već Pothier označuje sa pravom kao jedan od glavnih autora »code«-a, a pored toga pravo običajno, judikatura i individualističko revolucijonarno zakonodavstvo. Konačno, da je »code civil« plod kompromisa, koji je nastao dugim sretnim razvitkom elemenata, stopljenih u prijašnjem pravu. Prema tome je i Cambasérès rekao: »Les Codes se fonts, mais on ne les fait pas.«

J. Crome: Allg. Teil der modernen franz. Privatrechtswissenschaft, uči da je »code civil« nastao uporabom prijašnjih osnova (Cambaserès) i da se mjestimice upravo doslovno prislanja na djela Pothier-a i Domats-a (str. 17., l. c.). Nisu dakle ni francuski kodifikatori, uz sve svoje izvanredne sposobnosti, bili a ni mogli biti neki čaraoci i magjionici — kako to iz gornjega prikazivanja srpskih pravnika nekako izgleda. — U ostalom ima taj »code civil« i po mišljenju nekih francuskih (v. o tom kod Colin-Capitant, Droit civil francais, str. 18.), a i njemačkih pravnika (v. primjerice Windscheid u predgovoru: Ungültigkeit der Rechtsgeschäfte«, V.) svojih bezdvojbeno slabih strana. Redaktori austr. gradj. zakonika su »Code civil« svijesno perhorescirali.

Digitized by Google

prava, načelno stavlja na isti niveau sa svakim gradjaninom. Medjutim čl. 35. ustava veli, da kralj ne može biti odgovoran ni tužen, ali da to ne vrijedi za kraljevo privatno imanje. Zar je i taj propis članka ustava »više no nesavremen, arhaičan?«

2. G. predavač se spotiče o § 261. predosnove. Po tom §-u ima štitnički sud, ako je siročad sasvim bez sredstava, pokušati da sklone imućne srodnike — u koliko nisu i bez toga na to obvezani — na izdržavanje te siročadi. Osim toga se štitnik u ovakovom slučaju ima obratiti na javne dobrotvorne zadužbine i sirotinjske zavode. G-u predavaču je to »prosjačenje za staranike«, te je on protiv toga, od kako imamo ministarstvo za socijalnu politiku i narodno zdravlje i zakon o gradskim općinama te zakon o općinama. »Potpuna i dosljedno provedena primjena ovih odredaba blagotvorno bi«, veli g. M., »uticala na društveni poredak«. — Česi, kod kojih je socjalno zakonodavstvo (ne samo na papiru već i u životu) sigurno bar toliko razvijeno koliko kod nas, nisu ovaj propis predosnove smatrali »više no nesavremenim«. Prva češka osnova (§ 248.) je samo konac §-a 221. o. g. z-a nešta prestilizirala (motivi, str. 438). I II. češka osnova (§ 194.) je to primila bez promjene (motivi, str. 101). Na veliko organizirano »prosjačenje« (sa privolom vlasti) je danas kod nas dnevna pojava; usuprot zakona, na koje se g. M. gore poziva. U ostalom: »salus pupilli prima lex esto«.

3. G-u M-u se čini, da propis §-a 410. predosnove (»još manje može kogod sebi prisvojiti obalsko pravo«) pripada prilično udaljenoj prošlosti. Misli se na morsku obalu. I doista je I. češka osnova taj propis §-a 388. in f. o. g. z-a izostavila, ali zato, »weil v. Strandrecht nur beim Meeresstrande die Rede sein kann« (motivi, str. 464; v. i motive II. češke osnove, str. 125. zadnja alineja).

4. Isto tako (zbog nesavremenosti) smeta g-u M-u pasus u §-u 520. predosnove: »Nošen od ljudi«. Time je, veli g. M., predosnova »izopačila sliku današnjega vremena«. Taj §-a 520. glasi: Pravo na stazu obuhvata pravo po ovoj stazi hodati, biti po njoj nošen od ljudi ili druge ljude tuda k sebi puštati . . .« Ne bih rekao, da je ovakav propis i u današnjim prilikama bez svake važnosti. Ne moraju to biti baš »nosila« u smislu »die Sänfte« nego, recimo, i u smislu »Tragbahre«. Svakako je pretjerano reći, da se njime izopačuje slika našega vremena, kao što se iz odgovarajućega §-a 492. o. g. z-a ne bi moglo zaključivati, da je u vrijeme publikacije austrijskoga gradjanskoga zakonika (g. 1811.) »nošenje od ljudi« bila »velika moda«. Interesantno je da i II. madžarska osnova od g. 1913. (§ 518.) kao što i I. češka osnova (ex 1924.), § 464., imadu jednako glaseći propis. Držim da ipak i ova dva nacrta spadaju medju »savremene« nacrte, o kojima govori govori g. M. Istina, II. češka (§ 419.) i III. madjarska osnova (§ 628.) izbjegavaju na odnosnim mjestima način izražavanja svojih prethodnica, ali njihova stilizacija, mislim, ne zadovoljava. Tako II. češka osnova veli: Služnost puta daje pravo ići po njem ili se ljudskom silom dati transportirati (»dopravovati« — »befördern«).

5. I pasus §-a 1077. predosnove, koji veli, da zakupac ima snositi obične popravke ekonomskih zgrada, u koliko se ove popravke mogu izvršiti gradjom dobra i službama, koje je zakupac dobra »po svojstvu dobra ovlašten tražiti« — daje povoda g. M-u, te pita, da li kod nas, pored svih sprovedenih agrarnih reforama, još gdje ima takvih zaostataka feudalstva i spahijstva.

Digitized by Google

Treba ponajprije držati u vidu, da se ni stari § 1096. o. g. z-a, nije odnosio samo na »Frondienste«, već i na službe služinčadi (»Dienste des Gesindes«) zakupca. V. Ehrenzweig, S 7, § 370., str. 440. V. i Zeiller, K. ad § 1096., str. 407/4. (»... und den ordentlichen Diensten des Dienstgesindes oder anderer Dienstpflichtiger, z. B der Frohne«). V. i pruski ALR (I., 21. § 443.), koji je i redaktorima austrijskoga o. g. z-a služio kao uzor. I Klang, K. ad § 1096., str. 29 veli, da je taj pasus s obzirom na rasterećenje (»Grundentlastung«) u velikom dijelu — dakle ne sasvim — izgubio značenje. Značajno je, da je cit. pasus pridržala i III. austrijska novela (§ 135.), prem je odnosni § 1096. o. g. z-a podvrgnut reviziji. Konačno spominjem, da je i I. češka osnova pridržala osporeni pasus, jer da se takve dužnosti mogu, na pr. kao realni tereti, i nadalje osnivati (v. motive ad § 1023., str. 653.).

Kako se vidi: neke bune reminiscencije na »Frondienste«, a druge ne smeta u našoj državi postojeći »kuluk«.

6. Glede propisa o odgovornosti za štetu, »prouzrokovanu opasnim svojstvima službenika, primljenog bez svjedodžbe u službu« (§ 1261. predosnove), veli g. M., da smo izgubili iz vida § 1127. predosnove, koji odredjuje: »U svjedodžbi nisu dopušteni upisi i napomene, kojima se službopримcu otežava nalazak nove službe«. G. M. očito drži: ako se iz svjedodžbe ne mogu razabrati opasna svojstva službenika, gubi raison ustanova, koja čini odgovornim primaoca u službu zbog toga, što je bez svjedodžbe u službu primljena osoba učinila po svojim opasnim svojstvima štetu, do koje ne bi bilo došlo, da je ta opasna svojstva primalac u službu iz svjedodžbe mogao vidjeti — jer takvu osobu ne bi bio ni primio. Tu treba ponajprije istaći, da § 1127. predosnove ima supsidijarni karakter. V. § 1141. ibidem. Istina, da primjerice ni po zakonu o radnjama (§ 249.) ne smije službodavac ni slovima napisati ni znakovima označiti, što bi osoblju otežalo prijem u drugi službeni odnos. (I na ove osobe se odnosi § 1314. o. g. z-a; v. Wolff ad § 1314., str. 89 u Klangovom komentaru). No po službinskom redu, koji je kod nas u Hrvatskoj na snazi (od 11. srpnja 1853.), se svjedočanstvo o stanovitim svojstvima ima doduše samo u toliko upisati, koliko glasi na korist službenčetu — ali se ipak može iz svjedočanstva razabrati, da nešto nije u redu; ako je naime dotični stupac ispunjen samo potezima (§ 36. l. c.). Dakle ne stoji da je svjedodžba uslijed §-a 1127. predosnove u svakom slučaju bez važnosti. Drugačije je ondje, gdje svjedodžba u opće nije potrebna. No kod nas to, primjerice po netom spomenutom službinskom redu, nije slučaj, (v. § 35.). »Svjedodžba« pak u smislu §-a 1261., predosnove je svako pismeno zasvjedočenje o službi, koje treba pri nastupu u službu predočiti. Konačno napominjem, da i austrijska III. novela, prem je novelirala § 1314. o. g. z-a, nije smatrala inkoguentnim, da § 1314. (u tom pogledu) ostane nepromijenjen, usuprot novel. § 1163. o. g. z-a.

7. G. M. nailazi u predosnovi na dva »neverovatna tvrdjenja«. Po jednom »postoje i (subjektivna) ničija prava« (§ 346. predosnove). Koliko znam, govori se i o »subjektlose Rechte«. Nadalje ima prava, koja nam pripadaju posredstvom odnosa u kojima stojimo, napose jer smo vlasnici ili posjednici neke stvari (realna prava, tražbine iz papira na donosnika). Ima i dužnosti, koje nam posredno pripadaju, (sa posjedom opterećenoga zemljišta vezani tereti). U slučaju da napustimo posredujuće pravo, nastaje prolazna

Digitized by Google

neodredjenost. Nije dakle baš nevjerojatno tvrdjenje govoriti o »ničijem pravu«.

8. Isto tako smatra g. M. nevjerojatnom tvrdnjom, da se u §-u 201. predosnove veli, da izmedju djeteta, legitimiranoga per rescriptum principis, i srodnika pozakonioca ne nastaje odnos srodstva. Ovo se, mnije g. M., nalazi u očiglednoj protivrječnosti sa §-om 29. predosnove, gdje se kaže: »odnos izmedju predaka i njihovih potomaka kao i izmedju samih potomaka zove se srodstvo.«

Ako i uzmemo, da § 29. p-e govori o vanbračnom i bračnom srodstvu, ipak, držim, nije opravdano, da svi propisi p-e, koji govore o srodstvu, imadu pred očima pojam srodstva po §-u 29. p-e. Pitanje, da li treba pod srodstvom razumijevati i nebračno srodstvo ter svako nebračno srodstvo, treba naprotiv ispitati kod svakoga propisa p-e, uzimajući u obzir (»unter Bedachtnahme«) svrhu njegovu. V. Pisko kod Klanga ad § 40., str. 348.

9. Dalje tvrdi g. M. da § 585. predosnove (hereditas iacens) sadržaje jednu potpuno izlišnu fikciju. Znači, da g. M. zabacuje institut hered. iacentis, te se nasljedstvo stiče pripadom, a pojam hered. iacentis otpada. Svakako ima ovo mišljenje najmanje pristalicâ de lege lata austrijskoga o. g. z-a. Zastupa g Wolff (Grundr. str. 288. i sl.). No naša komisija nije htjela dirati u to ni raščišćivati pitanje, kojim momentom je stečeno nasljedstvo (pripadom, prihvatom, uručbom). Inače bi trebalo mijenjati niz §§ u o. g. z-u, od kojih jedni govore da je nasljedstvo stečeno prihvatom, drugi uručbom, a treći pripadom. Toliko možemo i ovdje reći u prilog herd. iacentis: pojam taj pretpostavlja stepen kulture, u kojem je prestalo potpuno gospodstvo (»Alleinherrschaft«) obiteljskoga nasljedovanja. Taj pojam h. iacentis fali još i danas onim pravima, po kojima vrijedi princip: »Le mort saisit le vif«, t. j. svako stečenje nasljedstva biva ipso iure. Gdje naprotiv uslijed slobode testiranja, konsekventno, stečenje nasljedstva biva nastupom, odmah se pita za »hereditas iacens« (Pfaff—Hofmann, K. II. str. 32). Steinlechner pak (Das schwebende Erbrecht etz, str. 78) veli: »pravo značenje h. iacentis jest u tom, da pravni odnosi, u koliko su u opće naslijedivi, ostanu u dosadašnjem stanju i u njem se uzdrže, tako da može pozvani, ako hoće, kao njihov subjekt nastupiti.« Prema tomu ne možemo pojam i institut hereditatis iacentis a limine zabaciti. Ako se pak stavimo na stanovište, da je nasljedstvo stečeno ili prihvatom ili uručbom, tako da nastane spatium izmedju smrti ostaviteljeve i momenta u kojem je nasljedstvo stečeno, treba za tu imovinu (hereditas iacens) jedna juristička konstrukcija.

10. I § 45. predosnove sadržava po g. M-u skroz suvišnu fikciju. Taj § kaže: »Organi izvršavaju volju jurističkih lica«. Odgovara taj propis čl. 55. švicarskoga zakona, te je konzekvencija teorije, koja je ovim došla do izražaja kod pravnoga lica.

11. G. M. tvrdi da je stvarnost protiv netom spomenute fikcije izbila u samoj »predosnovi«, u 60., gdje se veli: »U odnosu prema trećim licima izjava volje dvaju članova smatra se kao izjava uprave«. No uprava je sa gledišta gornje teorije organ jurističke osobe i ona, dakle taj organ jurističke osnove, izražava volju jurističke osobe: a izjava dvaju članova te uprave, toga organa jurističke osobe, smatra se izjavom volje te uprave.

Digitized by Google

I propis §-a 89. predosnove (»uprava zadužbine ima pravo i dužnost ... da za nju djeluje«) nije u neskladu sa višeput navedenom teorijom.[3])

Konačno pita g. M., zašto bi organ jurističke osobe izražavao volju jurističke osobe, a zastupnik poslovno nesposobnoga svoju volju? Odgovor na to i opet ovisi o shvaćanju bivstva jurističke osobe te o razlici izmedju zastupnika i organa.[4])

Većina naše komisije bila je za to, da se partija o jur. osobama u predosnovi izbliže obradi. Tu će, dakako, stručni kritičar lahko nešta naći, što ne odgovara njegovom naučnom shvatanju. No to nije važno. Drugo je, dakako, ako je naišao na protuslovlja ili samo i na inkongruencije medju samim propisima predosnove. Ali §§ 60. i 89. predosnove sa §-om 45. iste predosnove, po mojem mišljenju, nisu u neskladu i odgovaraju poimanju o naravi juristićkih osoba, poimanju koje je predosnova usvojila.

12. G. M. prigovara, što se u predosnovi (§ 779.) testamenti executor konstruira kao punomoćnik ostaviteljeve naredbe. O mandatu govori i P l a n i o l Droit civil; v. § 2812. i čl. 1032., 1984., 2010. franc. c. c. i čl. 517. švicarskoga zakona (»Auftrag«). O tom se je pitanju mnogo pisalo. Motivi I. njemačke osnove (v. str. 217) nabrajaju 4—5 raznih mišljenja i konačno prepuštaju nauci, da iz postavljenih pozitivnih propisa povuče konačni re-

---

[3]) O e r t m a n n, Komm. 2. izdanje, 1. knjiga veli (str. 78): »Handelt ein Organ, so handelt in ihm die Gesamtheit ...«

[4]) Možda je g. M. imao ovdje pred očima teoriju, koju je K. W o l f f (Grundriss, str. 18. i sl.) postavio. To je t. zv. »Vertretungstheorie«. Osnovna rečenica na kojoj počiva ova teorija, glasi u originalu: »Der Begriff der Existenz gehört der Seinswelt; der der juristischen Person als solchen, wie überhaupt der Begriff der Person, der Rechtsfähigkeit, dem Sollgebiet; ist also etwas rein Gedankliches.« Nadovezujući na to, nastavlja W.: »Već zbog toga može jur. osoba kao takva baš tako malo (»so wenig«) ekzistirati kao i fizička osoba kao takva, i kao što je ovdje samo čovjek i stvari (»Dinge«), koje mu pripadaju, nešto što je realno (»etwas Wirkliches«), tako su to ondje odnosni uživaoci prava, zastupnici i raspolagaoci (»Rechtsgenieesser, Rechtsvertreter und Verfügungsberechtigte«) ter njihova imovina. Sa istim pravom, sa kojim se inače govori o juristićkim osobama, moralo bi se i onda, kad pojedinac sjedinjuje u svojim rukama više posebnih imovina (»Sondervermögen«), tomu pojedincu pripisivati isto toliko osobnosti (»ebenso viele Persönlichkeiten«), jer su, kako znamo, mogući pače i ugovori izmedju pojedinih imovinskih masa.« Tako doslovno W o l f f. »Time je«, kaže dalje isti autor, »postavljena teorija zastupstva (»Vertretungstheorie«): pojedinac je isto tako zastupnik — organ svoje ili svojih imovina, kao što je organ juristićke osobe (»wie das Organ einer juristischen Person«). Specifične (»artliche«) razlike izmedju organa i zastupnika nema. Organ je zastupnik juristićke osobe. Djelanja, koje zastupnik kao takav poduzme, vrijede (»gelten«) kao djelanja zastupanoga. To je pak fikcija, jer se na djelanja zastupnika nadovezuju pravne posljedice, kao da je zastupani radio. I kod djelanja tutora, koji zastupa dojenče, nije to drukčije nego li kod djelanja organa juristićke osobe.« Najposlije ističe W. da je jur. osoba djelatno nesposobna.

Prema tomu držim, da se shvaćanje g. M-a u bitnosti podudara s ovim W o l f f o v i m izvodima. Obima je jur. osoba kao i njezina volja nešta nerealna, što spada »in das Sollgebiet, in die Gedankenwelt«. Obima je jur. osoba djelatno nesposobna; nadalje prema shvaćanju obojih, nema specifične (»artliche«) razlike izmedju organa i zastupnika. Konačno obima izražava zastupnik (organ) svoju volju, za koju objektivno pravo vezuje pravne posjedice. Treba još dodati, da je kasnije W o l f f (K l a n g o v K. ad § 26) svoje izvode ponekuda modificirao.

U ostalom dopuštam, da se eventualno varam, t. j. da g. M. nije ni mislio na W o l f f a i na njegovu teoriju, jer u nauci o jur. osobama ima cijela legija nazora. O samoj naravi i konstrukciji njihovoj navodi W. (kod K l a n g a l. c.) preko šesnaest različitih shvaćanja.

Digitized by Google

zultat. E. Huber u »Erläuterungen des schweiz. ZGB, str. 384 veli: »wir würden... nich anstehen sie (die Willensvollstrecker) als Vertreter und Treuhändler des Erblassers zu bezeichnen«. Komisija u to pitanje u opće nije htjela dirati. V. i I. češku osnovu §-a 775. Druga češka osnova (v. motive str. 199) je ponajprije htjela postupati prema švicarskom i njemačkom zakonu i postaviti niz odgovarajućih propisa. Ali se je od toga odustalo, jer da podrobni propisi, gledom na propise o ostavinskoj raspravi, nisu ni nužni ni skroz svrsi shodni. Ipak su Česi konačno »proširili odveć prazne navode« §-a 816. o. g. z-a (motivi str. 199). Prema svemu tomu nije, rekao bih, prigovor koji nam stavlja g. M., baš težak.

13. G. M. veli da nije lako utvrditi što se sve u predosnovi imade razumijevati pod riječima: »smatra se«; da li: »pretpostavka« (predmnjeva, presumpcija) ili fikcija ili je samo taj izraz neumjesno upotrebljen (na pr. u § 324. predosnove). Dakle je i g. M-u »presumpcija, predmnjeva« — pretpostavka. No »pretpostavka« je »Voraussetzung«, a predmnjeva »praesumptio«.

14. U točki 8, na str. 6 svoga odštampanoga predavanja se g. M. zaustavlja kod §§ 348. i 351. predosnove te veli da je interesantno objašnjenje »naslova« u tim §§-ima. G. M. kaže, da je taj pojam ostao neobjašnjen, jer zakonodavac objašnjava »naslov« »osnovom«, a taj potonji je ostao neobjašnjen. Ja mislim § 348. predosnove sadržaje definiciju naslova, te veli da naslov sastoji »u nekom za sticanje pogodnom osnovu«. G. M. drži, mnijem bar, da je trebalo reći i to u čem sastoji »osnov«. Nu ovaj je kod raznih prava različit, te bi se jedva općenito zadovoljavajuća definicija dala postaviti. Dakako da prema tomu ima i izraz »naslov« veoma različito značenje. V. Unger, S. II., str. 8—13 i Krainz, S 2, § 221., N. 1. — Ne bih rekao, da se u § 351. predosnove (»Držalac stvari nije ovlašten da osnov, po kojemu je drži, samostalno promijeni i da time naslov prisvaja«) htjelo objasniti »naslov« »osnovom«.

15. Za definicije predosnove veli g. M., da su većinom više manje netočne, a naročito se zaustavlja na §-u 103. predosnove (§ 44. o. g. z-a) i tvrdi da je netočno reći, da se »porodični odnosi zasnivaju ugovorom o braku. Ne zasnivaju se, veli g. M., time porodični već bračni odnosi. — No ne radi se o porodičnim odnosima u smislu »Verwandschaftsverhältnisse« već u smislu »Familienverhältnisse«. A obiteljski odnos, u užem juristićkom smislu, priznat je i izmedju osoba vezanih valjanom ženidbom te izmedju ovih i njihovoga potomstva. V. Krasnopolski, Familienrecht, str. 1. Svakako je najbliži učinak valjane ženidbe osnutak osobnoga odnosa izmedju ženidbenih drugova, a taj odnos označuje § 103. predosnove porodičnim, t. j. obiteljskim odnosom (Krasnopolski, l. c. str. 21, V. i Iveković, Rječnik, verbum familija, obitelj, porodica). Glede §-a 103. predosnove veli dalje g. M.: »Netočno je, da u ovom ugovoru dva lica raznoga spola izjavljuju svoju volju, da će cijeli život provesti u nerazdvojnoj zajednici, djecu radjati i vaspitavati i uzajamno se pomagati. Ko se je vjenčao ili prisustvovao vjenčanju zna, da se od toga tom prilikom ništa ne izjavljuje. Ta netočnost praćena je i zaboravom, da starost nije bračna smetnja i da neplodnost nije razlog za razvod braka.« Na to odgovaram: nepromjenljivi zakonski sadržaj očitovanja da se sklopi ženidba, obuhvaća po §-u 103. predosnove, a u smislu crkvene nauke, »tria bona matrimonii« (v. Ehren-

Digitized by Google

zweig 6, § 424. u i kod N. 5). Dakako da nupturienti ne očituju expressis verbis ono što § 103. predosnove u II. rečenici spominje. Ali je važnost § 103/2 u tom, da — u jednu ruku — spominje ono, što pravo smatra sadržinom bračnoga odnosa (na način, koji isključuje svaku samovoljnu dispoziciju nupturienta), a — u drugu ruku — u tom što se pozitivnim pravom priznaje prirodna i čudoredna svrha braka. V. Krasnopolski l. c. str. 24. Ne može se dakle iz §-a 103. predosnove izvoditi, da su se bračni drugovi obvezali djecu radjati. V. i Swoboda, das ABGB im Lichte der Lehre Kants, str. 43 i sl.

Šta se — da se opet na to vratim — prigovora g. M-a tiče, da ima u predosnovi (o. g. z-u) mnogo, većinom nedostatnih, definicija, to je ovaj prigovor u svojoj općenitosti, doista opravdan. Istina je i to, da je, velikim marom u zadnjem stoljeću postignuto, oštro lučenje pojmova omogućilo modernim zaknodavstvima, da postavljanje definicijâ u zakonu naprosto napuste. (Swoboda, l. c. str. 164). No komisija je cijelo pitanje drugačije postavila i stvar promatrala sa gledišta: da li te, i ako nedostatne, definicije oteščavaju praktičnu primjenu zakona, te je pri tom došla do rezultata, da se to ne može baš ustvrditi. Nije bez interesa ni konstatacija, da su i u najnovije vrijeme neke, opće osudjivane, definicije (na pr. ona u §-u 1. o. g. z-a) naišle na benevolentne interpretatore i branioce (primjerice Dniestrijansky u kritici češke osnove odnosno §-a 1. o. g. z-a). U ostalom ako neka legalna definicija nije u skladu sa ostalim normama zakona, imademo u takovom slučaju samo specijalni slučaj protivurječja unutar pravnoga poretka, a riješenje toga je pitanje interpretacije (Somlo, Juristische Grundlehre str. 187).

16. G. M. naročito prigovara predosnovi, da nije izmijenila definiciju o. g. z-a o vlasništvu u objektivnom i subjektivnom smislu. Komisija to nije učinila, jer nije htjela da dotjeruje o. g. z. općenito sa gledišta teorije, već da mijenja samo ono, što je svakako potrebno promijeniti. Nedostatnost §§ 378. i 379. predosnove ne će smetati njezinoj uporabivosti. Mimo to bi promjena ovih propisa izazvala potrebu da se promijeni niz drugih propisa, koji ali u praksi, usuprot svoje teoretske nedostatnosti, nisu smetali. Napose nije komisija htjela dirati u široki pojam stvari po §-u 285. o. g. z-a. O povoljnom prosudjivanju toga §-a (»stvari«) i §-a 353. o. g. z-a (»vlasništvo«) v. Swoboda, l. c. str. 63 i sl.

17. Pod točkom g, str. 7 prigovara g. M. predosnovi što je preuzela »zastarjeli pojam posjeda«. G. M. veli, da je posjed po modernim zakonima »faktična vlast nad stvari«, dok je on po predosnovi »t. zv. svojinski posjed« i citira (per extensum) § 341. predosnove. Iz ove potonje tvrdnje g. M-a proizlazi, da on smatra, da § 341. predosnove (§ 309. o. g. z-a) sadržaje samo definiciju posjeda tjelesne stvari (posjede prava vlasnosti). No iz cit. §-a 309. o. g. z-a izvodi Schey u Klangovom K. ad § 309., str. 1203-II, da je pojam posjeda jedinstven (»einheitlich«) i da on obuhvaća obje podvrste: posjed stvari i posjed prava. Po njemačkom i švicarskom pravu se pak kod posjeda prava radi samo o nekom, smislu primjerenom, prijenosu pravnih norma o posjedu stvari. Da naročito u nauci o posjedu po njemačkom zakonu nema »zapletenosti« — ne bih rekao; konačno: istina je, da je pojam posjeda po novijim zakonima i nacrtima moderan prema onom u o. g. z-u (i predosnovi), ali da li su ti zakoni, što se nauke o posjedu tiče, od propisa o. g. z-a

Digitized by Google

bezdvojbeno bolji — to je pitanje. V. glede posjeda po njem. gr. zakonu na pr. Kipp u 9. izdanju Windscheidovih pandekata (iza §-a 155.). V. i Klang—Schey K. »Vorbemerkungen« pred §-om 309. o. g. z-a, str. 1198/2. Naša komisija nije ni u jednom času mislila na to, da »zastarjelu« nauku o. g. z-a o posjedu napusti. U ostalom, kad bi komisija sve ono, što po mišljenju g. M-a treba u o. g. z-u bilo izmijeniti bilo izostaviti, promijenila odnosno brisala, od staroga o. g. z-a ostale bi samo korice.

18. G. M. veli, da se o. g. z. odn. naša predosnova »ispoljava« već »babilonskom terminologijom«, jer poznaje posjed: zakonit i nezakonit, pošten i nepošten, nesamovoljan i samovoljan (istinit i neistinit) ter miran i pravni posjed. — Ja mislim, da se ta termina nalaze u rječniku svakoga našega juriste.

19. U točki 6., str. 9, g. M. veli, da je pasus u §-u 395. predosnove: »ne dokaže potpuno« te onaj u §-u 793. predosnove: »dovoljno vjerojatnim učini« — u suprotnosti sa zakonom o sudskom postupku u gradjanskim parnicama (§§ 368., 370., 467.). Koliko se sjećam, komisija je svijesno za pasus §-a 810. o. g. z-a (tomu §-u odgovara § 793. predosnove): »sein Erbrecht hinreichend ausweist« rekla: »vjerojatnim učiniti«. V. § 114. vanparničnoga postupka. Što se pak prvoga prigovora (»ne dokaže potpuno«; § 395. predosnove a § 372. o. g. z-a) tiče, ističem slijedeće. Komisija je imala pred sobom tekst I. češke osnove (§ 352.). Česi su, da dovedu u sklad tekst svoje osnove sa g. p. p-om, rekli mjesto: Wenn der Kläger mit dem Beweise... nicht ausreicht« —: »Wenn dem Kläger der Beweis nicht gelingt« te naglašuju (motivi str. 463/1), da je to samo stilistička promjena. Naša komisija je držala da njezin tekst: »ako tužilac... ne dokaže potpuno«, nije u suprotnosti sa novim g. p. p-om.

20. G. M. (toč. 6, al. 2, str 9) pita: »Šta treba da znači: nasljednik mora priznati dug, koji je legatar dokazao (§ 665.)?«. Na to odgovaram: ako postoji pravi »debitum«, ne škodi neodredjenost, ako bude ukinuta (»behoben«) priznanjem nasljednika ili dokazom vjerovnika (legatara). V. Pfaff—Hofmann, K. II. str. 452/6. Dakako da time otpada jedna od glavnih prednosti »l. debiti«, ali ovaj može još uvijek biti od koristi ako je time smanjen rok ili odstranjen uvjet. (Pfaff—Hofmann, ibidem). A i ako ne može biti dvojbe o debitumu, koji je testator imao pred očima (über das vom Testator gemeinte debitum«), onda i u tom zapisu može biti manifestirana volja, da nasljednik ne osporava neki možda nešto dubiozni pravni odnos (Pfaff—Hofmann ibidem). Česi su u I. osnovi zamijenili izraz o. g. z-a (u §-u 665.): »ausgewiesene« sa »nachgewiesene Schuld« u tom smislu, da legatar mora dokazati opstanak i veličinu duga (ako to ostavitelj sam nije učinio), tako da prednost zapisa sastoji samo u isključenju eventualnoga spora i u oslobodjenju od uvjeta i roka (motivi, str. 523).

21. G. M. veli, da predosnova rabi izraz »zahtjev« kao sinonim za »pravo« (toč. 7, str. 9). Točno govoreći, predosnova ne rabi izraz »zahtjev« kao »terminus technicus«, te je njegovo značenje na raznim mjestima različito. U tom pogledu je predosnova i opet ostala pri starom o. g. z-u. V. Unger, S. II. str. 324 N. 2.

22. G. M. u toč. 12b, str. 10 veli: »Pravnik naviknut na § 13. gradjanskoga zakona od 1844. god. (srbijanski gradjanski zakonik) primjećuje oskudicu sličnoga propisa u uvodu predosnove. §§ 9., 865., 1242. ne naknadjuju

Digitized by Google

je.« Taj § srb. gradjanskoga zakonika glasi: »Volja i naredba čovječija zastupa zakon, a zakon naknadjuje volju i naredbu čovječiju. Ali u onom, što se tiče javnoga poretka i blagonaravija, ne može se ništa izmijeniti ni voljom ni ugovorom.«

Ponajprije je dikcija ovoga §-a jako nezgodna, ona mi se čini u istinu arhaična. Mimo to se može osobito izrazu: »javni poredak« mnogo toga prigovoriti. Kako se je taj termin nalazio i u I. osnovi (§ 106.) njemačkoga gradj. zakona (»Öffentliche Ordnung«), ustali su odlučno protiv njega Hölder, Gierke, Hellmann i Hartmann (V. Zusammenstellung gutachtl. Äusserungen, ad § 106.). U prvom redu je on potpuno neodredjen (»völlig unbestimmt«). Stoga nije siguran ni odnos pojma »iuris cogentis« prema onom javnoga poretka; napose da li je svaka povreda iuris cogentis bilo povreda »dobrih običaja« bilo povreda »javnog poretka«, tako da bi na pr. povrede formalnih potrepština testamenta, koje su bez sumnje »ius cogens«, bile protiv »javnog poretka«, te bi § 633. predosnove bio pored §-a 13. srb. zakona, kad bi taj potonji ušao u predosnovu, suvišan. Meni se čini, da, prema tumačenju pojma »zwingendes Recht«, koje nalazimo primjerice kod Tuhra u njegovoj knjizi o švajc. oblig. pravu (str. 219), postoji ius cogens, koji niti je »javni poredak« niti bazira na »dobrim običajima«. V. i švic. Obl. R. čl. 19. G. M. veli da nema propisa o predosnovi, koji naknadjuje § 13. srp. z-a. Dakako da je taj potonji širi. U tom, zašto su redaktori austr. novele izostavili »javni poredak« iz §-a 879/1., novel. austr. z-a, prem se je nalazio u prvom nacrtu iste novele (§ 128.), v. »Bericht« str. 140.

23. U istoj točki, na istoj strani, (u al. 2. toč. 12b) veli g. M.: »ako se pod »dobrim običajima« razumije što i »moral« (blagonaravije), zašto unositi još i izraz, koji se manje upotrebljuje no »moral« (§§ 42., 80. i 97.).« »Ako se pak misli na običaje, koji su dobri, zaboravlja se, da običaj ima tek da se obrazuje, a to biva dugim ponavljanjem odredjenoga postupka. Dotle za takav postupak u opće ne postoji običaj pa, prema tomu, ni mjerilo predvidjeno u dobrim običajima i onda za njega do tog trenutka ostaje samo zakonska ocjena.« Prigovara dakle g. M., što pored izraza »dobri običaji« predosnova ima i riječ »moral«. Kada bi bilo sigurno, da oba izraza znače isto, bio bi prigovor g. M-a bez dvojbe opravdan. No o ekvivalentnosti ovih riječi postoji, kako je poznato, spor. Medjutim se i švic. zakon služi obim izrazima (čl. 19. Obl. R. s jedne i čl. 52. i 88. ZGB s druge strane), a naša se je predosnova za švic. zakonom povela. Samo ustanovljenje tih pojmova prepušta predosnova, opet po uzoru navedenih zakona i nacrta, teoriji i praksi. Dakako da je nauka pri tom prinuždena, napose kod odredjivanja pojma dobrih običaja, sići u tamni svijet pojmova, koji leže u graničnom području naše znanosti, u kojem su medje poremećene, nejasne i sporne. V. Leonhard, der Verstoss gegen guten Sitten«, »Festschrift für Immanuel Bekker, str. 89, 6. st. Tako primjerice ni ono što ovdje glede dobrih običaja napominje g. M., nije besprijeporno. G. M. veli da se običaji, koji su dobri, dugim ponavljanjem tek obrazuju. Dobri običaji, dakle, pretpostavljaju jur ustaljene običaje, pa i povreda dobrih običaja pretpostavlja povredu takvih običaja. To je rekao i to — mislim bar — slijedi iz gore citiranih riječi g-a M-a. Ali drukčije o tom baš gore cit. Leonhard (str. 91 i sl.). Ovaj veli, da povreda dobrih običaja ne pretpostavlja jur fak-

Digitized by Google

tično postojeći običaj (»Gebrauch«); već zato ne, jer običaji ne sadržavaju u sebi imperative, a o povredi se može govoriti tek ondje, gdje je povrijedjena neka zapovijed (»ein Gebot«). Povrijediti se može običaj (»Sitte«) samo pod pretpostavkom da postoji i neka zapovijed ili neka želja, uslijed kojih treba o tom običaju voditi računa; a takve »Sittengebote« ne smijemo miješati sa faktičnim običajima (»Gebräuche«). Tako L e o n h a r d. Razlika je — rekao bih — u tom, što L-u povreda dobrih običaja pretpostavlja »Sittengebot« a g. M-u faktične običaje.

24. G. M. se u točki 13., str. 10 tuži na raskoš i šarenilo u nazivima: »šteta, naknada štete, zadovoljenje itd.« Ako uzmemo da predosnova veličinu odštete čini ovisnom o veličini krivnje, nadalje da je de lege lata o. g. z-a sporno, da li je t. zv. »zagladjenje prouzročene uvrede« treći elemenat odštete; ako se dalje uvaži da komisija u ta (de l. lata odn. de l. ferenda) prijeporna pitanja nije htjela dirati; onda je ona, mislim, i morala tako postupati, da se glede svih izraza za štetu odn. naknadu i t. d. čim točnije drži originala, a prepusti potanje njihovo ustanovljenje teoriji i praksi. Potpuna reforma austrijskoga odštetnoga prava, koje zasijeca u sve dijelove privatnoga prava, nipošto nije nužno potrebna; inače bi trebalo preraditi cijeli opći gradjanski zakonik, ako ne ćemo unositi nestalnost u cijelo ostalo privatno pravo. (»Bericht«, str. 254). To isto vrijedi i za prigovor g. M-a glede naziva »slučaj«.

25. G. M. osporava (toč. 15., str. 11) riječ »stalež«, jer da današnje naše pravno uredjenje ne poznaje ni titule ni plemstva. No odatle što se veli »stalež«, nipošto ne slijedi, da se misli samo na plemstvo. V. verbum: »stalež«, kod I v e k o v i ć a i M a r e t i ć a (»Jezični savjetnik«).

26. Na str. 3, toč. 7. prigovara g. M. i veli: »Na ugovor o prodaji i kupovini primjenjuju se izvjesni propisi za ugovor o razmjeni (§ 1045.). Ako se tomu doda (stvarno potpuno izlišan) propis, po kome se kod naplatnoga ugovora naplaćuju ili stvari stvarima ili djelanja djelanjima ili stvari djelanjima a djelanja stvarima (§ 903.), izvjesno je, da bi nas, sudeći po njima, stranci i budući historičari stavili u red naroda sa naturalnom privredom. Kako vidite, gospodo, predosnova nas pomalo i unakaradjuje«. Ipak moram g. predavača uputiti na II. češku osnovu (motivi str. 256). Tu čitamo: »Sa druge strane nije bilo moguće ne opaziti, da je promjena najtipičniji ugovor o izmjeni činidaba i da mnogobrojni propisi, zajednički toj kategoriji ugovora, nalaze najprije svoje mjesto u poglavlju o promjeni.«

O tom da § 903. predosnove (karakteristika naplatnih ugovora) nije »stvarno potpuno izlišan«, vidi motive I. češke osnove, str. 560. Tu se veli: Novelirani o. g. z. nema više važnu ustanovu staroga §-a 1173. o. g. z-a o inominatnim realnim kontraktima rimskoga prava; i nesigurnost u praksi je dovoljno pokazala kako je potrebno, da se u zakonu spomenu i kontrakti, koji spadaju pod paremiju: »do ut facias, facio ut des, facio ut facias« — a to upravo spominje § 903. predosnove.

27. Na str. 4, toč. 4. veli g. M.: »Predosnova sadrži oko 60 izlišnih paragrafa« i nabraja ih. Već je I. češka osnova sa istoga razloga brisala niz §§ o. g. z-a, a II. češka osnova još više. I g. M. traži, da se mnogo tih §§ iz predosnove (odn. iz o. g. z-a) briše. Ali čupajući »kukolj« bojim se da je počupao zajedno s njime gdjegdje i pšenicu. Već pokojni D n i e s t r i j a n-

Digitized by Google

sky u svojoj krtici oštro osudjuje slični postupak čeških redaktora.[5]) Nema sumnje da imade u predosnovi po koji §, koji bi mogao mirne duše izostati. Budući g. M. samo konstatira izlišnost onih 60 §§ predonove, a da ju pobliže ne obrazlaže, nije ni na meni, da podrobno dokazujem, gdje — po mom mišljenju — g. M. nema pravo. Većinu tih »izlišnih« §§ trebalo bi, držim, svakako ostaviti, te će se sigurno naći mnogi juriste, koji će mi u tom dati pravo. Glede četiri §§ (1., 2., 324., 1395.) se g. M. pobliže izražava. Za prva dva (§§ 1. i 2.) mu dajem pravo. Za § 324. predosnove veli g. M., da je izlišan, a gore je rekao da je arhaičan. Arhaičnost i izlišnost su dva pojma, koji se ne pokrivaju. Moglo bi se možda reći, da je taj propis izlišan, jer se već u ustavu spominje.

Za § 1395. predosnove veli g. M., da je izlišan obzirom na §§ 348., 349. Istina, o zakonitom posjedu govori već § 348. predosnove. No u nauci o dosjelosti je ovaj pojam uže koncipiran. Dok § 348. zbog nauke o titulusu i modusu uzimlje u obzir i originarne načine stečenja, ima § 1395., pred očima samo titule derivativnoga stečenja. Opravdanje za to leži u tom, što dosjelost ima svrhu da originarno stečenje ondje posreduje, gdje posredni način stečenja, zbog pomanjkanja prava prednikova, ne uzrokuje odmah stečenje. Kad § 1395. govori o naslovu, koji »bi bio dovoljan za stvaranje prava da je to pravo pripadalo predavaocu«, onda odatle slijedi, da pravo stvarajuća moć vremenskoga spatiuma liječi samo nedostatke u pravu predavaoca, dok ostali učin stečenja mora biti baš takav kakav bi bio potreban za neposredno, odmah dejstvujuće, stečnje vlasnosti. Prema tomu nevaljani i pogrešni posao stečenja ne može biti naslov (titul) za dosjelost. Za one, koji uzimaju, da je za stečenje vlasnosti tradicijom dovoljna objektivna causa, postoji izmedju titula za dosjelost i titula za tradiciju bitna razlika. (Sve to iz Klanga, Komentar ad § 1461., str. 598 i sl.). Ne stoji dakle, da je § 1395. predosnove pored §-a 348. izlišan.

Tim sam, barem u glavnom, odgovorio na dugi niz detaljnih zamjeraka koje g. M. čini sadržaju predosnove. Na sve se nisam mogao osvrnuti: to mi ne dopušta vrijeme, kojim raspolažem, a ni unaprijed skučeni opseg ovoga članka.

Na brojne prigovore sistemu i jeziku naše predosnove odgovoriti ću sasvim kratko.

Što se sistema tiče, g. M. iznosi prigovore, koji su — kako već rekoh — sigurno svima nama već odavna poznati. Česi, u motivima II. osnove (str. 13) o tom vele: »Komisija se nije mogla odlučiti, da dosadašnji sistem o. g. z-a izmijeni sa novim, jer kad bi to učinila, stvorila bi nužno novi zakon i očito prekoračila postavljenu joj zadaću.«

Što se pak prigovara predosnovi gledom na jezik, držim da se i gospoda članovi komisije »Srbijanci« nikako ne će složiti sa mišljenjem g. M-a, koji tvrdi, da smo »prevodili u jeziku i stilu, koji nema od domaćega nego nezgrapni zvuk«. Medjutim, ako i u tom pogledu primam, naravski, i na sebe punu odgovornost, moram reći, da smo mi »prečani« u tom pogledu igrali samo sporednu ulogu, držeći se one: »Ne sutor supra crepidam«. Jedna stara

---

[5]) V. i Mayr u Festschrift zur Jahrhundertfeier des ABGB, I. str. 399: »Es gebietet die Vorsicht nicht zu weit zu gehen und nicht schon alles das als überfliessig anzusehen, was vielleicht der Scharfsinn der Juristen aus dem Gesetzbuche herauslesen könnte.«

Digitized by Google

istina, koja dakako vrijedi »intra et extra muros« naše komisije. Mi „prečanski« ljudi borili smo se samo protiv toga, da se za volju jeziku ne kvari sadržaj, naročito da se čuvaju tehnički termini, bili oni hrvatski ili srpski, tako da u toj prevažnoj stvari ne bude zbrke.

Na kraju svojih razlaganja htio bih napomenuti samo još ovo. Ne samo da je korisno već je i potrebno, da svaki kodifikatorni elaborat bude podvrgnut detaljnoj, stvarnoj kritici. Naročito ima g. M., već po svom položaju, ne samo pravo nego i dužnost ocjenjivanja zakonodavnih radnja, napose onih iz područja općega privatnoga prava. Podvrgavši se toj dužnosti, uložio je on u svoj rad mnogo truda, a uz to dokumentovao odlično stručno znanje. To mu drage volje priznajem, i ako njegove prigovore, koje gore napomenuh, odbijam. Ipak ima g. M. jedan, recimo, malo čudan način kritiziranja. Tako primjerice na mjestima svoga predavanja gdje kaže: da je predosnova »krpež od krpeži«; »da će nas stranci i budući historičari — zbog §-a 1045. — staviti u red naroda sa naturalnom privredom«; »da nas predosnova pomalo i unakaradjuje«; »da su neki propisi predosnove izopačena slika sadašnjosti«; »da se u propisima o posjedu predosnova ispoljava babilonskom terminologijom«; »da jezik i stil predosnove nema od domaćega nego nezgrapni zvuk«. Ovamo spada i njegovo pitanje: »da li, osim u predosnovi, ima kod nas (pored svih sprovedenih agrarnih reforama) još gdje takvih zaostataka feudalstva i spahijstva.«

Zagreb, 5. aprila 1936.

O nadležnosti kod izlučnih tužaba

Napisao dr. Škarica Nikša, odvjetnik u Zagrebu.

Jedna od najčešćih tužaba kod suda jest izlučna tužba, a to napose danas, kada se hoće više ili manje svaku drugu ovrhu putem izlučne tužbe osujetiti. Zato je potrebito na čistac izvesti, kojemu sudu takovu tužbu izlučitelj treba da podnese.

Ustanove §§ 34., 35., 36. i 37. zakona o izvršenju i obezbjedjenju napose § 36. jasno odredjuju, kojemu sudu ta tužba treba da bude podnesena, pa § 36. odredjuje, da je za takovu tužbu nadležan onaj sud, koji je u prvom stepenu izvršenje dozvolio, ili pak izvršni sud — i to prema tome, da li se ta tužba podnosi prije, nego što je izvršenje započelo ili docnije, a § 27 istoga zakona smatra, da je provodjenje izvršenja započeto, čim od suda, koji je dozvolio izvršenje, stigne izvršnomu sudu zamolnica za provadjanje izvršenja, a ako je sud, koji je nadležan za dozvolu izvršenja, ujedno i izvršni sud, čim organu, koji je odredjen, da provede izvršenje, stigne nalog za provodjenje prve izvršne radnje. Na koncu § 37 istoga zakona odredjuje, da je za ovakove tužbe, ako se moraju podnijeti u smislu gore spomenutih zakonskih odredaba sreskomu sudu, ovaj sreski sud nadležan za raspravljanje i odlučivanje i onda, ako bi sporna stvar inače spadala u stvarnu nadležnost kojega zbornoga suda.

Digitized by Google

Evo sa 3—4 zakonske odredbe za budućnost je potpuno jasno i nedvoumno u pogledu nadležnosti kod izlučnih tužaba sve rečeno tako, da više ne će nikada doći u pitanje odnosno da ne će izlučitelj imati dvoumiti, kojemu sudu da tu tužbu podnese, niti će ga zavesti u bludnju nadležnost pojedinog suda obzirom na novčanu vrijednost, t. j. stvarna nadležnost niti mjesna nadležnost, ako je nastao slučaj, da je jedan sud ovrhu dozvolio, a drugi sud ovrhu proveo. Napose ne će biti toga dvoumljenja u slučaju, ako je ovrhu dozvolio jedan od zbornih sudova, a ovrhu proveo jedan od inokosnih sudova, a vrijednost izlučiti se imajućih stvari ili tražbina, radi koje se bude vodila ovrha, prelazila reci mo svotu od D 12.000.

Još manje će biti moguće one apsurdnosti, koje su se znale desiti, a koje osvijetljuju slijedeći slučaj: Sudbeni stol u Zagrebu je dozvolio svojevremeno i po svojem izaslaniku proveo ovrhu. Stvari, koje su bile zaplijenjene, procijenjene su bile po cijencu prema plijenitbenom zapisniku ispod D 5.000. Tužitelj je po jednom zagrebačkom odvjetniku bio podnio izlučnu tužbu, pozivajući se na § 70. sudovnika kod samoga sudbenog stola, te u tužbi tražio temeljem vjerodostojnih isprava obustavu ovrhe odnosno dražbe, ali mu je tužba bila ex primo decreto od bijena radi nenadležnosti s obzirom na § 1. toč. f. zakona od 19. svibnja 1917., a kada je tu istu tužbu brže bolje podnio sreskomu sudu u Zagrebu, opet mu je tužba ex primo decreto bila radi nenadležnosti odbijena s obrazloženjem, da se takova tužba temeljem § 70. sudovnika imade podnijeti bilo presudnome bilo izvršnome sudu. Pošto sreski sud u Zagrebu nije fungirao ni u jednom svojstvu, to on prema tome ne može biti niti nadležan. I tako je taj tužitelj doživio »denegationem justitiae«, jer ni jedan od sudova nije htio njegovu tužbu uzeti u pretres. odnosno obustaviti ovršni čin, kojim se je njemu nanijelo nezakonitosti

Ono, što § 447. staroga grpp. postupnika u savezu sa § 70. gradj· sudovnika odredjuje u pogledu te nadležnosti, je u zakonu o izvršenju i obezbjedjenju jasno izraženo, samo dok ta jasnoća i sigurnost nastupi, moramo čekati, da taj zakon o izvršenju i obezbjedjenju stupi u krepost, a do toga vremena moramo ove nesretne izlučne tužbe prosudjivati po starim našim zakonskim propisima, napose po ustanovama §§ 447. staroga grpp. i 70. sudovnika ili — kako se taj zakon doslovce zove — zakona o djelokrugu i nadležnosti sudova u gradjanskim pravnim poslovima (cesarski patent od 16. veljače 1853).

To je tim više potrebno, što je novi gradjanski parbeni postupnik u svojim §§ 44. i 46. i slijedećim odredio generalno stvarnu nadležnos sreskih i okružnih sudova i to do svote od D 12.000 i preko te svote. pak će se odmah samo po sebi nametnuti pitanje, kojemu sudu danas treba podnijeti izlučnu tužbu, ako je recimo ovrhu dozvolio zagrebački okružni sud, ovrhu proveo sreski sud u Petrinji, a vrijednost izlučiti se imajućih stvari odnosno tražbina, radi koje se vodi ovrha, prelazi D 12.000.

Baš ovaj slučaj mi je i dao povoda, da se s ovom stvari pozabavim, a to tim više, što je i apelacioni sud u Zagrebu stao na stanovište da je izlučitelj, koji nije u ovom slučaju tu izlučnu tužbu podnio okružnomu sudu u Zagrebu, niti sreskomu sudu u Petrinji, nego baš trećemu

Digitized by Google

sudu t. j. okružnom sudu u Petrinji, ispravno postupao. Ova stvar sadržaje u sebi načelno rješenje o tome naime, da li za izlučnu tužbu postoje čak i tri zakonom dopuštene sudbenosti (suda), kako misli i apelacioni sud u Zagrebu, ili su postojećim propisima dopuštene samo dvije sudbenosti (suda).

Uvodno je rečeno, da izlučnu tužbu kao takovu normiraju gore spomenute ustanove zakona o izvršenju i obezbjedjenju, dok ju sam novi gradjanski parbeni postupnik u sebi ne sadržaje, a to se vidi i iz ustanova § 318. toč. 8. toga novoga postupnika, koji izlučne tužbe pozivajući se na §§ 34—36. zakona o izvršenju i obezbjedjenju ubraja u ferijalne stvari. Prema tome, dok taj zakon o izvršenju i obezbjedjenju ne stupi u krepost ne može novčani iznos, koji je spomenut u §§ 44. odnosno 46. i slijedećim novoga gradj. parbenoga postupnika, biti od upliva i važnosti za samu izlučnu tužbu.

Treba se dakle vratiti isključivo i samo na odredbe § 447. staroga grpp. i § 70. sudovnika. Kada se pročitaju ove dvije zakonske odredbe, odmah se vidi, da se one u svojem sadržaju poptuno ne podudaraju, da naime § 447. staroga grpp. sadržaje nešto, što § 70. gradj. sudovnika ne sadržaje, jer ta zakonska ustanova u pogledu nadležnosti za ovu i ovakovu izlučnu tužbu odredjuje slijedeće:

»A i tužba kojega trećega zarad ukinuća kojega čina ovršnoga, kojim on ocijeni, da je povrijedjen u svojem posjedu, vlasništvu ili u inom kojem pravu, može se po volji tužiteljevoj podnijeti sudu presudnomu ili sudu onomu, koji je ovršni čin obavio«.

Osim ovoga zakonske odredbe § 447. grpp. sadržaje još odredbu o tome, kojemu sudu treba da ta tužba bude podnesena, ako je svrha dozvoljena ili preduzeta po kojem sudu inokosnom, a tužba za dokinuće ili stegu ovrhe bude po svojoj naravi spadala pred sud zborni, pa glede toga kaže:

»Samo ako ovrha bude dozvoljena ili preduzeta po kojem sudu inokosnom, a tužba za dokinuće ili stegu ovrhe bude po naravi svojoj spadala pred sud zborni, ima se tada podnijeti onome zbronomu sudu, u kotaru kojega se nalazi jedan ili drugi tih sudova inokosnih.«

Ustanova dakle § 70. sudovnika dozvoljuje, da se ovakova tužba po volji izlučitelja odnosno tužitelja može podnijeti ili sudu presudnomu, ili sudu onome, koji je ovršni čin obavio, ne stavljajući mu pri tome nikakove ograde u pogledu stvarne nadležnosti jednoga od tih sudova, napose ne o stvarnoj nadležnosti odredjenoj u § 15. istoga toga zakona, dok mu stari gradjanski parbeni postupnik po § 447. tu volju oduzimlje u slučaju gore spomenutom, t. j. ako je ovrhu dozvolio ili preduzeo jedan inokosni sud, a sama tužba po naravi svojoj bude spadala pred sud zborni.

Evo unatoč toga, što je i jedan i drugi navedeni zakon već preko 80 godina na snazi, dolazi potreba, da se i o tome još danas povede riječ. Usporedjujući ove dvije zakonske ustanove, pojavljuju se sama po sebi dva pitanja, koja treba riješiti — i to:

Digitized by Google

1.)da li je ustanova § 447. starog grpp. ostala na snazi uz propis § 70. sudovnika;

2.) što znači ona odredba u § 447. starog grpp. »a tužba po naravi svojoj bude spadala pred sud zborni«.

Ad 1.) gradjanski sudovnik i poslovni red za sudove je mladji zakon od starog gradjanskog postupnika, jer je proglašen 16. veljače 1853., dok je stari grpp. proglašen 16. rujna 1852., pa je prema tome gradjanski sudovnik lex posterior, a i lex specialis prema staromu gradj. postupniku, jer je donešen baš zato, da uredi djelokrug i nadležnost sudova, te je u svojem uvodnom zakonu u članku VIII. izričito odredio, da gube svoju moć svi prijašnji zakoni, koji su u gore spomenutim krunovinama postojali o djelokrugu i nadležnosti vlasti sudbenih, čim započne njegova krepost.

U samom pak § 9. gradj. sudovnika stoji: »Kod kojih sudova uostalom treba u parnicama zahtijevati ovršbu, a i raspravljati i rješavati prepirke, nastale za tečaja ovršbe, ustnovljuju propisi o postupku ovršnom (§ 67—70.)«, a ustanove § 67.—70. sudovnika govore baš o toj nadležnosti za izlučne tužbe ili kako mu naslov glasi o sudbenosti u postupku ovršnom. I kada je sada taj zakon u §-u 70. al. 2. ustanovio izlučnu tužbu i odredio, da takovu tužbu može podnijeti svaki, koji cijeni, da je povrijedjen bilo u svojem pravu vlasništva bilo u svojem pravu posjeda ili inom kojem pravu, i to kako presudnom sudu ili pako sudu onome, koji je ovršni čin obavio, onda je time zakon sve rekao i tu nema, što da se još traži.

Ratio legis, zašto zakon ne će da ograničuje stvarnu nadležnost sreskog suda obzirom na visinu novčanog iznosa, leži ovdje u javnim interesima, a ti interesi nastaju od pojeftinjenja i brzine samog postupka, pribavljanja dokumenata potrebitih za izlučnu tužbu, pribave i priklapanja ovršnoga spisa, obustavljanja same ovrhe i daljih shodnih odredaba u tom pravcu, a sve to najjeftinije, najbrže i najpreglednije mogu da učine baš ti presudni odnosno izvršni sudovi. S druge strane ovu neograničenost zahtijeva i sama narav izlučne tužbe, pošto se kod takove tužbe ne radi o prosudjivanju, da li nekome pripada — recimo — pravo vlasništva, odnosno koliko je to pravo vlasništva vrijedno, nego o tome, da li je stanoviti ovršni čin ispravno obavljen, pa je prema tome takova tužba jedno specijalno procesualno pravno sredstvo za zaštitu prava trećih osoba, koja im pripadaju na stvarima, koje su eventulno uzete pod ovrhu. Nije ona, kako ispravno Rušnov zaključuje, niti tužba o vlasnosti, niti tužba iz pravno predmijevane vlasnosti, niti posjedovna tužba, niti aktio nagatoria, jer kada bi ona to bila, onda bi zakon tu i takovu tužbu dozvolio samo onome, koji je povrijedjen u svojem pravu vlasništva, a ne bi ju dozvolio, kao što ju dozvoljava, i onome, koji je povrijedjen u svojem pravu posjeda, pa čak i svim onim drugima, koji su povrijedjeni u inim svojim pravima.

Ako takova tužba pripada medju inim i onome, koji je povrijedjen u svojem pravu posjeda, kod čega takav izlučitelj nije dužan, ništa više da dokaže nego činjenicu, da se zaplijenjene stvari nalaze u nje-

Digitized by Google

govu posjedu i da su istovjetne sa onima u plijenidbenom zapisniku, onda bi bilo nelogično oduzeti pravo sreskomu sudu, da o tome odlučuje s razloga, što bi vrijednost zaplijenjenih stvari bila iznad njegove stvarne nadležnosti, kada svi znamo, da takovu istu pravnu zaštitu davaju sreski sudovi i to isključivo po zakonu o smetanju posjeda.

Ovi isti motivi vodili su zakonodavca i kod novog zakona o izvršenju i obezbjedjenju, pa su ustanove ovoga zakona u pogledu nadležnosti za izlučnu tužbu potpuno iste i identične sa ustanovom § 70. sudovnika, tek je u §-u 36. zakona o izvršenju i obezbjedjenju jedna novost u tome, da se presudni sud luči od izvršnoga suda po činjenici, da li se tužba podnosi prije, nego je izvršenje započeto, ili kasnije, pak će se takova tužba podnijeti sudu presudnomu, odnosno onome, koji je u prvom stepenu dozvolio izvršenje, ako to izvršenje ovrhe još nije započelo, a sudu izvršnomu, ako je već to izvršenje započelo. Ali stvarna nadležnost obzirom na novčani iznos je ovdje potpuno bez važnosti i tu sreski sudovi mogu da sude neograničeno, t. j. bez obzira na visinu novčane svote.

Sva dosadanja austrijska praksa je isto ovako stvar prosudjivala i dozvoljavala je ovakove izlučne tužbe sreskim sudovima, makar da je procjenbena vrijednost izlučnih stvari prelazila prvobitno stvarnu nadležnost iz § 15. sudovnika, t. j. iznos od 500 forinti. (Vidi o tome Glaser-Unger 6879.).

Ad 2.) ako se za čas dopusti, da ustanova § 447. staroga grpp. može opstojati uz izričitu ustanovu § 70. sudovnika, onda još uvijek nastaje pitanje, što znači ona odredba »a tužba bude po naravi svojoj spadala pred sud zborni«. Pitanje se postavlja samo od sebe i to u pravcu, da li se obzirom na gore razloženo ova ustanova odnosi na stvarnu nadležnost pogledom na novčani iznos.

Nekoje od ovakovih tužaba, koje su svojevremeno po naravi svojoj spadale pod zborni sud, spominje i Adolf Rušnov, pa napose navodi izlučnu tužbu glede nekretnina, koja je po starim propisima obzirom na gruntovni red i na okolnost, da su sudbeni stolovi vodili gruntovne knjige, makar su u njihovom sjedištu postojali sreski sudovi, spadala pred realni sud, odnosno ako se radi o tome, što je ovrhom povrijedjena treća osoba radi nevaljanosti i pogrješke gruntovne zabilježbe, pred onaj sud, koji je bio nadležna gruntovna oblast. Danas više to ne će biti slučaj, kada su gruntovne knjige oduzete bivšim sudbenim stolovima i predane sreskim sudovima.

U najmanju ruku postoji ovdje doista velika praznina, koja se ne da tako lako i naprečac riješiti, a to tim više, što je i austrijska, kako smo gore spomenuli, a i naša dosadanja pravna praksa dozvoljavala i priznavala sreske sudove nadležnima za ovakove izlučne tužbe, pa makar je vrijednost zaplijenjenih a izlučiti se imajućih stvari ili tražbina, radi koje se je vodila ovrha, bila veća od novčanog iznosa odredjenoga u § 15. sudovnika. Razlog za to nalazila je stara praksa, a vidimo da to nalazi i novi zakon o izvršenju i obezbjedjenju, u naravi same izlučne tužbe i javnim interesima, kako je to gore spomenuto.

Na naš pako nazočni slučaj, gdje je okružni sud u Zagrebu kao zborni sud dozvolio ovrhu, a sreski sud u Petrinji kao inokosni sud tu

Digitized by Google

ovrhu proveo, i gdje je tražbina, radi koje se vodila ovrha, prešla iznos od D 12.000, nije se smjela nipošto primijeniti ustanova iz § 447 staroga grpp., pošto ta ustanova govori (sve kada bi se dopustilo, da je ona na snazi, i sve kada bi se riječi »po naravi svojoj« odnosile isključivo na sudbenost po visini novčanog iznosa) o slučaju, kada se steku dva inokosna suda, koji su ovrhu dozvolili ili proveli. dakle dva suda istoga ranga, a tužba po naravi svojoj bude spadala pod sud zborni, onda ju valja podnijeti onome zbornome sudu, u kotaru kojega se nalazi jedan ili drugi tih sudova inokosnih.

Drugačijim primjenjivanjem zakona, kao što je to učinio Apelacioni sud u Zagrebu, dovelo se je u konkretnom slučaju do toga, da je jedna od parbenih stranaka ostala prikraćena za cijelu jednu instanciju, i to kako se vidi iz ovoga:

Na zamolnicu okružnoga suda u Zagrebu, kako smo gore rekli proveo je sreski sud u Petrinji spomenutu ovrhu putem sekvestracije i sekvestra uveo u posjed. Pošto je sekvestar bio smetan po izlučitelju u svojem posjedu, to ga je on tužio radi smetanja posjeda i tu zaštitu po sreskom sudu dobio, te imao biti natrag uveden u posjed.

Naš izlučitelj, koji je kao treća osoba podigao izlučnu tužbu protiv ovrhovoditelja kod okružnoga suda u Petrinji, koji je sud na takovu tužbu ex primo decreto obustavio sam ovršni postupak i ujedno izdao nalog sreskomu sudu, da ne smije uvesti sekvestra natrag u posjed, polučio je, da je ovrhovoditelj ostao prikraćen za jednu instanciju, pošto je takav ovrhovoditelj prisiljen žaliti se istomu onomu sudu, koji mu je unaprijed riješio sudbinu te njegove žalbe. Okružni naime, sud u Petrinji je postao najedanput za ovrhovoditelja i presudni sud, a ujedno i rekursni sud, jer je imao da riješi rekurs uložen protiv odluke sreskog suda u Petrinji, koji je na nalog njegov obustavio uvedenje sekvestra natrag u posjed, pa je tako sudbina ovrhovoditelja rekursa bila riješena već prije, nego li je sam taj rekurs bio uložen.

Do ovoga se dolazi samo onda, kada se samovoljno stvara jedna nova sudbenost (sud), koja ni po slovu zakona, ni po »ratio legis« ne postoji, a niti može da postoji. To se ne može dogoditi, ako se izlučna tužba podnese kod onoga suda, kod kojega po zakonu treba da bude podnesena, a to je bilo presudni bilo izvršni sud.

Prema svemu gore razloženomu dosadanje pravno stanje glede nadležnosti kod izlučne tužbe, stupanjem na snagu novog gradjanskog parbenog postupka napose ustanovama § 44. toč. 1. (odnosno § 46. i 47. grpp.), nije u biti izmijenjeno, pak izlučne tužbe trebaju biti podnesene — po volji tužitelja — bilo presudnomu bilo izvršnomu sudu. i to samo i isključivo ovim sudovima bez obzira na vrijednost zaplijenjenih a izlučiti se imajućih stvari odnosno tražbine, radi koje se vodi ovrha.

Po našem, naime, mišljenju tražiti kod ove stvari još jedan treći sud osim ova dva gora spomenuta znači samovoljno stvarati još jednu sudbenost, koja nije u zakonu nigdje predvidjena, a ujedno to znači tako zakon tumačiti, da se tim tumačenjem dolazi u očitu opreku i sa slovom zakona i sa samom »ratio legis«.

Digitized by Google

Izricanje presude po § 389. k. p.

Napisao Spahalić Sulejman, sudac okruž. suda u Prokuplju.

U »Mjesečniku« od mjeseca veljače 1936. iznio je dr. Steinmetz Ivan pod naslovom »Pogrješna sudska praksa«, nekoliko sudskih rješenja, koja mu se ne čine ispravnima. To me je ponukalo, da napi šem ovaj članak.

Prema presudi vrhovnog kao kasacionog suda u Sarajevu od 21. listopada 1931. Kre 171/31 sudac sreskog suda može obaviti pretres i izreći presudu i u otsutnosti okrivljenoga. U kratkim razlozima poziva se vrhovni sud na § 376. k. p., po kome sudac sreskog suda može odmah po prijemu prijave ili zahtjeva odrediti pretres, ako je pruženo dovoljno dokaza, te na § 382., po kome može odrediti potrebne izvidjaje, i konačno na § 389. k. p., koji se u toj presudi doslovno navodi.

Prema presudi kasacionog suda u Beogradu od 7. studenoga 1934. Kre. 901. sudac kod sreskoga suda ne može izreći presude protivokrivljenogapo§ 389. k. p. bez njegovog saslušanja na javnom pretresu. U obrazloženju te presude se navodi, da je propis § 389. k· p. u tijesnoj vezi sa propisom § 373. k. p., po kome se pretres može održati u otsutnosti optuženika samo onda, ako je on već u pripremnom sudskom postupku prije pretresa ispitan, i tada samo, ako sudac nadje da prisustvo optuženikovo nije potrebno, radi razjašnjenja stvari i utvrdjivanja istine. Dalje se navodi, da bi bilo proizvoljno i protivno propisu § 373. st. 2. k. p. tumačiti § 389. od 2. k. p. tako, da se presuda može donijeti, a da se optuženi ne sasluša. Takovo tumačenje — veli dalje — bilo bi protivno čl. 7. ustava za kraljevinu Jugoslaviju, po kome nitko ne može biti osudjen, dok ne bude nadležno saslušan, a i općemu pravnomu načelu »audiatur et altera pars«.

Kada imamo od dva naša najviša foruma tako dva suprotna rješenja jednog te istog pravnog pitanja iz zakona, koji važi jednako na oba područja tih pravnih foruma, mora da se pita, koje je rješenje ispravno. Ovo je potrebno raščistiti radi pravilne primjene zakona u buduće, jer su ta rješenja mjerodavna za niže sudove, i onaj od sudaca, koje se dohvati slučajno pogrješnog, jer jedno mora biti pogrješno, protuzakonito će primjenjivati zakonske propise u tom pitanju, dokle god ga se bude držao.

Prije svega istaknuo bih, da u navedenoj presudi kasacionoga suda u Beogradu — ako je točno objavljena — postoji po mojem mišljenju »lapsus calami« ili »lapsus linguae«, kad je rečeno, da se bez saslušanja optuženoga baš na glavnom pretresu ne može izreći presuda, kad iz samog obrazloženja navedene presude proizlazi, da može, ako je prije sudski preslušan, a i kod sreskog suda može ovo da bude obzirom na § 382. kao i u tom slučaju, ako je pretres proveden jedanput u njegovoj prisutnosti i odložen. Htjelo se je valjda reći »ako nije prije sudski preslušan«.

Digitized by Google

A sada da se upustimo malo dublje u ovo pitanje.

Prema presudi kasacionog suda u Beogradu propis § 389. u tijesnoj je vezi sa propisom § 373. k. p. Ja ove veze ne vidim. Po mojem mišljenju nemaju ti propisi u pogledu izricanja presude ništa zajedničkoga osim toga, što i jedan i drugi govori, kada se može izreći presuda u otsutnosti okrivljenog. Sve i kad bi ta veza postojala, ako ta dva propisa postavimo na svoja mjesta, kako su postavljeni u krivičnom postupku, raščlanimo ih i usporedimo, te k tome uzmemo u obzir § 374. k. p., koji ih u pravome smislu razdvaja jedan od drugoga, to će nas dovesti do zaključka, protivnoga stanovništvu kasacionog suda u Beogradu, do zaključka, da gornja njegova presuda nije osnovana na zakonu.

Propisi za sudjenje pred sucem pojedincem sadržani su u glavi XXI. k. p. Ova se glava dijeli na dva zasebna otsjeka, od kojih se prvi odnosi na postupak suca pojedinca kod okružnog suda i obuhvaća §§ 372—373. k. p., a drugi na postupak kod sreskog suda, koji obuhvaća §§ 374—389. k. p., a gdje sudi takodjer sudac pojedinac. Prvi paragraf ovog drugog odsjeka glasi: »Za postupak pred sreskim sudom zbog krivičnih djela, za koja je ovaj nadležan, vrijede naredjenja o v o g II. otsjeka, a u koliko ovdje o pojedinim točkama postupka nema naročitih propisa, primjenjivat će se naredjenje o postupku pred okružnim sudom«. Ovo je onaj paragraf, koji, kako rekoh, posve razdvaja propis § 389. k. p. od propisa § 373. k. p. Iz njega jasno proizlazi, da se na postupak pred sreskim sudom imaju primjenjivati samo i isključivo propisi II. otsjeka glave XXI., — propisi, koji su iscrpljivo navedeni za postupak pred sreskim sudom. Primjena drugih propisa kriv. postupka t. j. propisa, koji vrijede za okružni sud bilo kao zborni ili u postupku pred sucem pojedincem, dolaze kod sreskog suda u obzir samo onda, ako u propisima postupka za ovaj nema posebnih propisa o pojedinim točkama postupka.

Propis § 374. imperativno nam dakle nalaže otstupanja od propisa, koji važe za okr. sud, u koliko su ta otstupanja propisana u drugom otsjeku glave XXI.

Iz gornjega proizlazi i to, da se svaki propis postupka pred sreskim sudom ima samostalno tumačiti bez ikakve veze sa propisima postupka za okružni sud. Iznimka je samo, ako se koji propis postupka pred sreskim sudom izričito poziva na koji propis postupka pred okružnim sudom.

Tako se ima tumačiti i § 389. k. p., koji se nalazi u II. otsjeku glave XXI. On se u pogledu izricanja presude u otsutnosti okrivljenoga ne može, a prema gornjem i ne smije dovoditi u vezu sa § 373. k. p., koji se nalazi medju propisima za okružni sud.

Prvi odlomak é 389. k. p. poziva se doduše na § 373. od 2., ali se taj odlomak § 389· k..p. ne odnosi na izricanje presude u otsutnosti okrivljenoga, nego uredjuje pitanje, kada sudac sreskog suda može p o z v a t i okrivljenoga, da lično dodje, ili narediti, da bude predve-

Digitized by Google

den na glavni pretres. Da li će ga sudac tako pozvati ili narediti, da bude predveden, zavisi opet o njegovom nahodjenju, jer zakon ne kaže »sudac će pozvati okrivljenoga ili narediti, da bude predveden«, nego »može ga sudac pozvati, da lično dodje, ili da se — ako je već lično pozvan, pa izostao — dovede, u koliko nije oslobodjen od dužnosti, da lično dodje (§ 373. II.)«. Prema tome, ako je sudac oslobodio okrivljenoga po § 373. II. k. p. od dužnosti, da lično dodje, ne će ga čak moći ni pozvati, da lično pristupi sudu.

Pitanje izricanja presude u otsutnosti okrivljenoga uredjuje tek drugi odlomak § 389. k. p., koji glasi: »Nije li lično prisustvo okrivljenikovo potrebno, ili je okrivljenik već ispitan i dao svoju odbranu, a nije potrebno njegovo suočenje sa svjedocima ili sa okrivljenicima, otpočet će sudac usmeni pretres u njegovom otsustvu, pribrat će dokaze, pa izreći i objaviti presudu.« Prema tome će sudac u sreskom sudu po tom propisu otpočeti pretres i izreći presudu u otsutnosti okrivljenog u dva slučaja:

1. Kad god sudac nadje, da lično prisustvo okrivljenoga nije potrebno, — bez obzira dakle na to, da li je okrivljeni prije saslušan ili ne.

2. Ako je okrivljeni već sudski preslušan, kad god sudac nadje, da njegov prisustvo nije potrebno radi suočenja sa svjedocima ili drugim okrivljenicima. Da li će suočenje okrivljenoga sa svjedocima ili okrivljenicima biti potrebno zavili opet od nahodjenja sučeva.

Sudac sreskoga suda moći će dakle provesti glavni pretres i izreći presudu u otsutnosti okrivljenog, kad god nadje, da njegovo prisustvo nije potrebno bez obzira, da li je on prije saslušan ili ne.

Pozivanja kasacionog suda u Beogradu na § 373. k. p. u ovom je slučaju pa mojem mišljenju neopravdano, jer ga je u pogledu izricanja presude u otsutnosti okrivljenoga § 374. isključio iz propisa, koji važe za sreski sud, kao što sam to gore naveo. Već sama činjenica, da je u propise za sreski sud ušao i propis o izricanju presude u otsutnosti okrivljenog, a da o tome postoji propis i u postupku za okružni sud, upućuje nas obzirom na § 374. k. p. na to, da ti propisi nisu i ne mogu biti isti, kao što to hoće da prikaže spomenuta presuda. Po § 373. k. p. sudac pojedinac kod okružnog suda može izreći presudu u otsutnosti okrivljenoga u dva slučaja:

1. ako optuženi to zahtijeva, i sud ga oslobodi, da lično dodje na pretres; 2. ako je optuženi pravilno pozvan, a nije došao;

ali u oba slučaja uz dvije pretpostavke:

1. da je optuženi sudski ispitan; 2. da sudac drži, da prisustvo optuženog nije potrebno radi razjašnjenja stvari niti za utvrdjenje istine.

Ovo proizlazi iz same stilizacije toga paragrafa.

Digitized by Google

Dok su dakle za izricanje presude u otsutnosti okrivljenoga pred sucem pojedincem okružnoga suda potrebne uz gornje slučajeve i navedene dvije pretpostavke, dotle u postupku pred sreskim sudom ne postoji ni jedna od tih pretpostavaka nego samo to, da sudac nadje, da prisustvo okrivljenoga nije potrebno.

Eto u tome se razlikuje propis § 389. k. p. od propisa § 373. k. p., i kad je zakon postavio izričito drugi propis za izricanje presude u otsutnosti okrivljenoga u postupku pred sreskim sudom, onda se toga propisa moramo i držati.

Pozivanje kasacionog suda u Beogradu na član 7. ustava po mojem mišljenju nije bilo potrebno obzirom na pravilo, da »lex posterior derogat legi priori«. Naš zakon o krivičnom postupku je mladji od ustava, pa kad bi izmedju njih i bilo kakvo protuslovlje, morali bi se držati zakona o sudskom krivičnom postupku (!!). Spomenuta presuda u ostalom nije ni uzela u obzir u cijelosti član 7. ustava, nego samo jedan dio istoga, koji glasi: »Nitko ne može biti osudjen, dok ne bude nadležno saslušan, ili zakonitim načinom pozvan, da se brani.« Glavni pretres ne može se provesti, a da se na njega ne pozove okrivljeni, a time se on poziva zakonskim načinom, da se brani. Ako on taj poziv prezre i ne će da dodje, ne postoji nikakva zapreka ni po ustavu, a ni po sudskom kriv. postupku za sreski sud, da se pretres provede u njegovoj otsutnosti, i da eventualno okrivljeni bude osudjen. Ovo vrijedi i za istaknuto načelo »audiatur et altera pars«.

Iz izloženoga rekao bih, da je presuda vrhovnog suda u Sarajevu ispravnija i da treba zauzeti stanovište, koje je zauzela ta presuda.

Nije mi bila svrha, da kritikujem rješenja viših sudova, a pogotovu ne rješenja kasacionog suda u Beogradu, koji visoko cijenim. Na ovo pisanje se ne bih možda ni odlučio, da spomenuta presuda nije objavljena u našim časopisima, kao što je objavljena i presuda vrhovnog suda u Sarajevu u posebnoj zbirci rješitaba viših sudova. Ovo svoje mišljenje iznosim samo radi opće koristi nas, a pogotovu mladjih sudaca i u interesu pravilne primjene zakona. Ako je moje mišljenje neosnovano, naći će se netko, koji će ga pobiti, pa ćemo doći do zaključka, da je presuda kasacionog suda u Beogradu ispravna, a ona vrhovnog suda u Sarajevu neispravna.

Dobro je, da naši stručni časopisi objavljuju rješenja viših sudova, jer nam time pružaju pomagala, kako valja da se shvaća ovo ili ono pravno pitanje. Presude, koje je iznio gosp. dr. Steinmetz Ivan u »Mjesečniku« pod naslovom »Pogrješna sudačka praksa«, donijelo je »Pravosudje«, a ovu presudu kasacionog suda u Beogradu »Pravosudje« i »Pravni život«, — oba lista, koja je nedavno preporučilo sudovima ministarstvo pravde. Ali uredništva svih pa i tih naših stručnih časopisa treba da kod priopćivanja sudskih rješenja postupaju oprezno, jer poradi preopterećenosti sudova poslom i radi novih zakonskih propisa, čija se primjena još nije stavila na čvrstu podlogu, može koje rješenje ne samo nižega nego i višega suda ispasti neispravno.

Digitized by Google

Zastara prava u vezi sa visećom parnicom po § 1497. o. g. z.

Napisao dr. Smolčić Vinko, odvjetnik u Šibeniku.

Važnost je uporabe § 1497 o. g. z. u zadnje doba porasla u tome, što se je počelo od visokih sudova davati slučaju prekinuća zastare po tužbi redovito tako jedno široko tumačenje, da time postaje nemoguće čovjeku, koji radi sa zakonima i kojemu je zarada ovisna o zakonu, unaprijed predvidjeti što li sve može da bude ocijenjeno kao redoviti ili neredoviti nastavak parnice; da za stranke u parnici postaje skoro pitanje slučajne sreće, da li će se dispozicija zakona u pojmu redovitog nastavka parnice uvažiti na korist aktivnog ili pasivnog procesualnog interesa.

Nedvojbeno je, da je sudu u tumačenju zakona slobodno polje, pa je i ovaj pojam specijalno naglašen i od vrhovnog suda u Beču baš u pogledu dispozicije preknuća zastare po prikazanoj tužbi i po postupku pred sudom. No bila kakva ta sloboda sudačkog mišljenja, to ipak ona ne može biti bez stanovite granice i po zakonu i po logici, jer kad bi to bilo, onda bismo dobili ne tumačenje zakona, nego bi se ono lako moglo pretvoriti u samovolju, koja nije pripustljiva u ocjeni stranačkih prava i koja ne može da opstoji danas u ocjeni dispozicija o. g. z., koji već djeluje preko 100 godina.

Pravno odredjenje § 1497 o. g. z. stoji u tome, da stanovita započeta zastara prava biva prekinuta, ili uopće spriječena u nastupu time, što ovlaštenik prava tuži protivnika na sud, a da pri tome biva tužba redovito proslijedjena. Ako se tužba povuče ili odbaci i ako postupak redovito ne proslijedi, onda može doći do obistinjenja zastare, kao da nije bila nikada prekinuta. Pitanje povlačenja odnosno odbijanja tužbe je jasno i ne treba specijalnoga tumačenja, dok može da bude predmetom rasprave samo slučaj redovitog prosljedjenja tražbe t. j. kada li se mora smatrati jedna tužba redovito proslijedjenom i kada redovito neproslijedjenom, i kad li se po tome može smatrati zastara prekinutom ili ne u vezi sa aktivnim djelovanjem stranaka u parnici. U zadnje je doba sudbena praksa u ovom pravnom pitanju poprimila tako široko tumačenje, da je vjerojatno prekoračila granice i opseg onog misaonoga prostora, u kojem može da bude sudu slobodna uporaba zakona.

Nema sumnje, da ustanova § 1497 o. g. z. sadržava u sebi odredbu materijalnog prava, po kojoj gradjanskom pravnom licu bivaju zajamčena prava dotično sačuvanje i svršetak istih. Ustanova je dakle u prvom redu materijalne važnosti, ali ista sama upućuje na formalno pravo, koje može nju da upotpunjuje i po kojem je jedino moguće suditi, da li se pravo obistinilo ili ne. Sudjenje dakle o tome, da li se prekinuće zastare obistinilo ili ne, je proste procesualne naravi i može biti o tome sudjeno samo u garnicama našeg gradjanskog postupnika.

Po stilizaciji već više puta spomenutog paragrafa prekinuće nastaje »wenn er von dem Berechtigten belangt, und die Klage gehörig

Digitized by Google

fortgesetzt wird«. Po ovim riječima zakona bilo bi jasno, da za prekinuće zastare treba da tražba bude prikazana sudu po ovlašteniku proti obvezaniku i da tražba i postupak bude redovito proslijedjen, te rekbi da nema spora u tome, što kao subjekt aktivnosti toli u prikazanju tražbe koli u prosljedjenju postupka može biti posmatran samo i jedino tužitelj t. j. drugim riječima ovlaštenik prava, i da je o njegovom djelovanju ovisno prekinuće zastare i u prikazanju tužbe i u prosjedjenju redovitog postupka.

Po ovome djelovanje trećih lica ne može da imade važnosti djelovanje suda, djelovanje tuženika ostaje bespredmetno za utvrdjenje onih čina, koji su nužni za prekinuće zastare.

U vezi sa ovim odlučnim položajem tužitelja u postupku je praksa odredila svoju misao u stanovitim formulama i utvrdila, da može da bude postupak »nicht gehörig fortgesetzt« za slučaj »beharrlicher Nichtbetätigung des Klägers«, a ovi su pojmovi prenešeni u hrvatski jezik sa riječima »neobične bezbrižnosti tužiočeve« i »njegove uporne nedjelatnosti«, pa je pri tome praksa ustanovila, da će se suditi o bezbrižnosti i nedjelatnosti tužiočeve »von Fall zu Fall nach Ermessen«.

Treba sada odrediti, gdje i kada može da bude slučaj neobične bezbrižnosti i nedjelatnosti tužiočeve u procesualnom pogledu, kakve je vrsti sloboda sučevog odredjenja od slučaja do slučaja i da li u tome imade svojih pravnih i logičnih granica.

Prva misao u odredjenju tih pojmova pada samo i isključivo na propise drugog odjelka IV glave gradj. post., u kojem se govori o prekidu i mirovanju postupka. Rekbi da je moguće pojmiti nedjelatnosti stranke i neobične bezbrižnosti iste, a osobito tražitelja, samo i jedino u prekinutom postupku i u mirovanju postupka, gdje zakon izričito odredjuje potrebu djelovanja tražitelja; gdje zakon zahtijeva za nastavak prekinutog postupka poseban prijedlog i prijedlog odredjenja ročišta (§§ 228, 233 grpp.).

I zbilja misao, da ustanova § 1497 ogz imade u postupniku i to baš u glavi IV, drugom odjelku odgovarajuće odredbe, kojima se cijela pravna slika uokviruje, je najispravnija, jer prije svega, kako smo već rekli, odredbe zakona ne mogu ostati bez nužnih granica, a uz to protivi se elementarnim pojmovima postupka, smatrati ga prekinutim, ako je još viseći pred sudom, te nije moguće govoriti o kakvom prekinuću.

Postupak neprekinut stoji izravno pod nadzorom suda, koji imade potpunu diskrecionu vlast i dužnost ravnati sa postupkom u granicama zakona i raspoloživoga vremena u sudbenom radu. Protivi se vakomu pojimanju, da u takvom visećem postupku može biti zanemarenja stranaka, koje bi mogle dati povoda neopravdanom produbljenju parnice. Pretsjednik senata u neprekinutom i visećem postupku imade potpunu vlast, te je o njemu ovisno, da li će se po-

Digitized by Google

stupkom nastaviti ili ne, pa već iz ovog pojma slijedi, da ne bi moglo biti odgovornosti stranaka i trećih lica i to utjecajem na sam postupak i na pravo prijeporno ili na ona prava, koja mogu biti u vezi sa prijepornim pravom, kao što je n. p. zastara.

Izgleda, da su i glavni tumači istoga mišljenja, pa da tako i Ehrenzweig shvaća slučaj § 1497 ogz., kada u § 133 svojega sistema govori u vezi sa dispozicijom gradj. zakonika samo i jedino o procesualnim slučajevima IV glave, drugog odjeljka g. p-a, a da nema ni riječi o kakvom slučaju preko tih granica prekinutog ili ležećeg postupka.

No i kad bi htjeli dozvoliti mogućnost, da stanoviti gradjanski postupak pred sudom bude posmatran redovito neproslijedjenim, iako nije prekinut i ne počiva, i to uvažujući sve nepredvidljive slučajeve, koji mogu imati veze sa procesualnim djelovanjem stranaka, to ipak bez svake sumnje i ovaj opširni pojam i opširna mogućnost mora da imade svoju granicu, a ne može da bude prepuštena isključivo, bez stega, sudbenoj volji.

Gdje je dakle granica u odredjenju nemarnosti tužitelja i odredjenju one nemarnosti, po kojoj može biti posmatran tužitelj odgovornim za neredovito prosljedjenje postupka, te mu može biti na teret upotrijebljena dispozicija § 1497 neprekinuća zastare? Na odgovor ovom pitanju stoji sama i jedina misao, da takovo nešto može da bude ubrojeno na teret tužitelja, ako mu može biti pripisana kakva dosta krupna krivica i to pravne i procesualne naravi.

Ovim, što smo do sada rekli, nije rečeno, da u slučajevima IV glave drugog odjeljka mora biti uvijek postupak posmatran neredovito proslijedjenim, ako tužitelj nije nastavio postupkom kroz najkraće vrijeme, iza kako mu je to bilo procesualno moguće. I u ovakvim slučajevima može biti govora o zanemarenom ili nezanemarenom postupanju tužitelja, pa će i u ovakvim slučajevima odrediti granicu stanovita culpa, koju sudac može po vlastitoj uvidjavnosti utvrditi.

No u slučajevima preko granica prekinutoga ili ležećega postupka, kad i nema na prosudjenje slučaja ovako važne pretpostavke, opet može da bude postavljena granica od same culpae i to ozbiljne culpae i zakonsko procesualne culpae, jer ne može da slučaj izvan postupka, i koji nema nikakve veze sa postupkom, odluči o pravima stranaka ni sa materijalnog ni sa procesualnoga gledišta Čovjek živi u općem životu, pa može da imade raznovrsnih veza i obveza, koje ne mogu biti vezane na stanoviti parnični postupak; i bolesti i putovanja mogu djelovati na duljinu postupka, ali ovakve pojave nemaju nikada odlučne važnosti u jednoj parnici, niti mogu biti uzete na odredjenje kakve krivice tužitelja ili tuženika, jer ne prikazuju nikakvu pravnu činjenicu, po kojoj može biti odredjena pravna odgovornost.

Culpa, koja može biti uvažena u ovakvom pitanju i u ovako opširnom krugu sučevog djelovanja, mora biti krupnije prirode, osim — kako smo rekli — zakonske naravi, jer svako najmanje zanemarenje

Digitized by Google

ne može odlučiti o pravima ljudi, tim više, što u pravnom pojmu neredovito prosljedjenog postupka po § 1497 o. g. z. stoji, kao nekakva predmnjeva, odreka prava tužitelja, iz koje se izvodi obistinjenje zastare.

Po ovom pojmu pravnoga nemara i krupnije nedjelatnosti može da granica pojma neredovito proslijedjenoga postupka bude odredjena po sučevoj uvidjavnosti. Pojam je dosta širok, ali donekle može biti u praksi trpljen, ako naidje na osobito oštroumnu uvidjavnost suca.

Do ove točke ne može biti prigovora onome, što je u ovoj kratkoj raspravici iznešeno, ali izvadjajući dalje, dolazimo da prijepornijega terena ondje, gdje se sada u praksi počelo da uvlači mišljenje, da je slobodno sucu ocijeniti slučaj i bez obzira na pravnu odgovornost tužitelja, ocijenjujući samo i jedino trajanje postupka i to naravno uvijek govoreći o slučajevima, gdje postupak nije bio nikada prekinut i gdje nije bilo mirovanja postupka. Ovakvu pravnu praksu smatramo krupnom pogrješkom, — sposobnom povrede najelementarnijih subjektivnih prava stranaka i to povrede, koja u sebi iznenadjuje, koja u sebi nije bila predvidljiva i koja po tome stvara u životu nestalnost, što je baš u opreci sa svrhama zakona.

Dogodilo se je n. pr., da je bilo od suda naredjeno tražitelju prikazanje nekakvih dokaza i dan rok za to prikazanje. Tražitelj nije učinio ništa i nije odgovorio, a postupak je tako bio zaboravljen i od suda i od stranke u metežu navale posala prošlih godina. Iza stanovitoga vremena postupak je bio preuzet i iznenada biva postupku apliciran pojam, da je bio neredovito proslijedjen, krivica pripisana tražitelju, posmatrana zastara obistinjenom i tražba odbijena.

U ovako sličnom skematično prikazanom slučaju jasno se vidi prekoračenje granica, u kojima može djelovati sudbena uvidjavnost po formuli § 1497 o. g. z., jer kad bi ova praksa mogla da vrijedi, onda bi bilo moguće pozvati na odgovornost tražitelja za bilo koje djelovanje trećeg lica, ili za bilo koju posljedicu slučaja.

Rečeno je gore, da odgovornost tražitelja u neredovito proslijedjenom postupku mora da bude pravne i procesualne naravi i da ne bude odgovornosti suda i sudbenih vlasti, a ne može biti govora o kakvoj odgovornosti tužitelja, gdje je on vršio jedno svoje pravo i gdje je produljenje postupka slijedilo radi sudbenoga nemara. U tome, što tražitelj nije udovoljio nalogu, da razjasni tražbu i da dade dokaze, to je on vršio jedno svoje nedvojbeno i neosporno pravo, jer nijedna stranka nije dužna, da pruža ni razjašnjenja ni da dade dokaza, a sudu je poslije slobodno, da ovu uskratu tražitelja u vezi sa drugim materijalom parnice ocijeni po vlastitoj uvidjavnosti.

Ako dakle tražitelj nije udovoljio takvu nalogu suda, onda ne može biti posmatran krivim, jer je vršio samo jedno svoje pravo, a ako postupak nije bio proslijedjen iza minulog roka, to opet nije kriv tražitelj, jer je njemu zakonom nametnuta dužnost, da pita prosljedjenje postupka samo u slučajevima IV glave, drugoga odjeljka, kad je po-

Digitized by Google

stupak bio prekinut ili kad je postupak mirovao, a kad tog slučaja nema, onda je sama dužnost suda odredjenje rasprave po vlastitoj poslovnoj mogućnosti. Ako to sud nije učinio, nije kriv tražitelj, te mu ne mogu biti nametnute posljedice neredovito proslijedjenog postupka po spomenutom paragrafu o. g. z.

Ovo je stanovište jasno i ne može da ne bude neispravno, jer kad to ne bi bilo tako, došli bi do najvećeg apsurduma. Moglo bi se naime, desiti, da tražitelj prikaže redovitu tražbu 2—3 dana prije, nego li se zastara obistini, te da kad je on to učinio, ne promisli dalje na nastavak postupka, a da pri tome sud zaboravi za nedogledno vrijeme odredjenje prvoga ročišta. Kad bi vrijedila praksa, koja se ne odobrava ovdje u uporabi pojma neredovitog proslijedjenoga postupka, to bi onda i u takvom slučaju iza par mjeseci, što nije bila odredjena rasprava, mogao sudac da sudi, da postupak nije bio redovito proslijedjen, jer da se tražitelj nije zanimao, da upita, zašto mu nije bilo odredjeno prvo ročište. Ovakvo bi shvaćanje bilo očevidno pogrješno.

Moglo bi se desiti, da n. pr. pri kojoj višoj molbi ne bude odredjena rasprava ili da ne bude pravni lijek riješen kroz stanoviti niz godina i to radi prenatrpanosti posla, pa bi onda bilo smiješno, kad bi došlo do rasprave i do rješenja, utvrdjenje, da postupak nije bio redovito proslijedjen zato, što se tražitelj nije brinuo, da vidi, zašto mu rasprava nije odredjena i zašto se toliko oteže sa rješenjem, n. pr. revizije.

Došli smo do apsurduma, a to ne može da stoji, te je po tome, izvadjajući a contrario, jasno, da se slučaj § 1497 o. g. z. u pojmu neredovito proslijedjenog postupka može obistinit samo onda, ako je tražitelj zanemario koju svoju izričito odredjenu zakonsku dužnost i kad nemar i produljenje postupka ne spada na teret suda.

Iznijelia smo ove misli u namjeri, da posluže, ako su ispravne, ispravnom tumačenju zakona i to u nekakvom pojmu prava, koje ne zastaruje nikada i ne može da zastari i to u pojmu liberalnog zakonskog tumačenja, po kojem svaka ustanova zakona i svaka uporaba zakona mora biti upotrijebljena u što liberalnijem opsegu na rješenje pravice, a ne na samo rješenje procesualnih formula.

Zakon nesumnjivo predvidja stegâ, a sa materijalnog pravnog gledišta stega je i zastara, ali obzirom na to, što je zastara ustanova stvorena ne na realno rješenje prijepora medju ljudima, no samo kao shodna nužna granica na ograničenje prijepora; obzirom dakle, da je zastara pojam iznimke i to više procesualne naravi nego li materijalnog prava, iako stvara materijalnih posljedica, to onda nužno iz toga mora da slijedi, po naglašenom liberalnom pojmu uporabe zakona, da ustanova mora biti upotrijebljena velikim oprezom a u dvojbi negativnom stegom, a ne obratno, a to osobito u potpuno procesualnoj ustanovi §-a 1497 o. g. z.

Ovo shvaćanje je tim potrebitije, jer inače, kad bi se ubrojilo na teret tražitelja i što je njegovo pravo i što je sud zanemario, to bi onda ustanova o. g. z., kojom se mi bavimo, pala na odveć malenu tendenciju prostog rješenja spisa po birokratskoj shodnosti.

Digitized by Google

Lažna prijava vlasti i kleveta

Napisao dr. Pajk Zvonimir, sudac okružnoga suda u Zagrebu.

Osobe, oštećene krivičnim djelima, prijavljuju to obično vlastima u zaštitu svog oštećenog interesa u namjeri, da se povede krivični postupak, a kod toga često traže gonjenje izvjesnoga lica, koje smatraju učiniocem tog krivičnoga djela. Ali mnoga prijavljena lica, kad drže tu prijavu lažnom i neosnovanom, reagiraju na to bilo tako, da protiv ovakvoga prijavitelja predaju prijavu radi prestupa protiv pravosudja iz § 139. k. z. (lažna prijava vlasti), koji se goni po službenoj dužnosti, bilo da ga tuže kao privatni tužioci radi prestupa protiv časti iz § 301. k. z. (kleveta), bilo da čine oboje.

U praksi se vrlo rijetko dogadja, da državna tužištva dižu optužnicu radi djela iz §-a 139. k. z., nego većinom odbacuju takove prijave. Isto se tako u praksi vrlo rijetko dešava, da bi nakon takvog odbačaja privatni učesnici kao tužioci po §-u 53. k. p. nastavili gonjenje zbog djela iz §-a 139. k. z., a u koliko to ipak katkad čine, nemaju kod toga redovito uspjeha, tako da zbog krivičnoga djela prijavljena lica ostaju redovno bez zaštite u pravcu prestupa § 139. k. z., čega radi traže zaštitu zbog prestupa iz § 301. k. z.

No tu zaštitu po §-u 301. k. z. uskraćuju neki sudovi, pa je tako u praksi nastao spor o tome, da li mogu zbog krivičnoga djela lažno prijavljena lica tražiti zaštitu po §-u 301. k. z. bilo u isto vrijeme s gonjenjem zbog prestupa iz § 139. k. z. bilo samo zbog prestupa iz § 301. k. z.

O tome pitanju imamo tri mišljenja: 1. da se lažnom prijavom vlasti može počiniti samo prestup iz § 139. k. z., a nikako prestup iz § 301. k. z.; 2. da ima t. zv. supsidijarni sticaj (sticaj zakona), po kome — samo ako taj čin nema obilježja prestupa iz § 139. k. z. — može da postoji prestup iz § 301. k. z.; 3) da postoji idealni sticaj obaju krivičnih djela po § 61. k. z.

Nijedan od naših domaćih pisaca nije se tim spornim pitanjem, koliko je meni poznato, bavio osim dr. Muhe člankom[1]), u kome brani prvo mišljenje, i dr. Živanović Tomo u svojem djelu[2]), u kome brani treće mišljenje.

U sudskoj praksi zastupano je prvo mišljenje u presuda apelacionoga suda u Zagrebu od 6. kolovoza 1931. Kppa 676/31[3]), drugo mišljenje u presudi apelacionoga suda u Ljubljani od 23. prosinca 1931. Kppa 506/31[4]) kao što i u presudi apelacionoga suda u Zagrebu od 23. ožujka 1933. Kppa 33/35.[5]) Konačno je presuda apelacionoga suda u Zagrebu od 28. veljače 1934. Kppa 645/33., koja nije tiskom objelodanjena, za treće mišljenje. Presuda apelacionoga suda u Splitu od 28. prosinca 1932. Kppa 264/32[6]) pobija subsidijarni sticaj, ali se iz njezina obrazloženja ne vidi, uz koje mišljenje pristaje.

---

[1]) »Mjesečnik« god. 1932. str. 336—341.

[2]) Osnovi krivič. prava. Opći dio. otsjek II., glava I. § 49., idealni sticaj krivič. djela. str. 187—195. Posebni dio. I. knj., otsjek IV., glava XVIII. § 34. str. 114—119119. (Beograd 1923.)

[3]) Otisnuta u izdanju krivič. zakona od dra. Breberine.

[4]) Otisnuta u izdanju: Krivič. zakonik i 343 rješenja svih apelac. sudova i svih odjeljenja kasacionoga suda od Laze Urošević a, Sarajevo 1935.

[5]) Otisnuta kod dra Breberine l. c.

[6]) Urošević ibidem

Digitized by Google

Da se gore spomenuta mišljenja uzmognu ispravno prosuditi, potrebno je prije svega utvrditi, koja su zajednička, a koja su različita obilježja prestupa iz §§ 139. i 301. k. z.

Zajednička su ova: 1. iznošenje, 2. nešto neistinitoga.

Razlike su ove:

3. Način iznošenja i to kod § 301. svako iznošenje pred društvo (generalno iznošenje), a kod § 139. samo iznošenje prijavom vlasti (specijalno iznošenje).

4. Predmet iznošenja je kod § 139. krivično djelo, a kod § 301. nešto, što škodi časti, dobromu imenu ili privatnoj vjeresiji oklevetanoga.

5. Kod §-a 139. umišljaj sastoji u namjeri, da se otpočne krivični postupak, a kod §-a 301. u svijesti, da izneseno škodi časti i t. d. oklevetanoga.

6. Kod §-a 139. mora se okrivljeniku dokazati neistinitost iznesenoga, dok je kod §-a 301. na okrivljeniku, da dokaže istinitost. Materijalno pravo nalaže naime okrivljeniku, ako se hoće osloboditi kazni, da mora dokazati istinitost. Ovo je izuzetak od pravila, da se sud ima po službenoj dužnosti starati oko sabiranja dokaza, t. j. da je sabiranje dokaza officium iudicis. Taj izuzetak navadja izrijekom dr. Ogorelica[7]) navodeći[8]) Lamascha, koji veli, da nikad ne mora tužilac dokazivati neistinitost onoga, što mu okrivljeni predbacuje, jer zakon to predmnijeva, ako okrivljenik ne dokaže istinitost okolnosti, koje iznosi. Prema tome je neistinitost okrivljenja praesumptio legis u slučaju, ako ne uspije dokaz istinitosti po §-u 311. k. z. Tako misli i dr. Živanović[9]), da je na okrivljeniku dužnost, da dokazuje, jer se radi o njegovome tvrdjenju, da kleveta postoji, čim tuženi nije uspio dokazati istinitost djela.

7. Umišljaj mora obuhvaćati sve objektivne elemente krivičnoga djela. Ovamo ide naročito svijest o neistinitosti okrivljenja, o kojem § 139. govori naročito riječima: »protiv svog uvjerenja«. Oba se prestupa mogu dakle počiniti s umišljajem, što se tiče istinitosti iznesenoga. Ali kod §-a 139. zabluda u to mpravcu po §-u 19. k. z. oslobadja okrivljenika odgovornosti. Ovaj općeniti propis §-a 19. k. z. vrijedi za mišljaj svakoga krivičnoga djela. No u II. odj. §-a 19. k. z. ima izuzetak od tog pravila tako, da će okrivljenik — iako je u zabludi — ipak odgovarati za nehatno krivično djelo, ako je za nehat propisana kazna. S tim je u skladu propis § 304. k. z., po kome je isključena kažnjivost u slučaju izvinjavajuće (dakle neskrivljene) zablude, pa se prama tome klevetnik ima kazniti, ako je iz nehata skrivio zabludu. Zakon je dakle za klevetnika stroži, jer za nekažnjivost zahtijeva nehatnu zabludu, pa se stoga može prestup iz §-a 301. k. z. počiniti nehatom. Prema tome svijest o neistinitosti djela nije potrebna za klevetu[10]) dok je potrebna za prestup iz §-a 139. k. z.

8. Po §-u 139. k. z. napada se pravno dobro države dotično pravosudja, kojim se krši norma: »Ne napadaj sigurnost funkcioniranja pravosudja lažnim prijavama«, a po §-u 301. k. z. napada se pravno dobro časti kod individua, kojim se krši norma: »Ne napadaj čast sugradjanina«. Napadaju se dakle

---

7) Kazneno procesualno pravo, god. 1899., § 35 str. 333 i 334.

8) l. c. str. 334, op. 1.

9) l. c. Posebni dio, I. knj., str. 129., 2 a, str. 130. e).

10) Živanović ibidem, str. 131. b).

Digitized by Google

dva skroz različita pravna dobra dvaju sasvim različitih subjekata i krše dvije norme skroz različitog sadržaja.

9. S pojmom napadaja na dva različita subjekta dotično pravna dobra skopčano je različito pravo gonjenja. Kod §-a 139. k. z. goni po službenoj dužnosti državno tužioštvo, a kod §-a 301. k. z. privatni tužilac po svojoj volji. Ovo nisu doduše obilježja samoga bića, ali je to posljedica materijalnopravne prirode, jer materijalni zakon odredjuje, tko ima pravo gonjenja, pa je prama tome pravo privatnog tužioca na gonjenje njegovo subjektivno pravo osnovano na materijalnom zakonu.

Prvo mišljenje zastupa naročito dr. K a r l B i n d i n g. Po njemu prestup iz § 139. k. z. konzumira prestup iz § 301. k. z. kod prijave vlasti. Binding[11]) smatra, da predleži konzumcija, kada jedan krivični zakon biće i prijetnju kaznom drugoga krivičnog zakona djelomično iscrpe i u toliko ga stavi van snage, dakle konzumira. Konzumciju drži Binding za jednu vrstu sticaja zakona, a sticaj zakona (Gesetzes-Konkurenz) za razliku od sticaja krivičnih djela (Verbrechens-Konkurrenz) jest po Binding-u[12]) u tome, da se jedno biće dade svrstati pod različite krivične zakone, ali do primjene dolazi samo jedan krivični zakon. Ž i v a n o v i ć[13]) zove takov sticaj prividni idealni sticaj krivičnih djela. U konkretnom slučaju dolazi po Binding-u do primjene samo §-a 139. k. z., jer je napadaj na pravosudje počinjen klevetom i tako je ova konzumirana.

Ako držimo na umu gore spomenutu analizu §§ 139. i 301., vidimo, da je moguća konzumcija samo u pogledu obilježja od 1—2, ali u obilježjima od 3.—.8 su tako krupne razlike, da je konzumcija nemoguća. Naročito kod 8. ne može biti konzumcije tako različitih normi i pravnih dobara. Jasno je dalje, da ne može dužnost dokazivanja po §-u 139. konzumirati dužnost dokazivanja naloženu okrivljeniku po §-u 301. k. z., jer jedna dužnost isključuje drugu, niti može umišljaj pod 7. primiti u sebe kulpu, koja je posebna vrsta krivnje tako, da umišljaj isključuje kulpu. Pa i umišljaj § 139. k. z. pod 5., da se otpočne krivični postupak, ne može konzumirati umišljaj §-a 301. k. z. u pravcu svijesti, da izneseno škodi časti, jer — iako oba ova umišljaja mogu da su jedan pored drugoga, ipak ne može prvi drugoga konzumirati, kada svaki znači nešto skroz različito.

Binding je dakle, govoreći o napadaju na pravosudje klevetom, posljednju sasvim općenito primijenio, a da kod toga nije samu klevetu analizirao niti njezina obilježja različita od obilježja lažnog optuženja uzeo u obzir. Binding[14]) je u ostalom u opreci sa samim sobom, jer dok kod odredjivanja pojma jednoga djela čini to djelo ovisnim od jedinstva pravnoga dobra u smislu kršenja jedne norme i o momentu volje, da se stanovita norma samo jedanput prekrši, hoće sada da konzumpcijom dvaju prestupa sa raznim pravnim dobrima i ravnim normama kao i raznim voljama čini jedno djelo.

Dr. M u h a[15]) i gore citirana presuda apelacionoga suda u Zagrebu Kppa 676/31 su takodjer za prvo mišljenje, ali ga drukčije obrazlažu. Oni

---

11) Bindung Dr. Karl, Handbuch des Straffrechtes, Leipzig 1885, I. svez. § 77 VI., str. 363. i slij.

12) ibidem str. 526.

13) l. c., Opći dio, str. 193.

14) l. c. str. 529—535.

15) l. c. str. 336—341.

Digitized by Google

nalaze, da je kod obaju prestupa zajednički kriterij u tome: a) što kod oba krivična djela može da bude predmet iznošenja krivično djelo, zatim b) da nema razlike ni u umišljaju u pravcu neistinitosti, jer da i kod klevete može biti slučaj, da učinilac iznosi nešto neistinito t. j. sa sviješću, da je neistinito, nego c) da je razlike samo u načinu iznošenja naime po §-u 139. k. z. prijavom vlasti, a po § 301. k. z. iznošenjem pred društvo. Muha i spomenuta presuda stoje dakle, tako rekavši, na stanovištu istovjetnosti sviju obilježja obaju djela osim obilježja pod c), a na posljednjoj razlici osnivaju svoje mišljenje govoreći, da je to bivstveni argumenat, osnovan na različitoj prirodi obaju djela, smatrajući tu razliku tako važnom, da dosljedno tome drže, da se ovdje radi o dvjema skroz različitim krivičnim djelima. Po njihovom dakle mišljenju kod prijave vlasti može biti govora samo o prestupu iz §-a 139. k. z., a isključen je prestup iz §-a 301. k. z.

Prvo ne stoji, da mora biti zajednica gore pod a), jer je — kako je već gore po 4) razloženo — predmet iznošenja po § 139. k. z. krivično djelo, a kod § 301. k. z. nečasno djelo, a zajednica će postojati samo u slučaju, ako je to krivično djelo ujedno i nečasno u smislu § 301. k. z., a da ipak i u tom slučaju ima razlika u kršenju dviju normi skroz različitih pravnih dobara i subjekata, od kojih svaki ima samostalno pravo gonjenja. Zajednica o umišljaju pod b) može da bude, ali zato ima još daljih razlika gore 4., 5., 6., 7. i 8., a o kakovoj istovjetnosti ili zajednici obilježja nema ni govora.

Razlika izmedju prestupa iz §§ 139. i 301. ima dakle više, a ne samo ona pod c). Na osnovu tih razlika ne može se izvesti zaključak, da jedan prestup isključuje drugi, nego slijedi protivno, da — ako se u jednom djelu sastanu sva obilježja obaju prestupa — imamo idealni sticaj po § 61. k. z., a u tome i jest pravni pojam idealnog sticaja, da u jednom djelu postoje sva obilježja različitih krivičnih zakona.

Dr. Muha ističe osim toga, da je po propisima k. z. i k. p. — koje posebno citira — gonjenje krivičnih djela u prvotnom interesu države, a odatle da slijedi, da državna vlast može imati samo relativan obzir prema interesima pojedinih prijavljenika. Obzir prema časti i ugledu prijavljenoga potisnut je u takovim slučajevima sasvim u pozadinu kraj prvotnoga interesa države za kažnjavanje krivičnih djela; i da je zato djelo iz § 139. k. z. uvršteno u poglavlje o krivičnim djelima protiv pravosudja, a ne u ono o krivičnim djelima protiv časti. Prema tome uzima dr. Muha iz cijeloga sistema krivičnoga zakona i postupka jedno pravno pravilo, koje primjenjuje na ovaj slučaj, dakle upotrebljuje t. zv. analogiju juris. Kada bi takova analogija i bila dozvoljena, nema joj mjesta u ovome slučaju, kad se uzme u obzir, da su kod § 301. k. z. ustanovljene dužnosti dokaza za okrivljenika i kulpozno skrivljene zablude, dakle ustanove skroz singularne prirode (ius singulare), koje se odvajaju od općih pravnih pravila (ius commune) o teretu dokaza i umišljaju, pa su upravo izuzeci od općih pravila.[16]) Po tim izuzecima se pravno dobro časti pogoduje na štetu okrivljenika; dakle ti se izuzeci kose s općim pravnim sistemom, zbog česa je analogija općega pravnog sistema na štetu pravnog dobra časti upravo isključena.

---

[16]) Dr. Dolenc u svome tumaču krivičnog zakona str. 306 smatra ustanovu izvinjavajuće zablude izuzetkom spram §§ 19 i 20 k. z., a isto tako i dr. Ogorelica l. c. str. 333. smatra izuzetkom dužnost okrivljenika, da dokaže istinitost, kako je gore rečeno.

Digitized by Google

Prvo je dakle mišljenje neosnovano.

Spomenuta presuda apelacionog suda u Ljubljani tvrdi, da je djelo iz § 139. k. z. specijalni, a djelo iz § 301. k. z. generalni delikt. To da slijedi iz historijata § 139. k. z., srpski k. z. (§ 209.) da ga uvrštava u glavu o zločinima protiv časti, a tako i neka strana zakonodavstva. Djelo iz § 139. k. z. da je dakle specijalizirana i u subjektivnom pogledu po namjeri kvalifikovana kleveta. Izmedju obaju dakle prestupa da ne može biti idealnog sticaja, nego samo nepravi zakonski sticaj (načelo supsidijarnosti).

Po Bindingu[17]) jesu četiri vrste sticaja zakona: 1. kad je jedan lex generalis a drugi lex specialis, 2. kad je po srijedi konzumcija, 3. kad stoje u odnosu alternativnosti ili 4. supsidijarnosti.

Odnos alternativnosti je po dru Fingeru Augustu[18]), koji govori samo o dvjema vrstama sticaja zakona t. j. o alternativnosti i supsidijarnosti, kad zakonodavac isto protupravno djelo posmatra s raznih kriminalnih stanovišta, pa ga prema tome učini učinom (bićem) kod više pravnih propisa. Tako n. pr. sila upotrijebljena proitv žene u svrhu, da se prinudi na obljubu, dade se svrstati ne samo pod § 279./1. k. z. (silovanje ženskog lica), nego i pod propis § 242. k. z. (prinuda). Kod takove je alternativnosti po Fingeru pravilo, da specijalni zakon ima prednost pred generalnim. Ako je species pored genusa zaprijećena kaznom, to zakonodavac ističe species, jer hoće da tu species pogodi kvalifikovanom ili privilegovanom kaznom.

Po ljubljanskoj presudi radi se dakle o odnosu alternativnosti, a ne supsidijarnosti. Stoga valja ispitati, što je tu genus, a što je speces. Kod primjera silovanja žene je genus ograničenje lične slobode uopće, a species ograničenje samo spolne slobode. Kod § 301. k. z. je svaka vrst iznošenja genus, a prijava vlasti kod § 139. k. z. je specijalno iznošenje, pa je prema tome species samo u načinu iznošenja.

Prijašnji srpski k. z. od 29. ožujka 1860. svrstao je doduše u jednu glavu (21.) pod naslovom: »O lažnom optuženju, opadanju i povredi časti« oba ova delikta (§ 209. s. k. z. = § 139. k. z.; § 210. s. k. z. = § 301. k. z.), ali je jasno, da je pod lažnim optuženjem razumijevao samo § 209. s. k. z., a pod opadanjem i povredom časti djela iz § 210. i dalje s. k. z., dakle je već u samom naslovu glave razlikovao oba ova delikta smatrajući prema tomu, da se pravno časti zaštićuje propisima §-a 210. i dalje s. k. z. a ne §-om 209. s. k. z. Kakvo je pravno dobro bilo zaštićeno prestupom o lažnom optuženju (§ 209. s. k. z.), ne kaže izrijekom srpski zakon. Dr. Živanović[19]) tvrdi, da je po srpskom zakonu sporno pitanje, protiv kojeg je dobra upravljeno lažno optuženje. Po nekima je ono krivično djelo a) protiv pravosudja, po drugom mišljenju je upravljeno b) protiv samoga lažnog optuženog i to neki ga smatraju kao kvalificiranu klevetu t. j. kao krivično djelo protiv časti, a drugi kao krivično djelo protiv ličnosti (ugroženje pravne sigurnosti ličnosti), a c) po nekima je ono krivično djelo i protiv pravosudja i protiv samog optuženoga. Posljednje mišljenje smatra dr. Živanović najtočnijim, samo što se tiče dobra optuženog lica, ono nije čast, jer, iako lažno optuženje, sadržaje po pravilu klevetu, to ne mora biti, kao što je n. pr. često slučaj, kada se netko optužuje za kakav neznatni policijski istup ili za koje

---

17) l. c. str. 526—529.

18) Das Strafrecht. Berlin. 1912. 1. Band str. 581.

19) I. c. Posebni dio. knj. 1. str. 118., V. 1.

Digitized by Google

političko krivično djelo. To je ono dobro optuženog lica, koje bi mu bilo povrijedjeno kaznom, kada bi on bio osudjen.

Ako dakle već po prijašnjem srpskom krivičnom zakonu, koji je oba ova krivična djela svrstao u jednu glavu, nije kod § 139. k. z. predmet napadaja čast, to vrijedi tim više za naš sadanji krivični zakon, jer je naš zakonodavac uvrštenjem prestupa iz § 139. k. z. u glavu o krivičnim djelima protiv pravosudja ovaj odvojio iz zajedničke glave sa ostalim krivičnim djelima protiv časti s. k. z., pa je tako jasno i točno označio, da tim propisom štiti pravno dobro pravosudja, a ne pravno dobro časti. Pa i njemački krivični zakon je svrstao prijavu vlasti (§ 164.) u posebnu desetu glavu pod naslovom: »Lažno optuženje«, u kojoj se glavi uopće nalazi samo ovaj prestup.

Prema tome historijatu slijedi dakle protivno. Po § 169. k. z. naime ne štiti se čast nego pravosudje, a po Živanoviću još i ličnost optuženoga u drugom pravcu, pak s toga nema s obzirom na historijat govora o generalnosti i specijalnosti u pravcu zaštite jednog istog dobra, a različitoga samo po načinu iznošenja.

Kako je već istaknuto, genus i species tiču se samo načina iznošenja, a zajednica je samo u pravcu iznašanja nečesa neistinitoga, ali ta dva obilježja nisu tako važna, da stvore odnos generalnosti i specijalnosti, naročito i zato, što ne samo da se iznosi nešto neistinito, nego nema izmedju obaju delikata ništa zajedničkoga, napose kada ima više sasma različitih delikata, kod kojih se takodjer iznosi nešto neistinitoga, kako kod § 101., 140., 144.—148., 157., 214./2./3., 218., 220., 221., 222./4., 227., 228., 229./2., 231., 291., 334. i t. d., pa ipak kod ovih delikata ne može biti govora o alternativnosti.

U praksi će doduše obično prijavljeni, ako bude prijavitelj oglašen krivim prestupa iz § 139. k. z., držati, da je tom presudom i njegova čast zaštićena, ali takvo shvaćanje je posljedica okolnosti, da je presudom iz § 139. rečeno, da nije istinito ono, što je izneseno, ali tim se ne mijenja bistvo i narav prestupa § 139. i 301. k. z., od kojih prvi štiti pravosudje, a drugi čast.

Prema tome ni drugo mišljenje ne odgovara zakonu.

Svrštavajući slučaj prijave vlasti pod gore spomenuta načela, dolazimo do zaključka, da je idealni sticaj moguć, jer prijavom vlasti mogu biti ostvarena bića (učini) obaju prestupa, naročito jer mogu biti pogažene obje norme u pogledu obaju pravnih dobara §§ 139. i 301., dakle dvaju različitih prestupa, kod čega mogu da u tom pravcu postoje i dvije volje. S toga je potrebno utvrditi, kako stoji sa gore pod 3.—8. napomenutim razlikama.

Na 3. Budući da generalni način iznošenja uključuje specijalni način iznošenja, to je ova razlika kod idealnoga sticaja bez važnosti.

Na 4. Vlasti izneseno krivično djelo može da bude ujedno i nečasno djelo u smislu § 301. k. z. Prema tome mogu se oba ova različita obilježja sastati kod prijave vlasti.

Na 5. Oba umišljaja (§§ 139. i 301. k. z.) mogu da stoje uporedo i istovremeno jedan pored drugoga, jer prijavitelj, koji ide za tim, da se zametne krivični postupak, može da si bude svjestan i okolnosti, da iznošenjem krivičnog djela može da škodi časti prijavljenoga.

Na 6. Ako postoji objektivni element § 139. k. z. »lažnost okrivljenja«, tada će u tome slučaju postojati i neistinitost iznesenoga po § 301. k. z., jer će nestati mogućnosti, da uspije dokaz istinitosti.

Na 7. Ako kod § 139. k. z. nema zablude, tada to vrijedi još više za

Digitized by Google

§ 301. k. z., gdje se za zabludu traži jedan plus u pravcu nehata, pa ako nema zablude uopće zato, što je dokazano, da je kod § 139. k. z. kod okrivljenika postojao umišljaj, što se tiče neistinitosti iznešenoga, onda će u tome slučaju biti umišljaj i kod § 301. k. z.

Na 8. Vrijedi isto, što je rečeno kod 4.

Ni materijalno ni procesualno pravo ne isključuje, da protiv jednog okrivljenika zbog jednog ili više djela mogu postupati dva tužioca. Mogu dakle da ovo djelo gone dva tužioca. Prema tomu kod djela prijave vlasti mogu da postoje sva obilježja prestupa iz §§ 139. i 301. k. z., pa ako takva postoje, onda imamo idealni sticaj obaju prestupa u smislu § 61 k. z.

Na tome stanovištu stoji protivno Bindigovom shvaćanju praksa njemačkoga kasacionog suda, po kojoj je idealni sticaj moguć, jer ima krivičnih djela, koja ne škode časti u smislu §§ 186. i 187. njem. k. z. (naš § 301. k. z.), i da prema tome učin §§ 186. i 187. njem. k. z. ne mora nužno biti dio učina iz § 164. njem. k. z.[20]). Dakle i sadašnja njemačka praksa stoji na stanovištu idealnog sticaja.

Na istom stanovištu stoji i dr. Živanović[21]) i veli, da je idealni sticaj moguć s istoga razloga, koji navodi njemačka praksa.

Pošto u praksi ne dolazi gotovo nikad do optužnice radi prestupa iz § 139. k. z., to je za praksu diferenciranje u idealni i supsidijarni sticaj tek od teoretske važnosti, a bilo bi važno tek u rijetkim slučajevima, kada bi ili oba tužioca zajedno tužila ili bi državni tužilac predao optužnicu zbog § 139. i 302. (kleveta službenika) k. z. Ovom zgodom ne b i bilo na odmet, da se riješi jedno praktično pitanje, kako treba da postupa sudac, kada primi tužbu zbog prestupa iz § 301. k. z., počinjenoga prijavom vlasti? Prema sadržaju prijave i tamo iznesenih činjenica i dokaza, medju kojima može biti javnih i privatnih isprava, mora da prosudi, da li ima dovoljno sumnje, da se radi o prestupu iz § 139. k. z., pa će u jesnom slučaju obavijestiti po § 378. odj. 2. k. p. državno tužiočtvo. Ako takve sumnje nema, onda će postupati s tužbom po propisima 21. glave k. p., odredivši ili izvidjaje ili usmeni pretres. Ako sudac bilo u toku izvidjaja bilo na usmenom pretresu na osnovu daljih iznesenih činjenica i izvršenih dokaza posumnja, da se radi o prestupu iz § 139. k. z., opet će postupati po § 378./2. k. p. uputom na državno tužiočtvo, a to može učiniti i prizivni sud. Ako nema dovoljno sumnje za prestup iz § 139. k. z., treba sudac da prosudi, da li ima obilježja prestupa iz § 301. k. z. i da o tome izreče presudu.

Iz svega ovoga slijedi, da je idealni sticaj moguć, ali ne mora da bude. Sudac treba da brižljivo ispita, da li postoje sva obilježja obaju prestupa, pa onda da o tome odluči. Može da se radi samo o prestupu iz § 139. k. z. (n. pr. ako prijavljeno krivično djelo nije u smislu § 301. nečasno djelo), ili može da se radi samo o § 301. k. z. (n. pr. ako je po srijedi zabluda, koja nije izvinjavajuća), a može da se radi o oba prestupa, ako se u djelu sastanu sva gore spomenuta obilježja.

---

[20]) Ebermayer-Lobe-Rosenberg: Reichsstrafgesetzbuch, Berlin-Leipzig 1929, str. 539 kod § 164. njemač. k. z.

[21]) I. c. Poseb. dio, I. knj., 116, II. Kod toga se poziva pod primjedbom 3) na Franka § 164. V., Olshausena § 164., 7, Oppenhofa § 164, 20 i Wacha Vergl. D. 6. 19, a protivnog su shvaćanja samo Binding i Garraud; a na tome je stanovištu i u pogledu sadanjeg krivičnog zakona. (Osnovi krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije. Posebni dio. Beograd 1933., str. 172.).

Digitized by Google

Ovršni naslovi u postupku za prinudno poravnanje van stečaja

Napisao dr. Ruždić M., odvjetnik u Travniku

Prvotna je svrha postupka za prinudno poravnanje, da se ustanovi, u koliko postoji pristanak zakonom propisane većine vjerovnika, da se za plaćanje nesposobnomu dužniku učine u njegovim obvezama za sve vjerovnike obvezatni popusti i olakšanja, kako bi se na taj način pomoglo dužniku, da se izvuče iz nesposobnosti.

U postupku za prinudno poravnanje se dakle ne ustanovljuje strogo stanje i opseg prezaduženikove imovine, u njemu se strogo ne ispituje opstojnost i visina pojedinih tražbina, ali ustanovljujući, kome sve i sa kojim postotkom pripada kome pravo, da odlučuje o dužnikovom prijedlogu, dolazi se u njem često i do tako strogih i obvezatnih utvrdjenja i opstojnosti a i visine pojedinih tražbina, da tim utvrdjenjima zakon izričito priznaje moć punovažnoga izvršnog naslova. — Uz stanovite pretpostavke priznaje naime zakon pojedinim u postupku za poravnanje prijavljenim i pretresenim tražbinama svojstvo izvršnosti smatrajući, da su one priznanjem prezaduženika i upravitelja poravnanja te uz nadzor suca poravnanja u tom postupku potpuno dovoljno pretresene i obvezatno utvrdjene.

Gornja ovršivost je propisana u zakonu za prinudno poravnanje u njegovu § 60, te u zakonu o izvršenju i obezbjedjenju u njegovu § 1. t. 9. Prvi zakon kao materialnopravna norma propisuje, kojim se prijavljenim tražbinama i u kojem slučaju ima priznati svojstvo ovršivosti, dok zakon o izvršenju i obezbjedjenju kao formalno-pravni propis nabraja samo, što se sve u postupku za prinudno poravnanje ima smatrati ovršnim naslovom.

Imajući u vidu ovakav medjusobni odnos gornjih zakonskih propisa, imala bi ova dva zakona, da se medjusobno podudaraju, odnosno da se udopunjuju u pogledu pitanja, što se sve u postupku za prinudno poravnanje može smatrati kao izvršni naslov. Izvršni postupnik je mogao naime označiti kao ovršne naslove samo one zaključke odnosno ustanovljenja donešena u postupku za prinudno poravnanje, kojima zakon u tom postupku izričito priznaje ovršivost ili u najmanju ruku, za koje predvidja mogućnost, da u postupku za prinudno poravnanje do takovih ustanovljenja dodje.

Medjutim izgleda, da je zakon o izvršenju i obezbedjenju u ovom pogledu djelomice u očitoj oprečnosti sa odnosećim se propisima zakona o prinudnom poravnanju, pa da čak ubraja u izvršne naslove i samo prinudno poravnanje kao takvo, iako ono prema zakonu o prinudnom poravnanju samo za sebe nije i ne može biti nikakav samostalni izvršni naslov.

Zakon pak o prinudnom poravnanju je sam po sebi i previše kratak, nije kazuističan, pa je naročito u pogledu propisa o izvršnosti nejasan. Radi toga svega nije ni čudo, da je u pogledu pitanja, koje sve tražbine postaju u postupku za prinudno poravnanje ovršive, došlo

Digitized by Google

u nauci do razmimoilaženja, a u praksi do nepoželjnog kolebanja. Nastalo je pitanje, što sve u postupku za prinudno poravnanje može poslužiti kao izvršni naslov, dokle se taj izvršni naslov proteže, pa u kakovom odnosu taj izvršni zakon stoji sa onim, koji je eventualno stečen prije povedenja postupka za prinudno poravnanje.

I. — Zakon o izvršenju i obezbjedjenju, nabrajajući izvršne naslove, smatra kao takove medju ostalim:

1. prinudna poravnanja u postupku za prinudno poravnanje, koja su pravosnažno odobrena; 2. pravosnažne zaključke suda, donešene u postupku za prinudno poravnanje; 3. službene upise u spiskove prijavljenih tražbina, satavljene u postupku za prinudno poravnanje, u koliko se po propisu § 60. zakona o prinudnom poravnanju mogu izvršiti.

1. — P r i n u d n a p o r a v n a n j a. Prinudno poravnanje prema našem zakonu o postupku za prinudno poravnanje ne može samo za sebe već prema samoj zamisli postupka za prinudno poravnanje prestavljati nikakvog samostalnog izvršnog naslova. Poravnanje samo u sebi ne sadržaje nikakovih ustanovljenja, koliko je koji vjerovnik potraživao od prezaduženika na dan otvorenja postupka za prinudno poravnanje, pa koliko prezaduženik uslijed poravnanja ima da plati pojedinom vjerovniku.

Postignutim poravnanjem daje se prezaduženiku samo neki djelomični otpust duga, ali općenito za sve vjerovnike, koje je on imao na dan otvorenja postupka za prinudno poravnanje bez obzira, koje će sve vjerovnike i sa kojim iznosima taj otpust pogoditi. Njime se ne odredjuje ni za koje će sve vjerovnike, a ni za koje sve tražbine ono imati poslužiti kao osnov za eventualnu prisilnu naplatu.

Odobrenjem prinudnog poravnanja naime ne nastaje u obvezama dužnika nikakva bitna promjena. Prvotna obveza dužnikova ne zamjenjuje se novom obvezom. Drugačije nego li kod obične nagodbe. ne nastaje odobrenjem prinudnog poravnanja obnovna pogodba u smislu § 136. o. g. z. Poravnanjem se ne dira ni u postojanje, a ni u pravni osnov dužnikov obveza, samim se poravnanjem pojedine tražbine niti priznavaju, a niti ustanovljavaju. Njime se samo »oslobadja« dužnik obveze, da svojim vjerovnicima naknadno namiri manjak, koji su oni pretrpjeli, ili da im naknadno dade pogodnosti, koje su mu tim poravnanjem priznate.[1])

Samo one tražbine, koje su prijavljene u postupak za prinudno poravnanje, pa koje priznade i dužnik i upravitelj poravnanja, a sudac im ne uskrati pravo glasa, postat će prema zakonu o prinudnom poravnanju uslijed odobrenog poravnanja izvršne. Ali i u tim slučajevima ne čini samo poravnanje kao takovo izvršnoga naslova, nego

---

1) L e h m a n, Komentar austr. st. z. i zpr §§ 1 i 2. — Prinudno poravnanje ima samo tu posljedicu, da snizuje iznos tražbine, oslobadjajući dužnika od plaćanja viška, ali ne dira ni u postojanje ni u pravni osnov tražbine. (Rješ. Vrh. b. suda od 5. II. 1929. otisnuto u komentaru st. z. i zpr. dra Verone, str. 495.).

Digitized by Google

ga čini stvarno priznanje dužnikovo i upravitelja poravnanja, te sam unos u spisak prijavljenih tražbina.[2])

Kako je naš izvršni postupnik uza sve to došao do toga, da i sama prinudna poravnanja kao takva ubroji u izvršne naslove, držim da se može razumjeti jedino, ako se odnosni zakonski propisi isporede sa sličnim propisom austrijskog izvršnoga reda, koji je našemu zakonu bio uzorom.

Austrijski izvršni red govoreći o izvršnim naslovima, donešenim u stečajnom postupku, označuje kao izvršne naslove i u stečajnom postupku sklopljena po sudu odobrena poravnanja kao takova (§ 1. st. 7). O izvršnim naslovima, donešenim u postupku za prinudno poravnanje, austrijski izvršni red ne govori, jer u doba njegovoga donošenja (27. svibnja 1896.) austrijski zakon o prinudnom poravnanju van stečaja nije uopće imao propisa, prema kojima bi i u tom postupku moglo doći do kakvog ovršivog naslova. Ali je stari austrijski stečajni red, koji je vrijedio u doba donošenja njihovog ovršnog reda, predvidjao, da se stečajni postupak može završiti i poravnanjem u koliko na njeg izrično pristanu svi zainteresovani vjerovnici, pa je austr. ovršni red, nabrajajući u §-u 1. t. 7. i poravnanje u ovršne naslove, mislio samo na ovakova poravnanja. Ona su u stvari i bila poravnanja u pravom smislu riječi, jer se u njima dužnik poravnao sa svakim pojedinim vjerovnikom i u pogledu opstojnosti a u u pogledu visine njegovog potraživanja. Vjerovnike, koji ne bi pristali na ovakova poravnanja, je dužnik, da se uzmože dignuti stečaj, morao ili u cijelosti isplatiti ili im pružiti u zakonu predvidjeno osiguranje.[3])

Naš izvršni postupnik je u cijelosi usvojio propise austrijskog izvršnog reda, samo je umetnuo, da se kao izvršni naslovi imaju smatrati još i prinudna poravnanja van stečaja, pravosnažni zaključci suda doneseni u postupku za prinudno poravnanje van stečaja, te službeni upisi u spiskove prijavljenih tražbina, sastavljene u tom postupku. Nije medjutim uzeo u obzir promjene, koje je u medjuvremenu doživljelo austrijsko zakonodavstvo, a naročito austrijski ovršni red i zakon o prinudnom poravnanju, koji su također bili uzorom našemu novomu stečajnomu zakonu i zakonu o postupku za prinudno poravnanje. Nije uzeo u obzir, da ni naš stečajni zakon, a ni naš zakon o postupku za prinudno poravnanje ne poznaje poravnanja, kakvo je predvidjao austrijski stečajni red, koji je važio u doba donošenja austr. ovršnoga reda, pa je tako ubrojio i sama poravnanja medju ovršne naslove.

2. — Pravosnažni zaključci suda, doneseni u postupku za prinudno poravnanje. Prema §-u 71. zakona o postupku za prinudno poravnanje imaju se u tom postupku shodno primjenjivati i propisi stečajnog zakona naročito propisi §§ 183.—187 stečaj. zakona. Prema zadnjoj alineji § 185. stečajnog zakona pak sud-

---

[2]) Stoga se i smatra, da je nastao ovršni naslov, kada je taj unos u spisak po upravitelju uslijedio, a ne moguće onda, kada je poravnanje odobreno ili kada je po sudu izdan ovjerovljeni prepis bilješke iz spiska prijavljenih tražbina. — Neumann, Komentar Ip. § 1. st. 7.

[3]) Neumann, Komentar III. izd. I. sv. str. 26 i 27.

Digitized by Google

ske naredbe su izvršne, pa su prema tome i zaključci, koji te naredbe sadržavaju izvršni naslovi.

3. Službeni upisi u spiskove prijavljenih tražbina sastavljene u postupku za prinudno poravnanje, u koliko se po propisima § 60. zakona o prinudnom poravnanju mogu izvršiti., — Prema propisu § 60. zpr. će unašanje pojedinih tražbina u spisak prijavljenih tražbina u postupku za prinudno poravnanje uroditi njihovom izvršnošću samo onda, ako te tražbine prizna i dužnik i upravitelj poravnanja, pa ako im nije oduzeto pravo glasa iz uzroka, koji se tiču njihove ispravnosti, visine ili njihova nepokrivenog manjka i to samo onda, ako poravnanje bude pravosnažno odobreno.

Da uzmože doći do izvršnog naslova, treba dakle u prvom redu da tražbina bude prijavljena, kako to predvidja § 28. zpr. Prema propisu § 20. naime unose se u spisak samo u smislu § 28. zpr. prijavljene tražbine, samo se one uzimaju u pretres, pa samo one odobrenjem poravnanja mogu postati izvršne. Tražbine pako, koje ne budu prijavljene u roku predvidjenom u § 28. zpr., moći će postati izvršne samo onda, ako im u smislu § 41/II bude priznato pravo glasa. Samo se u potonjem slučaju naime i one pretresaju, i o njihovoj opstojnosti izjašnjava i dužnik, a i upravitelj poravnanja. — Valjano prijavljenu tražbinu mora za tim priznati i dužnik i upravitelj poravnanja. U koliko je samo jedan od njih ospori, ne će ona postati ni u koliko izvršna. Ako bi je jedan od njih osporio djelomično, moći će postati izvršnom samo njen po njima obojici priznati dio. Konačno da pojedina tražbina postane izvršnom, treba da je i sudac poravnanja prizna kao opstojeću u prijavljenom iznosu, pa da joj kao ničim neosiguranoj prizna pravo glasa, odnosno da joj ga ne oduzme radi toga, što bi je smatrao osiguranom. Zakon u tom pogledu veli, da će postati izvršne samo one tražbine, kojima medju ostalim nije oduzeto pravo na glas iz uzroka, koji se tiču njihove ispravnosti, visine ili njihova nepokrivenog manjka. Opet jedna nezgodna stilizacija našega zakona ili — bolje rekući — krivi prijevod njemačkog teksta §-a 53. austr. zpr., koji u ovom dijelu glasi ovako: »... noch ihr das Stimmrecht aus einem ihren Bestand, ihre Höhe oder die Höhe ihres Ausfalles berührenden Grunde aberkannt wurde...«

Ne će postati dakle izvršne samo one tražbine, kojima je oduzeto pravo glasa ili radi toga, što sudac smatra, da one ne postoje odnosno da ne postoje u prijavljenoj visini, ili što su one bilo u cijelosti ili djelomice obezbijedjene kojim razlučnim pravom ili obvezom kojeg sudužnika ili poruka ili na koji drugi način, koji ne daje prava na odvojeno namirenje. Nepriznavanje prava glasa iz kojih drugih razloga kao n. pr. radi toga, što se u dotičnu tražbinu postupkom za poravnanje ne dira, što mjenični vjerovnik nije podnio izvorne mjenice, što je tražbina stečena nakon dužnikove nesposobnosti plaćeža, ili što bi bliski rodjaci kanili glasovati za poravnanje (§ 43. zpr.), ne ometa nastupanje ovršivosti. — Ako sudac poravnanja samo djelomično uskrati kojoj tražbini pravo glasa, onda će postati izvršan samo onaj njezin dio, za koji se to pravo priznalo. Isto tako tražbine, kojima sudac ne prizna

Digitized by Google

pravo glasa, jer smatra, da su u cijelosti obezbijedjene razlučnim pravom ili obvezom kojeg sudužnika ili poruka, ne će ni u koliko moći postati izvršne. Kod onih pak tražbina, za koje sudac poravnanja smatra, da su samo djelomično obezbijedjene, postat će izvršan samo onaj njihov dio, za koji sudac odluči, da nije obezbijedjen, pa za koji dio prizna vjerovniku pravo glasa.

Tražbine, kojima sudac poravnanja odlučujući u smislu §-a 44. stav 2. i 3. zpr. ne prizna pravo glasa radi toga, što smatra, da one ne postoje odnosno da ne postoje u prijavljenoj visini, ili što drži, da su one obezbijedjene, ne će u postupku za prinudno poravnanje steći izvršnosti ni onda, kad bi se kasnije ispostavilo, da su one i u doba odlučivanja postojale upravo u prijavljenoj visini, odnosno da po sucu predmnijevano njihovo obezbjedjenje ne postoji, a da nije postojalo ni u doba odlučivanja o pravu glasa.

I sudac će poravnanja doći često u priliku, da u stanovitim slučajevima usprkos i dužnikovog i upraviteljevog priznanja oduzme pravo glasa pojedinim tražbinama i da tim omete, da te tražbine steku ovršivost, makar i došlo do odobrenja prinudnog poravnanja. Ovomu ometanju može prema § 60. zpr. biti razlog ili to, što sudac smatra, da ta tražbina ne postoji uopće, ili da ne postoji u prijavljenoj visini, ili pak da je ona bilo u cijelosti bilo djelomice osigurana kojim razlučnim pravom ili obezbijedjena obvezom kojeg sudužnika ili poruka (§§ 44. i 39 zpr.).[4])

U postupku za prinudno poravnanje priznavanje ili nepriznavanje koje tražbine sa strane ostalih vjerovnika nema za utvrdjenje opstojnosti i visine te tražbine kakvog naročitog pravnog značaja. U tom postupku u ostalom vjerovnici stvarno i ne dolaze u priliku, da se neposredno izjasne o opstojnosti i visini pojedinih tražbina, nego samo posredno prilikom izjašnjenja o tom, koliko oni kojem vjerovniku na osnovu te tražbine priznaju pravo glasa. (§ 37. zpr.). Ali će uza sve to ovakovo osporavanje pojedinih tražbina odnosno osporavanje prava glasa, koje pojedinim vjerovnicima pripada na osnovu tih tražbina, imati često za posljedicu, da te tražbine ni nakon pravosnažno odobrenog poravnanja, iako ih je priznao i dužnik i upravitelj poravnanja, ne će moći postati izvršne u smislu § 60. zpr. Sudac poravnanja će naime moći osporiti pravo glasa samo onim po dužniku i upravitelju poravnanja priznatim tražbinama, koje je osporio bar koji na glasanje ovlašteni vjerovnik. Tražbinama, čiju opstojnost, visinu i nepokriveni manjak prizna i dužnik i upravitelj poravnanja, a ne ospori ih ni koji vjerovnik, ne će moći ni sudac poravnanja oduzeti pravo glasa, tako da će ovakove tražbine neminovno postati ovršive u smislu § 60. zpr.

Što će pak biti s onim tražbinama, kojima samo vjerovnici ne priznaju pravo glasa, a sudac poravnanja u smislu §-a 44. zpr. ne dodje u priliku, da o njihovom pravu glasa odluči, nije zakon izričito odredio, pa je i u tom pogledu došlo do razmimoilaženja u mišljenjima i do kolebanja u praksi. Ovakim tražbinama nije istina oduzeto pravo glasa, ali im stvarno nije ni dano. Drugim riječima sudac po-

4) Verona-Zuglia: Komentar stz. i zpr. str. 464.

Digitized by Google

ravnanja u ovakovim slučajevima ne dolazi u priliku, da se izjasni, da li bi tim tražbinama priznao pravo glasa ili ne. Ovakove se tražbine u postupku za poravnanje ne pretresaju na način predvidjen u § 60. zpr. One se, iako ih pojedini vjerovnici osporavaju, ne ustanovljuju, sudac poravnanja usprkos njihove osporenosti ne odlučuje ni o njihovoj opstojnosti i visini, a ni o njihovoj bezbjedjenosti. Radi toga svega i držim, da ovakove tražbine ne će moći samo uslijed odobrenog poravnanja te radi samog priznanja po dužniku i upravitelju poravnanja postati ovršive.

Ako je naime bila namisao zakonodavca, da prizna ovršivost samo onim tražbinama, koje je po priznanju dužnika i upravitelja poravnanja i sudac poravnanja bar sumarno u smislu §-a 44. stav 2. i 3. zpr. ispitao i ustanovio, da postoje i da nisu obezbijedjene, onda je sigurno, da tražbine, kod kojih sudac ne dodje u priliku ovakovog ustanovljenja, nisu ispitane, kako to zakon za ovršivost traži. Da ovakove tražbine ne mogu postati izvršive proizilazi iz propisa § 44. st. 3. zpr. Rečeni je stav omogućio sucu poravnanja, da on odluči o osporenom manjku koje dijelom pokrivene tražbine (§ 39. st. 2. i 4. zpr.) i u slučaju, kad ta odluka ne bude imala utjecaja na konačni posljedak glasanja. Svrha ovakovog ustanovljenja leži očito izvan prvotne svrhe samog postupka za prinudno poravnanje. I stoga, što zakon odredjuje, da će sudac poravnanja imati pristupiti ovomu odlučivanju samo na prijedlog dužnika ili kojeg vjerovnika, a ne i na prijedlog upravitelja poravnanja, vidi se, da ovo utvrdjivanje ima da posluži samo medjusobnom ustanovljenju prava i obveza izmedju dužnika i njegovoga vjerovnika, Ovo odlučivanje dakle ima poslužiti samo stvaranju ovršivoga naslova, što bi sigurno bilo posve suvišno, kada bi sticale ovršivost i one tražbine, kod kojih sudac uopće ne dodje u priliku, da rješava o njihovoj osporenosti.

Da je stvarna svrha gore spomenutog zakonskog propisa omogućivanje stvaranja ovršivih naslova u pogledu nepokrivenog a osporenog manjka, može se zaključiti i iz toga, što nenovelirani austrijski zakon o por., prema kojem je i naš izradjivan, ne sadržaje slične odredbe, a to — izgleda mi — radi toga, što taj zakon nije uopće sadržavao propisa, prema kojemu bi pojedine u postupku za poravnanje pretresane tražbine mogle unosom u spisak prijavljenih tražbina postati ovršive.

Ova novost u našem zakoniku je bez sumnje vrijedna pohvale. Nema nikakvog opravdanog razloga, da se kojoj valjano prijavljenoj tražbini oduzme mogućnost, da ona u poravnanju steče ovršivost samo radi oga, što glas, koji ona daje, sticajem prilika nije mjerodavan za konačni posljedak poravnanja. Ako je koju tražbinu naime u pogledu njezine opstojnosti i visine priznao i dužnik i upravitelj poravnanja, pa ako bi joj i sudac poravnanja priznao to sve te još kao neosiguranoj i pravo glasa, samo kad bi došao u priliku, da se o tom sve izjasni, ekonomičnost zahtijeva, da mu se ta prilika pruži, kako bi se na taj način dotična tražbina u samom postupku za poravnanje mogla i ovršivom ustanoviti.

Samo kad je sve to tako, nerazumljivo je zašto je naš zakonodavac mogućnost ovakovog ustanovljenja ograničio na slučajeve, u ko-

Digitized by Google

jima se radi o osporenosti nepokrivenog manjka i to samo onda, ako je tražbina prijavljena u koji drugi postupak za poravnanje ili ako je obezbijedjena obvezom kojeg sudužnika ili poruka. Nerazumljivo je, zašto je tu mogućnost u § 44. zpr. izričito ograničio na slučajeve predvidjene u § 39. st. 2 i 4. zpr. I u pogledu tražbina, čija je opstojnost i visina osporena, a naročito u pogledu onih, kojima je osporeno pravo glasa samo radi njihove navodne obezbijedjenosti razlučnim pravima, postoje isti razlozi i ista potreba, da i o njihovom pravu glasa sudac poravnanja odluči, makar da ta odluka ne bi uplivala na konačni posljedak glasanja. Na taj način bi bila pružena mogućnost. da se i u pogledu ovih tražbina ispuni zakonska forma, kako bi i te tražbine mogle eventualno postati ovršive.

Dr. Zuglia u svojem tumaču kod § 44. zpr. vidi istina samo u pogledu osporenog manjka razlučnih vjerovnika taj razlog u tome, što bi u tom slučaju dužniku i njegovim ličnim vjerovnicima stajao na raspoloženju višak iz posebne mase, ako bi dužnik razlučnom vjerovniku isplatio više, nego li bi iznosio njegov dio proračunan po manjku.[5]) Držim, da ovo ne može biti nikakav razlog, kada u postupku za poravnanje ne može uopće biti govora o kakvom efektivnom podmirenju bilo razlučnih ili ma kojih drugih vjerovnika. Lični vjerovnici ne će uopće doći u priliku, ni da saznadu, da li je razlučnom vjerovniku priznato više prava na podmirenje, nego li bi mu pripadalo prema ustanovljenomu manjku. Za kolik se nepokriveni manjak kojemu razlučnomu vjerovniku u postupku za prinudno poravnanje prizna pravo glasa, ne upliva ni u koliko na pravo podmirenja ostalih vjerovnika, jer se u tom postupku ustanovljuje samo to, sa kojim će se postotkom i kada isplatiti pojedina tražbina, a ne i iz kojeg imetka.[6])

— II. I o pitanju, dokle se proteže izvršni naslov stečen u smislu § 60. zpr., odnosno da li se na osnovu bilješke iz spiska prijavljenih tražbina u slučaju poništenja poravnanja može voditi ovrha i za cijeli

---

5) Komentar prof. Zuglie kod § 44 zpr. primj. 3 na str. 466.

6) Medjutim dr. Zuglia u svojem tumaču (kod § 2. u primj. 8, te kod § 28 u primj. 5) stoji na stanovištu, da po našem zpr. u postupku za poravnanje van stečaja nemaju uopće pravo na namirenje vjerovnici, čije su tražbine obezbijedjene obvezom kojega sudužnika, poruka ili na koji drugi način. Držim, da ovo ne stoji. Oni prema § 39. zpr. nemaju samo prava glasa i to iz jednostavnog razloga, što se njih konačno posljedak poravnanja ne tiče. Kakogod se poravnanje svršilo, njihove će tražbine biti u cijelosti isplaćene, jer će — koliko ih ne plati prezaduženik — biti one namirene iz pokrića. Medjutim i oni kao i ostali vjerovnici, kojima zakon ne daje prava glasa (kao n. pr. bliski rodjaci, mjenični vjerovnici, koji nisu podnijeli mjenice i dr.), imaju pravo, da od prezaduženika naplate nagodjenu kvotu. Ovo će biti od naročite važnosti u slučaju, ako i sudužnik odnosno poruk zatraži poravnanje. Prema stanovištu gosp. Zuglie u ovakovom bi slučaju, kada bi se — recimo — i dužnik i poruk nagodili na 50%, vjerovnik imao dobiti u svakom postupku po 25% — ukupno 50% tako, da bi poručanstvo odnosno sudužništvo u ovom slučaju bilo potpuno uzaludno. — Medjutim ono i jest za to, da pruži vjerovniku sigurnost, da će mu se isplatiti njegovo cijelo potraživanje bilo iz imetka dužnika ili njegovog poruka. Stoga i pripada ovakovomu vjerovniku pravo, da u oba poravnanja prijavi svoju cijelu tražbinu, pa da u oba poravnanja dobije po 50% ukupno dakle 100% svoje tražbine. — Ehrenzweig. Sistem austr. opć. privatnog prava VI. izd. II. sv. § 306. str. 90.

Digitized by Google

priznati iznos pojedine tražbine ili samo za njen nagodjeni, poravnani dio, podvojena su mišljenja u pravnoj nauci, a koleba i sudska praksa O ovom pitanju raspravlja u ovogodišnjem »Mjesečniku« i gosp. dr. Brajša u svojem članku »Da li je za višak tražbine nakon poravnanja van stečaja potrebita tužba«.

Dr. Brajša u gornjem članku iznosi dva u pogledu gornjega pitanja oprečna rješenja Stola sedmorice, odjelenja B, ukazuje na raznolikost mišljenja naših najuglednijih pravnika, točno utvrdjuje u pogledu tog pitanja razliku u tekstu izmedju našega i austrijskoga zakona o prinudnom poravnanju, pa dolazi do zaključka, da po našem zakonu drugačije nego li po austrijskom bilješka iz spiska u poravnanje prijavljenih tražbina daje ovršni naslov ne samo za nagodjenu kvotu nego i za otpušteni višak. Drži, daje naš zakonodavac u pogledu ovoga pitanja otstupio od teksta austrijskog zakona, koji mu je inače služio kao uzor, baš radi toga, da vjerovniku nakon poništenja valjano odobrenog poravnanja dade ovršivi naslov i za otpušteni višak.[7])

S ovim se stanovištem gosp. dr. Brajiše ne bih mogao složiti. Istina je, da je naš zakonodavac otstupio od teksta austrijskog zakona, ali mi izgleda, da je tim odstupom stanje stvari izmijenio samo u toliko, što je učinio spornim ono, što je prema austrijskom zakonu nesporno. Naš zakon veli »da se vjerovniku može za njegovu tražbinu unijeti u spisak prijavljenih tražbina..... dozvoliti proti dužniku izvršenje«. Iz ovih riječi bi se moglo izvesti, da je zakonodavac mislio na izvršenje tražbina u njihovom cijelom prijavljenom iznosu, da nije odmah nadodao, da se to izvršenje može dozvoliti »čim poravnanje bude odobreno pravosnažnom sudskom odlukom.« Znamo pako, da se odmah nakon odobrenja poravnanja, pa sve dok ono ne bude poništeno, može dozvoliti ovrha samo radi nagodjenog iznosa i to u rokovima predvidjenim u poravnanju. Prema tome je zakonodavac pod riječima »za njegovu tražbinu unijetu u spisak« mogao misliti samo na onaj iznos tražbine, za koji se je dužnik poravnanjem obvezao platiti. Inače bi bio navedeni propis § 60. zpr. u očitoj opreci sa propisom § 59. istoga zakona, prema kojemu se odobrenim poravnanjem dužnik oslobadja obveze, da svojim vjerovnicima namiri manjak. kojeg su oni poravnanjem pretrpili. U ostalom § 60. zpr. govori samo o pravu vjerovnika, koje im pripada nakon toga, što bude poravnanje vjerovnici mogu po sili zakona zahtijevati od dužnika samo isplatu pravosnažno odobreno, pa dok ono bude na snazi. Ako u to vrijeme nagodjenog iznosa, razumljivo je, da im spomenuti propis može dati pravo, da proti njemu vode ovrhu samo za naplatu tog iznosa.

Prava pak vjerovnika, koja za njih nastanu uslijed poništenja pravosnažno odobrenoga poravnanja, propisana su u §§ 62. i 63. zpr. Prema odredbi prvog §-a vjerovnici i nakon poništenoga poravnanja zadržavaju prava, koja su prema dužniku i trećim licima poravnanjem stekli i to ona i onakova, koja i kakva su im pripadala, dok je još poravnanje bilo na snazi. Zadržavaju dakle samo ono pravo, koje propisuje § 60. zpr. — naime, da mogu na osnovu bilježaka iz spiska pri-

7) »Mjesečnik« za siječanj 1936. str. 19 i dalje.

Digitized by Google

javljenih tražbina voditi ovrhu, ali samo za naplatu nagodjenog iznosa. U doba, dok je još naime poravnanje bilo na snazi, oni su imali pravo, da mogu ovršno naplatiti samo nagodjeni iznos. Dok je poravnanje bilo na snazi, višak nije bio ni plativ, pa prema tome nije mogao biti ni ovršiv. Samim pak poništenjem poravnanja ne mogu prava vjerovnika, koja su oni poravnanjem stekli, postati veća, nego li su bila, dok poravnanje nije bilo poništeno. — Ovakovo tumačenje u ostalom odgovara najviše i potrebama prometa, a u skladu je i s osjećajem pravičnosti.

Bilješka iz spiska prijavljenih tražbina može i nakon poništenja poravnanja poslužiti kao ovršni naslov u pogledu nagodjenog iznosa, kada je taj iznos točno ustanovljen kako u pogledu njegove visine tako i u pogledu njegovih sporednih činitaba te platežnih rokova. U poravnanju je naime točno ustanovljeno, kada i u kakvim se obrocima ima isplatiti nagodjeni iznos, pa da li se on ima platiti beskamatno ili sa stanovitim kamatima. Kod viška pak ne će uvijek biti ove za ovršni naslov neminovno potrebite odredjenosti. Ako je koja tražbina prije poravnanja bila rokom vezana, nagodjeni će se iznos imati platiti u rokovima predvidjenim u poravnanju,[8]) dok višak u slučaju poništenja poravnanja može biti plativ samo prema prvotnom platežnom roku. Isto će tako prema prvotnoj kamatnoj pogobi biti dužnik dužan platiti vjerovniku nakon poništenja poravnanja kamate ne samo za višak nego i za nagodjeni iznos za cijelo vrijeme dugovanja, pa čak i za ono, za koje u smislu § 32. zpr. kamate ne teku.

Visina kamatne stope, pa po tom i iznos kamata, zatim rok, u kojem bi se višak imao platiti u slučaju poništenja poravnanja nije ustanovljen poravnanjem tako, da već radi te nestanovitosti u obvezi plaćanja viška ne može samo poravnanje odnosno unos koje tražbine u spisak prijavljenih tražbina u tom poravnanju poslužiti kao ovršivi naslov i za višak, koji je poništenim poravnanjem bio otpušten. Ove nestanovitosti, u koliko ih dužnik poriče, moći će se otklonuti samo u parnici, pa stoga će se taj višak, u koliko i za njega ne postoji otprije koji ovršni naslov, ovršiti samo na osnovu u toj parnici isposlovanog ovršivog naslova.

Dužnik je u postupku za poravnanje često primoran, da pojedinim vjerovnicima prizna njihove prijavljene tražbine u većim iznosima, nego li ih duguje, jer mu nije u interesu, da poricanjem makar i neopstojećeg duga izaziva negodovanje vjerovnika, o čijem pristanku u taj čas ovisi. Obzirom na to, da će on ovako povećane tražbine imati platiti samo u nagodjenoj kvoti, isplatit će mu se, da im te tražbine u poravnanju prizna i u nešto povećanim iznosima, samo da ih na taj način udobrovolji i sklone, da pristanu na prijedlog, koji je on u poravnanju stavio. Praksa je pokazala, da ovakovi slučajevi nisu rijetki. Vjerovnici, da bar koliko umanje svoj gubitak, koji imaju da pretrpe uslijed predloženoga poravnanja, često pridodaju neovlašteno svojim tražbinama kamate, razne troškove i druga povećanja, koja svakako ne bi tražili niti bi uspjeli, da im ih dužnik prizna, da nije

---

8) Tražbine, vezane rokom prema § 33. zpr. odnosno § 13. zst., važe u postupku za prinudno poravnanje kao dospjele.

Digitized by Google

došlo do poravnanja. Dužnik je u tom času u stisci, ovisan je od svakog pojedinog vjerovnika, pa u strahu, da se kojemu vjerovniku ne zamjeri, priznaje i ono, što sigurno nije dužan, računajući pri tom, da će i te priznate više kao i postojeću tražbinu platiti samo u ponudjenoj kvoti. Ako se medjutim ovo očekivanje dužnika neispuni, ako naime poravnanje bude poništeno, pa dužnik dodje opet u priliku, da plati cijelu tražbinu u njenom punom iznosu, ne bi bilo pravično, da se njegovo priznanje, dano pod gornjim okolnostima i uz gornju pretpostavku, uzme kao osnov punom iznosu.

Da zakonodavac ni inače nije smatrao samo likvidiranje pojedinih tražbina u postupku za prinudno poravnanje dovoljnim za ovršivu naplatu cijele tražbine, moglo bi se izvesti iz toga, što on ovakovom likvidiranju priznaje izvršivost samo za slučaj, ako dodje do poravnanja. Bez odobrenja poravnanja naime ne će pojedina prijavljena tražbina postati ovršivom, iako ju je priznao i dužnik i upravitelj poravnanja, pa iako joj i sudac poravnanja ne oduzme pravo glasa. Samo kada dodje do poravnanja, pa kada se tražbina ima platiti prema nagodjenoj kvoti i radi toga, jer se ona tako plaća, bilješka iz spiska prijavljenih tražbina može poslužiti kao ovršivi naslov.

Ovakovo stanovište potkrepljuje i izričita ustanova §-a 63. zpr., prema kojoj mogu pojedini vjerovnici, kada se ustanovi, da je poravnanje postignuto na prijevaran način ili uz nedopušteno pogodovanje, samo t u ž b o m tražiti od dužnika, da im naknadi poravnanjem prouzrokovani manjak. Parnici, zametnutoj na ovakovu tužbu, nije samo svrha, da dade izvršivost oživjelomu manjku, nego još i to, da ustanovi, da li je za dužnika uopće nastala dužnost, da vjerovnicima taj manjak namiri. Ali je ovo isto ustanovljenje potrebno i u slučaju poništenja poravnanja, predvidjenog u § 62. zpr. U prvom će slučaju, naime u slučaju §-a 63. zpr., imati dužnik namiriti i otpušteni višak, ako se u parnici ustanovi, da je poravnanje postigao prijevarno ili pomoću nedopuštenog pogodovanja, a u potonjem, ako je dužnik kažnjen radi bankrotstva, ili ako je u zadocnjenju, kakovo predvidja § 62. st. 3. zpr.

Dakle nema u pogledu potrebe zametnuća parnice u gornja dva slučaja bitne razlike, uslijed čega možemo mirne duše ustvrditi, da je i u slučaju §-a 62. zpr. potrebita tužba, kada ju zakon za slučajeve iz § 63. zpr. izričito traži.

I prof. Zuglia, koji inače zastupa mišljenje, da se izvršna snaga bilješke iz spiska u poravnanje prijavljenih tražbina proteže i na čitav iznos, a ne samo na kvotu poravnanja,[9]) stoji na stanovištu, da se u slučaju poricanja ima u parnici ustanoviti zadocnjenje, predvidjeno u § 62. st. 3. zpr.[10]) Kad je tomu tako, apsurdno bi bilo priznavati bilješci iz spiska prijavljenih tražbina izvršnu moć i u pogledu otpuštenog viška, kad se ima prethodno u p a r n i c i ustanoviti, da li je taj višak postao uopće plativ. Bilo bi apsurdno u parnici ustanovljavati samo to, da je za dužnika nastala dužnost, da plati i višak, pa onda na osnovu prejudicionalne presude iz te parnice smatrati, da je bi-

[9]) Tumač kod § 60. zpr. primj. 4 na str. 498.
[10]) Ibidem kod §-a 62. zpr. primj. 6 str. 504.

Digitized by Google

lješka iz spiska prijavljenih tražbina postala ovršivim naslovom i za naplatu toga viška, iako on, kako smo gore vidjeli, nije u poravnanju uopće točno ustanovljen. Mnogo je jednostavnije u jednoj te istoj parnici ustanoviti, da su se pretpostavke stekle za platež viška, pa utvrditi, koliki je on, te odmah presudom u toj parnici staviti u dužnost dužniku, da ga u ustanovljenom roku plati.

III. — Prema ovim razlaganjima treba riješiti i pitanje, u kakvom odnosu stoji ovršni naslov, stečen u postupku za prinudno poravnanje, prema ovršnom naslovu, stečenom prije povedenja toga postupka. Što naime nakon odobrenja poravnanja biva sa još nenaplaćenim, a prije toga stečenim ovršnim naslovom za one tražbine, za koje se u smislu §-a 60. stiče ovršivost u samom postupku za prinudno poravnanje.

Uslijed odobrenoga poravnanja oslobadja se u smislu §-a 59. zpr. dužnik obveze, da svojim vjerovnicima uopće namiri opušteni manjak. Radi toga se prije isposlovani ovršni naslov stavlja razumljivo u pogledu tog otpuštenog viška već uslijed samog poravnanja izvan snage. U pogledu pak nagodjenog iznosa u postupku za poravnanje donesen je novi ovršni naslov, koji konačno uklanja onaj prije isposlovani tako, da će se, dok poravnanje bude na snazi, moći ovrha voditi samo na osnovu naslova, stečenoga u tom postupku.

I u slučaju poništenja poravnanja ovršni naslov, stečen u smislu § 60. zpr., sadržaje u smislu § 62. zpr. svoju snagu u pogledu nagodjenog iznosa. U pogledu pak otpuštenoga viška, u koliko je nepobitno ustanovljeno (bilo krivičnom presudom ili priznanjem dužnika), da su se stekle zakonske pretpostavke, da i njega dužnik ima platiti, može se ovrha dozvoliti i na osnovu ovršnog naslova, koji je vjerovnik isposlovao prije povedenja postupka za poravnanje.[11]) U ovom potonjem slučaju naime bilo bi posve suvišno ponovno utuživati oživjeli višak i na taj način dužnika opterećivati sa daljim parničnim troškovima.

Tko može tražiti amortizaciju mjenice

Napisao dr. Vuković Mihailo, savjetnik vrhov. drž. pravobranioštva u Beogradu.

Kao prava iz ostalih vrijednosnih papira tako su i prava iz mjenice utjelovljena (inkorporirana) t. j. vezana za samu opstojnost isprave, u kojoj su izražena. Ovo utjelovljenje (inkorporacija) je bilo izazvano potrebom povjerenja u vrijednosne papire, koji kolaju u prometu. Kad je pak ono jednom došlo do izražaja u prometu, ubrzo je prešlo u pojedina historijska prava, koja su ga opet na svoj način uobličila. Iz historijskih pak prava prešlo je načelo utjelovljenja najzad i u naše pozitivno mjen. zakonodavstvo, kako to pokazuju §§ 37., 38. i 49. M. z-a.

Praktična svrha ovoga načela svedena je ovdje u glavnom na to, da se pojedina prava iz mjenice ne mogu ostvarivati, ako je medjuvremeno nestalo

---

[11]) Rješ. V. B. od 30. I. 1928. Ob 47/28., te Rješ. V. B. od 2/VIII. 1926. Ob. I. 651/26. u tumaču dr. Verone na str. 500 i 504.

Digitized by Google

mjenične isprave. To je išlo najviše u prilog mjenič. dužniku, jer mu je davalo mogućnost, da ne plati svoj dug, koristeći se nezgodom vjerovnika, kome je nestala mjenica. Pod istom pretpostavkom se je moglo i neko treće lice domoći izgubljene mjenice i upotrijebiti ju opet na štetu vjerovnika. Načelo utjelovljenja se je pokazalo prema tome dosta kruto i nepravično, a naročito za vjerovnika, koji je inače u mjeničnom pravu toliko pogodovan.

Zato se je ubrzo pokazala potreba, da se načelo utjelovljenja bar u izvjesnoj mjeri ispravi. Ovim ispravkom se je htjelo s jedne strane omogućiti, da vjerovnik naplati mjenicu i pored toga, što mu je ona nestala, a s druge strane spriječiti, da se i treća neovlaštena lica okoriste izgubljenom mjenicom. Na tim osnovnim mislima izgradjen je poseban pravni institut, poznat pod imenom mjenične amortizacije. Prema tome nije amortizacija drugo, nego pravičnošću izazvan ispravak ranijega načela utjelovljenja. Kako je pravičnost u pravu individualitičkog podrijetla, to je i amortizacija mogla da u pravu dodje do izražaja tek onda, kada su se u njemu učvrstili i izvjesni individualistički pogledi. Na taj način dobila je amortizacija obilježje, koje će djelomično uticati i na njen položaj u sistemu mjeničnog prava.

Ciljevi amortizacije izraženi su formulom, da se poneka prava iz mjenice mogu ostvarivati i pored toga, što je nestalo mjenične isprave. No da bi se toj formuli dao odgovarajući položaj u mjeničnom sistemu, treba povesti računa i o njenom odnosu prema načelu utjelovljenja. Kao što je već kazano, amortizacija je nešto suprotno od utjelovljenja, koje je jurve ranije dobilo oblik pravnog načela. Zato se je njena formula u pojedinim zakonskim sistemima i mogla plasirati samo kao iznimka. U obliku takve iznimke ušla je amortizacija i u naše pozitivno mjenično zakonodavstvo stvarajući na taj način mogućnost, da se pojedina mjenična prava ostvare i onda, kada već nema mjenice. Dakle amortizacija je formulirana kao iznimka jednoga od osnovnih načela mjeničnoga prava.

Amortizacija udovoljava svojim ciljevima na taj način, što pronalazi, gdje se izgubljena mjenica nalazi, ili što utvrdjuje, da nje više nema. Prema tome mjenična amortizacija, sama po sebi, ne pretstavlja ostvarivanje nekih prava iz mjenice, nego utvrdjuje samo jednu već postojeću situaciju, a to će reći, da ona nema materijalno, već samo formalno obilježje. Ovo formalno obilježje naročito je važno zbog toga, što daje vrlo široku osnovu pri odredjivanju onih lica, koja kod traženja amortizacije mjenice mogu doći u obzir. Od ovoga treba razlikovati slučaj, kada već jednom izvršena amortizacija služi kao pretpostavka za ostvarivanje izvjesnih prava iz mjenice. Taj slučaj nije značajan za amortizaciju mjenice, jer je potpuno izvan opsega njenog pojma.

No pravna izgradnja amortizacije mjenice nije time još nikako završena. Ona je shvaćena kao iznimka, a iznimke se u pravu nikad ne pretpostavljaju, nego se moraju naročito uobličiti. Zato se je i amortizacija morala vezati za izvjesne pretpostavke; a gdje se traže pretpostavke, tu je potreban i neki postupak, koji se kao i svaka druga formalnost mora vidljivo obilježiti. Obilježje toga postupka je sadržano kod nas u propisima §§ 90.—93. M. z-a.

Medjutim su ovi propisi tako općenito stilizirani, da su zbog toga morali izazvati i nekoliko neprečišćenih pitanja. Medju ovima nalazi se takodjer

Digitized by Google

i pitanje, tko sve može tražiti amortizaciju mjenice. Ovo je pitanje umjesno već i zbog toga, što se pri kraju §-a 91. M. z-a govori o »pravu na traženje amortizacije«, a da se ono baš ničim ne objašnjava. Na njega valja obratiti naročitu pažnju, jer ono ima izvjestan praktičan značaj, a naše ga mjenično zakonodavstvo nije na odgovarajući način riješilo.

Osim §§ 90.—93. M. z-a nema naročitih zakonodavnih i literarnih podataka za rješavanje ovoga pitanja. Haški pravilnik, koji je bio izvornik našemu mjeničnomu zakonu, ne govori uopće o amortizaciji mjenice. On je uredjenje ovoga pitanja ostavio pojedinim narodnim zakonodavstvima. Motivi našega mjeničnog zakona isto tako ne odgovaraju na pitanje, tko sve može tražiti amortizaciju mjenice. Zato će za raspravljanje toga pitanja doći u obzir praktičan cilj amortizacije i one misli našega zakonodavstva, koje su sa tim pitanjem u vezi. Propisi ranijih partikularnih zakona, koji takodjer govore o amortizaciji, će se uzeti u obzir samo u toliko, u koliko na osnovu jednakosti ili suprotnosti sa propisima novoga mjeničnog zakona izvjesnu misao o amortizaciji potvrdjuju ili otklanjaju.

U stavu prvom §-a 90. M. z-a se kaže, da mjeničnu amortizaciju može tražiti onaj, »kome je nestala mjenica«. Odatle se već na prvi pogled vidi, da se tu radi o licu, koje može tražiti amortizaciju mjenice, ili drugim riječima o definiciji molioca amortizacije. Pri tom je nezgodno, da je formula te definicije dosta manjkavo stilizirana, iako bi zbog važnosti same stvari trebala da bude točnija. Zato ju treba dopuniti jednim drugim propisom, koji joj je u smislu juristiške interpretacije najbliži, a to je u ovom slučaju propis §-a 15. M. z-a. U tom se propisu govori o onome, »tko drži mjenicu u rukama«, kao i o licu, koje je »lišeno mjenice ma kakvim dogadjajem«, a time se ukratko hoće da označi lice, koje je bilo imalac mjenice, pa mu je ona kasnije nestala. Logična veza ovog propisa sa §-om 90. M. z-a govori dakle jasno, da se pod onim, »kome je nestala mjenica«, ima razumijevati lice, koje je bilo imalac mjenic.e Ovo gledište tumačenja odgovara i prirodi same stvari, jer mjenica može nestati samo onome, koji ju je prije toga imao.

Dakle tumačenje §-a 90. M. z-a i priroda same stvari upućuje na to, da su pretpostavke za traženje amortizacije: nestanak mjenice, koja će se amortizirati, kao i njeno imooštvo još prije nestanka. Medjutim nestanak i imaoštvo mjenice su dva pojma, koji se s obzirom na cilj same amortizacije moraju još i posebno objasniti.

Nestanak mjenice kao pretpostavka za traženje njene amortizacije je poseban pojam mjeničnog zakona i zato se on u izvjesnom pogledu razlikuje od prestanka posjeda po opć. gradj. zakoniku. Po §-u 349. o. g. z-a »posjed stvari tjelesne se gubi uopće, kad je nje nestalo, a nema nade, da će se opet naći«. Naprotiv nestanak mjenice je pretpostavka za traženje amortizacije bez obzira na nadu, da li će se ona opet pronaći; a to će ukratko reći, da je pojam nestanka u mjeničnom zakonu uži nego u gradjanskom zakoniku. Ta razlika dolazi odatle, što je pojam nestanka u mjeničnom zakonu odredjen formalnim ciljem amortizacije, koja ide samo za tim, da se izgubljena mjenica pronadje odnosno da se utvrdi, da nje više nema, dok je pojam prestanka posjeda u gradjanskom zakoniku odredjen za rješavanje izvjesnih posjedovnih odnosa. Dakle pojam nestanka u mjeničnom zakonu je relativan, jer služi samo za utvrdjenje jedne formalne situacije, dok je pojam pre-

Digitized by Google

stanka posjeda u gradj. zakoniku apsolutan, jer je predvidjen za uredjivanje raznih materijalnih odnosa.

Ovome treba dodati još i to, da imalac, »kome je nestala mjenica«, nije svaki onaj, kome je prestalo imaoštvo mjenice bilo na koji način. Opće je shvaćanje, koje je došlo do izražaja i u našoj literaturi, da je mjenica nestala tek onda, kad protivno volji imaoca nije više u njegovom posjedu.[1]) Prema tome amortizaciju mjenice ne može da traži i onakav imalac, koji ju je prije toga prenio na drugo lice ili uopće napustio njen posjed po svojoj volji. Amortizaciju dakle može da traži samo onaj imalac mjenice, kome je ona protivno njegovoj volji nestala. Time je u neku ruku dopunjena izreka stava prvog §-a 90. M. z-a.

Ako je za nestanak mjenice značajno, da ona mora nestati imaocu protiv njegove volje, onda izmedju nestanka i uništenja mjenice nema s obzirom na traženje amortizacije baš nikakve razlike. Prema tome može tražiti amortizaciju mjenice i onaj imalac, kome je ona bila uništena, no u svakom slučaju neovisno od njegove volje. Da je mjenica nestala imaocu odnosno da mu je bila uništena protivno njegovoj volji, je unutrašnji psihički akt, koji će vrlo rijetko doći i do vanjskog izražaja. Zato se u zakonodavnom pogledu to pitanje rješava na taj način, da se protuvoljnost na strani imaoca mjenice uvijek pretpostavlja i da ju stoga u svakom pojedinom slučaju mora dokazati onaj, koji je protivno zainteresiran.

Pojam imaoštva mjenice mora se također posebno objasniti, jer je i on pretpostavka za traženje amortizacije, a u §-u 90. M. z-a nije na dosta jasan način odredjen. Propisi §§ 15 i 20. M. z-a razlikuju naime dva imaoca mjenice: jednoga, koji »drži mjenicu u rukama, a može svoje pravo utvrditi neisprekidanim nizom indosamenata« i drugoga, koji »samo drži mjenicu u rukama« bez ikakvoga prava na nju. Prema tome imaju ovi propisi u vidu lice, koje pored mjenice ima i neko pravo iz nje, kao i lice, koje je prost držalac mjenice bez ikakvog prava iz nje. Drugim riječima to znači, da §§ 15. i 20. M. z-a pretpostavljaju opstojnost zakonitog i nezakonitog[2]) imaoca mjenice.

Time, što se pored općega pojma imaoca mjenice javljaju istovremeno i pojmovi njenoga zakonitog i nezakonitog imaoca, otvoreno je također i pitanje, koji je od ovih imalaca ovlašten za traženje amortizacije: obojica ili samo jedan od njih. Tumačitelji našega mjeničnog zakona[3]) pustili su ovo pitanje iz vida, ma da su ga s obzirom na §§ 15. i 20. M. z-a te §-a 316. o. g. z-a ipak trebali da riješe.

Stav prvi §-a 90. M. z-a, govoreći o imaocu mjenice, ne pravi baš nikakve razlike izmedju jedne i druge vrste imalaca, kao što to čini n. pr. § 15. i 20. M. z-a. To će reći, da ovaj stav ima širi opseg od §-a 15. i 20. M. z-a i da je definiciju molioca amortizacije zasnovao na jednoj i drugoj

---

[1]) Arandjelović Drag.: Ko može tražiti amortizaciju mjenice; »Pravosudje« br. 10/1934.

[2]) Pod pojmom »nezakonitog« imaoca mjenice ima se ovdje razumijevati njen nelegitimirani imalac.

[3]) Stražnicky: Tumač zakona o mjenici, Zagreb 1929; Pavlović: Osnovi mjeničnog prava i komentar novog mjeničnog zakona, Novi Sad; Čimić: Mjenični zakon sa tumačem, Zagreb 1929; Janković: Komentar mjeničnog zakona i zakona o čeku, Beograd 1930.

Digitized by Google

vrsti imalaca. Prema tome može amortizaciju mjenice po stavu prvom §-a 90. M. z-a tražiti svaki njezin imalac bez razlike, da li je zakonit ili nije.[4]) Gledište, koje je ovim putem izvedeno, je proizvod juristićkoga tumačenja odgovarajućih propisa.

No to se gledište slaže i sa ciljem same amortizacije, o kojem je već ranije bilo govora. Amortizacijom se samo utvrdjuje, gdje se izgubljena mjenica nalazi ili da nje više nema, a ne ostvaruju se i neka prava iz mjenice. Taj se cilj ne bi mogao potpuno ostvariti, kada se i nezakonitomu imaocu mjenice ne bi dozvolilo traženje amortizacije. Uostalom nema razloga, da se i nezakonitomu imaocu ne dozvoli traženje amortizacije, kad amortizaciju zahtijevaju interesi prometa, a njen tražilac i onako ne stiče odatle neko mjenično pravo. Dakle i ostvarenje praktičnoga cilja amortizacije govori za to, da se njeno traženje dozvoli jednako zakonitomu kao i nezakonitomu imaocu mjenice.

No sa zakonitim i nezakonitim imaocem nije potpuno iscrpljen cijeli pojam imaoca mjenice, koji se ističe u prvom stavu §-a 90. M. z-a. U §-u 16. M. z-a govori se još i o »poštenom imaocu«, koji takodjer spada pod opći pojam imaoca. Time nastaje pitanje, može li i nepošteni imalac mjenice tražiti njenu amortizaciju. Za poštenog imaoca to se pitanje i ne postavlja, jer je odgovor na to sam po sebi jasan.

Pošteni imalac mjenice, koji se spominje u §-u 16. M. z-a, nigdje se u mjen. zakonu ne objašnjava. Zato se taj pojam mora izvesti iz srodnih propisa izvan okvira mjeničnoga zakona tim prije kada to § 113. M. z-a i naročito dopušta. Prema načelu supsidijarnosti §-a 113. M. z-a bio bi to propis §-a 326. o. g. z-a, gdje se govori o poštenom posjedniku stvari. Odatle se na osnovu pravne analogije može opet izvesti, da će poja nepoštenog imaoca mjenice biti u svem jednak pojmu poštenog posjednika iz §-a 326. o. g. z-a. Proširujući ovaj zaključak pomoću protivne argumentacije, može se dodati još i to, da će izmedju poštenog i nepoštenog imaoca mjenice postojati isto onakva razlika, kakvu je opći gradj. zakonik povukao izmedju poštenog i nepoštenog posjednika. Dakle u duhu opć. gradj. zakonika to najzad znači, da će nepošteni imalac mjenice biti svaki onaj, »koji zna ili iz okolnosti mora znati, da je tudja mjenica, koju posjeduje.«

Poslije odredjenja nepoštenog imaoca mjenice i njegove veze sa prirodom i ciljem amortizacije, nije teško odgovoriti na pitanje, ima li on i potrebnu legitimaciju za tražejne amortizacije. Smisao zakonskih propisa o amortizaciji mjenice daje na ovo pitanje pozitivan odgovor. Poslije podnošenja molbe za amortizaciju sud odmah izdaje oglas, a da tražioca amortizacije i potpisnike mjenice i ne saslušava o tome, ima li kakvih zapreka za vodjenje amortizacionog postupka, kako bi to bio slučaj, kada bi tražiocu amortizacije bila potrebna izvjesna legitimacija. Što više od tražioca amortizacije se ne traži ni polaganje kaucije, kako je to bilo predvidjeno u §-u 128. srp. trg. zakonika. Ostaje dakle, da je za uspjeh amortizacije potrebna samo činjenica, da je njen tražilac izgubio mjenicu, koju je prije toga imao (§ 90. M. z-a).

---

[4]) U svojoj već spomenutoj raspravi Arandjelović je iz §-a 90 M. z-a izveo zaključak, da amortizaciju mjenice može tražiti samo njen zakoniti imalac; medjutim ovo je mišljenje sa praktičnoga gledišta prcusko, a sa legalnoga netočno.

Digitized by Google

Cilj je amortizacije, kao što je već kazano, da utvrdi jednu stvarnu situaciju, do koje se dolazi neovisno od pojedinih prava iz mjenice. Taj se cilj ne bi mogao ostvariti, kada bi postojao i jedan imalac mjenice, koji ne bi mogao da traži amortizaciju. Dakle praktični cilj amortizacije zahtijeva, da se i nepoštenomu imaocu mjenice dozvoli traženje amortizacije. Uostalom kad amortizaciju zahtijevaju potrebe prometa, a sa njenim traženjem ne nastaju nikakva posebna prava za tražioca, nema razloga, da se i nepoštenomu imaocu mjenice ne dozvoli traženje amortizacije. Pošteno i nepošteno imaoštvo mjenice je mjerilo za odredjivanje izvjesnih pravnih situacija. A kako se amortizacijom utvrdjuje tek izvjesno činjeničko stanje i ništa više, to se pri njenom ostvarenju ovo mjerilo i ne mora da uzme u obzir. Ostvarenjem amortizacije ni u koliko se ne mijenjaju pojedina prava iz mjenice. Niti će tražilac amortizacije dobiti time kakvo posebno pravo, niti će se prava pojedinih mjeničnih ovlaštenika time umanjiti. Prema tome je za amortizaciju potpuno nevažno, da li će njen tražilac imati kvalifikaciju poštenog ili nepoštenog imaoca mjenice.

Objašnjavajući pojam imaoca mjenice trebalo bi ovdje spomenuti još jednu njegovu diferencijaciju. U §-u 16. M. z-a pravi se razlika izmedju sadašnjeg i »ranijeg« imaoca mjenice, a time se odmah pokreće i pitanje, nije li ta razlika od izvjesnog uticaja i na traženje amortizacije. Sa materijalnog gledišta ova je razlika istaknuta samo zbog odredjivanja mjeničnih prigovora; a to dovoljno posvjedočuje, da se ona ne će primijeniti i na traženje amortizacije. Sa formalnog gledišta može se opet reći, da propis §-a 90 M. z-a, koji odredjuje definiciju molioca amortizacije, o ovoj razlici ne govori niti se uopće na nju poziva. Zato se može reći, da je stilizacija §-a 90. M. z-a opća i da ona prema tome ne pravi nikakve razlike izmedju pojedinih vremenskih položaja imalaca mjenice.

Uzme li se još u obzir, da amortizacija ne pridržaje nikakvo posebno pravo za njenog tražioca i da izmedju više tražilaca amortizacije ne može doći ni do pozitivne ni do negativne kolizije interesa, onda je i po prirodi same stvari jasno, da tražilac amortizacije ne mora uvijek da bude i posljednji imalac mjenice. Time je ujedno potvrdjena i pretpostavka, da amortizaciju može tražiti istodobno i nekoliko sukcesivnih imalaca jedne te iste mjenice.

Nadovezujući na cijelo ranije izlaganje može se ukratko reći, da koliko iz prirode i cilja amortizacije toliko iz smisla navedenih propisa proizlazi, da je za traženje amortizacije po mjeničnom zakonu legitimiran svaki imalac mjenice bez razlike, da li je zakonit ili nezakonit, pošten ili nepošten, sadašnji ili raniji.

Podje li se od ovog zaključka dalje, onda se njegovo logičko naličje može svesti na to, da imalac nekoga mjeničnog prava, u koliko nije bio i imalac same mjenice, ne može po mjeničnom zakonu tražiti njenu amortizaciju. Ova zapreka dolazi odatle, što su propisi mjeničnog zakona o amortizaciji iznimke, koje dolaze do izraza samo u onom opsegu, u kojem su i predvidjene; a kako ovi propisi dozvoljavaju traženje amortizacije samo imaocu mjenice, to se oni ne mogu primijeniti i na onoga, koji je samo imalac nekog prava iz mjenice. Ostajući dakle na terenu mjeničnog zakona može se govoriti samo o imaocu mjenice kao o jedinom licu, koje je legitimirano za traženje amortizacije. U pravno-političkom pogledu može ovo gle-

Digitized by Google

dište biti i netočno. Ali ono je u svakom slučaju proizvod tumačenja našega pozitivnog mjeničnog zakonodavstva.

Prema tome izgleda, da je jedan ugledan tumačitelj našega mjeničnog zakona[5]) nepravilno protumačio drugi stav §-a 90. M. z-a, kada je odatle izveo zaključak, da amortizaciju mjenice može tražiti ne samo ono lice, koje je imalo mjenicu, nego i lice, koje na osnovu mjenice može da ostvaruje neko pravo. Drugim riječima ovaj je tumačitelj htio da kaže, da mjenični zakon poznaje dvije vrsti molilaca, koji pod jednakim uslovima mogu da traže amortizaciju mjenice. U pravno-političkom pogledu može ovo gledište da bude i točno. Ali ono se nikako ne može izvesti iz stava drugog §-a 90. M. z-a. U ovom stavu se kaže, da će molilac amortizacije »vjerovatnim učiniti, da je imao tu mjenicu ili da je na osnovu nje imao da ostvari neko pravo«. Kada se ovaj stav promotri sam za sebe, skoro da bi se iz njega i moglo izvesti, da su za amortizaciju legitimirane dvije vrsti molilaca: jedni, koji su imali mjenicu, i drugi, koji je nisu imali, ali mogu da ostvare neko pravo iz nje. No u vezi sa stavom prvim kao i u vezi sa §-om 15. M. z-a, sa kojima se on logički dopunjuje, ima stav drugi posve drugi smisao.

U stavu drugom §-a 90. M. z-a se alternativno traži, da »molilac« amortizacije vjerojatnim učini, ili »da je imao tu mjenicu« ili »da je na osnovu nje imao da ostvari neko pravo«. Odatle se već na prvi pogled vidi, da se u tom stavu odredjuju radnje, koje molilac amortizacije za ostvarenje svoga cilja ima da preduzme i ništa drugo. U tom stavu sadržan je dakle jedan funkcijski propis. Medjutim funkcijski je propis po svojoj prirodi nepotpun, te se uvijek mora naslanjati na neki drugi propis, gdje se odredjuje nosilac funkcije. To će u ovom slučaju biti stav prvi, koji donosi definiciju molioca amortizacije. Zato će drugi stav §-a 90. M. z-a, koji govori o funkciji, davati punu karakteristiku molioca amortizacije tek onda, kad se dovede u vezu sa stavom prvim, gdje se govori o njegovoj definiciji.

Ovo izlaganje upućuje na misao, da se stav prvi i drugi §-a 90. M. z-a već po prirodi stvari medjusobno dopunjuju i da ih u duhu te veze treba i tumačiti. A na ovaj način shvaćena veza izmedju stava prvog i drugog mora opet dati ovakvu formulaciju za traženje amortizacije: Amortizaciju mjenice može da traži »imalac«, koji je imao mjenicu ili »imalac«, koji je na osnovu mjenice imao da ostvari neko pravo. Prema tome je očevidno, da se u obje alternative stava drugog javlja imaoštvo mjenice kao pretpostavka za traženje amortizacije ili drugim riječima, da ovaj stav nema u vidu dvije vrsti molilaca amortizacije, već dvije vrsti imalaca mjenice, o kojima se takodjer govori i u §-u 15. i 20. M. z-a. Dakle se iz stava drugog §-a 90. M. z-a ne može izvesti zaključak, da amortizaciju može tražiti i ono lice, koje je samo imalac nekog prava iz mjenice.

Da ovakav smisao drugog stava §-a 90. M. z-a nije naopak, pokazuje i analiza pojma zakonitog imaoca mjenice, koja to isto potvrdjuje. Pojam zakonitog imaoca mjenice je skupni pojam, koji se dade rastaviti u svoje sastavne dijelove. Ti dijelovi opet jesu: pojam imaoca mjenice i pojam imaoca nekog prava iz mjenice. Kada se od oba ova pojma naprave odgovarajuće matematičke kombinacije, dobiju se: a) pojam nezakonitog imaoca,

[5]) Stražnicky, isto djelo.

Digitized by Google

b) pojam zakonitog imaoca i c) pojam imaoca nekog prava iz mjenice, a to su pojmovi, koje smo do sada promatrali.

Kakav je odnos ovih pojmova prema amortizaciji mjenice, odmah će se vidjeti, čim se oni dovedu u vezu sa §-om 90. M. z-a, gdje se za traženje amortizacije pretpostavlja imaoštvo mjenice. Prema tome amortizaciju će moći da traže samo imaoci pod a) i b), jer su oni imaoci mjenice. Naprotiv imalac pod c) ne će se moći da koristi tim ovlaštenjem, jer je on samo imalac prava iz mjenice, a ne i imalac mjenice. On će u eventualnom slučaju moći da traži amortizaciju mjenice po nekim drugim propisima, ali ne i po propisima mjeničnoga zakona.

Tako dolazimo do konačnog zaključka, da po propisima, koje smo do sada promatrali, može amortizaciju da traži svaki imalac mjenice bez razlike, da li je zakonit ili nezakonit, pošten ili nepošten, ali ne i imalac nekog prava iz mjenice.

Ali o amortizaciji govori se i u §§ 91.—92. M. z-a i to na način, da se dovodi u vezu samo sa pojmom zakonitog imaoca mjenice. Tako se u stavu prvom §-a 91. M. z-a postupa sa moliocem amortizacije kao sa licem, koje će održati »regres protiv trasanta neakceptirane mjenice kao i protiv trasanta, koji je zabranio podnošenje mjenice radi akceptiranja«. Drugi stav istoga §-a pretpostavlja opet, da »molilac može, poslije dospjelosti nestale mjenice, tražiti da akceptant, a u slučaju prednjega stava strasant, mjeničnu svotu položi u sudske ruke.« Dalje prema prvom stavu §-a 92. M. z-a sud »izvještava lica imenovana u drugom stavu §-a 91. s tim, da mogu mjeničnu svotu moliocu isplatiti.« Najzad i treći stav istog §-a vidi u moliocu amortizacije lice, koje »može... ostvariti prava iz mjenice, kao da ima izvornu mjenicu.« Pa i motivi ovih propisa govore samo o moliocu amortizacije, koji može tražiti, da dužnici »polože mjeničnu svotu kod suda«, a to će reći, da i oni imaju u vidu samo zakonitog imaoca mjenice.

Stilizacija ovih propisa u glavnom je takva, kao da amortizaciju može da traži samo zakoniti imalac mjenice. Takvo gledište bilo bi preusko i u suprotnosti sa izloženim mišljenjem §-a 90. M. z-a. Da li se ovdje radi o stvarnom protuslovlju ili samo o jednoj nezgodnoj stilizaciji §§ 91.—92. M. z-a, vidjet će se odmah iz daljeg izlaganja ovog pitanja.

O amortizaciji mjenice govore samo §§ 90.—93. M. z-a. Ali propisi tih paragrafa nisu jedinstveni. Oni se sistematski dadu razdvojiti na jedne propise, koji govore samo o ostvarivanju amortizacije, a prema tome i o pitanju, tko sve može tražiti amortizaciju mjenice, i na druge, koji govore o uticaju već ostvarene amortizacije na pojedina prava iz mjenice. Prvi propisi sadržani su u §§ 90. i 93. M. z-a, dok se o drugima govori u §§ 91. i 92. M. z-a. Zato, kad se u ovim posljednjim paragrafima govori o zakonitom imaocu mjenice, očevidno je, da se time ne misli definirati molioca amortizacije nego odrediti samo njen uticaj na pojedina prava zakonitog imaoca iz mjenice. A zašto su pojedina prava iz mjenice dovedena ovdje u vezu samo sa zakonitim imaocem, vidi se već iz same njegove prirode. Zakoniti imalac razlikuje se u tom pogledu od nezakonitoga time, što je on imalac mjenice i pojedinog mjeničnog prava, dok je nezakoniti imalac samo imalac mjenice. Prema tome je i posve razumljivo, što se o uticaju

Digitized by Google

amortizacije na pojedina mjenična prava govori samo u vezi zakonitog imaoca, dok se nezakoniti imaoc kao suvišan pri tom i ne spominje.

Kada se na ovaj način uoči smisao pojedinih propisa o amortizaciji, onda se vidi, da izmedju §-a 90. M. z-a s jedne strane i §§ 91.—92. M. z-a s druge strane nema baš nikakvog protuslovlja. Za takvo tumačenje govori uostalom i favor legis, koji odredjuje: da se svaki zakon ima tumačiti tako, da bude punovažan i da nikakva protuslovlja ne ostanu n njemu. U korist ovakvog tumačenja treba dodati još i to, da oznake: »imalac«, »zakoniti imalac« i »nezakoniti imalac« nisu u mjeničnom zakonu uvijek upotrijebljene u onom značenju, koje proizlazi iz smisla dotičnih propisa. Tako se u §§ 27., 38., 39., 42., 47., 51., 63., 71., 78., 85., 87. i 88. M. z,a nalazi opća oznaka »imalac« mjenice, dok se iz smisla ovih propisa vidi, da oni misle samo na zakonitog imaoca. Naprotiv u propisima §§ 15. stav drugi, 20., 24. i 66. M. z-a oznaka »imalac« znači podjednako zakonitog kao i nezakonitog imaoca. Na taj se način vidi, kako se oznaka više puta i ne slaže sa pojmom, koji se njome hoće da izrazi, — ili drugim riječima, kako je oznaka ovdje od obične sekundarne važnosti. A činjenica, da zakonodavac ne naglasuje oznaku kao takvu, već samo smisao, koji iz pojedinih propisa proizlazi, upućuje na to, da propisi o amortizaciji ne će pokazivati protuslovlje, kako je to na prvi pogled izgledalo.

O amortizaciji mjenice govorilo je i ranije partikularno zakonodavstvo. Po §-u 77. hrv. Mj. z-a mogao je amortizaciju mjenice tražiti samo onaj, koji je bio »vlasnik izgubljene mjenice« kao i po §-u 128. srp. Trg. z-a onaj, koji je imao »pravo sopstvenosti na mjenicu«. Medjutim vlasnost mjenice ne može se po općim načelima iskonstruirati, a to će reći, da se u spomenutim partikularnim propisima stvarno radilo o zakonitom imaoštvu mjenice kao o pretpostavci za traženje amortizacije za razliku od današnjega mjeničnog zakona, koji ima u vidu samo imaoca uopće. Kada se ovi propisi usporede sa onima koji im danas odgovaraju, onda se vidi, da je § 90. M. z-a otišao mnogo dalje i prešao opseg zakonitog imaoštva mjenice. To znači, da i usporedjivanje sa ranijim mjeničnim propisima pokazuje, da sadašnji mjenični zakon ima intenciju, da osim zakonitoga mogu i drugi imaoci mjenice tražiti njenu amortizaciju.

Saževši ovo izlaganje može se najzad reći, da su otpali i svi prigovori protiv ranijeg zaključka, da amortizaciju mjenice može tražiti svaki njen imaoc bez obzira, da li je sa njegovim imaoštvom vezano kakvo pravo ili uvjerenje o legitimnosti toga prava. Na taj je način dobiveno jedno opće gledište, prema kome će se u svakom slučaju moći odrediti, da li je neko lice legitimirano za traženje amortizacije ili nije. Na osnovu toga moći će se vrlo lako utvrditi, da će amortizaciju moći da traži lice, koje drži mjenicu u zalogu (§ 18. M. z-a); zatim depozitar (§ 958. o. g. z-a) i retinent (§ 309. hrv. i § 326. bos. Trg. z-a), a isto tako i mjenični dužnik, koji je iskupio mjenicu (§ 38. M. z-a) i zadržao ju u svome posjedu. Najzad ovamo će se još ubrojiti i lice, koje je do mjenice došlo pomoću bianco indosamenta.[6])

---

[6]) Lice, koje je došlo do mjenice pomoću bianco indosamenta, nije po prirodi stvari zakoniti imalac mjenice, već ga samo zakon u §-u 15 M. z-a smatra za takvog. A ovo je, nuzgred spomenuto i opet jedan dokaz, kako amortizaciju može tražiti i ono lice, koje nije zakoniti imalac mjenice.

Digitized by Google

Pravilo, da amortizaciju može trižiti samo imaoc mjenice, a ne i imaoc nekoga prava iz mjenice, ne odgovara medjutim zahtjevima modernoga mjeničnog prometa. To se primjećuje već kod prve njegove primjene. Prava pojedinih mjeničnih ovlaštenika vezana su naime za izvjesne radnje, koje njihovi prethodnici imaju da obave, kad dodju u posjed mjenice. Ako je jednomu od tih prethodnika nestala mjenica, a on ne će ili ma iz kojih razloga ne može da izrvrši potrebnu amortizacionu radnju, onda se time dovode u pitanje i prava mjeničnih ovlaštenika, jer je već ostvarena amortizacija uvijek pretpostavka za vršenje izvjesnih prava iz mjenice. Na taj način dolazi interesna sfera pojedinih mjeničnih ovlaštenika u ovisnost od jedne proizvoljne radnje imaoca, kome je nestala mjenica. Time se na upadljiv način vrijedja jednakost mjeničnih ovlaštenja i izaziva sukob sa načelom »samostalnosti mjeničnog ovlaštenja«, koje kao protuteža načelu »samostalnosti mjenične obveze« (§§ 7. i 68. M. z-a) mora biti takodjer sadržano u mjeničnom zakonu. A to sve zbog toga, što po mjeničnom zakonu može amortizaciju mjenice da traži samo ono lice, koje je imaoc mjenice, a ne i ono, koje na osnovu mjenice može da ostvaruje neko pravo. Ovo gledište mjeničnog zakona očigledno je preusko, pa se stoga praksa i ne može njime zadovoljiti.

Ovoj neprilici prakse došao je u pomoć jedan kasniji legislativni dogadjaj. Dana 1. kolovoza 1934. objavljen je naime zakon o sudskom izvanparbenom postupku, koji u §§ 240.—262. govori o amortizaciji isprava. Propisi ovog zakona imaju u pogledu amortizacije mnogo širi opseg od mjeničnog zakona, jer za amortizaciju ovlašćuju ne samo onoga, koji je imalac isprave, nego i »lice, koje iz isprave ili na osnovu te isprave može ostvarivati kakvo pravo ili koje inače ima pravni interes, da se isprava sudski poništi.« Zbog šireg opsega ovih propisa i njihove srodnosti sa naredjenjima o amortizaciji mjenice, javilo se najzad i pitanje, ne bi li se oni mogli primijeniti i na amortizaciju mjenice. Odgovor na ovo pitanje će se dobiti sam po sebi, čim se objasni odnos §§ 90—93. M. z-a, koji govore o amortizaciji mjenice, sa propisima izvanpar. postupnika, koji govore o amortizaciji isprava uopće.

Okvir za rješavanje ovoga pitanja nalazi se u §-u 113. M. z-a, koji u mjeničnopravnim odnosima dozvoljava supsidijarnu primjenu propisa vanmjeničnih zakona. U konkretnom slučaju će biti ovakva primjena moguća tek onda, kad izmedju amortizacionih propisa mjen. zakona i odgovarajućih propisa izvanpar. postupnika postoji i izvjesna uzajamnost. Da propisi §§ 240—262. izvanp. p-a o amortizaciji isprava imaju izvanparnično obilježje, razumije se samo po sebi. Oni su takvi već po svojoj materijalnoj prirodi, pa su zato i bili legalizirani u sistemu izvanparničnih propisa. Da li su takvog obilježja i propisi mjen. zakona o amortizaciji mjenice, vidjet će se odmah iz njihovog cilja i sadržaja.

Propisi §§ 90—93. M. z-a ne tiču se egzistencije ni ranga pojedinih mjeničnih prava. Što više, oni se ne upuštaju ni u ocjenjivanje, ima li molilac amortizacije legitimaciju imaoca mjenice, nego to naprosto pretpostavljaju. Amortizacioni propisi se brinu samo o pronalasku izgubljene mjenice odnosno o utvrdjenju, da nje više nema bez ikakva obzira na pojedina subjektivna prava odatle. Ostvarivanje pojedinih subjektivnih prava iz mjenice ili na osnovu nje ostavljeno je pojedinim interesentima, da to oni sami prečiste u jednoj parnici ili u kakvom medjusobnom poravnanju.

Digitized by Google

Iz ovih se opažanja vidi, da propisi §§ 90—93. M. z-a imaju isto sistemsko obilježje kao i propisi §§ 240—262. izvanp. p-a. To će opet reći, da i propisi mjen. zakona, koji govore o amortizaciji mjenice, imaju izvanparnično obilježje kao i propisi izvanp. p-a, koji govore o amortizaciji isprava uopće.[7]) Sistematska srodnost nije medjutim dovoljna pretpostavka za supsidijarnu primjenu §§ 240.—262. izvanp. p-a na amortizaciju mjenice. Ona nam može tek poslužiti kao putokaz, da se pronadju i neke druge srodnosti izmedju jedne i druge vrsti propisa.

Propisi §§ 90—93. M. z-a govore o amortizaciji »mjenice«, a propisi §§ 240.—262. izvanp. p-a o amortizaciji »isprava«. Pojam mjenice prema pojmu isprave stoji u odnosu užeg pojma prema širemu, a to znači, da su propisi §§ 90.—93. M. z-a leges speciales, dok su propisi §§ 240.—262. izvanp. p-a u tom slučaju leges generales. Odatle se opet dade izvesti zaključak, da se jedni i drugi propisi pozitivno dopunjuju. Uzme li se još u obzir, da § 90. M. z-a ne zabranjuje, da pored imaoca mjenice traži amortizaciju i imaoc nekog prava iz mjenice, onda se može reći, da se jedni i drugi propisi i negativno dopunjuju. Na taj je način dobiven toliki stupanj srodnosti izmedju jedne i druge vrsti propisa, da se u duhu §-a 113. M. z-a može dozvoliti i supsidijarna primjena §§ 240.—262. izvanp. p-a na amortizaciju mjenice.[8]) O tom se deklarativno izjašnjava i § 262. izvanp. p-a. gdje se pri kraju kaže: »Ukoliko u tim propisima nema naredjenja, shodno će se primjenjivati naredjenja ovoga zakona.«

Značaj ove supsidijarnosti je u tome, da se na amortizaciju mjenice pored mjen. zakona mogu primjenjivati i propisi §§ 240.—262. izvanp. p-a. Dakle prema svemu, što je do sada kazano, moći će amortizaciju da traži ne samo lice, koje je imaoc mjenice, no i svako lice, koje je imaoc nekoga prava iz mjenice ili je inače interesirano, da se mjenica sudski poništi. Prema tome amortizaciona legitimacija onoga, koji je imaoc nekoga prava iz mjenice ili je inače zainteresiran, da se mjenica sudski poništi, ne potiče iz mjen. zakona nego iz izvanp. postupnika.

Na tom proširenom osnovu mogu amortizaciju mjenice da traže ne samo njen imaoc, nego i svi oni, koji imaju neko pravo ili interes u vezi mjenice bez razlike, da li se radi o ovlaštenju po mjeničnom, trgovačkom ili gradjanskom pravu. Primjera radi ovamo se mogu ubrojiti: indosatar punog indosamenta, akceptant bianco mjenice, trasant, cesionar indosatara, nasljednik imaoca mjenice, izvršni vjerovnik i drugi. Spada ovamo također i onaj, koji ima bilo kakav pravni interes, da se mjenica sudski poništi. Za samu legitimaciju traženja nije odlučno, da li molilac amortizacije ostvaruje neko svoje pravo ili interes ili on u tom pogledu nekoga zastupa. Zato su legitimirani za traženje amortizacije i prokura-indosatar (§ 17. M. z-a), indosatar po zalaganju (§ 18. M. z-a), jedan bračni drug za drugoga, otac za djecu, staralac za štićenike i upravitelj stečajne mase za stečajnog dužnika.

Iz svega izlaganja o ovom pitanju može se najzad izvesti i nekoliko opažanja o našem zakonodavnom radu. Novi mjen. zakon preuzet je skoro

---

7) T. Pavlović: Osnovi mjeničnog prava itd. Novi Sad.

8) Ova supsidijarnost ne ostaje ograničena samo na propise §§-a 240—262 Izvp. p-a. nego se proteže i na njegova opća naredjnja. To naredjuju opća pravila tumačenja, a deklarativno se o tom izjašnjava i § 245 izvp. p-a.

Digitized by Google

doslovce iz haškog pravilnika, koji pretstavlja jednu dosta dobro izradjenu sistematsku cjelinu. Prema tome nisu ni redaktori mjen. zakona imali naročitih teškoća u svojem radu. Ali pravilnik ne govori o amortizaciji mjenice i tako je došlo do toga, da propisi o amortizaciji mjenice pretstavljaju u neku ruku samostalan redaktorski rad. To se odmah osjetilo i na njihovoj stilizaciji. Redaktori nisu uspjeli, da propise o amortizaciji sistematski povežu sa ostalim tekstom zakona; a to se vidi naročito kod definicije molioca amortizacije, gdje je potreban dosta opsežan postupak tumačenja, da se dodje do čiste situacije.

Iz usporedjenja mjen. zakona sa izvanp. postupnikom opet se vidi, da je amortizaciona legitimacija po mjen. zakonu potpuno apsorbirana legitimacijom za traženje amortizacije po izvanp. postupniku. To sa zakonodavno tehničkoga gledišta ukratko znači, da je legitimacija po mjen. zakonu postala potpuno suvišna stvaranjem legitimacije po izvanp. postupniku. U tome se opet dade nazrijeti, kao da se pri donašanju propisa o amortizaciji mjenice nije mnogo mislilo na to, što će o tom da kaže i izvanp. postupnik. Pred takvim znacima, kojih ima dosta i u drugim oblastima zakonodavstva, morali bi se sa čudjenjem pitati, nije li u tom sadržana izvjesna ležernost zakonodavaca ili nesavladljivost teškoća, koje se pri izgradjivanju jednog novog zakonodavstva javljaju.

Pravosudje

a) Gradjansko

Nema mjesta valorizaciji odvjetničkoga troškovnika iz predratne parnice, a niti imade mjesta prigovoru preuranjenosti tužbe, ako odvjetnik nije odaslao stranci specificirani račun.

Rješidba stola sedmorice od 7. svibnja 1936. Rev. 321/36.

(Osuda sreskog suda u Pregradi od 31. svibnja 1935. P. 962/35., osuda okruž. suda u Varaždinu od 13. prosinca 1935. Pl. 962/35.).

Tužitelj dr. K., odvjetnik, je utužio tužene na platež troškovnika od 16.291 D 10 P. za zastupanje u parnici P. 171/905 nakon 29 godina, otkada je parnica frustrirana.

P r v o s t e p e n i s u d j e udovoljio tužbi, a troškovnik tužiteljev obredio je prema vrijednosti u predratnoj valuti, navodeći u svojim razlozima, da je tužitelj imao dosta vremena, da taj troškovnik utuži, a jer to nije učinio, obredio je taj troškovnik sa nešto preko D 200. Protiv te presude uložile su obje stranke priziv, te je

o k r u ž n i s u d uvažio priziv tužitelja i povisio troškovnik istoga pozivajući se na ustanovu § 1152 o. g. z. i stao na stanovište, da čim je tko naručio kakovu radnju ili djelo, da se uzima, da je pristao i na pristojnu plaću. Prizivni sud se je pozvao i na ustanovu § 26 i 27 starog odvjt. reda, koji je važio u vrjeme, kada je tužiteljev troškovnik nastao, pa je stao na stanovište, da se nagrada ima ustanoviti obzirom na trud, marljivost i vještinu zastupnika, te obzirom na vrjednost parnice i imućtveno stanje stranke. Prizivni sud je stao na stanovište, da potraživanje tužiteljevo nije zastarjelo, jer je tužba podignuta unutar zakonskoga roka, a jer o. g. z. ne pozna valorizaciju, da se troškovnik tužiteljev ima odrediti prema načelima naravnog prava (§ 7 o. g. z.); prema tomu da imade biti mjerilo za ustanovljenje tužiteljeve nagrade pravičnost. — Pošto je neprijeporno, da tužitelj nije

Digitized by Google

dobio nikakove nagrade za zastupanje, to se imade ona obrediti upravo onako, kao da je danas izveo sve radnje, koje je svojim troškovnikom utužio.

Stol sedmorice potvrdio je u cijelosti rješenje okružnoga suda iz ovih razloga: Utvrdjeno je, da je parnca P. 171/905, vodjena radi 67.268 K. 08 F. i da tužitelj nije u ovoj stvari primio nikakovog predujma, koji bi se imao u račun uzeti, pa se stoga nagrada ima ustanoviti prema trudu, gubitku vremena i važnosti posla t. j. u visini tražbine, a prizivni je sud tako i postupao, jer nije ni utužene glavnice ni nagrade valorizirao, nego je primijenio samo § 7 i 1152 o. g. z. — Ovi su propisi obzirom na §§ 1004 i 1163 o. g. z. ispravno primijenjeni. — Prigovor preuranjenosti tužbe po § 29 zak. o odvjetnicima nije opravdan. — Troškovnik ovaj nije nikada vanparbeno obredjen, jer to nijedna stranka nije tražila, ali je utvrdjeno, da je tuženik znao za troškovnik. — Račune o poslu ima punomoćnik po § 1012 o. g. z. položiti na zahtjev punovlastitelja.

Pošto istaknuti revizijski razlozi ne stoje, a nema ništavosti § 571 grpp. u postupku, nije revizija uvažena.

Priopćio: dr. Vargović Zvonimir, sudac okruž. suda u Varaždinu.

Stečnik nekretnina na temelju rentovne pogodbe prodajom pojedinih dijelova nekretnina je stvorio razlog za razrješenje pogodbe.

Rješidba stola sedmorice od 22. studenoga 1935. Rev 1308/1-35.

U parnici B. M. protiv T. M. i T. M. r. K. iz L. na priznanje, da je kupoprodajni ugovor od 23. prosinca 1931., kojim je tužiteljica tuženima prodala svoje nekretnine u gr. ul. br. 136. p. o. L. za kupovnu cijenu od D 15.000, fingirani ugovor, i da je faktično rentovni ugovor, te da su tuženi dužni pristati na ukinuće rentovnoga ugovora od 23. prosinca 1931., te izdati tužiteljici valjanu tabularnu ispravu, da se spomenute nekretnine u gr. ul. 136. p. o. L. mogu natrag prepisati sa imena tuženih na ime i korist tužiteljice, te tako uspostaviti prijašnje gruntovno stanje, koju će ispravu za slučaj izostanka osuda zamijeniti, kao i naknaditi proizročeni parnični trošak — sve u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja.

Tužiteljica traži razrješenje pogodbe, jer su tuženi prodali jedno i pol jutra J. M-i i primili kupovninu od D 6.000, a da za tu prodaju nisu tražili odobrenja od strane tužiteljice, i zato jer tuženi ne davaju dužnu hranu ni odijevanje tužiteljici, pa da je nastao uvjet, da tužiteljica može tražiti razrješenje rentovne pogodbe.

Sreski sud u V. je odbio tužbu, jer da je tužiteljica imala odjeću i obuću i da prema tome tuženi nisu povrijedili ugovor. Okolnost, da su tuženi prodali jedan dio upitnih nekretnina, da ne može biti razlogom za razrješenje ugovora, jer da o tom nema govora u navedenom kupoprodajnom ugovoru, pa da s toga nema ni važnosti s obzirom na § 887. o. g. z, sve kada bi i bilo štogod medju parničnim strankama ugovoreno.

Okružni sud u O. nije uvažio priziv tužiteljice nego je pobijenu prvo stepenu presudu potvrdio uz obrazloženje, da je prvostepeni sudac uzeo pravilno, da tužiteljica odlučnu činjenicu, da joj tuženi uskraćuju ugovoreno uzdržavanje, nije dokazala, uslijed čega da se pobijena presuda iz razloga u njoj navedenih ukazuje opravdanom i na zakonu osnovanom.

Stol sedmorice je reviziju tužiteljice uvažio i suglasne presude nižestepenih sudova preinačio te sudio:

Tuženi T. M. i T. M. r. K. dužni su tužiteljici B. M. priznati, da je kupoprodajni ugovor od 23. prosinca 1931. kojim je tužiteljica tuženicima prodala svoje nekretnine, upisane u gr. ul. br. 136. p. o. L., fingirani ugovor, a u istinu da je rentovni, te su dužni pristati na ukinuće toga ugovora i izdati tužiteljici valjanu tabularnu ispravu, da se nekretnine gr. br. 136. p. o. L. prepišu u gruntovnici sa njihovog imena sa pravom vlasništva na ime tužiteljice, koju će ova osuda za slučaj neizdanja zamijeniti, nadalje su dužni tužiteljici solidarno naknaditi parnični, prizivni i revizijski trošak od D. 1.125 u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja.

Obrazloženje: Tužiteljica pobija presudu prizivnoga suda iz revizijskih razloga, navedenih u § 597. br. 1., 3., 4. grpp. te § 571. br. 9. grpp. Budući da je revizijski razlog iz § 597. br. 4. grpp. opravdan, to otpada potreba raspravljati o ostalim revizijskim razlozima.

Digitized by Google

Iz činjeničnoga stanja, koje su nižestepeni sudovi suglasno ustanovili, proizlazi, da je tužiteljica predala tuženicima u obliku kupoprodajnoga ugovora vlasnost svojih nekretnina, upisanih u gr. ul. br. 136., p. o. L. i 213. p. o. S., uz obvezu tuženika, da će ju dosmrtno pristojno uzdržavati, davati joj nužnu hranu odgovarajuću njenoj starosti, njegovati ju za slučaj bolesti, dvoriti ju, a za slučaj smrti pristojno ju sahraniti, te ako ovoj obvezi ne budu udovoljavali, tada tužiteljici pristoji pravo tražiti poreèenje ovoga ugovora i prenos tih nekretnina natrag, na svoje ime u gruntovnici. (Očitovanje od 23. prosinca 1931.). Dalje je neprijeporno, da su tuženici bez znanja i privole tužiteljice prodali već prije podnesenja ove tužbe èesticu kat. br. 1423. gr. ul. br. 136. p. o. L. — J. M., koja ju je na svoje ime pravom vlasnosti u gruntovnici prepisala, a isto tako da su tuženici otudiili i nekretnine z. k. ul. br. 213. p. o. S. tako, da je tužiteljica bila prisiljena, za nekretnine ovoga gr. ul. sniziti svoj tužbovni zahtjev. Ova činjenica, suglasno po nižestepenim sudovima utvrdjena, je dovoljna, da se tužbovnomu zahtjevu tužiteljice prizna opravdanost, pa nije bilo ni potrebno dokazivati činjenicu, da tuženici nisu udovoljavali svojoj obvezi uzdržavanja tužiteljice, koju su na sebe preuzeli očitovanjem od 23. prosinca 1931. Ma da u ovom očitovanju nije izrijekom istaknuta zabrana otudjenja ovih nekretnina, koje je tužiteljica predala tuženicima u vlasnost, to je ta zabrana sadržana u zadnjoj stavci toga očitovanja, u kojoj tuženici priznaju tužiteljici pravo, da traži prenos nekretnina natrag na svoje ime, ako oni svojoj obvezi izdržavanja ne udovolje.

Ovo pravo tužiteljice postaje uzaludnim, ako bi tuženicima ostalo pravo otudjenja tih nekretnina još za života i bez privole tužiteljice, jer bi u tom slučaju tužiteljica ostala i bez uzdržavanja i bez svojih nekretnina. Kad bi se tužiteljicu sa njezinim tužbovnim traženjem sada odbilo, kako to čine nižestepeni sudovi, tada bi tuženici mogli otudjiti i ostali dio tužiteljičinih nekretnina, kao što su već jedan dio istih i otudjili i tako bi izigrali tužiteljicu sa njezinim pravom, koje si je pridržala u očitovanju od 23. prosnca 1931. Kod tumačenja ovoga očitovanja mora se uzeti u obzir namjera stranaka, koju su imale i mogle imati pred očima, kad su pogodbu u tom očitovanju sadržanu sklapale. Ta namjera nije mogla biti druga, nego osiguranje uzdržavanja tužiteljice, koje bi bilo osujećeno, ako bi tuženici mogli rasprodati svu imovinu, koju im je tužiteljica predala u svrhu svoga uzdržavanja (§ 914. o. g. z.).

Budući da je revizijski razlog pogrješne pravne ocjene stvari opravdan, to je revizija tužiteljice uvažena i suglasne presude nižestepenih sudova preinačene, te sudjeno kao u dispoziativu ove vrhovne presude. Rješenje o parničnim troškovima svih triju stepena osniva se na §§ 143. i 154. grpp.

Priopćio dr. Janjanin Pajo, odvjetnik u Vinkovcima

I u slučaju bolesti, koja traje dulje od tjedan dana, ima radnik pravo na plaću za prvi tjedan bolovanja. — Nije razlog otpusta ako radnik ne će da vrši posao, za koji se nije obvezao (§§ 219. i 238. t. 2. zak. o rad.)

Rješidba stola sedmorice, odj. B, od 4. rujna 1934. br. Ro 574/34.

(Osuda sreskoga suda u Mariboru od 16. siječnja 1934. br. III.a P. 850/33-5, osuda okružnoga suda u Mariboru od 2. svibnja 1934. Pl. 24/34-4).

Radnik (limar) je tražio tužbom plaću za prvih sedam dana svojega dokazanog bolovanja, a osim toga još i plaću za vrijeme otkaznoga roka. Tuženo poduzeće je prigovaralo, da je tužitelj bio bolestan dulje od tjedan dana i da mu zato ne pripada za prvi tjedan bolovanja plaća; plaća pak za otkazni rok da ga ne ide, jer da je sam izostao iz posla. Za vrijeme tužiteljeve bolesti poduzeće je našlo drugoga limara i zato je bio tuženiku dodijeljen drugi posao — i to, po njegovim navodima, čišćenje kanala.

Sreski sud u Mariboru je odbio u cijelosti tužbeni zahtjev.

Okružni sud u Mariboru je udovoljio tužiteljevu prizivu i dosudio čitav zahtjev iz ovih razloga: »Tužitelj zahtijeva od tuženoga plaću za jedan tjedan u iznosu od D 232 i osniva taj svoj zahtjev na propisu §-a 219. zak. o r. Prizivni sud je pravnoga mišljenja, da tužitelj ima

Digitized by Google

pravo na plaću za vrijeme od jednoga tjedna. To svoje stanovište osniva, iako se § 219. zak. o rad. u tom pogledu nekako nejasno izražava, na činjenici, da se § 219. zak. o rad. slaže s §-om 1154 b) o. g. z. i glede potonjega slijedi iz zakonske pripremne gradje, da je bila namisao zakonodavca, da neizvjesnost službeprimčeve bolesti prevali djelomice na službodavca. Službeprimca ide plaća za razmjerno kratko vrijeme, koje ipak ne smije premašiti tjedan dana, pa makar je zapreka, u tom slučaju bolest, trajala dulje vremena. Zakonodavac je htio prije svega zaštititi socijalno slabijega službeprimca i osigurati mu neprekidno primanje plaće za vrijeme, koje ne prelazi tjedan dana. — Dalje zahtijeva tužitelj u smislu postojećih propisa plaću za 14-dnevni otkaz. Opravdanost zahtijevane svote osniva na tome, da je bio primljen u službu kao stručno kvalificirani limar. Ako mu pak tužena stranka nije dala doličnoga posla, dužna je, da mu otkaže na 14 dana. Tužena stranka je, kako je to niži sud ustanovio, za vrijeme tužiteljeve bolesti namjestila i drugoga limara. Kad se je tužitelj poslije bolesti vratio na posao, prijavio se je službodavcu, koji mu je kazao, da nema za nj limarskoga posla, ali da dodje drugi dan, da prenaša sanduke i da čisti kanale. Prizivni sud misli, da se tužitelj opravdano nije više vratio na posao, koji mu je bio pridijelio njegov poslodavac. On je bio uzet u službu kao stručno osposobljeni limar za limarski posao i na temelju ugovora nije bio dužan obavljati kakav drugi posao, naročito ne posao niže vrste, kao što je to čišćenje kanala i prenašanje sanduka. Prvi sud je bio doduše mišljenja, da tužitelj zato, što mu je tuženi spomenuo, da će morati čistiti kanale i nositi sanduke, nije imao dovoljnoga razloga, da ne dodje bar pogledati, kakov će mu posao biti dodijeljen, napose jer mu je tuženi u srčbi rekao ono o kanalima i sanducima i uputio ga je unatoč tome poslovodji. To se mišljenje ne može opravdati. Valja uvažiti, da poslovodja K. nije tužitelju uopće ništa govorio o vrsti posla. S druge strane pak treba imati pred očima, da je tužitelju sasvim točno opisao vrstu posla. Tužitelj dakle nije trebao i nije imao povoda, da ponovno i posebno pita K-a, koji je bio samo tuženikov podredjeni namještenik, kada mu je već sam službodavac sasvim točno i odredjeno označio posao

Stol sedmorice je povodom revizije tuženoga drugostepenu osudu u cijelosti potvrdio iz ovih razloga:

»Prije svega tvrdi revizija, da je prizivna presuda pravno pogrješno tumačila propis §-a 219. o. g. z. Revizija nastoji to dokazati, držeći se čisto slova tog zakonskog propisa. Ali pri tome revizija pušta iz vida propis §a- 6. o. g. z., koji odredjuje, da se pri tumačenju zakona nema obazirati samo na riječi zakonskoga propisa, nego i na namisao zakonodavca. Da je propis §-a 219. zak. o rad. donesen doslovce po §-u 1154. o. g. z., revizija ne osporava. Iz pripremane pak gradje za taj propis jasno slijedi, da je zakonodavac smatrao naročito potrebnim, da ostane zahtjev na isplatu plaće za ono kratko vrijeme, pa makar je slouzboprimac dulje od tjedan dana bio spriječen izvršivati posao. Pošto se dakle tumačenje, koje je pobijana presuda dala propisu §-a 219. zak. o rad., slaže s namisli zakonodavca, koja je po §-u 6. o. g. z. mjerodavna, ne može se odobriti reviziji, da bi tumačenje §-a 219. o. g. z. po prizivnome sudu bilo pogrješno. Prvi sud je utvrdio, da je tuženik rekao tužitelju, kada se javio na posao, u srčbi, da će morati obavljati drugi, a ne limarski posao, t. j. čistiti kanale i nositi sanduke; da je na to uputio tužitelja poslovodji K-u, koji mu je kazao, neka dodje drugi dan u 8 sati na posao. Na tim činjenicama nije prizivni sud ništa promijenio, nego ih je pače potvrdio. Revizija dakle u tome pravcu nije osnovana. Činjenica je, da je tužitelj bio uzet u tuženikovo poduzeće na temelju pogodbe kao limar — dakle za to, da obavlja limarski posao, za koji je bio i kvalificiran. Tužitelj je pak tuženiku lično kazao, da će morati poslije obavljati druge poslove, a ne one, za koje je bio uzet. Poslovodja nije spomenuo, da će zaposlenje tužiteljevo biti prema pogodbi. Zato valja potvrditi prizivnu presudu, da tužitelj po ugovoru nije bio dužan izvršiti posao, koji mu je namijenio tuženi i da je s time baš potonji t. j. tuženi službodavac prekršio bitne odredbe službene pogodbe u smislu §-a 238. t. 2. zak. o rad.«*)

Priopćio dr. I. P., Zagreb.

---

*) Razlaganje o službeprimčevu pravu na plaću za vrijeme bolesti kroz najdulje tjedan dana, pa makar bolest trajala i dulje od toga vremena, moglo bi se

Digitized by Google

Uknjižba prava zaloga na služnost doživotnog suživanja

Rješidba stola sedmorice od 17. ožujka 1936. br. 1358-2/1935.

(Odluka sreskoga suda u Koprivnici od 1. veljače 1935. br. III. J. 119/35/5, rješenje apelac. suda u Zagrebu od 15. svibnja 1935).

Sreski sud u Koprivnici u ovršnom predmetu K. I. iz N. proti M. D. iz P. je odbio ovrhovoditelja s molbom za ovršnu uknjižbu prava zaloga na doživotno suživanje, uknjiženo u korist ovršenice, radi duga od D 10.854. spp.

Apelacioni sud je riješio: Povodom utoka ovrhovoditelja K. I. preinačuje se napadana odluka prvoga suda te se na temelju pravomočne presude sreskoga suda u Koprivnici od 14. ožujka 1934. br. P. 99-33-11. dozvoljuje radi dužnih ovrhovoditelju D 10.834 spp. ovršna uknjižba prava zaloga na pravo služnosti doživotnog uživanja uknjiženog u korist ovršenice M. D. na nekretnine ul. br. 5. p. o P. time, da se pravo zaloga dozvoljuje samo na plodove i prvostepenomu sudu nalaže, da radi gruntovne provedbe izda potrebne odredbe.

Obrazloženje: Nedvojbeno je, da je pravo služnosti doživotnog uživanja lično i da pripada samo ovlaštenomu licu tako, da se ta služnost po § 485. ogz. ne može prenijeti na drugoga, a prema tome niti ovršno prodati. Ipak se služnost uživanja sastoji u pobiranju plodova od tudje stvari bez ograničenja, uz dužnost čuvanja sučanstva (§§ 509. i 511. ogz.) tako, da to pravo po svojoj naravi i prema propisu § 1257. ogz. može biti otstupljeno i drugoj osobi u toliko, da samo pravo ostaje ovršeniku, ali da pobiranje plodova u opsegu prava ovršenikova posluži namirenju ovršenikove tražbine.

Po § 485. grpp. (starog) dozvoljeno je gruntovno osiguranje na plodove, to znači, da se namirenje iz opterećene služnosti može tražiti jedino pobiranjem plodova, a nikako prodajom služnosti, pa jer je i u smislu ustanova § 15. zakona o zemljišnim knjigama dozvoljeno osiguranje tražbine na hipoteku, koja se ovdje sastoji u doživotnom uživanju, valjalo je utok uvažiti, kako je to gore učinjeno.

Stol sedmorice je povodom previdnog utoka ovršenice riješio: Previdni utok M. D. otpućuje se i potvrdjuje rješenje apelacionog suda.

Razlozi: Služnosti se ne mogu prenijeti na druga lica (§ 485. ogz.), pa tako ni pravo služnosti doživotnog uživanja (§ 520. ogz), ali je moguće, da se izvršivanje ovoga prava prenese na drugo lice. To izvršenje može trajati naravno, samo dok je lice ovlašteno na uživanje u životu. Čim je uživanje prava prenosivo, ono je u prometu, a po tom i predmet zaloga (§ 448. ogz.) Založiti se može dobrovoljno, a čim je to dopustivo, onda se može plijeniti i sudbenim putem. Svrha pak zaloga nije prodaja njegova, nego namirenje (§ 447. ogz.) vjerovnika. To se pak namirenje ne mora ostvariti dražbenom prodajom zaloga, nego se može ostvariti i drugim načinom n. pr. sekvestracijom, zakupom. Ovi načini izvršenja mogući su i na pravu uživanja. Da se pak i ti načini izvršenja provedu, treba da se steče zalog na pravo uživanja, a taj se obzirom na propise § 451. ogz. §§ 480. i 485. grpp. te § 4. z. o z. k. može da provede samo upisom u zemljišne knjige. Tome ne stoji na putu propis § 13. z. o z. k., jer u tom propisu nisu iscrpljivo navedeni objekti, na kojima se može steći založno pravo, nego samo uslovi, pod kojima se na objekte u tom propisu navedne to pravo steći može. Prema tome dpustiva je ovršna uknjižba prava zaloga na pravo služnosti doživotnog uživanja. Utočna žalba ovršenice, da je ona zemljoradnica, pa da se ni stoga ne može dozvoliti ovršna uknjižba, nije uvaživa, jer se uknjižba pa i ovršna dozvoljava samo u cilju obezbjedjenja (čl. 6 U. z. z. od 3. kolovoza 1934. i čl. 21. st. 3. pravilnika).

Pripćio dr. Sučević Franjo, odvjetnik u Koprivnici.

---

popuniti i uputom na § 239. t. 9. zak. o radnjama, iz kojega se vidi, da službodavac može tek onda otpustiti službeprimca, ako je ovaj bolešću spriječen, da dulje od četiri tjedna vrši službu. (Opas. ured.)

Digitized by Google

b) Pomorsko

I. O klauzuli »prazno za puno« (vuoto per pieno). U dvojbi imade se vozarina za manje ukrcanu robu platiti onako, kako najmitelju broda najbolje konvenira.

II. Prema utanačenju »tutto palanco« dužan je opremitelj broda sam snositi trošak utovara i istovara u lukama. U takvom slučaju kod ugovora sa klauzulom »prazno za puno« valja od dužne vozarine odbiti trošak tog utovara i istovara, ukoliko ga opremitelj broda nije imao, jer je manje robe ukrcano, dok se druge uštede nemaju uzeti u obzir.

III. Stojnice ne teku u nedjelju i blagdane.

Rješidba stola sedmorice od 31. siječnja 1935. Rev. 1407/1-1934.

(Osuda sreskog kao pomorskog suda u Sušaku od 30. prosinca 1933. T. 53/28, osuda apelacionog gsuda u Zagrebu od 26. travnja 1934. Pl. 1896/1934-1.).

U parnici tt. Società Anonima di navigazione a vapore M. N. M. iz M. L. proti tt. M. P. pomorsko-agenturni, mešetarski i otpremni posao u B. radi Lit. 8803.31 i D 487.55 spp.

Sreski sud udovoljio je zahtjevu tužbe samo glede iznosa od D 487.55.

Apelacioni sud osudio je tuženu na plaćanje iznosa od Lit. 2.118.65 i D 487.55 i kamate uz ove razloge:

Tužiteljica na osnovu neprigovorenog pomorsko vozarskog ugovora od 3. lipnja 1927. potražuje od tužene ovom parnicom:

1) vozarinu za 90 tona natovarene drvene gradje, jer je tužena iznajmila za prevoz gradje cijeli brod »Lodoletta« računajući utovar za Tunis uz pogodjenu cijenu od Lit. 40 po jednoj toni — ukupno Lit. 3600 (vuoto per pieno);

2) razliku za previsoko zaračunate troškove krcanja i slaganja na brod u sušačkoj luci sa iznosom od 487.55 D;

3) za protustojnice (controstallie) za 5 dana i 16 sati (od 10. lipnja 1927. u 6 sati na večer do 16. lipnja 1927. u 10 sati prije podne) prema vozarskom ugovoru Lit. 1000.— odnosno sveukupno Lit. 5.663.64.

Komisionu proviziju prema navedenom ugovoru odobrava tužiteljica tuženoj od potraživanja pod 1. i 3. tj. od Lit. 3600 + Lit. 5.663.64 — ukupno Lit. 9.266.64 5% ili iznos od Lit. 463.33 tako, da je ta potraživanja pod 1. i 3. ustanovila sa Lit. 8.803.31.

Tužena je prigovorila tužiteljici opravdanost i visinu potraživanja pod 1. i 3 a priznala osnovanim potraživanje pod 2) sa 487.55 D.

ad 1) Iskazom svjedoka Kraus Eduarda sa izjavom tužene u zapisniku od 16 travnja 1929., prema kojoj dozvoljuje tužiteljici 90 tona praznog neutovarenog prostora na odnosnom brodu, te u savezu sa navodom lista tužene od 4. srpnja 1927. postignut je dokaz, da je odnosni brod otpremljen prazan sa 90 tona. Imade stoga tužena i za tu količinu neiscrpljenog tovara, jer je bio iznajmljen cijeli brod, platiti vozarinu, po načelu prazno za puno (vuoto per pieno).

Vozarina se imade prema prigovoru tužene priznati po cjeni vozarine za Cataniu od Lit. 38 po 1 toni, a ne do Tunisa po Lit. 40 po 1 toni. Kako nije naročito ugovorno medju strankama, koja se vozarina imade računati u slučaju »vuoto per pieno«, imade se prema analogiji ustanove § 1416. ogz. uzeti, da je tužena dužna preuzeti lakšu obvezu, jer je mogla i neiscrpljenu tonaža upotrijebiti za prevoz do Catanie.

Suviše postoji i suglasno mnijenje vještaka, da se u slučaju manje krcane robe imade vozarina platiti onako, kako najmitelju broda najbolje konvenira.

Po tome vozarina za 90 tona do Catanie, računajući ugovoreni iznos od Lit. 38 po toni, iznosi Lit. 3.420. Neprijeporno je medju strankama, da je tužiteljica bila dužna prema utanačenju ugovora »tutto palanco« nositi sama trošak utovara i iskrcaja u lukama.

Digitized by Google

Opravdano je, da se od navedne vozarine od Lit. 3.430 od praznog za puno odbije i trošak utovara količine od 90 tona na Rijeci, a i trošak iskrcaja u Catanii, jer bi se nemajući taj trošak, neosnovano za isti okoristila. Prema mnijenju vještaka Artura Rukavine de pr. 24. kolovoza 1931. broj 10.329-gr. plaćalo se je za utovar na Rijeci u vrijeme ugovora za trupce tvrdog drva 8 lira po toni, a za piljenu jelovinu i tvrdu gradju 5 i 6 lira po toni. Obzirom na načelo preuzeća lakše obveze po dužniku i okolnost, da je tužena odnosnih 90 tona mogla popuniti na Rijeci i s atrupcima tvrdog drva, imade se tužiteljici od prava na vozarinu odbiti taj trošak utovara 90 tona po 8 lira, jer ga nije imala, pa se u tom vozarina imade za iznos od 720 lira sniziti. Imao bi se od te vozarine od praznog za puno odbiti i trošak iskrcanja u Catanii.

Tužena je doduše navela u odgovoru, da taj trošak iznosi 4.50 lira po toni i makar je tužiteljica to u protuodgovoru izrično porekla, nije tužena o tom ponudila tečajem cijele parnice dokaza. Ustvrdila je pak tužena u odgovoru, da joj je tužiteljica priznala od vozarine odbitak 469.85 lira, jer je tužena svojim posredovanjem uspjela iskrcati tužiteljici u Catanii teret od 587/355 tona po povoljnijoj cijeni od redovne, te da se i za tu svotu imade umanjiti navedena vozarina od 3.420 lira i to po posljednjoj stavci pomorsko vozarskog ugovora, koja stavka ističe ugovornu kaznu za neizvršenje ugovora u iznosu visine vozarine uz odbitak koristi. Taj je prigovor opravdan.

Neprigovorenim sadržajem isprava je dokazano, da se je tužiteljica okoristila posredovanjem tužene kod iskrcaja robe u Catanii i tuženoj priznala u dobro radi toga 469.85 lira. Kako je tužena u zaključnom protuočitovanju od 27. svibnja 1933. odbitak koristi označila samo u navedenom iznosu od 469.85 lira, a da više nije spomenula trošak iskrcavanja od 4.50 lira p toni, za koji nije nikada dokaza pružila, imade se smatrati, da u navedenih 469.85 lira uključuje i prištednju troška iskrcaja u Catanii za neiskorišćen tovar od 90 tona, pa je valjalo stoga samo navedeni iznos kao uštednju ukrcaja na korist tužene priznati. Prema tome se imade od vozarine »prazno za puno« od 3420 Lit. odbiti — i to:

		3.420 Lit.
a) trošak utovara na Rijeci kao gore sa	720 Lit.	
b) navedeni odbitak prištednje sa	469.85 Lit.	
Ukupno		1.189.85 Lit.
Ostaje		2.230.15 Lit

Od te se svote imade odbiti za korist tužene još 5% ili iznos od 111.50 Lit., nakon čega ostaje 2.118.65 Lit., koji iznos u ime vozarine navedene pod 1. ovih razloga valjalo tužiteljici dosuditi.

ad 2. Ovo je potraživanje u ime razlike za previsoko zaračunate troškove utovara u sušačkoj luci sa 487.55 D po tuženoj priznato i zato dosudjeno

ad 3. Potraživanje tužitelja za protustojnice (contrastallie) nije na zakonu osnovano. Dan, kad su imale početi teći stojnice (stallie) nije u ugovoru naznačen.

Svjedok Lovrić Erazmo znade, da se je vlasnik tužene sa kapetanom broda tužiteljice Kraus Eduardom sporazumio, da stojnice budu tekle od 7. lipnja 1927., a kako je svjedok Kraus Eduard iskazao, da je počelo krcanje robe dne 7. ilpnja 1927. u jutro, a nije se očitovao na izričito pitanje dokaznog članka II o sporazumu za početak stojnica, već da je znao sadržaj ugovora, da ne bi pristao na naloge tužene, imade se smatrati dokazanim sporazum o danu računanja stojnica i to sa danom 7. lipnja 1927.

Kapetan je broda punomoćnik vlasnika broda i imade ovlast utanačiti početak stojnica. Prema mnijenju vještaka u zapisniku od 21. srpnja 1931. imale su stojnice za potpuno ukrcavanje odnosnog broda prema njegovom sadržaju, ugovorenom utovaru na Sušaku i Rijeci i spremi teći osam dana i 1 sat. Stojnice pak ne teku u nedjelju i blagdane prema mnijenju vještaka.

Kad se uvaži, da su prema potvrdi ravnatelja ureda lučkog rada na Rijeci od 8. travnja 1931. na Rijeci, gdje je ukrcavanje bilo obavljeno, dani 15. lipnja 1927. kao svetkovina Sv. Vida i Modesta i 16. lipnja 1927. kao dan Tijelova, bili zvanični blagdani za svrhe lučkog rada, a dan 12. lipnja 1927. nedjelja, nije mogla teći stojnica na te dane na štetu tužene.

Digitized by Google

Kako je brod po navodu tužitelja otplovio 16. lipnja 1927. u 10 sati do podne, nije prema tome računavši 8 dana 1 sat za stojnice odnosni brod još sa časom odlaska iz Rijeke došao u protustojnice.

Radi toga je neosnovan zahtjev tužbe o potraživanju protustojnica i tužiteljicu je valjalo sa tim zahtjevom odbiti.

Neosnovan je prigovor tužene glede odbitka i navodne koristi na potrošku ugljena na dizalice zato, što nije ukrcao i teret od 90 tona, jer se u slučaju zaračunavanja »vuoto per pieno« tj. praznog za puno običavaju prema mnijenju vještaka odobriti najmitelju broda troškovi utovara i iskrcaja, a druge se uštede, ako ih brod i ima, ne uzimlju u obzir.

Valjalo je stoga povodom pravnog lijeka tužiteljice prvosudnu osudu u glavnoj stvari preinačiti i suditi, kako je gore navedeno.

Stol sedmorice je potvrdio osudu apelacionog suda.

Priopćio dr. Rošić Gjuro, sudac u Kastvu.

Društvene vijesti

IZVJEŠĆE O REDOVITOJ GODIŠNJOJ SKUPŠTINI PRAVNIČKOG DRUŠTVA U ZAGREBU, ODRŽANOJ U ČETVRTAK, DNE 28. SVIBNJA 1936., U DVORANI III. SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Predsjednik prof. dr. Edo Lovrić otvara skupštinu nešto poslije 6 sati popodne utvrdivši, da je ona propisno sazvana i da je prisutno preko 30 članova, dakle prema pravilima društva dovoljan broj, da skupština bude sposobna za zaključivanje. Pozdravlja skupštinare i odredjuje prelaz na dnevni red.

Kod prve točke dnevnoga reda čita tajnik dr. Ivo Politeo ovo tajničko izvješće:

»Slavna skupštino! — Jedno stručno pravničko društvo, kao što je naše, može da provadja svoju svrhu živom i pisanom riječju. Živom riječju t. j. predavanjima pokušalo ju je naše Pravničko društvo provadjati nakon zadnje redovne skupštine, koja je bila održana dne 22. ožujka 1934., samo jedan jedini put, i to dne 25. svibnja 1934., kada je potpredsjednik društva dr. Hugo Werk predavao o potrebi jedinstvenog kasacionoga suda, i to sa sjedištem baš u Zagrebu. To, što poslije toga nije priredjeno nijedno predavanje, može da se nazove i propustom, ali za taj propust tražimo opravdanje u iskustvu, da se kod nas predavanja nikako nisu mogla uvriježiti; nehaj pravnika za njih tako je velik, da i pojedinci voljni predavati nalaze u njemu sve drugo nego podstreka. Zato je Pravničko društvo nastojalo provoditi svoju svrhu pisanom riječju t. j. izdavanjem svojega glasila »Mjesečnika«. U normalnim prilikama to ne bi trebalo ni isticati, ali u prilikama, kakve su naše, kada se radi izdavanja »Mjesečnika« društvo mora boriti s onako znatnim poteškoćama, kakve su opisane u blagajničkome izvješću, onda to znači mnogo. Kada bi htjeli podijeliti pravnike u aktivne i pasivne t. j. u one, koji pišu pravne sastavke, i u one, koje ih čitaju i podupiru, onda bi mogli reći, da je aktivnost jaka, ali pasivnost da je slaba. A poželjno bi bilo, da mjesto obratnog razmjera imademo izravni razmjer. Simptomatično je, da se u ovim vremenima, kada se pravu ne iskazuje osobito štovanje, pokazuje kod nas prilična pravno-literarna proizvodnja ili bar želja za takvom proizvodnjom, ali da to nastojanje masa pravnika vrlo slabo podupira. Onako, kao što Abesinija uzalud vapi od Društva naroda za pomoć i za pravo, tako i naši pravni pisci uzalud apeliraju na naše pravnike, da im pomognu plasirati njihove pravne sastavke. Tome nehaju za pravnu literaturu ima se pripisati i slabi poduzetni duh nakladnika. Zato u zadnjim dvim godinama, o kojima izvješćujem, nalazimo razmjerno malo pravnih knjiga. S tim u vezi smatram dužnošću, da ovdje navedem one pravne pisce, koji su imali sreću ili hrabrost, da izdadu veće pravne knjige (uz rezervu, dakako, da sam nehotice koga ispustio). To su dr. Eisner Bertold, dr. Zuglia Srećko, Stefanović Jovan, dr. Tomašević i dr. Tomašić, dr. Frank Šilović, Milanović i dr. Vragović, dr. Andrassy Juraj i napokon poznati literarno-pravni blizanci dri Žilić i Šantek.

Digitized by Google

Naš član, stari saradnik »Mjesečnika«, prof. dr. Maurović Ivan doživio je — ako se ne varam, prvi od naših sveučilišnih profesora — tu čast, da je u proslavu njegove šezdesetgodišnjice nastojanjem dra Štefinovića izdana opsežna »Spomenica«, koja sadržaje vrlo uspjele pravne rasprave iz pera ne samo domaćih nego i stranih istaknutih pravnih pisaca.

Ne bi bilo pravedno, kada ne bi spomenuli slabe materijalne prilike naših pravnika sudaca i činovnika — a ni kod odvjetnika i uopće kod slobodnih profesija pravnika nije baš ružičasto — kao jedan od uzroka, koji ne dopušta izdavati novac za dosta skupe pravne edicije a radi teške borbe s krutom svakidašnjicom slabi volju za znanost i pravnu teoriju.

Pored svih spomenutih poteškoća naše je Pravničko društvo uz slovensko društvo »Pravnik«, mogli bi reći, najaktivnije medju svima. Ono je svoju aktivnost pokazalo naročito u Kongresu pravnika, koji je svoju skupštinu za godinu 1934. priredio u rujnu u Zagrebu, a onu za godinu 1935. u Beogradu. Na obim skupštinama sudjelovali su kao referenti i naši članovi: dr. Andrassy Juraj, dr. Belić, dr. Holzmann, dr. Krbek Ivo, dr. Frank Stanko, dr. Perlberg, dr. Werk Hugo i dr. Zimpermann. Moramo istaknuti, da je na skupštini u Zagrebu god. 1934. prvi put u našoj državi priredjena izložba jugoslavenske pravne literature baš uz pomoć najviše članova našega društva. Spominjemo takodjer i učešće izaslanika našega društva pri posjetu bugarskim pravnicima u Sofiji u srpnju 1934., kao i učešće naših članova pri dočeku i provodu bugarskih pravnika kroz naše krajeve u rujnu iste godine.

Odbor Pravničkoga društva pretrpio je nedavno dva gubitka: umriješe potpredsjednik dr. Henigsberg Lav i Peručić Špiro. Dr. Henigsberg istakao se kao pisac pravnih knjiga, rasprava u našem »Mjesečniku« i kao predavač u našemu društvu još prije rata, pa i Peručić Špiro se je kadšto javio kojim člankom u »Mjesečniku«. Slava im!

Bez obzira na prazninu, nastalu u odboru njihovom smrću, morat će se već na temelju propisa pravila izabrati na ovoj skupštini čitav novi odbor. Sadanji članovi odbora žele svojim nasljednicima, da bi imali prilike sastaviti utješnije izvješće od ovoga, koje predlažemo skupštini na znanje i odobrenje.«

Poslije pročitanog tajničkog izvješća pita prof. dr. Milan Ivšić, što je sa zastupanjem Pravničkoga društva na nedavnome kongresu njemačkih pravnika u Leipzigu, jer se u izvješću o tome ništa ne spominje, a u novinama je pisalo da su jugoslavenski pravnici bili na tome kongresu zastupani. — Tajnik dr. Politeo objašnjava u ime odbora, da Pravničko društvo nije bilo zastupano na Kongresu, jer ga nitko nije bio pozvao. Dr. Vragović, koji je član Pravničkoga društva, bio je doduše na Kongresu u Leipzigu, ali nije bio izaslan po Prav. društvu, nego — koliko je privatno informiran — po Ministarstvu pravde, koje je osim njega bilo delegiralo još docenta beogr. sveučilišta dra Iliju Pržića i beogr. apelac. suca dra Danila Danića. — Interpelant se zadovoljava s odgovorom, a skupština jednoglasno prima tajničko izvješće na znanje i odobrava ga.

Prije prelaza na narednu točku dnevnoga reda član dr. Natko Katičić čita ovaj prijedlog, potpisan po njemu, dru. Drag Tončiću, dru. Stanku Franku, dru. Jurju Andrassy, dru. Marijanu Horvatu i dru. Dinku Tomašiću:

»Pravničko društvo je u osobitim zgodama odavalo počast pojedinim zaslužnim ljudima time, što im je podijelilo začasno članstvo. Bili su to ljudi, koji su svoje umne sile u osobitoj mjeri posvetili teoriji ili praksi prava, ili su se pak u radu društva naročito istakli.

Mislimo, da se opet pruža takva zgoda. Naš sadašnji pretsjednik i dugogodišnji urednik »Mjesečnika« gosp. dr. Edo Lovrić doskora će — već za nekoliko tjedana — navršiti 70. godinu života. Na našu radost on dočekuje taj dan u punom naponu snage, tjelesne i duševne. Svakako je to značajni dan u njegovu životu i mi, njegovi prijatelji i štovatelji, imamo pravo,

Digitized by Google

da tim povodom — koji je takodjer po odredbi zakona skrajnja granica za vršenje njegove službe — bacimo pogled na dugi niz prošlih godina i na njihove plodove.

A taj rad je opsežan i proteže se na razna područja pravničke djelatnosti.

Navršile se 33 pune godine, što gosp. dr. E. Lovrić predaje na pravnom fakultetu naše Almae Matris kao profesor, a k tomu još par godina kao privatni docent i suplent. Već od god. 1900. djeluje i kao član ispitivač odnosno kasnije takodjer još i kao predsjednik povjerenstva za teoretske pravnopovijesne državne ispite. Gotovo cijela naša sadašnja generacija pravnika njegovi su djaci, koji se s poštovanjem sjećaju svoga profesora. Uz predano vršenje redovite svoje dužnosti prof. Lovrić obnašao je opetovano čast dekana pravnog fakulteta i s teškom odgovornošću spojenu službu rektora našega sveučilišta.

Nisu manje zasluge gosp. dra Ede Lovrića na polju pravne knjige. Kao sudbeni pristav, dodijeljen kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu, priredio je novo izdanje gradjanskoga sudovnika i zakona o nutarnjoj uredbi i poslovnom redu sudbenih vlasti s nadnadnim zakonima i naredbama, te rješidbama beč. vrhov. suda, zatim potpuno izdanje propisa o neparbenim pravnim poslovima (izvanparbeni postupnik, propisi o sirotinjskim povjerenštvima, bilježnički red), pa se već tada počeo javljati i u našem »Mjesečniku« svojim sastavcima. Ima skoro 40 godina, što su u »Mjesečniku« izašle njegove »Studije iz ženidbenog prava« (1898., br. 1.—11.), dok je drugi dio tih studija izašao 1900. u spomen-knjizi Pravničkoga društva pod naslovom »Ženidba i njezini bitni momenti«. Od toga doba dalje javlja se on u našem »Mjesečniku« manjim i većim prinosima, a da i ne govorimo o onima, koje je kao sitnije i veće bilješke i književne objave uvrstio u »Mjesečnik« za svoga dugogodišnjeg urednikovanja. Neke od tih studija izašle su i u posebnom otisku kao na pr. prije spomenute i ona velika rasprava o konfesionalnoj ženidbi i ženidbi normiranoj u II. poglavlju općeg austr. gradj. zakonika, zatim o kodifikaciji crkvenoga prava o novom zakoniku katoličke crkve (Codex iuris canonici), o vrijednosti konkordata od god. 1855. u Hrvatskoj i Slavoniji prije i nakon sloma Austro Ugarske, o vrijednosti XIX. članka konkordata od god. 1855. glede popunjivanja biskupskih stolica u Hrvatskoj i Slavoniji. Zaslužan je za našu pravnu knjigu s time, što je naše ženidbeno pravo prikazao u Leske-Löwenfeldovoj zbirci te suradjivao kod novog izdanja te zbirke. Razumije se, da je njegovo veliko stručno znanje bilo potrebno i kod kodifikacionih radova, u kojima je u svoje doba djelovao još kao referent kod bogoštovno-nastavnog odjela bivše hrvatske vlade, a u našoj novoj državi kao član povjerenstva za izradu Predosnove novog gradjanskog zakonika.

No sa gledišta našeg Pravničkog društva najvažnije su velike zasluge prof. Lovrića za samo društvo. Već ima preko 15

Digitized by Google

godina, što se on primio na molbu cijeloga odbora uredjivanja našega glasnika, našega »Mjesečnika«. Toliki niz godina nosi on uredničko breme s velikom savjesnošću i požrtvovnošću, pa ako možemo biti ponosni na taj naš najstariji pravnički list u državi, to je u zadnjoj četvrtini njegova života ne mala zasluga dra Ede Lovrića. Preuzevši posao urednika u doba teške krize, koja je »Mjesečniku« — i ako samo na kratak čas — zaustavila dah života, on je naše glasilo podigao do punog opsega djelatnosti boreći se i savladavajući sve teškoće tehničke i druge naravi. Zasluga je ta još veća, ako se uzme u obzir nehaj, što ga prema našem listu pokazuju mnogi u našem pravničkom krugu, a i sami članovi. Trudbenici, koji su u takvim prilikama znali uzdržati stijeg »Mjesečnika«, zaslužuju to veće priznanje. U odboru našeg društva djelovao je prof. Lovrić kao odbornik već od 1909. godine, držao je u krilu društva više predavanja, a tako i u Pučkom sveučilištu. On je bio i referentom na Kongresu pravnika u Ljubljani godine 1926. Napokon je dr. Edo Lovrić preuzeo god. 1932. i dužnost pretsjednika u našem društvu, a to je i opet znak priznanja i pouzdanja, što ga prema njegovoj osobi goje naši pravnici.

Zbog tih razloga i velikih zasluga mislimo, da je potpuno opravdan naš prijedlog, da naše Pravničko društvo na svojoj današnjoj glavnoj skupštini izabere dra Edu Lovrića svojim začasnim članom.«

Ovaj prijedlog dra. Katičića bude prihvaćen jednoglasno uz živo odobravanje skupštinara i uz poklike »Živio predsjednik dr. Lovrić!«.

Predsjednik dr. Edo Lovrić, očito tronut ovom pažnjom, zahvaljuje skupštini na iskazanoj mu časti obećavajući, da će i dalje nastojati svoje sile posvetiti Pravničkome društvu i njegovu glasilu »Mjesečniku«.

Kod druge točke dnevnoga reda skupština na prijedlog pretsjednika zaključuje, da se blagajničko izvješće ne čita, nego smatra čitanim, budući da je u cijelosti otisnuto u dvobroju 4—5. ovogodišnjega »Mjesečnika« na str. 233—4. Dr. Ivo Politeo, koji je ujedno blagajnik, dodaje sada tiskanomu izvješću samo još to, da su do današnjeg dana plaćeni svi računi društva, tako da ono ne duguje nikome ništa, ali neprilika sastoji u tome, kako će se plaćati budući računi za izdavanje »Mjesečnika«, jer je glavni dio članarine unišao već u prvim mjesecima godine, a kasnije će mnogo manje unići. — U vezi s time predlaže umir. banski savjetnik dr. Dragutin Tončić, da se izabere odbor od 5 lica, koji će izmedju nemarnih članova izabrati platežno sposobne, da ih se utuži radi zaostale članarine. — Taj se prijedlog prima, te su u predloženi odbor birani predlagatelj dr. Dragutin Tončić, prof. dr. Pavao Rastovčan, vijećnik stola sedmorice Ivan Bačac i odvjetnici dr. Natko Katičić i dr. Dragutin Tomac.

U ime revizionalnog odbora čita dr. Dragutin Tončić izvješće, glasom kojega su revozori pregledali knjige, račune i blagajnu, te sve našli u potpunome redu, uslijed česa predlažu, da se upravnome odboru podijeli apsolutorij.

Nato skupština jednoglasno odobrava blagajničke izvješće, podijeljujući ujedno apsolutorij upravnome odboru i pregledateljima računa.

Prije prelaza na narednu točku dnevnoga reda t. j. izbore predsjednika, 18 članova upravnoga odbora i pregledatelja računa, budu izabrani skrutatorima dr. J. Andrassy i dr. K. Lukšić. Ovima skupštinari predavaju glasovnice. Za vrijeme skrutinija nastavlja se s narednom točkom dnevnoga reda (»Eventualia«) i kod ove predlaže dr. Politeo u ime upravnoga odbora ovu rezoluciju:

Digitized by Google

»Glavna skupština Pravničkog društva u Zagrebu od 28. svibnja 1936. obnavlja zaključak skupštine od 22. ožujka 1934. o potrebi gradnje palače pravde u Zagrebu. Skupština izrazuje mišljenje, da bi bilo šteta, kada bi se u državnom proračunu predvidjenih 6 milijuna dinara potrošilo na popravke sudskih zgrada u Zagrebu, nego da bi bilo mnogo racionalnije, kada bi se toj svoti pridružila saradnja gradske općine, savske banovine i još ona pojačana države, pa da se onda sagradi palača pravde, dostojna grada Zagreba i samoga sudovanja kao državne funkcije. Pravničko društvo apelira na gradsku općinu, da mjesto sasvim neprikladnog zemljišta na Varaždinskoj cesti stavi za palaču pravde na raspolagnje zgodnije zemljište. To općina duguje interesima i ugledu grada Zagreba, pa ne bi bilo nikako dobro, da propustom te dužnosti povuče na sebe prigovor, da je ona skrivila, što Zagreb nema još palače pravde.«

Ova rezolucija bude jednoglasno prihvaćena.

Budući da se na točku »Eventualia« nitko nije više prijavio za riječ, proglasuje pretsjedatelj posliedak skrutinija i temeljem ovoga izabranima ove: p r e t s j e d n i k: sveuč. prof. dr. Edo Lovrić; članovi u p r a v n o g odbora: dr. Juraj Andrassy, sveuč. prof., Ivan Bačac, septemvir; dr. S. Frank, sveuč. profesor; Vilko Herites, apelacioni sudac; dr. Milan Ivšić, rektor Ekonomsko-komercijalne visoke škole; dr. Natko Katičić, odvjetnik; dr. Ivo Krbek, sveuč. profesor; dr. Valdemar Lunaček, tajnik Komore; dr. Miroslav Matica, pravni savjetnik burze; Ivan Manzoni, septemvir u m.; Josip Pobor, septemvir u m. i odvjetnik; dr. Ivo Politeo, odvjetnik; dr. Vladoje Rižnar, sudac okružnog suda; Jovan Stefanović, potpredsjednik upravnog suda; dr. Miroslav Šantek, tajnik stola sedmorice; dr. Albert Verona, odvjetnički perovodja; dr. Hugo Werk, odvjetnik, i dr. Srećko Zuglia, sveuč. profesor. U n a d z o r n i odbor izabrani su: dr. Julije Mogan, odvjetnik, i dr. Miroslav Muha, sudac apelacionog suda, a kao zamjenici dr. Karlo Lukšić, odvjetnik, i dr. Dragutin Tončić, banski savjetnk u miru.

Uz malo iznimaka skoro svi gore spomenuti izabrani su sa svim predanim glasovima.

Nakon tako proglašenog posljetka izbora zaključuje pretsjednik dr. Edo Lovrić skupštinu oko 7 i pol sati.

Literatura

DR. DJORDJE TASIĆ, SAVREMENI POLITIČKI SISTEMI I SHVAĆANJA O DRŽAVI. Beograd, 1936. (Biblioteka Kolarčevog narodnog sveučilišta, knjiga 21.). 80 str. — Ta je knjiga, namijenjena širem krugu čitalaca, nastala iz predavanja, koja je pisac održao zadnje tri godine na Kolarčevu narodnom sveučilištu. Pisac je ta predavanja ovdje iznio u skraćenom obliku; zato im je slog sažet. Budući da su ova predavanja namijenjena nepravnicima, pisac je nastojao, da budu lako shvatljiva. Zato je u popularnom ruhu iznio mnoge misli, koje je u svojim drugim raspravama znanstveno razradio.

U knjizi su izložena tri sklopa pitanja: demokratija, neki novi politički sistemi i savremena shvaćanja o državi. U prvom redu govori se o pojmu i o osnovnim načelima demokracije, o njezinu smislu i zadacima, a napokon izlaže pisac socijalnu demokraciju i socijalno pravo. Po Tasiću naime ne može demokracija biti sama sebi svrhom niti je ona sama po sebi opravdana, nego mora u svojoj socijalnoj strukturi imati dovoljno snage, da se brani. — U drugom otsjeku izlaže pisac nove sustave državnoga uredjenja: fašistički, narodosocijalistički i sovjetski.

Digitized by Google

pokazuje njihove bitne značajke, mnoge sličnosti i važne razlike. Tu je piščevo izlaganje na punoj visini, a naročito je priznanja vrijedna ona hladna objektivnost, kojom prosudjuje sve te sustave. — Treći otsjek daje vrlo dobar prikaz, kako se država shvaća u njemačkoj, francuskoj i engleskoj pravnoj znanosti. Izlažući razlike i bitne značajke pojedinih shvaćanja, pisac osobito lijepo pokazuje, da su one posljedica raznolikoga povijesnoga razvoja, narodnoga značaja i filozofijskog naziranja pojedinih tih naroda.

Profesor Tasić je pokazao ovim djelom, kako pravnik učenjak može postati pravim učiteljem naroda u pitanjima svoje struke. *J. A.*

STATISTIČKI PRIRUČNIK GRADA ZAGREBA. Gradski statistički ured počeo je pred par godina sastavljati, a gradsko poglavarstvo u Zagrebu izdavati mali statistički priručnik. Tako je nedavno izašao takav priručnik za četvrto godište. U njemu imade vrlo zanimljvih podataka. Najprije su navedenni meteorološki i geografski podaci, zatim redom podaci o stanovništvu, o poljoprivredi i stočarstvu; o graditeljstvu; o industriji, obrtu, trgovini i vjeresiji; o saobraćaju; o aprovizaciji i cijenama; o socijalnoj skrbi, zdravstvu i higijeni; o nastavi i prosvjeti: o gradskim proračunima; o gradskim posjedima i gradskim industrijskim poduzećima; napokon o sudovanju gradskoga mjesnoga suda, te o sudovanju gradskoga poglavarstva u nekim upravnim stvarima.

JOVANOVIĆ N. PETAR: SRODSTVO KAO BRAĆNA SMETNJA PREMA BRAČNIM PRAVILIMA SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE. Sve do god. 1923. bili su pojmovi o srodstvu kao bračnoj smetnji u srpsko-pravoslavnoj crkvi dosta nejasni, uslijed česa je došlo u praksi do protuslovnih tumačenja i primjena. Spomenute godine donio je Arhijerejski sabor odluku od 12—25. listopada 1923., s kojom je točno odredio granice srodstva, a usavršila su tu odluku bračna pravila srpsko-pravoslavne crkve, izdana 27. svibnja 1933. Pisac je prema tim propisima vrlo jasno protumačio pojmove srodstva. Knjiga je zanimljiva ne samo s pravne strane, nego i sa filološko-etničke, jer obiluje narodnim srodničkim nazivima u literaturi dosad manje poznatima.

DR. VUJANAC VOJISLAV: PRED SUDOM I ZAKONOM. Knjiga sadržaje tri plaidoyera pisca i to o mitu, krivokletstvu i krivotvorenju, koja mogu kako s materijalno-pravne tako i s formalno-retorske strane služiti kao uzor, kako se mora braniti pred sudom. Jedino bismo u prvome plaidoyeru morali zamjeriti pretjeranome hvaljenju suda. Ne bi se to moglo opravdati ni onda, ako se to učinilo s namjerom, da se koristi klientu, ad captandam benevolentiam suda. Ta pretjeranost jest uostalom mana i mnogih drugih branitelja, ali baš zato voljeli bi, da se nje oslobodio onako vrstan branitelj, kao što je pisac.

GODIŠNJAK SLOBODNOG SVEUČILIŠTA političkih i ekonomskih znanosti u Sofiji. Kako svake godine, tako je i za god. 1935. izašao ovaj bugarski godišnjak s vrlo dobrim stručnim sadržajem.

BARTOŠ MILAN: Osnovi privatnoga prava. Beograd.

MAKLECOV. ALEKSANDER. Jugoslavenska judikatura o očuvalnih odredbah. La jurisprudence yougoslave et les mesures de sureté (Avec un sommaire français). Ljubljana 1936.

DR. KUŠEJ GORAZD: Kakšen je odnos naših vrhovnih drž. organov do proračuna. (Posebni otisak iz »Sloven. Pravnika«), Ljubljana 1936.

DR. BLAGOJEVIĆ O. VIDAN: DE L' INFLUENCE DU CIVIL AU CRIMINEL et du criminel au civil dans la legislation yougoslave. Posebni otisak ove rasprave iz »Bulletin de la Societé de Legislation comparée«. siječanj—ožujak 1936.

MARKOVITC MILIVOIE. La théorie de l'abus des droits comparé. Préface par Edouard Lambert. Paris. 1936. (Bibliothèque de l'Institut de droit comparé de Lyon. Série centrale. Tome 41).

CODE DES OBLIGATIONS de la République de Pologne. Paris 1935.

MARLAND PAUL: Les principes de la constitution espagnole de 1931. Les causes du changement de régime. Les droits de l'homme — Le droit des gens. Paris 1935.

PIETRI FRANÇOIS: La réforme de l'État au XVIIIe siècle. Paris 1935.

Digitized by Google

MICHELIS G.: La corporation dans le monde. Paris 1935.

AGAPITIDES SOTIRIS: Le corporatisme en Italie. Avec une préface de Willam Qualid. Paris 1935.

BOURGIN GEORGES: L'État corporatif en Italie. Paris 1935. (Histoire du travail et de la vie économique).

SIRIEX PAUL-HENRI: Le régime parlementaire anglais contemporain. Paris 1935. (Institut de droit comparé de l'Université de Paris. Série de monographies de droit public.)

BIAGI BRUNO: L'État corporatif. Paris 1935. (Neuvelles editions latines).

PEREIRA DOS SANTOS, F. I.: Un État corporatif. La constitution sociale et politique portugaise. Préface de R. Georges Renard. Paris 1935.

BOUGLÉ C.: Bilan de la Sociologie Française Contemporaine. Paris 1935. (Nouvelle encyclopédie philosophique 4.).

PIROU GAETAN: Nouveaux aspects du corporatisme. — Corporatisme et régime politique. Corporatisme et classe ouvrière. Corporatisme et patronat. Paris 1935.

CLEMENS RENÉ: Personalité morale et personalité juridique. Preface de Louis Le Fur. Paris 1935.

COMTE PHILIPPE: Essai d'une Theorie d'Ensemble de la concession de service public. Un aspect de l'évolution du droit public contemporain. Paris 1934.

LEROY MAXIME: Introduction à l'art de gouverner. Paris 1935.

CAPITANT RENÉ: La réforme du parlementarisme. Paris 1934.

NAUROIS LOUIS: Les traités internationaux devant les juridictions nationales Contribution à l'étude des Rapports du droit International et du Droit Interne. Préface de Jean Devaux. Paris 1934.

DEKKERS RENÉ: La Fiction juridique. Étude de droit romain et de droit comparé. Paris 1935.

SALEMI GIOVANNI: Il capo dello stato nelle costituzioni delle republiche del dopoguerra. Palermo. 1935.

MARTINEZ GIOVANNI: Principi di diritto civile italiano. Napoli 1936 Parte generale.

LESSONA SILVIO: Corso di Istituzioni di Diritto pobblico. IVa Edizione. Firenze 1935.

FINZI MARCELLO: La occupazione delle fabbriche. (Il fenomeno della occupazione delle fabbriche in Italia. — La incriminazione del fatto nel nuovo Codice penale Italiano). Bologna 1935.

VITTA CINO: Diritto amministrativo. Torino 1933. 1935. Volume I, Parte generale; Volume II. Parte speciale.

CATINELLA SALVATORE: La corte suprema federale nel sistema costituzionale degli stati uniti d'America. Padova 1934.

GIACOMAZZI GIUSEPPE: Diritto naturale e Diritto positivo. Palermo 1935.

BETTI EMILIO: Diritto processuale civile Italiano. IIa edizione, corredata della recente giurisprudenza. Roma 1936. (Biblioteca del »Foro Italiano« XIV).

ANOSSOV, I. I.: Etica e diritto penale. Unica traduzione dal manoscritto tedesco e Introduzione a cura del Corrado Peris. Città di Castello 1935.

BALLADORE PALLIERI GIORGIO: La guerra. Padova 1935. (Trattato di diritto internazionale. Volume terzo).

BOTTAI GIUSEPPE: Esperienza corporativa (1929-1935). 2 Edizione accresciuta. Firenze 1935.

GLEITZE BRUNO: Statistisches Lexikon. Tübingen 1935.

NEESSE GOTTFRIED: Die Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei. Versuch einer Rechtsdeutung. Stuttgart 1935.

FRITZE HERBERT: Die Wirkungen der Ehetrennung und Ehescheidung für Ehegatten und Kinder im modernen skandinavischen Recht. Leipzig 1935.

JESS EDMUND: Die Körperschaften des öffentlichen Rechts im heutigen Staat. Dresden 1935.

SAVELKOULS HERMANN: Das englische Kabinettsystem. München und Berlin 1934.

Digitized by Google

Odbor petorice, izabran na skupštini Pravničkoga društva u Zagrebu od 28. svibnja 1936., je zaključio, obzirom na velike dugove članova i pretplatnika, da te zaostatke realizira putem tužbe sudu protiv onih članova, za koje je našao, da m o g u platiti a dulje su zaostali. To je prvi put, što Pravničko društvo nakon 62 godine svog opstanka pribjegava takvome sredstvu, ali ono je na to prisiljeno dužnošću prema svojoj svrsi i jer ne može dozvoliti, da veliki imetak, koji sastoji u tim tražbinama bude izgubljen. Pravničko društvo se nada, da će nemarni članovi naknadnim uplatama još kroz tekući mjesec otkloniti od sebe sudsku tužbu, pa da će i inače svi sa uplatama zaostali članovi podmiriti svoj dug. Svaki član je već početkom godine primio opomenu, koliko je dužan, a opomeni je bio priložen ček pošt. štedionice. Ako je ček izgubio, može platiti bianco-čekom, koji se dobiva kod svakog poštanskog ureda, a na kojem neka samo ispuni broj računa Prav. društva: 35.515.

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 8, 9, 10. ZAGREB, KOLOVOZ-RUJAN-LISTOPAD 1936 GOD. XII

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOG DRUŠTVA

UREDI

Jovanović Stojan
načelnik Ministarstva
Pravde Beograd
Masarikova 4

SADRŽAJ:

Država i narod, egzekutiva i parlamenat, autoritet i sloboda; — dr. Milobar Fran, sveuč. profesor u Zagrebu 337

O neutralnosti; — dr. Lederer Željko, Zagreb . 358

Budžetsko pravo našega parlamenta s osobitim obzirom na pravo odbijanja budžeta u cijelosti. Pravne posljedice takvoga odbijanja; — dr. Franolić Vladimir, odvjetnik u Vrbovskem . . . 381

O nekim preinakama i nedosljednostima u propisima našega gradj. parb. postupka o maličnom postupku; — Buć Ante, sudac okr. suda u Mostaru 402

Razmatranja o otkupnom pravu željeznica i s tim saveznim odnošajima; — Gorničić Josip . 405

Za utvrdjenje i uzakonjenje značenja »prave predaje« (§ 930. predosnove o. g. z.); — dr. Milić Ivo, sveuč. prof. u Subotici 426

Činjenica i pravo; — dr. Pavlović Djoka, odvjetnik u Petrovgradu (V. Bečkereku) 431

O nadležnosti vlasti za rješavanje poslovnih sporova i o prekovremenom radu; — dr. Kun Ivo, odvjetnik u Karlovcu 435

Koji pravni lijek i u kojem pravcu pripada oštećeniku u postupku pred sreskim sudom, kad se radi o krivičnom djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti?; — dr. Devčić Mile, zamjenik drž. tužioca u Varaždinu 446

Propuštanje i povraćaj u prijašnje stanje; — dr. Sl. K. 452

Akademija za nemačko pravo; — napisao dr. Gaeb Wilhelm, sa njemačkoga preveo dr. Werk Hugo, odvjetnik u Zagrebu 455

Jedno gledište kasacionog suda u pogledu rehabilitacije; — Vušović Ivan, sudski pripravn. u Prizrenu 462

Ocjene i prikazi:

Dr. Trumbić Ante: Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i riječka rezolucija; — priopćio dr. Andrassy J., sveuč. prof. u Zagrebu 463

Pravosudje:

a) Gradjansko 466

b) Trgovačko-mjenbeno 471

Društvene vijesti 474

Literatura 474

Svaštice 479

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LXII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1936.
Kolovoz-rujan-listopad Dr. Ivo Politeo, odvjetnik Broj 8., 9. i 10.

Država i narod, egzekutiva i parlamenat, autoritet i sloboda

Napisao Dr. Milobar Fran, sveuč. prof. u Zagrebu

Historia magistra... Ako pogledamo u historiju, opazit ćemo, da je najstarija forma države despocija ili tiranija. Na najprimitivnijem stupnju kulture vlada despot u ime nekoga mističnoga autoriteta (božanstva), kojemu se svi podanici klanjaju. Vladar — kao potomak ili zamjenik toga božanstva, vlada nad podanicima kao da bi i on sam bio to božanstvo t. j. neograničeno imajuć u ruci totalnu hiperkumulaciju vlasti.

Tečajem vremena izdignu se iznad neuke, sujevjerne mase, okatiji, umniji, hrabriji ili prosvjetljeniji pojedinci, koji si na razne načine i raznim sredstvima stvore neki posebni položaj i naprama dolje i naprama gore. Da oni svoj položaj učvrste i prošire u oba smjera oni se organizuju u jednu posebnu grupu (kastu, stalež). Kad se je jednom ovakova klasa stvorila, onda ona, čim ojača, prisili despota, da i njoj podijeli nešto vlasti. Poslije toga, kada još više ojača, pribere vlast u svoje ruke, tako da despot samo formalno vlada, a ta klasa faktično. Na koncu zbaci ova klasa despota, stvori neku teokretsku ili aristokratsku republiku, te imajuć sve one vlasti u ruci, koje je imao despot, vlada i ta klasa despotski nad ostalom masom naroda, na korist članova ove klase. Članovi te klase uživaju privilegovani položaj oni samo imadu osim ekonomskih i politička prava; članovi te klase ili kaste su politički narod. U ovakovoj državi vlada dakle jedna klasa, jedan pluralni individuum, koji po svojoj naravi stoji na individualnom principu, na principu egoizma i egocentričnosti. Ali ova država je u isti čas i prva, primitivna demokratska država, država narodnoga suvereniteta — jednoklasna demokracija.

Rimski kraljevi bili su despote, protjerani su od aristokracije, koja je stvorila aristokratsku republiku, gdje je aristokratska klasa bila »populus romanus«, a senat je bio njezino ustavotvorno i zakonodavno tijelo u isti čas.

Gospodstvo ovakove jednoklasne demokracije potraje tako dugo, dok prosvjetljeniji umovi iz politički bespravne mase dodju do spoznaje

Digitized by Google

kojim »pravom« i kojim sredstvima je gospodujuća klasa došla do vlasti. Tada započne borba za ravnopravnost ili za oborenjem vladajuće klase. Nastaju gradjanski ratovi, progoni, nesigurnost osobe i imovine. Nastaje stanje izmorenosti i težnje za sigurnošću, mirom i poretkom, za autoritetom, koji bi to stvorio. Psihološki momenat za jednoga Cezara ili Augusta. Nastaje priupad u autokratski apsolutizam, ali ipak ne onakov kao što je despocija, nego ponešto ograničen time, da se je medjutim — ako ne već prije, a to za vrijeme jednoklasne demokracije — stvorila neka neodvisna judikatura. Zapadno-rimska apsolutistička monarhija (carstvo) propala je pod udarcima Germana, a Istočno-rimsko carstvo pod udarcima Slavena, Križara i Turaka, prije nego su mogli nastupiti put daljnjega razvoja.

Germani i Slaveni, koji u Srednjem vijeku stvaraju nove države, bili su narodi demokratskoga mentaliteta, oni si biraju rodovske i plemenske poglavice iz svoje sredine, te ovi dobivaju vlast odozdo, iz naroda. Od Rimljana naučiše se oni stvarati veće države, ali za dugo n e i a u t o k r a t s k e. Oni stvaraju doduše višeput i prostorno velike monarhije, ali to su staleške, reprezentativne monarhije, gdje postoji »narodno pretstavništvo«. Staleži su »narod« i taj »narod« ima svu vlast u rukama (čak i stalešku judikaturu; — jura regalia majora u rukama staleža). Ta država je u bitnosti v i š e k l a s n a d e m o k r a c i j a.

Renesansa upoznala je i germanske i slavenske narode pobliže sa uredbama Rimske države, pa tako i sa rimskim apsolutizmom. Razvoj metalnonovčanoga gospodarstva i gradjanskoga staleža omogući vladarima oduzeti staležima vršenje vrhovničkih prava (Hoheitsrechte, jura regalia majora) i time stvoriti apsolutističku (policajnu) monarhiju.

Protiv apsolutističke Policajne Monarhije ustao je gradjanski stalež. Gdje je potpuno pobijedio ondje je uveo o p ć u d e m o k r a c i j u i oživotvorio sve tri fundamentalne ideje moderne demokracije prirodna prava čovjeka, politička prava gradjana i suverenost naroda A gdje nije mogao srušiti autokraciju, ondje ju je prisilio, da barem oživotvori i ustavom zagarantuje prve dvije fundamentalne ideje: prirodna prava čovjeka i politička prava gradjana.

Ako sada prema ovomu prikazu pogledamo razvoj države, tada opažamo, da se r a z v o j d r ž a v e s a s t o j i u t o m e, d a p o s t e p e n o s v e v e ć i d i o n a r o d a s u d j e l u j e n a u p r a v i i d a l j n j e m r a z v o j u d r ž a v e. Prema tomu proces razvoja počima od svevlasti i samovlasti jedne osobe, a svršava se sa sudjelovanjem cijeloga naroda t. j. da glavar dijeli samovlast postepeno sa sve većim brojem državljana, dok ju napokon ne podijeli sa cijelim narodom. U suštini razvoj države znači dakle: sve veću podjelbu prvobitno vladareve svevlasti sa sve većom količinom, množinom, naroda. — Ili drugim riječima: s v a k a d r ž a v a i m a d e i m a n e n t n u t e n d e n c i j u, d a s e d o s t a n o v i t e g r a n i c e d e m o k r a t i z u j e.

Ali taj razvoj, ide kako rekosmo, do stanovite, tako rekuć neke prirodne granice — t. j. do nekoga r a v n o v j e s j a izmedju vlasti gla-

Digitized by Google

vara! države i vlasti (političkih prava i slobode) naroda. Prekorači li taj razvoj tu granicu u smjeru većega demokratizovanja, tada razvoj vodi konačno u anarhiju. Podje li pako taj razvoj preko te granice u smjeru prema autoritetu (jačanju vladareve vlasti), tada vodi konačno u sužanjstvo. Dakle r a v n o v j e s j e jest cilj razvoja države, odnosno podjelbe vlasti. Ili drugim riječima: ravnovjesje jest svrsishodna podjelba vlasti izmedju glavara države i naroda. I svaka država imade imanentnu tendenciju razvijati se prema točki ravnovjesja.

Ovo razvijanje ili postepeno demokratizovanje države dogadjalo se je u prošlosti automatski t. j. ne samo bez ikakvoga promišljenoga plana nego i bez svijesti, jer sve do XVIII. stoljeća nema ni govora o podjelbi vlasti, a kakovom ravnovjesju ni do danas. Zato se i cijeli razvoj dogadja sve do XIX. stoljeća u skokovima iz jednoga ekstrema u drugi diametralno oprečni ekstrem: iz najprimitivnije autokracije (despocije) u najprimitivniju demokraciju (jednoklasnu); iz ove skok natrag u autokraciju (ali nešto poboljšanu t. j. suženu, ograničenu); iz ove opet skok u demokraciju (ali opet ponješto poboljšanu ili proširenu, višeklasnu). Odavle opet skok natrag u autokraciju (Policajnu Monarhiju), a iz ove opet skok u demokraciju (ali širu od prve i druge — Parlamentarnu Demokraciju). Dakle uz sve skokove iz ekstrema u ekstrem, uz sve recidive u atavizme ipak konstantan smjer razvoja prema sve široj demokraciji. Tu tendenciju i taj smjer imaju sve države bez razlike, bile one autokratske ili demokratske, bile one republike ili monarhije. I tu tendenciju ne može ni besvijest ni svijest ugušiti, niti smjer razvoja promijeniti.

Do te spoznaje ne dolazimo, ako proučavamo samo jedan tip države napose, nego cijeli onaj niz tipova što ih je historija iznijela A historija nam je pokazala od najstarijih vremena do Svjetskoga rata sledeći razvoj:

1. autokratskih država: od despocije preko apsolutističko monarhije do Konstitucionalne Monarhije.
2. demokratskih država: od jednoklasne demokracije preko višeklasne demokracije do opće demokracije.

Za Svjetskoga rata propale su Konstitucionalne Monarhije, a poslije toga rata počele su navale i na Parlamentarne Demokracije. Neke od ovih već su se pretvorile u diktature, dok se druge još mučno opiru dvojakoj pogibelji diktature: komunističke i fašističke.

Faktori ravnovesja i podjelbe vlasti (S. i I-Princip)

U svekolikom svemiru vlada poredak, jer sve sile djeluju, jer se sve kreće i odvija prema nekim premudrim zakonima, koje je stvorila neka neizmjerna i nedokučiva sila i inteligencija. Ti zakoni djeluju na području duha isto kao i na području materije nesmetano i bez obzira, da li ih čovjek poznaje ili ne, da li ih priznaje ili ne. Ti zakoni djeluju na pojedinca čovjeka kao i na ljudske skupine i njihove institucije, narode i države, kako na biološkom tako i na psihološkom području. Koliko puta se ovakovi fundamentalni zakoni kriju u naj-

Digitized by Google

običnijim dnevnim pojavama, preko kojih kliznu oči bezbrojputa, a da ništa osobita ili neobična ne zamjete. Navesti ćemo samo jednu takovu, da tako reknemo, svagdašnju pojavu. Svagdanja je pojava, da na razvoju svakoga ljudskoga udruženja, organizacije saradjuju pojedini individui i cijela organizacija. Na prvi pogled na toj pojavi ne opažamo ništa osobita, jer je to nešto običnog, svakdanjeg. U istinu pako sadržaje ova pojava jednu duboku pouku, da naime na razvoju svakoga ljudskoga udruženja, organizacije, zajednice i — države, saradjuju dva faktora, dvije sile, dva principa, koji su tako odlučni po opstanak, razvoj i prosperitet udruženja, da se mogu nazvati principia formantia zajednice. A ta dva faktora, te dvije sile mogu se nazvati: Individualni princip (I) i Socijalni princip (S). Svaka od ovih dviju sila utječe na stanje i razvoj ljudskoga udruženja ili zajednice na svoj način i u svojem smjeru, bez obzira, da li mi te sile i njihovo djelovanje poznajemo ili ne. Ako ljudski razum te sile i njihovo djelovanje upozna — tim bolje, jer će onda ljudski razum nastojati, da djelovanje tih sila iskoristi. Ako ih ne upozna ili ne prizna, to na ekzistenciji tih sila i njihovom djelovanju ništa ne mijenja, ali onda teorije vise u zraku, a praksa tapka nesigurno po tami ne usudjujuć se ni napred ni nazad, ni lijevo ni desno, jer joj se svaki pomicaj s mjesta čini skok u tminu i neizvjesnost.

S-p r i n c i p jest kohezitivna, organizatorna, vodeća i upravljajuća sila zajednice. Ova sila pretvara masu individua u jedan čvrsti organizam sa jednom zajedničkom voljom, interesom i ciljem. Ovo je centripetalna sila, koja u prvom redu uočuje opstanak, sigurnost i blagostanje zajednice.

S-princip sačinjavaju:

a) n o s i o c, a to je oranizacija (država);
b) p r e t s t a v n i k organizacije (glavar države);
c) f u n k c i j a glavara (uprava, vodstvo).

I-p r i n c i p je kvintesencija čovjekove naravi: nagon za samoodržanje, borba za opstanak, egoizam, koristoljublje, težnja za udobnošću, za blagostanjem, napretkom, za vlašću i čašću, on je egocentrija, sa socijalnoga gledišta posmatran on je centrifugalna sila i destruktivan elemenat.

Prema tomu ova dva principa su dvije diametralno oprečne sile, dva oprečna pola, dva ekstrema, koji stoje u vječnoj medjusobnoj borbi, jedan drugoga paralizujuć. U praksi, naročito u civiliziranim narodima, ne ima i ne može biti niti čistoga 100% S-principa, jer to bi značilo 0% I-principa t. j. potpuno uništenje čovjekove individualne sfere, čovjekove osobnosti, čak njegovih najprimitivnijih prirodnih prava (niti prava na život, a kamo li na slobodu itd.), t. j. 100% S-principa znači apsolutno sužanjstvo individua. Na drugoj strani 100% I-princip znači suverenost, kompetenz-kompentenz individua, a to će reći apsolutna anarhija, uništenje svake ljudske organizacije, zajednice, društva.

Digitized by Google

Ali čovjek je po svojoj naravi »društveno biće« (Aristotel veli zoon politikon) kao pčela ili mrav. On može veliki dio svojega egoizma zadovoljiti samo u društvu, u zajednici, u organizaciji, u narodu, u državi. U tu svrhu mora individuum veliki dio svojega egoizma i svoje samovolje otstupati na korist zajednice, svoju volju i interese podvrgnuti volji i interesima zajednice — socijalnom principu. — I tako: kao što je I-princip usadjen u narav pojedinca, tako je S-princip usadjen u narav društva, zajednice, naroda, države.

I-princip obuhvaća i rukovodi:

a) nosioca I- principa, a to je individuum. Individuum je ili singularan (pojedina osoba) ili pluralan (organizovanje, grupiranje množine singularnih individua u jednu zajedničku svrhu, kao kaste, klase, polit. stranke, konfesin. organizacije, nacionalne skupine itd.).

b) pretstavnik I-pr., t. j. narodno pretstavništvo, parlamenat.

c) funkcija pretstavnika I-pr.. t. j. zaštita i unapredjivanje interesa individua sredstvom Kontrole.

S. i I. kao država i narod

Država i narod su dva pojma, kojima se značenje u praksi redovito iskrivljuje. Autokratske države preko mjere ističu značenje države a potcjenjuju narod; demokratske države preko mjere izdižu narod a potcjenjuju državu. Zato autokracije hiperkumuliraju vlasti u ruci pretstavnika S-principa (glavara države), a demokracije hiperkumuliraju vlasti u ruci pretstavnika naroda (I-pr.), u ruci parlamenta. Obadvoje jednaka pogrješka.

Država i narod jesu dva naličja jedne medalje. Jedna te ista masa individua sačinjava i državu i narod. Ta ista masa individua — kao država — jest po S-principu organizirani i vodjeni živi jedinstveni organizam jedne zajedničke volje, zajedničkoga interesa i zajedničkoga cilja. Kao narod jest ta ista masa individua po I-principu razdrobljeni agregat individua sa bezbroj različitih individualnih volja, interesa i ciljeva.

Pojedinci stvaraju razna udruženja, organizacije, za razne svrhe, koje pojedinac nije kadar sam polučiti. Prema tomu s ako udruženje i organizacija jest sredstvo. A to vrijedi i za najvišu političku organizaciju — za državu. Već je Aristotel opazio, da čovjek može vegetirati i bez države, ali za blagostanje i kulturni život (Peri tou eu zeen) stvorio je državu. Država je dakle sredstvo, instrumenat jednoga naroda za obranu svojega opstanka, sigurnosti i blagostanja.

Da zajednica uzmogne svojim članovima pružiti, što se od nje zahtijeva, mora i ona od svojih članova zahtijevati stanovite činidbe i žrtve. Tako nastaju izmedju individua i zajednice medjusobno zahtjevi i podavanja, uzajamna (recipročna) prava i dužnosti. Država imade ne samo prava spram državljana nego i dužnosti, a državljanin ima ne samo dužnosti spram države nego i prava. Od postanka zajed-

Digitized by Google

nice postoji barem teoretski neka podjelba prava izmedju organizirane cjeline i individua, a to će reći, konačno, podjelba vlasti. Već prema tomu, kako su ti pravni odnošaji, ta podjelba vlasti izmedju države i individua (izmedju S. i I-principa) provedena, nastali su tečajem vjekova razni tipovi države.

Grafički prikaz razvoja države

Tečajem prošlih vijekova pa sve do XIX. stoljeća razvijale su se države u slijedećim tipovima:

A)

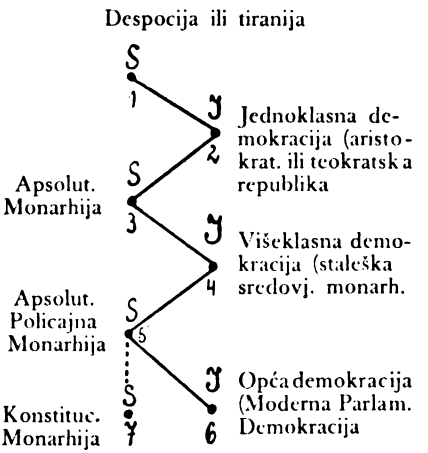

B)

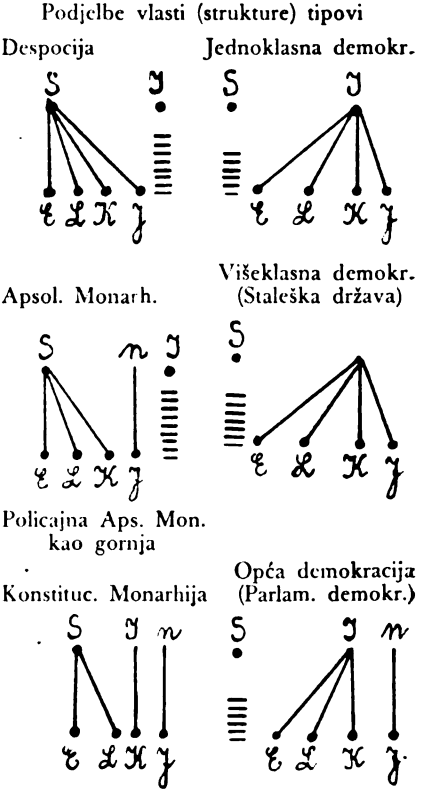

Ove dvije grafičke slike A) i B) prikazuju nam zorno sve, što smo dosada razlagali. Slika A) prikazuje razvoj država od najstarijeg vremena do XIX. stoljeća. — S_1 S_3 S_5 S_7 jesu autokratske države sa hiperkumulacijom vlasti u ruci pretstavnika S-principa. A države I_2 I_4 I_6 su demokratske države sa hiperkumulacijom vlasti u ruci pretstavnika I-principa. Slika nam jasno prikazuje razvoj skokovima iz jednoga ekstrema u drugi: iz autokratske hiperkumulacije (apsolutizma) u demokratsku hiperkumulaciju (apsolutizam), a odavle opet natrag u autokratski apsolutizam i opetovanje.

Digitized by Google

Slika B prikazuje nam hiperkumulaciju vlasti kod raznih tipova države. K o d a u t o k r a t s k i h d r ž a v a samo kod despocije postoji potpuna i neograničena hiperkumulacija, jer ovdje pretstavnik S-principa (vladar) ima u ruci sve vlasti: ekzekutivu (E), legislativu (L), kontrolu (K) i judikaturu (J). U apsolutističkoj monarhiji postoji hiperkumulacija, ali nešto ograničenija, jer se je judikatura prva izdvojila iz hiperkumulacije postavši manje više neodvisna (n). U Konstitucionalnoj monarhiji izdvojila se osim judikature i Kontrola, koja je pripala pretstavniku I-pr.

K o d d e m o k r a t s k i h d r ž a v a vlada hiperkumulacija kod svih dosada poznatih tipova. Istom kod Opće Demokracije (Parlament. Demokr.) izdvaja se judikatura ali hiperkumulacija traje i dalje.

Kumulacija i hiperkumulacija vlasti

Masa individua nije sposobna za zajedničku akciju, ako nije organizovana, a organizacija ili zajednica nije sposobna za akciju bez organa, koji ju vodi i upravlja, bez pretstavnika. Vodjenje i uprava jest dakle prirodjena funkcija pretstavnika zajednice (pretstavnika S-principa) — dakle ekzekutiva.

Individuum kao član zajednice imade dužnosti, ali i prava i zahtjeva spram zajednice. Ali masa individua sačinjava narod, a ovaj kao neorganizovana skupina nije sposoban za akciju u svrhu uredjenja dužnosti i prava individua spram zajednice. I zato i on (narod) mora imati svoga pretstavnika, kojemu je dužnost paziti, da se individuima ne naprte prekomjerne dužnosti i da mu se ne ograniče prekomjerno prava i slobode. Prirodna funkcija pretstavnika naroda (I-principa) jest kontrolirati ekzekutivu i legislativu.

Prema tomu prirodni djelokrug pretstavnika S-pr. jest ekzekutiva, a prirodni djelokrug pretstavnika I- pr. jest Kontrola. Ako pretstavnik jednoga ili drugoga principa imade osim svoga prirodnoga djelokruga još i legislativu, onda nastaje k u m u l a c i j a vlasti. N. pr. u Konstitucionalnoj Monarhiji imade pretstavnik S-pr. uz ekzekulitvu još i legislativu u ruci. A u Autoritetnoj Demokraciji imade pretstavnik I- pr. uz kontrolu još i legislativu.

Sama kumulacija ne mora nužno značiti ozbiljno poremećenje ravnovesja, akoprem mogućnost postoji.

H i p e r k u m u l a c i j a vlasti nastaje, kada pretstavnik jednoga principa drži u ruci osim kumulacije još i prirodni djelokrug drugoga principa (njegovog pretstavnika). To je slučaj n. pr. kod Policajne Apsolut. monarhije (ancien régime), gdje vladar ima u ruci osim ekzekutive i legislative još i kontrolu. A to je slučaj i kod Parlamentarne Demokracije, gdje pretstavnik I-pr. (parlamenat) drži u ruci osim Kontrole i legislative još i ekzekutivu.

Hiperkumulacija je uvijek grubo poremećenje ravnovesja, te donosi sobom stanje veće ili manje anarhije ili sužanjstva, već prema tomu u čijoj se ruci nalazi hiperkumulacija.

Digitized by Google

Razvoj država u XIX. i XX. stoljeću i njegova pouka (policajne monarhije)

Razvoj država u zadnjih sto godina dao nam je više i ispravnije pouke nego 50 vjekova prije toga. Sav razvoj država prije 19. stoljeća može da nas zavede u bludnju u dva smjera. Prvo, kao da su revolucionarni skokovi iz jednoga ekstrema u drugi ekstrem nekakvi »prirodni zakon razvoja«. Drugo, kao da je hiperkumulacija vlasti jedini mogući tip, jedina moguća kompozicija, kombinacija vlasti. Tako je bivalo sve do Policajne Apsolut. Monarhije (ancren régime). Ali razvoj ovoga tipa dao nam je sasvim nove i ispravne pouke.

Policajna Apsolut. Monarhija razvila se je u dva nova tipa države, na dva različita načina.

C)

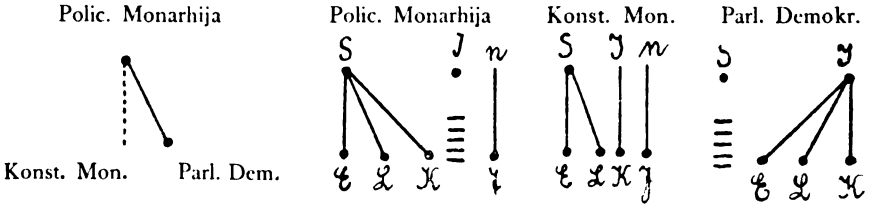

Protiv ancien régimea ustao je liberalno-demokratski pokret trećega (gradjanskoga) staleža. Gdje je taj pokret potpuno pobijedio, ondje je uništio Policajnu Monarhiju i stvorio Parlamentarnu Demokraciju. A gdje nije mogao uništiti autokratsku Policajnu Monarhiju ondje ju je prisilio na ograničenje vlasti t. j. da je narodu dozvolila pretstavništvo (parlamenat) i ovomu dala pravo kontrole. Ili drugim riječima: ondje je d o k i n u l a h i p e k u m u l a c i j u vlasti povrativši pretstavniku I-principa njegov prirodni djelokrug kontrole.

Iz ovoga razvoja dobivamo slijedeće pouke:

1. Revoluciju protiv Policajne Apsolut. Monarhije izazvalo je potlačivanje i ograničavanje slobode gradjana po apsolutizmu po hiperkumulaciji vlasti u ruci pretstavnika S-pr.

2. Uništenjem Policajne Monarhije nastala je Parlam. Demokracija. Ali Parlamenat. Demokracija imade na vlas istu kumulaciju samo ovaj put u ruci pretstavnika I-pr. (parlamenta). Dakle opet apsolutizam ali anonimnoga pluralnoga individua t. j. parlamentove većine. — Dakle: u n i š t e n j e m P o l i c a j n e M o n a r h i j e n i j e u n i š t e n a h i p e k u m u l a c i j a v l a s t i (apsolutizam). Uništen je samo prijašnji possessor hiperkumulacije, apsolutizma, a sama hiperkumulacija vlasti promijenila je possessora t. j. došla je u ruke pobjeditelja. To potvrdjuje i cijela starija prošlost.

3. Ondje, gdje je Policajnoj Monarhiji bila samo ograničena vlast podjelbom t. j. time da je kontrola vraćena pretstavniku I-pr. (parlamenta) dokinuta je hiperkumulacija ili apsolutizam.

Digitized by Google

4. Dalje vidimo, da se je Polic. apsol. država razvila u jednu najdemokratskiju državu — sa hiperkumulacijom (apsolutizmom) i u jednu autokratsku monarhiju — bez hiperkumulacije, bez apsolutizma (Konstit. Monarhija). A to zato, jer je u Konstit. Monarhiji prvobitna autokratska totalna hiperkumulacija upravo raspolovljena: samo dvije vlasti ostadoše u ruci autokrata, dočim dvije druge vlasti ispadoše iz njegove ruke. — Grafičke slike nam pokazuju na prvi pogled, da se je Konstitucionalna Monarhija primaknula najbliže k ravnovesju sila i vlasti izmedju svih dosada poznatih tipova države.

Odatle opet jedna fundametalna pouka: da niti forma države (monarhija ili republika) niti njezin pravni fundament (monarhični ili narodni suverenitet) nije odlučan po ravnovjesje nego samo podjelba vlasti.

Razvoj parlamentarne demokracije

U svakoj zajednici pa tako i u državi individuum ima dužnosti spram zajednice, ali i opravdanih zahtjeva, prava spram države. U Policajnoj Monarhiji I-princip (individuum, masa individua, narod) nije imao svojega pretstavnika, pa je tako pretstavnik S-principa odmjerivao individuumu i dužnosti i prava. Individuum je pri tom odmjerivanju ostao kratkih rukava. Iskustvo je pokazalo, da su dužnosti postajale od dana u dan sve veće, a prava sve manja. Ovo potlačivanje I-principa po S-principu izazvalo je reakciju i revoluciju potlačenoga Izravni, neposredni cilj revoltirajućeg principa jest oboriti tlačitelja i oduzeti mu vlast, a na kakovo ravnovjesje (t. j. svrsishodnu podjelbu vlasti sa tlačiteljem) niti ne pomišlja. A tomu se nije ni čuditi a još manje zamjeravati, kada još niti sama teorija, znanost, nije pitanje ravnovjesja i svrsishodne podjelbe vlasti izmedju S. i I. principa raspravila.

I tako se dogodilo, sasvim logično, da je liberalno-demokratski pokret po oborenju Policajne Monarhije prenesao svu vlást na narod. Narod pak prenio je tu vlast na Konstituantu, a ova opet na parlamenat (pretstavnika I-pr.), u krivoj pretpostavci, da je parlamenat naprosto nastavak Konstituante. Ali to je skroz krivi nazor, jer Konstituanta i parlamenat stoje na diametralno oprečnom stajalištima: Konstituanta na S-pr., a parlamenat na I-pr. Ali do te uvidjavnosti nije se još do danas, izgleda, doprlo. U Španiji 1933. stvorila je Konstituanta jedan moderni liberalni ustav tako, da bi tim ljudima, koji su stvarali ustav ostalo ime zlatnim slovima zabilježeno u španjolskoj historiji, da se ta Konstituanta nije odmah iza svršenog ustava proglasila parlamentom. I sada se je pokazalo i dokazalo ono, što smo netom spomenuli t. j. da Konstituanta i parlamenat stoje na oprečnim stajalištima, jer oni isti ljudi koji su kao Konstituanta stvorili tako lijepi ustav, ti isti ljudi su kao parlamenat gazili, vrijedjali i rušili taj ustav iz stranačkih (individualnih) interesa.

Parlamentarna Demokracija je država, režim slobode, kakove historija još nije vidjela. Ona je donijela slobodu individuima svih

Digitized by Google

staleža i klasa i pravo samoodredjenja suverenosti) cijelomu narodu. Pa ipak nije prošla ni jedna stotina godina i već se dižu na sve strane reakcije i revolucije protiv toga režima slobode! Zar su se civilizovani narodi zaželjeli despocije, apsolutizma, sužanjstva, protiv kojega su nedavno pred nekoliko decenija valjali drvlje i kamenje? To nije pravi razlog, jer je historija pokazala, da su se narodi borili vazda za slobodu, a ne za sužanjstvo. Nego razlog je tim revolucijama protiv države slobode — in ultima analysi — isti, kao i revolucijama protiv tiranija t. j. hiperkumulacija vlasti. U Parlamentarnoj Demokraciji postoji ista hiperkumulacija vlasti (u ruci pretstavnika I-pr) kao i u apsolutističkoj Policajnoj Monarhiji. U ovoj potonjoj stvara ta hiperkumulacija vlasti hipertrofiju autoriteta, koji ubija slobodu; a u Parlamentarnoj Demokraciji ta hiperkumulacija vlasti stvara hipertrofiju slobode, koja ubija autoritet. Kao što u historiji nema države, koja bi donijela tolike slobode kao Parlam. Demokracija, tako u historiji nema države, gdje bi autoritet bio potlačen i malone do ništice skučen kao u Parl. Demokraciji. Protiv koga i čega se dižu revolucije u Parl. Demokraciji? Zar protiv pretstavnika. S principa (apsolutizma ekzekutive) kao u Policajnoj Monarhiji? Ta ovaj je tako slab i nemoćan, da se jedva na nogama drži, a kamo li da bi koga tlačio! Ne, nego se nezadovoljstvo diže protiv onoga stanja, koje nastaje, gdje nema autoriteta, protiv stanja »tko jači, taj tlači«, protiv stanja bellum omnium contra omnes, koje nastaje gdje nema autoriteta, koji bi slabije zaštitio protiv jačih, neuke protiv prepredenih, naivne protiv šarlatana, neorganizovane većine protiv organizovanih manjina, izbraljivane protiv izrabljivača itd. t. j. revoltira se protiv anarhije, nastale zbog nemoći autoriteta.

Već je bilo prije rečeno, da su S i I principi dvije oprečne sile, od kojih svaka vuće na svoju stranu u diametralno oprečnom smjeru. One se vječno pobijaju i paralizuju, ali zato upravo time sprečavaju da društvo, narod ne upadne trajno niti u stanje sužanjstva niti u stanje anarhije. Dogadja se doduše sad jedno, sad drugo, sada prepotencija S-pr., sada I- principa naizmjence, jer prije ili kasnije potlačeni princip obori prepotenciju tlačitelja. Tako se dogodilo apsolutističkoj Policajnoj Monarhiji, a tako se sada dogadja i Parlamentarnoj Demokraciji.

Revolucije protiv Policajne Monarhije i protiv Parlamentarne Demokracije dokazuju, da civilizovani narodi ne će i ne podnose niti toliku premoć S-principa, da može tlačiti I-princip (te stvarati stanje neslobode i sužanjstva), niti toliku premoć I-principa, da potlači S-pr. (toliko potlačenje autoriteta da nastaje stanje neke anarhije), nego neku ojednakost obiju sila, neko ravnovjesje. Revolucija protiv Policajne monarhije išla je zapravo za tim, da nadje takvo stanje, a za tim idu i reakcije i revolucije protiv Parlamentarne Demokracije. Ali ni u prvom ni u drugom slučaju ne nadje se to ravnovjesje na onom putu, na kojem se traži, nego na drugom putu, gdje se ne traži. Liberalno-demokratske revolucije nisu našle to ravnovjesje u uništenju Policajne Monarhije, nego u modifikaciji iste u Konstituc

Digitized by Google

Monarhiju, u uništenju hiperkumulacije vlasti. A to isto se opetuje i kod reakcije protiv Parlamentarne Demokracije. Uništenjem Parlamentarne Demokracije ne stvara se ono željeno ravnovjesje, ne razbije se ona hiperkumulacija vlasti, koja je u ruci I-principa stvarala anarhiju, nego se prenaša u ruke S-principa, koji istom hiperkumulacijom ograničuje sferu individua. Ravnovjesje se stvara samo razorenjem hiperkumulacije t. j.

D)

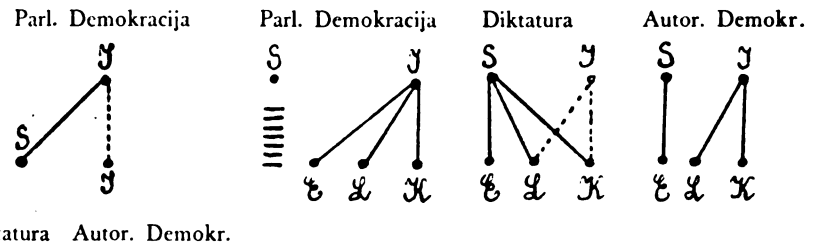

podjelbom vlasti. Grafički prikaz razvoja Parlam. Demokracije pokazuje, da se isto može razviti ili u diktaturu pretstavnika S-pr., ili u Autoritetnu Demokraciju, gdje se sačuva demokracija, ali se oklaštri, ograniči, hiperkumulacija. Na ovom je svijesno radio, čini nam se, jedini Pilsudski, veliki poljski patriota, državnik i vojnik Autoritetna Demokracija mnogo naliči Konstituc. Monarhiji, pa bi prema tomu — teoretski promatrana — morala imati u praksi i mnoge njezine prednosti t. j. nužni autoritet i čestitu nepristranu nestrančarsku upravu. Ovakovu Autoritetnu Demokraciju nastojao je stvoriti, kako spomenusmo Pilsudski u Poljskoj i profesor i ministar Salazar u Portugalu. Obadva su otklanjala diktaturu, ma da su se do potrebe diktatorskim sredstvima služili.

Razvoj moderne diktature

Moderne diktature razvile su se iz moderne demokracije kao reakcija protiv prirodjene parlamentu nesposobnosti za vladanje (Vlada mora stajati na S-principu, a parlamenat po svojoj naravi stoji na I-principu). Parlamentarne strančarske borbe i natezanja za vlast utukle su autoritet i korumpirale upravu, stvorile bezautoritetno stanje poremetile poredak, pripravljale anarhiju. Reakcija je stvorila pojačanje autoriteta. Moderna diktatura — ma da je negdje i pridržala vanjštinu, formu demokracije ipak imade strukturu (kompoziciju vlasti) kao u apsolutist. Policajnoj Monarhiji, a bilo je i takovih, koje su bile u suštini despocije, jer su i judikaturu potčinili ekzekutivi. Diktature su u moderno doba prolazne vladavine, jer su hiperkumulacije, a europski narodi ne podnašaju hiperkumulaciju ni s lijeva ni s desna. To medjutim one ili izrijekom izjavljuju ili svojom demokratskom kulisom očituju. Zato nastaje pitanje: u što bi se mogle razviti moderne diktature?

Digitized by Google

Diktatori su obično genijalni ljudi, kod kojih se intelekt sretno združio sa energijom. Kao takovi — oni su reformatori, pa im je diktatura samo sredstvo a reforma cilj. A u reformiranje oni sigurno ubrajaju i buduće definitivno uredjenje države, koje bi imalo slijediti poslije diktature.

Moderne diktature nastale su i u monarhijama i u republikama. U jednom i drugom slučaju diktatorima lebdi pred očima ojačanje autoriteta, pa je vjerojatno, jer je logički, da će se diktature razviti u monarhiji u novu Konstitucionalnu Monarhiju, a u republikama u novu — Autoritetnu Demokraciju. Tako bi se reformirale diktature inicijativom odozgo, ako ju budu provadjali sami diktatori. Ali ako diktatura potraje i preko obavljenih reforma tako dugo, da izazove reakciju (revoluciju) odozdo, onda bi se moglo dogoditi, da ta moderna apsolut. monarhija skoči u protivni ekstrem te se pretvori u Parlamentarnu Demokraciju. Ili ako revolucionarci budu iskusniji i umniji ljudi — u Autoritetnu Demokraciju.

Diktature u republici — ako izazovu reakciju (revoluciju) odozdo mogu pasti u drugi ekstrem t. j. u apsolut. monarhiju. Ili — ako neće Autoritetnu Demokraciju, onda će odabrati prije Konstituc. Monar. nego apsolutist. monarhiju.

Jezgra problema

R a v n o v e s j e — S v r s i s h o d n a p o d j e l b a v l a s t i.

U običnom životu velika se važnost polaže na formu države (bi li monarhiju ili republiku?), mnogo veća važnost pridaje se tomu pitanju, nego li se može znanstveno opravdati. A to zato, jer se uz pojam republike odmah veže pojam demokracije, s ovom pojam slobode. A sa monarhijom veže se lako pojam autokracije i apsolutizma. U istinu pako glavna stvar, na koju naročito ustavotvorac imade polagati važnost, jest n a r o d t. j. njegova politička zrelost i politička školovanost, njegova opća prosvjeta i karakter. Jer o tome ovisi, kako jaki autoritet valja mu suprotstaviti. Čim je koji narod politički zreliji i politički školovaniji, tim manje mu je potreban jaki autoritet Engleski i švicarski narod živi u najvećem poretku bez jakoga autoriteta, jer su se ovi kroz 700 godina školali za demokratski režim. Pri prosudjivanju političke zrelosti ne smije se identifikovati opća prosvjeta jednoga naroda sa političkom zrelošću, jer ovo dvoje ne drži uvijek korak. Odatle slijedi, da razni narodi, koji inače stoje na istoj visini opće prosvjete, ipak ne podnose jednako jake autoritete nijednako široke demokracije (slobode). To će reći, da će kod njih biti obujam autoriteta i obujam slobode različito odmjeren t. j. da će vlasti morati biti u većoj ili manjoj mjeri različito podijeljene izmedju države i naroda (izmedju S i I principa), da se postigne svrsishodno ravnovjesje izmedju jakosti autoriteta i slobode individua.

S i I princip dvije su sile, kako je već bilo rečeno, od kojih bi prva natjerala narod u sužanjstvo, a druga ga odvukla u anarhiju, kada bi koja od njih prevladala i zavladala. Ali civilizovani narodi

Digitized by Google

ne podnose za dugo vrijeme niti prevladu jednoga niti drugoga principa, kako to dokazuju revolucije protiv Policajne Monarhije i sadanje revolucije protiv Parlamentarne Demokracije. Ali sve te revolucije imadu pred očima jasno jedan negativan cilj, dočim im je pozitivni cilj nejasan. Revolucijama je neposredni cilj oboriti postojeći režim sužanjstva ili anarhije, pa stvoriti novi režim, koji ne će biti kao taj, kojega obaraju; ali kakav bi imao biti taj novi, za koji se bore to revolucijama obično nikada nije pravo jasno. Europski narodi su pokazali, da ne će niti sužanjstvo niti anarhiju, nego takovo stanje, takav režim, koji neće biti ni sužanjstvo ni anarhija. Ali kakav bi to imao biti taj novi režim, kako bi on imao izgledati? Kako, na koji način bi se imao stvoriti? Na ta dva pitanja ne znadu si dati odgovor niti oni gore niti oni dolje, niti vladajući niti revoltirajući krugovi. Vladajući krugovi misle, da su takova pitanja bespredmetne glavobolje dok su oni tu, jer drže sami sebe za takov idealan režim; a revoltirajući, čim pobjede i postanu vladajući, misle isto o sebi i svojemu režimu. Tu ne preostaje drugo, nego da znanost uzme stvar u ruke, da problem prouči, te da i onima gore i onima dolje dade neki kompas u ruke.

Teorija pako odgovara na ta pitanja: revolucija protiv Policajne Monarhije i protiv Parlamentarne Demokracije pokazuju i dokazuju, da civilizovani narodi ne podnose niti premoć S-principa i njegovoga pretstavnika (glavara države) niti prepotenciju I-principa i njegovog pretstavnika (parlamenta) nego neko ravnovjesje izmedju ovih dviju sila, ili drugim riječima niti hiperkumulaciju vlasti na strani S-principa, niti na strani I- principa. Odatle slijedi, da valja stvoriti takovu kompoziciju vlasti, koja ne će biti hiperkumulacija niti na strani S niti I- principa. A razvoj Policajne Monarhije u Konstitucionalnu Monarhiju pokazuje, da se to postizava ograničivanjem, okrnjivanjem hiperkumulacije svrsishodnom podjelbom vlasti

Podjelba vlasti

Jezgra problema jest ravnovjesje izmedju fundamentalnih sila S. i I. principa, izmedju države i naroda, izmedju egzekutive i parlamenta, izmedju autoriteta i slobode. A to ravnovjesje može se postići jedino svrsishodnom podjelbom vlasti. Ali ta podjelba mora biti stvarna, faktična, a ne samo formalna. Bez faktične podjelbe vlasti ne ima uopće podjelbe vlasti. A bez ove nema ravnovjesja, ne ima faktično ili slobode ili autoriteta i poretka, nego je sve fikcija, varka i obmana.

Za faktičnu podjelbu vlasti neobhodna su tri preduvjeta. Prvo, da svaka od ovih dviju sila (S. i I. principa) imade svojega pretstavnika: država glavara, a narod svoje pretstavništvo (parlamenat).

Drugo, da svaki od ovih pretstavnika imade svoju slobodu i neovisnost od drugoga pretstavnika. Jedan pretstavnik ne ima se miješati i utjecati na postanak i stvaranje drugoga pretstavnika. Pretstavnik S-pr (glavar države i njegova ekzekutiva) ne ima se miješati u stvaranje parlamenta. To je isključivo stvar naroda (izbornika). A parla-

Digitized by Google

menat ne smije se pačati u stvaranje egzekutive (počam od ministra do zadnjeg činovnika); to je stvar pretstavnika S-pr. (glavara države)

Treće, svaki od ovih pretstavnika mora imati svoj prirodni djelokrug, neodvisan i bez utjecaja od strane pretstavnika drugoga principa. Pretstavniku S-pr., pripada egzekutiva, a pretstavniku I pr. (parlamentu) kontrola. Organi egzekutive (pa prema tomu instrumenat S-pr.) jesu ministri i ostalo činovništvo; organi pretstavnika I-pr. su članovi parlamenta, narodni zastupnici. Pošto su S. i I. dvije diametralno oprečne sile, koje se medjusobno pobijaju, paralizuju, »drže na uzdi« u svrhu ravnovjesja, to instrumenat jednoga principa ne može biti u isti čas i instrumenat drugoga principa: član parlamenta ne može biti u isti čas ministar ili činovnik i obratno.

To je jasno i razumljivo, jer je logično. Pa ipak to nama, koji smo odgojeni u Parlamentarnoj Demokraciji, zvuči nekuda strano, gotovo nevjerojatno. A to zato, jer nas je Parlamenat. Demokracija već privikla, da već i same logične momstrume smatramo nečim qui va sans dire, nečim što se samo po sebi razumije. Sa znanstvenoga i logičkoga stanovništa pravi je monstrum onaj odnošaj, u koji je hiperkumulacija vlasti u Parlam. Demokraciji stavila pretstavnika S-principa spram pretstavnika I-principa, pretvorivši pretstavnika S-pr. u instrumenat pretstavnika I-principa, glavara države i egzekutivu u slugu jedne parlamentarne većine. To je logična nakaza, ali je u duhu ustava ove demokratske hiperkumulacije. Ali u koji panoptikum nakaza da se postavi pojava, kada egzekutiva u demokratkos državi sama sebi stvara stranku za parlamentarnu većinu, t. j. kada sin sebi gradi oca?! To je iznakaženje i same one nakaze, koja proizlazi iz ustava. Ta nakaza iznakazuje i sam nakazni parlamentarno demokratski ustav. Pa ipak sve te nakaze prihvaćamo mi »edemokrate« a da pri tome ništa ne mislimo, jer je hiperkumulacija vlasti u demokraciji iznakazila ne samo odnošaj izmedju S. i I-principa, izmedju egzekutive i parlamenta, izmedju autoriteta i slobode, nego i naš mentalitet i našu »demokratsku« logiku. Hiperkumulacija vlasti u Parlam. Demokraciji isto tako iskrivi mentalitet i sud nas demokrata, kaošto je hiperkumulacija u Policajskoj Monarhiji iskrivila mentalitet i sud ortodoksnih apsolutista. Ovi potonji nisu mogli pojmiti, da bi gradjanin mogao imati kakova politička prava i parlamenat, koji bi imao pravo kontrolirati vladara i rušiti njegovu vladu. To je za njih značilo rasap, propast države. Ortodoksni demokrate pak ne mogu pojmiti, da bi ekzekutiva, da bi vladar, mogla biti neovisna od parlamenta. Za njih to znači propast demokracije. Ali kaošto je Konstitucionalna Monarhija oprovrgla strah i krivi sud apsolutista, tako Autoritetna Demokracija obara krivi sud ortodoksnih demokrata. Istina jest doduše da i Parlamentara Demokracija može propasti, kao što je i Policajska Monarhija propala. I o v a P a r l a m e n t. D e m o k r a c i j a h o ć e p r o p a s t i, ali zato ne mora i ne će propasti demokracija uopće, jer osim Parlament. Demokracije imade još i drugih svrsishodnijih tipova demokracije t. j. i drugih svrsishodnijih podjela vlasti.

Ali ortodoksnim demokratima nije jedini strah neodvisnost ekzekutive nego možda još više neodvisnost parlamenta, ili točnije neod-

Digitized by Google

visnost stvaranja parlamenta. Iskustvo je dokazalo, da na široke, politički neškolovane slojeve odlučno djeluje demagoštvo, frazerstvo, neispunjiva obećanja, a na ekonomski potlačene revolucionarni radikalizam. Ovakovim elementima dati potpunu slobodu izbora, zar to ne znači demagoštvu i revoluciji izručiti parlamenat? Jest, u Parlamentarnoj Demokraciji značilo bi to izručiti egzekutivu, legislativu i kontrolu, ali još i više, državu i narod demagogiji i revoluciji — ili diktaturi ekzekutive. Dakle potpuna sloboda ovdje vodi ili revoluciji odzdo ili revoluciji odozgo (državnom udaru), ili diktaturi odozdo ili diktaturi odozgo. Zar se tu ne nameće samo od sebe pitanje: pa čemu se boriti za takovu demokraciju, koja vodi ili u revoluciju masa ili u diktaturu egzekutive? Ali po mišljenju »demokrata« sve takove pogibelji dadu se spriječiti falzificiranjem izbora, odnosno parlamenta. A pošto je za to najsposobnija egzekutiva, zato je »glupost« ono, što smo mi gore spomenuli, da je jasno i logično t. j. da narod imade svoga istinskoga, od naroda slobodno i neovisno od egzekutive izabranog pretstavnika. Ovakovi »demokrate« polažu sve nade i spas u ono, što smo mi gore nazvali nakazom nad nakazama t. j. u stvaranje parlamenta po egzekutivi, u falzificiranje narodnog pretstavništva, u uništenju glavnoga rezrepentanta demokracije, da se spasi demokracija! U ovakovom slučaju ovako zbaždani parlamenat nije pretstavnik I-principa, nije funkcionar naroda, nego je instrumenat S-principa. Pa u tom slučaju ne ima ni podjelbe vlasti, ni ravnovesja ni slobode — ni demokracije.

Istina je da u Parlamentarnoj demokraciji narodi, koji nisu politički dovoljno zreli ni politički dovoljno školovani, mogu u parlamenat poslati najdestruktivniju većinu. Ali time oni dokazuju, da još nisu dozreli za Parlamentarnu Demokraciju, a ne da nisu sposobni izjaviti svoje mišljenje, da nisu sposobni glasovati. U ovakvom slučaju valja korigirati Parlamentarnu Demokraciju, a ne izbore i izbornike. Ako je rana na glavi ne stavljaju se oblozi na mali prst!

Vrsti podjelbe vlasti

Nekada, dok su još brijači vodili glavnu riječ, medicina je imala za nutarnje bolesti dva glavna lijeka: purgiranje i puštanje krvi. Ako nije pomoglo prvo, onda se prešlo na drugo. Ako nije pomoglo ni ovo, onda se je upotrijebilo obadvoje. Ako nije još ni to pomoglo, onda se je oboje opetovalo toliko puta, dok pacijent nije ozdravio ili umro. Ovako su često puta postupali vlastodršci, otkada je demokracija uvela parlamentarizam na europskom kontinentu, tečajem prošloga, pa i ovoga stoljeća. Najprije se korigiraju izbori. Ako to ne dostaje, raspušta se parlamenat. Ako ne dostaje ni ovo, onda se opetuje obadvoje dok se dobije poželjni parlamenat. Evo kakovom su smijehu pripravni vlastodršci izvrći sebe, kakovom ruglu parlamentarizam, kakovom molestiranju narod, samo da sebe pokriju protiv prigovora, da vladaju bez naroda i protiv volje naroda. Kao da ovakovi izbori i parlamenti dokazuju, da narod stoji iza ovakovih vlada! Ali pseudo — demokracija je apsolutizam odjeven u pseudo-parlamentarizam.

Digitized by Google

Već smo spomenuli, da se u Parlamentarnoj Demokraciji može dogoditi, da neupućenost i nezadovoljstvo naroda može da iz parlamenta napravi barutanu. I to može biti razlog, da se ovakovim izbornim manevrima kuša spriječiti ovakova pogibelj. Ali time se ne otstranjuje niti neupućenost niti nezadovoljstvo naroda niti pogibelj, nego jedino formalni apsolutizam. Ali i protiv toga teže bi semoglo prigovarati, kada bi to bilo jedino sredstvo protiv destrukcije. No dok je tu toliko vrsti i tako elastičnih podjelbi vlasti, da se za svaki narod može konstruirati ravnovesje sila, onda nisu potrebna sredstva hipokrizije, varke, korupcije i nasilja.

Mi ćemo ovdje nabrojiti one podjelbe vlasti, koje su već dosada poznate. Te podjelbe mogle bi se uvrstiti ili klasificirati u dvije kategorije: a) fundamentalne i b) suplementarne (ili takodjer u: objektivno i subjektivno ravnovjesje).

A) Fundamentalna podjelba vlasti moguća je ondje, gdje

a) S. i I-principi imadu svoje pretstavnike (država glavara, a narod parlamenat);

b) gdje ovi pretstavnici nastaju neodvisno jedan od drugoga (bez utjecaja jednoga pretstavnika na postanak drugoga);

c) gdje svaki pretstavnik imade svoj prirodni djelokrug (pretstavnik S-pr. ili plavar države ekzekutivu (upravu), a parlamenat i-pr kontrolu).

d) gdje svaki pretstavnik na svom prirodnom području vrše svoje funkcije slobodno i neovisno od drugoga pretstavnika.

Takova podjelba vlasti je dosta približno provedena u Konstitucionalnoj Monarhiji i u Autoritetnoj Demokraciji: A fundamentalnom podjelbom smo nazvali tu podjelbu iz dva razloga. Prvo, jer je ovdje provedeno razgraničenje izmedju dva fundamentalna principa S. i I. Drugo, jer je ova podjelba temelj i preduvjet svakoj daljnoj, suptilnijoj podjelbi.

Fundamentalnom podjelbom vlasti postizava se objektivno ravnovjesje, jer je ovdje ona prvobitna totalna hiperkumulacija vlasti (kako ju vidimo u Despociji) upravo prepolovljena. Ovdje samo dvije vlasti ostaju još u ruci jednoga pretstavnika, dočim druge dvije vlasti predjoše u druge ruke.

Ali objektivno ravnovjesje još nije potpuno ravnovjesje. Ako si pogledamo strukture Konstitucion. Monarhije i Autoritetne Demokracije, opazit ćemo, da u prvoj pretstavnik S- pr. Drži dvije vlasti u rukama, a pretstavnik I- pr. jednu; a u Autoritet. Demokraciji pretst. I-pr. drži dvije vlasti, a pretst. S- pr. jednu vlast. Prema tomu u prvom slučaju je jači pretst. S- pr., a u drugom slučaju pretstavnik I-pr. Ove kumulacije vlasti još ne znače osjetljivo poremećenje ravnovjesja ali mogu do njega dovesti; naročito u demokracijama, gdje široki slojevi ne imaju dovoljno političke školovanosti ili zrelosti. Ali ni Kon-

Digitized by Google

stituc. Monarhije nisu sasvim imune protiv ovakove zaraze. Nije naime isključena mogućnost niti kod onih gore kao ni kod onih dolje, da krivo shvate one preduvjete za podjelbu vlasti, naročito onu slobodu i neodvisnost na svom prirodnom području, osobito onda, kada koji od pretstavnika drži još i legislativu u ruci osim svoga prirodnoga djelokruga. Ta neodvisnost nije nipošto apsolutna S. i I. principi su doduše dvije oprečne sile, koje vuku svaka na svoju stranu, ali upravo time da se pobijaju i paralizuju one saradjuju na stvaranju ravnovjesja. Sama fundamentalna podjelba vlasti dala bi u stanovitim okolnostima prilike za dulju borbu za stvaranje ravnojesja, davajući onoj neovisnosti djelovanja pojedinih pretstavnika široko polje. Istom komplementarne podjelbe vlasti mogu stvoriti i ono subjektivno ravnovjesje i time zapriječiti jednome ili drugome pretstavniku, koji već ima kumulaciju vlasti u ruci, da ju ne uzmogne zlorabiti.

B) U k o m p l e m e n t a r n e p o d j e l b e vlasti mogu se uvrstiti:

a) Veto i pravo, sankcioniranja zakonskih prijedloga po glavaru države u Autoritetnim Demokracijama;

b) Parlamentove sankcije (nuz kontrolu) protiv egzekutivu u Konstatitucionalnim Monarhijama;

c) Razne podjelbe vlasti u samome parlamentu: 1) vlasti predsjednika parlamenta; 2) vlasti Senata (gornje kuće); 3) vlasti Zastupničke kuće.

Ovolike podjelbe vlasti omogućuju, da se i najneškolovanijim izbornicima, muškoga i ženskoga spola može dati opće i jednako i tajno pravo glasa uz najslobodnije izbore za Zastupničku Kuću. Ali će se zato kompentencija Zastupničkoj Kući odmjeriti prema političkoj zrelosti i školovanosti izbornika. Kraj svrsishodne podjelbe vlasti niti najdestruktivnija većina Zastupničke Kuće ne mora da znači i najmanju pogibelj. Ali u drugu ruku ovakovi slobodni izbori otkriti će mjerodavnim faktorima istinito mišljenje, osjećanje i težnje naroda njegove konstruktivne i destruktivne sile.

Već sama Gornja Kuća (Senat) sastav i kompetacija iste može da paralizuje eventualne nastranosti Zastupničke Kuće.

Osim toga imade još jedna podjelba, koja bi se mogla nazvati i z r a v n o d e m o k r a t s k o m p o d j e l b o m v l a s t i, gdje naime pretstavnik S-principa i pretstavnik I-principa dijele vlast izravno sa narodom (individuima); gdje narod (stanoviti broj izbornika) imade pravo da mimo parlamenta i mimo vlade stavi koji zahtjev ili prijedlog, te o njemu i sam narod odluči. Takav primjer imademo u Švicarskoj (Volksbegehren i Volksentscheid). Ovo proširenje prava individua (naroda) ide na račun parlamenta. Dakle opet jedno sredstvo, kojim se može do potrebe paralizirati destruktivni parlamenat. Proširivanje prava naroda (individua!) znači ograničivanje prava parlamentu ili ekzekutivi ili obojici.

Digitized by Google

Smještenje legislative

Kaošto dodjeljivanje ekzekutive, kontrole i judikature raznim organima, spada u podjelbu vlasti, tako i dodjeljivanje legislative. Legislativa dodjeljena je u Apsolutističkoj i Konstitucionalnoj Monarhiji pretstavniku S-principa, a u Parlamentarnoj i Autoritetnoj Demokraciji pretstavniku I-pr. (parlamentu). Medjutim bila legislativa dodijeljena pretstavniku S. ili I-principa, to ipak ovo odjeljenje ne mora značiti osjetljivo poremećenje ravnovjesja izmedju S. i I-pr. A to zato, jer je legislativa podvrgnuta utjecaju i kooperaciji pretstavnika obiju principa. Sasvim obratno od judikature, koja je izuzeta ispod utjecaja i jednoga i drugoga pretstavnika principa, nego je dodijeljena posebnom neodvisnom organu na rukovodjenje. Ali činjenica, da je legislativa dodijeljena sada pretstavniku S-pr., a drugi put pretstavniku I- pr., dokazuje, da ona nužno ne mora biti dodijeljena ni jednome ni drugome, pa se otuda nameće pitanje: ne bili mogla biti dodijeljena nekomu trećemu organu ad hoc kao i judikatura. Samo bi razlika bila u tome, da bi i u ovom slučaju imali utjecaja na stvaranje zakona i pretstavnici obiju principa. Jer u pravnoj državi vodi se i cijela uprava po zakonu i u duhu zakona. Ali uza sve to, što na zakonotvortsvu sudjeluju i parlamenat i egzekutiva, ipak ostaju otvorena vrata mogućnosti, da parlamentarna većina prikroji zakon manje ili više prema interesima te većine, ako se legislativa nalazi u ruci parlamenta. Ne bi li legislativa postala slobodnija i objektivnija, kada bi bila dodijeljena posebnom organu ad hoc, u kojem bi radili ljudi teoretski i praktički spremniji, nego li je parlamenat, gdje po 90% članova nije ili teoretski ili praktično ili u obojem pogledu spremno — a ipak odlučuju.

Kada bi se i ovo provelo, onda bi dobili tip države, kakov još nije opstojao, gdje bi naime vladala potpuna podjelba vlasti, i koji bi grafički izgledao tako, (da bi se vidjelo, da svaka vlast imade svojega rukovoditelja.

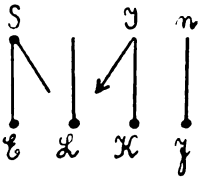

Taj tip države bio bi ujedno posljedna etapa u razvoju države prema ravnovješju. Svaka promjena ovoga tipa znači razvoj unatrag prema većemu ili manjemu neravnovjesju.

Ovime smo nabrojili samo glavne vrsti podjelbe vlasti, iz kojih se može vidjeti, da imade dovoljno načina i sredstava, da se korigiraju posljedice naopakoga ispada izbora i krivoga shvaćanja slobode, a da se pri tome ne čini pritisak i ograničenje niti na izbornikovo pravo glasa, ni njegovu slobodu.

Digitized by Google

Isto tako imade načina, da se korigira i kod pretstavnika S-principa eventualno krivo shvaćanje slobode i neodvisnosti rada na njegovom prirodnom području. Jer pretstavnik I-principa (parlamenat), kojemu pripada pravo kontrole — akoprem ne ima vlasti, da namjesti niti jednoga podvornika na području pripadajućem pretstavniku S-pr., a kamo li ministra — mora ima dovoljno mogućnosti, da sruši nesposobnoga ili nedostojnoga ministra i takovog činovnika, pa i cijeli kabinet, a u stanovitim slučajevima korigirati pogrješke samoga pretstavnika S-principa, Jer ovaj — čim dobije ovlast da do stanovite mjere »slobodno i neodvisno« stvara, vodi i upravlja ekzekutivu — prestaje biti neodgovoran, njega ovdje ne pokriva potpis »odgovornih ministara« kao u Parlamentarnoj Demokraciji, gdje niti ne može biti odgovoran pošto o svemu odlučuje parlamenat.

Svrsishodna podjelba vlasti donosi sobom nužno blagotvorne posljedice i na području I-pr. i na području S-pr., i obzirom na pretstavnika I- pr. (parlamenta) i obzirom na izbor glavara države (pretsjednika republike).

U prvom slučaju prestao bi parlamenat biti instrumenat za realiziranje ličnih ambicija, ljestvica do ministarskih stolica, pa bi time izgubio čar i privlačivost za političke špekulante. Pošto mandat i članstvo parlamenta ne bi donašalo nikakovih ličnih koristi ni lične karijere, tad se za njega ne bi ni interesirali nego ljudi nesebični i požrtvovni, kojima leže iskreno interesi naroda i države na srcu — ljudi, koji ne bi frazerstvom i demagogijom zavadjali narod. Time bi se podigao ugled i valjanost parlamenta kao i moral izborne borbe. Jer tada bi kandidirali poglavito takovi ljudi, koji bi htjeli i znali raditi za opće dobro i koji bi izbornike poučavali i odgajali, a ne obećavanjima zavadjali i demagogijom demoralizirali.

Isto tako bi takova podjelba vlasti blagotvorno djelovala na izbor glavara države. Velike ovlasti pretsjednika nukale bi one faktore, koji ga biraju, da dobro promisle, kakovom čovjeku će toliku vlast povjeriti; a s druge strane velika odgovornost učinila bi to, da bi se ovakove časti prihvatio samo onakov čovjek, koji osjeća u sebi sposobnosti, da ovako odgovornu službu vrši. U monarhijama vlast parlamenta je uperena protiv monarhovih ministara i vlade, a ne protiv monarhove osobe.

Ravnovesje i »narod«

Ravnovjesje moglo bi se opisati kao ono stanje u državi, gdje je narod zadovoljan sa onim volumenom slobode što ju uživa i sa onim volumenom autoriteta, koji nad njim vlada. Na prvi pogled izgleda to vrlo jednostavno, dok u praksi nije tako. Jer narod nije jedna homogena masa, a najmanje su to civilizovani narodi. Samo kod primitivnih naroda može se dogoditi, da narod sačinjava mnoštvo homogenih singularnih individua; ali civilizovani narodi se sastoje iz mnoštva heterogenih pluralnih individua (skupina) sarazličitim interesima i ciljevima, ukusima i nazorima. Dogadja se, da si neka ili neke skupine

Digitized by Google

stvore takav jaki položaj u narodu, u državi, da na neki način davaju pravac i nameću svoje nazore i svoju volju cijelomu narodu. I zato »ravnovjesje« znači često puta zadovoljstvo samo ovakove najjače skupine. Ali ovakova jedna skupina nije dovijeka »najjača« iza nje se s vremenom pojave i druge skupine, koje su od nje naučile, kako se dolazi do upliva, pa onda i one zahtijevaju, da budu zadovoljene. I zato je ravnovjesje jedno relativno i prolazno stanje. Ono je tim trajnije i stalnije čim veći dio naroda zadovoljava. Stvar je ustavotvorca, da takovo stanje, takovu podjelbu vlasti stvori. Kao što glasbotvorcu (kompozitoru) stoji niz glasova na raspolaganje, pa o njegovoj genijalnosti ovisi kakovu će stvoriti harmoniju, tako i ustavotvorcu stoji na raspolaganju niz podjelbi vlasti, pa o njegovoj genijalnosti ovisi, kakovu će stvoriti harmoniju izmedju države (vladara) i naroda (individua), izmedju egzekutive i parlamenta, izmedju autoriteta i slobode.

Zaključni osvrt

Cijela ova studija je skroz teoretske naravi ne imajući niti jedan konkretni slučaj naročito pred očima. Ali nas zapravo još više zanimaju one savremene goleme pojave, koje danas drmaju svijetom i ugrožavaju mir i poredak ne samo u Europi nego gotovo u cijelom svijetu. Ove pojave činit će se mnogom savremeniku kao nešta nova »što još nitko nije doživio«. To je donekle istina, jer te današnje pojave spadaju u one velike političke i socijalne erupcije, koje se na sreću samo u većim vremenskim intervalima pojavljuju. Ali za historiju i za znanost te današnje pojave nisu nikakva novost, jer su se u historiji već često puta ponavljale. Iz grafičkoga prikaza (Slika A i B) vidjeli smo, kako su se države razvijale kroz hiljade godina skokovima iz autokracije u neku demokraciju, iz ove natrag u autokraciju, odavle opet u demokraciju. I ove današnje velike pojave spadaju u ovu kategoriju. Pred neko sto godina podigao se val reakcije protiv autokracije, a sad se diže val reakcije protiv Parlamentarne Demokracije.

Revolucije protiv Policajne Monarhije i protiv Parlamentarne Demokracije upućuju nas, da su one reakcija protiv hiperkumulacije vlasti, ili još točnije — protiv djelovanja i posljedica tih hiperkumulacija vlasti. U Policajnoj (apsolut.) Monarhiji ova hiperkumulacija vlasti u ruci vladara stvara hipertrofiju autoriteta i atrofiju slobode i prava individua, stanje većega ili manjega sužanjstva. U Parlamentarnoj Demokraciji stvara ova hiperkumulacija vlasti u ruci parlamenta potlačivanje autoriteta, slobodu tlačenja i izbrabljivanja slabijih po jačima, borbu svijuh proti svima na svim područjima, manju ili veću anarhiju. Reakcija protiv anarhije znači borbu za autoritet. Odatle nam postaje jasnije zašto su r e v o l u c i j e p r o t i v a u t o k r a t s k i h h i p e r k u m u l a c i j a v l a s t i p o l i t i č k o g a k a r a k t e r a (z a p r a v a i s l o b o d u g r a d j a n a), a r e v o l u c i j e p r o t i v h i p e r k u m u l a c i j e v l a s t i u d e m o k r a t s k i m d r ž a v a m a u s u š t i n i s o c i j a l n o - e k o n o m s k o g a k a r a k t e r a (zaštite protiv izrabljivanja, traženje autoriteta koji će skršiti »pravo jačega«). To se najjasnije opaža u najranijim pojavama reakcije protiv moderne

Digitized by Google

demokracije. Manchesterska liberalno-demokratska sloboda izaziva socijalnodemokratsku reakciju.

Tečajem XIX. stoljeća pa sve do svjetskoga rata bila je Socijal. demokracija (i marksisti uopće) gotovo jedini, ali zato najžešći i nepomirljivi protivnik moderne demokracije.

Poslije rata diže se protiv demokracije fašizam u Italiji i nacionalsocijalizam u Njemačkoj, pa sada nastaju neki groteskni paradoksi. Već je to groteskno, da ova dva pokreta ustaju protiv demokracije ne zbog demokracije nego zbog marksizma (socijalizma i komunizma). A prava komika i paradoks je, da cijeli marksizam ustaje na obranu demokracije protiv fašizma! To izgleda od prilike tako, kao da vuk čuva kozu, da ju buldog ne bi pojeo. Kolektivistički marksizam koji negira privatno vlasništvo i svojim kolektivizmom uništuje individualizam, na kojima je upravo sazidana moderna demokracija, izdaje se za njezinog spasitelja! Kolikog li razmaka izmedju taktike i programa.

Dok fašizam zabacuje Parlamentarnu Demokraciju, dotle prošlogodišnji kongres Kominterne (Komunist. Internacionale) proglašuje: fašizam je neprijatelj, a ne demokracija! I zato se imadu komunističke stranke posvuda združiti sa demokratima na obranu demokracije (t. j. stvoriti »pučke frontove«). Neuki, »naivni i kratkovidni ne opažaju u ovome, što je sredstvo, a što je svrha; što je taktika, a što je program«.

Zašto je Kominterna izdala parolu, da je fašizam neprijatelj (komunizmu!), pa da treba njega pobijati a demokraciju braniti? Evo zašto: Historija ne poznaje države i režima, gdje bi autoritet bio tako nemoćan i prezren kao u Parlamentarnoj Demokraciji. I zato tu vlada stanje, gdje su slabi izručeni jačemu, neuki prepredenomu, neorganizovane većine organiziranim manjinama i slično. Ako k tomu dodamo, da je narod mnoštvo heterogenih skupina, koje se bore raznim sredstvima za dominantan položaj — onda je jasno, da u bezautoritetnoj državi može demagogija i teror odozdo mnogo lakše uspijevati nego u jednoj jakoj autoritetnoj državi, kakve su fašističke.

Danas ne trese svijetom borba izmedju demokracije i njezinih protivnika već borba izmedju komunizma i fašizma. Izmedju ova dva snažna protivnika pada demokracija kao quantité negligeable sasvim u pozadinu.

Komunizam, danas internacionalno organizovan po ruskoj boljševističkom Kominterni (Komunističkoj Internacionali ili Trećoj Internacionali sa kojom u najnovije vrijeme kooperira i Trockijeva novoorganizovana IV. Internacionala, ortodoksna Lenjinska) propovijeda: a) internacionalizam (i aninacionalizam), b) klasnu borbu, c) revoluciju i teror manjine, d) diktaturu proletarijata, e) pokornost centralnom ekzekutivnom odboru u Moskvi, f) kolektivnost vlasništva, g) bezvjerstvo. Drugim riječima: u slabim, poluanarhičnim parlamentarnim demokracijama pomoću dobro organizovanoga radništva zagospodariti nad neorganizovanim masama, pribrati vlast u ruke i podvrći narode i države gospodstvu Moskve, koja bi onda zapovijedala narodima u po-

Digitized by Google

litičkom, ekonomskom i kulturnom pogledu putem diktature. Fašizam (— tako danas nazivaju komunisti sve autoritativne države, ne samo onaj talijanski fašizam — dapače i sve protivnike komunizma, i najortodoksnije demokrate smatraju i nazivaju komunisti fašistima) — otklanja i pobija sve to. A jer takova bezautoritetna država kaošto je Parlamentarna Demokracija ne samo ne može suzbiti navalu jakoga ruskoga komunizma nego mu dapače krči put — zato ju pobija fašizam a komunizam ju brani.Pošto su boljševici sami podijelili svijet u komuniste i protukomuniste, a ove potonje nazvali fašistima — to danas ugrožava svijet ofenziva boljševizma (rusko-komunističkoga imperijalizma) i nacionalno-fašistička defenziva.

Prema tomu kako će se ova borba svršiti ovisi, kako će se države dalje razvijati. Nu jedno je sigurno, da će u ovoj borbi nastradati Parlamentarne Demokracije, a iza njih će doći autoritetne države ali inače demokratske boje — bile one republike ili monarhije. —

O neutralnosti

. Napisao dr. Lederer Željko, Zagreb

I. U današnjoj pravnoj politici medjunarodnoga prava najveći dio osnovnih problema osiguranja medjunarodnog mira — dakle definicije napadaja, obrane, rata i neutralnosti — povlači svoju problematičnost odatle, što su svi ti pojmovi tek negacije pojmova, koji su opet sa svoje strane posve neodredjeni. Napadaj i rat su negacije medjunarodnog mira, obrana je negacija napadaja, neutralitet je negacija rata. Pored toga se te probleme ne može riješiti zaključkom: ako je obrana negacija napadaja, odnosno neutralitet negacije rata, onda je obrana, kao i neutralitet afirmacija medjunarodnoga mira. Ali sve da bi to i poslužilo pravno-političkim zahtjevima, ostao bi zaključak sadržajno prazan, — jer što je medjunarodni mir?

Neutralnost je jedna od posljedica rata. Ona je ravnootstojno stanje nezaraćenih država u odnosu spram zaraćenih. Ona prema tome znači priznanje ograničenosti stanja rata obzirom na teritorijalnu kompetenciju pojedinih država, t. j. da se napadaj izvršen na jednu državu ne tiče druge. To je načelo oboreno prvim stvorenim obrambenim savezom. No u tom bi se slučaju moglo prigovoriti, da stvaranje saveza samo proširuje front i broj zainteresovanih država, ali da ni u čem ne mijenja načelo, da se stanje rata tiče samo onih država, koje bi trebale pristati na zahtjeve druge zaraćene stranke i promjene svojih subjektivnih prava, kako iz tih zahtjeva proizlaze. Odatle slijedi, da su u jednom sporu neutralne one države, u čija subjektivna prava budući ugovor o pomirivanju zaraćenih stranaka ne će dirati.

Ovo je pravno stanje izmijenjeno stupanjem na snagu pakta Društva naroda, a napose čl. 16., § 1. »Ako koji od članova Društva pribjegne ratu, protivno obvezama, primljenim u čl. 12., 13. ili 15., smatrat će se, kao da je ipso facto počinio koje ratno djelo prema svim drugim članovima Društva«. Ovaj je propis, začudo, dao povoda

Digitized by Google

mnogim teoretskim razmimoilaženjima, tako ponajprije onomu o razlikovanju izmedju »ratnoga djela« i »ratnoga stanja«, te je tim povodom i iznesen zahtjev za jednim širokim tumačenjem.[1]) Ali taj je zahtjev zabačen.[2]) Dalje je time povezano pitanje, da li vojno-prisilne mjere po čl. 16. stvaraju rat izmedju države, koja ih provodi i kažnjene države. Ma da ovo pitanje, u vidu jedne ispravne definicije rata, a kao jedan razmjerno jednostavan problem pravnoga tumačenja za teoriju ne bi smio da pretstavlja nikakav problem,[3]) ipak je njegovo političko značenje vanredno veliko, jer bi ovdje moglo da dodje do sukoba izmedju shvaćanja o neutralitetu članova Društva naroda i shvaćanja nečlanova, te je 1925. god. Velika Britanija na to izričito upozoravala.[4]) No uzimajući za osnovicu razmatranje i ono manje obuhvatno tumačenje o značenju povrede pakta kao ratnog čina, i usko tumačenje u povlašćenjima drugih, tako napadnutih, članova Društva naroda,[5]) dolazimo do zaključka, da na teritoriju važenja čl. 16. više nema govora o tome, da bi stanje rata bilo ograničeno obzirom na teritorijalnu kompentenciju pojedinih država. Sve su države upletene u odnosni sukob, ma da i nisu zaraćene. Prema tome stvara se jedan novi pojam stanja neratnoga neprijateljstva, koji se od neutraliteta razlikuje ne samo po svojem sadržaju nego i po tome, da nije nužno dvostrana i ravnootstojna od obiju zaraćenih stranaka, nego da može biti i jednostrana. Protiv činova sankcije kao pravno dopuštenih činova ne će kažnjavana država smjeti da poduzme mjere represije, te u stvarnosti Italija i nije vršila pravo konfiskacije kontrabande namijenjene Abesiniji.

II. Ipak je važenje čl. 16. ograničeno i sadržajno i teritorijalno. Prema tome on ne ukida dosadašnji institut neutraliteta. Taj je, in

---

1) »Vielleicht war dies auch, unter der Einwirkung der Ereignisse des Weltkrieges, ursprünglich der Sinn, den die Urheber dem Art. 16. beimessen wolten. (Vgl. Botschaft des Schweizerischen Bundesrats an die Bundesversammlung betreffend Abänderung des Völkerbundvertrages vom 4. I. 1922...). Die erste Bundesversammlung hat diese Frage nicht entschieden (Vgl. Mottas Frage und die Antwort Negulescos in der 18. Plenarsitzung I. Ass. Pl. S. 398.400). In der Blockade-Kommission vertrat zunächst der französische Vertreter den Standpunkt, dass der Überfallkrieg automatisch den Kriegszustand mit den anderen Mitgliedern des Völkerbundes zur Folge habe (Procès-verbaux p. 5). Schücking-Wehberg: »Die Satzung des Völkerbundes«, Berlin 1924., str. 621.

2) Treća rezolucija skupštine Društva naroda od 4. X. 1921.: »The unilateral act of the defaulting State cannont create a state of war- it merely entitles the other Members of the League to declare themselves in a state of war with the covenant-breaking State; but it is in acordance with the spirit of the Covenant that the League of Nations should attempt, at least at the outset, to avoid war, and to restore peace by economic pressure«. (In: Resolutions and Recommendations adopted by the Assembly, Second Session, 1921., str. 23.).

3) Lederer: »Volja kao oznaka rata«, »Mjesečnik« od god. 1935., str. 391.

4) Off. Journal, 1934., str. 440—450.

5) Ograničenje na financijske i privredne mjere. IV. skupština Društva naroda se izjasnila protiv pojedinačnih mjera, poduzetih prije, nego što vijeće Društva naroda izreče svoj zaključak. Naprotiv proširuju Schücking-Wehberg te mjere na prekid diplomatskih i konzularnih odnosa (l. c. str. 622/3). Prigodom odlučivanja o sankcijama protiv Italije 1935. god. bilo je i to predloženo, no zabačeno.

Digitized by Google

ultima linea, označen shvaćanjem, da je rat izmedju dviju država res inter alios acta,[6]) da se prema tome ne može govoriti ni o kakovoj medjunarodnoj solidarnosti, kao što ga čl. 16. primjerice izričito formulira. Drugačije je formuliranje problema u vidu teorije o pravednom ratu. U tom vidu od interesa su razlaganja Politisova, koji neutralitetu 19. stolj. pripisuje dvije osnovke: a) praktičnu nemogućnost, da se zbog nedostatka bilo kakovog medjunarodnog suca ocijeni pravednost izvjesnoga rata, b) poteškoće, da se u nedostatku točnih kriterija sa sigurnošću utvrdi, koju stranku tereti odgovornost za rat.[7]) Odluka o neutralitetu bi po tome značila isto kao i sučeva odluka »non liquet«, i u njoj bi bilo sačuvano i zaštićeno pravno dobro slobode savjesti: nemiješati se u tudje raspre, ako pitanje krivnje nije jasno. Isto načelo čuvanja svojih prava, napose onoga trgovine sa zaraćenim strankama, čini osnov teze, po kojoj se neutralnost osniva na teoriji rerum inter alios acta. Obim je tezama prema tome zajedničko shvaćanje, da bi neutralnost, dakle to »stanje nezaraćenih država spram zaraćenih« imalo da znači: sačuvanje i održanje onoga stanja mira, koje je izmedju nezaraćenih država postojalo prije, nego što se jedna od njih zaratila. Neutralnost je u tom smislu jedno od modificiranih stanja mira. Svaka država samostalno i suvereno odlučuje, da li je rat izmedju dviju država za nju u stvarnosti »res inter alios acta«. To je pitanje i u praksi nagoviješteno u britanskim rezervama k pariškom paktu.[8]) Prema tome svaka država voljno i svjesno upliva na to, da li će biti neutralna. Budući da je neutralnost jedna od reakcija na rat, to je i ona kao i rat jedan voluntaristički čin.[9]) A, budući modifikacija mira, ima se neutralnost usko tumačiti. No i bez obzira na pravilo tumačenja trebalo se po starijoj teoriji i pojedinoj neutralnoj državi dati pravo, da i s oružjem u ruci obrani svoje pravo na usko tumačenje tih modifikacija stanja mira. Znademo, da je upravo u tome ležala bit spora Sjedinjenih država sa strankama zaraćenim u svjetskom ratu, a ne možda u tome, da bi Njemačka poricala USA pravo da budu neutralne. Da su se USA već tada rukovodile onim načelima politike neutralnosti, koji su nedavno došli do primjene i uzakonjenja — dakle punih dvadeset godina prekasno, — vjerojatno ne bi došlo do njihovog udioništvovanja u svjetskom ratu.

Primjer rješenja pitanja o osnovu neutralnosti, kakovo daje teorija o pravednom ratu, dokazuje, da primjena načela pravednosti

---

6) Liszt: »Medjunarodno pravo«, priredio dr. Ladislav Polić, Zagreb 1904., str. 275; isto Arrigo Cavaglieri: »Corso di diritto internazionale«.

7) »La neutralité et la paix«, Paris 1935. Polazeći od ovog historijskog osnova, dokazuje Politis, da su otpale ranije pretpostavke za priznanje režima i privilegija neutralnosti. Mi to argumentiranje usvajamo i izričito upućujemo na vanrednu vještinu, kojom je izneseno, ali istodobno i na to, da tom metodom nije pokriito cijelo područje, koje institut neutralnosti u teoriji zaprema.

8) Lederer l. c. str. 401.

9) Kao što rat pretpostavlja, da na obim stranama postoji animus belligerendi — Lederer l. c. str. 389 i slij., — tako pretpostavlja i neutralnost, da na obim stranama postoji animus non interferendi. »Dafür dass ein Staat neutral sei, ist ferner noch notwendig, dass beide Kriegführende diese Haltung anerkennen«. — Kunz: »Kriegsrecht und Neutralitätsrecht«, Wien 1935., str. 215.

Digitized by Google

traži, da se samim meritornim pitanjem ratnog sukoba pozabave i neutralne države. Što više često se iznosila teza, da neutralne države treba da budu suci zaraćenih država i da se u tome ima vidjeti jedan od argumenata za priznanje instituta neutralnosti.[10]) To upućuje na našu tezu, da neutralnost mora da pretstavlja vršenje neke pravne funkcije, odnosno zaštitu nekoga pravnog dobra, a da bude priznata kao pravni pojam, na koji se pojedine države mogu pozivati kao na svoje subjektivno pravo. Bez takove osnovice ne da se zamisliti niti obveza zaraćenih država poštivati neutralnost drugih država, niti njihovo pravo pozivati se na obveze neutralnih država. Te su okolnosti pozitivno-pravno ovaplođene. Pored toga: i zazivanje načela »res inter alios acta« je nesamo jedno pravno-teoretsko pitanje nego i jedno činjenično pitanje, koje zavisi i od zaraćenih stranaka. To načelo ih može vezati samo onda, ako ono pretstavlja neka subjektivna prava na neutralnost, a ta mogu da postoje samo onda, ako postoji koje pravno dobro neutralnosti. Budući da u pozitivnom pravu nema ni traga zasnivanju jedne sudačke funkcije neutralnih država, treba zabaciti i misao, da bi zaštita toga pravnog dobra mogla pretstavljati osnovice neutralnosti.

Pozitivno medjunarodno pravo poznaje slučajeve, u kojima se sačuvanje i održanje onog stanja mira, koje je na izvjesnom teritoriju postojalo prije, nego što su se druge države zaratile, smatralo pravnim dobrom, vrijednim pozitivno-pravne zaštite. To su instituti neutralizovanosti i, po svojoj svrsi, demilitarizacija. Neutralizovanost je pravni režim, prema kojemu izvjestan teritorij ne može postati ratište, odnosno teritorij, koji je nastao time, da se ratište ograničuje. Neutralizovani su teritoriji, na kojima se ne smiju izvoditi nikakove ratne operacije[11]). Svejedno je, da li su te zone ranije bile demilitarizovane. Tako je i ranije demilitarizovana zona Rajne mogla postati ratište. Prema tome se pojmovi neutralizovanosti i demilitarizovanosti ne moraju pokrivati: jedan teritorij može da bude demilitarizovan a da pored toga da ne bude neutralizovan, i obratno, kao što je to u potonjem slučaju i poznato, za one države, koje su prije svjetskog rata bile neutralizovane, t. j. za Švajcarsku, Belgiju i Luxemburg [12]). Za njih je važilo pravilo, koje i danas važi za sve države podložne čl. 16. PDN, da je preduzimanje obrambenih mjera preduslov za primjenu garantnih obveza, t. j. za invokaciju garancije jamaca odnosnog neutralizovanog teritorija (slučajevi Belgije, Švajcarske, Renanske zone temeljem Versajskog ugovora i Lokarnskog pakta.[13]) Uslijed toga za njih i nema obaveze, da demilitiriziraju.

---

[10]) Svakako su moralna prosudjivanja odlučna za stav neutralnih država. Napose su ti momenti bili vrlo moćni u času odluke o ulazu USA u svjetski rat kao i u času prvih mirovnih ponuda te Wilsonih 14 točaka.

[11]) Liszt-Polić nazivaju taj režim »pozitivnom neutralizacijom« ili »internacionaliziranjem« za razliku od demilitarizacije, koju oni nazivaju »t. zv. nijećnim neutraliziranjem« (l. c. str. 251/2).

[12]) Potonje dvije države oslobodjene su tih obaveza temeljem čl. 31. odnosno čl. 40. st. 2. versajskog ugovora.

[13]) Gareis u Struppovom Wörterbuch des Völkerrechtes: II. 119. »Neutralisation ist die unter Staaten vereinbarte Ausserkampfsetzung oder Friedlichhaltung

Digitized by Google

Treba u toj vezi spomenuti i čl. 11. pariškog ugovora iz 1856. god. Po njem bi Crno more imalo da bude »za vječna vremena« zatoreno za ratna brodovlja. No u stvarnosti bila su time dirnuta jedino prava Rusije, jer je Turska bila slobodna, da u svim svojim drugim vodama ima svoje brodovlje i da ga odanle bilo kada prebaci u Crno more. Isto tako mogle su i Francuska i Velika Britanija da koncentriraju svoje flote u Sredozemnom moru. Pozivom na te argumente je Rusija 31. listopada 1870. — četiri dana nakon kapitulacije tvrdjave Metz — jednostrano otkazala one odredbe pariškog ugovora iz 1856. »en tant qu'elles restreignent ses droits de souveraineté dans la Mer Noire«.[14]) Na t. zv. Pontus-konferenciji u Londonu je ugovorom od 13. ožujka 1871. ukinuta odredba o zatvaranju t. j. o takovoj demilitarizaciji Crnog mora.

Liszt-Polić upotrebljava izraz neutralnost u smislu »demilitarizovanosti«, kad navode, da je čl. 52. berlinskog ugovora od 13. srpnja 1878. protegnuta neutralnost Dunava do Djerdapa. »Sve tvrdjave i utvrde, koje se nalaze uz tijek rijeke od Željeznih vrati do ušća, moraju se porušiti, a nove se ne smiju podizati. Nijedan ratni brod ne smije ploviti Dunavom niže od Željeznih vrata, osim onih lakih, već 1856. (čl. 19.) spomenutih ladjica za riječnu policijsku i carinsku službu. Na ušću Dunava smješteni ratni brodovi vlasti smiju ipak ići uz vodu sve do Galca«.[15]) Držimo, da nema razborita razloga uvoditi dva pojma neutralnosti, jedan za države a drugi za pojedine teritorije. Primijenivši kriterije državne neutralnosti na te teritorije, dolazimo do zaključka, da su neutralizovani Sueski kanal[16]) i Tanger, a potonji

---

eines Staates oder Gebietsteile eines solchen«. U tom smislu upotrebljavaju taj izraz i Liszt-Polić, kada navode, da temeljem čl. 21. plovidbenog akta od 1866. uživaju sve od evropske komisije sačinjene radnje i uredbe, osobito plovidbena blagajna u Sulini, neutralnost, kakova je čl. 11 pariskog mira uglavljena za Crno more. Ta se neutralnost proteže i na glavno plovidbeno nadzorništvo, na upravu sulinske luke, na namještenike kod plovidbene blagajne, na pomorsku bolnicu, pa na tehničko osoblje, kojemu je povjereno nadgledanje radnja. To će reći: pomenute su osobe i zavodi oslobodjeni u miru i ratu od vlasti obalnih država, a u ratu su još zaštićeni od operacija ratnih stranaka«. (l. c. str. 183).

14) Dr. Josip Nagy u brojevima 5, 6, 7 zagrebačkog mjesečnika »Ekonomist«, str. 308, a potom i u posebnom otisku pod naslovom »O morskim tjesnacima i Dardanelima«.

15) L. c. str. 183. Tek na drugom mjestu, str. 251, veli Liszt, da bi se trajno neutraliziranje izvjesnih teritorija, koje valja razlikovati od neutralizacije čitavih država, moglo zgodnije nazvati »smirenje« (Befriedung). W. Krauel razumijeva pod »Befriedung Begrenzung des Kriegsschauplatzes«. Isto je tako nejasna i terminologija kod dra V. A. Bačića: »Uvod u medjunarodno pomorsko javno i ratno pravo«. Beograd 1933. Pod naslovom »razni specijalni odnosi« govori se i o demilitarizaciji, o ograničenju oružanja i o neutralnosti. Bačić jednom str. 57/8 govori o demilitarizaciji Špicbergenskih i Alandskih otoka, a onda str. 86. ubraja te otoke u područja, koja uživaju neutralnost. Netočna terminologija i kod Le Fura.

16) Eisenträger (u Struppovom Wörterbuch des Völkerechts, II. 117) razlikuje medju neutralnim vodama neutralne teritorijalne vode (neutrale Hoheitsgewässer) i neutralizovanim dijelovima mora (neutralisierte Meeresteile), koji su opet negativno neutralizovani (»wen bestimmte Meeresteile den Seestreitkräften der Staaten kraft internationaler Vereinbarungen überhaupt verschlossen sind« — Krf. Paksos, Dunav, Bosfor i Dardaneli) ili su pozitivno neutralizovani, »venn zwar der Zugang erlaubt ist, aber die Vornahme feindlicher Handlungen innerhalb des

Digitized by Google

zato, jer je u smislu statuta, potpisanoga 18. prosinca 1923., dopušteno preduzeti mjere za zaštitu teritorija, te je i dozvoljen prolaz francuskih i španjolskih četa kao i ukotvenje stranih ratnih brodova. Tek se u tom teritoriju ne smiju preduzeti vojne operacije niti podići vojne ustanove. Zasebni režim predvidjen je — t. j. neka obveza o sklapanju utanačenja o neutralizaciji — čl. 11. akta o Kongu od god. 1885.: obećavaju vlasti potpisnice, da će ponuditi svoje usluge, kako bi se uglavnom izmedju ratnih stranaka postavili »pod zakone neutralnosti« posjedi njihovi, što leže u ugovornoj dolini Konga« (Liszt-Polić, str. 251). Gotovo u svim drugim slučajevima radi se o demilitarizaciji. Razlikujemo:

1. slučajeve u kojima se demilitarizovanost osniva na jednom trajnom i višestrano obvezatnom ugovoru. Tako područja Chablaix i Faucigny, Špicbergenski otoci, renanska i baltička zona Njemačke, demilitarizovani otoci u Tihom oceanu, turski tjesnaci, Tracija i neki turski otoci u Egejskom moru;

2. slučajeve, u kojima se demilitarizovanost osniva na trajnim dvostrano obvezatnim ugovorima. Tako demilitarizacija švedske-norveške granice, Novih Hebrida, rusko-estonske granice, finske obale u Sjevernom ledenom moru, Alandskih otoka, Sahalina sa susjednim otocima i zonom tjesnaca.[17])

U svim tim slučajevima ima medjunarodno pravo u vidu nepromijenjeno postojanje jednog ustanovljenog pravnog režima — svi su ti pravni režimi konkretizovani za razliku od neutralnosti kao pravnog instituta — koji sa svoje strane ima u vidu postojanje i očuvanje izvjesnoga pravnog dobra medjunarodnoga prava. Tako:

a) interesa pojedinih država, da budu oproštene osiguravati pojedine zone, kod kojih bi podizanje utvrda bilo zbog teških financijskih tereta u nesrazmjeru s postignutim učinkom (švedsko-norveška pogranična zona, obala španjolskoga Maroka, Novi Hebridi, rusko-estonska granica, Špicbergenski i Alandski otoci).

b) minimaliziranje vojno-obrambene snage pojedinih teritorija (propis je u vezi s even. imperijalističkim tendencijama), tako: bugarska obalna, rusko-finska zona, otoci Mitilena, Hios Samos i Nikaria, utvrdjenja u Pacifiku (vidi: Bačić, str. 57-8).

c) onemogućenje korištovanja izvjesnih strateških važnih točaka, odnosno prostora; tako: Belgija, Luksemburg, Švajcarska, Danzig, Alandski otoci; otoci Krf i Paksos imali su temeljem ugovora velevlasti iz god. 1864.-5. biti demilitarizovani, te se ni u njihovim lukama nisu smjele sakupljati pomorske snage.[18])

---

neutralisierten Gebietes verboten ist« (Mündungen des Kongo und des Nieger, kraft der Art. 22, 25, 33 der Generalakte der Brüsseler Konferenz vom 29. 2. 1885., der Suezkanal, laut Konstantinopler Vertrag vom 19. X. 1888., — die Magelhaensstrasse laut Art. 5 des Vertrages von Buenos Aires vom 23. VI. 1881.).

17) Zaseban položaj zauzima Panamski kanal. Vidi: Liszt-Polić, str. 186; Bačić str. 86; Nagy str. 310.

18) »Versajskim ugovorom zabranjeno je držanje njemačkih utvrdjenja izmedju širine 55° 27' i 54° 00' N i izmedju dužina 9° 00' i 16° 00' E. a zbog slobodnog ulaza i izlaza Baltika. Zabranjena zona obuhvaća obalsko područje zapadnoga Baltika od Flensburga i Kiela do Kolberga« (Bačić str. 56/7). S time je i

Digitized by Google

d) pravnog dobra medjunarodne slobodne plovidbe; tako: Suez, Tanger, turski tjesnaci, Dunav, demilitarizovana zona u baltičkom moru.[19])

Od razmotrenih slučajeva odgovaraju oni pod a) onima spomenutima gore pod 2. t. j. slučajevi, u kojima se u glavnom radi samo o tome, da pojedine države budu oproštene od odviše skupih utvrdjivanja, su ujedno oni, u kojima se demilitarizovanost osniva na dvostranim ugovorima. Naprotiv se u slučajevima pod b), c) i d) radi o slučajevima, u kojima se demilitarizovanost osniva na jednom višestrano-obvezatnom ugovoru. Ove razlike pretstavljaju i razne stepene poteškoća kod promjena tako ustanovljenih stanja: ona pod b), c) i d), pretstavljaju relativno nepromjenjiva objektivna stanja. U tim slučajevima materijalno medjunarodno pravo, obzirom na apsolutno dejstvo zaštićenih pravnih dobara, bezbjednosti medjunarodnoga mira i slobode plovidbe, ne priznaje konkretnu primjenu jednog od osnovnih subjektivnih prava svake države, t. j. da oboružanjem obezbijedi svoj nacionalni teritorij, ma da se takovo pravo, općenito i subjektivno, pridaje državi kao atribut suverenosti, dašto u neispravnoj generalizaciji pravila, da država, pod izvjesnim uslovima smije da se oboruža. Ipak imade, kako smo vidjeli i slučajeva gdje ovo subjektivno pravo i u njemu zaštićeno pravno dobro ustupa ispred drugoga pravnog dobra: medjunarodnoga mira, slobode plovidbe ili bilo kojeg drugog pravnoga dobra. Tek onda, kad se radi o tome, da se ta pravna dobra sačuvaju i održe u tom stanju mira, postoje pretpostavke za materijalnopravno normiranje. U institutu neutralnosti ne zaštićuje se nijedno od onih pravnih dobara medjunarodnoga prava, koja smo gore upoznali. Naprotiv pravna dobra zaštićena institutom neutralnosti pripadaju prvenstveno državnom pravu, budući da se radi o pravnom dobru neuplitanja, čuvanja svojih nacionalnih energija, a sve to u protivštini s osnovnim institutom medjunarodnoga prava, sa stanjem mira, zaštićenim opasnošću, koja za napadaća proizvore iz izazivanja jedne solidarne zajednice.

Ovakovo procjenjavanje nacionalne neutralnosti proizlazi iz skupa pozitivno-pravnih propisa, koji su stvoreni za režim neutralnosti u medjunarodnom pravu. Obradba je istovjetna i u pojedinim učbenicima i teoretskim prikazima toga instituta i u onim medjunarodnim konvencijama, koje — pored običajno pravnih propisa — sadržavaju pravne propise o neutralnosti[19]) t. j. slijedi diobu na rat na kopnu i na moru, dijeleći opet u oba ta poglavlja gradivo po pravima jedne (zaraćene) i druge, neutralne stranke. To znači, da su pojedine promjene

spojeno, da isti ugovor minimalizira obrambene snage »Nova utvrdjenja se ne mogu graditi, a naoružanje po broju topova i po kalibru ne smije prekoračiti ono iz god. 1919. Municija ima se svesti na 1500 metaka za svaki top do 105 mm kalibra« (ibidem).

19) V. XIII. konvencija sklopljena 1907. na II. Haškoj konferenciji.

20) Le Fur. »Medjunarodno javno pravo«. Beograd 1934., §§ 655—661; Cosentini u »Revue de Droit internat. Sottile« 1935, str. 114. § 74: razlikuje: »1-o le droit à l'autonomie, à l'indépendance et au libre développement; 2-o le droit à l'égalité; 3-o le droit d'imperium et de iurisdictio; 4-o droit de représentation«.

Digitized by Google

subjektivnih prava navedene po načelu najlakšeg snalaženja bez obzira na to, da će isto gradivo biti po nekoliko puta obradjivano, i bez obzira na to, da je na taj način ostalo nerazjašnjeno, koja dobra medjunarodnoga prava čine osnovicu instituta neutralnosti i koje ga opravdavaju. U ovoj koncepciji pravo neutralnosti još je pod neposrednim utjecajem interesa nacionalne politike. Stoga se iz toga gradiva može tek vrlo posredno zaključivati na to, koja bi pravna dobra ovdje nalazila svoju zaštitu. Posredno zato, jer se prije svega tek mora ustanoviti, koja su subjektivna prava i u kojoj mjeri izmijenjena, koja su pravna dobra u tim subjektivnim pravima zaštićena i radi kojih se subjektivnih prava ona »mirnodopska« prava mijenjaju.

Teorija prikazuje[21]) osnovna prava država ovako:

1. Pravo na postojanje i razvitak; 2. pravo suverenosti; 3. pravo samoodržanja; 4. pravo jednakosti; 5. pravo na trgovanje; 6. pravo na uzajamno poštovanje.

Krugovi pojedinih ovih subjektivnih prava se na više mjesta sijeku, tako da izvjestan broj pozitivnih pravnih propisa, ma da jedinstveni, pada u sfere dvaju ili više subjektivnih prava. Stoga smatramo jednostavnijim, imajući u vidu značenje, koje medjunarodno pravo daje suverenosti, da promjene moguće po pravnom statusu neutralnosti svrstamo u skupine na način, koji će nam najviše olakšati ustanovljenje taknutih pravnih dobara. Razlikujemo:

A) Propise, koji se odnose na pravno dobro nacionalnoga teritorija, koji definišu suverena prava na njemu, i napose pravo slobodnoga raspolaganja njime;

B) Propise, koji se odnose na pravno dobro pravnoga poretka unutar pojedine države, koji definiraju suverenost njene jurisdikcije.[21])

Ad A). Za vrijeme mira važi u medjunarodnom pravu načelo slobodnoga i neograničenoga prava raspolaganja i otudjivanja. (Ograničenja pojedinoga ustavnog prava ovdje ne dolaze u obzir). Ovo je načelo pravom neutralnosti izmijenjeno u smislu stabiliziranja apsolutne i ekskluzivne teritorijalne suverenosti, t. j. dioba teritorijalnih kompentencija, kakova je nastala prije ovoga konkretnog ratnog sukoba, ukazuje se sama po sebi kao pravno dobro (jer sastavni dio medjunarodnoga mira kao pravnoga dobra), te medjunarodno pravo, u vidu, da ta pravna dobra sačuva nepromijenjena, propisuje:

I. Teritorij, koji se, u času započimanja rata izmedju drugih država zatekao pod suverenošću koje nezaraćene države, mora da ostane pod njenom isključivom suverenošću, dokle god bude taj ratni sukob trajao, (t. j. nema mjesta niti cesijama, niti davanju u zakup niti bilo kojemu pravnom poslu, koji bi ovlašćivao sticaoca zaraćenu stranku, da se sa stečenim teritorijem posluži u ratne svrhe). Ova je obveza dvostrana i njoj odgovaraju odnosna subjektivna prava (vidi Le Fur, § 317.).

II. Na teritoriju jedne neutralne države ovlašćena je jedino ona, da preko svojih ustavnih organa vrši suverene akte. Zabranjeno je, da

[21]) Cosentini, § 103: »La juridiction est le droit et le pouvoir de l'Etat d' exercer sa volonté souveraine sur son territoire«.

Digitized by Google

koja zaraćena stranka, ma i po odobrenju neutralnoga teritorijalnog suverena, vrši na teritoriju istoga koji od akata »koji prethode ili pripremaju jednu ratnu operaciju, ili su posljedica jedne takove... da koja prisilna ratna mjera bude poduzeta sa neutralnog teritorija... Neutralna država ne smije dopustiti kojoj od zaraćenih stranaka, da na njenom teritoriju vrši bilo koju djelatnost, koja je dopuštena jedino u ratna vremena«,[22]) odnosno bolje rečeno: u stanju rata. Potankosti:

1. Zabrana, da preko neutralnog teritorija predju vojni odredi, bojne ili provijantske komore (čl. 1. i 2. V. h. k. i z. 1907.). S time je u vezi pitanje, da li ta zabrana može biti izmijenjena pojedinim dvostranim ugovornim obvezama, kao što je to tvrdio Portugal, da je u smislu ugovora s Vel. Britanijom od 11. lipnja 1891. dopustio, da britanske čete u burskom ratu predju preko portugalskoga teritorija. Isto pitanje, t. j. da li je ta obveza neutralne države jača od drugih ugovornih obveza, pojavilo se 1921. god., kad se je Švajcarska ustručavala, da dopusti stranim trupama, koje su trebale da obezbijede plebiscit u Vilni, da predju preko švajcarskog teritorija. Pitanje nije meritorno riješeno.[23])

2. Ograničenje prolaza teritorijalnim vodama i ukotvenja u lukama jedne neutralne države. To pravo prolaza je ograničeno temeljem čl. 9—17. XIII. Haške konvencije od 1907. god., a još više najnovijom praksom[24]) onamo, da ono ostaje dopušteno jedino u slučajevima krajnje nužde. Zaseban položaj zauzimaju morski tjesnaci.[25])

3. U teritorijalnim vodama ne smije nijedna zaraćena stranka da uzapćuje brodove, da ih pregledava (čl. 2. XIII. h. k.), a tek u izuzetnim slučajevima smije da uvede u koju neutralnu luku brod, koji je bio uzapćen van njenih teritorijalnih voda (čl. 21. i 22. cit. konv.). »Prizovski sud ne može se uspostaviti od strane ratujućeg na neutralnom teritoriju ili na kome brodu u neutralnim vodama« (čl. 4.).

4. Zabranjeno je opremanje ili naoružanje brodova (čl. 8.), a i snabdjevanje je smanjeno na minimum, koji ima da onemogući svaku

---

22) Giorgio Balladore Pallieri: »La Guerra«, Padova 1935. str. 409, 410, 411. ».... un neutrale non puo lasciar compiere nei suoi teritori atti intimamente connessi con una qualche operazine bellica che qui trova applicazione. Ove questa condizione no sussista, cessa ogni obbligo del neutrale, onde anche il transito del medesimo oggetto puo essere concesso o deve essere negato a seconda di varie circostanze, come la direzione verso la quale lo si invia, poiche e solo da tutti insieme questi elementi che puo stabilirsi se sussistano o no tutti i requisiti per la sussistenza di quell' obligo del neutrale« (str. 19).

23) »Denn wenn es auch dem ganzen Geiste der Satzung nicht zweifelhaft sein konnte, dass die Schweiz moralisch verpflichtet war, den Durchzug zu gewähren... so enthält doch die Satzung keine rechtliche Verpflichtung dieser Art. Die ganze Frage hatte übrigens mit der Neutralität nichts zu tun, da es sich ja nicht um einen Durchzug von Truppen zu kriegerischen Unternehmungen handelte«. (Schücking-Wehberg l. c. str. 636).

24) Vidi tekst konvencije kod Bačića: isti o korištenju teritorijalnim vodama str. 169, o korišt. luka str. 172.

25) 1914. je Danska minerskim i baražnim sredstvima zatvorila svoju stranu Sunda, da ne bi vojne operacije bile prenesene na njen teritorij. Sund je na švedskoj strani ostao otvoren. Nijemci i Englezi pristali su na taj postupak. (Bačić str. 170).

Digitized by Google

upotrebu u ratne svrhe, a da pored toga ipak vodi računa o naročitim uslovima plovidbe (čl. 17—20. cit. k.).

Ad B). Za vrijeme mira priznaje medjunarodno pravo svakoj državi vanredno široko pravo slobodnoga prosudjivanja u upotrebi svoje jurisdikcije, te je pojedinoj državi i omogućeno, da i tim sredstvom podupire interese koje druge države. Značajno je za pravni režim neutralnosti, da su i prava jurisdikcije stabilizovana na osnovci isključivoga ovlašćenja one suverene države, koja ih vrši. Znači:

1. Neutralnoj je državi zabranjeno, da kojoj od zaraćenih stranaka dade obavijesti o vojnom kretanju druge zaraćene stranke; što više, neutralna država je obvezana da spreči i svoje državljane, da to ne učine, kao i da uskrati zaraćenim strankama služiti se kablima, koji proizlaze sa neutralnog teritorija. (Prijeporno). Zaseban položaj zauzima radio-telefonija i telegrafija. Temeljem čl. 3. V. h. k. je zabranjeno zaraćenim strankama, da na teritoriju koje neutralne države instaliraju radiotelegrafske stanice, odnosno da iskorištavaju stanicu, koja je već u miru bila ondje instalirana. Ovdje su tehničke promjene bitno uplivale na efikasnost stvorenih propisa.[26])

2. Neutralnoj je državi zabranjeno: a) da kojoj od zaraćenih država stavi na raspolaganje odrede svojega vojnog kadra, niti smije ad hoc stvarati pomoćne čete; uopće zabranjeno joj je, da kojoj zaraćenoj državi namakne ljudski materijal u primjeni svoje zapovjedne moći u pitanju vojne službe. Takov korak bi bio tipičan slučaj uporabe svoje jurisdikcije u tudju korist, koju zabranjuje pravni režim neutralnosti;

b) da kojoj zaraćenoj stranci prepusti pojedine predmete svojega državnog oružanja, ili da ih dade izraditi u svojim radionicama ili u tvornicama, koje su pod državnim nadzorom;

c) da snabdjeva njene vojne jedinice (odrede vojske ili ratne brodove) bilo kakovim materijalom (Bačić l. c. str. 171/2).

3. Neutralnoj je državi zabranjeno, da dopusti, da se na njenom teritoriju medju ondje nastanjenim licima, ma kakvog državljanstva bili, vrši propaganda, da stupe u redove jedne od zaraćenih vojski i da se sklapaju pogodbe s licima spremnim, da to učine.[27])

4. Neutralna je država obvezana nametnuti izvjesna ograničenja slobode kretanja i djeljanja kako svojih državljana tako i pripadnika koje zaraćene stranke.

a) U slučajevima preduzetih mjera predostrožnosti u svrhu poštivanja neutralnosti njenog teritorija, t. j. da isto ne postane izlazište ratnih operacija. U tom vidu ima neutralna država da internira i ratne brodove (Bačić l. c. str. 172) i pojedince, pa i cijele odrede (Bourbaki-jeva armija, koja je 1870. prešla na švajcarski teritorij). Isti se pravni institut prikazuje i u vidu prava azila, te se ovamo rado i pri

[26]) Bačić str. 173, 185; Pallieri 417. Prema medjunarodnoj radiotelegrafskoj konvenciji glasi obveza onamo »nur die der völkerrechtlichen Verkehrsfreiheit entsprechende Pflicht diese Art des Verkehrs auch über ihrem, der neutralen Staate Gebiete zu gestatten, — auch in Kriegsfahr — nicht zu stören oder gar zu verhindern, ohne dabei ein technisch unterschiedener System zu bevorzugen oder auszuschliessen« (Gareis, Wörterbuch, II. 143).

[27]) Pallieri 425, Liszt 275, Le Fur str. 644/5.

Digitized by Google

braja pravo ratnoga brodovlja, da pod izvjesnim uslovima udje u koju neutralnu luku (Pallieri, 1. c. str. 411., 422.).

b) Neutralna država će biti i obvezana zahvatiti u prava zaraćene stranke, da uzapćuje protivničke državljane (čl. 3., 21. i 22 XIII. h. k.).

c) Izvjesne povrede neutralnih dužnosti, počinjenih sa strane pojedinaca, nastanjenih na neutralnom teritoriju, morat će ta država, da kažnjava kao krivična djela (primjerice davanje obavještenja o kretanjima neprijateljskih vojski).

5. Glede financijskih i trgovačkih veza sa zaraćenim strankama važi isto načelo kao i glede snabdjevanja ratnim materijalom: da se pravna ograničenja odnose samo na neutralne države kao »pravna lica«, ali se ne odnose na njene državljane. Čl. 18. V. h. k.: »Ne će se smatrati djelom učinjenim u korist koje zaraćene stranke u smislu čl. 17. b):

a) preuzimanje dobave ili davanje zajmova kojoj zaraćenoj stranci, pretpostavivši da dobavljač ili zajmodavac ne obitavaju niti na teritoriju druge zaraćene stranke niti u području koje je ona zaposjela i da ni same dobave ne potiču iz tih predjela;

b) vršenje policijske ili civilno-administrativne službe.

Iz ovoga prikaza slijedi, da su prava neutralne države ograničena na zahtjev, da i zaraćene stranke poštuju njenu teritorijalnu suverenost i jurisdikcije, stabilizirane na osnovici njenog isključivoga ovlašćenja. Tim pravima mora se, obzirom na praksu, pridodati i prava zaštićivanja one trgovine njenih državljana, koja je temeljem pozitivnih propisa medjunarodnoga prava ostala dopuštena. Ipak su ta njena prava posve refleksivne naravi i zavise od posljetka pravnoga razmatranja o značaju te trgovine.

Glede prava zaraćenih stranaka obzirom na trgovinu njihovih protivnika postoje točno definirani propisi, a odnose se 1. na postupak s kontrabandom, 2. na blokadu neprijateljskih obala.

Ad 1. Ratna kontrabanda je roba, koja bi kojoj od zaraćenih stranaka mogla da posluži u ratne svrhe i koju, obzirom na to, njen protivnik može da uzapti, sve da i potiče od kojeg neutralnog dobavljača.[28]) To pravo zaraćene stranke neposredna je posljedica načela potpune zaštite svoga prava na državnu egzistenciju.[29]) Ono počiva

---

[28]) Dakle protivno načelu slobodne trgovine. Pariške deklaracije iz 1856. toč. 2.: »Neutralna zastava pokriva neprijateljsko dobro osim ratne kontrabande«; toč. 3: »Neutralna dobra nisu pod neprijateljskom zastavom podložne zapljeni« (Bačić str. 102).

[29]) Wehberg: »Das Seekriegsrecht«, 1915. str. 98: »...kraft des Rechtes der Kriegsnotwendigkeit«. Napose nema propisa, koji bi državljanima neutralnih država zabranjivao, da trguju s kontrabandom. Vidjet ćemo, da je to još iz god. 1793. bilo službeno stanovište USA, koje je nalazilo potvrdu i priznanje na raznim međunarodnim konferencijama. Tako u pretresanjima 1874. god. ustanovljene komisije »Instituta za medjunarodno pravo o postupanju s privatnom imovinom u pomorskom pravu« (Revue de droit internat., VII. str. 605 squs). Ondje su se Westlake, Brocher de la Flechère, v. Bar, Lardy i den Beer Poortugael zalagali za važuće stanovište koje je potvrdila i II. haška konferencija. Wehberg smatra to stanovište ispravnim, jer da se radi o djelima izvršenim od strane pojedinaca, »denen die Eigenschaft als Rechtssubjekt das Völkerechtes mangelt« (l. c. str. 98, ondje lit.). Taj je osnov u cijelosti izmijenjen.

Digitized by Google

na istoj osnovici kao i bilo koji drugi ratni čin, a obzirom na neutralne države počiva na načelu, koje smo mogli da ustanovimo i u redoslijedu subjektivnih prava u pitanju slobode plovidbe tjesnacima ili kanalima, da se pravu na državnu egzistenciju imadu da pokore i ustupe i prava neutralnih država na slobodnu plovidbu i nesmetanu trgovinu.[30])

U ovom poglavlju ne odnose se problemi toliko na samu osnovanost pravnoga instituta, koliko na kategoriziranje robe. Ovdje je i danas još na snazi razlikovanje Grotiusa[31]), koji robu dijeli: a) res, quae in bello tantum usum habent ut arma (i ove se smije uzaptiti, b) res, quae in bello nullum habent usum (i koje se nikada ne smije uzaptiti), c) res, quae in bello et extra bellum usum habent ut pecuniae commenatus, naves et quae navibus adsunt. (res ancipitis usus). Robu pod a) stalo se nazivati apsolutnom kontrabandom, a onu pod c) relativnom. Wehberg naglašuje (1. c. str. 103.), da kod robe pod a) dostaje, da bude ustanovljeno, da putuje k protivniku, dočim da kod one pod c) treba još ustanoviti, da je i namijenjena protivničkoj vojsci, t. j. ne bi je se moglo ubrojiti u kontrabandu, u koliko bi bila namijenjena potrebama samoga prevoznog broda. Konkretno ustanovljenje, koja se roba ima smatrati kao kontrabanda, trebalo bi da bude prepušteno samim zaraćenim strankama, budući da cijeli institut uzapćivanja kontrabande počiva na pravu na očuvanje državne egzistencije. U tom smislu priklanjamo se stanovištu Stoerkovomu,[32]) da medjunarodnopravno rješenje pojma kontrabande nije moguće. Pojam kontrabande je u stvarnosti[33]) relativan pojam. Medjunarodno se reguliranje može odnositi samo na propisivanje, da kod izvjesne robe — t. j. kod apsolutne kontrabande — nije više potrebno dokazivati taj njen značaj No već kod kategorije b) taj je sistem neprimjenljiv, jer usavršavanje ratne tehnike svakoga dana proširuje krug sirovina ratne industrije. Stoga su se i svi dosadašnji pokušaji konvencionalnoga reguliranja te materije izjalovili, a napose onaj londonske deklaracije od 1900. (Bačić, str. 110-2). Ona je doduše bila osnovica za britanski order-in-council od 4. kolovoza 1914., no tokom rata propisi su pooštravani, naravno na štetu neutralne trgovine, te je u praksi postojala opasnost, da će biti postignuto ono, što se po medjunarodnom pravu smatra nedopuštenim t. j. zabraniti neutralnu trgovinu u cijelosti.[34]) Tako je po-

---

30) Ovo je shvaćanje u cijelosti utemeljeno na načelima medjunarodnog prava. Stoga ne usvajamo stanovište Oppenheimovo (cit. kod Wehberga): »It is not international law, but the municipal law of the belligerants which makes carriage of contraband illegitimate and penal« (II. 496).

31) De iure belli ac pacis, I. III. c. 1. § 5.

32) Annuaire de l'Institut de droit internat., XIII, str. 347. cit. kod Wehberg, l. c. p. 105. I Perels (Annuaire XIV, 58) prepušta zaraćenim strankama pravo suverenoga prosudjivanja, da li se izvjesna roba ima smatrati relativnom kontrabandom.

33) Kako to iznosi Hold v. Ferneck, Die Reform des Seekriegsrechts durch die Londoner Konferenz 1908/9, Stuttgart 1914. Wehberg usvaja to stanovište. l. c. str. 98.

34) Pallieri to potanko razlaže. Njegov je zaključak: »Come merci di contrabbando possone essere considerate tutte e solo quelle merci direttamente o indirettamente utili alle forze belligeranti avversarie« (Ovo stanovište ne isključuje

Digitized by Google

vodom odredjivanja državne i municipalne kontrole trgovine živežnim namirnicama u Njemačkoj, Velika britanija odredbom od 4. veljače 1915. pridodala značaj kontrabande i brašnu i žitu, jer da je isto uvijek namijenjeno neprijateljskoj državi. God. 1916. je Vel. Britanija ukinula svaku razliku izmedju apsolutne i relativne (ili kondicionalne) kontrabande, jer da u tom ratu sudjeluje i civilno stanovništvo i vojska, tako da je teško ustanovljivati razlike. (Pallieri str. 444).

Ad 2. Blokada je skup mjera koje imaju za posljedicu prekidanje svakoga prometa s nekom neprijateljskom lukom ili dijelom obale. Dok se mjere protiv kontrabande odnose na neku robu, ma gdje se ista pronašla, odnosi se blokada na svaku robu, ako se ona nadje na izvjesnom blokiranom mjestu. Zasebno opravdanje blokade mora se tražiti tek glede robe, koja nije kontrabanda, jer bi blokirajuća država istu smjela da uzapti, ma gdje ju našla. Wehberg[35]) nalazi to opravdanje u ratnoj nuždi, no u stvarnosti takovo tumačenje ne dostaje. U odnosu spram vlasništva neutralnih državljana, pronadjenog na neprijateljskom teritoriju i u odnosu spram vlasništva neprijateljskoga gradjanskoga stanovništva, dakle u odnosu na predmete, koji nemaju veze s vodjenjem rata, propisi o vodjenju rata na kopnu obvezuju svaku zaraćenu stranku na puno poštivanje. Stoga je teško pronaći razloge, koji bi opravdavali otstupanje od toga pravila u pomorskom ratu. Ipak je postojalo takovo pozitivno pravilo.

S tim propisima, koji već sami po sebi na pravno valjan način vrlo ograničuju slobodu trgovine neutralnih vlasti, u vezi su nepovoljne posljedice prava vizite, koje sa svoje strane takodjer mnogo doprinose otešćavanju trgovačkoga prometa. To pravo ima za pretpostavku neka druga ovlašćenja (pravo uzapćenja i t. d. zajednička i postupku s kontrabandom i provodjenju blokade. Stoga je i potrebito upoznati prvenstveno te pretpostavke..

A) Pravo uzapćenja je skup pravnih propisa, po kojim zaraćena država može pod izvjesnim uslovima i po izvjesnom postupku lišiti dosadašnjega vlasnika njegovih prava[36]) i upotrebiti brod i robu za sebe. Mnogim partikularizmima učinila je kraj londonska deklaracija, koja u čl. 40. propisuje, da ima mjesta rekviziciji broda, ako kontrabanda po vrijednosti, težini, obujmu ili teretu iznosi više od polovine tovara. Teoretski osnovi toga postupanja naišli su na mnogu i u mnogome opravdanu kritiku, napose u pitanju uskrate otštete sa strane zaraćene stranke-kaptora, koja bez ikakove naplate prima robu od

---

diferencijalno postupanje); No sve da se i u tom pravcu ograniči sloboda, kojom su se zaraćene stranke za vrijeme svjetskoga rata služile, ipak preostaje cijeli niz predmeta, koji poput pamuka i kaučuka, nisu bili uneseni u popis kontrabande, sačinjen po lond. konferenciji, te je stoga shvatljivo postupanje Vel. Britanije od srpnja 1916.

35) Wehberg l. c. str. 148, ondje i odlična obradba samog predmeta. Vidi i Pallieri l. c. str. 449—466; Bačić l. c. str. 123.

36) Slučajevi a) neprijateljski brod podložan prizovskom pravu; b) neutralan brod je povrijedio blokadu, prenosio kontrabandu, vršio protuneutralnu službu, ili je sam kontrabanda; c) brod je bez isprava, odnosno s neispravnim ili nedostatnim ispravama, protivio se pregledu ili pretresu, bio je u neprijateljskom konvoju. (Bačić str. 134).

Digitized by Google

neutralnoga nabavljača, e da je nebi naplatno stekao njegov protivnik.[37]) Temeljem čl. 17., 20. i 21. londonske deklaracije od 1909. potpadaju pod zapljenu brodovi, koji su povrijedili blokadu. Razmimoilaženja su postojala u pitanju zapljene tovara. Teorija[38]) je stala na stanovište, da zapljeni tovara ima mjesta tek onda, ako je vlasnik broda istodobno i vlasnik tovara. Austro-Ugarska, Italija, Francuska i Holandija su zastupale bezuslovnu zaplijenu tovara, druge su države plijenile tovar, dajući vlasniku tovara pravo vodjenja negativnog dokaza, da on u času tovarenja (Njemačka u času napuštanja luke) nije znao za odredjivanje blokade.[39])

B) — a) Teorija o produženom putovanju u mnogome je modificirala propise o tome, u kojim se sve slučajevima može zaplijeniti, odnosno uzaptiti brod, i ona je upravo pretpostavka za vršenje prava vizite u slučaju povrede blokade. Ova teorija, koja potiče iz »rule of the war« iz 1756. god. izriče misao, da je — kadgod se govori o odredištu ladje — bitno konačno odredište bez obzira na eventualna prekidanja u toku putovanja, pa bila ta prekidanja izvršena i u kojem neutralnom pristaništu. Prema tome prava uzapćivanja, odnosno zaplijene i vizite, ne mogu da trpe uslijed prekidanja, te zaraćena stranka čuva sva svoja prava i onda, ako ih vrši prije prekida putovanja, i to kako glede broda tako i glede tovara, pa sve da tovar i promijeni prevozni brod.[40]) God. 1896. za prvoga talijansko-abesinskog rata je ta teorija znatno proširena: Holandeski brod »Dolwijk« je imao da na putu u Indiju pristane i u Džibuti-u i da ondje iskrca robu (apsolutnu kontrabandu), odredjenu za Abesiniju. Talijani su uzaptili brod, ma da je tovar imao da bude iskrcan u jednoj neutralnoj luci i odanle kopnenim putem upućen na svoje odredište. Isto je shvaćanje te teorije usvojila i Velika Britanija, kada je nekoliko godina kasnije uzaptila dva njemačka broda, »Herzog« i »Bundesrat«, jer su vozili kontrabandu, namijenjenu Burima. Ova je teorija o produženom putovanju usvojena čl. 30. i 31. londonske deklaracije glede apsolutne kontrabande (tekst kod B a č i ć a str. 114), a odbijena čl. 35. glede kondicionalne kontrabande;

b) Polazeći sa stanovišta, da je upućivanje broda ili tovara u jednu blokiranu luku povreda neutralnosti sve od časa učinjene raspo-

---

37) H o l d v. F e r n e c k, W e h b e r g, l. c. str. 101. O postupku: »Ratni brod zapljenitelj dužan je ustavljeni trgovački brod dovesti na svoj narodni plijenovni sud, koji odlučuje o tome, da li je plijen zakonit. To biva ponajviše u obliku uzazivnog postupka (Reclameprozess); to će reći, vlasnik zaplijenjenog tovara treba kao »reklamant« da izvede niječan dokaz« (L i s z t — P o l i ć l. c. str. 281). Iscrpljivo: W e h b e r g l. c. str. 316—373.

38) W e h b e r g, l. c. str. 172. Güldenagel.

39) Američke instrukcije iz 1898: »If a neutral vessel can be shown to have had notice of the blockade in any way, she is good prize, and shold be sent in for adjudication; but should formal notice not have been given, the rule of constructive knowledge arising from notoriety should be construed in a manner liberal to the neutral«. Art. 21. lond. decl.: »A vessel found guilty of breach of blockade is liable to condemnation. The cargo is also condemned, unless it is provel that at the time of shipment of the goods the shipper neither knew, nor could have known of the intention to break the blockade«.

40) To je stanovište američke prakse (vrlo liberalne u pitanju dokaza i pretpostavki, francuske (vrlo stroge), ruske i talijanske srav. W e h b e r g str. 159.

Digitized by Google

ložbe, anglo-saksonska je praksa primijenila teoriju produženoga putovanja i na blokadu. Shvaćanju prikljućio se još Japan i Rusija. Protivno tome su se izjasnili na lodonskoj konferenciji god. 1907.: bivša Austro-Ugarska, Njemačka, Francuska, Italija, Španija i Nizozemska. Teoretski razlozi govore za shvaćanje ove opozicije[41]), te je i londonskom deklaracijom (čl. 19. i 20.) prvotno shvaćanje napušteno. No sama deklaracija nije ratifikovana, te obvezuje tek u granicama one obvezatnosti, koju su oni njeni raniji običajno-pravni propisi već imali (što je u konkretnom slučaju vrlo prijeporno). No tek uz primjenu te teorije može biti govora o vršenju prava vizite i van slučajeva traženja kontrabande.

C) Pravo vizite[42]) označuje skup preparatornih radnja, na koje je zaraćena stranka ovlašćena u svrhu eventualne konfiskacije broda ili tovara. Pravo vizite obuhvaća zaustavljanje broda, ispitivanje njegovih papira, pretresanje broda, njegovo uzapćenje. Eventualna konfiskacija broda ili tovara zavisi od presude prizovskog Suda. Viziti ima mjesta, ako treba ustanoviti narodnost broda, da li nosi kontrabandu, da li na protupravan način podupira protivnika, da li je povrijedila blokadu.[43]) Do uzapćenja broda doći će u slučaju, da se je zapovjednik broda ustručavao podvrći brod viziti ili pretresanju, ako ne postoje nikakovi papiri ili su krivotvoreni, te konačno ako brod nosi kontrabandu, pa sve da nosi i tako minimalnu količinu, da sam brod ne će biti konfisciran.[44]) Izuzevši ove slučajeve mora se neutralnomu brodu dopustiti, da proslijedi svoje putovanje. No već su američki napuci iz 1898.

---

41) Wehberg, str. 156; Pallieri, str. 462.

42) Institut za medjunarodno pravo je stvorio na svojem zasjedanju u Oxfordu sl. čl. 32: »Navires publics et navires privés. — Arrêt, visite et recherche; — Tous navires autres, que ceux de la marine de guerre, qu'ils appartiennent à l'Etat ou à des particuliers, peuvent être sommés par un bâtiment de guerre belligérant de s'arrêer pour qu'il soit procédé, à leur bord, à une visite et à des recherches.

Le bâtiment de guerre du belligérant, pour inviter le navire à s'arrêter, tirera un coup de canon de semonce à poudre, et si çet avis n'est pas suffisant, il tirera un projectile dans l' avant du navire. Auparavant ou en même temps, le bâtiment de guerre hissera son pavillon au dessus duquel, en temps de nuit, un fanal sera placé. Le navire répond au signal en hissant son propre pavillon et en s' arrêtant aussit dans ce cas le bâtiment de guerre enverra au navire arrêté une chaloupe montée par un officier accompagné d'un nombre d'hommes suffisant, dont deux ou trois seulement se rendront avec l'officier à bord du navire arrêté.

La visite consiste en premier lieu dans l'examen des papiers de bord.

Li les papiers de bord sont insuffisants ou ne sont pas de nature à exclure les soupçons, l' officier qui opère la visite est en droit de procéder à des recherches sur le navire, et il doit requérir à cet effet le concours du capitaine.

La visite des paquetsbots-poste doit, comme il est dit à l'art. 53, être effectuée avec tous les ménagements et toute la célérité possibles.

Les navires convoyés par un bâtiment de guerre neutre ne sont soumis à la visite que dans la mesure des règles relatives aux convois«.

43) »Der Zweck der Anhaltung und Durchsuchung eines Kauffahrteisschiffes ist, festzustellen 1. welche Nationalität das Schiff besitzt, 2. ob es Konterbande an Bord hat, 3. ob es den Feind in neutralitätswidriger Weise unterstützt und 4. ob es sich eines Blockadebruchs schuldig demacht hat«. (§ 14, str. 1. njem. prizovnog reda).

44) Wehberg l. c. str. 274.

Digitized by Google

dozvoljavali uzapćivanje, ako bi uslijed kakove sumnje bilo razloga pretpostaviti, da će naknadno pretresanje broda biti potrebito. Tako je postupala Italija, kad je za vodjenja libijskoga rata uzaptila dva francuska broda »Carthage« i »Manouba«, te iste odvela u Cagliari u svrhu točnijega pretresanja (Pallieri str. 470). Ta praksa, koja je tada još smatrana protupravnom,[45]) potpuno se uvriježila za vrijeme svjetskog rata, nadovezujući na ranije već formulirani propis, da je odvodjenje u koju luku dopušteno, čim koji tehnički razlozi ometavaju pretresanja na debelom moru. No još dalje od ove prakse Velike Britanije, provedene za vrijeme svjetskog rata, ide uništavanje neutralnih priza i na debelom moru, dakle protivno čl. 48. londonske deklaracije, koja traži sprovodjenje u luku. Ta je praksa, započeta 1904 god. u rusko-japanskom ratu, potvrdjena čl. 49 lodonske deklaracije, »ako izvršenje odredbe čl. 48. može ugroziti sigurnost ratnoga broda ili uspjeh ratne operacije, koja je za ratni brod u toku«.[46]) Sva ova prava mogu da budu izvršivana bilo gdje, ma kako daleko od teritorija zaraćene stranke.

Iz razmotrenoga slijedi, da prava zaraćene stranke, počivajući na pravu sačuvanja državne egzistencije, apsolutno odredjuju granice trgovine neutralnih država, jer je općenito pravilo, da pravo na održanje državne egzistencije ide ispred sviju drugih prava. Uslijed toga su te, ovako odredjene, granice slobode trgovine neutralnih država vrlo uske i mnogo uže od prava, koja uživaju u vrijeme mira. Trgovina se ograničuje na onaj svoj dio, kkoji ni u čem nije u vezi s ratom. Same živežne namirnice katšto i ne pripadaju toj kategoriji. (Svakako će pri odredjivanju popisa kontrabande igrati ulogu i misao, da svako snabdjevanje iz inostranstva, pa i najnedužnijom robom, oslobadja radne snage, koje mogu uslijed toga biti zaposlene u domaćoj ratnoj industriji). Prema tome se i ovdje pokazuje isti fenomen stabiliziranja na jednoj vrlo suženoj, isključivoj osnovici. Tako i Rooseveltova politika. Proizlazi, da medjunarodno pravo priznaje slobodu medjunarodne trgovine kao pravno dobro tek u onim minimalnim granicama, koje ostaju slobodne i pored primjene prava o uzapćenju kontrabande i povredioca blokade, i da se ni ovdje to pravno dobro ne ukazuje kao dobro s apsolutnim važenjem. Tek u tim najužim granicama mogla bi neutralnost da imade to pravno dobro za sadržaj.

III. — Na temelju ovoga niza propisa o neutralnosti moramo da ustanovimo, koja su subjektivna prava i u kojoj mjeri izmijenjena, koja su pravna dobra u tim subjektivnim pravima zaštićena i radi kojih ih se prava mijenja. Znači da iz prikazanih pozitivno pravnih propisa moramo prije svega da izdvojimo one, koji odredjuju povrede medjunarodnoga mira, t. j. koji su sami po sebi protupravni čini i, kao takovi, napadaji i koji uslijed toga ovlašćuju zaraćenu stranku, da poduzme potrebite protumjere bez obzira na to, da se tu radi i o povredi neutralnosti. (Ove su okolnosti imali u vidu autori navodeći, da je

---

45) U tom je smislu glasila presuda arbitražnog suda u Haagu. (Vidi: Sandford, Note di. Dir. Mar. di Guerra, cit. kod Bačić str. 134).

46) Pallieri, 475; Bačić, 136/7, ondje tekstovi.

Digitized by Google

oglašenje rata sankcija za povrede neutralnosti, t. j. da bi povreda neutralnosti bila iustus titulus belligerendi).[47])

Razlikujemo 1. Propise prikazane pod II. 1., 2., 3. ad A), koji imadu u vidu čine, koji bi sami po sebi bili napadaji, uvažívši da je postojeća dioba teritorijalnih kompentencija sastavni dio medjunarodnoga mira kao pravnoga dobra. Ovo je shvaćanje potvrdjeno cijelim nizom pravnih dokumenata, od američke i britanske Monroove doktrine do čl. 10 PDN i paktova Male Antante i Balkanskog sporazuma.

2. Propise prikazane pod 4 ad A) i pod 1., 2., 3., 4. ad B), koji su povrede načela duelnoga rata i načela ravnootstojnosti, koje iz njega proizlaze za neutralnu državu. Prije nego što je bilo u cijelosti provedeno načelo duelnoga rata kao borbe po nekom kodeksu časti, bio je moguć i tip »blagonaklone neutralnosti« (Pallieri 405), koja se obzirom na apsolutno dejstvo načela ravnootstojnosti više ne može ubrajati u neutralnost. Ravnootstojnost može da bude i životno pitanje za zaraćene stranke (talijanska, rumunjska i grčka neutralnost za vrijeme svjetskoga rata). U tim je propisima zaštićeno pravno dobro zaraćenih stranaka na očuvanje vlastite egzistencije t. j. osnovica na kojoj počiva pravo samoobrane uopće. Pozitivno pravni izražaj toga shvaćanja je stabiliziranje prava neutralne države na osnovici isključivoga vršenja primljenih kompetencija. Neutralna država morat će u danom slučaju da bude prema kojoj zaraćenoj strani korektnija, nego što je to prije rata bila.

Tek iz preostaloga gradiva, u vezi s iznesenom značajkom neutralnosti o stabilizaciji kompentencija, moglo bi se razabrati, da li neutralnosti kao pravnomu stanju odgovara koje zasebno pravno dobro.

Medjutim izreke o opstojnosti izvjesnoga pravnoga dobra vrlo često i nema, nego se na nju može zaključivati jedino iz naročitih subjektivnih prava ili dužnosti nametnutih subjektima medjunarodnoga prava, koje možemo u slučajevima neutralizacije i demilitarizacije lako da ustanovimo. U konkretnom pitanju o pravnoj naravi neutralnosti morali smo utvrditi, da ratom stvorene nove obveze neutralnih država imadu u vidu jedino zaštitu egzistencije i ratnog uspjeha zaraćenih stranaka; dakle nemaju u vidu zaštitu kojega medjunarvdnog interesa, niti se iz njih može da zaključuje na postojanje kakovog medjunarodnog pravnog dobra, koje bi u njima bilo zaštićeno. Isti zaključak daje i razmatranje prava neutralnih država. jer sve da se i prihvati maksimalističko stanovište USA u pitanju zaštitnih prava svoje trgovine ne pridodaje se »mirnodopskim« pravima neutralnih država nikakovo novo pravo ...

Ovaj je značaj prava neutralnosti od otsudne važnosti, čim se postavi pitanje, kako da se taj institut ugradi u sistem medjunarodnoga prava, t. j. kako da se ustanovi ona osnovna načela odlučna za odnos neutralnosti spram drugih pravnih pojmova. I sama mjera zaštitnih

---

47) Ovo shvaćanje ide odviše daleko, jer ne uzima u obzir, da je ratna mjera na mjestu tek kao reakcija na izazov, učinjen cum animo belligerendi. Vidi Lederer: »Volja kao oznaka rata«, »Mjesečnik« 1935., str. 386.

Digitized by Google

prava neutralne trgovine zavisi od materijalno-pravnog značenja priznatoga toj trgovini. Nikakovi problemi nisu postojali, dok je bila dostatna deklaracija o neutralnosti, t. j. invokacija onoga shvaćanja i propisa, po kojem je i u medjunarodnom pravu svaki nacionalni interes imao isto ono značenje, što ga je imao u nacionalnom i ustavnom pravu.[48])

To je stanje izmijenjeno časom, kada je medjunarodno pravo ustanovilo medjunarodni mir i promicanje izmjene životnih i kulturnih dobara kao svoja osnovna pravna dobra. U tom je vidu potrebita jedna materijalno-pravna orijentacija pojma neutralnosti. Neutralnost se ne odnosi ni na koje od spomenutih dobara, ona i u dobavi »rerum quae in bello nullum habent usum« podupira nastavak rata.

Ovdje se radi o jednom razvojnom procesu, koji je neobično duboko zahvatio u samu pravnu teoriju. Razvoj počinje krajem 18. vijeka, t. j. časom kada su ratovi sa sociološkog gledišta zadobili značajke, bitno različite od onih ranijih ratova. Rat Francuske s koalicijom evropskih monarhija god. 1793. je bio u stvarnosti rat protiv socijalnih teza francuske revolucije. Naredni ratovi Evrope u 19. vijeku su bili prvenstveno ratovi za nacionalno oslobodjenje i stvaranje nacionalnih država. Postavljena pred prosudjivanje pitanja pravednosti ovakovih ratova, ranija je teorija o pravednom ratu zatajila. U tom vidu i uslijed negacije primjenjivosti načela pravednoga razlikovanja izmedju zaraćenih stranaka, omogućena je neutralnost. Pojedine su države ostajale neutralne naprosto zato jer nisu mogle prosuditi, da li je opravdana oružana borba protiv postojećega režima, bilo da se sada radilo o borbi revolucionarne Francuske ili Rusije protiv koalicije konzervativnih ili reakcionarnih država.

No isto to povjesno gradivo dokazuje, da je osnov svih tih ratova revolucionarno negiranje dotadašnjeg unutarnjo-političkog poretka, a tako napose i u slučajevima oslobodilačkih ratova, u kojima je istodobno s ratom tekla i buna domaćeg elementa. Osim toga je i borba za razvitak nacionalne kulture ujedno i ustavno-pravna borba tako, da bi ustavne reforme bile i osujetile rat. Stoga se i s pravom postavlja pitanje i obzirom na državno i obzirom na medjunarodno pravo, da li rat pretstavlja onaj valjani način iznošenja pravnih zahtjeva. Značajno je, da je to pitanje postavljeno odmah u početku toga razdoblja. Tako iznosi Immanuel K a n t u zaključku svojih »Metafizičkih osnova prava«: »Nun spricht die moralisch-praktische Vernunft in uns ein unwiderstehliches Veto aus: Es soll kein Krieg sein; weder der, welcher zwischen mir und die im Naturzustande, noch zwischen uns als Staaten, die, obzwar innerlich im gesetzlichen, doch äusserlich (im Verhältnis

---

48) Opravdana po nacionalnom državnom pravu, neutralnost kao institut odatle povlači svoju opravdanost. Ona je, prema tome, moguća tek uslijed neslaganja državnog i medjunarodnog prava. U toj konstrukciji neutralnost se ukazuje kao atribut suverenosti: moći ostati neutralan, ako se hoće, t. j. ako se ne će ratovati, ma da bi i postojalo pravo na ratovanje. U ovoj vezi ukazuje se čudnim, što K u n z doduše ne negira neki ius ad bellum, ali negira pravo na neutralnosti. (l. c. str. 215).

Digitized by Google

gegeneinander) im gesetzlosen Zustande sind; — denn das ist nicht die Art, wie jedermann sein Recht suchen soll«.

U tom vidu glasi pitanje: da li neutralnost može da postoji i onda, kada bi rat bio i u tom Kantovom smislu zabranjen, t. j. da li neutralnost postoji nezavisno od sistema pravnih sretstava onako, kako nezavisno postoje instituti neutralizacije i demilitarizacije. To bi bio slučaj, ako bi i neutralnost pretstavljala i zaštićivala kakovo pravno dobro medjunarodnoga prava. Stoga se ovdje pozivamo na naš raniji zaključak, da pravni režim neutralnosti znači sužavanje suverenih prava nezaraćenih država bez ikakovih zasebnih prava ili dužnosti pridodanih nezaraćenim državama za vrijeme vodjenja borbe zaraćenih stranaka. Prema tome neutralnost ne zaštićuje nikakovo pravno dobro medjunarodnoga prava. Ako imade značaj jednog medjunarodno-pravnog instituta, mora ga se potražiti u domeni formalnoga medjunarodnoga prava. Neutralnost kao pravni institut postoji jedino ako to dopušta pozitivni sistem formalnoga prava. Stoga neutralnost može da postoji i onda, kada bi rat bio i u tom Kantovom smislu zabranjen.

Ova razlaganja možemo da potkrijepimo, pozivajući se i opet na pravni institut neutralizacije. Pretstavljajući jedno pravno dobro medjunarodnoga prava, institut neutralizacije upliva i na odnos te neutralizovane države spram zaraćenih država i onda, kada dolazi u sukob s drugim pravnim dobrima medjunarodnoga prava, kao što je to medjunarodna solidarnost, t. j. taj institut postoji nezavisno od sistema pravnih sredstava.

Konkretni primjer daje nam statut Švajcarske. Očitovanjem od 20. studenoga 1815., potpisanim od strane Austrije, Francuske, Engleske, Portugala, Pruske i Rusije neutralizovan je teritorij Švajcarske, pošto su 1798. i 1814. god. stečena odviše neugodna iskustva obzirom na prehvaćanje vojnih operacija i na švajcarski teritorij. Ovako zasnovan režim neutralnosti uzdržan je na snazi i temeljem čl. 435. versajskoga mirovnog ugovora, a počiva prvenstveno na političkim momentima, t. j. na važnosti, što ju imade izuzimanje švajcarskog teritorija ispod raznih strateških planova. Taj bi politički momenat mogao da otpadne tek u času, kada bi svi susjedi Švajcarske živjeli pod istim medjunarodno-pravnim režimom i napose pod režimom medjunarodne solidarnosti. Prema tome bi se i pravni status Švajcarske morao prosudjivati zasebice za slijedeće faze: 1. od osnutka Društva naroda do stupanja Njemačke u njega, 2. od stupanja Njemačke u Društvo naroda do njenoga istupa iz njega, 3. od istupa Njemačke iz Društva naroda ovamo.

Budući da u trećem stadiju za sve susjede Švajcarske važi pariški pakt, to se taj stadij donekle razlikuje od prvoga. No budući da je pravni učinak tog pakta na pitanje neutralnosti pravno neorganizovan (za razliku od PDN), te prema tome zavisi njegovo provodjenje od dobre volje dotične države, odnosno od njenog ustava, a budući da preduslova takove adekvatne izgradnje nema niti u Švajcarskoj, to smatramo najuputnijim spojiti prikaz prvoga i trećega stadija u jedno i ustvrditi, da je u tim stadijima (obzirom na apstinenciju Njemačke

Digitized by Google

od organizacije Društva naroda kao solidarne garancije mira) još uvijek potrebito uzdržati neutralnost Švajcarske, i da ona, pod ovim uslovima, još uvijek pretstavlja jedno pravno dobro. Priznanje toga pravnog dobra nije uslijedilo na idealan način. Federalna je skupština zaključila 21. studenoga 1919. pristupiti Društvu naroda »unter ausdrücklicher Feststellung, dass die immerwährende Neutralität der Schweitz die insbesondere in der Akte vom 20. November 1815 anerkannt worden ist, in Art. 435 ... als ein Abkommen zur Aufrechterhaltung des Friedens anerkannt ist, und dass sie nach Art. 21. des Völkerbundvertrages als mit keiner Bestimmung dieses Vertrages unvereinbar anzusehen ist«. Pitanje priuzdržaja režima neutralnosti je ostalo neriješeno sve do londonske deklaracije vijeća Društva naroda od 13. veljače 1920., kojom je Švajcarska oslobodjena od provodjenja vojničkih sankcija »niti je obvezana, da na svojem teritoriju trpi prolaženje stranih četa ili pripremanje vojnih poduzeća«, ali »članovi vijeća Društva naroda s pravom pretpostavljaju, da se švajcarski narod ne će održati postrance, kada će trebati braniti uzvišena načela Društva naroda ... uključivši obavezu sudjelovati u trgovačkim i financijskim mjerama protiv povredioca pakta, a zatraženih od strane Društva naroda«.

Schücking-Wehberg kritikuju taj zaključak: »Indem der Conseil über Zulassung der Schweiz unter diesem Vorbehalte einen Beschluss gefasst hat, ohne die Plenarversammlung zu befragen, hat er der Schweiz eine verfassunggswidrige Sonderstellung eingeräumt. Das tritt umso deutlicher zutage, alst Art. 1. Abs. 1. expressis verbis eine Anschlusserklärung ohne jeden Vorbehalt fordert« (l. c. str. 175). Naglašuju, da PDN može da bude sretstvo tumačenja za Versajski ugovor, ali ne obratno, budući da ima članova Društva naroda, koji su vezani paktom toga Društva, a nisu vezani versajskim ugovorom. No budući da prigodom prve skupštine Društvo naroda nije nitko ustao protiv takovog postupanja vijeća, slijedi zaključak, da je protupravnost postupka vijeća od strane cjeline članova ratihabirana, (ibidem, str. 175/6.), te da je švajcarski teritorij danas isto tako neutralizovan kao i ranije, i to kao pravo i kao obaveza Švajcarske i prema Društvu naroda i prema drugim državama. Naglašavamo, da ti zaključci ne odgovaraju političkomu stanju, koje je postojalo, kada je i Njemačka bila član Društva naroda, ali da ono odgovara današnjemu stanju stvari.

Ovo gradivo dokazuje, da institut neutralizacije, pretstavljajući jedno zasebno pravno dobro medjunarodnoga prava, upliva i na primjenu i sprovodjenje pravnoga dobra medjunarodne solidarnosti i istodobno dokazuje, da ako koji drugi pravni institut (u našem slučaju neutralnost) nema isto dejstvo, taj pravni institut i ne može da pripada istoj kategoriji, budući da je u toj kategoriji takovo dejstvo svojstveno pojedinim pravnim dobrima.

U vidu formalnoga medjunarodnoga prava glasi problem neutralnosti u prvom redu onamo, da li je rat valjano pravno sredstvo (t. j. da li neutralnost svojom negacijom uopće pogadja jedan pravni

Digitized by Google

institut) i da li se treće države u slučajevima primjene toga pravnoga sredstva mogu dezinteresirati. Prema stanju, koje je postojalo u oči svjetskoga rata, dakle u času, kada je u glavnom formuliran onaj pravni režim prava neutralnosti, koji je više gore prikazan, rat je bio valjano pravno sredstvo, doduše jedno od pravnih sredstava, ali ono, koje se smatralo ultima ratione i ono, koje nije bilo uslovljeno prethodnom primjenom bilo kojega drugoga pravnoga sredstva. Uslijed toga je tada neutralnost kao institut formalnoga prava u stvarnosti pogadjala drugi pravni institut iste kategorije, t. j. rat, i treće su se države mogle dezinteresirati u pitanju izbora pravnoga sredstva. Neutralnost je bila stanje dezinteresovanosti jedne države spram upotrebe kojega pravnoga sredstva sa strane druge koje države. Pristajući na neutralnost, neutralna je država svojom deklaracijom implicite pristala na to, da te države na te po njima ustvrdjene političke čine nadovezuju posljedicu rata, da ih smatraju kao casus belli. U oči svjetskoga rata nije ni jedna od neutralnih država imala i jednu jedinu riječ kritike zbog postupanja bivše Austro-Ugarske prema Srbiji, odnosno zbog politike srpnja 1914. uopće, a za vrijeme trajnja svjetskog rata je jedina USA upotrijebila to pravo kritike. Cijela predratna pravna i politička povijest potvrdjuje to pravilo, da je neutralnost bila pravni institut i da je teza medjunarodne solidarnosti imala jedino snagu jedne pravno-filozofske postulacije. Njena realizacija poslije rata ipak donekle izvinjava one, koji i unatoč prakse svjetskog rata, ili i uslijed nje, prosljedjuju iznašanjem pravno-filozofskih postulata.

Časom njihove realizacije t. j. ratifikacijom pakta Društva naroda (PDN) i pariškog pakta (PP) izmijenjeno je pravno stanje onamo, da je možda još neriješeno pitanje, da li je rat zaista prestao biti valjano pravno sredstvo, ali je nesumnjivo propisan redoslijed u upotrebi pravnih sredstava i da je u interesu zajednice medjunarodnoga prava na poštivanju toga propisa zasnovana onakova medjunarodna solidarnost, koja prije rata nije postojala. Prema tome više ne predleži ta jedna bitna pretpostavka za valjanost pravnoga značaja neutralnosti. U okviru takovog stanja pozitivnog formalnog medjunarodnog prava prikazuje se problem u svojoj teoretskoj slici ovako:

Sa načelnoga gledišta materijalno pravo »jest«, čim je postalo sveobuhvatno, dakle kada je obuhvatilo sva životna dobra i dalo pravno priznanje svim onim dobrima, koja su sa filozofskog i socijalnog gledišta toga vrijedna. Funkcija je materijalnoga prava ograničena na filozofsku i političku spoznaju dobara i priznanja njihovoga pravnoga značaja. Socijalni momenti konkretnog ostvarenja prava uopće i subjektivnih prava napose ondje ne dolaze do izražaja, nego čine sadržaj i funkciju formalnoga prava. Ono je izražaj socijalne gipkosti prava, oživotvorene primjenom kojega od sredstava socijalne prinude, koja time dobivaju značaj pravnih sredstava. Tek njihovom primjenom može pojedini subjekt prava da ostvari svoj subjektivno pravni zahtjev, t. j. bilo socijalnu primjenu bilo socijalnu promjenu postojećega pravnoga režima. Formalno pravo je prema tome skup pravnih propisa

Digitized by Google

o tome, kojim sredstvima i pod kojim uslovima to pojedini subjekt prava postizava. Uvodjenje obzira na socijalni značaj pojedinoga pravnoga sredstva znači, što je ovdje od prvenstvene važnosti, da je dotični pravni sistem, dakle u našem slučaju medjunarodno pravo, već ušao u stadij socijalizacije sile[49]) t. j. da su stvoreni propisi o tome, u vidu kojeg se učinka može primijeniti sila. Pozitivno pravni izražaj toga je u današnjem medjunarodnom pravu pakt Društva naroda. Pravna su sredstva ondje podijeljena: 1) propisi općenite zaštite (čl. 11, st. 1), 2) propisi općenite prevencije (čl. 11, st. 2), 3) propisi specijalnog rješavanja: a) sretsvom arbitraže, b) sudskim postupkom, c) postupkom vijeća DN. Sva su ta pravna sredstva po učinku izjednačena, jer nepoštivanje bilo kojega kao i nepoštivanje sistema (t. j. pribjegavanje sili bez prethodne primjene kojega od tih sredstava) u jednakoj mjeri povlači primjenu sankcija po čl. 16. Za naša je razmatranja bitno, da iz toga sistema proizlazi, da je izbor pravnoga sredstva kao i njegovo uslovljavanje stvar zajednice tako, da je pribjegavanje ratu povreda obaveze, primljene stupanjem u to društvo, da dotični član ne će vrijedjati zajednička dobra, t. j. ovako zaštićen medjunarodni mir, nego da će se služiti pravnim sredstvima pakta i u granicama, koje on predvidja, kako glede redoslijeda i izbora tako i glede pitanju u vidu kojega se učinka može primijeniti sila.[50]) PDN mijenja pravo rata, odredjujući, da se pribjegavanjem ratu općenito vrijedja ne samo načelo mirnoga rješavanja sporova nego i načelo, da je meritorno odlučivanje o materijalno-pravnim zahtjevima stvar Društva. U tom se smislu i ovdje primjenjuje čl. 3. st. 3, te čl. 11, t. j. Društvo naroda može se svakog časa uplesti i u onakav rat, koji je poveden u skladu s paktom[51]), te važi zaključak, da odluka vijeća, donesena tek većinom glasova, ne oslobadja i t r e ć e države, da u slučaju spora s kojom od zaraćenih stranaka, temeljem čl. 15, st. 7, »postupe onako kako im se činilo potrebnim, da sačuvaju pravo i pravednost« U takovom slučaju ostaju i treće države vezane odlukom vijeća o opravdanosti samoga materijalnoga traženja. Osuda napadača, donesena tek većinom glasova, a ne jednoglasno, ne prestaje da bude osuda i ne gubi na unutarnjoj vrijednosti. Razlika u kvalifikaciji glasova upliva jedino na pitanje poduzimanja sankcionih mjera t. j ako bi u primjeni jednog jednoglasno stvorenoga zaključka, a pozivom na čl. 11. § 1. PDN vijeće ipak »poduzelo mjere podesne za uspješno

---

49) Prvenstveno i nije postojao nikakav redoslijed u pitanju primjene pojedinoga pravnog sredstva, te nije ni primjena pravnoga sredstva rata ni u čemu bila protupravna. U tom stadiju pravnoga razvoza neutralnost je izražaj jedne pravno dopuštene dezinteresovanosti koje treće države i u pitanju postavljenoga pravnog zahtjeva i u pitanju upotrijebljenoga pravnog sredstva.

50) Rat nije medju tim pravnim sredstvima, i ne može, ni da bude medju njima, budući da je za svako pravno sredstvo bitno, da njegov materijalno-pravni učinak ne odredjuje arbitrarno onaj, koji ga primjenjuje. Naprotiv rat je prema svim svojim dosadašnjim definicijama u opreci prema svim drugim pravnim sredstvima, jer kao jedino pravno sredstvo prepušta pobjedniku, da odredi učinak primjene sile.

51) S c h ü c k i n g-W e h b e r g str. 599, 513.

Digitized by Google

sačuvanje mira« (riječi čl. 11),[52]) moglo bi se staviti u pitanje, da li su treće države obvezane, da slijede traženju vijeća, odnosno nemaju li pravo, da se ograde za jednim »non liquet« ... No kako bilo da bilo, neuplitanje tih trećih država, koje je ostalo moguće tek takovim zaključkom, nije neutralnost u onom smislu, što ga je taj pojam imao prije, nego je PDN stupio na snagu t. j. dezinteresovanosti i u pitanju postavljenoga pravnog zahtjeva i u pitanju upotrijebljenoga pravnoga sredstva, nego je jedino slučaj pravno predvidjene, ograničene i uslovljene apstinencije od provodjenja sankcionih mjera.[53])

Na bitno različitim osnovicama stoji pariški pakt. On nije postigao onu socijalizaciju sile, koja je, kako smo to vidjeli, od tolike važnosti za pravnu konstrukciju, niti je poradi nesretne stilizacije tog ugovora jasno, koja su pravna sretstva danas još pravno dopuštena. Stoga je vrlo zanimljivo teoretsko pitanje, kako se ima izvesti zaključak o prestanku prava neutralnosti, a upravo taj zaključak je danas uglavnom gospodujući medju američkim autorima medjunarodnoga prava, (Whitton str. 217/8). Whitton sam se poziva na ono totalitarno tumačenje Pariškog pakta (Whitton, str. 230), po kojem je zabranjen svaki rat, sve da se i odnosio na koje pitanje iz područja isključive kompetencije te države[54]), a napose ako bi se radilo o procjenjivanju, da li predleži slučaj samoobrane, jer da se u ovom pitanju pojedinim državama dade onu suverenu slobodu, koju im je uostalom Kellogg priznao. PP bio bi tek krpa papira. Zaključak je točan, no argumentacija sama pada, budući da je u neskladu s obvezatnim sadržajem Kelloggove note od 23. lipnja 1928., po kojoj su pojedine države suverene u odluci, da li predleži slučaj nužne obrane. Prema tome može se jedno neispravno stanovište opovrći tek pomoću jednog dosta teško provedivog dokaznog postupka. No osjećajući, da takovi pozivi ne bi smjeli da izigravaju primjenu PP, izvjestan se dio autora, koji zagovaraju tezu o prestanku neutralnosti uslijed PP. poziva na činjenicu utvrdjivanja provedenog po Društvu naroda. (Tako Whitton, Berah. Le Fur, Politis, Stimson). Smatramo ispravnijim stanovište, koje se poziva na preambulu PP, koja u svojem stavu 3. glasi: » ... convaincus que tous changements dans leurs relations mutuelles ne doivent être recherchés que par des procédés pacifiques et être réalisés dans l'ordre et la paix, et que toute puissance signataire qui chercherait désormais à développer ses interêts nationaux en recourant à la guerre devra être privée du bénéfice du présent Traité«.

Izraz »prednosti ovog ugovora« tumačimo onamo, da je u njem

52) Ibidem str. 599, 667.

53) Pozitivno-pravni sadržaj te neutralnosti će biti teško ustanoviti. Svakako je značajno, da i Whitton koji mnogo jače naglašava faktičnu slobodu ratovanja, koju PDN ostavlja svojim članovima, ipak zaključuje: »Dans ces cas, la neutralité des Etats en dehors des hostilités persiste presque comme avant le Pacte. Nous employons à dessein le mot presque, car, même lorsque la guerre est censée licite, les membres de la Société ne doivent pas adpoter comme jadis une attitude de complète abstention«. (Publ. de la Concil. Int. Paris 1935, str. 228). Naprotiv, te države su dužne, da provedu neku posredničku ulogu, dašto bitno različitu od one ranije.

54) Tome nasuprot čl. 15, § 8 PDN.

Digitized by Google

izraženo pravilo, da u vrijeme mira podržavanje trgovačkih, kulturnih i diplomatskih odnosa znači načelo i pravilo, te da svaka država ima pravo na podržavanje tih odnosa kao i pravo, da smatra neprijateljskim činom svako poremećenje tih odnosa. Tako su i USA vazda zastupale načelo open-door-sistema, i to kao svoje pravo i kao prednost mirnodobskoga stanja, zaštićenoga u PP. U svojoj noti od 23 lipnja 1928. Kellogg pod 5) naglašava, da pribjegavanje ratu sa strane jedne od država potpisnica pakta istodobno i automatski oslobadja ostale potpisnike pakta od svih obaveza spram povredioca, dakle i od obaveze, da podržavaju onakove odnose, koje se smatra privilegijem stanja mira, usporedjeno stanjem rata, t. j. podržavanje trgovačkih, kulturnih i diplomatskih odnosa. No preambula pakta polazi još i dalje od ove note Kellogga, budući da se ne zadovoljava time, da se pojedini potpisnici pakta oslobadjaju od svojih obaveza spram povredioca pakta, nego ih — što više — i obvezuje, da povredioca liše prednosti toga pakta.

Prema tome dolazimo do zaključka, da je PP — poput PDN — duboko zahvatio u institut neutralnosti. Onaj učinak, koji se u Društvu naroda može postići primjenom čl. 11, pa sve da i predleži slučaj čl. 15. st. 7. t. j. primjena jednog diferencijalnog ratnog prava, postaje obvezatan temeljem PP. On se razlikuje od PDN ne samo, jer je u iznesenoj okolnosti širi od njega, nego i jer je nesankcioniran i jer načelo socijalizacije sile, koje je u njemu izraženo, nije pravno organizovano. No ispravnost pravno-teoretskog zaključka, da je institut neutralnosti time dokinut, ne može da bude umanjena prigovorom političkog nevršenja i ometanja organiziranja. Nevršenje jednoga pravnoga propisa nije dokaz, da toga propisa nema.

Budžetsko pravo našega parlamenta s osobitim obzirom na pravo odbijanja budžeta u cijelosti. Pravne posljedice takvoga odbijanja.

Napisao dr. Franolić Vladimir, odvjetnik u Vrbovskom

Raspravu i glasanje o ovogodišnjem državnom budžetu u parlamentu pratila je čitava naša javnost sa najvećim zanimanjem. Ovo je tim razumljivije, što ove godine nije bilo moguće, da se pomoću dvanaestina produži prošlogodišnji budžet, jer je već prošle godine pomoću dvanaestina vodjeno državno gospodarstvo. Prijetila je opasnost da država uopće ne dobije svoj budžet, ili bar ne na vrijeme, a bez državnog budžeta ne da se danas zamisliti ni najprimitivnija država. Rasprava, koja se je vodila u našem parlamentu, a napose u Senatu, je izazvala mnoštvo pravnih pitanja i problema, o kojima kod nas još nije bilo ni govora, a kamo li da bi se o njima potanje raspravljalo. U toj raspravi bila su zastupana suprotna gledišta pojedinih govornika, koja su se osnivala na tumačenju pojedinih zakonskih ustanova. Zakonski tekstovi, koji se odnose na pitanje, o kojem je riječ, su vrlo

Digitized by Google

kratki i manjkavi, pa nije čudo, da su iznesena gledišta bila suprotna. Tumačenje pojedinih zakonskih ustanova je bilo u mnogočem površno, a kadšto nije bilo ni u duhu samoga zakona, u kojem se nalaze rečene ustanove. To nas je i ponukalo, da se pozabavimo čitavim sklopom tih pitanja, koja su u savezu, a koja se odnašaju na budžetsko pravo našega parlamenta u najširem smislu.

Svakako je najzanimljivije ono pitanje, koje se odnosi na odbijanje državnoga budžeta u cijelosti. Medjutim nije samo u pitanju budžetsko pravo parlamenta, nego su u pitanju i prerogative, koje ima egzekutiva u odnosu naprama parlamentu u stvarima budžeta i financijskoga zakona. Baš se je u Senatu mnogo govorilo o tome, da li egzekutiva može u financijski zakon unašati mnoge ovlasti, koje se ne odnose na izvršenja samoga budžeta.

Sva ova pitanja razvrstat ćemo u ove četiri skupine: I. Budžetsko pravo parlamenta kao cjeline, u odnosu napram egzekutivi, II. Budžetsko pravo Narodne skupštine u odnosu naprama senatu, i obratno senata naprama Narodnoj skupštini, III. Pravo parlamenta, da u cijelosti odbija državni budžet, IV. Pravne posljedice takvog odbijanja.

Prije nego li predjemo na analizu i rješavanje pojedinih pitanja, moramo se ukratko osvrnuti na izvore našega budžetskog prava, t. j. na one zakone, u kojima se nalaze pojedine odredbe, koje se odnose na izradu i glasanje državnoga budžeta. Ovo je tim potrebnije, što su ti zakoni doneseni u različito vrijeme, pod drukčijim okolnostima i od različitih autora. Sam duh tih zakona — kako ćemo poslije vidjeti — je u medjusobnoj opreci, te odgovara dvjema nazorima u svijetu, što se tiče političkih prava parlamenta s jedne strane te egzekutive s druge strane.

Glavni izvori našega pozitivnog budžetskog prava jesu: 1. Ustav od 3. rujna 1931., 2. Zakon o državnom računovodstvu od 6. ožujka 1910., odnosno od 22. svibnja 1922., 3. Zakon o poslovnom redu u Narodnoj skupštini od 26. studenoga 1931., 4. Zakon o poslovnom redu u Senatu od 3. prosinca 1931. Osim toga postoji nekoliko uredaba o tehničkom sastavu državnoga budžeta, ali u tim uredbama nema nikakvih ustanova, koje bi se odnosile na naše pitanje. Sami zakoni koje smatramo izvorima našega budžetskog prava, vrlo kratko i manjkavo spominju ona pitanja, koja nas ovdje zanimaju, tako da u najviše slučajeva nema uopće nikavih zakonskih propisa, na koje bi se mogli osloniti. To je i razlog, zašto su tumačenja pojedinih postojećih i oskudnih propisa tako oprečna.

Pošto su mnogi od tih zakona najnovijega datuma, nije u tako kratko vrijeme mogla nastati ni parlamentarna praksa, koja bi ispunila zakonske praznine, te time dala zakonodavcu putokaz za zakonsko uredjenje tih pitanja. Još se manje može govoriti o običajnom budžetskom pravu kod nas, t. j. o takvim parlamentarnim običajima u stvarima drž. budžeta, koji bi imali snagu pisanih zakona po engleskom uzoru. Takvog običajnog budžetskog prava nema ne samo kod nas nego nigdje na evropskom kontinentu, makar da je parlamentarna praksa u mnogočem ispunila zakonske tekstove.

Digitized by Google

Najveća poteškoća sastoji se svakako u tome, što ni ustav od god. 1931., a ni zakon o državnom računovodstvu od god. 1910. nemaju nikakvih ustanova, koje bi se odnosile na recipročna prava Senata i Narodne skupštine u pitanju budžeta. Ustav samo u nekoliko članova (čl. 102—107) govori općenito o državnom gospodarstvu, a zakon o državnom računovodstvu potječe još iz vremena, kada nije postojao ne samo današnji ustav nego niti današnje uredjenje našega parlamenta. God. 1910., kada je u bivšoj kraljevini Srbiji donesen naš današnji zakon o drž. rač., a i god. 1922., kada je taj zakon proširen na čitavo područje ondašnje kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca odnosno današnje Jugoslavije, nije kod nas uopće postojao gornji dom, Senat, pa je prema tome i sam zakon sazdan na drugim osnovima. Na žalost ni novi zakon o državnom računovodstvu od 15. srpnja 1934., makar da je donesen u vrijeme, kada je već postojao današnji naš ustav, pa prema tome i Senat, nema nikakvih propisa u pogledu budžetskoga prava Narodne skupštine s jedne strane te Senata s druge strane.

I. Budžetsko pravo parlamenta kao cjeline, u odnosu naprama egzekutivi. — Makar da nam ovdje nije svrha, da zalazimo u potanke definicije samog budžetskoga prava, ipak držimo, da je svrsishodno, ako razjasnimo, u čemu se sastoji to budžetsko pravo. Svaki budžet mora da prodje četiri postepene, logički i vremenski odredjene i odijeljene faze od svog začetka pa do konačnog izvršenja. Te faze su slijedeće: izrada budžeta, pretresanje i glasanje, izvršenje i kontrola izvršenja budžeta. Prema tome i budžetsko pravo u objektivnom smislu obuhvaća sve one norme, koje su mjerodavne za izradu, za pretresanje i glasanje, za izvršenje te za kontrolu izvršenja jednoga budžeta. Ovom pojmu objektivnog budžetskoga prava stoji nasuprot pojam subjektivnoga budžetskog prava, o kojem ovdje i govorimo i na koji mislimo, dok govorimo o parlamentu. U subjektivnom smislu budžetsko pravo parlamenta obuhvaća sva prava narodnog pretstavništva, obzirom na izradu, pretresanje i glasanje, izvršenje i kontrolu izvršenja drž. budžeta, a to sve u odnosu naprama egzekutivi.[1]) To je subjektivno budžetsko pravo u užem smislu. Mnogi pisci razumijevaju to pravo u širem smislu te kažu, da to pravo obuhvaća sva prava i ovlaštenja narodnoga pretstavništva naprama državnoj financijskoj upravi.[2])

Financijske prerogative parlamenta su dvojake. Jedne se tiču svih financijskih pitanja i zakonskih prijedloga, koji se odnose na državne financije, dok se druge tiču samo državnoga budžeta i svakogodišnjega financijskog zakona. U širem smislu obuhvaća dakle budžet-

---

[1]) Dr. W. Neidl: Das Österreichische Budget und Budgetrecht. Wien, 1927., str. 11.

[2]) Jellinek: Handwörterbuch d. Stw. 3. izd. članak »Budgetrecht«. Tako isto i Heckel u Handwörterbuch d. Volkswirtschaft. Kod nas zastupa to gledište prof. dr. M. Todorović: Nauka o financijama II. Budžet. Beograd, 1933., koji tvrdi, da se u nauci upotrebljava samo ovaj širi pojam, što nikako ne stoji. Vidi str. 32. cit. djela. On nazivlje ovaj uži pojam budžetskog prava publicističkim, jer da se je razvio u političko-parlamentarnoj literaturi.

Digitized by Google

sko pravo parlamenta ne samo drž. budžet nego i sve ostale zakone, koji stoje u neposrednoj vezi sa državnim financijama, kao n. pr. zakon o neposrednim porezima, zakon o taksama, o državnim monopolima, o trošarini, o carinama, itd. Svi ti zakoni tiču se neposredno državnih financija, ali i prerogative, koje ima parlamenat kod takvih zakona, daleko su veće nego li kod budžeta. Tako n. pr. zakonodavnu inicijativu za takve zakone ima ne samo egzekutiva nego i parlamenat, i Narodna skupština i Senat, uz stanovite pretpostavke i uvjete. Kao što svaki drugi zakonski prijedlog, tako može i zakonske prijedloge, koji se odnose na financijska pitanja (poreze, takse, monopole, carine itd.) podnositi Narodnoj skupštini svaki narodni poslanik, čiji prijedlog pismeno pomogne najmanje jedna petina članova Narodne skupštine (čl. 63 ustava i § 51. zak. o posl. redu u N. s.). Isto tako može i svaki član Senata podnijeti zakonske prijedloge, koji se odnose na financ. pitanja ,osim budžeta i godišnjeg financ. zakona, čiji prijedlog pomogne najmanje jedna petina članova Senata (§ 51. zak. o posl. redu Senata). Prema tome zakonodavna inicijativa za sve ostale financijske prijedloge ostaje netaknuta parlamentu, osim budžeta i godišnjega financ. zakona, pod uvjetom dakako, da su se ispunili i drugi zakonski uslovi. Medjutim i ova je inicijativa ograničena u toliko, što se tim prijedlozima, koji imaju izvor u Narodnoj skupštini ili u Senatu, ne smiju neposredno izazivati državni rashodi. Malo ima zakonskih prijedloga, koji ne bi bili u vezi sa državnim financijama, te koji ne bi, makar i posredno, izazivali prihode ili rashode u državnom gospodarstvu. U članu 20. zakona o drž. računovodstvu je izričito naglašeno, da svaki prijedlog za državne izdatke potiče od vlade. Narodna skupština odobrava, smanjuje ili odbacuje izdatke, koje vlada traži. Prema tome je i zakonodavna inicijativa parlamenta u stvarima drž. financija ograničena u toliko, što parlamenat ne može sam podnositi takve prijedloge, kojima bi se neposredno izazivali državni rashodi.

Navedeno subjektivno budžetsko pravo parlamenta u užem smislu je u pojedinim fazama državnog budžeta sad veće sad manje, pa ćemo se na svaku od tih faza potanje osvrnuti.

a) izrada državnog budžeta i financ. zakona za taj budžet. — Izrada budžeta i godišnjega financijskog zakona je pridržana skoro u cijelosti egzekutivi. Sama zakonodavna inicijativa je isključivo u rukama vlade. Član 102. ustava kaže, da se državni budžet predlaže Narodnoj skupštini najkasnije mjesec dana nakon njezinoga redovnog saziva. Zakon o državnom računovodstvu na više mjesta izričito kaže, da je zakonodavna inicijativa u rukama egzekutive. Tako se u čl. 13. istoga zakona kaže: »Ministar financija po ovlašćenju kraljevom podnosi Narodnoj skupštini prijedlog drž. budžeta na rješavanje«. Predračun prihoda, kao što i financijski zakon, sastavlja sam ministar financija (čl. 9. z. o d. r.). Za svaku budžetsku godinu ministar financija sastavlja i zaseban godišnji financijski zakon... (čl. 44. z. o d. r.). O tom pitanju nema dakle nikakove sumnje. Zakon o drž. računovodstvu izričito kaže, da je jedini ministar financija ovlašćen, da predlaže drž. budžet i financijski zakon Narodnoj

Digitized by Google

skupštini. Egzekutiva ima ne samo pravo nego i dužnost, da Narodnoj skupštini podnese budžet najkasnije za mjesec dana od dana njenog sastanka u redovnom sazivu (čh. 102. ustava). Pošto redovan saziv Narodne skupštine počinje 20. listopada svake godine, dužnost je egzekutive, da najdalje do 20. studenoga svake godine podnese Narodnoj skupštini budžet na rješavanje, a to sve u smislu ustavnih odredaba.

b) pretresanje i glasanje državnoga budžeta i financ. zakona. — Od onoga časa, kada je prijedlog budžeta po ministru financija predložen Narodnoj skupštini na rješavanje, stupa taj prijedlog u svoju drugu fazu, koja se obično naziva glasanje drž. budžeta. Za budžet i financ. zakon vrijedi u glavnome isti postupak kao što i za svaki drugi zakonski prijedlog, samo što je parlamenat u svojim pravima odluke znatno ograničen. Prijedlog budžeta, čim je podnešen Narodnoj skupštini, daje se na pretres njezinom financ. odboru, koji prijedlog pretresa kao što i ostale prijedloge, koji se odnose na financijske stvari. Taj odbor je dužan, da plenumu N. s. podnese svoj izvještaj, i to većina i manjina odbora. Plenum može prihvatiti i glasovati za izvještaj većine, a može prihvatiti i izvještaj manjine (što se vrlo rijetko dešava u praksi), jer Narodna skupština nije vezana na izvještaj financijskog odbora, koji je postavljen samo za to, da plenumu olakša posao oko utvrdjivanja samog zakonskog prijedloga.

Kod pretresanja posljednjega budžeta u financ. odboru Narodne skupštine išao je posao vrlo sporo, jer je u tom odboru vlada raspolagala sa manjinom. Radi toga je ona na osnovu § 62. zak. o poslovnom redu u Narod. skupštini tražila, da se budžet i financ. zakon oglase kao hitni zakonski prijedlozi i da se rješavaju po skraćenom postupku, a samome odboru da se dade rok od 3 dana, da podnese izvještaj o prijedlogu. Plenum je taj zahtjev vlade prihvatio, te je financ. odbor Narodne skupštine dobio nalog, da u roku od 3 dana podnese svoj izvještaj. Opozicija je taj vladin prijedlog, kao što i zaključak većine u plenumu proglasila kao protuzakonit, te je napustila Narodnu skupštinu. Po našem mišljenju ovaj vladin postupak nije bio učinjen u duhu ustava i zakona o drž. računovodstvu. Po skraćenom postupku, t. j. kada se jedan zakonski prijedlog oglasi kao hitan, može u ime jedne skupine govoriti samo jedan govornik »za« i jedan »protiv« (§ 64. z. o posl. r. u N. s.). Budžet i financ. zakon su tako važni zakoni za Narodnu skupštinu, i za čitavu zemlju, da je za takav zakonski prijedlog teško reći, da se na njega može primijeniti ustanova § 62. z. o poslovnom redu u N. s. Takvim postupkom postaje čitavo budžetsko pravo parlamenta uzaludnim, jer se njegovim članovima onemogućuje, da uzmu učešća u samoj raspravi. Budžet i financ. zakon nisu obični zakonski prijedlozi. Ustav i zakon o drž. računovodstvu propisuju, kada se moraju i od koga predložiti Narodnoj skupštini. Po ustavu dužna je vlada, da najkasnije do 20. studenoga svake godine predloži budžet N. s. na rješavanje. Dužnost je dalje vlade, da Narodnoj skupštini dade mogućnost, da o tom prijedlogu pretresa na vrijeme, t. j. vlada se je dužna starati, da Narodna skupština bude na vrijeme sazvana za rješavanje tog prijedloga. U § 67. zak. o poslov. redu u N. s.

Digitized by Google

se kaže, da se pretres i konačno primanje prijedloga zakona o državnom budžetu i financ. zakonu mora svršiti u roku od 2 mjeseca. Prema tome Narodna skupština ima najmanje rok od dva mjeseca, u kome ima primiti budžet, a ta se dva mjeseca računaju od onoga dana, kada je Narodna skupština doista došla u mogućnost, da o tom prijedlogu rješava, a ne možda od 20. studenoga, kada je primila budžet.

Makar da u samome zakonu o poslovnom redu u Narodnoj skupštini nema ništa o tome, da li se prijedlog drž. budžeta može oglasiti kao hitan ili ne, držimo, da ni po samom duhu toga zakona, a niti po duhu ustava, takav prijedlog ne može biti oglašen kao hitan, jer ako se to dopusti, onda postaje svako budžetsko pravo parlamenta uzaludno.

Isti postupak sa prijedlogom drž. budžeta biva i u Senatu. Ovaj ima takodjer svoj financijski odbor po uzoru Narodne skupštine. Ni u Senatu nije plenum vezan na izvještaj većine ili manjine.

Prava parlamenta u pogledu glasanja budžetskog prijedloga su znatno ograničena. Ustav izričito propisuje, da »Narodna skupština ne može predložene partije uvećavati, a može ih smanjivati i izostaviti« (čl. 102. ustava). Zakon o drž. računovodstvu kaže pak, da prijedlog za sve državne izdatke potječe od vlade. Narodna skupština odobrava, smanjuje ili odbacuje izdatke, koje vlada traži (čl. 20. z. o d. r.). Sve to vrijedi i za Senat, makar da ustav i zakon o drž. rač. govore samo o Narodnoj skupštini, jer Narodna skupština ne može u budžetskim stvarima imati manje prerogative od Senata. — obratno, ona ima znatno veće prerogative, kako ćemo poslije vidjeti. Razlog, zašto je ograničena inicijativa parlamenta u stvarima državnih rashoda, leži u tome, što je u savremenoj državi uvodjenjem općeg prava glasa parlamenat postao pravi uzročnik rasipnosti u drž. gospodarstvu. Umjesto da parlamenat drži na uzdi egzekutivu u pitanju rashoda (kako je to i bilo u srednjem vijeku, dok su staleži odobravali kralju subsidija), dogadjalo se je, da su baš članovi parlamenta svojim amandmanima za nove izdatke i rashode u mnogo slučajeva skrivili mnoge suvišne državne izdatke i time često stavili u pitanje i ravnotežu budžeta. Ova pojava ima se pripisati činjenici, što su uslijed općega prava glasa dolazili u parlamenat ljudi, koji su smatrali, da je u interesu njihovih birača, da državni rashodi budu što veći, a time i imućnije klase što više oporezovane.

Inicijativa dakle za državne rashode leži u rukama vlade, a parlamenat može predložene izdatke smanjivati, izostaviti ili odbaciti. Što se tiče odbijanja pojedinih stavaka i partija, o tome smo na čistu. I ustav i zakon o drž. rač. daju parlamentu izričito pravo, da pojedine po vladi predložene partije odbacuju, u koliko to smatra za potrebno. Pitanje je samo, da li naš parlamenat ima pravo, da u cijelosti odbije ili odbaci po egzekutivi predloženi drž. budžet. O tom pitanju ćemo napose naknadno govoriti.

c) Izvršenje državnoga budžeta i financ. zakona. — U ovoj trećoj fazi državnoga budžeta nema parlamenat uopće nikakva utjecaja, jer već iz same naravi stvari proizlazi, da se za izvršenje drž. budžeta i financ. zakona ima brinuti egzekutiva, koja je zvana, da se brine za izvršenje svih zakona, pa tako i ovoga. Izvršenje

Digitized by Google

tog zakona mora se kretati u okviru samog tog zakona i općih državnih zakona, kao što i u okviru ovlaštenja, koja je vlada dobila financijskim zakonom.

d) kontrola izvršenja državnoga budžeta i financ. zakona. — Da li se je izvršenje državnoga budžeta kretalo u okviru zakona, o tome ima da kaže svoju riječ vrhovni računski sud — glavna kontrola, koja ispituje rad svih onih, koji su bili zaposleni kod izvršenja državnoga budžeta. Konačnu kontrolu ima i sam parlamenat, kojemu mora vlada svake godine predložiti završni račun za isteklu budžetsku godinu. Ova završna kontrola parlamenta o izvršenju državnoga budžeta je bez vrijednosti i može se reći, da je postala u svim skoro državama jedna puka formalnost. Stvarno se može reći, da je pravo parlamenta u ove dvije posljednje faze drž. budžeta minimalno.

Preostaje nam nakon gore razloženoga još, da ispitamo, da li, i u koliko ima parlamenat pravo, da odbije pojedine ustanove financijskog zakona, kojima se mijenjaju postojeći organski zakoni, koji su bili doneseni po parlamentu redovitim zakonodavnim putem. Redoviti zakonadavni put vrlo je spor i u mnogo slučajeva za egzekutivu neugodan. Često se dogadja u životu pojedine zemlje, da se pojavi nužda, da se u bilo kojem postojećem zakonu učine potrebne preinake, koje zahtijevaju nove prilike. U koliko vlada raspolaže u parlamentu sa jednom posvema sigurnom i velikom većinom, može ona takve izmjene postojećih zakona donašati i redovitim zakonadavnim putem. U koliko pak egjekutiva ne raspolaže sa takvom većinom, ili pak u pojedinom konkretnom slučaju drži, da bi u parlamentu teško proturala stanovitu izmjenu kojega zakona, onda ona nastoji, da izmjene organskih zakona protura kroz financ. zakon, te na taj način prihvat tih izmjena učini ovisnim od prihvata samoga financ. zakona.

U tom pravu se je bila razvila praksa u svim državama, da su se u financ. zakone unašale i takve odredbe, koje sa izvršenjem drž. budžeta nisu imale nikakve veze. Tim putem uspijevala je vlada, da progura u parlamentu često i takve izmjene organskih zakona, koje ne bi nikada bile prihvaćene, da su bile iznesene redovitim zakonodavnim putem. U teoriji je oduvijek bilo osporavano pravo egzekutive, da na ovdje opisani način ishodi i provede pojedine zakonske reforme. Zato je u zakonodavstvu novijeg vremena izričito zabranjeno, da se u prijedlog financ. zakona unašaju odredbe, koje se ne odnose na izvršenje samoga budžeta. Tako je na pr. u Sjedinjenim američkim državama po novom zakonu o drž. računovodstvu (Budget and Accounting, od god. 1921.) izričito zabranjeno unašati u prijedlog financ. zakona takve odredbe, koje nemaju ništa zajedničkog sa izvršenjem budžeta. Ove se odredbe zovu »riders«. Isto tako i u Njemačkoj, gdje je zakonom o drž. računovodstvu od god. 1921. (Reihshaushaltordnung) uveden tako zvani »Bepackungsverbot«.

Naš zakon o drž. rač. potječe još iz god. 1910. U njemu nigdje izričito ne stoji, da se u prijedlog financ. zakona ne mogu unašati odredbe, koje sa izvršenjem drž. budžeta nemaju nikakve veze. Iz čl.

Digitized by Google

44. toč. 7. istoga zakona, koja kaže, da financ. zakon »obuhvaća odredbe za balansiranje budžeta i druge, koje imaju da važe za dotičnu godinu, a nisu protivne ovome zakonu« (t. j. zakonu o drž. rač.), dade se čak zaključiti, da su takve odredbe i dopuštene, samo ako nisu protivne zak. o drž. rač. Zato se je kod nas i razvila praksa, da su se u financ. zakon unašale odredbe, koje nisu imale upravo nikakve veze sa izvršenjem drž. budžeta, a ta praksa postoji već od godine 1919. Baš radi te i takve prakse postalo je kod nas sporno pitanje, da li i te zakonske odredbe važe samo za godinu dana, ili je njihova važnost trajne naravi. Član 46. zak. o drž. rač. kaže, da »sva ovlašćenja unijeta u godišnji financ. zakon važe samo za godinu, za koju je on i odobren«. Dok je postojao vidovdanski ustav ova je praksa bila općenita, a kada je god. 1931. donesen novi ustav, nastavila se je ista praksa sve do danas. I sam Senat, koji se je ove godine stavio na stanovište, da se postojeći organski zakoni ne mogu mijenjatii odredbama unesenim u godišnji financ. zakon, odobrio je prošlih godina, t. j. od god. 1932. pa dalje, sve financ. zakone, koji su sadržavali izmjene postojećih organskih zakona.[3]) Ova praksa, koju je kroz zadnjih nekoliko godina odobrio i sam Senat, nije protivna današnjemu zakonu o drž. računovodstvu, pa zato nije bio umjestan prigovor Senata, da vlada nije ovlaštena, da u prijedlog financ. zakona unaša i takve odredbe, kojima se mijenjaju postojeći zakoni. U pomanjkanju izričite zabrane po zak. o drž. rač. razvila se je parlamentarna praksa, koja to pravo dopušta egzekutivi. U novom zakonu o drž. rač. od god. 1934., koji još doduše nije stupio na snagu, je predvidjeno, da financ. zakon može sadržavati i odredbe, kojima se mijenjaju i dopunjuju postojeći zakoni, samo što ovaj novi zakon izričito naglašava, da i ovakve odredbe prestaju važiti po isteku budžetske godine, kao što i sve ostale odredbe financ. zakona (§ 13. t. 4. novoga zak. o d. r.).

II. Budžetsko pravo Narodne skupštine u odnosu naprama Senatu i obratno naprama Narodnoj skupštini. — Ovdje imamo ispitati budžetsko pravo pojedinog doma, t. j. budžetsko pravo Narodne skupštine s jedne strane te Senata s druge strane u njihovom medjusobnom odnosu, kao višega i nižega doma. Financ. prerogative našega parlamenta kao cjeline bar su donekle utvrdjene i ograničene i u ustavu i u zak. o drž. računovodstvu. Naprotiv prava pojedinog doma u stvari drž. budžeta i godišnjeg financ. zakona nisu ni u jednom zakonskom tekstu nabrojena ni ograničena, tako da smo prisiljeni, da ta medjusobna prava utvrdimo iz duha samoga zakona, ili pak iz parlamentarne prakse. Medjutim i u jednom i u drugom ovom pravcu nailazimo na poteškoće. Zakon o drž. rač. je donesen u vrijeme, kada kod nas uopće nije bilo gornjega doma. U njem dakle ne možemo nikako — ni po samome duhu njegovom — naići na prava Senata. Ustav pak od god. 1931., koji je

---

3) Tako je n. pr. financ. zakon prije 3 godine sadržavao mnoge odredbe, kojima se je mijenjalo postojeće organizaciono zakonodavstvo, koje se odnosi na naše sudstvo. U prošlogodišnjem financijskom zakonu bilo je mnogo odredaba, kojima se je znatno izmjenio zakon o neposrednim porezima, a sve je to odobrio Senat.

Digitized by Google

predvidio i gornji dom, je donesen tek nedavno, tako da se nije mogla razviti ni parlamentarna praksa u željenom pravcu. Konačno i sam taj ustav od god. 1931., u onome dijelu, koji govori o budžetu i o drž. gospodarstvu, spominje izričito samo Narodnu skupštinu, a tek na dva mjesta govori i o narodnom pretstavništvu, dok Senat nigdje izričito ne spominje. U članu 102. ustava se kaže, da narodno pretstavništvo svake godine odobrava drž. budžet, koji vrijedi za godinu dana. To je jedini član ustava, iz kojega se razabira, da i Senat ima pravo da odobrava drž. budžet, jer narodno pretstavništvo (u širem smislu) obuhvaća Narodnu skupštinu i Senat, makar da ovaj nije neposredno biran od naroda.

Ni zakon o drž. rač., a ni ustav od god. 1931. ne daju nam dakle mogućnosti, da sa sigurnošću utvrdimo i prava Narodne skupštine i prava Senata u pogledu odobravanja drž. budžeta. Iz odredaba ustava, koje govore o drž. gospodarstvu (čl. 102-107.), možemo zaključiti samo to, da Narodna skupština ima pravo prvenstva pred Senatom u pretresanju i odobravanju drž. budžeta. Čl. 102. ustava kaže doslovce: »Budžet mora se podnijeti N a r o d n o j s k u p š t i n i najkasnije za mjesec dana od dana njenog sastanka u redovnom sazivu. Jednovremeno sa budžetom podnosi se Narodnoj skupštini na uvidjaj i odobrenje i z a v r š n i r a č u n p o s l j e d n j e i s t e k l e r a č u n s k e g o d i n e«. Iz ove odredbe nedvoumno proizlazi, da Narodna skupština ima pravo prvenstva u pretresanju i odobravanju drž. budžeta, jer ustav nalaže, da se budžet mora podnijeti Narodnoj skupštini, a ne kaže: narodnom pretstavništvu. To pravo prvenstva vrijedi za završni državni račun, makar bi se iz ustanove čl. 107. ustava moglo zaključiti, da to prvenstvo ne postoji. Kada ne bi bilo izričite ustanove čl. 102., koja kaže, da se i državni završni račun mora podnijeti Narodnoj skupštini na odobrenje, onda bi nas ustanova čl. 107. zadnja al.. koja govori o narodnom pretstavništvu, mogla zavesti u bludnju i držati u dvoumici , da li i za završni račun vrijedi pravo prvenstva Narodne skupštine.

U čem se dakle sastoji pravo budžetskog prvenstva i što u sebi to pravo uključuje? U svim zapadno-evropskim državama, a i u ostalim državama civilizovanoga svijeta, uživa donji dom pravo prvenstva pretresanja i odobravanja drž. budžeta, a to s razloga, što je donji dom pravi pretstavnik najširih narodnih slojeva, dok je gornji dom najvećim dijelom pretstavnik malobrojnih staleža, a u većini slučajeva nije ni biran neposredno od tih staleža. Iz tih razloga svi ustavi priznavaju pravo prvenstva donjega doma u pretresanju i odobravanju drž. budžeta. Pita se se sada, koje prerogative su spojene sa tim pravom prvenstva?

Teorija budžetskog prava pozabavila se je tim pitanjem, te je tomu pravu prvenstva donjeg doma, iz ustavnih, financijskih i političkih razloga, dala veliku važnost. Prof. G. Jèze, koji važi kao najbolji savremeni poznavalac teorije budžetskog prava, kaže na jednom mjestu: »Pravo prvenstva (priorité) u financijskim stvarima znači pravo preimućstva (primauté). Onaj dom, koji prvi votira budžet, je

Digitized by Google

gospodar nad tim budžetom«.[4]) U stvari i jest tako, jer onaj dom, koji je zvan, da iskoristi najveći dio slobodnog vremena za pretresanje i glasanje drž. budžeta, postaje ipso facto i gospodar situacije, jer može odugovlačenjem rasprave skoro u cijelosti izigrati pravo drugoga doma za pretresanje tog istog budžeta. To se doduše nastoji pojedinim zakonskim ustanovama ograničiti i onemogućiti, ali i to sa malo uspjeha.[5])

U teoriji pridaje se pravu prvenstva donjega doma sad veći sad manji opseg. Oni, koji to pravo tumače usko, tvrde, da su u financ. stvarima u pravilu oba doma jednakopravna, a da je pravo prvenstva samo izuzetak od toga pravila, pa da se zato tomu pravu ne smije davati veća važnost. Donji dom samo ima pravo, da prvi pretresa drž. budžet, ali čim je taj budžet došao u gornji dom, ima ovaj jednaka prava kao i donji dom, a napose ima pravo, da ga po volji mijenja. Oni pak, koji široko tumače pravo prvenstva donjega doma tvrde, da se to pravo proteže ne samo na budžet nego i na sve zakone, koji se odnašaju na financ. pitanja. Osim toga tvrde, da je gornji dom ograničen u toliko, što može budžet kao cjelinu prihvatiti ili otkloniti, ili pak pojedine kredite sniziti. Naprotiv nema prava, da one kredite, koje je brisao donji dom, povisi, ili pak da one poreze, koje je donji dom ukinuo, ponovno uspostavi.[6]) G. Jèze dobro primjećuje, da onim časom, kada se u financ. stvarima gornjemu domu prizna pravo izmjene onih stavaka i prijedloga, koje je donji dom već prihvatio, nastaje mogućnost sporova izmedju obadva doma. U drugom zakonodavnom radu ovi sporovi ne mogu imati osobito štetnih posljedica, ali u stvarima drž. budžeta mogu izazvati teške posljedice za čitavu zemlje. To se je moglo dogoditi i kod nas ove godine u sporu, koji je nastao izmedju Narodne skupštine i Senata. Da je Narodna skupština ostala na svome stanovištu, ne bi drž. budžet bio nikako izglasan na vrijeme.

Kakvo značenje i kakvu važnost može se kod nas pridati pravu Narodne skupštine, da prva pretresa i glasa drž. budžet; da li se to pravo može tumačiti — po slovu i duhu zakona — u užem ili širem smislu? Na ovo je pitanje teško odgovoriti. Čl. 102. ustava spominje doduše, da se budžet mora podnijeti Narodnoj skupštini, pa u trećoj al. ovoga člana nastavlja: Narodna skupština ne može predložene partije uvećati, a može ih smanjivati i izostaviti. O Senatu nema nigdje ni spomena, već se jedino u čl. 102. kaže općenito, da narodno pretstavništvo odobrava drž. budžet. Iz gornjih ustanova čl. 102. ustava ne može se — po našem mišljenju — neposredno zaključiti na to, da Senat ne bi imao pravo, da po Narodnoj skupštini prihvaćeni budžet mijenja, ali obzirom na to, da gornji dom nije neposredno biran od

---

[4]) G. Jeze: Théorie générale de budget, Paris, 1922., navodimo po njem. izdanju od dr. F. Neumarka: Allgemeine Theorie des Budgets, Tübingen, 1927, str. 303.

[5]) Tako je n. pr. u § 67. zak. o posl. redu u N. s. odredjeno, da se pretres i konačno primanje prijedloga zakona o drž. budžetu i financ. zakonu mora svršiti u roku od dva mjeseca, dok za Senat nema nikakvog roka, jer on i onako mora do 1. travnja biti gotov sa pretresom budžeta.

[6]) Jèze—Neumark: Op. cit., str. 303.

Digitized by Google

naroda, i obzirom na činjenicu, da je Narodna skupština ona, koja ima da daje politički pravac vlade, smatramo, da je pravo gornjeg doma ograničeno i da Narodna skupština ima kvalificirano pravo prvenstva, a ne samo obično pravo.[7]) Ona mora imati odlučnu riječ u financ. programu vlade, napose pak u budžetu. Ovo tim više, što je Narodna skupština jedina prava pretstavnica širokih narodnih slojeva, koji su zvani, da snašaju teret državnih rashoda i prihoda.

Na ovo stanovište stavila se je i Narodna skupština — što je i razumljivo, jer se radi o jezinim pravima — kada je, prije nego je izglasala po Senatu učijene izmjene financ. zakona, prihvatila rezoluciju, da se njezino glasanje ne smije i ne može smatrati kao praecedens za buduće slične slučajeve. Time je Narodna skupština nastojala osujetiti, da se razvije — u pomanjkanju izričitih zakonskih odredaba — takva parlamentarna praksa, kojom bi se okrnjila njezina prava u pogledu glasanja i odobravanja drž. budžeta.

Čini nam se, da je i sam Senat stao na staovište, da je pravo prvenstva Narodne skupštine u stvarima drž. budžeta kvalificirano pravo, a ne obično prvenstvo i ništa više. To se dade zaključiti odatle, što je čitavi Senat jednoglasno glasovao za računski dio budžeta onako, kako je prihvaćen od Narodne skupštine, bez ijedne ma i najmanje promjene. Time je Senat priznao, makar i implicite, da je pravo Narodne skupštine neosporno. Medjutim Senat se je htio poslužiti svojim pravom kod glasovanja financ. zakona, smatrajući da, iako nije ovlašten dirati sam računski dio budžeta, ipak ima pravo, da mijenja financ. zakon kao svaki drugi zakonski prijedlog. Senat je time stao na stanovište, da su drž. budžet i godišnji financ. zakon dva zasebna zakonska prijedloga. Zato je na koncu pojedinih partija i ministarstava donesen i posebni votum za čitavi računski dio budžeta, makar da takav votum nije predvidjen ni ustavom ni zakonom o drž. rač. Ovo stanovište Senata, po kome bi računski dio budžeta i sam financ. zakon predstavljali svaki za sebe jedan zaseban zakonski prijedlog, nije opravdano, a niti na zakonu osnovano. Drž. budžet je jedna jedinstvena cjelina. On se sastoji od financ. zakona u užem smislu, koji u glavnome sadržava zakonska ovlašćenja za izvršenje samoga budžeta, te od računskoga dijela, koji sadržava samo u tabelarnom pregledu ovlaštenja pojedinih ministara, kako su sadržana u tekstu samoga zakona. U širem smislu sve je to financ. zakon, jer je računski odnosno tabelarni dio budžeta sastavni dio financ. zakona. Zato u početku svakog godišnjeg financ. zakona stoji odredba, da je budžet rashoda i prihoda, kako je prikazan u tabelama, sastavni dio financ. zakona. Tako kaže i zakon o drž. rač. (čl. 44): »Financ. zakon, kao dio drž. budžeta, čini jednu cjelinu sa predračunom odnosno budžetom državnih prihoda i rashoda«. Na drugom mjestu opet kaže isti zakon (čl. 3): »državni budžet sastavljen je iz financ. zakona i budžeta prihoda i rashoda«.

---

[7]) Prof. Todorović: l. c. str. 177., kaže, da bi se u o kudici ustavnih odredaba, moralo, sa pravnog gledišta, doći do solucije, da su oba doma jednakopravna, jer je jednakost domova pravilo, a nejednakost izuzetak.

Digitized by Google

Očito je dakle, da je drž. budžet jedna jedinstvena cjelina, koja samo iz razloga praktičnosti i preglednosti sadržaje umjesto zakonskog teksta mnogo tabela, ali koje nemaju svoje zakonske individualnosti, već su satavni dio samog financ. zakona, na koji se i odnašaju. Samo je pogrješna terminologija skrivila, da su se za istu stvar počela upotrebljavati dva pojma i dvije riječi, dok je to u stvari jedna te ista stvar i jedan te isti zakon. U suštini može se kod drž. budžeta govoriti samo o prijedlogu financ. zakona, te ako ovaj nije prihvaćen, onda ipso facto nije prihvaćen ni računski dio budžeta. Naš Senat je naprotiv prihvatio u cijelosti računski dio budžeta, koji uopće nema svoje zakonske individualnosti, jer on bez financ. zakona uopće ne znači ništa, dok je odbio sam prijedlog financ. zakona, kako je bio prihvaćen od Narodne skupštine.

Da je doista u Senatu postojalo uvjerenje, da su financ. zakon i predračun rashoda i prihoda dva zasebna zakonska prijedloga, i prema tome da se zasebno mogu glasati i odobravati, vidi se i po tome, što su neki govornici upućivali na to, da se može desiti, da Narodna skupština ne usvoji po Senatu učijene izmjene, a u tom slučaju, da bi se prijedlog financ. zakona morao u ovome zasjedanju skinuti sa dnevnoga reda u smislu § 66. zak. o posl. redu u Narodnoj skupštini i u smislu analogne ustanove u zak. o posl. redu u Senatu, koja kaže: »Za slučaj da se Senat i Narodna skupština u prijemu jednog zakonskog prijedloga u cjelini ili u pojedinostima ne saglase, smatra se da je prijedlog odbijen i u istom sazivu se o njem ne može više ponovno rješavati.« Pozivanje na ovu zakonsku ustanovu bilo je potpuno promašeno. Finan. zakon sa predračunom rashoda i prihoda nije običan zakonski prijedlog, koji se može po volji u svako vrijeme staviti i skidati sa dnevnog reda. Ustav i zak. o drž. rač. točno propisuju, po kome, gdje i u koje vrijeme se ima prijedlog financ. zakona podnijeti; kako, kada i od koga mora biti prihvaćen. Čl. 1. zak. o drž. rač. kaže, da je drž. budžet j e d n o g o d i š n j i z a k o n, a ustav kaže, da budžet odobrava narodno pretstavništvo i da on vrijedi za godinu dana. Prema tome se prijedlog financ. zakona ne može skinuti sa dnevnoga reda, dokgod ne bude u tom zasjedanju prihvaćen, pa ma u bilo kakvom obliku, jer se ne može zamisliti, da bi ijedna država mogla trajno biti bez gospodarskoga plana. U slijedećem sazivu nema taj prijedlog više svoj raison d'être, jer se za slijedeći saziv mora drugi prijedlog pripremiti. Ako država mora svake godine imati svoj budžet, svoj gospodarski plan za buduću periodu vremena, onda ona mora imati i odredbe za izvršenje toga plana, a financ. zakon i ne sadržava redovito ništa drugo, nego te i takve odredbe.

Iz ovih razloga se ne može ni u kojem slučaju primijeniti na financ. zakon ustanova § 66. zak. o posl. redu u Narodnoj skupštini i u Senatu, jer je financ. zakon jednogodišnji zakon. Po tome se vidi, da je u Senatu postojalo mišljenje, da se prijedlog financ. zakona može odijeliti od samog računskoga dijela njegovog, kada su se govornici pozivali na gornju zakonsku ustanovu. Izgleda, da je naknadno i sam Senat uvidio, da njegov prihvat i odobrenje samoga računskog

Digitized by Google

dijela budžeta nema apsolutno nikakve praktične vrijednosti, kada je čitavi budžet, i računski i tekstualni njegov dio, morao da se vrati Narodnoj skupštini na ponovni pretres prije, nego li je mogao dobiti zakonsku snagu.

Kako će se u buduće razviti parlamentarna praksa u pogledu prava Narodne skupštine i Senata, napose što se tiče prerogativa u stvarima budžeta, teško je predvidjeti, ali po svemu izgleda, da će se pravo prvenstva Narodne skupštine razvijati u pravcu sve većih ovlasti.

III. Pravo parlamenta, da u cjelosti odbije državni budžet. — Do sada smo iscrpli prvi dio našega pitanja, koje je kod nas prigodom posljednje debate u parlamentu bilo mnogo pretresano. Drž. budžet je prihvaćen i on je već 1. travnja o. g. stupio na snagu, zajedno sa izmjenama, koje je Senat učinio u financ. zakonu. Nakon oštre rasprave prevladao je razum i država je dobila svoj godišnji gospodarski plan. Već prigodom debate u parlamentu, kada se je vidjelo, da ovaj vjerojatno ne će na vrijeme odobriti drž. budžet, postavilo se je pitanje, da li naš parlamenat ima ovlasti, da u cijelosti odbije po egzekutivi predloženi budžet, ili drugim riječima, da li budžetsko pravo parlamenta odobravati drž. budžet sadržaje u sebi i pravo odbijanja budžeta u cijelosti.

Poteškoća naime sastojala se je u tome, što je ove godine budžet morao biti odobren po narodnom pretstavništvu, pa makar i nakon 1. travnja. Prošle godine se je gospodarilo u drž. gospodarstvu dvanaestinama na temelju budžeta iz god. 1934/1935. a zakon o drž. računovodstvu (čl. 33. al. 4) izričito kaže, da drž. budžet istekle budžetske godine ne može ni u kojem slučaju ni obliku važiti više od godine dana osim one, za koju je prvobitno bio odobren. Radi toga ne bi bilo ništa pomoženo situaciji, da je Narodna skupština bila raspuštena, jer ne bi mogla doći do primjene ustanova čl. 103. ustava. Po ovoj ustanovi budžet istekle računske godine produžuje se ukazom za 4 mjeseca, ako je Narodna skupština raspuštena prije, nego li je budžet riješen. Tako se je dogodilo prošle (1935) godine. Ove godine nije se to moglo ni u kojem slučaju opetovati, jer postoji izričiti propis čl. 33. zak. o drž. rač., po kome se samo jedne godine može dvanaestinama gospodariti.

Obzirom na takvo stanje stvari smatrali su mnogi kod nas, da bi pravo parlamenta: ne odobriti državni budžet u onome obliku i visini kako ga je predložila vlada, — ako se parlamenat doista tim pravom posluži — moglo obustaviti čitavi ekonomski i politički život zemlje, pa su iz tih razloga mnogi poricali to pravo parlamentu. U teoriji postoje dvije struje: jedna je njemačka, a druga francusko-belgijska. Prva struja, koju najvećim dijelom sačinjavaju stariji njemački teoretičari, stoji na stanovištu, da parlamenat nema apsoluntoga prava, da odbije drž. budžet u cijelosti, kako je predložen po egzekutivi. Dr. W. Neidl, kaže, da već iz ustavnih razloga ne može postojati apso-

Digitized by Google

lutno pravo parlamenta odbiti budžet u cijelosti.[8]) Na drugom opet mjestu kaže: »pravo odobravati državni budžet jest pravo čije izvršivanje je dužnost«.[9]) Kod njemačkih pisaca doista postoji mišljenje, da parlamenat ni u kojem slučaju ne može budžet u cijelosti odbiti. Razumije se samo od sebe, da parlamenat ne može apsolutno trajno odobravati budžet, već samo relativno za neko vrijeme, ili nekom odredjenom ministarstvu, ili u nekom odredjenom obliku. Radi se samo o tome, da li parlamenat može budžet kao cjelinu odbiti ili ne, jer svatko znade da u nekom obliku i nekom ministarstvu budžet mora biti odobren. Mišljenje njemačkih pisaca osniva se na parlamentarnoj praksi iz godina 1863/1866, kada je Bismarck kroz tri godine mimo donjeg doma vodio državne inancije, jer se je donji dom bio odupro, da odglasa vojničke kredite, te odbio budžet u cijelosti. Stariji njemački teoretičari od reda poriču pravo parlamentu, da u cijelosti odbije budžet, tako naročito Laband i Gneist. Ovaj potonji nazvao je takav čin parlamenta kao »actus inanis«.[10]) Većina njemačkih teoretičara polazi sa stanovišta, da se odbijanjem drž. budžeta en bloc stavlja u pitanje opstanak same države kao cjeline.

Nasuprot ovomu njemačkomu stanovištu postoji francusko-belgijska teorija budžetskog prava parlamenta, čiji odlični pretstavnici su prvi u tančine obradili ovu materiju. Medju ove teoretičare spadaju P. Leroy Beaulieu, R. Stourm. E. Allix, te danas dobro poznati G. Jèze i na koncu Belgijanac H. Matton. Već je R. Stourm dobro primjetio, da od onog časa, otkada pravo odobravati javne prihode i rashode pripada pretstavnicima naroda, imaju ovi pretstavnici takodjer i pravo, da te prihode i rashode ne odobravaju, jer je to pravo nužna posljedica prvoga. Pravo odobravati nešto ne bi se moglo shvatiti bez njegove logičke suprotnosti, t. j. bez prava: ne odobravati.[11]) Na ovu misao nadovezuje H. Matton: Jedno bez drugoga (t. j. pravo odobravati bez prava ne odobravati) gubi čitavu svoju vrijednost, čak i samo značenje prava.[12]) Allix pak kaže doslovno, da je njemačka teorija budžetskog prava parlamenta, prema kojoj ovaj nema prava, da u cijelosti odbije državni budžet, bila negacija samoga budžetskoga prava, te dodaje, da je pravo odbijanja drž. budžeta najveći čuvar parlamentarnih sloboda i narodne volje.[13])

---

8) Es kann ein absolutes Recht, das Budget zu verweigern, schon aus Gründen der Verfassungsordnung, nicht geben. Dr. W. Neidl l. c. str. 61.

9) Das Budgetbewilligungsrecht ist ein Recht dessen Ausübung Pflicht ist. Neidl, ibid. str. 62.

10) Nach unserem Verfassungsrecht würde eine solche Verweigerung ebenso unconstitutionell (actus inanis) sein, wie nach englischem Recht... So hat ein Verzicht der Volksvertretung auf ihre Mitwirkung und jedes sonstige Nichtzustandekommen eines Etatgesetzes nur die Wirkung, dass die Minister ohne die nähere Directive die finanzielle Ausführung der Staatsfunktionen auf eigene Verantwortung zu übernehmen haben. Dr. R. Gneist: Gesetz und Budget, Berlin 1879.

11) R. Stourm, Le budget, 6. izd. str. 377.

12) H. Matton: Précis de droit budgétaire belge, Bruxelles 1908, str. 119—120.

13) Le refus du budget est donc la sûpreme sauvegarde des libertés parlementaires et de la volonté nationale. Allix: Traité élémentaire de science des finances, 4. izd. Paris 1920, str. 2.

Digitized by Google

Njemački pisci stavljali su se u glavnome na navedeno stanovište, da se odbijanjem budžeta »en bloc« stavlja u pitanje sam opstanak države, jer su čitavi taj problem promatrali samo sa pravnoga i skoro bi rekli i s k l j u č i v o sa pravnoga gledišta. Za njih je to bilo jedno čisto pravno pitanje, zato su i naglašavali, da je to pravo parlamenta sa gledišta ustava upravo nemoguće i zamisliti. Nasuprot tome naglašava G. Jèze, da se tu ne radi ni o kakvom pravnom pitanju, nego o čisto političkom pitanju, jer parlamenat ne odbija budžet iz obijesti nego zato, jer drži da egzekutiva nije vrijedna, da joj se izglasa budžet, odnosno pojedini ministri unutar vlade ne uživaju povjerenje parlamenta. Ako se ovaj problem gleda i sa pravnoga gledišta, kako to čine njemački pisci, još uvijek nisu posljedice ne odobrenja drž. budžeta od strane parlamenta tako strašne, kako to hoće da prikažu i pristalice njemačke teorije[14]). Jèze kaže, da u tom slučaju treba razlikovati dvije skupine država. U jednu skupinu spadaju države, u kojima je egzekutiva ovlaštena, da ubira državne poreze i ostale namete bez obzira na to, da li je državni budžet izglasan ili nije, a to su države, u kojima opći državni zakoni o porezima, carinama, trošarinama itd., vrijede sve dotle, dok ne budu ukinuti. U takvim državama ovi opći zakoni nisu jednogodišnji zakoni, nego imaju trajnu vrijednost bez obzira na budžet. U drugu pak skupinu spadaju takve države, u kojima opći zakoni o neposrednim i posrednim porezima vrijede samo iz godine u godinu, te se svake godine u drž. budžetu mora izričito naglasiti, da se na temelju njih mogu ubirati drž. porezi od državljana. Porezni zakoni u takvim državama jesu jednogodišnji zakoni, te oni nemaju nikakve snage niti vežu gradjane, u koliko za dotičnu godinu budžet nije izglasan i dokle nije izglasan. U ovu skupinu država spadaju n. pr. Francuska i Belgija, a i naša država, kako ćemo poslije vidjeti.

U onim državama, u kojima porezni zakoni nisu jednogodišnji zakoni, u kojima dakle egzekutiva može, makar da budžet i nije izglasan, i dalje ubirati drž. poreze, nema budžetsko pravo parlamenta, da u cijelosti odbija drž. budžet, skoro nikakve važnosti, bar ne s pravne strane. To je udarac po vodi, kako to slikovito kaže G. Jèze. Naprotiv u onim državama, u kojima su porezni zakoni jednogodišnji zakoni, te u kojima je egzekutivi zabranjeno, da ubira državne poreze i ostale namete, dok budžet nije izglasan, može odbijanje drž. budžeta od strane parlamenta imati s pravne strane posljedica, makar da stvarno ni u tim državama takvo odbijanje ne može prouzročiti veće poremećaje u drž. životu.[15])

I kod nas su se mnogi pisci pozabavili ovim pitanjem, i to napose pisci državnoga i upravnoga prava. Ovdje ćemo spomenuti mišljenje jednog od naših najpoznatijih teoretičara, prof. Slobodana Jovanovića. On razlikuje takodjer dvije skupine država, te kaže: »Da li parlamentu pripada pravo budžetskoga odbacivanja, to zavisi od toga, da li je jedna država usvojila parlamentarni režim ili nije. U

---

14) Jèze—Naumark, l. c. str. 50.
15) Jèze—Neumark: l. c. str. 50—51.

Digitized by Google

državi, koja je usvojila parlamentarni režim, to se pravo mora parlamentu priznati, pošto se parlamentarni režim inače ne bi mogao ostvariti. Naprotiv, u državi, koja nije usvojila parlamentarni režim, pravo parlamenta na odbacivanje cijeloga budžeta nema nikakvoga smisla. Ono ne stoji u neposrednoj vezi s financ. kontrolom, koju parlamenat vrši nad vladom, kada o budžetu rješava. Ono je samo jedno sredstvo za parlamenat, da vrši nad vladom jednu drugu kontrolu a ne financijsku — to je kontrolu političku. Što više, u tim državama, gdje politička odgovornost vlade pred parlamentom ne postoji, bilo bi opasno dati parlamentu pravo budžetskog odbacivanja. Posredstvom toga prava bi parlamenat mogao, posrednim načinom, utvrditi svoju političku kontrolu nad vladom, i ako mu se ona, načelno, ne priznaje.«[16]) Iz ovoga se vidi, da S. Jovanović ne priznaje parlamentu pravo odbacivanja drž. budžeta u cijelosti, u koliko u takvoj državi nije usvojen i parlamentarni režim.[17]) On kaže, da takvo pravo u državi bez parlamentarnog režima nema nikakvoga smisla. Ovome nasuprot kaže Jèze, da odbacivanje budžeta u cijelosti u onim državama, koje nemaju parlamentarni režim, ima taj smisao, da se takvo odbijanje ima shvatiti kao molba narodnoga pretstavništva na nosioca (šefa) egzekutive, da otpusti ministre, koji ne uživaju povjerenje. Po ustavu nije šef države dužan, da udovolji ovoj molbi, ali u takvom slučaju svakako je u njegovom interesu, da udovolji molbi većine parlamenta, u koliko je ta volja doista prava volja narodna.

Prelazimo sada na naše pozitivno pravo; da li po njem naš parlamenat ima ili ne takvo pravo, da u cijelosti, makar i privremeno odbije državni budžet. Dva najglavnija i skoro jedina izvora našega budžetskog prava jesu, kako smo vidjeli, ustav od god. 1931. i zakon o drž. računovodstvu od god. 1910. odnosno 1922. U oba ova izvora nailazimo na vrlo malo ustanova, iz kojih bi mogli, makar i posredno, utvrditi, da li naš parlamenat doista ima pravo, da odbija drž. budžet u cijelosti. Oba zakona donesena su u različito vrijeme, pod raznim okolnostima. Ustav od god. 1931. je oktroiran. U njem ima dosta liberalnih ustanova, ali je u njem sačuvano i za egzekutivu dosta prerogativa. Po tom ustavu naša kraljevina nije parlamentarna monarhija. Ustav dakle nije usvojio parlamentarni režim. Ministri ne moraju biti članovi parlamenta, pa zato ni vlada nije politički odgovorna parlamentu, u onome smislu, kako je to u čisto parlamentarnim državama, makar da i kod nas vlada nosi izvjesnu političku odgovornost za svoje čine. Sam parlamenat ne bi dakle u smislu ustava imao pravo, da pozivlje na odgovornost ministre, jer oni odgovaraju neposrednu šefu egzekutive. Čl. 27. ustava kaže doduše, da upravnu vlast vrši kralj preko odgovornih ministara po odredbama ustava, ali ta odgovornost ne može se shvatiti u političkom smislu na-

---

16) Slobodan Jovanović: O državi. Osnovi jedne pravne teorije, 3. izd. Beograd 1922, str. 219.

17) Vidovdanski ustav je predvidjao parlamentarni režim, pa je zato po mišljenju S. Jovanovića parlamenat imao pravo u cijelosti odbaciti budžet, dok je taj ustav postojao. Slobodan Jovanović: Ustavno pravo kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd 1924., str. 267.

Digitized by Google

prama parlamentu. Ako čitavi ustav uzmemo u njegovoj cjelini, i ako ga usporedimo sa ustavima većine njemačkih državica i država iz prošloga stoljeća, vidjet ćemo, da medju njima ima mnogo sličnosti. Prerogative egzekutive su znatne, političke odgovornosti vlade naprama parlamentu nema. Po ustavima tih njemačkih država parlamenat samo prihvaća po vladi predložene budžete bez prava, da ih u cijelosti odbija: budžetsko pravo parlamenta je ograničeno.

Nasuprot tome imamo zakon o drž. računovodstvu, od god. 1910 Autor tog zakona, koji nije ništa drugo nego li ekscerpt francuskoga dekreta od 31. svibnja 1862. o drž. računovodstvu, bio je Francuz, koji je taj zakon o drž. računovodstvu učinio na temelju tadašnjega francuskog pozitivnog budžetskoga zakonodavstva. Nije onda čudo, da su u tom zakonu prerogative narodnoga pretstavništva daleko jače naglašene nego li u našem ustavu od god. 1931. U zakonu o drž. rač. provejava francuski duh, i francuski nazor na prava parlamenta u odnosu naprama egzekutivi. Po tom duhu samo je narod izvor sve vlasti u državi, a parlamenat kao predstavnik naroda vrši svoje pravo neograničeno. Vidimo dakle, da su se u našem pozitivnom zakonodavstvu u pogledu prava parlamenta obzirom na drž. budžet sukobila dva nazora u svijetu, dva suprotna pogleda, jedan njemački a drugi francuski. Kao što je njemačka teorija budžetskoga prava, o kojoj smo prije govorili, posljedica toga naziranja, tako je isto i francuska teorija budžetskoga prava posljedica francuskoga naziranja na izvor sve vlasti u državi, a dosljedno tome i na prava parlamenta kao predstavnika naroda.

Ako pogledamo samo nekoje od ustanova našega zakona o drž. rač., odmah ćemo vidjeti, da su po njem prerogative parlamenta znatno veće nego li ih parlamenat ima po ustavu. Već čl. 1. kaže, da je državni budžet j e d n o g o d i š n j i z a k o n, kojim se predvidjaju, p r e t h o d n o o d o b r a v a j u i prethodno rasporedjuju svi državni prihodi i rashodi. Ovdje se naglašava, da je budžet zakon, čime mu se pridaje još veća važnost, dok je u njemačkim državama budžet samo plan državn. gospodarstva, koji vlada predlaže, a parlamenat jednostavno odobrava, da vlada po predloženom planu gospodari. U članu 44. toč. 6. je predvidjeno, da godišnji financ. zakon mora sadržavati »odredbu, da se nikakav porez, prirez, ili taksa, ili ma kakvoga imena dažbina, koju nije odobrila Narodna skupština, ne smije razrezivati ili kupiti od naroda ni od strane državnih ni od strane ma koje vrsti samoupravnih organa«. Svakako je najglavniji član 34. zak. o drž. rač., koji u svojoj 4. al. odredjuje: »B e z o d o b r e n o g i l i p r o d u ž e n o g b u d ž e t a n e m o g u s e i z d a c i č i n i t i i l i p r i h o d i n a p l a ć i v a t i. Oni državni organi, koji bi naredjivali vršenje izdataka ili prikuljanje prihoda od danka ma u kom obliku, ili bi te izdatke izvršivali i te prihode prikupljali pa ma na osnovu kakvog specijalnog zakona ili rješenja, kaznit će se gubitkom čina i službe i odgovarat će materijalno za izdatke ili prikupljene sume. Od ovoga se izuzima samo isplata interesa i glavnice državnih dugova stalnih i privremenih, ako su na osnovu zakona učinjeni«.

Digitized by Google

Iz ovih ustanova zak. o drž. računovodstvu proizlazi, da je egzekutiva apsolutno vezana na budžet, koji parlamenat ne samo prethodno odobrava, nego po kome svi porezni zakoni dobivaju svoju punu snagu i vrijednost. Zakon izričito kaže, da se bez odobrenoga ili produženoga budžeta ne mogu činiti izdaci, a niti prihodi naplaćivati Prema tome u smislu ove zakonske ustanove držimo, da su i kod nas svi zakoni o neposrednim i posrednim porezima jednogodišnji zakoni, jer oni istom samim budžetom, koji prihvaća Narodna skupština, dobivaju svoju punu vrijednost. U koliko nema budžeta, ne može se nitko temeljem tih zakona pozvati, da plaća državi poreze, i svatko ima pravo, da odbije plaćanje poreza, dok ne bude budžet prihvaćen. Ova posljednja ustanova upućuje nas i na to, da parlamenat ima pravo i ne odobriti budžet, jer inače ne bi imao smisla stav, koji kaže: »bez odobrenoga budžeta ne mogu se vršiti izdaci«, itd. A contrario dolazimo do zaključka, da doista parlamenat ima pravo ne odobriti budžet, a to proizlazi i iz duha samoga zakona o drž. računovodstva, koji je nastojao očuvati parlamentu sve prerogative, koje ima i francuski parlamenat.

Vidimo dakle, da naše pozitivno budžetsko zakonodavstvo polazi sa dva suprotna stanovišta i zastupa dva suprotna gledišta. S jedne strane ustav, koji nije usvojio parlamentarni režim i odgovornost vlade parlamentu, s druge strane zakon o drž. računovodstvu, koji daje narodnomu pretstavništvu kao jedinom pretstavniku najviše vlasti u državi široke prerogative u pogledu drž. budžeta. Ovaj dvojaki duh našeg pozitivnog zakonodavstva je izbio na površinu i prigodom posljednje debate u parlamentu, u kojoj su se jedni govornici pozivali na prava parlamenta, koja proističu iz zak. o drž. rač., a drugi na odredbe ustava, koji ograničava prerogative parlamenta. Zato s pravom kaže G. Jèze, da je u onim zemljama, u kojima ne postoji parlamentarna vladavina, politički ispravno, da zakonodavstvo isključi načela godišnjeg drž. prihoda i rashoda. Dokgod naime budu postojale jedna pored druge ove dvije medjusobno suprotne ustanove, dotle će one biti izvor nerješivih sukoba.[18])

Izgleda, da je i naš zakonodavac uvidio, da se ova suprotna gledišta našega pozitivnog zakonodavstva moraju izgladiti. Zato nailazimo u novom zakonu o drž. računovodstvu od 15. srpnja 1934., koji još doduše nije stupio na snagu, na ustanovu, da se državni prihodi prikupljaju na osnovu zakona i to sve dotle, dok su na snazi zakonski propisi, kojima su ustanovljeni. Državni prihodi prikupljaju se bez obzira na budžetsku godinu, u kojoj dospijevaju. (§ 65. novog zak. o d. r.). U novom zakonu o drž. rač. nema ni spomena ustanovi čl. 34. starog zak. o d. r., po kome se bez odobrenoga budžeta ne mogu vršiti i prikupljati drž. prihodi. Naprotiv i ovaj novi zakon sadržaje ustanovu, da se bez odobrenog ili produženog budžeta ne mogu činiti rashodi. Od ovoga se izuzimaju samo isplata

[18]) Jèze—Neumark, op. cit. str. 52.

Digitized by Google

interesa i glavnice državnih zajmova. (§ 11. z. o d. r.). Isto tako novi zakon o drž. rač. ne sadržaje ustanove čl. 44. toč. 6, po kojoj financ zakon mora sadržavati odredbu, da se nijedan porez ili namet ne smije razrezivati i kupiti, koji nije odobrila Narodna skupština.[19]) Po novom zakonu o drž. računovodstvu nisu naši porezni zakoni jednogodišnji zakoni, kako su to još danas po postojećem zakonu, jer ustanova § 65. toga zakona izričito kaže, da se prihodi prikupljaju sve dotle, dok su na snazi zakonski propisi, kojima su ustanovljeni. Na taj je način bar djelomično otstranjena ova nesuglasica izmedju ustava s jedne strane te zakona o drž. rač. s druge strane. Medjutim najglavnije pitanje, naime da li parlamenat ima pravo u cijelosti odbiti drž. budžet, nije ni novim zak. o drž. rač. riješeno, pače i iz njega se dade zaključiti, da parlamenat ima takvo pravo. Već navedeni § 11. novoga z. o d. r. kaže, da se bez odobrenoga ili produženoga budžeta ne mogu činiti rashodi. I taj dakle zakon dopušta mogućnost, da budžet ne bude odobren po parlamentu, pa dolazimo a contrario do zaključka, da parlamenat doista to pravo imade.

IV. Pravne posljedice odbijanja drž. budžeta. — Polazeći sa pretpostavke, da naš parlamenat može u cijelosti odbiti drž. budžet, treba da još ukratko ispitamo kakve pravne posljedice izaziva takvo makar i privremeno odbijanje budžeta u cijelosti. U zemljama, koje ne poznaju parlamentarni režim, kao što je naša, egzekutiva nije odgovorna parlamentu i prema tome ona nije dužna, da otstupi. U koliko parlamenat ostane na svome stanovištu, da budžet ne odobri, onda se šef egzekutive može odlučiti, da raspusti parlamenat i da raspiše nove izbore, ili pak da vodi financ. upravu zemlje bez odobrenog budžeta. Kod nas, iz već iznesenih razloga, nije bilo moguće raspustiti parlamenat i ukazom produžiti važnost staroga budžeta, te vladi za slučaj, da budžet nije bio na vrijeme izglasan, ne bi bilo preostalo drugo, nego da vodi državnu upravu i dalje bez odobrenoga budžeta.

Oni njemački teoretičari, koji dopuštaju mogućnost, da parlamenat može u cijelosti odbiti drž. budžet, kažu da u slučaju odbijanja budžeta mora vlada otstupiti, jer ona nema više ovlaštenja, da vodi državnu upravu, pošto je uskratom budžeta počinjena jedna protuustavnost. Ovoga su mišljenja Hänel, Zorn, von Martiz. Ali tome s pravom primjećuje Anschütz, da ako je tome tako, onda time postaje slobodno pravo kralja, koje mu po ustavu pripada, da po svojoj volji imenuje ministre, bez vrijednosti, i na taj način da bi se uvela parlamentarna vladavina, koja je suprotna osnovnim načelima ustava, koji je usvojilo monarhičko načelo.[20]) Na ovo mišljenje dodaje F. Bischofswerder: »Ovim zaobilaznim putem, t. j. odobravanjem ili neodobravanjem drž. budžeta, — ako bi se dopustila ispravnost tvrdnje, da

---

[19]) Već smo jednom drugom zgodom u »Mjesečniku« od god. 1935. br. 8. naglasili ove razlike izmedju staroga i novog zakona o drž. računovodstvu.

[20]) Anschütz: Holtzendorff-Kohlers Enzyklp. 1904, Bd. 2. Citirao dr. F. Bischofswerder: Die Staatsverwaltung bei Nichtzustandekommen des Etatgesetzes. Leipzig 1913, Diss. str. 29.

Digitized by Google

vlada mora otstupiti — učinilo bi se bezvrijednim glavno i temeljno načelo prusko-njemačkog državnog prava, po kome upravu zemlje drži u rukama kruna, odnosno vlada, dok parlamenat ima samo jedno opće pravo kontrole.«[21])

Izvan svake je sumnje, da u onim zemljama, u kojima ne postoji parlamentarna vladavina, vlada nije dužna, da otstupi, ako joj parlamenat uskrati budžet. Ona može, ali ne mora otstupiti. Ako ne otstupi, nastaje pitanje: na koji način može i smije dalje voditi državnu upravu bez odobrenoga budžeta? Očito je naime, da uskratom budžeta nije udovoljeno ustavnoj odredbi, po kojoj država svake godine mora imati svoj budžet. U takvom slučaju pojedini pisci različito tumače ustavne odredbe i dolaze do različitih zaključaka. Jedni misle, da uskratom budžeta od strane parlamenta nastaje vanustavno stanje, t. j. onakvo stanje, kakvo je bilo prije, nego li je vladar donio ustav. Neograničena ovlast kralja dolazi na mjesto ustava, jer je on donio ustav, te u koliko ustav nije poštivan od strane parlamenta, vraćaju se kralju sve prijašnje ovlasti. Ovu teoriju, »Verfassungssuspendierende Theorie«, je razvio za njemačko carstvo od prije rata Seydel. Drugi opet drže, da vlada u slučaju uskrate budžeta vodi dalje upravu zemlje na svoju vlastitu odgovornost, jer parlamenat ne može svojim postupkom staviti van snage postojeće zakone i ustanove, a sam budžet da ne sadržava za vladu ovlaštenje, da vodi upravu zemlje, nego da on samo potvrdjuje ispravnost i svrsishodnost onih izdataka, koje je vlada predložila. Ovo mišljenje zastupaju Fricker i Laband, koji napose ističe: »Ovlaštenje vlade, da vrši izdatke ne biva konstituirano budžetom, nego samo deklarirano.«[22]) Ovo vrijedi napose za one izdatke, koje vlada vrši na osnovu postojećih zakona. Ako je ona na sebe preuzela odgovornost, da vodi upravu zemlje, dužna je da o tome položi i račun parlamentu; dužna je, da od parlamenta traži indemnitet za one izdatke i primitke, koje je vršila bez odobrenoga budžeta. Zato je ova teorija prozvana »Verantwortlichkeitsentlastungstheorie«. Naprotiv po onoj prvoj teoriji vlada uopće nije dužna, da traži od parlamenta indemnitet, jer ona nije počinila nikakav protuustavan i protuzakoniti čin, dok je vodila državnu upravu bez odobrenoga budžeta.

Sve do sada izneseno vrijedi za one države, u kojima ne postoji parlamentarna vladavina, i u kojima ustav ne sadržaje posebne odredbe o tome, kako će se voditi uprava zemlje za slučaj neodobrenoga budžeta. Naprotiv u zemljama, u kojima ustav ili koji drugi zakon izričito predvidja, kako se ima voditi uprava zemlje za slučaj uskrate budžeta, mora se vlada držati tih odredaba. Tako je n. pr. u belgijskom ustavu izričito predvidjeno, da vlada nije nikako ovlaštena, da vrši prihode i rashode za slučaj neodobrenoga budžeta. Isto je tako i kod nas, po našem današnjem zakonu o drž. računovodstvu. Član 34. al. 4.

---

21) Bischofswerder: l. c str. 30.

22) Die Befugnis der Regierung zur Leistung der Ausgaben wird durch den Etat nicht konstituiert, sondern legiglich deklariert. Laband, Budgetrecht, str. 55. Cit. Bischofswerder: l. c. str. 9.

Digitized by Google

ovoga zakona odviše je jasan, a da bi nas ostavio u sumnji: »Bez odobrenoga i produženoga budžeta ne mogu se činiti izdaci, ni prihodi naplaćivati ... Od ovoga se izuzima samo isplata interesa i glavnice državnih dugova«.

Medjutim, makar da na prvi pogled ova odredba zakona o drž računovodstvu izgleda neobično teška, ipak ona u stvari i nije tako sudbonosna, ni za vladu ni za drž. financije. U prvome redu, što se tiče samih prihoda i njihovog naplaćivanja, vlada bi i bez odobrenoga budžeta bila u stanju, da neko vrijeme vodi upravu zemlje sa onim sredstvima, koja bi joj stajala na raspolaganju. Zakon naime o drž. rač. kaže, da se ne smiju prikupljati prihodi od danka ma u kojem obliku. Prema tome imamo razlikovati dvije skupine prihoda. U jednu skupinu spadaju prihodi, koji se ne dobivaju od danka (na pr. prihodi od zajma, od državne imovine, od poklona, od dosudjene naknade štete). Ti prihodi ne prikupljaju se na osnovu budžeta, nego na osnovu specijalnog akta ustanovljenja, koji može biti zakon, pravni posao, sudska presuda, itd. U drugu skupinu dolaze prihodi od danka. Oni se ne prikupljuju na osnovu zakona, kojim su ustanovljeni, nego na osnovu budžeta.[23]) Slobodan Jovanović kaže, da riječ danak treba uzeti u najširem smislu. On obuhvaća ne samo poreze, nego i prireze i takse; obuhvaća sve namete, koje država udara na podanike kao javnopravna ličnost.[24])

Ako samo letimično pogledamo prihode naše države za posljednjih nekoliko godina, vidjet ćemo, da mnoge od tih prihoda može vlada imati bez obzira na to, da li je budžet izglasan ili ne; tako n. pr. sve prihode drž. privrednih poduzeća i ustanova, koja posluju bez obzira, da li je budžet izglasan. Takova poduzeća ne mogu obustaviti svoj posao zato, što parlamenat nije na vrijeme — do 1. travnja — izglasao budžet. Isto tako će biti i sa prihodima drž. monopola. Država kod monopola daje državljanima protuvrijednost u robi, dok oni kupuju te monopolske artikle, te ne će nitko takvih predmeta moći dobiti, u koliko ih ne plati. A većina tih predmeta sačinjava svakodnevnu potrebu državljana, kao šibice, sol, duhan, cigarete, itd. Država ne može besplatno davati monopolske artikle kupcima samo za to, što budžet nije izglasan, jer bi za to odgovarao svaki onaj činovnik, koji bi takve predmete besplatno davao. Isto tako ne može drž. željeznica besplatno prevažati putnike i robu, ako budžet nije izglasan. A konačno ni pošta nije dužna prevažati pisma i novac, ako se unaprijed ne plati odredjena taksa. Zato je po našem mišljenju tvrdnja S. Jovanovića, da danak obuhvaća sve namete, koje država udara na podanike kao javnopravna ličnost, i da prema tome državni činovnici ne smiju u smislu čl. 34. z. o d. r. ubirati takve prihode, u koliko nije budžet izglasan, neispravna, jer i drž. monopoli su takvi nameti, koje država kao javnopravno tijelo postavlja, a ipak ne će se nitko moći pozivati na to, da ima pravo besplatno dobiti monopolske artikle, ako budžet nije izglasan. Po našem mišljenju vlada ima pravo, da prima prihode u svim

---

23) Slobodan Jovanović: Ustavno pravo kralj. S. H. S. str. 269—270.
24) S. Jovanović, o. c. str. 270.

Digitized by Google

onim slučajevima, gdje ona daje državljanima protuvrijednost za položenu svotu. Prihodi od drž. privrednih poduzeća i od drž. monopola čine znatan postotak naših prihoda uopće, pa se već iz toga vidi, da vlada ne bi bila baš u stisci, u koliko ne bi budžet na vrijeme bio izglasan. Konačno ima vlada na raspolaganju i drž. kredit, te može i pomoću njega doći do sredstava za namirenje najnužnijih izdataka, jer može izdati bilo bonove, bilo pak zaključiti kakav kratkoročni zajam.

Što se tiče rashoda, u tome je zakon o drž. rač. još stroži. Osim glavnice i interesa državnih dugova, sve druge isplate izričito su zabranjene. Razumije se samo po sebi, da je ta zabrana samo privremena, dok budžet faktično ne bude izglasan, jer parlamenat ne može svojim postupkom, odbijanjem drž. budžeta, staviti van snage one obveze, koje je država preuzela bilo prama trećim državama, bilo pak prema svojim vlastitim državljanima. Svi organski zakoni države ostaju i dalje na snazi, samo što je njihovo izvršenje, u koliko je skopčano sa izdacima, privremeno obustavljeno dotle, dok budžet doista ne bude izglasan. Stečena prava moraju se poštivati, ni jedan parlamenat nije u stanju, da preuzete obveze države svojim postupkom poništi. Medjutim vladi i nije toliko stalo do rashoda koliko do prihoda, jer bez odobrenih rashoda ona može da izdrži, ali bez ikakvih prihoda to nije nikako moguće. Sve ove zakonske odredbe, koje izričito brane vladi, da prikuplja prihode i da vrši rashode imaju samo tu svrhu, da prisile vladu, da podnosi parlamentu takav budžet, koji će on i prihvatiti, ili pak da prisile vladu, da otstupi, u koliko ne uživa povjerenje u parlamentu.

Vidimo dakle, da usprkos strogih odredaba zak. o drž. rač. ipak ne bi posljedice neodobrenog drž. budžeta bile tako sudbonosne ni za vladu, a niti za zemlju, kako to hoće mnogi da prikažu.

O nekim preinakama i nedosljednostima u propisima našeg grpp-a i o maličnom postupku

Napisao Buć Ante, sudac okružnoga suda u Mostaru

Kako je poznato, uzorom je našemu novomu grpp-u služio austrijski grpp, koji je na području bivše Dalmacije, Slovenije, Krka i Kastva bio na snazi do 1. travnja 1933. Naš novi gradjanski parnički postupnik skoro je doslovni prevod austrijskoga. Provedene su tek manje izmjene. Razlike u bagateljnom postupku izmedju austrijskoga i našega novoga postupnika nisu velike, pa ću ih ukratko spomenuti.

U §-u 543 grpp-a uvedena je novost, da je za primjenu maličnoga postupka mjerodavna ona vrijednost spora, koja je naznačena u tužbi, ako je tuženik ne ospori prije, nego se upusti u raspravljanje, a ako to na vrijeme ospori, onda će se vrijednost utvrditi po ustanovama §-a 55 grpp-a — naime time, što će se obaviti potrebni izvidi i donijeti rješenje.

Digitized by Google

Nadalje donesena je ustanova, da nema mjesta maličnomu postupku, ako je u sporu koje stvarno pravo na nekretninama, pa makar bila vrijednost spornoga predmeta ispod Din 500, te će se u tim slučajevima spor raspraviti i presuditi po načelima redovnoga postupka pred sreskim sudovima.[1])

To su sasma opravdane i dobre preinake, jer se strankama daje mogućnost, da i sitniji spor, koji ima veću važnost, rasprave uz mali trošak po redovnom postupku, a prvom se ustanovom naročito bolje zaštićuje tuženik, jer se tužitelju otežava, da prisili tuženika na raspravljanje nekoga vrijednijega spora po maličnom postupku.

Osim spomenutih preinaka unesena je još jedna u § 546, odnosno u § 595. Našega gradj. parb. postupnika § 546 odgovara — u koliko nije izmijenjen — §-u 452 austrijskoga grpp., a isto tako našega gradj. parb. post. § 595 austr. gradj. parb. postupnika §-u 501.

Izmjene su uslijedile time, što je otpala prva točka §-a 452 austr. grpp-a, koja je glasila: »Presuda će se naustice proglasiti«, te što je u zadnjem stavu iza navoda »u § 477« brisano: »br. 1—7«, odnosno u §-u 501 brisano takodjer na koncu iza »u § 477« »br. 1—7«.

Sada po tome proizlazi, da se u maličnom postupku može uložiti priziv zbog svih slučajeva ništetnosti, izloženih u §-u 571. novoga grpp-a, koji je prevod §-a 477. austr. grpp-a. Smatram sasvim suvišnim baviti se ovdje razlaganjem pojedinih točaka ništavosti iz §-a 571 br. 1—7, pa ću se ograničiti jedino na to, da istaknem, koji su bili razlozi, da u austrij. gradj. par. postupniku nije bio dopušten priziv u maličnom postupku zbog slučajeva ništetnosti navedenih u §-u 477. (odnosno u §-u 571. našega grpp.) br. 8 i 9.

Br. 8 govori o ništetnosti, koja nastane, kada su stranke ili njihovi zastupnici priložili sudskim spisima nacrte za raspravne zapisnike. Kao razlog, zašto je suvišno u maličnom postupku ostaviti otvorena vrata prizivu radi te povrede, navodilo se je s pravom, da nema opasnosti, da će se ta ništetnost zbiti obzirom na ustanove §-a 451 (našega 545), koje zapisnik o raspravi sasvim ograničuju i sužuju na najnužniji minimum. U ostalom dopustivost priziva i radi te ništetnosti ne će škoditi.

Što se tiče broja 9, koji dozvoljava priziv »ako je presuda sastavljena s takvim nedostacima, da ju nije moguće sa sigurnošću ispitati; ako izreka presude sama sebi protivurječi; ako za odluku nisu izneseni nikakvi razlozi, a ovi se nedostaci ne mogu ukloniti ni ispravkom presude (§ 518.), koji bi naredio prizivni sud« — stvar stoji drugačije. Ovdje je na prvi mah uočljivo, da se ništetnosti odnose na p r e s u d u, odnosno o d l u k u, koja se u p r e s u d i pobija. Dosljedno načelu nedopuštenosti ispitivanja presude u prizivnom postupku austrijski zakonodavac nije dopustio priziv zbog te ništetnosti. Manje vrijednim pravnim sporovima je dao i manju pravnu zaštitu — Nasuprot je naš zakonodavac s pravom smatrao, da i ovim sporovima treba dati

---

[1]) Naravno da će to biti mjerodavno i za biljegovinu, te ne će doći do primjene ustanove z. o s. t., koje govore o paušalnoj taksi u maličnom postupku.

Digitized by Google

ipak neku malo veću pravnu zaštitu, pa da pogledamo, što sve vuče za sobom ova preinaka.

Po §-u 546. našega grpp-a presuda, objavljena u prisutnosti obiju stranaka, ima učinak (djeluje, »ist wirksam«) prema strankama, čim se objavi. Ta ustanova potpuno je preuzeta iz austr. grpp-a. Dok je tamo bila razumljiva, jer stranka za ulaganje priziva zbog ništetnosti po toč. 1—7 nije trebala imati presudu, već su tamo navedene ništetnosti mogle da se vide i po tužbi te zapisnicima, sada, kada je moguće napadati presudu i zbog ništetnosti iz toč. 9, nije to slučaj, te je baš potrebno, da imamo presudu, ako ćemo ju napadati. Medjutim, kako strogi rok od 15 dana za ulaganje priziva teče od dana proglašenja presude, kada su obje stranke prisutne, to će rijetko kada doći do mogućnosti, da se napada u takovim slučajevima presuda zbog te ništetnosti, jer će rijetko kada moći da se kroz 15 dana presuda pismeno sačini, prepiše i dostavi strankama, te da one pravovremeno podnesu priziv. Za to mislim, da je uslijed takovih preinaka unesenih u §§-e 546 i 595, nužno trebalo preinačiti i stavak I §-a 546, da bi glasio od prilike ovako: »P r e s u d a, o b j a v l j e n a u p r i s u t n o s t i o b i j u s t r a n a k a i m a u č i n a k (§ 512.) p r e m a s t r a n k a m a, č i m s e o b j a v i, a a k o s t r a n k a p i t a o t p r a v a k, o n d a o d d o s t a v e p r e s u d e.«

Ima još jedna — nazovimo je — nedosljednost uslijed istih preinaka. Po §-u 595 mogu se presude u maličnim stvarima pobijati samo prizivom zbog razloga ništavosti, navedenih u §-u 571. Rekurs je n. pr. po §-u 157 st. I (ako se pobija samo izreka presude, koja govori o troškovima) isključen, premda bi mu po toč. 9 §-a 571, gdje se govori »ako za o d l u k u nisu navedeni nikakvi razlozi«, u vezi sa §§-ima 608, 609 moglo biti mjesta. Za to mislim, da bi bilo logično, da se u § 595 grpp-a umetne, da se rješenje o parničnim troškovima u presudi može pobijati i samim rekursom (§ 157 st. I) zbog ništetnosti po §-u 571 br. 9. Ne vidi se razloga, da se obaveže stranku, da pobija bez potrebe cijelu presudu prizivom, kada može pobijati i samo njen dio rekursom zbog ništavosti.

Istina je i po austrijskom grpp-u je bilo moguće pobijati prvostepenu presudu u maličnom postupku samo prizivom, ali mislim, da se je ovakovo proširenje nametalo, čim je donesena mogućnost, da se presuda ili odluka pobija i zbog ništavosti, predvidjenih u toč. 9 §-a 571 grpp-a.

Što se tiče otstranjenja izreke: »Presuda će se naustice proglasiti« iz §-a 452 austrijskoga grpp-a (§ 546 našega grpp.), mislim, da to ima više koristi, nego štete. Donesena je bila u austrijskom grpp-u ta ustanova jamačno zato, da se pospješi rješenje u tim sporovima, te je svakako tom izrekom bila naglašena razlika od ustanove §-a 415 austr. grpp-a (§ 511 našega grpp.), da se može pridržati izdanje presude, pa se je presuda pridržavala jedino iznimno, kada bi se stekli uslovi §-a 193 austr. grpp-a (§ 257 našega grpp.), kako to i K l e i n[2]) misli.

[2]) Verlesungen str. 44.

Digitized by Google

No obzirom na okolnost, da su u tom postupku ograničen pravni lijek i sudske instancije, pa pošto se i u ovim postupcima češće spor zaplete, te sucu nije moguće, da na raspravi sve pregleda i trijezno ocijeni, često je potrebno, da mu se dade vremena za donošenja presude.

Ova mogućnost, ostavljena od zakonodavca, da se i u maličnom sporu pridrži donošenje presude po §-u 511 grpp-a, ne može još da nadoknadi ustanovu o tečenju roka za priziv od proglašenja presude objema strankama obzirom na dopuštenost ulaganja priziva zbog ništavosti po toč. 9 §-a 571 grpp-a. Sudac je naime — može se slobodno reći — načelno dužan donijeti presudu i objaviti ju odmah, čim se zaključi rasprava (§ 510), a ako to ne može, ima pravo, da to donošenje pridrži (§§ 511, 257 grpp-a).

Uz ovakovo stanje zakonskih ustanova uputno će biti, da se sudac uvijeke pridrži u smislu §-a 511 grpp-a pri donašanju presude, te tako pismeni otpravak dostavi strankama i omogući im, da se pri ulaganju priziva posluže svim točkama §-a 571 grpp-a, od kojih je točka 9 najvažnija i najčešće dolazi u praksi do primjene.

Razmatranja o otkupnom pravu željeznica i s tim saveznim odnošajima[1)]

Napisao Gorničić Josip, inspektor ministarstva trgovine i industrije i. s.

Pod ovaj naslov spadaju s obzirom na silnu obvezanost države sticanjem sredstava za gradnju strateških i inih željeznica i sve zajmovne operacije, ugovori o otstupu stanovitih prava kod novih zajmova starim zajmodavcima, ugovori o samoj gradnji, u koliko su poznati i nepoznati, da se ustanovi zakonitost pojedinih tražbina prema eraru ili radi pomanjkanja materijalnih ili formalnih pretpostavaka mjere za postupak in foro, konačno da se nadje modus za reviziju pretjeranih zahtjeva. Od potonjih ugovora su mnogi sa vrijednošću a monento ad momentum, jer im dulju snagu ne osiguravaju prilike, pod kojima su sklopljeni. Medju takove ugovore spadaju i oni, o kojima je bio govor u proračunskoj raspravi za financ. zakon god. 1934/5., te koji su radi silnog opterećenja državnoga proračuna kroz znatan broj godina pobudili opći interes.

Kada je iza sloma Austro-Ugarske god. 1918. trebalo raditi na učvršćenju nasljednih država u pogledu konstitutivne strane željezničke

---

1) Ova rasprava je nešto prema posljednjim kritičnim poratnim prilikama sa stanovišta preradjeni izvadak dvaju opsežnijih popularno pisanih u rukopisu se još nalazećih mojih radnja o prometnim odnošajima. Radi se o prilikama, koje bi mogle kao aktuelne slike sadašnjosti rasvijetliti vidokrug čitalaca, te time poslužiti u većoj mjeri svrsi, koju ističe već u par navrata književni natječaj jedne ugledne kulturne korporacije, da unaprijede duševnu i materijalnu kulturu hrvatskoga naroda«. Propusti na tom polju, već za stare ere, nisu u ostalom bili bez posljedica ni za cijelu Jugoslaviju, jer je broj poznavaoca te materije i u samoj bivšoj Srbiji bio minimalan.

Digitized by Google

službe i pravnog stanja same željez. institucije, zauzlana su osobito pitanja obračuna željezničkih procjena i prekupi željeznica kod nas sa posve pogrješnog stanovišta. Sva ta pitanja izgledaju na oko tehničke, lih financijalno-ekonomske naravi, ali se u istinu radi kod toga o veoma zamršenim pravnim pitanjima, naročito o zamršenom pravnom stanju izmedju države kao vrhovnoga rukovatelja prometne politike s jedne i svjetskih kapitalista s druge strane. Ovi kapitalisti osiguravaju svoje sudjelovanje nizom vrlo zakučastih zakonskih odredaba i naredaba egzekutivne vlasti u svim zajmovnim operacijama, najprije kod izdavanja najraznijim klauzulama providjenih akcija, prioriteta, razne vrsti bonova itd., zatim mijenjanju kao vjerovnici pod pritiskom proračunskih mogućnosti i nemogućnosti ugovore sa raznim privremenim sporazumima, dozvoljavaju snizivanje kamatnjaka, dotično konverzije starijih obveznica sa novijim titres-ima, odlaganja plaćevnih i amortizacionih rokova itd. Pri svem tom igra kraj pravila pisanoga i običajnoga prava takodjer uzanca veliku ulogu, diplomacija raznih država, razvoj prometa, krize i zastoj prometa itd.

Kod izjednačenja zakonodavstva, odnosno učvršćenja nutarnje uprave, u našoj državi iza sloma Austro-Ugarske god. 1918. prigovaralo se je raznolikosti zakonskih sustava, koji su opsizali šest raznih smjerova, dok su zaista na prometnom polju postojala u to vrijeme samo dva sustava — i to: onaj, koji je vrijedio u Srbiji, i onaj, koji je uredjivao skoro sasvim jednako promet i prometna poduzeća na području bivše Habsburške monarhije. Za pravni položaj željeznica, koje su pripale području Jugoslavije, u koliko se radi o otkupnom pravu, od važnosti je najprije zakon od 14. rujna 1854. (Eisenbahnkoncessionsgesetz), izdan za područje bivše Ugarske u obliku naredbe ministra za javne radnje i promet na 20. travnja 1868. pod br. 4973. Dalje imademo zakone, koji uredjuju gradnju i pravni položaj vicinalnih željeznica — i to: zak. čl. zajed. hrvat. ug. sabora XXXI.: 1880. i zak. čl. IV.: 1888. Neke gradjevne odnošaje svih željeznica uredjuje ponajprije zak. čl. zajed. hrv. ug. sabora XLI.: 1881., koji govori o izvlazbi te konačno gradjevinski zakon od 7. lipnja 1931. Potonji zakon obećaje niz provedbenih naredaba, od kojih su do studenoga 1935. izašle tek tri. Izim tih zakona postoji velik broj specijalnih zakona, izdanih povodom dozvole i gradnje pojedinih željeznica, bilo državnih bilo privatnih i vicinalnih. Svaki od ovih zakona se bavi manje više i financiranjem odnosne pruge, pravnim odnošajima u pogledu vodjenja posla (traffic), otkupa, nadzornog prava države, tarifnim maksimama, a i upravnim odnošajima. Za bivšu Srbiju vrijedi još uvijek zakon od 16. siječnja 1881. o zauzimanju nepokretnih dobara za potrebu gradjenja željeznica.

Neposredan povod nazočnoj raspravi je dizertacija: »Die Staatsschulden Jugoslaviens«, koju je dr. Jozo Tomašević god. 1934. podnio filozofskom fakultetu u Bazelu, a o kojoj nije uslijedila iscrpljivija kritika pravno-ekonomskog obilježja. U toj dizertaciji nešto se opširnije radi o pitanjima, koja se tiču otkupa željeznica državnih i vicinalnih, o pravnim odnošajima, koji su došli u raspravu

Digitized by Google

povodom sklapanja mirovnih ugovora, te o procesima, koji su povedeni, da se ustanove vrijednosti odnosno otkupna svota za pojedine željeznice bivše austro-ugarske monarkije, ili pako skupine istih Ovaj proces je imao biti obavljen u pogledu povlaštene južne željeznice (Priv. Südbahn-Geselschaft) rimskim paktom od 29. ožujka 1923. Iza toga spominje rasprava primjenu najraznijih pravila sa strane drž vlasti u pogledu vicinalnih željeznica, koje su u skupinama, ili svaka za sebe, bile predmetom prekupa sa strane nasljednih država. Po mojem skromnom mnijenju je ta rasprava spadala pred pravni fakultet, jer se u preko 80%-aka radi o pravni mposlovima, nacionalnoekonomskim pitanjima i s tim saveznim odredbama lokalnoga i medjunarodnoga prava, dok bi jedva 20%-aka otpalo na filozofsko štivo, odnosno matematičke dedukcije, formule i tabele.

Pitanja, koja su taknuta u raspravi, su vrlo zamršena, već s obzirom na valorizaciju pojedinih svota temeljne glavnice i prioriteta tih poduzeća, prepirke u pogledu zlatne i papirne (srebrne) valute, posjedovnih odnošaja, transfera, zaostalih anuiteta i sličnih operacija, s kojima se pisac bavi na pojedinim mjestima. U raspravu je imala doći i potanja analiza pravnih odnošaja željeznice »S t e g«, koja netom proživljava (studeni 1935.) osjetljivu krizu. Pitanje te željeznice — sada običnog trgovačkog odnosno bankovnog poduzeća — moglo bi nekako služiti uvodom u ta novčano-pravna razmatranja o otkupu pojedinih željeznica, koje se nalaze na području Jugoslavije.

Društvo »Priv. Staatseisenbahngesellschaft« (ukratko »S t e g«) je bilo u posjedu glavne, pretežno dvotračne pruge, koja je sjecala cijelu bivšu habsburšku monarkiju od zapada prema istoku, t. j. crta Podmokly (prije Bodenbach) — Verciorova (oko 1320 km duljine). Ta pruga je spadala medju najunosnije pruge bivše austro-ug. monarkije, jer je tom prugom išao sav tranzit iz Njemačke na istok. Otprema robe tom željeznicom je bila najposlije osigurana trgovačko-carinskim ugovorom od god. 1907., sklopljenim izmedju Austrije i Ugarske, te je iznašala godišnje stotine hiljada tona. Iza raspada bivše dvojne monarkije prestala je ta otprema, te se veći dio preostaloga još brutta otprema danas dunavskim putem. Dio te željeznice, koji je presijecao Ugarsku, otkupljen je ugovorom od 7. lipnja 1891. sa valjanošću od 1. siječnja 1891. Vlada u Pešti se je obvezala plaćati društvu do isteka koncesije god. 1965. rentu od K. 9,958.560. Austrijski dio te pruge je preuzet odnosno podržavljen već god. 1880. skupa sa prekupom sjeverozapadne željeznice. Na dijelu pruge, koji siječe današnju Jugoslaviju, nije Hrvatska i Slavonija nimalo interesirana. Izvješće madjar ministra predsjednika o javnim prilikama god. 1911., spominje na strani 231. pod točkom 23. otkupnu svotu koncem god. 1911. sa K. 393, 847.000, a amortizirano je od toga duga do konca 1911. K 27,649.000. Po izvješću min. financija Jugoslavije za god. 1932. iznaša dug, koji imade Jugoslavija plaćati za dio pruge »Državna granica Arangjelovo — Državna granica Velika Kikinda« u duljini od 54.052 kilometra franc. franaka 5,671.918.50. Službeno se uzimlje u statistici duljina te pruge sa 59.1 kilometra.

Digitized by Google

Društvo, koje kao financijalno društvo ubira te anuitete odnosno upravlja preostalim još imetkom toga nekada francuskoga poduzeća, imade svoje sjedište u Beču i kao takovo spadalo bi pod poseban režim u pogledu otplate obveza nasljednih država prema istomu. I tako dolazi, da n. pr. Rumunjska pozivom na odnosne mirovne ugovore ne plaća ništa za dosta omašan dio te pruge (glavna pruga oko 230 kilometara), kojoj valja pribrojiti još i danas prilično vrijednu crtu Vojtek odnosno Timisoara-Resitza, kao i torzo na Steierdorf. Rumunjska smatra sve to ratnim plijenom kao i drugo privatno vlasništvo, kojega se uprava nalazi u Beču. Medju potonje spada i tvorničko poduzeće Hoffher-Schrantz-Clayton-Shuttleworth, koje za svoje realitete u Rumunjskoj od 7 i pol milijuna leja ne može isposlovati realizaciju, nego biva upućivano na austrijski erar.

Na kojem temelju je izračunan gore navedeni doprinos Jugoslavije, za spomenuti dio pruge »STEG«, nije nigdje objelodanjeno. A ipak se je već kod raspravljanja mirovnih ugovora moglo primijetiti, o kakovim prilikama je govor kod toga prekupa, te ustanoviti, da je to za Jugoslaviju jedan danajski dar. Taj dio pruge, nije mogao mnogo vrijediti ni onda, jer se je moralo predviditi, da se kod prometa na toj pruzi križaju interesi triju prometnih politika. Dovesti u neki sklad prometne interese triju država, kao što su Magjarska, Jugoslavija i Rumunjska, bio bi Sisyphov posao. Činjenica je, da taj torzo od 54 kilometra nije mnogo brojio niti iza sloma god. 1918. ni u prometnom ni u komercijalnom pogledu. Iza 11. studenoga 1935., t. j. iza otvorenja pančevačkog mosta, tà je pruga za Jugoslaviju malo ne sasvim suvišna. Ovdje nastupa jedno pravno stanje, koje nije predvidjeno u koncesionalnoj ispravi; postoji obveza sa strane Jugoslavije, koja ne imade nikakovog oslona u faktičnom stanju, koje je nastalo iza sloma Austro-Ugarske. Predleže po tom novi momenti (obujam prometa, važnost u lokalnom i medjunarodnom prometu) za sastav novog obračuna, otkupne svote. Otišao je brutto, otišao je tranzit, a s tim u savezu i unosnost, bez koje nema trgovačkog posla, još manje obveza kroz bezbroj godina. Imade se dakle provesti nov način otplate, ili pako prepustiti pruga u eksploataciju samomu društvu; — slučaj, koji nije osamljen, te koji je posvema u skladu sa poratnim prilikama, koje uredjuju na posvema novoj osnovici koli promijenjene prometne toli pravne odnošaje, valjajuće prije današnjih neunosnih prilika. Tako vidimo, da su n. pr. austrijske »Bundesbahnen« bile radi slaboga prometa i prihoda prisiljene prugu Bludenz-Schranz, dugu 12.8 kilometara, prepustiti sa 1. siječnja 1922. privatnoj exploataciji, makar je ugovor o preuzeću posla po austrijskim državnim željeznicama imao nekada konačni značaj i običajni šablonski oblik za sve slične pravne odnošaje.

Ovdje hoću da se dotaknem samo onih dijelova koncesionalnoga prava, u kojima je dirnuto otkupno pravo, glede kojega nije, kao što ni glede koncesionoga prava uopće iza sloma Austro-Ugarske iznesen nikakav zakon ili naredba. Pri otkupu pojedinih željeznica, koje leže unutar područja Jugoslavije, nisu kod nas pravila i uzance, valjajuće

Digitized by Google

takove slučajeve po mojem mnijenju rukovane onako, kako bi to bilo u interesu državnih financija. Prema tomu mi se je najprije obazrijeti na otkup, odnosno prekup državnih željeznica, zatim povlaštene južne željeznice, sada društvo Dunav—Sava—Jadran. Plaćanje anuiteta za otkup potonje željeznice je predmet najraznijih privremenih utanačenja, kojima je svrha odgadjanje rokova za platež pojedinih ili više zaostalih rata, uz mnogo raznih klauzula. Konačno dolaze na red vicinalne željeznice, kojih regulacija nekako ne ide izvan okvira teoretskih formula, jer fond »B«, koji bi putem banke u Bern-u, imao skrbiti za amortizaciju i ukamaćenje tih ugovorenih prekupa, ne može radi svoje pasivnosti doći do odgovarajućih funkcija.

Prema tomu dolaze u raspravu najprije državne željeznice, t. j dugovi, koje je preuzela Jugoslavija od predratne Habsburške monarkije, a koji su učinjeni putem t. zv. gažiranih zajmova po austrijskoj odnosno madjarskoj vladi Ovdje je od važnosti pitanje valute, zlatne klauzule, koja se nalazi na pojedinim obligacijama, — naslov, koji je kanio riješiti medjunarodni sud u Haagu, a koji su zamrsile još više novije promjene sa dolarom, funtom, praškim manipulacijama i belgijskim frankom. Kako se je postupalo tom prigodom, a i prije i kasnije, sa posjednicima tih papira željezničkih, koji su došli u posjed istih većinom iza rata, o tom ne postoje nikakove zvanične izjave Poznata su tek posredovanja u korist tih poratnih posjednika, koji su sve te papire pokupovali uz neznatni tečaj. Medju tim papirima su uz mnoge predratne srpske papire spominjane i prvenstvene dionice raznih vicinalnih željeznica, koje leže sada na područjima nasljednih država. Svi ti papiri bi spadali već po čl. 297/b ugovora u Versailles-u pod sasvim drugi režim. Nakon toga govorim o t. zv. rimskom sporazumu od 29. ožujka 1923., odnosno o pravnim odnošajima povlaštene južne željeznice, koja je danas, kao i gore spomenuta »STEG«, samo financijalno društvo. Konačno ću raspredati pravne odnošaje vicinalnih željeznica, od kojih nekoje još danas ni formalno nisu prekupljene, nego se tek via facti nalaze u exploataciji drž. željeznica. Govor je o prugama, kojih otkup predvidja čl. 41. t. 9. fin. zakona za god. 1934/5. Poslovi te vrsti su rješavani većinom in camera caritatis, bez sudjelovanja štampe i širih krugova, koji bi mogli izraziti svoje mnijenje o cijelom pitanju ili djelomično glede pojedinih problema.

Na gradnju državnih željeznica u ugarskoj poli Habsburške monarkije se je pomišljalo još god. 1844., kada se je imalo od Vukovara preko Siska do Rijeke graditi državna pruga. Ali tek u kolovozu 1868. budu privedene u život ugarske državne željeznice i to tako, da je pod naslovom »Königlich ungarische Nordbahn« za prugu Pešta—Hatvan i Hatvan—Salgo—Tarjan uredjeno isključivo njemačko poslovodstvo. K tom poslovodstvu je 5. siječnja 1870. pridošla pruga Zakany (Gyekenies)—Zagreb, izgradjena na temelju zak. članka XLIX.: 1868. (Tada duga 103.1 kilometara).

Pravni odnošaji bivših c. k. austrijskih državnih željeznica od kojih su tek neznatni dijelovi pripali Jugoslaviji (Jesenica—Ljubljana —Podvrdo—Bistrica, Belokranjska želj. Ljubljana—Kamnik Split—

Digitized by Google

Knin sa ogrankom na Šibenik, Split—Sinj, Uskoplje—Gruž sa ogrankom na Zeleniku i još neke manje crtice) uredjeni su nakon više pokušaja u tom pravcu, koji sežu sve do god. 1841., najposlije zakonom od 23. prosinca 1881., kada je opet uveden državni sustav, te sa 1. srpnja 1882. otvorena uprava u Beču. Po vrstama bile su to prave državne željeznice, zatim privatne upravljane na račun države i privatne željeznice upravljane na račun vlasnika istih. Godišnja izvješća o posljecima posla (traffic) su bila mnogo iscrpljivija nego računi, koje je objelodanjivala uprava državnih željeznica u Pešti — tako, da se je iz poslovnih posljedaka (Betriebsergebnisse) moglo ustanoviti i čisti prihod i uopće cijelo stanje osobito vicinalnih željeznica. Iskazivani su vlačni, osni, a što je najglavnije brutto-tonna-kilometri za svaku pojedinu prugu državnih, a i vicinalnih željeznica.

Uprava državnih željeznica u Pešti tajila je pravo stanje stvari. da se ne bi ustanovilo, da su pruge državnih željeznica u Hrvatskoj i Slavoniji jednako unosne, kao one, koje su ležale u Magjarskoj. Zato se je išlo za tim, da se pronadje način, kako bi se mogao provesti obračun u pogledu željezničkih objekata i prava, kako ustanoviti prihod tih željeznica na području Hrvatske i Slavonije i utvrditi unosnost istih. God. 1898. je zatraženo od regnikolarne deputacije, da se pozabavi tim problemom. Bio je kod toga govor i o provozarinskom porezu, na kojem nije hrvatski proračun nikako učestvovao. U sljedstvu toga je usvojen zaključak, da se imadu istoj deputaciji predložiti iskazi o tonna-kilometrima, koji su polučeni na prugama državnih željeznica u Hrvatskoj i Sloveniji računajući kod toga i vicinalne željeznice. Na taj zaključak je tek u ožujku 1901. izjavljeno, da se odbija saopćenje tih podataka uz navod, da se iz spomenutih tonna-kilometrijskih iskaza ne može ustanoviti, da bi hrvatsko-slavonske pruge bile isto tako unosne kao one pruge, koje leže u Madjarskoj. Niti ponovni pokušaj od mjeseca ožujka 1903., da se regnikolarnoj deputaciji stavi na raspolaganje tajno izvješće ravnateljstva ug. drž. željeznica o prometnim posljecima, izdano pod br. 161.741/1902., nije uspio. Ipak se je na neki posebni način došlo do toga izvješća i drugih tajnih spisa, te su na temelju toga priličnom sigurnošću ustanovljeni prihodi hrvatsko-slavonskih pruga državnih željeznica za dulji otsjek vremena. God. 1890. se je polučilo 6,259.489.100 tonna-kilometra na svim prugama ug. drž. željeznica, te je otpalo 650.648.367 tonna-kilometra na hrvatsko-slavonske pruge, t. j. 10.394%. Taj »ključ« nije bio stalan, ali nije nikada pao ispod 7.776%. Ne upuštajući se u računanje sa vlačnim i osnim kilometrima, već je taj »ključ« bio dovoljan, da se ustanovi, do kojeg iznosa može se teretiti Jugoslavija otkupnom svotom za te željeznice, te do koje visine ide iznos »gažiranih« zajmova, upotrijebljenih za gradnju željeznica u Hrvatskoj i Slavoniji. Reparaciona komisija je mogla svakako doći i do podataka iz god. 1911. i 1913., koji bi pružali još bolju sliku. Ali spomenuti »ključevi« nisu upotrijebljeni.

Sva ta pitanja morala su biti predmetom rasprave pri raznim reparacionim komisijama koli u St. Germain-u toli u Trianon-u. Ali i kod pravnih stvari nisu stručnjaci tih komisija bili sretne ruke. Tako su čl. 266. i 273. ugovora u St. Germain-u površno sastavljeni.

Digitized by Google

Članovi tih komisija su bili valjda izvrsni financijalni stručnjaci, ali se u pitanjima prometa nisu mogli postaviti na neko utvrdjeno stanovište, pa je komisija u pogledu obračuna, koji je uslijedio na temelju »pružnih« kilometara, pridržala pravo »modifikacije«[2]). Savezno s tim je valjalo ustanoviti, kakovi su koraci poduzeti iza sloma Austro-Ugarske, da se ustanovi unosnost tih pruga, a po tom i vrijednost istih na dan 28. kolovoza 1914., koji rok kao mjerodavan navodi čl. 203. St. Germainskog i čl. 186. Trianonskog ugovora. Razdioba dugova prema duljini pruga, računajuć pri tom dvostruke tračnice i postajne tračnice, pokazuje postupak skroz površnim, te je u protimbi sa ustanovama raznih koncesija, koje odredjuju postupak obračuna u slučaju prekupa željeznice prije isteka koncesije bilo s kojih razloga.

Duljina pruge ne može ni u kojem slučaju biti mjerodavna za unosnost, još manje vrijednost željezničkih pruga. Mjerodavna je jedino unosnost u konkretnom slučaju ona, koja je postojala na 28. kolovoza 1914. Što koriste dvotračne pruge, ako na njima ne imade nikakovog, ili zako slabog prometa?! To je danas slučaj sa crtom St. Ilj.-Rakek, s kojom se više nego uspješno natječe tek jednotračna pruga austrijskih saveznih željeznica na Tarvis (Tarvisio). Što koriste brojne tračnice, kao na pr. u Jesenicama, S. Moravicama itd., kada na njima trava raste. jer ne polazi ni desetina kola, koja su tim postajama kretala. I uzimanje u račun onih svota, koje su izdane za gradnju uz ni kakav ili jako slabi otpis kapitala, traži ispravak. Isto vrijedi za papire, previsoko zaračunane kod otkupa, koji su emitirani pod povoljnijim prilikama na novčanom tržištu, kod preobilja kapitala uz nerazmjeran kamatnjak. Za sve to vrijedila bi konverzija čim većeg opsega i sadržine. Vrijednosni papiri potpadaju, kao druga trgovačka roba, bankovnim uzancama. Kod njih odlučuje ponuda i potražnja, pa kada poduzeće bilo kakovo ne napreduje, pada tečaj papira, odnosno gubi se konačno i svaka vrijednost glavnice uložene u odnosni posao, — sve postaje stečajnom masom. Glede tih željezničkih papira polazila je reparaciona komisija nekako sa stanovišta, da isti ostaju jednako vrijedni, pa makar ne nosi investirani kapital a ma baš ništa! Jedini povoljan momenat kod toga postupka jest taj, da je fiksiranje tih papira po njihovoj vrijednosti i u slučaju dosta niskoga postotka nestalno. jer se platež duga ne izimlje u pravilu... dosta ozbiljno.

Pošto su jedino poslovni posljeci — vlačni, osni, a pogotovo brutto tonna-kilometri — mjerodavni za ustanovljenje primitaka i izdataka kod posla (traffic), bili su oni jedino obračunsko sredstvo i u iznesenim slučajevima pred reparacione komisije. Medju ostalim naredba ravnateljstva drž. željeznica u Pešti od 29. svibnja 1901. br. 83.966/B. II kaže: »Ujedno upozorujemo poslovodstva, da na ispravnost i vjerodostojnost prometno-statističkih podataka izvanrednu važnost polažu, jer ovi podaci sačinjavaju glavni temelj za ustanovljenje preliminara godišnjih primitaka i izdataka i obratno daju za prosudjivanje postignutih novčanih (financijalnih) posljedaka objašnjujući ključ«. Prosudjuje se dakle po tome unosnost, pa i manjak željezničkoga posla.

---

[2]) Tomašević: Die Staatsschulden itd. str. 76.

Digitized by Google

a po tom i vrijednost same željeznice odnosno stečajnog stanja iste. Koje načelo vrijedi za upravu željeznica, da li samo nacionalno-ekonomsko ili su uz to i privredni momenti od važnosti, to ne bi spadalo u okvir pravnoga raspravljanja kao lih komercionalna stvar.

Pitanje, koliko od »gažiranih« zajmova, t. j. zajmova, koji su osigurani na kojem objektu, otpada na željeznice, koje leže na području Jugoslavije uopće, a na području Hrvatske i Slavonije napose, nije nikako obradjeno po stručnjaku za financijalne poslove, poslanom s naše strane na posao tih obračuna. »Obzor« u člancima* od 9. i 10. kolovoza 1922. ne govori ništa, koliko bi moglo otpasti od investiranih u ugarskoj poli bivše monarkije zajmova na željeznice u Hrvatskoj i Slavoniji, a niti kuša učiniti bilo što u toj stvari. Ukupni državni dug Madjarske označuje se koncem god. 1913. sa K 5„997,353.989. Podaci, u kojima bi se iskazavali na željeznice koncem god. 1913. investirane glavnice, ne stoje mi doduše na raspoložbi, ali su mi pristupni, ne mnogo različiti od gornjih, oni za god. 1911., gdje se potanje iskazuju zajmovi, koji su izrabljeni odnosno podignuti za pokriće željezničkih investicija. Ta svota iznaša koncem god. 1911. K 1„366,420.000. Ukupni pako kapital — ovdje se razumijevaju svote uzete iz redovitih prihoda željezničkih i doprinos iz redovitih prihoda države — potrošen do gornjega roka za željeznice iznaša K 2„885,489.000, t. j. već onda skoro polovicu iznosa svih drž. dugova. Koliko otpada na otpis izrabljenoga ležećeg i kolajućeg kapitala, o tom ne govori izvješće ništa. Kako se u navedenim člancima »Obzor«-a govori koli o ugovoru St. Germain-skom toli o ugovoru Trianon-skom, o »gažiranim« i »negažiranim« zajmovima, potreba je bila ustanoviti ne samo opstojnost »negažiranih« izdataka, učinjenih na području Magjarske, nego i iznose, koji su potrošeni od »gažiranih« zajmova na području Hrvatske-Slavonije. Potonje nije medjutim ni pokušano. Tek se mimogred spominju od »gažiranih« dugova oni, koji su učinjeni za prugu Ruma—Klenak, proširenje postaje Vrdnik i pregrada pruge Gomboš—Erdut sa K. 7 mil. Članak »Obzor«-a od 10. kolovoza 1922. spominje samo iskaze, koje je vlada u Pešti predložila reparacionoj komisiji o »predratnim državnim dugovima« razdjeljujući — naravski po svojoj volji — te dugove na pojedine nasljedne države. Razumije se samo po sebi, da taj proces nije mogao biti predmetom bilo kakovog solidnijega računa, jer je ispitanje iznosa bilo sasvim onemogućeno. Hrvatskim izaslanicima bilo je još u predratno doba nemoguće saznati bilo što autentičnijega o tim računima. Za rata i poslije rata upućivani su bili na skroz nepouzdane i nemjerodavne osobe. Dopis ministarstva fin. od 24. srpnja 1915. na hrvatskoga bana izričito naglasuje, da nije poznat takov propis, »koji bi hrvatskomu banu ili organima hrvatsko-slavonske zemalj. vlade, osigurao pravo uvida u poslovne spise, knjige i bilješke financijalne uprave«... Tako je došlo do nepravilnosti da je reparaciona komisija posegla za... duljinom tračnica.

*) Valjalo je navesti, o čem rade ti članci, te od koga su, ako se znade za pisca. Op. uredn.)

Digitized by Google

Prema gore spomenutim poslovnim posljecima koncem god. 1903. od ukupnih 17„ 841, 481.402 tonna-kilometra je otpalo na područje Hrvatske-Slavonije kod glavnih i pobočnih pruga drž. željeznica (bez vicinalnih) 1„594,563.852 tonna-kilometra, t. j. 8.937%. Ukupna investirana glavnica — bez otpisa — za željeznice je iznašala u kritično vrijeme K 2„286,892.502; prema ključu 8.937% imalo je otpasti na Hrvatsku—Slavoniju 204,381.583 zlatnih kruna. Okolnost, da je tečajem daljih godina rasao broj spomenutih tonna-kilometara, nimalo ne utiče na gornji »ključ«, koji je sastavljen na temelju autentičnih službenih podataka od god. 1890. do 1903. Noviji podaci ne bi po tom mnogo mijenjali na stanju, na posljedak od 28. srpnja 1914., koji dan se par puta spominje diljem mirovnih ugovora kao rok za ustanovljenje stanovitih činjenica. Koliko bi otpalo na crtu Subotica—Zemun, koliko na onu Gaboš—Subotica, ne bi bilo teško ustanoviti po sličnim razmjerima. Ostale vojvodjanske pruge od manje su važnosti za taj proces. Ako se gornjemu postotku (8.937) doda najviše 20%, iznašala bi vrijednost tih pruga drž. željeznica na području Jugoslavije kojih 245 mil: zlat. kruna odnosno u današnjoj valuti (1:11) D 2„690,000.000, naravski samo in thesi, jer je nutarnja ta vrijednost ne samo radi otpalih otpisa nego i radi ratnoga stanja, nenaprednoga gospodarstva upravo minimalna. Uračunanje nekoga dijela toga fiktivnog kapitala medju neke obveze, za koje bi trebalo plaćati kamate u realnoj valuti, oštetu bilo u kojem obliku, valja uzeti cum grano salis. Revalorizacija i najužeg opsega bi se pokazala kao suvišan teret.

Opteretiti ovu ili onu državu otplatama, ustanovljenim prema duljini pruga, ne da se nikakovim pravnim momentima opravdati. Sva je sreća, da svi ti obračuni i računi s raznih zapreka »tehničke« naravi sve do danas nisu stupili u stanje izvršenja. Drugojačije je stvar ispala sa Čehoslovačkom, koja muku muči radi raznih prioriteta njemačke provenienciје. Za iste ponudjena svota revalorizacije od 20 kč. za 100 RM. nikako ne zadovoljava njemačke vjerovnike, te je uzrok daljim sukobima, koji nalaze izražaja kod sklapanja raznih trgovačkih ugovora izmedju Njemačke i Čehoslovačke.

U pogledu unosnosti odnosno vrijednosti državnih željeznica Jugoslavije postoji niz raznih skroz različitih računa. Tako gosp. M.* cijeni iste (13. XII. 1927.) sa 1413 milijuna dinara, G. B.* nalazi svotu od D. 27„566,673.716.25. Saobraćajni pregled ustanovljuje iznos od D. 18„319,000.000, a zagrebačka komora za trgovinu po prilici sa 18 do 20 milijarda dinara. Zanimljivo je, da promet na tim linijama, uzev za temelj onaj od god. 1903., a i ostale momente, nije a ma baš nikako porasao. Tako na pružni kilometar otpada kod hrv. slavonskih pruga god. 1903. 1,716.430 tonna-kilometara. Kod jugoslavenskih drž. željeznica otpada prema izvješću za god. 1932.[3]) na 1 pružni kilometar pruge samo 1,341.915 tonna-kilometra. Ali od tih »normalnih« (1.435 m.) pruga, koje služe za prispodobu u god. 1932., je oko 50% vicinalnih pruga. Ipak razlika od kojih 400.000

*) Zašto nisu imena te gospode navedena? (Op. uredn.)

3) Statistika jugoslovenskih drž. železnica za g. 1932. Beograd 1933.

Digitized by Google

tonna-kilometara ne bi bila potpuno pokrivena, i ako bi se uzeo u račun promet i vicinalnih željeznica u god. 1911.

Glede samih zajmovnih titres-a odnosno rukovanja sa istima valja opet razlikovati provenienciju i posjed istih, zatim postupak u pogledu tih papira kod ostalih nasljednih i inih država, na kamatnjak, revalorizaciju i ostale s tim skopčane momente, te na dosta teretne, u zlatu iskazane, odredbe reparacione komisije. Ovdje se mora osobito uzeti obzir na računanje u čistom zlatu, glede česa je judikatura svih država iza »koraka« Roosewelt-a sa dolarom u ne maloj neprilici. Ovaj momenat koli pravni toli komercijalni je od velike važnosti za cijeli bankovni svijet. Kod toga se sastajemo sa toliko pro i contra thesa, da je upravo nemoguće slijediti te sve manje više slabe argumente, kojima se osobito kapitalu naklona dnevna i strukovna štampa, »stručnjaci« pravne i bankovne struke trude opravdati svoje nazore u pogledu neoborivosti t. zv. zlatne klauzule kod pojedinih zajmovnih papira. Ova stvar je i za našu državu važna, jer istu znatno dira haška rješidba od 12. srpnja 1929., koja je rebus sic stantibus na dosta slabim nogama, jer je usvojila jednostrano stanovište francuskih izaslanika, iako predvidja i preporuča uvaženje gospodarskih i financijalnih mogućnosti. Prema tomu ublažena je nešto ta rješidba konvencijom od 5. travnja 1930., koja[4]) ostavlja srpski predratni dug u visini od preko 5 milijarda dinara. Obveze, koje bi imale trajati sve do god. 1958., imale bi se putem financijera, koji sjedi u beogradskoj monopolskoj upravi, urediti kod rancuskih: »Banque otomane« i »Societè financiere d'Orient«. Ali se mora naglasiti, da su se vjerovnici sve do god. 1925. po prilici zadovoljavali sa papirnim francima, što je i francuska vlada isplaćivala svojim vjerovnicima bez obzira na narav papira. Sud u Haagu se nije mnogo osvrtao na poratno stanje, koje je stubokom promijenilo mnogo uzanca trgovačkoga prava, te dosta slabe norme medjunarodnog prava. Mjesto sudjenja »ex aequo et bono« ostalo je to sudište i dalje kod okamenjenih predratnih načela. Bečki bankovni krah u 70-tim godinama prošlog stoljeća i čuveni berlinski »Häuserkrach« od god. 1873. uništili su bezbroj velikih i malih egzistencija i milijune faktičnih i imaginarnih vrijednosti, ali je i svjetski rat proizveo kaos ne samo u moralnom nego i u materijalnom pravcu i uništio skoro sve pojmove solidnosti. Sve te momente ostavilo je sudište u Haagu po strani. Ipak je ta načela srušio u velikom dijelu »New-Deal« postavivši zlatnu osnovicu na sasvim drugi pravni i faktični temelj, a revalorizacijom srebra znatno smanjio pojam o neoborivosti zlatne klauzule na svim papirima.

Što je sada zapravo t. zv. zlatna klauzula iza engleske redukcije u god. 1931. i Roosevelt-ovog »atentata« god. 1933. na zlatnu vrijednost? Ništa, kako je god. 1815. kazao za Svetu alijancu Metternich. Radi toga je rješidba haškog sudišta, a i uredjenje od 5. travnja 1930. potrebno temeljite revizije, koju naravski mogu **poduprijeti** tek promijenjene državo-pravne prilike u Jugoslaviji. Sa financi-

---

[4]) Tomašević: l. c. str. 27.

Digitized by Google

jalno pravnim momentima u pogledu drž. dugova, koji terete Jugoslaviju, valja se pobliže pozabaviti, iako se tvrdi[5]) »dass man weit entfernt ist von der Möglichkeit einer genauen Angabe der Schulden, die Jugoslavien... aus den Vorkriegsschulden Oesterreichs und Ungarns durch die Friedensverträge von St. Germain und Trianon und Uebereinkommen von Innsbruck und Prag auf sich nehmen musste«.

Postoji s obzirom na stanje naših financija potreba znatnijega sniženja drž. dugova, odnosno konverzije istih, u mnogo znatnijem opsegu, nego je to predvidjeno u rješidbi »s obzirom na gospodarsko i financijalno stanje« u stvari predratnih srpskih dugova. Ovaj navod bi vrijedio i za poratne dugove bez obzira, da li glase na dolare, franke ili drugu valutu. Specijalno je ovdje Bleier-ov zajam, te sporazumci od god. 1927. u pogledu otkupa prava gradnje jadranske željeznice, koji nisu poznati ni samoj srpskoj javnosti. Ovamo broje i tranche drugih država, jer je iznos pojedinih titres-a izražen u raznim valutama, a medju njima i u dolarskoj, pa dužniku pristoji pravo izabrati onaj način plaćanja, koji mu najbolje prija. Osobito je važan slučaj sa njemačkom markom i stanjem njemačke valute, gdje postoje zapravo četiri valute i to zakonska »Reichsmark«, koja još uvijek de iure pretstavlja jedino zakonsko plaćevno sredstvo, zatim je ovdje kao proizvod njemačke bankovne politike »Reichsbank«, nešto »jeftinija« »Registermark«, dalje »Sperrmark« i u nepoznatoj količini izdane »Scrips-marke«, koje pretstavljaju tek 50% prave »Reichsmarke«, a rabe za »zusätzlichen Export«, plaćanje podvoza osobito u tranzitoprometu, a i druge neke transakcije nepoznate naravi. Ovo stanje omogućuje silno proširenje njemačke industrije, a da se protiv toga jako teško brane druge države. Tako njemački izvozači sa »Srips-markama« kupljenu robu fakturiraju u efektivnim RM., što kod carinjenja pravi najveću smetnju carinskim organima svih država. Dok se tako po volji stvaraju valute i valutarni odnošaji, onda se ni Jugoslaviji ne bi moglo zamjeriti, da zatraži sniženje dugova toli kod dolarskih koli kod drugih valuta osnovanih na zlatnom standard-u. I onako se prigovori zagovornika zlatne valute osnivaju tek na riječima pojedinih obveznica i frazi, da sudovi moraju već iz »moralnih« razloga odrediti isplatu raznih titres-a te vrsti, kao i kamate na iste u zlatu. Pri tom imali bi sudovi preći preko svih valutarnih mjera pojedinih država, — mjera, koje su tek one zvane poduzeti, da opredijele nutarnju vrijednost svojega novca, zlatnu sadržinu istoga, njegovu kupovnu snagu, te platežnu sposobnost na stranim tržištima, a i u domaćem prometu. Po tim »expertima«, nije Rooswelt bio vlastan ustanoviti vrijednost dolara, prema kojoj su prikraćeni vjerovnici, odnosno posjednici na dolare glasećih papira. Ali ako bi iz bilo kojeg uzroka došlo do povišenja vrijednosti dolara, jedva bi se ti bankari skanjivali tražiti još veću korist iz tih posala. Intencija bankara kod tih u zlatnim dolarima izraženih papira je bila osiguranje od prevelikog gubitka, za koji nije postojala u osiguratelinoj praksi nikakova stavka. Na nužni riziko, koji postoji kod svakoga

---

5) Tomašević: l. c. str. 77.

Digitized by Google

trgovačkog posla, sasvim zaboravljaju tumačitelji toga pravnoga pojma. Sud bilo koje države, koji bi se stavio na stanovište, da mu pripada pravo odredjivati čistu količinu zlata u novcu strane države, iza i protiv odredaba iste države o tom odnošaju, postao bi smiješan, jer to znači miješanje u unutarnje prilike odnosne države.

Kod razmatranja tih valutarnih odnošaja dolazi se gdjegdje do sasvim čudnih promjena stanja. Prije rata honorirani su na pr. u bivšoj Habsburškoj monarkiji svi papiri, bilo zlatne bilo srebrne ili papirne rente, u paparnim krunama, pa se nitko nije ni sjetio, da traži efektivno zlato ili srebro. Iza sloma te monarhije morali su se vlasnici tih papira zadovoljavati sa bezvrijednim krunama, pa su sve do pred kratko vrijeme ostali bez ikakove zaštite. Držeći se načela vrhovnoga sudišta u Beču »Krone ist Krone«, isplatila je gradska općina bečka, uz mlaki prosvjed svojih vjerovnika, sve svoje zajmove u bezvrijednim krunama. Medju tima bilo je zajmova, izdanih u srebru i zlatu, sa isto takovim ukamaćenjem (Anleihe der Stadt Wien v. J. 1874., zatim je postojao zajam od god. 1898. plinara) 1900., 1902. i 1908., koji su svi koristonosno uloženi bili u lukrativna poduzeća gradske općine. Srpski predratni dugovi, o kojima je gore govor, utrošeni su sve do god. 1913. velikim dijelom za vojne svrhe.

S druge strane mnoge države iz vlastite pobude, da podignu i same nutarnju svoju vjeresiju, pristupaju revalorizaciji starijih papira u raznim iznosima, oblicima i sadržaju. Tako vidimo, da je uz ostale (Njemačka, Čehoslovačka itd.) i Austrija usprkos načela »Krone ist Krone« oštetila barem djelomično posjednike predratnih dugova. Pri tome se je išlo tako daleko, da su sa 25% uvažavani kod posljednje »Treffer-Anleihe« i državni papiri iz god. 1816.

Nazočnu temu razvukao sam tako s obzirom na naše aktuelne željezničke probleme starijega i novijega datuma, koji su po nekima predmet već decenijskih rasprava, o kojima drugi, takodjer nešto upućeniji u te planove, ne znaju a ma baš ništa.[6]) Mislim ovdje t. zv. Unsku željeznicu. Nešto objektivniji sud gosp. K-a o jadranskoj željeznici je imao za njega dosta kobne posljedice, a da time nisu otstranjene brojne tehničke poteškoće, koje su u izgledu pri gradnji te željeznice. Ova su pitanja vrlo važna i za naš pravni i bankovni svijet, jer se radi o bankovnim transakcijama velikog opsega o brojnim milijunima, željezničkim investicijama, kojih konačni iznos bi se imao tečajem godina penjati i u stotine milijuna, a da o kakovoj stvarnoj i uvjerljivoj kritici ne vidimo ni traga. Po srijedi je gradnja t. zv. jadranske željeznice, strateškog objekta prvoga reda — pitanje, koje se vuče od god. 1922. u konkretnijem obliku i sadržaju, te je već onda prouzrokovalo[7]) ne malu glavobolju.

Radi se o proračunskoj raspravi financij. zakona za god. 1934/5. koju je započeo 1. ožujka 1934. bivši ministar. Ta rasprava

---

[6]) Vidi: »Stenographisches Protokoll. Haus der Abgeordneten XX. Session. 87. Sitzung 15. II 1910. Dringlichkeitsantrag der Abgeordneten R. V. Vuković, dr. Šušteršić und Genossen, betreffend die dalmatinischen Bahnen, str. 2134.

[7]) »Obzor« od 20., 21. i 22. ožujka 1924.

Digitized by Google

je dovršena tek 10. ožujka 1934. a važna je već radi toga, jer se je tim iznijela neobično velika, prema slovu postojećega ustava nepredvidjena, autonomija jedne oblasti inače dosta suženoga djelokruga. To je ugovor požarevačke oblasti, sklopljen sa Oriental Construct (American Oriental Construction Sindikat New York) u svrhu gradnje željeznice Požarevac—Kičevo u ukupnoj duljini od 70 kilometara normalne i 140 kilometara uskotračne pruge. Tim ugovorom, koji je prema postojećemu pravnomu stanju mogla sklopiti samo državna vlast, utanačen je i amortizacioni plan, za izvršenje kojega ne jamči država nego sama požarevačka oblast. Posrednik je dobivao na račun tih gradnja i neke mjenice u znatnom iznosu, koje namiruje navodno sada moravska banovina. Ogromno gradivo rasprave u skupštini ne može se iscrpsti u onom opsegu, kako bi se što zornije prikazale manipulacije u pogledu gradnje te željeznice. Uz strateške obzire igraju pri tom i drugi motivi. Govor je kod te, a i ostalih gradnja, koje se označuju kao državna nužda, i o lokalno-patriotskim porivima, dok bi se po koja od tih gradnja mogla opravdavati tek momentanom potrebom stanovitih krugova i krajeva. U sljetstvu tih rasprava struč njak izlaže svoje stanovište u pogledu gradnja raznih željeznica, nabraja uz ostalo četiri ugovora o gradnji pruga, o kojima je u javnosti malo ili ništa poznato.[8]) Tečajem rasprave o proračunu istaknuta je neispravnost mnogih odredaba uz poziv i na zakon o željezničkom saobraćaju od 23. lipnja 1930., koji u §-u 4. odredjuje, »da se gradjenje novih pruga državnih željeznica odobrava zakonitim putem«.

Što se tiče povlaštene južne željeznice Semmering itd., njezini su pravni odnošaji uredjeni najprije koncesionalnom ispravom od 23. rujna 1858. društvu »K. k. priv. südliche Staats-lombarisch-venetianische, und Central-italienische Eisenbahngesellschaft«. Na temelju zapisnika od 23. rujna 1858. — dakle samog dana izdanja koncesije[9]) — o otšteti koncesionarima za hrvatsku i brennersku željeznicu obvezuje se konzorcij južne željeznice na isplatu svote od 40.000 for. austr. vrijednosti u ime »troškova« za postignuće koncesije za Hrvatsku. Što je kod toga preuzeto sa strane južne željeznice, nije nigdje označeno. Ali postoji neki sporazumak od 11. prosinca 1858. u pogledu neke »Orijentalne željeznice cara Franje Josipa«, kojim je južna željeznica »preuzela« nekoliko komada pokućtva, risarije i svežanj nekakovih dionica kao ukupno »vlasništvo« toga društva.

Nadopunjivanje izvorne koncesije raznim klauzulama, uredjenje posebne uprave za madjarski dio pruga, uredjenje pitanja poreza i tarifnih formacija itd., ne spada strogo uzevši u okvir razmatranja o otkupu, koji je trebalo s obzirom na ratno stanje i skroz promijenjene poratne prilike staviti na sasvim drugu osnovicu, nego što to propisuje koncesionalna isprava, te s obzirom na faktično provedeno prigodom otkupa sa strane jugoslavenske vlade, odnosno zastupnika društva i

---

8) Slične slučajeve ponavlja i Tomašević l. c.

9) Protokoll aufgenommen bei dem k. k. Finanzministerium etc. Vidi: Pollanetz u. Wittek, Sammlung etc. Band II. Abt. I. Heft 2. Zweite Auflage Wien 1874., str. 176.

Digitized by Google

interesiranih kod te transakcije Austrije, Madjarske, Italije i Jugoslavije.

Pravni odnošaji povl. južne željeznice prema pojedinim ugovornim državama, modaliteti otkupa, anuiteti i ostale imovinske prilike imale su biti uredjene t. zv. rimskim paktom od 29. ožujka 1923. Samo preuzeće pruga na području Jugoslavije je uslijedilo na temelju zaključka min. vijeća od 22. kolovoza 1923., pri čemu se navadja, da treba predusresti štrajkovni pokret, koji da je prijetio u kritično vrijeme. Pitanje tog štrajka nije nikada sasvim rasčišćeno bilo, ali lukrativni položaj, u kojem posluje današnje poduzeće Dunav-Sava-Jadran, daje slutiti, da su kod toga igrali neku ulogu i drugi momenti. Tako se danas troši na upravne troškove tog društva, preko 2 milijuna zlatnih franaka godišnje, kod sasvim izostalog aktivnog sudjelovanja toga društva na kakovim većim poslovima. Zaključak min. vijeća, koji je odredjivao preuzeće, ne govori o samom otkupu ništa, što više odredjuje pod t. 14. iznos od D. 20,000.000 iz prihoda državnih željeznica »na račun primanja.. radi isplate osoblja spomenutih željeznica na dan 1. rujna o. g. i radi isplate drugih tekućih ličnih i materijalnih izdataka.« Ostali dio zaključka uredjuje samo upravne odnošaje.

Kako je gore spomenuta koncesija, produljena do 1. siječnja 1969., u par navrata sve do sloma promijenjivana, pa osim toga kako su poduzete ponovno razne mjere, da se otstrani manjak tih željeznica i povise u tu svrhu tarifne stavke, da se provedu dalje investicije na prugama te željeznice itd., ne spada na pitanje otkupa, koji se je imao provesti na temelju § 56. gore navedene koncesije tako, da se je najprije morala izračunati vrijednost za svaku pojedinu skupinu pruga napose i to tako, da se uzmu čisti dohoci te skupine od posljednjih s e d a m godina prije otkupa u račun. Od ukupne svote tih dohodaka odbiju se dvije najslabije godine. Ostatak od pet godina, t. j. dohodak kroz to vrijeme zbrojen imade se podijeliti sa pet, a dobiveni iznos daje svotu rente, koja se imade platiti dioničarima, ali koja ne smije biti manja od 5 i dvije tesetine kamata uložene gradjevne glavnice. Potonja garancija promijenjena je ponovno. Gradjevna glavnica je iskazana u izvješću za god. 1914. (str. 28) sa K. 2.,558,116.563.42. Izdaci, koji se mogu svrstati pod utemeljiteljne troškove (Vorarbeiten, Sonstige Ausgaben), navodno su iznašali ukupno 18.99% gornje glavnice.[10])

Gornja gradjevna glavnica pretstavlja naravski samo fiktivne oline, jer je pri tom mnogo toga iskazano, što je davno već izrabljeno, a moraju se kod obračuna shodno uzeti u obzir i ne male tečajne razlike kod dobrojene glavnice. Najglavniji naslov kod te gradjevne glavnice su 3%-ne obligacije, kojih iznos, odbivši već iždrijebane naslove, iznaša koncem 1914. K. 1,.801,659.878.69 Ove obligacije su po nekim stručnjacima te službe igrale uz asistenciju francuske dyplomacije presudnu ulogu kod ustanovljivanja otkupne svote. Same te obligacije sastoje se iz više serija, a glase na 500 franaka. Notirane su n.

[10]) R ö l l, Encyklopädie des Eisenbahnwesens, I. Auflage.

Digitized by Google

pr. na 30. lipnja 1914.[11]) od 237.50 do 240.50 K. po komadu, što će biti i njihov dobrojni tečaj. Uz ukamaćenje od 2.6% nosili su ti papiri preko 5.3%. Temeljne dionice južne željeznice, iskazane u tečajnici, a glaseće na 500 franaka ili 200 for. srebra, ne nose ništa, ali su ipak per ult. Juli 1928. notirane sa 583.25, do 584.10 (25 kom.). Plaćala se je kod toga nutarnja vrijednost istih.

Prekupni sporazum u pogledu Jugoslavije je uredjen naknadno članom 279. i čl. 280. financ. zakona za god. 1924/5., koji glase: (Čl. 279) »Odobrava se sporazum, koji je zaključen u Rimu 29. ožujka 1923. o administrativnoj i tehničkoj reorganizaciji Društva južnih željeznica izmedju republike Austrije, kraljevine Ugarske, kraljevine Italije, kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Društva južnih željeznica (Südbahn) uz učešće komiteta, koji zastupa imaoce obligacija, izdanih od strane spomenutoga društva.

Odobrava se postupak kraljevske vlade, o preuzimanju železničkih pruga Društva južnih železnica, koje se nalaze na teritoriju kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, u smislu odredaba člana 29. ovog sporazuma«.

(Čl. 280.) Odobrava se konvencija, koja je zaključena u Rimu 29. ožujka 1923. odnosno tranzita i komunikacija na prugama Društva željeznica Dunav-Sava-Jadransko more (prije Društva južnih željeznica)«.

Čl. 281. govori o otkupu priv. vlasništva južne željeznice za 850.000 zl. franaka, zatim o plaćanju, koje je naknadno promijenjeno u svim točkama. Kako se razabira iz izvješća društva, te su nekretnine koncem god. 1934. isplaćene.

Dionička glavnica priv. južne željeznice je bila već prije rata snizivana svake godine prekupom dionica uz dosta niski tečaj. Taj postupak se nastavlja i poslije rata. Tako bilanca za god. 1934. ostavlja 179.000 zl. franaka za prekup vlastitih akcija, koje bi do 1. siječnja 1969. imale biti sve iskupljene. Broj tih temeljnih dionica je koncem 1934. iznašao 561.870 komada.

Jedan uvaženi strukovni list te branše ustanovljuje kod analize upitne bilance upliv prihoda (u tom slučaju anuiteta) na vrijednost pojedine dionice, t. j. i samog investiranog kapitala, koji kod pomanjkanja unosivosti ne broji, što se može primijeniti i na prioritete odnosno otkupnu svotu za iste. Načelo dakle privredjivanja je stožerna točka kod ustanovljivanja vrijednosti pojedine željeznice, bila to državna ili privatna, pa i kod otkupa iste. To načelo nalazi izražaja i u novom nacrtu trgovačkoga zakona, na koji se pozivlje i načelna odluka kasacionoga suda od 16. veljače 1934., — ono nosi u sebi i sve potrepštine trgovačkoga posla (temeljna glavnica, otpisi, unosivost, gubitak itd.), iako po cit. odluci kasacionog suda državna željeznica ».... po pravilu ne teži za dobiti«, koja čini glavni elemenat u pojmu trgovine. »Taj elemenat oskudijeva i kod ugovora o prevozu željeznicom«. Potonji nazor kas. suda jedva će biti u skladu sa načelima solidne prometne politike, koja i te kako računa sa povišenjem

[11]) Vidi: Amtliches Kursblatt der Wiener Börse.

Digitized by Google

prihoda putem tarifnih stavaka, da se otstrani manjak, što se kadšto izmjenjuje sa sasvim protivnim pokusima provizornoga značaja, koji ne postavljaju niti utvrdjuju bilo kakovo pravilo ni kod nas, a kamo li u medjunarodnom saobraćaju.

Kod prekupa pruge južne željeznice, za koju se je moralo predmnijevati, da nije trajno neka stečajna masa, odredjeni ključ učestvovanja na anuitetama ne bi mogao izdržati stručnjačku kritiku, pogotovo u pogledu unosnosti tadašnjih pruga južne željeznice. Dok se na pr. kod talijanskih i austrijskih dijelova tih pruga južne željeznice radilo o kompaktnim linijama sa trajnim nesmetanim prometom, osobito u tranzitu, dotle su Jugoslavija i Madjarska dobile samo torzolinije. Crte Buda—Kaniža i Kaniža—Šopron, pogotovo potonja, kojoj je uzet uz ostalo i sav osobni promet Zagreb—Wien, imadu za Madjare minimalnu vrijednost, kao što i crta St. Ilj—Rakek za Jugoslaviju. Usprkos nekakovoga tarinog odbora, koji bi imao osigurati iza prekupa pruga po nasljednim državama i nadalje napredak na svim prugama bivših crta južne željeznice, vuče Austrija provenijencije, koje leže tik pred St. Iljem, natrag na Graz i onda prema zapadu odnosno Italiji. Tako mi je poznat, uz ostale redovite stavke, priličan broj posebnih polakšica sa postaja Leibnitz i više (Sulmtalbahn) na Tarvis i t. d. Ove nepovoljne prilike u pogledu tih torzo-pruga, koje tek u strateškom obziru nešto vrijede, opravdavale bi donekle i zaostajanje plativih anuiteta sa strane Jugoslavije i Madjarske. Moglo bi se to označiti nekom pasivnom rezistencijom, da se izazove nov način obračuna, koji ne bi računao samo sa »minimalnim« zahtjevima dioničara i financijalnoga društva željeznice Dunav—Sava—Jadran U izvješću za god. 1934. stavlja naime društvo svojim dioničarima u izgled 5.40 zl. franaka u ime kamata, dok otkup jedne 3%-ne obligacije želi fiksirati sa 112.50 zlatna franka, što za upitnu obligaciju znači 50%-no revaloriziranje, dok se papiri slične vrsti moraju zadovoljavati i sa ciglih 2%.

Materijalno stanje povlaštene južne željeznice je bilo prije uredjenja od 23. III. 1923., što se tiče temeljnih dionica, a i prioriteta, dosta slabo. Tako su po izjavi stručnjaka temeljne dionice toga društva već u devedesetim godinama prošloga stoljeća nosile samo jedan franak (u papiru), a neposredno prije svjetskoga rata upravo ništa.[12]) Sadašnje financijalno društvo posvećuje toj dividendi opet veću pasku. Ali ako uvažimo, da su iste temeljne dionice bile od početka u posjedu novčara, koji su diljem pruga te željeznice imali svoje tvorničke i industrijske nastane (Trbovlje itd.), onda to minimalno ukamaćenje ne igra nikakovu ulogu. Tarifne polakšice, koje su dobivala ta poduzeća pojedinih ili skupine novčara (Rotschild itd.), njihovi prihodi, kao članova upravnog odbora, dovoljno su ih oštećivali za gubitak na drugoj strani. Drugi je račun bio sa prioritetima, odnosno amortizacijom istih, medju kojima su uz gore spomenute 3%-ne naslove, 5%-ne obligacije, zatim 4%-ne markovne serije E. i 4%-ne frankovne obligacije serije W. Amortizacija i ukamaćenje tih

[12]) Vidi: »Amtliches Kursblatt der Wiener Börse 18. I 1913. i 30. VI. 1914.

Digitized by Google

papira je bilo sve do god. 1902. normalno. Ugovorom od 16. rujna 1903. sa kuratorom 3%-nih obligacija obustavljeno je njihovo ždrijebanje, a 1908. je obustavljeno i ždrijebanje 4%-nih obligacija izraženih u markama. Iznosi, koji su imali pokrivati izdatke po tom naslovu, upotrijebljeni su za razne investicije, koje su se pokazale potrebnima, odnosno koje su tražene sa strane nadzorne drž. vlasti. Ugovor od 29. ožujka 1923. ne spominje nigdje, kakovi i koji podaci su uzeti za temelj ustanovljenju otkupnog iznosa, od kojeg otpada na Jugoslaviju iznos od 5.8 mil. zlatnih franaka godišnje do isteka koncesije, t. j. do 1. I. 1969. Nigdje nije objelodanjeno, kako su ugovoreni iznosi, spomenuti u točkama 2. i 3. već navedene dizertacije g. T.-a (str. 137.). A upravo taj momenat bi bio od velike važnosti, da se uzmogne provesti revizija toga posla, izvršenoga pod pritiskom interesirane diplomacije. Ne razabira se iz samog ugovora, a ni iz obrazloženja k istomu, kako je zaračunan iznos od 240.000 zl. for. u dukatima, kojim se je otkupila po zak. članku XLIV.: 1880. pruga Zagreb—Karlovac. Gornji iznos iskazivalo je društvo u svojim predratnim izvještajima sa K 571.428.57.

Izvješće povl. južne željeznice za god. 1914. donaša i neke podatke za god. 1913., sve pako nije ni iz daleka tako sastavljeno, da bi se mogla dobiti slika o načelima po prugama, odnosno skupinama, kako to propisuje gore cit. § 56 koncesije od god. 1858. To izvješće navodi tek posljetke polučene na austrijskim i ugarskim prugama ukupno. Kod potonjih pruga iskazani su posljeci pruga, koje su ležale na području Hrvatske i Medjimurja, dok je pruga Barcs—Pakrac iskazana posebno medju t. zv. zakupljenim željeznicama. Poslovni posljeci — ovdje mislim već ponovno spomenute brutto-tonna kilometre — prispodobljeni sa onima, polučenim u istom razmaku vremena i to god. 1913. na prugama zagrebačkoga poslovodstva drž. željeznica, pokazuju slijedeći razmjer:

1913. juž. želj. duljina pruga: 705 km. 1,,325,162.000 tk.
otpada na 1 km. 1,879.663
1913. drž. želj. duljina pruga: 1960 km. 3,,570,785.695 tk.
otpada na 1 km. 1,842.237

brutto-tonna-kilometara. Gornji razmjer, odnosno ključ, imao se je staviti u omjer sa prihodima, te izlazi slijedeći posljedak: prihodi na ug. prugama južne željeznice god. 1913. iznašaju 27,558.836 K u zlatu Ovi brojevi su uzeti po jednom službenom iskazu drž. željeznica, a sastavljeni u kritično doba (1914.). Oni služe uz ostalo kao dokaz, da iskazi saopćeni po upravi južnih željeznica nisu ishitreni. Pruge naime državnih, a i južne željeznice u ugarskoj poli bivše monarkije, bile su skoro jednako frekventirane, pa su im i posljeci prilično jednaki (1,879.663 : 1,842.237).

Kod toga računa, bili su mi u većem opsegu pristupačni samo ratni — već podaci god. 1914. — dok su oni za god. 1913. samo inter caetera spomenuti. Ali za osvjetljenje ili barem kao neki više prihvatljiv ključ obračuna dolaze dobro ova razmjerja, dok o novčanim momentima u smislu koncesije nije nigdje traga. God. 1913

Digitized by Google

iznašao je ukupni prihod južne željeznice, odbivši razne pristojbe te porez, K 48,636.258.28. Uzevši u račun gornju svotu i duljinu pruga, koje su pripadale Jugoslaviji, sa 649 kilometra, a ukupnu duljinu pruga povl. južne želj. bez dvostrukih tračnica i postajnih crta sa 2182 kilometra, otpao bi na Jugoslaviju od gornjeg iznosa K 48,636.258.28 prema poslovnomu ključu u kritičnoj godini, koji je iznašao 59.40%, iznos od K 14,476.047. Ovo razlaganje je doduše u protimbi sa mojim gore istaknutim načelom, da duljina pruga ne može biti predmetom obračuna, ali ovdje se susrećemo ipak sa dvjema pozitivnim brojkama.

U pogledu željeznice Barcs—Pakrac susrećemo se sa posebnim uzancama obračuna. Ta pruga je bila od otvorenja u exploataciji južne željeznice. Ugovori, kojima je južna željeznica preuzimala posao (traffic) pojedinih vicinalnih željeznica, bili su šablonski sastavljeni, kod nekojih točnije kod drugih manje točno odredjene otpremne stavke, jedinične cijene za razne funkcije kod obale prometa, skladišne službe i drugih manipulacija potrebnih kod prometa. Značajna je bila klauzula, kojom se stranke u tim ugovorima odriču prigovora preko polovice. Od svih drugih vicinalnih željeznica tek je ova naišla na neko veće uvažavanje sa strane drž. vlasti iza njezina preuzeća u državnu exploataciju.

Željeznica Barcs—Pakrac sa svojim ograncima je koncesionirana 3. ožujka 1884. Povl. južna željeznica je plaćala dioničarima iste godišnji paušal u iznosu od K 600.000. Gradjevna glavnica je iznašala[13]) K 21,354.000; prvenstvenih dionica je bilo od toga za 12 mil. kruna, a poslovni pretičak, kako ga je iskazivala n. pr. god. 1906. južna željeznica, K 387.228. Na temeljne dionice otpada prema rješenju obraničkoga suca, predvidjenoga u trianonskom ugovoru, od dosudjenih 393.000 zlatnih franaka iznos od dvije trećine do konca koncesije, t. j. do 3. studenoga 1975. Te dionice nisu prije rata, kao i velika većina ostalih tih temeljnih dionica vicin. željeznica, dobivale n i š t a. Prioritete su dobivale 5% (god. 1913.: K 20), zajamčenih povodom izdanja istih. Po tim računima nadoplatila je južna željeznica n. pr. god. 1906. K 212. 772 do iznosa paušalne svote iz svojih prihoda; god. 1905. K 221.903. Ali taj gubitak je prilično prividan, nešto sličan onomu »manjku«, koji je Pešta plaćala za Hrvatsku, jer se je mnogo moralo potrošiti na ovu željeznicu za nove tračnice, mijene itd. Kod tih dobava zaslužila je južna željeznica znatan dio navodno naknadjene svote natrag u ime dopreme, a i kod zaračunavanja samog materijala, koji je južna željeznica proizvadjala u svojim tvornicama. Vicinalna željeznica je morala naime plaćati ne samo gradivo, nego i troškove dopreme istoga do Barcs-a. K tomu je valjalo prihodima južne željeznice priračunati i neizravni dobitak od brutta, koji je vicinalna željeznica pribavila južnoj željeznici sa svoje pruge. Ovdje je kirija, koja je sigurno nosila lijepe prihode samoj južnoj željeznici. Tako je prema nekim iskazima sa postaja te vicinalne željeznice otpremano preko Barcs-a godišnje oko 10.000 kom. blaga, 4.000 kolnih tovara (à 10.000 kg.) drva

[13]) Vidi: »Vasúti es közl. Közlöny« br. 51. od god. 1908., str. 308.

Digitized by Google

samo u Austriju via Zakany itd. Izim toga zaračunavala je južna željeznica, kod vodjenja posla (traffic) za manipulaciju na postajama, te kao režijski trošak kod otpreme robe, mnogo više jedinične stavke, nego je to bio slučaj u lokalnom prometu same južne željeznice. Svi gornji, po južnu željeznicu neobično povoljni uslovi manjkaju drž. željeznici Jugoslavije, koja će kroz niz godina morati da nadoplaćuje, u koliko se ne isposluje revizija cijeloga postupka.

U pogledu temeljnih dionica željeznice Barcs—Pakrac, koje su sada sve u posjedu financijalnoga društva Dunav—Sava—Jadran, stvar je dosta nerazumljiva. Pitanje se može postaviti, kako je južna željeznica došla u posjed tih papira? Poznato je i širim krugovima, da su dionice te vrsti izdavane pretežno vlasnicima zemljišta, koje je ležalo diljem pruge, u ime naknade, kao šušta formalnost. Potpisivale su te dionice i razne općine, te različite korporacije, koje su bile interesirane na tom, da se gradi željeznica kraj njihovih posjeda. Izdavane su te dionice i »slučajnim« osobama, koje su si stekle bilo kakovih »zasluga« za gradnju itd. Na efektivni dobitak, na neke dividende nije računalo 99% tih interesenata, jer im je dobitak nastao time, što je vrijednost zemljišta i inih nekretnina njihovih rasla sa gradnjom željeznice katkada u dosta veliko mjeri. Oni su bili dovoljno oštećivani tim za svojih najviše 35% od nominale, koje su uplatili većinom kao à fond perdu. Posjed dakle tih 16.666 temeljnih dionica — jer je jedna trećina po južnoj željeznici uništena — temelji se po izgledu na besprikornom sticanju. Već taj momenat može biti odlučan za revizionalni postupak, koji nikako ne će moći da izostane. Cijeli otštetni proces i onako ne imade sasvim konkretan izgled, jer se od dosudjene svote imadu odbiti upravni troškovi i porez, a i pitanje doznake — transfer-a — ne malo zabrinjuje financ. društvo Dunav—Sava—Jadran.

Glede samog prekupa, t. j. otkupne svote za ovu prugu, kao i a conto isplata saznaje se slijedeće: God. 1922. dobile su temeljne i prvenstvene dionice od predujma, koji je isplatila Jugoslavija u iznosu od 7 mil. dinara, po 8 pengö; god. 1926. dobilo je društvo opet a conto 5 mil. dinara, a 1928. god. 2 mil. dinara. (Frankfurter Zeitung 1928.*). U istom listu je govor o 30.000 prvenstvenih i 25.000 temeljnih dionica. Dioničari su tražili od države 25% od brutto-prihoda kao otštetu, ali im je uredjenjem od god. 1934. predvidjeno 22 i pol%.

Što se samoga napretka sadašnjega financijalnoga društva tiče, to je isti danas posve povoljan i kraj svih tužaba, da pojedini anuiteti, ne prispijevaju ni u odredjeno vrijeme ni u očekivanim po društvu iznosima; znak, da je vodstvo društva u rukama iskusnih financijera, koji znadu dobro izrabiti konjunkturu. Toliko je sigurno, da na dobar napredak ukazuje povišeni broj članova ravnateljstva, koji je po izvješću za god. 1915. iznašao 24, a sada broji 29 članova. Na bolji položaj upućuje i na burzi notirana relativno visoka cijena još od god. 1927. sa 82.85, odnosno 83.10 (za 25 kom.). Kraj tih visokih brojeva izgledaju na burzovnim listinama smiješno niski iznosi sličnih željezničkih papira, složeni u titres-e od brojnih hiljada nominalne vrijed-

* Valjalo je navesti točno datum i broj. (Opas. uredniš.).

Digitized by Google

nosti. Temeljne dionice južne željeznice, kojih je nominala iznašala 500 franaka ili 200 for. srebra, nisu neposredno prije rata nosile upravo ništa.[14] Prodavane su ali per ult. Jänner sa 102 do 103, dok ih danas prekupljuje samo društvo, da obali temljnu glavnicu, po 6.45 zl. franka od svojih dioničara, za koje sam gore spomenuo, da nisu baš mnogo izgubili ni kod minimalnog ukamaćenja njihovih nominalnih prinosa u god. 1858. Može se mirne duše kazati, da je od svih željezničkih poduzeća južna željeznica najbolje prošla iz ratnih zapletaja i poratnih pada svih vrijednosnih papira. 3%-ni kuponi su za god. 1933. dobili 14.75 zl. franka, a ni za dalje pokriće ne će uzmanjkati novaca iz bilo kojih pričuva, kojima obiluje to društvo. God. 1913. uživali su posjednici tih papira za 500 franaka nominale kamatnjak od 2.6, — za pariško tržište dosta visoki prinos.

Nabrajanje raznih uredjenja Jugoslavije u pogledu uplate pojedinih rata, preinake ugovornih odnošaja s obzirom na odgodu plaćanja kamata i bonova, rješenja arbitražnih sudova, konferencija nasljednih država s obzirom na tarifna pitanja, glede kojih postoje već u rimskom paktu od god. 1923. posebna utanačenja, moglo bi obuhvatiti cijelu knjigu. Spomenuti tarifni odbor, koji bi svim prugama imao osigurati neki paritetni brutto, nekakav je lucus a non lucendo, jer se o djelatnosti i posljecima toga rada, iako je tomu odboru točno opredijeljen djelokrug, niti što čuje niti opaža na tarifnom polju

U vršenju zadataka madjarske prometne politike je zak. član. XXXI.: 1880. izdan prvi zakon o gradnji vicinalnih željeznica, kojemu je slijedio onaj od god. 1888. Ali dok su drugdje, pa n. pr. i u austrijskoj poli bivše monarkije sve pokrajine (osim Dalmacije), u pravcu gradnje, a u mnogim slučajevima i glede posla (traffic) dobile skoro posve slobodne ruke, bilo je sa strane Pešte sve podvrgnuto centralnoj vlasti. Uz temeljnu glavnicu, koja se je popunjavala tek do 35% nominale, izdavane su prvenstvene dionice, koje su već prema dobrojnom tečaju ukamaćivane do 11%. Spomenuti papiri plasirani su isključivo u Njemačkoj, gdje je Frankfurt bio glavno tržište za nje, a prodavali su se i sa 49% nominale. Kapitalisti su načinili ipak dobar posao, jer je kamate zajamčila državna vlast. Sama gradnja pako tih vicinalnih željeznica nije kraj takovih manipulacija mogla biti prvorazredna, te je iza preuzeća posla po drž. željeznicama bio nuždan odmah u početku popravak i najednostavnijih ustroja. Ali inventar, koji je dobavljala sama drž. željeznica, je bio zadovoljavajući. Medju najbolje »osigurane« željeznice te vrsti spadala je zagorska željeznica. Ta pruga je dobivala na temelju posebnog ugovora za ukamaćenje i amortizaciju temeljnih i prvenstvenih dionica paušalnu svotu u iznosu od 240.000 for. (480.000 kruna) bez obzira, da li će pruga toliko nositi ili ne. Prvenstvene dionice su dobivale redovito 5%, dok je na temeljne dionice otpalo takodjer nešto (god. 1906. n. pr. 1.55%). Kakovi su za pravo bili primici te željeznice, o tom nije nigdje nikada došlo što na javu, dapače se zabranjivalo članovima ravnateljstva tih vicinalnih

[14]) Vidi: »Amtliches Kurzblatt der Wiener Börse 18. Jänner 1913.

Digitized by Google

željeznica uvid u poslovanje na postajama i davanje bilo kakovih obavijesti o poslovanju sa strane postajnih organa.

U pogledu polučenih poslovnih posljedaka izdavali su se nekakovi »provizorni iskazi«, koji nisu iskazivali a ma baš ništa efektivnoga. S druge strane poznati su mi iz vlastite prakse slučajevi sasvim nedovoljnoga uspjeha na tim željeznicama. Tako su na jednoj od željeznica kretali kadšto vlakovi bez i jednog putnika. Robni promet nije pokrivao ni troškove za mazala. Ali valja naglasiti, barem što se tiče pruga, kojima je upravljalo poslovodstvo u Zagrebu, da je na prugama ležećim u Hrvatskoj-Slavoniji, bio promet posvema zadovoljavajući. Tako se n. pr. za zagorsku prugu može kazati, da je promet dapače nosio dobit. Druge su pruge kao n. pr. ona Dugoselo—Novska već kod koncesioniranja bile odredjene kao tranzitne pruge, što je navedena u sljedstvu i postala. I prinos države za gradnju iste je bio nerazmjeran (1 milijun) prema subvencijama, koje je država pružala inače za gradnju vicin. željez. u obliku doprinosa za otpremu pošte itd.

Iza sloma Austro-Ugarske god. 1918. preuzele su nasljedne države i te vicinalne pruge tako, da su iste via facti pripale državi, na području koje su se nalazile. Čehoslovačka je prva pristupila podržavljenju tih željeznica, ali sa dosta slabim materijalnim uspjehom. Posao je obavljen već god. 1920., t. j. u doba, kada se nije moglo ni približno pregledati, kakav će nastati položaj na novčanom tržištu, niti predviditi, kakovo stanovište mogu i smiju s obzirom na faktične poslovne posljetke uzeti drž. vlasti prema dosta pretjeranim zahtjevima za otkup ove ili one pruge.

U pogledu otkupa i vrijednosti tih pruga kao i samih papira tih poduzeća uvriježio se je tečajem poratnih godina cijeli kaos. Odredbe glede cijena u pojedinim državama upravo su abnormalne. Tako su god. 1928. procijenjene u Austriji vicin. željeznice po načelu »Krone ist Krone«, te je n. pr. kod »Oesterr. Waldviertelbahn« uzeta cijela tražbina prioritetlija u poslovnu bilancu sa 560 šilinga, kod željeznice »Wien—Pressburg« sa 1026 šilinga, prema nominalnih 10.36 milijuna kruna. Nasuprot tomu odredjeno je zaključkom »Lige naroda« Austriji, da za prugu Güns (Köszeg)—Šopron imade platiti za upravu i exploataciju 18% od ukupnoga brutto- prihoda.

U Rumunjskoj upotrijebljen je poseban način za ustanovljenje vrijednosti tih pruga — i to, kod pretežnoga broja je uzet u račun obračunski tečaj od 76.80 leja za svakih 200 predratnih kruna. Kod crte Brašov—Haromszek je dano iza jeftimbe kod reparacione komisije za svakih 200 for. dvostruko od gornje svote, t. j. 153.60 leja.

Kod nas je prije konačnoga prekupa bilo kalkila najraznijih vrsti. Tako je za prugu Caprag—Vrginmost traženo sa strane švicarskih kapitalista 40% nominalne glavnice. Dioničari zagorske željeznice su tražili još god. 1927. 100%-no povišenje paušalnog iznosa i to za sve minule godine (od god. 1919. počamši) pod inakom prijetnjom sudbenoga postupka. Papiri toga društva pretežno su bili »Deutsche Bank«.

Digitized by Google

Uredjenje za otkup 24. pobliže ne označenih vicinalnih pruga, koje se nalaze na području Jugoslavije, je usvojeno rješenjem ministarskoga vijeća u Beogradu, koje je uneseno u financijalni zakon, — medju rješenja, koja se uzimlju jednostavno na znanje. Posljedak te transakcije je radi slabog dotiranja fonda »B« dosta nestalne naravi.

Za utvrdjenje i uzakonjenje značenja »prave predaje« (§ 930. predosnove o. g. z.)

Napisao dr. Milić Ivo, profesor pravnog fakulteta u Subotici.

O našem pitanju bio je u posljednje vrijeme napisan čitav niz članaka,[1]) koji su dovoljno pokazali opravdanost njegova postavljanja i potrebu njegova konačnoga rješenja. Mišljenja su dakako podijeljena, jer smo to pitanje kao sporno naslijedili. Poput staroaustrijske, i naša je pravna književnost i sudovanje u toj stvari protuslovna. Pošto »Predosnova« sadržajno ne mijenja odnosni tekst svog austrijskog uzora, čime bi se spornost i kod nas produžila, valja ovom prilikom nastojati, da se spor ukloni ili barem da se svede na najmanju mjeru. Tako je učinila i čehoslovačka »Osnova građanskog zakonika«, koja se je nalazila pred istim teškoćama.

*

Stol sedmorice u Zagrebu u rješidbi od 9. II. 1933. br. 7700/1932. je izrekao: »Prava predaja knjižnih nepokretnina nije izvršena ni fizičkom predajom darovanih nepokretnina obdarenome, ni izdavanjem tabularne isprave, nego samo uknjižbom u zemljišnim knjigama na dareprimca odnosno podnošenjem uknjižbene molbe (431 o. g. z.), i prema tome je za darovnu pogodbu glede nepokretnina u svakom slučaju potreban javnobilježnički akt.«

Stol sedmorice je u plenarnoj rješidbi od 22. II. 1935. br. Rev. 1473/1934. (»Mjesečnik« br. 4—5/1935. str. 231), naprotiv izrekao: »Prava predaja kod darovanja znači njegovo ispunjenje t. j. za razliku od obećanja darovanja odmah i realiziranje pravnog učinka darovnog ugovora. Zato je kod nekretnina dovoljno već uvedenje u posjed ....., kao prava predaja vrijedi ne samo predaja u smislu § 426 o. g. z. nego i simbolička (§ 427 o. g. z.) kao i predaja očitovanjem (§ 428 o. g. z.) bez obzira radilo se o pokretnim ili nepokretnim stvarima, ... za valjanost darovanja nekretnina dovoljna je prava predaja darovanog predmeta i u takvom slučaju nije potreban upis u javne knjige niti je propisan javnobilježnički akt.«

Pristaše strožega kriterija u prosudjivanju darovnih poslova drže, da je stanovište ove druge rješidbe protivno i slovu i duhu zakona, da je opasno i da ga zato treba ispraviti jasnim stiliziranjem § 930. »Predosnove«.

---

[1]) Dr. Milić Ivo: »Mjesečnik« br. 7 1931.; dr. Matijević Ivo »Pravosudje« br. 3 i 4 1932.; Krmpotić Josip: »Pravosudje« br. 9 1932.; dr. Vakanjac Milan — »Pravosudje« br. 11 1934.; dr. Müller Djuro: »Mjesečnik« br. 1 1935.

Digitized by Google

I. Zakonodavstvo svih vremena gleda prijekim okom na darivanje. Cincia je bila pooštrena Konstantinovim konstitucijama, koje su za valjanost darovanja tražile pismeni ugovor, predaju dara pred svjedocima i sudsku registraciju; Justinijan ublažuje propise za darove manje vrijednosti imajući u vidu promicanje darova za dobrotvorne ustanove; recepcija ga mehanički slijedi, tražeći javni akt za valjanost većih darivanja (preko 4500 maraka = 500 solida). Ali novije doba vraća se sve više staroj strogosti. Posmotrimo naše krajeve: Austr.-hrv. gr. z. (§ 943) zahtijeva pismeni akt za utuživost darovanja bez prave predaje dara; isti oblik traži i srb. gr. z. (§ 564), kada darivalac »stvar ne preda«; imovinski zakonik (čl. 484) traži za taj slučaj ili pismeni akt ili založno obezbjedenje dara; ugarski zakon. čl VII.:1886 (§ 22) traži javnobilježnički akt za valjanost darovanja medju bračnim i zaručnim drugovima, — i to, ako je predmet nepokretna stvar, uvijek, ako li je pokretna, »u koliko predmet darovanja nije predan«; osnova ugar. gr. z. (§ 1201) ide dalje, tražeći za valjanost obećanja dara (svako darovanje bez predaje je tek obećanje dara!) pismenu ispravu, a kad je predmet dara nepokretnina ili gradnja, javnu ispravu. Austrijskomu zakonodavcu od god. 1871. nije više dovoljan § 943 o. g. z., on za valjanost darovanja »bez prave predaje« traži bilježnički akt i kroz usta ministra pravde (tekst u »Mjesečniku« br. 6—7/1931. str. 253) obrazlaže to traženje ne samo potrebom zaštite darodavca protiv iskorišćavanja i vlastite naglosti nego i potrebom zaštite darodavčevih vjerovnika. — Naš zakonodavac (§ 52 br. 4 javnobilj. zak. i § 930 predosnove) preuzima u cijelosti austrijsko pravo.

Što znači za tumača zakona to tradicionalno otežavanje darovanja? Znači, da darivanje nije normalan način otudjivanja imovine i da odnosne propise treba strogo tumačiti i primjenjivati, jer su oni specijalni. Zato nije ovdje na mjestu pozivanje na opće načelne propise, kako to čini stol sedmorice, kad ističe da: »napokon iz samog zakonskog pojma vlasništva slijedi pravo vlasnika, da raspolaže sućanstvom i koristima — dakle dosljedno i da daruje i preda u posjed odnosno u vlasništvo onome, kome on hoće«. Ne možemo se pozivati na načelo slobode vlasništva u materiji, u kojoj su to načelo ograničili propisima o formi i izravnim zabranama najveći njegovi poštovaoci Rimljani iz doba republike. U ostalom nije ni o. g. z. tako individualističan, kakvim hoće da ga prikaže rješidba, jer je po njemu vršenje vlasništva ograničeno ne samo obavezom nevrijedjanja prava trećih lica nego i razlozima socijalnog interesa (§ 364). Ne valja zaboravljati, da kod darivanja ne postoji zlo jedino u siromašenju darodavca, nego etički i socijalno veće zlo u mogućnosti lakoga sticanja od strane drugih i u mogućnosti oštećivanja vjerovnika i nasljednika. Tu propisi o formi postoje i kao jamstvo za sadržinu. I kod oporuke raspolagatelj je vlasnik, pa ipak ne može da radi, što hoće i kako hoće.[2])

---

[2]) Za potkrjepljenje ovih navoda može da služi i činjenično stanje parnice, koja je okončana tom rješidbom:

Kćerka je tužila mater i brata: mater za priznanje, da joj je usmeno darovala

Digitized by Google

II. Tekst predosnove, koji sintetizira § 943 o. g. z. i § 52 br. 4 jb. zakona, glasi:

»Usmeno sklopljen ugovor o darivanju bez prave predaje darovane stvari, ne vrijedi. Za valjanost ugovora bez prave predaje stvari traži se javnobilježnički akt.«

Kao dosad tako bi i u buduće, kako pokazuju navedene dvije rješidbe, ostao otvoren spor oko značenja izraza prava predaje. Spor, koji se konkretno sastoji u pitanjima: Postoji li prava predaja već onda, kad je na obdarenoga prenesen posjed darovane stvari? Ili je potrebno, da se prenese vlasništvo stvari? Je li svaka predaja, koja prenosi vlasništvo, prava predaja?

Svi tekstovi, koji dodiruju naše pitanje (o. g. z. § 943, jb. zakon § 52 br. 4., predosnova § 930) imaju izraz »predaja« u njezinom imeničnom obliku. Kao o. g. z. tako i predosnova namjerice izbjegavaju riječ »predaja«, kad imaju da označe način prenosa posjeda (§§ 315, 319 o. g. z. — §§ 347, 351 predosnove). Riječ »predaja« je tehnički, isključivi izraz za način sticanja vlasništva, a austrijskom zakonodavcu se jamačno ne će htjeti predbaciti lakomislenost u tehničkoj izradi zakona. — Prema tome »predaja« u § 943 treba da bude ono isto, što je »predaja« u §§ 426 i slj. to jest izraz za način derivativnog sticanja vlasništva a ne posjeda.

Ako poslije toga i poslije pokazane težnje za ograničavanjem darovanja imamo i pravilo, da se zakon ne smije inače tumačiti, nego li donosi vlastito značenje riječi u njihovu savezu i jasna namisao zakonodavca (§ 6 o. g. z.), kako ćemo moći obrazložiti, da je zahtjevu zakona zadovoljeno već time, što je na obdarenoga prenesen posjed? Kad bi dakle u tekstovima stajala riječ »predaja« sama, bilo bi potrebno, da je na obdarenoga preneseno vlasništvo darovanoga predmeta, ako će neformalan ugovor o darivanju da valja.

---

zemlju i uvela ju u posjed, brata da se od njegova imena prenese na nju uknjižba vlasničkog prava, jer je mati kasnijim pismenim ugovorom prenijela istu zemlju na sina. Mati se je u parnici branila, da je tu zemlju prepustila kćeri tužiteljici samo na obradjivanje u napolicu. Ugovor o darivanju bio je sklopljen u kući kćerke pred svjedokom, na čiji se iskaz stol sedmorice poziva u rješidbi: »U ovoj parnici dokazala je tužiteljica po svjedoku H. Š., da joj je prvotužena darovala prijeporne nekretnine i predala joj ih u posjed«.

Taj jedini svjedok pri ugovoru je muž tužiteljice. Njegov iskaz u parnici glasi: ... tada je prvotužena rekla tužiteljici, da joj daruje taj vinograd i neka si samo uzme i obradjuje,... još je rekla neka ja odmah dadem po sluzi voziti gnoj u taj vinograd, te držim, da sam ja sa ženom i punicom t. j. prvotuženom odvezao gnoja u taj vinograd, te je tada tom prilikom prvotužena tužiteljici taj vinograd predala u posjed. Prigodom samoga darovanja ja sam još rekao prvotuženoj da kako će ista živiti, ako nam sve dade, na što mi je odgovorila, da to nije moja briga, jer da ima dosta, ali ja sam joj rekao odnosno dragovoljno obećao, da ću joj od priroda davati za njezino uzdržavanje, što sam svagda i učinio, te sam davao prvotuženoj polovinu od priroda, kako sam svojevoljno obećao«.

Prvostepeni sud je tužbu odbio uzevši za dokazano, da je mati predala kćeri zemlju samo na napolicu. — Drugostepeni sud je presudu izmijenio i tužbeni zahtjev uvažio uzevši, da postoji darovanje. Pred drugostepenim sudom nije bio izveden nikakav nov dokaz niti je bio ponovljen koji raniji dokaz.

Digitized by Google

U ovom smislu je riješila spor čehoslovačka osnova gr. z., koja je § 943 o. g. z. u svome § 860 (redakcija od god. 1931.) formulirala ovako:

»Ne prenese li se v l a s n i š t v o dara u vrijeme, kada se čini darovni ugovor, za njegovu je valjanost potreban bilježnički akt«.

U obrazloženju osnove se kaže: § 860 osnove daje propis o formi u saglasnosti sa § 943 o. g. z. i sa zakonom br. 76/1871. l. d. z. Pododbor se je trudio, da riješi sporove o tome propisu na taj način, što je propis razdijelio na dvije rečenice, od kojih je prva bila opća i, govoreći o daru bez predaje, slijedila tekst svojih uzoraka; druga se je odnosila na stvari upisane u javnim knjigama i tražila za darovanje takovih stvari bilježnički akt uvijek. Poslije vrlo podrobne rasprave spojila je superreviziona komisija obje rečenice u jednu, čiji smisao je ovaj: Forma bilježničkog akta je potrebna:

1) pri darovnom ugovoru obligacionom ili pri prijemu darovnog obećanja, ako se radi o pokretnoj stvari, jer se tu vlasništvo prenosi (tek) predajom.

2) Pri darivanju stvari upisane u javnim knjigama, a t o i o n d a, k a d a j e b i o p r e n e s e n p o s j e d, jer s obzirom na propise o prenosu prava vlasništva tabularnih objekata vlasništvo takovih objekata se prenosi intabulacijom, a daruje li se objekt tabularni, nije vlasništvo preneseno prije intabulacije.

3) pri darivanju objekata, pri kojima se vlasništvo ne prenosi kao n. pr. pri cessio pro donato ili pri otpustu duga pro donato.

Stari spor, da li je dovoljno, ako je o obećanju dara sastavljen bilježnički akt, ili je potrebno, da akt sadržaje i prijem obećanja, riješen je tekstom §-a 860 u smislu alternative druge, u skladu sa bilježničkom praksom.«

Tako čehoslovačka osnova (Obrazloženje str. 231, 232). Po njoj ugovor o darovanju treba ili da sadržaje, kao sastavni elemenat posla, prenos vlasništva dara na obdarenoga (realna donacija) ili, bez takovog prenosa, da bude zaključen u obliku bilježničkoga akta (formalna donacija). Jedan od načina, kojima bi predosnova mogla da riješi spor i ukloni opasnosti, spojene sa neizmijenjenim zadržanjem sadašnjega teksta, bio bi taj, da preuzme u cijelosti tekst i njegovo obrazloženje iz čsl. osnove. Takovo je rješenje, kao kompromisno, bilo zastupano od pisca i u navedenom članku u »Mjesečniku«. Mislilo se je, da je važnije stvoriti jasno i prostije stanje nego li tražiti najtočnije rješenje, koje je teže formulirati.

III. Ali je poslije rješidbe stola sedmorice potrebno pokazati, da i čsl. osnova ide dalje od svoga uzorka. Ona, istina, spominje, da postupa s njime u suglasju, kao što u osnovi i postupa, ali pušta sasvim iz vida, da uzorak traži ne samo predaju, koja prenosi vlasništvo uopće, nego »pravu« predaju, koja je svakako uži pojam, tako da svaka predaja ne će biti dovoljna za valjanost darovnog ugovora. Da nije tako, bio bi pažljivi austrijski zakonodavac kazao prosto »predaja« a ne »prava« predaja.

Digitized by Google

Otkuda je o. g. z. uzeo izraz »prava predaja« i, zbog toga, koji smisao i sadržinu ima taj izraz? Uzeo ga je odonud, gdje je do tada postojao, imao svoje točno odredjeno značenje i bio primjenjivan: iz pandektarnoga prava. »Traditio vera« znači predaju, koja se danas označuje izrazom »tjelesna predaja«, predaja iz ruke u ruku (§ 446 predosnove, § 426 o. g. z.). Pod njezin pojam bi se mogla podvesti jedino još predaja putem poslanja, kada obdareni primi i zadrži stvar ili primi stvar, za koju je unaprijed naznačio način slanja (§ 449 predosnove — § 429 o. g. z.), čime je konkludentno izrazio i prihvat ponude dara. Prava predaja prenosi dakle na primaoca ne samo vlasništvo nego i isključiv, nezavisan posjed. Tek tada se je darivalac potpuno lišio svoje stvari; sve dotle ima da mu prema intencijama zakonodavca ostane otvorena mogućnost, da se trgne.

Traditio symbolica nije traditio vera nego njezin surogat; traditio brevi manu i constitutum possessorium nisu prave predaje, jer su samo fikcije predaje; sa vrijednosnim papirima na donosioca se postupa kao sa pokretnim tjelesnim stvarima i za njihovo darivanje, bez forme, potrebna je predaja iz ruke u ruku ili poslanje; kod papira na ime potreban je indosament i predaja papira; tražbine, koje nisu utjelovljene u ispravi, ne mogu se uopće predati, jer nisu predmet vlasničkoga prava; za uknjižene nepokretne stvari i stvarna prava na njima važi, što je kazano u čsl. osnovi.

Ova druga varijanta za rješenje našega spora, nesumnjivo bliža slovu i duhu tekstova, dala bi se tehnički provesti tako, da se u § 930. predosnove iza riječi »prave predaje« doda u zagradi »§§ 446. i 449.«, čime bi bio definiran pojam prave predaje. A pošto kod darivanja nepokretnina nije moguće izvršiti pravu predaju, jer je za njihov prenos vlasništva potrebno ili uknjiženje ili polaganje isprave (§§ 451. 453. predosnove)[3] imao bi se §-u 930. dodati stav drugi, koji bi gla-

---

[3] Ovom prilikom treba zamoliti, da se i § 451 predosnove podvrgne reviziji. On glasi: »Za prenos vlasništva nepokretnih stvari mora se po pravilu posao sticanja upisati u zato odredjene javne knjige. — Riječi »po pravilu« nije imao o. g. z. ni u svome postanku niti su mu bile dodane prilikom noveliranja, kada je uvedena ustanova polaganja isprave u sud za derivativno sticanje vlasništva neuknjiženih nepokretnina.

Riječi »po pravilu« znače, da postoje i izuzeci. I prof. Maurović u svome »Izvještaju« o radu komisije za predosnovu, piše kod § 451 (str. 30): »Po pravilu — dakle ne uvijek. Vlasništvo na nekretninama stiče se iznimno i bez upisa«. Da li i na uknjiženim nekretninama? Ako da, u kojim slučajevima? Potrebno je, da se iznimke izrično ustanove, inače ćemo imati i u ovom pitanju spornost i neizvjesnost, koje je i u Austriji bilo dosta. (Isporedi Stubenrauch kod § 431).

Jasno stanje dobilo bi se primanjem gledišta, da nema slučaja derivativnog sticanja uknjiženih nekretnina bez upisa. I nasljedstvo daje samo naslov (§ 441 predosnove). Okupacija i slično (alveus, insula) su izvorni načini sticanja i za njih postoje zasebna pravila. Kamen spoticanja bilo je dosudjenje pri prinudnoj prodaji. Ali dražbeni kupac nije još vlasnik, nego se od dosudjenja s njim postupa, glede na opasnosti i terete, kao da je vlasnik. U ostalom i za njega postoje zasebni propisi u zakonu o izvršenju (§ 122 zak. o izvrš. i savezni).

Na taj način bi preostao kao jedini izuzetak: sticanje neuknjiženih nekretnina, što je predosnova predvidjela u § 453. Taj izuzetak mogao bi da se izrazi ili tako, da se u § 451 poslije riječi »po pravilu« doda u zagradi »§ 453«, ili da se isti §

Digitized by Google

sio: »Za valjanost ugovora o darivanju nepokretnih stvari potreban je uvijek javnobilježnički akt«.

I ratione cincia ne treba činiti razliku izmedju uknjiževnih i neuknjiženih nepokretnina, jer takvi predmeti pretstavljaju redovno veću vrijednost i njihovo darivanje traži jača jamstva.

Napokon ratione pauliana treba da se zna, kada je ugovor sklopljen, jer od toga časa teče početni rok tužbe za pobijanje odnosno početni rok njezine prekluzije.

Činjenica i pravo

Napisao P a v l o v i ć D j o k o, odvjetnik u Petrovgradu (V. Bečkereku)

Privatnopravni odnos parničnih stranaka treba u presudi točno opisati. To znači, da treba navesti činjenice, na kojima se osniva tužbeni zahtjev (§ 514 gradj. p. p.), i pravnu osnovicu tužbe, t. j. nazvati odnos stranaka pravnim nazivom (kupoprodaja, zajam, depozit itd.).

Što treba da tužitelj navede u tužbi u pogledu činjenica, na kojima se osniva tužbeni zahtjev i u pogledu prava, koje želi da ostvari?

Odredbe §-a 321. zakonika o sudskom postupku u gradj. parnicama (novi gradj. par. postupnik) traže u pogledu tužbe »navodjenje činjenica, na kojima se osniva zahtjev tužiočev«.

Gradj. parnični postupnik, koji je važio do 1. travnja 1933. na pravnom području novosadskog apelacionog suda (zak čl. 1:1911), propisuje u pogledu tužbe (§ 129.) ovo: »... ima se iznijeti pravo, koje tužitelj želi ostvariti«.

Kako da se sastavi tužba u prvom, a kako je imala biti sastavljena u drugom slučaju? To je pitanje kako za stranke tako i za sud od velike praktične važnosti.

Da vidimo primjer — recimo — kod ugovora o čuvanju (sa nagradom, ili bez nagrade čuvara). Tužitelj će u prvom slučaju navesti u tužbi, da je prepustio izvjesnu stvar (zamjenljivu ili nezamjenljivu) tuženomu, koji je obećao istu stvar uz nagradu (locatio conductio operis), ili bez nagrade (depositum) čuvati i po proteku vremena vratiti. U drugom je slučaju tužitelj naveo, da mu je tuženi dužan stvar (u istom stanju, u kojem ju je preuzeo i sa svim prirastajem) na osnovu ugovora o čuvanju vratiti.

Primjer u slučaju ugovora o zajmu: U prvom će slučaju tužitelj navesti u tužbi, da je prepustio tuženomu izvjesnu zamjenljivu stvar

---

stilizira ovako: »Za prenos v l a s n i š t v a u k n j i ž e n i h n e p o k r e t n i h s t v a r i ...«. Tako bismo dobili potpunu jasnost i odredjenost: nepokretne stvari ili su uknjižene ili su neuknjižene. Za derivativno sticanje prvih potrebno je uknjiženje, za druge potrebno je polaganje isprave u sud. Time bi ujedno bio riješen i cio sistem tapija i potvrdjivanja isprava (po imovinskom zakoniku).

Teško se odlučujemo na mijenjanje o. g. z.-a. da bismo mogli iskoristiti bogatu austrijsku literaturu i judikaturu. Ali šta će nam to bogatstvo, gdje donosi samo nejasnoću i parničenje?

Digitized by Google

na raspolaganje po volji, a tuženi je obećao stvar iste vrste vratiti. U drugom slučaju, da mu tuženi u ime zajma duguje.

Gornja dva primjera su dovoljna za rasvjetljenje odnosa činjenice i prava. U prvom slučaju je tužitelj iznio samo činjenice bez označenja pravne kvalifikacije, u drugom je označio pravo, koje želi ostvariti, a da nije iznio činjenice, za koje zakon imovinskopravni pojam depozita, odnosno zajma vezuje.

Ako tužitelj ovako konstruiše tužbu: »prepustio sam tuženomu (izvjesnu) stvar, a on je obećao istu vratiti«, tužba ne će biti sasvim jasna (da li je u pitanju ugovor o zajmu, ili možda ugovor o čuvanju?) i sud će u smislu odredaba §-a 183., odnosno §-a 531. novoga gradj. par. postupnika eventualno odrediti, da se tužbeno izlaganje dopuni, ako ne, tražit će u svakom slučaju na usmenoj raspravi, da se stvar konkretizira, precizira.

Ako tužitelj u tužbi bez navadjanja činjenica navede samo pravo, koje želi ostvariti, tužba takodjer ne će biti dovoljno jasna. Bez točno navedenih činjenica sudac ne može utvrditi, da li je tužitelj pravni posao pravilno svrstao pod imovinskopravnu normu zajma, ili se radi možda o depozitu? A u slučaju depozita radi li se o običnom čuvanju, ili možda o čuvanju uz nagradjivanje čuvara?

Ako odvjetnik zastupa stranku, navest će u tužbi redovno kako činjeničnu tako i pravnu osnovu tužbe. Ako ne navede točno činjenično stanje, tužba će mu se radi nadopune vratiti, a trošak oko nadopune ne će biti protivna stranka dužna da naknadi ni u slučaju, da inače izgubi parnicu. Ne će se vratiti tužba po novom gradj. par. postupniku ako tužitelj propusti navesti pravnu kvalifikaciju iznesenih činjenica. Ako pak stranku (lajika) ne zastupa odvjetnik, sudac će joj dati sve potrebne upute, kako je to u § 531. propisano.

Stanovište novoga gradj. par. postupnika je praktičnije, ma da u drugom pogledu zaostaje iza staroga madj. gradj. par. postupnika. Naime, kada su činjenice točno navedene u tužbi, lako će sudac (»iura novit curia«) suditi, dok obratno, ako je u tužbi samo pravo tužiteljevo navedeno, ne zna se, naročito kada stranku ne zastupa odvjetnik, nije li ona možda na pogrješnom pravnom putu, radi li se o zajmu, o depozitu, ili možda o nečem trećem?

Kako će se tuženi izjasniti na tužbu, ako u njoj nisu navedene činjenice? N. pr. kako će i što će priznati; kako će i što će poricati; kakve će meritorne prigovore iznijeti protiv tužbe, ako ih ima; ili u pogledu čega će se stranka izjasniti, da ne zna, ili se ne sjeća?

Da vidimo nekoliko primjera:

Tuženi priznaje, da je od tužitelja preuzeo izvjesnu stvar na čuvanje bez nagrade.[1]) Ovoliko je dovoljno za suca. On od tuženoga ne

---

1) Vrijedno je ovdje napomenuti, da osnova novoga gradj zakonika ne razlikuje običan depozit od čuvanja za nagradu, jedino što spominje (u §-u 954. predosnove gradj. zak.), da se nagrada za čuvanje ne može tražiti, ako nije izričito, ili prema zanimanju čuvara prećutno (predam prtljagu portiru na kolodvoru) uglavljena. Kao da je pitanje nagrade, kao takove važnije i od same suštine pravnoga posla, od prava i dužnosti, koji iz ugovora o čuvanju proističu. Znamo, da je velika razlika izmedju prava i dužnosti u jednom i izmedju prava i dužnosti u drugom

Digitized by Google

će tražiti, da prizna još i istinitost pravne norme, koja se odnosi na ugovor o čuvanju. Tu pravnu normu stranka, ako je ne zastupa stručno lice, možda ni ne poznaje.

Tuženi poriče istinitost tužbenih navoda: nije preuzeo nikakvu stvar od tužitelja na čuvanje (bez nagrade, ili uz nagradu). Ovoliko je u pogledu daljega raspravljanja za suca dovoljno. On tužbeni navod ne će smatrati istinitim i ne će dati bez dokazivanja tužbi mjesta, ma da tuženi nije ujedno poricao istinitost pravne norme. Sasvim je izlišno, da parnična stranka prizna istinitost pravnoga pravila. Ono je pravilo i bez priznanja stranaka.

Tuženi priznaje, da je preuzeo stvar na čuvanje, ali ne bez nego uz nagradu (t. zv. prigovor u meritumu za razliku od prigovora za sprečavanje parnice). Takodjer je sasvim izlišno navesti još i to, da se ne radi o ugovoru običnoga čuvanja nego o ugovoru čuvanja za nagradu.

Tuženi se ne će izjasniti, da se ne sjeća, ili da ne zna (što je jedno te isto) o kakvom imovinskopravnom pojmu zajma, ili depozita, nego će reci, da se ne sjeća ili da ne zna, da mu je tužitelj prepustio kakvu stvar na čuvanje.

Vidjeli smo odnos činjenične i pravne osnovice u pogledu tužbenoga izlaganja i u pogledu mogućeg izjašnjenja tuženoga na tužbene navode.

Kako se ima riješiti pitanje preinačenja tužbe? Kada parnica već počne teći, tužitelj više nije ovlašten preinačiti tužbu (§ 330.). Da li će sud uzeti, da je preinačena tužba u ovom slučaju: U tužbi se tvrdi, da je tužitelj izvjesnu zamjenljivu stvar prepustio tuženomu na raspolaganje po volji, a ovaj je obećao stvar iste vrste vratiti, te navodi još i to, da tuženi duguje njemu u ime zajma. Tuženi prizna istinitost navedenih činjenica, nakon čega tužitelj — revidirajući svoje »pravno znanje« — »preinači« tužbu i traži, da se protivnik osudi na činidbu u smislu ugovora o depozitu. Razumije se, da tu nema preinačenja tužbe, jer nije važno, da li stranka dobro zna i pravilno navadja pravne norme, već je važno, da li je točno navela činjenice, koje se mogu pod materijalnopravnu normu svrstati. Istina, da se preinačenjem tužbe smatra preinačenje pravnog odnosa, ali to ne znači, da je preinačena tužba, ako tužitelj mjesto dobro ili pogrješno upotrebljenoga pravnoga naziva (oznake) kasnije nazove stvar drugim pravnim imenom, zajam depozitom ili obratno. Pravo se osniva na činjenicama, kada dakle nakon litiskontestacije navedem drugu činjenicu, koja potpada pod drugu kakvu pravnu normu od one iz tužbe, onda se radi o preinačenju tužbe. Implicite se ovo sadržaje u ostalom i u odredbama §-a 330: »Tužba se ne će smatrati kao preinačena, ako se bez preinačenja osnove tužbe izmijene, dopune, objasne, ili isprave činjenični navodi tužbe, ili dokazi u njoj ponudjeni . . .«.

Uzmimo slučaj izostanka u ovom primjeru: Žena navodi u tužbi,

---

slučaju. Običan depozitar je n. pr. dužan stvar čuvati, a čuvar za nagradu je dužan stvar ne samo čuvati, nego i očuvati(»omnis diligentia«) i t. d. Po našem mišljenju treba da ovo razlikovanje udje u konačan tekst zakona.

Digitized by Google

da je njen zakoniti muž neizdržljivog ponašanja, a kuća je, u kojoj stalno zajedno stanuju i žive, njena isključiva svojina; moli »dakle« sud, da muža osudi na napuštanje kuće. Sud previdi sadržinu tužbe i zakaže rok za raspravljanje. Tuženi ne pristupi, ma da mu je poziv na sud zajedno sa primjerkom tužbe blagovremeno uručen. Ne će se donijeti presuda zbog izostanka, jer i da su istiniti tužbeni činjenični navodi (t. j. da je muž neizdržljivog ponašanja i da je kuća ženina svojina), nema te pravne norme, koja će muža obvezati, da iz gornjih razloga napusti zajednički stan. Naprotiv, zakon traži sažiće supruga.[2]) I iz ovog primjera se vidi, da je važno navadjanje činjenica, a navadjanje materijalno-pravnoga pravila može u tužbi i izostati. Sasvim je druga stvar — razumije se — obavezno navadjanje pravnih pravila u podnesku radi revizije presuda nižih sudova. Ovo pitanje ne spada u okvir našega raspravljanja.

Kako je bilo moguće, da sud po starom madj. gradj. par. postupniku donese presudu zbog izostanka, ako je tužitelj u tužbi naveo samo pravo, koje želi ostvariti, a da nije naveo činjenice, na koje svoje pravo zasniva? Sud je u praksi uvijek donio presudu zbog izostanka, ma da je pravni odnos parničnih stranaka označen samo pravnim nazivom (oznakom), jer sud nije istraživao činjeničnu osnovu tužbe sve donde, dok je tužbeno pravno konkludiranje uopće mogućno bilo (dr. Madjari Geza). Tužitelj je u tužbi naveo, da mu tuženi duguje u ime zajma i dobio je, ako tuženi nije pristupio, presudu zbog izostanka. Pretpostavljalo se, da je zamjenjljiva stvar dana na slobodno raspolaganje tuženomu uz obećanje ovoga, da će stvar iste vrste vratiti, jer se pravni pojam zajma osniva na takove činjenice. Ako je došlo do raspravljanja, pitanje je otpalo, jer sud ne će propustiti tužitelja pozvati, da navede činjenice, na koje se tuženi ima izjasniti.

Po §-u 283. »predmetom zakletve mogu biti samo sporne činjenice«. Šteta je bilo u isti paragraf unijeti i ovakovu odredbu: »U sudskom se poravnanju može priznanje pravnoga odnosa... učiniti zavisnim od polaganja ugovorene zakletve«. Ovakova stilizacija može unijeti zabunu u tumačenje zakonskih odredaba. Bolje bi glasio § 283. od prilike ovako: »U poravnanju pred sudom može se pitanje postojanja ili nepostojanja nekoga pravnog odnošaja (§ 323.), učiniti zavisnim od polaganja zakletve na istinitost bitnih spornih činjenica«.

Ovom zgodom ukazujemo i na pogrješnu stilizaciju §-a 323. novog gradj. par. postupnika, koji govori o tužbi radi ustanovljenja, »da li postoji, ili ne postoji pravo, da se prizna istinitost neke isprave« itd. Pogrješka je u ovome: Sud će ustanoviti, da li je isprava istinita, a ne da li tužitelj ima prava, da traži od tuženoga priznanje istinitosti isprave. Pogrješka u stilizaciji je ććigledna, te može da smeta dobromu čitanju i razumijevanju zakona.

---

2) Ovaj slučaj sa ženom i mužem se desio prije 20 godina pred sreskim sudom u Jaša-Tomiću. Dunavska banovina. Piscu ovoga članka se obratio tuženi muž i tražio zastupanje pred sudom. »Propustilo se« iz kurioziteta pristupiti i sud nije donio presudu zbog izostanka već presudu, kojom je tužitelja na veliko iznenadjenje njegovog pravozastupnika sa tužbom odbio.

Digitized by Google

§ 241. naredjuje, da sud »poslije oglašenja stvari presluša[3]) stranke... o činjeničnim navodima..., a tako isto i o pravnim razlaganjima, koja se tiču spornog odnošaja.« Ova je odredba vrlo praktična, jer će nakon saslušanja stranaka i u pogledu pravnoga razlaganja biti potpuno sigurno, o kakvom se pravnom odnosu radi?

U njemačkoj pravnoj literaturi (Savingy, Wetzel, Demelius) i zakonodavstvu postoji izraz »Geständnis« i »Anerkenntnis«. Prvi se odnosi na priznanje istinitosti činjenica, a drugi na priznanje istinitosti pravne osnovice tužbe. Raspravljanje o ovim pitanjima mnogo je pridonijelo rasvjetljenju osnovnih pravnih pajmova u parnici. Njemački pravni pisci su tako temeljno raspravljali ova pitanja, da su se vratili čak na staro rimsko parnično pravo i pojmove »Geständnis« i »Anerkenntnis« uporedili sa pojmovima »confessio in iudicio« i »confessio in iure«. Prvi je imao da znači što i »Gsetändnis«, a drugi što i »Anerkenntnis«.

O nadležnosti vlasti za rješavanje poslovnih sporova i o prekovremenom radu

Napisao dr. Kun Ivo, odvjetnik u Karlovcu.

Radno pravo, koje je važilo prije donošenja zakona o radnjama, u glavnom nije zadovoljavalo služboprimce. Bez obzira na tehničku stranu radnoga prava, koje je bilo teritorijalno rasparčano i u raznim pravnim područjima različito, radno pravo najvećega dijela služboprimaca nije bilo zakonski uredjeno.

Većina propisa, koji su bili u kreposti prije donošenja zakona o radnjama, nije se odnosila na sve služboprimce, nego tek na jedan dio i to na onaj dio, koji se je obično nazivao nižim osobljem. Ta činjenica nije toliko uznemirivala službodavce koliko služboprimce. Prava službodavaca su bila tim šira, čim je uži bio krug služboprimaca, na koje su se postojeći propisi odnosili. I baš radi toga je donošenje zakona o radnjama sačinjavalo stalno i privredne i političke zahtjeve služboprimaca.

Medjutim ti neuredjeni odnosi na području radnoga prava su se mogli

---

3) Zakon, pravna literatura i praksa upotrebljava za isti pojam čas izraz »saslušanje«, čas izraz »preslušanje«. Preciznije bi bilo reći, da sud n. pr. stručnjaka, ili stranku (informativno) saslušava, a svjedoka i stranku pod zakletvom preslušava, jer stručnjak nije dokazno sredstvo (ma da zakon pogrješno govori o »dokazu« vještacima), on samo pomaže sucu, da bi ovaj stručnijim okom mogao posmatrati dokazno sredstvo, za koje posmatranje nema uopće, ili nema dovoljnoga stručnoga znanja, te da bi sigurnije mogao da zaključuje iz dokazane činjenice na činjenicu, koja se ima dokazati. Sud ne ispituje, ne preslušava stručnjaka, on ga samo saslušava. Sudac čeka od stručnjaka na postavljena pitanja stručno razlaganje, koje će saslušati i eventualno upotrijebiti. Kao što znamo, sudac nije vezan za stručnjakovo mišljenje; stranka, dok ju sudac informativno saslušava, raspolaže pod izvjesnim uslovima sa predmetom parnice. Stranku će sudac o njenim prijedlozima i izjavama n. pr. u pogledu činjenične ili pravne osnovice tužbe saslušati. Kada pak sudac stranku pod zakletvom ispituje, onda on nju preslušava kao i svakoga svjedoka. U tom slučaju je stranka dužna, da iskaže »čistu istinu«.

Digitized by Google

lakše podnositi u vrijeme ekonomskog napredovanja. U tom vremenu gospodarskog razvitka radna snaga biva tražena, te službeprimac manje misli na zakonsko uredjenje svojih prava. Tek nastupom ekonomske krize, čije se posljedice (redukcije, sniženje plaće, besposlica, osiromašenje i t. d.) u prvom redu svaljuju na službeprimce, postaje borba službeprimaca upravo borbom za život.

Nastupom krize postaje ne samo radniku nego i svakomu gradjaninu jasno, da se odnosi izmedju službodavaca i službeprimaca moraju zakonski urediti. Svaki gradjanin znade, da je radnik, namještenik, činovnik u odnosu prema poslodavcu slabiji i da se to pravo mora tako udesiti, da se sve to pomoćno osoblje zakonski zaštiti kako od prekomjernog iskorištavanja tako i od zakonskog izigravanja. Svima je jasno, da država u doba ekonomske krize ne smije trpjeti, da se radni propisi iskorištavaju samo u korist poslodavaca i da poslodavci odpuštanjem radništva, smanjenjem plaće, prekomjernim iskorištavanjem radne snage povećavaju broj neuposlenih i ostalih nezadovoljnika. Baš radi toga, jer to ne želi ni država, koja se osniva na privatno kapitalističkom poretku, trebalo je donijeti propise, koji će radni odnos zakonski urediti.

Prema tome čini mi se, da nije točna tvrdnja nekojih pisaca, koji govore, da je zakon o radnjama donesen samo radi unifikacije radnog prava. Da je potreba unifikacije bio glavni razlog kod donašanja zakona o radnjama, onda se vjerojatno ne bi sa tom unifikacijom čekalo punih 14 godina. Moje je dakle mišljenje, da je zakon o radnjama donesen u prvom redu radi toga, da ona, do tada važeća mršava ili skoro nikakova prava službeprimaca dijelom utvrdi a dijelom proširi i to kako u sadržaju tako i u pogledu onih službeprimaca, koji su ranije bili izvan svih specijalnih radnih propisa. Ta činjenica je važna. Važna ne samo za iznalaženje političkog smisla zakona, nego i radi ispravnog tumačenja zakona. Prema tome propisi zakona o radnjama glede zaštite službeprimaca imadu se tumačiti široko a ne usko.

Kod nas se medjutim ova svrha zakona ne uzima u obzir. Iz prakse mi je poznato, da se propisi zakona o radnjama u većini spornih slučajeva tumače na štetu službeprimaca. Poglavito zakonski propisi o radnom vremenu i prekovremenim satovima, kvalifikaciji pomoćnog osoblja u više i niže, tumače se redovito na štetu službeprimaca.

Medjutim ne tumače se samo propisi radnoga prava, koji spadaju u materijalno pravo, na štetu službeprimaca nego i propisi formalnog prava o nadležnosti. Općenito je iz prakse poznato, koliku teškoću čine sudovi u pitanju nadležnosti za sporove izmedju službodavca i službeprimca. Na području apelacionog suda u Zagrebu vlada upravo savršen kaos.

U »Mjesečniku« br. 2. god. 1935. je otisnuta na str. 93. rješidba apelacionog suda u Zagrebu od 28. studenoga 1934. R. 260/34/2. sa slijedećom opaskom uredništva:

»Na sasvim protivnom stanovištu stoji stol sedmorice, čije smo rješenje priopćili u dvobroju 11—12. god. 1934. str. 552. Prema stanovištu stola sedmorice ovaj spor ne bi spadao ni pred sreski sud ni pred okružni sud, nego pred obrtnu oblast obzirom na § 176. obrt. zak. i § 434. st. 1. zak. o radnjama. I tako jedan te isti spor upućuje se prema stanovištu stola sedmorice na obrtnu oblast, prema stanovištu obrtne oblasti i banske uprave na redoviti sud, prema stanovištu sreskog suda i apelacionog suda na okružni sud, a prema sta-

Digitized by Google

novištu okružnog suda na sreski sud. Pa kada se odvjetnik nadje pred takva četiri stanovišta, što će da savjetuje stranci i kako da se ravna?!«

Svima je jasno, da se u većini sporova, koja nastaju izmedju službodavaca i službeprimaca radi o tome, da službeprimac putem tužbe zahtijeva od službodavca ispunjenje neke dužnosti. U svim tim sporovima tužioc je onaj, koji je ekonomski slabiji, jer on živi isključivo od svoje radne snage, pa u tim sporovima službeprimac zaštićuje upravo svoje životne interese. Baš radi te slabosti službeprimca je dužnost države, da u tim sporovima primijeni izuzetan, hitan postupak tako, da se radniku, namješteniku, činovniku omogući, da dodje čim prije i što jeftinije do svoga prava. Radi toga je već i zakonski članak XVII.: 1884. odredjivao u § 176. (obrt. zak.) izuzetan postupak za rješavanje poslovnih sporova i radi toga takodjer novi zakon o radnjama previdja za rješavanje ovih sporova naročito izbrane odbore.

Medjutim, iako je očita potreba, da se jedamput za uvijek (ili barem za godinu dana) donese jasan propis o nadležnosti vlasti za rješavanje sporova iz ugovora o službi, kod nas do danas u tom pogledu nije ništa učinjeno. Već je prošlo tri godine, od kada je zakon o radnjama na snazi, a mi danas nemamo niti izbrane odbore, niti konačno utvrdjene nadležne vlasti za rješavanje poslovnih prijepora. Već se u tom pogledu pokazuje, da ni sudovi ni obrtne oblasti nisu položili dovoljno važnosti niti na političku važnost zakona (ne stvarati veći broj nezadovoljnika) niti na njegov smisao (pružiti hitnu i uspješnu zaštitu službeprimcima).

Zamislimo si samo praktične posljedice ovoga kaosa, koji vlada u pitanju nadležnosti? Radnik, namještenik, činovnik traži svoje pravo kod obrtne oblasti, ova ga odbije na sud, sreski sud ga odbije i uputi na okružni sud, okružni sud ga uputi na sreski sud, a stol sedmorice konačno opet na obrtnu oblast! Naravno da taj postupak nekada traje i godinama i prema tome sva zaštita, koju zakon o radnjama pruža službeprimcu postaje uzaludna! Za vrijeme, dok akt sa tim pitanjem nadležnosti prolazi od upravnih vlasti preko svih sudskih instanca, radnik, namještenik i činovnik mora čekati, a da li će za to vrijeme čekanja imati od čega da žive, to je naravno stvar, koja ne spada u nadležnost suda. Medjutim ono, što službeprimci utužuju je redovito ono, što su već mukom zaradili i na račun čega su se sigurno već i zadužili, pa time, što im se pravna pomoć ne pruži odmah nego tek nakon godine dana, dolaze u očajan položaj.

Već za vrijeme radnog odnosa službeprimac je onaj, koji je slabiji, a kamo li ne za vrijeme, kada je službeprimac bez posla. Konačno posljedica toga postupka, u kojem si sudovi na pitanju nadležnosti lome godinama zube, je ta, da je radnik, namještenik, činovnik prisiljen, da se nagodi, da od svoga, makar i potpuno pravednoga traženja popusti. Prema tome ta neodredjenost u pitanju nadležnosti koristi i opet samo službodavcima. Uslijed toga ukazuje se upravo neodložívom potrebom, da se u pitanju nadležnosti donesu jasni propisi.

Konačno su po zakonu o radnjama predvidjeni izbrani odbori, pa zašto se isti ne ustroje? Medjutim, ako se ti sudovi za sada ne mogu ustrojiti, bilo bi najbolje, da se svi privatno pravni sporovi, koji potiču iz ugovora o službi prenesu u nadležnost sreskih sudova. Bez zamjerke osoblju, koje danas kod obrtnih oblasti rješavaju sporove u smislu § 176. obrt. zak., držim, da redoviti

Digitized by Google

sudovi sa svojom spremom pružaju još više jamstva za brzo i ispravno rješavanje ovih privatnopravnih sporova.

Medjutim nije cilj ovog članka, da samo kritikuje. Svrha ovog članka je, da pripomogne što jasnijem tumačenju i ispravnijem primjenjivanju nekojih propisa iz područja radnog prava, s kojima se je do sada u praksi raznoliko postupalo.

To su poglavito propisi:

1. o nadležnosti vlasti za rješavanje privatno pravnih sporova izmedju službodavca i službopriimca, koji potiču iz ugovora o službi;

2. o radnom vremenu služboprimaca;

3. o naplati prekovremenih satova služboprimaca.

I. — Glede nadležnosti vlasti za rješavanje privatnopravnih sporova izmedju službodavaca i služboprimaca zakon o radnjama imade propis u § 343., koji glasi: »Za rješavanje sporova iz odnosa o službi izmedju službodavaca i pomoćnog osoblja (pomoćnika, kalfa), zanatskih i fabričkih radnika i učenika (šegrta) ..... ustrojit će se izbrani odbori ... Izbrani odbor ne će rješavati sporove izmedju službodavaca i osoblja, kome su povjerene važnije službe (§ 307.).«

Obzirom na ovaj propis izuzetnim sudovanjem izbranog odbora ne može se koristiti cjelokupno pomoćno osoblje nego samo ono osoblje, kojemu nisu povjerene važnije službe. Kako zakon o radnjama tu u zagradi spominje propis §-a 307., to se može reći, da se osobljem, koje ne obavlja važniju službu imade smatrati ono osoblje, koje prema § 307. zak. o radnjama imade poslovnu knjižicu, a to su šegrti, pomoćnici (kalfe), radnici zaposleni u tvornicama, trgovački pomoćnici (kalfe), u koliko im nisu povjerene važnije službe (n. pr. služba blagajnika, knjigovodje, fakturiste itd.).

Medjutim mnogo većih teškoća čini nam ovo sadanje prelazno vrijeme, dok još ti izbrani odbori nisu ustrojeni. Prema propisu § 434. zak. o radnjama, dok se ne obrazuju izbrani odbori, rješavat će se sporovi iz službenih odnosa izmedju službodavaca i služboprimaca prema dosadašnjim propisima, a to znači, da na području apelacionoga suda u Zagrebu vrijedi propis § 176. zak. čl. XVII.: 1884. Tako kaže rješidba stola sedmorice od 13. lipnja 1934. br. 986/1/34.*) Iako je ova rješidba izdana nakon trogodišnje protivne sudske prakse, držim, da je to stanovište stola sredmorice ispravno.

Ustanova § 434. zak. o radnjama potpuno je u skladu i sa čl. 4. toč. 18. uvodnoga zakona grpp-a, koji odredjuje, da i nakon stupanja na snagu novoga grpp-a ostaju na snazi:

»propisi, kojima se sporovi iz ugovora o službi (najmu radne snage) upućuju u nadležnost posebnih sudova ili upravnih vlasti«.

Uvodni zakon je imao pred očima ne samo posebne sudove izbranih odbora nego i sudovanje obrtnih oblasti po § 176. obrt. zak. To proizlazi naročito jasno iz ustanove čl. 31. uv. zak., koja kaže, da se pod izrazom »redovan put zakona« odnosno »urednim pravnim putem« u stavu 2. §-a 176. obrt. zak. imade razumijevati sreski sud bez obzira na vrijednost parničnoga predmeta.

Na protivnom stanovištu stoji raspis ministra pravde od 10. srpnja 1934. br. 64614., u kojem se medju ostalim veli:

---

*) Otisnuta u »Mjesečniku« iz 1934. na str. 552.; protivno dr. Politeo u knjizi »Radno pravo« str. 169.

Digitized by Google

»Tek osnivanjem specijalnih sudova (t. j. sud dobrih ljudi) ovi dobivaju svoju teritorijalnu i stvarnu nadležnost, a dok se oni ne formiraju, sudsku nadležnost ima da vrši nadležan redovan sud.«

Ovo oledište ministar pravde obrazlaže ovako:

»Kako je to prednje tumačenje zasnovano na § 460. zak. o radnjama, a ne protivi se propisu toč. 18. čl. 4. uvodnoga zakona grpp-u, jer se odnosi na područja, na kojima još ne postoje posebni izbrani odbori za rješavanje sporova iz odnosa o službi, to se isto dostavlja apelacionomu sudu sa molbom, da izvoli s njime upoznati sve podredjene sudove.«

Očito je, da taj raspis za područje apelacionoga suda u Zagrebu ne može vrijediti, jer na tom području prema propisu § 434. zak. o radnjama za jedan dio službeprimaca vrijedi § 176. obrt. zak., a za one službeprimce, koji ne potpadaju pod izuzetni postupak iz § 176. obrt. zak., vrijedi redovni sud. Prema naprijed izloženomu u pogledu nadležnosti za rješavanje privatnopravnih sporova izmedju službodavaca i službeprimaca na području apelacionoga suda u Zagrebu za vrijeme, dok izbrani odbori još nisu osnovani, vrijede ovi propisi:

a) za sporove, koji nastanu izmedju obrtnitka s jedne te šegrta, kalfa ili radnika s druge strane vrijedi bez obzira na sporni iznos § 176. obrt. zak., dakle te sporove rješavaju obrtne oblasti;

b) za sporove, koji nastanu izmedju službodavaca i kod njih zaposlenih majstora, pomoćnika, radnika ili šegrta (učenika), vrijedi bez obzira na iznos sreski sud (§ 44. toč. 6. grpp.);

c) za sporove, koji nastanu izmedju trgovaca i njihovih prokurista, trgovačkih punomoćnika, trgovačkih pomoćnika i drugih namještenika u njihovoj radnji, do spornog iznosa od 12.000 D. sreski kao trgovački sud, a preko iznosa od 12.000 D. trgovački sud ili, gdje tih nema, trgovačko vijeće okružnog suda (§ 47. toč. 3. grpp.).

Ad a) Izuzetni postupak § 176. obrtnog zakona ne može se protegnuti na druga lica, nego što ih je zakon u toj ustanovi naveo. Uporedjujući § 176. obrt. zak. sa ustanovama § 92. i 99. obrtnoga zakona, dolazimo do zaključka, da taj izuzetni postupak po § 176. obrt. zak. obuhvaća na strani poslodavca obrtnike (dakle i trgovce, jer obrtni zakon i trgovca naziva obrtnikom), a na strani posloprimaca: šegrte, kalfe i radnike, kojima je zakonski otkazni rok po obrtnom zakonu bio 15 dana do 6 nedjelja. Na obrtničke ili trgovačke pomoćnike, kojima su povjereni važniji poslovi, navlastito na one, koji su namješteni pri velikim obrtnim poduzećima ili u trgovinama kao knjigovodje, blagajnici, poslovodje, putnici, voditelji skladišta itd. ne proteže se izuzetni postupak § 176. obrt. zak.

Rješenje, koje donese obrtna oblast, može se pobijati jedino u smislu § 176. obrt. zak. pred nadležnim sreskim sudom (čl. 31. u. grpp.) — i to ne samo u pogledu opsega nego i u pogledu cijelog sadržaja i pravnih razloga za pobijanje rješenja obrtne oblasti nije mjerodavna ustanova § 691. grpp. Ustanova § 176. obrt. zak. kao iznimni propis imade se tumačiti usko. Praksa je tu ustanovu često proširivala na lica, na koja se ta ustanova ne proteže, no ta praksa nije imala uporišta u zakonu.

Ad b) Kako se iz tumačenja točke a) vidi, ustanova § 176. obrt. zak. obuhvaća samo mali broj pomoćnog osoblja. Ono pomoćno osoblje, koje ne potpada pod ustanovu § 176. obrt. zak., a koje je uposleno kod službodavca, koji nije trgovac, spada pod ustanovu § 44. toč. 6. grpp. i njegove sporove

Digitized by Google

rješava bez obzira na iznos sreski sud. Primjerice blagajnica, poslovodja, knjigovodja, u zanatskoj radnji, konobar, zubotehničar i t. d. tražit će svoja prava iz ugovora o službi prema poslodavcu, koji nije trgovac, bez obzira na visinu sporne svote kod nadležnog sreskog suda.

Ustanova § 44. toč. 6. grpp. obuhvaća dijelom i ono osoblje (šegrte, radnike i kalfe), na koje se danas odnosi izuzetni postupak § 176. obrt. zak. Medjutim će taj sukob postojati samo do osnutka izbranih sudova. Čim budu izbrani odbori osnovani, ne će se ustanova § 44. toč. 6. grpp. sukobljavati sa ustanovom § 344. zak. o radnjama i to zato, što će izbrani odbori rješavati sporove navedene u § 344. toč. 1.—5. zak. o radnjama samo do iznosa od 12.000 D., a § 44. toč. 6. grpp. proteže se na sve sporove bez obzira na iznos. Konačno će izbrani odbori rješavati sporove izmedju službodavaca i pomoćnika, kalfa, zanatskih i tvorničkih radnika i šegrta, a u propisu § 343. zak. o radnjama se ne navodi, da će izbrani odbori rješavati sporove izmedju službodavaca i majstora, dok se majstori u § 44. toč. 6. grpp. izričito navode.

Očito je, da danas, dok izbrani odbori još nisu osnovani, postoji sukob propisa § 176. obrt. zak. i § 44. toč. 6. grpp., jer i po § 176. obrt. zak. obrtna oblast rješava sve sporove bez obzira na iznos. Medjutim ipak postoji razlika u nadležnosti po § 176. obrt. zak. i § 44. toč. 6. grpp. Za nadležnost po § 176. obrt. zak. je potrebno, da je službodavac obrtnik (dakle zanatlija, trgovac, industrijalac i t. d.), dok za nadležnost po § 44. toč. 6. grpp. to nije potrebno. Dalje pod nadležnost obrtne oblasti ne spada majstor nego samo pomoćnici, radnici i šegrti, a pod nadležnost sreskoga suda spada i spor izmedju službodavca i majstora.

Ad c) Sva ona lica, koja ne potpadaju ni pod služinčad, ni pod ustanovu § 176. obrt. zak., a koja su uposlena kod poslodavca, koji je trgovac, mogu svoja prava ostvariti do svote od 12.000 D. kod sreskoga suda kao trgovačkog suda, a preko 12.000 D. kod posebnoga trgovačkog suda (gdje postoji), a gdje nema posebnoga trgovačkoga suda, onda kod trgovačkoga vijeća okružnih sudova. Za nadležnost po § 47. toč. 3. grpp. odlučno je svojstvo poslodovca, t. j. on mora biti protokolirani trgovac.

Kako iz naprijed izloženog proizlazi, pod nadležnost obrtnih oblasti spadaju sporovi izmedju poslodavca i t. zv. pomoćnog osoblja niže kategorije. Tu nižu kategoriju pomoćnog osoblja sačinjavaju šegrti i radnici apsolutno bez ikakovih izuzetaka, a pomoćnici (kalfe) samo u toliko, u koliko im nije povjereno obavljanje važnije službe. Obrtni zakon navodi u § 92. i 99., koji su to pomoćnici, koji obavljaju važniju službu; navodi naime, da su to oni pomoćnici, koji obavljaju poslove knjigovodstvene i blagajničke, poslovodje i t. d.

Prema tome pitanje nadležnosti za sporove šegrta i radnika je potpuno jasno. Za njih je nadležna obrtna oblast. Pitanje nadležnosti za sporove trgovačkih i obrtničkih pomoćnika već je zamršenije. Kako zakon ne može odrediti točnu granicu izmedju važnijih i manje važnijih poslova, to će se od slučaja do slučaja imati prosuditi, koji poslovi, što ih obavljaju trgovački ili obrtnički pomoćnici, spadaju u važnije, a koji ne.

Mora se upozoriti, da se ustanove obrtnog zakona iz god. 1884. imadu danas primjenjivati samo u toliko, u koliko se po njima imade koji spor rješavati (§ 434. zak. o radnjama). Dakle samo one ustanove obrtnoga zakona, koje spadaju u područje formalnoga prava, imadu se i danas — dok se ne ustroje izbrani odbori — primjenjivati. Sve ostale ustanove zakona o radnja-

Digitized by Google

ma, koje spadaju u propise materijalnoga prava (kvalifikacija pomoćnog osoblja, otkaz, otpravnina i t. d.) su ukinule odnosne propise obrtnoga zakona.

II. — U pogledu radnoga vremena, što ga imade pravo službodavac da traži od službeprimca, vlada kod nas upravo primjerna nestalnost. Sudbena praksa je pokazala i na ovom području radnoga prava naklonjenost prema službodavcima.

Jedni drže, da se ustanove zakona o zaštiti radnika o radnom vremenu odnose samo na najamne radnike, drugi drže, da se odnose i na namještenike-mjesečare, treći opet drže, da se odnos na cjelokupno pomoćno osoblje i t. d. Da bi kaos bio veći, dešava se, da i sudska praksa izriče — nepravilno — mišljenje, da se ustanove o 8-satnom radu iz zakona o zaštiti radnika odnose samo na ručne radnike, zatim opet na najamne radnike i t. d. Potrebno je, da se tim pitanjem potanje pozabavim.

Zakon o radnjama govori o radnom vremenu neizravno u § 152., jer veli, da lokali, prodavaonice, poslovnice, biroi, radionice i skladišta moraju biti zatvoreni izmedju 20 časova do 5 časova, no kako dugo imade trajati radno vrijeme pomoćnog osoblja unutar tog vremena od 20 časova do 5 časova o tom zakon o radnjama ne govori. Zakon o radnjama navodi u § 157., da radno vrijeme pomoćnog osoblja u radnjama uredjuju propisi za zaštitu radnika, a to znači, da se u pogledu radnoga vremena zakon o radnjama poziva na sve one propise, koji za zaštitu radnika postoje, odnosno koji će se specijalno izdati. Ustanova § 157. zak. o radnjama nema dakle pred očima samo ustanove zakona o zaštiti radnika od 28. II. 1922., nego uopće sve propise bez obzira, da li su sadržani u zakonu o zaštiti radnika ili u drugim propisima. Tako zakon o radnjama u § 428. toč. 14. navodi, da i poslije njegova stupanja na snagu ostaje u važnosti uredba o otvaranju i zatvaranju radnja od 26. travnja 1929. kao i svi na osnovi iste za pojedine banovine izdani propisi. Prema tome danas u smislu § 152.—157. zak. o radnjama za radno vrijeme pomoćnog osoblja vrijede: 1. ustanove zakona o zaštiti radnika, 2. propisi navedene uredbe od 26. travnja 1929. i 3. propisi naredbe bana savske banovine od 19. listopada 1933. br. 31510/VI.

Zakon o zaštiti radnika uredjuje radno vrijeme onoga pomoćnog osoblja, na koje se taj zakon uopće proteže. To je ono osoblje, koje stalno ili privremeno radi u industrijskim, zanatskim, trgovačkim, saobraćajnim, rudarskim i njima sličnim poduzećima i to bilo u cilju izučavanja koje vrste rada ili za nagradu, a kojima se ne povjeravaju poslovi više vrste (poslovodje, knjigovodje, blagajnici, inžinjeri i t. d.; — §§ 1. i 3. zak. o zaštiti radnika).

Pojam pomoćnog osoblja po zakonu o zaštiti radnika je uži od običnog pojma pomoćnog osoblja. Običan pojam pomoćnog osoblja uključuje svaki pomoćni rad u radnji bez obzira, da li je taj rad više ili niže vrste; taj obični pojam pomoćnog osoblja slaže se sa pojmom pomoćnog osoblja, kako ga u § 206. navodi i zakon o radnjama. — Za pomoćno osoblje, na koje se odnosi zakon o zaštiti radnika, radno vrijeme traje (§ 6.):

a) u industrijskim i rudarskim poduzećima 8 časova dnevno odnosno 48 časova nedjeljno;

b) u saobraćajnim poduzećima prema odredbi resornog ministra;

c) u ostalim poduzećima osim industrijskih i rudničkih, od 8—10 časova, prema prirodi i težini posla.

Digitized by Google

Pri tumačenju ovih propisa najvažnije je pitanje, da li se propis § 6. zak. o zaštiti radnika odnosi na sve pomoćno osoblje, na koje se zakon uopće odnosi ili samo na najamne radnike. Stilizaaija § 6. zak. o z. r. je dosta nesretna. U prvoj rečenici navodi se doduše... »radno vrijeme najamnih radnika...«, no iz cijelog sistema, a i daljih propisa se vidi, da se zakon o zaštiti radnika u pogledu propisa o trajanju radnog vremena odnosi na sve ono pomoćno osoblje, na koje se zakon uopće proteže.

U pogledu nazivanja pomoćnog osoblja zakon o zaštiti radnika nije uopće stalan. Dok u § 3. zakon odredjuje donekle pojam pomoćnog osoblja, na koji se proteže, dotle se na mnoga mjesta taj pojam nepotrebno brka. U § 6. veli zakon »radno vrijeme najamnih radnika«, no odmah u slijedećoj ustanovi § 8. navodi zakon, da se radno vrijeme može izuzetno produžiti u poduzećima... »u kojima pomoćno osoblje može raditi i preko maksimalnog vremena«. Iz ove ustanove slijedi, da je pojam najamni radnik iz § 6. zapravo sinonim za pojam pomoćnog osoblja po zakonu o zaštiti radnika. Da je tome tako slijedi i iz § 35. zak. o zaštiti radnika, gdje se na tri mjesta izričito navodi: »Pomoćno osoblje — a u zagradi radenici — koje radi u poduzećima«. U toj ustanovi zakon izričito pokazuje, da smatra pojam radenik sinonimom za pojam pomoćnog osoblja po zakonu o zaštiti radnika.

Zakon o zaštiti radnika u upotrebi pojma pomoćnog osoblja uopće nije dosljedan. Jednom navodi izričito pomoćno osoblje, jednom najamni radnici, jednom samo radnici (§§ 6., 35.), na drugom mjestu (§§ 36., 37., 40., 41., 115.) opet navodi pojam radnici i namještenici (mjesečari). Medjutim razlikovanje izmedju radnika i namještenika po zakonu o zaštiti radnika u pogledu radnoga vremena nije važno. Zakon o zaštiti radnika smatra radnikom onoga, koji prima plaću po satu, tjednu ili akordu, a namještenikom (mjesečarom) onoga, koji imade mjesečnu plaću.

Medjutim i namještenik-mjesečar može biti radnik odnosno spada u pomoćno osoblje po zakonu o zaštiti radnika, u koliko ne obavlja važnije poslove. Razlikovanje zakona u radnike i namještenike je uvedeno samo radi uredjenja radničkih komora. U § 36. zak. o zaštiti radnika navodi se točno pojam radnika i namještenika (mjesečara) i veli se, da je to svako ono lice, koje svoju tjelesnu ili umnu radnu snagu stavlja u službu trećih lica bilo za nagradu ili u cilju sopstvene odluke. Već iz ovoga se vidi, da razlikovanje ručnih od duševnih radnika nema nikakovog uporišta. Zakon o zaštiti radnika odnosi se ne samo na ručne nego i umne radnike. Konačno svaki ručni rad je ujedno i umni rad.

Razlikovanje radnika i namještenika imade samo svrhu kod pitanja radničkih komora i radničkih povjerenika. Upravo iz § 115. navedenoga zakona proizlazi, da zakon i namještenike smatra radnicima, jer i namještenici kao i radnici biraju »radničkog povjerenika« samo sa tom razlikom, da tamo, gdje imade više od 10 namještenika, isti mogu birati svoga posebnog povjerenika. Tamo gdje imade manje od 10 namještenika biraju ti namještenici radničkog povjerenika zajedno sa ostalim radnicima, pa je i to dokaz, da zakon o zaštiti radnika i namještenike mjesečare smatra pomoćnim osobljem, na koje se propisi zakona odnose

Prema svemu tome držim, da se ustanova § 6. zak. o zaštiti radnika o radnom vremenu ne može protezati samo na jedan dio onoga pomoćnog osoblja, na koje se zakon o zaštiti radnika proteže, t. j. samo na najamne radnike, nego da se pod pojmom najamnog radništva misli cjelokupno ono pomoćno osoblje,

Digitized by Google

na koje se zakon uopće odnosi, a to su sva ona lica navedena u § 3. i 35. zakona o zaštiti radnika. Za to stanovište govori čitav sistem zakona o zaštiti radnika, a poimence ustanova § 123. toč. 1. toga zakona, koja veli:

»Novčanom kaznom — — — kaznit će se: 1. vlasnik poduzeća, koji dozvoli svomu pomoćnomu osobl ju, da bez dozvole nadležne vlasti radi preko vremena, propisanoga u §§ 6. i 8. ovog zakona«;

zatim ustanova § 124. navedenoga zakona, koja glasi:

»Novčanom kaznom — — — kaznit će se: 1. vlasnik poduzeća, koji prisiljava direktno ili indirektno, bilo lično ili preko svojih organa svoje pomoćno osobl je, da radi preko vremena, propisanog u §§ 6. i 8. ovog zakona.«

Kada bi propis zakona o osamsatnom dnevnom radu vrijedio samo za najamne radnike, a ne za pomoćno osoblje, na koje se taj zakon uopće odnosi, onda ne bi bilo nikakvog smisla uvoditi kaznene sankcije za one poslodavce, koji traže od pomoćnog osoblja uopće (dakle ne samo od najamnih radnika) prekovremeni rad.

Za prosudjenje pitanja, da li u konkretnom slučaju pojedini službopriimac spada u pomoćno osoblje, na koje se zakon o zaštiti radnika odnosi, odlučne su okolnosti od slučaju do slučaja. U spornim slučajevima, da li se koje lice smatra kao pomoćno osoblje u smislu ovog zakona odlučuje ministarstvo socijalne politike (§ 3. cit. zak.). To rješenje ministarstva socijalne politike može tražiti svaka stranka, a može to učiniti i obrtna oblast pa i sud. Prema tome specijalnom propisu niti sud niti obrtna oblast niti izbrani odbori nisu pozvani, da meritorno rieše pitanje, da li se pojedino lice smatra kao pomoćno osoblje u smislu zakona o zaštiti radnika, nego samo ministar socijalne politike.

Ako se dakle u sporu kod redovitog suda pojavi sumnja, da li se koje lice smatra pomoćnim osobljem po zakonu o zaštiti radnika, onda se ili na prijedlog stranaka ili ureda radi po § 254. grpp. imade prekinuti postupak, dok se to pitanje kod ministarstva socijalne politike meritorno ne riješi.

U praksi dešava se često, da tvornički majstori traže naplatu prekovremenoga rada. U većini slučajeva tvornički majstori kao stručna lica imadu veću mjesečnu plaću i obavljaju važnije poslove, pa nastaje pitanje, da li takovi tvornički majstori spadaju u pomoćno osoblje po zakonu o zaštiti radnika. Moje je mišljenje da tvornički majstori, iako po zakonu o radnjama spadaju u pomoćno osoblje, koje vrši višu netrgovačku službu, — dakle u t. zv. više pomoćno osoblje, usprkos tome spadaju u pomoćno osoblje po zakonu o zaštiti radnika.

Mora se naime imati na umu, da zakon o zaštiti radnika imade pred očima, da zaštiti odnosno zakonski uredi interese i prava onih lica, koja neposredno rade i sudjeluju u samom organizovanom proizvodnom postupku poduzeću, u koliko te osobe ne obavljaju poslove više vrste, kao primjerice poslove poslovodje knjigovodje, blagajnika, inžinjera itd. Time što zakon primjerice kao više poslove navodi poslovodje i inžinjere, vidi se, da zakon nije mogao imati pred očima, da bi poslove tvorničkoga majstora uvrštavao u istu kategoriju kao i poslove inžinjera, jer izmedju poslova inžinjera i tvorničkoga majstora postoji ipak suviše velika razlika.

Da se zakon o zaštiti radnika odnosi i na tvorničke majstore može se posredno zaključiti i iz ostalih propisa o radnom vremenu. Prema propisu

Digitized by Google

uredbe o otvaranju i zatvaranju lokala od 26. travnja 1929. ZR br. 4201/IV. odnosi se ta uredba na pomoćno osoblje zaposleno u trgovačkim i zanatskim radnjama, a ne na pomoćno osoblje zaposleno u industrijskim poduzećima i tvornicama (čl. 43. navedene uredbe arg. a contrario). Prema propisima naredbe bana savske banovine od 19. listopada 1933. br. 31510/VI./33., koja je izdana u smislu čl. 47. gore navedene uredbe, odnosi se ova banska naredba o otvaranju i zatvaranju lokala, trgovačkih i zanatskih radnja, te o radnom vremenu pomoćnog osoblja ova naredba ne važi za industrijske (tvorničke) radionice i postrojenje (čl. 2. navedene naredbe na koncu). — Ako bi se dakle stalo na stanovište, da se zakon o zaštiti radnika u pogledu radnoga vremena ne odnosi na majstore uposlene u tvornicama, a iz propisa navedene ministarske uredbe odnosno banske naredbe proizlazi, da se uredba i naredba na tvornička poduzeća i tamo nalazeće pomoćno osoblje ne odnosi, onda bi se došlo do takova stanja, u kojem bi radno vrijeme tvorničkih majstora bilo izvan zakona! Očito je, da je nemoguće i pomisliti, da bi zakonodavac na radno vrijeme tvorničkih majstora bio zaboravio, već je ispravno stanovište, da su za radno vrijeme tvorničkih majstora mjerodavni propisi zakona o zaštiti radnika.

Prema naprijed izloženomu lijedi, da glede radnoga vremena svega pomoćnog osoblja postoje propisi — i to:

1. za pomoćno osoblje, koje radi u zanatskim, industrijskim, trgovačkim, saobraćajnim, rudarskim i njima sličnim poduzećima, a kojemu se ne povjeravaju poslovi više vrsti, važe odredbe zakona o zaštiti radnika (§ 6.—19. navedenoga zakona) ali samo u toliko, u koliko propisima rečene uredbe ili naredbe nije drukčije odredjeno (čl. 10. spomenute naredbe);

2. za cjelokupno pomoćno osoblje, koje radi u trgovačkim i zanatskim radnjama (no ne u tvorničkim radionicama) bez obzira na to, kakove poslove obavlja, važe propisi uredbe od 1). travnja 1929.;

medjutim specijalno na području savske banovine važi u smislu navedenih propisa za pomoćno osoblje, uposleno u trgovačkim i zanatskim radnjama izuzevši u tvorničkim radionicama;

3. naredba bana savske banovine od 19. listopada 1933. Prema ovoj naredbi uredjeno je radno vrijeme cjelokupnoga pomoćnog osoblja — dakle i onoga, koje obavlja poslove više vrsti, i onoga, koje obavlja podredjene poslove. Naredba upotrebljava stalno izraz »pomoćno osoblje« i ne navodi nigdje, da je vrstanje pomoćnog osoblja u više ili niže važno za uredjenje radnoga vremena. Ova naredba se odnosi na sve lokale trgovačkih i zanatskih radnja, a kao lokali se po njoj smatraju prodavaonice, poslovnice, biroi, radionice i skladišta radnje (čl. 1. ove naredbe), ali ne na industrijske (tvorničke) radionice i postrojenja, pa se prema tome ova naredba ne odnosi na radno vrijeme pomoćnog osoblja zaposlenoga u tvorničkim radionicama i postrojenjima.

Glede pomoćnog osoblja, uposlenoga u trgovačkim radnjama, odredjuju propisi čl. 16.—29. te naredbe, koliko to radno vrijeme iznosi. Od tih propisa važan je propis čl. 17., koji veli: »Lokali bankovnih, osiguravajućih i njima sličnih radnja, u kojima je poslovanje odredjeno kao u bankama, poslovnice (biroi) industrijskih poduzeća, koji se nalaze izvan područja samoga poduzeća, veletrgovine i njihovi biroi, poslovnice agenturnih, komisionalnih i spediterskih radnja mogu biti otvoreni i pomoćno osoblje u njima

Digitized by Google

uposleno: zimi od 8—12½ i od 14½—18 sati, ljeti od 7½—12½ i od 13 do 18 sati, a subotom zimi od 8—14 i ljeti od 7½—13½ sati.

Iz ovog propisa proizlazi, da je naredbom uredjeno radno vrijeme ne samo pomoćnika, kalfa, radnika i šegrta, odnosno ne samo osoblja, koje se u smislu zakona o zaštiti radnika smatra pomoćnim osobljem, nego da se propisi naredbe o radnom vremenu odnose i na ono osoblje, koje obavlja važnije polove i koje imade pred očima § 324. zak. o radnjama kao primjerice knjigovodje, poslovodje, blagajnici, korespondenti, fakturisti i t. d. Prema tome je i radno vrijeme toga osoblja odnosno uopće svakoga namještenika — u koliko ne spada pod pojam pomoćnog osoblja po zaknu o zaštiti radnika — uredjeno tom naredbom, pa nije točno stajati na stanovištu, da za to osoblje ne postoji zakonski odredjeno radno vrijeme.

Nije od važnosti, da li pomoćno osoblje imade plaću po satu, akordu, sedmici, mjesecu ili godini. Radno vrijeme, koje pomoćno osoblje imade da radi, ne stoji u nikakovoj vezi sa načinom, kako se isplaćuje zarada odnosno plaća.

Prema svemu tome, što smo naprijed rekli proizlazi, da je kod nas radno vrijeme cjelokupnoga pomoćnog osoblja propisano. Na jedan dio pomoćnog osoblja odnose se propisi zakona o zaštiti radnika, na ostalo pomoćno osoblje odnose se propisi navedene uredbe ili naredbe.

III. — Prekovremeni rad pomoćnog osoblja imade se plaćati po § 10. zakona o zaštiti radnika najmanje sa 50% više od redovnoga rada. Prekovremeni rad ostalog pomoćnoga osoblja (koje ne spada u pojam pomoćnog osoblja po zakonu o zaštiti radnika) imade se prema čl. 26. navedene uedbe odnosno čl. 14. i 26. spomenute naredbe plaćati takodjer prema propisu zakona o zaštiti radnika. Dakle svaki prekovremeni rad imade se plaćati najmanje 50% više od redovitoga rada.

U pogledu plateža prekovremenog rada neodlučno je razlikovanje izmedju dopuštenoga prekovremenoga rada i nedozvoljenoga ili zabranjenoga prekovremenoga rada. I jedan i drugi prekovremeni rad imade se plaćati sa »najmanj« 50% više od redovitoga rada, a to znači, da se prema prilikama može tražiti i više. Stanovište, da se samo dopušteni prekovremeni rad imade platiti sa najmanje 50% više od redovitoga rada, a ne i nedozvoljeni ili zabranjeni prekovremeni rad, nije točno, jer § 10. zak. o zaštiti radnika izričito veli »svaki prekovremeni rad...«, dakle imade se pred očima i onaj dozvoljeni i onaj zabranjeni prekovremeni rad.

Kod pomoćnog osoblja, koje imade nedjeljnu ili mjesečnu plaću izračunava se plaća jednoga radnog sata prema broju radnih sati, koje poslo-primac na tjedan odnosno mjesec imade prema postojećim propisima da radi.

Ako koje lice pripada pomoćnomu osoblju, koje po postojećim propisima imade raditi 8 sati dnevno, onda se kod mjesečne plaće uzima, da imade raditi 25 radnih dana po 8 sati t. j. ukupno 200 radnih sati. Za slučaj, da to lice imade 2000 D. mjesečne plaće, iznosila bi naplata za redoviti radni sat 10 D., pa bi se prema tome imala proračunati naplata prekovremenoga rada sa 15 D. po satu.

Iz svega ovoga raspravljanja proizlazi, da je prijeka potreba, da se jasnim propisima urede gore istaknuta sporna pitanja iz radnoga prava.

Prema § 307. zak. o radnjama imade ministar trgovine i industrije odrediti pravilnikom, po saslušanju komora, koje su službe važnije u smislu

Digitized by Google

toga stava, dalje se imade u smislu § 353. istoga zakona donijeti uredba o uredjenju i postupku izbranih odbora, ali svega toga nema ni danas nakon 4 godine, od kada je zakon izdan. U tom kaosu i nestalnoj primjeni propisa službeprimci gube i one mrvice izvojštenih zakonskih zaštita i čitavo to okrnjeno radno pravo se pretvara u skupinu propisa, koji se tek po naslovu nazivaju propisima za zaštitu radnika, dok bi se doista mogli nazvati propisima za zaštitu službodavaca.

Koji je pravni lijek i u kojem pravcu pripada oštećeniku u postupku pred sreskim sudom, kada se radi o krivičnom djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti?

Napisao dr. Devčić Mile, zamjenik drž. tužioca u Varaždinu.

»Za postupak pred sreskim sudom zbog krivičnih djela, za koje je ovaj nadležan, vrijede naredjenja ovoga II. odsjeka, a u koliko ovdje o pojedinim točkama postupka nema naročitih propisa, primjenjivat će se naredjenja ovoga zakona o postupku pred okružnim sudom« (§ 374. kp.).

Iz ovoga propisa izlazi, da se u postupku pred sreskim sudom imadu u prvom redu primjenjivati odredbe §§ 374.—390. (II. ods. gl. XXI.), a tek ako u ovim pargrafima o pojedinoj točki postupka nema posebnoga propisa, primjenjuju se propisi, koji vrijede za postupak pred okružnim sudom.

Pošto razmatramo položaj oštećenika u postupku pred sreskim sudom, kada je u pitanju krivično djelo, za koje se goni po službenoj dužnosti, to ćemo pustiti s vida krivična djela, koja se gone po privatnoj tužbi, jer je kod ovih krivičnih djela oštećenik ujedno i tužilac, pa je njegov položaj potpuno jasan. Ovdje medjutim govorimo samo o pravnim lijekovima, jer su jasne druge odredbe, koje se odnose na oštećenika u postupku pred sreskim sudom.

Pravne lijekove u toku postupka valja razlikovati od pravnih lijekova protiv presude. Propisi o pravnim lijekovima u toku postupka, sadržani su u II. ots. gl. XXI., dok se propisi o pravnim lijekovima protiv presude, izuzevši pravni lijek državnoga tužioca (§ 386. k. p.), nalaze izvan ovoga otsjeka u §-u 394. k. p.

Iako se krivični postupak zbog krivičnih djela, za koja se goni po službenoj dužnosti, može pokrenuti pred sreskim sudom na poticaj više lica (po zahtjevu državnoga tužioca, koji je u mjestu okružnoga suda, ili po zahtjevu vršioca dužnosti državnoga tužioca kod sreskoga suda, a gdje njega nema po zahtjevu druge javne vlasti ili javnog organa ili na prijavu oštećenikovu), to ipak protiv sučeva rješenja, kojim odbacuje zahtjev odnosno prijavu ili obustavlja izvidjaj, pravo žalbe pripada samo državnomu tužiocu (§ 379. k. p.). Iz toga slijedi, da protiv ovoga rješenja ne može ni jedno drugo lice uložiti pravni lijek. Dakle niti javna vlast, niti javni organ, a niti oštećenik. Kako u toku postupka nema drugoga pravnog lijeka osim žalbe, to oštećeniku u toku krivičnoga postupka pred sreskim sudom

Digitized by Google

zbog krivičnoga djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, ne pripada nikakav pravni lijek. — Jasan propis §-a 379. k. p. o pravnom lijeku protiv rješenja suca u toku postupka ne treba dakle nikakva tumačenja.

Protiv povreda u toku izvidjaja pred sreskim sudom nema posebnog pravnoga lijeka, jer se ove povrede, u koliko se dese, mogu pobijati jedino prizivom protiv presude (§ 380. odj. 2 k. p.).

Iako su propisi o pravnim lijekovima protiv presude sreskog suda sadržani u §-u 394. odj. 1 k. p., dakle izvan II. ods. gl. XXI., ipak je zakon radi potpune jasnoće i u ovom II. odsjeku naglasio, komu pripada pravni lijek protiv presude, kad se radi o krivičnom djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti.

§ 386. odj. I. al. 1. k. p. veli: »Državni tužilac u mjestu okružnoga suda, u čijem je području sreski sud, može prisustvovati svakom usmenom pretresu o krivičnom djelu, za koje se goni po zvaničnoj dužnosti, i upotrijebiti i pravni lijek protiv pesude«. Prema ovoj zakonskoj odredbi može državni tužilac protiv presude sreskoga suda zbog krivičnog djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, ako je donesena u njegovoj prisutnosti, upotrijebiti pravni lijek. Protiv presude sreskog suda poznaje zakon jedini pravni lijek potpunog priziva (§ 390. odj. I. k. p.). Ovaj priziv sadržava u sebi kako reviziju tako i nepotpun priziv.

Propisi o subjektima ovoga pravnog lijeka su sadržani u §-u 394. odj. 1 al. I. k. p., koji glasi: »Priziv mogu izjaviti lica ovlaštena po ovom zakonu (§§ 324., 332. i 338. od. 6 k. p.)« Da ustanovimo, koja su to lica, moramo razmotriti propise paragrafa, koji se ovdje navode.

U §-u 324. k. p. stoji: »Zakonom dopuštene pravne lijekove može upotrijebiti samo t u ž i l a c i okrivljenik, u koliko zakon ovo pravo ne daje drugim licima, ili ako to pravo ne ograničava« (odj. 1.) — »Državni tužilac može upotrijebiti pravni lijek i u korist okrivljenikovu. Povodom ma kakvog pravnog lijeka tužiočevog može se sudska odluka poništiti ili preinačiti i u korist okrivljenikovu« (odj. 2.). — »Za okrivljenika može pravni lijek upotrijebiti i njegov branilac i bez naročitog ovlaštenja, ali ne protiv njegove volje, izuzevši, da je maloljetan. Za maloljetnog okrivljenika može pravni lijek samostalno i protiv njegove volje upotrijebiti i njegov zakonski zastupnik« (odj. 3.). — »Pravne lijekove protiv presude mogu u korist okrivljenikovu upotrijebiti i bračni drug njegov, i rodjaci njegovi u ushodnoj i nishodnoj pravoj liniji i u njegovom odsustvu bez osobitog punomoćja, a ako je maloljetan i protiv njegove volje« (odj. 4.).

Iz te ustanove § 324. k. p. dakle vidimo, da na štetu okrivljenikovu pravni lijep pripada jedino t u ž i o c u.

§ 332. k. p. propisuje u pogledu subjekata ovlaštenih na pravne lijekove ovo: »Odluku o privatno-pravnim potraživanjima mogu pobijati samo optuženik, njegov zakonski zastunik i njegovi nasljednici«. (odj. 3.) — »Odluku o troškovima mogu pobijati privatni tužilac i privatni učesnik kao tužilac (§ 311. br. 2), optuženik i njegov zakonski zastupnik, no samo u koliko se tiče količine i naplativosti troškova, a državni tužilac, samo u koliko se tiče naplativosti« (odj. 4.) — »Odluku o priznanju ili nepriznanju olakšica pri izvršenju kazne mogu pobijati tužilac, optuženik i njegov zakonski zastupnik« (odj. 5.).

Digitized by Google

I iz ove zakonske odredbe slijedi, da pravni lijek na štetu okrivljenika mogu upotrijebiti samo privatni tužilac, privatni učesnik kao tužilac, državni tužilac i tužilac, dok o oštećeniku nema spomena.

§ 338. odj. 6 k. p. opet veli ovo: »Protiv presude, kojom se optuženik oslobadja od optužbe, može se izjaviti revizija (priziv) i na korist optuženikovu (okrivljenikovu), no samo zbog povreda spomenutih u §-u 337. br. 1. ali i to samo onda, ako je oslobodjenje izrečeno zbog okolnosti, koje isključuju krivicu, ili isključuju ili ukidaju kažnjivost optuženikovu (okrivljenikovu).« Ovu reviziju odnosno priziv, kad se radi o presudi suca pojedinca, u smislu § 324. k . p., može na štetu okrivljenikovu upotrijebiti samo tužilac, dakle ne oštećenik.

Propisi §§ 324., 332. i 338. odj. 6. k. p. odnose se kako na pravne lijekove u toku postupka, tako i na pravne lijekove protiv presude. No u ovim propisima nigdje ne nalazimo, da bi koji pravni lijek pripadao oštećeniku. Tek u § 394. odj. 1. al. 2. k. p. nalazimo pravni lijek oštećenika: »No priziv protiv odluke o privatnopravnim potraživanjima može na štetu okrivljenika, koji je oglašen krivim, izjaviti privatni učesnik, ako je sa svojim potraživanjima djelimice upućen na gradjansku parnicu«. Ali ovaj propis je posebna odredba i kao takva imade se strogo tumačiti. Ovo je jedini slučaj, u kojem oštećeniku pripada pravni lijek protiv presude suca pojedinca bilo okružnoga bilo sreskoga suda, a i on se odnosi jedino na privatno-pravno potraživanje, te je vezan na osudjujuću presudu, kojom je oštećenik sa svojim potraživanjem djelimice uspio.

Kako vidimo potpuni pravni lijek na štetu okrivljenika pripada jedino tužiocu. — Valja dakle riješiti pitanje, da li je oštećenik u postupku pred sreskim sudom tužilac, kada se radi o krivičnom djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti? — Odgovor na ovo pitanje ćemo potražiti najprije u posebenm propisima, koji važe za postupak pred sreskim sudom, jer se u prvom redu imadu oni primjenjivati (§ 374. k. p.). Taj odgovor nalazimo u § 377. odj. 4. k. p., po kojem: »Oštećenik ima pravo, da se, ako se ne javlja sam kao privatni tužilac, pridruži krivičnom postupku sa svojim privatnim potraživanjem«. Iz ove zakonske ustanove proizlazi, da oštećenik u postupku pred sreskim sudom, kad se radi o krivičnom djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti, ne može nikada nastupiti kao primarni tužilac, jer se tužilac ne pridružuje krivičnomu postupku.

Oštećenik je primarni i jedini tužilac pred sreskim sudom samo onda, kada se radi o krivičnom djelu, za koje se goni po privatnoj tužbi (§ 375. odj. 1. br. 2. k. p.); on tada »svojom krivičnom tužbom može ujedno tražiti i naknadu štete« (§ 295. odj. 3. al. 2. k. p.).

Nasuprot kod krivičnih djela, za koja se goni po službenoj dužnosti, oštećenik ne može tražiti svojom prijavom otštetu, već se može jedino pridružiti krivičnomu postupku u svrhu ostvarenja svoga privatno pravnoga potraživanja, jer § 295. odj. 1. k. p. odredjuje: »Tko je krivičnim djelom oštećen, povrijedjen ili ugrožen može svoja potraživanja za povraćaj stvari, za naknadu štete ili da se izvjestan pravni posao ili pravni odnos uništi, ostvarivati i u krivičnom postupku, ako se ovome p r i d r u ž i kao privatni učesnik.« Pridruženje krivičnomu postupku pretpostavlja postupak, čiji tok ne ovisi o oštećeniku. Iz ovih se zakonskih ustanova jasno vidi razlika izmedju privatnoga tužioca i privatnoga učesnika.

Digitized by Google

Ništa ne smeta činjenica, što se postupak pred sreskim sudom zbog krivičnoga djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, može pokrenuti i na prijavu oštećenika, jer se oštećenik i u tom slučaju, ako hoće da oživotvori svoje privatnopravno potraživanje, mora pridružiti krivičnomu postupku. Kada bi oštećenik kod ovih krivičnih djela bio tužilac, tada se ne bi morao pridružiti krivičnom postupku, nego bi mogao tražiti svojom prijavom i otštetu.

Oštećenik ne može da osujeti tok krivičnoga postupka pred sreskim sudom zbog krivičnoga djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, jer po § 375. odj. 4. k. p., »kada je postupak zbog krivičnog djela takova zakonito pokrenut, produžit će ga sreski sudac p o s l u ž b e n o j d u ž n o s t i, dok ne izreče presudu, ako ga iz zakonskih razloga prije toga ne obustavi«. Iz ovoga propisa slijedi još i to, da oštećenik u postupku pred sreskim sudom zbog krivičnoga djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, ne može biti niti s u p s i d i j a r n i tužilac, jer ni produženje postupka o njemu ne ovisi. Oštećenik dakle u postupku pred sreskim sudom zbog krivičnoga djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, nije niti primarni, a niti supsidijarni tužilac, — dakle on uopće nije tužilac, pa zato njemu ni ne pripada pravni lijek protiv presude na štetu okrivljenikovu, izuzevši slučaj iz § 394. odj. 1. al. 2. k. p. Tko je dakle tužilac u postupku pred sreskim sudom, kada se radi o krivičnom djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti, ako to nije oštećenik? Da je tužilac u postupku pred sreskim sudom zbog oficijelnog krivičnog djela državni tužilac, kada prisustvuje usmenom pretresu, izilazi iz činjenice, što njemu pripada pravni lijek protiv svake presude, koja se donese u njegovoj prisutnosti (§ 386. odj. 1. k. p.). Pošto pak državni tužilac imade pravo prisustvovati svakomu usmenomu pretresu, kada se radi o krivičnom djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti, bez obzira, na čiju je inicijativu postupak pokrenut (§ 386. odj. 1. k. p.), onda to znači, da je državni tužilac ovlašteni tužilac u svim slučajevima, k a d a p r i s u s t v u j e usmenomu pretresu zbog krivičnog djela, za koje se goni po službenoj dužnosti. Iz ovoga dalje slijedi, da je državni tužilac jedini ovlašten na pravni lijek protiv svake presude, koja je zbog krivičnoga djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, donesena u njegovoj prisutnosti, jer na aktivnoj strani n e m a k u m u l a c i j e subjekata ovlaštenih na pravni lijek (§ 324. odj. 1. k. p.).

Ostaje sada, da razjasnimo, tko je ovlašten na pravni lijek protiv presude donesene zbog krivičnog djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, u otsustvu državnog tužioca. Nema sumnje, da se i protiv ovakve presude može upotrijebiti pravni lijek, jer je on dozvoljen protiv svake presude.

Pošto oštećenik nije nikada tužilac, kada se radi o krivičnom djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti, onda znači, da on nije tužilac niti u slučaju, kada se zbog oficijelnoga krivičnog djela vodi postupak u otsutnosti državnog tužioca. Iz toga, što nije tužilac, slijedi, da ne može imati niti pravnoga lijeka protiv ovakve presude — naime presude donesene u otsustvu državnog tužioca. Pravni lijek protiv ovakve presude ne pripada niti javnoj vlasti, niti javnom organu, na čiji je zahtjev eventualno postupak pokrenut, jer njima zakon nigdje ne daje uloge tužioca.

Kako drugih tužilaca, kad se radi o djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti, nema, to ostaje, da je državni tužilac jedini ovlašteni tužilac i onda

Digitized by Google

kada ne prisustvuje usmenomu pretresu, a radi se o djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti. Državnomu tužiocu prema tome pripada pravni lijek i protiv presuda, donesenih u njegovom otsustvu, kad se radi o krivičnom djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti.

Ova je tvrdnja potpuno jasna. jer logično izvire iz položaja državnoga tužioca u postupku pred sreskim sudom. Ona nalazi i izričnu potvrdu u zakonu, jer se u § 388. odj. 3. al. II. k. p. odredjuje: »Ako je o djelu, za koje se goni po službenoj dužnosti, izrečena presuda, kojom se okrivljenik posve ili djelimice oslobadja od optužbe, ili kojom se odbija zahtjev državnog tužioca, dostavit će se državnomu tužiocu, ako nije bio na pretresu ni on ni vršilac dužnosti državnog tužioca, prepis presude i bez njegova zahtjeva.« Iz ove ustanove izilazi, da drugim licima ne će sud dostavljati ovakvu presudu po službenoj dužnoti, dakle ni oštećeniku.

Iz svega toga dakle proizlazi, da državni tužilac imade pravni lijek i protiv svake oslobadjajuće presude donesene zbog krivičnoga djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, bez obzira na to, da li je donesena u njegovoj otsutnosti ili prisutnosti. — Nastaje pitanje, kako će državni tužilac vršiti svoje pravo upotrebe pravnoga lijeka, protiv osudjujuće presude donesene u njegovoj otsutnosti, kada mu sud nije dužan takovu presudu po službenoj dužnosti dostaviti, nego: samo na zahtjev (§ 388. odj. 3. al. I. k. p.).

Osudjujućih presuda, koje su donesene u otsutnosti državnog tužioca, imade jako mnogo, jer se postupak pred sreskim sudom pokreće rijetko kada na zahtjev državnoga tužioca, nego se pokreće redovno na zahtjev javne vlasti ili na prijavu oštećenika. Pokrenuti postupak teče i donosi se presuda, a da o tom državni tužilac u pravilu ništa ne zna, kad se radi o osudjujućoj presudi, pa se on ne može niti poslužiti pravnim lijekom protiv nje. Državni tužilac moći će svoje pravo na pravni lijek vršiti u ovim slučajevima samo onda, ako ga o donesenoj presudi obavijesti oštećenik, koji je u stvari lično interesiran.

Iz toga, što državni tužilac ne biva obavještavan o osudjujućim presudama. koje su donesene u njegovoj otsutnosti, izvode neki, da je i oštećenik jednako kao i državni tužilac ovlašten na pravni lijek protiv takovih presuda sreskog suda zbog krivičnih djela, za koja se goni po službenoj dužnosti. Pošto oni ne poriču pravo državnomu tužiocu, da upotrijebi pravni lijek protiv svake presude sreskog suda zbog krivična djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, a to pravo daju i oštećeniku, izilazilo bi, da su na aktivnoj strani dva subjekta ovlaštena na pravni lijek.

Uočimo li ono, što smo do sada razložili, vidjet ćemo na prvi pogled, da je ovo mišljenje potpuno neosnovano. Razložili smo, da na aktivnoj strani nema kumulacije subjekata ovlaštenih na pravni lijek na štetu okrivljenika. Pravni lijek u potpunom opsegu pripada jedino tužiocu. Pošto oštećenik u postupku pred sreskim sudom zbog krivičnoga djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, ne može biti nikada tužilac, nego se takov postupak može i pokrenuti mimo oštećenoga, a produžiti uvijek protiv njegove volje, to on ne može nikada imati ni pravnoga lijeka.

Dopuštamo, da stanje, koje danas postoji u postupku pred sreskim sudom u pogledu zaštite oštećenika nije baš zavidno, jer on nema pravnoga

Digitized by Google

lijeka, a državni tužilac redovno o postupku ne zna. Ali će se to stanje sasvim izmijeniti, kad budu postavljeni kod sreskih sudova vršioci dužnosti državnoga tužioca, kako to zakon predvidja. Oni će tada prisustvovati svakomu pretresu pred sreskim sudom i voditi računa o svakoj presudi.

Položaj oštećenika u postupku pred sreskim sudom nije sada analogan položaju, koji je imao oštećenik po hrvatskom kaznenom postupniku. Po hrvatskom kaznenom postupniku imao je oštećenik jače pravo; imao je pravo priziva ne samo u pogledu otštete, nego i zbog povrede zakona u nekim slučajevima (§ 415. odj. 3. al. 2. hrv. k. p.). Ova ustanova hrvatskog kaznenog postupnika je imala svoj razlog u tome, što on nije predvidjao vršioca dužnosti državnog tužioca, pa je izvjesna prava tužioca davao uz državnog tužioca i samomu oštećeniku. Po sadanjem krivičnom postupku ta potreba otpada, jer će, kada budu postavljeni kod sreskih sudova vršioci dužnosti državnoga tužioca, nastati u postupku pred sreskim sudom stanje analogno sadanjemu stanju pred okružnim sudom.

Ovo naše razlaganje imade ne samo teoretsku nego još više i praktičnu vrijednost. Nije naime svejedno, koji će subjekt i koji pravni lijek upotrijebiti protiv sudske odluke. Zakon je označio za svaku procesualnu radnju, koji su subjekti i u kojem pravcu ju mogu vršiti. Povredom ovih propisa nastaju zakonske sankcije: Pravni lijek upotrijebljen po neovlaštenom licu ne vrijedi; priziv protiv presude sreskoga suda izjavljen po neovlaštenom licu odbacuje prizivni sud kao nedopušten (§ 398. odj. 1. k. p.).

Ako dakle protiv presude sreskoga suda zboga djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, priziv upotrijebi oštenik zbog povrede zakona, odluke suda o krivici, o kazni, o mjerama bezbjednosti, o privatno-pravnim potraživanjima i o troškovima krivičnoga postupka, kao i zbog odluke o priznanju ili nepriznanju olakšica pri izvršenju kazne, prizivni sud će ga odbaciti kao nedopušten, jer oštenik u postupku pred sreskim sudom zbog djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, pripada priziv jedino protiv odluke o privatno-pravnim potraživanjima, ako je osudjujućom presudom sa svojim potraživanjem djelimice upućen na gradjansku parnicu.

Ka oposljedak našega razmatranja izilazi ovo pravilo: Oštećeniku u postupku pred sreskim sudom zbog krivičnog djela, za koje se goni po službenoj dužnosti, pripada jedino priziv protiv odluke o privatno-pravnim potraživanjima na štetu okrivljenika, koji je oglašen krivim, ako se je pridružio krivičnom postupku i ako je sa svojim potraživanjem djelimice upućen na gradjansku parnicu (§ 394. odj. 1. al. 2. k. p.). Drugo mu ni jedno pravo ne pripada. On nema prava niti na zahtjev za ponavljanje krivičnog postupka.

Propisi za ponavljanje krivičnog postupka pred srekim sudom isti su kao i za ponavljanje pred sucem pojedincem okružnoga suda. To izalazi iz § 411. odj. 1. k. p., koji veli: »Za ponavljanje postupka pred sucem pojedincem primjenjivat će se propisi §§ 359.—364., 366.—368. i 371. sa promjenama, u koliko ih traži postupak pred sucem pojedincem i u koliko u ovom §-u nije drugačije naredjeno.« Zagledamo li spomenute paragrafe, tada ćemo vidjeti, da u njima nema govora o oštećeniku. Ponavljanje u smislu

Digitized by Google

§ 359. k. p., pripada ovlaštenomu tužiocu, u smislu § 360. ovlaštenomu licu (državnomu tužiocu, osudjeniku), u smislu § 361. ovlaštenomu tužiocu, u smislu § 362. osudjeniku, u smislu § 363. licima označenim u § 324. k. p., a u smislu § 364. državnomu ili privatnomu tužiocu.

Kako vidimo na štetu okrivljenika ponavljanje krivičnoga postupka pred sreskim sudom pripada samo tužiocu. Pošto u postupku pred sreskim sudom zbog krivičnih djela, za koja se goni po službenoj dužnosti, oštećenik nije nikad tužilac, jasno je, da nije ovlašten niti na zahtjev za ponavljanje krivičnoga postupka (§§ 359., 360., 361. i 364. k. p.). Prema tomu će sud zahtjev za ponavljanje krivičnog postupka zbog krivičnoga djela. za koje se goni po službenoj dužnosti, stvaljen po oštećeniku, odbaciti po § 366. odj. 2. k. p.

Propuštanje i povraćaj u predjašnje stanje po novom grpp.

Priopćio dr. Sl. K.

Vjerujem, da su mnogi praktičari istoga mišljenja kao i ja: da su ustanove novoga grpp.-a o propuštanju i povraćaju u predjašnje stanje najnepravednije u našem novom uredjenju sudskog postupanja. U praksi one su vrelo vrlo velikih teškoća i nepravilnosti, kojima suci ne mogu doskočiti ni kraj najbolje volje.

Kontumac ima svoga opravdanja, jer se doista mora pretpostaviti, da tuženi, koji nije na ročište došao, prećutno pristaje, da bude osudjen. Tipični su i vrlo česti slučajevi, da dužnik, koji zna, da je dužan, kako je tužen, svijesno propušta, da dodje na ročište, kao i onaj, koji pristaje, da bude sudjen, jer zna, da je insolventan i da se dug od njega ne može naplatiti. Ako bi se i u takovim slučajevima moralo »raspravljati«, silio bi se tužitelj, da čini nešto, što je nalik na razbijanje otvorenih vrata.

Ali ta predmijeva nije nego pretpotavka, koja ne mora da stoji. Gdje ne stoji, gdje stranka makar i naknadno učini djelo, iz koga se vidi, da nije postojao takav razlog, što nije došla k sudu, gdje je, makar i naknadno, očitovala, da se opire tužbenomu zahtjevu, tamo treba omogućiti, da takova stranka sa svojim stanovištem izadje pred sud, i da se spor, koji postoji, pravilno raspravi i presudi.

To je načelno stanovište, oprečno onomu u novom zakonu. Priznajem, da je ono neprovedivo bez ispravka, jer bi nestalo svakoga reda, ako ispravka ne bi bilo. Ipak povraćaj u predjašnje stanje mora biti pristupačan u većini slučajeva, gdje je stranka osudjena radi nedolaska. Svakako će morati postojati razlog, koji ispričava izostanak.

Ono, što se za povraćaj traži u novom grpp., je pretjerano. Dokaz, ili samo zasvjedočenje nepredvidljivog i neotklonjivog dogadjaja, koji je spriječio, te stranka nije došla na ročište, teško se polučuje. S druge strane nisu baš morale biti neotklonjive smetnje, koje su stranku zadržale, da nije došla k sudu, pa da se opet mora opravdati povraćaj, a ne može priznati, da je

Digitized by Google

opravdano, da zato, što »dogadjaj«, radi koga se je stranka oglušila, nije bio objektivno neotklonjiv nego samo subjektivno razumljiv, nastupi nepopravljiva šteta. I sama zaboravnost stranke opravdava i ispričava, jer je ljudski zaboraviti; i zubobolja može biti razlog, da se ne ide dvadesetak kilometara do suda, i jako nevrijeme na dan ročišta, ako treba kolima putovati nekoliko sati do mjesta suda...

Neobično su teške posljedice i neopravdane, nepravedne, ako se sud strogo drži odredbe, da stranka mora biti u sudu u točno odredjeno vrijeme i odredjeni sat, a ako nije kod oglašenja stvari u sudnici, da je stižu posljedice propuštanja. Kada je stranka samo z a k a s n i l a, mora se imati ventil protiv toga, da ne nastanu štete.

Naš svijet, ni onaj u polju, ni onaj u gradu, ni u pisarnicama, nije točan. Tu krepost nismo naučili. Ona nam nije svojstvena. Tako se živi od stotine godina.*) Tako se... radi i u našim sudovima. Koliko puta su stranke, pozvane za osam sati prije podne, došle pred suca... poslije podne, ili rasprave iz nekog razloga uopće nije bilo. Tražiti onda od stranaka, da budu na minutu točne, jer ih inače stižu neobično teške, možda i presudne posljedice, je i suviše pretjerano.

Zato bi trebalo b e z u s l o v n o dozvoliti svaki povraćaj u predjašnje stanje, dakako samo jedamput, ako je stranka na ročište zakasnila i javila se sucu istoga dana, kada je kontumacirana. Da se spriječe moguće zloupotrebe, a u praksi bar ja nisam naišao na slučaj, da bi netko propustio ročište i dao se kontumacirati, da bi postupkom radi povraćaja u predjašnje stanje zavlačio rješenje parnice, dovoljno je, što s jedne strane stranka mora svojemu protivniku platiti trošak, a s druge strane, i za veće jamstvo, mogla bi se za povraćaj tražiti neka naročita, visini parbenoga predmeta primjerena taksa.

Strogosti sadanjeg uredjenja omogućuju nemile pojave, kao što je hvatanje stranaka na kontumac. Tužitelj stoji pred vratima sudnice još prije 8 sati pred podne, i samo što je izbio sat, pojavljuje se sa zahtjevom, da se baš njegova rasprava uzme u rad i stranka, koja nije u sudnici, osudi radi nedolaska. Ima u tom sistemu i nemorala...

Posljedice propuštanja dobile su u novom grpp. izraziti značaj k a z n e. Ima naročita odredba: stranku, koja je radi nepristojnosti uklonjena s rasprave, stižu takodjer posljedice propuštanja. Za nepristojnost može biti primjerena kazna od 48 sati zatvora, ali ne i gubitak prava neodredjene vrijednosti, možda gubitak svega imetka.

Čudim se mnogo, da se ovdje nije zapazilo, da je n e s m i s a o, da ista posljedica stiže i onoga, koji nije uopće došao na poziv suda, kao i onoga, koji je sudom svoja prava i suviše žustro, suviše temperamentno, preko granica pristojnosti branio...

Polazeći s gledišta, da kontumacija stranke ima opravdanja samo ondje, gdje se n o r m a l n o mora pretpostaviti pristanak stranke, da bude sudjena, ne mogu se složiti sa kontumacijom t u ž i t e l j a radi nedolaska. Ako je netko podnio sudu tužbu, on je dosta jasno izjavio, da prema svojemu pro-

*) Ove općenite tvrdnje ne će mnogi u cijelosti odobriti, pa ni mi. (Opas. uredniš.).

Digitized by Google

tivniku stavlja zahtjev. Njegov nedolazak ne može se tumačiti bez daljega kao pristanak, da svoje pravo gubi, da ga se odriče. T. zv. »ravnopravnost« stranaka nema ništa zajedničkog s kontumcijom tužitelja, pa da se veli, da ima biti jednako pravo za sve, i kao što se radi nedolaska može osuditi tuženi, tako se može osuditi i tužitelj. Ovo ne odgovara stanju stvari niti osnovnoj ideji instituta povraćaja u prednjašnje stanje. Pozicije nisu iste, kao što i faktični položaj stranaka, tužitelja i tuženoga, nije jednak. Ne može se naime izbrisati nikakovom teorijom, da je tužitelj došao pred sud zato, što je hotio, što je o n to svojom voljom odlučio, kada je podnio tužbu, a da tuženi dolazi pred sud, jer ga je njegov parnični protivnik citirao. Teorijska jednakost pred sudom nije prema tomu dovoljna osnova, da se predvidi i kontumacija tužitelja.

Neobično su teške i neopravdane posljedice za stranke, ako se neki propust dogodi krivnjom ili pometnjom zastupnika. Tu nema povraćaja, jer se rad zastupnika ima smatrati radom same stranke, odnosno, kako to zakon veli: parnične radnje, koje punomoćnik preduzima na osnovu parničnoga punomoćja, imaju prema protivniku isto djelovanje, kao da ih je poduzeo sam vlastodavac.

Ovdje doktrinarnost nije umjesna, upravo: doktrinarnost nije pravo shvatila suštinu stvari. Zastupnik obvezuje stranku, dok radi u granicama i u okviru mandata. Pošto on nije mogao imati mandat zato, da nešto propusti, što je za obranu prava stranke potrebno, ne može takav propust važiti i za stranku, ne može se samoj stranci upisti u krivnju, kako se to u praksi f i n g i r a. Ovdje je stari postupnik bio bliži istini, kada je propust odvjetnika ili zastupnika lučio od krivnje ili propusta same stranke.

Pogotovo ako se stranka obratila javnomu pravozastupniku i njemu predala svoju stvar, onda je ona smatrala, da je sa svoje strane sve učinila, što je potrebno, da je svu brigu sa sebe prebacila na pozvanoga vještaka. I onda, dok stranka čeka posljedak, dogodi se, nekim za nju doista nepredvidjenim i neotklonjivim dogadjajem, da je nastupilo propuštanje parnične radnje možda samo radi zaboravnosti zastupnika. Nastupa onda jedno vrlo bolno iznenadjenje, a ako igdje, ono u sudu nije zgodno, da se strankama priredjuju takove stvari strogom primjenom zakona.

Ako se govori o takovim slučajevima, redovito se spominje, da stranci, koja je takovom krivnjom zastupnika stradala, pristoji pravo naknade štete protiv njenog zastupnika. I ovo je teorijski točno, ali se odmah postavljaju i dva pitanja: ima li zastupnik mogućnosti sredstva, da štetu naknadi; zatim da li je pravedno, da jedan čovjek samo radi svoje zaboravnosti ili prezaposlenosti drugim poslovima ili teškim momentanim prilikama plaća štetu u nekoj, za njegove prilike možda i ogromnoj svoti? I čemu siliti stranku na taj put, ako se šteti vrlo lako može pomoći? Naročito je pak važno i to, da stranka, koja je radi propusta zastupnika kontumacirana, mora, voditi i uspjeti sa dokazom, da bi ona kod pravilnoga zastupanja prema svojemu naravnomu parničnomu protivniku bila uspjela, — dokaz, koji je po sebi težak, a znači ujedno, da se medju drugim strankama opet isti spor, koji je trebao kontumacijom biti zaključen, otvara i mora raspravljati.

U svemu: bilo bi ne samo potrebno, nego i h u m a n o, da se ove grubosti u novom grpp-u uklone.

Digitized by Google

Akademija za nemačko pravo

(Akademie für deutsches Recht.)

Za »Mjesečnik« sastavio Gaeb dr. Wilhelm, izvestilac Akademijinog odeljenja za inostranstvo. Preveo sa nemačkog i beleškama nadopunio Werk dr. Hugo, advokat u Zagrebu.

Još dana 26 juna 1933 pozvao je poverenik za pravosudje i bavarski ministar pravde dr. Hans Frank niz poznatih nemačkih ličnosti iz redova pravnika i privrednika u bavarsko ministarstvo pravde, da ih upozna sa davnom svojom nakanom osnivanja ustanove, koja bi imali da obnovi nemačko pravo u smislu nacionalno-socialističkog naziranja na svet a po strogo znanstvenoj metodi. Kako je ta namisao naišla na ushićeni prijem, bi još istoga dana osnovana Akademija za nemačko pravo, koja, postavši zakonom od 19 septembra 1933 bavarskim javno-pravnim telom, na sastanku nemačkih pravnika u Leipzigu, u Auli tamošnjeg sveučilišta, u prisustvu mnogo državnih i zemaljskih ministara, dekana svih državnopravnih fakulteta Reicha i vidnih nemačkih i inozemnih gostiju, bi svečano takovom proglašena dana 2 oktora 1933 a zaključkom nemačkog ministarskog saveta od 3 jula 1934 priznata javno-pravnim telom Nemačke države.

Njezino je sedište München, a glavno poslovno mesto Berlin. Na čelu joj stoji pretsednik, kojega imenuje i otpušta Vodja i Državni kancelar. Ovo počasno mesto pokriva sada duhovni tvorac i osnivač Akademije, poverenik za pravosudje i državni ministar dr. Hans Frank. On zastupa Akademiju prema vani i vodi je iznutra, naročito odredjujući i deleći pojedine odbore i njihove zadatke, postavljajući im pretsednike i imenujući članove Akademije. On postavlja sebi zamenika, pretsedništvo i blagajnika iz redova članova. Zadaća pretsedništva, koje se sastoji od istaknutih ličnosti iz državne vlade i voćstva stranke, iz znanosti i prakse jest u tome, da pomaže pretsedniku u njegovim brojnim zadacima i da ga savetuje u svim važnijim prigodama.

Voćstvo svih upravnih poslova pripada direktoru Akademije, sada dru. Fr. Karlu Laschu u Münchenu.

Članovi Akademije dele se u redovne, izvanredne, pomagače i dopisne. Njihov je broj ograničen i ne sme da predje 300. Postavljaju se na četiri godine. Dužnost je redovnih članova naročito, da saobrazno bližim odredbama pretsednika suradjuju na postizavanju Akademijinih ciljeva.

Cilj Akademije jest, da podupire predradnje za stvaranje novog nemačkog prava i da u najužoj vezi sa mestima nadležnim za donošenje zakona, u oblasti prava i privrede, ostvaruje nacionalno-socijalistički program. U slobodnom znanstvenom radu hoće Akademija da posluži trajnom obezbedjivanju nemačkog pravnog života u nacionalno-socialističkom smislu i da bude predradnikom za novo oblikovanje nemačkoga prava. Pri tome ima ona da ispituje, što od stare pravne imovine treba preuzeti u novo nemačko pravo, a što se iz njega ima izbaciti kao zastarelo i bistveno tudje. Na isti

*) Na naročiti zahtjev prevodioca tiskano iznimno istočnim književnim jezikom.

Digitized by Google

iscrpljiv način ona ima da istražuje, kako da se za nemačko pravo iskoriste iskustva drugih naroda u oblasti prava i privrede.

Unatoč znanstvenom obeležju svoga rada, Akademija ne ide za tim, da poveća broj čistih znanstveno-istraživalačkih mesta, kakve su bile starodrevne nemačke Akademije. Ona je i pravno-politički činilac. Kao takav ona hoće da u svim oblastima prava pokaže tačke gledišta velikih naziranja na svet i da zakonodavcu pomogne prema ovima usmeriti nemački pravni život. Ona je i osnovana naročitim ciljem, da, u zbrci misli i višestrukih prikazivanja misaone prirode, u oblasti pravnih i privrednih znanosti, sačuva jasni i radno svesni pravac. U pojedinostima pak njezin je zadatak, da dade pobude, oceni, pripremi i izradi nacrte zakona; da dade novi oblik i izjednači pravno i državno znanstvenu izobrazbu; da izdaje i pomaže izdavanje znanstvenih radova; da upriliči znanstvene sastanke i osnuje naučne tečajeve, kao i da goji odnose prema isto tako usmerenim ustanovama inozemstva.

Ciljevima Akademije treba da odgovara i izbor njezinih članova. Uz ljude znanosti, koji obradjuju osnovna pitanja pravnoga života, zakonodavstva, pravoslovja i uprave sa višeg gledišta općeg posmatranja i znanstvene metode, suradjuju i istaknuti zastupnici prakse, bez čije bi suradnje teoretska posmatranja ostala besplodna. Da se već unapred izbegne izvesni možda životu tudji rad velikih učenjaka i da se potstrekne pravo, koje je bliže narodu, Akademija je pozvala na suradnju ne samo profesore jurisprudencije, nego i poznate sudije, advokate i upravne činovnike, kao i poznate poznavaoce privrede, političare nacionalno-socialističke države i zastupnike svih zvanja.

Reformni rad u pojedinim oblastima prava poveren je naročitim radnim odborima, u kojima strogo vlada načelo voćstva. Pretsedavajući ima da sastavi odbor tako, da ovaj uzmogne dati plodan rad. Njemu je prepušteno, da odluči, što li će postaviti zadatkom odborovu radu, da li neki već izradjeni zakonski predlog ili novi kakav predlog ili izradu neke spomenice kao i, kako će taj rad izvršiti. Odborima pripadaju i nečlanovi Akademije a mogu se i veštaci privući na rad oko pojedinih pitanja.

Zasada postoje sledeći odbori:

Za gradjansko pravo pod pretsedavanjem prof. dra. Hedemanna iz Jene. Bavi se pitanjem povlačenja granica izmedju gradjanskog i javnoga prava te razvrstavanja staleških prava, kao što je pravo trgovaca, činovnika i seljaka. Odbor nadalje proučava uporabno pravo, te je posletke toga proučavanja već sabrao u jednu spomenicu. Iz oblasti stvarnih prava raspravljalo se je o ugovoru, o ugovornom obezbedjivanju, kao i o pridržaju prava vlasništva, o hipotekarnom i o zračnom pravu. Iz naslednog prava obradjeno je iscrpljivo pitanje slobode oporučnog raspolaganja imovinom, a za tim se je prešlo na medjunarodno privatno pravo.

Odbor za davanje veresije na nekretnu imovinu: pretsedava dr. K. Gelpcke, pretsednik Obrtne i trgovačke komore u Berlinu. Odbor je osnovom posavetovanja došao do zaključka, da se davanje veresije na nekretnine nema uredit posebnim zakonom, nego da se ostavi kao dosada, da predmet bude uredjivan kao deo općeg gradjanskog prava. Pitanja, koja u stvar zasecaju i koja su predmetom raspravljanja, jesu: da li da se održe zemljišne knjige; da li da se stave van snage današnje uredbe od nužde i

Digitized by Google

ponovno isključivo uvedu zakonski propisi; hipoteka vlasnika i dug vlasnika nekretnine, te uvodjenje knjige tereta kao sredstvo saznavanja javnih tereta.

Odbor za porodično i nasledno pravo: pod pretsedavanjem advokata dra. Mössmera u Münchenu. Radni program obuhvata najpre tri najkrupnija pitanja: rastavu braka, nezakonitu decu i bračno imovinsko pravo. Odbor se nada, da će, pošto posvrši ove česti odnosnih pravnih oblasti, moći postići, da ih se uzakoni.

Odbor za seljačko i nasledno pravo: pod pretsedavanjem pretsednika okružnoga suda u Berlinu dra Sauera. Kako je odbor pri svome osnivanju već zatekao državni zakon o seljačkom naslednom pravu, mogao je da suradjuje još samo na njegovim provedbenim odredbama. Članovi odbora su uostalom predavanjima i obelodanjenim radovima izdašno doprineli prosvećivanju krugova, na koje se to pravo odnosi, i opsežnom školovanju seljačkih sudija.

Odbor za gradjansko pravosudje: pod pretsedavanjem ministerijalnog direktora dra. Volkmara iz Berlina, bavi se pitanjima, koja se odnose na uredjenje sudova. Pitanje sniženja granica nadležnosti sreskih sudova i položaja sudije pojedinca kod okružnih sudova; oko osnivanja pravosudnih ureda za prvo raspravljanje svih gradjansko-pravnih sporova; pospešavanje postupka i pitanje prisilnog izvršenja, već je od česti kraju privedeno. Posebni pododbor bavi se nacrtom uredbe o poravnanju izvan stečaja.

Odbor za pravo deoničara: pod pretsedavanjem tajnog sudskog savetnika generalnog direktora dra. Kisskalta iz Münchena, sabrao je u jednom izdanju svoje dosadašnje radove i jasno pokazao, kako se nacionalni-socijalizam može provesti i u privrednom životu.

Odbor za bankovno i bersovno pravo. pod pretsedavanjem bankara Augusta pl. Fincka iz Münchena, najpre je uzeo u rad osnovu zakona o pologu u celji, da ojača zaštitu ulagača, a zatim prešao na reformu bersa i na pitanje izgradjivanja bankovnog i veresiskog obrta na staleškoj osnovici.

Odbor za kartelno pravo: pod pretsedavanjem državnog ministra prof. dra. Lehnicha iz Stuttgarta, bavi se izradjivanjem osnove novog zakona o kartelima, koji ima da odgovara nacionalno-socialističkom shvaćanju privrede.

Odbor za uredjenje štedionica: pod pretsedavanjem dra. Kleinera iz Berlina, radi na nacrtu zakona o štedionicama. U obrazloženju nacrta upućuje se na potrebu izjednačenja štedioničarskoga prava. U vezi s time dogotavlja se državno uredjenje nadzora nad štedionicama i uzorna pravila za saveze štedionica.

Odbor za uredjenje gradjevnih štedionica: pod pretsedavanjem državnog ministra H. Kerrla iz Berlina, postavio si je zadaćom, da načelno nanovo uredi gradjevne štedionice i izradi jedinstveno gradjevno-štedioničko pravo.

Odbor za auktorsko i nakladničko pravo: pod pretsedavanjem generalnog direktora dra. Killpera iz Stuttgarta, ocenio je već ra-

Digitized by Google

nije izradjeni vladin nacrt o novom auktorskom pravu i preispitao ga sa gledišta, da li odgovara pravnom shvatanju nove države. Pri tome je zauzeo stanovište prema pitanju uredjenja jedne državne kulturne komore, koja bi imala da vrši zadaću javno-pravnog zastupnika kod proizvodilaca i širilaca kulturnih dobara.

Odbor za pravnu zaštitu obrta: pod pretsedavanjem tajnog savetnika prof. dra. Duisberga iz Leverkusena kod Kölna već je, na osnovu nacrta izradjenog od državnog ministarstva pravde, izradio novi zakon o patentima, u kojemu su nanovo bila uredjena naročito pitanja položaja izumilaca, uredjenja sudova za patentne sporove i poništenja patenata.

Odbor za krivično pravo i krivični postupak: pod pretsedavanjem državnog tajnika dra. R. Freislera iz Berlina, već je obelodanio spomenicu o općem delu općeg krivičnog prava. Pododbori za krivični postupak i za izvršenje kazni pod pretsedavanjem prof. dra. Oetkera iz Würzburga rade na spomenicama o tim zakonima.

Odbor za državno i upravno pravo: pod pretsedavanjem državnog savetnika prof. dra. C. Schmidta iz Berlina, dovršio je svoj rad oko spomenice o općem stanju udruženja javnoga prava i pristupio je radu oko nacrta zakona o državnom upravnom sudu.

Odbor za financisko i poresko pravo: pod pretsedavanjem državnog tajnika Reinhardta iz Ministarstva finansija u Berlinu, zauzet je radom oko novih finansiskih i poreskih zakona, koje je pretsedavajući već u izgled stavio na godišnjoj skupštini Akademije juna meseca 1934 u Münchenu.

Odbor za socijalno osiguranje: pod pretsedavanjem direktora dra. Alfreda Andersa, radi u vezi sa državnim Ministarstvom rada oko preuredjenja zakona o socijalnom osiguranju, te je već u iscrpljivim većanjima raščistio pitanja osiguranja ili opskrba, samouprava ili državna uprava, državni nadzor, zaokruživanje grana socijalnog osiguranja, uprošćenje i pojeftinjavanje uprave, reforma postupka i sl. Priredio je provedbene propise zakonu za izgradjivanje socijalnog osiguranja od 5 jula 1934.

Odbor za općinsko pravo i za uredjenje općina: pod pretsedavanjem višeg gradskog načelnika dra. Weidemanna iz Halle-a, postavio si je zadaćom, da izradi uredbu o državnim općinama kao osnovicu za buduće ustrojstvo države.

Odbor za pravo o osiguravanju: pod pretsedavanjem generalnog direktora dra. Ullricha iz Gothe, raspravio je dosada potrebu pooštrenja nadzora nad osiguravajućim društvima; reformisanja vršenja upravne sudske vlasti nadzornog ureda; reformisanje osiguranja skupina; novo uredjenje agenatskog i posredničkog prava; propise o proceni onih osiguranja u tudjoj valtuti; onih o prevari kod postojanja i primenjivanja osiguravajućih ugovora; propise o pomorskom osiguranju i celi niz drugih pitanja (pravo osiguranja bolesnih, preispitivanje zakona o osiguravajućem pravu).

Odbor za pomorsko pravo: pod pretsedavanjem prof. dra. Wüstendorfera u Hamburgu, obradio je odmah u početku svoga rada tri ve-

Digitized by Google

lika medjunarodna briseljska ugovora o ograničenoj odgovornosti brodovlasnika, o pravima brodskih poverilaca i o ograničavanju zaporke slobodnog prometanja konosmana (tzv. Haška pravila). Nakon toga otpočeo je rad oko novog uredjenja nemačkog mornarskog reda, bavio se je pretresanjem nove redakcije zakona o istraživanju pomorskih nezgoda, obradjena u Državnom ministarstvu saobraćaja, i pitanjem dovodjanja celokupnog ostalog pomorskog prava u sklad sa novim duhom.

Odbor za pravo o vodama: pod pretsedavanjem prof. dra. Gieseke iz Marburga, postavio si je zadaćom izradu osnove državnog zakona o vodama. Osnovicom ovoga zakona, jedinstvenog za celu državu, ima da bude pravo države na slobodno iskorišćavanje svih voda. Vode treba da stoje na raspolaganje države, a privatno vlasništvo može da na njima postoji samo onda, kada narodna zajednica nema interesa na nje.

Odbor za radno pravo: pod pretsedavanjem prof. dra. Derscha iz Berlina, već je pretresao čitavu oblast prava o pojedinačnom radnom ugovoru.

Odbor za medjunarodno pravo: pod pretsedavanjem prof. dra. Brunsa iz Berlina, raspravljao je u početku svoga rada najhitnija pitanja nemačke vanjske politike i baš ono Saarskog područja i Društva naroda, kao i ono, da li je sa gledišta medjunarodnoga prava dozvoljeno oduzimanje državljanstva.

Odbor za filosofiju prava: pod pretsedavanjem državnog poverenika za pravosudje dra. Hansa Franka, kojega, ako je sprečen, zamenjuje prof. dr. Enge, znanstveni upravitelj Nietscheova Arhiva u Weimaru, stavio je sebi u zadatak, da sastavi zbirku opće društvene nauke nacionalnog-socializma u obliku takovom, da se kao osnovice nemačkom pravu postave pojmovi krv, rasa, vera, idealizam, odbrana, auktoritet, upravljanje državom, kao i svi ostali temeljni pojmovi nacionalno-socialističkog postajanja.

Sem dovle navedenih odbora započeli su svoj rad i odbori:

za činovničko pravo: pod pretsedavanjem državnog vodje nacionalno-socialističkog činovničkog saveza Neefa iz Berlina;

za policajno pravo: pod pretsedavanjem državnog tajnika u pruskom Ministarstvu za unutarnje poslove Grauerta;

za pravna pitanja iz oblasti politike pučanstva: pod pretsedavanjem tajnog savetnika prof. dra. van Calkera iz Münchena.

U dogledno vreme osnovaće se dalji odbori za zemljišno, zračno, automobilsko, filmsko pravo, za pravo malodobnih, za zadružno pravo i za izgradnju staleža.

Akademijini odbori, koji rade u najužoj vezi sa Ministarstvima i ostalim merodavnim vlastima, dali su već zamerni rad, a čekaju ih još teži napori. Velika izbirljivost pri njihovom sastavljanju jamči, da oni ne rešavaju postavljene si zadatke neželjenom i neshodnom brzinom nego temeljito i znanstveno.

I dok odbori davaju znanstveni sitan rad nadasve pun odgovornosti, o kojem javnost bezmalo ništa ne zna, a koji je potreban, da se stvori ne-

Digitized by Google

mačko pravo, koje će i po krvi biti blizo narodu, dotle representativne pune sednice članova i prijatelja Akademije služe tome, da se nemačkom narodu prikaže uspeh rada njezinog i da im se pokaže, da u novoj državi u trećem Reichu postoji ustanova, kojoj mogu prikazati svoje želje i svoje pravne zahteve i koja njima jemči, da će Vodjina reč »Pravo treba da bude jednako moralu« biti i ostvarena u novom zakonodavstvu. A prema inostranstvu ove priredbe pokazuju u punoj meri, da današnja Nemačka i nacionalni socijalizam nisu ravnodušni prema znanosti ili čak da su njoj protivni, kako im se sa neupućene i zlonamerne strane predbacuje, nego, naprotiv, da joj priznavaju mnogo važnije zadatke i da im pridavaju daleko više važnosti, nego li je to činila inteligencija prošlih vremena. Znanstvena ličnost ima ponovno da preuzme voćstvo u oblasti duha i mnoštvo pojedinačnih istraživanja treba da kroz vezu jedinstvenog i skupnog gledanja na svet dodje do više i šire povezanosti. U celji pak da taj pokret i dalje ostane u vezi sa pravnim životom drugih naroda, Akademija daje prigode i poznatim pravnicima iz inostranstva, da dodju do reči. Koliko je simpatija stekla Akademija sebi i nemačkom narodu, dokazuje celi niz zahvalnica pisanih od vodećih inostranih ličnosti, koje su baš ushitom sudelovale godišnjoj skupštini Akademije juna meseca 1935 godine. Na ovoj je sudelovalo pravnika iz četrnaest država, koji su se mogli uveriti o ozbiljnom i mirnom kulturnom radu nemačkih pravnika i tako delotvorno doprineti, da svet shvati novu Nemačku. Društvo prijatelja Akademije za nemačko pravo, koje je bilo osnovano ovom prigodom u Münchenu, i na dalje razgranjavanje kojega se već u mnogim zemljama radi, gajiće se još bolje u budućnosti i postaće uspešnim orudjem za izmirenje naroda.

Povodom prve godišnje glavne skupštine Akademija je počela izdavanjem vlastitog časopisa, koji putem izmene misli produljuje zajednički rad članova njezinih i sem toga upoznaje najšire krugove nemačkog naroda sa radom oko reforme prava i privrede. U časopisu Akademije (Zeitschrift der Akademie für deutsches Recht) najpozvanija pera raspravljaju suvremene probleme prava i privrede te sustavno izveštavaju o radovima u odborima. On znači za Akademiju važno pomoćno sredstvo, koje daje nove porive pravnom razvoju u Nemačkoj.

Sem toga Akademija izdaje i razne nizove radova, u kojima su prikazana istraživanja njezinih članova i reformatorski rad njezinih odbora.

Raspisivanje nagrada za rešavanje osnovnih problema u najvažnijim oblastima prava, koje se nagrade dele svake godine o Božiću, podržava vezu sa najširim slojevima naroda, naročito sa pravničkim podmlatkom, jer postavljeni zadaci pružaju svakom saučesniku mogućnost, da u njima izrazi svoje misli i nazore o predmetu.

Ovaj kratki i nipošto iscrpljivi prikaz ciljeva, rada i uspeha Akademije za nemačko pravo dokazuje, da je ona na putu, da misaonoj imovini nacionalnog socijalizma pomogne, da prodre u sve oblasti prava. Putevi i ciljevi njezini prikazaće ju uvek, prema rečima njezinog Pretsednika, kao orudje velike politike mira našega Vodje.

Ovako dr. Gaeb, koji si je ovim sastavkom dao truda, da jugoslovenskoj javnosti prikaže postanak, ciljeve, rad i napredak Akademije.

Digitized by Google

Slobodan sam u sledećem upotpuniti dr. Gaebov izveštaj, prikazujući ukratko dosadašnje suradjivanje jugoslovenskih pravnika u Akademijinom radu.

Ukoliko je meni poznato, na lanjskoj glavnoj skupštini Akademije bio je od jugoslovenskih pravnika prisutan gosp. dr. Dionis G o d i n a, advokat iz Beograda, koji je držao jedno uspelo predavanje o radu i postignutim uspesima oko izjednačavanja zakona kod nas. Njegovo je predavanje bilo obelodanjeno u akademijinom časopisu za godinu 1935 u izveštaju o toj glavnoj skupštini.

U ovogodišnjoj posebnoj svesci toga časopisa, posvećenoj inostranom pravu (Auslandheft 1. Mai-Heft 1936), pored radova pravnika iz Čehoslovačke, Italije, Japana, Madžarske, Litve, Nizozemske i Poljske, obelodanjena su i dva rada jugoslovenskih pravnika. Dr. Dušan D ž e r m e r k o v, advokat iz Petrovgrada, piše o sucima i sudovima u Jugoslaviji, a ja (dr. W e r k) prikazujem jugoslovensko advokatsko pravo (Richter und Gerichte in Jugoslawien« i »Jugoslawisches Anwaltsrecht«). Sem toga Akademijin časopis donosi hic et inde kratke izveštaje o novim zakonima kod nas, po svoj prilici iz pera dra. G o d i n e, koji je jedan takav duži izveštaj i potpisao.

Ovogodišnja (po redu treća) godišnja skupština Akademije držaće se u Münchenu od 22 do 24 oktobra o. g.

Da čitaoci »Mjesečnika« steku ma i bledu sliku sadržine Akademijinog časopisa, navodim naslove radova obelodanjenih u zadnjim dvama njegovim brojevima za ovu godinu: Predavanje Akademijinog pretsednika, državnog nemačkog ministra pravde dra Hans F r a n k a, održano u »Instituto Fascista di cultura« u Rimu; napis univ. prof. dra. Ericha G e n z m e r a iz Frankfurta na Majni: Što znači i čemu se uči stara pravna znanost; univ. prof. dr. Hans K r e l l e r, Tübingen: Važnost rimskoga prava u novoj nemačkoj visokoškolskoj nastavi; počasne sudije kod Državnog krivičnog suda, od državnog ministra i. slu. dra. T h i e r a c k a, potpretsednika državnoga sudišta u Leipzigu; o uprošćenju izvršenja, od univ. prof. dra. Richarda S c h m i d t a, u Leipzigu; zaštita auktorske časti, od generalnog muzičkog direktora dra. Julija K o p s c h a u Berlinu; zahtjevi što današnjica postavlja zvaničnoj statistici, od univ. prof. dra. Paula F l a s k ä m p e r a u Frankfurtu n. M.; preokret u osnovnim načelima prava vlasništva, od univ. prof. dra. Hansa W ü r d i n g e r a iz Breslave; pravni preokreti u novome pravu prometa sa imovinom od docenta dra. Henza H i l d e b r a n d t a iz Mannheima (Heidelberga); k reformi postupka u bračnim sporovima i o pravu rastave braka, od advokata i beležnika S c h u l t z e a iz Jene; radni odnos i ugovor, od univ. prof. dra. Wolfganga S i e b e r t a iz Kiela; promena u licima stranaka u gradjanskom postupku u svetlu novije prakse, od vladinog savetnika dra. A l t p e t e r a iz Berlina; nacionalsocijalističko zakonodavstvo i pridržaj »ordre public-a« u medjunarodnom privatnom pravu, od državnog savetnika prof. dra. Karla S c h m i d t a; film kao tvorevina i prava njegova tvorca, od nakladnog direktora u Berlinu dra. Aleksandra E l s t e r a; ugovor o filmovanju u sadašnjem i u novom auktorskom pravu, od zemaljsko-sudskog direktora u Berlinu Georga R u d l o f f a itd. Svaka sveska (izlazi kao polumesečnik) Akademijinog organa donosi kratke vesti o radu pojedinih njezinih odeljenja, tako da svaki čitalac može da neprekinuto prati taj veliki rad.

Digitized by Google

Jedno gledište kasacionog suda u pogledu rehabilitacije. - Vremenski neodredjene kazne u pogledu primjene sudske rehabilitacije smatraju se kao izdržane, čim su se počele izdržavati po izvršnosti sudske presude

Priopćio V u š o v i ć I v a n, sudski pripravnik (Prizren).

U § 90. k. z. je jano izrečeno, kada i pod kojim pretpotavkama može osudjenik tražiti od suda i dobiti povraćaj časnih prava i poništaj osude (rehabilitaciju). Nas ovdje zanima poništaj osude, rehabilitacija lica, koje je prvi put osudjeno. U § 90. od. III. k. z. stoji jasno, da takvomu osudjenomu licu, po njegovoj molbi, pod pretpostavkom dobroga vladanja i naknade eventualne štete, može sud svojim rješenjem poništiti osudu sa svim posljedicama »po isteku 5 godina p o s l i j e i z d r ž a n e, zastarjele ili oproštene kazne«.

Koliko je jasan zakonski izraz z a s t a r j e l a ili o p r o š t e n a, u toliko je jasniji izraz i z d r ž a n a kazna. Kazna je, ako je vremena, izdržana onda, kada protekne vrijeme izdržavanja kazne, koje je sudskom presudom odredjeno. Zato se u § 477. odj. II. k. p. kaže, da će sud odbiti rješenjem molbu za rehabilitaciju, ako nije proteklo vrijeme o d r e d j e n o z a k o n o m za takav zahtjev. Znači, da o sudskoj rehabilitaciji može biti riječi samo onda, kada je u pitanju kazna v r e m e n s k i o d r e d j e n a. U protivnom propis iz § 90. odj. III. k. z. bio bi nejasan.

Medjutim je kasacioni sud skoro stao na jedno vrlo zanimljivo gledište u pitanju rehabilitacije, iz koga bi se gledišta mogao izvesti zaključak, da se smatra, da je kazna izdržana onda, kada ju je po izvršnosti sudske presude osudjenik p o č e o izdržavati. Ili je pak kasacioni sud smatrao, da se svaka kazna označena u § 35. k. z., osim novčane kazne, ima smatrati kao v r e m e n a, kojoj se mora precizirati početak i svršetak trajanja, jer i vrijeme, kad je riječ o kažnjavanju lica, treba da ima svoje granice. Ali u tom slučaju padamo u nelogičnost: da je početak od svršetka trajanja manjih vremenskih kazni d a l j i, nego, recimo, kod kazne v j e č i t e r o b i j e, gdje bi se početak i »svršetak« trajanja kazne prosto poklopio!

Navest ću jedan primjer iz skorašnje prakse kasacionog suda o ovom pitanju:

Poreski činovnik T. D. je godine 1929., presudom biv. prizrenskog prvostep. suda br. 13812 osudjen zbog više krivičnih djela posluge iz § 379. k. z. u v. čl. 1. zak. o suzb. zl. u sl. dužnosti na 5 mjeseci strogog zatvora, koja kazna povlači gubitak službe.

Kako je u vrijeme izvršenja ovih djela važio stari kazneni zakonik, to je apelacioni sud u Skoplju u smislu § 2. k. z. presudom br. 3417/30 preinačio presudu prizren. prvostep. suda, pa je kaznu od 5 mjeseci strogoga zatvora zamijenio kaznom l i š e n j a z v a n j a z a s v a g d a — kao blažom za osudjenoga — predvidjenom u § 112. starog kaz. zak., koja je kazna po starom kaznenom zakoniku spadala u red glavnih kazni. Kasacioni sud je ovu presudu osnažio svojim rješenjem 11835/30.

Osudjeni T. D. je tražio molbom od 5. listopada 1935. od prizrenskog okružnog suda poništaj osude na kaznu lišenja zvanja za svagda, pa je sud

Digitized by Google

i donio rješenje o poništaju osude T. D-a po spomenutoj presudi apelacionoga suda, navodeći kao razlog, »jer se iz rješenja kasacionoga suda vidi, da je presuda skopljanskog apelacionog suda osnažena 7. listopada 1930., što znači, da je od momenta osnaženja presude pa do momenta traženja poništaja osude prošlo punih 5 godina — § 90. st. 3. k. z.«

Po žalbi državnog tužioca kasacioni sud je donio presudu K. Ž. K. 41/I-35. od 21. studenoga 1935., kojom je osnažio presudu okružnoga suda i presudio, da se žalba državnog tužioca odbaci »kao neosnovana, jer se ima smatrati, da je molioc T. D. tu kaznu izdržao, čim je presuda postala izvršna i molioc lišen zvanja razriješen od dužnosti.«

U § 112. starog kaz. zak. predvidjena kazna lišenja zvanja za svagda nije sporedna nego glavna kazna, čije trajanje nije vremenski ograničeno, jer kazna traje cijelog života, ali s obzirom na zakonski krivičnopravni smisao kazne blaža je od kazne strogog zatvora, predvidjene §-om 379. k. z., koja povlači za sobom kao sporednu kaznu lišenje zvanja.

Kad se može izvršiti sudski uništaj osude zasnovane na propisu iz § 379. k. z. kao strožem kaznenom propisu, onda je prirodno, da se može tim prije izvršiti sudski uništaj osude, zasnovane na propisu iz § 112. staroga kaz. zak. kao blažem kaznenom propisu; inače sama rehabilitacija — kao socijalna ustanova kriv. sud. postupka — ne bi nosila značaj pravičnosti. Svakako je kasacioni sud svoju presudu o poništaju osude na lišenje zvanja za svagda osnovao na općem načelu društvene pravičnosti, tumačeći društveni smisao rehabilitacije, ma da to nije jasno izraženo u razlozima presude. U tome se i sastoji društveni smisao ove presude.

Ali kasacioni sud je ipak osnovao svoju presudu na »dura lex«, na strogom slovu materijalnoga zakona — na §-u 90. odj. III. k. z., koji jasno kaže: da se može tražiti i izvršiti sudski poništaj osude po isteku 5 godina poslije izdržane kazne. A da li je ovdje bila izdržana kazna lišenja zvanja za svagda i zašto se smatra, da je izdržana odmah po izvršnosti sudske presude i lišenjem zvanja?

Očigledno je, da je dakle kasacioni sud stao na jedon slobodno i široko socijalno gledište, da se kazne vremenski neodredjene smatraju izdržane onda, kada su presude postale izvršne i kazne se počele izdržavati, što se vidi iz navedenoga razloga spomenute presude kasac. suda.

Inače, sasvim jasno, sudska rehabilitacija osude na lišenje zvanja za svagda iz § 112. staroga kaz. zak. ne bi mogla biti izvršena u toku samoga trajanja kazne, jer bi se takav postupk protivio krivično pravnom propisu iz § 90. odj. III. k. z.

Ocjene i prikazi

Dr. Trumbić Ante: Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i riječka rezolucija. Zagreb, 1936. 112 str.

U ovom svesku — nadamo se, prvome u dužem nizu — svojih političkih uspomenu iznosi pisac svoja sjećanja na važne političke dogodjaje, u kojima je i on sam aktivno sudjelovao. Kao uvod je pisac iznio opći prikaz prilika u bivšoj Austro-Ugarskoj monarhiji, da olakša razumijevanje svojih za-

Digitized by Google

pamćenja. Ujedno je u tom uvodu objasnio neke razloge, zašto je navedena monarhija propala. Iza toga prikazuje pisac u drugom dijelu ovoga sveska postanak riječke rezolucije prema vlastitom sjećanju, kako je on vidio te događaje, kod kojih je djelovao u prvim redovima.

Kao dokumenat važnog odlomka naše političke povijesti, to će djelo zanimati našu najširu javnost, ali imade u tim bilješkama dragocjenih podataka, za koje će piscu biti zahvalni stručnjaci-povjesnici, jer je znanje o tome bilo ograničeno na mali broj sudjelujućih. Zato je dr. Trumbić, započevši izdavanjem svojih uspomena, izvršio jednu dužnost prema svojemu narodu. Isto tako će zanimati povjesnika, kako je jedan od glavnih političkih činilaca naše nedavne prošlosti gledao odnosno sada gleda na te događaje i koje su pobude i svrhe određivale njegov rad kao i rad njegovih prijatelja i protivnika.

Nas će pravnike naprotiv — uz opći interes na cijelom djelu — napose zanimati pravna i sociološka strana Trumbićevih zapisa kao i neki politički zaključci opće vrijednosti. Za pravnika bit će osobito zanimljivo, kako Trumbić gleda na državnopravni položaj Hrvatske prije godine 1918. Hrvatska je uza sve peripetije svoje dugotrajne povijesti zadržala uvijek svoju političku individualnost. Naročito se to pokazivalo u činjenici, da je Hrvatska izabirala novu dinastiju, kad god je mijenjala dinastiju. U dokaz toga poziva se Trumbić na pacta conventa i na mnoge kasnije izbore (izbor Karla Roberta, nezavisno od Madjara i prije njih; izbor Karla Dračkoga, Ladislava Napuljskog, Ivana Korvina, Maksimilijana Austrijskog,*) Vladislava II., Ferdinanda I.), a napokon i na pragmatičku sankciju. Po centinskom izboru i po pragmatičkoj sankciji stupila je Hrvatska u vezu s ostalim zemljama habsburške dinastije, ali ona je protiv svih pokušaja na štetu hrvatske državnosti znala obraniti svoju narodnu individualnost i državnu samostalnost. Zato su Madjari usprkos svoga nadmoćnoga položaja, kada im je Franjo Josip predao na milost i nemilost nemadjarske narode, morali god. 1868. priznati Hrvatskoj pravne atribute njezine državne individualnosti, ograničivši tek njezinu efektivnu političku snagu. Kad je godine 1867. i 1868. preuređena monarhija, ostala su i dalje tri državna individualiteta povezana ugovorom u državnu zajednicu. Udružene između Austrije s jedne strane te Hrvatske i Ugarske s druge strane pretstavlja dvovrsnu zajednicu poslova. Jedno je trajna zajednica. Ta se odnosi samo na poslove, koji su kao zajednički proizlazili iz pragmatičke sankcije. Ali i ti su poslovi samo delegirani zajednici. Zato, makar se tu radi o trajnoj zajednici, svaka je stranka imala pravo, da i te svoje poslove opozove iz zajednice, kada bi dalje održavanje te zajednice i njezino redovno i korisno djelovanje postalo nemoguće. Sve pak ostale poslove, koji nisu proizlazili iz pragmatičke sankcije, delegiraju stranke svojom voljom u zajednicu na određeno vrijeme, pa se ta privremena zajednica može svakih deset godina obnoviti, izmijeniti, ali i raskinuti. Ali i sama zajednica, koja je trajno zamišljena, može se raskinuti u svakom času, kada ne bi mogla služiti svrsi, radi koje je utemeljena. Takvo razrješenje zajednice smatra Trumbić posve zakonitim. Primijenivši to na Hrvatsku, izvodi Trumbić, da je hrvatski narod imao pravo raskinuti veze s ostalim zemljama

*) Prikazivanje Trumbićevo razilazi se za neke od tih događaja od običajnog prikazivanja naše historiografije.

Digitized by Google

Austro-Ugarske, kada organizam monarhije nije mogao dalje redovito funkcionirati. Sabor, koji je u normalno doba imao točno odredjenu nadležnost; bio je u vanrednim prilikama pozvan, da brani narodna i državna prava Hrvatske bez obzira na dotadašnje državnopravne stege. »Čim su nastupile okolnosti jače od volje zanimanih čimbenika, koje su sprečavale pa i onemogućile vršenje tih (zajedničkih) poslova, zajednica je faktično obustavljena i odnosni ustavni i zakonski propisi, koji su tu zajednicu normirali, postali su neupotrebljivi i time neobavezni.«

Prikazano gledište dra Trumbića je u skladu s naučanjem o klauzuli »rebus sic stantibus«, kako je izraženo kod nekih pisaca medjunarodnog prava. Kako se tu radi o zasebnim državnim individualnostima, mogu se na njihove odnošaje primijeniti norme medjunarodnog prava svagdje, gdje nedostaju pravna pravila medjusobnih ugovora (obiju nagodba), jer i sami ti ugovori — kao medjudržavni — počivaju na zasadama medjunarodnoga prava. Pitanje, kada se stiču uvjeti za djelovanje klauzule, jest medju piscima sporno. No pravna formulacija cinjeniča, kako izlazi iz Trumbićeva prikaza, jest takva, da opravdava primjenu klauzule i po strožem naučanju onih pisaca, koji uopće dopuštaju tu klauzulu. Obzirom pak na način, kako bi klauzula djelovala, dr. Trumbić pristaje uz one pisce — a to je većina njemačkih učenjaka — koji u tom slučaju daju interesiranoj državi pravo na otkaz. Taj bi otkaz u konstrukciji dra Trumbića pretstavljao poznati zaključak hrvatskoga sabora.

Konstrukcija dra. Trumbića je zanimljiv pokušaj, da se činu od 29. listopada 1918. opravdano dade pravni temelj. Zaključak hrvatskoga sabora je revolucionaran, ako ga promatramo sa gledišta tadašnjeg pozitivnog državnog prava. Ali te odredbe predvidjaju samo normalno djelovanje u redovitim prilikama. U nepredvidjenim prilikama nastaje u sustavu tih izričito postavljenih nagodbenih odredaba praznina, koja se može i mora ispuniti primjenom općenitih pravnih norma, i to — jer se radi o odnošaju izmedju zasebnih, i ako uže povezanih državnih individualnosti — norma medjunarodnoga prava. Kako je pak nagodba ugovor, dolazi u slučaju nemogućnosti njegova ispunjavanja do primjene spomenuta klauzula. Zato je Trumbiću akt od 29. listopada 1918. i stvarno i formalno zakonit. Spomenimo još, da i neki protivnici klauzule u znanosti medjunarodnoga prava nisu načelno protiv nje, nego samo zbog toga, jer im se primjena klauzule čini kao ozakonjenje samovolje. Zato n. pr. Lammasch, koji je protivnik klauzule, dopušta istu kod saveznih država i državnoga saveza kao i u odnošajima medju samostalnim državama, ako je za presudjenje pitanja o primjeni klauzule predvidjena mogućnost objektivnoga rješenja (arbitraže).

Obradjujući razdoblje zadnjih godina Austro-ugarske monarhije, Trumbić nam u svojem prikazu iznosi nekoliko zanimljivih pogleda na propast te stoljetne državne tvorevine. On je toliko objektivan, da priznaje njezine dobre strane i da ne prešućuje momente, koji su govorili u njezin prilog. Ali baš zato su utvrdjenja onih pogrješaka, koje su se gomilale, da ju dovedu u propast, skup optužaba, koje politički povjesnik upravlja vladajućima. Faktični vlastodršci su oni, koji mogu voditi državu u pravcu boljega razvitka, ali i nose najveću odgovornost. Iz Trumbićevih izlaganja se vidi, kako su s jedne strane vladar i njegovi savjetnici činili premnogo pogrješaka, a kako su s druge strane oba vladajuća naroda upravo u kobnoj sljepoći svojim

Digitized by Google

prevelikim zahtjevima gurali državu u propast, ali time ujedno radili i na svoju vlastitu štetu. Koja na pr. korist Madjarima od njihova držanja u riječkom pitanju? Ogromne lučke investicije, vršene kroz 50 godina žrtvama porezovnika i madjarskih i hrvatskih, postale su uzaludne, a ostala je jedina uspomena na odvratno krivotvorenje u nagodbi od god 1868. A Nijemci, pobijedivši u pitanju jezika, zapravo su pobijedili samu Austriju. Isto tako pobjeda centralističke struje u pitanju sastava austrijskoga carevinskoga vijeća god. 1873. nije značila, kako se pogrješno mislilo, jačanje države, nego paraliziranje njezinih snaga. Prije te reforme naime (dok je još carevinsko vijeće bilo sastavljeno od delegata pokrajinskih sabora) bili su pokrajinski sabori sjedišta narodnosnih i drugih sporova, a carevinsko vijeće radilo je normalno. Strasti nesloge dale su si oduška u tim tijelima, a nisu ometale rad na najvažnijim državnim poslovima. Centralizacijom je parlamenat postao smrtno bolestan, a s njime i država, zaključuje dr. Trumbić.

Zapravo je Austro-Ugarska propala, jer je zbog svih tih pogrješaka svojim narodima postala omraženom i nepodnosljivom. Isključivši ove od udjela u vrhovnoj upravi države, izgubila je smisao svoga opstanka, jer »država je samo forma, a narod je sadržina, u kojoj je snaga života i duha«.

Predaleko bi nas vodilo, kada bismo išli vaditi sve izvrsne misli i zapažanja, koja se nalaze u toj knjizi. No već se i po ovome, što je rečeno, vidi, da treba s najvećim zanimanjem očekivati natavak tih političkih uspomena.

Dr. J. A.

Pravosudje

a) Gradjansko

Ženidbeni sudovi hrvatske staro-katoličke crkve nemaju pravo sudovanja u bračnim sporovima.

Rješidba opće sjednice kasacionog suda u Beogradu od 22. rujna 1934.
Rev. br. 1128/34.

Tužiteljica M. zaključila je brak sa F. god. 1901. u Trstu po obredima rimokatoličke crkve. Njen muž F. kasnije je prešao u staro-katoličku vjeru i na njegov zahtjev ženidbeni sud hrvatske staro-katoličke crkve u Zagrebu razveo je njihov brak, a krajem 1927. god. F. je umro u svojstvu činovnika Ministarstva spoljnih poslova. Kada se je M. obratila istom Ministarstvu, da joj odredi penziju kao udovi pok. F., ono ju je uputilo, da prethodno podnese dokaze, da je od nadležnog gradjanskog suda njen brak sa pok. F. priznat kao punovažan. Stoga je tužila državu Jugoslaviju i molila za presudu: da je njen brak sa pok. F. bio u važnosti sve do njegove smrti. Navela je, da je po propisima katoličkog kanonskog prava, po kojima se ovaj spor ima raspraviti, brak izmedju katolika nerazrješiv, te prema tome i kad bi se primijenili propisi, koji važe na teritoriju bivše kraljevine Srbije, razvod braka izmedju nje i F. ne bi bio punovažan. Taj brak ne bi se mogao razvesti ni po zakonodavstvu, koje važi na teritoriju bivše kraljevine Hrvatske i Slavonije a ni po propisima, važećim na teritoriju bivše Austro-Ugarske. Što se tiče odluke staro-katoličkog ženidbenog suda, kojim je pomenuti brak razveden, tužiteljica je navela da, i kad bi bilo moguće po propisima pozitivnog zakonodavstva ovaj brak razvesti, inak odluka o razvodu ne bi bila punovažna, pošto staro-katolički ženidbeni sud nema delegirane sudbenosti, te kao takav, ne bi bio nadležan, da vrši sudbenost u bračnim sporovima.

Tužena strana je tražila, da se tužiteljica odbije od traženja s obzirom na navedenu odluku ženidbenog suda staro-katoličke crkve, kojom je brak izmedju

Digitized by Google

tužiteljice i njenog muža F. punovažno razveden a hrvatska staro-katolička crkva je imala pravo sudbenosti u bračnim sporovima, jer je ona priznata vjeroispovijest.

Okružni sud za grad Beograd je donio presudu, da je spomenuti brak izmedju tužiteljice i njenog muža pok. F. bio punovažan sve do smrti pok. F., pošto je isti, budući zaključen po obredima katoličke crkve i izmedju katolika, nerazrješiv, kako po propisima bračnog prava općeg austrijskog gradjanskog zakonika, tako i po propisima, koji važe na području Hrvatske i Slavonije, pa i po našima, koji važe na teritoriju bivše kraljevine Srbije. Ali i kad bi se uzelo, da je ovaj brak bilo moguće razvesti, po nahodjenju suda ženidbeni sud hrvatske staro-katoličke crkve u Zagrebu, čijom je odlukom isti brak razveden, nije bio nadležan za razvod toga braka, jer se tome sudu ne može priznati pravo, da raspravlja i sporove, proistekle iz brakova, zaključenih po obredima koje druge crkve i izmedju lica, od kojih su oba, ili jedno od njih pripadnici koje druge vjeroispovijesti.

Beogradski apelacioni sud je preinačio presudu okružnog suda i tužiteljicu odbio od traženja, nalazeći da je spomenuta presuda ženidbenoga suda staro-katoličke crkve u Zagrebu, kojom je brak izmedju tužiteljice i pok. F. razveden, punovažna, jer je pok. F. prije navedene brakorazvodne parnice sa tužiteljicom M. prešao u staro-katoličku crkvu, i na taj način po pravu slobodnog opredjeljivanja za pripadništvo jednoj od dviju crkava katoličke vjeroispovijesti priznao i stekao pravo na nadlenost i sudbenost starokatoličke crkve. Po nahodjenju apelacionog suda starokatoličkoj crkvi je priznata vjerska jednakost propisima čl. 12. i 142. vidovdanskog ustava i čl. 11. ustava od 1931. god., što znači, da joj je priznata ne samo jednakost vjerskog učenja, nego i pravo sudbenosti u pogledu crkveno vjerskih odnosa njenih pripadnika. Ovo u toliko prije, što je tužiteljica, kao pripadnica katoličke vjeroispovijesti pismenim sporazumom od 9. VIII. 1920. u Beču o mogućnosti razvoda braka i pretstajanjem po pozivu ženidbenog suda starokatoličke crkve, priznala i pristala na sudovanje i nadležnost ovog suda u pogledu ove brakorazvodne parnice, te je njeno kasnije nepriznavanje nadležnosti starokatoličkog ženidbenog ureda i punovažnosti njegove odluke bez važnosti i neosnovano.

Kasacioni sud je poništio presudu apelacionog suda iz slijedećih razloga:

»Ne stoje razlozi apelacionog suda, da su rimokatolička i starokatolička vjera jedna ista, da su starokatolici i rimokatolici pripadnici jedne iste vjere, ali da samo pripadaju različitim crkvama, kao administrativnim organizacijama vjernika. Jer, i ako su obje vjere hrišćanske, kao što su druge vjere hrišćanske (n. pr. pravoslavna), ipak nisu ista vjera, jer im nije u svemu isto vjersko učenje, nije im ista crkva niti vjerska organizacija, niti postoji kakva vjerska zajednica njihovih organizacija ili odnos potčinjenosti. Baš samo pitanje braka, koji obje vjere, istina, smatraju kao tajnu, pokazuje, koliko im je različno vjersko učenje o razlučivosti braka, zbog koga različitog svoga vjerskog učenja su se i podijelile na vatikanskom saboru 1870. S toga je pogrješno i shvaćanje apelacionog suda, da se razlika crkava rimokatoličke i starokatoličke vjere smatra samo kao razlika upravna a ne vjerska. Naprotiv, svaka od ovih vjera u svojim crkvama vrši svoje vjerske obrede, uči svoje pripadnike o principima i dogmama svoje vjere i održava ih u svojem vjerskom i dogmatičkom učenju, koja su u nekim glavnim pitanjima različna i protivna, kao baš u pitanju razlučivosti odnosno nerazlučivosti braka, nepogrješivosti pape, pa i drugih. Zato, i ako je slobodno svakomu rimokatoliku, pa i starokatoliku, da mogu iz jedne vjerske pripadnosti preći u drugu, ipak se ne mogu istovremeno smatrati za pripadnike obiju vjera i crkava. Sa istih razloga ni ustanove ovih vjera nisu iste i ne služe objema vjerama, nego samo onoj, koja ih je ustanovila i za koju su od nadležnih državnih vlasti dobile odobrenje. Starokatolička crkva je priznata pod austro-ugarskom vladom na osnovu zakona od 20. svibnja 1874. naredbom Ministra za bogoštovlje u Beču od 18. X. 1877. br. 99., a u našoj državi na osnovu čl. 12. i 142. ustava od 1921. god. priznata je naredbom Ministra prosvjete od 19. XII. 1925. Pravo sudjenja po čl. 48. ustava od 1921. god. i čl. 28. ustava od 1931. god. pripada državi, koje čini dio njene suverene vlasti. Delegiranje ove svoje vlasti na samoupravne, vjerske i druge povlašćene organizacije država može činiti samo osobenim zakonom — čl. 109. ustava od 1921. god. i čl. 104. ustava od 1931. god. Propisima čl. 12. i 142. ustava od 28. lipnja 1921. i čl. 11. ustava od 1931. god. priznato je svima priznatim vjerama podjednako pravo slobodnog vjerskog učenja i vršenja vjerskih obreda, kao i njihovih organizacija. Ali ovim ustavnim naredjenjima pri-

Digitized by Google

znato je samo pravo slobode vjerskog učenja i vjerskog pripadništva, vršenja obreda i unutrašnjeg uredjenja. Ustanova braka priznata je i državnim zakonima kao porodično-pravna ustanova i stoji pod zaštitom države po čl. 28. ustava od 1921. god. i čl. 21. ustava od 1931. god. Gradjanskim zakonikom propisani su uslovi za sklapanje braka, vršenje bračnih dužnosti, prestanak, ništavost i razvod braka, kao i o svima pravima i dužnostima bračnika, koje iz braka proizadju. Prema tome je i državnim zakonima uredjeno bračno pravo, kako materijalno tako i formalno i nadležnost redovnih državnih sudova, u koliko istim ili specijalnim zakonima država nije pravo sudjenja prenijela na pojedine vjerske organizacije — § 99. srp. gradj. zak. i zakonodavna uredba uz isti propis od 7. XII. 1861. V. br. 2444 i § 111. općeg gradjanskog zakonika, koji važi na području stola sedmorice, čl. 96. i 221. zakona o crkvenim vlastima.

Tužena strana nije podnijela dokaze, da je ma kojim zakonom ili zakonodavnom uredbom priznato i starokatoličkoj crkvi pravo raspravljanja i sudjenja bračnih parnica. Apelacioni sud pogrješno izvodi ovo pravo starokatoličke crkve iz naredjenja čl. 12. i 142. ustava od 28. lipnja 1921., jer, kao što je naprijed rečeno, ovom odredbom ustava priznato je staro-katoličkoj crkvi pravo i na sve povlastice, koje uživaju i druge priznate vjerske organizacije, u koliko se odnose na slobodu njihovog vjerskog učenja, pripadništva, vršenja vjerskih obreda i uredjenja vjerskog i svojih ustanova, a ne odnosi se i na povlastice sudjenja bračnih parnica, koje pravo pripada državi, u koliko ga specijalnim zakonom nije ustupila kojoj vjerskoj organizaciji. Objašnjenja Ministra vjera od 18. V. 1927. br. 5291 i od 1. VI. 1929. br. 13345 nisu saglasna sa spomenutim propisima ustava i protivna su ranijim svojim objašnjenjima od 1926. god. u raspisima Br. 181 i 1604. Sa ovih razloga sporna presuda ženidbenog stola hrvatske starokatoličke crkve br. 1816/25 i odluka punog vijeća istog stola br. 42 nema nikakvog učinka na brak izmedju tužiteljice i njenog muža pok. F., koji su kao pripadnici rimokatoličke crkve zaključili u lipnju 1901. god. u crkvi sv. Marije Majke u Trstu po obredima rimokatoličke crkve, jer je izrečena od apsolutno nenadležnog suda.

No i ako bi se uzelo, da je apelacioni sud pravilno našao, da je starokatolička crkva po čl. 12. i 142. ustava stekla isto pravo sudbenosti, koje je imala i danas ima rimokatolička crkva po cesarskom patentu od 16. II. 1853. ipak presuda apelacionog suda nije na zakonu osnovana sa razloga, što apelacioni sud nije naveo u razlozima svoje presude zakonski propis, po kome vjerski sudovi imaju prava da sude i o važnosti, nevažnosti ili prestanku i razvodu onih brakova, koji su zaključeni u crkvi druge konfesije izmedju pripadnika iste ili o mješovitim brakovima, koji su zaključeni u drugoj crkvi toč. 8 § 305. gr. s. post.«

Apelacioni sud nije usvojio ove primjedbe, nego je u svome aktu od 10. I. 1935. RBr. 72 dao slijedeće protivrazloge:

»Razlika u vršenju vjerskih obreda pretstavlja samo razliku formalne prirode, kojom se ni u koliko ne mijenja suština svetih tajni, koje se obavljaju kroz vjerske obrede. Prema takvom stanju apelacioni sud nalazi, da je obred pitanje forme, koju je stvorila crkva, kao administrativna organizacija vjernika i da prema tome rimokatolici i starokatolici ostaju pripadnici jedne iste vjere samim tim, što vjeruju u svete tajne, koje su po sadržini iste i za rimokatolike i za starokatolike a bez obzira na to, što rimokatolička i starokatolička crkva jedno isto vjersko učenje daju svojim vjernicima kroz različite forme, odnosno kroz različite obrede. Točnost ovog rezonovanja najbolje se dokazuje u pogledu na pitanje razlučivosti, odnosno nerazlučivosti braka, koje pitanje u glavnom i pretstavlja razliku izmedju rimokatoličke i starokatoličke crkve. I ako se smatra, da je brak po učenju rimokatoličke crkve nerazlučiv, ipak je u suštini nerazlučivost formalne prirode, koju je stvorila ne katolička vjera nego rimokatolička crkva, kao administrativna organizacija jedne skupine katoličkih vjernika. Da je ovo točno, vidi se najbolje iz toga, što rimokatolička crkva priznaje instituciju tako zvanog razlučenja, odnosno trajnog razdvajanja izmedju supružnika rimokatoličke vjere od stola i postelje, koja institucija pretstavlja u suštini isto ono, što i razvod braka, jer se kroz to razdvajanje od stola i postelje ništi ono, što je bitno kod braka kao svete tajne tako, da nerazlučivost braka poslije dosudjivanja takvog razdvajanja od stola i postelje ostaje obična forma, koju je, kao takvu, nezavisno od braka kao svete tajne stvorila ne-

Digitized by Google

katolička vjera, nego rimokatolička crkva, kao adminitrativna organizacija katoličkih vjernika.

Isti ovi razlozi važe i u pogledu drugog glavnog pitanja, na kome se razilaze rimokatolička i starokatolička crkva, odnosno u pogledu pitanja nepogrješivosti pape, poglavara rimokatoličke crkve, a koje pitanje ne pretstavlja nikakav elemenat vjersko-dogmatskih učenja katoličke vjere, nego tvorevinu rimokatoličke crkve tako, da i oni katolički vjernici, koji ne priznaju nepogrješivost pape kao bitni elemenat vjerskog i dogmatičkog učenja, ostaju ipak pripadnici katoličke vjere. Katolička crkva na vatikanskom saboru od 1870. god. nije se podijelila na rimokatoličku i staro-katoličku crkvu zbog razlike u vjerskom i dogmatskom učenju, nego zbog razlike u pogledu načina, dakle forme ispovijedanja katoličke vjere, koja je i poslije toga sabora u pogledu ovih elemenata vjerskog i dogmatičkog karaktera, dakle i u pogledu svoje sadržine, ostala ista. S obzirom na gornje razloge, kao i na ranije date razloge u presudi, Apelacioni sud nalazi, da je razvod braka izmedju pok. F. i tužiljice M., izrečen izvršnom presudom staro-katoličkog duhovnog suda u Zagrebu, punovažan, kao i da je prema tome punovažan i brak izmedju F. i druge mu žene G., pa je prema tome pravilna i presuda ovoga suda, kojom je tužiljica odbijena od tražcnja.

Razlozi Kasacionog suda o tome, da tužena stranka nije podnijela nikakve dokaze, da je ma kojim zakonom ili zakonskom uredbom priznato i staro-katoličkoj crkvi pravo raspravljanja i sudjenja bračnih parnica, Apelacioni sud nije mogao usvojiti sa slijedećih razloga:

Članom 12. ustava usvojene su za čitavo područje kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca sve one vjere, koje su u ma kojem dijelu njezinom dobile zakonsko priznanje. Staro-katolička crkva je na osnovu §§ 1. i 2. austrijskog zakona od 20. svibnja 1874. o zakonskom proglašenju vjerskih udruženja još naredbom biv. ces. kr. Ministra bogoštovlja i nastave u Beču od 18. X. 1877. (drž. zak. l. br. 99) zakonito priznata za čitavo tadanje područje »kraljevina i zemalja zainteresiranih u Carevinskom vijeću«, od kojega je područja našoj kraljevini priznata Dalmacija i Slovenačka. Kad je dakle staro-katolička crkva u doba donošenja našeg ustava bila zakonito priznata u jednom dijelu naše kraljevine, usvojena je ona, citiranim njegovim članom i za čitavo naše državno područje, pa se, kao takova imala u svima našim oblastima priznavati sa svima onim pravima i povlasticama, što ih državni ustav i zemaljski zakoni daju ustavno usvojenim i zakonito priznatim vjerama, pa prema tome i pravo raspravljanja i sudjenja bračnih parnica po istim zakonskim propisima, po kojima je takvo isto pravo priznato i rimokatoličkoj crkvi, koja vrši sudbenost u bračnm raspravama svojih vjernika, i bez specijalnog zakona, kojim bi od strane države na nju bila naročito delegirana takva sudska vlast. U ostalom, postojanje staro-katoličkog duhovnog suda u Zagrebu i njegovo pravo na raspravljanje i sudjenje bračnih parnica jeste notorni fakat koji ne treba ni dokazivati, jer u protivnom takvi sudovi ne bi mogli ni postojati i njegovo vršnje sudbenosti u bračnim sporovima pretstavljalo bi krivicu po krivičnom zakoniku, što ne stoji.

Kasacioni sud u svojoj općoj sjednici od 9. svibnja 1935. Rev. Br. 1128/34 usvojio je naprijed citirane primedbe svoga II. odjeljka a ove protivrazloge odbacio.

Kao što se iz ovog izlaganja vidi, opća sjednica kasacionog suda, usvajajući primjedbe svoga odjeljenja, u načelu je osporila ženidbenm sudovima staro-katoličke crkve pravo na sudbenost u bračnim parnicama. Prema tome pitanje, koje je istaknuto u drugom dijelu pomenutih primjetaba Kasacionog suda t. j. o nadležnosti ženidbenog suda staro-katoličke crkve za sudjenje o važnosti i razvodu brakova, zaključenih po propisima druge konfesije izmedju pripadnika iste ili o mješovitim brakovima sada i ne dolazi u obzir.

Okružni sud nije stvarno nadležan u parnicama radi sniženja već pravomoćno dosudjenje alimentacije bračnomu drugu.

Zaključak stola sedmorice od 24 listopada 1935. br. Rek. 1187/1—1935.

P. K. iz Maribora je osudjen osudom okružnoga suda u Mariboru od 25. kolovoza 1932. Op. štev. Og I a) 476-32-8, da je dužan svojoj supruzi O. K. iz Zagreba plaćati mjesečno 400 D u ime uzdržavanja.

Digitized by Google

P. K. kao tužilac je ustao protiv tužene O. K. svoje supruge tužbom kod sreskog suda I u Zagrebu radi sniženja ove alimentacije. Sreski sud I u Zagrebu nakon provedenog postupka odbio je tužioca sa njegovim zahtjevom, jer je našao, da je mjesečni iznos uzdržavanja od 400 D posve primjeren.

Okružni kao prizivni sud u Zagrebu povodom priziva tužioca protiv presude sreskog suda I u Zagrebu ukinuo je pobijanu presudu kao i postupak, koji je prethodio kao ništavu, te je tužbu zbog stvarne nenadležnosti sreskog suda odbacio. Prizivni sud stao je na stanovište, da se ovdje radi o sporu, koji proizlazi iz medjusobnog odnošaja bračnih drugova, a ne tiče se čisto imovinskih pravnih zahtjeva, jer ako se i uzme, da je pitanje alimentacije privatno-pravni zahtjev, osnovan je taj zahtjev na medjusobnom odnošaju bračnih drugova, a za rješenje te vrsti sporova nadležan je isključivo okružni sud (§ 46 str. 3 grpp), dok sreski sud ne može ni sporazumom stranaka postati nadležan (§ 101 grpp).

Protiv toga zaključka okružnoga suda u Zagrebu rekurirao je tužilac na stol sedmorice u Zagrebu, koji je rekurs tužiočev uvažio, pobijani zaključak okružnoga kao prizivnoga suda u Zagrebu ukinuo, te stvar vratio prizivnomu sudu, da priziv tužioca mimo razloga ukidajućega zaključka ponovno u rješenje uzme i o njemu odluči.

Iz razloga stola sedmorice: Predmet je i zahtjev ove parnice sniženje već pravomoćno dosudjene alimentacije ženi po mužu od 400 D mjesečno na 150 D mjesečno. Samo pravo na alimentaciju žene proti mužu ne dolazi u ovom sporu na prosudjenje, jer je to već riješeno pravomoćnom osudom okružnga suda u Mariboru, nego se imade prosuditi samo opravdanost čisto imovinskog pravng zahtjeva sniženja alimentacije od 400 D na 150 D mjesečno.

Prema tome za pitanje nadležnosti ovoga spora ne može doći do primjene propis § 46. st. 3 grppa nego propisi §§ 44. st. 1. i 53. zadnja al. grppa.

Priopćio dr. Nedeljković Vladislav, sud. pripravnik u Zagrebu

Glede traženja privremene alimentacije nadležan je okružni sud; postupak se ima zametnuti prošnjom, te stvar raspraviti i riješiti po propisima vanparničnoga postupnika.

(Zaključak okružnoga suda u Varaždinu od 14. studenoga 1935. Po. 279/5-35., zaključak apelacionog suda u Zagrebu od 14. prosinca 1935. br. čl. 8.255/35).

Stol sedmorice u Zagrebu u nejavnoj sjednici u pravnoj stvari tužitelja R. A. rodj. S. iz Varaždina, protiv tuženika R. B. iz Varaždina radi plaćanja alimentacije spp., povodom rekusra R. A. i R. B. protiv zaključka apelacionog suda u Zagrebu, kojim je na rekurs tuženika R. B. ukinut zaključak okružnog suda u Varaždinu uključivo sa odlukom na tužbu tim, da se stvar ima u pretres uzeti po vanparničnom postupku, zaključio je:

Rekurs tužitelja i rekurs tuženika ne uvažuje se.

Obrazloženje: Prema propisu § 46. br. 3. grpp. sporovi, koji proizlaze iz medjusobnoga odnošaja bračnih drugova, a ne tiču se čisto imovinsko-pravnih zahtjeva, spadaju pod nadležnost okružnih sudova, no samo u toliko, u koliko ti sporovi ne spadaju u krug rada drugih vlasti ili u nesporni postupak.

Predmet plaćanja privremene alimentacije bračnomu drugu nije uredjen vanparničnim postupnikom od 26. srpnja 1934., dakle obzirom na čl. 2. U. z. vp. dolaze do primjene propisi gradjanskoga sudovnika od 16. veljače 1853. i u pitanju samoga postupka, kao što i u pitanju stvarne nadležnosti. Prema § 14. sl. a) al. 2. gradj. sud. ima se postupak u pitanju plaćanja pristojnoga uzdržavanja ženidbenom drugu za vrijeme tečenja parnice o rastavi od stola i postelje (§§ 91.117 ogz.), inicirati prošnjom, te predmet raspraviti i o njem odlučiti po postupku vanparničnom. Obzirom pak na propis §§ 12. i 14. sl. a) gradj. sud. stvarno je nadležan za raspravljanje i odlučivanje u konkretnom slučaju okružni sud (sudište prve molbe), a obzirom na § 73. grpp. mjesno je nadležan okružni sud u Varaždinu. Ispravno je stoga drugostepeni sud stvar vratio okružnomu sudu u Varaždinu kao prvostepenomu sudu, da predmet raspravi i o njem odluči po propisima postupka vanparničnoga.

Nije stoga osnovan rekurz tužitelja. Nije osnovan ni rekurz tuženika, jer ne predleži nikakova zakonska zapreka, da se podneskom, koji tužitelj naziva tužbom,

Digitized by Google

postupa kao prošnjom i da taj predmet raspravi i o njemu odluči okružni sud u Varaždinu, koji je za to, kako je gore razloženo, stvarno i mjesno nadležan, a da se prijedlogu tužitelja u tom pravcu ne udovolji (anal. § 278. v. p.). Nema stoga mjesta primjeni § 572. st. 1. grpp. Nije stoga prijedlozima rekursa tužitelja i tuženika udovoljeno.

Priopćio dr. Magdić Ante, odvjetnik u Varaždinu

b) Trgovačko

Povreda § 1. zakona o suzbijanju nelojalne utakmice.

Osuda okružnoga kao trgovačkoga suda, odio III., u Zagrebu od 20. prosinca 1935. III. Po. br. 575/35/11.

Okružni sud kao trgovački sud u Zagrebu, odio III., u pravnoj stvari tužiteljice tt. M., akcionarsko društvo za kemijsku preradu kostiju iz životinjskih otpadaka u B., protiv tužene tt. kemijske tvornice u Z., zbog povrede § 1 zak. o suz. nelojalne utakmice i plateža svote od D 237.841.50 spp. na osnovu usmene rasprave provedene u prisustvu obiju stranaka na dan 20. prosinca 1935. presudio je:

I. Odbija se tuženi zahtjev: 1) Da je tužena kriva, da proizvodi i stavlja u promet ljepilo, što ga naziva tutkalom, u obliku pločica, uobičajenih za tutkalo iz životinjskih sirovina, koje ljepilo sadržaje preko 20% škrobnih materija — dakle biljnih primjesa, a ne označuju ga ni po izgledu ni inim oznakama razlikovanja od tutkala iz samih životinjskih sirovina, pa da je time u poslovnom prometu radi utakmice činila i čini djelo protivno dobrim običajima, koje oštećuje takmičare poimence tužiteljicu, pa da joj zabrani i da je dužna propustiti, da dalje vrši ovo ili ovakovo djelo, te da shodno tome tim djelom stvoreno neispravno stanje ukloni kako obustavom dalje proizvodnje, prodavanja i stavljanja u promet takova proizvoda, tako i uništenjem postojećih zaliha takova proizvoda i povlačenjem iz prometa i uništenjem prodanog a neutrošenog takovog proizvoda, 2) Da je dužna platiti tužiteljici s naslova naknadne štete i izmakle dobiti iznos od D 207.841.50, a u ime štete zbog pretrpljene lične uvrede i lične štete iznos od D 30.000, oba iznosa sa 6% kamata od dana dostavljene joj tužbe do isplate, 3) Da je dužna presudu sa razlozima objaviti uz uslove i u roku, koji će sud odrediti u novinama »Narodne Novine«, »Jutarnji List« i »Novosti« u Zagrebu, te »Politika« u Beogradu i platiti troškove objave u visini, koju će sud odrediti, 4) Da je dužna tužiteljici naknaditi parnične troškove.

II. Tužiteljica je dužna tuženoj platiti u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja u ime parničnih troškova D 10.273.

Obrazloženje: Tužiteljica tvrdi, da tužena u svojoj tvornici proizvodi i stavlja u promet proizvod u formi pločica pod nazivom »tutkalo«, a da taj proizvod sadržaje preko 20% škrobnih materija (dekstrina), dok se pod nazivom tutkalo (Leim colle forte glue) razumijevaju, kako u nauci i stručnoj literaturi, tako i u proizvodnoj i trgovačkoj praksi, samo proizvod dobiven iz točno odredjenih sirovina, koje sadržavaju za tutkalo bitnu substancu — glutin. Takovo tutkalo dolazi u promet u obliku pločica samo iz čisto animalnih bez primjese vegetabilnih primjesa. U dokaz tih svojih navoda predlaže tužiteljica uvjerenje kemijsko-tehničkog zavoda sveučilišta u B. od 20. srpnja 1935. i javno-trg. laboratorija dr. L. iz Hamburga od 21. svibnja 1935. Podredno se poziva i na stručnu literaturu kao što Gerngross i Goebel, Cambon, dr. Stadlinger, Ullmann, Thille, Lange. Predlaže stručno mišljenje kemičara dra. Hermana S. te vještačenje po kemijsko-tehnološkim stručnjacima.

Kako razlika izmedju animalnih sastojina i vegetabilnih postoji ne samo u kemijskom sastavu nego i u kakvoći naročito u jačini ljepivosti, a kod toga je vegetabilna materija i jeftinija, to se takvom primjesom škroba, dekstrina, osjetno oslabljuje kakvoća tutkala, a jer tužena nije učinila uočljivim razliku specijalnom oznakom za takvo tutkalo, koje sadržaje primjesu vegetabilnih materija, predleži po stručno industrijskom i trgovačkom običaju patvarenje tutkala, a time tužena obmanjuje i oštećuje potrošače i takmičarska poduzeća, te jeftinijom materijom osjetno konkurira u cijeni na tržištu, pa stoga tužiteljica traži, da se radi toga tužena pre-

Digitized by Google

sudi u smislu §-a 1 zak. o suz. neloj. utakmice, jer se to njezino djelanje protivi dobrim običajima, a koje oštećuju i tužiteljicu. U ime odštete potražuje tužiteljica radi razlike na cijeni tutkala, pošto je morala spuštati cijene, da može zadržati utakmicu sa tuženom ukupno D 207.841.50. Pored ove naknadne štete potražuje još i za pretrpljene lične uvrede i lične štete D 30.000.

Tužena doduše poriče, da bi u svojoj tvornici proizvadjala i u promet stavljala tutkalo sa primjesom od preko 20% škrobnih materija, ali ipak priznaje, da je u razdoblju od 15. ožujka do 15. svibnja 1935. dodavala animalnim sirovinama tutkala 10% dekstrina i takvo tutkalo stavljala u promet pod nazivom »Lav IIa«. U dokaz tih činjenica prilaže omot izvornih zaključnica. Tvrdi, da je to samo pokusno počela proizvoditi, ali kako ju je ta mješavina preskupo stajala, prestala je 15. svibnja 1935. sa tom proizvodnjom. U dokaz toga predlaže svoje tvorničke knjige te svjedoke K. P. i A. V., i preslušanje stranaka. Tvrdi, da je u svakoj zaključnici i fakturi označivala to tutkalo kao »Lav IIa«, pa da je to tutkalo imalo da služi samo specijalnim svrhama kod papirnate industrije, kartonaže, kod soboslikara i svuda tamo, gdje se ne zahtijeva najjača ljepivost, što i stručna literatura preporučuje i smatra takve mješavine naročito prikladnima. Dalje tvrdi, da izmedju riječi tutkalo i ljepilo nema u hrvatskom jeziku pojmovne razlike, a takova ne postoji niti u trgovačkom prometu. Oblik pločica nije odlučan, da bi se u tom obliku isključivo stavljala u promet tutkala sa 100% sastojina animalnih materija, već ima tutkala i u takvom obliku različite vrsti i smjesa, a tako i tutkala iz čisto animalnih sastojina u drugim oblicima, kao što su zrna i prašina. Tvrdi da je kod prodaje odlučna svrha, kojoj služi dotično tutkalo a ne oblik, u kojem se prodaje.

Pripušten je dokaz ispravama, predloženim po strankama, te upitom na trgovinsko-industrijsku komoru u Z. u smislu §-a 39 zak. o suz. neloj. utakmice. Prema pismenomu mišljenju trgovinsko-industrijske komore u Z. slijedi, da u trgovačkom prometu nije običaj, da se pod nazivom tutkalo, koje se prodaje u obliku pločica, razumijevaju proizvodi isključivo animalnoga podrijetla i da se u obliku pločica stavljaju u promet jedino ljepila čisto animalnog podrijetla, već je naprotiv uobičajeno, da se u tim oblicima stavljaju u promet mješavine animalnog i vegetabilnog podrijetla. Takove mješavine ljepila ne smatraju se u trgovačkom prometu patvorinom naprama onima iz čisto animalnoga sastava. Kod kupovanja ljepila u pločicama nije odlučan naziv, već isključivo svrha, dok je oprema u pločicama uobičajena u cijelom svijetu kao zgodna za rastapanje. Iz tih razloga ne može se uzeti, da je tim činom tužena povrijedila dobre običaje trgovačkog prometa time, što je stavljala to ljepilo u obliku pločica i pod nazivom tutkalo u promet, niti je time mogla stvoriti zabludu kod potrošača, jer taj oblik i naziv nisu nikakva specifična oznaka za ljepilo, koje je izradjeno isključivo od animalnih sastojina.

Tužiteljica sama tvrdi, da se u obliku pločica proizvadjaju i ako iz čisto animalnog podrijetla razna tutkala t. j. razne jačine ljepivosti, što isto proizlazi iz priložene stručne literature, pa se stoga tvrdnja tužiteljice, da se ta mješavina u obliku pločica mora da smatra patvorinom radi toga, što se na takovo tutkalo stavljaju zahtjevi najjače ljepivosti, nalazi u protivurječnosti sa gornjim navodima. Iz obrazlaganja se takodjer vidi, da i tutkala, koja su proizvod isključivo animalnih sastojina ne posjeduju istu jačinu ljepivosti, pa već iz toga slijedi, da — pošto i medju takvim tutkalima postoji oslabljena i pojačana kakvoća ljepivosti — ima više vrsti tutkala, koja služe raznim svrhama. Medjutim i priložena po tužiteljici privatna mišljenja trgovinsko-industrijskih komora u L. i B., i ako izgledaju u protuslovju sa mišljenjem trgovinsko-industrijske komore u Z., dopuštaju, da se pod nazivom tutkalo može stavljati u promet i mješavina animalnih sa vegetabilnim materijama, ali tvrde, da bi se u tom slučaju moralo stavljati ne u obliku pločica, dok ipak dozvoljavaju u 4. točki tih svojih mišljenja, da se takve mješavine mogu stavljati u promet kao tutkala i u obliku pločica, ali ne bez posebnog atributa, koji bi ukazivao na njihov sastoj. Ali mišljenja su složna u tome, da je odlučna u glavnom svrha a ne sam naziv i oblik.

Prigovor tužiteljice, da mišljenje trgovačko-industrijske komore ne pretstavlja nikakov dokaz, jer takov grpp ne poznaje, nije uvaživ, jer i sam grpp dozvoljava (§§ 447. i 453. grpp), da sud može pribaviti potrebno mišljenje od vlasti ili zbora, pa stoga propis §-a 39 zak. o suz. neloj. utakmice, koji predvidja takova mišljenja

Digitized by Google

i obavještenja industrijske, zanatske i trgovačke komore, nije u protuslovlju sa propisima i načelima grpp. Svakako da dokaz, koji je na ovaj način nastao, ne odgovara načelu neposrednosti, jer se vještak treba da sasluša pred sudom i da se strankama omogući pravo pitanja, ali time nisu ona isključena u onim slučajevima, u kojima davanje mišljenja od strane pojedinih vještaka ne pruža jamstvo za točnost mišljenja — naročito u konkretnom slučaju, da li u području trg. industrijske komore u Z. postoji takov običaj. (Tako isto i rješenje bečkog sudišta od 26. lipnja 1912.).

Iz tih razloga je svako dalje provadjanje dokaza ponudjenih od strane tužiteljice kao i vještačenje postalo suvišnim.

Prema tome kako se privatna mišljenja, predložena po tužiteljici ne mogu da uzmu u obzir, jer po grpp. nisu pripustiva kao dokazna sredstva, to se ipak mora uzeti u toliko razmatranje, što iz njih takodjer proizlazi t. j. iz same protivurječnosti sa navodima trg. industrijske komore u Z., da na području naše države ne postoji jedan jedinstveni običaj u trgovačkom prometu glede stavljanja u promet takovih tutkala, a iz toga slijedi, da sam naziv tutkalo, a tako i oblik nisu jedino odlučni za raspoznavanje vrsti tutkala čisto animalnog podrijetla i najjače ljepivosti, pa da bi na taj način činom tužene bili obmanuti potrošači, a tužena na taj način stavljala u promet tu mješavinu kao neku patvorinu tutkala, već je naprotiv odlučna u glavnom svrha, kojoj služi dotično ljepilo, pa je stoga valjalo tužiteljicu sa njezinim tužbenim zahtjevom odbiti. — Odluka o parničkom trošku osniva se na §-u 143. grpp.

Za potraživanja nastala iz trgovačkih poslova nije nadležan mjesni sud, nego sreski kao mjenični sud.

Zaključak okružnoga suda u Zagrebu od 5. svibnja 1936. Pl. 1148/36-1.
(Zaključak sreskog suda I u Zagrebu od 9. travnja 1936. posl. br. Mal. 395/36-1).

S r e s k i s u d I. u Zagrebu u predmetu tt. I. W. H. iz T. S. kao tužitelja proti tt. D. F. Š. iz Z. kao tuženoj radi D 330 spp odbacio je tužbu ex primo decreto radi nenadležnosti.

O k r u ž n i s u d u Zagrebu je povodom rekursa tužioca donio z a k l j u č a k:

Rekurs se uvažuje, a pobijani se zaključak prvostepenog suda ukida i stvar vraća prvostepenomu sudu, da tužbu tužioca i mimo neosnovanih razloga pobijanoga zaključka raspravi i presudu, kojom će odlučiti i o naknadi troška rekursa, donese.

O b r a z l o ž e n j e: Po § 39. grpp-a vrši se pri podnosu tužbe ocjenjivanje nadležnosti prema navodima tužioca u tužbi navedenima. Iz nazočne tužbe proizlazi, da tužilačka strana utužuje potraživanje, nastalo iz trgovačkoga posla predvidjenoga u § 258. t. 1. Propis § 21. z. o. mj. sud. od 3. listopada 1876. ustanovljuje nadležnost mjesnih sudova samo za gradjansko-pravne prijepore, prema čemu su oni iz trgovačkih poslova isključeni.

Kako obzirom na ovo pobijani zaključak prvostepenog suda nije na zakonu osnovan, valjalo je rekurs uvažiti, pobijani zaključak ukinuti, te stvar vratiti prvostepenomu sudu, da tu tužbu i mimo neosnovanih razloga pobijanoga zaključka raspravi i presudu donese. — Izreka o naknadi troška rekursa utemeljena je na § 154. grpp-a.

Priopćili dri G. i I. F r a n k, odvjetnici u Zagrebu.

Kao mjesto sklapanja pogodbe medju otsutnima smatra se po trg. zakonu ono mjesto, gdje je prihvat ponude otpremljen ili na otpremu predan.

Rješidba stola sedmorice od 30. kolovoza 1935. Rv. 477/1-1935.
(Osuda sreskoga suda u Sušaku od 27. ruina 1934. T. 83/1932., osuda apelacionog suda u Zagrebu od 5. prosinca 1934. Pl. 10184/31-1).

S r e s k i s u d u Sušaku u parnici tt. V. C. i S. iz D. proti J. I. iz Sušaka radi D 15.091.50 spp. sudio je prema zahtjevu tužbe.

A p e l a c i o n i s u d je potvrdio tu osudu iz ovoga razloga:

Trgovački posao se imade prosuditi po zakonu mjesta pogodbe. Iz sadržaja spisa je vidljivo, da je pogodba sklopljena medju nepritomnima, a jer je tuženi

Digitized by Google

u Sušaku prihvatio ponudu, i odavle je otpravio, imade se smatrati, da je pogodba sklopljena u Sušaku, a ne u D., pak se imade prosuditi i po zakonu važećem u Sušaku (§ 36. ogz.).

Stol sedmorice je potvrdio suglasne osude nižestepenih sudova.

Priopćio dr. Rošić Djuro, sudac u Kastvu.

Društvene vijesti

PROMJENE U ODBORU PRAVNIČKOG DRUŠTVA. — Član upravnoga odbora g. Jovan Stefanović, potpredsjednik Upravnog suda u Zagrebu, imenovan je državnim savjetnikom u Beogradu. Budući da se uslijed toga otselio iz Zagreba, zahvalio se na časti člana upravnog odbora Pravničkog društva. Gosp. Stefanović je stari član našega društva, a u odboru saradjivao je neprekidno zadnjih godina. Odbor, opraštajući se sa svojim saradnikom, zahvaljuje mu i ovim putem na moralnoj pomoći. Dakako da će g. Stefanović, koji se više puta javljao sa svojim stručnim radovima u »Mjesečniku«, ostati i dalje vjeran ovomu našemu listu.

Literatura

DR. IVŠIĆ MILAN: RAZVITAK HRVATSKOG DRUŠTVA u drugoj polovici XIX. stoljeća, Zagreb 1936., str. 42; napose otisnuto iz »Obzor-Spomenknjiga« 1860.—1935. Analiza i kulturni prikaz hrvatskog društva u pojedinim epohama njegova razvoja ostala su do danas još neobradjena polja. Razlog je tome, što ta analiza, ako hoće biti i malo cjelovitija, mora obuhvatiti cjelokupni kulturni i sociološki razvoj ne samo po pojedinim granama nego i po njihovoj povezanosti i sintezi. Pisao kao ekonomista i sociolog je nastojao dati sintezu gospodarsko-kulturnog i sociološkog razvoja hrvatskoga naroda tokom prošloga stoljeća, da zatim osvijetli i kulturu naše sadašnjice. Kako je pak hrvatsko seljaštvo i u 19. stoljeću vodilo prvorednu borbu za stvaranje cjelokupne naše narodne kulture, to pisac obradjuje naročito razvoj našega seljaštva po pojedinim hrvatskim zemljama — i to prikazavši najprije svestranost hrvatskog preporoda od vremena »Ilirica« — u ovih 10 poglavlja: 1. Raspad plemstva. 2. Radjanje gradjanstva. 3. Stvaranje hrvatske inteligencije. 4. Hrvatsko društvo. 5. Propadanje hrvatskog seljaštva. 6. Brojčani prikaz propadanja našega seljaštva. 7. Razvojačenje Vojne Krajine. 8. Zemljišne zajednice. 9. Socijalno-gospodarske prilike seljaštva u Bosni i Hercegovini. 10. Ekonomsko-socijalne prilike seljaštva u Dalmaciji. Iako nije podan — iz tehničkih razloga — cjelokupan kulturni prikaz, ova će studija ipak poslužiti kao mali »vademacum« za upoznavanje barem poglavitih dijelova naše narodne kulture. Ova se brošura može nabaviti kod pisca (Zagreb, Rakovčeva 13), a i u svim knjižarama.

NARODNA STARINA. — ČASOPIS ZA POVIJEST I ETNOGRAFIJU JUŽNIH SLOVJENA. Urednik dr. Matasović Josip, sveuč. profesor na mudroslovnom fakultetu u Skoplju. — Ovaj bi časopis imao izlaziti godišnje u četiri sveska. No poradi malenoga broja pretplatnika i zaostataka naplata za izašle sveske ne može da izlazi redovito. Svesci 9., 11., 12., 13. i 15. još su u pripremi, te će se izdati, čim bude moguće s obzirom na materijalna sredstva. Nedavno je razaslan 18. svezak sa ovim sadržajem: Neolitsko naselje u Osijeku sa jednom tablom (od dr. Truhelke Ćira); Stari osječki most — sa 40 slika (od dr. Matasovića Josipa); Kako je Osijek postao kraljevski i slobodni grad (od dr. Bösendorfera Josipa); Muzej grada Osijeka (od Celestina Vjekoslava); Vjekoslav Klaić (od dr. Nagya Josipa); Šime Urlić; Šesti medjunarodni kongres istoričara (od dr. Jelačić Alekseja); Ilirska izložba v Ljubljani — sa 4 slike (od Gabera Ante); Sporovi izmedju gradske

Digitized by Google

općine i tvrdjavskoga zapovjedništva u Osijeku — sa 1 planom. Generalska bašća u gornjem Osijeku (od dr. Bösendorfera Josipa); Nekoliko primjera slavonske nošnje — sa 19 slika (od dr. Gavazzi Milovana); publikacije i bilješke. Iznijeli smo potpuno sadržaj 18. sveska, da se i naši čitatelji upoznaju sa smjerom ovoga časopisa, ne bi li i u krugu pravnika time potaknuli veće zanimanje za nj. koje on doista i za zaslužuje. Cijene su pojedinim svescima različite poradi toga, što su svesci različnoga opsega i opreme. Ovomu (18.) je svesku cijena za stalne pretplatnike (i kod povjerenika) D 32, u knjižarama D 40; za pretplatu, koja se plaća unaprijed, je potreban barem iznos cijene ovoga sveska. Dok se ne postigne potreban broj pretplatnika za pokriće najpotrebnijih troškova, ne može se odrediti ni stalna godišnja pretplata ni jednak obujam svezaka. Ovaj je časopis s naše strane već toplo preporučen, pa to ovime i ponovno činimo Upravi »Narodne starine« je adresa: Zagreb 6., pošt. pretinac 14; uplate se čine samo čekom Pošt. štedionice, podružnice u Zagrebu br. 34.420, ili podružnice u Sarajevu br. 8.391.

PRIRUČNIK KUĆEVLASNIKA: O STANOVANJU ZAKONIMA I POREZIMA. — Izdao odbor ratnih invalida u Zagrebu. — Tiskara Merkantile. Zagreb 1936.: str. 128. — Ovaj priručnik ima četiri dijela. Prvi dio sadržaje dva pisma o stanovanju sa 100 slika; obradio ga arhitekt Planić Stjepan uz radove još sedmorice graditelja. Drugi dio donosi gradjevni zakon od 7. lipnja 1931. Treći dio radi o samoupravnim daćama, taksama i pristojbama. U ovome dijelu iznosi Piškulić S. propise o porezu na prihod od zgrada sa svojim napomenama i objašnjenjima, a u dodatku se osvrće još na neke savezne propise zakona o neposrednim porezima. Zatim Fućić Ivo iznosi pod naslovom »Samoupravne daće« najobičnije samoupravne prireze, koji se odnose na kuće u gradu Zagrebu (općinski namet prirez stranih kućevlasnika najamni i vatrogasni prires, banovinski prirezi): dimnjačarska pristojba. Četvrti dio sadržaje prikaz ing. Hana Stjepana o elektrici, plinu i vodi. Ovaj priručnik može da dobro služi kućevlasnicima, a i drugima, koji trebaju upute o stvarima, koje on sadržaje.

PERIĆ P. PAJA: STRANCI U JUGOSLOVENSKOJ PRIVREDI. — Beograd 1936., str. 130; cijena D 30; može se naručiti kod samoga pisca ili kod tiskare »Globus« u Beogradu. — Predmet ove knjige je pravo stranaca kod nas na samostalan privredni rad (ne, dakle, na najamni rad). Knjiga je podijeljena u četiri glave: u I. glavi riječ je uopće o pravu stranaca na privredjivanje u stranoj zemlji, kao i o postavljanju osnovnih pretpostava toga prava stranaca u našoj državi; u II. glavi pružena su nešto opširnija izlaganja iz oblasti jugoslovenskog pozitivnog ugovornog prava; u III. glavi dan je pregled specijalnog jugoslavenskog obrtnog i jednog dijela drugog privrednog zakonodavstva, koje je od važnosti i uticaja na položaj stranaca u jugosl. privredi; u IV. glavi, dan je pozitivni i kritički pregled tog jugosl. zakonodavstva de lege lata i ukazano na izviesne smjernice de lege ferenda. Knjiga je odličan prilog toj kod nas vrlo slabo obradienoj materiji. Ona će privrednicima pružiti mogućnost, da se upoznaju točno s pravnim položajem stranaca u našoj privredi, pa da iz toga povuku zaključke obzirom na potrebne reforme.

BELOŠEVIĆ MARKO: PRILOZI ZA RAČUNOVODSTVENU ORGANIZACIJU GRADOVA I OPĆINA U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI. — U ovoj knjižici od 40 stranica dao je pisac nacrt pravilnika za osnivanje kontrolnog ureda i uputa za vodjenje našastara pokretnina. Iskustvo, koje su — napose u zadnje vrijeme — neke naše općine imale sa svojim činovnicima, da su pretrpjele znatnih materijalnih gubitaka preporučuje, da inicijativa pisca bude uzeta u pretres.

DR. KOHN FELIX: TRGOVAČKI I PRAVNI LEKSIKON. — U novije doba počelo je kod nas izlaziti više leksikona. Tako je n. pr. nakladna knjižara »Minerva« izdala jedan opći i jedan specijalni leksikon zdravlja. U svoj tešini i bez ikakve prethodne reklame je počeo pisac, tajnik osječkoga Saveza trg. udruženja dr. Feliks Kohn izdavati trgovački i pravni leksikon — ogroman posao koji drugdje obavlja više stručnjaka. Makar su mu pri tome služili kao uzor i pomoć slični leksikoni kod drugih naroda, napose Čeha i Nijemaca, ipak se izdavaču i piscu mora priznati velika poduzetnost, smjelost, marljivost i sprema. Valja uvažiti, da je on tu obradio ne samo opće i tudje pojmove, koje je lako mogao naći u stranoj literaturi, nego i sasvim naše specijalne domaće pojmove, koje je morao

Digitized by Google

samostalno proučiti i obraditi. Može se reći, da je pisac u svojemu zadatku uglavnome uspio. Djelo izlazi u svescima u razmacima od 2—4 tjedna. Dosad je izdao devet svezaka, te je došao do riječi »ministarstvo«. Ovaj jedinstveni pothvat dra. Kohna zavrijedio je da bude poduprt — i to tim više, što takav leksikon svaki trgovac i pravnik baš treba. Cijena je pojedinome svesku D 20.

DR. ROSENDORFF RICHARD: HOLDING DRUŠTVA. (posebni otisak iz zagrebačkog »Ekonomiste«). — Pisac (nekoč državni odvjetnik u Berlinu) piše o gospodarskoj funkciji, pravnoj organizaciji i poreskim povlaštenjima holding društava.

EKONOMIST, mjesečnik za savremena ekonomska i socijalna pitanja. — U dvobroju za srpanj-kolovoz t. g. nalaze se članci: dra. T. Robea o privrednim prilikama u Albaniji i o trg. odnosima naše države s Albanijom; dra St. Filipovića o aktuelnim problemima vanjske trgovine Jugoslavije; Nik. Mirkovića o trgovinskoj politici dra. Schachta i jugoistočnoj Evropi; dra T. Mirovića o kulturi pamuka u Povadavju te Franje Krajčevića o životnim uslovima drž. činovnika. Vrijedni su pažnje još članci: dra Eug. Sladovića o privrednom kontrolnom pravu i privrednim revizorima, te dra. Rud. Bićanića o poljoprivrednim komorama. Potonji zastupa stanovište, da našemu seljaštvu nije potrebna takva birokratska institucija. Osim članaka imade u ovom dvobroju i raznih zanimljivih bilježaka.

INDEKS. — Kad ova socijalno-statistička revija, koju izdaje gosp. Artur Benko Grado već osam godina na hrvatskom, francuskom, engleskom i njemačkom jeziku, ne bi bila jedina svoje vrste kod nas, ipak bi medju svim ostalima bila najbolja. Na žalost revija je kod nas mnogo manje poznata, nego li zaslužuje; poznata je kod nas manje negoli u inozemstvu, gdje se vrlo uvaženi slični časopisi često na nju pozivlju. Prije je tu reviju, koja izlazi četvrtgodišnje, finansirala odnosno u svojoj nakladi izdavala Radnička komora u Zagrebu, dok ju od lani njezin urednik gosp. Benko izdaje u vlastitoj nakladi. Pravnici su se imali već prilike osvjedočiti, kako im gradja iz te revije dobro dolazi za razne parnice privrednog značaja. Valorizacione parnice su pomoću nje olakšane, a tako i socijalni pokreti, trg. i ind. kalkulacije. Značajno je, da je čitavo gradivo obradjeno ne samo velikom marljivošću nego i solidnom spremom. Njezin urednik i jedini pisac gosp. Benko je poznat uostalom kao jedan od najodličnijih naših esejista. Godišnja pretplata je reviji D 100.

BAJIĆ STOJAN: NOVO NEMŠKO DELAVNO PRAVO (posebni otisak iz »Slovenskog Pravnika«). Pisac, sigurno jedan od najboljih stručnjaka za radno pravo, zanimljivo opisuje novo njemačko radno pravo, s kojim se nacionalno-socijalistička Njemačka odijelila od ostalih država a i od svoje prošlosti za radno pravo.

BIBLIOGRAFIJA JUGOSLAVENSKE PRIVREDNE KNJIŽEVNOSTI ZA G. 1935. Trgovinsko-industrijska komora u Zagrebu započela je izdavati bibliografiju jugoslavenske privredne književnosti. U tom popisu iskorišteni su svi časopisi, koji imadu bilo kakve veze s privredom, tako da se ova bibliografija može smatrati — dakako samo za g. 1935. — relativno potpunom. Valja odati priznanje Komori što se dala na inventariziranje bar jednoga dijela naše narodne duhovne imovine. Bibliografijska gradja rasporedjena je na trideset dijelova ili vrsta privredne književnosti, medju kojima nalazi se i pravosudje. Popis u velikom četvrtinskom formatu ima 48 stranica, a stoji D 10.

DR. KLEIN MOSIN: O REGULIRANJU SLUČAJEVA INSOLVENCIJE a naročito o sudskom poravnanju van stečaja. Posebni otisak iz Spomenice Mauroviću.

PETIKIĆ MATE, račun. knjigovodja savske financ. direkcije: Priručnik za likvidaciju penzija državnih penzionera, Zagreb 1936., str. 67 i tabele; cijena D 20. — Od god. 1919. do danas je izdano u pogledu prinadležnosti aktivnih i umrlovljenih državnih namještenika mnogo propisa, različitih njihovih preinaka i tumačenja. Uslijed toga je likvidacija mirovina skopčana sa poteškoćama. Izdavač ove knjige je sebi postavio zadaću, da likvidatorima mirovina, pa i samim umirovljenicima, odnosno državnim namještenicima uopće, pruži što kraći i jasniji prikaz svih propisa o uredjenju i likvidaciji mirovina. Stoga odnosne propise nije iznio u ovoj knjizi u cijelosti po vremenskom redu njihova izdanja, nego ukratko prema stru-

Digitized by Google

kama u cijelom razvoju, počevši od god. 1919. Došao je do uvjerenja, da je prikaz tih propisa najjednostavniji i najjasniji u obliku tabela, pa je na koncu knjige priložio 46 što većih što manjih tabela. U knjizi se govori o mirovini uopće; o ličnim mirovinama i to općenito, zatim o starim pa novim umirovljenicima; o porodičnim mirovinama i to općenito, a zatim se iznosi nekoliko primjera odmjere porodične mirovine; o uzgojnom prinosu; o milostinji i pomoći; o dodacima i to općenito, a zatim se redaju propisi (što uredbe što zakoni) o dodacima državnim umirovljenika na skupoću; o dodacima svećeničkom osoblju; dalje dolazi razno kao: jednomjesečna pomoć (sahrana), (iznimna) dvomjesečna pomoć supruzi i djeci umirovljenika, besplatno liječenje u javnim bolnicama, postupak sa neisplaćenom mirovinom pokojnoga državnog namještenika, dostava i isplata mirovina, uživanje mirovine u inozemstvu, taksiranje pismenih podnesaka, slubenički porez sa njegovom osnovicom i odmjerom; porez na neženje, socijalni porez, vanredni doprinos, samoupravni prirezi, činovnički mirovinski fond, zabrane na mirovinske prinadležnosti, obaveze, promjena stana, predoznake mirovine prigodom preseljenja umirovljenika u područje druge financijske direkcije (banovine), preužitak mirovinskih prinadležnosti, postupak upravnih financijskih vlasti, različite molbe. Na str. 15 pod brojem 2) na vrhu ističe se odredba § 147. al. 2. rečenica 1. zakona o činovnicima od god. 1931. (a ne navodi se § 153. al. 2. rečenica prva zakona o državnom saobraćajnom osoblju od god. 1931., koja posve jednako glasi): »Ženi rastavljenoj od muža po propisima rimokatoličke crkve ne pripada pravo na porodičnu mirovinu«. Na to nadovezuje pisac ove knjige: »To se ističe naročito u § 147. zak. o činovnicima od 1931. god. s razloga, što se po propisima rimokatoličke crkve sam brak kao sakramenat ne može poništiti, pa da se ne bi prema tome netko mogao pozivati na tu okolnost i dokazivati svoja prava«. Držimo, da ovo stanovište zakona o činovnicima, ovako općenito rečeno, nije ispravno, pa bi to valjalo razložiti, jer i Cavalierijev tumač toga zakona na str. 154 prelazi preko toga. Nije posve bez prigovora na rečeno zakonsko stanovište nadovezani navod pisca . . .« što se po propisima rimokatoličke crkve sam brak kao sakramenat ne može poništiti, pa . . .«.

TUJA RENE: Evolution de la condition juridique du capitaine de navire. Préface de M. J. Bonnesase. — Paris 1935.

RIPERT GEORGES: Le régime démocratique et le droit civil moderne. — Paris 1936.

MARLAND PAUL: Les principes de la constitution espagnole de 1931. Les causes du changement de régime. Les droits de l'homme. — Le droit des gens. Paris 1935.

BETTI EMILIO: Diritto processuale civile Italiano. IIa edizione, corredata della recente giurisprudenza. Roma 1936. (Biblioteca del »Foro italiano« XIV.).

NOYES REYNOLD C.: The Institution of Property. A Study of the Development, Substance and Arrangement of the System of Property in Modern Anglo-American Law. — New York 1936.

DE BOOR HANS-OTTO: Die Methode des englischen Rechts und deutsche Rechtsreform. Berlin 1934. (Schriften der Akademie für Deutsches Recht. Nr. 7.).

FLANDRAK FRITZ: Die Auswirkungen einer individualistischen und universalistischen Staatsauffassung auf die Gestaltung des Strafrechts. Wien 1934.

BOBRIK RUDOLF: Die Bedeutung der Exterritorialität der Gesandten für den Zivilprozess. Würzburg 1934.

SIEVEKING HEINRICH: Wirtschafsgeschichte. Berlin 1935. (Enzyklopaedie der Rechts- und Staatswissenschaft. Abteilung Staatswissenschaft. Nr. 47).

GRUNDFRAGEN der neuen Rechtswissenschaft. Von Georg Dahm, Ernst Rudolf Huber, Karl Larenz, Karl Michaelis, Friedrich Schaffstein, Wolfgang Siebert. Berlin 1935.

KAHN ALFRED: Eigentumsschutz von Inhabereffekten im deutschen, ausländischen und internationalen Privatrecht. Dresden 1935.

HIESTAND H. Leitfaden des internationalen Privatrechts sowie des internationalen Zivilprozess- und Konkursrechtes, unter spezieller Berücksichtigung der schweizerischen Verhältnisse. Zusammengestellt für Praxis und Studium, Bern 1935.

Digitized by Google

EHRENZWEIG ADOLF: Die Geschäftsstörung. Grenzfragen des Weltbewerbsrechtes. — Wien 1935.

DÜLLE HANS: Lehrbuch des Reichserbhofrechts. München und Berlin 1935

KLEBBA W.: Einführung in die Revisionspraxis. — Hannover 1935.

SCHRODER KURT: Die Rechtstellung der Ehefrau im Reichserbhofrecht. — Breslau 1935.

MAGIS NORBERT: Schadenersatz- und Unterlassungsanspruch bei Verletzung der ehelichen Treue. Bonn 1935. (Bonner rechtswissenschaftliche Abhandlungen Herausgegeben von der Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität Bonn. Heft 32.).

KNELLWOLF ARNOLD: Entwurf zur Totalrevision der Bundesverfassung. 2. veränderte Auflage. Steckborn. 1935.

JÖRS-KUNKEL-WENGER: Römisches Recht: Römisches Privatrecht. Auf Grund des Werkes von Paul Jörs in 2. Auflage neu bearbeitet von Wolfgang Kunkel.-Abriss des römischen Zivilprozenssrechts von Leopold Wenger. 2. Auflage Berlin 1935.

RUDOLPH HANS: Stadt un Staat im römischen Italien. Untersuchungen über die Entwicklung des Munizipalwesens in der republikanischen Zeit. Leipzig. 1935.

SCHNORF ROLF: Der Hochverrat im schweizerischen Recht. Aarau 1935. (Zürcher Beiträge zur Rechtswissenschaft. Neue Folge. Heft 46).

SCHNEEWEIS EDMUND: Grundriss des Volksglaubens und Volksbrauches der Serbokroaten. Celje. 1935.

SACHERS ERICH: Bäuerliches Erbrecht. Graz 1935.

DROST HEINRICH: Grundlagen des Völkerrechts. München—Leipzig 1936. Festschrift für Rudolf Hübner zum siebzigsten Geburtstag. Herausgegeben von der Rechts- und Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Jena. — Jena 1935.

YOUNG KIMBALL: Social Psychology. An Analysis of Social Behavior. New-York1935.

HUXLEY JULIAN S. AND HADDON A. C.: We Europeans. London 1935.

FESTSCHRIFT - RUDOLF STAMMLER ... zu seinem 80. Geburtstag am 19 Februar 1936. Berlin 1936.

KAPPUS GEORG: Der völkerrechtliche Kriegsbegriff in seiner Abgrenzung gegenüber den militärischen Repressalien. Breslau 1936. Abhandlungen aus des Staats- und Vewaltungsrecht mit Einschluss des Völkerrechts. 52. Heft).

FLEINER FRITZ: Tradition. Dogma. Entwicklung als aufbauende Kräfte der schweizerischen Demokratie. Zürich — Leipzig.

GIERKE OTTO MAX: Der Lebensversicherungsvertrag zugunsten Dritter nach deutschem und ausländischem Recht. Stuttgart. 1936.

STOLL HEINRICH: Vertrag und Unrecht. Tübingen. 1936. (Grundrissi des Deutschen Rechts). Halbband. 1.

SCHWARZ WILH. HIL: Grenzen des Erziehungsgedankens in der Jugendgerichtsbarkeit. Köln 1936.

STOEVESANDT HEINRICH: Der Rückerwerb des Nichtberechtigten. Stuttgart 1936. (Abhandlungen aus dem gesamten Handelsrecht. Bürgerlichen Recht und Konkursrecht. Heft 8).

STOLL HEINRICH: Die Lehre von den Leistungsstörungen. Denkschrift des Ausschusses für Personen-Vereins- und Schuldrecht. Tübingen. 1936. (Schriften der Akademie für Deutsches Recht).

WEGNER ARTHUR: Geschichte des Völkerrechts. Stuttgart. 1936.

WALDKIRCH EDUARD und VANSELOW ERNST: Neutralitätsrecht. Stuttgart. 1936.

HIPPEL FRITZ: Das Problem der rechtsgeschäftlichen Privatautonomie. Beiträge zu einem Natürlichen System des privaten Verkehrsrechts und zur Erforschung der Rechtstheorie des 19. Jahrhunderts. Tübingen 1936.

WARNEYER OTTO: Rechtsgrundsätze des Reichsgerichts. Systematische Auswahl der für die heutige Praxis wichtigen Rechtssätze aus den Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. Band 51—140. — Berlin und Leipzig 1936.

Digitized by Google

Svaštice

SUDAČKA STALNOST. Uslijed propisa člana 119. Ustava od 3. IX. 1931. počeo se dne 3. IX. o. g. primjenjivati član 101. istoga Ustava o s t a l n o s t i s u d a c a. Naši su suci, dakle, opet stalni, a stalnost pretstavlja jednu od garancija nezavisnosti. Iako je taj dogodjaj stekao već opću notornost, ipak smatramo potrebnim, da ga u stručnom pravničkom organu registriramo, jer je on nada sve važan i odlučan sa pravnoga i, dakako, još sa općega stanovišta.

Prije nastupa stalnosti kr. vlada izvela je veće promjene u sudstvu, one naime, koje poslije datuma 3. IX. baš uslijed obnovljene stalnosti ne bi mogle biti izvedene. Od važnijih i značajnijih promjena na području Apelacionog suda u Zagrebu spominjemo — uostalom već poznate — ove: Umirovljen je predsjednik Stola sedmorice, odio A, g. Dr. Ernest Čimić, a na njegovo mjesto imenovan je Dr. Milan Kugler, dosada član gremija istoga suda, na službi kod Ministarstva pravde kao načelnik potonjeg. Predsjednik Stola sedmorice B, g. Dr. Niko Depolo umirovljen je. Njegovo mjesto dosad nije popunjeno. Isto tako nije još popunjeno mjesto predsjednika Apelacionog suda u Zagrebu, koje je ostalo prazno uslijed premještenja g dra. Alekse Vragovića Stolu sedmorice. G. Mato Radonić, koji je nakon umirovljenja g. Antunovića kao predsjednika Okružnoga suda u Zagrebu, vršio dužnosti predsjednika, imenovan je članom Apelacionoga suda u Zagrebu i ovome premješten Mjesto predsjednika Okružnog suda u Zagrebu do ovoga časa nije popunjeno. — Kod Stola sedmorice, odio A, umirovljeni su još gg. Bačac, potpredsjednik toga suda, Rušec, Baglama, Milinković i Jackovski.

Pri umirovljivanju držala se kr. vlada beziznimno načela da suci, koji su navršili 35 godina službe, imadu biti razriješeni. To je načelo provedeno na svim područjima. Kako je poznato, Ustav je granicu razrješenja postavio ne u godinama službovanja, nego u dobi **života (70 godina)**.

SLAVOLJUB SOVA, predsjednik banskoga stola u m., umro je prošli mjesec (kolovoz) u Zagrebu. Bilo mu je 78 godina (rodjen je g. 1858.). Pok. Sova bio je skoro posljednji još živi član one stare hrvatske pravničke garde, koja se s toliko savjesti bila posvetila pravu i sudačkom zvanju kao svome životnome pozivu. Bio je skroman i tih radnik, ali zato pravi radnik, koji je na svakome području, gdje mu je dano da djeluje, ostavio duboke tragove svoga rada. Za javnost nije mnogo pisao npr. od »Mjesečnika« samo godišta 1907.—8. i 1925. doniješe njegove rasprave o reformi gradj. parničnoga postupnika. Ali je zato radio mnogo za praksu i naročito je mnogo nastojao da dodje do reforme starog hrv. parn. postupnika. Zato je još prije svjetskoga rata izradio osnovu gradj. parn. postupnika za Hrvatsku i Slavoniju (g. 1907.) i novele o. g. z. (g. 1913.). Poslije rata, u novoj državi, djelovao je kao stalni član Komisije za izradu gradj. parn. post. i zakona o izvršenju i obezbedjenju. Osim toga izradio je prvi nacrt Zakona o javnim bilježnicima i Zakona o vanparničnome postupku.

Kao predsjednik banskoga stola mnogo je nastojao da stane na put silno već ukorijenjenoj lošoj provedbi staroga postupnika pa je sâm najviše žalio što mu to — bez njegove, dakako, krivnje — nije osobito uspijevalo. Držao je vrlo mnogo do visokog sudačkog poziva pak je baš zato bio oštar u kritici sudačkog rada. Osvjedočen da u modernoj državi može samo naobraženi i stručni sudac dijeliti sigurnu pravdu, bio je protivnik obraničkih i uopće laičkih sudova.

Kako smo već spomenuli, saradjivao je u »Mjesečniku« (god. 1907.—8., 1925.), a od 1917. pa do 1929. bio članom odbora Pravničkoga društva. I tu je mnogo poslužio svojim bogatim iskustvom i velikim stručnim znanjem. Članovi Pravničkoga društva sačuvat će u trajnoj uspomeni uzornog suca i pravnika Slavoljuba Sovu!

NAKNADA ŠTETE ZA RAZOČARANJE. — Nije tomu dugo, što su bečke novine donijele jedno doista zanimljivo sudsko rješenje. Šesnaestgodišnja djevojka je upoznala mladoga trgovačkoga pomoćnika. Ovo je bio prvi muškarac, što ga je u životu zavolila. Mladić ju je upoznao i sa svojim roditeljima, koji su ju vrlo

Digitized by Google

ljubezno primali. Što dalje, mladić je bio prema djevojci sve nježniji. Te prilike dovele su djevojku do uvjerenja, da će ona i dotični mladić do smrti zajedno živiti. Medjutim se je majka djevojke stala uzrujavati, jer je držala, da je za njezinu kćer štetno, da ju mladić tako dugo bez prave svrhe okolo vodi. Nije nimalo čudno, da je radi toga došlo i do žestoke prepirke izmedju djevojčine matere i mladića. Posljedica toga je bila, da je mladić napustio djevojku. Na to je djevojčina majka podnijela po odvjetniku kod nadležnoga suda tužbu proti mladiću na naknadu od 3.000 šilinga kao malu otštetu za neispunjene nade njezine kćeri na ženidbu. — Tečajem parnice je mladić izjavio, da nije nikada djevojci obećao ženidbu, niti uopće mislio, da je uzme za ženu. Ustanovljeno je bilo, da je mladić izbjegavao dati djevojci obećanje ženidbe, ali da je unatoč toga uvijek bio prema njoj, pa i u društvu, vrlo nježan, a i njegovi roditelji da su bili prema njoj vrlo prijazni. — Na osnovu toga je sud dopitao 1000 šilinga u ime naknade štete uz ovo obrazloženje. Mladić je svojim trajnim ponašanjem pobudio opravdanu nadu na strani djevojke na ženidbu. On je bio prema njoj i u nazočnosti trećih osoba nježan, a njegovi roditelji su ju primali upravo tako kao svoju buduću snahu. Ukratko sve okolnosti su bile podobne, da prikažu djevojku kao buduću ženu mladića. Po mišljenju suda je za podignuće ovakova zahtjeva dovoljan razlog prevarena nada na ženidbu i bez izričnoga obećanja ženidbe. — Viši zemaljski sud je odbio priziv mladića.

ISPRAVI! — Na str. 277. (u zadnjem retku) na mjesto: »Ovaj veli, da povreda . . .« — »Ovaj veli da po mišljenju mnogih, povreda . . .«

Na str. 278. (u retku 7. odozgo) na mjesto: ». . . u tom što L-u povreda . . .« — »u tom što mnogima povreda . . .«

Upozorenje uredništva

Poradi nekoliko dugačkih članaka bili smo, da se u nastavcima prekidano ne donose, prisiljeni, da ovaj put izdamo trobroj. Budući da će naredni broj izaći istom u studenom, naći će u njem mjesta dalje raspoloživo gradivo. Upozorujemo na tu okolnost one pisce, kojih radovi nisu još uvršteni, kao i one, koji bi nam još poslali svoje sastavke. Molimo takodjer pisce, da nastoje u svojim razlaganjima biti kraći, jer moramo štedjeti s prostorom, a osim toga kraće rasprave imadu kod čitatelja prednost pred onim duljima. Potrebno bi bilo, da pojedini broj imade veći opseg, ali ne samo da je to nemoguće, nego je još pitanje, hoćemo li moći uzdržati i dosadanji opseg. Opomene, naime, dužnicima za uplatu zaostale članarine imadu vrlo slabog uspjeha. Zato će Pravničko društvo biti prisiljeno, da preda odvjetniku na utuženje sve one dužnike, koji se odvjetničkim opomenama ne odazvaše odnosno ne budu odazvali do konca mjeseca rujna. Doista nije ni malo utješna pojava ovaj nemar za najstariji hrvatski pravni časopis kraj tolikog broja pravnika!

Digitized by Google

Odbor petorice, izabran na skupštini Pravničkoga društva u Zagrebu od 28. svibnja 1936., je zaključio, obzirom na velike dugove članova i pretplatnika, da te zaostatke realizira putem tužbe sudu protiv onih članova, za koje je našao, da m o g u platiti a dulje su zaostali. To je prvi put, što Pravničko društvo nakon 62 godine svog opstanka pribjegava takvome sredstvu, ali ono je prisiljeno dužnošću prema svojoj svrsi i jer ne može dozvoliti, da veliki imetak, koji sastoji u tim tražbinama bude izgubljen. Pravničko društvo se nada, da će nemarni članovi naknadnim uplatama još kroz tekući mjesec otkloniti od sebe sudsku tužbu, pa da će i inače svi sa uplatama zaostali članovi podmiriti svoj dug. Svaki član je već početkom godine primio opomenu, koliko je dužan, a opomeni je bio priložen ček pošt. štedionice. Ako je ček izgubio, može platiti biancočekom, koji se dobiva kod svakog poštanskog ureda, a na kojem neka samo ispuni broj računa Prav. društva: 35.515.

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK) ZAGREB

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 11. ZAGREB, STUDENI 1936. GOD. LXII.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI: Dr. [illegible] KR. SVEUČILIŠNI PROFESOR [illegible] POLITEO, ODVJETNIK

Jovanović Stojan
načelnik Ministarstva Pravde
Beograd
Mačvanska 4

SADRŽAJ:

Sticanje nekretnina; — dr. Lenac Rikard, odvjetnik u Sušaku 481
Pokušaj pojmovne definicije staleške države; — dr. Tinti-Halper Aleksander iz Beča . . . 492
»Odgovor« gosp. prof. dra Markovića Čede na obranu predosnove gradj. zakonika; — dr. Maurović Ivan, sveuč. profesor u Zagrebu 499
O povratu i realnom sticaju; — dr. Katurić Jovan, apelacioni sudac u Novom Sadu 508
Primjena § 78. zakona o činovnicima; — dr. Jarhi M. iz Sarajeva 519
Pravosudje:
a) Gradjansko 523
b) Kazneno 525
Društvene vijesti 526
Literatura 526
Svaštice 527

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LXII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1936.
STUDENI Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 11.

Sticanje nekretnina

(Ujedno prilog k tumačenju st. I. § 35. financ. zakona za god. 1936/37.)

Napisao dr. Lenac Rikard, odvjetnik u Sušaku

Zaključkom okružnoga suda u Sušaku od 28. srpnja 1936. br. Pl 155/36. preinačen je zaključak sreskoga suda u Krku od 16. travnja 1936. br. E. 42/20. uz obrazloženje, u kojem je u cijelosti prikazano stanje stvari, te se ovdje doslovce prepisuje:

»C. L. je dugovao predlagatelju P. A. iznos od Lit. 804.94. Ovaj posljednji, da dodje do naplate svoje vjeresije, zatražio je dražbu nekretnina vlasnosti C. L. Prijedlogu je udovoljeno i dražba održana 10. lipnja 1920. Na dražbi je predlagatelj P. A. kupio za sebe prodane nekretnine C. L. Izdano je zatim dneva 20. linpja 1920. dosudjenje vrha prodanih odnosno kupljenih nekretnina, koje je i u gruntovne knjige zabilježeno. Dneva 24. kolovoza 1920. je održano i razdiobno ročište, te je iz spisa razvidno, da je dražbeni kupac P. A. pravovremeno i u redu ispunio dražbene uvjete. Po propisima ovršnoga reda sud ne provodi uknjižbu s ureda, nego samo na prijedlog, i radi toga je dražbeni kupac P. A. morao podnijeti prijedlog, da se njemu dostale nekretnine na dražbi upišu na njegovo ime. Kako on toga nije učinio, sud je posve ispravno stavio spis ad acta. Kad je zatim P. A. dneva 11. travnja 1936. učinio prijedlog za uknjižbu, sud je najprije njegovom prijedlogu udovoljio, i donio zaključak za dozvolu uknjižbe, a poslije nekoliko dana je donio drugi zaključak, kojim je poništio svoj prvi zaključak time, da ostaje na snazi predjašnje gruntovno stanje, sa motivacijom, da je predlagatelj P. A. talijanski državljanin, a prema propisu § 35. financ. zakona za 1936/7. strani podanici nemaju ni na koji način sticati pravo svojine nekretnina bez prethodnog odobrenja Ministra vojske i mornarice i Ministra unutrašnjih djela.

Proti tomu zaključku je predlagatelj uložio rekurs. Rekurs je osnovan. Predmet spora je uknjižba nekretnina, koje je predlagatelj kao dražbeni kupac dostao na dražbi još dneva 10. lipnja 1920. U smislu propisa §§ 156. i 370. (? valjda 237.) O. R. dražbeni kupac stječe vlasničko pravo na nekretninama ne uknjižbom, već samim dosudjenjem. Dosudjenje je naime jedan poseban pravni oblik, putem ovršnog reda stvoreni posebni način prenosa vlasnosti dražbene nekretnine na

Digitized by Google

kupca. Prema tomu dosudjenje, ako nije učinjen prigovor, ima svoj učinak sa njegovom objavom, što znači, da dražbeni kupac ovim momentom, a ne po pravomoćnosti zaključka postaje vlasnik nekretnina, samo je predaja nekretnina i uknjižba vlasničkog prava ovisna o resolutivnom uvjetu, koji se sastoji u ispunjenju dražbenih uvjeta. Pošto je predlagatelj ispunio dražbene uvjete, on je uslijed toga u času objavljivanja dosudjenja stekao pravo vlasnosti na prodanim nekretninama, i to stečeno pravo vlasnosti financ. zakon za 1936./37. ne može mu staviti izvan snage. Učinak dosudjenja je prema tomu konstitutivnog, a ne deklarativnog značaja, i zbog tih razloga valjalo je rekurs kao na zakonu osnovan uvažiti i donijeti gornji zaključak«.

Taj zaključak okružnoga suda u Sušaku bez ikakove je sumnje pravno opravdan: uskraćivanje uknjižbe prava vlasništva dostalcu nekretnine pravno snažno kupljene na javnoj dražbi, koji je udovoljio takodjer i svim dražbenim uvjetima, protivilo bi se najelementarnijemu pravnomu osjećaju. Drugo je pitanje: I. da li je i obrazloženje te meritorno opravdane sudačke rješidbe pravno ispravno, a naročito: II. je li pravno ispravno pozivati se na propis § 35. ili točnije na propis 1. stavke § 35. financ. zakona za 1936./37.: 1. u opće bilo u kojem slučaju, a napose 2. u slučaju, kada je pravni naslov za sticanje vlasnosti nekretna dobra postignut već prije, nego li je financ. zakon zadobio pravnu snagu.

I. — U pravnoj su literaturi podvojena mišljenja o pravnoj snazi dosudjenja (Zuschlag) nepokretna dobra prodana na javnoj dražbi, pa dok imade pisaca, koji tvrde, da dostalac već samim dosudjenjem stiče pravo vlasnosti dostala dobra, drugi cijene, da se dosudjenjem stiče samo pravni naslov vlasništva, koje se zatim ondje, gdje se vode zemljišne knjige, postizava kao kod svakoga inoga derivativnoga tečenja samo uknjižbom. Pitanje se na prvi mah prikazuje čisto teoretskim, jer, navlastito u novijim izvršnim zakonima — kao austrijski ovršni red od 27. svibnja 1896. i naš zakon o izvršenju i obezbjedjenju od 9. srpnja 1930. što su — materija je tako razradjena, da redovito o pravima i dužnostima dostalca i o faktičnim posljedicama dosude u praksi ne može da bude dvoumice. A ipak različito shvaćanje dosudjenja u pojedinim slučajevima može imati utjecaja na judikaturu, i eto teoretski sporno mišljenje upotrijebio je naš sud u gore navedenom slučaju, da opravda preinaku rješenja, koje se normalnomu pravnomu osjećaju činilo odvratnim.

Sud se poslužio tom prilikom prilično točnom parafrazom komentara dra G. Neumanna k § 156. austr. ovršnoga reda. Dr. Neumann naime odlučno zastupa mišljenje pisaca, što u samom dosudjenju naziru »ovršnim redom (j 237. st. 1.) stvorenu osobitu vrst prenosa vlasništva dražbovane neketnosti na dostalca«, pa nastoji da taj nazor potkrijepi i riječima zakona, i pozivom na izvještaj odbora, kojima je povjerena bila izradba ovršnoga reda, i sa par rješitaba vrhovnoga suda bečkoga, koje bi taj nazor tobož usvajale.

Ma da se oslanja na mišljenja odličnih pravnih pisaca (Randa: »Eigentumsrechte«, Strohal: »Zur Lehre vom Eigentum an Immobilien« i dr.), koja se poglavito povodom stilizacije § 237. O. R. proširiše u novijoj austrijskoj pravnoj literaturi (tako u Scheyovom izdanju o. g

Digitized by Google

z. od 1916., pa u najnovijem tumaču o. g. z. izdanom po Klangu 1931.), Neumannovo razlaganje ipak ne uvjerava, i pričinja se ishitrenom i samovoljnom obranom nedovoljno osnovane teorije, u očiglednoj protimbi sa stvarnošću i s odredbom § 431. o. g. z. Jer, nema doduše sumnje, da izmedju sticanja vlasnosti pravnim poslom s dotadanjim vlasnikom i sudbenim otsvajanjem na javnoj dražbi postoji izvjesna razlika, te dok je prenos vlasništva pravnim poslom izmedju otudjivaoca i novoga stečnika redovito forma derivativnoga tečenja, o sticanju putem dražbovanja moglo bi se u neku ruku dopustiti, da se p r i b l i ž a v a originarnim vrstima tečenja, kako se to čita u materijalijama k O. R. (II. str. 659) i u rješidbi vrhovnoga suda bečkoga od 2. srpnja 1907. br. 8497 (Zbirka, N. F. br. 3831). Približava se samo u toliko, što kod dražbenoga čina ne učestvuje vlasnik izravno kao stranka, ali ipak niti je dražbovana stvar, koja još te ili koja više nema vlasnika, niti se dade dražbovanju samomu poreći priroda pravnoga posla. Očigledna je pogrješka iz razlika, koje postoje izmedju obične kupoprodaje i prodaje dražbene, izvoditi, da samim dosudjenjem na dražbi dostalac prema našemu pozitivnom pravu može steći v l a s n i š t v o dražbovane nekretnine, da samom objavom dosudjenja, već i prije njegove pravne snage, dražbovana nekretnina prelazi u vlasnost dostalca, pa da s toga tude ne dolazi do primjene odredba § 431. o. g. z., nego da uknjižba prava vlasnosti u tom slučaju imade samo deklaratorno, a ne konstitutivno značenje.

Zakon je morao ići za tim, da se vrijednost dosudjenja izrečena na dražbi neposredno, odmah istakne, — morao je uznastojati, da se dužniku, vlasniku nekretnine redovite dražbovane protiva njegove volje, onemogući promjena posjedovnoga stanja na štetu dostalca, — morao je snabdjeti dostalca garancijama, da će i primiti onu i onakovu nekretninu, kakova je označena i opisana u dražbenim uvjetima, morao je svojim odredbama zamijeniti brigu i pomnju, koja je kod privatne kupoprodaje prepuštena samim ugovaraocima, napose kupcu. Morao je to tim više, što privatna kupoprodaja stvari, bilo pokretne, bilo nepokretne, zadobiva samim ugovorom pravnu snagu, te redovito stvar dolazi odmah u vlast kupca, dok je dosudjenje kao svaka druga sudbena odredba podvrgnuto molbenomu postupku, te može potrajati i podosta vremena, dok postane pravno snažnim. Ali, već sama mogućnost, da u povodu utoka protiva dražbenoga čina (§ 184. austr. O. R., § 147. izvrš. p.) dosudjenje postane ništavim, dokazuje neosnovanost i neopravdanost zasade, da se dosudjenjem samim, prije nego li se zadovoljilo dražbenim uvjetima, pače i prije nego li je postalo pravno snažnim, stiče vlasništvo; da se tim pravnim činom postizava veći, jači učinak, nego li samim pravnovaljano sklopljenim ugovorom, koji sadržaje n. pr. i potvrdu o isplati kupovnine ili o ispunjenju drugih obveza preuzetih po kupcu. A ta neosnovanost i neopravdanost još se jače ističe, uoče li se druge odredbe zakona ovršnih, ponajpače novijih, tako: odredbe o ponovnoj dražbi, ako kupac na vrijeme uredno ne udovolji dražbenim uslovima (§ 520. gr. p. p., § 154. austr. O. R., § 162. izvrš. p.), — odredbe o natponudi (§ 195. astr. O. R., § 157. izvrš. p), a navlastito odredbe o privremenoj upravi dražbovana dobra (§ 18. z.

Digitized by Google

od 17. prosinca 1876. br. 1. Zbornika od 1877., §§ 158. i 159. a. O. R., §§ 124. i 125. izvrš. p.).

U tom pogledu vrijedno je navesti iz obrazloženja rješidbe vrhovnoga suda bečkoga od 30. rujna 1908. br. R. V. 981/8 (Zbirka, N. F. br. 4333) ove stavke:

»Ponovna dražba nije samostalna ovrha, — ta bi se mogla upraviti samo protiva dostalca, ali se ovaj ne može smatrati obvezanikom, jer u čas dozvole ponovne dražbe ne postoji protiva njega ovršivi kakav zahtjev, — takav zahtjev može nastati tek nakon provedbe ponovne dražbe prema § 155. O. R., — i jer on u taj čas nije nipošto vlasnik nekretnine, koja se ima ponovno dražbovati, kako to proizlazi iz § 155 st. 2 i 237. st. 1. O. R. i naročito iz §§ 158. i 159. st. 1. O. R., — jer dopustivost privremene uprave po dostalcu, kao upravitelju imenovanom po sudu, isključuje potpunoma predmnjevu dostalčeva vlasništva. Dostala nekretnost ne može prije ispunjenja dražbenih uvjeta nikada biti predmetom samostalne ovrhe upravljene protiva dostalca kao obvezanika (§ 123. st. 1. O. R.), — ostaje i nakon dosudjenja vlasnošću dužnika do zemljoknjižne uknjižbe prava vlasništva dostalčeva. To proizlazi napose i iz toga, što se i nakon dosudjenja mogu postići protiva obvezanika kao dosadanjega vlasnika dalje uknjižbe, koji osnivaju zemljoknjižna prava na teret nekretnine u slučaju, da dražba bude ništavom proglašena (čl. XXVI. uvod. zak. k O. R. i § 70. zem. z., poredi i posljedniji otsjek § 154. O. R.).«

U opreci s tim očito prirodnim i ispravnim shvaćanjem zakonskih ovršnih odredaba postavlja se u obranu zasade, da se samom dosudom nekretnine stiče njeno vlasništvo, tvrdnja, da »zakon vrši samo pravo priuzdržaja (retencije) na nekretnosti, koja je već prešla u vlasnost dostalca« (Fritz Horn: »Über Schädigungen der versteigerten Liegenschaft« u Neumannovom tumaču str. 496). Očigledno izvještačena pravna konstrukcija, koja upravo izvrće smisao i doseg zakonskih odredaba, ukalupljujući ih u institut posve stran ovršnoj materiji. Vjerovnik može vršiti priuzdržaj na stvari dužnikove, a niti je sud, koji je proveo dražbu, vjerovnik, niti se dostalac može držati dužnikom, barem dotle ne, dok dosuda ne zadobije pravnu snagu (§ 152. a. O. R., § 120. izvrš. p.), i dok ne dospiju rokovi za isplatu dostalne cijene ili dok ne dodje do sporazuma s interesentima.

Značajno je, što se rješidba, koje je netom navedena glavna čest motivacije, poziva takodjer na § 237. st. 1. O. R., a ovaj je upravo bio kamen smutnje i dao povoda, da se je teorija o neposrednom tečenju vlasnosti dosudjenjem na sudbenoj dražbi proširila. Teorija se ta rodila prije nego li je stvoren austrijski ovršni red od 1896. (Randa, Strohal), a prihvatio ju je bio i dr. Marijan Derenčin unatoč jasne i nedvoumne odredbe § 518. gr. p. p. od god. 1852., prema kojoj se »dobro putem dražbe prodato ima kupcu u vlasništvo predati onda stopram, kada ispuni stavljene za to uvjete ili se na drugi način sporazumije o tom s dotičnici«, i unatoč odredbe § 18. ovršne novele od 17 prosinca 1876., prema kojoj se dostalcu ima bezuslovno dozvoliti sekvestracija kupljene nekretnine, ako već u smislu dražbenih uvjeta stupa u njezin posjed«. (Vidi Rušnovljev »Tumač o. g. z.« I. str. 586).

Digitized by Google

Riječi § 237. st. 1. O. R. dale su toj teoriji, barem za područje, gdje je taj O. R. na snazi, prividno neko zakonsko uporište. Veli se naime u njem, da dostalac, ako dokaže, da je na vrijeme i uredno ispunio sve dražbene uslove, može i prije nego li bude odlučeno o razdiobi kupovnine, tražiti kod izvršnoga suda »die bücherliche Einverleibung seines mit dem Zuschlage erworbenen Eigentumsrechtes«, doslovce »zemljoknjižnu uknjižbu prava vlasništva stečena dosudom«. Ali, da je zakonodavac pod riječju »Eigentumsrecht« razumijevao ovdje upravo samu vlasnost, svojinu, a ne pravo na tečenje vlasnosti, t. j. pravni naslov, kojim se dolazi do vlasnosti, ne može se ustvrditi. U savezu s ostalim odredbama ovršnoga reda, koje su ovdje već napomenute, jasna je namisao zakonodavca, da potpuno vlasništvo prizna dostalcu tek onda, kada dosudjenje postane pravno snažnim, a dostalac izvrši sve dužnosti, koje je svojom ponudom na dražbenom ročištu preuzeo. Ništa tomu protivna nema ni u samom § 237., kojega težište ne stoji u riječima »mit dem Zuschlage erworbenen Eigentumsrechtes«, nego u odredbi, da se uknjižba prava dostalčeva može provesti i prije završetka konačne faze ovršnoga postupka, prije nego li bude odlučeno o razdiobi kupovnine, o kojoj rade prediduci 209.—236. O. R. — Da je austrijski zakonodavac kanio dosudi izrečenoj na dražbenom ročištu podati smisao i vrijednost ne samo pravnoga naslova, nego ujedno i načina stečenja vlasnosti, bio bi za cijelo taj izuzetak od načelnih općih odredaba §§ 425. i 431. o .g. z. izričito istaknuo kod prve odredbe o dosudjenju, — bio bi morao dati dostalcu od samoga časa dosudjenja neograničeno pravo raspolaganja s dosudjenom nekretninom. To naravski nije učinjeno, niti se moglo logički tako što odrediti, te propisi §§ 425 .i 431. o. g. z. ostadoše nepromijenjeni na snazi i nadalje, pa i nakon novelacije izvršene III. novelom od 19. ožujka 1916. (d. z. 1. br. 69), koja se u svojem § 15. dotakla i § 431. izmijenivši mu rubriku legis, da istakne naročito njegovu primjenu i na zgrade, ali ne dotaknuvši se ni riječju samoga teksta.

Ne samo navedena, nego uopće nijedna poznata vrhovna rješidba ne stoje na onom stavu, na koji se postavio zaključak okružnoga suda u S., o kojem se raspravlja, — ni prije ni poslije uvedenja novoga austr. O. R. — Od starijih rješenje od 7. svibnja 1873. br. 4351 (G. U. 4961) izriče: »Dosudjenjem ovršno dražbovane nekretnine nije dostalac još nikako stekao njeno vlasništvo. Kupoprodajni ugovor nije još neopozivo sklopljen, jer vezan na uslov, da dostalac ispuni dražbene uvjete. Tek nakon ispunjenja njihova imalo mu se dostalo dobro predati u vlasništvo, i tek na temelju sudbene uručbenice (Übergabsurkunde) je mogao steći dobro (§ 339. a. G. O. i § 431. o. g. z.).« — Ono od 20. II. 1879. br. 11991 (G. U. 7341) ustanovljuje: »Prema §§ 380. i 425. o. g. z. za tečenje stvari, koje već imadu vlasnika, zahtijeva se uz pravni naslov i predaja i primitak, koji se za nepokretnine postizavaju samo uknjižbom tečevnoga posla u javne knjige (§ 431. o. g. z.). Ako je dakle tužilac prinio dokaz, da je nekretninu X. dostao D., da mu je dosudjena, i da ju je zatim na njega tužitelja prenio, time je svakako dokazan njegov pravni naslov za tečenje vlasništva nekretnine, ali nipošto stečenje vlasništva njezina, jer je prema zemlj. izvatku vlasnost te nekretnine na C-a upisana.« — Od novijih osim već raspravljene

Digitized by Google

rješidbe od 30. rujna 1908. br. R. V. 981/8 i ona od 24. ožujka 1908 br. R. V. 254/8 (Zbirka N. F. 4178) naročito ističe, »da odredbama §§ 156. i 237. O. R. nisu nipošto preinačene odredbe §§ 380. i 431. o. g. z., ni one §§ 4., 9., 26., 29., 93. i 94 zem. zak.«

A ni one rješidbe, koje se navadjaju u prilog zasade, da se samim dosudjenjem stiče vlasnost nepokretnine, u istinu ne izriču toga. Ona od 2. srpnja 1907. br. 8497 (Zbirka N. F. 3831) oslanja se naprosto na već napomenuti izvještaj komisije, koja je sastavljala O. R., pa ga parafrazuje: »Iz obrazloženja ovršnoga reda i izvještaja permanentne komisije razabira se jasno, da je zakonodavstvo išlo za tim, da tečenje nekretnine pri ovršnoj dražbi providi svim prednostima, i da po mogućnosti isključi pogibao možda kasnijega umanjenja vrijednosti dostale nekretnosti. Tim se tečenje putem ovršne dražbe p r i b l i ž a v a originarnim vrstima tečenja«. — Ona pako od 5. studenoga 1907. br. 12008 (Zbirka N. F. 3958) rješavajući specijalni slučaj tužbe dostalca, da mu se izruči osigurnina dostale zgrade, koja je nakon dosudjenja izgorjela, odredjuje: »Osigurnina položena kao naknada za zgrade vatrom uništene dne 13. srpnja 1906. s obzirom na propise §§ 156. i 237. O. R. pripada tužiocu, koji je na dražbi 25. lipnja 1906., dakle prije požara, dostao nekretninu tuženikovu skupa sa zgradama označenim u procjenbenom zapisniku i dražbenim uvjetima, i koji je sada kao u k n j i ž e n i v l a s n i k jedini u stanju, da osiguranu svotu privede njenoj svrsi, — što dakako nije moguće tuženomu«. Ne govori dakle protiva pravne zasade, da i na dražbi dosudjena nekretnost prelazi u v l a s n o s t tek u k n j i ž b o m, nego upravo u prilog te zasade, priznavajući pravo na osigurninu dostalcu ne na osnovu samoga dosudjenja na dražbi nego kao u k n j i ž e n o m u v l a s n i k u.

Očigledno je dakle, da je uvodno spomenuti zaključak okružnoga suda u Sušaku segnuo za spornom jednom teorijom, koja u judikaturi nema oslona, tek u neprilici, da ne mora dati sankciju i potvrditi flagrantnu nepravdu uskrate uknjižbe prava vlasništva dostalcu nekretnine, koji je zadovoljio svim dražbenim uvjetima, budući da je držao, da je već stavkom 1. § 35. financ. zak. za god. 1936./37. zabranjeno pod prijetnjom kazni bilo kavom pravnom radnjom pomoći inostranim državljanima sticanje prava svojine na izvjesnim pograničnim nekretninama.

II. — To je mišljenje o zakonskoj snazi i dosegu stavke 1. § 35. financ. z. prevladalo uopće već od početka proračunske godine kod sudova u Hrvatskom Primorju, te su od vlastite pobude stali svakoga molioca uknjižbe prava vlasništva pozivati prije meritornoga rješenja njihovih molba, da im podnese uvjerenje o svojem jugoslavenskom državljanstvu. Nedavno je pako i apelacijoni sud u Novom Sadu prihvatio, kako se čini, takovo mišljenje, izdavši svojim područnim sudovima naredjenje u smislu prakse primorskih sudova, kakova je postojala još od početka o. g. Cijenim, da to mišljenje i ta praksa nisu opravdani uopće, a napose ne pro praeterito za sticanje prava vlasništva nekretnina uknjižbom na osnovu prije sklopljenih pravnih poslova.

1. — § 35. fin. zak. obnarodovana u »Službenim Novinama« od 1. travnja 1936. br. 75-XVII. počinje: »Ovlašćuje se Ministar pravde«,

Digitized by Google

a za tim uvodnim riječima i dvotočja izbraja se pet različitih ovlaštenja na izdanje uredbi sa zakonskom snagom. Taj paragraf dakle bitno se razlikuje od narednoga § 36., koji izravno daje šest različitih zakonskih propisa — novelacija predjašnjih zakona, — i već po svojim uvodnim riječima nije drugo nego formalni, ovlazbeni zakon, kojim se upravna vlast, ministarstvo pravde, ovlašćuje na izdanje izvjesnih uredbi. Teorijski može se raspravljati, da li se takovim ovlazbenim zakonom prenosi zakonodavna vlast na upravu ili je takav prenos nemoguć, — da li se takovim formalnim zakonom samo ovlašćuje upravna vlast, da za neke pravne odnose izda obvezatna pravila, ili se i obvezuje na to, (Slobodan Jovanović: »Osnovi pravne teorije o državi«) — u praksi ne može biti dvoumice, da zakon u materijalnom smislu, općeniti pravni propis, može nastati tek onda, kada uredba, na koju je upravna vlast formalnim aktom zakonodavne vlasti ovlaštena, — ili ujedno i obvezana, — bude doista izdana i prema zakonskim propisima takodjer proglašena.

Prva stavka § 35. fin. zak. u cijelosti glasi:

»da može u sporazumu sa Ministrom poljoprivrede, Ministrom unutrašnjih poslova i Ministrom vojske i mornarice Uredbama sa zakonskom snagom za pojedina pogranična područja Okružnih sudova propisivati ograničenja o otudjivnju nepokretne imovine kao i odnosni postupak.

Podanici stranih država ne mogu ni na koji način bilo teretnim bilo dobročinim ugovorima ili zaveštajem sticati pravo svojine, posjeda i upotrebe na nepokretnim dobrima, koja leže na teritoriju kraljevine Jugoslavije u dubini od 50 km od njene granice odnosno od morske obale bez prethodnoga odobrenja Ministra vojske i mornarice i Ministra unutrašnjih poslova. Bez toga prethodnog pristanka sudovi i ostale nadležne vlasti ne mogu vršiti prenos takvih prava na ime stranog državljanina niti uopšte uzeti učešća u jednom takvom pravnom poslu.

Ova se zabrana ne odnosi na uzimanje pod zakup ili kiriju magacina i nepokretnih stovarišta za smještaj robe u reonu pomorskih pristaništa, kao ni na zakup zgrade namijenjenih isključivo za stanovanje, a tako isto i na nepokretnosti, koje strani državljani dobivaju putem zakonitog nasledja.

Državni odvjetnik, koji pomenute zabranjene poslove odobri, kaznit će se po zakonu, a druga lica, koja svijesno i zlonamjerno učestvuju u pravnim radnjama, koje su ovim propisima zabranjene, koznit će uopće upravne vlasti novčanom kaznom od 100.000 do 500.000 dinara u korist državne kase.

Sve pravne radnje, koje bi bile u opreci sa gornjim propisima, imaju se smatrati kao ništave i ne će imati nikakvog pravnog dejstva.

Ove odredbe ne važe za strane podanike Jugoslavenske narodnosti, koji su stalno nastanjeni u pomenutim krajevima.«

Da prva čest te stavke sadržaje samo ovlaštenje na propisivanje nekih ograničenja pri otudjivanju nepokretne imovine, koja u njoj nisu označena, ne može biti sumnje nikakove: stilizacija te česti posvema je jasna. Nesporazum je nastao u povodu stilizacije onih točaka, što

Digitized by Google

dolaze iza prve rečenice, jer se na prvi pogled može doista pričiniti, kao da protivurječeći samomu sebi zakonodavac već sam izdaje materijalne zakonske propise, na izdanje kojih je predjašnjim periodom formalno ovlastio organ jedan upravne vlasti, ministra pravde.

Ali, uvaži li se, da ograničavanje slobodna raspolaganja svojom imovinom dira u same osnove pravnoga reda, koji u državi vlada, u samu vlasnost, svojinu, vlast raditi po volji sućanstvom (suštinom) i koristima stvari kakove (§ 354. o. g. z., § 379. predosnove gradj. zak. za kraljevinu Jugoslaviju), pa da se to ograničavanje moralo providjeti kaznenim sankcijama, pokazuje se posve prirodnom nužda, da se općenito ovlaštenje prve rečenice stavke 1. § 35. fin. z. točnije odredi, — da zakonodavac sam točnije ustanovi mjernice ovlasti dane upravnoj vlasti. »Sadržaj i obujam prava svojine odredjuju se zakonom« (čl. 22. ustava), »svaki, koga zakoni izrično ne isključuju, ovlašten je to pravo steći« (§ 380 predosnove, § 33 o. g. z.), »kazan se može ustanoviti samo zakonom i primijeniti je jedino na djela, koja je zakon unaprijed rekao, da će se tom kaznom kazniti« (čl. 8. ustava). Formalnim zakonom se je dakle moralo odrediti, kakve li će materijalne propise imati upravna vlast da u tom pogledu izda, pa cijenilo se izdavanje uredbi sa zakonskom snagom kao prenos zakonodavne vlasti na upravu ili samo kao posebno ovlaštenje i ujedno nalog, koji je upravna vlast dužna da izvrši. Prva rečenica sadržaje općenitu ovlast ministru pravde, — sve ono, što u ovlazbenom zakonu dolazi iza prve rečenice, ne može da bude drugo, nego nužno specijalno označenje te ovlasti. Te specijalne oznake imadu da vežu upravnu vlast pri izdavanju uredbi u smislu dane joj ovlasti, — njena je zadaća i dužnost, da načela u njima objavljena razradi i protumači, propisujući posebnim uredbama za pojedina pogranična područja ograničenja o otudjivanju nepokretne imovine i postupak, koga se pri tom treba držati, — one imadu da budu srž materijalne sadržine uredbi sa zakonskom snagom, kada se budu izdale za ona područja, za koja se budu izdale, — ali logično one još nisu materijalni zakon, nego samo integralna čest formalnoga ovlazbenoga zakona.

U potkrepu toga shvaćanja govori već sama po sebi u prvoj rečenici izrečena potreba, da se za pojedina pogranična opdručja izdadu posebne uredbe i posebni postupnici. Neminovna je faktično ta potreba, a ne samo u cilju, da se točnije odrede pogranična područja, za koja ima vrijediti ograničenje otudjivanja, i način, kako će se u pojedinim područjima s različitim gradjansko-pravnim propisima to ograničavanje provadjati, — nego i u cilju, da se odredi put, kojim će se izuzetno postizavati odobrenje načelno nedopuštena otudjivanja, da li na molbu otudjivaoca ili inostranca novoga stečnika, da li preko ministarstva pravde ili izravno na jedno ministarstvo za drugim ili na oba ministarstva u isto vrijeme, ili pak diplomatskim putem, ako inostranac zaište dopuštenje sticanja nekretnine, — da se odredi zakonska kazan zaprijećena državnim službenicima, koji bi odobrili zabranjeno otudjivanje, jer se primjena odredaba XXVIII. glave kriv. zak. ne čini mogućom, u svakom slučaju ni § 386., — da se odredi način, kako

Digitized by Google

će se ustanovljivati jugoslavenska narodnost i stalni nastan inostranih podanika, o kojima govori posljednja rečenica (dodana na osnovu senatskoga zaključka), — i t. d., potreba uopće postupovnih propisa, bez kojih se druga i dalje alineje 1. stavke § 35. fin. z. ne dadu pravilno i jednoliko, nego samo arbitrarno primijeniti.

Pogrješka je zakonodavne tehnike, kojoj je glavnim postulatom jasnoća zakona, što se iza općenite ovlasti ograničivanja otudjenja nepokretne imovine nisu bilo kojim rijekom naredne alineje označene samo kao načela ili smjernice pri provedbi ograničavanja, ali cijenim. da se prema već razloženomu, a naročito i prema onomu, što će se razložiti pod 2, ne mogu inače shvatiti.

Ostale točke § 35. nemaju dašto takovih dodataka, jer ih za uredbu o likvidaciji nepodignutih sudskih ostava (2. t.). za imenovanje sudaca izvan statusa (3. t.), za proširenje mjesne nadležnosti nekoga suda (4. t.), za dopunu i izmjenu ustrojstva drugoga suda (5. t.) nije trebalo, kako ih uopće nije trebalo za najveću većinu ovlaštenja na izdanje uredbi sa zakonskom snagom, kojima »olla podrida«*) financ. zakona prema zavladaloj navici obiluje. Ali, imade slučajeva, gdje se nahode i takvi dodaci. Primjerom je druga točka § 78., kojom se ministar trgovine i industrije ovlašćuje, da donese uredbu o reorganizaciji zavoda za unapredjenje spoljne trgovine i o osnivanju instituta za proučavanje privrede, a zatim se označuju uslovi te reorganizacije i toga osnivanja, za koje zaista ne će nitko pomisliti, da su postali zakonom prije same uredbe o reorganizaciji jednoga i osnutku drugoga zavoda.

2. — Neminovna potreba, da se za ostvarenje načela sadržanih u st. 1. § 35. fin. z. posebnim uredbama propiše primjereni postupak, pokazuje se još odlučnije u slučajevima, kada je pravni posao, na osnovu kojega bi inozemac imao da steče nekretno dobro, sklopljen već prije, nego li je financijski zakon zadobio snagu, a zemljoknjižni prenos još nije bio proveden ili pače ni zaiskan. Iznijelo se u prvoj česti ovoga sastavka, kako se je u takvom slučaju pomogô sud povodom molbe za uknjižbu prava vlasništva nekretnine dostale na javnoj dražbi, cijeneći odredbe st. 1. § 35. već same po sebi obvezatnim propisima, i držeći, da se riječima »sticati pravo svojine« označuje potpuno stečenje, a ne samo stečnje pravnoga naslova, kako je sud u tom slučaju zgodnom doskočicom prema spornoj jednoj teoriji priznao dosudi dražbenoj snagu ne samo naslova, nego ujedno i načina za stečenje prava vlasnosti ili svojine. Sudbena se rješidba pri tom, prihvaćajući tu teoriju, mogla ipak u neku ruku opravdati riječima § 237. st. 1. autsr. ovršnoga reda, jer se radilo o nekretnini, koja leži u području, gdje je taj ovršni red normativan. Ali, što bi sud mogao bio u istom slučaju navesti, da se je morao držati ne austrijskoga ovršnoga reda, nego ovršnih norama gradj. parb. postupnika od 16. rujna 1852, koje su sveudilj na snazi u području banskoga stola, zagrebačkoga apelacijonoga suda, da je na dražbi dostalo dobro ležalo n. pr. u Hrvatskom Primorju? Zar ne bi i u tom slučaju u nebo vapila nepravda

*) Laux satura = zdjela puna koječesa; mixtum compositum = Mischmasch. Allerlei = miešavina (Opas. ured.).

Digitized by Google

uskrate prenosa prava vlasništva na kupca, koji je pravnosnažno dostao nekretno dobro na dražbi, kada to nije branila nikakva zakonska odredba, i izvršio sve dražbene uvjete, ispunio sve obveze kupca, pa i one prema državnom eraru, — bio on i podanik bilo koje inostrane države?

A podjemo li korak dalje, zar se ne bi bunio pravni osjećaj normalno razvita lica naše dobe, kada bi se uskratila prema § 431. o. g. z. nesumnjivo za stečenje prava vlasništva potrebna uknjižba i kupcu, koji je sklopio privatni pravni posao, naročito kupoprodajni ugovor, prije ograničenja otudjivanja, i prije toga namirio kupovninu i platio prenosne t akse? U tom su slučaju pogibelji skopčane s uskratom uknjižbe i veće, nego li u slučaju javne dražbe: nekretnost, dok nije prenešena u zemljišnim knjigama na kupca, ostaje bez ikakve zabilježbe vlasnost prodavaoca, koji može s njom slobodno raspolagati i opterećivati je.

A ima još jedan slučaj, sumarno napomenut u drugoj alineji stavke 1. § 35. fin. z., koji pokazuje na potrebu njene točnije razradjenosti i autentičnoga tumačenja, da uzmogne doći u praksi do pravilne primjene. Veli se naime ondje, da podanici stranih držada ne mogu sticati prava svojine, posjeda i upotrebe izvjesnih nepokrtenih dobara ni z a v j e š t a j e m, naredbom posljednje volje. Može li takav propis imati retroaktivnu snagu unatoč osnovnoga pravnoga načela izrečena u § 5. o. g. z., te inostranac ne bi mogao sticati ni vlasnosti, ni porabe, ni uživanja nekretnina ni po oporuci ili kodicilu sastavljenim prije 1. travnja o. g., umro ostavitelj prije toga datuma ili iza toga? Umre li prije, uzimajući za uzor rješidbu, o kojoj se raspravilo pod I., mogao bi sud i opet uteći se teoriji, da je baštinjenje izvorni način sticanja svojine, koji se obistinjuje samim časom smrti ostaviteljeve (Randa): teoriji spornoj, koja ne bi medjutim pomogla, kada bi smrt ostavitelja zadesila makar na sam dan proglašenja financijskoga zakona, uzme li se, da je alineja druga 1. st. njegova § 35. postala eo ipso materijalnim pravnim propisom, i to, kako su to shvatili neki sudovi, u smislu, da se riječima »sticati pravo svojine . . .« označuje potpuno, savršeno tečenje. A oporučitelj može da bude i sam inostranac, a njegova naredba posljednje volje može da bude diktat moralne obveze prama nasljedniku ili zapisovniku, ili ispravak zakonskoga nasljednoga reda u korist rodjaka daljega po krvi, a bližega po srcu, zakonita ili makar nezakonskoga bračnoga druga, naravnoga djeteta, hranjenika ili hranitelja, druga u životu. Zar nije tu apsolutno potrebna u najmanju ruku izvjesna vacatio legis, koja u financijskom zakonu nije ustanovljena, što i opet pokazuje na narav formalnoga, isključivo ovlazbenoga zakona čitavoga njegova § 35.?

Prigodom uvodjenja talijanskih zakona na teritorijima postupice prisajedinjenim kraljevini Italiji ustanovljeni su na primjer vazda izvjesni rokovi za prilagodjivanje forme naredaba posljednje volje novim zakonima, koji su se u onim predjelima uvadjali. To je učinjeno čl. 23. »prelaznih odredaba za uvedenje gradjanskoga zakonika« obnarodovanih za Lombardiju kr. naredbom od 30. studenoga 1865.

Digitized by Google

br. 2606, koje su zatim protegnute god. 1870. i 1871. na pokrajinu rimsku, pa na Mantovu i Veneciju; to je učinjeno i čl. 21. kr. naredbe od 4. studenoga 1928. br. 2325, kojom su izdane »odredbe za zakonodavnu unifikaciju« u područjima, što posljednjim mirovnim ugovorima pripadoše Italiji. Slučaj nije dašto istovjetan, ali neka analogija bez sumnje ipak postoji, jer, ako se povodom promjene zakonodavstva daje oporučitelju prilika, da u izvjesnom roku preudesi formu, u kojoj je izjavio svoju posljednju volju, pravo je i pravično, da se i povodom novelacije materijalnih propisa nasljednoga prava dade oporučitelju vremena, da im uzmogne prilagoditi svoje baštinske odredbe, i eventualnu moralnu obvezu prema onomu, koga je kanio za slučaj smrti obdariti nekretninama, ispuniti možda drugom odredbom, koju noviji zakon ne brani, n. pr. zapisom izvjesne svote novaca. Ako obziri spoljne politike zahtijevaju, da se zapriječi proširivanje inostranoga nekretnoga posjeda u pograničnim krajevima države, o čem u pravničkoj radnji ne može biti rasprave, — pravni osjećaj ne dopušta, da se u bitnosti izopači ičija volja, dok smo pred zakonom u načelu jednaki svi, državljani i nedržavljani.

A može li uopće noviji zakon naprosto ništavim proglasiti bilo koji pravni posao već sklopljen u potpunom suglasju s pozitivnim pravom, koje je bilo na snazi u vrijeme, kada je sklopljen, — može li napose proglasiti ništavom naredbu posljednje volje sastavljenu sa svim oprezima, koje pozitivno pravo propisuje? Reklo bi se, da § 35., fin. zak. nije ni išao za tim, jer se u njem napominje samo p r e t h o d n o odobrenje Ministra vojske i mornarice i Ministra unutrašnjih posala. a prethodno ne može da se odobri ni ugovor ni zavještaj, koji je već perfektan. O n a k n a d n o m ministarskom pristanku nema u onoj odredbi ni riječi, a to bi za već sklopljene pravne poslove izuzetno moralo biti istaknuto, da se je faktično zabrani sticanja nekretnih dobara htjela dati retroaktivna snaga. A i po različitim izričajima upotrijebljenim u prvoj i drugoj rečenici druge alineje prve stavke § 35. fin. z. sudeći reklo bi se, da se — posve ispravno — nije ni kanila protegnuti snaga zakonskih uredbi, koje se imadu izdati, na već perfektno sklopljene pravne akte. U prvoj se naime rečenici ustanovljuje, da će u danim slučajevima biti zabranjeno »sticati pravo svojine« »bez prethodnog odobrenja i t. d.«, a u drugoj, da će biti zabranjeno sudovima i vlastima »izvršiti prenos takvih prava« stečenih bez prethodnog ministarskog pristanka ili »uzeti učešća u jednom takvom pravnom poslu«. Razlikuju se dakle dva momenta: sticanje i prenos, odnosno inako osnaživanje sticanja po vlasti (izdanje tapije), a pod »sticanjem« se očigledno razumijeva sklopljenje pravnoga posla, pravni n a s l o v, nezavisno od prenosa ili inakoga n a č i n a stečenja. Odlučan je pako za valjanost pravnoga posla samo prvi momenat.

Kako se vidjelo, sudovi su medjutim stvar drukčije shvatili, te su zabranu otudjivanja nekretnih dobara inozemcima stali uzimati kao gotovu stvar, ma da dosele nije izdana ni jedna od predvidjenih uredbi sa zakonskom snagom, — neki možda upravo za to, što sve dosele nije ni jedna takova uredba izdana. Shvatili su nadalje izričaj »sticati«

Digitized by Google

u strogom smislu § 425. o. g. z., kao učinak ne samoga pravnoga naslova, nego i načina stečenja, a posljedak je toga bilo, da se tek zasnovanoj zabrani udijelila već danas ne samo snaga zakona, nego i retroaktivna moć. Složni se pako pokazaše u takovom shvaćanju i sudovi, koji rješavaju zemljoknjižne prijedloge u prvoj, i oni, koji ih rješavaju u drugoj, u slučaju suglasnosti konačnoj molbi.

Krivnja je svakako na nesavršenoj stilizaciji § 35. fin. zakona, kojoj se u ostalom ne treba ni čuditi, uoči li se njegova geneza. Pravosudni se zakoni stvaraju nakon godina mučnoga rada, svestrana proučavanja stručnjaka, opetovanih anketa i t. d., i još uvijek nailaze na kritike i pregovarače; jasno je, da pravosudni zakon — a nesumnjivo takav je i onaj, o kojem se govori — stvoren u atmosferi političke napetosti ne može da se odlikuje savršenstvom zakonodavne tehnike.

Red je na upravnoj vlasti, kojoj je stvar povjerena, da zgodnim sredstvima nastalu pravnu nesigurnost otkloni.

Pokušaj pojmovne definicije staleške države

Napisao dr. T i n t i - H a l p e r A l e k s a n d a r (Beč)

Staleška država je oblik državne organizacije, koji se pojavljuje u današnjici i koji mnogi živo zagovaraju. Jaka psihološka privlačljiva snaga ovoga pokreta sastoji se u okolnosti, što se svi krugovi nadaju, da će u tom obliku državne organizacije moći oživotvoriti svaki svoje posebne poglede na organizaciju javnog života. Radi toga se kojiput i smatra, da je subjektivno naziranje suština staleške države. Djelomice se ta privlačljiva snaga opet ima pripisati činjenici, da se demokratski oblik vladavine iz raznih razloga otklanja i da se traže nove metode stvaranja državne volje, jer se i diktatura ne smatra svrsishodnom.

Pojam staleža je u prvome redu sociološki pojam. Pod njim razumijevamo skupinu osoba, koje imadu jednaku ili sličnu društvenu funkciju, pa su time u izvjesnom smislu medjusobno povezane. Od pojma s t a l e ž a treba razlikovati pojam k l a s e, koja je skupina osoba jednakog ili sličnog ekonomskog stanja. Kako s jedne strane jednakost funkcija nema uvijek kao posljedicu i ekonomsku jednakost (n. pr. poduzeća iste vrste ali sa jačim ili slabijim uspjehom, ili poslodavci i posloprimci istoga poduzeća), i kako s druge strane pripadnici različitih staleža mogu biti jednakog ekonomskoga stanja, to se može zaključiti, da su pojmovi staleža i klase dva kruga pojmova, koji se često presijecaju, što slikovito izraženo, znači da pored vertikalne diobe stanovništva u staleže postoji i horizontalna dioba u različite klase, pa prema tome jednako ekonomsko stanje u izvjesnom smislu izražava poprečnu vezu medju staležima. Uzimaju li za polaznu točku sociološkog ispitivanja bilo momenat funkcionalne pripadnosti bilo ekonomske jednakosti, oba se pojma nalaze u svakoj ljudskoj zajednici, jer su oba osnovni elementi društvene strukture. Uslijed ukrštavanja funkcija, granice medju pojedinim staležima i staleškim potskupinama vrlo su

Digitized by Google

pomične, tako da se pojedini skup osoba ne može sa sigurnošću ubrojiti izvjesnoj staleškoj skupini. To je razlog, da sociološki pojam staleža može postati pravnim pojmom istom onda, kada država pozitivnim zakonima postavi norme za organizaciju pojedinih staleža. U tom slučaju možemo definirati stalež kao skupinu osoba, koje imadu unutar društva jednaku ili sličnu funkciju, a obuhvaćene su na osnovu državne organizatorne norme. Sistematika pojma staleža smatra kao najviši stupanj svoje podjele: diobu staleža na kulturne i ekonomske. Kulturni stalež obuhvaća nosioce kulture, u prvom redu pretstavnike umjetnosti i znanosti. Gospodarskomu staležu pripadaju osobe, koje sudjeluju u raznim gospodarskim procesima. Organizatorna razdioba gospodarskoga staleža ne može se provesti potpuno na osnovu teoretskih pretpostavki, nego se mora osnivati na posebnim prilikama zemlje i njene ekonomske strukture. Tako na primjer austrijski ustav od god. 1934. pozna sedam gospodarskih skupina, koje naziva glavnim skupinama zvanjâ (Berufsstand). To su: poljoprivreda i šumsko gospodarstvo, industrija i rudarstvo, obrt, trgovina i promet, novčarstvo, vjeresija i osiguranje, slobodni pozivi i javna služba. Treba napomenuti, da je potpuno lučenje kulturnih i gospodarskih staleža nemoguće, jer i pripadnici gospodarskoga staleža mogu biti, a u velikoj mjeri to i jesu, nosioci kulture. Radi toga se ne bi moglo rješavanje ekonomskih problema prepustiti isključivo gospodarskomu, a rješavanje kulturnih problema kulturnomu staležu, jer takova organizacija staleža ne bi vodila u dovoljnoj mjeri računa o stvarnosti, već i s obzirom na činjenicu, da je nemoguće izvršiti takovo lučenje problema.

U savremenoj literaturi označuje se staleška država kao zajednica, u kojoj je ostvaren ovaj ili onaj željeni društveni cilj. Kako se ostvarenje izvjesnoga cilja smatra uopće kao glavno obilježje staleške države, to pojam staleške države postaje pojmom državne sadržine. Budući da se želje za uredjenje državne zajednice često jako razlikuju, kako se sad ovo sad ono uredjenje filozofske, gopodarsko političke ili socijalno političke vrste, smatra za svojstveno staleškoj državi, dolazimo već prema tim gledištima do različitih pojmova staleške države. Ali ako se znanost želi uzdići iznad subjektivizma i sociološkog formuliranja te doći do ekzatnoga pravnog pojma, mora na mjesto materijalne sociološke sadržine staviti formalno pravničko obilježje i tražiti bit staleške države u posebnom načinu stvaranja državne volje. U tom smislu se staleška država može definirati kao ona zajednica, u kojoj organizacija stvaranja državne volje ne leži na horizontalnom nego na vertikalnom načelu, budući da svaki pojedini gradjanin može vršiti svoje biračko pravo samo kao pripadnik izvjesnoga staleža i to samo u njemu i po njemu. Na mjesto izbornoga sistema, koji svakomu pojedincu daje pravo glasa bez obzira na pripadnost staležu, dolazi izborni sitem po skupinama osnovan na staležima, u smislu kojega pripadnici jednoga staleža biraju tomu staležu pripadajući broj poslanika za staleški parlamenat.

Digitized by Google

Pojam staleške države je prema tome pojam metode izražen formalnim bitnim obilježjima, unutar kojih stvaranje materijalnoga sadržaja može već prema mjestu i vremenu biti najrazličitije. Iz tog formalnog pojma proističe, da se o staleškoj državi kao takovoj sa državno-političkoga stanovišta ne može mnogo govoriti. Ipak se mogu prosudjivati posljedice, koje neposredno proizlaze iz formalne metode postupka, ali tako da se u pojedinom slučaju može podvrći ocjeni uvijek samo jedan materijalni sadržaj staleške države, ne gubeći pri tome iz vida ekzaktni pravni pojam, koji smatra željeno uredjenje kao pojmovno nužno za staleško državu. Iz organizacionoga načela staleške države neposredno izvire posljedica, da kulturnim ustanovama kao i raznim pozivnim staležima (Berufsstände), pa prema tome i gospodarstvu kao takovomu pripada izravan uticaj na stvaranje državne volje. To pretstavlja značajnu prednost staleške države, koja prednost izvire iz same biti takove države. U demokraciji mogu različite staleške društvene skupine kao takove uzimati učešća u stvaranju državne volje samo putem stranaka. Tu im je otvorena mogućnost, da se same kao stranke organiziraju (n. pr. agrarne stranke). U staleškoj državi naprotiv ne može pripadati uticaj na stvaranje državnih norma jednoj političkoj zajednici volja kao takovoj. Zastupaju li prema tome osobe, koje pripadaju raznim staležima isto mišljenje u kakvom pitanju javnoga života, to se one ne mogu organizirati u stranku, birati zastupnike i time ostvariti svoju volju, nego mogu samo svaka posebno, unutar i kroz svoju posebnu staleško organizaciju, nastojati, da dodje do uticaja na stvaranje državne volje. Ipak se mogu članovi pojedinih staleških skupina, u koliko to odredbe prava udruživanja dozvoljavaju, udruživati u političke zajednice, čime nastaju horizontalni, presječni spojevi medju vertikalno postavljenim staležima. Ovakva politička udruženja, koja se u demokraciji nazivaju strankama, mogu pri stvaranju državne volje u staleškoj državi imati samo moralni uticaj, jer ako bi taj uticaj postao pravnim, ne bi se više moglo u smislu postavljenoga pojma govoriti o staleškoj državi.

Kada se želi staleško državu uvrstiti u jedan od dva tipa donošenja državnoga zakonodavstva, i kada se pita, da li je njen pravni poredak osnovan na autonomnom i heteronomnom načelu, dolazi se do zaključka, da njen sistem norma pretstavlja autonomno načelo. Obzirom na to mogli bi staleško državu označiti kao staleško demokraciju. Staleškoj državi su prema tome imanentne sve one odlike, koje se mogu pripisati demokratskomu sistemu vladavine u njegovom poredjenju sa apsolutizmom. Kada bi se kod organizacije staleške države htjelo uzeti obzira na sociološki postulat, da svakomu pojedinomu staležu treba da pripadne onaj udio na stvaranju državne volje, koji pripada njegovom kvalitativnom značaju, a što bi se moglo postići podjelom mandata u staleškom parlamentu, onda bi bilo izgubljeno bitno obilježje demokratskoga državnog oblika, naime potpuna jednakost uticaja na stvaranje državne volje svih onih, koji imaju biračko pravo. Iz toga razloga se biračko pravo na taj način organizirane staleške države ne bi moglo nazvati jednakim u demokrat-

Digitized by Google

skom smislu, jer je vrijednost glasa pojedinoga glasača različita već prema staležu, kojemu pripada.

Teorija, koja traži kvalitativno brojenje glasova u staleškoj državi ima svrhu, da mjesto demokratskoga pojma slobode, koji se sastoji u jednakom uticaju svih birača na državno zakonodavstvo, stavi staleški pojam slobode, prema kojemu treba da mjera individualne slobode bude funkcija individualne duševne snage. Ovakovo se uredjenje lako može braniti sa teoretskoga stanovišta, i makar kako da izgleda poželjno, kod praktične primjene uslijed nedostatka objektivnih kriterija dovodi do ogromnih poteškoća. Treba dalje napomenuti, da na vrhu staleške države može stajati: koli birani predsjednik, toli i nasljedni monarh. Kada državnomu poglavaru pripada pravno odlučan uticaj na državno zakonodavstvo putem prava sankcije ili prava veta, dolazi se do tipa, koji je nalik ustavnoj monarhiji, a koji se u smislu današnje terminologije može nazvati staleško-autoritativnim.

Vrlo se često susrećemo sa mišljenjem, da bi u staleškoj državi centralno državno zakonodavstvo trebalo zamijeniti autonomnim zakonodavstvom pojedinih staleža, kao što je to bio slučaj u srednjem vijeku, u kojem je svaki pojedini ceh mogao izdavati obavezna pravila za osobe, koje su mu pripadale. Prednost bi toga bila, da bi se svaki predmet rješavao na stručno kvalificiran način. Ali kako je uslijed povezanosti i društvene i gospodarske, koja je u sadašnjici uslovljena raznovrsnim medjusobnim odnosima stanovništva, svaki predmet od važnosti izravno ili neizravno za sve društvene skupine, ovakvo uredjenje nije moguće. Iz toga razloga pojavljuje se u staleškoj državi potreba za jednim centralnim zakonodavnim tijelom, koje bi se sastojalo od pretstavnika pojedinih staleža i koje bi se moglo nazvati staleškim parlamentom. Ovome bi pripadalo pravo izdavati općenite propise (okvirne zakone) u slučajevima, kada bi to izgledalo korisno, dok bi se njihova provedba prepustila staleškim organizacijama. Ipak bi bila moguća izvjesna samouprava i to tako, da bi pojedine ogranke državne upravne djelatnosti vršila staleška samoupravna tijela pod nadzorom države.

Nije manje važan i težak problem organizacije staleške države podjela mandata staleškoga parlamenta na pojedine staleže i pozivne skupine. Ova podjela može se provesti tako, da se broj svakoj staleškoj skupini pripadajućih mandata stavi u stalan odnos prema broju osoba u državi, koji toj staleškoj skupini pripada. Tim putem se dolazi unutar staleške države do primjene demokratskih načela bez obzira na izborni red, jer je vrijednost glasa svakoga glasača bez obzira na pripadnost staležu jednaka. Drugi je način, da se pri podijeli uzmu u obzir kvalitetne osobine. Tako se može u raznim staleškim teorijama često naći zahtjev, koji ide za tim, da se svakoj staleškoj skupini dade onaj udio pri stvaranju državne volje, koji odgovara njenomu značenju za cjelinu. Kod organizatorne provedbe toga načela pojavljuju se poteškoće, budući da nije lahko pronaći apstraktni objektivni kriterij, po kojem bi se mogao prosuditi društveni značaj i gospodarska važnost

Digitized by Google

pojedine staleške skupine. Te skupine su medjusobno isprepletene i u mnogo čem medjusobno ovisne, tako da bi odluka o njihovom značenju bila ovisna o duhu vremena i prema tome osnovana na subjektivno uslovljenim razlozima, pri kojima bi i odnos snaga igrao odlučnu ulogu. Isto tako nalazimo u staleškoj literaturi mnogo zastupano stanovište, da se stvaranje državne volje u staleškoj državi ne bi smjelo prepustiti mehaničkomu načelu brojne većine, nego da bi se moralo voditi računa o kvalitetu mišljenja. Ali koliko god je ispravan taj teoretski zahtjev, da je kvalitet odlučan pri ocjeni vrijednosti glasa, to je ipak organizatorna provedba toga načela skopčana sa toliko poteškoća, da je, ako isključimo očigledne slučajeve, teško doći do jedne objektivne nadležnosti, koja bi ispitivala vrijednost pojedinoga mišljenja. U najviše naime slučajeva iskustvo tek uči, koje je mišljenje bilo ispravno i opravdano. Tako možemo u najboljem slučaju samo nastojati, da kvantitativno načelo većine prema današnjim okolnostima po najboljem znanju i uvjerenju ponešto ispravimo i tako očigledne zablude otstranimo. Kada bi naime htjeli, da načelo kvaliteta potpuno oživotvorimo, došli bi na koncu do apsolutističkoga sistema. Smatramo, da ovdje treba spomenuti, da se diktatorski režimi vrlo često nastoje objektivno opravdati pozivanje na apsolutne kvalitete.

Razdioba mandata u staleškom parlamentu je od najveće važnosti za pojedine staleže, jer od broja mandata, koji pripada izvjesnomu staležu, ovisi i njegov pravni uticaj na stvarno rješavanje društvenih i gospodarskih problema. Iz toga proizlazi, da je ključ za razdiobu mandata u staleškom parlamentu predmet, oko kojega se mnogo prepire u ustavnom životu staleške države. Od kolike je ogromne važnosti broj mandata, saznajemo, kada si predočimo, koliko pojedini pozivni staleži (Berufsstände) imadu najraznovrsnijih interesa i koliko je često korist jedne skupine štetna za drugu. Ako želimo spomenuti najvažnije sukobe interesa, moramo navesti u prvom redu suprotnosti industrije i poljoprivrede. Dok naime industrija radi smanjivanja troškova životnog uzdržavanja radnika (mogućnost smanjenja nadnica) ima interesa, da cijene poljoprivrednih proizvoda budu što niže, dotle su s druge strane visoke cijene pretpostavka za razvoj poljoprivrede.

Poznata je dalje suprotnost izmedju industrije i zanata, na kojoj se nije potrebno posebno zadržavati. Potrebno je zatim ukazati na suprotnosti izmedju trgovine i industrije (n. pr. prodajna skladišta industrije), izmedju trgovine i zanata (prodavanje po obrtnicima neproizvedene robe), te napokon izmedju trgovine i poljoprivrede (poljoprivredne prodajne i konzumne zadruge sviju vrsta). Iz tih suprotnosti interesa proističe nužda za stvaranjem organizacije, koja bi mogla te suprotnosti izjednačavati. To su primjerice za skupine trgovine, zanata, industrije i financije, komore za trgovinu, zanat i industriju. Mora se pored toga imati u vidu, da i jedan pozivni stalež odnosno pojedina glavna pozivna skupina kao takovi ne pretstavljaju potpunu zajednicu interesa, što može da dovede pri izborima za staleški parlamenat do znatnih nesuglasica. Postoji primjerice u poljoprivredi ne mala su-

Digitized by Google

protnost izmedju seljaka, koji se bave pretežno marvogojstvom, i onih seljaka, koji se bave pretežno proizvodnjom žitarica. Znatna je isto tako suprotnost medju poduzećima različitog opsega. U industriji pojavljuju se suprotnosti radi različitosti interesa raznih grana industrije (metalna industrija, tekstilna industrija, ...) isto kao i izmedju raznih proizvodnih stupanja industrijalne proizvodnje (industrija, koja proizvodi, i industrija, koja preradjuje željezo). Svaki pojedini pozivni stalež raspada se ne samo na razne gospodarsko-političke interesne sfere, nego je podijeljen i u socijalnom smislu na poslodavce i radnike. Koliko god izmedju obojih postoji u velikoj mjeri zajednica interesa, činjenica, koju teorija klasne borbe potpuno gubi iz vida, ipak moramo priznati, da izmedju njih postoje znatne suprotnosti interesa naročito u pitanju nadnica. Iz toga razloga potrebno je voditi računa pri stvaranju državne volje o obadvjema skupinama. Jedan način bi primjerice bio, da poslodavci i radnici jednog istog staleža i jedne iste pozivne skupine biraju paritetno jednaki broj poslanika; samo se mora primijetiti, da ovo kao i svako drugo rješenje sadržava znatne teoretske kao i organizatorne probleme. Iz ovoga se može vidjeti, kolike su poteškoće, kada se samo ma i u najmanjoj mjeri povede računa o načelu kvaliteta kod organizatorne provedbe staleške države.

Iz formalno-pravnog ustanovljenja pojma staleške države slijedi dalje, da za stalešku državu nije bitno potrebno izvjesno filozofsko naziranje na svijet. Organizaciona forma staleške države kao takove i filozofska gledanja su potpuno različite skupine pojmova, koje medjusobno ne moraju biti ni u kakvom odnosu. Ipak je za stvaranje materijalne sadržine staleške države od izvjesne važnosti filozofsko naziranje na svijet, jer je na koncu svako ljudsko djelanje ovisno o tom naziranju. Unutar formalnog okvira staleške države mogu biti prema tome zastupane najraznovrsnije sadržajne smjernice. Pitanje je drugih okolnosti, koji će smjer pretegnuti i time doći u mogućnost svoje ciljeve i organizatorno provesti. Tako može primjerice sadržajna organizacija staleške države počivati na kršćanskom naziranju na svijet, pri čem će se svako uredjenje problema javnoga života svoditi na opće osnove kršćanstva. Isto tako može biti odnos pojedinca prema zajednici potpuno različit. Taj odnos može biti, ako se poslužimo sociološkim jezikom, osnovan na univerzalističkim ili na individualističkim načelima. Sociološki pravac, koji poriče individualnu slobodu kao opći temelj organizacije ljudskog društva i koji zahtijeva čvrsto vezivanje pojedinca po staležu odnosno državi, kojoj pripada, koji što više državu diže na metafizički pojam, te koji proglasuje moralnim postulatom bezuslovno i potpuno podvrgavanje pojedinca, nije sastavni dio staleške države, nego je samo jedan od raznovrsnih pogleda na njeno unutrašnje formiranje. Kao što smo pokazali, da jedno stanovito naziranje na svijet nije vezano sa suštinom staleške države, isto tako se ne može tvrditi ni to, da stanovita organizacija gospodarstva pretstavlja obilježje staleške države. Iz definicije proizlazi, da je staleška država pojam državopravni i formalni a nikako sadržajni ili gospodar-

Digitized by Google

s k i. Iz biti staleške države izvire samo činjenica, da različnim pozivnim staležima i prema tome gospodarstvu kao takovomu pripada neposredan uticaj na stvaranje državne volje. Iz toga se ne može povući nikakav logični zaključak o gospodarskoj organizaciji staleške države, jer u njoj postoji mogućnost za svaki oblik gospodarstva. Ovisi samo o gospodarskim čimbenicima i o sociološkim strujanjima, da li će se u staleškoj državi voditi kapitalističko-liberalna gospodarska politika ili će se priteći državnomu ili staleškomu planskom gospodarstvu. Radi toga je s kroz pogrješno, iako se to često čini, pozivajući se na povijesne podatke, konstruirati stanoviti oblik staleškog narodnog gospodarstva na plansko-gospodarskoj osnovi i taj oblik opisivati kao nerazlučan sa staleškim državnim oblikom. U ovakvim mišljenjima možemo prema tome vidjeti samo subjektivne poglede na gospodarsko-političku organizaciju jedne zajednice, odnosno jedne staleške države. Državni i kolektivni zahvati u gospodarsko-politički proces, koji za mnoge pretstavljaju ideal a za druge opet suštu suprotnost idealu, nisu po državnopravnoj instituciji staleške države ni uvjetovani ni isključeni.

Važnu stranu staleške sociologije pretstavlja zahtjev za socijalnim mirom. Budući da do suprotnosti izmedju poslodavaca i radnika dolazi naročito u pitanju nadnica, smatra se, da se sukob njihovih interesa može otkloniti time, da se postavi jedan objektivan kriterij za odredjivanje visine nadnica, na osnovu kojega bi nadnice morale biti pravedne. Koliko god je ovaj teoretski zahtjev bez svake sumnje važan, to njegovo oživotvorenje pretstavlja ogromne poteškoće. Vrlo je teško naime naći objektivan kriterij za pravednost nadnica, jer je pojam pravednosti, kao što dokazuje povijesno promatranje, podvrgnut subjektivnim momentima, koji mogu biti vrlo različiti. S t a l e š k a s o c i o l o g i j a n a j č e š ć e p r o g l a š u j e z a b i t s t a l e š k e d r ž a v e p o s t i g n u ć e s o c i j a l n o g m i r a, pa je staleški pokret u povijesti često nastajao k a o p o k r e t s u p r o t a n b o r b i k l a s a. Po formalno-pravnoj definiciji ne možemo vidjeti bit staleške države ni u kakvom sociološkom postulatu. Ipak smatramo, da je opravdana nada, da će zajednički rad poduzetnika i radnika unutar pozivnih staleža dovesti do tolikoga približavanja njihovih naziranja, da će se iz toga medjusobnoga razumijevanja, koje će neminovno postajati sve veće i veće, stvoriti sam po sebi željeni mir. U izbornoj metodi staleške države nalazimo smjernice za socijalno približavanje unutar izvjesnoga pozivnog staleža, jer se izbornim sistemom staleških skupina jačaju već postojeće veze izmedju poslodavaca i radnika jednoga te istoga pozivnoga staleža (uslijed zajednice gospodarskih interesa nasuprot ostalim pozivnim staležima). Odnosi pako poslodavaca i radnika raznih pozivnih staleža pokazuju istovremeno izvjesno slabljenje. To slabljenje može doći do jačeg izražaja u slučaju, kada se pojave za to i druge pretpostavke (n. pr. nedostatak osjećaja za klasnu borbu) Budući da je na staleškim skupinama osnovani izborni sistem formalnopravnoj definiciji pojma bitna oznaka staleške države, to p r e m a p r i l i k a m a m o ž e b i t i u b î t i s a m e s t a l e š k e d r ž a v e s a d r ž a n o u b l a ž i v a n j e s o c i j a l n i h s u p r o t n o s t i. To

Digitized by Google

je jedna od znatnih socijalno-političkih odlika staleške države. Inače je razvitak socijalno-političkih prilika, kao primjerice uredjenje radnoga prava, potpuno neovisno o staleškom državnom organizacionom obliku.

Gore izvedena formalna definicija pojma staleške države nema samo prednost pravne egzaktnosti, nego ona i isključuje mogućnost, da se u nju uključe subjektivni zahtjevi. Unutar toga formalnog okvira može se na razne načine rješavati njezin materijalni sadržaj. Način rješavanja brojnih filozofskih, gospodarsko-političkih i socijalno-političkih problema može u njoj biti već prema duhu vremena najraznoličniji.

»Odgovor« gosp. prof. dra Čede Markovića »na odbranu predosnove gradj. zakonika«

Osvrt na taj odgovor: napisao Maurović Ivan.

U broju 9. ex 1936. časopisa »Pravosudje« otštampan je članak, kojim sveučilišni profesor gosp. dr. Čeda Marković odgovara na moju, kako on kaže, »odbranu« naše predosnove gradjanskoga zakona. Odgovor je uslijedio brzo i prilično iscrpno, a uz to sa velikom »odrešitošću«. Ja ću replicirati na nj samo sa nekoliko pripomena.

I. — Uvodno veli gosp. M., da se je izmedju njega i mene »otkrio jedan mali nesporazumak«, jer da je on u svojoj kritici imao pred očima samo predosnovu kao takvu, a njezine sastavljače, t. j. komisiju, nije ni jednom riječi spomenuo. Prema tomu se kritika gosp. M-a redaktorâ predosnove zapravo ne bi ni ticala! Preko takve »akribije« gosp. M-a mogu mukom prijeći.

Ali kad je već riječ o nesporazumu, hoću da istaknem, da se iz cijele kritike gosp. M-a jasno vidi, da se u istinu radi o jednom nesporazumu, no taj je sasvim druge naravi i mnogo važniji, jer se tiče bitnih smjernica, prema kojima ima biti izradjen naš budući civilni zakonik.

Taj pak nesporazumak ne postoji — mislim bar — samo izmedju gosp. M-a i mene, već izmedju njega s jedne, a cijele komisije, koja je izradila predosnovu, s druge strane.

Nadalje taj nesporazumak nije malen, već velik, jako velik: cijela provalija medju obim stranama.

Gosp. M. hoće naime, da se načini jedan novi moderni civilni kodeks; komisija je pak zaključila, da se principijelno ostane kod hrvatskoga o. g. z-a od god. 1852. sa slovensko-dalmatinskim novelama od god. 1914.—1916. i da se bez potrebe na tom zakonu odnosno na novelama ništa ne mijenja.

Gosp. M. smatra spomenuto načelno komisijsko stanovište temeljnom pogreškom, istočnim grijehom, odakle sve zlo proizlazi. Komisija pak drži, da je njezino stajalište u danim prilikama jedino moguće i svrsi najshodnije.

Digitized by Google

Gosp. M. u svojoj kritici predosnove o tom komisijskom ishodnom polazištu naprosto ne vodi računa, te n. pr. na str. 397., ad br. 20 svoga »odgovora« naročito ističe: »ne radi se o njem« — t. j. o austrij. o. g. z-u — »budimo s tim jednom za svagda na čisto, nego o budućem gradjanskom zakonu za kraljevinu Jugoslaviju«. Zato on uopće promatra tu predosnovu sa gledišta modernih civilnih zakonodavstva, i ako komisija naglašuje da privremeno treba ostati pri »zastarjelom« austrijskom zakoniku (koji je ali ipak dobar), da uzmognemo čim prije dobiti jedinstveni civilni kodeks.

Kad je pak tomu tako, onda bismo se gosp. M. i ja mogli vijati do »sudnjega dana« — »na zelenu granu« ne bismo došli. To je podjednog razlog, da, barem ja, sa ovim svojim člankom svršavam polemiku sa gosp. M-om.

II. — Za dokaz, da austr. gradj. zakon ne valja i da je bilo pogrešno uzeti ga za osnovu, poziva se gosp. M. na Ungera, napose na njegovu raspravu u XXXI. svesku Grünhutovoga časopisa (»Zur Revision des ABGB«). — Medjutim čuveni prof. gradjanskoga prava dr. Schey, glavni redaktor austr. djelomičnih novela, ocijenjujući austr. o. g. z. veli o njem (Klangov komentar ex 1933., I. str. 16. i sl.) ovo: »Bald aber urteilte Unger selbst milder, bis er schliesslich (1904) dem ABGB das Zeugnis, »glänzender Bewährung« ausstellte und es, »mit dem Masstab seiner Zeit gemessen, ein Meisterwerk« nannte (Grünhut, XXXI, 389). Und das wurde allgemach zur communis opinio (Arnds, Pfaff-Hofmann, Ehrenzweig, Strohal, Wenger, Swoboda); selbst Vertreter radikaler Richtungen (A. Menger, Ofner, Mauczka) bestreiten dem ABGB nicht den Ruhm, dass es seiner Zeit weit voraus war. Beweis dessen, dass das Gesetzbuch von 1811 durch mehr als ein Jahrhundert in Geltung bleiben konnte und noch nach Ablauf des Sekulums von der öst. Juristenwelt gefeiert wurde, obgleich man schon unter dem Zeichen der »Revision« stand. Die zwei Bände der »Festschrift zur Jahrhundertfeier des ABGB« am 1. VI. 1911 erzählen von der Lebenskraft des ABGB.« Tako Schey. Značajno je, da se ovaj pri tom poziva baš na istu netom spomenutu Ungerovu raspravu, iz koje gosp. M. izvodi, da o. g. z. ne valja. I u drugim svojim radovima ističe Schey osobite vrline o. g. z-a (tako u raspravi »Ueber den redl. u. unredlichen Besitzer ex 1898, str. 7—13 i u predavanju ex 1911: »Das öster. allgem. bürg. Gesetzebuch«, str. 1—26). I mnogi drugi autori ocijenjuju veoma povoljno o. g. z.

Mogli bismo gosp. M-u na njegov prigovor i ovo odgovoriti: Istina, Unger je u XXXI. svesku Grünhutovoga časopisa rekao, da onaj, koji je upućen na o. g. z., naliči na liječnika, koji ordinira po starim, požutjelim receptima. Bez sumnje ali je ovaj Ungerov sud o austr. opć. gradj. zakonu odveć oštar. Inače ne bi sigurno Schey u svojim gore citiranim člancima onako pisao o o. g. z-u. Ta prispodoba sa požutjelim receptima »claudicat altero pede« i jest plod piščeve bujne fantazije i njegovoga, njemu svojstvenoga, nastojanja za slikovitost i zornost u izražavanju .Ovakove drastične ekspektoracije nalazimo povišeput u sjajnim djelima ovoga uistinu velikoga jurista. Ali i za njega, usudio bih se reći, vrijedi (i ako to baš na ovom

Digitized by Google

mjestu možda nešto paradoksno izgleda), ona stara: »quandoque dormitat et bonus Homerus«.

Svakako gosp. M. previše izrabljuje riječi U n g e r o v e u prilog svoje tvrdnje. Da je tomu tako, to se vidi, ako malo rasčlanimo odnosna mjesta u U n g e r o v o j raspravi. U. naime kaže i to, da se p o t p u n a revizija austr. o. g. z-a u dogledno vrijeme n e m o ž e o č e k i v a t i (»die Kommission brauchet Jahrzente«), a to zbog mnogovrsnih smetnja, koje sprečavaju potpunu preradbu toga zakona. Te s m e t n j e, koje U. spominje, p o s t o j e i k o d n a s j o š i d a n a s — nakon više od 30 godina (spor izmedju crkve i države u žeindbenom pravu i nesrećne nacijonalne i političke raspre). Nadalje je U. rekao, da p a r c i j a l n a revizija (koju on predlaže) i m a s a č u v a t i s t a r u, p o š t o v a n j a v r i j e d n u z g r a d u a u s t r. g r a d j. z-a (»das alterwürdige Gebäude«). Konačno predlaže U. samo »m o s a i k a r t i g e K o r r e k t u r e n« — promjene u zakonu skroz pozitivne naravi, do kojih ne možemo doći ni s pomoću pravne znanosti i pronalaska prava, i ako pri tom ma kako daleko idemo (v. i »Erläuternde Bemerkungen zu dem Entwurfe ..... des ABGB, str. 57.). Pa i sama U n g e r o v a krilatica, da se provedu u starom z-u »mosaikartige Korrekturen«, znači d a s e m o z a i k n a s l i k a a u s t r. o. g. z-a u c i j e l o s t i s v o j o j n e s m i j e m i j e n j a t i. Prema tomu je i U. za to, da se u dogledno vrijeme ostane u glavnom pri starom zakonu. — Medjutim, i ako je austr. zakon za juristu »ein vergilbtes Rezeptierbuch«, odlučno je, da se sudac može i sa tako starom knjigom dobro poslužiti, kao što je i za liječnika mjerodavno, da je recept dobar, bio on star ili ne.

Prema svemu tomu čini se, da »mjerodavni« nisu baš učinili tako »veliku pogrešku«, kad su nadovezali na naš o. g. z., koji — mimo to — već dugi niz decenija dominira i u daleko najvećem dijelu naše države.*)

---

*) Nakon što sam svršio ovaj članak, dobio sam tri rasprave čuvenih profesora insbruškoga odn. praškog fakulteta gg. G s c h n i t z e r a, R. M a y r a i E. S w o b o d e, koji su dali svoje mišljenje o našoj predosnovi. Te rasprave nalaze se u »Spomenici D o l e n c u, K r e k u, K u š e j u i Š k e r l j u, koju izdaje uz ogromni trud i golemu požrtvovnost odvjetnik g. Dr. J o s i p Š t e f i n o v i ć. G s c h n i t z e r o v a rasprava nosi naslov: »Bemerkungen zum Vorentwurf des bürgerlichen Gesetzbuches für das Königreich Jugoslavien«; M a y r o v a: »Der Vorentwurf des bürgerlichen Gesetzbuches für das Königreich Jugoslavien«; a S w o b o d i n a: »Der Vorentwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Königreich Jugoslawien.«

Evo što ovi odlični pravnici misle o osnovnom pitanju, da li je opravdano, da smo u predosnovi pridržali u glavnom austr. o. g. z.

G s c h n i t z e r veli: »Die Frage, ob neues selbständiges Gesetzbuch oder Beibehaltung des ABGB., lässt sich zwar niemals einhellig entscheiden; doch wird jeder zugeben, dass die von den Redaktoren des Entwurfes getroffene Entscheidung durchaus diskutabel ist und, was ihr an Kühnheit abgeht, durch die grössere Sicherheit des Gelingens wettmacht. Ich halte es daher für richtig die getroffene Entscheidung zu bejahen und mit ihr als Grundlage auf die Durchführung kritisch einzugehen« (l. c. str. 156).

M a y r veli: »Vor die entcheidende Frage gestellt, ob bloss eine Revision oder eine vollständige Reform des bürgerlichen Rechtes vorzunehmen, ob mit anderen Worten das Bestehende zu erhalten und nur nach Massgabe des notwendigsten Bedarfes zu verbessern, abzuändern oder zu ergänzen oder ob ein völliger Neubau aufzuführen sei, tut der verantwortungsbewusste Gesetzgeber, wie es in der Tschecho-

Digitized by Google

III. — Gosp. M. nastoji većinu pojedinačnih izvoda, spomenutih u mojoj »odbrani«, oprovrgnuti i prikazati po mogućnosti neuspjelima. Ja ću se ovdje osvrnuti samo na neke njegove tvrdnje. Na ostale ne odgovaram, jer smatram, da je sasvim dovoljno prepustiti stručnomu čitaocu, da sâm sudi o njihovoj ispravnosti odnosno o neispravnosti. Samo je pri tom potrebno, da on čita ne samo odgovor gosp. M-a, već i moje primjedbe, sve redom onako, kako su u »Mjesečniku« ex 1936. br. 6. i 7. napisane.

Mjesta u odgovoru gosp. M-a, na koja hoću replicirati, jesu slijedeća:

Ad br. 4 njegova članka (§ 324. p-e i član 35. ustava).

Gosp. M. tvrdi, da je § 324. p-e[1]) više no nesavremen, arhaičan; i to zato, jer je vladareva imovina već odavna odijeljena od državne imovine, a to je pravilo javnoga, pisanoga i nepisanoga, prava. Na to primjećujem, da fakat da se pitanje jednakosti vladara sa svakim državljaninom u pogledu imovinsko-pravnom rješava — u raznim varijantama — u novijim i najnovijim zakonima (čl. 11. crnogor. imov. z-a i čl. 35. našega ustava; a u obrnutom smjeru u čl. 57. EGBGB[2]) svakako ne govori za to, da je odnosna ustanova može nazvati arhaičnom.

Nadalje sam u »odbrani« p-e kazao, da »bih rekao, da je to jedna prednost kodeksa, kada se u njem i vladalac u pogledu privatnoga prava načelno stavlja na isti niveau sa svakim gradjaninom.« To mišljenje nalazimo ne samo kod starih autora (O f n e r, I. str. 40.; Z e i l l e r, Kom. I str. 113. i sl. i 134. i drugi), već, možemo reći, i u novoj austr. literaturi. Tako S w o b o d a, Das ABGB im Lichte der Lehre Kants, (str. 88.) promatra dotični § (289. austr., 324. naš) sa gledišta jednakosti pred zakonom. I sam B a r t s c h (kod K l a n g a ad § 289.), koji je inače nesklon §-u 289. o. g. z-a, priznaje mu njegovu važnost, jer da je »time o. g. z. izrijekom priznat kao pravno vrelo za imov. pravo i glede monarha, dok su za ostale dijelove privatnoga prava dopustiva i druga pravna vrela (kućni zakoni)«.

---

slowakei und nun auch in Jugoslawien geschehen ist, trotz aller vortrefflichen Gründe für eine Reform, der Erfahrung eingedenkt, dass das Bessere der Feind des Guten ist, doch wohl gut daran, den bescheideneren, aber aussichtsreicheren Weg der Revision zu wählen, der wenigstens in absehbarer Zeit zu dem ersehnten Ziele der Rechtseinheit zu führen verspricht, was jedenfalls das wichtigste ist.« (l. c. 238).

S w o b o d a veli: »Der Vorentwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Königreich Jugoslawien ist aus dem Bestreben heraus entstanden, eine Vereinheitlichung des Privatrechtes für den ganzen Bereich des Staates zu erzielen. Die Erreichung dieses Zieles wird dadurch erleichtert, dass in den neuerworbenen, früher Teile der österreichisch-ungarischen Monarchie bildenden Gebieten das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch teils mit den Teilnovellen, teils in der früheren Fassung gilt und auch das serbische Gesetzbuch im Wesen nur eine gekürzte Übersetzung aus dem ABGB bildet, dass also die Grundlagen des bürgerlichen Rechtes schon bisher hier wie dort die gleichen waren. In voller Erkenntnis der Wichtigkeit dieser Tatsache und der Vorzüge des ABGB haben sich die Verfasser sorgfältig bemüht, auch im Vorentwurf die Eigenart des bisher geltenden Rechtes aufrecht zu erhalten.« (l. c. str. 65).

[1]) Taj glasi: »I ona imovina vladaočeva, koju on ne posjeduje kao vrhovni glavar države, smatra se kao privatno dobro.«

[2]) Ovaj govori v. »Sonderrechten der souveränen u. gleichgestellten Häusern.«

Digitized by Google

Pitanje, da li je §-u 324. predosnove mjesto u civilnom kodeksu ili izvan njega, je u savezu sa teškom razlikom izmedju norma javnoga i privatnoga prava.[3]) Može se reći, da ni jedna definicija u tom ne zadovoljava, počevši od Ulpijana[4]) do danas. Vidi o tom primjerice Somlovu »Juristische Grundlehre«, str. 485. i sl. Svakako su svi dijelovi pravnoga poretka tako usko medjusobno povezani, da se zapravo ne dadu razlučiti. (V. Austin kod Somló, str. 488., N. 1); stoga se veoma često dešava, da je i u zakonodavstvu javno i privatno pravo jedno sa drugim protkano, te u jednom zakonu usred pravnih zasada, koje uredjuju neki privatno-pravni institut, dolaze norme, kojima nije svrha da unaprijede (fördern) privatnu svrhu (koja prevalira u tom institutu), već opću svrhu, opće dobro. Pfaff-Hofmann. Kom. I. str. 124. Što se napose Somlóvoga razlikovanja javno- i privatnopravnih norma tiče, izgleda mi nekako kao da § 324. p-e spada u domenu norma, koje Somló označuje kao privatnopravne.[5])

Pod gornjim (4.) brojem gosp. M. prigovara § 324. predosnove i načinu, kako se u tom §-u ista predosnova izražava ter, medju ostalim, pita: »što znači riječ posjeduje u §-u 324.?« »Po §-u 341. p-e — nastavlja gosp. M. — »posjednik je, tko ima stvar u svojoj vlasti i, uz to, ima volju da ju kao svoju pridržava.« »Da li u tom smislu vladalac neke stvari« — pita gosp. M. — »posjeduje kao vrhovni poglavar države?«

Ovdje ponajprije ističem, da se ni jedan od mnogobrojnih tumačitelja o. g. z-a nije — koliko mi je poznato — spotaknuo o tu riječ: »posjeduje«. Očito nisu o značenju te riječi na tom mjestu imali nikakove sumnje. Od starijih pisaca Krainz S.[2], str. 195., parafrazirajući § 289. o. g. z-a (naš § 324.), upotrebljuje i sam tu riječ »posjeduje«, bez daljnih skrupula.

Ali i one, koji, poput gosp. M-a, misle pri tom na posjed u smislu §-a 309 o. g. z-a (naš 341.), držim, da mogu podsjetiti na Schey-eve izvode (Klang, Kom. ad § 309. str. 1202. i sl.), u kojima on tumači § 309. o. g. z-a. Schey veli: »So wird für die Zusammenfassung der zwei Elemente »Macht u. Wille« kaum eine bessere Formel zu finden sein als die: der Besitz ist — äussere Erscheinung der Zugehörigkeit einer körperlichen oder unkörperlichen Sache«.

---

3) Pri tom uzimam — povodeći se za Somlóom — da su »Rechtssatz« i »Rechtsnorm« identični pojmovi; nadalje da su i t. zv. bedriffsentwickelnde Rechtssätze«, pod stanovitim pretpostavama, prave norme; kao konačno i to »da u slučaju §-a 324 predleže takve pretpostave. V. o tom pobliže mjesta, citirana iz Somló-a, u mojoj ocjeni nekih §§-a Klang-ovoga komentara u »Mjesečnik«-u ex 1928., br. 8 i 9 str. 383.

4) Publicum ius est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia quaedam privatim (L. § 2 D de iustit. et iure 1).

5) Somló. l. c. str. 486 uči, da je razlika izmedju javno-pravnih i privatnopravnih norma u tom, da privatnopravne norme osnivaju osim obvezatnosti ili ovlasti naprama pravnoj vlasti (Rechtsmacht) još i obvezatnost i ovlast podložnika medju sobom; dok norme javnopravne odredjuju (»setzen«) obvezatnosti ili ovlasti podložnikâ samo prema pravnoj vlasti. Po §-u 324. p-e je vladalac glede svoje imovine u stanovitom pogledu podvržen gradj. zakonu, te time u dotičnim imovinskim odnosima postavljen sa svakim gradjaninom na isti niveau. Ovim je prema Somló-u dana zakon. podloga za »obvezatnost i ovlast« kao kod podložnikâ medju sobom«. V. i Regelsberger, Pandekten, str. 117.

Digitized by Google

Dakle i ako tko drži, da riječ »posjeduje« znači posjed u smislu § 341. (309.), ne dolazimo do apsurditeta, do kojega mislim da gosp. M. drži da moramo doći, ako ta rieč ostane u § 324. Vladar »posjeduje« stvar, to bi prema tom shvaćanju imalo naime značiti, da se on nalazi u takovom odnosu prema njoj, da izvanjski izgleda, da mu ona pripada (»dass sie ihm zugehört«). Titul (zakonski naslov) za takvo posjedovanje bila bi okolnost, da subjekt posjeda drži tu stvar kao vladar (u svojstvu vladara). Dakako da vladar kao takav može imati pravo na stvar, koja nije u njegovom, već u tudjem posjedu.

Zato sa svoje strane mnijem, da se na tom mjestu riječ: »posjeduje« uopće nema uzeti u tehničkom smislu kao terminus technicus. Već Unger (S. I. str. 81.) veli, da riječi u zakonu imadu ono značenje, koje odgovara juristićkom tehničkom govoru, ali samo u dvcjbi (u koliko ne proizlazi drugo iz načela logične interpretacije). O tehničkim izrazima u zakonu vidi i Ehrenzweig, S.[6], str. 69. a i Pisko kod Klanga I, str. 112. Ako je naša komisija — kao što u »odbrani« str. 280. i sl. rekoh — i nastojala, da se čuvaju juristički termini, na tom mjestu, mislim, nije bilo baš potrebno dirati u tekst o. g. z-a.

Dakako da način izražavanja o. g. z-a, a prema tomu i naše p-e, nije uvijek idealan (V. Pfaff, Codex Theresianus u. seine Umarbeitungen u. Jur. Blätter ex 1887. str. 488. i Schey kod Klanga I. str. 1200. i sl.). Medjutim potpuno i svagdje usčuvati terminologiju, jedva kome uspijeva. V. Huber u Schweiz. ZGB, Erläuterungen zum Vorentwurf str. 16. I upravo do ekscesa pedantni redaktori njemač. BGB (što se terminologije tiče) čine u tom pogledu — baš glede terminologije posjedovnih odnosa — iznimku i odstupanje (Planck, Kom. IV. 3. sv. str. 34.).

Još nešta savezno § 324. p-e! Na str. 279 »odbrane« sam rekao: »za § 324. p-e veli gosp. M., da je izlišan, a gore je rekao da je arhaičan. Arhaičnost i izlišnost su dva pojma, koja se ne pokrivaju. Moglo bi se možda reći, da je taj propis izlišan, jer se već u ustavu spominje.« Na to odgovara gosp. M.: »Maurović misli, da je u predavanju učinjena pogreška. Naime, na jednom mjestu je rečeno, da je § 324. arhaičan, na drugom da je izlišan, a arhaičnost i izlišnost su dva pojma, koja se ne pokrivaju.« Gosp. M. napose naglašuje: »Jeste, ti se pojmovi ne pokrivaju, ali se i ne isključuju. Pored toga što je arhaičan, § 324. je i izlišan.« Na to repliciram: time, da sam rekao, da su arhaičnost i izlišnost dva pojma, koja se ne pokrivaju, nisam kazao, da se oni isključuju. Kada bih to potonje mislio, ne bih hotice izabrao riječi »ne pokrivaju se«. Po tom nisam ni mislio, da je u predavanju gosp. M-a učinjena u tom pravcu pogreška. Ja samo ne dopuštam, da je § 324. p-e arhaičan, ali dopuštam, da je s obzirom na čl. 35. ustava event. izlišan.

Ad br. 6[6]) (»Još manje može kogod sebi prisvojiti obalsko pravo«).

Predosnova je na koncu §-a 410., koji govori o nalaženju izgubljenih stvari, rekla: »Još manje može kogod sebi prisvojiti obalsko pravo«. Gosp. M. veli: »I to brani Maurović, kao da nije već odavno

[6]) Kod g. M-c (na str. 392) griješkom pod br. 7.

Digitized by Google

ukinuto obalsko pravo!« Gosp. M. tumači, u čem sastoji to obalsko pravo, te kaže, da je sada ovo pravo u svim civiliziranim državama ukinuto. Za potvrdu toga pozivlje se pak na Mayerov Konversationslexikon. Svakako je Konversationslexikon jedno »vrelo«, na koje se pravnici ne običavaju pozivati. A čemu pozivati se na »Konversationslexikon« (l. c.), kada je baš §-om 388. o .g. z-a, t. j. našim §-om p-e zabranjeno obalsko pravo? Ukidanje toga prava je još i u novijim državnim ugovorima ugovarano. V. Krainz[5], § 202. u i kod N. 8 i Ehrenzweig[6], § 202., N. 10. Nadalje Schey-Manz, 21. izd. (ex god. 1926.) ad § 388. o. g. z-a.

Ni u novom zakonu ne će biti s gorega, da se ta zabrana opetuje. Česi su je izostavili, jer su mišljenja,[7]) da se tu radi samo o morskoj obali. I Planck IV. izd. ex 1920. ad § 965. str. 445. br. 4.) spominje u svom komentaru »die besonderen Vorschriften der Strandungsordnung «i veli, da su njemački propisi od 17. V. 1874. »über Seeauswurf u. strandtriftige Gegenstände« ostali na snazi a poziva se pri tom na čl. 32. EGDBGB.

Ne može se dakle reći da spominjanje obalskoga prava spada u »roportarnicu«. Napose sumnjam, da je shvaćanje naših primoraca takvo, da je zabrana prisvojenja obalskoga dobra naprosto suvišna.

Ad br. 7. i 8. (§ 520. i § 1077.).

Radi se ovdje o pasusu: »nošen od ljudi« u §-u 520. i o »službama po svojstvu dobra« (§ 1077.). U oba slučaja ne može si čitalac iz odgovora gosp. M-a stvoriti potpunu i ispravnu sliku onoga, što sam ja rekao o tom u »Mjesečniku« ex 1936. str. 270. i sl. (br. 4. i 5.).

Ad br. 9. (§§ 1127. i 1261.).

Ovdje spomenute §§ 1127. i 1261. preuzela je p-a iz 3. austr. djelomične novele. Gosp. M. veli, da smo kod § 1261. p-e spustili iz vida § 1127. p-e. To može mirno gosp. M. reći meni, ali mi je teško vjerovati, da se isto dogodilo ljudima sa onim juristićkim kvalitetima, koji se moraju priznati redaktorima austr j. djelomičnih novela. Zato sam kušao obraniti njihovu redakciju, naročito za naše zakonodavstvo. Gosp. M. tvrdi »brevi manu«, da to znači braniti nemoguće stvari.

Ad br. 10. (Ničija subjektivna prava).

Nisam nigdje rekao, da su prava koja nam pripadaju, ničija; ali sam rekao: »u slučaju da napustimo posredujuće pravo, nastaje prolazna neodredjenost«. Gosp. M. pita: »neodredjenost koga ili čega? Iz neodredjenosti subjekta prava ne izlazi da je pravo ničije«. Ehrenzweig 6, § 40. veli: »Bequem ist die Annahme zeitweiliger Subjektlosgkeit bei den gebundenen Rechten. Wenn ein Grundstück herrenlos ist, sind die damit verbundenen Rechte subjektlos. Ebenso ist die Forderung die mit dem Inhaberpapier verknüpft ist, so lange subjektlos als es herrenlos bleibt.«

Svakako ima mnogo učitelja prava, koji dopuštaju mogućnost »subjektloser Rechte« (Windscheid, Köppen, Demelius, Schirmer, Bruns, Brinz, Unger, Regelsberger, Krainz i dr.): v. Ehrenzweig. l. c. Za takva prava se pak može reći, da su ničija. To slijedi i iz izlaganja gosp. M-a kad veli: »za koga su-

---

[7]) Sporno. V. Ofnerove protokole I. str. 260., § 117.

Digitized by Google

bjektivnih prava nema bez subjekta prava, za njega ne mogu postojati ničija prava«. A za onoga, za koga ima takvih prava? (Unger, Erbrecht, § 7, N. 5 veli... ein solches subjektloses Recht, das nicht nur nicht einem Willensfähigen, sondern gar niemand zusteht...) Ne može se po tom reći, da govoriti o ničijim pravima, znači nešta »neverovatna« tvrditi.

Ad br. 11. (Vanbračno srodstvo).

Djed i nezakoniti sin njegovoga sina su vanbračni srodnici, a nisu i ne postaju bračni srodnici, i ako je pozakonilac (sin djedov) legitimirao to dijete per rescriptum principis.

Krasnopolski, Familienrecht str. 237. veli: »die Legitimation per rescr. princ. begründet ein Familienverhältnis nur zwischen dem Legitimierenden und den Legitimierten. In Rücksicht auf die anderen Familienmitglieder (nicht bloss auf die Aszendenten des Vaters) hat diese Begünstigung keine Wirkung, d. h. zwischen ihnen und dem Legitimierten entsteht kein Familienverhältnis. A. Ehrenzweig, S. 6, str. 199. kaže: »die Ehelicherklärung begründet ein Familienverhältnis nur zwischen Vater und dem Kinde. Gegenüber dem väterlichen Verwandten entsteht kein eheliches Verwandschaftsverhältnis.«

Ad br. 15. (Naslov i osnov).

Gosp. M. na koncu ove svoje primjedbe veli, da sam točno shvatio njegovo mišljenje, da je trebalo reći u čem sastoji »osnov«. No gosp. M. izostavlja odnosno ne osvrće se na moju tvrdnju, koja odmah iza toga slijedi, naime da je »osnov« kod raznih prava tako različit, da bi se jedva dala postaviti općenito zadovoljavajuća definicija.

Ad br. 20. (Priznanje dokazanoga duga).

J. M. tvrdi (str. 397), da § 665. p-e sadržaje jednu besmislicu (»nasljednik mora priznati dug, koji je ostavilac točno označio ili koji je legatar dokazao«). Uvjeren sam, da g. M. ne bi nikako ni za našu p-u postavio takvu tvrdnju, da je proučio literaturu, na koju se pozivam u svojoj »odbrani« (str. 276), a možda još i Anders-ov »Grundriss« (»Erbrecht«, II. izd., str. 89).

Ad br. 21. (Dobri običaji).

Ja velim: »razlika je — rekao bih — izmedju gosp. M-a i drugih učitelja prava u tom, što drugima povreda dobrih običaja pretpostavlja »Sittengebote«, a gosp. M-u faktične običaje. Gosp. M. dodaje: ali »— i moral«. No je li ono. što gosp. M. u »dobrim običajima« traži pored običaja — moral? Nadalje povreda običaja i morala nije, po shvaćanju mnogih, još povreda »dobrih običaja«, ako povreda ovih, po spomenutom mišljenju, pretpostavlja povredu »der Sittengebote«, a ne povredu faktičnih običaja.

Ad br. 27. b) (Jezik).

Ja sam rekao (str. 280.), da smo se, što se jezika u z-u tiče, mi »prečanski ljudi borili... da se čuvaju tehnički termini, da... u tom ne bude zbrke.« Na drugom mjestu pak (str. 276.) kazao sam, da p-a ne rabi izraz »zahtjev« kao »terminus technicus«, da dakle on u p-i, kao i u o. g. z-u, dolazi u višekratnom značenju. — Gosp. M. tvrdi,

Digitized by Google

da je uslijed toga »zbrka s njim neosporna«, dakle da i naše nastojanje (»borba«) nije imalo potpuni uspjeh. — Dvojim da bi ta »zbrka« bila manja, da smo pokušali svagdje lučiti »zahtjev« od »prava«, dakle operirati sa jednim pojmom, glede kojega je teorija još daleko od toga, da se složi odnosno njegovoga bivstva (Regelsberger, Pandekten str. 213.). I ako ga novija pravna znanost i zakonodavstva rado rabe, ipak ima »zahtjev« mnogostručno značenje (Dernburg, P. 8. izd. I. str. 66.). Windscheid je prvi pokušao pojam »zahtjeva« točnije odrediti i uvesti ga u nauku. Dernburg (l. c. N. 6) veli, da to nije bilo u korist njem. prava. Konačno treba napomenuti, da je kod kodifikacije njem. z-a bilo uglednih jurista »die die Verwendung des Begriffes »Anspruch« tadelten« (Reinhold, Pfaff, Rochol, Hachenburg; v. »Zusammenstellung« VI. str. 184. i sl. V. još o tom: Gierke na dva mjesta, Hanausek, F. Meyer, Bähr, Ihering, Schilling, Fischer, Hölder; Zusammenstellung« I str. 212. i sl.).

Ad br. 20. (Šteta, naknada štete, slučaj).

Gosp. M. se obara i na moju »odbranu«, što u pogledu revizije odštetnoga prava (30 pogl. drugoga dijela o. g. z-a) nismo išli dalje od austr. novelista. Ovdje — medju ostalim veli on —: »ako će se već poznata sporna pitanja ostaviti teoriji i praksi, zašto njima ne ostaviti i sve ostalo? Drugim riječima, da li je u skladu sa ciljem zakonodavstva, da zakonodavac svijesno za ljubav svoga komoditeta održava nesigurnost pravnoga saobraćaja?« — Prije svega moram ovdje naglasiti, da nisam na tom mjestu (v. str. 272.) rekao: »...i prepusti njihovo pitanje...«, već sam kazao »... a prepusti potanje njihovo ustanovljenje...« Nadalje: gosp. M. pita: ‚kako ste mogli ostaviti ne riješena neka poznata sporna pitanja odštetnoga prava?« — I opet stara pjesma! Temeljni plan p-e, glavne smjernice, prema kojima je ona sastavljena, ne tiču se gosp. M-a ništa. Predbacivanje komoditeta je ovdje naročito deplasirano, pošto se je komisija — da je to to smatrala uputnim — mogla baš ovdje lahko i komodno poslužiti češkim osnovama ili pak Randinom osnovom revizije 30. pogl. II. dijela o. g. z-a. Konačno držim da, u savezu sa svim tim predbacivanjima na račun redaktora, mogu podsjetiti na jedno mjesto iz Lenelovoga rektorskoga govora ex 1896., držanoga na sveučilištu u Strassburgu (»Das bürger. Gesetzbuch u. das Studium des römischen Rechts«): »Laik se tuži« — veli Lenel — »na nebrojene jur. kontroverze i očekuje od zakona, da ih uklone. No svaka kodifikacija dovršava, istina, dobar broj tih prijepora, ali, kako iskustvo uči, žalibože ne, a da ne stvori jednaki broj novih sporova. Jer svaki zakonik je pun nejasnoća, protuslovlja, lakuna i drugih nedostataka; ne možda uslijed slabosti svojih sastavljača, već zbog granica ljudskoga predvidjanja. Samo valjana jurisprudencija može svladati sve te teškoće«. (l. c. str. 6. i sl.). Ako je pak tomu tako, t. j. ako je svaki zakonik, po Lenelu, pun nejasnoća, protuslovlja, lakuna i ostalih nedostataka, onda je zahtjev gosp. M-a, da p-a mora biti takva da bude pogodna, »da budućim pravničkim generacijama posluži kao pravna i jezična čitanka« (str. 396.) — jedna »utopija«.

Digitized by Google

IV. — Povod da sam reagirao protiv predavanja gosp. M-a, bila su ona, ne baš malobrojna, mjesta u njegovom predavanju, gdje gosp. M., rekao bih, možda i nehotice prikazuje sastavljače p-e — ako ih i ne spominje — u lošem svijetlu. To su naročito oni njegovi »apercus-i«, koje sam u Mjesečniku str. 280. (ex 1936.) naveo.

Ja sam — nastojeći da ni malo ne povrijedim gosp. M-a — rekao, da mi se ovakav način kritiziranja čini malo čudnovat. Da će gosp. M. ostati — i nakon moje »odbrane« — pri svojim izvodima, koji rade o meritumu stvari, to sam, dakako, znao unaprijed. Velika većina profesora su u tom pogledu više manje jednaki, te sam stoga i očekivao njegov odgovor. Ipak sam se ali — otvoreno govoreći — nadao, da će gosp. M. u tom svom odgovoru nastojati ublažiti nepovoljan utisak, koji su one njegove riječi morale, mislim, učiniti na sastavljače p-e. Ali u tom sam se grdno prevario. Iz svršetka odgovora gosp. M-a (str. 401.) proizlazi, da je on duboko uvjeren, da je to najblaža forma, kako treba govoriti o radu ljudi, koji su postupali onako neodgovorno kao redaktori predosnove (»za ljubav svoga komoditeta«, veli gosp. M. na str. 398.). — O drugim »oštrinama« u odgovoru gosp. M-a ne ću ni da govorim.

Gosp. M. stavio je na čelo svomu »odgovoru« kao motto ove Gierkove riječi: »Und zuletzt dient jeder am besten der Sache, wenn er seine innerste Ueberzeugung rücksichtlos und so wie es ihm ums Herz ist, ausspricht.« Gosp. M. očito drži, da bez njegovih »apercus«-a ne bi došlo do izražaja njegovo najdublje uvjerenje, a ni ono što mu je na srcu. — Habeat sibi!

O povratu i realnom sticaju

Napisao dr. Katurić Jovan, apelacioni sudac u Novom Sadu.

U austrijskom kaz. zakonu su bile iscrpljivo označene sve one okolnosti, koje su se smatrale otežavne ili olakšavne, te je sud prama njima odmjerivao za krivično djelo kaznu u granicama zakonskoga propisa. Izmedju otežavnih okolnosti je bio naveden i povrat (Rückfall) koji se je sastojao u tome, što je optuženi već bio osudjen za jedno kriv. djelo ma koje vrsti, koje se goni po javnoj ili privatnoj tužbi ili koje se kažnjava kaznom lišenja slobode ili novčanom kaznom, pak je opet počinio drugo kriv. djelo iste ili različite vrsti bez obzira na razmak vremena počinjenja izmedju jednoga i drugoga krivič. djela. Prama tome povrat je bio kod svake vrsti krivič. djela otežavna okolnost, a samo kod kradje je bio kvalifikujući momenat.

U madjarskom kaz. zakonu nisu bile iscrpljivo navedene te okolnosti, a niti približno, nego su se u pojedinim slučajevima uzimale u obzir pri odmjerivanju kazne, te ako su bile pretežnije otežavne okolnosti, onda se je odmjerivala maksimalna kazna, predvidjena za to kriv. djelo, ili približno maksimalnoj, a ako su bile pretežnije olakšavne okolnosti, onda se odmjerivala minimalna kazna, predvidjena za to djelo, ili približno minimalnoj — dakle i ovdje u granicama kazne propisane za to krivično djelo. Sudska praksa je smatrala povrat

Digitized by Google

(kažnjen predživot) kao otežavnu okolnost, a kvalifikovani povrat je postojao kod kradje (§ 338.), razbojništva (§ 349.), pronevjere (§ 357.), jatakovanja (§ 371.) i prevare (§ 381.).

Ni u našem kriv. zakoniku nisu iscrpljivo navedene te okolnosti, nego je samo općenito rečeno u § 70., da će se kazna odmjeriti prama stepenu krivične odgovornosti učinioca, a pri tom će se uzeti u obzir sve okolnosti, koje utiču, da kazna bude veća ili manja, a izmedju ostalih oklonosti spominje se i raniji život učiniočev, pod kojim se ima razumijevati, da li je već bio kažnjen ili ne. Stoga bi se i po našem kriv. zakoniku povrat imao smatrati otežavnom okolnošću. No kako za povrat postoji jedna posebna ustanova u § 76. k. z., to se on ima smatrati kvalifikovanom težavnom okolnošću, a samo u koliko ne postoje uslovi iz § 76. k. z., imao bi se uzeti u obzir kao otežavna okolnost kod odredjivanja krivično-pravne odgovornosti. Inače povrat iz § 76. k. z. nije istovjetan sa povratkom iz austrijskoga i madjarskoga kaz. zakona. Ustanova iz § 76. k. z. razlikuje dvije vrsti povratka: prost i poseban. P r o s t p o v r a t postoji, ako je netko bio osudjen za kakvo umišljeno kriv. djelo na kaznu lišenja slobode (robije, zatočenja, strogoga zatvora ili zatvora) ,pa za pet godina od dana, kada je tu kaznu sasvim ili djelomično izdržao, ili ako je bio zadržan u zavodu za izvršenje mjera bezbjednosti, pošto je iz ovoga otpušten, opet učini kakvo umišljeno kriv. djelo (1. od. § 76. k. z.) ma koje vrsti i takovo, koje se goni na privatnu tužbu bez obzira, da li je za to kriv. djelo propisana kazna lišenja slobode ili novčana kazna. P o s e b a n p o v r a t pak postoji, ako je netko bio osudjen za kakvo umišljeno kriv. djelo na kaznu lišenja slobode (robije, zatočenja, strogog zatvora ili zatvora), pa za pet godina od dana, kada je tu kaznu sasvim ili djelomično izdržao, ili ako je bio zadržan u zavodu za izvršenje mjera bezbjednosti, pošto je iz ovoga otpušten, opet učini kakvo umišljeno kriv. djelo, koje je poteklo iz jednorodnih pobuda sa ranijim djelom (2. od. § 76. k. z., n. pr. iz koristoljublja pri utaji, prevari) ili iz iste mržnje prama izvjesnomu licu ili iz strasti i slično, ili n. pr. dvije kradje i t. d. Ustanova povrata ne važi za nehatna djela, jer oba krivična djela moraju biti umišljena. Stoga ako je samo i jedno kriv. djelo učinjeno iz nehata, nema povrata, te se ne će moći primijeniti § 76. k. z., ali će se moći uzeti to ranije osudjivanje u obzir kao otežavna okolnost kod odredjivanja krivično-pravne odgovornosti za kasnije kriv. djelo.

Isto tako ne važi ni za uslovnu osudu po § 65. k. z., jer se uslovna kazna, koja nije izdržana i koja se nije mogla izdržati, po tom paragrafu ne može nikako doći u obzir prilikom ocjenjivanja pitanja, da li su kasnija djela izvršena u povratu, nego može doći u obzir samo primjena § 66. k. z., po kojem se ima narediti opozivanje uslovne osude i naredjivanje, da se izrečena kazna po uslovnoj osudi izdrži, kao što ne važi ni za disciplinsku osudu u smislu 1. od. § 69. k. z.

Osudenici, koji za vrijeme izdržavanja kazne učine kakvo kriv. djelo, za koje zakon propisuje strogi zatvor ili zatvor do jedne godine ili novčanu kaznu, kaznit će se po upravniku zavoda disciplinski po §§ 53., 54. i 55. zak. o izvršivanju kazne lišenja slobode (1. od. § 69. k. z.).

Digitized by Google

Razumije se, da ne važi ni za onoga, koji je već osudjen na vječitu robiju, jer takav osudjenik mora da izdržava kaznu sve do svoje smrti, a to se vidi iz 3. od. § 69. k. z., po kojem će osudjenik na vječitu robiju, koji učini jedno teže kriv. djelo od onoga, predvidjenoga u 1. od. § 69. k. z., biti kažnjen od nadležnoga suda sa pooštrenjem ostatka kazne prama disciplinskim propisima, navedenim u 3. od. § 20. zak. o izvršivanju kazne lišenja slobode, a samo će se moći osuditi na smrtnu kaznu, ako je za odnosno kriv. djelo ta kazna propisana. Kao glavni uslov za primjenu § 76. k. z. osim umišljaja obaju krivičnih djela zakon propisuje, da je drugo kriv. djelo izvršeno u razmaku vremena od pet godina po izdržanoj ranijoj kazni, što znači, da ako je drugo kriv. djelo učinjeno po isteku pet godina, računajući od dana sasvim ili djelomično izdržane kazne po ranijem izvršenom krivičnom djelu, ili ako je bio osudjeni zadržan u zavodu za izvršenje mjera bezbjednosti po izdržanoj ranijoj kazni od dana otpusta iz ovoga zavoda, nema povrata u smislu § 76. k. z., ali se zato to ranije osudjivanje može uzeti u obzir kao otežavna okolnost kod odmjeravanja krivično-pravne odgovornosti pri drugom učinjenom kriv. djelu, a to isto važi i za slučaj, ako osudjeni nije još sasvim ili djelomično izdržao kaznu, izrečenu za ranije kriv. djelo, odnosno nije još bio otpušten iz zavoda za izvršenje mjera bezbjednosti, u koliko se ne bi primijenili propisi za realni sticaj (§§ 62. i 64. k. z. u vezi sa § 286. k. p.).

Mnogi sudovi u tom pogledu pogrješno postupaju, kada u dispozitivnom dijelu presude primjenjuju § 76. k. z., a u obrazloženju kod odmjeravanja kazne uzimaju u obzir povrat kao otežavnu okolnost, jer je na tome već zasnovana primjena, pa se ista ta okolnost pri odmjeravanju kazne ne može još jednom uzeti u obzir kao otežavna okolnost, kao što se ni realni sticaj ne može uzeti u obzir kao otežavna okolnost, jer je za nj mjerodavan § 62. k. z., koji ustanovljuje povišenje zaslužene najteže kazne.

U pogledu kažnjavanja povrata u smislu § 76. k. z. propisi su različiti. Prost povrat mora se u smislu 1. od. § 76. k. z. kazniti strože, razumije se u granicama kazne, propisane za to krivično djelo, dok u slučaju posebnog povrata nije sud vezan za najveću mjeru, koja je za kriv. djelo propisana, nego može izreći najviše dvostruku propisanu kaznu, ali se ni tada ne može preći 20 godina robije ili zatočenja ni pet godina strogoga zatvora ili zatvora (2. od. § 76. k. z.) isto kao i kod realnoga sticaja (2. od. § 62. k. z.). Doduše u 2. od. § 76. k. z. nema spomena o tome, da će se strože kazniti, ali se razumije po sebi, da je sud dužan strožu kaznu izreći, kad se čak daje ovlaštenje sudu, da izreče kaznu dva puta veću, nego što je propisana u zakanu za odnosno kriv. djelo. Stoga je u oba slučaja sud dužan izreći strožu kaznu, kada primijeni § 76. k. z. (obavezno izricanje strože kazne), dok će u posebnom povratu osim toga sud imati fakultativno pravo, da izreče kaznu i preko propisane mjere za kriv. djelo, ali najviše dvostruku kaznu od najveće propisane sa graničenjem trajanja prama 2. od. § 37., 1. od. § 38. i 1. od. § 39. k. z.

Propis § 76. k. z. kao opći propis iz općega dijela kaz. zakonika ima se primijeniti za sve slučajeve umišljenih kriv. djela, predvidje-

Digitized by Google

nih u posebnom dijelu kriv. zakonika, za sve delikte iz zakona o štampi (čl. 89. zak. o štampi), kao i za sva kriv. djela iz sporednih zakona sa krivično-pravnim naredjenjima, koliko sami dopuštaju primjenjivanje općega dijela kriv. zakonika. Ali izuzetno u kriv. zakoniku postoje naročiti propisi za povratna kriv. djela, koji se ne slažu potpuno sa § 76. k. z., po kojem se sud pri odmjeravanju kazne nema pozivati na te propise, nego ima da odmjeri kaznu po tom naročitom propisu, ako ustanovi da postoji povrat.

U smislu § 158. k. z., tko iz odvratnosti prama poslu, u skitnji, bludničenju, prosjačenju ili u profesionalnoj kocki provodi vrijeme, kaznit će se zatvorom do godinu dana, a ako je jedno lice bilo već osudjeno zbog ovakvog prestupa, pak opet u skritnji, bludničenju ili prosjačenju učini ma koje kriv. djelo, za koji se goni po službenoj dužnosti, sud će presudom izreći, da se poslije izdržavanja izrečene mu kazne ima uputiti u zavod za rad kao opasno za javnu bezbjednost, ako nadje, da je sklono vršenju kriv. djela a sposobno za rad (§ 52. k. z.).

U smislu 3. od. § 58. k. z. u slučajevima, u zakonu naročito propisanim (§§ 220., 264., 268., 350., 353. k. z.) može se presudom izreći zabrana vršenja izvjesnoga poziva ili zanata za svagda u slučaju povrata, t. j. ako je dotično lice počinilo opeet isto kriv. djelo.

U smislu 2. od. 5. br. § 167. k. z. tko se nalazi u povratu (1. od. § 76. k. z.) zbog umišljenog lišenja života kakvog lica po 1. od. § 167. k z., kaznit će se smrću ili vječitom robijom, t. j. po 2. od. § 167. k. z. mjesto po 1. od. § 167. k. z., za koji je propisana kazna vječite robije ili robije najmanje 10 godina.

U smislu § 343. k. z., tko pri prodaji lažno mjeri, kaznit će se zatvorom do 6 mjeseci ili novčano do 5000 dinara, a u slučaju povrata, kaznit će se strogim zatvorom do 2 godine ili novčano do 20.000 D.

Svi ovi iznimni slučajevi povrata imaju se smatrati kao modifikovani odnosno kvalifikovani povrati i imaju se kazniti samo onda, ako je to drugo kriv. djelo učinjeno u razmaku od pet godina od dana, kada je kazna po ranijem učinjenom djelu sasvim ili djelomično izdržana odnosno po otpustu iz zavoda za izvršenje mjera bezbjednosti ili po naplati novčane kazne (slučaj § 343. k. z.), jer se inače ne će smatrati kao učinjenim u povratu.

Da je razmak roka od pet godina mjerodavan i za kvalifikovane povrate, vidi se i iz toga, što se 2. od. 5. br. § 167. k. z. u zagradi pozvao na 1. od. § 76. k. z., koji rok ne vrijedi za slučajeve kvalifikovanih ponavljanja spomenutih u posebnom dijelu kriv. zakonika (§§ 315., 317., 362., 363., 364. k. z.).

Pri postojanju povrata nije isključeno primjenjivanje §§ 71. do 74. k. z., jer je sud pri odmjerivanju kazne dužan uzeti u obzir ne samo otežavne nego i olakšavne okolnosti prama § 70. k. z.

Dužnost će stoga biti presudnog suda, da radi točnog ustanovljenja povrata, kad ima znanja o tome, da je optuženi bio ranije osudjivan, uvijek dobavi po službenoj dužnosti odnosne krivične spise, iz kojih se može točno uvjeriti, zbog kojega kriv. djela je optuženi bio osudjen, da li i kada je kaznu izdržao odnosno da li je bio otpušten iz zavoda za izvršenje mjera bezbjednosti i koliko je vremena prošlo

Digitized by Google

od dana izdržavanja kazne odnosno od dana otpusta iz zavoda za izvršenja mjera bezbjednosti, ako se pretsjednik vijeća nije već postarao, da za glavni pretres dobavi te spise (4. od. § 215. k. z.) pri odredjivanju dana za glavni pretres. Iako to u zakonu nije izričito propisano, nameće se sama po sebi ta dužnost, jer samo iz krivičnih spisa presudni sud može točno ustanoviti, da li postoji povrat ili ne, a koja okolnost igra vrlo važnu ulogu kod odmjerivanja kazne.

Na pravnom području apelacionoga suda u Novom Sadu je jedan prvostepeni zborni sud osudio nekoga optuženika zbog pokušaja umišljenog lišenja života iz 3. od. 1. st. § 167. k. z., počinjenoga dana 4. lipnja 1932., primjenom §§ 70. i 76. od. 1. k. z. na četiri godine robije, ustanovivši pogrješno kao činjenicu na osnovu samoga priznanja optuženoga, da je optuženi za ranije umišljeno kriv. djelo kradje izdržao kaznu (1931.), pak da prama tome od dana izdržanja kazne nije proteklo pet godina propisanih za povrat. Optuženi je protiv takve presude uložio reviziju zbog formalnih i materijalnih povreda zakona, ali je kasacioni sud tu reviziju odbacio, te je ta presuda postala pravnosnažnom. Kada je pravnosnažno osudjeni podnio zahtijev za ponavljanje kriv. postupka, navodeći, da je po napadnutim presudama bila njemu odmjerena kazna primjenom 1. od § 76. k. z., iako ne postoji povrat, jer je on doista bio osudjen za kradju na mjesec dana zatvora još 1931., ali da je kaznu izdržao tek 22. ožujka 1933. — dakle poslije nego je izvršio krivično djelo iz 3. od. 1. st. § 167. k. z. U dokaz toga priložio je otpusni list zatvora i pozvao se je na dotične krivične spise, koje dokaze prvostepeni sud u osnovnoj parnici, a tako ni kasacioni sud, nije upotrijebio, te je molio, pošto postoji razlog za ponavljanje kriv. postupka na osnovu 1. od. 2. br. § 362. k. p., da mu se izreče blaža kazna.

Prvostepeni sud je odbio taj zahtjev za ponavljanje kriv. postupka, iako je ustanovio, da je pogrješno bio primijenjen 1. od. § 76. k. z., — s razloga, šta ta okolnost pretstavlja samo materijalnu povredu zakona, koja se je mogla napasti jedino revizijom, ali kako je napadnuta presuda postala pravnosnažnom rješenjem kasac. suda, to se sada više na tom osnovu ne može pobijati u postupku za ponavljanje kriv. postupka, jer materijalna povreda zakona ne pretstavlja novu činjenicu niti novi dokaz u smislu 1. od. 2. br. § 362. k. p. Jedino bi se ova povreda zakona mogla sanirati sa zahtjevom za zaštitu zakona, ko kojem bi eventualno mogao postupati državni odvjetnik u smislu 3. od. § 41. k. z., u koliko misli, da bi upotreba ovog pravnoga sredstva bila pogodna. Osudjeni je protiv toga rješenja podnio žalbu apelac. sudu, navodeći, da je to nova činjenica, a ne povreda materijalnoga zakona, jer je prvostepeni sud pravilno primijenio 1. od. § 76. k. z. na osnovu pogrješno ustanovljene činjenice, koja da je bila točno ustanovljena, sama po sebi bi bila kadra, da otkloni primjenu 1. od. § 76. k. z. i da prouzrokuje blažu kaznu, pak prama tome da stoji uslov za ponavljanje kriv. postupka na osnovu 1. od. 2. br. § 362. k. p. — Apelac. sud je tu žalbu odbio s razloga, što ta činjenica pogrješnog ustanovljenja povrata ne može biti osnov za ponavljanje kriv. popostupka, jer se ne može smatrati takvom novom činjenicom, koja bi sama po sebi ili u vezi sa ranijim izvidjenim dokazima bila podobna,

Digitized by Google

da prouzrokuje njegovo oslobodjenje ili osudu zbog takvog djela, na koje se ima primijeniti blaži krivični zakon, nego jednom pogrješnom ustanovljenom činjenicom, koja se ne može smatrati ni materijalnom povredom zakona, jer je prvostepeni sud pravilno primijenio propis 1. od. § 76. k. z. na osnovu te pogrješne ustanovljene činjenice, odmjerivši kazan u skladu sa zaprijećenom kaznenom sankcijom za odnosno kriv. djelo. Prama tome je isključena bila ne samo revizija u svrhu otklona te primjene nego i zahtijev za zaštitu zakona, jer se oba pravna lijeka mogu upotrijebiti samo onda, kada je povrijedjen zakon (§ 41. k. p.), a zakon je povrijedjen ne samo onda, kada nije primijenjen, nego i onda, kada nije pravilno primijenjen.

Mislim, da je to rješenje apelac. suda na zakonu osnovano, jer ponavljanju kriv. postupka u korist osudjenika je svrha, da pravnosnažno osudjeno lice bude ili posve oslobodjeno od optužbe ili osudjeno po blažem krivičnom zakonu, a blaži krivični zakon je onaj zakonski propis, koji predvidja blaže krivično djelo, t. j. djelo, za koje je propisana blaža vrst kazne. — Ovdje je medjutim u pitanju samo eventualno blaže odmjeravanje kazne sa otklonom 1. od. § 76. k. z. u granicama istog zakonskoga propisa, zbog kojega je pravnosnažno osudjen bio, što ne može nikako biti osnov za ponavljanje kriv. postupka.[1])

Optuženi je tu primjenu mogao napasti samo prizivom kod apelacionoga suda ili skupa sa podnijetom revizijom kod kasac. suda (§ 353. k. p.) tražeći, da se ta primjena otkloni i izreče blaža kazna u granicama istoga zakonskog propisa, zbog kojega je bio pravnosnažno osudjen, ali kada je presuda stala na pravnu snagu, za ublažavanje kazne, koja mu je pogrješno bila odmjerena strože u granicama toga zakonskog propisa sa primjenom 1. od. § 76. k. z., mogao bi se poslužiti još jedino §-om 430. k. z., a ako se ne stiču pretpostavke toga §-a (1. od. § 429. k. p.), onda samo putem milosti, za koju se postupak može pokrenuti ili po službenoj dužnosti ili ma po čijoj molbi (1. od. § 431. k. p.). U gore izloženom slučaju jasno je takodjer, da nema povrede materijalnoga zakona iz br. 3. § 337. k. p., jer je minimalna kazna za pokušaj umišljenog lišenja života iz 3. od. 1. st. § 167. k. z. propisana sa tri godine robije, a primjenom 1. od. § 76. k. z. je bio osudjen na četiri godine robije, dakle u granicama istog zakonskog propisa, ali strože od minimalne kazne.

Drukčije bi stajala stvar, da je optuženi bio osudjen u tom istom slučaju sa primjenom 1. od. § 76. k. z. na tri godine robije. U takvom slučaju moglo bi biti govora o povredi materijalnoga zakona iz br. 3. § 337. k. p., jer je sud odmjerio minimalnu kaznu, koja je propisana za to djelo, a dužnost mu je bila, da ga kazni strože, budući da je to imperativno naredjeno u 1. od. § 76. k. z., gdje se izričito kaže: »kaznit će se strože« (obavezno izricanje strože presude), što ima značiti, da se mora izreći stroža kazna od minimalne kazne propisane za to djelo.

Doduše u zakonu nisu propisane granice te strože kazne, odnosno koliko ta kazna mora biti stroža, ali da se u tom pogledu ne bi prekoračila kaznena vlast, mora se izreći po mojem mišljenju barem jedan

[1]) Istoga mišljenja su: dr. B. Marković u »Učbeniku sudskog kriv. postupka« na str. 614; dr. Ogorelica u »Kaznenom prousualnom pravu« na str. 680 i dr. Dolenc u »Teoriji sud. kriv. postupka« na str. 319.

Digitized by Google

dan više od minimalne kazne, propisane za to krivično djelo, u koliko bi se imala izreći kazna do tri mjeseca, jer preko toga se ima izreći kazna najmanje od mjesec dana više (§ 41. k. z.), osim ako ima takvih olakšavnih okolnosti, koje daju pravo na ublažavanje kazne, jer u povratu nije isključena i primjena §§ 71.—74. k. z., ali je zato potrebito, da sud primijeni i te propise.

Samo pozivanje u obrazloženju presude na te okolnosti nije dostatno, jer se onda ima smatrati, da je sud odmjerio kaznu samo po § 70. k. z.

U br. 3. § 337. k. p. nije označen pojam prekoračenja kaznene vlasti, niti su navedeni pojedini slučajevi, koje imaju samo viši sudovi da ustanove u svakom pojedinom slučaju. — Inače je pojam prekoračenja kaznene vlasti odnosno granica zakonske vlasti dosta jasan. Sud će svojom odlukom prekoračiti kaznenu vlast, ako je osudio optuženoga na kaznu (glavnu ili sporednu) ili mjeru bezbjednosti, koja uopće nije predvidjena zakonom, i obratno ili na vrstu kazne ili mjere bezbjednosti, koja ne odgovara zakonu, koji se je imao primijeniti ili koja se nije mogla izreći, ili na kaznu veću ili manju, nego je predvidjeno u zakonu, ili ako je izrekao nedozvoljene posljedice kazne, ili je povrijedio načelo zabrane »reformatio in peius« (2. od. § 358. i 3. od. § 371. u vezi sa § 327. k. p.) ili odredbe zakona o uračunavanju već izdržane kazne. U pravcu pak ublažavanja i pooštravanja kazne sud će prekoračiti svoju kaznenu vlast, ako se ne drži ovlaštenja, propisanih u §§ 71.—76. k. z., odnosno ako ih prekorači, n. pr. ako se okrivljeniku kazna propisana za krivično djelo, za koje se oglašuje krivim, ublaži ispod minimalne kazne, a da se ne primijeni § 71. k. z.; ili ako se sa primjenom istoga propisa prekorači ovlaštenje, koje je sudu dano tim propisom; ako se ublaži okrivljeniku kazna po slobodnoj ocjeni u onim slučajevima, u kojima zakon nije izričito propisao (§ 72. k. z.); ako se okrivljenika oslobodi od kazne zbog osobitog lakoga slučaja u onim slučajevima, u kojima zakon nije izričito propisao (§ 73. k. z.): u slučaju kriv. djela, za koje je predvidjena alternativna kazna, ako se okrivljenik osudi na strožu vrstu kazne, a da se pri tome ne primijeni § 74. k. z., odnosno ne utvrdi zao značaj učinioca; ili da je djelo počinjeno iz nečasnih pobuda, a tako isto i u slučaju, ako sud promijeni vrst ili mjeru kazne zbog osobitog teškog slučaja sa primjenom § 75. k. z. u onim slučajevima, u kojima zakon nije izričito propisao; ili u slučaju povrata sa primjenom § 76. k. z. ne izreče strožu kaznu od minimalne, kako je to imperativno naredjeno; ili sa primjenom 2. od. § 76. k. z. izreče kaznu robije ili zatočenja preko dvadeset godina ili kaznu strogoga zatvora ili zatvora preko pet godina.

Nesumnjivo je pak, da se može prekoračiti kaznena vlast i odlukama o kazni i o mjerama bezbjednosti, jer je u § 332. k. p. izričito navedeno, da prizivu protiv presude zbornog suda ima mjesta samo zbog odluke suda o kazni i o mjerama bezdjednosti, u koliko nema povrede zakona naznačene u br. 3. § 337. k. p. — U tom pogledu ne slažem se sa stanovištem, što ga je izložio u raspravi o prekoračenju kaznene vlasti[2]) g. Timoškin Vladimir, sekretar vrhov. suda u Sarajevu, jer čim zakon propisuje, da se ima strože kazniti, sud je dužan,

[2]) Vidi »Mjesečnik« god. 1935. str. 254 i slij.

Digitized by Google

da kaznu strože izreče, inače je prekoračena kaznena vlast, osim ako nisu bili primijenjeni i §§ 71.—74. k. z. Državni odvjetnik je osnovano podnio reviziju protiv jedne takve presude zbog povrede materijalnoga zakona iz br. 3. § 337. k. p. Inače se takva povreda ne bi mogla uzeti u obzir po službenoj dužnosti, jer se nije desila na štetu optuženika (5. od. § 338. k. p.).

Samo u jednom slučaju bi pogrješno ustanovljenje povrata moglo biti osnov za ponavljanje kriv. postupka, i to u kvalifikovanom povratu zbog djela iz 2. od. 5. br. § 167. k. z. Ako je optuženi bio pogrješno osudjen zbog toga djela i ako ono nije bilo učinjeno u povratu, jer nije bilo učinjeno u razmaku od 5 godina, računajući od dana sasvim ili djelomično izdržane kazne ili od dana otpusta iz zavoda za izvršenje mjera bezbjednosti, onda se takva presuda može napasti samo revizijom, i to na osnovu povrede materijalnoga zakona iz br. 2. § 337. k. p., jer je bio primijenjen takav propis kriv. zakonika, koji nije mogao biti primijenjen, t. j. 2. od. § 167. k. z., koji predvidja smrtnu kaznu ili vječitu robiju, mjesto 1. od. § 167. k. z., koji predvidja blažu kaznu — naime vječitu robiju ili robiju najmanje 10 godina. Ako je ta presuda postala pravnosnažnom, onda može biti predmetom ne samo zahtjeva za zaštitu zakona nego i ponavljanja kriv. postupka na osnovu 1. od. 2. br. § 362. k. p., ako pravnosažno osudjeni podnese nove dokaze (n. pr. otpustni list zavoda za izvršenje mjera bezbjednosti), kojima bi se ustanovilo, da se je on još nalazio u izdržavanju kazne ili da kaznu još nije počeo izdržavati onda, kad je bio osudjen za povratno djelo lišenja života, jer su ti novi dokazi sasmi po sebi podobni, da prouzroče osudu zbog takvog djela, na koje se ima promijeniti blaži kriv. zakon, — naime 1. od. § 167. k. z.

U svim slučajevima povrata zahtijeva se, da je kazna po ranije učinjenom umišljenom krivičnom djelu sasvim ili djelomično izdržana. Kazna će biti djelomično izdržana u slučaju, ako je ostatak kazne putem kraljeve milosti bio oprošten, kao i u slučaju, ako je osudjeni bio uslovno otpušten. U prvom slučaju početni rok za ustanovljenje povrata se računa od dana, kada je osudjeni bio otpušten iz zatvora, jer se tim oproštenjem smatra, da je kazna bila potpuno izdržana, dok u drugom slučaju tek od onoga dana, kad ističe vrijeme, za koje je uslovno bio otpušten, koje odgovara ostatku kazne, koju bi još imao, da izvrši, jer će se tek tada smatrati, da je kazna bila potpuno izdržana (§ 32. zak. o izvršivanju kazne lišenju slobode).

Prama tome, ako je za vrijeme trajanja uslovnog otpusta osudjeni učinio kakvo drugo umišljeno krivično djelo, pak uslijed poništenja uslovnog otpusta bude pozvan na izdržavanje ostatka kazne, onda se to drugo djelo ne će smatrati učinjenim u povratu, jer kazna još nije bila potpuno izdržana (§ 30. zak. o izvršivanju kazne lišenja slobode), već će se za to drugo djelo suditi po § 64. k. z. u vezi sa 2. i 3. od. § 286. k. p., ako je to drugo krivično djelo učinjeno prije objavljivanja one ranije presude, zbog koje se je nalazio na uslovnom otpustu; u protivnom slučaju će se samo moći uzeti u obzir kod odmjeravanja kazne kao otežavna okolnost.

Ne može biti govora o povratu ni onda, ako je kazna za ranije umišljeno krivično djelo zastarjela ili je bila sasvim oproštena putem

Digitized by Google

kraljeve milosti, jer takva kazna nije bila izdržana nti se može izdržati. U zakonu o tome spomena nema, ali se to može razabrati iz ustanove o realnom sticaju, koji je u tijesnoj vezi sa povratom. I upravo § 64. k. z. propisuje, da će se suditi drugo kriv. djelo, koje je učinjeno prije objavljivanja ranije presude po § 62. k. z., u koliko nije izrečena kazna po ranijoj presudi već izdržana (jer tada bi postojao povrat), zastarjela ili oproštena (nema povrata).

Tek od dana, kada je kazna po ranijem umišljenom kriv. djelu bila sasvim ili djelomično izdržana, odnosno od dana otpusta iz zavoda za izvršenje mjera bezbjednosti ili u slučaju uslovnog otpusta od dana, kada je isteklo vrijeme, za koje je uslovno bio otpušten, računa se početno vrijeme za povrat, koje traje 5 godina, a poslije toga nastupa zastara, i od tog vremena ranije učinjeno kriv. djelo može doći u obzir kod odmjeravanja kazne drugoga krivičnog djela samo kao otežavna okolnost; tako i u slučaju, ako još nije počeo teći razmak od 5 godina, jer se optuženi za vrijeme glavnoga pretresa još nalazi u izdržavanju kazne ili u zavodu za izvršenje mjera bezbjednosti za ranije učinjeno kriv. djelo, u koliko ne bi bilo mjesta primjeni § 64. k. z. u vezi sa 2. i 3. od. § 286. k. p.

Na osnovu svega gore navedenoga u slučaju izvršenja više krivičnih djela može nastati slijedeće:

1. Jedno isto lice je izvršilo sa više radnja dva ili više raznih (n. pr. kradju i otmicu) ili istovrsnih (n. pr. dvije kradje ili dvije otmice) kriv. djela na istom mjestu ili na raznim mjestima, pak mu za sva ta djela zajedno sudi sud bez obzira, da li su izvršena istog dana ili u raznim razmacima, ma da je potreklo od jednog do drugog ili trećeg izvršenja više nego 5 godina, onda će se za sva ta djela izreći jedna presuda po § 62. k. z. u vezi sa 1. od. § 286. k. p.;

2. Ali ako u istom gornjem slučaju sva ta kriv. djela ne dolaze najednom na sudjenje, onda će se izreći presuda za drugo izvršeno kriv. djelo u smislu § 64. k. z. a po § 62. k. z. u vezi sa 2. i 3. od. § 286. k. p. samo onda, ako je drugo kriv. djelo učinjeno prije objavljivanja presude za ranije učinjeno kriv. djelo.

Oba propisa (§ 62. i § 64. k. z.) imaju u vidu, da se za sva kriv. djela sudi u isto vrijeme i pred istim sudom (materijalni ili realni sticaj), a propis § 64. k. z. predvidja slučaj realnog sticaja, u kojem se ne može suditi u isto vrijeme, ma da je trebalo, da se za sva kriv. djela provede jedinstven postupak. U oba slučaja realnog sticaja ima se izreći jedna kazna po § 62. k. z., samo što postupak mora biti različit s razloga, što § 62. k. z. predvidja slučaj istovremenoga sudjenja pred istim sudom, a § 64. k. z. slučaj sudjenja u razno vrijeme zbog više kriv. djela, za koja takodjer treba izreći jednu kaznu. U smislu § 62. k. z. sud će izreći jednu kaznu, koja se sastoji u povišenju zaslužene najteže kazne, odnosno će utvrditi za svako kriv. djelo, za koje je optuženi oglašen krivim, zasluženu vremenu kaznu lišenja slobode, pak će za osnovicu povišene kazne uzeti izmedju tih nadjenih kazni zasluženu najtežu kaznu i ovu će, uzimajući u obzir ostale zaslužene kazne, povisiti po slobodnoj ocjeni tako, da povišena kazna ne smije dostići iznos pojedinih zasluženih kazni niti smije preći 20 godina robije ili zatočenja, ni 5 godina strogoga zatvora ili zatvora (1. od. § 286. k. p.).

Digitized by Google

Ako bi bili nadležni različiti sudovi, za sva ta kriv. djela nadležan će biti onaj sud, koji je nadležan za najteže od tih kriv. djela (1. od. § 20. k. p.); ako bi bile nadležni sudovi iste vrsti, onda će biti nadležan onaj sud, koji je prvi započeo postupak (2. od. § 20. k. p.)

Medjutim u smislu § 64. k. z. sud će utvrditi kaznu, koja bi se imala odmjeriti, da se je u isto vrijeme sudilo za obadva djela, t. j. utvrdit će zasebno kaznu za ono krivično djelo, koje je optuženi počinio prije objavljivanja ranije presude, pas će za osnovicu povišenja kazne uzeti onu kaznu, koja je teža (t. j. ili onu, koju je utvrdio za djelo počinjeno prije objavljivanja ranije presude, ili onu, koja je pravnosnažno izrečena u toj ranijoj presudi, — prama tome, koja je teža) i tu težu kaznu će povisiti prama § 62. k. z. po slobodnoj ocjeni tako, da povišena kazna ne smije dostići iznos pojedinih kazni (t. j. one utvrdjene i one izrečene) niti preći 20 godina robije ili zatočenja, ni 5 godina strogoga zatvora ili zatvora, a istodobno će uračunati onaj dio kazne, koji je izdržan po ranije izrečenoj presudi (2. od. § 286. k. p.).

Ako su za ranije presudjeno i za ranije učinjeno kriv. djelo nadležni različiti sudovi, presudu sa povišenom kaznom za oba kriv. djela izreći će onaj sud prvog stepena, koji je nadležan za ono od tih kriv. djela, za koje je zakonom predvidjena teža vrsta kazne, a pri istoj vrsti veća mjera kazne (3. od. § 286. k. p.).

Ali § 64. k. z. i odnosni postupak po 2. od. § 286. k. p. može se primijeniti samo dotle, dok nije potpuno izdržana kazna, izrečena ranijom presudom, ili dok ta kazna nije zastarjela ili oproštena bila. Prema tome, ako je prvostepeni sud utvrdio, da je optuženi kaznu po ranijoj presudi već potpuno izdržao, ali je usprkos tome upotrijebio u smislu § 64. k. z. propis 2. od. § 286. k. p. i u izrečenu kaznu uračunao tu izdržanu kaznu, onda je prekoračio svoju kaznenu vlast, povrijedivši materijalni zakon iz br. 3. §-a 337. k. p., a tako isto, ako se nije držao imperativnih propisa ustanovljenih za realni sticaj ili je prekoračio granice tih propisa, odmjerivši povišenu kaznu preko zbira pojedinih zasluženih kazni ili preko 20 godina robije ili zatočenja ili preko 5 godina strogog zatvora ili zatvora. Postupak po §-u 64. k. z. odnosno po 2 od. § 286. k. p. važi i za slučaj, ako osudjeniku, protiv kojega je već ranije izrečena presuda zbog kakvoga kriv. djela, bude za kriv. djelo, koje je učinio prije objavljivanja one ranije presude, sudjeno u vremenu, kada se on po onoj ranijoj presudi nalazi na uslovnom otpustu, pošto tomu otpustu još nije istekao rok — i prama tome se ta kazna još ne smatra izdržanom. U ovom slučaju, ako se uslovni otpust poništi i osudjeni pozove na izdržanje ostatka kazne, izdržat će on ostatak nove kazne, izrečene po § 64. k. z., jer mu je u novu kaznu bilo uračunato vrijeme ranije kazne, koju je izdržao. Ali ako se uslovni otpust ne poništi, pak se prama tome ostatak kazne po ranijem krivičnom djelu nema izvršiti, onda će se postupati prama 1. od. 2. br. §-a 360. k. p., t. j. sud, koji je sudio u prvom stepenu (onaj, koji je izrekao novu kaznu po §-u 64. k. z.) može na zahtjev drž. odvjetnika ili osudjenika, saslušavši ovoga i njegovog branitelja, izreći novu presudu, kojom će prama novomu stanju utvrditi kaznu, koja se još ima izvršiti, bez obzira na uslove i formalnosti za ponavljanje krivič. postupka, ako je

Digitized by Google

ta presuda, kojom je izrečena nova kazna po §-u 64. k. z., postala pravnosnažna.

U oba slučaja realnoga sticaja krivičnih djela, ako sud ne postupa po §§ 62. i 64. k. z., nego izreče različite presude u smislu §-a 286. k. p., kada te presude postanu pravnosnažne, može prvostepeni sud na zahtjev drž. odvjetnika ili osudjenika, saslušavši ovoga zadnjega ili njegovog branitelja, naknadnom primjenom neprimijenjenih propisa preinačiti ranije presude, koliko se tiče odmjeravanja kazne, i novom presudom odrediti jednu kaznu bez obzira na uslove i formalnosti za ponavljanje krivičnoga postupka (1. od. 1. br. §-a 360. k. z.). Ako različite presude potiču od različitih sudova, bit će za rješavanje nadležan onaj sud, koji je sudio o stvari, u kojoj je izrečena najstroža vrsta kazne, a kod istovrsnih kazna, onaj, koji je izrekao najveću kaznu; ako je pak vrsta i veličina kazne jednaka, onaj sud, koji je izrekao posljednju kaznu (2. od. § 360. k. p.).

3. Ako je kazna po ranije presudjenom krivič. djelu izdržana, zastarjela ili oproštena, prije nego li je došlo na sudjenje drugo krivično djelo, počinjeno prije objavljivanja ranije presude, onda se to drugo kriv. djelo ne će više moći suditi po propisima realnog sticaja (§ 64. k. z. u vezi sa 2. od. §-om 286. k. p.), već će se primijeniti § 76. k. z., ako postoje uslovi za povrat; u protiinom slučaju kao i u slučaju, da je kazna za ranije presudjeno krivič. djelo zastarjela ili oproštena, ta kazna će moći doći u obzir kod odmjerivanja kazne kod drugoga kriv. djela samo kao otežavna okolnost.

4. Ako je drugo kriv. djelo učinjeno poslije objavljivanja presude ranijeg krivič. djela, onda se ne može izreći presuda za to drugo kriv. djelo po propisima realnog sticaja, jer nema zakonske mogućnosti, da se je moglo suditi u isto vrijeme sa jednom presudom, ali će se zato, ako je kazna za ranije presudjeno krivič. djelo bila izdržana i postoje ostali uslovi za povrat, primijeniti na to drugo kriv. djelo § 76. k. z.; u protivnom slučaju kao i u slučaju, da je kazna za ranije presudjeno kriv. djelo zastarjela ili oproštena, ta kazna moći će doći u obzir kod odmjerivanja kazne kod drugog kriv. djela samo kao otežavna okolnost.

5. Ako je drugo krivič. djelo učinjeno u razmaku od 5 godina, računajući od dana sasvim ili djelomično izdržane kazne po ranijoj presudi odnosno od dana otpuštanja iz zavoda za izvršenje mjera bezbjednosti odnosno od dana, kad je proteklo vrijeme uslovnog otpusta, i ako postoje svi ostali uslovi za povrat, onda će se na to drugo krivič. djelo, i ako dodje na sudjenje, iza kako je protekao taj petgodišnji rok, primijeniti § 76. k. z.; u protivnom slučaju t. j. ako je drugo kriv. djelo učinjeno, iza kako je protekao taj petgodišnji rok, kao i u slučaju, da je kazna za ranije presudjeno kriv. djelo zastarjela ili oproštena, ta kazna za ranije krivič. djelo moći će doći u obzir kod odmjerivanja kazne samo kao otežavna okolnost.

U svim ovim kombinacijama izvršenja dvaju ili više krivič. djela, bez obzira, da li je zadnje krivič. djelo bilo iste vrsti (ponavljanje) ili različite vrsti, ne mogu doći istodobno do primjene realni sticaj i povrat, nego se imaju primijeniti ili samo propisi realnoga sticaja ili samo propisi, koji važe za povrat, ili se pri sudjenju kasnije izvršenoga

Digitized by Google

krivič. djela ima uzeti u obzir osudjenje za ranije izvršeno krivič. djelo kao otežavna okolnost kod odmjerivanja kazne.

Izuzetak postoji samo za kvalifikovana ponavljanja spomenuta u §§ 362., 363., 364. k. z. (igre na sreću) i u §§ 315., 317. k. z. (kradja), kod kojih se ima primijeniti osim pooštrenog propisa, koji važi za ponavljanje, još i 2. od. § 76. k. z., ako postoje uslovi za povrat. Ali ponovno učinjena prosta kradja iz §-a 314. k. z. moći će se kvalifikovati po §-u 315. k. z. samo onda, ako je učinilac bio osudjen najmanje dva ili više puta zbog proste ili opasne kradje, i to na kaznu strogoga zatvora, a ponovno učinjena opasna kradja iz § 316. k. z. moći će se kvalificirati po §-u 317. k. z. samo onda, ako je učinilac bio osudjen najmanje dva ili više puta zbog opasne kradje bez obzira na to, da li su predjašnje kazne bile robija, strogi zatvor, zatvor ili novčana kazna, a u oba slučaja bez obzira, da li je medjusobni razmak pojedinih osudjivanja premašio vrijeme od 5 godina, i bez obzira, da li je kazna po tim osudjivanjima bila već izdržana ili ne; a samo ako je kazna po drugom odnosno zadnjem osudjivanju bila već izdržana, a nije protekao još rok od 5 godina od dana, kada je učinilac kaznu lišenja slobode sasvim ili djelomično izdržao, odnosno ako je bio zadržan u zavodu za izvršenje mjera bezbjednosti, od dana otpusta iz ovoga zavoda, imat će se primijeniti i 2. od. § 76. k. z.

Primjena § 78. zakona o činovnicima*)

Napisao dr. Jarhi M. iz Sarajeva.

U čl. 18. ustava od 28. lipnja 1921. predvidjeno je slijedeće: »Za štete, koje učine gradjanima državni ili samoupravni organi nepravilnim vršenjem službe, odgovaraju pred redovnim sudom država ili samoupravno tijelo. Dotičan organ odgovoran je njima. Tužba za otštetu zastaruje za 9 mjeseci.« Ova ustanova e sasvim suglasna sa pravnim načelima moderne pravne države, da država naime odgovara za nepravilan rad svojih namještenika isto tako, kao što svaka juristička osoba po pravnim načelima odgovara za rad svojih namještenika.

§ 1313. austr. o. g. z-a osniva doduše načelo, da za tudje protupravne čine ne može biti nitko odgovoran, osim ako posebni zakoni to odredjuju, a i u tom slučaju ima oštećeni pravo, da traži naknadu od onoga, koji je skrivio djelo.

Propis čl. 18. ustava od god. 1921. odgovarao je potrebi dnevnoga života, te je praksa pokazala, da je državni erar odgovarao redovno za protupravna djela državnih službenika tako, da je imao pravo regresa proti tomu činovniku.

Ustav od 3. rujna 1931. sadržaje odgovornost države takodjer u članu 18., ali glasi ovako: »Za štete, koje učine gradjanima državni ili samoupravni organi nezakonitim ili nepravilnim vršenjem službe, od-

*) Literaturu o ovom predmetu navodi dr. Matijević Ivo u svojoj raspravi »O odgovornosti činovnika za štetu po zakonu o činovnicima«. Beograd 1931., str. 5. opas. 1. Vidi k tome još literaturu u ovom broju na str. 526. Pisac pako ove rasprave u »Mjesečniku« je nabacio ukratko razna dvojbena pitanja, kojih se inače pisci o istom predmetu nisu taknuli. (Opas. uredn.).

Digitized by Google

govaraju pred redovnim sudom službenik kao izvršilac i država odnosno samoupravno tijelo.«

Promjena je očita, jer taj član ustanovljuje odgovornost državnoga službenika kao izvršioca i države odnosno samoupravnoga tijela. Taj član ustava nije jasan, jer se ne ustanovljuje, kako će odgovarati činovnik, a kako država. Nije jasno, da li je to solidarno jamstvo, da li se procesualno može tužiti najprije izvršilac, a supsidijarno država, ili zajedno.

Zakon o činovnicima od 1. travnja 1931. imade u § 78. slijedeću odredbu: »Za štetu, koju državni službenik u vršenju svoje dužnosti pričini trećim licima nezakonitim ili nepravilnim postupkom, odgovara službenik kao izvršilac i država ... Tužba se podiže kod nadležnoga suda po mjestu, gdje je šteta pričinjena, i mora biti upravljena protivu izvršioca i države. Ako tužba nije odmah državu obuhvatila, njena odgovornost prestaje.«*)

Činovnički zakon kao specijalni zakon dakle nalaže, da se mora utužiti i država i dotični organ. Činovnički zakon izašao je prije, nego što je obnarodovan ustav od god. 1931., a budući da ovaj ustav ima iste ustanove, nije derogirao ustanovu § 78. činovničkoga kao specijalnoga zakona, nego je ta ustanova ostala u cijelosti na snazi.

Ali ako i činovnički zakon izričito traži, da tužba mora da obuhvati državu i državni organ, nije još riješeno pitanje procesualne naravi, u kojem svojstvu odgovara državni organ, a u kojem svojstvu država.

U § 78. čin. zakona otsjek 5. veli se doduše slijedeće: »Država će biti dužna tužiocu dosudjenu otštetu platiti samo u slučaju, ako se od službenika ne bi mogla naplatiti.« Ali i ovom ustanovom nije riješeno pitanje naravi obaveze države i službenika prema trećim osobama.

Izvan svake je sumnje, da treće lice mora tužiti i državu i dotisni organ. Država je po činovničkom zakonu sa sebe svalila odgovornost na taj način, da zahtijeva, da treće lice u prvom redu pokuša naplatu od službenika, a onda samo u slučaju, ako se od službenika ne bi moglo naplatiti, da država odgovara.

Kako će se to u presudi formulirati? Tužba mora da obuhvati i državu i državnoga službenika, a presuda mora naložiti i državi plaćanje otštete, a služeći se točno tekstom činovničkoga zakona, morao bi tenor presude glasiti: da je dužan državni službenik da nadoknadi štetu trećemu licu, a u slučaju ako se od istoga ne može naplatiti, da je dužna država da plati štetu.

Nelogičnost ove presude upada u oči kao i to, da se tehnički protivi načelima gradjanskoga procesnoga prava.

Pravna narav ove odgovornosti države u materijalnom pogledu je u protivnosti sa načelima ustava, koji naredjuje izričito, da država odgovara bezuvjetno za štete, koje učine gradjanima državni ili samoupravni organi nezakonitim ili nepravilnim vršenjem službe. Jamstvo

*) S tom odredbom § 78. zakona o činovnicima od 1. travnja 1931. posve je sugla:na odredba § 80. zakona od 22. lipnja 1931. o državnom saobraćajnom osoblju, pa se prema tomu ova rasprava jednako tiče i ove potonje odredbe. Glede odgovornosti sudaca važe odredbe zakona o sucima redovnih sudova. (Opas. uredniš.).

Digitized by Google

države je u ovom slučaju sui generis, jer se protivi načelu izraženomu u § 1355. o. g. z-a.

Ali bez obzira na poteškoće u procesnom postupku kao i u materijalnom pogledu u praksi dolazimo do velikih poteškoća i neispravnosti prigodom praktične primjene § 78. činovnič. zakona.

U smislu § 71. činovnič. zakona dužan je službenik čuvati službenu tajnu bez obzira, da li je u aktivnoj službi ili ne. Pod službenom tajnom razumijeva se sve, što je službenik u službi i u svojem zvaničnom radu saznao, a što bi, kada bi se iznijelo, moglo osujetiti uspjeh državne službe, ili bi inače za državu ili za pojedince bilo štetno. Prema ovoj odredbi je privatniku mnogo puta nemoguće saznati, k o j i j e s l u ž b e n i k učinio štetu trećemu licu.

Mnoge naredbe vlasti čine se anonimno tako, da treće lice ne može ni saznati uzročnike protupravilne štete. Zakon nalaže, da treće lice mora državnoga službenika tužiti, a prema tome je treće lice u nemogućnosti, da tužbu preda.

Državni službenik naredi pismenim putem svojem podredjenomu organu, da izvrši kakav nepravilan ili nezakoniti rad, kojim je nanešena trećemu licu šteta. Ovo treće lice je u nesigurnosti, koga će tužiti, da li onoga činovnika, koji je izdao naredjenje, ili onoga činovnika, koji je izvršio naredjenje (§ 70. činov. zakona). Niži činovnik ne smije da izda službenu tajnu, od koga je dobio naredjenje, a zaista je uzročnik štete dotični starješina.

Nastaje još jedno pitanje. Činovnik u cijelostsi priznaje i hoće da plati. Da treće lice osigura titulus executionis, mora tužiti i službenika i državu, da ne promaši 9-mjesečni prekluzivni rok. Državni službenik ne će da snosi troškove, jer je on priznao tužbeni zahtjev i nije dao povoda tužbi. Pošto zakon nalaže, da se tužba m o r a predati i proti službeniku i proti države, imala bi država da snosi troškove parničnoga postupka.

Dešavao se slučaj, da državni službenik u cijelosti priznaje tužbeni zahtjev, a državni erar se upušta u parnicu i poriče krivnju državnoga službenika.

Država je dužna, da plati samo u onom slučaju, ako se od službenika ne bi moglo naplatiti. Što to znači, dokle će vjerovnik morati čekati? Državni službenik ima na plaći ili mirovini toliko zabrana, da bi vjerovnik došao na red istom za 5—10 godina. Mora li vjerovnik da čeka? Mora li vjerovnik da primi svoju tražbinu na obroke, i ako § 1415. o. g. z. ustanovljuje, da vjerovnik nije obavezan primiti isplatu duga na dijelove.

Je li dovoljno, da vjerovnik provede ovrhu na pokretnine, a da ostane bez uspjeha, ili mora vjerovnik da vodi ovrhu na prinadležnosti, ili mirovinu, ili da čeka hoće li moći da naplati. Mora li voditi ovrha na imovinu službenika, ako je n. pr. isti osudjen na robiju, a otpušten iz državne službe.

Nije jasno u procesualnom pogledu, da li su država i službenik suparničari u smislu § 114. ili 115. grpp. Da li je svaki suparničar samostalan, da radnje ili propuštanja jednoga suparničara ne mogu drugomu niti koristiti niti škoditi, ili čine službenik i država jednu parničnu stranku?

Digitized by Google

Tužba doduše mora obuhvatiti i državu i službenika, ali država mora istom onda da plati, ako se ne mogne od službenika naplatiti. To se protivi načelu solidarnosti obaveza, koju predvidja § 115. grpp., pa prema tome bi bilo mnogo prirodnije, da se na ovaj način suparništva primijeni § 114. grpp.

Može li se izreći presuda zbog izostanka ili propuštanja, te po priznanju službenika, ako se država upušta u parnicu? Po načelu supsidijarnosti, kako to propisuje činovnički zakon, mogla bi se izreći presuda proti službeniku, pa nema svrhe državnomu eraru, da se upušta onda u raspravljanje. Ali na svaki način nije suparništvo takve vrsti, da bi državni erar mogao zastupati službenika ili obratno. Tužba mora obuhvatiti i službenika i državu, ali iz toga ne slijedi, da je jedinstveno suparništvo, jer § 113. grpp. isto predvidja, da se jednom tužbom mogu tužiti glavni dužnik i jamac.

Može se desiti slučaj, da nakon protupravilnoga rada državnoga službenika, kojim je šteta nanesena trećemu licu, državni službenik umre. Činovnički zakon propisuje, da se mora utužiti i službenik i država. Mrtav službenik ne može se utužiti, da li će se morati utužiti nasljednici?

Nasljednici doduše odgovaraju za obaveze svoga prednika, koje je imao ispuniti iz svoje imovine (§ 548. o. g. z.). Prinadležnosti presaju teći krajem mjeseca, u kojem je umro (§ 112. činov. zakona). Mirovina, koju prima udovica ili djeca umrloga, nisu imovina pokojnika. Treba li onda nasljednike tužiti, ako ostavitelj nema nikakve imovine? Ali zakon o činovnicima predvidja opet, da se mora utužiti samo službenik, dakle ne nasljednik, koji nije državni službenik. A država opet ne ogovara, ako nije tužen službenik, pa prema tome bi treće lice izgubilo uopće pravo tužbe protiv države za to, što je službenik umro. Ali je jasno, da se to protivi svim pravnim načelima.

Evo na jednom samo praktičnom primjeru se vidi neosnovanost odredbe činovničkoga zakona, a u praksi niču iz dana u dan slučajevi, gdje se jasno vidi, da ta ustanova činovničkoga zakona sadržaje i jedan juristički nonsens.

Država treba da bude zaštićena od neopravdanih tužbi, ali za to ima jednu zaštitu kateksohen, a to je neovisno i samostalno sudstvo. Država nije pravna, ako svoju odgovornost zaklanja za odgovornošću činovnika. Ako bude država radi krivnje svojih organa osudjena na plaćanje otštete, nadje ona zakonsku mogućnost, da od svoga službenika naplati nanesenu joj štetu.

Nije uputno, da činovnik lično odgovara na sudu za svoje čine, koji su mnogo puta poduzeti u interesu službe. Zašto da onda službenik osobno odgovara? Kod našeg današnjega zakonodavstva, gdje je kod zbornih sudova obvezatno zastupanje po odvjetniku, dolazi činovnik u nemogućnost, da štiti svoje interese! Ili će moguće državni službenik morati da traži siromaško pravo, da mu bude dodijeljen odvjetnik radi zastupanja?

§ 78. činovničkog zakona, a s tim u vezi i čl. 18. ustava treba da se shodno preinače.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko

Za pitanje, da li je kod vrijednosti od 5.000 D. prizivna presuda jednako glaseća, odlučna je samo glavnica. — I prizivni sud je ovlašten nedopuštenu reviziju odbiti.

(Prilog tumačenju st. 3. §-a 596. grpp.)

Zaključak stola sedmorice od 29. X. 1936. br. Rev. 1191.

(Osuda sreskoga suda u Novoj Gradiški od 14. lipnja 1936. br. P. 240/35-6, osuda okružnoga suda od 17. prosinca 1935. br. Pl. 425/35 i zaključak od 3. travnja 1936.)

Na tužbu Č. M. iz T. proti Š. E. iz S. radi isplate legata od 2500 D. što ga je pok. K. A. u svojoj oporuci zapisao tužiteljici time, da ga tužena imade isplatiti p o m o g u ć n o s t i i u o b r o c i m a,

s r e s k i s u d u N. Gr., pošto je tužena neke odplate dokazala, je izrekao: Tužena Š. E., zemljoradnica iz S. kbr. 119, kao nasljednica pok. P. A. dužna je tužiteljici Č. M. rodj. V. iz T. u ime zapisa iza pok. K. A. platiti iznos od 1950 D sa 6% kamata od 11. svibnja 1935. do isplate, zatim 6% kamata na iznos od 2500 D od 8. studenoga 1928. do 11. svibnja 1930., zatim 6% kamata od 12. svibnja 1930. do 20. kolovoza 1933. na iznos od 2500 D, zatim 6% kamata od 20. kolovoza 1933. do 11. svibnja 1935. na iznos od 2.150 D.

Tužena je dužna tužiteljici naknaditi $^4/_5$ parničnog troška, koji se obredjuje na 340 D, t. j. 272 D za 15 dana pod prijetnjom izvršenja. Parnični se troškovi prebijaju u $^1/_5$.

O k r u ž n i s u d u Sl. Požegi je povodom priziva tužene sudio:

Pobijana presuda se preinačuje i sudi, da je tužena kao nasljednica pok. K. A. dužna tužiteljici isplatiti ostatak zapisa od 1950 D u roku od tri mjeseca dana po dostavi ove presude time, da za slučaj neplateža u tom roku ima na neplaćeni iznos platiti tužiteljici 6% kamata do potpune isplate. Parnični se troškovi medju strankama prebijaju.

Tužena je dužna naknaditi državnom eraru kraljevine Jugoslavije u polovini iznosa takse, od kojih je tužiteljica oslobodjena bila, a prema propisu taksa prvostepenoga suda — i to za 15 dana pod prijetnjom izvršenja. Time je rekurs tužiteljice glede parničnog troška postao bespredmetan.

Proti potonjoj presudi uložiše obje stranke reviziju i to tužiteljica radi kamata i troškova, a tužena glede roka odredjenoga u prizivnoj presudi, jer da ne odgovara odredbi oporuke: »po mogućnosti i u obrocima«.

O k r u ž n i s u d je obje revizije odbio zaključkom iz slijedećih razloga: Ovaj kao prizivni sud je prvostepenu presudu povodom priziva tužene preinačio samo u pogledu nuzgredišta, naime roka isplate glavnice i kamata, te u pogledu parničnoga troška, dočim je obzirom na glavni zahtjev, naime isplate svote od 1.950 D presudu prvoga suda potvrdio.

Obzirom na to i na propis §-a 596. od. 3. grpp., jer je revizija nedopuštena trebao je reviziju i jedne i druge stranke već sud prvoga stepena odbaciti po § 601. od. 1. grpp., no kako to taj sud nije učinio, to ovaj kao prizivni sud to čini, jer se i njemu to pravo mora priznati, a to mu je i dužnost obzirom na načelo procesualne ekonomije. Što više za tuženu je presuda ovoga kao prizivnoga suda povoljnija nego presuda suda, pa je njezina revizija tim manje dopuštena.

S t o l s e d m o r i c e je povodom rekursa tužene protiv toga zaključka zaključio: Rekurs tužene se ne uvažuje.

O b r a z l o ž e n j e: Po prvostepenoj presudi dosudjeno je tužiteljici 1950 D spp., te je to vrijednost spora, o kojem je odlučio prizivni sud. Prvostepeni je sud naložio tuženoj, da ima taj iznos platiti tužiteljici zajedno sa kamatima za 15 dana. Prizivni sud obzirom na prijedlog tužene u prizivu, da se prvostepena presuda preinači i ustanove rokovi, u kojima tužena ima da plati tužiteljici ostatak legata, prvostepenu presudu glede iznosa, koji se ima platiti (1950 D), nije mijenjao, nego je zadovoljio prizivu tužene glede roka isplate, dakle u stvari prvostepenu presudu dopunio samo u smislu prizivnoga prijedloga i odredio rok za isplatu od 3 mjeseca.

Digitized by Google

Presuda prizivnoga suda je dakle potvrdjujuća, a vrijednost spornoga predmeta, o kojem je odlučio prizivni sud, ne prelazi 5000 D. (§ 596. al. 3. grpp.), pa prema tome revizija nije dopuštena. Ma da prizivni sud u svojoj presudi navodi, da preinačuje prvostepenu presudu, ipak ne postoji nikakovo preinačenje glede iznosa tražbina, nego samo glede roka isplate, a upravo iznos tražbine odnosno vrijednost spora je osnov za prosudjivanje dopuštenosti revizije, a ne rok, u kojem se ima tražbina platiti, pa pošto se i prizivnomu sudu mora priznati pravo, da nedopuštene revizije odbaci (§ 181. Sp.), to se rekurs tužene ne ukazuje osnovanim, te se nije mogao uvažiti.

Priopćio dr. Uroić Mihovil, odvjetnik u Novoj Gradiški.

Uknjižba prava zaloga za služnost doživotnog suuživanja.

Rješidba stola sedmorice od 17. ožujka 1936., br. 1358-2 1935

(Odluka sreskoga suda u Koprivnici od 1. veljače 1935., br. III. I. 119/35/5. rješenje apelac. suda u Zagrebu od 15. svibnja 1935.)

Sreski sud u Koprivnici u ovršnom predmetu K. I. iz N. proti M. D. iz P. je odbio ovrhovoditelja s molbom za ovršnu uknjižbu prava zaloga na doživotno suuživanje, uknjiženo u korist ovršenice, radi duga od D 10.854 spp.

Apelacioni sud je riješio: Povodom utoka ovrhovoditelja K. J. preinačuje se napadana odluka prvoga suda, te se na temelju pravomoćne presude sreskoga suda u Koprivnici od 14. ožujka 1934. br. P. 99-33-11. dozvoljuje radi dužnih ovrhovoditelju D 10.834 spp. ovršna uknjižba prava zaloga na pravo služnosti doživotnog uživanja uknjiženog u korist ovršenice M. D. na nekretnine ul. br. 5 p. o. P. time. da se pravo zaloga dozvoljuje samo na plodove, i sudu prvostepenomu nalaže, da radi gruntovne provedbe izda potrebne odredbe.

Obrazloženje: Nedvo beno je da je pravo služnosti doživotnog uživanja lično i da pripada samo ovlaštenomu licu tako, da se ta služnost po § 485. ogz. ne može prenijeti na drugoga, a prema tome niti ovršno prodati. Ipak se služnost uživanja sastoji u pobiranju plodova od tudje stvari bez ograničenja, uz dužnost čuvanja sućanstva (§§ 509. i 511. ogz) tako, da to pravo po svojoj naravi i prema propisu § 1257. ogz. može biti otstupljeno i drugoj osobi u toliko, da samo pravo ostaje ovršeniku, ali da pobiranje plodova u opsegu prava ovršenikova posluži namirenju ovršenikove tražbine.

Po § 485. grpp. (starog) dozvoljeno je gruntovno osiguranje na plodove. To znači, da se namirenje iz opterećene služnosti može tražiti jedino pobiranjem plodova, a nikako prodajom služnosti, pa jer je i u smislu ustanova § 15. zakona o zemlješnim knjigama dozvoljeno osiguranje tražbine na hipoteku, koja se ovdje sastoji u doživotnom uživanju, valjalo je utok uvažiti, kako je to gore učinjeno.

Stol sedmorice je povodom previdnog utoka ovršenice riješio: Previdni utok M. D. otpućuje se i potvrdjuje rješenje apelacionog suda.

Razlozi: Služnosti se ne mogu prenijeti na druga lica (§ 485. ogz.), pa tako ni pravo služnosti doživotnog uživanja (§ 520. ogz.), ali je moguće, da se izvršivanje ovoga prava prenese na drugo lice. To izvršenje može trajati naravno, samo dok je lice ovlašteno na uživanje u životu. Čim je uživanje prava prenosivo, ono je u prometu, a potom i predmet zaloga (§ 448. ogz.). Založiti se može dobrovoljno, a čim je to dopustivo, onda se može plijeniti i sudbenim putem. Svrha pak zaloga nije prodaja njegova, nego namirenje (§ 447. ogz.) vjerovnika. To se pak namirenje ne mora ostvariti dražbenom prodajom zaloga, nego se može ostvariti i drugim načinom n. pr. sekvestracijom, zakupom. Ovi načini izvršenja mogući su i na pravu uživanja. Da se pak i ti načini izvršenja provedu, treba da se steče zalog na pravo uživanja, a taj se obzirom na propise § 451. ogz., §§ 480. i 485. grpp. te § 4. z. o. z. k. može da provede samo upisom u zemljišne knjige. Tome ne stoji na putu propis § 13. z. o z. k., jer u tom propisu nisu navedeni objekti, na kojima se to pravo steći može, nego samo uslovi, pod kojima se na objekte u tom propisu navedene to pravo može steći. Prema tome dopustiva je ovršna uknjižba prava zaloga na pravo služnosti doživotnog uživanja. Utočna žalba ovršenice, da je ona zemljoradnica, pa da se ni stoga ne može dozvoliti ovršna uknjižba, nije uvaživa, jer se uknjižba pa i ovršna dozvoljava samo u cilju obezbjedjenja (čl. 6. U. z. z. od 3. kolovoza 1934. i čl. 21. st. 3. pravilnika).

Priopćio dr. Sučević Franjo, odvjetnik u Koprivnici.

Digitized by Google

b) Kazneno

Pred sreskim sudom ima mjesta obustavi postupka samo iz razloga, u §-u 379. k. p. iscrpljivo navedenih.

Rješenje okružnoga suda u Zagrebu od 1. listopada 1936. Kž. 92/36/1.

Okružni sud u Z. u krivičnoj stvari protiv F. Lj. iz Z. zbog prestupa protiv imovine kradjom iz § 314. od . 1. st. 1. k. z. na štetu Š. M. povodom žalbe državnoga tužištva u Z. protiv rješenja sres. suda I. u Z. od 4. rujna 1936. posl. br. VI. b. Kps 4574/36/1., kojim je na osnovu § 379. k. p. obustavljen postupak u gornjoj krivičnoj stvari, a po saslušanju državn. tužioca riješio je:

Žalba državnog tužištva u Z. se na osnovu § 331. od. 3. k. p. uvažava, pobijano rješenje poništava, te prvostepenomu sudu nalaže, da na krivičnu prijavu naredi usmeni pretres i dalje po zakonu postupa.

Razlozi: Po oštećenoj Š. M. kod uprave policije u Z. prijavljeno krivično djelo sadržaje u sebi u objektivnom pravcu biće prestupa protiv imovine kradjom iz § 314. od. 1. st. k. z., te je prvi sud imao u smislu § 376. k. p. na takovu prijavu narediti usmeni pretres, kada nema nijednog od iscrpljivo u § 379. od. 1. k. p. navedenih razloga za obustavu postupka, jer pitanje krivice t. j. pitanje o dokazu činjenica može biti predmet samo usmenoga pretresa i osudjujuće ili rješavajuće presude uslijedile na taj pretres, a nipošto izreke rješenja o obustavi po § 379. k. p., kako je to prvi sud učinio kršeći time napose načelo neposrednosti i usmenosti, usvojeno u našem krivičnom postupku (§ 273. od 3. k. p.) — Valjalo je stoga rješenje prvostepenoga suda poništiti i odlučiti, kako je gore rečeno.

Priopćio Podešva Gabrijel, odvjetnički pripravnik u Zagrebu.

Nije osnovana žalba privatnoga tužioca protiv rješenja o obustavi postupka po §-u 379. u vezi sa §-om 236. k. p., ako nije pristupio nitko za priv. tužioca i ako je njegov zastupnik primio na znanje odlaganje pretresa za odredjeni dan a bez intimata.

Rješenje okružnoga suda u Zagrebu od 1. listopada 1936. Kž. 94/36/1.

Iz razloga: Po § 82. k. p. poziv za glavni (usmeni) pretres dostavlja se u prvom stepenu ili priv. tužiocu lično ili njegovomu zastupniku, kojega je on odredio U konkretnom slučaju prema zapisniku o usmenom pretresu od 1. svibnja 1936 Kps. 1599/36/8. koji se u smislu § 245. k. p. smatra dokazom za ono, što se dogodilo na tom usmenom pretresu, proizlazi, da je taj usmeni pretres zbog nepristupa svjedoka bio bez intimata u prisutnosti zastupnika stranaka i to za stranku priv. tužioca u prisuću dr. T. kao zamjenika zastupnika priv. tužioca odložen na dan 19. svibnja 1936. time, da će se na taj ponovni usmeni pretres pozvati nedošli svjedoci. Prema tome o tom odloženom usmenom pretresu bio je uredno obaviješćen zastupnik priv. tužioca, pa stoga u smislu prije navedenoga propisa § 82. k. p. nije morao biti na taj odloženi usmeni pretres pozvan lično i sam priv. tužilac. — Prigovor priv. tužioca u žalbi, da zamjenik zastupnika priv. tužioca dr. T. to odlaganje usmenoga pretresa nije uzeo do znanja, jer da nije to potvrdio potpisom zapisnika o usmenom pretresu, je neumjestan, jer prema propisu § 242. od 2. k. p. zapisnik o usmenom pretresu potpisuje samo presudni sudac pretsjedatelj i zapisničar.

Obzirom na ovakvo stanje stvari je prvi sud u smislu § 236. od. 3. k. p. rješenjem opravdano obustavio krivični postupak u nazočnoj krivičnoj stvari, kada na usmeni pretres od 19. svibnja 1936. za priv. tužioca, iako je uredno preko svog zastupnika obaviješten, nitko nije pristupio, to je priv. tužiocu protiv rješenja pristojao samo zahtjev za ponavljanje postupka, koji se je u smislu § 361. od. 2. k. p. imao staviti za tri dana po prestanku nesavladljivih smetnja, koje su ga spriječile, da ne dodje na usmeni pretres, a nipošto prijedlog za produženje postupka odnosno žalba. Kada se dakle uvaži sve ovo do sada istaknuto, valjalo je žalbu i t. d. kao neosnovanu odbaciti i pobijano prvostepeno rješenje potvrditi.

Priopćio Podešva Gabrijel, odvjetnički pripravnik u Zagrebu.

Digitized by Google

Društvene vijesti

UPRAVNI ODBOR PRAVNIČKOG DRUŠTVA, koji je izabran na godišnjoj glavnoj skupštini od 28. svibnja 1936., konstituirao se na odborskoj sjednici od 15. listopada ovako: Pretsjednik sveuč. prof. g. dr. Edo Lovrić, I. potpredsjednik odvjetnik g. dr. Hugo Werk, II. potpredsjednik septemvir u m. g. Ivan Manzoni, tajnik i blagajnik odvjetnik g. dr. Ivo Politeo. Urednici »Mjesečnika« kao i dosad dr. Lovrić i dr. Politeo. — Ostali odbornici, kao što je već javljeno u izvješću o glavnoj skupštini, priopćenome u br. 6—7 ovogodišnjega »Mjesečnika«, jesu gg.: dr. Andrassy Juraj, Baćac Ivan, dr. Frank Stanko, Herites Vilko, dr. Ivšić Milan, dr. Katičić Natko, dr. Krbek Ivo, dr. Lunaček Vladimir, dr. Matica Miroslav, Pohor Josip, dr. Rižnar Vladoje, dr. Šantek Miroslav, dr. Verona Adalbert, dr. Zuglia Srećko, (dr. Štefanović Jovan zahvalio se uslijed premještenja od upravnoga suda u Zagrebu državnome savjetu u Beogradu). — Pregledatelji računa jesu: dr. Mogan Julijo i dr. Muha Miroslav, a njihovi zamjenici dr. Lukšić Karlo i dr. Tončić Dragutin.

O JUBILEJU DRA. EDE LOVRIĆA, pretsjednika našega društva, izvješćuje zadnji dvobroj 9—10 ljubljanskoga »Slovenskoga Pravnika«. Opisujući ukratko život i rad g. dra Ede Lovrića. List izvješćuje da je odbor društva »Pravnik« u Ljubljani na svojoj sjednici od 18. rujna zaključio, da jubilarcu pismeno čestita. Tim čestitkama pridružilo se i uredništvo »Slovenskoga Pravnika«.

O PREDOSNOVI GRADJANSKOGA ZAKONIKA dao je mišljenje — medju ostalim — i pravni fakultet zagrebačkoga sveučilišta. To mišljenje izradili su njegovi profesori gg. dr. Bertold Eisner i dr. Mladen Pliverić. Pravničko društvo namjerava taj njihov rad izdati štampom, jer bi bilo šteta, da se i šira pravnička javnost ne upozna s njihovim primjedbama. One će služiti ne samo budućemu tumačenju gradjanskoga zakonika, nego i općoj pravnoj naobrazbi. No jer izdanje takve knjige, koja će opsezati skoro 40 tiskanih araka, dakle oko 600 stranica, iziskuje prilično novaca, otvaramo na tu knjigu supskripciju. Knjiga će stajati, nakon što bude dana u promet D. 100; ali oni, koji pošalju unaprijed t. j. do konca o. g. novac, dobit će ju za D. 60. Molimo, dakle, članove, da se izvole tom prilikom poslužiti, pri čemu izrazujemo nadu, da će članovi brojnim odzivom olakšati Pravničkome društvu izdanje djela zagrebačkih profesora. Novac neka se šalje poštanskom uputnicom na adresu: Pravničko društvo, Zagreb, Svačićev trg 4, ili još zgodnije na račun Pravničkog društva kod Poštanske štedionice broj 35515. Kod svakog poštanskog ureda dobije se bianco-uplatni list.

UREDNIŠTVO ponavlja i ovaj put upozorenje iz zadnjega trobroja, da se u uredništvu nagomilalo vrlo mnogo gradiva, tako da će gg. pisci morati biti strpljivi i čekati eventualno i više mjeseci, dok im radovi budu uvršteni. Radi tolikog broja rukopisa i radi nemogućnosti, da se opseg »Mjesečnika« iz financijalnih razloga poveća, bilo bi uputno, da rasprave budu što kraće i konciznije.

Literatura

DR. NIKETIĆ GOJKO: Zakon o činovnicima (Objašnjenja, praksa, sporedno zakonodavstvo). — Beograd 1935., str. 750. PRAVNA MISAO, časopis nove generacije, Beograd br. 7/8 sadržaje: Problem mira i filozofija prava (dr Tašić Djordje), Narodni front i ranije koalicione vlade (Masleša Veselin), Hrvatska seljačka misao (dr. Zužić Marko), Metode konstrukcije konkretnog u apstraktnim naukama (Pašukanis); sudska kronika; kritički pregled knjiga; uporedno pravo: Ustav repu-

Digitized by Google

blike Španije; Zakon o obligacijama poljske republike; pravni rječnik; biljčke, bibliografija, pregled časopisa.

DR. KRBEK IVO: Zakonitost i pravo. Posebni otisak iz »Mjesečnika« br. 4—7. Str. 52; cijena 20 D. Naručuje se kod knjižare Kugli.

DR. JABLANOVIĆ I.: Bogomilstvo ili Patarenstvo. Mostar 1936., str. 68. Pisac prelazi od Manihejizma, iz kojega se je razvilo bogomilstvo, na razvoj bogomilstva u Bosni, govori o borbi protiv njega, te o njegovim posljedicama i nestanku. Pošto je bogomilstvo igralo znatnu ulogu u životu hrvatskoga naroda, zanimljiva je ova studija i za šire krugove, a ne samo za naše povjesničare.

MAKLECOV ALEKSANDER: Kriminalna sociologija in etika. (Posebni otisek iz »Slovenskega Pravnika«). Ljubljana 1936., str. 10.

DR. MUNDA AUGUST: Preklic predloga (§ 85. k. z.) in umik zasebne tožbe (Posebni otisek iz »Slovenskega Pravnika«). Ljubljana, 1936. str. 31.

Dr. EISNER BERTOLD: Das Eherecht im jugoslawischen Vorentwurf und im tschechoslowakischen Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches. — Eine vergleichende Betrachtung als Beitrag zur Würdigung dieser Entwurfe. (Sonderabdruck aus der Festschrift für Dolenc, Krek, Kušej und Škerlj zu ihren sechzigsten Geburt tage). — Ljubljana 1936., str. 76. Pisac se u koječem ne slaže sa odredbama predosnove, odnosno osnove, ali na koncu kaže: »Kao cijelost uzete zadovoljavaju obje osnove. One se imaju pozdraviti kao zdravi dalji razvoj prava opć. gradj. zakonika, na osnovama kojega s pravom čvrsto ostaju«.

JOVANOVIĆ SLOBODAN: Poratna država. Beograd 1936.

MÉLANGES offerts à Ernest Mahaim par ses collégues, ses amis, ses élèves. Paris 1935. Tome I. Sciences économiques et sociales. Tome II. Sciences juridiques.

HAEMMERLE JEAN: La coutume en droit des gens d'après la jurisprudence de la C. P. J. I. Paris 1936

HOULARD MAURICE: La nature juridique des traités internationaux et son application aux théories de la nullité, de la caducité et de la révision des traités. Bordeaux 1936.

ANNUAIRE statistique de la Société des Nations. Genève 1936.

BALLADORE PALLIERI GIORGIO: La guerra. Padova 1935. Trattato di diritto internazionale. Vol. VIII.

BERLINER MICHAEL WOLFGANG: Vereinbarungen über den Gerichtsstand im internacionalen Rechtsverkehr. München 1936.

DAS KOMMENDE DEUTSCHE STRAFRECHT. Bericht über die Arbeit der amtlichen Strafrechtskommission. Herausgegeben von Franz Gürtner. 2. Auflage. Berlin 1936. Besonderer Teil.

Svaštice

KONKORDATI IZMEDJU SV. STOLICE I RAZNIH DRŽAVA. — Nakon svjetskoga rata zaredalo je sklapanje konkordata izmedju Sv. Stolice i država. Konkordate su u ovo zadnje vrijeme sklopile: Letonska 1922. g.; Bavarska 1924. g. (ratificiran 1925. g.); Poljska 1925. g.; Litva 1927. g.; Čehoslovačka (modus vivendi) 1927. god. (ratificiran 1928. god.); Portugalska 1928. i 1929. god.; Rumunjska 1927. god. (ratificiran 1929. god.) sa dopunkom od 1932. god.; Italija 1929. god.; Pruska 1929. god.; Badenska 1932. god. (ratificiran 1933. god.); Njemačka (Reich) 1933. god.; Austrija 1933. god. (ratificiran 1934. god.). Konkordat sa Rumunjskom je prvi konkordat, koji je nakon svjetskoga rata sklopljen sa državom, kojoj je pučanstvo u glavnom pravoslavne vjeroispovijesti. Prije toga je bio sklopljen konkordat izmedju Sv. Stolice (pape Pija IX.) i pravoslavne Rusije (cara Nike I.) god. 1847. a neposredno prije svjetskoga rata izmedju Sv. Stolice (pape Pija X.) i pravoslavne Srbije god. 1914. Ovaj potonji konkordat poradi dogodovština u svjetskom ratu nije mogao biti proveden. Nakon svjetskoga rata stalo se je već od god. 1922. raditi na tome, da se sklopi konkordat izmedju Sv. Stolice i naše nove države. Te je naime godine bilo odredjeno posebno povjerenstvo za proučavanje toga važnoga pitanja. God. 1925. vodjeni su u Rimu, kamo je bilo odaslano od naše države posebno izaslanstvo, pregovori o tome. No stvar je bila odgodjena, dok nisu pregovori opet 1931. i 1933. god. nastavljeni i u

Digitized by Google

glavnom dovršeni tako, da je konkordat konačno sklopljen i potpisan 25. srpnja 1935. Odmah nakon nastupa sadašnjega ministarstva u Beogradu javljalo se, da će biti hitno sazvana Narodna skupština u svrhu uzakonjenja ovoga konkordata. No prema novinskim glasovima podnesen joj je istom ovih dana prijedlog zakona o njegovu zaključenju. Za ovaj konkordat se zanima i naša srpsko-pravoslavna autokefdena crkva, pa — kako novine javiše — već nekoliko dana u Beogradu zasjeda arhijerejski sabor, koji da ima na dnevnom redu i raspravu o konkordatu, podnesenom Narodnoj skupštini. *L.*

PROMJENE U SUDSTVU. — U zadnje vrijeme došlo je ponovno do više promjena u sudstvu na području Apelacionoga suda u Zagrebu; važnije su: pretsjednikom Apelacionoga suda u Zagrebu imenovan je g. dr. Otokar Kondrat, dosad član istoga suda. — Dosadanji vrh. drž. tužilac u Zagrebu g. Stevan Breberina premješten je Stolu sedmorice, dok je g. dr. Dinko Ružić, dosad sudac Stola sedmorice, imenovan na mjesto g. Breberine vrhovnim državnim tužiocem. Najstariji zamjenik vrh. drž. tužioca u Zagrebu g. Vladimir Stopić premješten je u istome svojstvu u Novi Sad. — G. Mate Malinar, koji je zadnjih mjeseci vršio dužnost drž. tužioca u Zagrebu, imenovan je pretsjednikom Okružnoga suda u Zagrebu. Državnim pak tužiocem u Zagrebu imenovan je g. dr. Lujo Rakoš, dosad drž. tužilac u Slav. Požegi. — Suci Apelacionoga suda u Zagrebu gg. Janko Nežić, Petar Škreblin, Nikola Vukelić i Vjenceslav Mudrovčić imenovani su sucima Stola sedmorice u Zagrebu. — Suci Okružnih sudova, i to gg. Ivan Jasprica, Baltazar Prelec i Gjuro Mraz iz Zagreba, Ivan Filipović iz Srem. Mitrovice, Franjo Piskač iz Gospića, dr. Josip Britvec iz Bielovara imenovani su sucima Apelacionoga suda u Zagrebu. — Zamjenik drž. tužioca Zagrebu g. dr. Benjamin Maurović premješten je Okružnome sudu na Sušak, a sa Okružnoga suda u Sušaku premješten je g. dr. Dragomir Zorović drž. tužištvu u Zagreb kao zamjenik.

PRAVNIČKE KNJIGE kod nas se baš mnogo ne kupuju, pa u koliko nisu namijenjene studiju đaka na sveučilištu, njihovi izdavači i autori ne prolaze s njima financijalno dobro. Ipak to nije opravdanje za izviestan način, na koji neki pisci i izdavači nastoje raspačati svoje knjige. Taj način sastoji u tome, da se knjige, makar nisu naručene, šalju jednostavno poštom pojedinim pravnicima — a naročito se među odvjetnicima biraju takve žrtve — i pošilici se priloži pošt. ček. Dotičnome, kome se ovako dostavlja knjiga, ne preostaje drugo, nego da ili plati ili da ju vrati natrag, ali ako učini i potonje, ima troška za porto a i posla s otpremom. Zato je takav način rasturavanja pravničkih knjiga vrlo nezgodan i neukusan. Mogu se slati prospekti i objave o izdanim knjigama, može ih se čak i po agentima rasturavati, ali nikako ne ide, da ih se nameće na način, koji ljudima zadaje troška i posla. Bude li se tako nastavilo, morat će se oni, kojima se na taj način dostavljaju knjige, odreći svake susretljivosti i držati se strogo pravnih propisa t. j. niti slati novac niti vraćati knjigu. Nitko nije ovlašten ovakvim načinom drugoga obvezavati na posao vraćanja knjiga. Onaj, koji takvu knjigu primi, obvezan je jedino, da ju drži kod sebe, a tko ju je poslao, ima da si ju sâm pridigne. Tako će se najuspješnije stati na put prigovorenome načinu raspačavanja knjiga. Mi vjerujemo, da ima vrlo dobrih knjiga, za koje bi njihovi pisci zavrijedili, da obilnom prodajom budu honorirani, ali nije dostojno njih, da si honorar na takav način pribavljaju. Imućnijemu dijelu pravnika valja zamjeriti, što obilnijim kupovanjem knjiga ne podupire domaću pravnu književnost, ali valja uvažiti, da je taj dio pravnika razmjerno malen prema onim pravnicima, koji danas uslijed lošijh materijalnih prilika jedva udovoljavaju i najnužnijim potrebama života, a kamo li da još kupuju knjige, koje bi, doduše i sami vrlo rado htjeli imati, ali koje iz spomenutoga razloga pretstavljaju danas za njih još nedostižni luksus. Vrijedi to ne samo za suce i državne činovnike, nego i za pretežni dio odvjetnika.

† VERMERSCH ARTHUR. — U mjesecu srpnju ove godine umro je u Louvainu ovaj znameniti Isusovac. Nakon svršenih bogoslovnih nauka bio je najveći dio svojega života profesor, od god. 1918. i u Rimu na Gregoriani, gdje je među ostalim predavao i sociologiju. Bavio se također kanonskim, naročito ženidbenim pravom. Kao učenjak je bio mnogo cijenjen, pa ga je madjarsko sveučilište u Budimpešti odlikovalo doktorom honoris causa.

Digitized by Google

Odbor petorice, izabran na skupštini Pravničkoga društva u Zagrebu od 28. svibnja 1936., je zaključio, obzirom na velike dugove članova i pretplatnika, da te zaostatke realizira putem tužbe sudu protiv onih članova, za koje je našao, da m o g u platiti a dulje su zaostali. To je prvi put, što Pravničko društvo nakon 62 godine svog opstanka pribjegava takvome sredstvu, ali ono je prisiljeno dužnošću prema svojoj svrsi i jer ne može dozvoliti, da veliki imetak, koji sastoji u tim tražbinama bude izgubljen. Pravničko društvo se nada, da će nemarni članovi naknadnim uplatama još kroz tekući mjesec otkloniti od sebe sudsku tužbu, pa da će i inače svi sa uplatama zaostali članovi podmiriti svoj dug. Svaki član je već početkom godine primio opomenu, koliko je dužan, a opomeni je bio priložen ček pošt. štedionice. Ako je ček izgubio, može platiti biancočekom, koji se dobiva kod svakog poštanskog ureda, a na kojem neka samo ispuni broj računa Prav. društva: 35.515.

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (IUTRIŠA I SEDNAK), ZAGREB

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 12. ZAGREB, PROSINAC 1936. GOD. LXII.

Jovanović Stojan
načelnik Ministarstva Pravde
Beograd
Mačvanska 4

SADRŽAJ:

O suvlasništvu broda; — dr. Špehar Milan, odvjetnik u Sušaku 529

Pitanje analogije u krivičnom pravu pred stalnim sudom za međunarodno pravo u Haagu; — dr. Dolenc Metod, sveuč. profesor u Ljubljani . . . 549

Progon delikata po prijedlogu oštećenikovu; — dr. Stević H. Ljubomir, sekretar apelacionoga suda u Sarajevu 545

Nadležnost sudova u sporovima između poslodavaca i namještenika s obzirom na uredbu o izbranim odborima; — dr. Crnčić Rudolf, sreski sudac u Zagrebu 548

Da li se propis § 74. k. z. imade primjenjivati i kod izbora kazne zatvora i novčane kazne; — dr. Matošić Stjepan, sudac sreskoga suda u Zagrebu 551

I nezakonito dijete ima pravo na naknadu štete od ubice svoga nezakonitog oca (§ 1397 o. g. z.), ali mora dokazati, da je uslijed smrti svojega nezakonitoga oca doista pretrpilo štetu (§ 1925. o. g. z.); — Petaj Petar, vijećnik banskoga stola u miru u Zagrebu 553

Svečana godišnja skupština Akademije za njemačko pravo u Münchenu; — dr. Werk Hugo, odvjetnik u Zagrebu 561

† Dr. Dragutin Tončić (Njegov život i rad); — dr. Lovrić Edo, sveuč. profesor u Zagrebu . . . 571

Ocjene i prikazi:

Nekoliko američkih tumačenja prava (Some american interpretations of Law); — priopćio dr. Katičić Natko, odvjetnik u Zagrebu . . 563

Dr. Pivnički Jovan: Nekoliko napomena povodom predosnove građanskoga zakonika za kraljevinu Jugoslaviju; — priopćio dr. Š. I. . . . 569

Pravosuđe:

Građansko 567

Literatura 574

Svaštice 576

Digitized by Google

Ovaj prosinački broj iz god. 1936. izlazi s malim zakašnjenjem radi izvjesnih tehničkih zapreka. No zato ćemo nastojati, da 1. broj za ovu god. 1937., dakle siječanjski broj, izadje još ovaj mjesec (siječanj).

Prilažemo ovome broju uplatne listove poštanske štedionice, moleći članove, da se izvole s njima poslužiti radi namirenja tekuće članarine odnosno pretplate, a eventualno i one zaostale.

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LXII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1936.
PROSINAC Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 12.

O suvlasništvu broda

Tumačenje člana 220. trgovačkoga zakonika od 1808. god. (C. com.).

Napisao dr. Špehar Milan, odvjetnik u Sušaku.

Član 220. C. com. glasi:

»U svemu, što se tiče zajedničkog interesa suvlasnika broda, držati se je onoga, što većina odluči.

Većina opredjeljuje se po zadružnom dijelu broda nadilazećem polovicu njegove vrijednosti.

Dražbena prodaja ne može se dozvoliti, nego kad je uzištu vlasnici, kojima skupa pripada polovica svega broda, ako ne bude pismeno o tom što drugo ugovoreno.«

1. Brodovlasnik, brodar. — Pravni odnos vlasnika broda obzirom na sam brod može biti dvojake prirode. S jedne je strane to stvarno-pravni odnos vlasnika prema stvari. Tu je brod uzet kao stvar, kao predmet stvarnoga prava. Ali brod po svojoj svrsi ima da plovi. Vlasnik broda može brod da upotrijebi za plovidbu po moru radi tečevne svrhe. Tu brod postaje sredstvo za stanovitu privrednu djelatnost vlasnika broda. Brodovlasnik postaje poduzetnik. To je druga strana pravnog odnosa vlasnika broda obzirom na brod.

Ali vlasnik broda ne mora da svoj brod iskorišćuje za tečevnu plovidbu po moru. On može da prepusti brod drugome, da ga iskorišćuje plovidbom u tečevne svrhe za svoj račun. U tom slučaju vlasnik broda ostaje puki vlasnik stvari. Poduzetnik, koji taj brod iskorišćuje, je onda osoba različita od vlasnika broda.[1]) Onoga, koji vrši tečevnu plovidbu po moru za svoj račun, bilo svojim ili tudjim brodom, nazvat ćemo brodarom.[2])

---

[1]) Daniel Danjon, Traité de droit maritime. I sv., 1910. br. 27.

plovidbu po moru za svoj račun, bilo to svojim ili tudjim brodom, na-

[2]) Naša pomorsko-pravna terminologija nije izgradjena ni ustaljena. Da se to postigne, zadaća je pravne nauke i zakonodavstva. Osnova našega novoga trgovačkog pomorskog zakona izabrala je za osobu, koju mi nazivljemo »brodar«, naziv »preduzimač broda«. Naziv »brodar« ne upotrebljava se u osnovi za oznaku ni ove ni druge koje osobe pomorskoga prava. Medjutim je upotreba naziva »brodar«

Digitized by Google

C. com. ne pozna razlike izmedju brodovlasnika i brodara. Za taj zakon je to uvijek jedna te ista osoba. U tom smislu ima se dakle razumijevati pojam brodovlasnika u C. com. To je vlasnik broda u smislu brodara.[3]) Ali pravna nauka mora da ima pred očima tu razliku. Ona imade stanovito pravno značenje. I to napose u pogledu odgovornosti, koja nastaje iz plovidbe i pomorske trgovine.[4]) O tome će biti govora na drugom mjestu.[5])

2. Suvlasništvo broda po C. com. — Kao kod vlasnika pojedinca, tako i kada je brod zajedničko vlasništvo više njih, možemo imati slučaj, da brodovlasnici sami iskorišćuju brod za plovidbu, ili ne. C. com., kako smo vidjeli, ne pozna te razlike uopće. Za taj zakon brodovlasnik je uvijek i brodar. Kada čl. 220. C. com. govori o suvlasnicima broda, pretpostavlja dakle, da ti brodovlasnici zajedničkim brodom obavljaju tečevnu plovidbu po moru. Tu nemamo dakle običnu zajednicu vlasnosti. To je takova zajednica suvlasnika broda, koja se bavi plovidbom po moru u tečevne svrhe, dakle tečevna zajednica.

3. Suvlasništvo broda, zajednica vlasnosti, društvo. — Prvo pitanje koje nam se sada nameće je to, koja je pravna narav te zajednice. Da na to pitanje možemo odgovoriti, trebamo ispitati nutarnje osebine te zajednice.

Dvije su bitne osebine te zajednice. Prva je objektivne naravi. To je zajednički brod. Tečevna zajednica suvlasnika broda nastaje radi toga, da iskorišćuje zajednički brod. Iskorišćivanje zajedničkoga broda jedina je svrha te zajednice. Nestane li broda, gubi zajednica sredstvo svoje tečevne djelatnosti. Ona ne može više da postizava svoju svrhu. — Druga je osebina tečevne zajednice suvlasnika broda subjektivne naravi. To je volja suvlasnika broda, da zajednički brod iskorišćuju za tečevnu plovidbu po moru.

Sama činjenica suvlasništva broda ne može dati zajednici suvlasnika značaj tečevne zajednice. Zamislimo, da više njih steku brod nasljedstvom ili darovanjem. Medju njima samom tom činjenicom nastaje doduše zajednica vlasnosti broda. Ali ništa drugo. Oni mogu brod prodati i svoju zajednicu vlasnosti tako razvrći. Mogu brod upotrijebiti za nešto drugo, nego što je tečevna plovidba po moru. N. pr. za skladište ili za zabavu. A mogu brod prepustiti neopremljen trećemu, koji će ga za svoj račun opremiti i iskorišćivati.

---

u smislu, kako ga mi uzimamo, uvedena već davno u zakonodavstvu, u pravnoj nauci, u sudovanju i uopće u praksi. Spomenut ćemo § 1316 o. g. z. i §§ 295 i 384 hrv. trg. zak. Zatim Škarica, Osnova trgovačkog zakona, čl. 19. i Tomašić, Pomorsko Pravo, str. 16. Ne vidimo razloga, zašto da se naziv »brodar« izbaci iz našega pravnoga jezika i zamijeni sa novom tvorevinom »preduzimač broda«. — U savezu s time spominjemo još ovo. Gradj. i trg. zakon stavljaju »brodara« uz bok »vozara«. Ovaj se bavi prevozom robe na kopnu, a prvi po moru. Odnosni pravni posao zove se u prvom slučaju »vozarska pogodba«, a cijena što se za prevoz plaća »vozarina«. Da budemo dosljedni, trebali bi dakle primijeniti izraze »brodarska pogodba« i »brodarina« u pomorskom prevozu robe. Spomenuta osnova zakona rabi izraz »pomorski vozarski ugovor« i »vozarina«.

3) Georges Ripert, Droit maritime, 2 izd., 1922, II. br. 768.

4) Danjon, I. br. 27 bis; Ripert, I. br. 776.

5) Nekoja pitanja ne spadaju u tumačenje čl. 220 C. com., te ne će biti ovdje raspravljena.

Digitized by Google

Potreban je dakle još neki elemenat zato, da se zajednica vlasnosti broda pretvori u t e č e v n u zajednicu suvlasnika toga broda. To je, kako smo već kazali, volja suvlasnika broda, da brod namijene tečevnoj plovidbi po moru radi zajedničke koristi. Ta se volja može i muče očitovati[6]) (§ 863. o. g. z.). Ali volja suvlasnika mora biti suglasna (§ 828. o. g. z.). No takova suglasna volja stranaka, koja ide za stanovitim pravnim učinkom, nije drugo nego pogodba (§ 861. o. g. z.), a ovdje ide ta pogodba suvlasnika broda za tim, da zajednički brod upotrijebe za plovidbu po moru u tečevne svrhe. Takova pogodba ima dakle obilježja ortačke ili društvene pogodbe (§ 1175. o. g. z.). Tečevna zajednica suvlasnika broda je dakle d r u š t v o.[7])

Pojedinca kao poduzetnika u pomorskoj plovidbi nazvali smo brodarom. Društvo, koje se tom plovidbom bavi, bit će dakle b r o d a r s k o d r u š t v o. To može po svojem ustrojstvu da bude i javno trgovačko društvo, dioničarsko društvo ili koji drugi oblik društva. Poseban oblik brodarskog društva je tečevna zajednica suvlasnika broda. Nazvat ćemo ga b r o d o v l a s n i č k i m d r u š t v o m.[8])

4. S u v l a s n i š t v o p r v o t a n e l e m e n a t b r o d o v l a s n i č k o g d r u š t v a. — Ali društveni odnos nije prvotan elemenat u brodovlasničkom društvu, nego suvlasnički. To treba naglasiti, jer u tom leži osebujnost toga društva. Svrha brodovlasničkoga društva je iskorišćenje z a j e d n i č k o g a broda, — broda, što su ga suvlasnici stekli ili će ga steći kupnjom, nasljedstvom ili inače. Kod običnoga društva može jedan ortak da unese stvari, a drugi usluge (§ 1175. o. g. z.). Naprotiv u brodovlasničkom društvu ortak može da bude samo suvlasnik broda. Suvlasništvo broda je nužna predpostavka zato, da netko bude član brodovlasničkoga društva. Sredstvo za postignuće društvene svrhe je zajednički brod. Zajednica vlasnosti broda može da postoji, a da medju suvlasnicima nema tečevne zajednice za iskorišćivanje broda, dok tečevna zajednica suvlasnika broda ne može da postoji bez zajedničkoga broda. Zajednički brod, t. j. suvlasništvo broda, bitan je dakle i prvotan elemenat brodovlasničkoga društva. Postanak i prestanak društva ovisi o postanku i prestanku suvlasništva broda. Prema svemu tomu, koliko ima suvlasničkih brodova, toliko ima i društava.[9])

---

[6]) D a n j o n. I. br. 149, str. 264.

[7]) D a n j o n. I. br. 147; R i p e r t. I. br. 784: L y o n - C a e n et R e n a u l t. Traité de droit commercial. 5 izd. 1931. V. br. 301.

[8]) Osnova našega pom. trg. zakona upotrebljava naziv »udruženje brodovlasnika«. Mi smatramo, da oznaka »udruženje« nije prikladna za društva sa tečevnom svrhom. U tome bi se upravo »društvo« trebalo razlikovati od »udruženja«. »La société propriément dite — kaže P l a n i o l. Traité élem. de droit civil. II. br. 1990 — est caractérisée par son b u t l u c r a t i f: qu'elle soit civile ou commerciale, les associés se sont entendus et ont agi en commun pour gagner de l'argent, pour se partager des bénéfices. La véritable a s s o c i a t i o n est celle qui ne se propose pas pour but la poursuite et le partage de g a i n s.« I naš trgovački zakon pozna samo »društva« sa tečevnom svrhom. A zakon o radnjama pozna »udruženja« bez tečevne svrhe. Tečevna zajednica suvlasnika broda spada u vrstu »društva«, kao što su sva trgovačka društva, a ne u vrstu »udruženja«, kao što su prinudna »udruženja trgovaca« itd.

[9]) MM. D a l l o z. Jurisprudence générale ou Réperteire alphabétique, riječ Droit maritime, (sv. 18) br. 192; D a n j o n. I. br. 150.

Digitized by Google

Drugi bi bio slučaj, kada bi volja stranaka išla za tim, da se uopće bave brodarstvom. One hoće u tom slučaju, da svoj kapital iskoriste za brodarstvo. Danas će ploviti jednim, sutra drugim brodom. Tu bi bio glavni i prvotni osnov zajednice društvo, a ne suvlasništvo broda.

5. Pravna narav brodovlasničkoga društva. — Da li je brodovlasničko društvo trgovačko društvo, ili pak obično društvo općega gradjanskog prava? Treba da u tu svrhu ispitamo s jedne strane ustrojstvo društva, a s druge svojstvo posla, kojim se bavi.

Brodovlasničko društvo po svojem ustrojstvu ne može biti trgovačko društvo u smislu trgovačkoga zakona. U tom smislu trgovavačka društva su samo ona, koja su usrtojena po propisima trgovačkoga zakona. To su odredjeni tipovi društva: javno trgovačko društvo, komanditno društvo, zadruga, i dioničarsko društvo (§ 61. hrv. trg. zak.). K tomu dolazi po posebnom zakonu društvo sa ograničenim jamstvom. Drugih trgovačkih društava po zakonu ne može biti. U brodovlasničkom društvu ne stiču se obilježja nijednog oblika trgovačkih društava po trgovačkom zakonu; — ono dakle nema ustrojstva trgovačkoga društva. U tome se brodovlasničko društvo razlikuje od društava po trgovačkom zakonu.

Ali brodovlasničko društvo sa stanovišta svoga ustrojstva nije ni obično društvo općega gradjanskog prava. Svrha je brodovlasničkoga društva iskorišćivanje broda tečevnom plovidbom po moru. No brod i pomorska plovidba su podredjeni posebnim zasadama pomorskoga prava, a isto tako i zajednica suvlasnika broda kao tečevna zajednica. Stanoviti pravni odnošaji te zajednice su uredjeni ustanovama pomorskoga zakona. To je član 220 C. com. Te ustanove čine iznimku od općega gradjanskog prava. Stanoviti nutarnji odnošaji brodovlasničkoga društva drukčije su dakle uredjeni nego li odnošaji društva po općem gradjanskom pravu. Prema tome brodovlasničko društvo nema ustrojstva ni društva po općem gradajnskom zakoniku.

6. Trgovačka narav brodovlasničkog društva. — Time, što kažemo, da brodovlasničko društvo nije društvo po trg. zakonu, ne mislimo reći, da ono u nekom drugom smislu ipak nije trgovačko društvo. Kada se naprosto kaže, da brodovlasničko društvo nije trgovačko društvo, moglo bi se pomisliti, da pravni odnosi toga društva nisu uopće trgovačke naravi. A to bi bio sasma krivi zaključak.

Brodovlasničko društvo doduše nije trgovačko društvo u užem smislu riječi. Ono nema ustrojstva trgovačkoga društva. Nu treba ispitati, da li se ono bavi poslom, koji je po svojoj prirodi trgovački posao. Za bit trgovačkoga posla nije odlučno, da li je onaj, koji se tim poslom bavi, trgovac ili ne. Nije odlučno ni to, da li se dotičnik smije uopće baviti trgovačkim poslom. Sve to ne može oduzeti nekomu poslu svojstvo trgovačkoga posla, ako ga ono po prirodi stvari ima (§ 263. krv. trg. zak.). Primanje otpremanja putnika ili dobara po moru tvori suštinu tečevne plovidbe. A to je apsolutni trgovački posao (§ 258., t 5. hrv. trg. zak.). Tim poslom se bavi brodovlasničko društvo. Ono se — što više — tim poslom bavi redovito i radi koristi. To znači kao

Digitized by Google

obrtom. A tko se nekim trgovačkim poslom bavi kao obrtom, taj je u smislu trgovačkoga zakona trgovac (§ 3. hrv. trg. zak.).

Brodovlasničko društvo je prema tomu trgovac. Ali ono je i društvo. Protuslovno bi dakle bilo kazati, da je brodovlasničko društvo trgovac, a da nije trgovačko društvo. Ono nije, kako smo vidjeli, trgovačko društvo pozitivnoga prava. Nije trgovačko društvo po svojem ustrojstvo. Ali je trgovačko društvo po svojstvu posla kojim se bavi.[10])

Napokon treba još istaknuti, da svrha brodovlasničkoga društva ima jednu svoju osebinu. Ona se odnosi na iskorišćivanje stanovitog zajedničkoga broda. Kada toga broda nestane, prestaje i društvo. U toliko je brodovlasničko društvo materijalno i vremenski ograničeno.

U brodovlasničkom društvu stiču se dakle ova obilježja: 1. nema ustrojstva trgovačkod društva; 2. bavi se stanovitim trgovačkim poslom; 3. svrha mu je materijalno i vremenski ograničena. To su sve obilježja prigodnoga društva. To je, kako znamo, društvo sklopljeno na zajednički dobitak ili štetu glede jednoga ili više poslova trgovačkih (§ 62. hrv. trg. zak.). Brodovlasničko društvo razlikuje se u toliko od prigodnog društva, što je podredjeno stanovitim propisima pozitivnoga pomorskoga prava. Brodovlasničko društvo mogli bi dakle smatrati prigodnim trgovačkim društvom pomorskog prava. Time ne bi prejudicirali zaključcima, koji bi se mogli izvesti u pogledu ocjene bilo kojih pravnih odnošaja brodovlasničkoga društva.

7. Primjena zakona. — Kada smo ovako uglavili bitne osebine i pravnu narav brodovlasničkog društva, ne će nam biti teško utvrditi, koje pravo dolazi do primjene, kada se radi o pravnim odnosima brodovlasničkoga društva. U tom pogledu moramo opet razlikovati dvije skupine pitanja: u prvu spadaju pitanja, koja se tiču ustrojstva brodovlasničkoga društva, a u drugu ona o poslovima društva.

Kada kažemo ustrojstvo društva, razumijevamo: osnutak društva, medjusobni pravni odnošaji ortaka, razvrgnuće i prestanak društva. Glede svih tih pitanja ne mogu doći do primjene propisi trgovačkoga zakona. Ti se uvijek odnose na društvo stanovitoga tipa, predvidjenoga u trgovačkom zakonu. Svaki takav tip društva ima svoja posebna pravila, koja se tiču ustrojstva samo toga tipa društva. Vidjeli smo, da brodovlasničko društvo ne spada u nijedan tip društava trgovačkoga prava. Ono ima, kako je rečeno, sve značajke prigodnoga trgovačkoga društva pomorskoga prava.

Ovdje će dakle doći najprije do primjene naročiti propisi pomorskoga zakona, — to je član 220. C. com., zatim posebni propis trgovačkoga zakona o prigodnom društvu, koji je propis sadržan u § 62. hrv. trg. zak. Ali tim zakonskim propisima su samo djelomice uredjeni pravni odnosi, koji se tiču ustrojstva brodovlasničkoga društva. Supsidijarno doći će dakle do primjene ustanove općega gradjanskoga zakonika (§ 1. hrv. trg. zak., § 1216. o. g. z.). Poimence su to ustanove

[10]) Danjon, V. br. 148; Lyon-Cean et Renault, V. br. 300.

Digitized by Google

§§ 825.—849. o. g. z. o zajednici vlasnosti i one §§ 1175.—1216. o. g. z. o društvenim pogodbama.

Kod toga treba učiniti jednu važnu opasku. Gradjanski zakonik u pogledu pravnih odnošaja društva u više prilika pravi razliku, ako se radi i trgovcima (§§ 1203., 1207. o. g. z.). U tim slučajevima vrijedit će za pravne odnošaje brodovlasničkoga društva ono, što zakon odredjuje za trgovce. To je posljedica činjenice, da je brodovlasničko društvo trgovačko društvo, kako smo naprijed razložili.

U drugu skupinu spadaju pitanja, koja se tiču p o s l o v a brodovlasničkoga društva. To je, u kratko rečeno, sve ono, na što se odnose opća načela o pravnim poslovima. Pitanje n. pr. u kojem obliku se mora neki posao sklopiti, kada i kako se mora neka obveza ispuniti, da li vjerovniku pristoji pravo pridržaja, da li postoji solidarna obveza, i. t. d. Sva ta pitanja mogu da budu različito riješena prema tomu, da li se na njih primijene načela trgovačkoga ili općega gradjanskoga prava. To pak ovisi o tome, da li se posao, što ga treba pravno ocijeniti, ima smatrati trgovačkim poslom ili ne.

Imali smo već prilike utvrditi, da se brodovlasničko društvo bavi poslom, što ga zakon smatra apsolutnim trgovačkim poslom. Uslijed toga i svi ostali poslovi toga brodarskoga društva, koji stoje u vezi sa tim glavnim poslom, imaju se smatrati trgovačkim poslovima (§ 260. hrv. trg. zak.). Na poslove brodovlasničkoga društva imaju se prema tome primijenjivati načela trgovačkoga prava o poslovima uopće. Ta načela su sadržana u ustanovama §§ 260.—335. hrv. trg. zak.

8. D r u š t v e n a g l a v n i c a. — Brod i sve, što su ortaci unijeli u društvo, sačinjava glavnicu društva. Ta je glavnica zajedničko vlasništvo svih ortaka (§ 1183. o. g. z.). Od društvene imovine razlikuje se imovina, što ju ima svaki pojedini ortak za sebe. Ta imovina je njegovo isključivo vlasništvo (§ 1182. o. g. z.).

U jednostavnoj zajednici vlasnosti ne postoji nikakva obveza zajedničara, da štogod dodaju zajedničkoj imovini. Naprotiv čim medju njima postoji društvo, takova obveza može da nastane. Ako prilike zahtijevaju, moraju ortaci da povećaju svoj prilog (§ 1189. o. g. z.). To se u brodovlasničkom društvu može ticati samo iskorišćivanja zajedničkog broda. Potreba priloga može biti opravdana samo onda, ako to zahtijeva redovito iskorišćivanje broda. O tome, da li treba da se umnoži prilog glavnici, odlučuje većina ortaka. Ako manjina ne će da se pokori većini i dade svoj prilog, ona po gradjanskom zakoniku može da istupi ili da bude natjerana, da istupi (§ 1189. o. g. z.). Ali u pomorskom pravu, kako ćemo kasnije vidjeti, ne priznaje se manjini pravo, da istupi. Naime u tom smislu, da bi dobila isplatu svoga dijela od ostalih ortaka. Ta bi mogućnost ugrožavala opstanak zajednice. Zakonodavac želi, da se tomu izbjegne. Ne može se ortak ni isključiti iz društva.[11]) Ako manjina u slučaju opravdane potrebe ne će da priloži glavnici, moći će većina uzeti zajam na brod i opteretiti manjinu.[12])

9. P r a v a v e ć i n e. — Posjed i uprava zajedničke imovine pripada svim suvlasnicima zajedno (§ 833. o. g. z.). To načelo vrijedi naročito i onda, kada se vijeća i kada se odlučuje o poslovima društva (§ 1188.

[11]) Vidi br. 10. — [12]) Vidi br. 9.

Digitized by Google

o. g. z.). To se može samo tako tumačiti, da će većina i manjina morati uvijek zajedno raspravljati i odlučivati. Većina ima doduše pravo odlučivanja o svim poslovima redovite uprave. Ipak ne će ona moći da raspravlja i odlučuje mimo manjine.[13]) To je i opravdano. Pod utjecajem manjine može većina da dodje do drugoga zaključka, nego da vijeća sama. Za manjinu je to jedini način, kako može učestvovati u upravi zajedničke imovine, na koju ima pravo.

Osnovno je pravilo u brodovlasničkom društvu, kako je naprijed spomenuto, da v e ć i n a o d l u č u j e, a manjina se mora pokoriti većini (čl. 220.. st. I, C. com.). U tome se brodovlasničko društvo bitno razlikuje od zajednice vlasnosti. U toj zajednici mogu se stvarati odluke glede zajedničke stvari samo sporazumom svih suvlasnika (§ 828. o g. z.).

Ali većina ortaka brodovlasničkoga društva ne može da odlučuje o svim pitanjima, koja se tiču zajedničkog broda. Većina odlučuje samo onda, kada se radi o zajedničkom interesu svih suvlasnika broda (čl. 220., st. I. C. com.). Drugim riječima to znači, kada se radi o uredjenom upravljanju i uživanju zajedničkoga broda (§ 833. o. g. z.) . Dakle o poslovima redovite uprave. Odlukom većine će se moći dakle namjestiti i otpustiti kapetan, uzeti tovar, dignuti zajam na brod.[14]) osigurati brod.[15]) Ali većina ne mora osigurati cijeli brod. Moći će dakle vazda i pojedini ortaci osigurati svoj dio broda.[16])

Nu čim se radi o nekom poslu koji ne spada u redovitu upravu, ne može više većina da odlučuje. Tu je potrebna suglasnost svih ortaka. Tako, kada bi se brod imao upotrijebiti za drugu svrhu, nego što je tečevna plovidba, ili kada bi se imao prodati iz slobodne ruke,[17]) ili napustiti u korist vjerovnika ili osiguratelja.[18]) Ali mjesto za prevoz robe mogao bi se brod upotrijebiti za prevoz putnika.[19])

Ako se glasovi podijele, smatra se, da predložena promjena nije prihvaćena. Posve prirodno, pošto se za svaku odluku zahtijeva većina. Šta onda, ako se podijele glasovi glede pitanja, ima li brod poduzeti putovanje ili ići u raspremu? O tom su pitanju mišljenja podijeljena. Mi držimo, da — ako većina nije zato — ne može brod da plovi. Nesigurnost i pogibelji, s kojima je skopčana plovidba i pomorska trgovina, mogu opravdavati potrebu, da brod privremeno ne plovi. Svako društvo od vremena do vremena, prema prilikama tržišta stavlja koji brod u raspremu. Bolje je ne raditi, nego raditi sa gubitkom. To

---

13) D a n j o n I. br. 159; R i p e r t, I. br. 788; L y o n - C e a n et R e n a u l t, V, br. 289; obratno: A s c o l i, br. 250; J a c o b s, br. 210; W a g n e r, Handbuch des Seerechts, 1884, str. 197.

14) R i p e r t, I. br. 791; L y o n - C e a n et R e n a u l t, V. br. 284; A s c o l i, br. 206, 207.

15) R i p e r t, I, br. 791; obratno L y o n - C a e n et R e n a u l t, V. br. 284 D a n j o n, I. br. 158 bis.

16) L y o n - C a e n et R e n a u l t, V. br. 284; A s c o l i, br. 207.

17) D a n j o n, I. br. 158, bis; R i p e r t, I. br. 789, op. 2; L y o n - C a e n et R e n a u l t, V. br. 284; A s c o l i br. 213.

18) D a n j o n, II, br. 622; L y o n - C a e n et R e n a u l t, V. br. 222· obratno: R i p e r t, I. br. 791 i II. br. 1261 smatra, da većina može napustiti cijeli brod i svaki ortak svoj dio.

19) A s c o l i, br. 206.

Digitized by Google

u pomorskoj industriji nije nikakva izvanredna mjera. Morat će se dakle uzeti, da spada u redovitu upravu poslova. Ako većina ne zaključi, da brod poduzme putovanja, jer prilike nisu uopće povoljne, morat će brod po prirodi stvari u raspremu.[20])

Većina, koja je potrebna pri odlučivanju u poslovima brodovlasničkoga društva, opredjeljuje se po suvlasničkim udjelima, a ne po broju suvlasnika broda (§ 833. o. g. z., čl. 220. C. com.). Suvlasnički dio pojedinih suvlasnika može biti različit. Prema običaju na Sredozemnom moru brod se redovito dijeli na 24 dijela, nazvana k a r a t i. Ako makar jedan ortak ima većinu suvlasničkih dijelova broda, nadvladat će svojim glasom ostale, bez obzira na to, koliko ih ima.[21])

10. P r a v a p o j e d i n i h o r t a k a. — Pojedini ortak u brodovlasničkom društvu ne može tražiti od zajednice isplatu svojeg udijela. Ortak ne može dakle na taj način da istupi iz društva. Naprotiv po općem gradajnskom pravu suvlasnik zajedničke stvari, ako se ne slaže sa odlukom većine kada se radi o nekoj važnoj preinaci, može da istupi. Ako ne će da istupi, može tražiti da obranik ili sudac odluči, da li će se preinaka izvesti ili ne (§§ 834. i 835. o. g. z.). To pravilo ne vrijedi za brodovlasničko društvo.

U pomorskom zakonu nije doduše izričto rečeno, da pojedini član brodovlasničkoga društva ne može da traži isplatu. Ali to slijedi nedvojbeno iz samog zakona. Taj zakon pogoduje održanje zajednice. U tom smislu ograničuje prava pojedinih suvlasnika, kako ćemo još kasnije vidjeti. Pravom istupa pojedinih suvlasnika mogla bi se ugroziti zajednica. To pravo priznaje zakon samo iznimno ortacima. I to onom suvlasniku broda, koji je bio kapetan broda, a većina ga je otpustila (čl. 219. C. com.). Kada bi to pravo pripadalo svakomu suvlasniku, ne bi to zakonodavac trebao isticati kao neko naročito pravo kapetana, koji je otpušten, a inače je i suvlasnik broda. Iz toga se mora dakle zaključiti, da to pravo ne pristoji članovima brodovlasničkoga društva kao takovima.

Ako pojedini član društva ne može da traži isplatu svojega dijela, može ipak da svoj dio ustupi drugomu. To se je pravo od davnine priznavalo suvlasnicima broda. Po gradjanskom pravu to je jedno od osnovnih prava svakoga suvlasnika zajedničke stvari (§ 829. o. g. z.). Istina je, to se pravo ne slaže sa pojmom društva. Ne može član nekoga društva svoj udio u društvu ustupiti drugomu. To znači nametnuti društvu novoga ortaka. To pravo ne predvidja ni opći gradjanski zakonik za ortake društva.

Ali brodovlasničko društvo ima svoje naročite osobine. U tom društvu — ponavljamo — prevladjuje odnošaj suvlasnički nad društvenim. Suvlasništvo broda je nužna pretpostavka društva. Iskorišćivanje suvlasničkog predmeta, t. j. broda, iscrpljuje svu svrhu društva. Ortak u tom društvu može postati samo suvlasnik broda. Obratno stoga, su-

[20]) D a n j o n, I. str. 279; R i p e r t, I. br. 789; L y o n - C a e n et R e n a u l t, V. br. 286.

[21]) W a g n e r, str. 197; D a l l o z, br. 177.

Digitized by Google

vlasnik broda nužno postaje član društva. Pravo ustupa društvenog udjela suvlasnika broda općenito se priznaje.[22])

Uostalom čl. 195. C. com. ustanovljuje izričito, da se i dio broda može prodati. Kako znamo, C. com. uopće pretpostavlja, da se suvlasnici broda bave brodarstvom. Prodaja dijela broda je dakle i po zakonu prodaja ili ustup udjela u brodovlasničkom društvu.

Kao što pojedini suvlasnik broda može svoj dio otudjiti, tako ga može i opteretiti zalogom (hipotekom).[23]) Isto tako može da izvrši napust svoga dijela broda, bez obzira na odluku ostalih ortaka u brodovlasničkom društvu.[24])

Ako jedan od više ortaka umre, društvo ne prestaje, nego se nastavlja sa njegovim nasljednikom. Brodari, kao što smo vidjeli, smatraju se trgovcima. A za trgovce uzima se po gradjanskom zakonu, da njihovi nasljednici žele i unaprijed ostati u zajednici (§ 1207. o. g. z.).

Pojedini ortak ne može biti isključen iz društva, ako pade pod stečaj, ako je stavljen pod skrbništvo, ili ako ne ispunjava bitnih uslova pogodbenih (§ 1210. o. g. z.). Kako smo vidjeli,[25]) kod brodovlasničkih društava prvotan je elemenat materijalni, suvlasništvo broda. Intuitus personae je drugotan. Isključenje člana iz društva značilo bi izvlazbu njegovoga suvlasničkoga dijela. Ali bi se to protivilo osnovnomu načelu zajednice vlasnosti, po kojem većina ne može razredjivati o dijelu pojedinoga dionika (§ 828. o. g. z.).

11. Postavljanje poslovodje. — Brodovlasničko društvo može da postavi izmedjn ortaka ili trećih osoba poslovodju, jednoga ili više njih. Takav se poslovodja smatra punovlasnikom (1190. o. g. z.). Punovlašće poslovodje proteže se na sve poslove redovite uprave (§ 1029. o. g. z.). Poslovodja ima dakle ista ovlaštenja, koja inače pripadaju većini u upravljanju zajedničkoga broda. Nema naravno ovlaštenje, da traži sudbenu prodaju broda ili da izvrši napust broda. To nisu poslovi redovite uprave.

Uprava društvenih posala pripada svim ortacima zajedno. Ne će se stoga moći postaviti poslovodja, ako svi ortaci nisu time sporazumni. U protivnom slučaju mogla bi većina isključiti manjinu iz uprave na taj način, da postavi poslovodju, a mogla bi i sebe imenovati poslovodjom. Ali ako su ortaci sporazumni u tomu, da treba postaviti poslovodju, onda će se poslovodja imenovati većinom glasova. Poslovodja, pošto se smatra punovlasnikom, može u svako doba odlukom većine biti otpušten. Time se razrješava punovlasni odnošaj. Ali otštetna prava, što ih poslovodja može imati na temelju službovnog odnošaja, ostaju mu netaknuta.[26])

---

[22]) Ascoli, br. 212; Lyon-Caen et Renault, V. br. 306; Danjon, I. br. 150.

[23]) Danjon, I. br. 159, str. 266; Ripert, I. br. 798; obratno Jacobs, I. br. 100.

[24]) Ripert, II. br. 1261.

[25]) Pod br. 4.

[26]) Poslovodja brodovlasničkoga društva poznat je pod imenom armatore-gerente, ships husband. Po § 12. t. 5 zakona o upisu pom. trg. brodova i ladja od 30. ožujka 1922. ima se u upisnik brodova upisati: »imena, rodno mjesto i obita-

Digitized by Google

12. Solidarna i neograničena odgovornost ortaka. — Po općem gradjanskom pravu ortaci odgovaraju prema trećima, kao što i stiču prava prema trećima, samo u razmjeru svoga dijela (§§ 888., 889. i 1203. o. g. z.). Ali i po gradjanskom zakoniku uzima se za ortake, koji su trgovci, da su svi za jednoga, a jedan za sve nešto obećali ili prihvatili (§ 1203. o g. z. na koncu). Da se zajednica, koju sačinjava brodovlaničko društvo ima smatrati trgovcem, to je naprijed već uglavljeno. Članovi brodovlasničkoga društva iz poslova, što ih sklope zajednički ili preko zajedničkog punomoćnika, stiču prava i odgovaraju za obveze solidarno. To znači jedan za sve i svi za jednoga. Isto to načelo vrijedi i za prigodno društvo (§ 62. hrv. trg. zak.). Solidarnost uostalom leži u biti trgovačkih posleva uopće[27]) (§ 268. hrv. trg. zak.). Bez obzira dakle, da li ih sklope trgovci ili oni, koji nisu trgovci. Dosljedno načelu solidarnosti svaki ortak u brodovlasničkom društvu odgovara za obveze društva i neograničeno sa cijelom svojom imovinom.[28])

Vjerovnik društva ima dakle pravo, da traži namirenje ne samo iz imovine društvene, nego takodjer iz privatne imovine svakoga pojedinoga ortaka. Ali naravno svaki ortak odgovara cijelom svojom imovinom i svakom svojem osobnom vjerovniku. Svaki privatni vjerovnik pojedinoga člana društva može stoga da se namiri ne samo iz njegove privatne imovine, nego takodjer iz njegovoga dijela društvene imovine,[29]) ali ne iz dijela ostalih članova društva.

U tom pogledu nema dakle razlike izmedju t. zv. pomorske i kopnene imovine ortaka u brodovlasničkom društvu. Kao u kopnenu, tako i u pomorsku imovinu ortaka u brodovlasničkom društvu mogu posegnuti za svoje namirenje i privatni vjerovnici njegovi i vjerovnici broda — s tom razlikom ipak, da će u slučaju prodaje broda vjerovnici broda moći imati prvenstvo na utržak broda kod razdiobe kupovnine, i to utoliko, u koliko im to prvenstvo pristoji po čl. 191. C. com. U tom se solidarna obveza ortaka u brodovlasničkom društvu, kao i ostalim brodarskim društvima, za koje vrijedi solidarna obveza ortaka, razlikuje od solidarne obveze po općem gradjanskom, kao i po trgovačkom pravu. Ali ta razlika u stvari ne leži u prirodi solidarne obveze ortaka, koja je uvijek jednaka, nego u prirodi tražbine vjerovnika prama ortaku u brodovlasničkom društvu.

Medjutim još postoji jedna bitna razlika izmedju obične solidarne obveze i solidarne obveze ortaka u brodovlasničkom društvu. Brodovlasnik može da se riješi obveza, koje za njega potiču iz djela kapetana, što ih je učinio kao zakonski punovlasnik brodovlasnika, napustom broda. Ta ovlast napusta pripada svakomu suvlasniku broda za njegov suvlasnički dio.[30]) Napustom cijeloga suvlasničkoga broda

---

valište svih suvlasnika: veličinu udjela svakoga od njih i oznaku onoga suvlasnika, koji je zvan, da zastupa društvo pred državnom upravom u stvarima, na koje se ovaj zakon odnosi. »Taj zastupnik ne mora biti poslovodja, o kojem je bila gore riječ. (V. Ascoli, br. 110 i sl.: Danjon, I, br. 162 i sl.).

[27]) Lyon-Caen et Renault, V. br. 296 na koncu.

[28]) Danjon, I. br. 270.

[29]) Danjon, I. br. 271.

[30]) Vidi br. 10.

Digitized by Google

utrnjuju u cijelosti obveze, što su nastale za brodovlasnika iz djela kapetana, a napustom suvlasničkoga dijela broda utrnjuju te obveze u odnosu prama suvlasniku, koji je izvršio napust. Vjerovnici, u čiju korist je izvršen napust, mogu da se namire samo iz napuštenoga broda odnosno iz napuštenoga dijela broda.

13. Prestanak i likvidacija brodovlasničkoga društva. — Brodovlasničko društvo prestaje: 1. ako je medju ortacima rok trajanja društva, kada taj rok mine (§ 1205. o. g. z.); 2. ako svi suvlasnički dijelovi broda predju u jednu ruku; 3. ako ortaci suglasnom odlukom trajno namijene brod drugoj svrsi, nego je tečevna plovidba; time se je brodovlasničko društvo pretvorilo u običnu zajednicu vlasnosti ili društvo gradjanskoga prava prema tome, u koju je svrhu brod namijenjen; 4. ako brod postane nesposoban za plovidbu. ako propade, bude sudbeno prodan ili dobrovoljno otudjen. Brod će biti sudbeno prodan, ako se na njem provede ovrha u korist vjerovnika, ili ako to zatraži barem polovica suvlasnika broda, te ako bude napušten u korist vjerovnika ili osiguratelja.

Po gradjanskom zakoniku ima svaki pojedini suvlasnik pravo, da traži dražbu zajedničke stvari (§ 830. o. g. z.). Toga prava nema pojedini član brodovlasničkog društva. Dražbena prodaja broda može se dozvoliti samo onda, ako je zatraže članovi društva, kojima pripada barem polovica suvlasničkih dijelova broda (čl. 220., st. III. C. com.).

Ali će to vrijediti samo onda, kada medju suvlasnicima broda postoji tečevna zajednica. To znači, kada oni sačinjavaju brodovlasničko društvo. Samo u tom slučaju dolazi do primjene čl. 220. C. com. Razložili smo već, da taj član pretpostavlja, da izmedju suvlasnika broda postoji tečevna zajednica, t. j. brodovlasničko društvo. Pomorski zakon pogoduje održanju takove zajednice. Zajednica ne će se dakle moći razvrći radi samovolje jednog ortaka.

Druga je opet stvar, ako medju suvlasnicima broda ne postoji tečevna zajednica radi iskorišćivanja broda. To je onda, ako postoji zajednički brod, ali se suvlasnici nisu sporazumili glede toga, da brod iskorišćuju za plovidbu. Tu postoji obična zajednica vlasnosti, a ne društvo. Razvrgnuće takove zajednice može tražiti svaki suvlasnik bez obzira na razmjer njegova suvlasničkoga dijela (§ 830. o. g. z.).

Pošto je društvo prestalo, ima da uslijedi likvidacija društva i razdioba društvene imovine. Pod likvidacijom se razumijeva dokončanje tekućih poslova, utjeranje tražbina, podmirenje dugova i unovčenje društvene imovine. Unovčenje zajedničke imovine, ako o tom nema sporazuma ortaka (§ 841. o. g. z.), provest će se sudbeno.

14. Zakon i volja stranaka. — Svi propisi zakona, bilo pomorskoga bilo gradjanskoga, koje se odnose na uredjenje nutarnjih odnošaja ortaka u brodovlasničkom društvu, su dispozitivne naravi. Ti propisi dolaze do primjene samo u toliko, u koliko ortaci nisu stanovite odnošaje uredili sporazumnom voljom (§§ 1184., 1188. o. g. z., čl. 220., st. III. C. com.). Ako takav sporazum postoji, sadržaj toga sporazuma sačinjava društveni ugovor. Takav se ugovor, kao i svaki ugovor, može mijenjati samo sporazumom stranaka, dakle svih ortaka.

Digitized by Google

Pitanje analogije u krivičnom pravu pred stalnim sudom za medjunarodno pravo u Haagu

Napisao dr. Dolenc Metod, sveuč. prof. u Ljubljani.

I. — U posljednje vrijeme, nekako baš zadnjih triju godina, čini se, da na jednoj strani stoji načelo »nullum crimen et nulla poena sine lege«, na drugoj pak suprotnoj strani načelo »nullum crimen sine poena«, dok se u sredini vodi borba za takvo pravo, koje bi zadovoljavalo pravnoj svijesti naroda. Ukratko, riječ je o dopustivosti analogije u krivičnom pravu. I u našoj jugoslavenskoj pravnoj književnosti prilično se mnogo raspravljalo o problemu dopustivosti takve analogije. Spomenut ćemo primjerice prof. dra Arandjelovića, koji u svojoj raspravi »Nullum crimen sine lege« (u Braniču br. 9/35.) na vrlo uvjerljivi način brani ovu tezu kao jedino pravu; dalje sastavak bivšega pretsjednika Stola sedmorice u Zagrebu dra Čimića »Nullum crimen sine poena« (u Pravosudju br. 3/1936.), zatim temperamentan ali skroz stvaran odgovor na potonji sastavak iz pera ovdjetnika dra Politeo »Nihil sine lege!« (u Pravosudju br. 4/1936.) i napokon vrlo opsežnu raspravu odvjetnika dra Kuljiša (u Policiji, br. 5—8/1936.), u kojoj je načelo »nullum crimen et nulla poena sine lege« označeno kao tzv. »princip legaliteta«, iako smo inače navikli, da pod tim imenom — u opreci sa principom oportuniteta — razumijevamo načelo, da javni tužilac mora svako prijavljeno mu kažnjivo djelo progoniti po službenoj dužnosti (a ne samo onda, ako mu se to čini oportunim, kako je to još danas dopušteno u našem sudskom krivičnom postupku prema mladjim maloljetnicima). Pri tome neka bude dopušteno piscu ovih redaka, da primjeti, da je još prije, nego su izašle sve spomenute rasprave, objelodanio u Spomenici za 60-godišnjicu dra. Ivana Maurovića svoju raspravu »Nacionalno-socijalistično kazensko pravo v Nemčiji in vprašanje revizije jugoslovenskega kazenskega zakonika«. Separati ove rasprave izašli su već godine 1934., ali sama Spomenica — koliko mi je poznato — još nije izdana pak će to biti razlog, da se spomenuti pisci nigdje nisu na nju osvrnuli. U toj mojoj raspravi pisano je, dakako, i o pitanju dopustivosti analogije u krivičnome pravu, i to tako da se novo njemačko stanovište zabacuje. U toj raspravi rekao sam odnosno pitao se: »Ako bi se analogna primjena zakona vršila ovdje ovako, a ondje opet drukčije, kako će onda biti svi državljani pred zakonom jednaki?... Ako se donese zakon, koji dopušta analogiju, daje se time sucu vlast zakonodavca. Da takvoga šta ne bi smjelo biti ni u autoritativnoj državi, leži na dlanu«. Ja bih ovdje samo još dodao, da ne bi bilo nikako pravedno, da se isti zakonski propis u isto vrijeme i u sasvim adekvatnim prilikama, a u različnim sudskim područjima, uslijed analogije, drukčije dopunjuje i primijenjuje!

Kada je već riječ o dopustivosti ili nedopustivosti analogije u krivičnom pravu, ne smije se zaboraviti na još jedno. Naš krivični zakon kao i pretežni broj srednjeevropskih modernih krivičnih zakonika,

Digitized by Google

pa i nedavno obnarodovani rumunjski, formuliraju jedno od temeljnih svojih načela jednako od prilike ovako: »Nitko ne može biti kažnjen za djelo, za koje, prije nego što je učinjeno, nije zakon propisao, da će se i kako kazniti onaj, koji ga učini«. Ova formulacija govori samo o materijalno-pravnoj kažnjivosti pojedinih djela kao takvih; ona traži, da bude zakonom odredjen sadržaj i oblik činjeničkog stanja, i to baš u samom krivično-pravnom zakonu (Tatbestandsmässigkeit). Zabrana analogije u tom slučaju je apsolutna! Inače su propisi iz krivičnoga zakonika, koji se ne tiču spomenutoga sadržaja i oblika kao objektivnih i subjektivnih komponenata kriminalnoga neprava, takvoga značaja, da za njih ne mora vrijediti zabrana analognoga primijenjivanja uopće, samo in malam partem ne može se p njima analogno zaključivati. Osim toga ima u općem dijelu našega krivičnog zakona i takvih propisa, koji su upravo procesualnog značaja; n. pr. § 88. kriv. zak. veli, da se postupak otpočinje protiv svih učesnika i onda, kad su prijedlog (§ 85. k. z.) i tužba (§ 86. k. z.) podnijeti samo protiv jednog od njih. Otstupanje od ovoga propisa u tiskovnim stvarima je poznato, a osniva se na čl. 6., st. 2. uvodnoga zakona krivičnomu zakonu. Isto možemo ustvrditi i o propisu drugoga stava §-a 89. k. z., prema kojemu se odustankom od prijedloga ili od privatne tužbe prema jednomu od učesnika obustavlja postupak i prema ostalima. S druge strane moramo zabilježiti i ovo, da je zakonodavac donekle krenuo s puta, kada je ipak analognu primjenu iz malam partem dozvolio u zakonu o odgovornosti ministra (čl. 1., st. 2. zakona od 31. ožujka 1929., koji ustavom nije bio stavljen van snage: vidi čl. 118. ustava). Ovaj izuzetak valja smatrati kao exceptio, koja firmat regulam in casibus non exceptis, naime pravilo §-a 1. k. z.

Za procesualno krivično pravo nitko ne osporava dopustivost analogne primjene propisa.

Zakon za Njemačku republiku od 28. lipnja 1935. u §-u 2. a) odredjuje, da će se kažnjavati svatko, koji učini djelo, koje je zakon proglasio kažnjivim ili koje prema osnovnom duhu nekog krivičnog zakona i zdravom shvaćanju naroda zaslužuje kaznu. Za slučaj, da se na djelo (Tat) ne može neposredno primijeniti nikakav pozitivni krivični zakon, kaznit će se djelo po zakonu, kojega se osnovna misao s njim najbolje slaže. Ovdje je prema tome riječ i o djelu, koje nije opisano u nijednome zakonu, a zasluzuje prema osnovnomu duhu (Grundgedanken) i zdravomu narodnom shvaćanju kaznu, ali nije rečeno, kada je shvaćajne zdravo i tko treba da ga utvrdi. To je onda zaista crimen stellionatus iz CCC iz god. 1532. redivivum, jedan novum, kojije revoltirao pravnički mentalitet sazdan krajem 18. stoljeća na tečevinama franceskih dubokih mislilaca o osnovnim pravima i o podjeli vlasti u zakonodavnu, sudsku i upravnu.

Ali njemački novum je bio od Stalnoga suda za medjunarodno pravo u Haagu već pol godine poslije obnarodovanja spomenute promjene zakona odbačen. Kako je do toga došlo, opisat ćemo ovdje ukratko, kori-

Digitized by Google

steći se raspravom W. grofa Gleispacha, Richterliche Rechtsprüfung oder nullum crimen sine lege? u Zeitschrift der Akademie für Deutsches Recht, 1936, str. 267-286.

II. — Versaillskim mirovnim ugovorom osnovan je bio »slobodan grad Gdansko« (Freie Stadt Danzig) kao samostalno političko tijelo, odijeljeno od njemačke države. Ustav je za taj grad Gdansko odredio, da ostaju na snazi svi zakoni i uredbe iz vremena, dok se Gdansko nalazio još u sklopu njemačkog Reicha, ukoliko ne budu ukinuti ili promijenjeni novim zakonima. Dana 24. lipnja 1933. došlo je legalnim putem do zakona o ovlaštenju (Ermächtigungsgesetz), po kojem senat u izvjesnim slučajevima može i bez Narodne skupštine (Volkstag) uredbom propisati izvjesne mjere, koje će imati snagu zakona.

Kada je Narodna skupština Gdanskog dobila nacionalno-socijalističku većinu, odredio je senat, da se ima izjednačiti zakonodavstvo Gdanskog sa zakonodavstvom Njemačke. Dana 29. kolovoza 1935. bila je uvedena novela Njemačke republike od 28. lipnja 1935., a time i gore sub I. citirana norma §-a 2 a), koja se je odnosila na analogiju, takodjer za slobodan grad Gdansko.

Tekst je ostao isti kao i u njemačkom zakonu. Opozicione stranke Gdanskoga, njemački nacionaliste, centrum i socijalni demokrati su predali »Visokomu komesaru Gdanskog« peticiju, u kojoj su se žalili zbog ove promjene krivičnoga zakona. Komesar je predao svoje primjedbe pretsjedniku Gdanskoga, ali je ovaj izjavio, da ne vidi nikakve nezakonitosti u spomenutoj promjeni. Nato je komesar ustupio peticiju Ligi naroda. Referent Eden je 23. rujna 1935. predložio, neka se prije svega riješi pitanje, je li senat Gdanskoga bio ovlašten, da izda uredbu, koja prouzrokuje revoluciju u krivičnome pravu, a zatim da se riješi, odgovaraju li promjene krivičnoga zakona propisu ustava Gdanskoga o osnovnim pravima gradjana. Edenov je prijedlog bio prihvaćen i Stalni sud za medjunarondo pravo u Haagu zamoljen, da dade svoje mišljenje o tome pitanju, a naročito o tome, jesu li promjene u krivičnopravnoj noveli u skladu s ustavom Gdanskoga ili ga pak krše.

Zastupnik Gdanskoga je bio W. grof Gleispach (sveuč. prof. u Berlinu) kao njegov »agent«. On je u svojem referatu prije svega iznio iz zakonodavstva mnogih država slučajeve na široko udešenih činjeničnih stanja i generalnih klauzula, da time podupre sadanji moderniji tip zakona, koji daje sucima vrlo opsežnu vlast. Zatim se bavio novom formulacijom o dopustivosti analogije u Gdanskom konformno s njemačkom formulacijom. Naglasio je kao prvu ideju, da djelo mora zaslužiti kaznu prema zdravome duhu naroda, a kao drugu ideju, da mora biti utvrdjena osnovna misao krivičnoga zakona, koja je duboko ukorijenjena u istome zakonu, tako da ovaj nipošto ne će biti zabačen kao izvor prava. Gdje je zakon predvidio ograničenje kažnjavanja, tamo je to ograničenje za suca obvezno. Prema tome sudac ne stvara sam pravo, nego ga crpi pomoću zakona iz vrela zdravih osjećaja naroda.

Mišljenje grofa Gleispacha se bavi dalje opsežno pitanjem o poništenju osnovnih prava lične slobode, slobode kretanja, izražavanja

Digitized by Google

misli, udruživanja i nepovredivosti stana. Sužavanje se ovih prava mora osnivati na zakonu. Gdanski je zakon o ovlaštenju omogućio, da senatske uredbe steku snagu zakona. I osnovna prava mogu biti zakonom ograničena, tek što ne mogu biti sasvim ukinuta. Ovlaštenja suca u pogledu zakonski dopuštene primjene analogije su točno ograničena. Ne može, dakle, biti nikakve sumnje o pravovaljaonsti novih propisa.

Napokon je grof Gleispach pobijao prigovor, da je zakon o ovlaštenju protivan ustavu Gdanskoga, ali to pitanje ne zanima nas u ovoj raspravi.

Stalni je sud za medjunarodno pravo u Haagu dao Ligi naroda svoje mišljenje dana 4. prosinca 1935. Prema tome mišljenju prigovorene uredbe senata Gdanskoga n i s u u skladu s ustavom Gdanskoga, naprotiv one vrijedjaju jamstva, koje ovaj ustav pruža u pogledu lične slobode, slobode kretanja i izražavanja misli. Pitanje, spada li izdavanje uredbi u okvir zakona o ovlaštenju, moglo bi doći na dnevni red tek onda, kad bi sadržaj uredbe bio u skladu s ustavom (što nije).

Ne poznajemo izvorni tekst spomenutoga mišljenja Stalnog suda za medjunarodno pravo u Haagu, pa njegovo obrazloženje iznosimo prema spomenutoj raspravi grofa Gleispacha. Glavno bi iz toga obrazloženja bilo ovo: značaj reforme §-a 2. k. z. je u tome, da opseg kažnjivoga neprava nije više ograničen slovom zakona, koje je i sucu i okrivljeniku jednako jasno, nego je ostavljen individualnoj ocjeni i nazorima suca. Dok su prije i sudac i okrivljenik mogli spoznati deliktnu bit djela, dotle sada može to samo sudac da čini. Zdrav osjećaj naroda kao izvor kažnjivosti i traženje korijena kažnjivosti u ćudorednosti je kao »vanzakonsko polje«. Osnovna misao pozitivnoga krivičnoga zakona kao ograda za slobodu suda ne dolazi skoro nikako do uvaženja. Ove dvije pretpostavke ne mogu nikome dovoljno jasno pokazati i odrediti granice, preko kojih njegova djela postaju već kažnjiva. Ako se uvaži, koliko je već misao pravnoga reda, koja je proizlazila iz osnova ćudorednosti, bila zapisana (verschüttet), pače u mnogom pogledu i duboko omražena (verfemt), onda se može razumjeti, kako se je teško inostrani svijet mogao snaći u ovom misaonom okviru. No malo je čudnovat prigovor, da pojedino lice ne bi moglo spoznati, što je kažnjivo a što nekažnjivo nepravo. Čudnovat iz dva razloga: prvo jer u krivičnome pravu vrijedi, da »ignorantia iuris nocet«, i drugo jer je jezgra toga prigovora u raspravi bila utvrdjena kao nepravilna.

Ustav grada Gdanskoga dao je toj državi oblik pravne države u tom smislu, da njezini organi smiju raditi samo u okviru zakona. Slobodno vršenje osnovnih prava sačinjava jedno od načelja ustava Gdanskoga. Osnovno pravo znači ovdje ovo: Položaj se pojedinoga lica u društvu odredjuje i sa potrebnim garancijama snabdijeva u pogledu njegove zaštite prema državi. Mora se dozvoliti, da i osnovna prava mogu biti ograničena, ali samo »zakonom«. O ovom zahtjevu »zakonom« vodit će se računa samo onda, ako zakon sâm propiše uslove, pod kojima se može dirati u slobodu gradjana. Ovome zahtjevu § 2. ne udovoljava, budući da prepušta ocjeni suda, kada je djelo kaž-

Digitized by Google

njivo. Istina je, da sam krivični zakon ne može uvijek ulaziti u sve potankosti, ali to još ne znači, da valja sucu osim zadatka, da tumači zakon, prepustiti još i zadatak, da ustanovi opseg njegove primjene. Pitanje može biti »delikatno«, do kojih granica je dopušteno, da se ova metoda udruži sa načelom, da se osnovna prava smiju ograničiti samo zakonom. No ima slučajeva, u kojima je dozvoljena sucu sloboda prevelika, tako da je opravdana sumnja, da je prekoračio dozvoljenu granicu. Takav je slučaj s §-om 2.

Naglasujemo, da su u spomenutoj Gleispachovoj raspravi svi »razlozi« slobodno, a ne doslovce navedeni, te na mnogim mjestima popraćeni polemičkim primjedbama. Ipak se i iz takve reprodukcije vidi, kakve je razloge dao Haag.

Grof Gleispach je objasnio i razmjer glasova u senatu Stalnoga suda u Haagu. Od 12 članova suda glasovalo je 9 njih za gore iznesenu odluku, dok su 3 člana dala drukčije mišljenje. Talijan Anzilotti je kazao, da Haaški sud nije nadležan za davanje ovakvoga mišljenja. Poljak grof Rostworowsi je bio mišljenja, da nema protivurječja u sadržaju uredaba senata, ali da je zakon o ovlaštenju bio protuustavan. Japanac Nagaoka nije vidio nikakve povrede ustava u ovlaštenju suca, da slobodnije postupa; samo ako bi pojedina presuda na temelju § 2. povrijedila ustav, onda bi bila dužnost Lige naroda, da poduzme potrebne mjere, da se ustav očuva. Kako se vidi iz ovoga pregleda, ni ovi glasovi manjine nisu u stvari i a priori pristali na to, da je stajalište Gdanskoga senata u pitanju analogije u krivičnome zakonu bilo pravilno.

III. — Daleko smo od toga, da smatramo mišljenje Haaškoga suda kao apsolutno nepromjenljivo, a soluciju u pitanju dopustivosti analogije u krivičnom pravu kao causam finitam. Već je Bacon rekao, da se povijest čovječanstva i njegove kulture penje u vis u obliku spirale, da se nakon izvjesnoga vremena vrati opet na istu polaznu točku ... Ipak mislim, da mišljenje internacionalnog foruma za danas sjajno opravdava stajalište savremenih modernih, dakle i našeg krivičnoga zakona u pogledu zabrane analogije za ocijenjivanje kažnjivosti i odmjerene kazne. Time bi mogao zaključiti svoje razlaganje, ali smatram uputnim, da dodam još ovo.

Kao što je apsurdno tražiti, da svaki zločin primi svoju kaznu (nullum crimen sine poena), budući da takav zahtjev premašuje empirično poznate granice mogućnosti u više pogleda, tako moramo imati u vidu, hoćemo li sačuvati načelo »nihil sine lege«, da ova lex mora odgovarati baš zdravomu duhu pravnog shvaćanja naroda.

Dr. Politeo je pokazao u svojoj u uvodu spomenutoj raspravi pravac, u kojem treba da postignemo onaj cilj. On, naime, veli, da je jedino logičko rješenje u tome, da zakoni budu izradjeni u pravoj demokraciji parlamentarnoga režima. »Lex u parlamentarnom režimu demokracije bit će uvijek odraz volje i pravne svijesti naroda. Lex u takvom režimu pretstavlja pravnu sigurnost, a ova je vrijednija od svega«. To je i naš »credo«, ali se bojimo, da u našoj državi nema još svih preduvjeta za pravi demokratski parlamentarni režim, koji bi svladao takorekuć stopostotno sve potrebe za dobrim zakonima, koji bi i po sa-

Digitized by Google

držaju i po obliku tehničke izrade odgovarali pravnoj svijesti naroda. Koliko imamo u našim zakonima protivurječja i praznina! A možda bi se i tome moglo pomoći, eventualno time, da se uspostavi vrhovni zakonodavni savjet kao savjetodavni organ, koji će upozoravati, gdje su protivurječja i praznine...

Ali u tom slučaju bi se moglo mnogo puta desiti, da promjene zakona — mislimo sada u prvome redu na materijalno krivično pravo — ne bi mogle doći tako brzo, kako to iziskuju stvarne potrebe de lege ferenda i kako to traži baš tadanja pravna svijest naroda. Mislimo, da ima u tom pogledu remedium, kako bi se već po lex lata krojila pravda, i to baš u najtežim slučajevima kapitalnih delikata, u duhu pravne svijesti naroda. Pisac ovih redaka, promatrajući razvoj našega pravosudja sa gledišta pravne povijesti, od uvijek je zastupao mišljenje, da je ne samo podesno nego i nužno, da narod ima svoj udio u krivičnom pravosudju. Možda ima krajeva u našoj državi, u kojima narod nije još zrio za takvo učešće svojih pretstavnika — nekadanjih »dobrih ljudi« — u krivičnom sudskom postupku. Posito sed non concesso, — jer je to pitanje, koje po našem mišljenju ovisi u prvome redu o rukovodjenju pretsjednika na pretresu i taj treba da je pravi sudac, nekakav »Richtergönig« — čvrsto smo uvjereni, da prava demokracija traži krivično pravosudje, u kojem je zastupan i lajički elemenat.

U Njemačkoj su rekli, da je krivično pravosudje preblago: pomoću analogije treba ono da postane oštrije. No mi se ne bojimo toliko preoštrih ili preblagih osuda, koliko onih pogrješnih, koje nevine ljude osudjuju. I u našoj državi doći će vrijeme, kada će se današnja bojazan pred lajičkim elementom u krivičnome pravosudju staložiti i nestati. Tada ćemo učiniti veliki korak naprijed na putu k pravosudju u duhu pravne savjesti naroda. Ukidanje zabrane primjenjivanja analogije u krivičnom pravu u granicama, kako smo ih razložili pod I., ne bi u tom pravcu ništa pomoglo, nego bi pače sigurno teško uzdrmalo pouzdanje naroda u pravosudje u krivičnopravnim stvarima.

Progon delikata po prijedlogu oštećenikovu

Napisao dr Stević H. Ljubomir, sekretar apelac. suda u Sarajevu.

Prednost je našega sadanjeg krivičnog zakonodavstva bez sumnje i u tome, što su opravdano u većoj mjeri, nego što je to prije bio slučaj, uzeti u obzir privatni interesi lica, oštećenih krivičnim djelom. Intencija zakonodavca u istaknutom pravcu naročito upada u oči kod izvjesne skupine delikata, za čije se gonjenje traži, da ovlašteno lice stavi prijedlog za progon. Bez ovoga prijedloga je isključeno svako djelovanje državnih organa za gonjenje tih djela; dakle progonu zbog delikata ovake naravi ima mjesta samo onda, ako oštećeni po svojem subjektivnom nahodjenju odluči, da je po njegove interese potrebno i korisno, odnosno da po njega ne će biti nezgodno, da se protiv učinioca pokrene i provede krivično postupanje.

Digitized by Google

Medjutim treba imati u vidu, da se katkada i ovakovim krivičnim djelima dosta osjetljivo zasijeca i u državne i opće društvene interese, pa je zakonodavac u takvim slučajveima morao da zaprijeti jačim pritiskom. Polazeći sa stanovišta, da se djelovanjem učinioca grubo vrijedja javni interes, postaje shvatljivo, što je za krivična djela protiv javnoga morala iz §§-a 271., 272. od. 1., 273. od. 2. i 277. k. z. propisana kazna strogoga zatvora bez posebnog ustanovljenja maksimalne mjere, a kod § 276. k. z. kazna zatvora s naznakom najmanje mjere od 6 mjeseci. Strogi zatvor zaprijećen je i za krivična djela protiv braka i porodice (§ 291. k. z.) kao što i za utaju iz § 318. k. z., pretpostavivši, da prema noveli k. z. vrijednost utajene stvari nadmašuje iznos od 1000 D.

Kako se izigravanjem povjerenja pri zastupanju u imovinskim odnosima ruši toliko nužna vjera u prometu, zakonodavac je za čin iz § 369. od. 2. k. z. uz najmanju mjeru strogog zatvora od 3 mjeseca propisao kumulativno i novčanu kaznu. No gdje je trebalo relevantnijem javnomu interesu posvetiti još više pažnje, zakonodavac nije mogao tako zamašnu koncesiju dati privatnim licima, nego je za pojedina opasnija djelovanja obzirom na svojstvo učinilaca donio posebne odredbe, gdje se kod pokretanja krivičnoga postupanja ne gleda na volju oštećenog, kao što se to gleda, kada su u pitanju delinkventi bez odnosnih svojstava. Ovamo spada n. pr. utaja državnih službenika i ostalih lica, navedenih u § 319. k. z., te nedopuštena manipulacija poštanskih i telefonskih službenika sa predmetima poštanskoga prometa odnosno u vršenju njihovih osobenih dužnosti (§§ 402., 403. k. z.).

U savezu s ovim valja istaknuti, da je od djela ove kategorije zločin samo otmica, i to u koliko predleži kvalifikatorni momenat osobito teškoga slučaja, te oštета tudjih stvari iz § 365. od. 4. uz uslov, da se u činu, shodno propisu § 74. k. z., očituje jača antisocijalnost počinioca, dok su ostala djela prestupi.

Prema tome su djela, čije je gonjenje ovisno od prijedloga oštećenikova u glavnom manje teške prirode.

Potreba je za uvodjenjem delikata ove vrste bila nesumnjivo osnovana. Država naime uzevši monopol pravne zaštite u svoje ruke treba da pazi, da, pružajući zaštitu povrijedjenim licima, ne bi još više povećala protupravnim i protuzakonitim radom prouzrokovano oštećenje njihovih moralnih i materijalnih dobara i interesa. Medjutim se ova zadaća uz najbolju volju i savjesnost državnih organa, pozvanih za gonjenje, često ne da u praksi s uspjehom izvršiti. Sjetimo se samo sramnih djela protiv javnoga morala, koja su tako delikatne prirode i u tolikoj mjeri pobudjuju znatiželju publike i prouzrokuju razna govorkanja, često i nepovoljna po povrijedjenu, pa kada uvažimo, da se ovakva zlodjela dugo pamte, da se gotovo ne zaboravljaju, bit ćemo na čisto s time, da je više puta po napadnutu korisnije, da preko njih šutke predje, nego da se na sudu pretresaju, pogotovo ako su ostala nezapažena. Ako počinilac i okaje svoj grijeh u zatvoru, ipak osramoćenje ženskoga lica ostaje, te prijeti opasnost, da ovaj nesretni udes bude od odlučnog uticaja na tok njenoga čitavoga života. Prirodno je, da će uslijed pretresa stvari na sudu u svakom slučaju za nju saznati

Digitized by Google

više njih, što će samo, obzirom na intimni značaj predmeta, pogoršati situaciju oštećene, dok ovakvo djelo, ako se ne zahtijeva gonjenje, a krivična radnja je preduzeta skrovito tako, da je za nju saznao najuži krug, možda najbliža rodbina žrtve, može ostati uvijek u tajnosti, pa prema tome i ne će pretstavljati trajnije patnje. — Sada nam postaje jasnijim mišljenje čuvenoga i uvaženoga profesora Liszta, da bi istraga i pretres jednog ovakvog predmeta po žrtvu bila samo jedna nova povreda, koja bi možda prvu po težini nadmašivala.

Da je zakonodavac inicijativu za progon opravdano predao u ruke privatnim licima, vidi se dalje i po tom, što katkada, kao primjerice kod povrede tajne iz § 251. k. z. zainteresovani ne će ni osjetiti ugroženje, te što će u izvjesnim slučajevima, kao n. pr. zbog traženja obezbjedjenja ili naplate djelomično ili posvema izmirenoga duga (§ 380. k. z.), zatim kod sklapanja kupoprodaje i promjene sa licima ispod 15 godina, biti dostatna i gradjansko pravna zaštita (§ 381. k. z.).

Dalje govori za ovu povlasticu i okolnost, da je kod malih kradja i utaja i krivnja redovno mala, a motivi u pravilu razumljivi i čovjeku bliski, pa je i potreba za kažnjavanjem, ako bi joj u opće bilo mjesta, neznatna. Pa i pravna svijest našega naroda nije ovome protivna, što proizlazi iz toga, da često oštećeni za male kradje i utaje i ne traže krivično-pravne odgovornosti, a ako i stave zahtjev u tom pravcu, poslije ga povuku.

Samo pitanje, gdje se traži prijedlog, ne može izazvati spora, niti je tu dopuštena analogija, pošto na ovaj preduslov valja paziti samo onda, ako i gdje to zakon propisuje. Prijedlog oštećenoga za gonjenje ukazuje se u neku ruku kao iznimka od načela legaliteta, koje je usvojio naš zak. o s. k. p.; prijedlog je dakle procesualna pretpostava, a ne možda obilježje bića krivičnoga djela, pa ga stoga učinilac i ne mora biti svjestan. Ako su se u pojedinom slučaju stekli svi zakonom propisani rekviziti jednoga od ovakvih djela, ono postoji bez obzira na to, što će do odgovornosti doći samo onda, ako to oštećeni sam izričito zatraži ili, ako je on nesposoban za pravne poslove, njegov zakonski zastupnik, u koliko oštećeni, ako je navršio 16. godinu, lično ne podnese prijedloga.

Volja za gonjenjem valja da se očituje u roku od tri mjeseca, koji je zakonom odredjen. Početak roka za stavljanje prijedloga za progon, u koliko se tiče oštećenoga, teče od dana saznanja za djelo i učinioca, jer prijedlog mora obuhvatiti osim djela i učinioca (§ 88. k. z.). Kako se počinilac ne da uvijek olako utvrditi, to je obzirom na taj momenat odlaganje početka roka do njegova pronalaska bilo od potrebe ustanoviti.

Postavivši u § 85. k. z. opću odredbu o roku, zakon je na istom mjestu upozorio na iznimku u pogledu djela iz § 246. i 291. k. z. Istina, i ovdje vrijedi rok od tri mjeseca, samo što rok počinje od dana pravomoćnosti odluke nadležne duhovne vlasti o poništenju odnosno razvodu braka. No ako kod otmice uopće ne dodje do sklapanja braka, mjerodavan je za rok momenat saznanja za obadva gornja elementa.

No iako sam radi izloženih momenata uvjeren o potrebi normiranja ovih delikata, ipak u pogledu opsega djela, za koje je ovaj insti-

Digitized by Google

tut priznat, držim, da se predaleko otišlo. Tako mislim, da je prijedlog kod utaje iz § 318. k. z. trebalo iskljujiti, jer se je bojati, da se i zbog većih malverzacija sa povjerenim dobrima uslijed povoljnijih materijalnih prilika, veza, te drugih nevažnih obzira, pojedinac i ne pozove na odgovornost, dok će drugi bez ovih, u stvari neodlučnih okolnosti, morati na optuženičku klupu, premda je nanio puno manje štete i ma da je do krivične radnje došlo uslijed lakomislenosti i zbog napasti iskušenja, a najmanje iz koristoljublja. Još spominjem, da ni djelima državnih službenika odnosno vjerskih pretstavnika iz § 395. k. z. kao i onim djelima državnih službenika iz § 396. k. z. nije trebalo odreći čisto oficijelni značaj, jer za svoja protuzakonita, nedopuštena i neispravna djelanja državni službenici, a — razumije se — i vjerski pretstavnici, treba bezuslovno i beziznimno da povuku posljedice, a ovako će se dešavati drukčije, što ne valja, pa se niti može niti smije dopustiti.

Napose podvlačim, da ono, što je naprijed rečeno o izlučivanju opasnijih djela i normiranju posebne vrste delikata, gdje se ne gleda na volju oštećenoga, ne može zadovoljiti, jer su krivične radnje u oba slučaja u bitnosti jednake.

Nadležnost sudova u sporovima izmedju poslodavaca i namještenika s obzirom na uredbu o izbranim odborima

Napisao dr. Črnčić Rudolf, sreski sudac u Zagrebu.

Konačno je izišla uredba o izbranim odborima predvidjena u §-u 343. zakona o radnjama. — Ta uredba stupa na snagu 5. prosinca 1936. Ujedno je izišao i pravilnik o sastavljanju tih odbora i time je konačno riješeno pitanje o nadležnosti vlasti za presudjivanje sporova izmedju poslodavaca i namještenika.

Na prvi čas bi se činilo, da je time pitanje nadležnosti za presudjivanje tih sporova potpuno riješeno. No tome ipak nije tako i to radi nekih proturazloga u propisima, kojima grpp. uredjuje nadležnost za te sporove.

Propisi, koji odredjuju nadležnost za te sporove, su sadržani u §-u 44. toč. 6. i §-u 47. I. toč. 3. grpp. Promotrimo li te propise, naći ćemo, da u njima postoji neko prividno protuslovlje, pa je opravdano, da se o tome kaže koja riječ, kako bi se izbjeglo suvišnim kolebanjima u praksi, koja bi mogla nastupiti nakon stupanja na snagu spomenute uredbe o izbranim odborima, kao što je to bio slučaj upravo u tim pitanjima nakon stupanja na snagu novoga grpp-a.

Suglasno propisima zakona o radnjama propisuje i ova uredba u čl. 3. i 4., da su za sporove izmedju poslodavaca i namještenika do 12.0000 D. nadležni izbrani odbori (sudovi dobrih ljudi), u koliko se ne radi o namještenicima, kojima su povjerene važnije službe.

Za namještenike opet, kojima su povjerene važnije službe, bez obzira na iznos, ili ako vrijednost spora prelazi 12.000 D., nadležni su redovni sudovi.

Digitized by Google

Tu se pojavljuju pitanja: Koji je redovni sud nadležan; da li sreski ili okružni (trgovački)? To je pitanje nesumnjivo riješeno za sporove do 12.000, za koje je u svakom slučaju nadležan sreski sud, koli prema propisu §-a 44. toč. 6. grpp., toli i obzirom na propise §-a 47. grpp. — Kod sporova, kojih vrijednost prelazi 12.000 D., nije već nadležnost tako jasno i nesumnjivo odredjena, barem ne, u koliko se radi o trgovcima i njihovim namještenicima; i upravo se tu može poroditi pitanje, koji je sud nadležan.

Zakon u propisu §-a 44. grpp. kaže: »Bez obzira na vrijednost spornog predmeta spadaju u nadležnost sreskih sudova ..... 6. Sporovi, koji potiču iz ugovora o najmu radne snage ..... izmedju posjednika rudnika i svih drugih službodavaca (poslodavaca) i kod njih zaposlenih majstora, pomoćnika, radnika ili šegrta (naučnika).«

Prema tome propisu bi izgledalo, da je za sve sporove izmedju poslodavaca i njihovih namještenika: majstora, kalfa itd. nadležan sreski sud bez obzira na iznos i bez obzira na osobu službodavca. Bilo bi i doista lako, kad ne bi postojao i propis §-a 47. I. grpp., koji kaže: »Pred trgovačke sudove, odnosno pred trg. vijeća okružnih sudova spadaju, ako vrijednost spornoga predmeta prelazi preko 12.000 D. ..... 3. sporovi, koji nastanu iz pravnog odnošaja izmedju trgovaca i njihovih prokurista, trgovačkih punomoćnika, trgovačkih pomoćnika i d r u g i h n a m j e š t e n i k a u njihovoj radnji, u koliko svi potonji ne spadaju u službinčad .....«

Držim, da se pod pravnim odnošajima nesumnjivo imade razumijevati i službovni odnos poslodavca i posloprimca; a kada je tome tako, onda je nesumnjivo, da postoji sukob propisa §-a 44. A. 6. i §-a 47. I. t. 3. grpp. Upravo radi ovih propisa su se javljali u sudovanju sukobi o nadležnosti izmedju sreskih i okružnih sudova u ono vrijeme, dok još sudovanje nije stalo na stanovište, da se sporovi izmedju poslodavaca i namještenika imadu prosudjivati po starim propisima odnosno po § 176. hrvat. obrtnoga zakona. Dok su sreski sudovi odbacili neke tužbe trgovačkih namještenika (radnika) radi nenadležnosti, pozivajući se na propis § 47. I. t. 3. grpp., dotle su opet okružni sudovi odbacivali te istse tužbe radi nenadležnosti, upirući se na propis §-a 44. t. 6. grpp., a viši sudovi, koji su te sukobe rješavali, takodjer nisu postupali uvijek jednako tako, da je pitanje sukoba o nadležnosti ostalo otvoreno.*)

Kako dakle ova dva propisa dovesti u sklad, i osim toga, koje se osoblje ima razumijevati pod riječima »drugih namještenika« § 47. I. t. 3. grpp.

Kod trgovca osim trg. pomoćnika (komija) mogu biti namještene i druge osobe, koje niti po svojoj profesiji, a niti po svojem radu nisu trg. pomoćnici. Kod trgovca mogu biti namješteni radnici isto takvi, kao i kod svakoga drugoga malog obrtnika.

Najbolje će nam to razjasniti primjer: Dioničko društvo, koje se bavi proizvodnjom i prodajom cipela, nesumnjivo je trgovac. Kod toga

---

*) Sravni rješidbe: »Mjesečnik« god. 1934. str. 552; god. 1935. str. 92 i 93/4, 475/6 (Opas. ured.).

Digitized by Google

dioničkoga društva u velikom broju namješteni su radnici, postolari, koji rade u tvornici istoga d. d.

Što je taj postolarski pomoćnik, koji radi u tvornici dioničkog društva? Trgovački pomoćnik nije, kada je po zanatu postolar, a i radi postolarski posao. Službenče takodjer nije. Logično dakle iz gornjega slijedi, da je taj postolarski pomoćnik namještenik dioničarskog društva i to namještenik one vrste, koju zakon u propisu §-a 47. I. t. 3. grpp. misli pod riječima »drugih namještenika u njihovoj radnji«.

Tuži li taj namještenik svoga poslodavca radi 14.000 D. zbog naplate za prekovremeni rad, gdje će ga tužiti? Zakon u propisu §-a 47. I. 3. grpp. o nadležnosti trg. sudova (trg. vijeća okružnih sudova) izuzima jedino službenčad, i niti jednu drugu kategoriju namještenika. Kako dakle taj postolarski pomoćnik nije službenče, a namještenik je trgovca, to imade svoga poslodavca trgovca utužiti pred trgovačkim sudom odnosno trg. vijećem okružnoga suda, i za rješenje toga spora nadležan je okružni, a ne sreski sud.

Da se taj propis imade tako tumačiti upućuje nas još i ovo: Iako gradj. par. postupnik § 44. t. 6. kaže, da je za sporove izmedju poslodavaca i službenčadi bez obzira na vrijednost nadležan sreski sud, to ipak § 47. I. t. 3. grpp. izrijekom izuzima službenčad ispod nadležnosti trg. sudova odnosno okružnih sudova. To znači, kad bi zakon ispod te nadležnosti htio izuzeti još koju kategoriju namještenika, onda bi to učinio izrijekom, kao što je to učinio kod službenčadi; kada to nije učinio, znači, da više ni jednu kategoriju osim službenčadi nije htio ispod te nadležnostsi izuzeti.

Usporedimo li dalje propis § 48. grpp., vidjet ćemo, da zakon izrijekom ispod nadležnosti radničkih vijeća izuzima sporove iz § 44. t. 6. grpp.

Budući da zakonodavac kod odredjivanja nadležnosti po §-u 47. grpp. nije tako postupao kao kod odredjivanja nadležnosti po §-u 48. grpp., slijedi, da je htio da sve sporove izmedju trgovaca i njihovih namještenika, koji sporovi prelaze D. 12.000, prosudjuje trg. sud odnosno trg. vijeće okružnih sudova.

U ostalom nema nikakva osnovana razloga, zašto bi sporove izmedju trg. pomoćnika (kalfa, komija) prosudjivao trg. sud, a sporove izmedju ostalih njegovih namještenika, kvalificiranih stručnih radnika, takodjer pomoćnika (kalfa) samo ne trgovačkih, sreski sud, kad zakon o radnjama glede svih prava i dužnosti jednako postupa i s jednima i s drugima, kako to slijedi naročito iz §-a 307. zakona o radnjama, a i iz drugih propisa ovoga zakona.

Jedino ovakovim tumačenjem mogu se ovi propisi dovesti u sklad, — da si ne protuslove, nego naprotiv, da se popunjuju. Kako zakon treba tumačiti u cijelosti, a u vezi sa ostalim propisima i uvijek tako, da pojedine ustanove nisu u protuslovlju, to na taj način treba tumačiti i ove ustanove i ovakovim ih načinom valja uskladiti.

Prema tome zaključak bi glasio ovako:

Za prosudjivanje nadležnosti u sporovima preko 12.000 D. izmedju poslodavaca i namještenika odlučno je svojstvo poslodavca. Ako je poslodavac trgovac, ravna se nadležnost po § 47. I. t. 3. grpp., t. j. nad-

Digitized by Google

ležan je trgovački sud, odnosno trg. vijeće okružnoga suda bez obzira na svojstvo i vrstu namještenika, osim ako namještenik nije službenik. Ako poslodavac nije trgovac ili ako je i trgovac, a namještenik službenik, nadležnost se odredjuje po §-u 44. t. 6. grpp. i za spor nadležan je sreski sud.

Da li se propis § 74 k. z. imade primjenjivati i kod izbora kazne zatvora i novčane kazne

Priopćio dr. Matošić Stjepan, sudac sreskoga suda u Karlovcu.

Kako u teoriji tako i u praksi krivičnoga prava zauzima veoma važno mjesto pitanje o odmjerivanju kazne. — Krivični zakon, propisujući kaznu za neko krivično djelo, naznačuje kod većine krivičnih djela ili maksimum i minimum kazne, ili samo maksimum ili opet samo minimum kazne. To je slučaj, ako je u zakonu predvidjana samo jedna vrsta kazne. Ali zakon u mnogo slučajeva predvidja za neko krivično djelo razne vrsti kazne sa oznakom donje ili gornje granice ili bez ovih. Na sudu je sada, da unutar tih po zakonu samom postavljenih granica odmjeri delinkventu kaznu.

Da se odmjeravanje kazne i unutar ovih, u zakonu predvidjenih granica ne bi izrodilo, morao je zakonodavac u cilju, da zaštiti s jedne strane slobodu gradjana od sudačke samovolje, dati propise, po kojima će se suci kod odmjerivanja kazne imati da ravnaju, ali s druge strane ipak mora biti sudu ostavljena u tom pitanju neka sloboda, jer bi u protivnom sudovanje postalo mrtvo primjenjivanje već unaprijed odredjene kazne na konkretno krivično djelo.

Naš krivični zakon od 27. siječnja 1929. imade u oba pogleda shodne i zadovoljavajuće propise u svojem općem dijelu (§§ 1.—90.). Osebina mu je, da je usvojio načelo paralelnih kazni t. j. da za pojedino krivično djelo propisuje dvije ili više vrsti kazni. Tu nastupa djelatnost suca, da uzevši u obzir sve okolnosti, koje su za odmjeru kazne od važnosti, odmjeri počiniocu baš onu kaznu, koju je zakonodavac namijenio.

Krivični zakon, nabrajajući vrste kazne u §-u 35., broji novčanu kaznu, koja nas ovdje naročito zanima, medju *glavne kazne*. Prema tomu bi novčana kazna bila istoga ranga kao i ostale kazne (smrtna kazna, robija, zatočenje i ostale kazne lišenja slobode). Zaista to i jest u onim slučajevima, kada je novčana kazna zaprijećena kao samostalna kazna ili alternativna sa kaznom zatvora.

Drugi položaj imade novčana kazna, kada je u zakonu propisana uz kaznu lišenja slobode (..... kaznit će se zatvorom i novčano). U ovakvom slučaju može se novčana kazna dosuditi samo *uz* kaznu lišena slobode, t. j. kada se kazna lišenja slobode dosudi, *mora se dosuditi* i novčana kazna. Tu vidimo, da novčana kazna imade drukčiji položaj nego ostale kazne, jer druge vrsti kazne ne mogu postojati jedna uz drugu. Ne može se na primjer za jedno krivično djelo dosuditi robija i strogi zatvor.

Digitized by Google

Nužno je ovdje utvrditi, da se u slučaju dosude novčane kazne, bilo kao samostalne kazne, bilo uz kaznu lišenja slobode, novčana kazna, ako je nenaplativa, zamjenjuje u v i j e k s a m o z a t v o r o m. Tako izričito naredjuje § 44. k. z., a isto tako i uredba od 31. prosinca 1929. br. 107.300 (§ 7.) o odradjivanju novčanih kazni i o zamjenjivanju tih kazni kaznama lišenja slobode. Imademo dakle. novčanu kaznu kao samostalnu kaznu, zatim uz kaznu lišenja slobode (robija, strogi zatvor i zatvor). Ali u oba slučaja, kada je nenaplativa, imade se zamijeniti z a t v o r o m, pa i onda kada se dosudjuje zajedno sa kaznom, koja je stroža od zatvora. Postoji samo jedno ograničenje — i to, da ovaj zatvor ne smije biti duži od godine dana odnosno 6 mjeseci, već prema tome — da li je krivično djelo zločinstvo ili prestup.

Ali ako uočimo § 45. k. z., vidjet ćemo, da nije uvijek tako, već da novčana kazna imade još jednu naročitu osebinu. § 45. k. z. kaže: »Ako je ko iz koristoljublja učinio krivično djelo, za koje zakon propisuje robiju ili strogi zatvor, može ga sud pored robije ili strogoga zatvora osuditi i na novčanu kaznu do 240.000 dinara, u koliko ovaj zakon u posebnom dijelu drukčije ne odredjuje.

Ako se ne naplati ova novčana kazna, zamijenit će je sud robijom ili strogim zatvorom — prema tome, da li je kao glavna kazna izrečena robija ili strogi zatvor prema uredbi (§-a 44.); no ova robija ne može biti duža od jedne godine, a strogi zatvor duži od 6 mjeseci.«

U ovom opet slučaju novčana kazna imade sasvim naročito značenje i sasvim poseban položaj. Dosudjuje se bez obzira, da li je specijalnim ustanovama općega dijela krivičnoga zakona zaprijećena, i samo kod krivičnih djela iz koristoljublja kao neka n u s k a z n a, a kako se u slučaju nenaplativosti zamjenjuje robijom ili strogim zatvorom (dakle protivno § 44. k. z.) te joj je osim toga odredjena gornja granica (koje u § 42. k. z. nema), vidimo, da joj je zakon ovdje dao položaj različit od onih ranije navedenih.

Novčana kazna dakle može imati različita svojstva i položaje — i to:

I. kao samostalna kazna, kada je zakonom zaprijećena samo ona ili alternativno sa kaznom zatvora;

II. kao kazna, koja se dosudjuje uz dosudjenu kaznu lišenja slobode, kada je tako u zakonu zaprijećena;

III. kao neka nuskazna kod krivičnih djela iz koristoljublja uz robiju i strogi zatvor, a dosudjuje se bez obzira na propise posebnoga dijela krivičnoga zakona primjenom samoga § 45.

Ako sada dodamo još već spomenutu razliku u pretvaranju nenaplative novčane kazne u kaznu lišenja slobode, zatim propis § 63. k. z. (zbir više dosudjenih novčanih kazni), propis § 70. od. 3. k. z. (obzir na imovinskes prilike osudjenika) te § 71. točka 5. k. z. (cilj kazne), jasno je, da novčana kazna imade u krivičnom zakonu posvema različito značenje od ostalih kazni.

Pitanje je sada, kako ćemo tumačiti propis § 74. k. z. obzirom na novčanu kaznu. Prema tomu propisu, koji kaže: »Gdje zakon dopušta izbor izmedju dvije ili više vrsti kazni, stroža vrsta kazne će se izreći, kad je krivično djelo poteklo iz nečasnih pobuda ili pokazuje zao ka-

Digitized by Google

rakter učiniočev«, sud je kod dosudjenja strože vrsti kazne vezan okolnošću, da li je djelo poteklo iz nečasnih pobuda i da li pokazuje zao karakter učiniočev, pa je nesumnjivo, da se taj zakonski propis mora uvažavati kod izbora kazne lišenja slobode i smrtne kazne, ako je zaprijećena alternativno sa robijom, pa kada sud ne bi postupao po tom propisu, počinio bi povredu zakona (§ 337. k. p.).

Kako se novčana kazna može dosuditi samo u slučaju, ako postoje pretpostavke §§ 70 od. 3. i 71. toč. 5. k. z., držim, da se ovaj zakonski propis ne odnosi i na novčanu kaznu. Da je ovo stanovište točno i opravdano, vidi se i iz ustanove § 293. zakona o sudskom krivičnom postupku. Ovaj § kaže: ». . . . . U slučaju osude ima se navesti, koje je otežavajuće ili olakšavajuće okolnosti sud našao, i koji su razlozi inače bili mjerodavni za odluke prema točkama 3., 4. i 6. § 281. za ublažavanje kazni, za primjenu robije i zatočenja ili strogog zatvora i zatvora, gdje krivični zakon dopušta izbor izmedju o v i h . . .«

Krivični postupak dakle kaže, da se u slučaju osude imade navesti, koje su okolnosti bile od važnosti kao otežavajuće ili olakšavajuće kod izbora r o b i j e i z a t o č e n j a i l i s t r o g o g z a t v o r a i z a t v o r a, gdje zakon dopušta izbor izmedju o v i h; ne spominjući ovdje izbor izmedju kazne zatvora i novčane kazne, a kako, navadjajući robiju, zatočenje, strogi zatvor i zatvor, izričito kaže i z b o r i z m e d j u o v i h, držim, da novčanu kaznu argumento a contrario isključuje.

Prema svemu tomu sliedi:

1. da novčana kazna u krivičnom zakonu nema iste osobnosti kao ostale kazne;

2. da su za dosudjenje novčane kazne potrebiti naročiti preduslovi (§§ 70. od. 1. i 71. točka 5. k. z.);

3. da krivični postupak kod izbora kazne novčanu kaznu ne spominje, dapače ju prema stilizaciji § 293. od. 2. isključuje.

To nam sve omogućuje, da na postavljeno u naslovu pitanje damo niječan odgovor, naime da se § 74. k. z. n e m a primijenjivati, a prema tomu ni u dispozitivu presude spomenuti, kada se radi o izboru kazne zatvora i novčane kazne.

I nezakonito dijete ima pravo na naknadu štete od ubice svoga nezakonitoga oca (§ 1327. ogz.), ali mora dokazati, da je uslijed smrti svojega nezakonitoga oca doista pretrpilo štetu (§ 1925. ogz.)

K tumačenju §-a 1327. o. g. z. (Medju ostalim valja ostavšoj ženi i djeci ubijenoga naknaditi sve ono, što su smrću osobe izgubili.)

Priopćio P e t a j P e t a r, vijećnik bans. stola u m. i t. d. u Zagrebu.

Pravomoćnom osudom sres. suda II. u Zagrebu od 10. prosinca 1930. br. 22572/gr. P. 291-29 osudjen je G. E. vanbračni otac na plaćanje alimentacije za svoju vanbračnu kćer G. M. u mjesečnom iznosu od D. 200, počam od 1. prosinca 1929., pa sve dok se ona ne bude mogla sama uzdržavati, i na

Digitized by Google

naknadu troška njezina uzdržavanja od D. 2200 od poroda do tužbe njezine matere.

Dne 2. kolovoza 1931. uznemirivao je G. E. u gostioni u zagrebačkom Černomercu gosta S. Gj., koji je u noći pucao na njega iz revolvera i pogodio ga u vrat, uslijed koje ozljede je on (G. E.) umro.

Osudom sudb. stola u Zagrebu od 28. prosinca 1931. K. z. p. 5206-1931. izrečeno je pravomoćno, da je S. Gj. iz nehata lišio života G. E. i tim počinio prestup protiv života, označen u od. 1. § 177. k. z., pa je osudjen na 6 mjeseci zatvora, a privatne učesnice mldb. G. M. i G. K. upućene su sa svojim privatno-pravnim potraživanjima na gradjansku parnicu. Ja kao tutor mldb. G. M. i zastupnik njezine matere G. K. kao dobrovoljne izbjediteljice imao sam podići tužbu proti ubici S. Gj. na naknadu štete odnosno plaćanje dosudjene alimentacije malodobnoj G. M. u mjesečnom iznosu od D. 200. počam od 1. prosinca 1929., dok se ona ne bude mogla sama uzdržavati, i D. 2.200 dosudjenih G. K. na temelju § 1.327. o. g. z. odnosno XXX. poglavlja o. g. z. o pravu naknadjenja štete i zadovoljenja. Budući da takve tužbe nisam imao u svojoj 44-godišnjoj sudačkoj i 12-godišnjoj odvjetničkoj praksi, a niti sam sličan slučaj našao u našoj judikaturi, išao sam tražiti u tumačima razlog tomu. I doista našao sam rješenje vrhov. beč. suda od 24. rujna 1874. — br. 8511 G. U. 5477., da nezakonito dijete nema prava po § 1327. o. g. z. na otštetu, jer da to pravo pripada samo zakonitom djetetu.[1]) Stoga sam išao tražiti novije rješidbe vrh. beč. suda. U Pfaff-Schey-evoj zbirci gradjanskih rješitaba toga suda svez. 34. od god. 1901. str. 30. našao sam pod pod br. 15681 plenarnu rješidbu od 14. siječnja 1896. br. 24.

Ubistvo čovjeka. Pravo naknade (Ersatz-Anspruch) nezakonitomu djetetu ubijenoga. —

Kod tučnjave bude B. ubijen. Po njegovoj smrti je A. rodila nezakonito dijete C. Mati A. i tutor su podigli tužbu u zastupanju nezakonitoga djeteta C. sa zahtjevom:

1. da su B. po postavit se imajućem skrbniku na čin te D. i drugovi u svoje ime dužni priznati očinstvo B. prema djetetu C., što ga je rodila A.;

2. da su D. i drugovi dužni, jer su prouzročili smrt prvotuženoga B. u smislu § 1327. o. g. z. in solidum brinuti se za uzdržavanje njegova nezakonitoga djeteta, dok se ono ne bude moglo samo uzdržavati, plaćanjem iznosa mjesečne alimentacije te naknaditi (Ersetzen) materi A do podignuća tužbe dospjele alimentacione obroke.

Proti zahtjevu pod 2. prigovorili su tuženi, da se odredba § 1327. o. g. z. riče samo zakonite djece ubijenoga, a da se ona o nazočnom slučaju ne može primijeniti na nezakonito dijete. Prvostepeni sud je taj prigovor odbio i u slučaju, ako bude očinstvo B. dokazano, sudio po zahtjevu tužbe.

---

[1]) Ta rješidba je otisnuta u tumaču Stubenrauchovu kod § 1327. ogz. knj. II. str. 695 Stubenrauch usvaja to mišljenje i dapače primjećuje, da je nedopustivo svako šire tumačenje toga §-a tako, da to pravo ne pristoji ni roditeljima zakonitoga djeteta, a niti trećim osobama.

Kirchstätter u tumaču od 1872., II. izdanje, str. 621. k. § 1327 ogz., dakle prije rješidbe od 24. rujna 1874. br. 8511 navodi: »Ako se od tjelesne povrede dogodi smrt, imalo bi se ne samo ženi i djeci ubijenoga naknaditi sve ono, što su time izgubili, već i svim ostalim osobama, koje su tim pretrpile štetu, n. pr. koje jošte imaju pravo na alimentaciju, ili koje su od ubijenoga ugovorom na njegov život vezanu rentu dobivale, ili kojima je pripadalo uživanje, koje sada utrnjuje. Žena i djeca (naime zakonita) su samo kao najčešće tim pogodjene osobe naročito spomenute.« Isti tumač od god. 1876. izričito ističe, da i nezakonita djeca imaju isto pravo po § 1327. ogz. kao i zakonita.

Digitized by Google

Razlozi: § 1295. o. g. z. odredjuje, da svaki ima pravo iskati od oštetioca, da mu naknadi onu štetu, koju mu je svojom krivnjom nanio, a § 1293. o. g. z. označuje obujam štete naime svaki kvar (nazadak) učinjen komu god u imovini, u pravima ili u njegovoj osobi. Pošto ubijeni ne može sam tražiti naknadu, to mora očito pravo traženja naknade štete preći na one osobe, kojima je šteta uslijed njegove smrti u smislu § 1293. nastala. Kao takove osobe imenuje § 1327. o. g. z. ponajprije one, kojima su uslijed te smrti nastali kakovi troškovi, a zatim ženu i djecu ubijenoga.

Iz tih zakonskih odredaba, a naročito iz § 1295., po kojem svaki ima pravo iskati od oštetioca naknadu štete, mora se zaključiti, da na posljetku spomenuta lica nisu jedina, kojima u slučaju obijstva pripada naknada štete, koja dapače pripada svim onima, koji su ubivstvom u svojim pravima pretrpili štetu. Tim licima imaju se ubrojiti i ona, koja je ubijeni bio dužan izdržavati, a ovima imadu se po § 167. o. g. z. ubrojiti i nezakonita djeca.

Za ovo tumačenje govori i marginalna bilješka po § 1323. o. g. z. »Vrsti naknadjenja štete«, pod kojom su i slijedeći paragrafi do § 1331. uključeni. Iz te bilješke slijedi, da je u toj zakonskoj normi samo predmet i vrst naknade štete kao i osoba ovlaštenoga na traženje oštete imala biti označena, dok je u § 1295. uopće ustanovljenog, kada nastupa obveza naknadjenja štete.

Pošto su tuženi prouzročili smrt prvotuženoga, to su po ustanovama §§ 1323. i 1324. o. g. z. dužni dati puno zadovoljenje i za nezakonito dijete ubijenoga, isto se tako pobrinuti, kako bi to ovaj bio u stanju činiti.

Drugostepeni sud je potvrdio prvostepenu osudu.

Razlozi: Okolnost, da je prvotuženi, koji je bio u najuoljoj dobi, umro bez imetka, ne može doći u obzir, jer je on bio, kao što to proizlazi iz spisa i iskaza svjedoka, potpuno sposoban za privredu; ako i bez bolje naobrazbe, ipak je bio u stanju, da izdržaje svoje vanbračno dijete.

Vrhovno sudište je potvrdilo obje nižestepene osude uz poziv jošte na § 1311. o. g. z., po kojem svaka šteta, koja se ne bi bez krivnje zbila, ima se naknaditi, prema čemu propis § 1327. o. g. z., po kojem ostavšoj ženi i djeci ubijenoga ono, što su tim izgubili, mora biti naknadjeno, nema se smatrati kao iznimka nego kao primjena općega načela na specijalni slučaj naknade štete, pak stoga nema zakonskoga razloga za restrinktivo tumačenje te posljednje zakonske ustanove, dapače u smislu § 7. o. g. z. imade se primijeniti analogna ustanova § 1327. o. g. z. i na one osobe, koje imadu zakonito pravo na alimentaciju, te ako se nadalje uvaži, da što se tiče zahtjeva matere vanbračnoga djeteta na naknadu učinjenih troškova alimentcije, isti ima svoj oslon u § 167. i 1042. o. g. z., po čem tuženici, koji su ubili oca djeteta i time mu onemogućili ispunjenje dužnog izdržavanja njegova djeteta, ne mogu, pozivajući se, da je mati izdržavajući svoje dijete vršila svoju dužnost, otkloniti svoju obvezu na naknadu i tih troškova.[2])

---

[2]) Isto mišljenje zastupaju i Kranjc—Pfaff u Systemu austr. opć. gradj. zakonika od god. 1915., V. izdanje, II. svezak, str 443. Uslijedi li povodom ozljedjenja smrt, to pripadaju zahtjevi ne samo ozlijedjenomu po § 1325. ogz., nego nastaju i za treće osobe zahtjevi na naknadu po § 1327. ogz. Nasljednicima ili trećim osobama pristoji naknada i svih troškova, koje je prouzročilo ubijstvo, naročito naknada pogrebnih troškova. To pravo pristoji prema judikatu br. 189 (Zbirka XII br. 4551) ne samo ženi i djeci ubijenoga, nego svim licima, kojima je ubijeni na temelju zakona bio obvezan davati alimentaciju, dakle kako zakonitoj tako i nezakonitoj djeci (tako i G. U. 15681 III. br. 931), a i roditeljima, kojima je ubijeno dijete bilo hranitelj, kao što i za privredu nesposobnomu suprugu, kojega je supruga uzdržavala. § 1327 ogz. daje ostavšima (navadja doduše samo ostavšu ženu i djecu) pravo na ono, što su ubijstvom izgubili, bez razlike, da li imadu na to zakonsko ili pogodbeno pravo. Zahtjevi na naknadu po § 1327 ogz. pripadaju ostavšima bez obzira na stupanj krivnje.

Digitized by Google

Na temelju gore navedenih rješenja uvjeren, da ću ishoditi povoljnu osudu za moje klijentice protiv ubice vanbračnoga oca G. E. na naknadu štete, a naročito da izazovem mišljenje naših sudova glede primjene § 1327. o. g. z. i za vanbračno dijete, predao sam tužbu protiv ubice S. Gj. okružnom sudu u Z. prim 29. srpnja 1933. Po. 1081-33. sa zahtjevom:

1. na plaćanje dosudjene jur alimentacije za mld. G. M. mjesečno D. 200 od 1. XII. 1929., dok se ne bude mogla sama izdržavati;

2. na naknadu troškova uzdržavanja istoga djeteta od poroda do i XII. 1929. dosudjenih njegovoj materi G. K. u iznosu od D. 2200;

3. na naknadu parbenih troškova dosudjenih sa D. 561.

Zahtjeve tužbe obrazložio sam gore navedenim rješenjima, da i vanbračno dijete ima pravo na naknadu od ubice svoga oca u smislu § 1327. o g. z., jer je krivnjom ubice izgubilo svoga hranitelja (§ 167. o. g. z.). Vanbračni otac tužiteljice je rodjen godine 1905.; on je bio izučeni limarski pomoćnik i diplomirani šofer godine 1930., koji je zasluživao mjesečno do 2000 D.

Tuženi je u svojem odgovoru na tužbu medju ostalim prigovorima porekao pravo zahtjeva tužiteljica na temelju § 1327. o. g. z., jer da isto pripada samo zakonitomu djetetu, te tu svoju tvrdnju obrazložio rješidbom vrhov. beč. sudišta od 24. IX. 1874., otisnutom u Stubenrauch-ovu tumaču knj. II., str. 695. Dalje je tvrdio, da ubijeni nije tužiteljici za svoga života na temelju presude pružio u ime izdržavanja ni pare, a da to ni u buduće ne bi mogao učiniti, jer da je bio bez zanimanja, skitnica i izgonaš, što dokazuje temeljnim listom uprave policije, prema kojemu je bio kažnjen radi kradje, skitnje kao izgonaš od god. 1925.—1931. do dvadeset puta. Prema tomu tužiteljica nije dokazala, da je uslijed smrti G. E. pretrpila štetu, jer da je za otštetni zahtjev mjerodavno ono uzdržavanje, koje je ubijeni za života pružao.

Za oprovrgnuće tih prigovora pozvao sam se na gore navedene osude vrhov. beč. suda kasnijega datuma, kojima je protivno sudjeno od rješidbe od 24. IX. 1874., da naime i nezakonito dijete ima isto pravo kao i zakonito iz § 1327. o. g. z., a da nije mjerodavno za otštetni zahtjev ono uzdržavanje, koje je ubijeni za svoga života pružao, jer po navedenoj osudi vrhov. beč. suda od 14. siječnja 1896. br. 24. tužili su mati i tutor vanbračnog djeteta, koje se rodilo poslije smrti ubijenoga, ubojice istoga na priznanje očinstva ubijenog i na plaćanje alimentacije, te na naknadu uzdržavanja toga djeteta po materi do podignuća tužbe, po čem ubijeni nije za svoga života pružao nikakovo uzdržavanje svomu vanbračnom djetetu.

Okružni sud u Z. osudom od 20. travnja 1934. Po. 1087-33. je udovoljio zahtjevu tužbe pod I., dočim je zahtjev pod II. drugotužiteljice za naknadu troška uzdržavanja mldb. prve tužiteljice u iznosu D. 2200 i pod III. troškova od D. 561 odbio.

Obrazloženje: Nije prijeporno medju strankama, da je pravomoćnom osudom sreskoga suda III. u Z. od 10. XII. 1930. br. 22572/gr. osudjen G. E., da je dužan priznati se naravnim ocem tužiteljice mldb. G. M., pa da je u izvršenju svoje očinske dužnosti dužan plaćati za njezino uzdržavanje, počamši od 1. XII. 1929. pak sve, dok se ta tužiteljica ne bude mogla sama uzdržavati; dalje nije prijeporno, da je rečeni G. tom osudom bio osudjen, da plati i drugotužiteljici u ime troškova uzdržavanja prve tužiteljice pro peraeterito iznos od D. 2200 kao i parbeni trošak od D. 561.

Nije prijeporno medju strankama, da je tuženi pravomoćnom osudom sudb. stola u Z. od 28. listopada 1931. br. K. z. p. 5206-31. osudjen, što je dne 2. XII. 1931. iz nehata lišio života spomenutoga G. E. Uslijed toga temeljem § 1327. o. g. z. traže tužioci nazočnom tužbom, da im tuženi naknadi sve, što su uslijed smrti G. E. izgubili.

Digitized by Google

Tuženi je ponajprije prigovorio aktivnoj legitimaciji tužilaca na ovu tužbu, jer da tražena naknada pripada samo zakonitoj ženi i djeci; dalje da je za otštetni zahtjev mjerodavno ono uzdržavanje, koje je ubijeni za života pružao, a to pak uzdržavanje da je bilo jednako ništici, jer da je ubijeni poznati kriminalni tip, koji nije ništa zaradjivao, a ako je što zaradio, da je propio; zatim da je tuženi osudjen radi delikta lišenja života iz nehata počinjenoga na štetu spomenutog G., a to da ne povlači sa sobom posljedicu za snašanje štete, kakova je utužena; napokon da je ubijeni bio teško tuberkulozan čovjek, za kojega je vrlo dvojbeno da bi mogao živjeti sve do vremena, kada se malodobni tužioc bude mogao sam uzdržavati.

Prvi prigovor je samo djelomično opravdan. Ratio legis § 1327. o. g. z. je očito ta, da otštetu po tom §-u imadu pravo tražiti svi oni, koje je tuženi po zakonu bio dužan uzdržavati, a to je u ovom slučaju bez dvojbe malodobna tužiteljica G. (§§ 166. i 167. o. g. z.) kao njegovo nezakonito dijete. Dakle je prigovor promašene aktivne legitimacije na tužbu za tu tužiteljicu neuvaživ. Ali je uvaživ za drugu tužiteljicu G. K., koja nema nikakove zakonske podloge da optuženoga in concreto traži kakovu otštetu. Zato je i onaj dio tužbenog traženja, koji se odnosi na ovu tužiteljicu, odbijen. — Primjećuje se, da se iz navedene osude sreskoga suda II. u Z. vidi, da je parbeni trošak u toj parnici dosudjen samo drugoj tužiteljici.

Što se tiče drugoga prigovora tuženikovog, ovaj sud je mnijenja, da stanovište tuženikovo nije opravdano. Istina je i ovaj sud smatra dokazanim na temelju uvida u navedeni krivični spis, da je ubijeni G. bio bez stalnoga zanimanja i namještenja, da je bio jedan izraziti asocijalni tip, nu iz toga se sa sigurnošću ne može ustvrditi, da on ne bi unatoč toga udovoljavao svojim očinskim dužnostima proističućim iz spomenute osude bilo na dozvoljen ili nedozvoljen način. Pogotovo nije dopušteno praviti takve dedukcije obzirom na tu njegovu volju uzdržavanja iz činjenice, da on na temelju te osude nije ništa platio u očigled neporečene činjenice, da je on upitnu osudu primio tek vrlo kratko vrijeme prije svoje smrti. Medjutim se i bez obzira na tu njegovu dobru volju ne može apodiktički ustvrditi, da on ne bi uopće nikada stekao kakov imetak, iz kojega bi se mldb. tužiteljica mogla i ovršno namiriti.

Prigovor tuženikov, da je on osudjen radi delikta iz nehata, nema u nazočnom slučaju nikakove važnosti. Tuženi ističući taj prigovor misli, da § 1324. o. g. z., koji odredjuje, da se puno zadovoljenje ima dati u onom slučaju, ako je šteta prouzročena dolozno ili iz velike nepomnje, a u ostalim slučajevima samo naknada štete. Ali neupuštajući se u razmatranje, da li zatražena otšteta pretstavlja uopće samo pravu naknadu štete, mora se primijetiti, da § 1325. o. g. z. ne čini razlike medju pojedinim stupnjevima krivnje, pa prema tome čini iznimku od pravila postavljenoga u § 1324. o. g. z.

Što se tiče konačno tuženikovoga prigovora, da je tuženi bio teško tuberkulozan, te da vrlo vjerojatno ne bi doživio dobu, kada bi se mldb. tužiteljica mogla sama uzdržavati, to se niti taj prigovor ne može uvažiti. Tuženi naime sam tvrdi, da drugoga dokaza za tu svoju tvrdnju nema osim zapisnika o rasudbi i paranju leša pokoj. G. Ali preslušanjem liječničkoga vještaka je ustanovljeno, da rečeni G. nije bolovao na akutnom i progredietnom procesu na plućima a najmanje tuberkulozne naravi.

Pošto pak sa strane tuženika nije utvrdjeno, a niti je to vidljivo iz spomenutoga rasudbenoga zapisnika, da bi pokoj. G. bolovao na kakovoj drugoj životu pogibeljnoj bolesti, pa pošto je neprijeporno, da je on rodjen god. 1905., to ovaj sud i bez saslušanja vještaka po računu vjerojatnosti smatra, da bi ubijeni G. doživio i dobu, kada bi se mldb. tužiteljica mogla sama uzdržavati: svakako je vjerojatnije, da bi G., koji je rodjen, kako je rečeno god.

Digitized by Google

1905. preživio tuženoga, koji je rodjen god. 1892., kako je to vidljivo iz spomenutoga krivičnoga spisa.

Pošto su dakle utvrdjeni svi preduvjeti, potrebni za ustanovljenje otštetne odgovornosti tuženika po § 1295 o. g. z., valjalo je tužbenom traženju glede prve tužiteljice u cijelosti udovoljiti.

Apelacioni sud u Zagrebu osudom od 26. listopada 1934. Pl. 6658-1934. nije uvažio priziv tužiteljica, dok je priziv tuženoga uvažio, te prvostepenu presudu o osudjujućem dijelu preinačio i prvu tužiteljicu odbio sa njezinim tužbovnim zahtjevom.

Obrazloženje: Tuženi pobija prvostepenu osudu, u koliko je sudjeno po zahtjevu tužbe, zbog pogrješne pravne ocjene stvari. Taj prizivni razlog nalazi tuženi u tome, što je prvostepeni sud uzeo, da su i tužiteljice ovlaštene na traženje otštete, premda se propis § 1327. o. g. z. odnosi samo na zakonitu djecu, a da bi bile i ovlaštene, da ne postoji nikakova šteta, jer pokoj. G. E. niti je što tužiteljicama plaćao, niti je što imao, dok je neosnovan navod prvostepenoga suda, da se ne može ustvrditi, da G. ne bi udovoljavao svojim očinskim dužnostima i da ne bi nikada stekao kakav imetak, a osim toga može se u nazočnom slučaju raditi samo o šteti u pravom smislu, pošto je on počinio čin iz nehata, a tužiteljima nije nastala nikakova šteta. Stavlja prijedlog, da se prvostepena presuda poništi (pravije preinači), tužiteljice sa tužbom odbiju i presude na naknadu troška prvoga i drugoga stepena.

Tužiteljice pobijaju prvostepenu presudu u dijelu, kojim je druga tužiteljica odbijena sa zahtjevom naknade troškova uzdržavanja od 2200 D., te osudjena na naknadu troškova tuženomu u iznosu od D. 1015 i to zbog pogrješne pravne ocjene stvari, pošto se dužnost tuženoga i glede navedenih iznosa temelji na propisima §§ 1327., 1293., 1295., 1311., 1323 i 1324. o. g. z., dok je prvostepeni sud uzeo, da glede drugotužiteljice nema zakonske podloge, da od tuženoga traži kakovu otštetu. Stavljaju prijedlog, da se prvostepena presuda u pobijanom dijelu preinači i sudi po zahtjevu tužbe uz naknadu troška prizivnog postupka odnosno da se parbeni trošak prebije. Stranke medjusobno pobijaju prizivne razloge, te predlažu, da se prizivi odbace.

Priziv je tuženoga osnovan.

Iako nije prijeporno, da je pokoj. G. E. bio sudjen pravomoćnom osudom kod suda II. u Z. od 10. prosinca 1930. br. 22572/gr., da se ima priznati naravnim ocem tužiteljice mldb. G. M. i plaćati mjesečno za uzdržavanje istoj od I. XII. 1929. mjesečno po 200 D., a njenoj materi drugoj tužiteljici u ime troškova uzdržavanja 2200 D. i panični trošak od 561 D. kao i to, da je tuženi pravomoćnom osudom sudb. stola u Z. od 28. listopada 1931. K. z. p. 5206.-1931. sudjen radi prestupa iz § 177. k. z., što je iz nehata lišio života G. E., to su tužiteljice bile dužne dokazati, da su uslijed smrti G. E. doista pretrpile štetu (§ 1295. o. g. z.).

Prvostepeni je sud uzeo dokazanim, da je ubijeni G. bio bez stalnoga zanimanja i namještenja, da je bio jedan izraziti asocijalni tip, da prije smrti nije tužiteljicama ništa u ime uzdržavanja platio, no da se ne može sa sigurnošću ustvrditi, da ne bi unatoč toga udovoljavao svojim očinskim dužnostima i da ne bi uopće ikada stekao kakov imetak, iz kojega bi se mldb. tužiteljica mogla i ovršno namiriti, pa je prema tome uzeo, da postoje uslovi za naknadu štete.

Prema propisu § 1293. i 1295. o. g. z. traži se za naknadu štete, da je šteta doista nastala. Tom samom činjenicom, što je G. E. ubijen po tuženom još nije nastala nikakova šteta za tužiteljice, pošto ni prije toga one nisu od njega dobivale ništa za uzdržavanje: osim toga G. nije imao nikakovog namještenja, dapače je bio sudjen na izgon iz grada Z. i preko 20 puta sudjen radi povratka u grad Z., a nije posjedovao inače kakovog imetka. Tužiteljice i same nisu mogle pružiti nikakvog dokaza o kakovoj činjenici, iz koje bi se

Digitized by Google

moglo zaključiti, da im je smrću G. E. nastala šteta, dok je neodlučna mogućnost, da bi pokoj. G. E. možda ikada mogao steći kakov imetak i tako eventualno mogle tužiteljice doći do svoga potraživanja.

Kako prema tomu tužiteljice nisu dokazale, da im je nastala šteta, to je povodom priziva tuženog valjalo prvostepenu presudu u dijelu, kojim je tuženi sudjen, preinačiti i tužiteljicu mldb. G. M. s tužbom odbiti. — Prema razloženomu nije osnovan onda priziv tužiteljice G. K., kada bi se i uzelo, da ima pravo tražiti otštetu.

Razloga za preboj parničnih troškova nema, a sam trošak nije prekomjerno odmjeren, dok se odluka o parničnim i prizivnim troškovima dosudjenim tuženomu osniva na § 143. i 152. grpp. Trošak prizivnog odgovora nije dosudjen tuženomu, jer je bio nepotreban.

Stol sedmorice kao revizijski sud u Zagrebu je rješidbom od 16. veljače 1935. br. Rv. 201/1-1935. potvrdio presudu apelacijonog suda.

Obrazloženje: Tužiteljice pobijaju presudu prizivnoga suda iz revizijskih razloga br. 1. § 597. grpp., § 571. br. 9. grpp., te br. 3. i 4. § 597. grpp.

U obrazloženju tih razloga tužiteljice navode, da prizivni sud smatra istinitim činjenične navode, da je pokoj. G. E. pravomoćno osudjen, da se ima priznati naravnim ocem tužiteljice mldb. G. M. i plaćati alimentaciju mjesečno po 200 D. od 1. XII. 1929., a drugoj tužiteljici G. K. u ime troškova uzdržavanja 2200 D.; da je tuženik pravomoćno osudjen osudom sudbenoga stola u Zagrebu od 28. X. 1931. kzp. 5206-1931. radi prestupa iz § 177. k. z., što je iz nehata lišio života G. E., a da ipak odbija njih tužiteljice sa tužbenim zahtjevom, jer da nisu dokazale, da su doista uslijed smrti G. E. pretrpile štetu (§ 1295. o. g. z.) jer da samom činjenicom, što je G. ubijen po tuženiku nije još nastala nikakova šteta za tužiteljice, budući da ni prije toga nisu od njega dobivale ništa za uzdržavanje. Tužiteljice, pobijajući ovo shvaćanje prizivnoga suda, pozivaju se na navode svoga priziva i pismenog sastava priklopljenoga zapisniku od 24. XI. 1933., te na različite rješidbe vrhov. beč. suda. Stoga da se osuda prizivnoga suda u bitnoj točci osniva na činjeničnoj pretpostavci, koja stoji u protivurječnosti sa parničnim spisima, te na pogrješnoj pravnoj ocijeni stvari.

Što se tiče revizijskoga razloga iz br. 1. § 597. grpp. u vezi sa br. 9. § 571. grpp. mora se istaknuti, da tužiteljice u reviziji ne navode a niti ne upućuju, u čemu sastoj i povreda iz br. 9. § 571. grpp., pa se isti ne može uzeti u obzir. — Ne stoji ni revizijski razlog iz br. 3. § 597. grpp., a niti tužiteljice navode, u kojoj se bitnoj točci presuda prizivnog suda osniva na takovoj pretpostavci, koja bi bila u protivurječnosti sa parničnim spisima prvoga stepena ili drugoga stepena. Samim pozivanjem na sadržaj priziva nije revizija valjano izvedena.

Što se tiče revizijskoga razloga iz br. 4. § 597. grpp. valja istaknuti, da je po prvostepenom i prizivnom sudu utvrdjeno, da je ubijeni G. E. bio bez stalnoga zanimanja i bez namještenja; da je bio jedan izraziti asocijalni tip, da je bio sudjen na izgon iz grada Z. i preko dvadeset puta sudjen radi povratka u grad Z.; da nije posjedovao niti inače kakovog imetka i da prije, nego što je bio ubijen, nisu tužiteljice od njega dobivale ništa za uzdržavanje.

Kako uz takovo činjenično stanje tužiteljice nisu mogle pružiti nikakova dokaza o kakovoj činjenici, iz koje bi se moglo zaključiti, da im je smrću G. E. uistinu nastala šteta, to je prizivni sud uz utvrdjeno činjenično stanje ispravno primijenio materijalni zakon. Prema tomu nije prizivni sud pogrješno ocijenio pravnu stvar, pa se revizija nije mogla uvažiti.

Sva tri suda usvojila su mišljenje, da i nezakonito dijete ima pravo zahtijevati naknadu štete od ubice svoga oca (§ 1327. o. g. z.).

Digitized by Google

Prvosudna presuda udovoljila je zahtjevu prvotužiteljice mldb. G. M., nu odbila je zahtjev drugotužiteljice G. K., koja da nema nikakove zakonske podloge, da od optuženoga in concreto traži kakovu otštetu.

Ja sam se u prizivu pozvao na osudu vrhov. beč. suda, kojom su osudjeni ubice oca vanbračnog djeteta, da naknade materi istoga troškove za uzdržavanje od poroda do tužbe na temelju §§ 167. i 1042. o. g. z. Prema tomu ima i drugotužiteljica zakonsku podlogu za svoj zahtjev.

Apelacioni sud odbio je obje tužiteljice sa njihovim zahtjevima, jer da nisu dokazale, da im je smrću G. E. nastala šteta, a za drugotužiteljicu jošte s primjedbom »kad bi se i uzelo, da ima pravo tražiti otštetu«, dakle dopušta zakonsku podlogu za njezin zahtjev.

Kako da nisu dokazale tužiteljice, da su smrću G. E. pretrpjele štetu, kada su krivnjom S. Gj. izgubile hranitelja §§ 166. i 167. o. g. z. Ovdje se može raspravljati samo glede visine alimentacije, naime da malodobnica ne može tražiti istu prema veličini imovine tuženika nego prema onoj pokojnog G. E.

Ja sam gore citiranim rješidbama vrhov. beč. suda, koje su presudile sasma slični slučaj, dapače su tutor nezakonitog djeteta i mati mu istom po smrti vanbračnog oca tužili ovoga odnosno njegovu ostavinu po skrbniku na čin na priznanje očinstva a ubice na platež alimentacije odnosno naknadu troška uzdržavanja djeteta od poroda do tužbe, pak prema tomu nema zakonskog oslona razlog apelacionoga suda za odbiće tužbe, što pokojni G. nije za života tužiteljicama ništa davao u ime uzdržavanja svoga vanbraćnoga djeteta.

Isto tako nije osnovan razlog, da pokojni G. nije imao stalno namještenje niti imovine, jer i onaj u gore navedenim vrhovnim rješidbama nezakoniti otac nije imao nikakove imovine niti bolju naobrazbu, a još manje je uvaživa okolnost, što je G. E. više puta bio kažnjen radi vraćanja u grad Zagreb, gdje je tražio zaposlenje.

Revizijski sud potvrdjuje drugostepenu presudu po njezinim razlozima. Naročito ističe razloge prizivnog suda, da pokojni G. nije za života ništa davao tužiteljicama, za uzdržavanje. Utvrdjeno je raspravnim spisima, da je G. E. primio osudu kotar. suda II. u Zagrebu od 10. prosinca 1930. — br. 22579 P. 291/1929., kojom je osudjen iz ogluhe na priznanje očinstva i plaćanje alimentacije mldb. G. M., dne 8. srpnja 1931., a ubijen je 2. kolovoza 1931., dakle je prošlo istom 8 dana od pravomoćnosti osude, po kojoj je bio dužan plaćati tužiteljicama za uzdržavanje svoga vanbračnog djeteta, pak stoga ne stoji, da po pravomoćnosti osude ne bi bio plaćao.

Na primjedbu revizijskog suda, da samim pozivanjem na sadržaj priziva nije revizija valjano obrazložena, upućujem na propis § 273. grpp.: nu medjutim sam ja u revizijskom pismenu naročito istaknuo revizijske ništine § 571. toč. 9. i § 597. toč. 3. i 4. te iste obrazložio.

Prema gore navedenomu stanju ove parnice držim, da je prvostepena presuda opravdana.[3])

Nadam se, da će ovaj članak poslužiti kodifikatorima novoga gradjanskoga zakonika za jasniju stilizaciju § 1327. o. g. z., koja ne će dopuštati razno tumačenje toga paragrafa.

---

[3]) Želim, da g. sudac doživi priznanje ispravnosti svoje presude, kao što sam ja doživio nakon osam godina po priopćenom po meni pravnom slučaju u »Mjesečniku« od god. 1929. br. 7 i 8 str. 367—371, za koji sam tvrdio, da su sve tri instancije izrekle pogrješnu osudu. Isto takav slučaj priopćen u »Mjesečniku« od god. br. I., str. 42—43. presudio je apelacioni sud i stol sedmorice onako, kako sam ja tvrdio, da se je imala izreći presuda.

Digitized by Google

Svečana godišnja skupština Akademije za nemačko pravo u Münchenu*)

Akademija za nemačko pravo u Münchenu, »gradu pokreta«, kako ga nazivaju Nemci »trećega Reicha«, držala je ovogodišnju svoju skupštinu tek meseca oktobra radi ranijih olimpiskih svečanosti. Ovogodišnja njezina skupština bila je svečanija nego li inače, jer je za trajanja iste bio položen kamen temeljac za novu Akademijinu palaču.

Dan 21 oktobra, prvi dan skupštine, bio je ispunjen sednicama raznih Akademijinih odbora, na kojima se je govorilo i zaključivalo o stvarima iz oblasti činovničkog, porodičnog, zadružnog, općinskog, vazdušnog, policiskog, prometnog, vodnog, obranbenog prava i o stvarima zaštite mladeži, onima štedionica, vojničkog krivičnog prava kao i o stvarima ličnog, društvenog prava i prava obaveza. Uvečer bilo je svečano otvorenje izložbe »Pravo« po pretsedniku Akademije Ministru Reicha dru. Franku u Akademiji za likovne umetnosti. Na ovoj izložbi, koju je uglavnom osnovao univ. prof. dr. von Schwerin, izloženi su svi pisani spomenici nemačkoga prava od najstarijeg do najnovijih u tri odelenja, od kojih prvo obuhvaća pravo u starom veku i rimsko pravo, drugo nemačko pravo do dolaska na vlast nacional-socializma a treće pravo u trećem Reichu. Otvarajući izložbu, pretsednik Akademije dr. Frank rekao je i ovo:

»Pravo nije predmet, koji se tiče samo nekog posebnog zvanja, odeljena od narodne celine i od sudbine naroda; ono treba stvarati i čuvati iz naroda za narod. Povest prava najuže je vezana sa celokupnom povesti jednoga naroda, što za nas znači, da smo i mi kao nacional-socialisti, kao vojnici Vodje, stvarali povest... Sve isprave i povelje, koje ovde mirno leže jedna kraj druge, nisu drugo nego pogled unatrag na puna dva tisućljeća nemačke borbe za oslobodjenje i slobodu. Mi gledamo u ta dva tisućljeća i molimo Svevišnjega, da i naša dela, dela sadašnjega doba, ostanu sačuvana u časti i veličini za sva pokolenja, koja za nama dodju«.

Ova je izložba prvi pokušaj prikazivanja historiskih povezanosti u pravnom razvoju jednoga naroda.

Drugi dan zasedanja bio je posvećen nastavku ranije spomenutih sednica pojedinih odbora, naročito odbora za akcisko pravo, a popodnevno pravu inostranstva. Na ovoj sednici, koja se je držala u svečanoj auli Universiteta, govorili su prof. Arturo Marpicati, ravnatelj Nacional-fašističkog kulturnog zavoda u Rimu, i prof. dr. Zoltan pl. Magyary, ravnatelj Ugarskog zavoda za istraživanje upravnih znanosti u Budimpešti. Prvi je govorio o stranci i državi u fašizmu, drugi o razvijanju upravnog prava u sadašnjosti. Navečer bilo je u starog dvorani Općine pozdravno veče grada Münchena.

Treći dan skupštine bila je puna sednica u auli Universiteta, otvorena po pretsedniku Akademije, po bavarskom ministru pretsedniku Siebertu, po rektoru Universiteta prof. dru. Escherichu i po višem gradonačelniku Fiehleru. Ovim pozdravnim govorima nadovezala su se predavanja prof. dra. San Nicolò iz Münchena, prof. dra. Lange iz Breslaua, državnog tajnika Reinhardta i ministra unutrašnjih dela Reicha dra. Fricka. Naročito je bilo zapaženo predavanje ovoga zadnjega o problemima novog upravnog prava, u kojemu je predvač govorio o načelu Vodje u upravi, o pravičnosti u upravi, o upravno pravnoj sudbenosti, o državi Vodje i autonomiji, te o izjednačenju upravnoga prava. Pri kraju svoga predavanja je naglasio, da veliki zadatak preobraženja upravnoga prava u trećem Reichu nije iscrpljen prilagodjiva-

*) Na naročiti zahtjev pisca tiskano iznimno istočnim književnim jezikom. (Opas. ured.).

Digitized by Google

njem upravno-pravnih normi na nacional-socialističku narodnu misao, nego da će zahtevi, koji se imaju postaviti novome upravnom pravu biti ispunjeni tek onda, kada ovo bude davalo jamstvo, da će svaki upravni čin odgovarati nacionalno-socijalističkom čustvovanju i mišljenju i time odgovarati volji onoga, koji sam daje Nemačkoj cilj i pravac i time vodi takodjer i nemačku upravu.

Navečer bio je prijem kod bavarskog ministra pretsednika Sieberta a u Residenz-teateru svečana pretstava Mozartova »Don Giovanni«, pod ravnanjem Richarda Straussa.

Zadnji dan sastanka, 24 oktobra, bio je održan u auli Universiteta svečani čin, kao uvod u polaganje kamena temeljca za Dom nemačkoga prava. Na ovoj sednici govorio je Ministar nastave Reicha Rust u prisuću počasnih gostiju iz stranke, vojske i države te celokupnog broja dekana i profesora münchenskog Universiteta sa rektorom na čelu, o zadacima Akademije u vezi sa onima Doma za nemačko pravo, pri čemu je naglasio, da je zadatak Doma uzgojiti novo pokolenje nemačkih pravnika, koji ne će samo biti odgovorni narodu za primenjavanje prava, nego će saradjivati i pri izgradnji novog nemačkog prava.

U 12 sati započela je svečanost polaganja kamena temeljca za »Dom nemačkog prava«. Sav je grad osvanuo u moru zastava trećega Reicha a na mestu svečanoga čina i na tribinama, u tu svrhu sagradjenim, sleglo se je ogromno mnoštvo naroda. U grmljavini topovskih hitaca, uz udaranje bubnjeva i sviranje trubalja, te uz glasove nemačke himne i Horst-Weselove pesme izvršene su svečanosti posvete. Pred očima prisutnih volja je postajala silom, koja pokreće celi jedan veliki narod.

Generalni direktor Arendts pročitao je povelju, odredjenu da bude uzidana u temeljima doma. Radnici u sredovečnoj nošnji položili su kovčeg sa ispravom u kamen temeljac, na što je Ministar Rust, na molbu pretsernika Akademije dra. Franka, udario simbolički nekoliko puta čekičem na kamen temeljac i izrekao sledeće reči:

»Što je tudje i neprijateljsko nemačkom duhu, treba da padne. Ono što je bilo duh vremena u nemačkoj znanosti, treba da prodje. Ali ono što je večno: neustrašivi, odvažni i istiniti nemački duh istraživanja, neka stanuje u ovom Domu.

Ono što je Vodj Nemačke, Adolf Hitler, stvorio iz Nemačke, dom slobode, budi i Ti. Ono što ne dolazi sa stabla nemačkog života, ono što ne deluje za Nemačku, gnjilo je u korenu i mora nestati.

Ti ćeš biti podignut na ovom svetome putu, pa budi ono što sve mora da bude, hoće li da bude večno: čest Nemačke! Ja klešem, Dome nemačkoga prava, u ovaj kamen tvoju zadaću: da pripadaš nemačkoj znanosti, nemačkom pravu i večnom nemačkom narodu!«

Zgrada će se podići na ukupnoj površini od okruglo 12.500 m², od kojih će biti izgradjeno 6.700 u ukupnom prostoru od 114.000 kubičnih metara. Sastojaće se iz jedne glavne i nekoliko sporednih zgrada. Gradnja celokupnog skupa zgrada trajaće četiri godine. U ovom će domu biti i posebna knjižnica nemačkoga prava, u koju će se preneti iz Universiteta sve knjige pravne i socijalne sadržine.

Navečer bio je prijem vlade Reicha u kongresnoj dvorani nemačkog muzeja, čime je svršio niz svečanosti u ovogodišnjoj skupštini Akademije.

U goste bili su pozvani ad personam pojedini pravnici iz svih zemalja Evrope, osim iz Rusije, kao i nekoliko pravnika iz Japana i Sedinjenih američkih država. Odazvalo se je par stotina. Izmedju vidjenijih gostiju beležimo talijanskog ministra pravde Solmi-a, bivšeg bugarskog ministra pravde Diekowa, pretsednika bugarskog saveza industrijalaca Balabanova, zastupnike ministarstva pravde iz Francuske, Holandije, Danske, Švedske, Norveške, Litve,

Digitized by Google

Belgije, Madžarske, pretsednika mešovitog poverenstva za gornju Šlesku i ranijeg pretsednika Švajcarske Calondera, ranijeg engleskog ministra za poljoprivredu Lorda Bukstona, zastupnike karnegjijevog fonda Malcom-Davisa i prof. S. Hottwella. Iz Čehoslovačke bio je zapažen prof. praškog nemačkog Universiteta dr. Svoboda, poznat sa svoje radnje o austrıskom gradjanskom zakoniku u svetlu Kantove nauke, iz Japana dr. T. Sakaya, legacioni savetnik japanskog poslanstva u Berlinu. Iz Jugoslavije bili su prisutni umirovljeni ban dr. Kostrenčić, ministar i. s. dr. Švegl, opunomoćeni ministar i. s. dr. Vošnjak i potpisani.

Dr. Hugo Werk

Ocjene i prikazi

Nekoliko američkih tumačenja prava. (Some american interpretations of Law.)

(Predavanje A. L. Goodharta, profesora oxfordskog sveučilišta, objavljeno u zbirci: Moderne teorije prava [Modern theories of Law], London, Oxford University Press, Humphrey Milford, 1933.[1])

Mi kontinentalni pravnici, gledajući izdaleka, opažamo više srodnost nego li razlike engleskoga i američkoga prava. Stoga nas mora zanimati, kako engleski autor prikazuje američko pravo odvojenim i bitno različitim od prava Common Law. Stvar je u tome, da se kontinentalni i engleski pravnici, istina, razlikuju u nečem bitnom, ali u poredbi s Amerikancima oni se u nečem još bitnijem slažu i podudaraju. Kontinentalni je pravnik odgojen u rimskom pravu, odnosno u pozitivnom pravu svoje države, koje je toliko izraslo iz rimskog prava, da je potreban studij Institucija i Pandekta, da bi se proniklo u to pravo. Za engleskoga pravnika sistem njegovih domaćih pravnih zasada i sudačkih izreka znači isto, što za nas rimsko pravo. Ova dva tipa pravnika razlikuju se dakle toliko, koliko i izvori njihovih pravnih sistema. Ali za jedne i druge su ti izvori pravo: oni vjeruju, da je pravo skup danih zakonskih ili prejudicijalnih normi, i da sudac to pravo primjenjuje na konkretni slučaj. Bez obzira na pitanje, koliko je rad suca kod primjene prava i stvaralački, ipak ni engleski sudac kao ni kontinentalni ne smatra sebe stvaraocem prava ni svoje judikate onim fenomenom, u kome se pravo tek stvara i očituje.

Drukčije gleda ovo američka t. zv. realistička pravna škola. Prof. Goodhart prikazuje one posebne prilike američkoga sudstva, zbog kojih se toliko razlikuje položaj američkoga suca od položaja suca u Evropi, pa i u Engleskoj. Tu se ističe na prvom mjestu gospodujuća uloga suda u američkom državnopravnom sustavu, u kome suci odlučuju o sukobima nadležnosti državne i federalne vlasti, o formalnoj i — što više — o materijalnoj ispravnosti zakona. Sudac može dakle odbiti primjenu nekoga zakona, ne samo zato, što nije donešen u propisanom postupku, nego i zato, što se ovaj zakon protivi slovu ili duhu ustava; što više, jer se protivi »prirodnomu pravu«, »razumu« ili ma kojemu drugomu na-

[1]) Prikazat ću i neka dalja predavanja iz ove zbirke, u kojima su kritički iznešene današnje istaknute pravne teorije.

Digitized by Google

čelu, što ga odnosni sudac smatra načelom ispravnog prava. Takovi su suci doista suvereni stvaraoci prava, — i oni su, uz jednake pravne propise, stvorili u raznim područjima i različita prava. Američki kolonisti, presadjeni iz starog svijeta, stvorili su u novom svijetu novoga čovjeka i novo društvo, a njihovi pravnici, svjesni novih prilika, nisu se zadovoljavali primjenom pravila staroga Common Law, nego su stvarali novo pravo.

U takovim prilikama nije čudo, što je organ postao važniji od norme, što sudac suvereno upravlja propisima, pa je stoga i pravna znanost izrekla, da pravo nije pravilo već sudska odluka (Gray). »Pravo države ili ma koga organizovanoga skupa ljudi« — veli Sir John Salmond — »sastoji se od odredaba, što ih sudovi, a to su sudski organi toga skupa, izdavaju radi utvrdjivanja prava i obaveza«. Po njem nikakav propis nije pravo, dok ga nije sud izrekao, jer »sudovi ulijevaju život u mrtve riječi propisa«. Pravo neke države, to je mišljenje njenoga vrhovnog suda, jer »nikakovo pravilo, kojega primjenu ovaj sud odbija, nije pravo u onoj državi« (Gray).

No protivno tome tvrdi i u Americi »klasična pravna škola«, da pravo nije sudska odluka, već da je pravo pravilo (norma, zakon), koje sudac samo primjenjuje (Cardozo).

Realistička škola želi gledati samu stvarnost oslobodjenu svih predaja i dogma. Ona stoga nalazi, da ni teza o pravu kao sudačkoj odluci nije dovoljno stvarna. Pravo nije pravilo (zakon, norma), jer tek sudac odlučuje o primjeni norme. Ali pravo se ne može ni poistovjetovati sa sudačkom odlukom: ni sudac ne stvara pravo, odnosno ono, što on stvara, ne može se smatrati pravom. Kad bi naime pravo bilo ono, što sudac izriče svojom odlukom, (a ne neko ranije pravilo, koje slobodni američki sudac može ali ne mora upotrijebiti), onda bi pravo nastajalo sa svakom sudačkom odlukom, ali s njom bi i prestalo. Dalja je odluka opet samostalna, nevezana ranijim pudikatom kao ni ranijim pravilom; ona je dakle novo pravo na istovremeno staro pravilo. Radi atomističkog značaja sudačke odluke (da se tako izrazim bez obzira na Goodhartov prikaz), koja vrijedi samo za svaki konkretni slučaj, ne može se, ako je pravo sudačka odluka, uopće ni tvrditi, da postoji pravo. Pravo ne postoji već postaje. Sudačka odluka jest pravo i nije pravo, rekao bi Heraklit, čijim su stopama pošli ovi novi američki pravni filozofi.

No što je onda pravo, ako svaka pojedina sudačka odluka sama sebe konzumira i tek rodjena kao pravo odmah i prestaje biti pravom? Pravo može biti samo konkretna odluka i samo za konkretni slučaj. Pravo je samo ono, što će neki sudac u odredjenom sporu po svoj prilici odlučiti. Pravo postaje nešto, što je tek predvidljivo, ali nije sigurno, pravo je šansa. (Isporedi socijologiju šansa Maxa Webera!) »Predvidjanje o tome, što će sudovi odlučiti, i ništa više, eto to smatram pravom« rekao je Holmes, i ovo je postalo »ugaonim kamenom« doktrine realističke škole — iako je, kako izvodi Goodhart, Holmes rekao gornje bez namjere, da time izriče neku opću istinu, te njegova tvrdnja ima više značaj aforizma nego definicije.

Pravo je nesigurno, nestalno, tvrde realiste, jer je ono tek serija pojedinačnih odluka. U tome je pravo slično prirodi, koja je takodjer

Digitized by Google

nestalna i relativna u samim osnovima, u prostoru i vremenu. Fizikalna teorija relativiteta uvodi se u pravnu nauku. Tu se pisac naročito bavi pogrješnom analogijom, kojom se služi realistička škola uporedjujući »prirodne zakone« i »pravne zakone«, a koje smatra jednim istim pojavom. No zakon kao sadržaj i proizvod misaonog procesa nekog suca nije isto što i sam taj proces. Može se jednako istraživati prirodne zakone u svakom dogadjanju, pa i u misaonom procesu sudaca, ali je sasvim nešto drugo i različito od toga sadržaj sudačke odluke.[2])

Realistička škola napada upotrebu formalne logike u pravu, u glavnom iz dva razloga. Prvo je, što su obično moguća razna logična izvodjenja. Ovo nije novo, veli Goodhart, ali nije ni odlučno, jer je od tih raznih izvodjenja uvijek jedno najispravnije, najlogičnije. Ovaj se prigovor realističke škole tiče dakle vrijednosti argumenata uopće, ali ne pretstavlja nikakovu ozbiljnu specijalnu zamjerku pravnoj znanosti. Drugi je prigovor, što sudačke odluke imadu i neku emotivnu osnovicu. No i ovo vrijedi tek djelomično. To bi se moglo reći o svakom misaonom aktu, n. pr. o svakoj naučnoj tezi. Kada bi se to uopćilo, ne bi moglo biti nikakove znanosti, te bi se o svakom znanstvenom djelu moglo reći, što je Buckland rekao o pravu: »Ako pravilo nije osnovano na principu, onda se ne može ni na pravilu osnivati princip.«

Realiste uvode u pravnu znanost psihologizam i behaviourizam, napose psihoanalizu. Oni smatraju, da je »infantilno vjerovanje u kompleks pravila« naprosto Freudov t. zv. »Vaterkomplex«. Pravo kao kompleks normi, to je »sudac otac«, nepogrješiv autoritet. Dok su svakako i psihološke metode opravdane za onu stranu prava, koja se može njima obuhvatiti, valja ipak sumnjati o ispravnosti ovakove analize. Ona može, veli prof. Goddhart, dovesti do neočekivanih rezultata. Zar netko ne bi mogao tvrditi — Goodhart sam se ogradjuje od toga —, da je doktrina realističke škole i sama proizvod nekoga kompleksa inferijornosti? Pravnik, koji istovjetuje pravo i prirodne znanosti, nije li jednak neurotičaru, koji vjeruje, da je Napoleon? Nesigurnost, relativnost prava po realističkoj školi, nije li to ona nesigurnost, koja prati razvitak neuroze?

Realistička škola napada vrijednost pravne terminologije, jer da ona sakriva nesigurnost pravnih pojmova. Na ovo odgovara pisac, da je terminologija tek instrumenat, pa ako je nedovoljna, treba je usavršiti a ne odbaciti. Ako instrumenti i ne rješavaju probleme, kako tvrde realiste, ipak se problemi ne mogu rješavati bez instrumenata.

Najzad realistička škola naglašuje svrhovitost prava i postavlja cilj, da treba u svakom dijelu pravne znanosti ispitati svrhe, kojima ona služi i koliko tim svrhama služi. Goodhart prikazuje, kako je ovu ideju već izveo Bentham — sa razlikom, da se Bentham više oslanjao na svoju doktrinu utiliteta, dok realiste više polažu na t. zv. naučnu metodu.

U svem utvrdjuje, da se realistička škola dosada bavila tehnikom

---

[2]) Ja sam ispitao opširnije ovaj odnos izmedju prirodnih zakona i pravnih zakona u raspravi »Pravo i država«, Rad jugoslavenske akademije, 1928., knjiga 235., str. 181—182, gdje sam izveo, da su to dva sasvim raznorodna pojma, kojima je zajedničko tek ime.

Digitized by Google

prava, pa ako još nije postigla naročite rezultate u samoj suštini, ne može joj se to ni prigovoriti, pošto nije još ni pristupila ovakovomu radu. Vrijeme će pokazati, da li je njena tehnika savršenija od ranije pravne tehnike.

Čini mi se, da je gore izložena kritika vrlo ispravna, a to iz ovog razloga. Svijet se može prikazati hieraklitski i parmenidovski, dinamički i statički. Kretanja planeta, sunca i svemira mogu se matematički (dakle tehnički) jednako točno prikazati i na način ptolomejski i na način kopernički. I svijet prava može se prikazati i na način realističke škole. Ali taj način nije nikakova nova istina ni stvarnost, već ipak samo način prikazivanja. Realistička škola naglavaša sve promjenljivo, subjektivno, emocijonalno u stvaranju prava na štetu stalnoga, objektivnoga i logičnoga. Kao svaka jednostranost i ova daje samo polovicu istine. Napose je isticanje sudačke funkcije kod stvaranja prava proizvod sasvim posebnih američkih prilika. Pa ipak, u svemu tome ima i istine, svi ovi problemi postoje i za naše pravo, — i oni će nam biti jasniji i otvoreniji nakon ovog pogleda u svijet američke pravne znanosti.

Priopćio dr. Katičić Natko, odvjetnik u Zagrebu.

Dr. Pivnički Jovan: Nekoliko napomena povodom predosnove gradjanskoga zakonika za kraljevinu Jugoslaviju.

Odbor javno-bilježničke komore u Novom Sadu je povjerio g. dru Pivničkomu Jovanu, javnomu bilježniku u Novom Bečeju, da prouči predosnovu gradj. zakonika i predloži napomene, koje bi ova javno-bilježnička komora imala staviti ministarstvu pravde. Gosp. dr. Pivnički je ovaj zadatak savjesno izvršio, uz paralelnu studiju savremenoga austrijskoga, njemačkoga, švajcarskoga i madjarskoga gradj. zakonodavstva, a obaziruć se i na važnija mišljenja naših domaćih pravnih autoriteta, koja su dosada objavljena o istoj predosnovi. Svoje napomene je dr. Pivnički izdao u knjizi od 50 stranica.

U svojim napomenama se je pisac u glavnom ograničio na nasljedno pravo, jer je to onaj dio, na koga su javni bilježnici u svojem pozivu najviše upućeni. Ova knjiga pretstavlja dakle specijalnu studiju jednoga poglavlja našega budućega gradj. zakonika, — i to onoga poglavlja, koje je najteže obzirom na različnosti, koje postoje na raznim današnjim pravnim područjima. Nasljedno pravo, koje danas važi na području novosadske javno-bilježničke komore, samo na jednom malom području je normirano austrij. općim gradj. zakonikom, dok su na skoro cijelom teritoriju komore u važnosti norme madjarskoga pravitnoga prava. Pisac je zaista dobro postupao, kada je u javnost pustio svoje napomene, koje su plod dugogodišnjih praktičkih zapažanja sakupljenih primjenom madjarskoga nasljednoga prava u krajevima naseljenima većinom našim narodnim elementom. Specijalne institucije madjarskoga nasljednoga prava su toliko zanimljive, da i knjiga dra Pivničkog ima svoju naročitu zanimljivost za studiju predosnove našega gradj. zakonika napose u pitanjima nasljednoga prava. Ipak zato, iznosi i nekoliko napomena iz drugih oblasti: o pojmu vlasništva, o zaštiti prometa, o pridržaju prava vlasništva kod prodaje nekretnih stvari na otplatu, o zajednici dobara, o doživotnoj renti i preživitku.

U općim napomenama se dr. Pivnički pridružuje onoj skupini kritičara predosnove, koji zamjeraju njezinom stilu. »Predosnova se u pojedinim dijelovima ne odlikuje baš snagom i ljepotom izraza«, veli pisac, koji nalazi, da su na preosnovi zainteresirani ne samo pravnici i privredni slojevi, nego i

Digitized by Google

filolozi, i ko samo jednu misao dade ili kaže jednu lijepu narodnu riječ, može doprinijeti snazi i ljepoti budućeg zakonika.« Dr. Pivnički sa stilističkoga gledišta ističe naročito crnogorski zakonik i veli za njega: »To je ne samo pravničko nego i književno djelo!«

Dalje prigovara pisac predosnovi, da nije djelo samostalno, nego skoro vjeran prevod austr. gradj. zakonika. Dr. Pivnički zastupa stanovište, da bi i »gradjanski zakonik jednoga, po svojoj historijskoj ulozi, po svome značaju u sadašnjosti, po svojim narodnim umotvorinama velikoga i slobodnoga naroda, trebalo da kaže nešto svoje, nešto novo!«

»Probleme nasljednoga prava«, glavni dio svoje knjige, je pisac obradio, podijelivši ga u ova poglavlja: nesposobnost nasljedjivanja (nedostojnost i odricanje od nasljedstva); nasljedno pravo rodbine (potomci, ushodni rodjaci, pobočni rodjaci); zakonsko nasljedno pravo bračnoga druga; zajednička tekovina; nasljedno pravo udovice ranije umrlog sina u zaostavštini njenoga svekra; porjeklo ostavinskog imanja (nasljedjeno i stečeno imanje); pravni položaj vanbračnoga djeteta; zaostavština bez nasljednika; nasljednici i vjerovnici (vjerovnici ostavine, nasljednikovi vjerovnici); naredbe za slučaj smrti; nasljedni ugovori; tko ima da doprinosi za izmirenje nužnoga dijela; zastara nasljedno-pravnih zahtjeva. — Sva ova pitanje je obradio dr. Pivnički sa toliko pravne kritike, sa toliko preciznosti, a pored toga sa toliko jasnoće i lakoće stila da njegova knjiga pretstavlja nesumnjivo lijepi dobitak za našu pravnu literaturu. Ova se čita sa mnogo interesa, bez obzira na veliku podvojenost mišljenja o samoj predosnovi. — Knjizi je cijena D. 10, a dobiva se kod pisca. Dr. S. J.

Pravosudje

Gradjansko

Nema razlike izmedju zakonite i nezakonite djece, kada se radi o pljenidbi plaće radi alimentacije.

Rješidba stola sedmorice od 5. lipnja 1936. br. Rek. 1111/1:1936.
(Rješenje apelacionoga suda u Zagrebu od 18. ožujka 1936. br. Pl. 8864/2/1935.)

Mldb. H. I. je zatražila kod sreskog suda u Varaždinu suprot svoga naravnoga oca K. G. izvršenje zapljenom i uručbom $^2/_3$ njegove plaće, što ju imade kao tvornički radnik, i to za pravomoćno dosudjenu alimentaciju.

Sreski sud u Varaždinu je dozvolio izvršenje uz ograničenje, da ovršeniku imade ostati netaknut iznos od 22 D dnevno.

Apelacioni sud u Zagrebu je povodom rekurza štitnika ovrhoviteljice protiv takovoga rješenja rekurz djelomično uvažio i dozvolio izvršenje zapljenom i uručbom čitave natjednice ovršenika, u koliko prelazi iznos od 22 D dnevno, i to uz slijedeće obrazloženje:

Ako se dozvoljuje ovrha na zaslužbinu ovršenika u smislu § 13. zakona od 30. siječnja 1883., a koja je ispravno dozvoljena, jer ovršenik prima zaslužbinu na tjedan, dakle natjednicu, onda nema mjesta uzimanju pod ovrhu samo $^2/_3$ te zaslužbine, kako je to učinjeno prvomolbenom odlukom, nego se imade po § 13. istoga zakona dozvoliti pljenidba zaslužbine nadilazeće iznos od dnevno 1 for., koja svota preračunana u današnju valutu iznaša 22 D, pa je u tom dijelu valjalo prvomolbenu odluku preinačiti, a inače rekurz odbaciti. Istina, § 14. toga zakona odredjuje, da radi uzdržavanja odredjenoga zakonom supruzi, djeci ili roditeljima ovršenika nema mjesta ograničenju, navedenom u § 13. istoga zakona, ali se ta zakonska ustanova ne može primijeniti u nazočnom slučaju, jer se ova § 14. odnosi samo na porodicu ovršenika u smislu § 40. i 44. o. g. z., dok nezakonito dijete, o čijem se uzdržavanju ovdje radi, ne spada u ovršenkovu porodicu (§ 165. o. g. z).

Digitized by Google

Stol sedmorice je povodom izvanrednoga previdnoga utoka štitnika proti tomu rješenju preinačio obje nižemolbene odluke i riješio: »Dozvoljuje se izvršenje zapljenom i uručbom ⅔ plaće ovršenika, što ju tjedno bere kao radnik tvornice, i to bez ikakovih daljih ograničenja.«

Obrazloženje ove rješidbe kaže: »Prema presudi od 26. kolovoza 1935. br. P. 525/1935. presudjen je ovršenik plaćati u ime uzdržavanja ovrhovoditeljici kao svojemu nezakonitomu djetetu mjesečno 150 D. Po § 14. zakona od 13. siječnja 1883. nema mjesta ograničenju, navedenomu u § 12. i 13. istoga zakona, kada se vodi ovrha radi uzdržavanja odredjenoga zakona djeci ovršenika. Taj propis ne čini razlike izmedju zakonite i nezakonite djece. Pošto nižemolbene odluke, koje dozvoljavaju zapljenu i uručbu plaće ovršenika, koja nadilazi dnevno 22 D, nisu na zakonu osnovane, valjalo je izvanredni previdni utok uvažiti i zahtjevu za izvršenje u cijelosti udovoljiti.

Priopćio dr. Magdić Ante, odvjetnik u Varaždinu

Ugradnja mlinskih strojeva u mlin i priuzdržaj prava vlasništva.

Rješidba beogradskoga kasacionoga suda, odjeljenje B, u Novom Sadu, od 6. lipnja 1935. br. Rev. 380/17/1835.

(Osuda sreskoga suda u Novom Sadu od 27. lipnja 1934. br. P 630/1934., osuda okružnoga suda u Novom Sadu od 31. prosinca 1934. br. Pl. 1252/11/1934.)

Tužiteljica je tužila na priznanje prava vlasništva i ustup posjeda mlinskih strojeva, prodanih uz priuzdržaj prava vlasništva do potpunog podmirenja kupovnine Ž. G. S. iz N. (srez Smederevo) kao kupce te drž. erar i Ban. štedionicu u S., koji su stekli založno pravo kako na mlinske nekretnine tako i na mlinski uredjaj.

Sreski sud je odbio tužbu, jer kako su tuženi priključenim općinskim uvjerenjima dokazali, da su sporne mašinerije uzidane u mlin i time postale sastavni dio nekretnine, to je pravno pravilo, da u tom slučaju i ove pokretnine dijele sudbinu nekretnine, s kojom su sjedinjene... Akoje glavna stvar založena, onda su i priraštaji kao sporedne stvari založene.

Okružni sud je preinačio ovu presudu i udovoljio u cijelosti tužbenomu zahtjevu s ovih razloga: Pošto je tužiteljica sa tuženim ugovorila, da mlinski uredjaj ostaje njeno vlasništvo sve dotle, dok kupovna cijena ne bude isplaćena, i nije sporno, da kupovna cijena nije isplaćena i da mlinski uredjaj (strojevi) postoje u svome prvobitnom obliku, da se mogu od mlinske zgrade odvojiti bez promjene svoje supstancije, to samom tom okolnšću, što su u mlinskoj zgradi ugradjeni odnosno pričvršćeni, nisu mogli postati vlasništvo tuženih.

Kasacioni sud je potvrdio drugostepenu presudu, jer je usvojio pravno stajalište prizivnoga suda s time, da ugovor, kojim je tužitelj pridržao pravo vlasništva, važi i za treće lice, što slijedi iz suštine samoga pravnoga posla, jer kada tuženi nisu stvarno stekli pravo vlasništva spornih strojeva, to prema tome ni treća lica, t. j. ostali tuženici ne mogu steći na ove strojeve pravo, koje zavisi baš od toga, da li su tuženi vlasnici spornih strojeva ili ne.

Priopćio dr. Lederer Miroslav, odvjetnik u Novom Sadu.

Kod zapisničkoga zemlj.-knjiž. pismena (prijedloga) je odlučan za prvenstvo trenutak, kada je takav već dovršeni zapisnik predan prijamnoj pisarni, a ne, kada se takovo pismeno počelo uzimati u zapisnik.

Zaključak stola sedmorice od 5. studenoga 1936. br. Rek. 1853.
(Zaključak sreskog suda u Jastrebarskom od 7. srpnja 1936. II. J. 234/1936., zaključak okružnoga suda od 17. rujna 1936. Pl. 2108/1936.)

Dne 3. srpnja 1936. u 10 sati 10 č. počeo je voditelj zemljišnih knjiga sreskog suda u J. uzimati u zapisnik zapisničku molbu mldb. K. D. iz D. po skrbniku Š. M. za ovršnu predbilježbu prava zaloga na nekretnine K. M. iz D. radi dužnih 1140 D. i 12.000 D.

Digitized by Google

U 10 sati 34 č. stiže prijamnoj pisarni istoga zemlj. knj. suda instruirana molba K. J. proti istome K. M. iz D. za uknjižbu prava vlasništva istih tih nekretnina. U času, kada je ta instruirana molba za uknjižbu prava vlasništva stigla, bilo je u zapisnik gornje zapisničke molbe mldb. K. D. upisano samo: »Zapisnik od 3. srpnja 1936., sastavljen kod sreskoga suda u J. Pristupa nepozvani Š. M., te moli, da se izda slijedeći...«

Vodioc zemljišnih knjiga je dao prvenstvo započetoj zapisničkoj molbi mldb. K. D. za predbilježbu prava zaloga pred molbom K. J. za uknjižbu prava vlasništva. K. J. za tražio je posebnim prijedlogom, da sud prizna prvenstvo njegovoj molbi za uknjižbu prava vlasništva.

S r e s k i s u d u J. je odbacio taj prijedlog i priznao prvenstvo zapisničkoj molbi mldb. K. D. za ovršnu predbilježbu prava zaloga pod br. 915 Dn. pred prijedlogom K. J. za uknjižbu prava vlasništva istih nekretnina, prim. pod br. 916 Dn.

Iz obrazloženja: K. J. vidi u postupku voditelja zemlj. knj. ureda osvrtom na § 94 i 103 zzk. te § 72 Sp. i §§ 92, 94 i 89 prav. z. z. k. protuzakonitost i traži, da ovaj sud utvrdi prvenstveni red, davši prvenstvo njemu, obzirom na činjenicu, što je on donio valjano instruirani prijedlog u zemlj. knj. ured u 10 s. 30 č., kada još zapisnički prijedlog mldb. K. D. nije bio gotov, pa da se uslijed toga njegov prijedlog imade smatrati prije podnešenm, a K. D. sa svojm kao kasnje podnešenm odbiti. Ovo stanovište K. J.-a ne usvaja ovaj sud.

Prema ustanovi §-a 103 z. z. k. trenutak, kada molba stigne z. k. sudu je mjerodavan za prosudjivanje o dotičnoj molbi. Taj propis proteže se koli na pismene toli na usmene molbe, jer ne pravi razlike izmedju jednih i drugih.

Po §-u 92 prav. zak. ustanovljuje se knjižni prvenstveni red z. k. pismena prema trenutku, u kojem je stiglo prijemnoj pisarni. Skrbnik mldb. K. D. je predao usmenu molbu u prijemnoj kancelariji z. k. ureda nešto prije 10 s. 10 č. dana 3. srpnja 1936., a zapisnik je počet u 10 s. i 10 č. i ne mijenja ništa na stvari, što nije dovršen i po sudu podpisan prije, nego li je K. J. svoje propisno instruirano z. k. pismeno prijemnoj pisarni z. k. odjeljenja predao, jer se čas, kada je vodioc z. k. ureda počeo diktirati zapisnik (10 s. 10 min.), imade smatrati časom, kada je mldb. K. D. predala svoje z. k. pismeno prijemnoj pisarni z. k. ureda.

O k r u ž n i s u d je uvažio rekurs K. J. i pobijani zaključak preinačio time, da se knjižni prvenstveni red priznaje molbi K. J. za uknjižbu prava vlasništva.

Obrazloženje: Utjecatelj pobija zaključak kao na zakonu neosnovan, te predlaže, da se isti preinači i da se njegovoj molbi od 3. VII. 1936. prizna knjižni prvenstveni red pred molbom mldb. K. D.

Rekurs je osnovan. Po §-u 92 prav. zzk. knjižni prvenstveni red zem. knjiž. pismena, a takovim se smatra i zapisnik sastavljen kod suda, kojim se traži upis u zemljišnu knjigu (§ 88 st. 2. prav.), upravlja se prema trenutku, u kojem je stiglo pismeno pisarni suda, a zapisnici, koji su zemlj. knj. pismena, predavat će se u prijemnoj pisarni odmah, pošto su sastavljeni. Prema §-u 94. prav. zzk. za navode u bilješki o prijemu mjerodavno je vrijeme, kada je pismeno stiglo prijemnoj pisarni, a nikako vrijeme, kada je pismeno uzeto u zapisnik kod suda. Pošto iz zapisnika od 7. srpnja 1936. proizlazi, da je molba K. J. stigla prijemnoj pisarni 3. srpnja 1936. u 10 sati 34 minute, kada zapisnička molba Š. M. nije još bila sastavljena, a niti kao takova predana prijemnoj pisarni, nego je pisanje te molbe tek započelo to prema navedenim propisima pravilnika zzk. i Sp. knjižni prvenstveni red pripada u nazočnom slučaju molbi K. J.-a pred molbom K. D.

S t o l s e d m o r i c e zabacio je rekurs mldb. K. D. i potvrdio zaključak okružnog suda.

Obrazloženje: Zapisničkim saslušanjem voditelja zemlj. knj. ureda je utvrdjeno, da je pismena molba K. J.-a za uknjižbu prava vlasništva na odnosnim nekretninama K. M. zaprimljena u zemljišno mknjižnom uredu 3. srpnja 1936. u 10 s. 34 m., te da je u času te predaje zaprimiće u zapisnik ovršne molbe mldb. K. D. po skrbniku Š. M. bila sastavljena samo glava zapisnika bez ikakvoga daljega sadržaja i bez potpisa ovrhovoditelja i sudskih lica.

Prvenstveni red upisa upravlja se prema trenutku, u kojem je podnesak stigao zemlj. knj. sudu (§ 29 i 103 zzk.). Svaki podnesak odnosno pismeno mora imati

Digitized by Google

potrebštine iz propisa §-a 94. zzk. odnosno §-a 91. prav. zzk. Zapisnička molba mldb. K. D. nije u trenutku stignuća molbe moliteljeve u zemlj. knj. ured imala tih potrepština, pa se u tom trenutku nije niti mogla smatrati zemlj. knj podneskom. Uslijed toga joj se nije niti moglo sa trenutkom sastavka glave zapisnika priznati prvenstvo. Prema tome je pobijani zaključak drugostepenoga suda na zakonu osnovan.

Priopćio dr. Rendulić J., odvjetnik u Jastrebarskom.

Općinski bilježnik ne može tužbom ostvariti svoju ugovorenu zaslužbinu za sastav kupoprodajnih ugovora, koje je on sastavio u vidu zanata, ma da se prethodno i nije protiv njega postupalo po § 120. zak. o odvjetnicima.

Rješidba stola sedmorice kao revizijskoga suda od 12. lipnja 1936. br. Rev. 679/1-1936.

(Osuda okružnoga suda u Varaždinu od 17. listopada 1934. br. I. a. Po. 185/1933.-20; osuda apelac. suda u Zagrebu od 22. siječnja 1936. br. IV. Pl. 120/35.-1.)

Tužitelj B. M., općinski bilježnik, je utužio na platež svote od 16.466 D spp. s naslova ostatka zaslužbine za sastav kupoprodajnih ugovora.

Tuženi je već u svojem odgovoru na tužbu stavio odlučan prigovor, da tužiteljeva tražbina nije utuživa, i to s razloga, što je tužitelj kao neovlašteno lice u vidu zanata pravio kupoprodajne ugovore, što da se protivi jasnomu slovu zakona, a naročito ustanovi § 120. zak. o odvjet. u vezi sa ustanovom § 878. o. g. z.

Okružni kao prvostepeni sud je udovoljio tužbi, navodeći u svojem obrazloženju: »Prigovor, da tužiteljeva tražbina nije utuživa obzirom na § 120. zak. o odvjet. ne stoji. Navedeni paragraf predvidja samo kaznenu sankciju za onoga, koji neovlašteno obrtimice pravi isprave o pravnim poslovima, a ne propisuje pako, da ne bi imao pravo na ugovoreni honorar odnosno, da isti honorar ne bi mogao utužiti.

Apelacioni kao drugostepeni sud je potvrdio u cijelosti presudu prvostepenoga suda s obrazloženjem: »Istina, da tužilac kao opć. činovnik nije ovlašten, da obrtimice pravi ugovore za privatne stranke, i da ako to čini, počinja kažnjivo djelo iz § 120. zak. o odvjet. Ipak se iz tog razloga ne može uzeti, da je ugovor vrhu usluga za plaću sklopljen izmedju tužioca i tuženika, prema kojemu je tužilac uz ugovorenu nagradu imao sastaviti nekih 800 kupoprodajnih ugovora, nevaljan, jer po § 120. zak. o odvjet. nije tužiocu dopušteno pravljenje privatnih isprava samo u vidu zanata.

Ovdje osim toga nije sačinjena pogodba o nečem, što je sasvim nedopušteno, jer tužiocu nije to dopušteno činiti samo u vidu zanata, a o tom odlučuje kriviční sud i samo na prijedlog tužioca državnoga ili odvjetničke komore, a tuženi ni sam ne tvrdi, da je takav postupak uopće proti tužiocu proveden«.

Stol sedmorice kao revizijski sud je preinačio obje niže stepene presude i sudio, da se tužitelj odbija sa svojim tužbenim zahtjevom uz naknadu parničnih, prizivnih i revizijskih troškova tuženiku sa ovim obrazloženjem:

Tuženik pobija presudu apelacionoga suda iz revizijskih razloga, navedenih u §-u 597. br. 1—4. grpp, u vezi sa § 571. br. 9. grpp. Budući da je revizijski razlog iz br. 4. § 597. grpp. opravdan, otpada potreba raspravljanja ostalih revizijskih razloga.

Iz činjeničnoga stanja parnice, koje su nižestepeni sudovi suglasno ustanovili, proizlazi, da je tužilac god. 1930. sa tuženikovim punomoćnikom sklopio pogodbu, kojom se je tužilac obvezao sastaviti kupoprodajne ugovore sa agrarnopravnim interesentima, kojima je tuženik prodao svoja zemljišta, koja su potpala pod udar agrarne reforme, uz cijenu od 50 D po svakom pojedinom ugovoru, koji bude odobren po banskoj upravi. Ustanovljeno je, da je od ovih 50 D imalo pripasti tužiocu ⅔ a ⅓ opć. blagajniku G. T., koji je imao pomagati tužiocu kod

Digitized by Google

sastava ugovora. Nadalje je ustanovljeno, da je tužilac sastavio oko 800 kupoprodajnih ugovora, koji su odobreni po banskoj upravi i primio od tuženika predujam za ovaj rad u iznosu od 10.000 D. Tvrdi tužilac, da ima od tuženika dobiti još utuženu svotu od 16.466 D spp. — Tuženik je prigovorio, da je ova pogodba po §-u 120. zak. o odvjet. nedopuštena, pa da stoga tužiocu po § 878. ogz.ne pripada nikakova nagrada.

Nižestepeni sudovi nisu uvažili ovaj prigovor, a ipak je ovaj prigovor na zakonu osnovan. Po §-u 120. zak. o odvjet. vrši krivično djelo onaj, koji u vidu zanata sastavlja za druga lica isprave o pravnim radnjama ili isprave, koje inače imaju da služe pred sudovima, a na to zakonom nije ovlašten, te se ima kazniti novčano do 1500 D ili zatvorom do 2 mjeseca ili obim kaznama. Tužilac je doduše općinski bilježnik, ali kao takav nije zakonom ovlašćen sastavljati isprave o pravnim radnjama ili isprave, koje imaju da služe pred sudovima. Iz množine tih ugovora, koje je tužilac za tuženika sastavio i ugovorio honorar, mora se zaključiti, da je to učinio u vidu zanata, dakle po § 120. zak. o odvjet. nedopušteno i kažnjivo djelo. Po § 878. ogz. ne može se tvrda pogodba učiniti o onom, što je nedopušteno, te tužilac ne može na takvoj nedopuštenoj i zakonm zabranjenoj pogodbi osnivati svoje potraživanje, kao što on čini u ovoj parnici. Prizivni kao i prvostepeni sud je pogrješno pravno ocijenio ovu parničnu stvar, pa je uvaženjem revizije tuženikove valjalo suglasne presude nižestepenih sudova preinačiti i tužioca sa tužbovnim zahtjevom odbiti. Rješenje o naknadi troška svih trih stepena osniva se na §§ 143. i 154. grpp.

Priopćio dr. Schlesinger Leo, odvjetnik u Ludbregu.

† Dr. Dragutin Tončić

(Njegov život i rad)

I opet se preselio u vječnost jedan naš zaslužni čovjek. Dne 14. prosinca u tri i pô sati po podne prošle godine je umro u Zagrebu dobro poznati, umirovljeni banski savjetnik dr. Dragutin Tončić. Iznosimo ovdje, što smo mogli na brzo prikupiti o njegovom životu i radu. Dr. Dragutin Tončić rodio se dne 21. kolovoza 1864. u Mihanovićevom Dolu općine Klanjec u Hrvatskom Zagorju od oca Jurja, obrtnika i posjednika, i majke Franjice rodjene Broz, sestre bivšega začastnoga kanonika, vicearhidjakona i župnika u Ogulinu Josipa Broza, kod kojega je pokojnik u ranijim godinama običavao provoditi velike godišnje blagdane, a djelomično katkada i svoje službene dopuste. Roditelji su mu spadali medju imućnije gospodare u onom kraju.

Nakon svršene pučke škole dali su ga roditelji dalje na gimnazijske nauke, te je pohadjao gimnaziju nešto u Senju, a inače u Zagrebu, gdje je položio i ispit zrelosti. Iza toga posvetio se pravnim naucima, te je bio upisan neko vrijeme na pravnom fakultetu beč. sveučilišta, ali je poglavito pohadjao i svršio pravne nauke na našem sveučilištu. Svršivši četiri godišta slušanja pravnih nauka i položivši potrebne državne ispite, stupio je koncem god. 1888. u sudačku praksu kod kotarskoga suda u Klanjcu kao pravni vježbenik, a zatim je od god. 1890.—1898. službovao kao prislušnik i sudski pristav kod raznih kotarskih sudova. Za vrijeme svojega službovanja kod suda pripravljao se je za stroge ipite, koje je i položio na našem pravnom fakultetu, gdje je zatim dne 24. veljače 1895. promoviran na čast doktora pravoslavnih i državoslovnih nauka.

God. 1889. je dr. Dragutin Tončić bio premješten u upravnu službu i dodijeljen kr. hrv. slav. dalmat. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove. Tu je u zadružnom otsjeku gotovo neprekidno služio dvadeset i pet godina, te postao vladinim perovodom nižega i višega razreda, tanikom i otsječnim savjetnikom. Nakon sloma Austro-Ugarske je god. 1919. bio imenovan velikim županom županije virovitičke i grada Osijeka. Ali je u tom svojstvu služio kratko vrijeme, jer je već god. 1920. bio premješten u Zagreb pokrajinskoj upravi kao banski savjetnik, pa je iste godine uz to bio imenovan vrhovnim načelnikom kr. lobodnoga

Digitized by Google

i glavnoga grada Zagreba. Kada se radilo o repatriiranju žiteljstva južnoistočnoga Srijema, koje je bilo evakuirano, kada je buknuo rat, bilo je i to poslovanje njemu povjereno.

Dr. Dragutin Tončić bavio se za vrijeme svojega dugotrajnoga službovanja kod vrhovne hrvatske upravne oblasti u Zagrebu intenzivno s rješavanjem zadružnih stvari, te se u tom poslovanju tako specijalizirao, da je bio kod nas nesumnjivo jedan od najboljih poznavaoca zadružnih odnošaja, života u zadruzi i zadružnoga prava. On je mnogo pridonesao tome, da je došlo do novele k zadružnom zakonu od 9. svibnja 1889., koja je kao zakonska osnova u saboru kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije bila raspravljena i prihvaćena, te postala zakonom od 30. travnja 1902. o promjeni odnono dopunjenju nekih ustanova zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama. Ova dva zakona o zadrugama ostala su u području bivše kraljevine Hrvatske i Slavonije na snazi do dana današnjega, makar je pokojni dr. Dragutin Tončić, gdjegod mu se samo prilika pružila, sve svoje sile ulagao, da se zakonodavnim putem provedu nužne promjene nekih ustanova zadružnoga zakona od god. 1889. tako, da bi on što bolje udovoljavao potrebama i životu našega seljaštva.

Pokojni dr. Dragutin Tončić istaknuo se je i na književnom polju. God. 1902. je izdao »Zakon od 9. svibnja 1889. o zadrugama i zakon od 30. travnja 1902. o promjeni odnosno dopunjenju nekih ustanova zakona o zadrugama« (376 stranica velike 8⁰). U tom je izdanju zadružnih zakona dr. Dragutin Tončić iznio na odgovarajućim mjestima i savezne s tim zakonima važnije vrhovne upravne i sudske rješidbe, provedbene naredbe, obrazloženja tih zakona, pa i saborske rasprave o njima, te nekoje propise predjašnjih zadružnih zakona i naredaba. Književnu obznanu toga izdanja (»Mjesečnik« od god. 1902. str. 788—791) završuje dr. Antun Goglia ovim riječima: »Pisac je imao svrhu, da ta knjiga udovolji praktičnoj potrebi u zadružnoj judikaturi, a ujedno da bude svrsi shodnim pomagalom kako upravnim tako i sudbenim činovnicima u njihovoj praksi i slušateljima prava kod proučavanja zadružnih zakona. Moramo dodati, da će ta zbirka dobro doći i odvjetnicima i uopće svakomu, koji se kani uputiti u zadružno zakonodavstvo. Pisac je svoju svrhu potpuno postigao, pa mu na tom uspjehu čestitamo.« — God. 1925. izdao je dr. Dragutin Tončić »Vrhovne upravne i sudbene rješidbe k zakonu od 9. svibnja 1889. o zadrugama i k zadružnoj noveli od 30. travnja 1902. (292 stranice velike 8⁰). Sudovanje u zadružnim stvarima, koje je vršio zadružni otsjek hrvatske vrhovne upravne vlasti, tumačilo je oskudne zadružne zakone i popunjavalo njihove praznine analogijom drugih zakona, te stvorilo na tom pravnom polju valjanu, upravo izvornu praksu. Zato je ova zbirka, u kojoj su sakupljene i novije naredbe i okružnice, izdane u savezu sa zadružnim zakonima, vrlo dobro pomagalo u zadružnim pitanjima. Osim toga je dr. Dragutin Tončić objelodanio u našem »Mjesečniku« god. 1923. raspravu pod naslovom »Plemićke zadruge«, koju je zaključio time, da valja plemićke zadruge posvema izjednačiti sa drugim zadrugama (str. 26—32, 49—70); — god. 1925. prikaz knjige nekoč također činovnika u zadružnom otsjeku, sveuč. profesora dra Vinka Križkovića, pod naslovom »Hrvatske kućne zadruge«, u kojem prikazu ističe, da je pitanje kućnih zadruga kod nas još uvijek aktuelno, te za naše seljaštvo i zakonodavstvo vrlo važno (str. 310—311); raspravu »Zadružno pravo u savezu sa seljačkim nasljednim pravom«, što je bio referat na prvom pravničkom kongresu u Beogradu, održanom od 19.—21. rujna 1925., na osnovu kojega je bilo jednoglasno zaključeno, da za podlogu uredjenja zadružnih odnosa za cijelu državu valja uzeti hrvatske zadružne zakone od god. 1889. i 1902 i sudovanje u zadružnim stvarima predati u nadležnost sudova (str. 414/15, 433—438); god. 1931. članak »Potrebne promjene u zakonu od 9. svibnja 1889. o zadrugama u Hrvatskoj i Slavoniji«, gdje je iznijeta »Osnova zakona, kojim se mijenjaju neke ustanove u zakonu od 9. svibnja 1889. o zadrugama« (u svem četiri paragrafa), koja je bila raspravljena u anketi kod uprave Savske banovine, od ove podnešena ministarstvu pravde, a od ovoga upućena na raszravljanje i mnijenje užoj komisiji za izradu zakona o porodičnim zadrugama u kraljevini Jugoslaviji, koja komisija ju je dne 30. siječnja 1931. jednoglasno u cijelosti prihvatila (str. 36.—40).

Digitized by Google

Komisija, koju su sačinjavali pokojni dr. Dragutin Tončić, dr. Milan Ivšić, i dr. Josip Sokolić, je izradila kašnje »Nacrt zakona o izmjenama i dopunama zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama i zakona od 30. travnja 1902.« Taj je nacrt definitivno redigiran i priredjen u ministarstvu poljoprivrede kao zakonska osnova, te je bio otisnut u »Narodnim Novinama« od 19. lipnja 1933. Iste godine napisao je pokojni dr. Dragutin Tončić u »Obzoru« i jedan članak o zadrugama. Komisija, u kojoj su uz pokojnoga dra Tončića bili sveuč. profesor Živojin Perić i Vasilije Popović, izradila je pako »Nacrt zakona o porodičnim zadrugama za kraljevinu Jugoslaviju, ali taj nacrt još ni danas nije konačno redigiran.

I nakon svojega umirovljenja živio je dr. Dragutin Tončić stalno u Zagrebu, te je nastavio radom na drugom polju. Oblasni odbor Crvenoga kriza u Zagrebu ga je naime izabrao na svojoj prvoj godišnjoj skupštini od 27. I. 1926. prvim pretsjednikom, te je kao takav punih devet godina djelovao . On se je s velikom ljubavlju prihvatio novih dužnosti, koje je vršio upravo birokratskom točnošću, držeći sve niti društvenoga djelovanja u svojim rukama i tražeći od svih, koji su radili u društvu - bili oni dobrovoljni ili plaćeni saradnici - savjesno ispunjavanje dužnosti. Tako je ustrajnim dobro smišljenim radom doveo zagrebački Crveni križ doista do velikih uspjeha. Svom energijom dao se je bio na posao, da s pomoću ostavštine bivšega Crvenoga križa, s pomoću dobrovoljnih prinosa i s potporom glavnoga odbora podigne u Zagrebu dostojan dom Crvenoga križa, u kojem bi bila ujedno i bolnica. U tu svrhu je bio ishodio od zagrebačke gradske općine i gradilište od preko 300 četvornih hvati. Ali mu ipak nije uspjelo, da taj svoj naum provede, jer su se u tu svrhu sakupljena novčana sredstva zbog ekonom. krize u bankama potpuno zaledila. No čini se, da će ipak naskoro biti ta osnova ostvarena, pri čemu se ne bi smjelo zaboraviti, da je to zamisao pokojnoga dra Tončića, oko čijega ostvarenja se je on mnogo trudio.

Pokojni dr. Dragutin Tončić se je živo zauzimao, da bi Crveni križ redovno prehranjivao školsku djecu naših pasivnih krajeva za vrijeme zimskih mjeseci, pa je na njegov poticaj osnovan u Zagorju, Lici itd. velik broj školskih kuhinja, koje su, vodjene od požrtvovnih učitelja i učiteljica, opskrbljivale siromašnu školsku djecu jednom dnevno toplom hranom. To se je tako razvilo, da je u tim kuhinjama hranjeno dnevno oko 15.000 djece, a dr. Tončić se je brinuo, da se zato namaknu potrebna materijalna sredstva. I onda, kada su cijeli naši krajevi stradali od kakove veće nepogode (tuče, poplave itd.), nastojao je on, da Crveni križ pridonese svoj obol za ublaženje bijede dotičnoga kraja. Tako je, kada je sredinom god. 1931. Hrvatsko Zagorje postradalo od tuče, sabrao po pokojnom dru Tončiću organizirani gospojinski odbor oko 170.000 D., za koju je svotu bila nabavljena potrebna hrana (pšenica, ječam, kukuruz), te je naročito kukuruz u velikim količinama otpreman pod Tončićevim nadzorom postradalim općinama (Krapinske Toplice, Sv. Križ Začrće, Bedenica, Marija Bistrica). God. 1933. pružena je izdašna pomoć postradalima od poplave u kotarima Vel. Gorici i Zagrebu. Pokojnik je vodio brigu o svim našim pasivnim krajevima naročito o Lici i Primorju, pa je god. 1932. poslano hrane za narod i stoku u pasivnim krajevima Savske banovine u vrijednosti od blizu 800.000 D.

Dr Dragutin Tončić je bio član našega Pravničkoga društva već od god. 1890, a kasnije je bio više puta biran u njegov nadzorni odbor. Uz to je bio odbornik i zamjenik pretsjednika zaklade Jelačića bana za nemoćne vojnike. On je kod sebe na stanu i hrani gotovo uvijek držao kojega svojega rodjaka, koji je pohadjao škole u Zagrebu, a rado je pružio pomoć i potrebnomu djaku, koji mu nije bio rodjak. Svoje rodoljublje dokazao je i dijeleći se s ovim svijetom, ostavivši Matici Hrvatskoj zapis od 100.000 D sa namjenom, da se od prihoda te svote kao zaklade nagradjuju svake godine najbolja školska djeca u Klanjcu i Tuhlju Matičinim knjigama.

Prigodom svojega umirovljenja bio je dr. Dragutin Tončić odlikovan ordenom sv. Save III. razreda, a dobio je i neka odlikovanja za zasluge stečene za Crveni križ. Sahranjen je dne 16. prosinca poslije podne god. 1936. na Mirogoju uz prisutnost mnogobrojnih rodjaka, prijatelja i štovatelja svojih. Bila mu trajna spomen u hrvatskom narodu! Počivao u miru!

Dr. Edo Lovrić.

Digitized by Google

Literatura

DR. ŽILIĆ FRANJO I DR. ŠANTEK MIROSLAV: UREDBA O LIKVIDACIJI ZEMLJORADNIČKIH DUGOVA od 26. rujna 1936. — Nova uredba imala bi konačno likvidirati pitanje zemljoradničkih dugova, pak zato ona donekle otstupa od dosadanjih uredbi. Glavno otstupanje sastoji se u tome, da se mjesto čisto linearnog klasificiranja zemljoradnika prešlo na mješovito linearno-individualno ocijenjivanje, zatim što su novčani zavodi prestali biti vjerovnici prema zemljoradnicima, a na njihova je mjesta došla privilegirana Agrarna banka. Dakako da je ova razlika u stanovištu morala donijeti i znatne rzlike u samome sadržaju i tekstu nove uredbe, pak je za nju postao potreban tumač. Gg. izdavači, koji su dosad u tri knjige dali tumač prijašnjim zakonima i uredbama o zaštiti zemljoradnika, dali su u ovoj IV. knjizi tumač i toj najnovijoj uredbi. Poput prijašnjih njihovih tumača i ovaj je temeljit i jasan. Knjiga sadržaje i sve savezne pravne propise, kao n pr. one o maksimiranju kamata, o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika itd.; izašla je nakladom knjižare St. Kugli u Zagrebu, a stoji kartonirana D 54, a vezana D 64.

DR. GORŠIĆ FRANJO: KOMENTAR ZAKONA O UNUTRAŠNJOJ UPRAVI. — Beograd, str. 490. velikoga 8⁰. O ovoj knjizi može se mirne duše ustvrditi ono, što sâm pisac o njoj kaže u predgovoru: »Ova knjiga treba da u našoj pravnoj literaturi popuni prazninu, koju u prvom redu osjećaju svi upravni organi, koji su u dodiru sa općom upravom. Zakon o unutrašnjoj upravi je osnovni reformni zakon, za čije privodjenje u život od strane naših mjerdavnih nije učinjeno sve ono, što u sličnom slučaju preduzimaju druge države. Bilans poslije sedam godina zato i glasi tako, da se zakon o unutrašnjoj upravi točno primjenjuje samo u onim dijelovima države, gdje su i prije upravne refome postojala sreska načelstva današnjega tipa, dok se za sve ostale krajeve može mnogo što šta da kaže. Medjutim istina je, da su praktičari, nemajući nikakav priručnik, mnogo griješili samo zbog nepreglednosti teksta, pošto je zakon o unutrašnjoj upravi brzo poslije obnarodovanja toliko mijenjan i dopunjavan. Pa kad ni danas još ne postoji službeno glasilo ministarstva unutrašnjih poslova, iako ga zakonodavac izrično traži kao jedno od uspješnih sredstava za upućivanje potčinjenih organa i održavanje jednoobraznosti prakse, to su uzele maha razne teze, koje nikako nisu u skladu sa zakonom i njegovim duhom, a na državnim stručnim ispitima u resoru ministarstva unutrašnjih poslova učestala je čak i na strani ispitivača jedna upravo zaprepašćujuća neobaviještenost o osnovnim pitanjima organizacije i djelatnosti naše reformirane unutrašnje uprave. — Pisac i izdavač su sigurni, da ovom knjigom zadovoljavaju jednu preku potrebu prakse i pripremanja političko-upravnog podmlatka, pa i unauke, za koju su od naročitog interesa materijala zakona o unutrašnjoj upravi.

DR. PETROVIĆ A. BORIVOJ: PROBLEM AKCESORNE PRIRODE SAUČESĆA u nauci krivičnog prava s obzirom na bipartitni (dvodiobni) i tripartitni (trodiobni) sistem u ovoj. — Ova doktorska teza je izašla u Beogradu. Pisac u njoj kao pristaša triparticije podvrgava kritici stanovište biparticije.

DR. NEUMANN GEORG: KOMENTAR GRADJANSKO PARNIČNOG POSTUPKA. preveo dr. Gregović Savo, odvjetnik u Beogradu. — Neumannov komentar austr. grpp-a, a to će reći u glavnome našega novoga grpp-a, je poznat; on ima svojstvo ne baš mnogih tumača, da se u njemu može naći objašnjenje svakoga pitanja i svake nejasnoće, koji se odnose na grpp. K tome je stil jasan i koncizan. Prevod je točan, a ipak nije ropski, te je obavljen vještinom, koja odaje u prevodioca ne samo dobroga poznavaoca obiju jezika nego i dobroga pravnika. Za naš jezik dosta zamršenu i nejasnu sintaksu njemačkoga jezika prevodilac je vrlo spretno pojednostavio i jasno stilizirao, tako da je jezik doista naš, a ipak je prevod vieran izvorniku. Ovaj prevod imade tu osobitu praktičnu prednost pred izvornikom, što je znatno jeftiniji. Dok njemačko izdanje, ako se preračunaju marke u dinare, dolazi stajati preko D 1.000, Gregorićev prevod stoji samo Din 500, a i ta svota može se otplatiti u 10-mjesečnih obroka. Knjiga se naručuje izravno kod prevodioca gosp. dra. Gregovića, odvjetnika u Beogradu, Frankopanova ul. 2. Čitav prevod imade dvije sveske u polukožnom povezu sa ukupno 1611 stranica. Tiskarski slog je

Digitized by Google

vrlo jasan (latinica), a kod svakog paragrafa našega grpp-a upućeno je na dotični § austrijskog grpp-a.

DR. BAJIČ STOJAN: DELOVNO PRAVO. Ljubljana 1936., str. 220. Na sveučilištu u Ljubljani osnovana je katedra za radno pravo i za nju se je habilitirao sudac dr. Stojan Bajič, koji je imenovan privatnim docentom na istome sveučilištu. Nema ni godina dana, što dr. Bajič predaje spomenutu materiju, i već eto izdaje tiskom svoja predavnja o općem dijelu radnoga prava. Ova predavanja razdijelio je pisac u šest dijelova: uvod, izvori radnoga prava, subjekti radnoga prava, uredjenje radnoga prava, javno radno pravo i dodatak. Način pisanja je detaljan i temeljit. Sve što se u glavnome može reći o radnome pravu — a ono je kod nas tek u prvim počecima razvoja — tu je rečeno. Tkogod bude htio da se uputi u radno pravo, morat će poseći za ovom Bajičevom knjigom (koji je osim toga već prije mnogo pisao o istoj materiji, pak je n. pr. god. 1933. izdao i Komentar zakonu o radnjama obzirom na onaj dio, koji govori o pomoćnome osoblju). Pisac je obradio i posebni dio radnoga prava, koji će izaći uskoro iza svoga općega dijela.

PRAVNI PREGLED. Sombor 1936. br. 6, sa 32 stranice, sadržaje: Nezavisnost sudaca (dr. Žganec V.); Kako izgleda naknada štete od divljači u sudskoj praksi (dr. Krečarević Aleks.); Opet jedno ugrožavanje odvjetničkoga staleža (Kolar Mat.); Kumulacija sudbenog zahtjeva u zemljišno-knjižnim stvarima (Savić Vuk.); Ima li odlaganja dražbe po novoj uredbi o likvidaciji zem. dugova, Da li je na snazi § 4. toč. 1. zak. o z. r. i o stavljanju na snagu pojedinih propisa izvrš. post. (dr. Nadj Bela); Gradj. praksa okruž. suda u Somboru, Rješenja okruž. suda u Somboru po uredbi o zaštiti zemljoradnika. Najvažniji propisi uredbe i pravilnika o likvidaciji zemljorad. dugova.

LA PRADELLE ALBERT. VNCKEN J. DEHOUSSE FERNAND: La reconstruction du droit de la gueerre. Analyses. documnts, projets. Paris, Bruxelles 1936.

TAHSIN H.: No Man's Land du Droit des Gens. Paris 1936.

JOSSERAND LOUIS: Évolutions et Actualités. Conférences de droit civil. Paris 1936.

PRÉLOT MARCEL: L'Empire fasciste. Les origines, les tendances et les institutions de la dictature et du corporatisme italien. Bréface de Joseph-Barthélemy et B. Mirkine-Guetzévitch. Paris 1936. (Bibliothèque constitutionnelle et parlementaire contemporaine. Tome IX).

RAPPARD WILLIAM E.: L'individu et L'État dans l'évolution constitutionnelle de la Suisse. Zürich 1936.

WAGNON HENRI: Concordats et Droit International, Fondement. élaboration. valeur et cessation du droit concordataire. Gembloux. 1935. (Universitas chatolica Lovaniensis. Dissertationes ad gradum magistri in Facultate Theologica vel in Facultate Iuris Canonici consequendum conscriptae. Series II. Tomus 29) .

BOTTAI GIUSEPPE: Le corporazioni. III. edizione riveduta con aggiunta. Milano 1935.

ROCCO ALFREDO: Diritto commerciale. Parte generale. Milano 1936.

SCHEGI ROBERTO: Diritto Commerciale. Lezioni universitarie. Napoli 1936. Parte generale.

GIACCHI ORIO: Formazione e sviluppo della dottrina della interpretazione autentica in diritto canonico. Milano 1935. (Publicazioni dela Università cattolica del Sacro cuore. Serie seconda: Scienze giuridiche, Vol. XLIV).

MONTALBANO GIUSEPPE. Il Diritto Penale come Scienza. Palermo 1935.

ZIMMERMAN ALFRED: The League of Nations and the Rule of Law. 1918—1935. London 1936.

SCHWARZENBERGER GEORG: The League of Nations and World Order. A Treatise on the Principle of Uniwersality in the Theory and Practice of the League of Nations. Preface by H. A. Smith. London 1936. (The New Commonwealth Institute Monographs. Series A No 3).

JUSTICE AND EQUITY in the International Sphere. Preface by Harold Temperley. London, 1936. (The New Commonwealth Institute Monographs. Series B No. 1).

Digitized by Google

SAUER WILHELM:: Lebndes Recht und Lebende Wissenchaft. Auf Grund von Vorträgen-Tübingen 1936. (Recht und Staat in Geschichte und Gegenwart, Heeft 119).

SCHWARZ FRIEDRICH: Wahlfeststellungen im Strafverfahren nach geltendem und kommendem Recht. (Eine kritische Würdigung der §§ 2 b St GB und 267 b StPO). Breslau-Neukirch 1936.

Svaštice

O PRISTOJBAMA PROPISANIMA ZAKONOM. — U 3. članu 4. stavci uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova stoji ovo: »Kao dugovi zemljoradnika u smislu st. 1. ovoga člana ne smatraju se dugovi zemljoradnika.... javne dažbine i zakonom propisane pristojbe...« — U pravilnku za izvršenje gornje uredbe pod čl. 13. stoji pak ovo: »Pod pristojbama zakonom propisanim razumijevaju se i pristojbe sjedoka, vještaka, članova sudskih komisija kao i prinosi okružnim uredima za osiguranje radnika, a ne ulaze nagrade javnim bilježnicima...« — U čl. 48. ovoga pravilnika stoji dalje ovo: »Ovaj pravilnik ima snagu autentičnoga tumačenja uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova u smislu st. 2. čl. 56. uredbe«.

Uredba je obavezni zakon, a pravilnik njezin tumač. Ako uredba i pravilnik nisu u skladu, tada slijedi, da je uredba manjkava, a pravilnik ispravan, ili da je uredba ispravna, a pravilnik neispravan. Prema § 4. ogz. gradj. zakoni obvezuju sve državljane onih zemalja, za koje su oglašeni. Pod udar ovoga propisa spada i gornja uredba, u kojoj stoji, da se ne smatraju zemljoradničkim dugovima pristojbe zakonom propisane. Koji zakoni to propisuju u uredbi nije kazano, ali onome, koji pozna zakone, nije teško te zakone pokazati. Medju ove zakone bezuvjetno spada uredba ministarstva pravde od 30. II. 1930. br. 115.376. o nagradama javnih bilježnika, koja je obnarodovana u Sl. Nov. od 29./12. 1930. br. 299-CIV. Pravilnik takodjer ne spominje zakone, koji propisuju pristojbe, ali ih ima u vidu, jer pod svojim »i« posebno ističe neke pristojbe, što je uopće suvišno za tumačenje odnosnoga člana uredbe, a izričito od »zakonom propisanih pristojba« isključuje nagrade javnih bilježnika. Gore je istaknuto, da su ove nagrade zakonom propisane, pa pravilnik svojim »autentičnim tumačenjem« dira uredbu o nagradama i uredbu o likvidaciji zemlj. dugova. Po pravilniku pristojba drvodjelca-vještaka ima prednost pred nagradom javnoga bilježnika. Za ere mnogih uredaba o uredjenju zemljoradničkih dugova po ovim uredbama nagrade javnih bilježnika nisu imale nikakvo ograničenje, te su većim dijelom plaćene. Po pravilniku plaćene nagrade imaju prednost pred još neplaćenim. Plaćene nagrade bile su dijelom utjerane sudbenimputem bez obzira na postojeće uredbe o zemlj. dugovima, a one zaradjene u smislu odobrene tarife i to za života raznih gornjih uredaba eto danas spadaju radi pravilnika pod udar njegovog »autentičnog tumačenja« ili točnije pod čl. 36. sl. b) uredbe o likvidaciji zemlj. dugova, pa dosljedno ovome javni bilježnici gube polovinu u smislu zakona zaradjene i neutjerane nagrade, a isplatu druge polovine moraju čekati punih 12 godina. Doduše uredba o likvidaciji odnosi se na dugove, koji su nastali prije 20. travnja 1932., ali su odnosni radovi javnih bilježnika učinjeni na korist zemljoradnika i države, a mnogi javni bilježnici uz svoju žrtvu još i danas čekaju isplatu zaradjene nagrade prije 20. travnja 1932. Dok su uredbom trgovci povlašćeni pred ostalim vjerovnicima, zašto nagrade javnih bilježnika isključivati iz »pristojba zakonom propisanih«? Zar su te nagrade lihvarske, zar je rad javnih bilježnika bagatelan, zar se pravilnikom koristi zemljoradniku? Pravilnik u ovom pogledu izvrće jasni smisao uredbe, pa njegovo tumačenje ne može biti »autentično«. Grješku treba ispraviti!

Priopćio Stanoš Ivo, javni bilježnik u Cavtatu.

Ispravak! U 11. br. »Mjesečnika« ex 1936, str. 507 (alineja 3, redak 2) ima biti: »...nismo išli u nekim pitanjima dalje...« (mjesto: »nismo išli dalje«); na str. 489. u opasci: Lanx (mjesto Laux); na str. 527., Svaštice, u retku 12 iza 1847. valja dodati: »zatim izmedju Sv. Stolice (pape Leona XIII.) i pravoslavne Crne Gore«; na str. 528. redak 6. odozgor ima biti »autokefalna« (mjesto »autokefdena«).

Digitized by Google

Ovome broju priloženi su uplatni listovi pošt. štedionice, pak molimo članove Pravničkoga društva, da ih izvole upotrijebiti za uplatu članarine odnosno pretplate, kako tekuće, tako i eventualno zaostale.

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google